Universidad de Deusto
Biblioteca

Novvm

Universidad de Deusto
Biblioteca

BIBLIOTECA DE LOYOLA
Sala 1 Estante 2 Plúteo 1

~~Joannis Bautistæ~~

Joannis Bautistæ Franch Portella.

1817.

Societatis Jesu. Burgis. 1862.

Fact. 1846. Bur.

NOVVM

TESTAMENTVM

HAVD POENITENDIS

SACRORVM DOCTORVM

SCOLIIS

Ioan. Benedicti Theologi Parisiensis cura cõcinnatis, non inutiliter illustratum, iámque de-integro auctum & recognitum.

Huic tertiæ atque adeò nouissimæ editioni adiunctus est præterea & alius scholiorum index, ad errorum censuram maximè conferens.

Universidad de Deusto
Biblioteca
26,1

PARISIIS,

Apud Gulielmum desbois, sub Sole Aureo via ad diuum Iacobum.

M. D. LXIII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IO. BENEDICTVS
candido lectori S.

DEsyderabas ex nostra bibliorum æditione humaniſsime, lector, ampliora in nouum præcipue testamẽtum ſcholia: quibus adiutus difficiliora vulgatæ æditionis loca intelligeres. Tuo itaque ſatisfacere cupiens deſyderio, plurimorúmque & ſtudioſorum & bibliographorum victus precibus, ſelectiſsimas ex ſacrorum doctorum in diuinam ſcripturam accommodatiſsimis ſcriptis ſententias collegi quoad potui melius: eâſque locis quibuſuis noui inſtrumenti aptiſsimas ſtudioſè conieci. Cõſideraui inſuper maximè huic rei conducere ſi virorum & locorum inſignium hiſtorias inſcriberem, atque ſuis quæque locis aptarem: ídque audacius forte quàm doctius aggreſſus, priori adiccè æditioni in ſtudentium non paruum ſubleuamen & commodum. Cuius quidem æditionis ſi fueris immemor, notabis abundantiam peregrinæ æditionis ad noſtram,

*asteriſco *: defectum & item, tanquã petroſelini folio ⁂: diſſidium, numeris 1.2.3. &c. ſcholia verò alphabeticis literis a.b.c. &c. Annos præterea à Chriſto nato ſuis accõmodaui hiſtoriis ad finem Actuum Apoſtolorum. Cætera ſi quæ ſint ſigna, tuo ſtudio facilè ipſe coniicies. Vale.*

INDEX RERVM ET SENTENTIARVM NOVI Teſtamenti.

A

Aaron à Deo vocatur, Heb. 5 a
Aaronis virga fronduit, heb. 9 b
Abba, pater interpretatur, roma. 8 c
Abel Deo primogenita offerens, heb. 11 a, fide Deo placuit, ibidem.
Abiectos à mundo ſuſcipit Deus, matth. 11 c d, luc. 10 d f, 1. cor. 1 d
Abiicienda ſunt opera tenebrarum, rom. 13 d
Abluit Deus peccata, 1. corin. 6 c
Abnegatio ſui, mat. 16 d, mar. 8 d, Luc. 9 c
Abominatio ante Deum eſt, quod hominibus altum eſt, luc. 16 d, ſtans in loco ſancto, matth. 24 b, marc. 13 b luc. 21 d
Abortiuum ſe vocat Paulus, 1. corinth. 15 a
Abrahæ fides, gen. 15 b, rom 4 a gala 3 a, iacob. 2. d heb. 12 b c
Abrahæ promiſsio datur, heb. 11 b
Abrahæ filij, matth. 3 c, Ioan. 8 c, roman. 9 b, galat. 3 a, d luc. 19 b
Abrogata eſt lex Moyſi. roma. 6 d, ephe. 2 d, coloſſ. 2 c, luc. 16 ioan 1 b
Abſtinentia Chriſti, matth. 4 a, marc. 1 d, luc. 4 a, Pauli, 1. corinth. 9 d
Abſterget Deus omnẽ lachrymam ab oculis ſanctorum, apoc. 21 b
Abſtinere à carnalibus deſyderiis, 1. petr. 2 b
Acceptio perſonarum deo eſt odioſa, roman. 2 b. act. 10 c Homini perniciosa, iacob. 2 a
Acceptio munerum iudicium peruertit, matth. 28 c
Accepimus omnia à Deo, 1. corinth. 4 b
Accedimus ad Deũ per Chriſtum, romanor. 5 a, epheſſ. 2 d, 3 b, Per ſanctos, iacob. 5 d, luc. 16 b, 2. corinthior. 1 b

Acedia Deum offendat, Luc. 12 f, Iacob. 4 d, corporis vires eneruat, 2. Petr. 2 d, Iudæ d, æternum regnum impedit, Matt. 11 b, 15 c. Ioan. 15 a

Aceto Christum Iudæi potauerunt, Matth. 27 f, Ioan. 19 f

Accusator noster, malum nostrum, Romano. 2 c, Scriptura sacra, Ioan. 5 g, conscientia propria, Romano. 2 c, 9 a 1 corinth. 8 d, 1 corinth. 1 c, Frater noster, apoca. 12 c

Adolescentia in grauibus non contemnenda, 1. Timoth. 4 c

Adolescentiores viduæ fugiendæ, 1 timoth. 5 b

Adoptionem filiorũ Dei per veram fidem accipimus, Romanor. 8 c, Galath. 4 a, Ephes. 1 a

Adorandus Deus, Matth. 4 b Luc. 4 b, 24 g

Adoranda non est creatura latria, Apoc. 19 b, 22 b

Aduenæ in hoc mundo sumus 1. Petr. 2 c

Aduentus domini posterior, Matth. 16 d, Marc. 13 c, 9 a, Luc. 9 c, Acto. 1 b, 1 Corint. 1 a, 2. Corinthio. 1 c, Iacob, 5 b, 2. Petr. 3 c, Apocalyp. 3 a 6 d

Aduersarius noster, Diabolus, 1. Petr. 5 b, Mundus, Ioan. 7 a 15 c, 1. Corinthio. 4 c Ephes. 6 c, 1. Ioan. 3 c, 15 d, Caro. Romanor. 8 a, Galat. 5 d e, 6 b

Adulator credentem decipit, Actor. 12 d, Odiosum se reddit, gal. 1 b, 2. Thessalo. 2 a

Adulterium quàm graue peccatum, Rom. 7 a. 1, petr. 1 c Quàm grauiter prohibitũ, Matth. 5 d e, 15 b Quàm grauiter punitum, Ioan. 8 a, 1. Corint. 6 b, heb. 12 a

Aduocatus noster Christus, 1. Ioan. 2 a

Aedificare instruere, Matth. 7 d, Romanor. 14 d, 1. Corinth. 3 b, 14 a, Galat. 2 d, 1. Petr. 2 a

Aedificare in harena est falsæ spei inniti, Matth 7 d

In Aegyptum descendit Christus, Matth. 2 c

Aemulari, imitari, Romano. 11 b, 1 Corin. 10 c, 12 d, 14 a Zelare vel diligere, 2. Cor. 11 a, Philip. 2 c, Scãdalizare, Galat. 4 c

Aeneas à Petro sanatur, Acto. 5 f

Affectus mali non sine peccato si, Matth. 5 Romanor. 7 b

Agabus famem prædicit futuram, Acto. 12 d, Paulum Ierosolymis alligandum. 21 b

Ager emptus à Iudæis, Matt. 27 a, Acto. 1 c

Agnus immaculatꝰ tollit peccata mundi, Ioan. 1 d Apoc. 5 c 14 a

Agricola Deus, Ioan. 15 a

Alexander ærarius Pauli æmulus 2. Timot. 4 c

Ambitio fugienda, quia placet Diabolo. quia primus excellentiam ambiuit. Apocalyp. 12 b, quia primum hominem ad hoc induxit, Romanor. 5 c d, 1. Corinth. 15 c, quia ambientes deprimit, acto. 8 d, quia proximo nociua, Luc. 14 b, Galat. 5 c Sibi periculosa, Apocalyp. 18 b

Amicus verus, Ioann. 13 d, 15. b, Quatenus diligendus, Luc. 16 a

Amicitia diuina oritur ex disciplina, Ioan. 13 b, Iac. 2 d, Crescit ex obedientia, Luc. 14 c, Ioan. 15 b, Humana ac quiritur per beneficentiam Luc. 16 a, 23 b

Ananias cum vxore moritur, Acto. 5 a

Ananias discipulus, Damasci baptizat Paulum, Acto. 9 b

Ananias princeps sacerdotum iubet Paulum cædi, Actor. 22 a

Anathema sit Christum negans, 1. Corinth. 16 d, aliud prædicans, Cal. 1 b, quod tamen Paulus pro fratribus optat, Roma. 9 a

Angelus nunciat nascituros, Ioannem, Luc. 1 b, Christũ, Matth. 1 c, Luc. 1 c

Consolatur Christum, Luc. 22 e. Petrum, Actor. 12 a, Paulum, 27 d

Liberat Apostolos à carcere Acto. 5 d, Petrum à carcere 12 a b

Pascit Christum in deserto, Matth. 4 b, Marc. 1 b

Dirigit Christum in Aegyptũ Matth. 2 c, Paulum Romã. Act. 27 d, Custodit pueros, Matth. 18 b, Percutit Herodem, Acto. 12 d

Angelus malus, 2. Petr. 2 a, Iudæ b, Apoc. 9 c, 12 b

Anima pars spiritualis hominis, Mat. 6 d, 10 c, Luc. 12 d, Ioan. 10 d, Vita totius, Mat. 2 d, Luc. 14 f, Persona, rom. 13 a, Acto. 2 g, 27 f

Animam ponere, mori, Ioan. 10 c, 12 d, 13 d, 15 b, 1. Ioan. 3 c

Animam quærere, Persequi quo noxiam ad perdendum, Luc. 17 g

Animam suam amare, Carnis desideria quærere. Ioan. 12 d
Animam odisse. Abnegare seipsum, ioan. 12 d
Animam dare, Se morti exponere matth. 20 d, marc. 10 g ioan. 10 b
Animam perdere, Se morti exponere vel periculo mortis, matth. 10 d, 16 d, marc. 8 d, ioann. 12 d, luc. 9 c g, 17 g
Animam inuenire, euadere vel fugere mortem, matth. 10 d, 16 d
Antichristi figura, matth. 24 b 2, thess. 1 b c, apoc. 13 c d
Antichristi multi, 2 Thessalonicen. 2 b, 1 ioan. 2 c, 4 a 1 Ioan. c
Antiochiæ prædicat Paulus, acto 11 d, Ibi primũ dicuntur Christiani, ibidem
Apostolorum vocatio prima, Ioan. 1 f, Secunda, luc. 5 b Tertia, matth. 3 c d, marc. 2 b, luc. 5 f, Electio, matth. 10 a, Marc. 3 b Luc. 6 b c, missio, Matth. 20 a, 28 d, Marc. 3 b, 6 a, 16 d, Luc. 6 c 9 a, Potestas, ibidem, Prædicatio, ibidem, Actor. 2 g 4 g, Contentio, Matth. 20 d, Marc. 10 f, Luc. 22 c, Fuga, Matth. 26 f, Marc. 14 f, Luc. 22 f, Ioan. 18 c, Consolatio, Matth. 28 d, Marc. 16 b c d, luc. 24 e f g, Ioan. 20 e f g, 21 a & sequen. Confirmatio, Actor. 2 a, Persecutio Actor. 4 c d 5 d, 8 a 9 a 11 a
Apparuit dominus Magdalenæ, Matth. 28 b, Marc. 16 c, Ioann. 20 d Apostolis, Matth. 28 d Marc. 16 c d, Luc. 24 f g, Ioan. 20 e f g, 21 a & sequen. 1 Corin. 15 a b, Actor. 1 a 13 e, 1 Petr. 5 a 1 Ioan. 1 a, 3 a
Apparuit maiestas domini, Apocalyp. 15 d, Gratia, Tit. 2 c, 3 b, Charitas, 1 Ioã. 4 d
Appropinquat Deus appropinquantibus, Iaco. 4 b
Aqua mutatur in vinum. Ioan. 2 b
Arbores infrugiferæ excidantur, Matth. 3 b, 7 c, Luc. 3 b
Arbor ex fructu cognoscitur, Matth. 7 c, 12 c
Arca diluuij figura baptismi, 1 Petr. 3 d
Arma Pauli, 2 Corinth. 10 b Militis Christi, Romano. 6 c 13 d, 2 Corinth. 10 a Eph. 6 b c, 1 Thessalon. 3 b, 2 Timoth. 2 a b, 2 Corinth. 6 b 1 Petr. 5 b
Arundini vento agitatæ Ioãnes comparatur, Matth. 10 a, Luc. 7 d

Ascensio Christi consummata, Marc. 16 d, Luc. 24 g, Ioan. 20 d, Ephes. 1 d, Acto. 1 a Effectu operata, Ioann. 7 f Ephes. 5 b, Hebræo. 9 f, 1 Petr. 3 d
Asina cum pullo ad Christum adducitur, matth. 21 a, mar. 12 a, Luc. 19 c
Auari calamitas, Luc. 16 d 1 Corinth. 6 b
Auaritia prohibetur, Luc. 12 b c. Ephe. 5 a, Colo. 3 a Heb. 13 a
Punitur, Matth. 27 a, 1 corint. 6 b, Ephe. 5 b
Auaritia infamat, Ephes. 4 c 2 Petr. 2 c, Supplantat proximum, Matth. 26 b, Iacob. 4 d
Audire bona vtile est, Matth. 13 a b, Marc. 4 b, 9 b, Luc. 8 c 9 d
Audire mala inutile, 1 Corint. 15 d, Acto. 17 e
Auertitur peccator à veritate 2 Timoth. 4 a
Auxilium nostrum à domino, Hebr. 4 d
Azyma comeditur, 1 Corint. 10 c

B

BAbylon captiuanda prædicitur, Apocalyp. 14 a 8 a c
Captiuatur, apoc. 18 a, & seq. Quia mala fecerat, Apoc. 18 a g
Baptisma vnum, Ephes. 4 a nos Christo consecrat. 5 c 1 Petr. 3 d, Coloss. 2 b, Figuratur per arcam Noë, 1 Petr. 3 d, Figurat nouam vitam, Romano. 6 a, Coloss. 2 b
Baptizatur Christus, Matth. 3 d, marc. 1 b, Luc. 3 d, Paulus, Acto. 9 c, Cornelius 10 g, Ianitor carceris Pauli, 1 f, Eunuchus reginæ, 8 g, Mulier purpuraria, 16 c
Baptizantur à Paulo Cris. & Caius 1 Corinthio. 1 b, Alij Corinthij, Acto. 18 c Samaritani à Philippo, 8 b, Baptizati baptismo, Ioannis 19 a
Barabbas peritur absolui & Christus occidi, Matth. 27 b, marc. 15 a, Luc. 23 a, Ioan. 18 f, Acto. 3 c
Barnabas Paulo iungitur, act. 13 a, Gala. 2 a, Disiungitur Acto. 15 g
Beatitudines euangelicæ, Matth. 5 a b, Luc. 6 c
Beatus quis, matth. 5 a, Luc. 6 Iaco. 1 d, Luc. 11 d, apoc. 16 c 19 b, 20 b, 22 c
Beelzebub princeps dæmoniorum, Matth. 10 c 12 b

marc.3 c luc.11 b
Belial non habet conuentionem cum Christo, 2. Corint. 6 c
Belli ortus ex offensa dei Iac. 4 b
Benedixit Deus Abrahæ, Act. 3 d, Apostolis, luc. 24 g, Pueris, marc. 10 b
Benedixit homo homini, Melchisedech Abrahæ, Hebræor. 7 a, Iusti, maledicentibus, luc. 6 e 1. pet. 3 b, Paulus sibi maledicentibus, 1 Corinth. 4 c
Benefacere inimicis debemus Matth. 5 g, 1 Petr. 2 c, Amicis, luc. 6 e galat. 6 c, Iustis, 1 Ioan. 3 c
Bethlæhem quæ & Ephrata patria Christi, Luc. 2 b
Blasphemia quàm graue peccatum, Matth. 27 e Roma. 2 d 12 a Apocal. 13 b, Quatenus vitandum, Matth. 12 c, mar. 3 d, Luc. 12 b, Iudæ 1 c Quantum puniendum, Colos. 3 b, Matth. 12 c, Ephes. 4 g
Bonitas essentialis in Deo, Matth. 19 b marc. 10 c, Naturalis in creaturis, Matth. 3 c, 7 c, 12 c 13 d, Moralis, in iustis, Matth. 12 c
Boui trituranti os non alligabis 1 Corinth. 9 b, 1 Timot. 5 c
Brachium Dei auxilium eius, luc. 1 d
Brachij carnem comedere, alterius inuadere bona, rom. 12, ephe. 4
Brauium, merces æterna, 1 corinth. 9 d, Philip. 3 c

C

CAdit in faciem leprosus mundatus, luc. 17 d
Ceciderunt retrorsum Iudæi quærentes Christum, Ioan. 18 b
Cæcitas corporalis grauis est, Matth. 12 b, luc. 18 f, mar. 3 a, Acto. 13 b, Ioan. 5 a, Sanatur à Deo, Matth. 9 c 11 a, 12 a 20 d, 21 b, Mar. 8 c 10 g luc. 18 f, ioan. 9 a
Cæcitas mentalis, Matth. 15 b 23 c, Ioan. 9 g, Romanor. 2 c, 2. etr. 1 b, Ephes. 4 c, Marc. 8 b, Sanatur per dei gratiam, Ioann. 1 a, 8 b, 9 g
Cæsari tributa reddenda, Matth. 22 b, marc. 12 b, luc. 20 e
Cæsarem appellat Paulus, Acto. 25 b c
Cain inuidiæ viam aperit, ioan. 3 b c. Iudæ d
Caiphas prophetat, ioan. 11 g 12 c. Christum interrogat, matth. 26. f. marc. 14 f ioan. 18 d
Calix passio etiam mortis, matth. 20 c 26 d marc. 10 f 14 d. Eloquentia doctrinæ, romano. 8 acto. 14 apocal. 17 luc. 21 e ioan. 8 b 1 corinthio. 10 e. Sacramentum eucharistiæ sub vini specie matth, 26 c marc. 14 c luc. 22 b
Calumnia proximis non inferenda, luc. 3 b
Candelabrorum aureorum visio, apoc. 1 c
Canes, Qui veritatem professi, minus sincere vel negligenter docent, ephes. 3 a apocalyp. 22 c philippē. 2 a matthæi 7 a. Gentiles, matthæi 15 c marc. 7 c. Animal immundum, Iucæ 16 c
Canticum Mariæ, lucæ 1 e. Zachariæ f 7 d
Caput Christi deus, 1 corint. 11 a. Viri, Christus, ibidem, Mulieris, vir, ibidem, ephesi 5 e. Ecclesiæ, Christus, ephesio 1 d 4 d colos. 1 c
Caput suum vir non debet orans velare, 1 corinth. 11 a sed mulier b
Carceri mancipatur Paulus 2 corinthio. 6 b 11 e acto. 16 e. Apostoli 5 d Petrus, 12 a Ioannes Baptista, matthæi 14 a marc. 6 c lucæ 3 d ioan. 3 c
Caro non comedenda, Idolis immolata, rom. 14 c d 1 corinth. 8 a & sequen. act.
Caro spititui aduersatur, romano 7 c d 8 a c galat. 5 c 6 b ephe. 2 a 1. pet. 2 c 2 corinthio. 12 b
Caro fragilis, iaco. 1 b 1 per. 1 d
Caro homo, mat. 24 b mar. 13 c luc. 3 b ioan. 1 d 3 a act. 2 c rom. 9 c 1 corinthio. 1 d gal. 2 d
Caro Christi, ioan. 6 f 1 corinthio. 11 c
Castitas donum dei est, matt. 19 b. Diligenter custodienda, luc. 12 e 1 cor. 7 f ephe. 6 c 1 petr. 1 c. Quia facile perditur, eph. 5 a 1 thes. 4 a 1 tim. 5 d
Castitas Annæ, luc. 2 e. Mariæ virginis, luc. 1 d
Castigat deus quem diligit, 1 corinth. 9 c heb. 12 b apoc. 3 d
Prima cathedra, matthæi 23 a marc. 12 d luc. 11 f vendentium, matth. 21 b mar. 11 b

Centurio seruum impetrat à Christo sanari Matthæi, 8 a Lucæ. 7 a Christi custos, matthei 27 f A Petro baptizatur, actor. 10 a sequentib. Dux Pauli. 27. a.
Ceremonias legis abrogat dominus, heb. 4 b c
Chananea pro filia Christum exorat, matthei 15 c marc. 7 c
Charitatis præconia, 1. corint. 8 a 13 a gala. 5 ephes. 2 colossen. 2 3 c 1 petr. 4 b 1. ioann. 4 c 1, timoth. 1 b Eius effectus, 2. corin. 13 b ephes. 3 c phili. 1 b 1. ioan. 2 a 4 d 5 a roma. 13 e 1, pet. 1 d 4 b
Charitas deus est, 1. ioannis 4 b c Ex deo est, ibidem. Deo coniungit, ioannis 2. a roma. 5 a 8 g 1. ioann. 2 a 4 c
Charitas ad deum, 1. ioannis 2 a b 4 c d matthei 14 a marc. 13 a luc. 21 b Ad proximum, ephe. 1 a romano. 12 c 13 c e 1. timoth. 1 a 1. ioan. 3 c 1. pet. 4 b 1 corinthio. 16 c gala. 5 b heb. 13 a ephes. 3 c philip. 2 b 1. thes. 3 d
Cherubim figura in fabrica templi Salomonis, hebr. 9 b
Chirographum Christi apud hominem, coloss. 2 c epheſ. 2 c
Christus datus per incarnationem, Luc. 2 c. Per natiuitatem, Matth. 1 c luc. 2 b
Per manifestationem, matth. 16 22 d marc. 13 c luc. 22 g 23 a c 1. ioan. 4 d 6 g 7 d f 9 c 12 e 17 a
Per passionem, 1. pet. 2 d 3 c. 4 a
Per resurrectionem, matthei 28 b d marc. 16 c d Luc. 24 c f g ioannis. 20 c. & sequen. 21 a & sequen. romano 4 d 6 a b 14 b 1. corinthio. 15. c 2 corinth. 5 c a timot. 2 b actor. 10 f 17 a 2 e
Dandus in iudicio, matthei. 24 d 25 c 26 f marc. 13 c 14 f Luc. 21 f 1. Thessaloni. 5 a
Christiani primi dicti apud Antiochiam, acto. 11 d
Cibauit dominus Israelitas, 1. corinth. 10 a Ioann. 6 d Christus populum, matt. 15 d marci. 8 a Matthei. 14 b marci. 5. e luc. 9 b ioann. 6 a
Cibus Christi, ioan. 4 d 6 f cibus spiritualis. Verbū dei matt. 4 a luc. 4 a ioann. 6 d Luc. 22 c

Corporalis, moderatus, ioan. 6. b. 1. corinth. 10. g. 1. tim. 4. b
Immoderatus, luc. 26. e. 2. corinth. 6. c. luc. 14 c
Circuncidit Ioannem Bapt. Pōtifex, luc. 1. f. Christum Pontifex, luc. 2. c. Paulus Timotheum, acto. 16. a
Circūcisio carnalis à deo præcepta, ioan. 7. c. Romano. 15. b
A Christo abrogata, 1. cor. 7. d. gal. 5. a. 6. c. acto. 15. a
Circuncisio spiritualis obseruanda, col. 1. b. phil. 3. a
Circunuenire neminem oportet. 2. corinth. 2. c. 7. a. 12. f. 1. thessal. 4 b
Ciuitatis Ierusalem, Visio apoc. 3. c. 21. a. Conditor eius, heb. 11. b
Ciuitatem non habemus hic, permanentem, heb. 13. e
Claudi à domino sanantur matth. 11. a. 21. b. luc. 7. d. A. Petro. acto. 3. a. A. Paulo. 14 b
Claues quid, ioan. 20. f. Promittuntur apostolis, matt. 16. c. Dantur, ioan. 20. f
Clauis mortis, apoc. 1. d. 3. b
Cœlum nouum expectatur, 2. petr. 3. c. apoc. 21. a
Cœlum iustis deus aperit, apoc. 11. b
Cœlum vespere rubicundum serenitatem: mane rubicundum, tempestatem prænunciat, matth. 16. a. marc. 8. b. Luc. 12. g
Cœlū, dei habitaculū, mat. 5. e. Ioā. 3. d. 1. cor. 15. f. col. 4 a. acto. 1. b. 7. g. 1. ioan. 5. b
Cœna magna nuptiarū, matt. 22. a. luc. 14. d. apoc. 19. b
Cœna dominica, matth. 26. b marc. 14. b luc. 20. b. 22. f. 1. cor. 11. d. e. f
Cœnarum affectāt primos recubitus scribæ & Pharisæi, matth. 23. a
Cogitatio hominis bona in deum, 1. cor. 7. f. 1. petr. 4. a
In bonum, 2. cor. 3. b. matt. 1. c. acto. 10. c. philip. 4. b
In se luc. 2. c. heb. 4. c. luc. 24. f luc. 6. b. 11. c
In malum, vel vitium, matth. 9. a. 15. b. marc. 2. b. luc. 5. e 9. f. iaco. 2. a
In se, matth. 21. c. rom. 1. c. 2. c. 2. cor. 1. d
In proximum, ioan. 2. g. 12. b rom. 14. a. acto. 5. f. 8. d
Cogitatio satanæ, 2. cor. 2. c
Cognoscit deus vniuersa. Homines, ioan. 10. c. 17. a. 2 timot. 2. c. luc. 16. d. ioan. 2. d. 10. c. act. 1. d. 2. petr. b. Animalia, ioan. 10. c
Cæteras creaturas, 1. ioā. 3. d
Cognoscitur ab omnib⁹. Ab homine, mat. 13. b. luc. 8. b

1 ioan. 2 a 4 a 5 b romano. 1 b lucæ 24 c ioan. 10 c 17 a rom. 1 c
A cæteris creaturis, ioan. 1 a 10 c
Cognoscere, rem habere lucæ 1 d
Collecta Festi paschæ septima die. In pauperes, 1 corinth. 16 a
Colûba emissa. A cœlo, matt. 3 d mar. 1 b luc. 8 d ioã. 1 e
Comam vir non nutriat, 1 corinth. 11 c. Mulier verò nutriat, 1 corinth. 11 c
Combusserunt gẽtiles, libros suos. acto 19 d
Communicatio cum bonis, 1 corinth. 10 d 2 corinth. 8 a gal. 6 d phil. 1 a 3 a 1 tim. 9 d philip. 4 c
Cum malis, hebr. 2 d ephes. 5 c 1 tim. 5 d 2 ioan. 1 d
Concupiscentia carnalis, roma. 6 b 7 b galat. 5 c d coloss. 3 a 2 petr. 2 b 3 a matt. 5 d 1 ioan. 1 c
Concupiscentia rerum proximi, marc. 4 b iacob. 1 b 4 a 1 ioan. 2 c acto 20 g
Confessio laudis, matth. 11 d luc. 2 f 10 d. Veritatis, matthei 7 d 10 d marc. 8 d luc. 12 a ioan. 1 c 9 c 12 froma. 10 b phil. 2 b tit. 1 d heb. 11 d 17 c 3 a 4 d 1 ioan. 2 d 4 c acto. 19 d. Proximo. Publicè, mat. 3 a marc. 1 a. Occultè, ioan. 20 f iac. 5 d 2 ioan. 1 c acto 19 d
Conscientia bona, roman. 2 c 9 a 1 cor. 8 d 2 cor. 1 c 4 a 5 b 1 tim. 1 a d 3 c 2 timoth. 1 a heb. 9 d 13 acto 23 a 24 d 1 petr. 2 c 3 c d
Conscientia mala, 1 cor. 10 g titum 1 d heb. 10 a d
Consolatio diuina, 2 corinth. 1 a philip. 2 a 2 thessal. 2 d acto 9 f
Consolatio humana, roma. 1 b 1 thessal. 4 d 5 c acto 16 g 20 c
Consolatio cæterarum rerum Bona, matt. 5 a luc. 2 d 16 f 2 corinth. 7 a acto 4 g. Mala, matth. 2 d lucæ 6 d
Consuetudo. bona, lucæ 1 a d 22 d ioan. 18 g acto 17 a 25 e matth. 27 b marc. 10 a
Consuetudo mala, 1 cor. 11 c heb. 10 e
Consuetudo indifferens, heb. 5 d acto 21 d 26 a
Contentio hominis, in deum phil. 1 c. In hominem, lucæ 22 c rom. 1 d 2 b 13 d 1 corinth. 1 a 3 a 6 b 2 corinth. 12 g gal 5 d phil. 1 c 2 a 1 timoth. 6 a titum 3 c iacob. 3 d timor. 2 c. In cæteras res, 1 cor. 9 d
Conuersio gentium ad fidem ioan. 10 c ephes. 2 c

Conuersio peccatoris ad deũ per inspirationem, ioan. 6 d 14 a ephes. 2 d iacob. 4 b. Per tribulationem, lucæ 13 c 15 d. Effectus eius, hebræorum 4 d
Cor dei, matt. 11 d acto 13 d
Cor hominis, bonum ad deũ, 2 thessal. 3 a. Ad seipsum, matth. 5 a lucæ 6 g 8 c 24 e ioan. 14 a 16 a c 1 corint. 2 c 2 corinth. 9 b 1 timot. 1 b acto 4 f 15 c. Ad proximum, philip. 1 b
Cor hominis, Malũ in deum, mat. 15 a marc. 6 g 7 a 10 a rom. 1 c a ephe. 4 e acto 5 a 28 g. In se. matt. 19 a marc. 6 g iac. 1 d. In proximum, matt. 5 d 15 b hebr. 3 c
Correctio diuina, 1 cor. 11 f 2 petr. 2 c
Correctio fraterna, matt. 18 c luc. 23 c 1 thess. 5 c 2 thess. 3 d ephes. 6 a titum 3 e hebræo. 9 c 2 tim. 3 d. Fructuosa, 2 timoth. 2 d. Infructuosa, titum 3 c
Corpus Christi, verum, matt. 26 c 27 g marc. 14 c 15 d luc 22 b 23 g 24 a d ioann. 2 d 19 g 20 c 1 corinth. 11 c. heb. 1 b 1 petr. ad. Mysticum, quod est Christi anorum ecclesia, roman. 1. 2 b 1 corinth. 12 b c ephes. 1 d 4 a philip. 1 c coloss. 1 d 3 c 1 corinthio. 6 d
Corpus nostrum domino consecratũ est, 1 cor. 6 c. Ideo purũ seruãdum, 1 thess. 4 a & castigandum, 1 cor. 9 a
Corpus nostrum, mortis corpus est, rom. 7 d. Externum 6 b. Vas fictile, 2 cor. 4 b
Domus terrestris, 2 corinth. 5 a. Tabernaculũ, b 2 petr. 1 c. Mortale, rom. 7 d. Corruptibile, 1 corinth. 15 f g Immortale, suscitandum, f g philip. 3 d
Creatura deo subiecta, Bona est, 1 timot. 4 b. Beatitudinem expectat, roma. 8 d. Euangelij capax, ma. vlti. d col. 1 c. Per finem renouata, 2 cor. 5 d galat. 6 d
Credidit Abraham deo, rom. 4 a galat. 3 a iac. 2 d
Credidit Christo, Centurio, mat. 8 b. Duo cæci, 9 d. Pater dæmoniaci, marc. 9 d. Filij dei, ioan. 1 a. Nathanael, g. Discipuli Christi, ioan. 2 b 6 9 d 16 c g. Samaritani, 4 c d e. Regulus, g. Cæcus natus, 9 g. Iudæi 11 f 12 f. Thomas 22 g. Paulus 2 cor. 4 c ephes. 1 d 2 timo. 1 c
Crucis ignominiam passus Christus mat. 27 c marc. 15 luc. 23 c ioan. 19 d 1 corin. 2 a 2 co. 13 b gal. 3 a phil. 2

b. coloss. 1. c. 2. c. heb. 12. a. acto. 1. f. 4. b. Duo latrones, matt. 27. c. 28. a. marc. 15. c ioan. 19. d
Crucem suam portare oportet, matt. 10. g. 16. d. marc. 8. d. luc. 9. c. 14. f. 1. cor. 6. d 2. cor. 4. c. gal. 3. d

D

DAemonium expulit Christus, matth. 4. d. 8. c. 12 b. 15. d. 17. c. marc. 1. d. luc. 4. e. g. 8. a. d. 9. e. 11. b. Discipuli eius, matth. 7. c. marc. 6. b. 16. d. luc. 4. g. 10. c. Paulus. Acto. 19. c
Damnum non est proximo inferendum, 1. cor. 6.
Dedicatio muri Ierusalē. Sub Moyse heb. 9. e
Demetrius argentarius. Acto rum 19. c. Alter. 3. Ioannis 1. a
Denarius diurnus datur laborantibus, Matt. 20. a. b. Cæsaris, 22. b. marc. 13. b. luc. 20. e
Desertum incoluit, ioannes bapt. mat. 3. a. luc. 1. g. Christus, matth. 4. a. marc. 1. b luc. 4. a
Derisores Iudæi in Christum mat. 27. d. Latrones ibidē
Desperationis pœna, matt. 27 a. ephes. 4. e
Detraxerunt, matth. 11. b. ioannis 9. c
Detractionis pœna. In occulto detrahentes, iaco. 4. c. 1. petr. 2. a
Deus verus solus est deus, 1. corint. 8 b. ephes. 4. b. 1. timoth. 4. b. matt. 22. c. mar. 12 b ioan. 3 d. 7. c. 8. d. romano. 13. a. apoc. 19. b. Iudex iustus 2 timoth. 4 b hebræo. 12. f. acto. 10. g. iaco. 4. c. Pacificus, 1 corinth. 14 f. thessal. 3. d. Bonus matt. 19. c. marc. 10. c. luc. 18. d
Diabolus comes malorum, ioan. 6. g. 1. ioan. 3. b. apoc. 2. c
Diaboli fraudes vitādæ, mat. 13 e luc. 8. b ephes 4 f. 6. b 2 timoth. 2 d iacob 4 b 1 petri 5 b
Dies domini terribilis, 2 corinth. 5 b
Dies domini, vt fur veniet, matth. 24. d. luc. 17 c 1 thes sa. 5 a rom. 12
Dilectio dei ad homines, ioā. 3 b rom. 5 b ephes. 5 a c. 1. ioan. 4 d apoc. 1 b ioan. 14 c
Dilectio hominis ad deum, matth. 22 d marc. 12 e lucæ 10 c ioan. 14 b c 1 5 b 21 d. 1. corint. 8 a 1 ioan. 4 d apoca. 1 b
Ad amicum, matt. 5 g lucæ 6 e 7 a ioan. 11 a 13 d 15 b 1 ioan. 2 b 4 b

Ad

Ad inimicum, matth. 6 b 18 d 5 g lucæ 6 e lucæ 23 e romanorum 12 c d acto. 7 g 1 ioan. 5 c
Disciplina amplectenda eph. 6 a heb. 12 b c. Quia patientiā probat, 2 cor. 12 b. Culpā purgat, 1 cor. 11 g 2 cor. 12 apoc 3 d. Gloriam parat luc. 24 d heb. 12 c iac. 1 a b 1 petr. 1 b
Disciplinæ contemptus miseriam parit, 2 tim. 2 d
Diuitiæ spirituales, rom. 2 a 9 c 11 d 2 cor. 8 eph. 1 b d 2 b 3 b d coloss. 2 a heb. 11 c
Diuitiæ tēporales, cum labore acquiruntur, 1 tim. 6 d
Cū periculoso seruātur, mat. 13 c mar. 4 b luc. 8 b. Cū dolore perduntur iaco. 5 a. apoc. 18 e
Diuisiones gratiarum, 1 cor. 12 a
Doctrina bona, ex parte doctoris, matth. 7 d marc. 1 c 4 a 6 a lucæ 4 e ioan. 7 b 18 d romano. 12 b 15 a 1 tim. 1 c 4 b titum 1 b 2 a b c. Ex parte auditoris, rom. 6 c. 1. corint. 14 f 1 timoth. 6 a acto. 13 b. Ex parte contemptus, marc. 1 c 2 timoth. 4 a acto. 17 e
Doctrina mala, ex parte doctoris, mat. 15 a 16 b marc. 7 a ephes. 4 c coloss. 2 d. Ex parte auditoris, 1 timo. 4 a 2 timoth. 4 a heb. 13 b apo. 2 b luc. 6 f
Dominator Deus homini, & cæteris creatis, roma. 14 b 1 timoth. 9 c apocalyp. 19 c Homo homini, & cæteris creatis, matth. 20 d mar. 10 fluc. 22 c 1 petr. 5 a 2 petr. 2 b
Dominus deus, ioan. 11 b
Dominus dominantium, roma. 10 c 1 tim. 6 c acto. 17 c apoc. 19 c
Dominus, Magister, ioan. 13 b gloriæ, 1 cor. 2 c
Domini in seruos conditio, ephes. 6 a b coloss. 4 a 1 timoth. 6 a philemo. c d 1 petri 2 c
Domus æterna, paradisus, ioan. 14 a 1 cor. 4 a
Domus spiritualis, 1 cor. 1. 3 c d 2 cor. 5 a 6 c 1 timoth. 3 d 1 petr. 2 a ephes. 2 d 4 c
Domus Dei vel domini. Templum cultus eius, 1 pet. 4 d
Domus materialis, quomodo construenda, matt. 7 d hebræo. 3 a. Gubernāda, matthæi 24 c luc. 10 g 12 d ioā. 12 a 1 timoth. 3 a 1 timoth. 2 c act. 5 g
Dona diuina gratis conferuntur, ioan. 4 b romano. 11 d. 1. corint. 4 b 7 b 2 cor. 9 d ephes. 4 b iaco. 1 c hebr. 6 a

1 pet. 4 c act. 2 f. Fructuose laborant, matt. 25 b luc. 12 f 19 c acto 8 f
Dona humanahilariter distribuuntur, act. 20 g. Periculose sumuntur, matth. 28 c marc. 7 b
Dormiente agricola, inimicꝰ superseminauit zizania, matth. 13 d. Fatuis virginibus exclusis, prudentes introducuntur, 25 a. Christo in naui sæuiunt venti, matth. 8 e
Dormit, qui negligit, mat. 13 d marc. 4 c 1 cor. 11 g eph. 5 d 1 thess. 4 d 5 b
Qui moritur, matth. 9 c 27 f mat. 5 b luc. 8 g ioan. 11 b acto 7 b 1 thess. 4 d
Dux Israel, Iudas, acto 1 c

E

EBrietas libidinem accendit, epheſ. 5 d. Corpus eneruat, lucæ 21 g
Ecclesia Dei, Christi anorum cõgregatio, à domino fundatur, matth. 7 d 16 c 1 corinthio. 3 b c epheſ. 2 d 1 petr. 2 a acto 9 f 14 d 20 f. A malis infestatur, 1 cor. 11 c 15 b 2 corinth. 11 b gal. 1 c phil. 3 a acto 8 a 12 a 19 f Malis prohibetur, matt. 18 c. A bonis Deus in ea colitur, 1 thess. 2 c 1 timot. 3 d acto 12 a 1 petr. 5 d
Eleemosyna deũ placat, lucæ 11 f. Meritum auget, matt. 10 d 25 c luc. 12 d 16 e heb. 6 b 13 c acto 10 a. Substantiam multiplicat, luc. 6 f 11 f 2 corinth. 9 b matthæi 6 a acto 3 a. Proximum subleuat, marc. 14 a luc. 3 b 19 b 1 cor. 8 c
Elegit Apoſtolos qui doceret populum suum, luc. 6 c ioã. 6 a 13 b 15 c g 1 cor. 1 d epheſ. 1 a 2 thess. 2 c acto 1 a 15 d iacobi 2 a
Electio quæ & vocatio ex quibus fiat, romano. 9 c 11 a b 1 thess. 1 b acto 9 c 2 petr. 1 b acto 17 d
Elias figurat Ioannem Baptistam, matthæi 11 b 17 b lucæ 1 b
Elizabet vxor Zachariæ, lucæ 1 a. Concepit Ioannem ßaptistam, c. Salutatur à Maria, d parit ioannem f
Elymas magus excæcatur, acto 13 b
Emmanuel vocatur Christus matth. 1 d
Emit Iacob partem agri Sichem, ioan. 4 a. Iudæi agrũ siguli, matt. 27 a. Christus homines, 2 petr. 2 a. Mulieres aromata, marc. 16 a
Enoch filius Iared, hebr. 11 a

Prophetauit de iudicio. lucæ e
Episcopus Timotheus, 1 tim. 4 d tit. 1 b. Christus, 1 petr. 2 d
Episcopos instituit Paulus, acto 20 f phil. 1 a tit. 1 b
Episcoporum mores 2 corin. 2 a 1 timot. 3 a 5 d 2 timot. 1 c 2 b c d 4 a titum 2 d act. 20 f
Episcopatum an desyderare liceat, 1 tim. 3 a
Equorum visiones apoca. 6 a 19 c d
Esau soboles, heb. 11 d
Esca nunc cõmendat nos deo 1 corinth. 8 c qua tamẽ vti licet ad necessitatem, ibi. sine scandalo proximi, 1 corinthio. 1 d
Euangelizantis vtilitas, 1 corint. 9 c galat. 1 b 1 tim. 4 d 2 timoth. 1 c. Audientis vtilitas, matth 7 d 13 a marc. 1 b ioan. 10 c 18 g acto 2 g 1 corinth. 15 a heb. 10 c
Euangelij vtilitas, matt. 10 a 13 g 28 d marc. 16 d galath. 1 b 1 thess. 2 a 2 timoth. 1 d 4 a b tit. 2 a 3 c act. 24 g 4 d 20 c
Euangelizantis abusus matt. 5 c 15 b luc. 6 f 11 g rom. 16 f 1 corinth. 14 f 1 timot. 1 b 2 d 2 timoth. 3 d titum 1 c Audientis abusus, matth. 7 d 20 b 11 b luc. 6 g 10 c 12 g roma. 2 b 10 d 2 cor. 4 a gal. 3 a 1 thes. 1 c 4 b heb. 2 a 10 c iacob. 1 d 1 ioan. 2 c
Eucharistiæ figura, in oblatione Melchisedech, heb. 7 a in manna, 1 corinth. 10 a. Institutio à Christo, matth. 26 b c marc. 14 b lucæ 22 b 1 corinth. 11 e f. Vsus ioann. 6 d e f g 1 corinthio. 10 d e 11 f g
Excommunicationis effectus 1 corinth. 5 b 1 timoth. 1 d 2 thessalo. 3 d. Vsus matt. 18 b 1 corinth. 5 c d 16 d galat. 1 b 2 ioan. 1 d. Abusus, ioannis 9 c 16 a
Exemplum tabernaculi ostensum est Moysi in monte, hebræo. 8 b
Exemplum rectè viuendi dedit nobis Christus, ioan. 13 b 2 thess. 1 b 1 timoth. 4 c heb. 4 c 1 petr. 2 d

F

FAber lignarij Ioseph christi, pater putatiuus, matthæi 13 g marc. 6 a. Similiter & Christus, marc. 6 a
Fabulæ non sunt Euangelio immiscendæ, 1 timoth. 1 a 4 b 2 timoth. 4 a tit. 1 d 2 petri 1 c

Faciendum aliis quod nobis fieri volumus, matth. 7 b luc. 6 c
Facere cœpit Christus priusquam docere, ioan. 2 a act. 1 a
Fecit Deus hominem, 1 cor. 15 f
Factores legis iustificantur, rom. 2 b iacobi 1 d 4 c mat. 7 d
Factura Dei sumus, ephes. 2 b
Facies Dei, significat præsentiam, ioan. 7 c marc. 12 c
Facies cæterarum rerum quæ exterius patent, marc. 12 a
Fama boni procurãda, 2 cor. 6 b philip. 4 b. Conseruanda, matt. 9 c luc. 4 b f
Famem prædicit Agabus, act. 11 d. A febre sanatur socrus Petri, matth. 8 b marc. 1 c luc. 4 g. Filius reguli, ioan. 4 g. Pater Publij. acto. 28 b
Fermenti parabola, mat. 12 d
Fermentum Phariſæorum cauendum, matth. 16 a. Quod est falsa doctrina, ibidem, marc. 8 b luc. 12 a galat. 5 b 1 corinth. 5 c
Festũ dedicationis, ioan. 10 e
Ficus verbo dei aresc it, matt. 21 b mar. 11 b. Infructifera damnatur, luc. 13 b
Fides deo seruanda, ioan. 3 b d 8 d roma. 14 d ephes. 6 c heb. 3 c 11 b 1 petr. 2 b 5 b. Quoniam stabilis est, matt. 8 b 9 a 16 c 18 d 13 g 14 d 15 c 17 c 21 c 28 d marc. 4 d 5 d 6 g 9 d 10 g 11 c luc. 7 b 8 d g 9 e 17 b 22 c ioan. 4 g 14 b 17 e 2 corinthio. 16 c 1 timoth. 4 b. Meritoria est, matth. 7 e 10 d marc. 9 d luc. 9 c 12 b roma. 12 c titum 1 d 2 d iacobi 2 c d 2 petr. 1 b 2 timoth. 2 b. Vtilis, quo ad iustificationem matth. 9 a marc. 2 a luc. 5 d ioan. 7 f 11 c romano. 3 d 4 a 5 a galath. 5 a acto. 10 g 13 f 15 c. Quo ad glorificationem, marc. 16 d ioã. 3 b 5 d 6 d 17 a 20 g roma. 10 c ephes. 2 b act. 26 e 1 petr. 1 b iacobi 1 a 1 ioan. 5 a
Fidei exẽpla Chananæa, mat. 15 marc. 7 d. Maria virgo, luc. 1 e. Regulus, ioan. 4 f. Centurio, matth. 8 b. Noe, hebr. 11 b. Hæmorrhoissa, matth. 9 c marc. 5 c luc. 8 f Cornelius, actorum, 10 a & sequent.
Fidelis deus, 1 corinth. 1 b 10 c 2 cor. 1 d 1 thes. 5 d 2 thes. 3 a heb. 2 d 3 a 10 e apo. 1 b 3 c 1 petr. 4 d
Fidelia eius promissa, 1 tim. 1 c 3 a 2 timo. 2 a b tit. 3 b act. 13 e apoc. 22 b
Fidelis homo, matt. 25 b luc. 19 c ioan. 20 g 1 cor. 4 d 7 c 14 d ephes. 6 d coloss. 1 b 1 timoth. 4 c 5 c 6 a tit. 1 b acto. 10 g 16 a apocalyp. 2 c 19 b
Fidelia alta, 1 timoth. 4 a
Fiducia in deum, matt. 14 c. 1. corin. 3 c 7 a ephes. 3 c 6 d 1 thessa. 2 a 1 a 1 timo. 3 c Philemo. b hebræo. 3 b 4 d acto. 4 f 19 b 18 g 1 ioan. 2 d 3 d. In homines, philip. 3 a heb. 17 d
Fiducialiter agere, verbũ dei cum fiducia prædicare act. 9 e 14 a 18 g
Fideliter verò agere, 2 ioã. b
Filia, vrbs domus, vel congregatio, matth. 16 b
Filius dei naturalis, matt. 1 d 3 d 8 c 12. a. 14. d. 17. a. 20. c 22. d. 24. c. 26. a. b. marc. 1 b 2. b. 5. a. 6. a. 9. a. c. 10. c. 13. e. 14. c. 15. d. luc. 1. c. 2. g. 3. c 4. a. 9. c. 18. b. g. 21. f. 22. c. g ioan. 3. b. d. 8. e. 11. a. 13. d. 14. b. 7. a. 19. b. rom. 1. a. 8. f. 1. cor. 1. b. gal. 1. c. heb. 1. a. 5. e. 6. b. 7. a. 10. f. 1. petr. 1. d 1. ioan. 3. b. 4. b. 5. c
Filius dei adoptiuus, galat. 3 d. 4. b. coloss. 1. b. apoc. 21. b hosee, 1. d. matt. 5. c. ioan. 1. b. romano. 8. c. f. iacob. 1. c. 1. petr. 1. d. 1. ioan. 3. b. 4. b. ephes. 2. a
Filius hominis naturalis in moribus educandus, luc. 2 g. 2. f. g. ephes 6. a. In disciplina corrigendus, heb. 12 b. Quia disciplinabilis est parẽtum lætitia, titum 2 c
Fingit Christus coram peregrinis, luc. 24 d
Flagellauerũt Iudæi Christũ mat. 27 c. ioan. 19. a. Iudæi Paulum, acto. 22 f
Fœnus illicitum, luc. 6 c 7 f
Fons, iacob. ioann. 4 a. Aquæ salientis in vitam æternam. b
Fons aquæ viuæ, apo. 11. b. 21. a. Vitæ, apoc. 7. d
Fornicatio spiritualis, apoc. 14. b. 18. a. 17. a. 21. c
Fornicatio corporalis, 1 cor. 6 b 10 b hebræo. 12. d. 13. a. apocalyp. 21. b. colossen. 3. a. Mentem hebetat, ephes. 4. e. Substantiam dissipat, luc. 15 c
Fortis deus, marc. 1. b
Fraternitas spiritualis in charitate fundatur, matth. 12 d 23 b romano. 12 c 1 thessa. 4 b hebr. 13 a 1. petr. 1 d 1 c 3 b 5 e 2 petr. 1 b. Carnalis in subsidiũ ordinatur, matthæi 22. a. lucæ 22. d. ioan. 20. d. iacob. 2. c. 1. ioan. 2. b. 3. d. 4. d
Fratrum gratia rara, matth. 10. c. 17. b. marc. 13. b. roma. 14. b. 1. corinthio. 6. b. 8. d.

2 corinthio.11.f.galat.2.a iac.4.c.1.ioan.2.d.3.d
Fructus boni operis, bonus, matth.3.b.lucæ 3.b.ioan.4 c.romano.6.c.galat.5.d.ephes.5.c.philip.1.b.c. iac. 2.d. Mali operis, malus, romano.6.d
Fugerũt, Apostoli capto christo, matthæi 26 f marc.14 f lucæ 22.e. Paulus & Barnabas persecutionem, acto. 14 a
Furtũ à deo prohibetur, mat. 19 c ephes. 4 f. apoca. 6.d. Adeo & homine punitur, 1. cor.6.b.1.petr.4.b

G

GAbriel apparuit, Mariæ, lucæ 1.c. Zachariæ, lucæ 2 a
Galea salutis, eph.6.c.1.thessalo.5 b
Gamaliel partes fouet discipulorum, act. 5.f. Pauli præceptor, 22.a
Gaudium spiritale diuinum, mat.5.b.25.b.luc.10. c.10. a.d.6.d.e.f.rom.15. c. phil. 1.c.3.a.4.a.3.ioan.d
Gaudium corporale honestũ rom. 12.c.1.cor.7.f. Mundanum, inane & periculosum, iacob.4 c
Generatio bona, luc.1.c. Mala, matt.12.c.16.a.17.c.mar. 8.b.d.9.c.luc.7.c.9. c.11.d.g 17.c
Generatio Christi, Aeterna, acto.8.f.hebr.5.b. Humana, matth,1.a. hebræ.7.c.matt. 2 a lucæ 2.b. Adoptionis, 1. ioan.5.d.1. corinth.4.d.iacob.1 1.c.1.ioan.5.a 1.petr. 2.a.ioan.1.b
Gentium vocatio, matth.28. d.romano.3.d.ephes.3.b.galat.1.c.colossenses,1.d.acto. 9.c.11.c.13.g.13.a.18.f.28.g 1.petri, 4.a.romano. 10.d. 15.c
Gladius dei, Iudicium eius æternum, hebr.4.c. Verbum dei ephes.6.d
Gladius, tribulatio, lucæ 2.c. Bellum, matth. 26.c. Os gladij, acies gladij, luc.21.f.apoc.1.d.19.c
Gloria domini in ipsum referenda, 1 corinth. 1.d.10.g. 2.cor.17.d.col.3.c.gal.6.d philip.3.a
Gloria virtutis modestè vtendum, roman.5.a.2.corinth. 1.c.10.d.11.g.12.a.c. galat. 6.b.iacob.1. b
Gloria inanis fugienda, 1 corinth.4.b.phil. 2.a.galat. 5. d.6.a
Gratia dei donum hominem deo reddens gratum prius promissa, 2. timothæo. 1.c.

ephes.1 a 2 a b. 1 petr. 1 b
Data. roma.6 7 d galat. 2 d ephes. 1 b titum 2 c d 3 a act. 13 f 1 petr. 1 c. Non in vanum recipienda, 1 cor.6 a 1 cor.4 b. Sed multiplicãda. 1 cor. 12 d hebræo 10 c 2 pet. 1 a 3 d
Gratiæ deo agendæ, ante cibum, mat. 14 b 15 d marc.6 c 8 a luc.9 b ephes.5 a d, 1 thess. 5 c philipp. 1 c coloss. 4 a actor. 27 f. Post cibum matth. 26 c marc. 14 c luc. 22 b, 1 timoth. 4 a b, 2 thes. 2 c
Vnde gratias agit Christus, matth. marc. & luc. vbi supra Paulus, rom.6 c 2 thes. 2 a Epaphras, philip. 1 a

H

HÆreditas æterna datur à deo filiis suis, roma. 8 c ephes. 2 c
Hæretici lucro suo intẽdunt, ioan. 10 b roma. 16 c 2 tim. 3 a 2 petr. 2 a ioan. 2 c iudæ b 2 pet. 2 d
Proximum seducunt, matth. 7 c 24 a b, 1 cor. 11 d, 2 cor. 11 c, 1 timot. 4 a, 2 timoth. 3 d acto. 20 f, 2 petr. 2 a d 3 d, 1 ioann. 4 a. Ideo vitandi sunt, matt. 7 c ioann. 10 a, 2 timo. 3 a b, tit. 5 c, 2 ioan. d iud. f
Herodes Ascalonita christum persequens innocentes necat, matth. 2 c Antipas Ioannem, matth. 14 marc. 6 b c luc. 9 a 13 g. Spernit Christum 22 b Agrippa Iacobum occidit & Petrum incarcerat, act. 12 c. Moritur d
Homo vetus, peccati consuetudo verus, rom. 6 a ephes. 4 c col. 3 b, Nouus per fidẽ dei innouatus, ephe. 2 c 4 c coloss. 3 b
Homo primus terrenus. Secundus cœlestis, Adam & Christus, 1 cor. 15 f
Homicidium spirituale, ioã. 8 f, 1 ioan. 3 c, Corporale, lege prohibitum, mat. 5 c 19 c 1 timoth. 1 b. Causa eius vel est inuidia, matth. 27 b ioan. 8 f iudæ, d Vel auaritia mat. 22 a Vel luxuria, matt. 14 a, mar. 9 c
Honorandus deus, 1 timoth. 1 d mat. 15 b, mar. 7 a, rom. 15 b heb. 2 c act. 12 c d, 1 tim. 6 d
Honorandi parentes, mat. 13 a mar. 7 b ephe. 6 a tob. 4 a
Honorandi seniores, 1 tim. 5 a, 1 petr. 2 c rom. 2 b 12 c, phi. 2 d, 1 tim. 6 c 6 a, 1 pet. 2 b
Honorandi principes, rom. 13 b, 1 tim. 6 a
Honorandus sapiens, mat. 15 g mar. 6 a

Hospitalitas quantum sit vtilis. rom. 12 c heb. 13 a 1 pet. 1 f 6
Hospitalitas Marthæ, luc. 10. g Caii. rom. 16 d. Aquilæ & Priscillæ, 1. cor. 16 d
Humiliauit se christus, matt. 11 d phil. 2 a
Humiliat se homo deo, matt. 18 b luc. 14 c 18 c 1. petr. 5 b
Humiliat se homo homini, ephes. 4 a philip. 2 a 1. petr. 5 b
Humiliat homo hominem, ephes. 4 a
Hypocrysis taxatur cum hypocrita, mat. 6 a b 7 a 15 a 22 b 23 b c luc. 6 f 12 a g 13 c 1. timot. 4 a

I

IAcob commendatur. roma. 9 c heb. 11 d
Iacobi & Ioannis vocatio. mat. 4 d marc. 3 b
Iacobus ab Herode occidit. acto. 12
Iacobo Alphei apparuit christus. 1. cor. 15 b
Iactantia vitanda, mar. 12 d
Iairi filiam christus suscitat. mtt. 9 c mar. 5 b luc. 8 f
Idolorum impotentia, & abominatio 1. corinth. 8 b 9 c 2. cor. 6 c
Idololatrarum pœna, 1. cor. 6 b 10 b 1. ioan. 5 b 1. cor. 8 b act. 17 f
Ieiunium christi matth. 4 a marc. 1 b luc. 4 a. Homini. quo ad intentionem. matt. 6 c 17 d 2. cor. 6 a
Ieiunium indiscretum. matt. 4. b luc. 18 b c
Ieiunauit Christus. Matth. 4 a mar. 1 d luc. 4 a. Paulus. acto. 14 d
Ierusalem destruenda iterum deploratur à christo. matt. 23 d 14 a marc. 13 a luc. 19 g 21 b. Morte Christi decoratur. matt. 27 f matth. 25 c luc. 25 f ioan. 19 f. Noua instaurabitur. galat. 4 d apoc. 5 e
Iesus christus. matth. 1 a 4 d 22 & seq. mar. 3 a luc. 1 d 2. & seq. ioann. 1 d 2 a & seq. cui nomini omnia subiiciuntur, philip. 2 b & spiritus prophetiæ illi subest, apoc. 19 c
Ignis designat, Iram dei, heb. 10. Perpetuam damnationẽ matt. 3 c 18 a b 25 d marc. 9 f. Luc. 3 d 2 petr. 3 d Iudæ. b apoc. 16. 29. charitatem. luc. 12 f
Illusores nouissimis diebus venient. 2. petr. 3 a iudæ. f
Imago dei in homine reluceat. rom. 8 f 1. cor. 11 b 15 f 2. cor. 3. d 4 a coloss 1 e 3 b
Imitemur deum. 2. thessa. 3 b hebr. 13 b christum 1. cor. 4. d. 11. a ephes. f 5 a 1. thes. 1 c
iustum. 1. cor. 4 d 11 a phil. 3 d heb. 6 c 1. thess. 1 c
Immunditia vitanda. ephes. 5 a colo. 3 a iaco. 1 b
Impius gratiæ fideiq; dei expers, Deo abominabilis, mar. 15 c
In constantia vbi contentio, iaco. 1 a 3 d
Incredulis interciditur regnum, rom. 11 d heb. 3 d
Incredulos christus arguit discipulos, mat. 17 c marc. 9 c 16 c luc. 9 e 24 f ioan. 20 e
Indignatio vitanda, rom. 2 b ephes. 4 g col. 3 b
Indurat quem vult dominus, rom. 6 d cor iudæorum, ioã. 12 f
Infidelium cum fidelibus cõmercium, 1. cor. 7 c 10 f. Horum mentes excæcatæ, 2. corin. 4 a quibus nihil est mundum tit. 1 d
Infirmitas interdum ob peccata contingit, luc. 13 d ioã. 5 c acto. 12 d interdum sine peccato, ioan. 9 a 1. cor. 12 c
Est interdum in peccati remedium, 1. cor. 12 c
Infirmi consolandi, mat. 25 d iaco. 5 d
Inimicus diligendus, matt. 5. luc 6 rom. 11 d Aut reconciliandus, matt. 3 d 18 c luc. 6 f coloss. 3
Inuidia, deum concitat. gala. 5 d iaco. 3 d 1, pet. 2 a Proximum infestat, mat. 27 b
Inuocat deum fidelis, roma. 10 c
Iob mores, iaco. 5 b
Ioanna vxor Chusæ sequitur Christum, luc. 8 a
Ioannes Bap. Conceptus, luc. 1 a b Natus 1 f Deserta incolit. g victus eius, matth. 3 a christum agnouit, ioann. 1 d Ipsum baptizat. matth. 3 d marc. 1 b luc. 3 c ioann. 1 d Prædicat. matth. 3 a & seq. marc. 1 a luc. 3 a Incarceratur ab Herode, matth. 14 a marc. 6 b luc. 9 a Occiditur, ibidem
Ioannes & iacobus à christo vocantur. Sup. iacobus.
Ioseph sponsus Mariæ, mar. 1 c luc. 1 c 1 a c 3 e 4 d
Ioseph ab Arimathæa, matt. 27 g mar. 15 d luc. 13 g ioan. 19 g
Ira dei in homines ex peccato, rom. 2 c 2 b heb. 10 f apo. 19 c matt. 18 d mar. 3 a
Ira hominis in ho. ephes. 4 f Mala interdum, in se, iac. 1 e ephes. 4 g
In proximũ, mat. 5 c Fructuose cauetur, mat. 12 d ephes. 4 g coloss. 3 b Ade o derelicti, rom. 10 d 11 c
Iudas iscariotes traditur

christi,mat. 22 b c 27 a,ioã. 6 e,12 a 13 a b c 12 a,act.1 c
Iudicat deus homines, rom.2 c,1 cor.4 a heb.17 f 1 petr.1 c apoc.18 f 19 a b
Iudicat homo homines,matt. 7 a,ioan.7 c 8 b,roma.2 a 14 a,1 cor.2 d 6 a,act.4 d iacob. 2 a
Iuramentum dei,luc.1 g heb. 6 c
Iuramentum hominis iustum tenendum,heb.c d Sed periculosum,matth.5 f 14 a 13 b mar.6 c iaco.3 c
Iura belli gladij,matt.26 c apoc.13 c
Iustitia quantum sit homini necessaria, eph.6,1 ioan.2 d
Iustitia nostra Christus est, 1 cor.1 d galat.5 a
Iustus quis,luc.1 a,1 ioan.2 d
Iustificatio impiorum,roma. 2 b 3 d gala.2 d 3 b,iaco.2 d apoc.19 b 22 b

L

Labiorum veracium fructus,heb,13 c
Labor vtilis ad vitandum peccatum,1 cor. 4 e,1 thes. 2 b,2 thessal.3 b c,acto.20 g, Ad quærendum victum,mat. 11 d
Lac paruulis dandum,1 cor.3 a heb.5 d,1 pet.2 a
Lapis angularis christus,mat. 21 d ephe.2 d,act.4 b. Offensionis,mat.11 d,luc.2 e 20 e ioan.9 g rom.9 g,1 petr.2 b viuus,1 pet.7 a
Lapidatur Stephanus,act.7 g Paulus 14 c,2 cor.11 f Multi prophetæ, heb.11 g
Latrones cũ christo suspensi, mat.27 c,marc. 15 b luc. 23 d,ioann. 12 d quorum alter conuersus ad christum,alter auersus,luc.23 f vtrique crura franguntur. ioan.19 f
Laudatur homo à deo, matt. 11 a luc.7 d,1 cor.4 a
Laudandus est deus ab omni creatura sua, vt passim in Bibliis videre est.
Leo de tribu iuda Christus apoc.1 d
Leprosus.Vnus à christo sanatur.mat.8 a Decem,luc.17 c
Lex naturalis.rom.2 c
Lex Mosaica,mat.5 c,11 b luc. 16 d ioan.1 b 5 g rom.3 c 4 c 6 c,7 a b c,gala.3 b c
Lex euangelica,rom,10 a gal. 2 d,4 a 5 d hebr.7 b c 8 d 10 a c
Lex membrorum,rom.7
Legis Mosaicæ abrogatio,luc. 16 d rom. 3 d 4 c 6 c 8 b gal. 3 d 5 c,ephes.2 b coloss.3 b, heb.7 b
Liber vitæ,philip.3 a apo.3 a 13 b 37 d 21 g luc.10 c
Liberum arbitrium,matt,23 luc.7 e,ioann.1 a 15 a roma. 1 c 7 d 8 e 9 e,2 cor.3 b phil. 2 b,1 ioã.2 c d heb.10 c apo. 3 d,2 tim.2
Libertas christianorũ,1 cor.7 d 8 c 9 a d ioan.8 d,1 pet. 2 c luc.2 g gala. 2 a d 5 b iaco.1 d 2 c,2 cor.9 d
Lingua coërcenda,matt.12 c, iaco.3 a,1 pet.3 b
Lingua indiscreta seipsum infamat.iaco.3 b c
Lites vitandæ,1 tim.3 a tit.3 a iaco.4 a
Litera occidit, Io.7 b 2. cor. 3 b
Locustæ mittuntur propter peccata populi. Quas vidit ioannes,apo.9 a
Lõganimitas dei salus nostra arbitranda,2 pet.3 d, 2 cor. 6 b rom.2 a
Loquacitas fugienda. Supra Lingua.
Loqui deum,est inspirare vel reuelare,hebræo.1 a,2 cor. 13 a
Loqui mente,interpre.1 cor. 14
Lot,1 2 pet.2 b luc.27 g
Lucerna oculus hominis. mat.6 c
Lugendum est pro peccato, mat.5 a 26 g. Pro afflicto. luc.19 f ioan.11 e rom 12 c 1 cor.7 f,2 corin.12 g. Pro mortuo.1 thess.4 d
Lumbi nostri præcingendi, luc.12 e,1 pet.2 e
Lux est deus,1 ioan.1 c Christus. ioann.1 a 3 c Apostoli, mat.5 b.Fideles,eph.5 b
Luxuria multorum malorum causa fuit,vt & Ioann Bapt. mat.24 b mar.6 d luc.5 b
Luxuriæ causa,ephes.5 d

M

Macedoniam conuertit Paulus,rom.15 f,1 corinth.16 a,2 corin.1 c 9 a, act.19 f
Magis primitiæ gẽtium christum adorant,mat.2 b
Magister noster christus.mat. 23 a ioan.13 a
Magistratus non ambiendus, mat.23 b iaco.3 a
Magistratibus obediendum, rom.13 a b.Illis tributa reddenda, romano.13 c matth. 17 d
Maledictio Dei incurritur mandatorum eius trãsgressione,matt.25 d Proximi læsione,1 pet.3 b
Maledictio heminis prohibe. iaco.3 c
Maledictio malorum patienda, matth. 5 a romano.12 c, 1 cor.4 c,1 tim.4 c,1 pet.2 d 3 d
Malum culpæ à nobis est,iac. 1 b

Malum pro bono non reddēdum,rom.18 b d 2 petr.3 b
Mammona iniquitatis quærendi amici,luc.16 a
Man, siue Manna pluit israeli,nec fuit panis verus,ioan. 6 d Non manducet qui non laborat 2 thess.3 b
Manducat christi carnem fidelis,ioann.6 f 1,cor.11 d g
Manet fidelis in christo, 1,ioan.1 a ioann.6 f 14 b 15 a Et christus in fideli ibidem.
Mansione, filiorum dei,ioan. 14 a
Mansuetorum merces,2.tim. 2 d
Mansuetudo christi,matt.11 b Pauli 1.cor.4 d
Manus dei, fortitudo vel auxilium eius,luc.1 f Vindicta.heb.10 f
Manus negotiatio, 1,cor.4 c ephes.4 f
Manus scādalizans abscindatur,matt.5 c
Manus arida à Christo sanatur,matt.12 a
Maria virgo,matt.mar.luc.& ioan.
Maria Magdalena, matt.27 f 28 a mar.16 a b luc. 8 a 10 e ioan.11 c 18 a 12 e 20 a
Maria iacobi, matth.17 f 18 mar.15 d 16 a
Maria Cleophæ,ioan.19 e
Maria alia,rom.16 a,
Martha hospes christi,luc.17 g Fides eius ioan. 11 c d
Ministerium eius,luc.10 g ioan.12 a
Masculorum concubitorum pœna,rom.1 d 1,cor.6 b 3 1 tim.1 b
Mater Christi,& fratres,sunt obedientes illi, matth.12 d mar.3 d luc.8 c
Matrimonium à deo institutum,mat.9 a ioan.2 a 1,tim. 4 a Ad peccati vitationem 1,cor.7 a f Ad mutuam cōsolationem,eph. e f g coloss.3 d 1,pet.3 a
Matrimoniū spirituale,matt. 22 a ioan.2 d 1,cor.11 a
Matthias in locum Iudæ suffectus,acto.1 d
Matthæi vocatio à Christo, mat.9 a
Maxillam percutienti detur, altera, matth. 5 f luc.6 d Moyses christianorū, christus,gal.3 c 2 tim.2 b heb. 8 b 9 d 12 f
Medicus spiritualis,marc.9 b luc.4 d 5 f 10 e
Mendaciū à deo prohibetur. ephe.4 c col.3 b Quia diabolum imitatur, ioann.8 f Seipsum destruit,act.5 a apoc.21 c g Proximum decipit,1.tim.4 a
Mensuræ qua seruanda.mat. 7 a mar.4 c
Mercatores terræ, principes eius,apoc.18 a g
Mercenarij & pastoris discrimen,ioan.10 a c
Merces laboris non retinēda mat.5 b 10 d
Merces persecutionem passis mat.5 b 1,pet.3 c
Michaelis pugna cum draconе,iudæ 1 c apoc.12
Militat nemo suis stipendiis. 1.cor.9 a
Milites docet Ioānes stipendia sua,luc.3 c
Ministrat Socrus Petri Christo, matt.8 b luc.4 g Martha,10 g ioan.12 a
Minister noster Christus, mar.20 d heb.12 a luc.22 c roma.15 b
Minister Christi Paulus,1,corinthio.3 b Ephes.3 b colossan.1 d Timotheus,1. thessalo. 3 a 1.timothe. 4 b Prædicatores. 1, corinthi. 4 a 2,corinth.3 b 6 a Angeli,matt.4 b marc.1 b hebr. 1 a
Ministrationes diuersæ in ecclesia,1,cor.12 a
Miracula dei plurima in euangeliis.
Miracula boni faciunt discipuli Christi,mat.10 b mar. 3 b 16 d luc.6 c 9 a acto.3 b 19 b Mali mat.7 b 14 b luc. 9 f 10 c
Misericordia Dei in omnes, ephe.2 a heb.2 d 4 d
Misericordia hominis ad proximum, matt.18 d iaco.2 c luc.6 f
Mittit deus Gabrielē ad Mariam salutandam,lucæ.1 c ioan.bapt. ad viam parandam,luc.1 b g ioann.1 a 3 c Christum ad redimendum mat.15 c ioan.6 f 8 e Gala. 4 a Apostolos ad prædicandum, matth.10 a b luc.10 a ioan.6 f 20 e
Mœchia quantū prohibetur, mat.5 d e 19 b mar.10 b luc 16 d roma.2 c iaco.2 b apo. 2 f
Moloch filij & filiæ initiabantur ab Ammonitis,acto.7 f
Morbi ob delicta mittuntur, matt.9 a marc.2 a luc.5 d ioan.5 b Quos sanat Christus, mat.8 b luc.6 c
Mors Christi ignominiosa, galat.3 c Sed fructuosa, 1, cor.15 a 2,cor.5 c ephe.2 a 1,Pet.3 c
Mors naturæ omnibus definita,rom.3 b 6 d 1,cor.15 c
Mors gratiæ vitia fugat,rom. 6 a b 2,cor.4 c gala.2 d coloss.3 a Et vitam confert. rom.6 a b col.3 a 2, timot 2 b
Mors culpæ,rom.6 c iaco.1 b ioan.8 d Per gratiam curat

tur,ioan.5 d 16.6 d ephe.5 c col.2 c,1 tim 5 c
Mors gehennæ incurá. apoc. 17 d
Mortuam suscitauit Christus filiam Archisynagogi,matt. 9 c,Filium viduæ,luc.7 b,lazarum,ioan.11 a,Petrus habitam, acto.9 f, Paulus adolescentem,20 b
Mortificanda membra nostra super terram,2 cor.4 c col. 3 a
Moyses & acta eius,ioann.5 g 9 c,1 cor.15 f luc.16 g mat. 17 a,acto.7 c
Mulier bona dei donum,eph. 5 e,1 pet. 3 a Proximum ædificat,1 corin. 14 f,1 tim.2 d, 1 cor.7 c,11 b c,1 timot.2 c, 1 petr.3 a
Mulier mala, Summè cauenda,1 cor. 7 a 1 timoth.5 b c, Proximam inflammat, mar. 6 c
Mundi corde deum videbunt mat.5 a
Mundi Apostoli credentes. ioan.13 b 15 a,1 cor.4 b
Mundus per Christum factus ioan.1 a
Mundum & Deum simul diligere difficile est,iacobi 4 a, 1 ioan.2 b
Mundus christum non cognouit,ioan.1 a 17 d &non orat pro eo.b

Murmurauerunt contra christum Pharisæi,luc.5 f 15 a 19 a ioan.6 e, Discipuli eius,g Populus,7 b,Græci in hebr. acto.6 a
Murmur caueant Christiani, philip.2 b,1 cor.10 b, 1 pet. 4 b
Mutui lex & cõditiones,mat. 5 f luc.6 e
Mutos Deus sanat,mat.9 d 11 b,mar.7 d luc.1 f 11 b
Mysteriũ dicitur euangelium romano.16 d, matth.13.b marc. 4 b lucæ. 8 b, 1 corint.2 b 15 g ephe.6 d col. 1 d 4 a
Mysterium,quod est nobis occultum, & præcipuè fidei subiectum,mat.5 a,1 corin. 15 g 2 thess.2 b,1 timo.3 b apoc.1 b 10 c

N

NAaman princeps militiæ Regis Syriæ, ab Elisæo sanatur à lepra, luc. 4 e
Natalis sui diem celebrat Herodes,mat.14 a,mar.5 c
Natiuitas Ioannis, luc. 1 a b Christi Iesu,c mat.1 b
Nazareth ciuitas Christi, matt.2 d 31 b marc.1 a luc. 1 c 2 g 4 c,ioann.1 g actor. 10 f
Nazareorum lex, de quibus Christus,mat. 2 acto.24 b
Necessitas non subest legi, 2 cor.b 9 h
Negat Petrus Christum,mat. 26 g mar.14 g luc.22 f g 10ã. 18 e, Quem promiserat non se negaturum,mat.26 c mar. 14 c luc,22 c,ioan.13 d
Negat christus qui negat eũ mat.10 d luc.12 a, 2 timo.2 b, 1 ioan.7 c
Nicodemi gesta,ioan.3 a 19 g
Niniue prædicitur subuertenda,mat.13 d luc.22 d
Noë & acta eius,heb.11 b, 1 pet.3 d, 2 pet.2 b
Nomen imposuit mater filio, luc.1 f
Nomen dei inuocãdum,rom. 10 c,acto.2 c,2 timo.2 c d
Nouissima memoranda,mat. 12 d,luc.18 a
Nouus homo,ephe.4 c
Noua creatura in Christo,galat.6 d
Nouum testamentum heb.8 d 10 c,mat.16 c,heb.12 f 13 d gal.3 c,1 cor.11 f
Nubant qui continere non possunt,1 cor.7 b,Nisi obstet ordo,1 tim.34 d,& votum, luc.11 d, Iuniores viduæ,1 timo.5 c
Nuptiis interfuit Christus, ioan.2 a

O

OBediendum voci Dei, 1 petr.1 c
Obedientia præstat sacrificio mat.9 b
Obedientia Christi vsque,ad mortem,philip.2 b,heb.5 c, In exemplum nostrum,rom. 5 d,Cui obedire tenemur, 1 pet.1 a c,act.5 e
Obedientia prius Deo quàm hominibus,act.5 c
Obtulit seipsum Christus,hebræo.9 d 1 e
Occidit fratrem qui irascitur illi,mat.5 e
Odit eum,1 ioan.3 c
Ocioso paratur inopia, matt. 12 d 20 a,25 c,2 tim.5 b
Oculis dei omnia patẽt, heb. 4 d,apoc.1 c,10 c
Oculus bonus aut nequam mat.6 c
Odio habetur Christus à Iudæis, ioan.7 a 15 d, Christiani à mundo, matt.10 c, ioan.15 c d
Odientibus nos benefaciendum,mat.5 g luc.6 e
Offendiculum non est fratri obiiciendũ,rom.14 b,1 cor. 9 g
Oleribus vescitur infirmus, rom.14 a
Olearster populus gentilis,roma.11 c

Oleo vncti à sacerdotibus, iacob. 5 c Ab apostolis. mar. 6 c
Oleum parant virgines prudentes, mat. 25 a
Onus Christi ferendum, mat. 11 d
Onus suum quisque portabit, gal. 6 a Alterius autem supportandum, ibidem
Opus bonum Deus incipit & perficit, Philip. 1
Opus suum quisque probet, gala. 5
Opera bona semper faciẽda. 2, cor. 9, 1 timot. 6 2, tim. 3
Opera carnis, gala. 5 Lucis epheſ. 5 b
Opera hominis sequuntur ipsum, Apoc. 14 c
Opera misericordiæ, Matth. 25 d
Opera tenebrarum abiicienda, rom, 13 d tit. 2 c d
Operandum manibus, 1, theſ. 4 c Sicut operabatur Paulus, act. 18 a
Operarius mercede dignus, matth. 10 b 21 c roman. 4 a 1, corin. 9 b
Operarius iniquitatis à christo reiicitur, matt. 7 d 1 x c. 13 c 2, corin. 11 c philip. 3 a
Orandũ semper, luc. 18, 1 the. 5. Vbique ioan. 4 1. timot. 2 Pro inimicis, matt. 5 luc. 6
Oratchristus pro nobis. ioan. 16 f 17 b hebræ. 7 d 9 f Pro Petro luc. 22 e Pro seipso. mat. 26 d marc. 14 d luc. 22 d ioan. 17 a Oraturus desertã petit. luc. 5 e 9 d
Orat Paulus pro omnibus, 1. theſſa. 1 a In littore maris, act. 21 a In templo, 22 a Petrus pro ecclesia, acto. 10 b Ecclesia pro eo, 12 a
Orandi modus, matth. 6 d 7 b 11 b
Orandum pro regibus & principibus, 1. timo. 2 a Pro inuicem, iaco. 5 c
Orbis descriptio, luc. 2 a
Orphani sunt Christiani in hoc mundo, ioan. 14 a
Os profert quæ de corde exeunt, matt. 15 b
Osculatur Paulus fratres, act. 20 g Pedes Christi Magdalena, luc. 7 f Christum Iudas, matt. 26 e
Os agni paschalis non frangebatur, ioan. 19 f
Ostium Christus est ingredienti per illum, ioan. 10 b
Ostio clauso orandum, matt. 6 a
Oues errantes, gẽtes ante cõuersionem 1. pet. 1 d iudæi, mat. 15 c mar. 6 e
Oues christi gentes & Iudæi, ioan. 10 b c matt. 25 c Quæ vocem eius audiunt. ioan. 10 d

P
PAnibus. 5. hominũ. 5000. satiati. Matt. 14. c. Mar. 6. e. luc. 9. b. ioan. 6 a
Panibus septem. 4000. matt. 15. d. marc. 8. a
Panes euangelij, mar. 15. a. Vitæ. ioan. 6. e. Vnius participatio. 1. cor. 9. d
Parabolis loquebatur Christus, mat. 13. b. e. quas seorsum apostolis suis differebat, marc. 4.
Paralyticus à Christo sanat⁹, matt. 8. a. 9. b. marc. 2. a. luc. 5. d. ioan. 5. d. acto. 9. f
Parasceue Iudæorum, matth. 27. Ioan. 19. c. g. marc. 15. g. luc. 23. g
Parentes honorãdi, rom. 1. d colo. 3. c. 1. timot. 5. a. ephe. 6. a
Parentes non plus diligendi quàm Christus, matth. 10. d
Participes non sumus cũ participibus tenebrarũ, epheſ. 5. e
Paruuli in Christo lacte potandi. 1. cor. 3. a. heb. 5. d. 1. pet. 2. a
Pascha mãducat Christus cũ discipulis, matt. 26. b. marc. 14. a. luc. 22. a. Ioan. 13. a
Pascha nostrum Christus. 1. corinth. 5. c
Pascãt gregẽ suum pastores, luc. 2. Ioan. 10. b. c. heb. 13. d 1. petr. 2. d. 5. a
Passio Christi, matth. 26. 27. marc. 15. luc. 23. ioan. 18. 19
Passioni Christi communica re. 1. petr. 4. c. quam Paulus vocat suam, coloſſ. 1. d
Passiones huius seculi non sunt cõdignæ futura gloria, rom. 8. d
Pastores nunciant Christum natum, luc. 2. c
Pastores mali, ioan. 10. a. b
Pastoris officium, ioan. 10. a. b
Patri obediendum. Supra. Parentes. Cuius officium erga filios epheſ. 6. a
Pater Christi deus, ioan. 20. e
Pater noster. Christus. 1. cor. 6. d
Patientia dei peccatores ad pœnitentiam prouocat, ro. 2. a. Erga Paulum, 1. timoth. 2. d
Patientiæ fructus, 1. tim. 2. d. luc. 8. b. heb. 10. g. 2. pet. 2. d. c. 4. a
Pauli acta in lib Act. apost. & in epistolis suis.
Pauperes semper futuri, mat. 26. a. marc. 14. a. ioan. 12. b
Pauperi gratis tribuendum, luc. 16. a
Pauperes spiritu, matth. 5. a
In paupertate nascitur Christus, luc. 2. a
Pax vobis Hebræorum salu-

tatio, luc. 24 f. ioan. 20 e f roma. 1 a 2 b
Pacis author deus, 1 theſſ. 5 d
Quæ cum omnibus habenda eſt, rom. 12 d
Pax eccleſiæ dei in Galilæa, act. 9 c. Conſcientiæ, rom. 5 a. Inter gentes & Iudæos, epheſ. 2 d
Peccatum Adæ in omnes traductum, roma. 5 b. Quod eſt originale. Et malum operatur, rom. 7 c gala. 5 c. Sed gratia dei curatur, ioan. 1 d roma. 5 c 6 b 7 d galat. 3 d
Peccatum actuale multipliciter perpetratur, Ignorantia luc. 23 e 1 cor. 2 b 1 timoth. 1 c. Deum offendit, 1 ioan. 3 b
Peccatorem indurat, rom. 1 d In peius inclinat, matth. 26 d rom. 6 c 7 d 8 a heb. 12 b 1 ioan. 1 d 3 b
Pœnam incurrit temporalem 1 cor. 5 b. Aeternam, matth. 25 d rom. 2 b 2 theſſ. 1 d
Per pœnitentiam remittitur, matt. 1 d 9 a ioan. 1 d eph. 2 b acto 10 g 13 f 1 ioan. 1 c 2 a 3 a
Pecunia donum ſancti ſpiritus non poſsidetur, actorum 8 d
Pedes Chriſtivngit peccatrix luc. 7 f
Pedes apoſtolorũ lauat Chriſtus, ioan. 13 b
Pedes calceati ad prædicandum epheſ. 6 c
Pentecoſte feſtum, acto 1 a 22 d
Peregrinamur à domino, 2 corinth. 5 b
Perfectio dei in charitate, 1 ioan. 2 a 4 c d. In virtute, matt. 5 g 15 c philippen. 3 c coloſſ. 1 d 2 tim. 3 d iaco. 2 a 3 a
Pericula cauenda, 2 cor. 1 b 12 f 2 tim. 3 a
Periurium vitandum, matth. 5 e 1 tim. 1 b
Perſecutiones prædicantium matt. 10 b 1 timoth. 3 c. Pro quibus ſunt beati, matt. 5 a luc. 6 d 1 pet. 2 c 3 c 4 d
Perſeuerantia tolerãda, matthæi 10 c marc. 13 b luc. 8 c heb. 12 b. Quia à deo mercedem accipiet, matth. 24 b 1 corinth. 15 g 2 ioan. c hebræo. 3 c
Perſonarum acceptio non eſt apud deum, rom. 2 b gal. 2 b epeſ 6 b coloſſ. 3 d. Nec apud iudicẽ eſſe debet, mat. 22 b luc. 2 c d
Peſtilentiam minatur dominus inobedientibus, matth. 24 a luc. 21 c
Petẽtibus quæ ad ſalutẽ ſunt nihil negatur, matth. 21 b marc. 12 c 1 ioan. 3 d 5 c
Petentes à patre nomine filij accipiunt, ioan. 14 b 15 c 16 e f
Petentes malè non accipiunt iaco. 4 a
Petra ſcandali Chriſtus, mat. 21. d luc. 2 e 20 c roma. 9 g 1 pet. 2 b
Petra Chriſtus, 1 cor. 10 b epheſ. 2 d act. 4 b 1 pet. 2 a Petra, Petrus, matth. 16 c. Eccleſia, matth. 7 d 16 c luc. 6 g
Petrus ad Chriſtum ducitur ab Andrea fratre, ioan. 1 f vocatur à Chriſto cum fratre matth. 4 c. Cætera apud euangeliſtas & acta apoſtolorum.
Phariſæus erat Paulus, acto 25 b
Phariſæorum acta apud euangeliſtas reperies.
Phaſe ritus Supra Paſcha.
Philippi, vocatio, 1 ioan. f g Qui conuertit eunuchum Candacis reginæ, acto 8 e prædicat Samaritanis, a. & plurimis aliis g
Philippus euangeliſta, 4 filias habebat prophetantes, acto 21 b
Philoſophia neminem ſeducat, coloſſ. 2 b
Pietas ſperat vitam, titum 1 a
Cui aſsiduos nos eſſe oportet 1 petr. 3 c 2 petr. 1 a b 3 c
Pignus ſalutis nobis promittitur, 1 cor. 1 d 5 a
Pilati acta, mat. 27 e g marc. 2 a b luc. 13 a 23 a d e ioan. 18 e f 19 a d g
Piſcina in Ieruſalem, ioan. 5 a
Pius deus, apoc. 15 b qui nouit pios de tentatione eripere, 2 petr. 2 b
Placendum deo magis quàm hominibus, rom. 15 a gal. 2 b 1 theſſ. 2 a
Plagarum modus pro delicti menſura erit, apoc. 1. 8 b
Plagis, 40 percutiebatur reus 2 cor. 11 f
Plantauit Paulus Chriſtianos 1 cor. 3 b
Plorat populus agnoſcẽs culpam ſuam, deut. 1 g
Poſuit deꝰ Coturnices & Mãna, ioan. 6 d 1 cor. 10 a
Pœnitet Iudã prodidiſſe chriſtum, matth. 7 a. Simonem Magum ſimoniæ, actorum 8 d
Pœnitentiæ motus, lucæ 5 f 13 a 15 c. Cõſummatio, mat. 26 g luc. 3 b 7 f acto. 26 e apoc. 2 b
Pœnitentiæ fructus eſt. Quia aufert pœnam temporalem apocalyp. 2 b. Aeternã, matthæi, 3 b luc. 3 b acto. 17 g. Viam parat ad vitam, matt. 3 a 4 c 7 b marc. 1 b lucæ 15 b

14.g.2.cor.7.c.act.3.d.Im peditur contemptu, roma. 2.a.2.cor.12.d.luc.19.f.ap. 2.f.Dilatione,matth. 25.a. luc.13.e.f
Pontifex mediator est inter nos & deum,hebr.5.a.8.a
Pōtifex noster Christ⁹,heb. 2.d.3.4.d.5.b.c.6.d.8.a
Pontius Pilatus,Supra,Pilatus.
Populis omnibus missus est Christus,luc.2.c. qui sunt Christiani.1.pet.2.b
Portæ inferi non prævalent aduersus fidem Petri, matt. 16.c.ioan.10.e
Potentiam deus ostendit in vasa iræ,rom.9.c
Potestas omnis debet gloriā deo. Quia ab ipso est,roma. 13.a
Potestatibus sublimioribus obediendum est, rom.13.a. 1.pet.2.c.2.cor.10.b.13.c
Præcepta dei implēda in charitate.2.ioan.b
Præcepta dei custodientibus deus est custos.1.ioan.3.d
Præcursor noster Christus, heb.6.d. Christi, Ioannes bapti.matth.3.a. marc.1.a. luc.1.g
Prædestinauit deus saluādos ante mūdi constitutionem, ephes.1.a.2.timoth.1.c.1. pet.2.d
Prædestinati qui sunt, roma. 8.f.9.d
Prædestinatio inscrutabilis, matt.20.b.roma.11.d.Irreprehensibilis,roma.8.f.9.c. d.e.ephe.1.a.2.timoth.2.d. act.13.g
Prædicatio Ioannis bap.luc. 3.b.& seq.matt.3.a.b.mar. 1.a
Prædicare nō debent nisi missi,rom.10.c
Prædicatio Christi per omnia euangelia.Petri,acto.1. & seq.Pauli.9.& seq.ac in epist.suis.
Prædicatores dati, luc.9.a. matth.10.a.c.marc.3.b.6.b. 16.d
Præpositis nostris quib⁹ suis obediendum,heb.13.c
Præpositi qui sint, rom.8.f.9. d.11.a
Præsepe,cubile Christi, luc. 2.a.c
Præuaricatio non est vbi non est lex,rom.4.c
Presbyteros constituit Paulus per singulas ecclesias, act.14.d.Quos hortatur ad profectum gregis.20.d.f.tit. 1.b.1.pet.5.a.Dignitas eorum.1.tim.5.c.d
Primatum tenet Christus,coloss.1.c. De quo contēdunt apostoli,matt.18.a.marc.9. e.luc.22.c

Primitiæ resurgentium,Christus,coloss.1.c.Spiritus apostoli,rom.8.d
Primogenit⁹ mortuorū,Christus,rom,8.f.1.cor.15.c.coloss.1.c.apoc.1.b
Principes ministri dei sunt, rom.13.a.b
Principes quales esse oportet rom.13.a.b
Princeps huius mundi, diabolus, ioan.12.e.14.d.16.c.ephes.2.a.coloss.2.d
Prisca siue Priscilla & Aquila:rom.16.a.acto.18.a.g
Probatio spē auget, rom.5.a
Probet se homo suscepturus eucharistiam,1.cor.1.c
Probandi spiritus, an ex deo sint,1.ioan.4.a
Probatio fidei,rom.5.a.iaco. 1.a.1.pet.1.b
Prodigia in morte Christi, matt.27.f.marc.15.c.d.luc. 23.g.ioan.19.f
Promissio dei firma,rom.4.d. titum,1.a.Hominis dubia 2 pet.2.d
Prophetæ boni à deo mittuntur,1 cor.14.f
Prophetas malos diabolus intrudit, mat.24.a.b acto.20.f 2 ioan.2.1 cor.12.b coloss. 2.b 2 pet.2.a 3.a
Prophetia dei donum, roma. 12.b 1 cor.14.a 1 pet.1.d
Propitiatio pro toto mundo Christus,1 ioan.2.a.4.c
Propositionis panes quos David necessitate cōpulsu comedit,marc.2.d luc.6.a
Proximi dilectio,matth.22.d marc.12.c.luc.10.e rom.13 c gal.5.c iacob.2.b
Proximo succurrendum, luc. 10.e iacob.4.d
Prudentia spiritus, roma.8.a
Prudentes nos esse Christus præcipit,matth.10.b,1 pet. 4.b
Psallēdum est deo, 1 corinth. 14.c
Pseudoapostoli vitādi, 1 cor. 4.d Phil.3.d 2 cor.11.c
Pseudoprophetæ miracula interdum faciunt,luc.11.b
Publicani cum Christo comedunt,mar.2.b Io.5.f.Et ideo euangelio credunt, matt.21 c luc.7.e 15.a
Pueris angeli sunt custodes ma.18.b.Ad Christum adducuntur,19.b quos ille amplectitur,marc.9.f 10.b
Pueri non scandalizādi,mat. 18.a Ipsorum est regnū cœlorum, 19.b
Pueri Christum in tēplo laudant, matth.21.b
Puluerem pedum suorum excutiunt apostoli in contemptores euangelij, matthæi, 10.b.Paulus & Barnaba,act. 13.g

Purgatio peccatorum facta per Christum, heb. 1 a
Purgamenta huius mundi sunt discipuli Christi, 1 cor. 4 c
Purificatio Iudæorum, ioan. 1 a. Mariæ, luc. 2 c
Pusillanimes consolãdi, 1 thes. 5 c

Q

Quæstiones superfluæ vitandæ, 1 timoth. 1 a 6 a 2 timoth. 2 d tit. 3 c
Quæstus magnus pietas est, 1 timoth. 6 b
Quærelæ vitandæ, philip. 2 b 1 thes. 3 d. Sine quibus Paulus prædicat, 2 b
Quietam vitã Christiani ducant, 1 thess. 4 c 1 timot. 2 a 1 petr. 3 a

R

Raab meretrix saluatur, heb. 11 iaco. 2 d
Radix Dauid, Christus: Iudæorum, patriarchæ, roma. 11 b c 15 b
Rami naturalis oleæ, Iudæi, rom. 11 c
Ratio omnium deo reddenda, roma. 14 b 1 petr. 3 c 4 b matth. 12 a
Rebecca filia Bathuel nupsit, Isaac, rom. 36 d
Recalcitrãtes pungũtur, act. 7 a 26 d
Recipientes Christum filij eius constituuntur, ioan. a b
Reconciliati fratri ante omnia debemus, matt. 5 d
Reconciliati sumus deo per Christum, roma. 5 b 2 cor. 5 d coloss. 2 c
Redemit nos Christus, galat. 3 b 4 a ephes. 1 b tit. 2 d ap. 5 c
Redemptio nostra ab æterno præuisa, 1 pet. 1 d
Regina Saba venit ad audiendam sapientiam Salomonis, matth. 12 d luc. 11 d
Regnabit in perpetuum Christus, luc. 1 c 2 petr. 3 d
Regnum cœlorum, fœlicitas æterna, matth. 5 a 25 c luc. 13 f matth. 8 b 3 c 4 c mar. 1 b. Ecclesia fidelium mat. 13 f 25 a luc. 17 c. Euangelium diuinum, matth. 5 21 d luc. 8 b. Fides catholica, romano. 14. 2 corinth. 4 lucæ 17 c
Regula Christi, Galat. 6 d. In qua permanendum est, philip. 3 d
Religio munda, iaco. 1 d
Reliquiæ Israel in fine saluandæ, rom. 9 f 11 a c
Remissio peccatorum col. 2 c act. 21 f
Remittendum ex corde proximo, matt. 6 c 18 c luc. 17 a coloss. 3 b
Renascimur ex aqua & spiritu sancto, ioan. 3 a per verbum dei, 1 petr. 1 d 2 a
Renunciatio terrenorum ad seruitium dei, luc. 24 g 18 d 2 cor. 6 b philip. 3 b. Fructus eius, marc. 19 c luc. 12 d 18 e
Reprobationis modus, matt. 13 b marc. 4 b luc. 8. b. 1. corinth. 10 d 13 c
Repudium permittit Moyses matt. 19 a marc. 10 a
Requies nulla inobediẽtibus matth. 11 d 2 thess. 1 c quã ingredientur fideles, heb. 4 a tribulati. 2 thess. 1 c
Respiscentiam à malis exoptat deus, 2 petr. 3 c
Respicit deus ad obedientes, luc. 1 c 22 g
Resurrectio Christi figurata, matth. 11 c. Consummata, matth. 28 a 2 cor. 13 b heb. 13 b act. 2 c 3 c. Probata, matth. 26 c 28 a b c mar. 16 b luc. 28 f 24 a b f ioan. 20 c 21 a 1 cor. 15 a b 2 timoth. 2 b. Fructus eius, roma. 4 d 14 b act. 13 c 1 petr. 1 a
Resurrectio generalis præuisa, matth. 22 c mar. 2 c luc. 20 f 1 corin. 15 g heb. 11 g act. 17 d 23 b. Consummanda, ioan. 5 e 6 d 11 c roma. 6 a 8 b 1 cor. 15 c 2 cor. 4 c 1 thess. 4 d coloss. 3 a 1 ioan. 3 a 1 cor. 13 e f philip. 3 d
Regis subiectio subeunda, 1 petr. 2 c. Honor, ibidẽ, Pro illo orandum, 1. tim. 2. a
Rigauit Apollo plantãte Paulo, 1 cor. 3 b
Rixa opus carnis, gal. 5 d
Rogat Christus patrem pro fidelibus, ioan. 14. b. 19. f. 17. b. Ioseph ab Arimathæa Pilatum, 19. g. Paulus eos quibus scribit & prædicat, ro. 16. c. 1. cor. 4. d philip. 4. a. 1. thess. 4. a. 2. thess. 2. a. 1. timoth. 1. a. act. 23. d. 27. f
Romanos vẽturos timent Iudæi, ioan. 11. f
Romanum se perhibet Paulus act. 16. d. 22 f
Romani neminem condemnant indicta causa act. 25. e Quibus prædicandum erat euangelium, 23. d. Quinque nec Paulum prædicare prohibent. 28. e
Ruinam minatur deus Iudæis cum Christo, luc. 2. e

S

Saba regina, supra. Regina.
Sabbatum bonis obseruatur, matth. 12. a. marc. 2. d. luc. 6. b. 13 c
Sabbatum perpetuum Christianorum, hebræorum. 4. b.
Sacerdotis Leuitici officium in Christianum translatum

est, heb. 7 b
Sacerdotum auaritia, matt. 21 b 26 a 27 b
Sacerdos noster Christus, hebræ. 5 b 7. 8
Sacerdotium Christianum, ephes. 2 c d 3 c 1 pet. 2 a b. apoc. 2 b 5 c 20 b
Sacramentum dei magnũ reuelatum, ephes. 3 a 1 coloss. 1 d 1 timoth. 3 d
Sacramentũ eucharistiæ, sup. Eucharistia, Matrimonij, 1 cor. 7 epes. 5 g sup. Matrimonium. Vnctionis, marc. 6 b iacob. 5 c. Baptismi, 1 petr. 3 d marc. 16 d. Ordinis, ioã. 20 facto. 8 c 1 timo. 4 5 d 2 tim. 1 c d. Confirmationis act. 8 c 19 a 1 ioan. 2 c. Confessionis, matth. 8 a luc. 17 d ioan. 20 f iacob. 5 d act. 19
Sacrificia respicit deus, matt. 5 b marc. 12 c
Sadducæi negant resurrectionem, acto. 23 b matth. 22 c luc. 20 e marc. 12 e
Sagenæ missæ in mare parabola, matth. 15 f
Sale cõdiendum sacrificium, marc. 9 g. Sermo, col. 4 a
Sal terræ, apostoli, matth. 5 b
Salutare in pace, philip. 4 d 1 thessal. 5 d
Salutat angelus Mariam, luc. 1 c. Maria Elizabeth, 1 d Zachariam a
Salutare neminem per viam, luc. 10 a
Saluator noster, Deus, 1 tim. 4 c
Salus ex Iudæis, ioan. 4 c. A deo per Christum, luc. 2 d 1 thessal. 5 b heb. 2 c act. 4 b ephes. 2 a 2 cor. 6 a
Samaritani parabola, lucæ 10 c. Samaritanæ historia, ioã. 4 a & sequen.
Sanctificari vult deus, 1 petr. 3 e
Sanctificatio nostra Christus, 2 cor. 1 d 6 c coloss. 1. c
Sanctitatem imitemur, hebr. 12 d
Sanguine expiantur peccata, heb. 11. f
Sanguis Christi petit remissionem, heb. 12 g
Sanguis & aqua exit de latere Christi, ioan. 9 f
Sanati sumus à peccatis per Christum, 1 pet. 1 d
Sapientia nostra verbum domini, 1 cor. 2 b
Sapientia dei Christus, matt. 23 d luc. 11 g coloss. 2 a
Sapientia mundi stultitia est, 1 cor. 3 d. Carnis, legi dei repugnat, rom. 7 b 1 corinth. 1. 2. 3
Saræ vxoris Abrahæ gesta, heb. 11 c 1 per. 3 a
Satan deus huius seculi, 2 corinth. 4 a. Apostolus appetit, luc. 22 c. Cui traditus fornicator vexandus, 1 cor. 5 b. Qui se transfert in angelum lucis, 2 cor. 11 c. Et paulum nititur impedire, 1 thes sal. 2 d
Sathanam Petrũ vocat Christus, marc. 8 d
Saturatis væ, luc. 6 d
Saulus qui & Paulus consensit morti Stephani, act. 7 g sup. Paulus
Scandala vocãtur impij, mat. 13 f
Scandalizãtur apostoli, mat. 16 c. Discipuli, 10. 6 g. Pharisæi, mat. 15 b. Nazareni, 13 g marc. 5 a luc. 4. c
Scandalum vitandum, matt. 18 a 26 c mar. 14 c luc. 22 d
Scenofactoriam artem apud Aquilã exercet Paulus, act. 18. a
Scenopegiæ solennitas, ioan. 7 a
Schismata vitanda, 1 cor. 1 b 3 b 11 d 12 d
Scientia salutis, luc. 2 g. Veritatis, 1 tim. 3 b. Iesu Christi, philip. 3 b. Iesu Christi, 1 corinth. 1 a
Scientia inflat, 1 cor. 9 a
Scindit vestimenta sua Caiphas, matth. 26 f
Scribæ cuidam Christus obiicit paupertatem suam, mat. 8 c luc. 9 g
Scribarũ opera arguit, matt. 23 a
Scribit deus legem ac mandata, ioan. 5 g
Scripturis non credũt Iudæi, ioan. 5 f g 8 b c
Scripturis sacris vtitur Christus contra diabolum, matt. 4 a marc. 1 d luc. 6 a
Scripturas impleturus venit Christus, luc. 24 g. Per quas se probat à patre missum, ioan. 5 f g
Scripturas Apollo conuincit Iudæos, acto. 18 g
Scripturarum vtilitas, 2 tim. 3 d quas scrutantur nobiles, act. 17 c
Scrutator cordiũ deus, roma. 8 c apoc. 2 f
Scurrilitas vitanda, epes. 5 a
Sectæ opus carnis, gal. 5 d
Sectæ Pharisæorum erat Paulus, acto. 24 d 26 a
Sectæ Christianorum vbique contradicitur, acto. 28 c
Sectarum ĩtroductores, 2 pet. 2 b
Securis ad radicem arboris posita, matth. 3 c luc. 3 b
Seductor Christus à Iudæis vocatus est, matt. 27 g. Paulus, 2 cor. 6 b
Seductor quis, ioan. 2 c 7 g ephes. 5 b
Seductores in peius proficiũt

1.timoth.3.c
Semen Abrahæ, sunt fideles, roma.4.c.9.b.11.5.gal.3.c hebræorum, 2.d
Semen dauidis, Christus, romanorum, 1.a 9.f.2.timot. a.b
Ex Iudæis, Apostoli, romano. 9.f
Semen, verbum dei, matt.13. c.marc.4.b.luc.8.b
Seminis fructificantis parabola, marc.4 c
Seminata metuntur, galata. 6.b
Senes quales esse oportet, titum. 2. a
Sensum domini nemo nouit, romanorum, 11.c.1.corint. 2. d
Quē gloriatur se habere Paulus, ibidem
Sensum sufficientē dedit nobis deus ad deum verum cognoscendum, 1.ioan. 5.d
Sensum reprobum incurrimus per peccatum, roma. 1.c
Sepelitur Christus, matthæi 27.g.marci.15.d. lucæ 23. g.ioannis 19.g. Ioannes baptista, matthæi.14.b.marc. 6.d
Septuagīta duo discipuli prædicant, luc.10.a
Sepulchra dealbata Pharisæi vocantur, matthæi 23.c
Sepulchra prophetarum extruentes nō sequuntur mores eorum, matth.23.d
Sequens Christū propter tēporalia, matthæi.8.c. lucæ 9.g
Sequēdus quomodo sit Christus. 1. petr. 2. d. matth. 10. d. 14. b. 15. d. marc. 6. d. 8. c. luc. 9. b. g
Sergius Paulus ad Pauli verbum conuersus, actorum 13.b
Sermonem dei loqui. 1. petr. 4.c
Sermo Christianorum, matthæi. 5. f. iacob. 5. c. colos. 3.a
Sermo dei ad populum, 1. petri. 4. c
Contra incredulos, hebræo. 4.c
Sermo Pauli humilis, 1. cor. 2. a
Serpens æneus in remedium venenosi morsus, ioannis 3.b
Seruiamus inuicem per charitatem, gal. 5. b

Seruire Deo quid, & quomodo matthæi quarto b. Lucæ quarto c. Hebræorum 10 g
Seruire idolis prohibentur Iudæi primæ thessalonicen. 1 d. hebræorum 2. a Luc. 1 g
Aseruitute legis liberauit nos dominus, hebræorum secundo d
Seruitium Dei in quo consistat, luc. 1 g
Serui Dei, à peccato liberati, ioan. 8 d rom. 6 d 1 petr. 2 c
Imò filij dei, ioann. 1 b galat. 4 a
Sed & amici, ioannis decimoquinto b
Serui Christi non leuiter iudicandi. romanorum 14 a. galat. 1 c Matthæi decimo d
Seruus dei episcopus 2 timo. 2 d
Seruus omnium Paulus 1. corinthiorum 9 c 2 corint. 4 b
Serui peccati qui sunt, ioannis 8 d 2 petr. 2 d roman. 6 d
Inutiles, luc. 17 b
Iustitiæ romanorum 6. c d
Seueritas dei in Iudæos, roma. 11 c
Signatorum numerus. apoc. 7 g
Signum petunt à Deo Iudæi & Pharisæi, matthæi 12 c. 26 a luc. 12 d Rom. 2 g 1 corint. 1 c
Signa sequentia credentes, marc. 16 d
Præcedentia diem iudicij, matthæi vigesimoquarto, c marci. 13 c. Lucæ. 11 e
Simeon non moriturus nisi videret Christum. Luc. 2. d quem in vlnas suscepit. ibidem
Similitudinibus & parabolis vtitur sæpe scriptura. Christus ad discipulos & populum per 4. Euangelistæ.
Simon Petro nomen impositum Ioannis 1 f marci. 3 b
Simon Pharisæus recipit Christum ad conuiuium. luc. 7 f
Simō magus apud Samariam actorum 8 b
Conuertitur à Philippo. c

Aperto

voluit emere donum spiritus sancti, à quo maledict⁹ est cum sua pecunia d
Simplices in malo, roma. 16 c philip. 2 b
Simplicitate seruiendum deo acto. 2 g
Simulachrorum cultus fugiendus, actorum, 15 c. 1 ioannis 5 d
Simulatio absit à Christianis 1 pet. 2 a rom. 12 b
Sina. vel Sinai mons vnde data est lex, gal. 4 d
Sinapis grano cõparatur, ecclesia, matt. 13 e marc. 4 d luc 13 d
Sitiens Christo potum Samaritana negat, ioan. 4 b Iudæi offerunt acetum. 19 f
Sitientes vitam æternam inuitantur ad fidem, ioan. 7 f
Sobrietatem præcipit Paulus & Petrus, roman. 12 a 1 thessal. 15 a titum 2 a b 1 petr. 5 e
Societatem facturus hominũ cum deo venit Christus in mundum, 1 ioan. b
Societatem habere cum deo & filio eius, est credere, 1 ioan. 1 a phil. 3 b
Socrus Petri febricitãs à ehristo sanatur, mat. 8 b marc. 1 c luc. 4 f
Sodomorum peccatum, rom. 1 c
Sodomia comburitur cum vicinis vrbibus, 2 pet. 2 b. Iudæ c matth. 17 b
Solicitudines hui⁹ seculi quãtum retrahant à susceptatione verbi dei, lucæ 8 b 14 b
Solicitudo victus à perfectis vitanda est, matth. 6 d 10 a luc. 16 c 22 f philippen. 4 a 1 petr. 5 b
Solicitudo Pauli pro ecclesiis 2 corinth. 8 c 11 f coloss. 2 b. Pro pauperibus sanctis 1 corinth. 16 a
Soliciti sumus seruare pacem epheſio 4 a opera bona 2 petr. 1 b
Soluere peccata quid, matth. 18 c ioan. 20 f
Solus deus, bonus, luc. 18 c Sapiens, rom. 16 d
Soli deo seruiendum, matth. 4 b. Cuius potentia oportet nos saluos fieri, acto. 4 b
Spes cadit prout deo placet, acto. 1 d
In sortem vocati sumus per Christum, ephes. 1 b
Ab omni specie mala abstinẽdum, 1 thessal. 5 d
Spectaculũ mundo facti sunt apostoli, 1 cor. 4 b
Spelunca latronum facta est domus dei, matth. 2 b mar. 11. c. luc. 19 g
Spes nostra à deo est. 2. thes. 2. d. In deo & in Christo locanda. mat. 12. b. 1. pet. 1. d
Spes nostra vita æterna. eph. 4. a. heb. 9. d. Galea nostra 1. thessa. 1. b. Christus. coloss. 1. d
Spe gaudemus rom. 12. c. Saluamur. 8. d
Spiritus sanctus suo tempore missus. acto. 2. a. c. 8. c. 19. a. ioan. 20. f. rom. 8. b. Mirabiliter operatur. ioan. 14. d. 15 d. 16. b. rom. 8. c. 1. cori. 2. c. 12. a. 2. tim. 1. b
Spiritus malus matth. 8. c. 12. d. marc. 1. c. 3. b. 9. b. luc. 6. c. 8. a. 9. e. 11. c. apoc. 16. c
Sporta demissus est Paulus. acto. 9. d. 2. cor. 11. g. Sporta. fragmentorum. matt. 15. d. marc. 8. a
Stans videat ne cadat. 1. cor. 9. c
Stellæ claritate differunt. 1. corinth. 15. c
Stephani prædicatio. acto. 7. mors. ibidem.
Stephana Pauli discipula. 1. corinth. 1. c. 16. c
Sterilitas oratione fœcunda erat. luc. 1. b
Stigmata Christi secum portat Paulus. gal. 6. d
Stoici cum Paulo disputant. acto. 17. b
Stultitia deus mundum confundit. 1. cor. 1. c. quæ mundi sapientia est. 3. d
Stultus iudicatur Paulus. 1. corinth. 4. b
Subditi simus inuicem in timore Christi. ephe. 5. e
Subiecti simus regibus & ducibus. 1. petr. 2. c
Sufficientiam in quibus Paulus constituebat. 1. tim. 6. b. phil. 4. c. 2. cor. 3. b
Suffocatum prohibetur, actorum. 15. b
Superbis deus resistit, iaco. 4. b. 1. pet. 5. b. luc. 1. e
Surdum sanat Christus. mar. 7. d
Suscitauit Christum pater, ita suscitabit nos. 1. cor. 6. e

T

TAbernacula duo in lege Moysi. heb. 9. b
Tabernaculum vocatur corpus nostrum. 2. corinth. 5. a 2. pet. 1. c
Tabernaculum dei cum hominibus. apoc. 21. a
Taciturnitas laudatur. 1. corinth. 14. g.
Tactu fimbriæ vestis Christi sanantur infirmi, matt. 14. d marc. 9. h
Talentorum parabola. matt. 25. b. luc. 19. b
Templum & ciuitatem euer-

tendam Christus prædicit matthæi vigesimo quarto. a marci decimo tertio a. lucæ decimo nono. g 21 a
E templo eiicit Christus vendentes & ementes, matth. 21 b marc. 11 b luc. 19 g ioan. e c
In templo orant discipuli, acto. 2 g
Templum dei corpus nostrũ. ioan. 2 d primæ corinthiorum 3 c secundæ. corinthiorum sexto c ephesio. secundo d
Templum dei violans disperdetur prima corinthiorum 3 d
Tempus breue est in hac vita prim. corinthiorum 7 e Et ideo redimendum, colos. 4 a
Tenebræ in morte Christi, matth. 27 e marc. 15 c luc. 23 f
Tenebrarum filij non sunt Christiani, 1 thessalo. 5 a ephesios quinto b A quibus ereptus Paulus, secunda corinthiorum, 4 b In quibus Iudæi non cognouerunt Christum, ioan. 1 a
Tenebrarum opera, roma. 12 d In quibus ambulãtes non sunt Christi, 1 ioan. 1 e
Tenebras nostras illuminat deus quibus nulla cum luce communio 2 corinth. 6 c nec tentandus matth. 4 b primæ corinthiorum 10 b 1 thessal. 3 b
Tentant Christum Pharisæi, matthæi decimo sexto a Diabolus matthæi 4 a marc. 1 b luc. 4 a
Tentatur quisque à concupiscentia sua, iaco. 1 b
Tentari non sinit nos deus vltra vires, 1 cor. 9 c
In terram reuertetur homo quia terrenus primæ corin. 15 f
Testamentum vetus hebræorum nono e. Eius repetitio ibidem
Testamentum nouum, matthæi vigesimo sexto c. primæ corinthiorum 9 c 2 corinth. 3 b galat. 3 c hebræo. 8 b 10 e
Testamentum hominis iustè obseruandum galat. 3 b hebræorum 9 d. Quod tamen Iudæi in Christum quæ-runt, matth. 16 f marc. 24 f. Verum autem dei testimonium de filio. 1 ioan. 5 d
Testis Dei. ioannis 15 d actorum 1 a 10 f 1 ioan. 8 b apoc. 1 a
Testis hominis, verus, actorum 1 d matthæi 18 b 2 corinthiorum 13 a. Falsus, mat 26 f marc. 14 f acto. 6 c
Thesauri non sunt in terra re condendi, matthæi sexto c. Quorum parabola matthæi decimo tertio f luc. 12 c
Thesaurus cordis, matthæi. 13 c. Euangelij 2 corinthi. 4 b
Thesauri sapiẽtiæ in Christo colos. 2 a
Throni maioris visio, apoc. 20 d
Tibicines in exequiis mortuorum, matth. 9 c
Timor domini commendatur, matthæi decimo c 12 b. romanorum, 11 c 1 corinthiorum, 10 e. hebræorum 4 a. apocalypsis 14 b 15 a
Titus Pauli hospes actorum decimo octauo. b circunciditur ab eo galatas secundo a
Titulus crucis Christi, matthæi vigesimo septimo e. marci, 15 b luc. 23 e. ioan. 18 d
Trãsfiguratur Christus, matthæi, 17 a. marci 9 a lucæ. 9 d
Tribulationes credentibus Christo 1 petr. 1 b. Prædicatoribus verbi dei, ioannis 16 a 1 thessalonicen. 3. b marci. 9 g. Per, quas oportet intrare regnum dei, act. 14 d
Tribulationes suis sæpius infert dominus. philippenses 1 d 1 petr. 5 d. In quibus eos tamen consolatur, ioannis, 11 c 16 g. Pro quibus non infœliciores æstimare debemus lucæ decimo tertio a. quoniam nunc ad probationem eorum, 1 petr. quarto c. Ideo in illis gaudendum. ibidem
Tribulatio parit requiem. secunda Thessalonicenses primo a. Patientiam. romanorum, quinto a. Nec nos separat à dilectione dei. romanorum octauo g, In tribulatione deo fidendum. Actorum decimo sexto e. galatas sexto a. septimo a. Et in eo gloriandum 2 thimot. secundo d
Tribulatoribus pœna æter-

ma,tribulatis requies.2.the. 1.e
Tribunali Christi omnes assistere oporter. 1.cor.5.e
Tributus causam Pauli tuetur.act.21.f.22.g.24.b.f
Tributa reddenda quorum sunt mat.22.b.26.b luc.20.c. rom.13.c.marc.12.b
Tributum soluit Christus. matt.17.d
Tristitia moderata vtilis.2. corin.6.b.7.b.c. Immoderata bonum impedit. Iacobi. 5.c
Tunica Christi ioan.19.c.Immaculata.iudæ.g
Turpiloquium ex ore nostro non audiatur ephesios.5.a. colos.3.a.

V

VAcca rufa incineratur pro aspersione. Hebræo. 13.b
Vaniloquia vitanda.2.timot. 2.c
Vanitati subiecta creatura. roma.8.d
Vanæ sunt cogitationes sapientum.1.cor.3.d
Vasa aurea & testacea 2. tim. 2.c
Vasa fictilia dicuntur corpora nostra.2. corinth.4.b.1. thessa.4.a
Vectigal magistratui reddendum roma.13.c
Velum templi scissum in morte Christi mat.27.e
Velamẽ super tabernaculum heb.13.d.Super cor Iudæorum 2.corin.3.d
Vendat possessiones qui sequi vult Christum matt.19. c.mar.10.luc.12.d.18.d
Vendunt fideles suas possessiones & precia afferunt ad pedes apostolorum act.2.g 4.g
Veniant ad deum laborãtes, & reficientur mat.11.d
Verax deus in promissis ioannis 3.d
Verbum dei,à bonis admittitur matt.4.a roma.10.d.colo.3.c.2.timo.2.b acto.6.3 1 pet.1 d. Multum fructum affert, ioan.6.g.8 f,A malis contemnitur, ioannis 5 f.6 g.1 thessal.2 c.4 b acto.17 c,ioan.4 roma. 11.b
Verbum dei.Christus, ioan. 1.a.Euangelium 1 pet.1.d
Veritas.Ephe.1 c
Veritas amplexanda, matth. 22 b.ioan. 8 d.18 g.1 corin. 13 b.2 cor.13 b.gal.3.a. Custodienda, ephes.4 d.5 c.1. timoth.6 b.heb.10 e
Vermis miserorum æternus, mar.9 g

Vestimentorum scissio, blasphemiæ in deum signũ erat, mat.26.f
Vestimentum auferenti dandatunica,luc.6 e
Vestimenta Christi partita, mat.27 d.marc,15 b,luc 23. e.ioan. 19 e
Vestis non habentibus danda,luc.3 c
Vestitum & victum hebentes his contenti simus,1 tim.6 d
Vetus testamentum,sup. Testamentum.
Vetus homo exuendus & nouus induendus,colossen.3 b
Via dei,ioan.14 a
Via hoïs,studiosa,mat.7 b
Victima omnis sale conditur, mat.9 g
Videre Deum nemo potest & viuere,1 cor.13 d
Viduæ honestè debent conuersari,luc 2 e.1 timoth.5 a titum 2 a, Honestè iuuari. mat.23.b
Vigilandum omnibus matth. 24d,25 a,mar.13 d,luc 12 e, 21 g,1 corin.16 c,colos.4 a, 1 thessalo.5 a,1 petr.4 b,5 b
Villici parabola,luc.16 a
Victorum meminerimus, hebræo 10 g, 11 a
Vindex deus in circunuenientes fratrem in negotio,1 thes.4 b, Et Christum spernentes, heb.10 e
Vindicta ad Deum pertinet, rom.12 d
Vinea domini bona à domino plantatur & colitur, matth. 20 a, A malis vastatur,matt. 21 d,Mala reprobatur mat. 21 d,marc.12 a,luc.20 b
Vinum moderatè sumptum conseruat vitam, luc. 5 g, 1 Timoth. 5 d, Immoderatè sumptum, Deum offendit. Ephes.5 d
Voluntatem accendit,ephe.5 d,apoc.14 b,17 a,18 a
Viperarum genimina Iudæi, matt.3 b
Vipera mortem Paulum,act. 28 b
Vir vxorem habeat ad vitandam fornicationem, 1 cori. 7 a,De viris multa, 1 cor.7 11 ephes.5 e,colos.3 c,1 pet. 2 b, 1 timo.2 c
Virgis ter cæsus est Paulus, 2 corinth.11 f
De virginibus cõsilium Pauli,1 cor.7 e,f,g
Virginum parabol, matthæi. 25 a
Virtute Dei custodimur in fide 1 Petr. 1 a, Iuduimur ex alto,luc.24 g, act.1 b
Virtus Dei ad salutem est fidelibus,1 corinth.1 c, In infirmitate perficiunt, 2 cori. 12 c
Vim patitur regnũ cœlorum,

matth.11 b, luc. 16 d
Visceribus misericordiæ Dei visitamur ex alto, luc. 1 g, 2. cor. 7. d, philip, 2 b, col. 3 b
Visio vingintiquatuor seniorum, apoc. 4 b 5 d
Vita hominis, vapor, iaco. 4 d
Vitam longiorē dat deus, honorantibus parētes, eph. 6 a
Vita æterna. ioā. 17 a eph. 1 a rom. 6 d mat. 19 c 2 timo. 1 c. tit. 1 a 1 ioan. 2 d 4 b 5 b c
Vita animæ per pœnitentiam acquiritur. rom. 1 b eph. 2 a philip. 2 c
Vtiliter cōseruatur, mat. 10 d luc. 17 g ioan. 5 d gal. 2 d 5 d
Vita christianorum in christo abscondita, colo. 3 a
Vitis Christus. ioan. 15 a
Vitis infructuosa reproba. ioan. 15 a
Viuens deus, ioan. 6 f
Viuit Christus in christianis, ioan. 14 c gala. 2 d rom. 4 b 6 b 2 corint. 5 c
Vmbra futurorum erat vetus testamentū, hebr. 1 a 9 f 10 a
Vnanimitas seruanda, phili. 1 d 2 a. 1 petr. 3 b rom. 15 b
Vnctio Christi, 1 ioan. 2 d
Vnitas fidei christianorum, ioan. 17 d act. 4 f Spiritus, ephes. 4 a
Vnum sumus in Christo, gal. 3 d ioan. 17 d
Vt vocaret peccatores venit Christus, matth. 9 b mar. 2 c luc. 5 f
Vocati à Deo ad fidē veniūt, mat. 11 d 20 a b 22 b act. 2 f
Vocati Iudæi ad nuptias non intrabunt Dei cœnam, luc. 14 e roma. 9 c
Vocatio gentium & Iudæorum, roma. 15 c
Vocatio nostra operibus manifestanda, 2 petr. 2 b
Voluntate sua Deus omnia creauit, ephes. 1 b apoc. 4 d
Voluntas dei bona quærenda & faciēda, rom. 12 a eph. 5 d
Voluntas dei incomprehensibilis, rom. 9 d eph. 1 a
Et tamen facienda, mat. 6 b 7 c luc. 2 b 12 f 22. c ioan. 4 e 5 c 6 d roma. 12 a ephes. 5 d 1 thessa. 4 a heb. 10 g 1 petr. 4 a 1 ioan. 2 c
Voluptates impediunt verbi dei fructificationem, luc. 8 b titum 3 a
Vocum nouitates vitandæ, 1 timit. 6 b
Vulpes foueas habent, mat. 8 c 9 g
Vulpem Christus Herodem vocat, luc. 13 g
Vxorem quisque habeat propter fornicationem, 2 cor. 7 a
Vxores maritis sint subditæ, ephe. 5 e col. 3 c 1 pet. 3 a
Vxorum adolescentium mores tit. 2 a
Vxor diligenda, ephe. 5 d colo. 3 c non tamē plus quàm Christus mat. 10 d
Vxor non nisi causa fornicationis repudianda, mat. 5 c 18 b mar. 10 a
Vxor Lot sit nobis exemplo luc. 9 g 17 g
Vxor Pilati impedire voluit sententiam in Christum, mat. 26 b

credulus sit mutus, luc. 1 a b f
Qui recepta loquela canis domino f
Zebedæus pater Iacobi & Ioannis, mat. 4. d 20 c marc. 10 e
Zelotes Simon Apostolus, luc. 6 c acto. 1 b
zelus bonus, ioan. 2 c
Malus, iacob. 2 d 1 corint. 3 a acto. 5 c 13 g iaco. 3 d
zizaniorum parabo, matthæi 13 d e

Z

ZAchæus publicanus christum recipit, luc. 19 a
Zacharias pater Ioannis in-

LECTORI.

Vnio, quem præcepit emi seruator Iesus,
Hic situs est, debet non aliunde peti.

INDEX SELECTORVM EX SACRIS DOCTORIBVS SCHOLIORVM, studiosis maximè conferentium ad textus intellectum, & errorum censuram: Quæsita per literas non textui appositas, sed scholiis præfixas indicans.

A

ABrahæ peregrinatio, act. 7 b
Abstinentia à carnibus & vino nil credere meriti accrescere, non hoc christiani est sed Iouiniani, roma. 4 d
Abstinentibus deest patiētia, 2 Petr. 1 b
Acaia Græciæ Regio, 2 cor. 9 a
Acceptor personarum Deus non est, iaco. 2 a
Addendum est interdum aliquid sensui scripturæ vt intelligatur, apoc. 22 e
Aduersarius noster quis, luc. 12 i
Aduersarius non inueniat in nobis imaginem suā, 1 petr. 5 b
Aeternus minister quis, philemo, c
Aeterna dicuntur quæ ante se nullum habuerunt tempus, tit. 1 b
Alleluia, laudate deū, exprimitur, apoc. 29 a
Amicitia quid precioſius, luc. 16 d
Amicitiæ forma, ioan. 5 c
Amphipolis ciuitas macedoniæ, acto. 17 a, altera Syriæ. ibidem
Angelus nomine ministeriū magis quàm substantiam significat, matt. 11 c
Angelum custodem vnusquisque habet, act. 12 f
Angeli dicūtur orationes nostras offerre deo, heb. 1 e
Angeli nostra bona operadeo offerunt nobis eius gratiam referentes, apoc. 8 b
Anima Christi descendit ad infernum, act. 2 d
Anima non redimitur auro imo auro amittitur, matth. 16 f
Anima non moritur cū corpore, ioan. 10 c
Annus Christi duplex, luc. 2 e
Annus aut vertens est aut emergens, matth. 3 d
Antichristus est in mūdo propter hæreticorum & pseudo apostolorum præsentiam, 1 ioan. 4 b
Antiochia duplex, acto. 11 f, 13 b
Antipatris vel antripatrida vrbs palestinæ, act. 13 b
Apollonia duplex, act. 17 a
Apostasia quid sit, 2 thessalo. 2 b
Apostoli piscatores & illiterati ad prædicandam fidem mittuntur, mat. 4 c
Apostolis spicas euellere licebat, mar. 2 f
Arca Moysi quid continebat, heb. 9 b
Arrius crepuit sicut & Iudas, act. 1 d
Ascensionis festiuitas hominis & dei commendat sacramenta, act. 1 c
Assentire facientibus malum quid? rom. 1 d
Asiæ minoris vrbes præcipuæ act. 16 c
Assos ciuitas est Asiæ, acto. 10 g
Attalia ciuitas est pamphiliæ act. 14 h
Athenienses putantes deū colere, longe à veritate aberrabant, act. 17 g
Auaritia quam grauis sit morbus, ioan. 12 e
Auarus quomodo sit idolatra ephe. 5 b

B

BAbylon ciuitas est diaboli toto orbe diffusa apoc, 18. a, persequitur dei seruos f
Baptizari possunt infantes, gal. e
Baptisma non nisi de cruce & morte Christi, ioan. 5 c
Baptismus non reiterandus, quem sequitur pœnitentia si post illum peccemus, heb. 6 c
Baptismi multiplex præcessit figura, eph. 4 b
Baptismum præsupponunt cætera pietatis opera, ioan. 3 c
Beatum non est simpliciter malis imperi, mar. 5 c
Benedictio maledictioni respondeat, 1 petr. 3 b
Bethsaida ciuitas iuxta finem genesar, mar. 6 k
Bethsede, domus effusionis, ioan. 5 a
Bethlehem ciuitas est fortis Iude, luc. 2 b
Brachium domini Christus filius eius est, ioan. 12 g.

C

CAdus mensura quædam, luc. 17 b
Cæsarea ciuitas est capadociæ, act. 18 g

Cæsarea duplex,mar.8 g
Cæsa,ea palestinæ,act.10 a
Calculus candidus,euangeliū clarum,apoc.2 e
Calix ante verba Christi est vini & aquæ plenus, vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur qui plebem redemit,marc. 14 g
Camelus gentilē figurat populum,luc.13 f
Canes dicebantur interdum Iudæi interdū ethnici phil. 3 a
Caro & sanguis Christi verè in eucharistiæ sunt sacramēto,matth.26 e
Caro iusti animæ subiecta est, 1.cor.9 g
Caro totum hominem significat,act.1 c
Carnium vsum moderari pro necessitate & tempore christianum est,rom.14 d
Castigat Deus quem castigandum putat,heb.12 c
Castigas discordiæ non conuenit,nec aliisvitiis,matth. 25 a
Capharnaum ciuitas Galilææ marc.1 g
Cēchreis port⁹ est corinthiorum,act.18 f
Character bestiæ in fronte & manu habere,apoc.19 h
Charitas est quasi mater animarum,rom.14 a
Charitas seueritatis est & charitas mansuetudinis, 1.cor. 4 d
Charitas est via quæ ducit per se ambulantes ad patriam, 1.cor.12 e
Charitatis insignia quibus dignosci potest, 1. corinth. 13 b
Charitatis commoda & incōmoda,1.ioan.4 e
Charitatem plenam rari habent ad proximum, ioann. 13 f
Charitate omnia fiunt facilia cui Christus est leuis sarcina 1.ioan.5 b
Christus natus est die dominica,matth.1 f
De carne Mariæ matris. ibidem.i
Christus in quibus grano sinapis comparatur, matth. 13 i
Christus in passione manus extendens orbem dimensus est,matth.26 h
Qui regrediens ab inferis testes secum adduxit. ibid. m. & ianuis clausis corpus glorificatum ad discipulos intromisit.p
Christus in ecclesia vbi mysteria sua sunt,suam ibidem dignatur exercere præsentiam, matth.18 c

Christus ex Maria factus est filius hominis,mat.8 d
Christus primo confessus est se esse filium hominis, marc. 2 c
Christus vendentes & ementes ter eiecit de tēplo, marc. 11 d
Christus ante Caiphā triplici de causa tacebat,mar.14 n
Christus an publicè prædicauerit, & apostolos cōgregauerit post ieiunium ante miraculum nuptiarū,ioan.2 a
Christus quomodo proficiebat, luc.2 n.Ieiunauit parū ante tentationem,luc.4 a
Christus fugit gloriam quæ illum magis sequebatur, luc.5 a
Christus cur crucem maluit quam aliud mortis genus, luc.23 f
Christus sacramenti nomen est,ioan.2 c
Christus secūdum animam in inferno secundum corpus in sepulchro in die passionis erat,act.2 d
Christus primus ex resurrectione mortuorum,act.26.e
Christus corpus carneum & nō aëreum habebat,1.colos. 1 f, qui patitur in membris suis. g
Christiani prius Antiochiævocati sunt,act.11 h
Chrcsti inopia ditat fames satiat,mors viuificat. 1.corin. 8.c
Cibus quidam est mentis quo epulatur anima ioan.4 g,qui est cibus angelorum.ibid.
Ciborum delectus commendatur,rom.4 c d
Circūcisio fœderis erat signū gal.5 a
Circuncisione & sabbato nō iustificabatur hō.rom.4 b
Citharas aureas habēt electi. apoc.3 b
Ciuitas seculi quæ sit,apo.8 f
Cœlum ecclesia vocatur electorum,apoc.8 a,& 12 a
Cœlum nouum quid,apo.21 a
Cœli qui dicuntur transituri. 2.petr.3 d
Colere homines tanquā deos periculosum est,apoc.22 c
Colossæ vrbs Asiæ minoris, coloss.1 a
Columba emissa à Noë typus fuit columbæ speciesin baptismo Christi apparente. ioan.1 h
Concubinarius à consortio fideliū separādus.heb.13 b
Confessio prima apud authorem naturæ,luc.15 e
Confessionis sacramentum, iaco.5 a
Confitentibus Iesum ad dexteram patris, cœli aperiuntur,act.7 m

Cõiugium mors sola separat matth. 19. c
Cõsilium tale quales cõsiliatores, matth. 22 c
Cõuertio panis & vini in corpus & sanguinem Christi verbo suo, matth. 26 d
Corpus Christi post cõsecrationem significatur, antea verò alia species nominabatur, matth. 26 e
Corpus Christi sit ex pane, & sanguis ex vino, luc. 22 c
Corpus Christi in Eucharistiæ sacramento est, 1. Cor. 10. a & 11 d
Correptio fraterna quomodo fieri debeat, matth. 18 d
Cous vel cos insula in aegeo mari, act. 21. a
Crucem cur magis Christus elegit, luc. 23 f
Cuncta quæ Dei indignatione descendant pro nobis accidunt, rom. 12 f
Cupiditatis malũ, 1. tim. 6 c
Cyprus insula in carpathio mari, act. 11 f
Cyrenæ vrbs Libya, act. 6 e

D

Dæmones sunt milites peccati, luc. 14 e
Dæmones liberum habẽt arbitrium, luc. 17 a
Dauid quomodo secundum cor Dei erat tantis obnoxius peccatis, act. 1 h
Delectus ciborum & dierum christianus est, rom. 14. c d
Delictum quid sit, gal. 6 a
Descendit Christus in veritate carnis spiritus verò sanctus non in veritate columbæ, sed in specie, matth. 1 d
Detractio quàm graue sit malum, 1. corinth. 12 c
Deus mente videtur non corpore, matth. 5 b
Deum nemo cadens adorat, matth. 4 b
Deus quomodo dicitur dormire, marc. 4 g
Deus vt est indulgens, ita est suorũ præceptorum exactor luc. 14 d
Deus natura cognoscendus, deinde doctrina recognoscendus, luc. 24 e
Deus exaltat quod diabolus per tyrannos humiliauerat, rom. 8. d
Deus est plusquam gubernator vitæ nostræ, act. 17 h
Deus alios castigat, alios patitur, heb. 12 c
Deus vel diabolus invnoquoque regnat, luc. 17 e
Deus à munere suo nullum voluit esse alienum, 2. cor. 4 c
Diabolo facile resistunt qui subditi sunt Deo, iaco. 4 c

Diaboli nomen tribus præcipuis linguis ponitur, apoc. 9 d
Diabolicum est interficere & mendaciũ dicere, ioan. 8 m
Dies dominicus est qui prius sabbatũ deinde prima sabbati, & vna sabbati, matth. 18 a
Dies mortis quare nobis occultus, 1. thess. 5 a
Dignitates & principatus vices Christi gerũt, 1. petr. 2 e
Diligere maius est quàm timere, mar. 12 f, & qui Deum diligit facturam eius diligit, ibidem.
Diluculũ est in quo salus hominum prouenit, luc. 14 a
Discretio spirituum difficile est, 2. cor. 11 c
Dines epulo post delitias æternis traditur flammis, luc. 16 f
Diuinitas nec augmentum admittit nec patitur detrimẽtum, ioan. 14 e
Diuinitas vna est, quia plenitudo vna est, colos. 2 b
Diuitiæ nullum adminiculum præstant ad vitam beatam, luc. 6 d
Diuitiarum contemptus suadetur, iaco. 5 b
Docens quæ nõ facit seipsum iudicat, iaco. 3 a
Doctor faciens quæ docet, aleuiat contra discipulorum, luc. 11 g, nõ faciens grauiora facit, ibid.
Doctor ecclesiæ non se iactat de accurati sermonis ostentatione, 2. cor. 11 b
Doctrina Pharisæorum fermẽto comparatur, matth. 16 b
Doctrina sana quæ sit, tit. 1 d
Doctrinæ nostræ defensio in quibus consistit, 1. timo. 1 d
Domus ecclesiæ in fide, spe, & charitate ædificatur, hebr. 3 b
Duo sunt domini, matth 6 f

E

Ecclesia non intelligitur semper cœtus fidelium, matth. 18 e
Ecclesia dies est, synagoga nõ erat, luc. 5 b, rom. 13 d
Ecclesia sancta sole vestitur, & lunam sub pedibus premit, apoc. 12 c. Eius potestas, 16 a
Ecclesia illa est catholica in quâ est religio, confessio, & pœnitentia, apo. 2 b
Ecclesia mater est omnium viuorum, epheſ. 5 e
In ecclesia sunt tria genera bonorum & totidem malorũ 1. corinth 3 d
Ecclesia vbiq; supplicat Deo 1. timoth. 1 a

Ecclesia festa colunt filij ecclesiæ,rom.14 b
Ecclesia nō armis secularibus sed spiritualibus vincit aduersarias potestates, 2.cor. 10 c
Ecclesiæ oblationes retrahere quam graue sit peccatum, act.5 e
Ecclesiæ ministri diuersis gaudent nominibus,act.20 k
Ecclesiæ hæreticæ fraudes, apoc.13 d
Ecclesias septem cur Ioannes nominat,apoc.1 e
Electio an fiat ex meritis, ioan.10 c
Electorum omnium vna est salus,fides,& dilectio.iud.b
Elementa quæ calore soluuntur,2.petr.3 d
Eligendi prælati conditiones, hebr.5 a
Emau,vel Emmaus vrbs Palestinæ dicta postea Nicopolis,luc.24 c
Ennon duplex ciuitas ioā.1 f
Ephesius metropolis Asiæ minoris apoc.2 a
Episcopus qualis esse debet, 1.timo.3 a
Euangelium separatur à lege quod prouenit ex lege,mar. 2 e
Euangelium christi ad omnes homes missum est,marc.16 c
Euangelia negligere quam periculosum sit,luc.10 b
Euangelizare Christum quid act.14 c
Eucharistiæ sacramentū Christi sermone cōficitur, marc. 14 g
Eucharistiæ sacramenti institutio,luc.2 a b
Eucharistiæ sacramentū institutum,ioan.6 e f g, quod sermone Christi conficitur,
Eucharistiæ sacramentum, 1.corinth.10 a,11 d
Eucharistiæ sacramenti institutio matth.26 d

F

Fermentum Pharisæorum & Sadducæorum,mar.8 e
Festa ecclesiæ filij ecclesiæ colunt,rom.14 b
Fides nobis ad salutem nō satis est,matth.23 c
Fides sola non sufficit ad salutem obtinendam. roma.1 h sed meditantibus operibus, 1.corinth.6 c.
Fides sine operib⁹ bonis quid prodest,iaco.1 f
Fides credentium magis virtute dei quā eloquentia seminata est,act.4 e
Fides hominis cur dæmoni cōparatur,iaco.1 f
Fides sine operibus in quo differt à fide dæmonum,iacob. 2 f
Fides sola nō sufficit respectu legis euangelicæ,iaco.2 e
Fides sine charitate imperfecta est,1.ioan.3 g
Fidelium constantia quomodo probanda,1.pet.1 f
Filius dupliciter intelligitur, ioan.1 d
Filius Dei via veritas, & vita est,ioan.3 b
Filius perditionis Iudas & antichristus,2.thess.2 c
Filius Dei patris coæternus, hebr.1 c
Filius Dei dicitur Dei virtus, 1.petr.1 d
Filij Dei qui sunt, & qui non sunt,ioan.1 d
Filiorū Israel aliqui assumuntur,aliqui reprobātur ad hæreditatem cœlestem,apo.7 c
Fœminæ pro ecclesiis Dei debent laborare,rom.16 c
Fornicatio nō dirimit matrimonium,matth.19 c
Fortitudo vera quæ sit,he.6 e
Fuga in hyeme periculosa, marc.2 d

G

Gaudere in domino & in hoc seculo nemo simul potest,philip.4 a
Gaudens cum seculo timeat ne cum seculo lugeat, ioan. 16 e
Gaza Palestinæ ciuitas,act.8 f
Gehennon vnde gehenna dicitur,ioan.3 f
Genealogia Christi aliter à Matthæo aliter à luca texitur,matth.2 e
Generatio Christi vtraque inenarrabil.act.8 g
Gerasa ciuitas est tribus Simeonis,matth.5 a
Gloriandū in bonis operibus nō quatenus ab homine sed quatenus à Deo proficiscētur,matth.6 b
Giezi hæreticorum figuram ostendit,matth.10 b
Golgotha locus est iuxta Ieru salem,ioan.19 d
Gradus summus & animus infimus monstruosa res est, luc.24 f
Gratia Dei duplex est,luc.9 a
Gratia quos nobis facit debitores,matth.25 h
Gratia maioris virtutis est quam natura, ioan.6 l.quia remissio peccatorum est,m
Gratiæ ante omnia deo agendæ,1.cor.1 b
Gratia per ignem exurit. per aquā mūdat peccata,act.1 b
Gratiarum actiones sunt deferēdæ ante & post operationes nostras,matth.26 d

H

Habitator & accola differunt,apoc.7 i
Hadria nomen matris iuxta Rauennam,act.17 e

Hæresis Nazarenorum post Christum passum, act. 24 b & Phariſæorum, 16 b
Hæreſes omnes b, Ioannes primo cap. excluſit, ioan. 1 a
Hæreſes tres Hebræorũ ante aduentum Chriſti. act. 4 a
Hæretici cœleſtes doctrinas corruperunt vt ſuas ſine vlla radice componerent. 2. petr. 3 e
Hæretici nõ omnes vnanimo errore cõſentiunt, 2. ioã. b
Hæretici per locuſtas deſignãtur, apoc. 9 c
In hæreticovita poſita eſt ſine vitæ æternæ mentione, luc. 10 e
Hæreticorum quinque cœtus ſe potiſsimum chriſtianos & eccleſiam ſuam catholicã putant, apoc. 2 b
Hæreticos habitare petunt dæmones à Chriſto, mar. 5 c
Hæreticos interdum Deus patitur, hebr. 12 c
Herodiani vel milites Herodis, vel hæreſis noua, marc. 3 b
Hodie ſemper eſt apud deum hebr. 3 b
Homo nec natura bonus nec natura malus, matth. 7 c
Homo an poſsit eſſe ſine peccato Iudæ. 1
Homo dando placet, quærendo diſplicet, act. 20 n
Hominem perfectum nõ anima ſola, nõ ſpiritus, nõ corpus, ſed hæc vnita faciunt, 1. theſſa. 5 c
Hominũ quatuor genera verbũ dei audientiũ, mar. 4 e
Homicidæ multi ſunt qui ſe putant innoxios, ioan. 3 e
Hoſpitalitatis effectꝰ, he. 13 a
Humana natura ſine gratia qualis eſt, iudæ

I

IAcobi minoris ſanctitas. iaco. 1 a
Iactantia fugiẽda Chriſti exemplo, colo. 3 a
Icaonium ciuitas eſt Lycaoniæ, act. 14 a
Ieiunium quadrageſimæ præcedat paſsionem & reſurrectionem Chriſti. matth. 9 e
Ieiunium quid operetur circa propriam ſalutem. mat. 17 f
Ierico ciuitas fortis Beniamin, matth. 16 h
Ieruſalem pro habitatoribus ſæpe capitur, luc. 13 e
Ieſus aliam ſignificationẽ habet, aliam Chriſtus. Ioan. 2 c
Infirmitas corporis ſobrietas mentio eſt. 2. corinth. 12 c
Ignis iudicij perueniet quocunque peruenit aqua, diluuij. 2. petr. 1 c
Inimicus manifeſtus melior eſt quàm amicus fictus, mat. 12 d
Inimici non ſunt ſecludendi ab oratione vniuerſali amicorum, luc. 6 f
Innocentes in honorem martyrum receptos commendat eccleſia. matth. 2 c
Inuidia peſsima res eſt, marc. 6 d
Imago dei non eſt in auro ſed in homine, mar. 12 d
Imago Cæſaris in nummo eſt, imago Dei in homine. luc. 20 d
Imago aduerſarij in nobis qualis eſt, 1. petr. 5 b
Imago in ſpeculo habet eſſe intentionale, iacob. 1 g
Imaginis Dei prõprietates. ioan. 14 c
Impius à peccatore differt. iudæ g
Ioannes Baptiſta fuit de natura angelorum, matth. 11 c
Ioannes Baptiſta an præferatur Apoſtolis, luc. 7 g
Iudas diſceſsit à Chriſto quia introierat in eum ſathanas, ioan. 13 e
Iudæi Chriſtum occiderunt, non tãquam Dei filium ſed tãquã dei hæredẽ, mar. 12 b
Iudæi nõ poſſunt intelligere ſcripturas niſi credãt in chriſtum, Ioan. 8 f
Iudæi admoniti erant ne pauli prædicationem audirent, act. 28 g
Iudæi non poſſunt credere quod ceſſauerit lex quia nõ credunt Chriſto, 2. cor. 3 d
Iudæi mortẽ Pauli proſequẽtes anathemacuadere nõ poterant, act. 23 g
Iudæorum excæcatio in perſecutione apoſtolorũ, act. 5 g
Iudæorum lapſu ad gentium ſalutẽ Deus eſt vſus, ro. 11 d
Iudicium generale & particulare, iaco. 5 c
Iudicat Deus non tantum pro ſua miſericordia quã pro ſceleribus noſtris, iaco. 2 d
Iurare verum non ſemper eſt peccatum, matth. 5 g
Iuratione bene vtens nõ malefacit, matth. 5 k
Iuſtus aſpectu & auditu dicitur, 2. petr. 2 b

L

LAchrymæ bonæ quæ culpa lauant, luc. 22 i
Lætitia iugis & gratia in reſurrectione erit iuſtorum, apoc. 21 d
Laici præcepta Dei ſeruantes capaciores ſunt beatitudinis ſicut clerici, gal. 2 b
Largitas nõ probatur ſi quod alteri largitur, alteri quis extorquet, luc. 19 c
Lazarus poſt eſuriem infertur in delitias, luc. 16 f, quia portauit iugum graue, g
Lex in Moyſe incœpit & in

Ioanne desiit, matth. 11 d
Lex clausa est incarcerato Ioanne, marc. 1 f
Lex non prohibebat homines curare sabbatis, luc. 13 c
Lex gemina est naturalis & scripta rom. 1 c, Sub lege esse quid est rom. 6 b
Lex quare data est, roma. 7 b galat. 3 d
Lex disciplina erat Iudæis & prophetia futurorum, 1. cor. 10 b
Legem iudicare quid, iac. 4 d
Liber in natura & seruus in cõ scientia non prodest, 2. pet. 2 c
Libertatem humanæ naturæ gratia infusa non impedit, Matth. 13 d
Libertatis documẽtum est seruire magis, 1. Timo. 6 a
Libido fugiendo superatur, 1. cor. 6 d
Lidda ciuitas Palestinæ, act. 9 g
Lignum vitæ circa fontem baptismi apoc. 22 b
Lilia omnes flores intelligit. luc. 1 e
Lunatici quomodo fiunt, matth. 4 d
Lux cordis differt à luce oculorum, 1. ioan. 1 d
Luxuria nimia pauperes facit apoc. 18 b
Lycaonia ciuitas est Arcadiæ, acto. 14 d

M

MAgnitudo quantæ sit virtutis, matth. 5 l
Maiores natu, episcopi & presbyteri, act. 20 k
Mala aperta apertè argui & iudicari debent, ioan. 7 d
Malitia quid sit, 1. pet. 2 a
Mammona nomen punicum, luc. 16 c
Martyrum diuersa tormenta, heb. 11 i
Mater non propterea negatur si quis adhæreat vxori, luc. 8 d
Matrimonium indissolubile quo ad vinculum, 1. cor. 7 c
Matrimonij iure quicquid mulieribus non licet, nec viris licet, heb. 13 d
Melita insula in mari hadriatico, act. 28 a
Membra corporis se inuicem iuuant. 1. cor. 12 c, & inter se differunt. ibidem.
Mercenarius quis, philip. 2 e
Merces æterna nõ potest dari nisi ab eo qui est author æternitatis, luc. 3 g
Merces preciosa cupidum negociatorẽ requirit, luc. 11 b
Merces in futuro erit pro ieiuniis & aliis bonis operibus, 1. cor. 15 c, quam impij non videbunt, c

Meritorum gradus mõstratur 2. cor. 9 c
Miletus ciuitas Asiæ minoris, act. 20 i
Mirabilia in morte Christi,
Mirabilia in morte Christi, marc. 15 i
Mœchia multiplex est. ro. 2 e
Mors Christi vera secundum scripturas. 1. cor. 15 b
Mundus duobus modis intelligitur, ioan. 17 e
Mulieris erga virum gratia & conuersatio, 1. petr. 3 a
Mulieres de rebus diuinis iubentur tacere in ecclesia, 1. cor. 14 f
Mysteria fidei catholicæ nec passim danda nec cunctis celanda, apoc. 10 c
Mytilene ciuitas Asiæ prope ephesum, act. 20 h

N

NAim ciuitas Galilææ, luc. 7 c
Nasci de Deo quid sit. 1. Ioan. 3 d
Natura etiam docuit quæ necessaria sunt in lege. gal. 2 e
Nicolaus vnus ex 7. diaconis hæreticis, apocal. 2 c, cuius hæresis dicta est mulier Iezabel. g
Nero non statim ab initio imperij sæuiebat in christianos, act. 20 i
Nicopolis Thraciæ ciuitas, tit. 3 d
Nominis Dei virtus, act. 4 b
Nomina duobus noui testamenti antequam nascerentur imposita, sicut quatuor veteris, luc. 1 e
Numerus denarius & septenarius perfectus est, apoc. 11 e
Nuptiæ verbi per nuptias Moysi figurabantur, rom. 11 e
Nuptiæ spirituales Christi, apoc. 19 c
Nuptias Deus concessit sicut & digamiam, rom. 12 a

O

OBlatio redemptionis nostræ perpetua, luc. 22 b
Oblectamenta carnalia quãti sint incommodi, 1. timo. 5 c
Operatio sanctorum pura est à nigredine peccatorum, apoc. 20 d
Opera in spe fiũt retributionis & coronarum, mat. 7 e
Operibus gentilium & philosophorum bonam vitam dominus recipit, ioan. 15 b
Opera sine fide, sicut nec sola fides sine operibus iustificat roma. 10 d
Opera legis quare præcepta sunt, galat. 2 d
Operum Pauli gradus, 2. cor. 12 c
Operibus misericordiæ cũ fide & charitate obtinetur remissio peccatorum, ephe. 2 c

Oratio frequens quandã operatur disciplinam orandi, luc. 6 c
Orationi cõueniens est locus desertus, marc. 1 i
Orationes solennes agendæ sunt cũ surgimus cum prodimus, ante & post cibum, matth. 26 i
Orationes sunt præmittendæ, 1. corinth. 1 b
Ordo Melchisedech, heb. 7 d
Ouile vnicum angelorum & hominum sub vno pastore Christo, apoc. 5 e

P

PAnis est antequam consecretur, vbi autem Christi verba accesserint, corpus est Christi, marc. 14 g
Panis qui corpus Christi est, manducandus est, ioan. 6 f
Paphus ciuitas Cypri. act. 13 c
Paries dealbatus hypocrisin sonat, acto. 23 a
Pastor debet esse magister. ephes. 4 c
Pastoris ecclesiastici officia. 1. petr. 5 a
Patara vrbs Lyciæ, act. 21 c
Pater quomodo maior filio, ioan. 14 g 15 a
Patris & filij vna operatio & vna voluntas, eph. 5 a
Patientia tua non est nisi adsit voluntas tua, luc. 21 c
Paulus cur ascendit Ierosolymam, galat. 2 a
Paulus cur vas electionis dictus est, acto. 9 e
Paulus cur Cæsarem appellat acto. 25 d
Pauli labores, pericula & incommoda, 2. cor. 11 e
Pauli diligentia dum veniret Ierosolymam, acto. 21 f, Eius natiuitas, 22 b, prædestinatio eius, e. & dum Romã duceretur, 27 a
Pauperes cur potiꝰ elegit deꝰ quam diuites, iaco. 2 b c
Pacem habet erga Deum qui sequitur præcepta eius, roma. 5 a
Peccatum quod non dominatur quod est, rom. 6 b
Peccamus sepissimè rebellione, non ignorantia, luc. 12 g
Peccans cõtra Deum pugnat, roma. 5 a
Peccator vocatur adolescentior, luc. 15 c
Peccatores porcis comparantur, 2. corinth. 2 c
Peccatorum remissionẽ male petunt qui in illis perseuerant, iaco. 4 a
Peccatoribus non promittitur pœna ignis transitoria, iudæ f
Peccatum est res fœtida, 2. corinth. 2 c
Peccatum & iniquitas in quo differunt, 1 ioan. 3 b
Peccato qualiter facilè resistendum sit, 1 timoth. 1 b
Peccata puniuntur etiam per populos, roma. 13 b
Persecutio prima aduersus ecclesiam dei facta est sub Stephano, acto. 8 a
Petrus primo & secundo negauit & non fleuit, luc. 22 i
Petrus ter dominum confitetur, qui ter eum negauerat, ioan. 21 d
Petrus non minor prophetis, 1 petr. 1 b
Petri & Ioãnis discretio, ioan. 21 b
Petri & Ioannis amicitia & vnanimitas, act. 3 a
Pharisæorum secta, act. 26 b
Philadelphia vrbs quondam Mysiæ, apoc. 3 c
Philippus diaconus non habebat potestatem imponendi manus act. 8 d
Phœnice vel phœnicia regio Asiæ maioris, act. 11 e
Pœna peccati transit in omnes rom. 5 f
Pœnitentia à mortuis operibus, hebr. 6
Pœnitẽtiæ cõfessionis, &c. in sacra scriptura exempla inueniet, rom. 15 a b
Pœnitentiæ vires, matt. 18 g
Populi duo de semine Abrahæ galat. 4 c
Portam speciosam ædificauit Ioathan, act. 3 b
Potestatibus quare subiici oportet, rom. 13 a
Præceptum & consilium differunt, 1 corinth. 7 c e
Præcepta certa dedit nobis Deus quibus hæreticis resistere possumus, 2 pet. 2 a
Præcepta & doctrinæ hominum quæ sint, col. 2 g
Prædestinatio de bonis & non de malis est, rom. 8 f
Prædicandi fiducia nõ in verborum splendore, sed in operum virtute ponenda, 1 corinth. 1 a
Prædicantẽ accipere munera non est mendicitas, sed potestas, 1 corinth. 9 b
Prædicantium gloria est quãdo audientes facile credũt, 1 Thessalo. 2 d
Prædicatores Idonei, 2 cor. 1 f
Prædicatio quare prophetia dicitur, 1 cor. 14 a
Prædicatorũ diuersitas, ph. 1 e
Prælati quales assumendi. heb. 5 a
Principatibus & dignitatibus debent se inferiores subdere propter Deum, 1 pet. 2 e
Prophetia tria tempora continet ita prædicatio, 1 cor. 14 a
Prophetæ videntes dicebatur, ioan. 8 n

Prophetæ videbãt similitudines domini.a ioan.4 d
Proximos quomodo diligimus sicut nos,1 ioan.4 c
Prudens apud semetipsum quis,ephes.5 d
Ptolemais vel ptolemaidavrbs phœniciæ,acto.21 d
Puer Christus quibus natus est,& quibus non,rom.5 c
Pudicitiæ labor magnus est, sed maius præmium,apoca.14 c
Purgationis ignis post hanc vitã expectandus, 1 cor.3 e
Pytho nomẽ draconis,act.16 d

Q

QVærere mortem quid sit, apoc.9 b

R

RAtio in lege non quæritur sed authoritas,iaco.4 d
Reddere rationem quomodo oportet,luc.16 a
Referenda sunt dicta & facta nostra in deum,coloss.3 e
Regnant cum Christo non solum martyres, sed & quiq; pij fideles,apoc.20 c
Remissio peccatorũ per opera misericordiæ obtinetur mediãte Christo,ephes.1 c
Rempham sydus est quod venerem vocant,act.7 i
Repudium non dirimit matrimonium,matth.19 c
Requies triplex describitur, hebr.3 c,4 a,in quarum postremum nos ingredi oportet,ibidem b
Resurrectio domini primo per angelum nunciatur, matth.28 b
Resurrectionẽ dæmones confitentur,matth.8 f
Resurrectionis extremæ ordo marc.13 e
Rhegium metropolis Calabriæ,act.28 f
Rhodus Cycladum nobilissima,act.21 b

S

SAbbati nomine omne festũ dicebant,luc.6 a
Sacerdos Inuisibilis visibiles creaturas in substantiã corporis & sanguinis sui conuertit,matth.26 d
Sacerdotes & diaconi mũdiores sint plebeis,1 timo.3 c
Sacerdotum cœlibatus, 1 corinth.7 a
Sacerdotium vetus aduenięte nouo cessare debuit hebr.7 c
Sacramentũ Eucharistiæ veræ carnis Christi sacramẽtum est,matth.26 e
Sacramentum corporis & sanguinis sui nobis,consecrandum reliquit, quia corpus suum illaturus erat in cœlũ luc.22 b
Sacrificium perpetuum oblationis Christi,luc.22 b
Sadducæi extra fidem resurrectionis sunt,marc.12 e
Salus melior est sine pecunia quàm pecunia sine salute, act.3 c
Salus nostra non verbis sed operibus consistit,1 ioan.1 c
Saluatoris præsentia dæmonũ sunt tormenta,marc.5 b
Sãctificationis effectus, 1 thes.4 b
Sanitatem accipiunt qui medicinam expetunt,Luc.19 d
Sanguis Christi Iudæorũ humanitatem arguit, mundũ tamen peccato redemit, matth.27 f
Sanguis Christi quotiescunq; effunditur in remissionem peccatorum effunditur, 1 corinth.11 e
Sanguis Abel clamabat vindictam, at sanguis Christi in cruce clamabat pacem, hebr.12 f
Sapientia sola quæ ex deo est salutaris est,iaco.3 d
Sares vrbs Lydie caput, apoc.3 a
Sathanas quomodo intrauit in Iudam,luc.22 a
Sathanas an alicuius sancti propositum mutare possit, thes.2 e
Scãdalizare periculosum est, 1.cor.8 e
Scandalum quomodo nos in gehennam trahat, matth.9 i
Pro sceleribus nostris iudicabit nos deus, nõ minus quã pro sua misericordia,iaco.2 d
Scenophegia,sed rectius scenopegia,ioan.7 a
Scortatores cum infidelibus arcentur ab ingressu paradisi,apoc.22 d
Seculi huius miserabilis dulcedo non separet, nos ab amore Christi,1 ioan.2 e
Seleucia à Seleuco rege Syriæ condita est,act.13 b
Semen diuersum terram reperit diuersam,luc.8 b
Sequi saluatorẽ quid sit,mat.9 d
Sermo diuinus per typos & figuras & parabolas absconditus est in agro huius mũdi,matth.13 l
Sermo de cœlo tam verus est quàm propheticus,2.pet.1 f
Sermo diuinus est ensis bis acutus,apoc.1 f
Sermonis Christi vis & efficacia in sacramento Eucharistiæ 1.corinth.11 d
Sermones dei pleni veritate & iustitia sunt,rom.3 b
Seruus non audiat carnalẽ dominum si contra dei præcepta imperet,ephes.6 b

Seruus talentum obruens non est imitandus. ioan. 4 f
Senectus habet quædam vitia propria & morbos quibus iuuentus caret. tit. 2 a
Sichar prius Sichen dicta. ioan. 4 a
Signum non est veritas, sed veritatis indicium. roman. 4 c
Humilis nemo nisi spiritu pauper. mat. 5 a
Solis nomine prædicatorum claritas designatur. apoca. 6 e
Spes vitæ futuræ debet esse in nobis. 1 cor. 15 e
Spiritus sanctus est deus, nec creatura, nec filius, ioan. 15 f eiusdem proprietates. 16 b
Spiritus sanctus voluit per signum se manifestare. actor. 2 a
Spiritus sancti effectus. ioann. 7 h, 1 cor. 12 a
Spiritus sanctus in medio bonorum omnia facit, sic cor in medio corporis. 2 cor. 6 b
Stephanus donum quod electione consecutus erat mõstrabat. act. 6 c
Supplicationes vbique fiunt ad deum. 1 tim. 2 a

T

TArsus vrbs clara ciliciæ. acto. 9 h
Templum quomodo. 46 annis constructum. ioan. 1 f
Templi huius neglectus quantum pronocat dominum, si templi Ierosolymitani tantum excitauit iram domini luc. 19 i
Tentat deus, tentat diabolus. 1 thes. 3 b
Tentatio duplex. 1 cor. 10 d
Tentatio dei, dæmonis & carnis. iaco. 1. d 1. thes. 3 b
Tentationibus quomodo resistendum docet Christus luc. 4 b
Testimonii conscientiæ quid. 2 cor. 1 e
Testium tripertita diuisio in tyrannos. apo. 11 c
Tetrarchæ quatuor Herodi succedunt. mat. 1 g
Thendas & Iudas Galilæus diuersi existimantur. actor. 5 l
Thessalonica metropolis Philippensium. 2 col. 4 in fine.
Tyatira vrbs Asiæ minoris in Lydia. apoc. 2 f
Traditiões ecclesiasticæ sunt obseruandæ vt à maioribus sunt traditæ rom. 16 d & de his dubitare insolentissimæ insaniæ est. ibidem.

Transitus ad gentes à Iudæis habuit initium. act. 15 a
Trinitas perfecta in vnitate consistens. 2 cor. 13 c
Trinitatis præsentia in baptismo Christi. mar. 1 d
Troas quæ & Alexandria ciuitas est Asiæ. act. 20 d
Turba quid sit. mat. 3 a

V

VAsa plura sunt quibus hominis voluntas comparatur. 2 tim. 2 i
Verbum Dei nomen Christi. luc. 2 d
Verbum nostrum in quo differt à verbo dei, heb. 4 c
Verborum virtutes nõ minus oportet inspicere quàm rerum. mat. 9 h
Veritas amara est, & qui eam prædicant amaritudine replentur. 1 cor. 5 d
Veritatem vnicam omnes fideles sequuntur. 2 ioan. a
Vestis nuptialis charitas. mat. 12 d
Vestimentum christi eius humanitas, seu caro humana. apoc. 19 f
Via quædam vna est salutis singularum virtutum. rom. 14 a
Via Domini prædicatio est. act. 19 c
Viæ immutatio vitæ est emendatio. mat. 2 d
Victoria gloriosa non est nisi vbi fuerunt gloriosa certamina. 2 tim. 4 c
Videre deum non possunt homines donec homines sunt mat. 5 b
Viduas quales esse debeant, luc. 2 i
Vincire peccati causa opprobrium est, pro christo autem gloria philemo. a
Vinea domini Sabaoth dom⁹ Israel est. luc. 20 b
Virginitatis nuptiis sublimior est. 1 cor. 7 h
Virginitas consolatur potius quàm matrimonium. 1 tim. 4 a
Virginitatis custodia temporalis est, sed remuneratio æterna, apoc. 14 c
Virtutum munera otiosa esse non possunt. matt. 25 g
Vita pura cum side necessaria, mat. 12 d
Vita beata in cognitione diuinitatis & fructu bonæ operationis consistit. ioan. 19 b
Vita beatorum nihil beatius. apoc. 21 h
Vitam nostram abscondamus christi exemplo, colo. 3 a
Vna sabbati dies dominica. ioan. 20 a
Vnctio extrema commenda-

tur.ioan.5 d
Vnitas trium personarũ.ioan. 1 e
Vnitas requisita inter christianos. ioan.17 c
Vnio dei & hominis quam mira sit.1 ioan.1 c
Vocatorum quidam credunt, quidam non credunt. 1 cor. 1 e
Voluntatem nostram Dei est adiuuare,2 cor.3 b
Voluntate nostra repugnante nihil poterimus lucrari superiori patrocinio.matth. 16 g
Votum præstantius matrimonio.1 cor.7 h
Vxor nullo iure dimittenda. mar.10 a

Z

ZAcheus plus impetrauit quàm volebat.luc.19 a
Zizania quare colligenda. mat.13 h
Zorobabelis nomine duo fuerunt.mat.1 e
Zonæ precinctio efficax est ad omne opus apparata.matt. 3 b

VITA

VITA SANCTI MATTHAEI PER DIVVM *Hieronymum.*

MAtthæus qui & Leui, ex publicano apostolus, primus in Iudæa propter eos qui ex circuncisione crediderant, Euangelium Christi Hebraicis literis verbisque composuit. Quod quis postea in Græcum transtulerit, non satis certum est. Porrò ipsum Hebraicum habetur vsque hodie in Cæsariensi bibliotheca, quam Pamphilus martyr studiosissimè confecit. Mihi quoque à Nazaræis, qui in Berhœa vrbe Syriæ hoc volumine vtuntur, describendi facultas fuit. In quo animaduertendum, quòd vbicunque Euangelista, siue ex persona sua, siue ex persona domini saluatoris, veteris scripturæ testimoniis vtitur, non sequatur Septuaginta translatorum authoritatem, sed Hebraicam, è quibus illa duo sunt, Ex Aegypto vocaui filium meum. Et, Quoniam Nazaræus vocabitur.

PROLOGVS IN MATTHÆVM EVANGELISTAM.

MAtthæus cùm primò prædicasset Euangelium in Iudæa, volens transire ad gentes, primus Euangelium scripsit Hebraicè, quòd fratribus, à quibus ibat, ad memoriam reliquit. Sicut enim necesse fuit ad confirmationem fidei Euangeliũ prædicare, sic & contra hæreticos scribi. Cùm autem plures Euangelium scripserint, quatuor tantùm habent authoritatis testimonium: quia per quatuor mundi partes fide nunciant trinitatis, & sunt quasi quatuor rotæ in quadriga domini, quæ vehit eum per prædicationem Euangelij: & genus humanum quadrifida morte peremptum, eorum erat prædicatione viuificandum. vnde & aliorum Euãgelia deciderunt, nec recepta sunt, quia nolebant

præfinitum numerum cassari propter virtutem sacramenti. Designantur etiam Euāgelistæ quatuor figuris, quæ non sunt deceptoriæ, sed iocundi mysterij sibi conscíæ. Matthæus in homine intelligitur, quia circa humanitatem Christi principaliter immoratur. Marcus in leone, quia agit de resurrectione. Lucas in vitulo, agens de sacerdotio. Ioannes in aquila, scribens sacramenta diuinitatis. Christus verò quem describunt, homo fuit de virgine natus, vitulus in immolatione, leo in resurrectione, aquila in ascensione: Vel in homine humanitas, in vitulo sacerdotium, in leone regnum, in aquila exprimitur diuinitatis sacramentum.

Incipit

INCIPIT EVANgelium secundum Matthæum.

Temporalis Christi generatio per quadraginta duas generationes processit ex Maria desponsata Ioseph, qui angelo nunciante factus est certior.

Cap. 1.

†Luc. 3. e. a

LIber [a1] † generationis] Iesu Christi [b] filij Dauid, filij Abraham. † Abrahā genuit † Isaac. Isaac autē genuit Iacob. † Iacob autem genuit Iudam & fratres eius. † Iudas autē genuit Phares & zarā dē Thamar. Phares autem genuit Esrom. Esrom autē genuit [2] Aram.] Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon. † Salmon autē genuit [3] Booz] de Raab. Booz autē genuit Obeth ex Ruth. Obeth aūt genuit † Iesse] Iesse autē genuit Dauid Regē. † Dauid autem Rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ. Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abiam. Abia autem genuit Asa. Asa autem genuit Iosaphat Iosaphat autē genuit Ioram. Ioram autem genuit Oziam. Ozias autem genuit [5] Ioatham.] Ioatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam † Ezechias autem genuit Manassem. Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit

† Gen. 21. a
† 25. d
† Gen. 29. f. 38. g
† 1. Par. 2. a
39. dist. ea. Dominus.
† 50. dist. ea. dominus. Rut. 4. d
† 2. Regum. 12. f
2. Para. 3. b
† 2. Par. 3. a

a 1 † *Generationis.* Hebræi generationes in plurali dicunt & propagationem & eius euentū significare, vt in pleriſq; vetcris instrumenti locis. Et sic in hoc loco si pluraliter dicatur & Christi natiuitatē, & eius actiones designaret. Vnde dubitare quisquam posſet, cū & hic liber nō solā curiosa Christi natiuitatē, sed & omnē eius cōuersationē, ac vitæ dirationē. Hæc dubitatio dissoluitur, quia conuersationis & modi viuendi vitæ, ac præcipua vitæ nostræ salutis, fuit eius natiuitas Euthymius ibidē.

b. Idcirco Iesu Christi filij Dauid, ait, cū prior sit Abrahā: quia specialiter Christus dicitur filius Dauid propter regnū: vt sicut deus de deo, ita & rex de rege ortum caperet secūdum carnē: sicut dictum est ad Dauid: De fructu ventris tui ponā super sedē tuā. Aug. q. ex nouo testamē.

2. Par. ca. 3. a
2. Ram. & infrà
3. Booz, & infrà
4. Isai.

c. Hic emittuntur tres reges, Ochosias filius Ioram, Ioas & Amasias Hier.

5. Ioatham.

Ioſiam. †Ioſias autem genuit *[d] Ieconiam & fratres eius in tranſmigratione Babylonis. Et poſt tranſmigrationem Babylonis, Ieconias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit [e] Zorobabel. Zorobabel autē genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliachim. Eliachim autem genuit Azor. Azor autem genuit Sadoch. Sadoch autē genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Iacob. †Iacob autem genuit Ioſeph virum Mariæ: de qua [f] natus eſt Ieſus, qui vocatur [g] Chriſtus. Omnes itaque generationes ab Abraham vſque ad Dauid, generationes quatuordecim. & à Dauid vſque ad trāſmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim. & à tranſmigratione Babylonis vſq; ad Chriſtum, [h] generationes quatuordecim*. Chriſti autem generatio ſic erat. † Cùm eſſet deſponſata mater [6]Ieſu]Maria Ioſeph, antequam conuenirent, inuenta eſt [7] in vtero habens]de ſpiritu ſancto. †Ioſeph autem vir eius cùm eſſet iuſtus, & nolet eam [8] traducere: voluit occultè dimittere eam. Hæc autem eo cogitante, ecce angelus domini apparuit in ſomnis [9] Ioſeph], dicēs: †Ioſeph fili Dauid, noli timere accipere mariam coniugem tuam. Quod enim in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt. Pariet autem filium, & vocabis nomen eius Ieſum. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. (Hoc autem totum factum eſt, vt adimpleretur quod dictum eſt à domino per Prophetam, dicentē: †Ecce virgo [10] in vtero habebit, &] pariet filium, & [11] vocabitur]nomen eius Emanuel, quod eſt interpretatū, Nobiſcū deus.) Exurgēs autem Ioſeph à ſomno, fecit ſicut præcepit ei angelus domini, & accepit coniugem ſuam. † Et nō cognoſcebat eam, donec peperit filiū ſuum [1] primogenitū: & vocauit nomen eius Ieſum.

Coriſtus à Magis ſtella duce adoratus, in Aegyptum angelo duce ſeceſſit, Herode in pueros ſæuiēte: quo mortuo Coriſtus ad propria rediit. 11.

CVm † ergo natus eſſet Ieſus in Bethlehem Iudæ in diebus Herodis Regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Ieroſolymam, dicētes, Vbi eſt qui natus eſt rex Iudæorum? Vidimus enim ſtellam eius in oriente, & [a] vēnimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex, turbatus eſt, & omnis Ieroſolyma cum illo. Et cōgregans omnes principes ſacerdo-

*Ioachim. Ioachim autem genuit. d. Fiat omnes generationes. 24. Vnus quippe ex his generationibus hic non numeratur, id eſt, Iechonias, a quo facta eſt in extremum gentes deportatio. & Aug. de conſenſu. li. 2. ca. 1. e. Aliter eſt Zorobabel ille filius Salathiel ab eo, de quo 1. Para. 3. qui fuit filius Phadaiæ, filij Iechoniæ. Matthæus autem Lucæ ſonemit vſque ad Zorobabel, ſed quoniam ipſe duos habuit filios, Roſa & Abiudideo Lucas per Roſa vſque ad Patrē virginis proſequitur lineam Nathan: & Matthæus per Abiud eandem lineā proſequitur vſque ad patrē Ioſeph virginis Mariæ. itaque per Roſa nata eſt Maria, & per Abiud natus eſt Ioſeph. Phile. f. Die feſtiuer dominica. Nam ea die qua dixit: Fiat lux, facta eſt lux, & viſitauit nos oriens ex alto. Comitor ibidem. g. Chriſtus, Græcum: Meſſias, vel Meſchiah, Hebræum: vnctus, Latinum. h. Sic ergo iam non 42. generationes, quot faciunt ter quatuordecim, ſed propter unam hic numeratam 41. ſunt, ſi & ipſum Chriſtum annumeremus: qui huic regendæ vitæ mortali ac temporali ac terenæ, tanquā numero quadrenario regulariter præſidet. Quem ad iſtum mortalitatem nobiſcum participandam, quis deſcendere dixit ſignificare Matthæus & ipſas generationes ab Abrahā vſque ad Ioſeph, & vſque ad ipſum Chriſti nativitatē deſcendendo commemorando. Aug. vbi ſupra. *Ieſa. 6. Eius 7. grauida.*

†4. Reg. 24. c. 1. Para. 36. a

†17. q. 2. Dicat. prius quæ ad ſe.

† Iſa. 7. c

† De verbis ſigni. Ioſeph.

† Luc. 1. a

† 2. q. 1. cap. Si peccauerit. 27. q. 7. ca. Qui deſponſatam.

† Anno domini. 1.

8. Tradere.

9. ei.

10 Impregnata.

11. Vocabunt.

i. Si nihil in eā de ſe traſlaturus mater, nō peperit proprie, ſed profudit alienū. Sed non ita eſt. Nā ſicut totus deus ex deo, ita totus corpus hominis ex homine, de carne Mariæ conſtatur, de eius ſubſtantia conſummatur: & ſanguinem etiam, qui pro matre obtulit, ex ſanguine matris accepit. Euſeb. Emiſſenus. de natiuitate domini. 1. a

a Vēnimus, iuxta Græcū, præteritum eſſe ac ſi diceret: Ad hoc venimus, vt adoraremus eum.

tum & scribas populi, sciscitabatur ab eis vbi Christus [b] nasceretur.
At illi dixerunt ei, In Bethleem Iudæ. Sic enim scriptum est per prophetã: †Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es [c] in principibus Iuda. Ex te [1] enim] exiet dux qui [2] regat] populũ meũ Israel. Tũc Herodes clàm vocatis Magis, diligẽter [3] didicit] ab eis tẽpus stellæ quæ apparuit eis, & mittens illos in Bethlehẽ, dixit: Ite, & interrogate diligenter de puero, & cùm inueneritis, renũciate mihi, vt & ego veniẽs adorem eum. Qui cùm audissent regem, abierunt. Et ecce stella quam viderant in oriente, antecedebat eos, vsque dum v niẽs staret suprà, vbi erat puer. Videntes autem stellam, gauisi sunt gaudio magno valde. & intrantes domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius, & procidentes † adorauerunt eum: & apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrram. Et † respõso] accepto in somnis ne redirent ad Herodẽ, [d] per aliam viam reuersi sunt in regionem suam. Qui cũ recessissent, ecce angelus domini apparuit in somnis Ioseph, dicẽs: †Surge & accipe puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum: & esto ibi vsque dum dicam tibi. Futurum est enim, vt Herodes quærat puerũ ad perdendum eum. Qui [5] consurgens,] accepit puerum & matrem eius nocte: & recessit in Ægyptum.

Et

b. Nõ obstante, quòd Bethleem sit minima inter tribus principes. Hoc verò dicunt, Ierusalẽ quoq; potiùs capiendã. Nam omnia obsidet Bethleẽ exiuit, vbi natus positus est, & nobilis factus est Ioseph illic, cũ alia de causa, quàm hæc fuerit. Chrysost. aduersus Gentil. Quòd Christus est deus.
1. Mihi.
2. Regat.
3. Cognouit.
4. Oraculo vel revelatione.
d. Illud quoque quòd per aliam viã regressi sunt, stellæ gaudium utilitati ac saluti nostræ peculiariter conuenire. Vt enim immutatio, vitæ est iter. Illiterata mutatio. Nos quoque per alias incedimus vias, quando veterem abnegamus hominem, quãdo superbiã suscepta humilitate deponimus: quando ad patientiã ab iracundia mitem deflectimus, quando veteres voluptates & consuetudines prisci mali ac desiderii antiqui damnamus. Euseb. Emiss. hom. 2. de Epiph.
5. Surgens.

† Mich. 5. & Ioan. 7.

† Tob. 12.

† 7. q. 1. cap. aduersus 23. q. 4. ca. primo.

Et erat ibi vsq; ad obitũ Herodis, vt adimpleretur quod dictum est à domino per prophetam dicentem: † Ex Ægypto vocaui filium meum.
Tunc Herodes videns quoniã illusus esset à magis, iratus est valde, & mittens [e] occidit omnes [f] pueros qui erãt in Bethleẽ, & in omnibus finib [g] eius, à bimatu & infrà, secundum tẽpus quod exquisierat à magis. Tũc adimpletum est quod dictum est per Ieremiam Prophetam dicentem: D Vox in Rama audita est [6] ploratus & vlulatus multus,] Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt. Defuncto autem Herode, ecce angelus domini [7] apparuit] in somnis Ioseph in Ægypto, dicens: Surge, & accipe puerum & matrem eius & vade in terram Israel. Defuncti sunt enim qui quærebant animã pueri. Qui cõsurgens, accepit puerum & matrẽ eius, & venit in terrã Israel. Audiens autem quòd [8] Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illò ire: & * admonit [9] in sõnis] receptit i partes Galilææ. Et veniẽs habitauit in ciuitate quæ vocatur Nazareth: vt adimpleretur quod dictũ est per prophetas, Quoniam Nazaræus vocabitur.

Ioannes Baptista in deserto pœnitentiam prædicans. Christum & turbas baptizat, super quem Trinitatis signa conspicit. III.

IN † diebus autem illis venit Ioannes Baptista prædicans in deser-

† Osee. 11. Anno. do. 7.

† Ieree. 31. c. Thren. 1. a.

e. Quis nouit quid ista parunlis in secreto indicioru suorũ, bonæ conuersationis referunt deum? quoniam quanquã nihil recte fecerint, tamẽ nec peccantes aliquid ista perpessi sunt. Non enim frustrà etiam infantes illos, qui cùm deum nostrum Iesum Christum necãdum ab Herode quærerentur, occisi sunt, in honorẽ martyrum recepti commẽdat ecclesia. Aug. de libe. arbit. lib. 3.
f. Crudelitate Herodis in Christum & eo quæ nos eius diuina statim vbris sequanta est. Euseb.
6. Lamentum ploratus amaritudinis.
7. Apparuit.
8. In Herodis locum filius eius Archelaus ab Augusto substituitur, & Tetrarchiæ sunt quatuor fratres Herodes, Antipater, Lysias, & Philippus. Euseb.
9. Oraculo.

e. In diebus, quos Lucas. 2. capi. dicit esse. 15. annum per-

Tyberij Cesaris qui fuit 30. annis à nativitate Christi, omissis aliis annis.

1. *Appropinquabit.*

2. *Qui dictus est.*

to Iudææ, & dicens: †Pœnitentiam agite: [1] appropinquabit] enim regnum cœlorum. Hic est enim [2] de quo dictum est]per Esaiam prophetam dicentem:† Vox clamãtis in deserto:Parate viam domini,rectas facite semitas eius. Ipse autem Ioannes habebat vestimentũ de pilis camelorum,& zonam [b] pelliceã circa lumbos suos. Esca autẽ eius erat locustæ & mel syluestre. † Tunc exibat ad eũ Ierosolyma & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem: & baptizabantur ab eo in Iordane,cõfitentes peccata sua. Videns autem multos Phariſæorum & Sadducæorum venientes ad baptismũ suũ dixit eis: [c] †progenies viperarum, quis demõstrauit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ.† Et ne velitis dicere intra vos Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis,quoniam [3] potẽs est] Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.† Iã enim securis ad radicem [4] †arborum]posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructũ bonum,excidetur, & in ignem mittetur.† Ego quidem baptizo vos in aqua in penitẽtiã.qui autem post me vẽturus est(fortior me est, cuius nõ sum dignꝰ calciamẽta portare)ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igni. Cuius ventilabrũ in manu sua, & permundabit aream suam,& congregabit triticũ in horreum suum. palcas autẽ cõburet igni inextin-

Luc. 3. a
Ioan. 1. b.
† *23. q. 4. c. Hæc autem*
33. q. 2. c. Audiimus.
† *De cons. di. 4. c. Nũ regem rebantur.*
Isa. 40. a.
Zach. 1. a.
Mar. 1. a
Ioan. 1. c.
Luc. 3. b.
† *Ioan. 3. a]*

b. Zonæ præcinctio efficax in omne opꝰ bonũ, est apparatus, vt ad omne ministerium Christi voluntarie singulo simus ocinctii. Hila. ibi.

† *19. di. ca. Secundam. Mar. 1. b. Isa. 17. b. 2. Pet. 1. d.*

c. Sicut enim vipere vorãs prolem, cum patiuntur, suas occidit matres, exesa earum ventre; ita sane & Iudæi suos patres spiritueles, quãs prophetas occiderunt. Euthymius ibidem.

3. *Potest.*

4. *Arboris*

5. *Suũ in horreũ.*

† *Luc. 3. b.*

† *Isa. 23. b. Isa. 7. d. Mar. 1. b. Luc. 3. d. Ioan. 1. d. Act. 1. a. 13. b. & 19. b. Mar. 1. b.*
† *Luc. 3. d*

C

† *Ioan. 1. d*

guibili. [d] Tunc venit Iesus à Galilea in Iordanem ad Ioannem,vt baptizaretur ab eo.Ioãnes autem prohibebat eum,dicens:† Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Respõdens autem Iesus,dixit ei: Sine modò. [e] Sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc dimisit eum. Baptizatus autem Iesus, confestim ascendit de aqua. & ecce aperti sunt ei cœli: & vidit spiritum Dei descẽdentem sicut columbam, & venientem super [6] se. [† Et ecce vox de cœlis dicens, Hic est filius meus dilectus,in quo7 mihi bene cõplacui.]

† *De cõ. di. 4. c. Iter aquam.*

D

Post ieiunium Christus vincit diabolum super panis, præcipitij, & adorationis tentatione. pœnitentiã prædicat, piscatores vocat, & varios languores curat IIII

A TVnc† Iesus ductus est in desertũ à spiritu, vt tentaretur à diabolo. Et cùm ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit. Et accedens tentator,dixit ei,si filius Dei es,dic vt lapides isti panes fiant. Qui respondens dixit,Scriptũ est,† Non in solo pane [1] viuit] homo,sed in omni verbo quod [2] procedit de ore Dei.] Tũc assumpsit eum Diabolus in sanctam ciuitatem,& statuit eum supra pinnaculum templi, & dixit ei,Si filius Dei es, [a] mitte te deorsum. Scriptum est enim,Quia † angelis suis [3] mãdauit] de te & in manibus tollẽt te,ne fortè offendas ad lapidẽ pedẽ tuũ.

Mar. 1. b
Luc. 4. a.
Exod. 34.

† *De cõ. di. 4. Inter cætera Deut. 1. a.*

† *Luc. 4. a. Psal. 90. c*

d. Tũc Christus baptizatus est, & ex eo tempus vitæ prædicare inchoauit anno nativitatis 31. ætatis verò 30. Annus quippe aut vertens, ex 12. scilicet mensibus emergens, ex cuius rei exactu, propere ex Imperatorum aut regnum primordijs unde annos Christi duplices dicimꝰ, nativitatis, inquam, & ætatis. Ex anno enim nativitatis, 7. tantum dies habuit natus in fine anni vertentis, & 42. Obtauiani. Ita vt annꝰ eius vertens, annum nativitatis eius emergentẽ excederet anno vno, 7. diebus exceptis. e. Vide quia eximie iustitia in baptismate consistatur est. Amb. de sacramẽt. lib. 1. cap. 5.

6. *Eum.*

7. *Beneplacitum est animæ meæ.*

1. *Viuet.*

2. *Egreditur ex domini, Hebr. vel per os dei. Græ.*

a. Laborat tentatione dominũ de excelsis ad inferiora deducere, & positũ in templi summo, id est, supra legem & prophetas eminentẽ in humilibus ætinere. Hilarius ibidem.

3. *Mandabit.*

Ait illi Iesus rursum, Scriptum est, †Non tentabis dominũ Deum tuũ. B

Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde: & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, & dicit ei, Hæc omnia tibi dabo, si[b] cadẽs adoraueris me. Tũc dicit ei Iesus, Vade Satana: scriptum est enim, † Dominũ deum tuũ adorabis: & illi soli seruies. Tũc reliquit eũ diabolus: & ecce angeli accesserunt, & ministrabant ei. † Cùm audisset Iesus quòd Ioannes traditus esset, secessit in Galilæã: & relicta ciuitate Nazareth, †venit & habitauit [4] in ciuitate Capharnaum maritima,]in finibus zabulõ & Neptali, vt adimpleretur quod dictũ est per Isaiam [c]phetã, Terra Zabũlon & terra Neptali, via maris trãs Iordanem Galilææ gentium: populus [5] qui ambulabat]in tenebris, vidit lucem magnam: & sedentibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. Exinde cœpit Iesus prædicare, & dicere, Pœnitẽtiã agite: [6] appropinquabit]enim regnum cœlorum. †Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simõnẽ, qui vocatur Petrus, & andream fratrem eius, mittẽtes rete in mare. (erant enim piscatores) & ait illis, [c] venite post me: & faciam vos ꝏ fieri]piscatores hominum. At illi continuò relictis retib[9] secuti sunt eũ. D

Et procedens inde, vidit alios duos fratres, Iacobum Zebedæi & Ioannem

† Deut. 6. 16

† Deut. 6. & 10. d.

† Ioan. 3. b. Mar. 1. b. Luc. 4. c.

† Ioan. 4. f. Matt. 1. c. Luc. 4. c. Isa. 9. a.

† Luc. 5. a. Marc. 1. c. Luc. 5. b. Marc. 1. c. Matt. 3. b. Luc. 4. d.

4. Omnem scripturam sanctam nõnte peruertere, nequaquam reperio quòd sanctorum quisquã deum cadens adorauerit, sed quicũque idola & dæmones & res illicitas adorauerit, eadem dicitur adorare. Hiero. 4. In Capharnaum maritimam.

5. Sedent, Græc. vel ambulantium in tenebris videbit. Heb 6. Appropinquauit.

6. Isti primi vocati sunt, vt dominũ sequerentur: piscatores & illiterati mittuntur ad prædicandum, ne fides credẽtiũ nã virtute Dei, sed eloquẽtia atque doctrina fieri putaretur. Mio. ibidem.

nem fratrem eius in naui cũ Zebedæo patre eorũ, reficiẽtes retia sua: & vocauit eos. Illi autem statim relictis retib[9] & patre, secuti sunt eũ. Et circuibat Iesus totam Galilæam, docens in Synagõgis eorum, & prædicans euangelium regni: & sanans omnem languorem, & omnem infirmitatẽ in populo. Et abiit [7] opinio] eius in totam Syriam. & obtulerũt ei omnes malè habentes, variis languoribus & [8] tormentis]comprehẽsos, & qui dæmonia habebãt, & [d] lunaticos, & paraliticos, & curauit eos: & secuti sunt eum turbæ multæ de Galilæa, & Decapoli, & de Ierosolymis, & de Iudæa, & de trans-Iordanem.

7. Fama, velrumor.

8. ulceribus.

d. Lunatici tenentur affectione corruptæ humorum. Quia enim Luna, cùm ad plenum lumen deuenerit, naturã habet per ſſldorem ſuũ attractiuam humorum, quæ in corporibus ſunt, ſit vt hi tunc imbẽtur. Frequẽs etenim ac plurimus vapor ab ipſis eleuatus cerebrum dilaniat, homines, cuiuſcunque, cuiuſmodi, hæc à luna patiantur lunatici appellantur. Ruby-nius ibidem.

Octo beatitudines, diuina mãdata, consilia atque euãgelicas perfectiones innouat Christus in mõte. v.

A Videns autem Iesus turbas, ascẽdit in montem: & cùm sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius, & aperiens os suum docebat eos, dicẽs, †Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnũ cœlorum. † Beati mittes: quoniam ipsi [1] possidebunt]terram. † Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur. Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum [b] videbunt. † Beati pacifici: quoniã filij Dei vocabũtur. † Beati qui persecu-

†Luc. 6. c. ibidem.

† Isa. 65. b.

† Isa. 37. a.

†. 23. q. 1. c. Noli existimare.

† Dist. 43. Scimus.

24. q. 1. c. Arcdia. De rerum. c. Nisi eum ſcidem.

a. Nullus profectò ſpiritu pauper, niſi humilis. Quis enim humilis, niſi patiẽs? quia nemo ſubiicere ſeſe poteſt ſine patientia prima ipſius ſubiectionis. Tert. de pat.

1. Hæreditabunt.

b. Deum videre mẽte, non corporeo ſpiritu, nõ carne. Vnde & angeli, qui ſunt ſpiritus, videri Deo. Homines ergo, dum nec homines ſunt, Deum videre non poſſunt. Clemen. Recognitio. lib. 3.

tionem patiuntur propter iustitiã: quoniam ipsorũ est regnum cœlorũ. † Beati estis cùm maledixerint vobis & homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malũ* aduersum vos mentiẽtes, propter me: Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. † Sic enim persecuti sunt prophetas, qui fuerũt ante vos. † Vos estis sal terræ, quòd si sal [2] euanuerit,] in quo salietur? Ad nihilum valet vltrà, nisi vt mittatur foras, & cõculcetur ab hominibus. [d] Vos estis lux mũdi. Non potest ciuitas absconditi supra montem posita. † neq; accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus: † vt videãt opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Nolite putare, quoniam veni soluere legem, aut Prophetas. Nõ veni soluere: sed adimplere. † Amen quippe dico vobis, donec trãseat cœlum & terra, iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege: donec omnia fiãt. † Qui ergo soluerit vnum [e] de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines: minimus vocabitur in regno cœlorum. qui autem fecerit & docuerit: hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Dico [3] autẽ] vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra plusquàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœ-

† Dist. 95. Sacerdotes. 1. Pet. 3.c.

† Luc. 6. d.

† Matt. 9. f. Luc. 14. g. † Luc. 8. c. & 11. c.

† 12. q. 2. ca. Quæcunq;

† Luc. 6. d.

† Iacob. 2. b.

1. Ad epistolam, qui aderant, sermone de regni, offendens doctoribus proprium esse probris afficere. Ne autẽ suspicerẽtur, quòd simpliciter verbis malis impetit, sit beatis dicitos addit quæ plant dissentire videretur, vt quæ dicãtur, mendacia sint, & propter Christum ea dicantur. Euthymius ibidem.

* Verbum.

2. Insulsus fuerit. Hebr. vel, infatuatus fuerit. Græ.

d. Christus est lux vere, quæ illuminat omnem hominem venientẽ in hunc mũdum, cuius lumẽ illuminata ecclesia, etiam ipsa lux mundi efficitur, illuminans eos, qui in tenebris sunt. sic hic testatur discipulis suis, dicens: Vos estis lux mundi. Orig. in 2. ca. Gen.

e. Quòd si nec minima de mandatis dominicis licet soluere, quanti magistri magna, 12. præcepta, tam ad ipsum dominicæ passionis, & nostræ redemptionis sacramentũ pertinentia fas non est infringere, aut in aliud immutare! Cipria. Epistolarũ li. 2. ep. 3.

3. Enim.

lorum. audistis quia dictum est antiquis, † Non occides: qui autẽ occiderit, reus erit iudicio. Ego autẽ dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio †. Qui autem dixerit fratri suo, † racha:] reus erit cõsilio. † Qui autem dixerit, fatue: reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te. relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs [5] recõciliari] fratri tuo: & tũc veniens offeres munus tuum. † Esto consentiens aduersario tuo citò dũ es in via cum eo: ne fortè tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. † Amẽ dico tibi, non exies inde donec reddas nouissimum quadrantẽ.

D

Audistis quia dictum est antiquis, † Nõ mœchaberis. Ego autem dico vobis, † quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendũ eam, iam mœchatus est eã in corde suo. Quòd si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te: expedit enim tibi, vt pereat vnũ membrorum tuorũ, [6] quàm totum] corpus tuũ mittatur in gehennã.] ignis.] Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eã, & proiice abs te: Expedit enim tibi, vt pereat vnũ mẽbrorum tuorum, [7] quàm totum] corpus tuum eat in gehennam. Dictum est autẽ, † Quicunq; dimiserit vxorẽ suam, det ei libellũ repudii. Ego au-

† Exo. 20. b. Deut. 5. b.

† 55. dist. Si euangelica. † De hæreticis ex inuectiua.

† Luc. 12. g.

† Iust. 18. g

† Exo. 20. c. Prouer. 6. c. Iacob. 2. b.

† 32. q. 5. c. Sicut enim. Si paulus Qui dicit. q. 7. c. Non solum.

† Deut. 24. a Iust. 19. b. Matt. 10. a. Luc. 19. d. De conuersa. coniuga. Ex publico.

4. Racha.

5. Reconciliare. f. Quotidie est aduersario iter agis, cum eo tãtùm effage re non potes. Paulus te instruit, dicẽs: Cum excæcatis aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnẽ. Hæc enim sibi inuicem aduersantur. Galat. 5. c. Resistat spiritus carni, spiritus expectata, & parans concupiscentiam mundi & vegnum cælorũ. Chrysost. ad popu. Antioch. hom. 22.

6. Et non totum.

7. Et non totum.

tem dico vobis quia omnis qui dimiserit vxorem suam, [h] excepta fornicationis causa, facit eã mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat.

Iterũ audistis quia dictum est antiquis, † Non periurabis: reddes autẽ domino iuramenta tua. ego autem dico vobis, [h] non iurate omnino, neq; per cœlum: quia thronus Dei est. neque per terram: quia scabellũ est pedum eius. neque per Hierosolymam: quia ciuitas est magni regis. Neque per caput tuum iuraueris: quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est, est, nõ, non: [k] quod autem his abundantius est, à malo est. Audistis quia dictũ † est, Oculum pro oculo, dentem pro dente. † Ego autem dico vobis non resistere malo: † sed si quis te percusserit [k] in dexterã maxillam tuam, præbe illi & alterã: & ei qui vult tecũ in iudicio cõtẽdere, & † tunicã tuã tollere: dimitte ei & pallium. & quicũque te [8] angariauerit mille passus, vade cum illo [l] & alia] duo. Qui autem petit à te, da ei: & volẽti mutuare à te, ne auertaris. Audistis quia dictum est, † Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicũ tuum. Ego autem dico vobis, [l] † diligite inimicos vestros,

F

† De iureiur. Et si Christus. 22. q. 5. c. Si quis presbyter 22. q. 2. c. Non est. Item ergo. Iacc. 5. c.

† Exod. 23. Deut. 19. d.

† 23. q. 4. c. Qui peccat. † 14. q. 3. c. 1. Quod debetur. 14. q. 2. ca. 5. † 23. q. 1. c. 2.

G

† Leu. 19. d. † Luc. 6. d. Rom. 12. d. 23. q. 3. d. Sex differentiæ. 9. q. 4. c. Hæc autem. Et vindicte.

† Luc. 6. c. De sum. trin. Damianus.

stros, benefacite iis qui oderũt vos: & orate pro persequentibus & [9] calumniãtibus] vos: vt sitis filij patris vestri qui in cœlis est, qui solem suũ oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem [10] habebitis? Nónne & publicani hoc faciunt? & si salutaueritis fratres vestros tantùm, quid ampliùs facitis? Nónne & Ethnici hoc faciunt? † Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester [11] cœlestis] perfectus est.

9. Offendentibus. Neque enim exspectat, donec à nobis admoneatur, sed & non pertẽtibus ne bis largiatur ea, quæ ad vsum pertinent. Oritur enim facit solem super bonos & malos, &c. Ide homo. 54.

10. Habetis.

11. Qui in talis est.

Eleemosynæ, orationes, atque ieiunij diuini & obsequij formulæ sine tristitia, cupiditate, & solicitudine fiant. VI.

A

Attendite ne [1] iustitiã] vestram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis: alioquin mercedem non [2] habebitis apud patrem vestrũ qui in cœlis est. Cùm ergo facis eleemosynam, noli tuba ante te canere, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in vicis, vt honorificentur ab hominibus: amen dico vobis, † receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam, [b] nesciat siniſtra tua quid faciat dextera tua: vt sit eleemosyna tua in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. * Et cùm oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in Synagogis & in angulis platearũ stantes orare, vt videãtur ab hominibus: amen dico vobis

† De pœ. dist. 3. c. Cauendum nobis.

a. Omnem curã rerum præsentium amoueri, & attentus tantùm esse in rem futuri iubet: neque scilari vel hominũ fauorem, ostentatione benitatis, vel inflantiam voluntatis, orationis publicæ copia: sed intra conscientiã fidei fructũ boni operis continẽdumquia humanæ laudis confitatio ex tantùm, quæ ab hominib⁹ expectet mercedem, sit recepturus. Hilarius ibi dem.

1. Eleemosynam.

2. Habetis.

b. Admones in bonis operib⁹, quæ dei dona sunt, ne esse in homine, sed in domino gloriandum: nam quod humilis accipit, superbus amittit. Prosper de promiss cap. 32.

* In manifesto.

receperunt mercedē suā. Tu autem cùm oraueris, intra ī cubiculū tuū, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. *Orātes autē [3] nolite multū loqui, sicut Ethnici: [4]faciunt:] putāt enim quòd in multiloquio suo exaudiātur. Nolite ergo assimilari eis. scit enim pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum. Sic ergo vos orabitis,† Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomē tuū. Adueniat regnū tuū. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra. Panē nostrū supersubstantialem da nobis hodie. [c] Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitorib[9] nostris. Et ne nos inducas in tētationē. Sed libera nos à malo. *Amen. † Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum: dimittet & vobis pater vester cœlestis delicta vestra. Si autem nō dimiseritis hominibus: nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. [d] Cùm autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. exterminānt enim facies suas, vt† pareant] hominibus ieiunantes. Amen dico vobis quia receperūt mercedē suam. [e] Tu autem cùm ieiunas,† vnge caput tuum, & faciem tuam laua. ne videaris hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in [5] absconso:] & pater tuus qui videt in absconso, reddet tibi. *† Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea

B

C

* In manifesto.
3. Ne scitis multiloqui.
4. Taliter indulgeamus ei qui in nos peccauerit, qualiter volumus vt nobis indulgeat deus, quotiens in illum peccamus Aug. serm. 32. de tempore.
* Quia tuum est regnum, & potēria, & gloria in secula seculorum Tam Hebræa quàm Græca habent, & plurima vetusta Latina.
d. Præsumit enim iciunijs legem sine tristitia transigendis. Tertul. contra Physicos. 4. appareant.
e. Accepit enim laudes suas, à quibus, vt glorificetur, quæsiit: & se pulsat illis, quas dominus promisit, vt pote mēteris faciens memētaneam hominū laudem, quàm dei omnium conditoris. id quod Christus de fidibus, eleemosinis, & ieiunijs antea docuit, sic dicens, Cùm ieiunas vnge caput tuum &c. Chrys. sup. Matth. 1. in Genes.
5. Vel, abscondito, & infra.
* In manifesto.

mea demolitur, & vbi fures effodiūt & furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo, vbi neq; ærugo neq; tinea demolitur, & vbi fures nō effodiunt nec furātur. Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuū.† Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex: totum corpus tuum lucidum erit. Si autē oculus tuus fuerit nequam: totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sunt: ipsæ tenebræ quātæ erūt?† Nemo potest duobus dominis seruire. aut enim vnum odio habebit, & alterū diliget: aut [6] vnū sustinebit] & alterum contennet. Nō potestis deo seruire, & māmonæ. Ideo dico vobis,† ne soliciti sitis animæ vestræ quid [7] manducetis,] neque corpori vestro quid induami ni. Nónne anima plus est quàm esca: & corpus plus quàm vestimētū? Respicite volatilia cœli[8] quæ] non seruant, neque metūt, neque congregāt in horrea: & pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos [9] magis pluris estis] illis? Quis autē vestrum [10] cogitans, potest] adiicere ad staturā suam cubitū vnum? Et [11] de vestimentis] quid soliciti estis? † Considerate lilia agri quomodo crescūt: non laborant neque nent. dico autem vobis, quoniam nec Salomō in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. Si enim fœnum agri quod hodie est, & cras in clibanum

† Luc. 11. c.

† Luc. 16. c.

† Luc. 12. c. 1. Pet. 5. b. Psal. 54. d.

D

f. Simpliciter enim & absque nomine primum duos dicit dominos, vt auditores dicti veritatē cognoscentes, Deinde nominatim illos ponit, de quibus erat sermo. Duos verò dominos dicit contraria iubentes, deū & diabolum.
Euthymius. ibid.
6. Vnū adhærebit.
7. Comedatis & quid bibatis.
8. Quoniam.
9. Præstatis vel excellentiores estis.
10. Cogitat quomodo possit.
11. Vestimento

1. De præsentibus ergo cuncta fit debere esse sollicitos qui futura prohibet cogitare. Vide & Apost. 1. Thess. 2. b Nolite & die, inquit, manibus nostris operantes, ne quem vestrum gravemus. Hieron. ibidem.

* Qui in cœlis est.

b. Hic malitiæ non contrarium virtuti posuit. sed laborem & afflictionem, & angustias seculi. sustulit ergo nobis præsentis temporis cogitatio: futurorum curam, quæ incerta est, relinquamus. Ibidem.

2. Vt non judicemi, Græ.

a. Hanc sententiã Hebræa habet, Græca nõ habẽt, nec plana vetusta Latina.

2. Mensurabitur.

3. Dices.

b. Corrige ergo te, & tunc poteris fratrem corripere. Leuiora abscidis, & grauiora committis. Festucam vides, &c. Hoc autẽ dicit Dominus propter hominẽ, qui cum odio corripiunt, lesa cœnam corripit, & odio contabescit. August. hom. 5.

mittitur, deus sic vestit: quantò magis vos modicæ fidei? † Nolite ergo soliciti esse, dicentes, quid mãducabimus, aut quid bibemᵇ, aut quo operiemur? Hæc enim omnia gẽtes inquirunt. Scit enim pater vester, * quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnũ dei & iustitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis. Nolite ergo soliciti esse in crastinum. crastinus enim dies sollicitus erit sibiipsi. sufficit diei malitia sua.

Iudicij mensuram à se priùs iudex ex festuca & margarito mensuret: quemlibet ex opere iudicet: & operanti verba condonet. VII.

† Olite iudicare, [1] & nõ iudicabimini. [a] & nolite condemnare, & non cõdemnabimini.] In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini: † & in qua mensura mensi fueritis, [2] remetietur] vobis. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui: & trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo [3] dicis] fratri tuo, Frater, sine † eiiciam [b] festucã de oculo tuo: & ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita, eiice primùm trabem de oculo tuo, & tunc videbis eicere festucã de oculo fratris tui. † Nolite dare sanctum canibus: neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcẽt eas pedibus suis, & conuersi dirumpãt vos. † Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & apetur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, nunquid lapidem porriget ei? Aut si piscem petierit, nũquid serpentem porriget ei? Si ergo vos [c] cùm sitis mali, nostis bona † data] dare filiis vestris: quantò magis pater vester qui in cœlis est, dabit bona petentibus [5] se?] † Omnia ergo quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim lex & prophetæ. † Intrate per angustam portam: quia lata porta, & spatiosa via est quæ ducit ad perditionẽ, & multi sunt qui intrãt per eam. Quàm angusta porta & arcta via est quæ ducit ad vitã: & pauci sunt qui inueniunt eam? [d] Attẽdite] à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimẽtis ouium, intrinsecus autẽ sunt lupi rapaces. † à fructibus eorum cognoscetis eos. Nunquid colligũt de spinis vuas, aut de tribulis ficus? † Sic omnis arbor bona, fructus bonos facit: mala autem arbor, malos fructus facit. Non potest autẽ arbor bona, malos fructus facere: neque arbor mala, bonos fructus facere. Omnis arbor quæ nõ facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos [e]. Nõ omnis qui dicit mihi, Domine domine, intrabit in regnum cœlorum: † sed qui facit voluntatem patris mei qui in

† Luc. 11. b. Iacob. 2. a. Matt. 11. c. Ioan. 14. b & 16. c. f

† Dist. 1. c. 1. Luc. 6. e Tob. 4. c

† Luc. 13. c

† De reg. iur. in 6. Eßete.

† Luc. 6. f

† Luc. 6. f

† Luc. 11. b.

† 2. q. 1. ad A Deus omnipotens.

Luc. 6. f. Rom. 14. c. 2. a. 1. Cor. 4. c. Iacob. 4. c. † Marc. 4. b Luc. 6. f.

† 3. q. 7. c. 1. Infames.

† 11. q. 3. cap. Nolite vocabere.

Instr. 11. c. † 43. distinct. In mandatis. De pœnit. dist. 1. c. 1. Nimirũ

c. Nemo vnle malũ hoc ipsum auxiliatur malũ, quippe quod summũ est natura cõplectitur: tamẽsi quidem citrania ipsius vlrò sectetur. haud igitur istud diuersimode, hic natura bonũ, hic naturã malũ. Nam si quis naturã bonã fuisset, certe nunquam malus esse potuisset. Contra verò, si natura mala, nunquam profectò bonus. Chrysost. de virtutib. & vitiis. Seru. 9. 4. Esd. 8. 5. 6. Canetovchie d. Blandimenta verborum, & mansuetudinis simulationẽ admonet fructu operationis expendi oportere. vt nõ quælem quis verbis resecuat. Sed qualem se rebus efficiat spectemus. Quia in multis vestitu omnis rabies lupina cõtegitur. Hilarius. ibidem.

e. Nec iude sequitur propter istam dictum esperandum. Opera enim in spe sua retributionis & coronarum. Chrysost. de fide, lege naturæ, & spiritu sancto.

cœlis est, ipse intrabit in regnũ cœlorũ. † Multi dicent mihi in illa die, Domine domine, nónne in nòmine tuo ꝓphetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & ī nomine tuo virtutes multas fecimus? & tunc cõfitebor illis, quia nunquã noui vos: † discedite à me ꝯ omnes] qui operamini iniquitatẽ. ſOmnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea: assimilabitur viro sapiẽti qui ædificauit domum suam super petram, & descendit pluuia, & venerũt flumina, & flauerunt vẽti, & irruerunt in domũ illam, & non cecidit. fundata enim erat super petram. † Et omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, similis erit viro stulto qui ædificauit domum suam super arenam: & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerũt venti, & irruerunt in domũ illam, & cecidit, & fuit ruina eius magna. * Et factum est: cùm cõsummasset Iesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina eius. Erat enim docens eos sicut potestatem habens, & non sicut scribæ ꝯ eorum & pharisæi.]

† 1.q.1.cõ. Prophetauim.

† Psal.6.d. Luc 13.f Iosi.25.g

* Luc.6.g

* Luc.2.g

Ieſus mundato in deſcenſu montis le proſo Centurionis puerum à paraly ſi, & Petri ſocrũ à febre curat, à ſomno excitatus, diſcipulos ĩcrepat ac legiõẽ in porcos mittit. VIII.

CVm † autem[t] deſcendiſſet] Ieſus de monte, ſecutæ ſunt eum turbæ multæ: & ecce leproſus veniens, adorabat eum, dicens, Domine[a], ſi vis, potes me mundare. Et extendẽs manum Ieſus, tetigit eum, dicens, Volo. Mundare. Et confeſtim mundata eſt læpra eius. Et ait illi Ieſus, Vide nemini dixeris: † sed vade, oſtende te ſacerdoti, & offer munus ꝯ tuum] quod præcepit Moyſes, in teſtimonium illis. † Gũ autem introiſſet capharnaum, acceſſit ad eum Centurio, rogans eum, & dicens, Domine, puer meus iacet in domo paralyticus, & male torquetur. Et ait illi Ieſus, Ego veniam, & curabo eum. Et reſpondens Centurio, ait, † Domine non ſum[d] dignus, vt intres ſub tectum meum: ſed tantum dic[e] verbo,] & ſanabitur puer meus. Nã & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites: & dico huic, vade, & vadit: & [3] alio,]veni, & venit: & ſeruo meo, fac hoc, & facit. [c] Audiens autem Ieſus, miratus eſt: & ſequẽtibus ſe dixit, Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Iſrael. Dico autem vobis, † quòd multi ab oriẽte & occidente venient, & recumbent cum Abrahã & Iſaac & Iacob in regno cœlorũ: filia autem regni eiicientur in tenebras exteriores: ibi erit fletus & ſtridor dentiũ. Et dixit Ieſus Cẽturioni, Vade: & ſicut credidiſti, fiat tibi. Et ſanatus eſt puer[f] ex illa hora. † Et cũ veniſſet Ieſus in domũ Petri, vidit ſocrumeius iacentẽ[g] & fabricitãtem:] & tetigit manũ eius, & dimiſit eã febris, & ſurrexit, & mi-

† 93 diſt. Dominat. De puni. diſt. 1.c. Conuertimini. Leuit. 14.a. † Luc 7.a

† 23.q.1. ea. Nolli exiſtimare. De conſ.di.2. ea. Quotidie.

† Malach. 2.c.

† Mar. 1.e Luc.4.f

a. Deſcenderet. e. Quæ autem vsus tua patri, niſi vt veniret Ieſus in hãc mũdum, & nos mũdares à vitiis? Adi leproſum dicen. Si vis, potes me

mundare. Reſpondẽs Ieſus, volo, mundare. & ſtatim ſecutus eſt effectus ſanitatis. Videt quia ſibi lius arbiter ſuæ voluntatis eſt, & Chriſti voluntas vadit, quæ paterna eſt. Ambro. de fide. lib. 2. ca. 3.

b. Argumenta enim figurarat, vt puta prophetæ legit, adhuc in ſuis imaginibus ſuebatur, quæ ſignificabant hominem quondam peccatorẽ verbo non dei emendatum offerre munus Deo apud templum, oratione, ſilicet & actionem gratiarum apud eccleſiam, per Chriſtũ Ieſum catholicum pontifẽ ſacerdotẽ. Tertullianus aduerſus Marcio. lib. 4. 2. verbum.

3. Alteri, vel, aliꝰ.

c. Quod enim mirabatur dominꝰ nouiſſet, nobis mirandũ eſſe ſignificat, quibus adhuc eſt opus ſit monerꝰ. omnes ergo tales motus eius, nõ perturbati animi ſunt ſigna, ſed doctis magiſtri. Sic ſunt & verba veteris teſtamẽti, quæ nõ deſtituũt infirmum docere, ſed noſtræ ſſimitati blãdiuntur. Aug. Et lib. 12. Gene. contra Manich. cap. 8.

niſtrabat eis. Veſpere autẽ facto, obtulerunt ei multos dæmonia habẽtes: & eiiciebat ſpiritus verbo: & omnes male habentes curauit, vt adimpleretur quod dictũ eſt per Iſaiã prophetam, dicentẽ, † Ipſe infirmitates noſtras accepit: & ægrotationes noſtras portauit. Videns autem Ieſus turbas multas circũ ſe, iuſſit diſcipulos ire trãs fretum. Et accedens vnus Scriba, ait illi, † Magiſter, ſequar te quocunque ieris. Et dicit ei Ieſus, Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: [d] filius autem hominis non habet vbi caput ſuum reclinet. Alius autẽ de diſcipulis eius ait illi, Domine, permitte me primũ ire, & ſepelire patrem meũ. Ieſus autem ait illi, Sequere me, & dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. † Et aſcendente eo in nauiculam, ſecuti ſunt eum diſcipuli eius: & ecce motus magnus factus eſt in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus, ipſe verò dormiebat. Et accedentes ad eũ diſcipuli eius, & ſuſcitauerũt eũ dicẽtes, Domine, ſalua nos, perim[e]. Et dicit eis Ieſus, Quid timidi eſtis modicæ fidei? Tunc ſurgens [e] imperauit ventis & mari, & facta eſt trãquilitas magna. Porrò homines mirati ſunt dicentes, Qualis eſt hic, quia venti & mare obediunt ei? Et cum veniſſet, Ieſus trans fretũ in regionem Geraſenorum, occurrerunt ei duo habẽtes dæmonia, de monumentis exeuntes, ſæui nimis, ita vt nemo

† Iſa. 53. b 1. Petr. 2. d

C † Luc. 9. d

† Mar. 4. d Luc. 8. d

D † Mar. 5. a Luc. 8. d

d. Hic igitur filius Dei Dominus noſter, exiſtens verbum patris, & filius hominis, quoniam ex Maria, quæ ex hominibus habebat genus, quæ & ipſa erat homo, habuit ſecundum hominem generationem: factus eſt filius hominis. Irenæus. lib. 3. ca. 21.

e. Et ex hac loco intelligimus quid omnes creaturæ ſentiãt creatori. Quæ enim increpauit, & quibus imperauit, ſentiũt imperantem non errore hæreticorum, qui omnia putant animantia: ſed maieſtate conditoris quæ apud nos inſenſibilia. Illi ſenſibilia. Hieronym. ibid.

nemo poſſet tranſire per viam illã. & ecce clamauerũt, dicentes, [f] Quid nobis & tibi Ieſu fili Dei? Veniſti huc ante tẽpus torquere nos? Erat autem non longè ab illis grex multorum porcorum paſcẽs. Dæmones autem rogabant eum dicentes, Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregẽ porcorum. Et ait illis, Ite. At illi exeuntes, abierunt in porcos, & ecce magno impetu abiit totus grex per præceps in mare: & mortui ſunt in aquis. Paſtores autẽ fugerunt: & venientes in ciuitatem, nuntiauerunt hæc oĩa, & de iis qui demonia habuerant. † Et ecce tota ciuitas exiit obuiam Ieſu. & viſo eo, [g] rogabant eum vt tranſiret à finibus eorum.

† Mar. 5. b Luc. 8. e

In ciuitate ſua paralyticum curat: murmurãtes erudit: archiſynagogi filiam ſuſcitaturus, hæmorrhoiſin ſanat: duos cæcos & mutum, & plures alios curat, ac diſcipulos in moribus & doctrina confirmat.

Cap. IX.

A † Mar. 2. a Luc. 5. d

ET † aſcendens Ieſus in nauiculam, trãs fretauit, & venit in [a] ciuitatem ſuam. Et ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. videns autem Ieſus fidem illorum, dixit paralytico, Confide fili, [b] remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de Scribis dixerũt intra ſe, Hic blaſphemat. & cùm vidiſſet Ieſus cogitationes eorum, dixit, Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris? Quid eſt facilius, dicere, Di-

f. Quid dicis nos expellẽdam futuræ reſurrectionis & iudicij? Dæmones hæc confitentur, & in ciuitate ſemper habebãt? Veniſti, inquiunt, ante tẽpus torquere nos. Qui futurum cruciatum dicãt, & in dicio, & examẽ, & ſupplicium futuræ ſtellitatẽ. Chry. ſ. 6. ca. 10. Homil. 44.

g Vt infirmiores oculi lucẽ reſurgunt, ita mẽ lanulida ſplendore fulgorẽ non ſuſtinet. Tales erãt Geraſeni, qui rogabant vt recederet de finibus eorum dominus Ieſus. Ambro. de Abrahã lib. 2. cap. 4.

a Ciuitas eius nũ alia ſtellitim? quã Nazareth, vnde & Nazarænus appellatus eſt. Hiero ibidẽ.

b Audiuit vocẽ, & tacet paralyticus, nec ad illã reſpondit gratitudinis plã ad corporis quã animæ tendebat curam: & temporalem æruminas reſolutæ corporis cõpage ſic deſiderat, vt æternas penas veſtalionis animę non deſeret, grauiorem ſibi præſentem vitam iudicans & futuram. Chry. ex variis in Matthæum locis. Homil. 14.

a Admirare fiere, & Hic enim idem euangely istius scriptor est, & de peccati sui domo suis dominū ipse susceperit, interiore eius habitatione illuminatus. Hilarius, ibidem.

d Nec nostro ministerio indigere iussit vt cum sequeremur, sed nobis ipsis attribueret salutē. Sequi enim saluatorem est participare salutem: sicut sequi lumen est participare lumen. Irenæus. lib. 4. cap. 28. Petimus plenius, luculentius, verius explicari quæ meritis hominū Christus tribuerit, & quæ sibi mores subiecerit, quæ ad sordida conuerterit, quando venerit medici non sanis, sed male habentibus, nō vetare inire, sed peccatores? Ambro. de vocatio. gentium. lib. 2. ca. 5.

2. Medico.

* Ad panitētiam, ex Luca additum Matthæo à Græcis.

e Sponsus Christus, sponsa ecclesia, de hac sancto spiritu tanquam nubis, Apostoli sunt procreati, qui lugere non possunt quādiu sponsum in thalamo est. Hieron. ibidem.

mittuntur tibi peccata tua: an dicere, Surge & ambula? † vt autē sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata: tunc ait paralytico, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuā. Et surrexit, & abiit in domū suam. Videntes autem turbæ timuerunt, & glorificauerunt Deum qui dedit potestatem talem hominibus. Et cùm transiret inde Iesus, † vidit hominem sedentem in telonio, c Mat. thæum nomine. Et ait illi, d Sequere me. & surgens, secutus est eum. Et factum est: discumbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes, discumbebant cum Iesu & discipulis eius. Et videtes Pharisæi, dicebant discipulis eius, † Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester? At Iesus audiens, ait, Non est opus valentibus 2 medicis,] sed malè habētibus. Euntes autem discite quid est, † Misericordiam volo, & non sacrificiū. Nō enim veni vocare iustos, sed peccatores* Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis, dicentes, † Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter: discipuli autem tui non ieiunāt? Et ait illis Iesus, Nunquid possunt e filij sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies cùm auferetur ab eis sponsus: & tūc ieiunabunt. Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus. tollit enim plenitudinem

† Marc. 2. Luc. 5. e

† Marc. 2. Luc. 5. e

B

† Marc. 2. Luc. 5. e 2. q. 1. cap. Multi. Marc. 2. e

† Osee. 6. e Iuſ. 12. e † Matt. 9. Luc. 5. f

dinem eius à vestimento: & peior scissura fit. Neque mittunt vinum nouū in vtres veteres. alioquin rumpuntur vtres, & vinū effunditur, & vtres pereūt. Sed vinum nouum in vtres nouos mittunt: & ambo cōseruantur. Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps vnus accessit, & adorabat eum, dicēs, domine, filia mea modò defuncta est: sed veni, impone manū tuā super eam, & viuet. Et surgens Iesus sequebatur eum, & discipuli eius. † Et ecce mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retrò, & tetigit fimbriam vestimēti eius. † Dicebat enim intra se, Si tetigero tātùm vestimentū eius, salua ero. At Iesus conuersus & videns eā, dixit, f Confide filia, † Fides tua te saluam fecit Et salua facta est mulier ex illa hora. † Et cùm venisset Iesus in domū principis & vidisset tibicines & turbam tumultuantem, dicebat, Recedite: nō est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum. Et cùm ejecta esset turba, intrauit, & tenuit manum eius, & & dixit, Puella surge,] Et surrexit puella. & exiit fama hæc in vniuersam terram illam. Et transeunte inde Iesu, secuti sunt eū duo cæci clamantes & dicentes, Miserere nostri fili Dauid. Cùm autē venisset domum, accesserunt ad eum cæci, & dicit eis Iesus, Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicūt ei, vtique domine. Tūc tetigit oculos

† Dist. 5. c. Ad eius.

† g Marc. 5. d Luc. 8. f

† Luc. 7. & 18. g

† Marc. 5. f

f. Mulier verò, nisi Christus salūi suum manifestasset, tam magnis laudibus eā nusset. Ideo eam in medium produxit, saltem illius prædicauit, metum eiecit, (timens enim accessit) confidere iussit, & ad reparationem sanitatis alia quoque præbuit quietis via. Chrysost. ibidem.

lamo, videntes, & scientes ipsum esse eum sponsum. Quādo verò transierint nuptiæ, & passionis ac resurrectionis tempus aduenerit, sic sponsus filij ieiunabit. Nonnulli putant ideireo post diet. 40. passionis ieiunia debere committi: Ecclesiæ autem consuetudo ad passionem domini & resurrectionē per humilitatē carnis vesitri spiritualis sagina ieiunio corporis præparemur. Hier. ibidem.

corum, dicens,[2] Secundum fidem vestrã fiat vobis Et aperti sunt oculi corum: & comminatus est eis Iesus, dicens, Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes diffamauerũt eum in tota terra illa † Egressis autẽ illis, ecce obtulerunt ei hominem mutũ, dæmonium habentẽ, & electo dæmonio, locutus est mutus, & mirate sunt turbæ, dicentes, Nunquã apparuit sic in Israel. Pharisæi autem dicebant, In principe dæmoniorum eiicit dæmones. Et circuibat Iesus omnes ciuitates, & castella, docens in Synagogis eorũ, & prædicãs euãgelium regni & curans omnem languorẽ & omnẽ infirmitatem.[*b] Videns autem turbas, misertus est eis: quia erant vexati & iacentes sicut oues non habentes pastorem Tunc dicit discipulis suis, † Messis quidẽ multa, operarij autẽ pauci. Rogate ergo dominum messis vt [3] mittat] operarios in messem suam.

† Luc. 11. b

† Luc. 10. a Dist. 21. ca. In nouo. De hære. Cũ ex iniũcto Marc. 3. c

Discipulos mittens corporis occisores timere prohibet: verbi annuntiationem iubet: ac cunctã deo postponenda demonstrat X.

ET † conuocatis duodecim discipulis suis,[a] dedit illis potestatem [1] spirituum immundorum] vt eiicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnẽ infirmitatem. Duodecim autem [2] discipulorum] nomina sunt hæc: Primus, Simon qui dicitur Petr[9], & Andreas frater eius: Philippus, & Bartholomæus, Iacobus

† Mat. 10. f Luc. 10. d

2. Semper cõsilium datur, vt ea cognoscere bonum sit, quæ perficere ea quæ eil ad Deum obedientiæ & non tantum in operibus, sed in fide likeamus, & sine pertinacia: arbitria hominũ secundũ Paulum. Ireneus, lib. 4. cap. 72.

* Eorum. Heb. vel, In populo. Græc. b. Verborum virtutei non misit operibus fieri quæ non verum quia, vt diximus, paria in diffinitate in falsi significationum monẽta cõsistunt. Turbarum dominus miseretur vexatarum & iacentium, tanquam gregis sine pastore differẽs. Hilarius ibidem.

3. Elleat.

a. Sicut ipse curauerat omnẽ languorem & omnem infirmitatem. Apostolis quoque fuit tributa potestatẽ vt curarent omnem languorem & omnem infirmitatem in plebe. Hiero. ibidem.

1. In spiritus immundos, vel, superspiritus.

2. Apostolorum.

Iacobus Zebedæi, & Ioannes frater eius, Thomas & Matthæus publicanus, & Iacobus Alphæi & * Thaddæus, Simon Chananæus, & Iudas [3] Scariotis,] qui & tradidit eum. Hos duodecim misit Iesus: præcipiens eis, & dicens, [b] In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israel. Euntes autem prædicate, dicentes, quia † appropinquabit] regnum cælorum. † Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eiicite. [c] † gratis accepistis, gratis date. † Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris: non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamẽta, neque virgam. Dignus enim est operarius cibo suo.

† Luc. 10. b Marc. 3. b † 1. q. 1. ca. Quisquid. 1. Petr. 4. b † Marc. 6. b Luc. 9. a

* Lebbæus qui cognominatus est.

3 Iscariotes.

b Magni autem & inenarrabilis sacramenti mysteria est, quod prædicatoribus, quibꝰ dictũ est Ite in orbem vniuersum, & prædicate euangelium vniuersæ creaturæ: ipsis prius dictum fuerat, In viam gentium ne abieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne intraueritis. Ambros. de vocat. gent. lib. 2. cap. 1.

In quamcunque autem ciuitatẽ aut castellum intraueritis, interrogate quis in ea dignus sit: & ibi manete donec exeatis. † Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes, Pax huic domui. Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam. si autem non fuerit digna: pax vestra reuertetur ad vos. † Et quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros: exeuntes foras de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris. † Amẽ dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij, quàm illi ci-

† 23. q. 1. ca. Ecclesiam.

† Luc. 10. b

† 1. q. 1. ca. Nonne Sodomita.

c. Giezi puer prophetæ, qui secutus Naaman Syrum cõpositis mẽdacijs nondere voluit, quod propheta gratis donarat, ex lepræ percussus macula, qua ille mãdatus fuerat honestorum signorum ostendit. Prosper de promiss. ca. 1. 3. Nec omnia propterea omnibus gratis cõmunicãda, quãdoquidẽ hoc de gratia dei iterũ exponẽt docet. Vnde Chrysost. in Matth. ho.

uitati. Ecce ego mitto vos sicut oues[5] in medio luporum. † Estote ergo prudẽtes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Cauete autem ab hominibus.† Tradent enim vos in conciliis, & in synagogis suis flagellabunt vos: & ad præsides, & ad Reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus.† Cùm autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Tradet autẽ frater fratrem in mortẽ, & pater filium: & insurgent filij in parentes, & morte eos afficient, & eritis odio omnibus hominibus propter nomẽ meum. † qui autem perseuerauerit vsque in finẽ, hic saluus erit.† Cùm autem persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis ciuitates Israel, donec veniat filius hominis.† Non est discipulus super magistrũ, nec seruus super dominũ suũ,[d] sufficit discipulo vt sit sicut magister eius: & seruo, sicut dominus eius. Si patrem familiâs Beelzebub vocauerunt: quantò magis domesticos eius? Ne ergo timueritis eos. † Nihil enim est opertum, quod nõ[6] reueletur: & occultum, quod nõ sciatur.† Quod dico vobis in tenebris dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta.† [e] Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam.[f] Nónne duo passeres asse væneunt: & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro? Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: multis passeribus meliores estis vos.† Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, cõfitebor & ego eum coram patre meo qui in cœlis est, qui autem negauerit me coram hominibus: negabo & ego eum corã patre meo qui in cœlis est. Nolite arbitrari quia venerim pacem mittere in terram. non veni pacem mittere, sed gladium.† Veni enim[7] separare hominem aduersus patrem suum,[g] & filiam aduersus matrem suam,,& nurum aduersus socrum suam: & inimici hominis, domestici eius.† Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, nõ est me dignus. & qui amat filiũ aut filiam super me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam, & sequitur me: nõ est me dignus† Qui inuenit animam suam, perdet illam. & qui perdiderit animam suã propter me, inueniet eam.† Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit.† Qui recipit Prophetã in nomine Prophetæ, mercedem prophetæ accipiet.[h] & qui recipit iustũ in nomine iusti,

[5] Satis erit vobis discipulis ad confusionem, vt contumelia afficiamini, sicut & ego qui sum magister vester. Idq; magnum est vt eris in talibus mihi similes fitis. Euthy.

[6] Reuelabitur, & reuelũ nil quod nõ feletur.

[7] Per mortem autem istam anima liberatur, dũ à morbi tentabernio se-

† Matth. 10.a — † distin. 37. Ecce, Qui vestis.
† Luc. 12.a — † Ibi. 16.a
† Luc. 21.b — † Ibi. p. 2. d
† Marc. 8.g Luc. 12.b De pœn. di. 3. ea. Adhuc perfidi. De sacr. vnct. cap. 1. Quia vero. — C † De pœn. d. 2. c. Non conturbentur. † 7. q. 1. Si cut alteritas Adueritas. † Luc. 6.f Ioan. 15.d
† Matth. 7.b
† Luc. 9.c & 14.f Infr. 16.d
† Luc. 9.c 24.f & 17.g
† Luc. 10.c Marc. 9.f † 73. distin. In nomine. — † Luc. 12.a † 11. q. 3. Nolite timere Ibidem. Luc. 12.a Ibidem.

cernitur, & inuolucris perturbationis exuitur. Ambro. de bono mortis, cap. 5.

[e] Hæc dixit istemadmodum quia nihil fieret eo nescientes, sed spectante quidẽ cum illa, non tamen cum illa faciente. Chrys. in Matth. homil. 9

[f] Quod si dicit aliquis, Quomodo iustum videtur separari à parentibus? Audi quomodo: Quia si cum ipse in errore permanent, neque illis prouerunt, & ipsi pariter cum illis interibunt. Iustũ igitur, & valde iustũ est, separari eum, qui saluari vult ab eo qui nõ vult. Clemens. lib. 6. recognitionum.

[7] Vt separem hominem à patre, & cætera.

[g] Tanta enim apud Deum hospitalitatis gratia, vt ne potus quidem aquæ frigidæ à promissis remunerationis immunis sit. Ambro. Off. lib. 1. ca. 21.

a. Si fratri irato quis se possit excusare, & esse pro culpato, aquæ frigidæ mercedē se domino red diturū promittit? Et quare frigidæ dixit? ne forte se possit aliquis per de lignorū penuria excusare, aut cerè dicere fœnū, vbi aquā calefacere vel habere. Au. Ser. de tempore. 62.

b. Quæcunq; enim passus est Christus nō fuerunt insaniæ, sed habuerunt figuram, sed significationē magnam: sicut erāt diuina illa opera quæ fecit. Lactantius. lib. 4. cap. 24.

3. Præstantiorem.

mercedem iusti accipiet†[1]. Et quicunque potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantùm in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem suam. *Marc. 9.f*

Ioannis præconia discipulis eius enumeciat: cititates quæ visis virtutibus pœnitentiam negligunt, increpat, & pœnitentes ad quietem inuitat.

Cap. XI.

A ET factum est: cùm consummasset Iesus præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde, vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorum. [a] Ioannes autē cùm audisset in vinculis opera Christi: mittēs duos de discipulis suis, ait illi, † Tu es[1] qui venturus es, Jan alium expectamus? Et respondens Iesus ait illis, Euntes renuntiate Ioanni quæ[2] auditis & vidistis, [b] Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur, & beatus est qui nō fuerit scandalizatus in me. Illis autem abeuntibus, cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne, Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum? † Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Sed quid existis videre? Prophetam? Etiam dico vobis, [3] & plus quàm] Prophetam. Hic est enim de quo scriptum est, † Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuā ante

† Luc. 7.d

† 21.q.4. nō. Omnis iustus.

B † Malach. 3.d Marc. 1.a Luc. 7.d

te. Amen dico vobis, [c] non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista. Qui autem minor est in regno cœlorum, maior est illo. † A diebus autē Ioannis Baptistæ vsque nunc, regnū cœlorū vim patitur, & violēti rapiūt illud. † [d] Omnes enim prophetæ & lex, vsque ad Ioannem prophetauerunt, & si vultis recipere, † ipse est Elias qui venturus est. Qui habet aures audiendi, audiat. Cui autē similem æstimabo generationē istā? Similis est pueris sedētibus in foro: qui clamātes coæqualibus, *dicūt, Cecinimus vobis, & nō saltastis: lamētauimus, & nō planxistis. † Venit enim Ioannes neq; māducās neq; bibens, & dicūt, Dæmonium habet. † Venit* filius hominis manducās & bibens, & dicunt, Ecce [4] homo vorax] & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Et iustificata est sapiētia à filiis suis. Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus in quibus factæ sunt plurimæ virtutes eius, quia non egissent pœnitentiā. Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim [5] in cilicio & cinere] pœnitentiam egissent. Veruntamen dico vobis, Tyro & Sidóni remissius erit in die iudicij, quàm vobis. [e] Et tu Capharnaum, [6] nunquid vsq; in cœlum exaltaberis? Jvsque in infernum descendes. Quia si in Sodomis factæ fuissēt virtutes quæ factæ sunt

† De poen. dist. 2. Si enim. † Luc. 16.d † 22.q.2.c. Quæritur. Malac. 4.b

† Luc. 7.e

C † Dist. 35. Quia ecce.

c. In eum vemens fuerit, nō de natura hominis, sed de natura angelica. Baptista fuisse, qui ad eius nomē angeli ministeria magis quā substantia significaue. Gilb. in Lauli. 2. cap. 7.

d. Quomā igitur à Moyse lex audeuit, consequenter in Ioanne desijt. adimplesionem eius adauerat Christus, & propter hoc lex & prophetæ apud eos vsque ad Ioannem. Et Ierusalem ideo, inclitā à Dauide, & adimplesse pœne sua legis dictio nis sunt oportuit habere manifestare nouæ testamenti. Irenæus. lib. 4. cap. 8.

* Suis.

* Autem.

4. Edax.

5. In sacco & pulvere.

e. Et est duplex intelligentia: vel ideo ad inferna descēdit, quia contra prædicationem meā superbissime resististi: vel ideo quia exaltare vis ad cœlū meo ore spiritu & meis signis atq; virtutibus tuis baliis privilegiis, quæ seribus plebeis sunt plicis, & his quæ credere nolebāt. Hier. ibid.

6. Quæ vis ad cœlū exaltata es,

f. Sint enim scientia ceteri à discretionis notitia, qui ad vnam salutis patrem scientiam filij vocauit. Euseb. Eccle. histo. lib. 1. cap. 1.

g. Loquendo ergo non aliter de deo est, quàm vt ipse ad intelligentiã nostrã de se locutus est. Hilar. de trinit. lib. 5.

in te, fortè manssissent vsque in hanc diem. Veruntamen dico vobis quia D terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij, quàm tibi. In illo tempore, respondens Iesus dixit, †Confiteor tibi pater domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita pater: quoniam sic fuit placitũ ante te. Omnia mihi tradita sunt à patre meo. [g]Et nemo nouit filium, nisi pater: neque patrem quis nouit, nisi filius, [g]& cui voluerit filius reuelare. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiã vos. Tollite iugum meum super vos, †& discite à me quia mitis sum & humilis corde: & inuenietis requiẽ animabus vestris †Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.

†Luc. 10.d

†Osee. 6.c
Sup. 9.b
Luc. 6.b
†Mar. 2.d

Mar. 3.a
Luc. 6.b

†2. q. 6. c. Qui scit.
†1. Io. 5. c

a. Quid autẽ spicas fricare manibus consuerãt, & inedia consolantur, vbi ad sperierit indicia est, non preparatas epulas, sed cibos simplices quærentia. Hieron. ibi.

b. Dat dominus duplex excusationis exemplum: vnum regiæ potestatis de Dauid, alterum sacerdotalis, de his qui per ministerium templi sabbatum violãt: vt multò minus ad ipsum eiusdem sabbati crimen pertineat, qui verus rex, & verus sacerdos est, & ideo dominus sabbati. August. quæstio. ex Mat. q. 10.

1. Quando.

c. Neque enim si nũ

Consutatis Pharisæis in Apostolos spicas sabbato euellentes murmurantibus, aridam manum sanat, & dæmoniacum: eósque signum petentes arguit, & qui sint filij dei demonstrat. XII.

IN †illo tempore abiit Iesus per sata, sabbato: [a]discipuli autem eius A
esurientes cœperunt vellere spicas, & manducare. Pharisæi autem videntes, dixerunt ei, Ecce discipuli tui faciunt quod nõ licet [a]eis facere sabbatis. At ille dixit eis, [b]† Non legistis quid fecerit Dauid quando esuriit, & qui cum eo erant: [1]quomodo intrauit in domum dei, & panes propositionis comẽdit, †quos [c]non licebat

†Mar. 2. d
Luc. 6. a

†Mar. 2. d
Luc. 6. a
1. Reg. 21. d
†Leuitic. 24. b
Num. 28. a

licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? Aut non legistis in lege quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt? Dico autem vobis quia templo maior est hic. Si autem scíretis quid est, †[d]Misericordiam volo, & nõ sacrificiũ: nunquam condemnassetis innocentes. † Dominus enĩ est filius hominis etiã sabbati. Et cùm inde transisset, venit in Synagõgam eorum. †Et ecce homo *manum habens aridam, & B
interrogabant eum dicentes, [e]Si licet sabbatis curare? vt accusarent eum. Ipse autem dixit illis, Quis erit ex vobis homo qui habeat ouem vnam: & si ceciderit hæc sabbatis in foueam, nónne tenebit & leuabit eam? Quantò magis melior est homo oue? Itaque licet sabbatis benefacere. Tunc ait homini, Extende manum tuã. Et extendit: & restituta est sanitati sicut altera. †Exeuntes autem Pharisæi, consilium faciebant aduersus eum quomodo perderent eum. Iesus autem sciens, recessit inde: & secuti sunt eum multi, & curauit eos omnes. †Et præcepit eis ne manifestum eum facerent, vt adimpleretur quod dictum est per Esaiã Prophetã, dicẽte, †Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, & iudicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet

†Mar. 3. b
Ioan. 10. c

†Sup. 8. a & 9. f
Infra 17. c
†Isa. 42. a

licebat fieri, Dauid creditus fuit peccasse sine crimine, neque sacerdotes sine crimine sabbatum violasse. In quo per Apostolicam doctrinã populo legis infideliter vetãte salus gẽtium datur: quia maior ipse sit sabbato, & absque violato legis culpa Euangelica fides operatur in Christo. Hilar. ibid.

d. Et est sensus: Si misericordiam comprobatis Achimelech, & quòd famem perditissimam refocillauerit Dauid, & pueros eius, quare discipulos meos condemnatis, qui nõbil tale fecerunt?

*Euan.

e. Suspicantes quòd rursus quosdam curaturus esset, interrogatione eum anticipant: vt cùm respondisset licitũ esse, sumerent occasionem illam iam accensi tanquã transgressorem, & ita prohiberent, & illum ne curaret, & alios, qui propter sanitatem fuissent credituri. Malebant enim sua gentis homines morbis corrupti, quã Christum glorificari. Euthymius ibidem.

audiet aliquis in plateis vocē eius. Arundinem quassatam non confringet, & lignum fumigans non extinguet: donec eiiciat ad victoriam iudicium: & in nomine eius gētes sperabunt. †[1]Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcus & mutus: & curauit eum, ita vt loqueretur & videret. Et stupebant omnes turbæ, & dicebant, Nunquid hic est filius Dauid? Pharisæi autem audientes, dixerunt, †Hic non eiicit dæmones, nisi in Beel-zebub principe dæmoniorum. Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis, [2]Omne regnum diuisum cōtra se, desolabitur: & omnis ciuitas vel domus diuisa contra se, non stabit. Et si sathanas sathanā eiicit, aduersus se diuisus est quomodo ergo stabit in regnum eius? Et si ego in Beel-zebub eiicio dæmones: filij vestri in quo eiiciunt? Ideo ipsi iudices vestri erūt. Si autem ego in spiritu dei eiicio dæmones: igitur peruenit [3]in] vos regnum dei. Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius alligauerit fortem, & tunc domum illius diripiet? Qui non est mecum, contra me est: & qui non congregat mecum, spargit. Ideo dico vobis: †omne peccatū & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem [3]b blasphemia] nō remittetur. Et quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra spiritum sanctum,

1. Quo possimus agmento ejusdē, quæque viam accipamus atque obtemperemus, quibus erat ille creaturarum ipsum scilicet atque auctor: quas omnes ambas vias Christus reseruauit. Christo. ex Matthæo hom. 41.

2. Hoc dicit, ex eorum confessione vebat intelligi, quod in eum non credendo sit regno diaboli esse delegisse, quod utique aduersum se diuisum stare non possit. Eligant ergo Pharisæi quod volunt. Si Sathanas sathanam non potest eiicere, nihil contra dominum, quod dicerent, inuenire potuerunt: si autē potestatem magis sibi prospiciant, & recedāt ac regno eius, quod aduersum se diuisum stare nō potest. Augusti. Sermone undecimo ex verbis domini, in euāgelio secundū Matthæum.

3. Ad.

3. b Blasphemia, vt spiritus sit genitiuus. & blasphemia nominatiuus: hoc est blasphemia in spiritum sanctum.

sanctum, non remittetur ei neque
2 in hoc seculo neque in futuro. Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum. siquidem ex fructu arbor cognoscitur. † Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur. † Bonus homo de bono thesauro profert bona, & malus homo de malo thesauro profert mala. Dico autem vobis [1]† quoniam omne verbum ociosum quod locuti fuerint homines, reddēt rationem de eo in die iudicij. Ex verbis enim tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Tunc respondentes autem quidam de Scribis & Pharisæis, dicētes, Magister, volum[2] à te signum videre. Qui respondens ait illis, † Generatio mala & adultera signum quærit, & signum nō dabitur ei, nisi signū Ionæ Prophetæ. † Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. † Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerūt [4] in prædicatione] Ionæ, & ecce plusquàm Ionas hic. †[1] Regina austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam: quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & ecce plusquàm Salomon

† Supr. 3.e Luc. 6.f

† Luc. 6.g

† 12.g.c. Quæstion.

† Marc. 8.b Luc. 11.b

† Marc. 8.b F Luc. 11.b Luc. 9.c. 11.d

† Marc. 8.c Deut. 32.a

† Ionæ. 2.a De punit. dl. 1.c. Volaiss. sent.

† 3. Regum 10.a 2. Para. 9.a Luc. 11.c

1. Otiosum est verbum, quod nulla de re proferetur, quod mendacio inquinatur, quod ad calumniā dicitur. Quidā autem otiosa etiam asserunt verba, quæ vana sunt: vt quæ profusum mouent risum, aut turpia, impudica, illiberalia. Chrys. in 12. cap. Matth. homil. 43.

2. Ad prædicationem.

† Marc. 3.f Luc. 11.f Tostat. 3.f. Q. alibi.

hûc. Cùm autem immûdus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, & non inuenit. Tunc dicit, † Reuertar in domum meam vnde exiui. Et veniens, inuenit eam [s] vacantem, ſcopis mundatam, & ornatam. Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & intrantes habitant ibi: † & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Sic erit & generationi huic pessimæ. † Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater eius & fratres stabant foris, quærentes loqui ei. Dixit autem ei quidam, [m] Ecce mater tua & fratres tui foris stant, quærêtes te. * At ipse respondens dicenti sibi, ait, Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos suos, dixit, Ecce mater mea, & fratres mei. Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, * soror, & mater * est.

Regnũ dei ſub quadruplicis ſeminis, zizaniorũ, granĩ ſinapis, fermenti in paſta, theſauri in agro, & margaritæ figura docet. XIII.

IN illo die exiens Iesus de domo, A
sedebat secus mare. † Et congregatæ sunt ad eum [a] turbæ multæ, ita vt in nauiculam ascendens sederet: & omnis turba stabat in littore, & locutus est eis multa in papabolis, dicens, Ecce, exiit [t] qui seminat, seminare [o] ſemen ſuum.] Et

† De pœnit. 4. cap. Reuertar. G

† 2. Petr. 2.d

† Matt. 3.f Luc. 8.c

Matt. 4.b Luc. 8.c

B

Infr. 24.c Luc. 8.c & 19.d Marc. 4.c

Isa. 6.c Matt. 4.b Luc. 8.b Ioh. 12.f Act. 28.f Rom. 11.b

† Matt. 4.d Luc. 8.c

Luc. 10.d

Et dum seminat, quædam ceciderunt secus viam, & venerunt volucres cœli, & comederunt ea. Alia autem ceciderunt in petrosa, vbi non habebant terram multam: & continuò exorta sunt, quia non habebãt altitudinem terræ. Sole autem orto [c] æstuauerunt:] & quia non habebãt radicem, aruerunt. † Alia autem ceciderunt in spinas: & creuerunt spinæ, & suffocauerunt ea. Alia autem ceciderunt in terram bonam: & dabant fructum, [2] aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud tricesimum. Qui habet aures [3] audiendi, audiat. † Et accedentes discipuli dixerunt ei, Quare in parabolis loqueris eis? qui respondens, ait illis, Quia vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum: [d] illis autem non est datum. † Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit: qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo. Ideo in parabolis loquor eis: quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt * vt adimpleatur] in eis prophetia Isaiæ dicentis, † + Auditu] audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non videbitis. [5] Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt:] nequando videant oculis, & auribus, audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. † Vestri autem beati oculi quia vident,

c. Hoc eſt, calefacta ſunt.
2. Nam exiguũ.
3. Ad audiendum autẽ. d. Hoc autẽ dixit, ne necessitarẽ quis pium assentem, nec coerceret ad aliquem doctrinæ articulum adhibendum a cæsitẽ, vt citius illum: sed vt in ipſi omnia causam esse agnoscat. Superuenire malũ ſuſcitauit, ac aperiret deinde quibusdam hoc eſſe, ac gratiam infundi quæ nullo pacto liberatæ humanæ nullit naturæ Chriſt. ibid. Vnde reprobis nulla adhibet necessitas, ſed tantũmodo euangelica, quia illud recipere poſſunt.
e. Quid debitum? adeſſe libri, vel ſtudium, vel ſimile ipſo. Quid auferetur? Vitã quam dabitur. Aque debitur. A quo debitur & auferetur ea quæ tenet. Tertul. aduerſ. Marcion. lib. 4.
* & adimpleatur.
4. Audientes.
5. Incraſſata cor populi huius, & auribus eius grauiter, atque oculos eius obſtru-

m. Est autem etiã in eo typica ratio ſeruata, vt mater eius & frater foris ſtarent, cùm vtique ingredi ſi ad eũ habuerat, vt cæteri, poſſent. Sed quia in ſua venit, & ſui eũ non receperũt in matrẽ eius ac fratres ſynagoga & Iſraelitæ præſignãtur, ingreſſu eius atq; alloquio abſtinentes. Hilarius ibidem.
* Allequi. *&
* Mea.
a. Turba nõ unius ſententiæ eſſe dicit ſarum in ſingulis voluntatum: Vnde inquirat ad eum in malet parabolis: vt dicta earum colligaret, dimiſſa recipere diſcipulos. Hieronymus ibidem.
3. Seminator ad animandũ, vel ſeminandũ.
b. Dei ſemper eſt, Semen ſuum, ex Luca.

& aures vestræ quia audiunt. †Amē quippe dico vobis, quia multi Prophetæ & iusti cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Vos ergo audite parabolam seminantis: †Omnis qui audit verbum regni, & non intelligit, venit malus, & rapit quod seminatum est in corde eius: hic est qui secus viam seminatus est. Qui autem super petrosa seminatus est: hic est qui verbum audit, & continuò cum gaudio accipit illud, non habet autem in se radicem, sed[7] est temporalis. Facta autē tribulatione & persecutione propter verbū, continuò scandalizatur. Qui autem seminatus est ī spinis: hic est qui verbū audit, [8]& solicitudo seculi istius & fallacia diuitiarum suffocat verbum, & sine fructu efficitur. Qui verò in terram bonam seminatus est: hic est qui audit verbum & intelligit, & fructum affert, & facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud verò tricesimū. Aliam parabolam proposuit illis, dicens, †Simile factum est regnum cœlorum homini qui seminauit bonum semen in agro suo. cùm autem dormirēt homines, venit inimicus eius, & superseminauit zizania in medio tritici, & abiit. Cùm autem creuisset herba, & fructum fecisset: tunc apparuerunt & zizania. Accedentes autem serui patrisfamiliās, [9]dixerunt ei. Domine, nónne bonum semen seminasti

†Luc. 10.d

†Mar. 4.b Luc. 8.b

†Mar. 4.d

†Mar. 4.b

f. Quemadmodum cupiunt & audire & videre, nisi præscissent futura sibi aduenta? Quomodo autem præscire potuerunt, si non ab ipso prædicta ante accepissent: Irenæus lib. 4. ca. 24.

g. ad horam manet.

g. Et bene spinis cōparauit solicitudinem huius seculi. Si aut enim spinæ non suam semen emittere, sed defectæ sua seminatam suppriment: ita & curæ temporales spirituale semen, quod in animis seminatur, nō sinunt fructum afferre ad unam, & suffocant sicut spinæ, profectum vitæ retardantes. Chrysost. super. c. 33. cap. Genes. homil. 59.

seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania? Et ait illis, Inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei, [8]Vis imus, & colligimus ea? Et ait, Non: ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticum. †Sinite vtraque crescere vsque ad messem: & in tempore messis dicam messoribus, [h]Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum.

†22. q. 3. *Audi denique. Nolite vendere.*

23. q. 1. c. 1 24. q. 3. *Nō andum est.*

†Mar. 4. d Luc. 13. d

Aliam parabolam proposuit eis, dicens, [i]†Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo, quod minimum quidem est omnibus seminibus: cùm autem creuerit, maius est omnibus oleribus, & fit arbor, ita vt volucres cœli veniant, & [9]habitent in ramis eius.

†Luc. 13. d

Aliam parabolam locutus est eis. †Simile est regnū cœlorum fermento, quod acceptū mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum. Hæc omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas: & sine parabolis non loquebatur eis: vt impleretur quod dictum erat per prophetam dicentē, †Aperiam in parabolis os meum, eructabo [10]abscondita] à constitutione mundi. Tunc dimissis turbis vēnit in domum: & accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui respondens ait, Qui seminat bonum semen, est filius hominis. Ager autem,

†Psal. 77. a Esa. 1. d

8 Vis ne, ut eamus & colligamus.

h. Merito falce meritis inuenia tunc zizania. Quare autem primum? Ne etiam tunc viuentes orthodoxi, simul cum hæreticis interitum domestici pranci conspiant spem, Euthymius ibidem.

i. Sicut enim granum sinapis paruam præfert in exteriori specie quantitatem, sed magnam diuinitatem profert de suæ conuersationis virtute, & quod plus est, magis intra se virtutem possidet: ita & dominus noster Iesus Christus euangelium putatur esse diuinum, de vmbre conuersationis sue humanitate, sed deitatis virtus impletur, dum per vitæ huius laborem, & tribulationum affectionem conteritur, fortior inuenitur. Vnde & crucifixus eruditionem præbuit, mortendo potentiam, potentiam resurgendo, & per infirmitatem susceptæ carnis fortis quasi minimus & desertus apparuit, sed vigorem diuinitatis immensæ in eo absconditum. Ensseb. Emissenus de natiui. domini ho. 1.

9 Nidificent, vel, nidos faciant.

10. Absconsa.

est mundus. Bonum verò semen, ij sunt filij regni. Zizania autem, filij sunt[11] nequam.] Inimicus autem dei seminauit ea, est diabolus. †Messis verò, consummatio seculi est. Messores autem, angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania, & igni comburuntur: sic erit in consummatione seculi. Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem: & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus & stridor dentium. †Tũc iusti fulgebũt sicut sol in[k] regno patris eorũ. Qui habet aures[12] audiendi,] audiat.] Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo, abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum cœlorum homini negociatori, quærenti bonas margaritas. Inuenta autem vna pretiosa margarita, abiit, & vẽdidit omnia quæ habuit, & emit eã. Iterum simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere congregãti. Quam, cùm impleta esset,[13] educentes, & secus litus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione seculi: exibunt angeli, & separabũt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. † ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis

† Apoc. 14. d

† Sap. 3. b Dan. 12. f

† Matt. 13. a Ioe. 6. f

† Luc. 4. d Ioe. 4. f

† 1. q. 1. ca. Paulianistæ.

A

† Matt. 6. c Luc. 9. a

† Luc. 3. d Diuin. 26. Vna tantum.

B

† Isaiæ. 25. a

21 Bilial.
k Quæ enim patris, ea per ma etiã proprietat. m, id est ipsi est per eiusdem claritatis cultum. Regna & patris regnum scriptura dicit, & filii. Ambro. de fide. lib. 5. c. 6.

22 Ad audiendum.
l Sermo enim diuinus in ore huius tandem conuersationis absolutus per typos & figuras & parabolas scripturarum occultatur: de quib. ut. Iere. 30. d. In nouissimis diebus intelligetis ea. Omnis propheta potius quam habeat efficaciam enigmata & ambiguitates fuit hominibus. Cùm autem veritas venerit, propheticum quod propheticum est, & prophetia habet iã quidem & certam expositionem. Quod etiam Iudeis legitur, lex in hoc temp. re fabulæ similis est. Christianis verò ab ipsa rei absconditæ in aduentu Christi reuelatu & explanatu. Irenæus lib. 4. cap. 43.

23 Extrahentes in litus maris, &

tellexistis hæc omnia? Dicunt ei, Etiam. Ait illis, Ideo, omnis scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamiliãs, qui profert de thesauro suo noua & vetera. Et factum est: cùm consummasset Iesus parabolas istas, transiit inde. †Et veniens in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum, ita vt mirarentur, & dicerent. Vnde huic sapientia hæc, & virtutes? Nónne hic est fabri filius? Nónne mater eius dicitur Maria: & fratres eius, Iacobus & Ioseph, & Simõ & Iudas: & sorores eius, nónne omnes apud nos sunt? Vnde ergo huic omnia ista? †Et scãdalizabantur in eo. Iesus autẽ dixit eis, [m] Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua. †Et nõ fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.

Ioãne occiso Christus ĩ deserto quinque hominum milia satiat: super aquas ambulãs Petrũ mergẽtẽ erigit: atque in terra Genezareth plurimos etiã fimbriæ tactu sanat. XIIII.

IN illo tempore[a] †audiuit Herodes Tetrarcha famam Iesu, & ait [1] pueris] suis, Hic est Ioannes Baptista: ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo. †Herodes enim tenuit Ioannem, & alligauit eum, & posuit in carcerem propter Herodiadem vxorem[n] fratris sui. Dicebat enim illi Ioannes, Non licet tibi habere eam. Et volens illũ occidere, timuit popu-

† Matt. 13. c

m Solemnt enim Iudæi nimiũ familiares & communes, & ostentui in admiratione habere. Quòd autem addicit, In domo sua, ideo fecit, quia aderant eum & fratres sui domestici. Tu autem intellige quòd & hodie Iesus in patria sua, hoc est apud Iudæos, ignominiosus est: nos autem exteri illũ veneramur. Theophylact. ibidẽ. a Tu autẽ erit hic animaduerte quam tangentes virtutes habeat vires. Nam hic Herodes adeo Ioannem perhorruit, vt à nimia formidine, vel de resurrectione philosopharetur. Vbi dei nimiam ipsorum timuisse, nec etiam hæc verba ad alios nos efferre audere, sed vernat suos allequitur. Chrysost. in Matth. 14. cap. homil. 49.

n Famulis.

* Philippi.

a Orator Herodis. b Herodes saltatrici præmiū turpiter promisit, crudeliter solvit. Turpe quod regnū pro saltatione promittitur, crudele, quod mors probetur pro iuriurādi religione donari. Ambro. Offic. lib. 3. cap. 12.

c Finitis igitur legis operibus, & cū Ioanne & sepultis discipuli eius, res ita gestas domino nunciant, ad euangelica festinet, ex lege venientes. Hilarius ibidem.

d Ergo dei verbum lege finita nauē ecclesiam adit, & in deserto conscendit. Relicta quippe conuersatione Israelis in vacua diuina cognitionis pectora transiit. Turba hæc audiens dominum de ciuitate pedes sequitur in desertum de synagoga videlicet, ad ecclesiam concedit. quam videns misertus est, & omnem languorē eius infirmitatemq; curat. Idem.

3 Per nauim.

4 Vesperā autem facta.

5 Plures quidem.

6 Vt turbas faceret.

lum: † quia sicut Prophetam eum habebant. Die autē natalis Herodis saltauit filia Herodiadis in medio: & placuit [2] Herodi.] † [b]Vnde cū iuramēto pollicitus est ei dare quodcūque postulasset ab eo. At illa prædonita á matre sua, Da mihi, inquit, hic in disco caput Ioannis Baptistæ. Et cōtristatus est Rex: propter iusiurādum autem, & propter eos qui pariter recumbebant, iussit dari. Misítque, & decollauit Ioannem in carcere. Et allatū est caput eius in disco: & datum est puellæ, & attulit matri suæ. Et accedētes discipuli eius, tulerunt corpus eius, & sepelierunt illud: † [c] & venientes nunciauerunt Iesu. [d] Quod cum audisset Iesus, secessit inde [3] in nauicula] in locum desertum seorsum. Et cùm audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de ciuitatibus. † Et exiens vidit turbam multam: & misertus est eis, & curauit languidos eorum. † Vespere autem facto] accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes, † Desertus est locus, & hora iam præterit: dimitte turbas, vt euntes in castella, emant sibi escas. Iesus autem dixit eis, Non habent necesse ire: date illis vos manducare. Responderunt ei, Non habemus hîc [5] nisi] quinque panes & duos pisces. Qui ait eis, Afferte mihi illos huc. Et cùm iussisset [6] turbam] discumbere super fœnum: acceptis quinque panibus & duobus piscibus, aspiciens

† Iosf. 11.b

† 23. q. 5. Vnusquisque. De Hemite. Cum iuxta.

B

† Marc. 6.b Luc. 7.b

† Ioh. 6.a

† Mat. 6.a Luc. 9.b Ioh. 6.a

† Dt. 36.c Qui ecclesiastici.

ciens in cœlum † benedixit & fregit, & dedit discipulis panes, discipuli autem dederunt turbis. Et manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus, * quinque millia virorum, exceptis mulieribus & paruulis. † Et statim [7] iussit] discipulos ascendere in nauiculam, & præcedere eum transfretum, donec dimitteret turbas. † Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto solus erat ibi. Nauicula autem * in medio mari iactabatur fluctibus. erat enim contrarius ventus. Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos ambulans super mare. [e] Et videntes eum * super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes, Quia phantasma est. Et præ timore clamauerunt. Statímque Iesus locutus est eis, dicens, Habete fiduciam: ego sum, nolite timere. Respondens autem Petrus dixit, Domine si tu es, iube me ad te venire super aquas. At ipse ait: Veni. Et descendens Petrus de nauicula, ambulabat super aquā vt veniret ad Iesum. Videns verò ventum validum, timuit: & cùm cœpisset mergi, clamauit dicens, Domine, saluum me fac. Et continuò Iesus extendens manum, apprehendit eum: & ait illi, [f] Modicæ fidei quare dubitasti? Et cùm * ascēdisset in nauiculam, cessauit ventus.

† Fort.

7 Compulit.

† Iam.

e Turbati in fide Apostoli, licet adhuc non credētes esse, vbi primum sub pedibus dominū laudare aquas, & inquietem maris æstu deambulatis domini super aquas intrepida videre vestigia, subitoq; nauē quæ fluctibus turbaretur, vbi eam vox domini Christus ascendit placida æquora, & elementa famulantia conspexere, verum dei filiū crediderunt, dicentes vere dei filius est. Ambro. de fide lib. 1. cap. 7.

* Discipuli.

* Ascendisset.

f Cur hesitasti: sine quare primam fiduciam habēs postmodū timuisti? id enim appellauit hæsitationem. Nā qui contra fluctus se ferrē reddebat, vtique & contra ventum se ferens reddidisse Euthymius ibidem.

Qui autem in nauicula erant, venerunt, & adorauerunt eum, dicentes, Verè filius dei es. cum transfretassent, venerũt in terram [8] Genesar.] †Et cùm cognouissent eum viri loci illius, miserunt in vniuersam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes: & rogabant eum vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent Et quicunque tetigerunt salui facti sunt. *Mare. 8.8*

1. Genezareth. 2. Quinquat.

Pharisæorũ traditiones diuinis aduersas reprobat: Chananææ filiæ à demonio & plerisque aliis liberatis, quatuor hominum milia cibat. XV.

TVnc † accesserunt ad eum ab Ierosolymis Scribę & Pharisęi, dicentes: [a] Quare discipuli tui trãsgrediuntur [1] traditiones seniorum, non enim lauãt manus suas cùm panem manducant. Ipse autem respondens ait illis, Quare & vos transgredimini mandatum dei propter traditionem vestram? Nam deus dixit, † Honora patrem & matrem. † &, Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Vos autẽ dicitis, Quicunque dixerit patri vel matri, [b] Munus quodcunque est ex me, tibi proderit: & non honorificabit patrem suum aut matrem suam: & [c] irritum fecistis mãdatum dei propter traditionem vestram. Hypocritæ, benè propheauit de vobis Isaias dicens, † Populus hic, * labiis me honorat: cor autem eorum lõgè est A *Marc. 7.1* *Exod. 20.b* *Deute. 5.b* *Matt. 7.b* *Ephe 6.a* *Col 3.d* *Exod. 21.c* *Leui. 20.a* *Prouer. 20.a* *Isa. 29.d* *Matt. 7.b* *Dist. 3 cap. Si Salomo*

a. Quanquam in omnibus locis erant scribæ & Pharisæi, magis tamen erant venerabiles Ierosolymitani: ideo illi magis inuidebant vtpote inanis gloriæ magis appetentes. Morem autem habebant Iudæi non comedere illotis manibus, idq; ex patrum traditione. Has igitur traditiones vt viderent non obseruari à discipulis, putauerunt illos contemnere scripturas. Theophylactus ibidem.

1. Traditiones.

b. Quicquid donari de meo cedet vtilitati, & ideo nõ faciam? pietati.

c. Non per Mosen datum legem dicit præcepta hominum, sed traditiones presbyterorum quas ipsi inuenerant, quas vindicantes, frustrabãt legẽ dei. Leon. lib. 4 cap 26

* Ose. 5. mihi ap propinquat. G.

est à me. Sine causa autẽ colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Et conuocatis ad se turbis, B dixit eis, Audite & intelligite. Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Tunc accedentes discipuli eius dixerũt ei, Scis quia Pharisæi, audito verbo hoc scandalizati sunt? At ille respondẽs ait, † [d] Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cœlestis eradicabitur. Sinite illos: cæci sunt, && † duces cæcorum † Cæcus autem si cæco ducatũ præstet, ambo in [e] foueam cadunt. Respondens autẽ Petrus dixit ei, [f] Edissere nobis parabolam istam. At ille dixit, Adhuc & vos [2] sine intellectu estis?] Non intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur? Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinãt hominem. [3] † De corde enim exeũt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicatiões, furta, falsa testimonia, blasphemiæ hæc sunt quæ coinquinãt hominẽ. Non lotis autẽ manibus manducare, non coinquinãt hominẽ. Et egressus indè Iesus secessit ī partes Tyri & Sidõnis. Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa clamauit, dicens ei, Miserere mi domine fili Dauid: filia mea malè à dæmonio vexatur. Qui non respõdit ei verbum. Et accedentes discipuli eius, rogabant *Ioan. 15.a* *Matt. 15.b* *Dist. 38. Quæ ipsa. Luc. 6.f Dist. 37. Ideo. De renuncia. Post tranila. tionem.* *Gene. 6.a & 8.d Marc. 7.c*

d. Quò homo, à malo & lætatis suæ vis, bonum in se non amat volumatẽ, quę saperni agricolæ præ ma planatio est quicquid enim non eradicandum, manifestũ est à patre esse plantatum. Ambros. de vocat. gent. cap. 2 lib. 1

e. Quæ est dura cupiditas animæ & impunitatis de qua dicitur Apocap. 2. f. Dedi illi tempus vt pœnitentiam ageret, & pœnitere nõ vult. f. Interpretare.

2. Nihil intelligitis.

3. Procedat qui in corde suo hæc non esse volitari & plenam in corpore istę mortali infirmitã cõfitebor. Hieron. ad aduersus Pelagianos lib. 2.

eum dicētes, Dimitte eam: quia clamat post nos. Ipse autē respondēs, ait, [h] Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt [3] domus] Israel. At illa venit, & adorauit eum, dicens, Domine, adiuua me. Qui respondēs, ait, [i] Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus. At illa dixit, Etiam domine: † nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondens Iesus, ait illi, O mulier, magna est fides tua. fiat tibi sicut [5] vis]. Et sanata est filia eius ex illa hora. Et cùm trāsisset inde Iesus, venit secus mare Galilææ: & ascendens in mōtem, sedebat ibi. † Et accesserūt ad eum turbæ multæ, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos: & proiecerunt eos ad pedes eius, [k] & curauit eos: ita vt turbæ mirarētur videntes mutos loquentes, * claudos ambulantes, cæcos videntes: & magnificabant deum Israel. Iesus autem conuocatis discipulis suis, dixit, † Misereor turbæ: quia triduò iam perseuerant mecum, & non habent quod manducent: & dimittere eos ieiunos nolo, ne* deficiant in via. Et dicunt ei discipuli, Vnde ergo nobis in deserto panes tātos, vt saturemus turbam tantam? Et ait illis Iesus, Quot panes habetis*? At illi dixerunt, Septem, & paucos pisciculos. † Et præcepit turbæ vt [l] discumberent super terram. Et accipiens septem panes,

† Mat. 15.32. Mar. 8.2.

† Mat. 15.34. Mar. 8.5.

h Vsque intelligere te conuenit, quia (misisse) non significat quòd alicui sit cuiusue imperio, sed quòd voluntario suscipiēdo arbitratu: aliquin contemptis ostijs patris, Ambr. de fide lib. 2. ca. 4.

3 In domo.

i Nondum iubebas canibus panem filiorum: nondum in viam gentium vel nationum ire mandabat. Siquidem in fine præcepit vt vadērent ad docendas & tingēdas nationes, cōfecturi non spiritum sanctum pro deō, qui illos dedoctos esse in omnem veritatem: Tertul. de præscriptio. aduersus hæres.

4 Veruntamen etiā.

5 Petis.

k Repētè curauit illos, non q̄ maiores fuit meriti q̄ in Chananæa, sed q̄ Iudæi fuit vt ingratorum obturet ora Iudæorum: demonstrans illos maiori dignos supplicio. Ingratus enim quanto maioribus pluribusque afficitur beneficijs, tanto ad maiorem pœnā luendam est obnoxius. Euthymius ibidem.

* Debiles, sanos.

* Forte.

* Apud vos.

l Supra in refectio-

panes & pisces, & gratias agēs fregit, & dedit discipulis, & discipuli dederunt populo. Et comederunt omnes, & saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis tulerunt, septem sportas plenas. Erant autem qui manducauerunt, quatuor milia hominum, [6] extra] paruulos & mulieres. Et dimissa turba, ascendit in naviculā: & vēnit in fines Magedan.

Cœlesti signo Pharisæis abnegato, ab illorum fermento cauendum: discipulis autem posit opinionem Christi confessam, suam prædicit passionem. XVI.

† Mar. 8.11. Luc. 11.16.

A ET † accesserunt ad eum Pharisæi & Sadducæi tentantes: & [1a] rogauerunt] eum vt signum de cœlo ostenderet eis. At ille respondens, ait illis, Facto vespere dicitis, Serenum erit, rubicundum est enim cœlum & manè, Hodie tempestas, [2] rutilat] enim triste cœlum. * Faciem ergo cœli diiudicare nostis: signa autem temporum non potestis scire? † Generatio mala & adultera signum quærit: & signum non dabitur ei, † nisi signum Ionæ prophetæ. Et relictis illis, abiit. Et cum venissent discipuli eius trans fretū, obliti sunt panes accipere. Qui dixit illis, † Intuemini [b] & cauete à fermento Pharisæorum & Sadducæorum. At illi cogitabant inter se, dicentes, Quia panes non accepimus. Sciens autem Iesus, dixit, † Quid cogitatis inter

† Sup. 12.e

† Ion. c. 2.a Marc. 8.b † Luc. 12.a

† Mar. 8.17.

ne quinque panum, turba super summum viride discumbebat: nunc vbi septem panibus reficienda est, supra terrā discumbere præcipitur: quia per scripturam legis carnis desideria calcare & comprimere iubemur. Omnis enim caro fœnū, & omnis gloria eius tanquā flos fœni. In nouo autem testamento ipsam quoque terrā ac facultates temporales derelinquere præcipimus Beda domi. 7. post trinit 6 Vltra.

1 Rogantes.

2 Non enim vt credederunt, quærebāt, sed facile aut reprobādi inuestigabāt. Nā & quasi creditura ipsum adiissent, cerie qui Chananæa dixit, Non est bonum panem filiorum canibus mittere, & tamē præbuit ei quod quærebat: multo magis illis petentibus præstitisset: idcirco eis hypocritæ appellati sunt, quia aliud ore proferebāt, aliud mente tegebāt. Chrys. in Matt. hom. 54.

a Rubescit.

* Hypocritæ.

b Quemadmodum fermentum amarum & vetus & Pharisæorum &

Sadducæorum doctrina omnes animas, simul cum corpore, extingui, & veteres fabulas, de traditionibus inferorum. Et sicut fermentum temperatum est aquæ & farinæ: sic & doctrina Pharisæorum mixta est ex fermento & falsa conversatione. Non dixit illi manifeste Cauete à doctrina sed à fermento. Theophy.

3. Non.

* in quibus millia, & infra.

accepistis:

* Quando dixi.

c. Cum pro omnibus Petrus responderet. Tu es Christus: non potest non esse Christus, nisi quem nouerat in scripturis, quem iam recensebatur fabulæ. Terull. in Marcio. lib. 4.

d. Serues aperis, dominus claudit: iste quoque sc. ille per Christum. Omnibus claues accepit, dominus ordinat potestates. Aliud ius dominantis, aliud dispensantis obsequium est. Am. de fide lib. 3. cap.

inter vos modicæ fidei, quia panes non habetis? Nondum intelligitis, neque recordamini quinq; panum, & quinque milium hominum, & quot copinos sumpsistis? Neque septem panum, & quatuor milium hominum, & quot sportas sumpsistis? Quare non intelligitis quia non de pane dixi vobis, * Cauete à fermento hariſæorum & Sadducæorum? Tunc intellexerunt quia non dixerit cauendum à fermento panũ, sed à doctrina Phariſæorum & Sadducæorum. † Venit autem Iesus in partes Cæsareæ Philippi: & interrogabat discipulos suos, dicens, Quem me] dicunt homines esse filium hominis? At illi dixerunt, Alij Ioannem Baptistã, alii autẽ Eliã, alii verò Ieremiam, aut vnum ex Prophetis. Dicit illis Iesus, Vos autem quẽ me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit, †c Tu es Christus filius dei viui. Respondens autem Iesus dixit ei, †Beatus est Simon Barlona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Et ego dico tibi quia † tu es Petrus: & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. †d & tibi dabo claues regni cœlorum, †& quodcunque ligaueris super

† Matth. 8. Luc. 9. c. De baptis. Maiorc.

† Ioan. 6. g

† Dist. 19. d In domino. De maior. & obed. con. Solitæ. 21. quæst. 1. Rogatum. † Dist. 21. d In nouo.

Quando

90. dist. c. Fidelium. Ioan. 20. c 50. dist. Pondere. h. vt distinctionem. † Ioan. 12. g 9. Quæst. 3. Illorum. Rogamus. L. quatuor. 24. q. 2. Lector. Nec quisquam. † Marc. 8. d

† Luc. 14. f & 17. d Sap. 10. g

per terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. e Tunc præcepit discipulis suis † vt nemi dicerent quia ipse esset Iesus Christus. Exinde cœpit Iesus ostendere discipulis suis quia oportet eum ire Ierosolymam, & * multa pati à senioribus & Scribis & Principibus sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere. Et assumens eum Petrus, cœpit increpare illum, dicens, Absit à te domine: non erit tibi hoc. Qui conuersus, dixit, † Vade] post me satana, scãdalum es mihi: quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum. Tũc Iesus dixit discipulis suis, †Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucẽ suam, & sequatur me. Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam. qui autem perdiderit animam suam propter

D me, inuenier eam. † Quid enim prodest homini, si mundum vniuersum lucretur, animę verò suę detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo f cõmutationem pro anima sua? Filius enim hominis venturus est in gloria patris sui cum angelis suis: & tunc reddet vnicuique secundum opera eius. Amen dico vobis, † sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo.

† De sum. Maiorc. Marc. 8. g Ioan. 12. d

† Marc. 9. c Luc. 9. a

e. Necessarij enim erat, vt hoc ab ipso patre reuelaretur ab ipso autem filio ante mortem suam confirmaretur, & à solis discipulis euangelizaretur: populares verò id nũc scire nolebat vsque ad resurrectionem suam à mortuis, ne suam impedirent passionem. Euthymius ibidem.

4. Ne cuiquam.

* Petro.

5. Abi.

f. Non auro redimitur, nũ argento: imo auro amittitur. Quisquis multa in seculo dum tentat, addringit. Clauus est libido, clauus tristitia, clauus iracundia, claui sunt omnes passiones, quæ velut verm quodda animam nostram pertrant, & infrant corpori, vicaribusque eius annectũt. Ambros. de bono mortis. cap. 5.

Transfiguratus Christus lunaticũ liberat, discipulosque miraculi impotentes informat, ac Cæsari tributum dari imperat. Cap. XVII.

ET [a]post dies sex assumpsit Iesus A
Petrum & Iacobum & Ioannem †Mar.9.c
fratrem eius, & duxit illos in mon- Luc.9.d
tem excelsum seorsum: & transfigu-
ratus est ante eos. Et resplenduit fa-
cies eius sicut sol, vestimẽta autem
eius facta sunt alba sicut nix. Et ec-
ce [a]apparuerunt illis Moyses & E-
lias cum eo loquentes. [b]Respondẽs
autem Petrus dixit ad Iesum, Domi-
ne, bonum est nos hic esse: si vis, fa-
ciam[c] hic tria tabernacula, tibi vnũ,
& Moysi vnum, & Eliæ vnũ. Adhuc
eo loquẽte, †ecce nubes lucida obũ- †Mar.1.c
brauit eos. Et ecce vox de nube, di- Luc.3.c
cens, Hic est filius meus dilectus in 2.Pet.1.d
quo mihi bene complacui: ipsum au-
dite. Et audientes discipuli, cecide-
runt in faciem suam, & timuerunt
valde. [c]Et accessit Iesus, & tetigit B
eos, dixitque eis, Surgite, & nolite
timere. [d]Leuantes autẽ oculos suos
neminem viderunt, nisi solũ Iesum.
†Et descendentibus illis de monte †Sup.8.d
præcepit *Iesus, dicens, Nemini di- f.c.12.b
xeritis visionem: donec filius homi- Mar.7.d.9
nis à mortuis resurgat. Et interroga-
uerũt eum discipuli, dicẽtes, †Quid †Malach.
ergo scribæ dicunt, quòd Eliã opor- 4.b
teat primùm venire? At ille respon- Sup.11.b
dens, ait eis, [e]Elias quidem vẽturus
est, * & restituet omnia. dico autem
vobis, quia Elias iam vẽnit, & non
cognouerunt eum, sed fecerũt in eo
quæcunque voluerunt. Sic & filius
hominis passurus est ab eis. Tunc in
tellexerunt discipuli quia de Ioanne
Baptista dixisset eis. †Et cum venis- †Mar.9.c
set ad turbam, accessit ad eum ho- Luc.9.c
mo [a]genibus prouolutus] ante eum,
dicens, Domine, miserere filio meo,
quia lunaticus est, & malè patitur:
nam sæpe cadit in ignem, & crebrò
in aquam. & obtuli eum discipulis C
tuis, & non potuerunt curare eum.
Respondens autem Iesus, dixit, O ge-
neratio incredula & peruersa, quous-
que ero vobiscum? Vsquequo patiar
vos? Afferte huc illum ad me. Et in- †Mar.1.c
crepauit illũ Iesus, & exiit ab eo dæ- Luc.3.c
monium, & curatus est puer ex illa
hora. Tunc accesserunt discipuli ad
Iesum secretò, & dixerunt, Quare
nos non potuimus eiicere [a]illum?]
Dixit illis Iesus, Propter incredulĩ- †Luc.17.b
tatem vestram. Amen quippe dico
vobis, †si habueritis fidem sicut gra-
nũ sinapis, dicetis mõti huic, Tranſi
hinc illuc: & transibit, & nihil impos-
sibile erit vobis. [f]Hoc autem genus
non eiicitur, nisi per orationem & †Mar.9.c
ieiunium. †Conuersantibus autem Luc.9.c
eis in Galilæa, dixit illis Iesus, Filius Inf.10.c
D hominis tradendus est in manus ho-

[a] Et in hoc quidam facili genere figuratur & vatis, & numerus, & exemplũ. Nam post dies sex gloriæ dominicæ bonitas ostenditur, scilicet mille scilicet annis à reparatione mundi, regni celestis honor præfiguratur. Hilarius ibidem.
1. Vis sunt.
[b] Petrus in monte Moysin & Eliam cum filio Dei vidit: nec errauit in natura, nec errauit in gloria. Demique quid facere deberet non illos, sed Christũ interrogauit. Nã esse tribus parabat obsequium, vnius tamen expectabat imperium. Sed quoniã vel tabernaculorum numerum desiderans tribus simpliciter æstimauit, emendatur Dei patris auctoritate dicentis, Hic est filius meus dilectus, quid conseruus tuus cum domino facias tuo? Hic est filius, non Moyses filius, non Elias filius, sed hic filius. Ambr. de fide lib. 1. cap. 5.
[c] Sensit emendationem Apostolus, prodidit in faciem consternatio vocis paternæ, & filij claritatem, sed eloquium à filia, qui iacentes erigere consuenit. Ambro. de fide lib. 1. cap. 5.
[d] Videns ergo Iesum solum ablata nube, & Moysen & Eliam euacuatis quia postquam lex & prophetarum vmbra discesserit, quæ velamento suæ Apostoli tegerat, vtrãque in Euangelio reperitur. Hiero. ibi. *Et.

*Petrus.
[e] Is Elias prior, scilicet. Theodotus nondum venit: venit autem circa secundum meum aduentũ, & restituet omnem qui ei credidit: hoc est, conuertet cor patris ad filium, vt ait prophetia Malachiæ 4.b
1 Dicit autem vobis quòd Elias secundus sine baptista tam venit circa primum meum aduentum, vt dicunt scripturæ, & non cognouerunt scribæ quòd esset hi esset Elias etiam quem præcursorem. Euthym. ibidem.
2 Genua sua flectens.
3 Illud scilicet de mõtanis.
[f] Cur enim triste quod saluatore docente etiam aduersus diriora dæmonia ieiunio præliandum? Quid enim mirum si eadem operatione spiritus iniquus educitur, qua sanctum inducitur? Tertul. aduersus Psychicos. Vnde vide quid commodi ieiunio circa propria operetur saluti, quòd alio ieiunante interdum etiam ad alienam pertinet sanitatem homo per abstinentiam angelicã

minum, & occident eum, & tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer. Et cùm venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei, Magister vester non soluit didrachma? Ait, Etiam Et cùm intrasset in domum, prævenit eum Iesus, dicens, Quid tibi videtur Simō? Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum? à filiis suis, an ab alienis? Et ille dixit, Ab alienis. Dixit illi Iesus, Ergo liberi sunt filij. Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum: & eum piscem qui primus ascenderit, tolle: & aperto ore eius inuenies stater: illū sumēs, da eis pro me & te.

Humilitatem sectari, & scandalū vitare, quantum debeamus, docet per membrorum abscissionem, fratris correptionem, perditis quis inuentionem, clauis solutionē, & indigni serui repetitionem. XVIII.

A IN illa hora accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes, [a]Quis, putas, maior est in regno cœlorum? Et aduocans Iesus paruulum, statuit eum in medio eorum, & dixit, Amen dico vobis, [b]nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Quicunque ergo humiliauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno cœlorum. Et qui susceperit vnum paruulum talem in nomine meo, me susciput. qui autem scandalizaue-

† Marc. 9. d
Luc. 9. f
1. Cor. 14. b

a. Quia vellerant à Christo Petrum honorarium (honorarium enim hic erat dando statherem pro Christo & pro se) & propterea humanū quid passi, invidiaque in eos sibi, oblique accedant interrogantes dominum, quis maximus esset. Theophil. ibidem.

b Curiose, inquit, scrutamini vos, quis vestrum maior sit, & de primatu contenditis; ego autem si quis humiliorem se cæteris non esse crediderit, ipsi interesse audet, & nullā iudicium affero. Chrysost. in Matth. homil. 59.

sit vnum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Væ mundo ab scandalis. Necesse est enim vt veniant scandala: verumtamen† væ homini per quem scandalum venit. Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, & proiice abs te: bonum tibi est ad vitam ingredi[1] debilem vel claudum, *quàm duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proiice abs te: bonum[2] tibi est vnum oculum habentem in Jvitam intrare, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. †Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis: dico enim vobis quia[3] angeli eorum in cœlis semper vidēt faciem patris mei qui in cœlis est. †Venit enī filius hominis saluare quod perierat. †Quid vobis videtur? Si fuerint alicui centum oues, & errauerit vna ex eis: nónne relinquit nonaginta nouem in[3] montibus, J& vadit quærere eā quæ errauit? Et si contigerit vt inueniat eam: amen dico vobis quia gaudebit super eam magis, quàm super nonaginta nouem quæ non erauerunt. Sic non est voluntas ante patrem vestrum qui in cœlis est, vt pereat vnus de pusillis istis. † Si autem peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipsum

† Trans. Operis nunc. Opercas. Cum eo inuasto. Marc. 9. f Luc. 17. a Sup. 5. e

† Psal. 33. a Eccle. 5. b

† Luc. 19. b
† Luc. 15. a
† Luc 17. a
Isai. 19. d
Eccle. 19. b
Iacob. 5. d
2. q. 1. c. Si peccauerit. De iudici. Nuit. De testi. In omni. 45. distinct. Sed illud.

1 Mutilam vel manc.
* Potius.
2 Est tibi tam oculo ad.
c Deus optimus absque certis principiis ac professis stellas inuentorum irrationalium essentiarum qui in terra versantur homines, tuetur illis & extenuet diuinas autoritates dedit. Basilius.
3 Desiro.
d Pro autem fratrem iubet corripi quod qui non fecerit, quique delinquentem ex odio volens fratrem perseuerare in delicto, quæ exceptione personæ parcens ei, habens Euangelium, N. oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice arguendum. ne ho beas super illo peccatum. Tertullian. aduersus Marcio. h. libro quarto.

solum. si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, †vt in ore duorum vel trium testium †stet]omne verbum. Quòd si non audierit eos, [a] dic Ecclesiæ. † Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo: & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo. Iterum dico vobis [b] quia] †si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quancunque petierint, fiet illis à patre meo qui in cœlis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit, [c] Domine, quotiens peccabit in me frater meus, & dimittam ei? †vsque septies? Dicit illi Iesus, Nō dico tibi vsque septies, sed vsq; septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cùm cœpisset rationem ponere, oblatus est ei vnus qui debebat ei decem milia talenta. Cùm autem non haberet vnde redderet, iussit eum dominus eius venundari, & vxorem eius & filios, & omnia quæ habebat, & reddi. * Procidens autem seruus ille [c rogabat] eum, dicens, *Patientiam habe in me, & omnia reddam

† Deu. 19.
2. Cor. 13.c
Hebr. 5.c
† 11. q. 3.
C. Audi deinique.
25. q. 8. Inter fluuios.
† Ioan. 8.d
Dist. 20.c
De quibus.
24. q. 1. Mandauimus.
Abiumus.
† Luc. 17.d
† Sup. 5.d
† Luc. 12.g

[a] Confitat. e Hæc ipse præsulibus, & præsidentibus Chrysost. ibid. Homil. 61. nec fas est sustrahi vitare cœtus & congregationi publicæ, sed magis Ecclesiæ, vbi mysteria sua sunt, vbi dignatur suam impertiri præsentiã. Ambr. de iis qui mysteriis initiantur. cap. 5.

[b] Neque enim natura nostra vllis hodiè gentium mercatur. Ergo venia omnis ex eo efficitur etiam ea quæ in se sint peccata, post recitatum confessionis indulgeas. Hilarius obscurè.

[c] Debitum. [c] Orabat. [c] Fugiens dominū. & reddam tibi. [g] Misertus autem dominus serui illius, dimisit eum, & debitum dimisit ei. Egressus autem seruus ille, inuênit vnum de conseruis suis qui debebat ei centum denarios: & tenens suffocabat eum, dicens, Redde quod debes. Et procidens conseruus eius, rogabat eum, dicens,* Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. [h] Ille autem noluit: sed abiit, & misit eum in carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem conserui eius quæ fiebant, contristati sunt valde: & venerunt, & narrauerunt domino suo omnia quæ facta fuerant. † Tunc vocauit illum dominus suus, & ait illi, Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: nónne ergo oportuit & te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum? Et iratus dominus eius, tradidit eũ tortoribus, † quoadusque redderet vniuersum debitũ. Sic & pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.*

Cùm libelli repudij rationem tẽtantibus reddidisset, triplices esse docuit eunuchos: ac diuites reiiciens parvulos cõplectitur, & pauperes æterna vita donat.

XIX.

A † Factum est: cùm cõsummasset Iesus sermones istos, [a] migrauit à Galilæa, & venit in fines Iudææ trans Iordanẽ, & secutæ sunt eũ turbæ multæ: & curauit eos ibi. Et ac-

† De cons. distin. 4. Quamvis in fine.
† Mar. 10.a

[g] Vide pœnitentiã vires, ac dominũ humanitatem. Pœnitentia liquidò sedet sanã à malitia excedere. Stans enim firmus in pranitate, nũ poterat remissionem accipere. Dei verò humanitas sine benignitas omnino ignouit, & ei alienũ remisit. Atqui seruum non omnimodã remissionem, sed longanimitatẽ ac prolationem quærebat. Dixit ergo Deum conferre plura quàm nos postulemus: tanta est Dei benignitas & humanitas, etiam cùm durior videtur. Euthymius ibid.

[h] Ille qui decem milia talentorũ accepit, & cẽtum exegit denarios: nũ propter hoc tãtum punichatur quòd exigeret, verũ & quoniam ex beneficio nõ est melior factus nec incipientem dominũ secutus est: Chrysost. ad populũ Antioch. homil. 53.

* Delicta eorum.

[a] Iterum versatur in Iudæa, vt nihil prætexere possint qui non credebãt in Iudæa, quòd nũ frequentius apud ipsos versaretur, sed apud Galilæos ex breui tẽpore post diuisa

cesserunt ad eum Pharisei tentãtes eum, & dicentes, Si licet homini dimittere vxorẽ suã quacũque ex causa? Qui respondẽs, ait eis, Non legistis quia † qui fecit ab initio, [b] masculum & fœminam fecit eos? Et dixit, † Propter hoc, dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ: † erunt duo [1] in carne vna.] Itaque iam non sunt duo, sed vna caro. † Quod ergo deus coniunxit, homo non separet. Dicunt illi, † Quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudij, & dimittere? B

* Ait illis, Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras: ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis quia quicunque dimiserit vxorem suam, nisi obfornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. & qui dimissam duxerit, mœchatur. Dicunt ei discipuli eius, Si ita est causa hominis cum vxore, nõ expedit [2] nubere.] Qui dixit illis, Non omnes capiunt verbũ istud, sed quibus datum est. Sũt enim eunuchi qui de matris vtero sic nati sunt: & sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus: & sunt eunuchi qui seipsos castrauerũt propter regnum cœlorum. Qui potest capere capiat. † Tunc oblati sunt ei paruuli, vt manus eis imponeret, & oraret. Discipuli autem increpabãt eos,

† Gene. 1. d
Mar. 10. a
† Gene. 2. d
Ephe. 5. d
35. q. 10.
Fraternitatis
† 1. Cor. 6. d
† De vsu
lat. epistola
Licet.
Distin. 26.
* Deinde

a Et cessauerunt multi sermonibus sequentur miracula. Theophy.
ibidem.
b Dicendo autẽ masculum & fœminã, ostendit secunda vsq; ad coniugia. Nã enim & masculum & fœminas, quod corporum repudie quærebantur: sed masculum & fœminã, vt vnius coniugij societas nelleretur.
1. In carnem vnã.
* Eam.
2. Non est ergo quòd adscribamus eos qui vetant coniugari timentes coniugibus adulteris permixtos sanatis, nisi ad castitatem continentiam. Quoniam mulier alligata est, quãdiu vir eius viuit, mœchatur si alteri nupserit: & vir alligatus, quandiu, siue mœcha siue casta, uxor eius viuit, mœchatur si alteri duxerit. Hæc nãq; alligatio, quãdoquidem non soluitur, etiam si per repudiũ animæ casto corpore separentur, nullo minus separatur si non separata mœchetur. Ac per hoc non consuluit nisi mores coniugũ non in adulterium conuenientes, sed de corpore mœchi. Aug. de adulterinis coniugijs. cap. 23. lib. 2.
3. Contrahere matrimonium.

† Luc. 18. a

eos, Iesus verò ait eis, † Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me venire: talium est enim regnum cœlorum. Et cùm imposuisset eis manus, abiit inde. † Et ecce vnus accedens, ait illi, Magister bone quid boni faciam vt habeam vitam æternam? Qui dixit ei, Quid me interrogas de bono? 3 Vnus est bonus, deus.] Si autem vis ad vitam ingredi, serua mandata. Dixit illi, Quæ? C Iesus autem dixit: [d] Non homicidium facies, non adulterabis, nõ facies furtum, non falsum testimonium dices. honora patrem tuum & matrem. diliges proximum tuum sicut teipsum. Dicit illi adolescens. Omnia hæc custodiui à iuuentute mea. quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus, [e] Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo: & veni, sequere me. † Cùm audisset autem adolescens verbum, abiit tristis: erat enim habens multas possessiones. Iesus autem dixit discipulis suis, Amen dico vobis † quia diues difficilè intrabit in regnum cœlorum. Et iterum dico vobis, Facilius est camẽlum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes, Quis ergo poterit saluus esse? Aspiciens autẽ Iesus, dixit illis, Apud homines hoc impossibile est: apud deũ autem oĩa possibilia

† Mar. 10. b
Luc. 18. d

3. Nemo bonus nisi unus deus, hic bonus est.
d Virtutes corporis salutandas admonet. Ambr. de Abrahã. lib. 2. cap. 10.
e Sed in eo quod bona sua vendere & da pauperibus iubet, non confidentiam legis relinquere admonuit, & eam subtili commercio mutare & vt meminerit vnumbram in ea veritatem esse, quæ deinceps pauperibus, id est, gentibus, sit sub ipsius veritatis corpore dividenda. Hæc autẽ nemínem posse efficere, nisi qui secuti crucem Christi. Hilar. ibidem.

† Mar. 10. c
Luc. 18. d

† Mar. 10. c
Luc. 18. c

27. q. 2. Sunt qui dicunt
Scribit ne.
† Dent. 24.
Sup. 5. c
† 28. q. 1. Idololatria
30. q. 1. Ad limina.
De conuers. coniug. Ad apostolicam.
Ex publico de diuor.
Gaudemus.
† Mar. 10. b

sunt. Tunc respondens Petrus, dixit ei, † Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumꝰ te. quid ergo erit nobis? Iesus autē dixit illis, Amen dico vobis, quòd vos qui secuti estis me, in regeneratione cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. † Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem aut matrē, aut uxorē, aut filios aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitā æternā possidebit. † Multi autē erunt primi, nouissimi: & nouissimi, primi

† Marc. 10. d

† 28. q. 1. c. 2.

† Marc. 10. d

Aequale in vinea domini operātibus datur præmium. ac matri filiorum Zebedæi negata petitione, duos cæcos in Iericho illuminat. XX.

A Simile est [a] regnum cœlorū homini patrifamiliās, qui exiit [1] primo mane] cōducere operarios in vineā suā. Conuentione autem facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineā suam. Et egressus circa horā tertiam, vidit alios stantes in foro ocioſos, & dixit illis, Ite & vos in vineā meā: & [2] quodꝫ iustū fuerit, dabo vobis. Illi autē abierunt. Iterū autē exiit circa sextam & nonam horam, & fecit similiter. [b] Circa vndecimam verò * exiit, & inuenit alios stantes,

† Sup. 19. d Marc. 10. e * Luc. 13. f

† Sup. 26. e Marc 10. e Luc. 18. f

[1] Operarios. [a] Quodcunque. [b] Quia enim huiusmodi operarios in vineā suā cōduxerat, in vndecima hora eos vocauit. Quos ego profectō non alios, quā eos qui in Christū crediderant nominauerim: Quos cum interrogasset, Quid hic statis tota die ociosi? Aperte confessi sunt, quia nemo nos conduxit. Nemo enim gentes ante salutaris aduentum in dei cognitionem vocauit. Cyril. in Genes. lib. 3.

* Heraus.

stantes, * & dicit illis, Quid hīc statis toto die ociosi? Dicūt ei, Quia nemo nos cōduxit. Dixit illis, Ite & vos in vineam meā. * Cum serò autē factum esset, dicit dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios, & redde illis mercedē, incipiens à nouissimis vsque ad primos. Cū venissent ergo qui circa vndecimā horā venerant, acceperunt [3] singulos denarios.] Venientes autem & primi, arbitrati sunt quòd plus essent accepturi: acceperūt autem & ipsi singulos denarios. Et accipientes murmurabant aduersus patremfamiliās, dicentes, Hi nouissimi vna hora † fecerunt,] & pares illos nobis fecisti qui portauimus pondus diei & æstus. At ille respondens vni eorum, dixit, [c] Amice, non facio tibi iniuriam: nónne ex denario conuenisti mecum? Tolle quod tuum est, & vade: volo autem & huic nouissimo dare sicut & tibi. [d] Aut] non licet mihi quod volo, facere? * [d] An oculus tuus nequam est quia ego bonus sum? † Sic erunt nouissimi, primi: & primi, nouissimi. multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Et ascendens Iesus Ierosolymam, assumpsit duodecim discipulos suos secretò, & ait illis, † Ecce ascendimus Ierosolymam, & filius hominis tradetur Principibus sacerdotum & Scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gētibus ad [e] illudendum,] & flagellandum, & crucifigendum: & tertia

* Ociosos. * Et quod Infra fuerit, accipietis. [3] Singuli denarii. & infrà. [4] Operati sunt, vel laborauerunt. [c] Vnde fit, vt non adueniā patrifamiliæ murmurent, & nouissimi vocati retinā dicti operarii ea æquentur, nec amplius multa operati, pene nulla mercentur, dicentur nobis quod vni cuiq; reddi sum ipsi, Amice, nō facio tibi iniuriā. Amb. de vocat. gentiū lib. 1. c. 5. Merces quidem ex dono nulla est, quia debetur ex opere: sed gratuita Dei omnibus ex fidei iustificatione donantur. Hilarius ibidem. [5] An. * In rebus meis? [d] Curia huic calumniatori iniustiaui videbatur hæc largitas, & quid erudimenti retulit, quid rationis accepit? Nō est ei diffidentiæ huius reuelata iustitia, nec ad inuidiæ suæ secreti Dominici admissus est: sed vt à discentis dū dei iudicijs abstineret, oppositā est ei benitatis misericordiæ, & voluntatis potestas, quæ illi & ab Apostolis diceretur, Tu quis es qui respondeas deo? Numquid dicit figmentū ei qui se finxit, quare me fecisti sic? Rom. 9. Amb. de vocat. gentium. lib. 1. cap. 5. 6. De ludendum.

* Et baptizamini baptismo quo ego baptizabor?
* Et baptizabimini baptismo, quo ego baptizabor.
a. Increpitat reprehendens mulieris, quæ & impossibilia, & specialia quædam præsumebat ab eo dominio postulare: quia ea quæ sanctis iudicanit esse danda, nō dubium Apostolis, sed omnibus discipulis etiam sine ullo quam precatione, voluntaria sua largitate contulerit. Ambr. de fide. lib. 5. cap. 3.
7. Contra duos fratres.
8. Inter eos.
9. Vt sibi ministrarent, sed ea ipse ministraret.
f. Et interrogat non ignorās quid vellint, sed vt ex responsione eorum manifesta debilitas pateat, & virtus ex remedio agnoscatur. Vide misereatur eorum tetigit oculos, & præstat artifex quod natura nō dederat, aut certe quod debilitat ante ostendat, vbi misericordia. Statimq; viderunt, & secuti sunt eum non tam pedibus quam vitæ huius. Hieron. hic.

die resurget. † Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans & petēs aliquid ab eo. Qui dixit ei, Quid vis? Ait illi, Dicvt sedeāt hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo. Respondens autem Iesus, dixit, Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? * Dicunt ei, Possumus. Ait illis, Calicem quidem meum bibetis: * c sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, nō est meum darevobis, sed quibus paratum est à patre meo. † Et audientes decem, indignati sunt 7 de duobus fratribus.] Iesus autem vocauit eos ad se, & ait, † Scitis quia principes gentium dominantur eorū: & qui maiores sunt, potestatem exercent 8 in eos.] Non ita erit inter vos. † sed quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: sicut filius hominis non venit 9 ministrari, sed ministrare,] & dare animam suam redemptionē pro multis. † Et egredientibus illis ab Iericho, secuta est eum turba multa: † & ecce duo cæci sedentes secus viam, audierūt quia Iesus transiret: & clamauerunt dicentes, Domine, miserere nostri, fili Dauid. Turba autem increpabat eos vt tacerēt. At illi magis clamabant, dicentes, Domine, miserere nostri, fili Dauid. Et stetit Iesus, & vocauit eos, & ait, f Quid vultis

† Mar. 10.d

† Mar. 10.f

D

† Luc. 22.d
Ibidem.

† 93. dist. Diaconi. 9. 1. 3. Nullus.

† Mar. 10.f
† Luc. 18.d
† Mar. 10.f
† Luc. 18.d
Sup. 9.c

vultis vt faciam vobis? Dicunt illi, Domine, vt aperiantur oculi nostri. Misertus autem eorum Iesus, tetigit oculos eorum, † & confestim viderunt, & secuti sunt eum.

Christus super asinam Ierusalem ingressus, negociatores à templo eiicit: multis sanitatem præstat: solo eius verbo ficulnea aruit: Iudæis sub vineæ agricolis locatæ parabola suam denegat potestatem. XXI.

† Mar. 8.d
& 10.g

A

† Mar. 11.a
Luc. 19.c
Ioan. 12.b

ET * † cum appropinquassent Ierosolymis, & venissent Bethphage ad montem 1 oliueti,] tunc Iesus misit duos discipulos, dicens eis, Ite in castellum quod contra vos est, & statim inuenietis asinam alligatam & pullum cum ea: soluite, & adducite mihi. & si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia dominus his opus habet: & confestim dimittet eos. Hoc autem totum factum est vt adimpleretur quod dictum est per Prophetam, dicentem,

† Zach. 9.b
Isa. 62.d
Ioan. 12.b

† Dicite filiæ Sion, Ecce Rex tuus venit tibi 2 mansuetus,] * sedens super asinam & pullum filium subiugalis.

† Mar. 11.a
Luc. 19.c

† Euntes autem discipuli fecerūt sicut 3 præcepit] illis Iesus. Et adduxerunt asinam & pullum: & imposuerunt super eos vestimenta sua, b & eum desuper sedere fecerunt.

† Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via: alij autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via: † turbæ autem quæ præcedebant & quæ sequebantur,

† Mar. 11.a
Luc. 19.f
Ioan. 12.b
23. q. 3. c. 1.
† Mar. 11.b

a. Frequenter quidem Iesus venit in Ierusalē sicut Ioannes testatur, nunquam tamen sibi adhibuit ministeria hōminum, nec ornamenta vestium circūstantium, nec ad terribilem laudem suæ dignitatis animos populi excitauit, nisi modò, quando vt pateretur ascendit. Ideo ergo cum tāta gloria ingressus est vt amplius illorum aduersum se excitaret inuidiam: quia iam tempus passionis eius instabat. & non mors cum veniebat, sed ipse magis aduersum se concitabat mortem. Chrysost. ex verbis in Matthæum lect. Homil. 21.
1. Oliuarum.
2. Pauper.
* Et
3. Præceperat.
b. Vide non reclusa in sancto miramur euangelio quod pullum asinæ infoederit dominus Iesus: quia populus gentilis erat ipse Christi hereditas, qui secundum legem habebatur immundus. Ambr. de Cain & Abel. li. 2. cap. 3.

clamabant, dicentes, [f]Osan-na filio Dauid: benedictus qui venit in nomine domini: osan-na in altissimis. Et cùm intrasset Ierosolymam, commota est vniuersa ciuitas, dicēs, Quis est hic? Populi autem dicebāt Hic est Iesus Propheta, à Nazareth Galilææ. †Et intrauit Iesus in templum dei: & [d]†eiiciebat omnes vendentes & ementes in templo, & mēsas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit, & dixit eis, Scriptum est, †Domus mea, domus orationis vocabitur: †vos autem feciſtis illam, ſpeluncam latronum. Et accesserunt ad eum cæci, & claudi in templo: & sanauit eos. Videntes autem principes sacerdotum & scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in templo, & dicentes, Osan-na filio Dauid: indignati sunt, & dixerunt ei, Audis quid isti dicūt? Iesus autem dixit eis, Vtique. nunquam legiſtis, Quia [e]ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudē? Et relictis illis, abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam, ibique mansit. †Manè autem reuertens in ciuitatem esuriit. Et videns sici arborem vnam secus viam, venit ad eam: & nihil inuēnit in ea nisi folia tantùm, & ait illi, [f]Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternū. Et arefacta est continuò ficulnea. †Et videntes discipuli, mirati sunt dicentes, Quomodo continuò aruit? Respondens autem Iesus, ait eis, Amē dico vobis, si habueritis fidē, & non hæsitaueritis, non solùm de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis, Tolle & iacta te in mare: fiet. †Et omnia quæcunque petieritis in oratione [g]credētes, accipietis. Et cùm veniſſet in templum, accesserunt ad eum docentem Principes sacerdotum & seniores populi, dicētes, †[h]In qua potestate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem? Respondens autem Iesus dixit eis, Interrogabo vos & ego vnum sermonem: quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam ī qua potestate hæc facio. Baptiſmus Ioannis vnde erat, è cœlo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se, dicentes, Si dixerimus è cœlo: dicet nobis, Quare ergo non credidiſtis illi? Si autem dixerimus ex hominibus: timemus turbam. †omnes enim habebant Ioannem sicut Prophetā. Et respondentes Iesu, dixerunt, Nescimus. Ait illis & ipse, Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat [b]duos filios: & accedens ad primum dixit, Fili, vade hodie operari in vinea mea. Ille autem respondēs ait, Nolo. Postea autem pœnitentia motus, abiit. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait, [g] Eo] domine. Et non iuit. quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei, Primus. Dicit illis Iesus: Amen dico vobis quia publicani &

a Hosanna, & in excelsis.

e Hosanna, & non Hosanna. vel Osanna vt quidam putauerunt hic est, salua nos quæso, vt I Psal. 117.

d Etenim veritas erat ipse qui loquebatur, & verè vindicabat [f]suā domū, prohibens ex ea nō mundarios: vt ostenderet transgressores legis paternæ. Neque enim domum incusabat, neque legem reprehendebat, quam venerat adimplere: sed qui nō bene vtebantur bono, & eos qui legem transgrediebātur, arguebat. Irenæus, li. 4. c. 5.

e Si autem quasi homo esuriisset, nunquam mane esuriſſet: sed quasi Deus saluator humanæ fœderat, & non quasi indigens. Chrysost. ex variis I Matth. locis homil. 23.

f Tu in arbore hac bona Dei terrore, tu instar arietis, tu salubriter admoneris: sibi procurātur exēpla, tibi causæ apta sunt, propter te istius arboris argumenta tradantur. Chrysost. ibidem.

g Et fide.

h In qua potestate hæc facis, prohibet quæ non prohibemus: & quis tibi dedit potestatē hāc, cui nullus cēpit peccatum committere est? Acqui bonum [f]que fuerat operatus reprobato templo, verum inuidia etiam bona calumniari solet. Rupert. in hunc ibidem.

b Primus & maior filius erat populus Gentium, minor autem populus Iudæorum: quoniam Gentes ex Noe patre exierunt, Iudæi ex Abraham.

meretrices? præcedēt vos in regnō dei. Venit autem ad vos Ioannes in via iustitiæ, & non credidistis ei. Publicani autem & meretrices crediderunt ei: vos autem videntes nec pœnitentiā habuistis posteà, vt crederetis ei. Aliam parabolam audite. †Homo erat paterfamiliās qui plātauit vineam, & sepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis: & peregrè profectus est. Cùm autem tempus fructuū appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas vt acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, alium cæciderunt, alium occiderunt, aliū verò lapidauerunt. Iterum misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter. Nouissimè autē misit ad eos filium suum, dicens, Verebuntur forte filium meum. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se, Hic est hæres, venite, occi lamus eum, & habebimus hæreditatem eius. Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam, & occiderunt. Cùm ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiūt illi, Malos malè perdet, & vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. Dicit illis Iesus, Nunquam legistis in scripturis, †Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? A domino factum est istud:

† Matt. 21.d Luc. 20.b Isa. 5.a Ier. 2. d

D

† Gene. 37.d

† Psal. 117.d Act. 4.b Rom. 9.d 1 Pe. 2.a

† Luc. 19.d 20.c & 22.a

istud: & est mirabile in oculis nostris? Ideo dico vobis quia auferetur à vobis regnū dei, & dabitur gēti facienti fructus eius. Et qui ceciderit sup lapidē istū, cōfringetur: sup quē verò ceciderit, cōteret eū. Et cùm audissent principes sacerdotū & pharisæi parabolas eius, cognouerūt quòd de ipsis diceret. †Et quærentes eū tenere, timuerunt turbas: quoniā sicut Prophetā eū habebāt.

Reprobatis nuptiarum contemptoribus, & Cæsarei census exploratoribus, mortuorum resurrectionē & præceptū primum affirmat, & se Dauid filium approbat. XXII.

A ET respondens Iesus dixit] iterum in parabolis eis, dicens, † Simile factum est regnum cœlorum homini Regi, qui fecit nuptias filio suo. Et misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias: & nolebant venire. Iterum misit alios seruos, dicens, Dicite inuitatis, Ecce prandium meum paraui, tauri mei & altilia occisa sunt, & omnia parata: venite ad nuptias. Illi autem neglexerunt, & abierunt, alius in villam suam, alius verò ad negotiationem suam: † reliqui verò tenuerunt seruos eius, & contumeliis affectos occiderunt. Rex autem cùm audisset, iratus est: & missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succendit. Tunc ait seruis suis, Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui inuitati erant, nō fue-

Act. 3.d † Luc. 14.d Apo. 19.a

9 Sup. 22.f

Et ideo respondent primum solum patrem à se esse, proprio se condemnant iudicio. Vide primū cepit eos & confecit. Sunt quidē ex duobus filiis illi obedienti fuit, qui fecerit voluntatem patris. Posteà, vbi conuersi sunt, subdit vt nosse Ioannem per vitā iustitiæ hoc est, in vita irreprehensibili, cui erāt meretrices obediēturæ: eo ad se nō. Theophylact. k Qui sunt agricolæ quibus vineam locat dominus excolendam nisi sacerdotes? Ad gloriam quidem, si diligenter vineam Dei, id est, populū eius tractauerint: ad periculum autem, si neglexerint. Chrysost. in Matt. homi. 40. l Et vid. quòd ante seruos, posteà filium nominauit: vt scias quòd dei filius vnigenitus secundum diuinitatis paternitatem, nec nomen habet, nec consortium commune cū seruis. Reverendum mittitur, non cum famulis venerandus: & bene addidit (meum,) t nō vnus de multis, nec degeneris naturæ, aut meriti alicuius patefactis: sed verus & vnus

vnus, paternæ imago vere esse substātiæ credenetur. Ambr. de fide l. 1. c. cap. 4. m Ex oth. periit Deū cognouerāt eū esse filiū dei. Chrys. ex Matt. Hom. 40

8 Accipemus, vel, vt nostra sit hæreditas eius.

n Si quis Christianum Christiani offenderit, non eum Christus ipse corrumpit, sed ipse se corrumpit. Christiani igitur in Christum peccantes cadunt super eum: ipse verò cadit in Iudæos & Gentes qui non credidērūt in eum. Chrysost. hom. 40. in Matt.

1 Locutus est.

a Vbi Rex nuptias facit, & nuptias filio suo, quid vnius hac epulatione fieri possit Chrysost. 1. Corinth. 5. Hom. 15

b Serui missi qui inuitatos vocarent ad nuptias. Christi & ecclesiæ suos Apostoli. Eorum enim erat propriam commendare eis, quos inuitauerant prophetæ. Qui verò iterum cum præceptorum conditione mittuntur, Apostoli sunt, successores Apostolorum. Hilarius ibidem.

2 Negligentes. 1gni.

runt digni.ite ergo ad exitus viarum: & [5] quoſcunque] inueneritis, vocate ad nuptias. Et egreſi ſerui eius in vias, congregauerunt omnes quos inuenerunt, malos & bonos: & impletæ ſunt nuptiæ † diſcumbētium.] Intrauit autem Rex vt videret diſcumbentes: & vidit ibi hominem non [c] veſtitum [d] veſte nuptiali. Et ait illi, Amice, quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit Rex miniſtris, † Ligatis manibus & pedibus eius [5] mittite] eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus &, ſtridor dētium. Multi enim ſunt vocati pauci verò electi. [e] Tūc abeuntes Phariſæi, conſilium inierunt vt caperent eum in ſermone. † Et mittunt ei diſcipulos ſuos cum Herodianis, dicentes, Magiſter, ſcimus quia verax es, & viam dei in veritate doces, & non eſt tibi cura de aliquo. non enim reſpicis perſonam hominum: dic ergo nobis quid tibi videtur, licet cenſum dari Cæſari, an non? Cognita autē Ieſus nequitia eorum, ait, Quid me tentatis hypocritæ? Oſtendite mihi numiſma cenſus. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Ieſus, Cuius eſt imago hæc, & ſuperſcriptio? Dicunt ei, Cæſaris. Tunc ait illis, † Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt dei, deo. Et audientes mirati ſunt, & relicto eo abierunt. In illo die acceſſerunt ad eum Sadducæi,

[a] Quicunque.
† Diſcumbentium.
[b] Non de veſtitibus nubit ſermo eſt, ſed de operibus immūdis. Chryſ. in Matth. homil. 71.
[d] Veſte nuptiali, charitate, vñ fides, & bona opera veſte nuptiarum baptiſma veſtidem dicimus, quia hac baptiſmate & fide hac nuptias intrauit! Ea enim ipſe foris eſt, qui necdum credidit.
Quid ergo debemꝰ intelligere veſte nuptialem, niſi charitatem? Qui ergo per charitatem venit ad homines, eandē charitatem innatuit veſtem eſſe nuptialem. Greg. Homil. 38.
Item Chryſoſt. Nolumus igitur, nolumus inquit, dilectiſſimi fidem nobis ad ſalutem ſatis eſſe exiſtimare. Nam niſi vitā pari exhibuerimꝰ, & hac euloſti vocatione digna nos induerimus veſtimenta, cum illo miſero excludemur. Chryſoſt. in Io. homil. 8.
[5] Eiicite.
[e] Non ad prædictos abeunt ad conſilium pertinax, ſed ad ſatellites & diabolicos ſi ſimiles inueni, vt tale ſit conſilium quales conſiliatores.

† Mar. 12. b ducæi, † qui dicunt non eſſe reſurrectionem: & interrogauerunt eum, dicentes, Magiſter, Moyſes dixit, † Si quis mortuus fuerit non habens filiū, vt ducat frater eius vxorem illius, & ſuſcitet ſemē fratri ſuo. Erāt autem apud nos ſeptem fratres: & primus vxore ducta defunctus eſt: & non habens ſemen, reliquit vxorem ſuam fratri ſuo. Similiter ſecundus & tertius, vſque ad ſeptimum. Nouiſsimè autem omnium & mulier defuncta eſt. In reſurrectione ergo cuius erit de ſeptem, * vxor? omnes enim habuerunt eam. Reſpondens autem Ieſus ait illis, Erratis, neſcientes ſcripturas, neque virtutem dei. In reſurrectione enim [f] neq; nubent, neq; nubētur: ſed [g] erunt] ſicut angeli dei in cœlo. De reſurrectione autem mortuorū non legiſtis quod dictum eſt à deo dicēte vobis, † Ego ſum deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Iacob? Nō eſt* deus [g] mortuorum, ſed viuentium. Et audientes turbæ, mirabantur in doctrina eius.
Phariſæi autem audientes quòd ſilētium impoſuiſſet Sadducæis, conuenerunt in vnum: & interrogauit eum vnus ex eis leg ſdoctor, tentās eum, * † Magiſter, quod eſt mandatum magnum in lege? Ait illi Ieſus, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mēte tua. Hoc eſt maximum & primum mandatum. Secundum autem ſimile eſt huic, † Di-

† Iſue. 20. d
Act. 23. b
Deute. 25. b
Mare. 12. b

† Exod. 3. b
Mare. 12. c

† Mare. 12. c
Luc. 10. a
3. Diſt 22. ſ.
Deut. 6. a

† 23. q. 5. Si

† 35. diſtinct. Eccleſiæ.
Infra. 25. c

† Mare. 12. b
† Luc. 20. d

† Romanos 13. c
De elect. eum. Ex parte.

Quoniam qui in diabolo iniquitatis huc ambulat, diaboli aduentorium nouit ſ. ſortium habet. Chryſoſtom. ex var. in Matth. ho. 22.

* Illis.

f. Nemo ergo miretur ſi angelis cōparentur, quæ angelorum domina copulantur. Quis igitur neget hanc vitā ſtatuiſſe de cælo, quam nō facile inuenimus in terris? Ambr. de virginibus lib. 1.
g. Sunt.
* Autem ille.
g. Manifeſtauit ſe eſſe deum patrum, hoc eſt, viuentium deū. Quis eſt enim viuorum deus, niſi qui eſt ſuper omnia deus, & ſuper quē alius non eſt deus? Irenæus, lib. 4. cap. 11.
* Et dicentis.

liges proximũ tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis [h] vniuersa lex pendet & Prophetæ. Congregatis autem Pharisæis, interrogauit eos Iesus, dicens, Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei, Dauid. Ait illis, Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum dominum, * dicens, † Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si ergo Dauid vocat eum dominum, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere verbum: neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

Probata scribarum & Pharisæorum doctrina, eorum opera reprobat multis maledictis: & tandem finale illis comminatur exitum.

Cap. xxiii.

A TVnc † Iesus locutus est ad turbas & ad discipulos suos, dicens, [a] Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. † Omnia ergo quæcunque [1] dixerint vobis,] seruate & facite: secundum opera verò eorum nolite facere. dicunt enim & non faciunt. † [2] Alligant] [3] autem] onera grauia & importabilia, & imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea mouere. Omnia verò opera sua faciunt vt videantur ab hominibus. dilatant enim [b] Phylacteria sua, & magnificant fimbrias. * Amant autem

non licet. Marc. 12.d Luc. 11.d Luc. 2.b

† Psal. 109.a Marc. 12.f Luc. 20.f

† An. dist. 64. 16. q. 7. Et hoc diximus. Dist. 19. Secundum.

† 1. q. 1. Nec quales. 3. quæst. 7. Sacerdos.

† 26. q. 2. q. 7. c. Alligant.

a. *Dominus noster Iesus Christus rex & iudex & deus noster, vsque ad passionis diem seruauit honorē pontificibus & sacerdotibus, quāuis illic nec timorē dei, nec agnitionē Christi seruaasset, illos autem redarguebat, quòd quæcūq; verba legis annunciarent, essent autem sine dilectione: & propterea iniusti in deum & in proximum. Irenæus lib. 4. cap. 20.*

1. *Iussa eius vos seruare, &c.*

2. *Ligant.*

3. *Enim.*

b. *Phylacteriū Græcum est, Latine conseruatorium: quòd in eo legis memoria seruetur inscripta.*

* *Palliorum suorum.*

tem primos recubitus in cœnis, † & primas cathedras in synagogis, & † Mar. 12.d Luc. 11.f salutationes in foro, & vocari ab hominibus, Rabbi. † Vos autem nolite vocari Rabbi. vnus est enim † magister] vester, * omnes autē vos, fratres estis. [c] Et patrem nolite vocare † Luc. 3.a Iacob. 4.c vobis super terram: † Vnus est enim pater vester qui in cœlis est. Nec vocemini magistri: quia magister vester, vnus est, Christus. Qui maior est vestrum, [1] erit] minister vester. † Luc. 14.c & 18.c Luc. 11.g † Qui autē se exaltauerit, humiliabitur; & qui se humiliauerit, exaltabitur. † Væ autem vobis Scribæ B & Pharisæi hypocritæ: [2] quia] claditis regnum cœlorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare. Væ vobis † Mar. 12.d Luc. 20.d Scribę & Pharisæi hypocritæ: † quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes, propter hoc amplius accipietis iudiciū. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum [d] Proselytum: & cùm fuerit factus, facitis eum filium gehennæ * duplo quàm vos. Væ vobis duces cæci, [3] qui dicitis, quicunque iurauerit per templū, nihil est: qui autem iurauerit in auro templi, [4] debitor est.] Stulti & cæci, quid enim maius est, aurum, an templum quod sanctificat aurum? Et quicunque iurauerit in altari, nihil est; quicunque autem iurauerit in dono quod est super illud, debet. Cæ-

4. *Principes.*

* *Christus.*

c. *Non vt neminem patrē vocent, sed quē ignorent quō principaliter patrem vocare oporteat. Nam quemadmodū nemo principaliter magister est, sic nec pater præter illū, qui ex magistrorum quàm patrū omniū causa est. Chrysost. in 23. cap. Matth. hom. 73. Nec igitur obstat quàm à patribus nostris patrimonium sit reuersum iuxtà illud 2. Corinth. 12. cap. Nō enim debent filij parentibus thesaurizare, sed parentes filijs.*

5. *Sit.*

6. *Qui.*

d. *Latinis aduena dicitur, vtpote qui ex altera gente in alteram assumitur.*

* *Magis.*

e. *Atque adeò Pharisæi sic dicebant, vt si quis iurasset per aurum vas, vel bouem, vel ouē oblatam in sacrificiū, & deinde peieraset, fimilia perfecisset: si per templum, vel altare, nihil. Theophyl.*

7. *Debet, vel, reus est.*

ci, quid enim maius est, donum, an altare quod sanctificat donum? Qui ergo iurat in altari, iurat in eo & in omnibus quæ super illud sunt: & quicunque iurauerit in templo, iurat in illo & in eo qui habitat in ipso. & qui iurat in cœlo, iurat in throno dei & in eo qui sedet super eum.

Væ autem vobis Scribæ & Pharisæi † Luc.11.d hypocritæ, †* qui] decimatis mentã & [8] anethum] & [1] cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium, & misericordiã, & [9] fidem.] hæc oportuit facere, & illa nõ omittere. [a] Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes.

Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia mundatis quod de foris est calicis & paropsidis, intus autẽ pleni estis rapina & immunditia. † Sup.15. † Pharisæe cæce, munda priùs quod intus est calicis & paropsidis, vt fiat & id quod de foris est mundum. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: [b] quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ áforis parent hominibus speciosa: intus verò plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia. sic & vos áforis quidem paretis hominibus iusti: intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia ædificatis sepulchra prophetarum, & ornatis monumenta iustorum, & dicitis, Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non [10] essemus] socij eorum in sanguine Prophe-

8. *Rutam.*
f. Idem quod cyminum herba est satiua & siluestris.
9. *Veritatem.*
f. Sensum est minima obseruatio, maxima contemnitur. Ex hac enim peruersitate etiã illud nos accidit, quod possunt allegoriam referri, vt dimittentur Barrabi, quia ipse videlicet nõ seruarat sabbatum, quod magna diligentia caualiter obseruabant. Aug. quæst. euange. lib. 1 cap. 35.
b. Cum à foris eũm velle offerre putarent: similem vt Iam Cain habebant in semetipsis, propter quod occiderãt iustum, prætermittentes consilia verbi, quæ mandat Deus & Cain. Ioan. æus. lib. 4. ca. 34.
10. *Fuissemus.*

Prophetarum. Itaque [11] testimonio estis vobismetipsis] quòd filij estis eorum qui Prophetas occiderunt. Et vos] implete mensuram † Sup.15.b Luc.3.b. patrum vestrorum. † Serpentes, &]genimina viperarum, quomodo † Luc.11.f fugietis à iudicio gehennæ? Ideo † Hebr.11.a † ecce ego mitto ad vos Prophetas & sapientes & Scribas, & † ex illis occidetis & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in synagogis vestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem: vt veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est super ter- † 2.Par.24.f ram, à sanguine Abel iusti † vsq; ad sanguinẽ Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templũ & altare. Amen dico vobis, venient hæc † Luc.13.f omnia super generationem istam. ‡ [k] Ierusalem Ierusalem, quæ occi- ‡ 4.Esd.1.c dis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, † [l] quoties volui congregare filios tuos quemadmodum gallina congregat pullos suos sub ala, * & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico enim vobis, non me videbitis amodò donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine domini.

Discipulis scisciantibus à Christo signũ aduentus eius & finis seculi, multa cauenda præcipit, & varia futura prodigia prædicit.

Cap. XXIIII.

A † Act.26.34 † Marc.13.a ET † egressus Iesus de templo, [1] ibat.] Et [a] accesserunt Discipuli eius vt ostenderent ei ædifica-

11. *Testes estis ex vestrismetipsis.*
f. Patres vestri seruos occiderunt, & nos filium occidere beriles: prophetas occiderunt, & vos dominum occidendo peccati illorum miseriam consummabis. Chrys. ibidem. Ie. Propter hoc ille bellã impietatem abdicauit eos in perpetuum: itaque dixit prophetas mittere ad eos. Lactan lib. 4. cap. 11.
l. Hoc legẽ veterẽ libertatis hominis manifestauit, quia liberum eum deus fecit ab initio habẽtem suam potestatẽ, sicut & suam animam ad videndum scientia dei voluntatis, & non coactum à deo. Vis enim à deo non fit, sed bona sententia adest illi semper. Irenæus lib. 4. cap. 71.
* *Sua.*
1. *Abiit.*
a. *Cum audissent Apostoli, Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta, admirabantur si tale templum desolandum esset. Et ideo accesserunt vt ostenderent ei structuram templi tanquã admirandam. Euthymius ibidem.*

tiones templi. [b] Ipse autem respondens dixit illis, * Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruatur. Sedente autem eo super Montem-oliueti, accesserunt ad eum discipuli eius secretò, dicentes, Dic nobis, quando hæc erunt, & quod signum aduentus tui, & consummationis seculi? Et respondens Iesus dixit eis, † Videte ne quis vos seducat. multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus: & multos seducent. Audituri enim estis prælia & [2] opiniones] præliorum. Videte ne turbemini. oportet enim hæc fieri: sed nondum est finis. consurget enim gens in gentem, & regnum in regnum: & erunt pestilentiæ, & fames, & terræ motus per loca. hæc autem omnia, initia sunt dolorum. † Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos: & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi: & * inuicem tradent, * & odio habebunt inuicem. * Et multi Pseudoprophetæ surgent, & seducent multos. & quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. B [c] qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Et prædicabitur hoc euangelium regni in vniuerso orbe, [d] in testimonium omnibus gentibus: & tunc veniet consummatio. † Cũ ergo videritis abominatio-

[a] Sapienter ingressus est dominus templum, quærens sanctitatem templi: sed cum in templo nihil inuenisset propriè sibi, egressus de templo ibat: quia ædificium quidem stabat, quod exercerant homines: sanctitas verò recesserat, quã constituerat deus. Chrysost. in Matth. Homil. 47

[2] Rumores.

* Surgit.

* Quisque proximum suum.

* Quisque fratrem suum.

[c] Nimirum virtus boni operis, perseuerantia est. Et præcepto legis cauda bestiæ in sacrificio iubetur offerri. In cauda quippe finis est corporis: & ille bonus immolat, qui sacrificium boni operis vsque ad finem debitæ perducit actionis. Greg. Hom. 25. d. Hoc est, in accusationem & redargutionem eorũ qui euangelio credere noluerunt. Chrysost. ibidem.

minationem desolationis, quę dicta est † à Daniele Propheta, stantem in loco sãcto, (qui legit, intelligat) tũc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in tecto, non descendat [3] tollere aliquid] de domo sua: & qui in agro, non reuertatur tollere † tunicam suam.] † Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. † Orate autem vt non fiat fuga vestra in hyeme vel sabbato. erit enim tunc tribulatio magna qualis non fuit ab initio mundi vsque modò, neque fiet. Et nihil breuiati fuissent dies illi, nõ fieret salua omnis caro: sed propter electos breuiabuntur dies illis. † Tũc si quis vobis dixerit, Ecce hìc est Christus, aut illic: nolite credere. † surgent enim Pseudochristi, & Pseudo, pheræ: [f] & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si ergo dixerint vobis, Ecce in deserto est: nolite exire. ecce in penetralibus: nolite credere. Sicut enim [5] fulgur] exit ab Oriente, & paret vsque in Occidentem: ita erit & aduentus filij hominis. † Vbicunque C fuerit [6 g] corpus, illic congregabũtur & aquilæ. Statim autem post tribulationem dierum illorum † sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commouebuntur: & tunc parebit signum filij hominis in cœlo. † Et tunc plangent

[3] Vt tollat quidquam.

[4] Vt tollat vestimenta sua.

[e] Prægnans est, quæ ves alienæ concipit: nutriens est, quã iam rapuit quod ceperat. August. de verbis do. in Euang. secundum Matth. Sermo. 22.

[f] Confusis stillicet indiciis signorũ perturbari necesse est, etiã eos qui in discernendis spiritibus, ac distinguendis virtutibus videbantur eruditi. Clemens lib. 3. Recognitionum.

[5] Fulgor.

[6] Cadauer, illic.) [g] Cadauer dominũ corpus propter mortem: nisi enim ille cecidisset, nos nũ resurrexissemus. Aquilas autẽ appellat, vt ostendat ad alta eum oportere contendere, qui ad hoc corpus accedit. Chrysost. 1. Cor. 10 Homil. 24.

Luc. 21. d
† Dani. 9. f
Isa. 13. d
† Marc. 13. d
† Mat. 13. d
Luc. 21. d
Ephe. 6. b
Colo. 2. d
† Luc. 17. e
† 1. q. 3. Sabbatum.
Marc. 13. e
† Mat. 13. d
Luc. 21. e
Ioan. 16. f
& 16. a
Supr. 10. d
† 15. q. 6. cap. Quoniam varios.
† Ezech. 32. b
Isa. 13. b
Ioel. 3. c
Mar. 13. f
Rom. 10. f
Marc. 13. b
† Mat. 13. f
† Apoc. 1. b

omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli[7] cum virtute multa & maiestate.] Et mittet angelos suos[8] cũ tuba & voce magna, & cõgregabunt electos eius à quatuor ventis, à summis cœlorum vsq; ad terminos eorum. † Ab arbore autem fici discite[9] parabolam.] Cùm iam ramus eius tener fuerit & folia nata, scitis quia propè est æstas. Ita & vos, cùm videritis hæc omnia, scitote quia propè est in ianuis. Amen dico vobis quia non præteribit generatio hæc donec omnia* fiant. † Cœlum & terra transibunt: verba verò mea nõ præteribunt.[10] De die autem illa & hora] nemo scit, neque angeli cœlorũ, nisi pater *[b] solus. † Sicut autem in diebus Noë, ita erit & aduentus filij hominis. sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes, vsque ad eum diem quo intrauit Noë, in arcam & non cognouerunt donec vénit diluuium, & tulit omnes: ita erit & aduentus filii hominis. Tunc duo erunt in agro: vnus assumetur, & vnus relinquetur.[11] Duæ[k] molentes in mola: vna assumetur, & vna relinquetur. Duo in lecto: vnus assumetur, & vnus relinquetur. † Vigilate ergo, quia nescitis qua hora dominus vester vẽturus sit. Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaret vtique,

† Luc. 21.f

† Luc. 21.f

† 35.q.1. Fraternitatis. 2. Petr. 3.b

† Gene. 7.b

† Sup. 8.b 73.sq & 12.b Isa. 25.c

† Luc. 17.f

† Mar. 13.d

† Luc. 12.c Apoc. 3.a

† 1. quæst. 1. Quid quid. § Item domi. nus.

† De sacra. vest. Cùm venisset. Thes. 5.c

Universidad de Deusto Biblioteca

7. Cum potestate magna & gloria. 8. Cum magna voce tubæ.

9. Similitudinem.

* Hæc. 10. Diem autem illam & horam. * Mera.

b. Dicit, filius, in ordine ad creaturas intelligitur, non ad filiũ. Euthymius ib. 2. Assumetur ecclesia, relinquetur synagoga. vel, mens bona assumitur, impera bs derelinquitur. Ambro. de Cain & Abel lib. 1. cap. 8. Ie. Mola, pauperes ini. pisque demonstrat: bellus, diuites & quietos ostendit, significant quia tam de pauperibus quã de diuitibus quidã liberantur, & quidam pereũt. Chrys. De ascensione domi. Sermo.

11. Veniret.

vtique, & non sineret perfodi domũ suam. † Ideo & vos estote parati: quia qua nescitis hora filius hominis venturus est.[1] Quis putas, est fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus suus super familiã suam, vt det illis cibum in tempore? Beatus ille seruus, quem, cùm venerit dominus eius, inuenerit sic facientem. Amen dicovobis quoniam super omnia bona sua constituet eum. Si autem dixerit malus seruus ille in corde suo, Moram facit dominus meus venire: & cœperit percutere conseruos suos, manducet autem & bibat cum ebriosis: veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua ignorat, & diuidet eum, partémque eius ponet cũ hypocritis. † Illic erit fletus & stridor dentium.

Futuri iudicij seueritas per parabolã decem virginum & decem talentorũ arguitur: ac iustorum & iniustorum (per opera) discrimen & situs ordinatur. XXV.

A TVnc simile erit regnum cœlorum decem virginibus: quæ accipientes lampades suas exierunt obuiam sponso & sponsæ.] † Quinque autem ex eis erant[a] fatuæ, & quinque prudentes. sed[1] quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non sumpserunt[b] oleum secum: † Prudentes verò acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus. Moram autem faciente sponso, dormitaue-

1. Quãquam in cõmune nos ad indefessam vigilantiæ curam adhortetur specialem, tamen populi principibus, id est episcopis in expectatione, aduentumque suo solicitudinem mandat. Hunc enim seruum fidelẽ atque prudentẽ præpositum familiæ significat, commendatque vtilitatem cõmissi sibi populi cernentem. Hila. ibid. a. Fatuis virginibus non infidelitatis aut pernersæ fidei crimen inuritur: sed olei tantum defectus: quia felices misericordiam non exercuerant, neque eleemosynas fecerãt. Virgines erant, sed castum aer non habebant. castitas discordiæ non conuenit, nec aliis vitijs. Chrys. in. 6. cap. Zachar. in hæc verba, Ecce vir Oriens nomen eius.

a. Quæ erant.

b. Oleum illud misericordia est. si de substantia nostra aliis largiamur, substantiam nostrã oleum facimus: tãquam super quod habe-

runt omnes & dormierunt. Media autem nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, exite obuiam ei. tunc surrexerunt omnes virgines illæ, & ornauerunt lampades suas. Fatuæ autem sapientibus dixerunt, Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur. Respondẽt prudentes, dicentes,* Ne fortè non sufficiat nobis & vobis, ite potiùs ad vendentes: & emite vobis. Dum autem irẽt emere, venit sponsus: & quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. Nouissimè verò veniunt & reliquæ virgines, dicentes, Domine, domine, aperi nobis. At ille respondens, ait, Amen dico vobis nescio vos. † Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.* † Sicut enim homo peregrè proficiscens, vocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua. Et vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij verò vnum, vnicuique [c] secundùm propriam virtutem: & profectus est statim. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis, & lucratus est alia quinque. Similiter & qui duo acceperat, lucratus est alia duo. Qui autem vnum acceperat, abiens fodit in terram, & abscondit pecuniam domini sui. Post multum verò temporis [2] venit] dominus seruorum illorum, & potuit rationem cum eis. Et accedens [d] qui quinque talenta acceperat, obtu-

† Mar. 13. d
B
† Luc. 19. d

*Nou.

*In qua filius hominis venturus est.

c. Id est, secundum propriam & naturalem possibilitatem, non autem secundũ meritum proprium: quia aliud est posse operari, & aliud operari: & aliud est posse habere charitatem, aliud habere charitatẽ: & aliud est capacem esse cæcitatis, iniustitiæ, sapientiæ, aliud verò continentem, iustum esse, atque sapientem. Ambr. de vocat. gentium lib. 2. cap. 2.

2. Rediit.

d. Ille cui fuerant talenta quinque cõmissa, ille est qui de eẽdi studiũ aliis impẽdit: ille verò cui vnũ est datũ, dissi-

lit alia quinque talenta, dicens, Domine, quinque talenta tradidisti mihi: ecce alia quinque superlucratus sum. Ait illi dominus eius, Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium domini tui. Accessit autem & qui duo talẽta acceperat, & ait, Domine, duo talẽta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum. Ait illi dominus eius, † Eug: serue bone & fidelis: quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium domini tui. [e] Accedens autem & qui vnum talentum acceperat, ait, Domine, [3] scio] quia homo durus es, metis vbi non seminasti, & congregas vbi non sparsisti: & timens abii, & abscõdi talentum tuum in terra: ecce habes quod tuum est. Respondens autẽ dominus eius, dixit ei, Serue male & piger, sciebas quia meto vbi nõ † semino] & cõgrego vbi nõ sparsi: [4] oportuit ergo te cõmittere pecuniã meã nũmulariis, & veniẽs ego recepissem vtique quod meũ est cum vsura. Tollite itaq; ab eo talẽtũ, & date ei qui habet decem talenta, † omni enim habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod videtur habere auferetur ab eo. Et inutilem seruum eii cite in tenebras exteriores: illic erit fletus & stridor dentium. Cùm autem venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo,

† Luc. 19. d

† Sup. 13. d
† Mar. 4. c
Luc. 8. c
& 19. d

e. Verè quod scriptũ est, Ad excusandas excusationes † peccatis, etiam huic seruo contigit, vt ad pigritiam & negligentiam, superbiæ quoque vitium accederet. Qui cùm simpliciter debuit inertiã fugere, & orare patremfamilias, ecce rario calumniatur, & dicit se prudenti fecisse consilio, ne, dũ lucra pecuniæ quæreret, etiã de sorte periclitaretur. Hieronymus ibidem.

3. Noui.

4 Seminaui.

f. Sicut ille qui duo acceperat imitatus est illum cui quinque data erãt, sic & te decebat æmulari illum cui fuerant duo talenta cõmissa. Chrysost. ibidem.

5. Virtutem quippe

paulò videtur gestare personam, cui nõ imminet periculi suspicio si negligat audita à præceptore, quàm præceptori dicere negligenti. Chrysost. in 12. cap. Hebr. homil. 30.

tunc sedebit super sedem maiestatis suæ: † & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos] ab invicem, sicut pastor segregat oues ab hœdis. & † statuet oues quidem à dextris suis,] hœdos autẽ à sinistris. Tunc dicet Rex iis qui à dextris eius erunt, Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. [b] † esuriui enim, & dedistis mihi mãducare. sitiui, & dedistis mihi bibere. [6] † hospes erã, & collegistis me; nudus, & operuistis me. † infirmus, & visitastis me. in carcere eram, & venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti, dicentes, Domine, quando te vidimus esurientem, & pauimus: * sitientem, & dedimus tibi potum? quando autem te vidimus? [7] hospitem,] & collegimus te? aut nudum, & cooperuimus te? aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere: & venimus ad te? Et respondens Rex, dicet illis, Amen dico vobis, [8] quamdiu] fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tunc dicet * & iis qui à sinistris erunt, † Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. esuriui enim, & non dedistis mihi mãducare. Siriui, & non dedistis mihi potum. [9] hospes] eram, & non collegistis me. Nudus, & non operuistis me. infirmus, & in carcere, & non visitastis me. Tunc respon-

Apoc. 19d

† Isa. 58d
Ezec. 18d
† Dan. 4e 5d 6d
† Eccli. 7d

D

† Psalm. 6d
Sup. 7e
Luc. 23d

Mauris etiam ipsa ire non possunt. Quanta securitas ait, Omni habenti dabitur, &c. Non igitur ad hæc datur continentia, ut conuiuia fortiùs ñ repugnet: nec cuiquã tribuitur sapientia & intellectus, ut non die ac nocte in domini lege meditetur. Quid agit donũ dilectionis, si benenolentiæ solicitudo nũ vigilat? Quis fructus est puritatis, si nũ habeat fœcunditatem quod toleret? Ambr. de vac. gent. lib. 2. cap. 10.

5. Esu.

b. Vide autẽ quæ tibi de gratia debitores. Facit tibi patrem debitorẽ diẽ, qui p̃mouere, qui pauper adiutus est, tamen exaltet. quasi boni debitor credatur. Facit tibi debitorẽ filium dei, qui ait, Esuriui, & dedistis mihi mãducare, &c. Quod dicens unicuique minimorum collatã fœnerit, sibi dicit esse collatã. Amb. de Nabuthe Iezrahelita. cap. 14. 6 Peregrinum. a To. 7. Peregrinũ. 8. Quatenus. & infra. a Rex. 9. Peregrinum.

10. Peregrinum.

11. Ex his minimis.

† Ioan. 1. e

† Et ibunt hi in supplicium æternum: iusti autem, in vitam æternam.

Christus cœnat sua in cœnaculo. & precationem in horto, à Iuda traditur: à Iudæis capitur: ducitur & accusatur: atque à Petro negatur. XXVI.

† Ann. de. 31. Mar. 14. † Luc. 22. d Ioan. 12. a

A ET † factum est: cùm consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis, [a] Scitis quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur.

Tunc congregati sunt Principes sacerdotum, * & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur [b] Caiphas: & consilium fecerunt vt Iesum dolo [1] tenerent] & occiderent. Dicebant autem, Nõ in die festo, ne forte tumultus fieret in populo †. Cùm autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguenti pretiosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. Videntes autem discipuli, indignati sunt dicentes, [2] Vt quid perditio hæc? Potuit enim istud * venundari multo, & dari pauperibus. Sciens autem Iesus, ait illis, Quid

† Mar. 14. a Luc. 22. a † Luc. 7. f

a. Dixit autẽ hæc significans propinquam esse mortem suam. Nam ipse legalis paschæ tẽpore passurus erat & ipse. Non autẽ simpliciter dixit (tradetur) sed addidit vt crucifigatur. Euthymius ibidẽ. *Et scribæ.

b. Ab Anna pontifice ad Caiphan mediarunt tres pontifices, quorum non meminit euangelista Ismael filius Iabi, Eleazarus filius Anna, & Simon filius Camithi: singuli per annum, quibus successit Caiphas anno quo Christus passus est. Eusseb. pas. Ioseph. li. Antiq. 18. c. 8.

1 Caperent.

2 Ad quid.

* Vnguentum.

c. Dece nor quid mulier hæc iuxta diuinam dispensatione hoc fecerit, præsignans nimirū illū & corporis sepulturam. Non enim tulisset Christus vngui, nisi mysterium quoddam subfuisset. Theophylact. ibidem.

3. Scarioten.

molesti estis huic mulieri? op⁹ enim bonum operata est in me. nam semper pauperes habetis vobiscum: me autem non semper habebitis. c Mittens enim hæc vnguētum hoc in corpus meum, ad sepeliēdum me, fecit. Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit hoc euangelium in toto mundo, dicetur & quod hęc fecit, in memoriam eius. † Tunc abiit vnus de duodecim qui dicebatur Iudas ³ Scarioth, ad Principes sacerdotum: & ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quærebat opportunitatem vt eū traderet. † Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes, Vbi vis parem⁹ tibi comedere Pascha? At Iesus dixit, Ite in ciuitatem ad quēdam, & dicite ei, Magister dicit, Tempus meum propè est, apud te facio Pascha cum discipulis meis. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus, & parauerunt Pascha. Vespere autem facto discumbebat cum duodecim discipulis suis. Et edentibus illis, dixit, † Amen dico vobis quia vnus vestrū me traditurus est. Et cōtristati valde, cœperunt singuli dicere, Nūquid ego sum domine? At ipse respondens, ait, Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo: væ autē homini illi per quē filius hominis tradetur: bonū erat ei si natus nō fuisset homo ille. Respondēs autem Iudas qui tradidit eū, dixit, Nūquid ego sum Rabbi? Ait illi, Tu dixisti. †† Cœnātibus autē eis, accepit Iesus panē, & benedixit, ac fregit, deditq; discipulis suis, & ait, Accipite, & comedite: c hoc est corpus meum. † Et accipiens calicē, gratias egit: & dedit illis, dicēs, Bibite ex hoc omnes, Hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionē peccatorū. Dico autē vobis, non bibā ámodò de hoc genimine vitis vsque in diē illum, cùm illud bibā vobiscū nouum, in † regno patris mei. † Et hymno dicto, exierūt in montē oliueti. Tunc dicit illis Iesus, † Omnes vos scandalū patiemini in me, in ista nocte. Scriptū est enim, †† Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Postquàm autē resurrexero, † præcedā vos in Galilæam. Respondens autē Petrus, ait illi, Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scādalizabor. Ait illi Iesus, ⁸ Amen dico tibi quia in hac nocte antè quàm gallus cātet, ter me negabis. Ait illi Petrus, Etiā si oportuerit me mori te-

Zacha. 11.g 13.7. Matt. 14.c Luc. 22.c

† Mar. 14.c Luc. 22.b Ioan. 13.

† 8.4.1 Reg. 19. Vnxit eum Samuel in regem. Et Sadoc sacerdotem. Sup. 8.b. Psal. 40.c

1. Cor. 11.c † De celebrat. Cum Matthæo. De reliq. & Vener. in Clemen. ca. 1.

† Mar. 14.c Luc. 22.b Ioan. 6.f

1. Cor. 11.c † Ioan. 18.a Marc. 14.b † Mar. 14.b † Zacha. 12.c Ioan. 18.g † Mar. 14.c & 19.b

d. Nam inuisibilis sacerdos, visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui vsque huc secreto potestate conuertit, ita dicēs, Accipite & comedite, & ex hac sanctificatione reperies. Accipite & bibite, &c. Ruse. Emisse. hom. 5. de Pasc. Liquet igitur quid præter naturæ ordinē virgo generauit, & hoc quod īcēsimum corpus ex virgine est. Quid igitur quæris naturæ ordinē in Christi corpore, cū præter naturā sit ipse dominꝰ Iesus partus eius virgine? Vera vtique caro Christi, quæ crucifixa est, quæ sepulta est, vere ergo carnis illius sacramēta est. Ipse sed amatoribus suis dꝰ, Hoc est corpus meū. Ante benedictionē verborū cœlestiū alia species nominatur, post consecrationem corpus Christi significatur. Ipse dicit sanguinē suum. Ante consecrationē sanguis nūcupatur, aliud diuinum, post cōsecrationē sanguis nūcupatur. Am. de vir. qui fruitur mystica. c. 9. Hoc est, in statu resurrectionis propè imminentis, in quo cum nemo mendo remedii, fulciet immortalis salutis & in gloriam transfiguret.

g. Magnum profectò hoc dogma hinc discimus, quia videlicet nulla modo humana voluntas sufficit, nisi auxilio superiori roboretur. Et quia ex nobis peccamus, lucrari superiori patrocinio si voluerimus nostra repugnantia, quo alterū Petrum, alterum Iudas confirmari, Christ. in Mat. ho. 83.

5. Prædixi eis nō. G. Manete.

b. Non ad spiritum sanctū compositione, sed ad rationabilis assumptionem animæ, & naturæ humanæ referunt affectū. Ambr. de in carn. dom. sacr. 7.

1. Certe solennes orationes eā gratia vt ad illone sint deferdæ, quæ nos suscipimus, cū prædimus, cum cibum peramus sumere, aut sumpserimus, & hora incensi, cum denique cubitum pergimus. Sed etiam in ipso cubili volo psalmos eam oratione dominica frequē tes contexas vltro: vel cū euigilaueris, vel antequam super corpus irrigetur te in ipso quietis exor dio. verum secularib. liberā cura diuina meditant somnus inueniat. Ambros. de virginib. lib. 3. *Ame.

7. Appropinquat, & infra.

k. In hū omnibus passionis est ordo: sed in osculo Iudæ hæc fuit ratio, vt de terrenis animi. o mines, qui sibi quasi verum me desiderarent in nos esse, dilo, exe. Ostendā enim eius dominū non vesp uit. Hilar. ibidem.

cum, non te negabo. Similiter & omnes discipuli dixerūt. † Tūc venit Iesus cum illis in [i] villā quę dicitur] Gethsemani: & dixit discipulis suis, Sedete hīc, donec vadā illuc, & orē. Et assumpto Petro & duobus filiis Zebedæi, cœpit cōtristari & mœstus esse. Tūc ait illis, † Tristis est anima mea vsq; ad mortē: [6] sustinete] hīc, & vigilate mecū. Et progressus pusillum, prócidit in faciē suam, orans, & dicēs, † [b] Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste. Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et venit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes: & dicit Petro, Sic? non potuisti vna hora vigilare mecum? [i] Vigilate, & orate vt non intretis in tētationē. Spiritus quidem prōptus est, caro autē infirma. Iterū secundò abiit, & orauit dicens, Pater mi, si non potest hic calix transire * nisi bibam illum: fiat voluntas tua. Et venit iterū, & inuenit eos dormientes. erant enim oculi eorum grauati. Et relictis illis, iterum abiit, & orauit tertiò, eundem sermonem dicens. Tunc venit ad discipulos suos, & dicit illis, † Dormite iā, & requiescite: ecce [7] appropinquabit hora, & filius hominis tradetur in man[9] peccatorū. Surgite eam[9]: ecce appropinquabit qui me tradet. [k] † Adhuc ipso loquēte, ecce Iudas vnus de duodecim vēnit, & cum eo turba multa cū gladiis & fustibus, missi à principibus sacerdotum & senioribus populi.

† Mar. 14. c
† Luc. 22. c
† Ioan. 18. b
† 23. q. 1. c
1. q. 4. Dua
Isa. 9. 8.
De epist.
Cā. 2 Iudæis
† Gene. 9. a
Apo. 13. c

† Mar. 14. d
Luc. 22. d
Ioan. 18. a

† Mar. 14. d
De cele. mi
sa. In ca
† Ioan. 12.
Mar. 14. d
Luc. 22. c
† Mar. 14.

† Ibidem
Luc. 22. d
Ioan. 18. a

li. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens, Quemcunque osculatus fuero, ipse est: tenete eum. Et confestim accedes ad Iesum, dixit, Aue rabbi. Et osculatus est eum. Dixitque illi Iesus, Amice, ad quid venisti? Tūc accesserūt, & manus iniecerūt in Iesum, & tenuerunt eū. † Et ecce vnus ex iis qui erāt cū Iesu, extendens manū, exemit gladiū suū: & percutiens seruum principis sacerdotum, amputauit auriculam eius. Tunc ait illi Iesus, † Conuerte gladium tuum in locum suum. † [l] omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribūt. An putas quia non possum * rogare patrem meum: & exhibebit mihi [20. modò] plusquàm [m] duodecim legiones angelorum? Quomodo ergo implebuntur scripturæ, quia sic oportet fieri? In illa hora dixit Iesus turbis? Tāquam ad latronem existis cum gladiis & fustibus compehendere me? Quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis. Hoc autem totum factum est, vt adimplerētur scripturæ prophetarum. Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. † At illi tenentes Iesum, duxerunt ad Caiphā [8] principem sacerdotum, [ubi] Scribæ & seniores conuenērant. Petrus autem sequebatur eum alongè, vsque in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intrò, sedebat cum ministris, vt videret finem. Principes au-

† Isa. 53. c
Thren 4. d
Marc. 14. f
Luc. 22. f
Ioan. 18. c

l. Priuati quique qui nullo iure vt gladio permittitur, facile de magistratibus, qui ista Dei perficiunt, & talionem de nocentibus sumunt, ad Roma. 13. 4 *Medit.

m. Non indigeo duodecim apostolorum auxilio, etiam si omnes me defendere vellent, qui possum habere duodecim legiones angelicū exercitum. Vna legio apud veteres sex millibus complebatur hominum. Hieronymus ibidem.

8. Summum sacerdotē, & infra.

tem sacerdotum & omne consilium quærebant " falsum testimonium contra Iesum, vt eum morti traderent: & non inuenerunt, cùm multi falsi testes accessissent. Nouissimè autē venerunt duo falsi testes,& dixerunt,Hic dixit, † Possum destruere templum Dei, & [9] post triduum] reædificare illud. Et surgens princeps sacerdotū,ait illi,Nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificantur? Iesus autē tacebat.Et princeps sacerdotum ait illi, Adiuro te per deum viuum, vt dicas nobis si tu es Christus filius Dei. Dicit illi Iesus, Tu dixisti. Veruntamen dico vobis, [o] ámodò videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, † & venientem in nubibus cœli. Tunc princeps sacerdotū scidit vestimenta sua,dicens, Blasphemauit: quid adhuc egemus testibus? Ecce, nunc audᵗis blasphemiam,* quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt, Reus est mortis. † Tunc expuerūt in faciem eius,& colaphis eum cæciderūt: alij autem palmas in faciem eius dederūt,dicētes, Prophetiza nobis Christe quis est qui te percussit? Petrus verò sedebat foris,in atrio:& accessit ad eum vna ancilla,dicens, Et tu cum Iesu Galilæo eras.At ille negauit coram omnibus,dicens, Nescio quid dicis. Exeūte autem illo [10] ianuam,]vidit eum alia ancilla: & ait iis qui erāt ibi, Et hic erat cum Iesu Naza-

† Ioan. 2.d

G

† Sup. 16.d. 1. Thess. 4.d Rom. 14.c

† Isa. 50.c Mar. 14.f Luc. 22.f Ioan. 18.c

m. Falsum quidē testimonium, vt illi videbatur, cùm erat testimonium, vt ante dei veritatem erat, falsum testimonium. Vel erit, cùm fuerint quidā aduersus innocentē, vera testimonia nō inuenient, iam falsa quæque requirebant testimonium. Euthym. ibidem.

9. In triduo, vel tribus diebus.

o. Hoc est, Quem nunc paralytici videbitis stantem per totam orbem prædicari patri æqualem, & in dextera eius sedentem: sed & in hoc seculi videbitis eum adesse iudicem vestrum, & cæterorū. Euthymius. Eius.

u. In vestibulum.

Nazareno. [p] Et iterum negauit cum iuramento, Quia non noui hominē. Et post pusillum accesserunt qui stabāt,& dixerunt Petro, Verè & tu ex illis es:nam & loquela tua manifestum te facit. Tunc cœpit detestari & iurare quia nō nouisset hominē. Et continuò gallus cantauit. Et recordatus est Petrus verbi Iesu quod dixerat, Priùs quàm gallus cantet, ter me negabis. † Et egressus foras, fleuit amarè.

p. Bene fortis iudex Petrus, nisi tur bato, & ante galli cantum labitur, & labi tur etiam tertiò: vt scias non inculpata effatione sermonis esse prolapsum, sed nō tuto quoque mentis turbatum. Idem tamen post gallū cantum sit sortior, & ita dignus, quem Christus assiciat: qui a oculi domini super iustos. Amb. Exa meron. li. 5. ca. 24.

† 50. dist. Vt deceat. ca. Vt constituerentur.

Christus apud Pilatum vexatus, Iuda suspenso & Barabba dimisso, damnatur: ad mortem trahitur, crucifigitur, & irrideturmoritur: à cruce demissus sepelitur.

A Cap. XXVII.

Ann. do. 34. † Mar. 15.a Luc. 23.c Ioan. 10.c

† De pœnit. dist. 6. Qui vult.

† De pœnit. dist. 3. Inter hæc

† Iudas 27. q. 1. Qui fraudat. Act. 1.c

M† Ane autem facto consilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderent. Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi. a Tunc vidēs Iudas qui eum tradidit, quòd damnatus esset. † pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotū & senioribus, dicens,†Peccaui,tradens sanguinem iustū.At illi dixerunt,Quid ad nos? tu videris.Et proiectis argenteis in templo,recessit:†& abiēs, laqueo se suspēdit.Principes autem sacerdotum acceptis argenteis, dixerunt, Nō licet eos mittere in [t] corbanam] quia precium sanguinis est. Consilio autem inito, † emerunt ex illis agrum figuli,in sepulturam peregri-

a. De qua scriptum erat Ieve. 17. quòd Iudæ peccatum scriptum erat stylo ferreo & vngue adamantino, & propterea indelebile,cum quo desperans abijt. Euseb. de demonstra. lib. 10. cap. 4.

norũ. propter hoc Vocatus est ager ille[a] Acheldemach,]hoc est, ager sanguinis,]vsque in hodiernum diem.
Tunc impletum est quod dictum est [b] per Ieremiam prophetam, dicentem, Et acceperunt triginta argenteos precium appreciati quem appreciauerunt à filiis Israel: & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus. † Iesus autem stetit ante præsidem, & interrogauit eum præses, dicens, † Tu es Rex Iudæorum? Dicit illi Iesus, [c] Tu dicis. Et cum accusaretur à principibus sacerdotum & senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus, Non audis quanta aduersum te dicunt testimonia? Et nõ respondit ei ad vllum verbum: ita vt mirarentur præses vehementer. † Per diem autẽ solennem consueuerat præses populo dimittere vnũ vinctum quẽ voluissent: habebat autem nunc vnũ vinctum insignem*, qui dicebatur [d] Barabbas. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus, Quem vultis dimittam vobis: Barabbam, an Iesum qui dicitur Christus? Sciebat enim quòd per inuidiam tradidissent eum. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum vxor eius, dicens, [3] Nihil tibi & iusto illi.]multa enim passa sum hodie† per visum] propter eũ. [e] Principes autem sacerdotum & seniores persuaserũt populis vt peterent Barabbam, Iesum verò perderent. Respondẽs autẽ præses, ait illis, Quem vultis

Ier. 32. b Zach. 11. c

† Mar. 15. a Luc. 23. c Ioan. 18. b † Ioan. 19. b

† Mar. 15. a Luc. 23. c Ioan. 18. b

a. Hacel-damach. b. Vbi mitigetur cõsiderabit, quam hoc non habeat locũ apud Ieremiam propheta, nam arbitrari oportet ea per quã nam malitia sublata esse, an vero libera ri erraẽ sanctũ, vt per Zachariã posset Ieremias demonstrari. Euseb. de demonstra. lib. 10. cap. 4.
c. Sic respondit, vt & verum diceret, & seruo ei ei calumniæ nõ pateret. Et attende quid Pilatus: qui animabat sententiam in aliquã ex parte responderit, facere debebat ante & principibus respõdere noluerit, indignus suo seruato indicauit. Hieron. ibidem.
* Nebulanem.
d. Barabbas cũ simpliciter, & duplici b Ba, filius, & Abbas, pater. quibus patris sui, cum duplici r. o bar, & Rabina gister. q. filo magistri
3 Nihil tibi & te negotij cum iusto illo.
4. In somnis.
e. Quis igitur Barrabbas patris filius interpretatur, ii arcanã futuræ infidelitatis ostenditur, Christo patris filium præseruato, Antichristo scilicet homini peccati, & filio perditionis, qui ad hæreticos principes

C vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt, Barabbam. † Dixit illis Pilatus, Quid igitur faciam de Iesu qui dicitur Christus? Dicũt omnes, Crucifigatur. Ait illis præses, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabãt, dicẽtes, Crucifigatur. Videris aũt Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret: accepta aqua, lauit manus coram populo, dicens, Innocens ego sum à sanguine iusti huius: vos videritis. Et respõdens vniuersus populus, dixit, † [f] Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Tunc dimisit illis Barabbam, Iesum autem flagellatum tradidit eis vt crucifigeretur. Tunc milites præsidis suscipientes Iesum [g] in prætorio,]congregauerunt ad eum vniuersam cohortem. & exuentes eum, chlamydem coccineam circũdederunt ei: & plectentes [6] coronam de spinis,]posuerunt super caput eius, & arundinem in dextra eius: D [5] & genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes, † Aue rex Iudæorum. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius. Et postquàm illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum vestimentis eius, & duxerunt eum vt crucifigerent. † Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem: hunc angariauerunt vt tolleret crucem eius. Et venerunt in locum qui dicitur [7] Golgotha,] quod est Caluariæ lo-

† 1. 9. 4. Esdr. 5. † Mar. 15. a

Mar. 15. b † Luc. 23. c Ioan. 18. g Act. 3. c Ioan. 18. g 19. c

† Iob. 19. a Mar. 15. c

Ibidem. Luc. 23. d

Mar. 15. d Luc. 23. c Iob. 19. c

f iij

suis eligunt dũtaxat saluti reseruatum, quàm salutis author vem. Hilar. ibidem.

f. Occiderunt enim omnia dominum, atque præ nimia scelerositate ausi sunt dicere, Sanguis eius super nos, &c. At sanguis Abel cõtra dãnat homicidã sed redundauit, Christi verò sanguis preciosissimus, Iudæorũ inanitatem, ingratitudinẽque arguit mundum tamẽ peccato vedemit, cuius gratia effusus est. Cyrillus in Gene. li. 2. 5. In prætorio.
6. Spinas in coronam.
7. Hoc loco impletur dictum Danielis, Opprobrium insipienti dedisti me. Milites enim cùm insipientes essent, se digna faciebant. Theophy. ibidem.

7. Golgotha.

cus. Et dederunt ei vinum bibere cũ
E felle mistũ. † Et cùm gustasset, no-
luit bibere. [h] Postquam autem cru-
cifixerunt eum, diuiserunt vestimẽ-
ta eius, sortem mittentes: vt imple-
retur quod dictum est per prophe-
tam, dicentem, † Diuiserunt sibi ve-
stimẽta mea, & super vestem meam
miserunt sortem, & sedentes seruа-
bant eum. Et imposuerunt super ca-
put eius causam ipsius scriptam, Hic
est * Iesus Rex Iudæorũ. Tunc cru-
cifixi sunt cum eo duo latrones: vn-
us à dextris, & vnus à sinistris. Præ-
tereuntes autem blasphemabant eũ:
mouentes capita sua, & dicentes,
Vah † qui destruis templum dei, &
intrido illud reædificas: salua te-
metipsũ: si filius dei es, descende de
cruce! [i] Similiter & principes sacer-
dotum illudentes cum Scribis & se-
nioribus, dicebant † Alios saluos fe-
cit, seipsum non potest saluũ facere:
si rex Israel est, descendat nunc de
cruce, & credimus ei. confidit in
deo: liberet nunc eum si vult: dixit
enim, Quia filius dei sum, Idipsum
autẽ & latrones qui crucifixi erant
cum eo, improperabant ei. [k] A sexta
autem hora, tenebræ factæ sunt
supervniuersam terrã, vsque adhorã
nonã, & circa horã nonam clamauit
Iesus voce magna, dicẽs, [l] Eli, Eli, la-
masabathani? hoc est, † Deus meus,
deus meus, vt quid dereliquisti me?
Quidãautẽ illic stantes & audien-

E † De pas. 2. Citius. Ioan. 19. d
† Matt. 27. f Luc. 23. e Ioan. 19. d † Psal. 21. a

h. Extendit in passione manus suas, ostendit, diuẽsue ei, vt tam tunc ostenderet ab ortu solis vsque ad occasum, ma nũ populum ex omnibus linguis & tribubus congregatum, sub alas suas esse vocatũ: & signum illud maximum atq; sublime frontibus suis suscepturum. Lactan. li. 4. c. 26.

i. Similiter, propter blasphemiam dicit. Nam & hi quoque blasphemiis eum appetebãt, etsi aliudver bis. Dixerant autẽ, Alios saluos fecit, miracula eius obtrectantes, tanquam præstigijs facta fuerint. Barby. ibidem.

k. Cùm Iudæis saluare eum illo tempore illo visum esset, ipsos, postea quam lumen aperti essent, hoc quod ab ipso electum est, ipsam terrã inuasit. Euseb. vt supra.

l. Eli, Eli, lamma sabbathani

ces,

† Marc. 15. f Luc. 23. e Ioan. 19. e

† De cele. mist. In quadam. Marc. 15. e Luc. 23. f † Apoc. 6. c

† Marc. 15. f Luc. 23. f Ioan. 19. g

† Matt. 27. d Luc. 23. g

SEC. MATTH. 44

F res, dicebant, Eliam vocat iste. † Et
continuò currens vnus ex eis, acce-
ptam spongiam impleuit aceto: &
imposuit arundini, & dabat ei bi-
bere. Cæteri verò dicebãt, Sine, vi-
deamus an veniat Elias liberans eũ
† Iesus autem iterum clamans voce
magna, [m] emisit spiritum. Et ecce ve-
lum templi scissum est in duas par-
tes, à summo vsque deorsum. † & ter
ra mota est, & petræ scissæ sunt, &
monumenta aperta sunt: & multa
corpora sanctorum qui dormierũt,
surrexerunt. [n] Et exeuntes de monu
mentis post resurrectionem eius, ve
nerunt in sanctam ciuitatem, & ap-
paruerunt multis. Centurio autem
† & qui cum eo erant custodientes
Iesum, viso terræmotu & iis [o] quæ
fiebant,] timuerunt valde dicen-
tes, Verè filius dei erat iste. † [p] Erant
autem ibi mulieres multæ à longe,
*quæ secutæ erant Iesum à Galilæa,
ministrantes ei: inter quas erat Ma-
ria Magdalene, & Maria Iacõbi, &
Ioseph mater, & mater filiorum Ze-
bedæi. † Cùm autem sero factum es-
set, venit quidam homo diues [q]
ab Arimathia nomine Ioseph, qui
G & ipse discipulus erat Iesu. Hic
accessit ad Pilatum, & petiit cor-
pus Iesu. Tunc Pilatus iussit reddi
corp⁹. [r] Et accepto corpore, Ioseph
inuoluit illud in sindone munda, &
posuit illud in monumento suo no-
uo quod exciderat i petra. Et aduol

† Marc. 15. f Luc. 23. e Ioan. 19. e

† De pas. 2. Citius. Ioan. 19. d

† Matt. 27. f Luc. 23. e

† De cele. mist. In quadam. Marc. 15. e Luc. 23. f † Apoc. 6. c

† Marc. 15. f Luc. 23. g Ioan. 19. g

† Matt. 27. d Luc. 23. g

m. Complexit 33. annis, & mensibus tribus à natiuitate ab incarnatione verbi.

34 anno integrũ. Regredientes ex eo dominus post seruit diem festum secundum tridduanæ peregrinationis vicentibus repentauit: & ut omnes eum de inferis resurgẽdi credere. testes secum ad superos, & præcones sub aduentu martis exhibuit. Euseb. Hemil. 6. de Pascha.

n Quæ falsa fuerant.

o Discipuli enim fugiunt, illæ permanent, soror matris eius (hanc enim Iacobi appellat,) & cæteræ. Chrysost. ibidem.

* Prospicientes.

p De Arimathæa.

q Ioseph apostolorũ habet speciem: id circo quanquam in duodecim Apostolorum numero non fuerit, discipulus domini nuncupatur. Hilarius ibidem.

uit saxum magnum ad ostium monumenti, & abiit. Erat autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria, sedentes contra sepulchrum. Altera autem die, quæ est post Paraſcéuem, conuenerunt Principes sacerdotum & Pharisæi ad Pilatum, dicétes, Domine, recordati sumᵃ, quia seductor ille dixit adhuc viuēs. Post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulchrum vsque in diem tertium: ne forte veniant discipuli eius, & furētur eum, & dicant plebi, Surrexit à mortuis. & erit nouissimus error peior priore. Ait illis Pilatus, Habetis custodiam: ite, custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes, ᶠmunierunt sepulchrum, ‡signātes lapidē, cum custodibus.

Christus resurgens custodes perterruit, suam resurrectionem per angelos mulieribus, & per mulieres discipulis patefecit: Iudæi verò data custodibus pecunia, illam celare non potuerunt.

XXVIII.

VEspere autem sabbathi quæ lucescit[b] in prima sabbathi, ✝venit Maria Magdalene & altera Maria videre sepulchrum. Et ecce terræmotus factus est magnus. [b]Angelus enim domini descēdit de cœlo, & accedens reuoluit lapidem, * & sedebat super eum. erat autem aspectus eius sicut fulgur, & [1]vestimentum] eius, sicut nix. Præ timore autē eius exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui. Respondens autem angelus dixit mulieribus, Nolite timere vos. scio enim quòd Iesum qui crucifixus est, quæritis. ✝nō est hic: surrexit enim, sicut dixit. Venite, & videte locum vbi positus erat dominus. Et citò [2]euntes] dicite discipulis eius quia surrexit: & ecce [3]præcedet]vos in Galilæam. ibi eum videbitis: ecce prædixi vobis. ✝Et exierunt citò de monumēto cū timore & gaudio magno, currentes nunciare discipulis eius. Et * ecce Iesus occurrit illis, dicens, ✝Auete.] Illæ autem accesserunt, & tenuerūt pedes eius, & adorauerunt eum. Tunc ait illis Iesus, Nolite timere. Ite, nunciate fratribus meis vt eant in Galilæam, [4]ibi me videbunt. Quæ cum abiissent, [c]ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt Principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant. Et congregati sunt senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes, Dicite, Quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt * [d]nobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit à præside, nos suadebimus ei: & securos vos faciemus. At illi acceptā pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et diuulgatū est verbū istud apud Iudæos, vsque in hodiernum diem. Vndecim autem discipuli ab-

✝Marc.16.a Luc.24.b

✝Marc.16.f Luc.24.a

✝Marc.16.d

✝Matth.

✝Marc.16.a Luc.24.a Ioan.20.a

---

a Quia enim sabbati appellabatur dies, qui nunc dominicus appellatur, quod in euangelijs apertius inuenitur. Nam dies resurrectionis domini, prius sabbati a Matthæo, à cæteris autē tribus vna sabbati dicitur: quam constat eam esse, qui dominicus postea appellatus est. Aug. Epi. 86.

b Angelus autem domini de cælo descendens, & lapidem reuoluens, & sepulchro assidens, misericordiæ D. parcis insigne est, resurgenti filio ab inferis victoriam cælestium mysteriis mittenti: Atque ideo prior ipse resurrectionis est index, vt quadam familiata paternæ voluntatis resurrexio nunciaretur. Hilarius ibidem.

* Ab ostio.

1 Vestimentum.

2 Ite, &

3 Præcedet.

4 Ibi videbit.

* Cum abiissent vt nunciarent discipulis eius.

c Custodes miraculum confitentur, ad vrbem conuersi renunciāt principibus sacerdotum quæ viderint, quæ facta confixerint. Illi qui debuerant conuerti ad pœnitētiā, & Iesum quærere resurgentem perseuerant in malitia, & pecuniam, quæ ad vsus templi data fuerat, vertunt in redemptionem mendacij: sicut antea tristitia arcentes dederant laudē proditori. Hieronymus ibidem.

ierunt in Galilæam, in montem vbi constituerat illis Iesus. Et videntes eum adorauerunt, quidam autem dubitauerunt. Et accedens Iesus locutus est eis, dicens, †Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. †euntes ergo docete omnes gentes: baptizantes eos[d] in nomine patris & filij & spiritus sancti, docentes §. eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. Et[e] ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.

†Sup. 22.4

†Marc. 16.d. 31. q. 4. narrat.

§. His ita. De consec. d. 4. †Propter.

[d] Deinde illud legunt quia dixit, In nomine patris & filij & spiritus sancti, non intelligunt quid ante præmiserit. In nomine, inquit, ergo personas quidem significauit, sed vnum trinitatis nomen asseruit. Vnus itaque Deus, vnum numen, una diuinitas, una maiestas. Ambro. institutio virginit. cap. 10

[e] Id est, Cum sicut euce intelexeritis in medium laporum, nolite de vestra infirmitate trepidare, sed de mea potestate confidite, qui vos vsque ad consummationem seculi in hoc opere non derelinquam: nec ad hoc vt nihil patiamini, sed quia nullo malum est, præstiturus vt nulla sæuientium crudelitate superemini. Ambrosius de vita. gentium. libro 2. cap. 1.

EVANGELII SECVNDVM MATTHÆVM FINIS.

MArcus discipulus & interpres Petri, iuxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romæ à fratribus breue scripsit Euangelium. Quod cum Petrus audisset, probauit, & ecclesiæ legendum sua authoritate edidit. sicut Clemens in sexto ὑποτυπώσεων libro scribit. Et Papias Hierosolymitanus episcopus meminit huius Marci: & Petrus in epistola prima, sub nomine Babylonis, figuraliter Romam significans, Salutat vos ecclesia in Babylonæ coelæcta, & Marcus filius meus. Assumpto itáque Euangelio quod ipse confecerat, perrexit Ægyptum, & primus Alexandriæ Christum annuncians, constituit ecclesiam, tantæ doctrinæ & vitæ continentia, vt omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo disertissimus Iudæorum, videns Alexandriæ primam ecclesiam adhuc Iudaizantem, quasi in laudem gentis suæ librum super eorum conuersatione scripsit. Et quomodo Lucas narrat Hierosolymæ credentes omnia habuisse communia: sic ille quod Alexandriæ sub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidi. Mortuus est autem octauo Neronis anno, & sepultus Alexandriæ, succedente sibi Aniano.

Incipit

INCIPIT PROLOGVS IN *Euangelium secundum Marcum.*

MArcus Euangelista Dei electus, & Petri in baptismate filius, atque in diuino sermone discipulus sacerdotium in Israel agens, secundum carnem Leuita, ad fidem Christi conuersus, Euangelium in Italia scripsit: ostendés in eo quid & generi suo deberet & Christo. Nam initium principij in voce propheticæ exclamationis instituens, ordinem Leuiticæ electionis ostendit: vt prædicans prædestinatum Ioannem filium Zachariæ in voce Angeli annunciantis emissum, non solum verbum carnem factum, sed & corpus domini in omnia per verbum diuinæ vocis animatum, in initio Euangelicæ prædicationis ostenderet: vt quiuis hæc legens sciret eius initium carnis in domino, & Iesu aduenientis habitaculum caro deberet agnoscere: atque in se verbum vocis, quod in consonantibus perdiderat, inueniret. Denique cum perfecti Euangelij opus intrans, & à baptismo domini prædicare Deum inchoans, non laborauit natiuitatem carnis, quam in prioribus viderat, dicere: sed totius exprimens expositionē deserti, numerum ieiunij, tentationem diaboli, cōgregationem bestiarum, & ministerium protulit angelorum: vt instruens nos ad intelligendum, singula in breui compingens: nec authoritatem factæ rei demeret, & perficiendi operis plenitudinem non negaret. Denique amputasse sibi post fidem pollicem dicitur vt sacerdotio reprobus haberetur, sed tantùm consentiens fidei prædestinata potuit electio, vt nec fieri in opere verbi perderet quod prius meruerat in genere. Nā Alexandriæ Episcopus fuit. Cuius per singula opus fuit scire & Euangelij in se dicta disponere, & disciplinam legis in se agnoscere, & diuinam in carne domini intelligere naturam. Quæ & nos primum requiri, dehinc inquisita volumus agnosci, habentes mercedem exhortationis: quoniam qui plantat, & qui rigat, vnum sunt: qui autem incrementum præstat, Deus est.

INCIPIT EVANgelium secundum Marcum.

Ioannes pœnitentiæ baptismum prædicans, Christum cum turbis baptizat: qui post ieiunium tentatorem deuincit: ac Ioanne in vincula coniecto discipulos vocat: dæmoniacum, Petri socrum, & leprosum mundat.

Caput I.

A Anno dñi. 30.

[a] INitium Euangelij Iesu Christi filij dei, sicut scriptum est in [b] Isaia] Propheta, †Ecce *mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. †c Vox clamantis in deserto, Parate viam domini, rectas facite semitas eius. Fuit Ioannes in deserto baptizans & prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. †Et egrediebatur ad eum omnis Iudææ regio, & Ierosolymitæ, vniuersi:] & baptizabantur *ab illo in Iordanis] flumine cōfitētes peccata sua. Et erat Ioānes vestitus pilis *camelorum,] & zona pellicea circa lumbos eius: & locustas & mel syluestre edebat. & prædicabat dicēs, †Veniet] fortior me post me, †cui non sum dignus procumbens soluere corrigiam calceamentorum eius. †Ego †bapt. zaui] vos aqua, ille ve-

†Matth. 3. a
11. b
Luc. 3. a
& 7. d
Malac. 3. a
†Isa. 40. a
Ioan. 1. e
Matth. 3. a
Luc. 3. a
†Ioan. 3. e
Matth. 3. a
Luc. 3. e
†Ioan. 1. d
Matth. 3. c
Luc. 3. d
†Ioan. 1. d
†Act. 19. a
†Matth. 3 f

a *Initium Euangelij huius legis est.*
b *Nusquam in Isaia propheta scriptum ego reperire potui, quod proximè sequitur. Ecce ego mitto: sed in Malachiæ fine scriptum est. Christus. Ex variis in Marc. locis, homil. 1.*
c *Ego.*
e *Hoc est dicere: Non sum ego verbum quod erat in principio apud Deum, sed vox prioris, id est, ministrat sum verbi, vt per me ad auditus hominum, sensusque perueniat. Ex sabbat. Emissa. de Ioan. Bapt. homil. 1.*
* *Omnes.*
1 *Iordane.*
2 *Camelli.*
3 *Venit.*
4 *Baptizo.*

d Descendit Christus, descendit & spiritus sanctus: sed Christus in veritate carnis, spiritus sanctus in specie & non veritate columbæ. Ergo descendit in aquam Christus, & Spiritus sanctus sicut columba descendit: pater quoque è cælo locutus est. Habes præsentiam trinitatis. Ambrosius de sacrament. lib. 2. cap. 5.

e Spiritus sanctus non libenter habitat ubi turbæ, & frequentia, & dissentiones, & riæ sunt, sed propriè sedem habet solitudinē. Chrysostomus ubi supra. homil. 3.

5 Super ipsum.

6 Beneplacitū est mihi.

f Venit Iesus quia Ioannes traditus est in carcerem. Clausa est enim lex quam Ioannes designat, & iam præceptum nō habet libertatis: sed de lege transitum ad euangelia. Chrysost. homil 4.

7 Appropinquauit, vel, appropinquat.

8 Reficientes.

rò baptizabit vos spiritu sancto. Et factum est: in diebus illis[d] vênit Iesus à Nazareth Galilææ: & baptizatus est à Ioanne in Iordane. Et statim ascendens de aqua, vidit cœlos apertos, &[e] spiritum sanctū]tanquàm columbam descendentem & manentem [5] in ipso.]Et vox facta est de cœlis, Tu es filius meus dilectus, in te[6] complacui.] Et statim spiritus expulit eum in desertum. †Et erat in deserto quadraginta die bus, & quadraginta noctibus: & tentabatur à Sathana. Erátque cum bestiis, & angeli ministrabant ei. † Postquàm autem traditus est Ioannes, venit Iesus in Galilæam prædicans Euangelium regni dei, & dicens, Quoniam impletum est tempus, & [7] appropinquabit] regnum dei: Pœnitemini, & credite Euangelio. †Et præteriēs secus mare Galiłæ, vidit Simōnem & Andream fratrem eius, mittentes retia in mare (erant enim piscatores:) & dixit eis Iesus, Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. Et protinus relictis retibus, secuti sunt eum. †Et progressus inde pusillum, vidit Iacōbum Zebedæi & Ioannem fratrem eius, & ipsos [8] componentes]retia in nauī: & statim vocauit illos. Et relicto patre suo Zebedæo in naui cum mercenariis, secuti sunt eum. † Et ingrediuntur Caphar-

B

†Matth. 4. d
Luc. 4. g
Ande. 1. b
†Isa. 42. a
Matth. 4. d

17. b
Luc. 3. e
2. Petr. 2
†Matth. 4. e
Luc. 4. e
Ioan. 4. f
†Matth. 4. f
Luc. 5. a

†Matth. 8. e
Luc. 4. f
Ande. 31.

†Matth. 8. e
8. c
Luc. 5. b

†Matth. 4. f
Luc. 4. e

Capharnaum: & statim sabbatis ingressus in synagogam, docebat eos.

C

†Matth. 7. g
†Luc. 2. g
& 4. e
Luc. †f

†Et stupebant super doctrina eius. †erat enim docens eos [9] quasi] potestatem habens, & non sicut Scribæ. Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo, & exclamauit, dicens, Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Venisti [ante tempus] perdere nos? scio [10] qui] sis, sanctus dei. Et comminatus est ei Iesus, dicens, Obmutesce, & exi de homine. Et discerpens eum spiritus immundus, & exclamans voce magna, exiit ab eo. Et mirati sunt omnes, ita vt conquirerent inter se dicentes, Quidnam est hoc? [h] Quænam doctrina hæc noua: quia in potestate *spiritibus immundis imperat, & obediunt ei? Et processit rumor ei [9] statim in omnem regionem Galilææ. † Et protinus egredientes de synagoga, venerunt in domum Simonis & Andreæ cum Iacōbo & Ioanne. [11] Decumbebat]autem socrus Simonis febricitans: & statim dicūt ei de illa. Et accedens eleuauit eam apprehensa manu eius, & continuò dimisit eam febris, & ministrabat eis. †Vespere autem facto cùm occidisset sol, afferebant ad eum

D

omnes malè habentes, & dæmonia habentes: & erat omnis ciuitas congregata ad ianuam. Et curauit multos qui vexabantur variis languoribus, & dæmonia multa eiiciebat, & non sinebat ea loqui quoniam

g Capharnaum, non Capernaum, vt quidam nesciēs, ne dū eam nouit, Hebraïsmō ignari. à Caphar, non Capernaum & naum, consolatio. ciuitas est Galilææ prima, in amœniori & spacioſi loco Galilææ sita, ad fontē eiusdem nominis dicta. Chrysost. homil. 5.

9 Tanquam.

10 Quid, vel quid tibi? Quid quæso nouum docuerat? quid nouum docerat? Eadem loquebatur per singulas locutus suas per prophetas. Sed illos stupebant, quia erat doctrina eius, quasi potestatem habentis, & nō sicut Scribæ. Non loquebatur vt magister, sed vt dominans: non loquebatur authoritatem referens ad maiorem, sed ipse quasi suam erat, loquebatur. Chrysost. in Marc. homilia 5.

11 Recumbebat.

** Et*

sciebant eum. * Et diluculò valde surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat. Et prosecutus est eum Simon, & qui cum illo erãt, Et cùm inuenissent eum, dixerũt ei. Quia omnes quærunt te. Et ait illis, Eamus in proximos vicos & ciuitates, vt & ibi prædicem: ad hoc enim veni. Et erat prædicans in synagogis eorum, & in omni Galilæa: & dæmonia eiiciens. † Et venit ad eum leprosus deprecans eum, & genu flexo, dixit * Si vis, potes me mundare. Iesus autem misertus eius, extendit manum suam, & tangens eum, ait illi, Volo, Mundare. Et cùm dixisset, statim discessit ab eo lepra, & mundatus est. Et comminatus est ei, statimque eiecit illum: & dicit ei, Vide nemini dixeris: † sed vade, [k] ostende te Principi sacerdotum, & offer pro emundatione tua quæ † præcepit Moyses, in testimonium illis. † [12] Et [l] egressus cœpit prædicare & [13] diffamare sermonem, ita vt iam nõ posset manifestè introire in ciuitatem, sed foris in desertis locis esse: & conueniebant ad eum vndique.

Christus curato paralytico Matthæum vocat: suam cum peccatoribus conuersationem excusat: ac discipulos suos non ieiunantes, sed spicas sabbato euellentes à Pharisæis excusatos defendit. II.

A † ITerum ingressus est Capharnaum post dies aliquot, & auditum est quòd in domo esset, & * conuenerunt

+ Matth. 8.d Luc. 5.

+ Matth. 8.d Luc. 5.e + Leui. 14.d & seq. + Luc. 4.f

+ Matth. 9.a Luc. 5. f

+ Matth. 9.b Luc. 5.f Ioan. 5.b

+ Matth. 9.b Luc. 5.f

+ Matth. 9.c Luc. 5.d

* Confestim.

runt multi, ita vt non caperet neque * ad ianuam, & loquebatur eis verbum. Et venerunt ad eum ferentes [b] paralyticum, qui à quatuor portabatur. & cùm non possent offerre eum illi præ turba, nudauerunt tectum vbi erat: & patefacientes submiserunt grabãtum in quo paralyticus iacebat. Cum autem vidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico, Fili, † dimittuntur tibi peccata tua. Erant autem illic quidam de Scribis sedentes, & cogitantes in cordibus suis, Quid hic sic [1] loquitur? Blasphemat. † Quis potest dimittere peccata, nisi solus deus? Quo statim cognito Iesus spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis, Quid ista cogitatis in cordibus vestris? Quid est facilius, dicere paralytico, Dimittuntur tibi peccata tua? an dicere, [b] Surge, tol le grabãtum tuum & ambula? † [c] Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, (ait paralytico,) Tibi dico, Surge, † tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. Et statim surrexit ille: & sublato grabato abiit inde coram omnibus, ita vt [2] mirarentur omnes, & honorificarent] deum, dicentes, Quia nunquam sic vidimus. † Et egressus est rursus ad mare, omnisque turba veniebant ad

† Luc. 7.g

† Ioan. 14.a Isa. 41.d

† Matth. 9.a Luc. 5. f

† Matth. 9.b Luc. 5.f Ioan. 5.b

† Matth. 9.b Luc. 5.f

g

* Vestibulum quòd erat ad ianuam, id ipsum intra ianuam.

a Iamque in paralytico genitum vniuersitas offeretur misericordiæ, & curationis ipsius verba cõtinenda. Non dicitur paralytico, Sanus esto? non dicitur, Surge & ambula? sed dicitur, Cõfidens esto fili, remissa sunt tibi peccata tua. In Adam vno peccato vniuersi gentibus remittuntur. Hilarius in Matth. 9. cap.

1 Loquitur blasphemias.

b An debilis videbatur cùm paralytico præciperet, Tolle grabatum tuum & ambula, sanitatis iam mandabat officium, cùm adhuc remedium illi debilitatis oraret? Ambro. de fide. lib. 4. cap. 3.

c Nusquam adhuc professus est se filiũ hominis, quam in isto loco: primùm, in quo primùm peccata dimisit, id est, in quo primùm indicauit, dum abluit, vt scandalo isto dissipato per scripturæ recordationem, facilius eum agnoscerent ipsum esse filium Marcio. Tertul. lib. 4. aduers.

2 Obstupescerent omnes & glorificarent.

cum, & docebat eos. Et cum præterirer, vidit Leui Alphæi sedentem ad teloniū: & ait illi, Sequere me. Et surgens secutus est eum. Et factum est: cùm accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores simul discumbebant cum Iesu & discipulis eius. Erant enim multi qui & sequebantur eum. Et Scribæ & Pharisæi videntes quia manducaret cum publicanis & peccatoribus, dixerunt discipulis eius, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester? Hoc audito Iesus ait illis, Non[3] necesse] habent sani medico, sed qui malè habent.† [d] Non enim veni vocare iustos, sed peccatores.* Et erant discipuli Ioannis &† Pharisæorum ieiunantes: & veniunt, & dicunt illi: Quare discipuli Ioannis & Pharisæorum ieiunant, tui autem discipuli non ieiunant? Et ait illis Iesus, Nunquid possunt filij nuptiarum quamdiu sponsus cum illis est, ieiunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt ieiunare. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt in illis diebus. [e] Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri: Alioquin auferet supplementum nouum à veteri, & maior scissura fit. Et nemo mittit vinum nouum in vtres veteres: alioquin dirumpit vinum vtres, & vinum effundetur, & vtres peribunt.

C

† Matth. 9.a
† Luc. 5.f

† Matth. 9.b
† Luc. 5.g

† De pœn. dist. 1. libenter.
1. Tim. 1.b
† Matth. 9.c
Luc. 5.h

sed

[f] Opus.
[3] De propheta Osee 6.b. præferens testimonium sigillat Scribas & Pharisæos, qui iustos se æstimantes, peccatorum & publicanorum consortia detestabantur. Hieronym. in Matth. cap. 9.
* Ad pœnitentiam.
[4] Pharisæi.
[e] Si concedimus in istam separationem legis veteris à nouæ per reformationem, per amplitudinem, per profectum, sicut similis separatur à semine concedam ut fructus ex semine, sic euangelium separatur à lege, dum per mentis ex lege, aliud ab illa, sed non alterum: diuersum, sed non contrarium. Tertul. lib. 4. aduer. Marcio.

sed vinum nouum in vtres nouos mitti debet.† Et factum est iterum
Matth. 12.a cùm* sabbatis ambularet per sata, & discipuli eius cœperunt[1] progredi] & vellere spicas. Pharisæi autem dicebant ei, Ecce, quid faciunt sabbatis discipuli tui] sabbatis, quod non licet?
†1. Reg. 21.b Et ait illis,† Nunquam legistis quid fecerit Dauid, quàdo necessitatem habuit & esuriit ipse & qui cum eo erāt? quomodo introiuit in domum dei sub Abiathar Principe sacerdotum, & panes propositionis manducauit, quos non licebat manducare nisi ex solis] sacerdotibus, & dedit eis & qui cum eo erant? Et dicebat eis, Sabbatum propter hominē factum est, & non homo propter sabbatum. † Itaque dominus est filius
Matth. 12.a † Luc. 6.a hominis, etiam sabbati.

Arida vistituta manu Pharisæos cum Herodianis insidiantes confutat: discipulos instituit: suam virtutem non à Beelzebub manare conuincit: & parentes suos manifestat. III.

A Matth. 12.a † Mar. 11.a Luc. 6.b † Luc. 13.c & 14.a

E†T introiuit iterum in synagogam: & erat ibi homo habens manum aridam. [a] Et obseruabant eum si sabbatis curaret,* vt accusarent illum. Et ait homini habenti manum aridam, Surge in medium. Et dixit eis,† Licet sabbatis benefacere, an malè? animam saluam facere, an[1] perdere?] At illi tacebant. Et circunspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorū,

* Dominus.
[f] Sed & esurientes accipere sibbatis esse an ex his quæ adiacebant, non vetabat lex, metere aut rem, & colligere in horreum vetabat. Quia igitur discipuli sacerdotes erant, pars Leuitica illorum erat. Ipse igitur Leuiticam substantiam habentibus, licebat eis esurientibus à similibus accipere escam. Irenæus lib. 4. cap. 20.
[a] Vide quomodo ille hoc exemplo confutet ostendi posse sectionem patris amatores esse, quàm hominum, & quòd inuenti parcentes, hominem non misereantur. Obserua etiam quo pacto diuersos varijs in locis dederit de sabbati solutione rationes, prout vel expetebat vt rationabiliter legem solueret, nec tamen Iudæos perturbaret. Euthy. super Matth. cap. 12.
* Item.
[1] Occidere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicit homini, Extende manum tuã. Et extendit, & restituta est manus illi.] †Exeuntes autem Pharisæi, statim cum[b] Herodianis consilium faciebant aduersus eum quomodo eũ perderent. †Iesus autem cum discipulis suis secessit ad mare: & multa turba à Galilæa & Iudæa secuta est eum, & ab Ierosolymis & ab Idumæa, & trans Iordanem, & qui circa Typum & Sidônẽ multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eum. Et dixit Iesus discipulis suis vt[3] in nauicala sibi deseruirent] propter turbam, ne comprimerent eum. multos enim sanabat, ita vt irruerent in eum vt illum tangerent quotquot habebant plagas. † Et spiritus immundi, cum illum videbant, procidebant ei, & clamabant dicentes, Tu es filius dei. Et vehementer comminabatur eis ne manifestarent illum. † Et ascendens in montem vocauit ad se quos voluit ipse, & venerunt ad eum. Et fecit vt essent duodecim cum illo, & vt mitteret eos prædicare. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates, & eiiciendi dæmonia. †Et imposuit Simoni nomen Petrus, & Iacôbum Zebedæi & Ioannem fratrem Iacôbi: & imposuit eis nomina[4] Boanerges,] †quod est, filij tonitrui, & Andream & Philippum, & Bartholomæum, & Matthæum, & Thomam & Iacôbum Alphæi, & Thaddæum & Simonem Cananæum, & Iudã[5] Scarioth]

2 Eius sana vt alteram.
b Herodiani, vel milites Herodis, vel hæretici quædam nimirum ordinem, quæ dicebat Herodẽ ipsum esse Christum, & quod in illo latissimarum regnum successio fuit habuisset. Ita enim expectabant prophetiam Iacob. Quando desecturi essent ex Iuda principes, tunc venturũ Christum. Theophyla. ibidem.
3 Nauicula sibi insereret.

Matth. 12.b
Luc. 10.d
† Matth. 4.b
† Luc. 4.c
B
† † Luc. 4.b
† Matth. 10.d
Luc. 6.b
Act. 1.a
† Matth. 10.d
Luc. 6.c
4 Boanerges, hoc est filij tonitrui, vel, secundũ Hier. Boanerem, quod non, vt plerique putant, Boanerges, sed corruptius ejtur Banerem, hæc Hieron. super Danielem.
5 Iscariotem.
† 93. dist. Legimus.

rioth] qui & tradidit illum. Et veniunt ad domum: & conuenit iterum turba, ita vt non[6] possent] neque panem manducare. Et cùm audissent sui, exierunt tenere eum.[d] dicebant enim, †Quoniam in furorem versus est. Et Scribæ qui ab Ierosolymis descenderant, dicebant, Quoniã Beel-zebub habet. & quia in principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Et conuocatis eis, in parabolis dicebat illis, †[e] Quomodo potest sathanas sathanam eiicere? Et si regnum in se diuidatur, non potest regnum illud stare. Et si domus super semetipsam dispartiatur, non potest domus illa stare. Et si sathanas consurrexerit in semetipsum, dispertitus est, & non poterit stare, sed finem habet. †Nemo potest vasa fortis ingressus in domum* diripere, nisi prius fortem alliget, & tunc domum eius diripiet. †Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, & blasphemiæ quibus blasphemauerunt. qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum, non[7] habebit] remissionem in æternum, sed reus erit æterni[8] delicti.] Quoniam dicebant, Spiritum immundum habet. Et veniunt mater eius & fratres, & foris stantes miserunt ad eum vocantes eum. Et sedebat circa eum turba: & dicunt tei,

6 Posset.
d Quoniam audierunt cum talia prædicare, nec à prædicatione cessare, nec corporalia commoda curare, æstimabant quod esset in furorem conuersus. Quemadmodũ. Forsitan olim ad Paulum: Multæ litteræ ad insaniam te conuertunt. Voluerunt eum Iesum tenere, nũc ex insania sibi fecisse, vel aliis nouum commentum inferret. Dionysius ibidem.
e Quod autem dicit dominus, Quomodo potest sathanas sathanam eiicere, ne forte quisquam vtens nouitibus aliis quibusdam inuentionibus potestatem cum dæmonio exclusserit, falsam putet esse ipsam dominici sententiam, ad hoc intelligat dictũ, quia hoc modo sathanas etiam si corpori aut corporis sensibus parcit, sideo parcit, vt ipsum hominis voluntati per inuidiæ errorem eripiat nunquo maiore dominetur. Hoc autem modo non exit sathanas: sed potius in intima ingreditur, vt in eo sic operetur, quemadmodum dicit Apostolus. Secundum principem potestatis aeris huius, qui nunc operatur in filijs diffidentiæ. Aug. lib. 83. quæst. 79.

† Matth. 9.d & 12.b
† Luc. 11.b
† Matth. 12.c
† Luc. 11.b
† Matt. 12.d Luc. 12.b
D
† Matth. 12.c Luc. 12.b 2. Ioan. 5.d
6 Habet. 7 Habet. 8 Iudicij.

Ecce matet tua & fratres tui foris quærunt te. Et respondens eis, ait; Quæ est mater mea & fratres mei! Et circunspiciens eos qui in circuitu eius sedebant, ait, Ecce mater mea & fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem dei, hic, frater meus & soror mea & mater est.

Regno cœlorum sub variorum seminum & grani sinapis parabola annunciatio, mare traiciens dormit: excitatus autem, verbo tempestatem cunctis mirantibus sedat. IIII.

Aa.de.23.
+Matt.13.b
Luc.8.a

ET iterum cœpit docere[a] ad mare,] & congregata est ad eum turba multa, ita vt in nauim ascendens sederet in mari, & omnis turba circa mare super terram erat: [a] & docebat eos in parabolis multa, & dicebat illis in doctrina sua, Audite: †ecce, exiit[2] seminans ad seminandum. Et* dum seminat, aliud cecidit circa viam, & venerunt volucres cœli, & comederunt illud. Aliud verò cecidit super petrosa vbi non habuit terram multam: & statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terræ: & quando exortus est sol, exæstuauit, & eo quòd non[3] habebat] radicem exaruit. Et aliud cecidit in spinas, & ascenderunt spinæ, & suffocauerunt illud, & fructum non dedit. [b] Et aliud cecidit in terram bonam, & dabat fructum ascendentem & crescentem, & asserebat vnum[4] triginta, vnum sexaginta,

† Matt.13.a
Luc.8.a

1 Inter mare.
a Et nonne quòd non omnia locutus sit hic in parabolis, sed multa. Si enim omnia dixisset in parabolis, absque ænigmatis populi recessissent, perspicua missa obscuris, vt per ea quæ intelligunt prouocentur ad eorum notitia quæ non intelligūt. Hieron. in. 13. cap. Matth.
2 Seminator.
* Factum est.
3 Haberet.
b Vide quàm rara sint bona, quamque pauci sint qui saluentur. Ecce enim sola quarta seminis pars fructificauit, tres autem perierunt: qui sunt scandalizati, pusillanimes, & secula curis occupati, simul & diuitiarum fallaciæ seruientes. Euthym.
Matth. 13. cap.
4 Tricesimum, vel trigecuplum, & vnum sexagesimum, vel sexagecuplum, & vnum centesimum, vel centuplū.

ginta, & vnum centum.] Et dicebat, Qui habet aures audiendi audiat. Et cùm esset[5] singularis,]interrogauerunt eum ij qui cum eo erant duodecim, parabolam. Et dicebat eis, †Vobis datum est nosse mysterium regni dei: illis autem qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt: vt[c] videntes videant, & non videant: & audientes audiant, & non intelligant: nequando conuertantur, & dimittantur eis peccata. Et ait illis, Nescitis parabolam hanc? Et quomodo omnes parabolas cognoscetis?] Qui seminat, verbum seminat. Hi autem sunt qui[d] circa viam: vbi seminatur verbum, & cùm audierint, confestim venit sathanas, & aufert verbum quod seminatum est in[6] cordibus] eorum. Et hi sunt similiter qui super petrosa seminātur: qui cùm audierint verbum, statim cum gaudio accipiunt illud, & non habent radicem in se, sed[7] temporales] sunt: deinde orta tribulatione & persecutione propter verbum, confestim scandalizantur. [e] Et alij sunt qui in spinis seminantur: hi sunt qui verbum audiūt, & ærumnæ seculi* & deceptio diuitiarum, & circa reliqua concupiscētiæ introeuntes suffocant verbum, & sine fructu efficitur. Et hi sunt qui

B
+Matt. 15.b
Luc. 8.b
Ioan. 12.f
Isa. 6.c
Rom. 11.b
+Matth. 13.c
Luc. 8.b

5 Solus.
c Nunquid Iglitur per segregationem, & naturale fatum, alijs quidem datum est, alijs verò non? Absit. Sed alijs quidem datum est qui inquirunt, Quæritè enim, inquit, & dabitur vobis: cæteros autem excæcauit deus, ne sit illis in maiorem condemnationem, si intelligant, & non faciant. Theophyl.
ibidem.
d Via dicitur, qui segnis est, qui verbum quidem dessiderat, nec auditu recipit, verum illud in conscientia non abscondit, sed quasi via conculcato, ideoque deuastatur, ipsum fert lubter impositum.
6 Corde.
7 Temporarij.
e Hinc est quòd sunt quatuor genera hominum verbum dei audiendi, & quatuor differentiæ seminis: quarum quartum genus dumtaxat saluatur. Nam pauci desiliē quæ à pari seminis sēlam sentiscat. Vnde semen diuini ver-

g iiij

bi quadripartitum, & tamen in tribus partibus perditum: nec progressa præsentatione cessandum. Dionysius in. 13. cap. Matth.
* Huius.

super terram bonam seminati sunt, qui audiunt verbum & suscipiunt, & fructificant, vnum triginta, vnū sexaginta, & vnum centum. Et dicebat illis,† Numquid venit lucerna vt sub modio ponatur? aut sub lecto? nónne vt super candelabrum ponatur? † Non est enim aliquid absconditum quod nō manifestetur: nec factum est occultum, [8] quod nō veniat in palam.] Si quis habet aures audiendi audiat. Et dicebat illis, Videte, quid audiatis. † In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, [9] & adijcietur vobis.] [f] Qui enim habet, dabitur illi: & qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. Et dicebat, † Sic est regnum dei quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, & dormiat, & exurgat nocte & die, & semen germinet, & [9] increscat] dum nescit ille. Vltrò enī terra fructificat, primùm herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. Et cum ex [9] se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis. Et dicebat, Cui assimilabimus regnum dei? aut cui parabolæ comparabimus illud? † Sicut granum sinápis: quod cùm seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus quæ sunt in terra: & cùm natum fuerit, [10] ascendit] in arborem] & fit maius omnibus oleribus, & facit ramos magnos, ita vt possint sub vmbra eius aues cœli [10] habitare.] Et

C

† *Matth. 5. b Luc. 8. c & 12. d*

† *Matth. 10. d Luc. 8. c. & 16. d*

† *Matth. 7. a Luc. 8. f*

† *Matt. 13. b & 6. d*

D

talibus

8 *Sed vt in palàm veniat, vel. qu id in propatulum non veniet.*

f *Regni mysteria si dei percipit. Hæc in quibus fuerit pro fectus, & incrementis profectus sui abundabit. in quibus verò non fuerit, etiam quod habent, auferetur ab eis. Damnum scilicet fidei ex operis declarat: quam fidem Iudæi non habentes, legem quoque quam habuerunt, perdiderunt. Et ideo perfectum lex euangelica habet: donum quia suscepta nauis fructibus ditat, repudiata verò etiam veteris substantiæ opes deuorabit. Hila. in Matth. 13. 16.*

9 *Pullulet.*

10 *Nidificare.*

talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire: sine parabola autem non loquebatur eis. Seorsum autem, discipulis suis disserebat omnia. † Et ait illis in illa die, cùm serò esset factū, Transeamus [11] contrà. Et dimittentes, turbam assumunt eum ita vt erat in naui: & aliæ naues erant cum illo. Et facta est procella magna venti, & fluctus [12] mittebat] in nauim, ita vt impleretur nauis. [g] Et erat ipse in puppi super ceruical dormiens: & excitant eum, & dicunt illi, Magister, non ad te pertinet quia perimus? Et exurgens comminatus est vento, & dixit mari, Tace, obmutesce. Et cessauit ventus, & facta est trāquilitas magna. Et ait illis, Quid timidi estis? [13] necdum] habetis fidem? Et timuerunt timore magno: & dicebant ad alterutrum, † Quis, putas, est iste, quia & ventus & mare obediunt ei?

† *Marc. 8. c Luc. 8. d*

† *Matth. 8. f*

Ejecta in porcos à dæmoniaco legione, Christus Iairi filiam, hæmorrhoissa curata suscitat. V.

A

† *Matt. de. 22 Marc. 8. d Luc. 8. d*

ET † venerunt transfretum maris in regionem [a] Gerasenorum. Et exeunti ei de naui, statim occurrit de monumentis homo in spiritu immundo, qui domicilium habebat in monumentis. Et neque catenis iam quisquam poterat eum ligare: quoniam sæpe compedibus & catenis vinctus, dirupisset catenas, & compedes comminuisset: & nemo pote-

11 *Ire oleo circuire ripam.*

12 *Irruebant.*

g *Aliter dicitur dormire deum, cum fides eius inter præsentia huius mundi in quorundam fidelium corde non viget, sed dormit. Hanc dormitionem saluator noster in se significauit, cum in naui inter fluctus dormiuit, vel certe dormire dei, est electis suis in tribulationibus huius mundi positis, videri fabulose. Aug. de cgent. diuinis.*

13 *Quomodo non, a Gerasa, quæ & Gadara, vel Gergesa, ciuitas est tribus Simeonis trans Iordanem in deserto, vbi Absalon patrem persequens diuinam sensit vltionem. Propterea nihil refert, an dicas Gerasenorum à Gerasa, vel Gadarenorum à Gadara, vel Gergesenorum à Gergesa: quia his tribus nominibus appellatur ab Euangelistis.*

rat eum domare, & semper die ac nocte in monumentis & in montibus erat, clamans & concidens se lapidibus. Videns autem Iesum alongè, cucurrit & adorauit eum, & clamans voce magna, dixit, [b] Quid mihi & tibi Iesu fili dei altissimi? Adiuro te per deum ne me torqueas. Dicebat enim illi, Exi spiritus immunde ab homine isto. Et interrogabat eum, Quod tibi nomen est? Et dicit ei, † Legio mihi nomen est: quia multi sumus. Et deprecabatur eum multùm, ne se expelleret extra regionem. Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus, pascens ad in agris.] Et deprecabantur eum spiritus, dicentes, [c] Mitte nos in porcos, vt in eos introëamus. Et concessit eis statim Iesus. Et exeuntes spiritus immundi, introierunt in porcos: & magno impetu grex præcipitatus est in mare, ad duo milia, & suffocati sunt in mari. Qui autem pascebant eos, fugerunt, & nunciauerunt in ciuitatem & in agros. Et egressi sunt videre quid esset [1] factū:] & venerunt ad Iesum, & vident illum qui à dæmonio vexabatur, sedentem, vestitum, & sanæ mentis: * & timuerunt. Et narrauerunt illis, qui viderant, qualiter factum esset ei qui dæmoniorum habuerat: & de porcis. Et rogare cœperunt eum vt discederet de finibus eorum. Cùmque ascenderet nauim, cœpit

[b] *Non voluntaria illa confessio est, quam præmium sequitur confitentis, sed necessitatis extorsio, quæ exijt inuitos. Voluntas sic ei fuerat, vt post mal. eum temporis dæmonum sum videant, nihil aliud nisi de verberibus deprecantur. Sic & dæmones cernentes dominum in terris repente versari, ad inuocandum se venisse credebāt. Præsentia enim saluatoris tormenta sunt dæmonum. Hilario in Matth. cap. 8.*

[c] *Videntes igitur dæmones non sibi iā locum in gentibus derelinqui, vt pastitur eos habitare in hæreticis deprecantur: quibus occupatis, totus in mare impetu rapido per præceps grex coactus est, in cupiditatem scilicet secularium, dæmonū præcipitatur suffocatus in aquis multis, id est, cum reliquiarū gentilium infidelitate moritur. Hilarius in Matth. cap. 8.*

1 *Factum.*

* *Eum qui habuerat legionem.*

cœpit illum deprecari qui à dæmonio vexatus fuerat vt esset cum illo: & non admisit eum, sed ait illi, Vade in domū tuam ad tuos, & annuncia illis quanta tibi dominus fecerit, & misertus sit tui. Et abiit, & cœpit prædicare in Decapoli quanta sibi fecisset Iesus: & omnes mirabantur. † Et cùm transcendisset Iesus in naui rursum trans fretum, conuenit turba multa ad eum, & erat circa mare. Et venit quidam de Archisynagogis nomine [2] Iairus: & videns eum procidit ad pedes eius, & deprecabatur eū multùm, dicēs, Quoniam filia mea in extremis est, † Veni, imponē [3] manum tuam] super eam, vt salua] sit & viuat. Et abiit cum illo, & sequebatur eum turba multa, & comprimebat eum. Et mulier quę erat in profluuio sanguinis annis duodecī, & fuerat multa perpessa à cōpluribus medicis, & erogauerat omnia sua, nec quicquam profecerat, sed magis deterius habebat: cùm audisset de Iesu, vēnit in turba retrò, & tetigit vestimentum eius. dicebat enī, Quia si vel vestimē tum eius tetigero, salua ero. [4] Et cōfestim siccatus est fons sanguinis eius: & sensit corpore quia sanata esset a plaga. Et statim Iesus in semetipso cognoscens virtutem quæ exierat [5] de illo,] conuersus ad turbam aiebat, [f] Quis tetigit vestimenta mea? Et dicebāt ei discipuli sui, Vides turbam comprimētem te, & di-

d. Nomen autē ipsius exprimit propter Latinos, qui scirent id quod sibi dictum sacrum. Diuinitatem autem fidē habebatur ille. Fidelis enim erat, cū quod procidebat ad pedes Iesus sed quia & adsecrabat vt veniat, non quantam operebat præsentiam sperabat. Theophyl. ibidem.

2. *Manue.*

e. Tangitur à fœmina quæ sanguine fluebat, & nesciuit à qua. Quis me, inquit, tetigit? Etiam euangelicis discipulis, perseuerat ignorantia voce. Quid dicis hæreticus? Sciebat ne personam? Et cur quasi ignorans loquebatur? vt cōfessionem terre prouocaret, vt timorē probaret. Tertul. adu. Marcio. lib. 4.

3. *à seipso.*

f. Dominus quasi sciens interrogat, vt iudicet factum. Si non interrogasset, & dixisset: Quis me tetigit, nemo scire fuisset facta esse signa. Chrysost. homil. 7. in Marcum.

cis. Quis me tetigit? Et circunspiciebat videre eam, quæ hoc fecerat. Mulier verò timens & tremens, sciés quod factum esset in se: vênit & procidit ante eum, & dixit ei [g] omnem veritatem. Ille autem dixit ei, Filia, fides tua te saluam fecit: vade in pace, & esto sana à plaga tua. Adhuc eo loquente veniunt [a] nuncij] ad Archisynagogum, dicêtes, Quia filia tua mortua est: quid vltrà vexas magistrum? Iesus autem audito verbo quod dicebatur, ait [4] Archisynagogo, Noli timere: tantummodò crede. Et non admisit quenquã se sequi, nisi Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem Iacôbi. Et [+] veniunt [in domum Archisynagogi, & [5] vidit] tumultum, & flentes, & eiulantes multùm: & ingressus ait illis, Quid [6] turbamini & ploratis? [b] Puella non est mortua, sed dormit. Et irridebant eum. Ipse verò eiectis omnibus, assumit patrem & matrem puellæ, & qui secum erant, & ingrediuntur vbi puella erat iacens. [1] & tenens manum puellæ, ait illi, [+7] Tha bita cumi.] quod est interpretatum, Puella (tibi dico) surge. Et confestim surrexit puella, & ambulabat. Erat autem annorum duodecim, & obstupuerunt stupore magno. Et præcepit illis vehementer vt nemo id sciret: & * iussit dari illi manducare.

g *Christus est veritas, & quia sanata est à veritate, confitetur veritatem.*

4 *Vende, sallitet Iesus.*

5 *Videt.*

6 *Tumultuamini.*

b *Non est mortua, quo ad me, (quamuis naturali ordine mortua sit,) sed dormit mihi, qui eam valeo citius suscitare à morte, quàm vos dormientem à somni. Itaque non est mortua, id est, irreparabiliter destituta à vita. Dionys. in Mat. cap. 9.*

c *Vt ostenderet quid sanctissima caro eius mortuos vivificaret. Euthym. ibidem.*

7 *Thalitha Cumi, id est, puella surge, vt dixit.*

Christus in patria docens non edit virtutes: binos mittit discipulos trajecto mari: quinque hominum milia cibat: super aquas reuertens tempestatem sedat, & multos sanat. VI.

A

† *Ma. 13. 54. Luc. 4. c Ioan. 4. f*

Et [+] T egressus inde, [a] abiit in patriam suam: & sequebantur eũ discipuli sui.] & facto sabbato cœpit in synagoga docere: & multi audientes [1] admirabantur [2] in doctrina eius,] dicentes, [b] Vnde huic hæc [3] omnia?] & quæ est sapientia quæ data est illi, & virtutes tales quæ per manus eius efficiuntur? Nónne hic est faber, filius Mariæ, frater Iacôbi & Ioseph & Iudæ & Simônis? nónne & sorores eius hic [4] nobiscum] sunt? Et scandalizabantur in illo. Et dicebat illis Iesus,

† *Mat. 13. 57 Luc. 4. f*

† Quia non est propheta [5] sine honore,] nisi in patria sua, & ĩ domo sua, & in cognatione sua. Et nõ poterat ibi virtutem vllam facere: nisi paucos infirmos impositis manibus curauit: & mirabatur propter incredulitatẽ eorũ, & circuibat castella in circuitu, docens. [c] † Et cõuocauit

B

† *Mat. 14. c Luc. 9. a Epbe. 6. c*

duodecim: & cœpit eos mittere binos, & dabat illis potestatem [6] spirituum immundorum.] Et præcepit eis ne quid tollerẽt in via, nisi virgã tantùm: non peram, non panem, neque in zona æs, sed calceatos sandaliis, & ne indnerentur duabus tunicis. Et dicebat eis, Quocunque introieritis in domũ, illic manete donec exeatis inde. & quicunq; nõ re-

a. *Ascendit ad patriam, non ignorans fo contemptum iri, sed ne in posterũ dicere queant, Si venisset, vtique credidissemus ei. Theop. ibidem.*

1. *Obstupuerunt.*

b. *Vides in Nazareth ista dicta fuisse, Nonne fratres eius, inquiunt, ille est? Quid hoc sibi vult? Hinc enim magis in fidem induci deberetis. Sed pessima certe res inuidia est, & sibi ipsi sæpe repugnat. Nam quæ inaudita & mirabilia erant, ac sufficientia ipsos ad Iesum attrahere, ea illos magis scandalizabant. Chrys. Mat. 13. hom. 49*

2. *Apud nos.*

3. *Contemptus.*

c. *Benignus & clemẽs dominꝰ & magistꝛer non inuidiæ seruit atque discipulis virtutes suas. Hieron. Mar. 10. cap.*

4. *In spiritus immundos.*

ceperint vos, nec audierint vos, † exeuntes inde excutite puluerē de pedibus vestris in testimonium illis. * Et exeuntes prædicabāt vt pœnitentiam agerēt, & dæmonia multa eiiciebant, † & vngebant oleo multos ægros, & [5] sanabantur.] Et audiuit rex Herodes (manifestum enim factū est nomen eius) & dicebat, Quia Ioannes Baptista resurrexit à mortuis: & propterea virtutes operantur in illo. Alij autē dicebant, Quia Elias est. alij verò dicebant, Quia Propheta est, quasi vnus ex Prophetis. † Quo audito Herodes ait, Quē ego decollaui Ioannē, hic à mortuis resurrexit. Ipse enim Herodes misit ac tenuit Ioannē, & vinxit eū in carcerem propter [d] Herodiadem vxorē Philippi fratris sui, quia duxerat eā. † Dicebat enim Ioānes Herodi, [e] Non licet tibi habere vxorē fratris tui. Herodias autē insidiabatur illi: & volebat occidere eum, nec poterat. Herodes enim metuebat Ioannem, sciēs eum virum iustum & sanctum: & custodiebat eum, & audito eo multa faciebat: & libenter eum audiebat. Et cùm dies opportunus accidisset, [6] Herodes natalis sui cœnam fecit Principibus] & tribunis & primis Galilææ. Cumque introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset Herodi, simúlque recūbentibus: rex ait puellæ, Pete à me quod vis: & dabo tibi. & iurauit illi, Quia quicquid petieris dabo tibi, [7] licet] dimidium regni mei. Quæ cùm exisset, dixit matri suæ, Quid petam? At illa dixit, Caput Ioannis Baptistæ. Cúmque introisset statim cum festinatione ad regē, petiuit dicēs, Volo vt protinus des mihi in disco caput Ioannis Baptistæ. [f] Et contristatus est rex. propter iusiurandū & propter simul discumbentes noluit eam cōtristare: sed misso spiculatore præcepit afferri caput eius in disco: * & decollauit eum in carcere. Et attulit caput eius in disco: & dedit illud puellæ, & [g] puella dedit matri suæ. Quo audito, discipuli eius venerūt, & tulerūt corpus eius: & posuerunt illud in monumento. Et conuenientes Apostoli ad Iesum, renunciauerunt ei omnia quæ egerant & docuerant. Et ait illis, Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum. Erant enim qui veniebant & redibant multi: & nec spatiū māducādi habebāt. Et ascendentes in nauim, abierunt in desertum locum seorsum. Et viderunt eos abeuntes, & cognouerunt multi: & pedestres de omnibus ciuitatibus cucurrerūt illuc, & præuenerunt eos. † Et exiens vidit turbam multam Iesus: & misertus est super eos, quia erāt sicut oues non habentes pastorem, & cœpit illos docere multa. Et cū iam

† Mat. 10. b Luc. 10. b Act. 13. b

Luc. 9. d

† Iosephus Antiq. 18. c Matth. 14. c Luc. 9. a

† Mat. 22. d Luc. 3. d

† Matth. 9. d & 15. a

* Amb. dicit vbi tolerabiliùs erit Sodomis & Gomorrhis in die iudicij quàm ciuitati illi. Græc.

5. Sanabat, scilicet oleum, quo ad sanandum vngebantur apostoli.

* Ipse ipse.

d. Bellum inter Arethæum, regem Arabiæ, ob ignominiam filiæ suæ Herodis vxoris, sed ab eo propter Herodiadem repudiatæ, & ipsum Herodem euertum est, in quo Herodis exercitus exanimatus est. quod forsan ei accidisse propter pia talium, quod in necem Ioannis admisit. Euseb. Ecclesiast. hist. lib. 1. cap. 13.

e. Quid autē aliud Ioannes ipse bonestatem coniugalem, vt dabonella nuptias etiam in rege non posset perpeti, ait, Non licet tibi illam vxorem habere? Volo tacere, ne indecoram sibi iudicasset mortis meæ veram nō dicere, inclinare vero ad prophetiam ambitiosam adulationem sub-

uexere. Sciebat vtique moriturum se esse, quia regi aduersabatur: sed honestatem saluti prætulit. Amb. Of. lib. 13. cap. 12.

6. Quando Herodes in natalitijs suis cœnam faciebat primatibus.

7. Vsque ad. Contristatus est Herodes propter iuramentum in auth. & propter conuiuas suos. Fecerat enim cœnam primatibus & tribunis, & primis Galilææ. Ita ne in tantorum virorum præsentia vt decet periurare & mendax, vel, ne ipse turbaretur. Dion. ap. in Mat. 14. c.

* Ille autem ablis

f. Propter Herodiadē, Arethæ regis Arabum filiam, & Philippi vxorem legitimam, dicit Iosephus Ioannem super omnes iustissimum, ab Herode capite cæsum: propter quem etiam regno commotus eum depulsum, atque in exilium in Viennā Galliæ vrbem transmisit. Euseb. Eccles. hist. lib. 1. cap. 13.

hora multa fieret, accesserũt* discipuli eius, dicentes, † Desertus est locus hic, & iam hora præteriit: dimitte illos, vt euntes in proximas villas & vicos, emant sibi cibos [8] quos manducent.] Et respondens ait illis, Date illis vos manducare. Et dixerunt ei, Euntes emamus ducentis denariis panes: & dabimus illis manducare. Et dicit eis, Quot panes habetis? ite & videte, & cùm cognouissent, dicunt, Quinque: & duos pisces. [h] Et præcepit illis vt accumbere facerent omnes, [9] secundum cõtubernia] super viride fœnum. Et discubuerunt [10] in partes] per centenos & quinquagenos. Et acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, intuens in cœlum [i] benedixit, & fregit panes, & dedit discipulis suis vt ponerent ante eos: & duos pisces diuisit omnibus. Et manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et sustulerunt reliquias, fragmentorũ duodecim cophinos plenos: & de piscibus. Erant autem qui manducauerunt, * quinque milia virorum. Et statim coëgit discipulos suos ascendere nauim, vt præcederẽt eum transfretum [k] ad Bethsaidam: dum ipse dimitteret populum. Et cùm dimisisset eos, † abiit in montẽ orare. Et cùm serò esset, erat nauis in medio mari, & ipse solus in terra. Et videns eos laborantes in remigãdo (erat enim ventus cõtrarius eis) & circa quartã vigiliam noctis venit

* Ad eum.

8. Quid enim manducent non habent.

h. Iesus ipse perfectis quæ in eremo quinque panibus quinque milia pauerat scivit. Sciuit & rursus septẽ milia quatuor. & sextarios quidem reliquiæ, ibi cophini duodecim, illic verò sportæ septem: neutrum, vt arbitror, absque ratione, seu spiritu indignum. Greger. Nazianze. in sanctam Pentecost. oratio.

9. Distinctes in cõuiuia.

10. Caternatim.

i. Benedixit & fregit, patri agens gratias, post tempora legis ac prophetarum se in euangelium cibum verti significans. Hilarius. in Matth. cap. 14.

* Panes, fermè.

k. Bethsaida ciuitas in fine lacus Genezar versus septentrionem, in cuius sede à Philippo Herodis fratre, ædificata est Iulias in deserto Aulonis, iuxta Magdalon, à quo dicta Magdalena.

† Mat. 14. Luc. 9. Ioan. 6.

Infra 8.

† Mat. 14. Luc. 6. Ioan. 6.

nit ad eos [l] ambulans super mare, & volebat præterire eos. † At illi vt viderunt eum ambulantem super mare, putauerunt phantasma esse: & exclamauerunt. Omnes enim viderũt eum: & conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis, & dixit eis, Cõfidite, ego sum: nolite timere. Et ascendit ad illos in nauim: & cessauit ventus. Et [11] plus magis] intra se stupebant. non enim intellexerunt de panibus. erat enim cor eorum obcæcatum. Et cùm trãsfretassent, venerunt in terram [m] Genesareth: & applicuerunt. † Cúmque egressi essent de naui, continuò agnouerũt eum: & percurrentes vniuersam regionem illam, cœperunt in grabãtis eos qui se malè habebant circũferre vbi audiebant eũ esse. Et quocunque introibat in vicos vel in villas aut ciuitates, in plateis ponebãt infirmos, & deprecabantur eum vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent, & quotquot tangebant eum, salui fiebant.

† Mat. 14. d

† Ibidem.

Hominum traditiones diuinis aduersas Christus reprobat: Chananæ filiam à dæmonio liberat: & suadum impeditæ linguæ restaurat.

Cap. VII.

† Mat. 15. 33. Marc. 15. a

† T[1] conuenerunt] ad eum Phariſæi & quidam de Scribis, venientes ab Ieroſolymis. [a] Et cùm vidissent quosdã ex discipulis eius communibus manibus, id est nõ lotis manducare panes, vituperaue-

h

l. Mirum autẽ miraculum erat ambulare super mare, & tenera diuinitus, & cum esset tanta tempestas, tanquè contrarius ventus, miraculi incrementum erat. Theophyl. ibidem.

11. Ampliùs.

m. Genesareth, Hebraï dicunt Geneseth, Græci mare Chenereth. Latini ad Carmeli radices, quæ fundit Iordanis, Latitudine 8. leucarũ, & latissimè ita vocãtur in sacris bibliis miraculis multis celebratur.

1. Conueniunt.

a. Lauabant enim ludei ex decreto seniorum pocula, vrceos, æramenta, & lectos, existimantes ea hoc modo sanctificari. Aliaque multa huiusmodi tradita observanda, lectum quidè transgredientes, hæc autem vt dicta obseruentes. Euthymius.

rũt. Phariſæi enim & omnes Iudæi, niſi crebrò lauerint manus, nõ manducãt, tenentes traditionem ſeniorum: & à foro, venientes] niſi [2] baptizentur,] non comedunt. & alia multa ſunt quæ tradita ſunt illis [3] ſeruare, baptiſmata] calicũ & vrceorum & æramentorum & lectorum. Et interrogabant eum Phariſæi & Scribæ, [b] Quare diſcipuli tui nõ ambulãt iuxta traditionem ſeniorum, ſed communibus manibus manducant panem? At ille reſpondens dixit eis, † Benè prophetauit Iſaias de vobis hypocritis, ſicut ſcriptum eſt, Populus hic labiis me honorat, cor autem [4] eorum longè eſt] à me. in vanum autem me colunt, docentes doctrinas &] præcepta hominũ. Relinquentes enim mãdatum Dei, tenetis traditiones hominum, baptiſmata vrceorum & calicum: & alia ſimilia his facitis multa. Et dicebat illis, Benè irritum [5] feciſtis] præceptum Dei, vt traditionem veſtram ſeruetis. Moyſes enim dixit, † Honora patrem tuum & matrem tuam: &, † Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur: Vos autem dicitis, Si dixerit homo patri aut matri, Corban (quod eſt, donũ) quodcunque ex me, tibi profuerit: & vltrà non dimittitis eum quicquam facere patri ſuo aut matri, reſcindẽtes verbum dei per traditionẽ veſtrã quã tradidiſtis. & ſimilia huiuſmodi multa facitis. † [c] Et aduocans

2. Lauentur.

3. Obſeruanda, abſtinere.

b. Diſcipuli verò frequenter illotis manibus edebant nõ ſollicitè iſta. Quomodo id enim facere poterant, cã nunquam talo quippiã obſeruaſſent, ſed ſolitæ victuũ curam haberent, corporalem ſuſtinationem deſpicientes, cũ quòd earum trãſgreſſio nullum animæ poſſet afferre nocumentũ. Idem Euthymius in Matth.

4. Suum elongauit.

5. Facitis.

c. Nec ſolùm aduocando eos, verumetiam verbis attentiores facit, dicens, Intelligite, id eſt attendite, atque aures erigite. Si enim iſtis anſa vlaſtis inſtituta ſua traditiones, multò magis pareſt mandatis, qui ad veras vos oportuit prophetiam induco. Chryſoſt. in Matth. Homil. 52.

cans iterum [6] turbã, dicebat illis, Audite me omnes, & intelligite. Nihil eſt extra hominem introiẽs in eum, quod poſſit eum coinquinare. ſed quæ de homine procedunt, illa ſunt quæ coinquinant hominem. Si quis habet aures audiẽdi audiat. Et cùm introiſſet in domum à turba, interrogabant eum diſcipuli eius [d] parabolam.] Et ait illis, Sic & vos [7] imprudentes] eſtis? Non intelligitis quia omne extrinſecus introiens in hominem, non poteſt eum coinquinare: quia nõ intrat in cor eius, ſed in ventrẽ vadit, & in ſeceſſum exit, purgans omnes eſcas? † Dicebat autem quoniã quæ de homine exeunt, illa coinquinant hominem. † [d] Abintus enim, de corde hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furta, auaritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ, oculus malus, blaſphemia, ſuperbia, ſtultitia. Omnia hæc mala abintus procedũt, & coinquinant hominẽ. † Et inde ſurgens abiit in fines Tyri & Sidõnis: & ingreſſus domum, neminem voluit ſcire, & non potuit latere. Mulier enim ſtatim vt audiuit de eo, cuius filia habebat ſpiritum immundũ, intrauit, & procidit ad pedes eius. Erat enim mulier gẽtilis, Syrophœniſſa genere. Et rogabat eum vt dæmonium eiceret de filia eius. Qui dixit illi, Sine priùs ſaturari filios. non eſt enim bonũ ſumere panem filiorum, & mittere ca-

5. Turbas.

6. De parabola.

7. Sine intelligẽtia.

d. Vna ſentẽtia duo quæda hominis ora complexus eſt: vnũ corporis, alterũ cordis. Nã vtique vnde illi homini pũ tauerãt inquinari, in os intrat corporis. Vnde autem dominus dixit inquinari hominem, de cordis ore procedit. Auguſt. de trinita. lib. 15. cap. 10.

† Matt. 15. c Hebr. 5. d

† 15. q. 6. c Si quando.

† Ibidem Iſa. 29. d

† Exod. 20. Leuit. 20. b Deutr. 5. b Ephe. 6. a † Exod. 21. a Leuit. 20. b Prou. 20. b

† Matt. 15. d

nibus. At illa respondit, & dixit illi, D
Vtique domine. nam & catelli comedunt sub mensa de micis puerorum. Et ait illi, Propter hūc sermonem vade, exiit dæmonium de filia tua. Et cū abiisset domū, inuenit puellam iacentem supra lectum, & dæmonium exisse. † Et iterū exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos. Et adducunt ei surdū & mutum: & deprecabantur eum vt imponat illi manum. Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas eius: & expuens, tetigit linguam eius, & suspiciens in cœlum, ingemuit: & ait illi, Epheta, quod est adaperire. Et statim apertæ sunt aures eius: & solutum est vinculum linguæ eius, & loquebatur rectè. Et præcepit illis ne cui dicerent. † Quātò autem eis præcipiebat, tantò magis plus prædicabant, & eò amplius admirabantur, dicētes, Benè omnia fecit: & surdos fecit audire, & mutos loqui.

Quatuor hominum millibus saturatis, Pharisæis signum negat: cæcum illuminat: ac discipulis super sui opinione requisitis, suam annunciat passionem: & sequacibus suis promittit mercedem. VIII.

IN diebus illis iterum cùm turba multa esset, & non haberent quod manducarent: conuocatis discipulis, ait illis, Misereor super turbam: quia ecce iam triduo sustinent me, nec habent quod mā-

fustinent me, nec habent quod mā- SEC. MARC. 59
ducent: & si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in via: quidam enim ex eis dēlongè venerunt. Et responderunt ei discipuli sui, Vnde illos quis poterit hic saturare panibus in solitudine? Et interrogauit eos, Quot panes habetis? Qui dixerunt, Septem. Et præcepit turbæ discumbere super terram. b
Et accipiens septem panes, gratias agens fregit: & dabat discipulis suis vt apponerent, & apposuerunt turbæ. Et habebant piscículos paucos: & ipsos benedixit, & iussit apponi. Et manducauerunt & saturati sunt, & sustulerunt quod superauerat de fragmentis, septem sportas. Erāt autem qui manducauerant, quasi quatuor milia: & dimisit eos. † Et statim B ascēdēs nauim cum discipulis suis, vēnit in partes c Dalmanutha. Et exierunt Pharisæi, & cœperunt conquirere cum eo, quærētes ab illo signum de cœlo, tentātes eum. Et ingemiscens spiritu, ait, Quid generatio ista signum quærit? Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum. Et dimittens eos, ascēdit iterum nauim, & abiit trans fretum. & obliti sunt panes sumere: & nisi vnum panem non habebant secum in naui. & præcipiebat eis dicens, Videte, & cauete d à fermento Pharisæorum, & fermento Herodis. Et e cogitabant ad alterutrum, dicentes, Quia panes non habemus. Quo-

e. Ipse quidem excusatione iam no egebat, quia Christus & dominus, & Dauid filium confiteri: sed filios suos, plebi videlicet gentium, dominata immundorū spiritum occupata, opem petit. Hilarius in Matth. ca. 15.

f. Decapolis regio Galilææ Iordano finitima, à numero ciuitatum dicta. ciu Iordanem sita.

8. Hephetha.

9. Prohibebat, tanto amplius.

6. Vide domini humanitatem. Nam sciens naturam humanam cibo indigere, prouidet ei etiam non requisitus, cibumque præbet. Communicat autem cū discipulis, vt recordati miraculi quisque panum, offerant ei panes quos habent, & dicant, Multiplica etiam hos: sed non intellexerunt illi causam interrogationis, ideoque sui indigentiam obtulerunt. Euthy. in Matth. 13. cap.

b. Panis igitur septem offerunturNulla enim ex lege & prophetis gentibus salus sumitur, sed per gratiam spiritus viuunt, cuius septiforme, (vt per Isaiam traditum) minus est. Indefinitus piscis numerus diuersorum donorū & charismatū partitiones ministrationesque significat. quibus fides gentium gratiarum diuersitate saluatur. Hilarius in Mat. 15. c.

c. Quæ & Magdala, de qua in historia euangelica. sita est inter lacum Genezar, & Tabernaculum.

d. Hoc est, à summa lata religione.

+ Mat. 15. a Luc. 22. g

+ Matth. 9. f 12. b. 17. c Infr. 9. b Luc. 9. c Genes. 1. d Eccl. 34. d

Ioan. 6. d Matt. 12. f Luc. 11. d

A

+ Ad. de. 35. f Matth. 15. f + Sup 7. d

cognito, ait illis Iesus, [a]Quid cogitatis quia panes non habetis? nondum cognoscitis nec intelligitis? Adhuc cæcatũ habetis corvestrum? Oculos habentes non videtis, & aures habentes non auditis? † Nec recordamini quando quinque panes fregi in quinq; milia, & quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei, Duodecim. Quando & septem panes in quatuor milia, quot sportas fragmẽtorum tulistis? Et dicunt ei, Septem. Et dicebat eis, Quomodo nondum intelligitis? Et C veniunt [b] Bethsaidam: & adducunt ei cæcum, & rogabant eum vt illum tangeret. Et apprehensa manu cæci eduxit eum extra vicum: & expuens in oculos eius impositis manibus suis, interrogauit eum si quid videret. Et aspiciens ait, Video homines velut arbores, ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos eius, & [c] cœpit videre, & restitutus est, itavt clarè videret omnia. Et misit illum in domum suam, dicẽs, Vade in domum tuã:] & ſ in vicum introieris, nemini dixeris. † Et [d] ingressus] est Iesus & discipuli eius [e] castellã Cæsareæ-Philippi: & ĩ via interrogabat discipulos suos, dicens eis, Quem me dicunt esse homines? Qui respondẽrũt illi, dicentes, Alij Ioannẽ Baptistã, alij Eliam, alij verò quasi vnum de Prophetis. Tunc dicit illis, Vos verò quem me esse dicitis? Respondens Petrus ait ei, Tu es Christus. Et comminatus est eis ne cui dicerẽt de illo. † Et cœpit docere eos quoniam oportet filium hominis pati multa, & reprobari à senioribus & à summis sacerdotibus & Scribis, & occidi: & post tres dies resurgere. Et palàm verbũ loquebatur. Et apprehendens eum Petrus, cœpit increpare eum. Qui conuersus & videns discipulos suos, comminatus est Petro, dicens, [h] Vade retrò me sathana, quoniam nõ sapis quæ dei sunt, sed quæ sunt hominum. Et conuocata turba cum discipulis suis, dixit eis, † Si quis vult me sequi, † deneget] semetipsum, & tollat crucẽ suã, & sequatur me. [i] Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me & euangelium, saluam faciet eã. Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum, & detrimentum animæ suæ faciat? Aut, quid dabit homo, commutationis pro anima sua? † Qui enim me [g] confessus fuerit] & verba mea in generatione ista adultera & peccatrice, & filius hominis? cõfitebitur] eum cùm venerit in gloria patris sui cum angelis sanctis.

Transfiguratus Iesus. Eliæ, sub Ioannis nomine, præsignat aduentum: lunaticum curat: humilitatem insinuat: & scandalo prohibito, ignem & salem accommodat. IX.

a. Fermẽtum Pharisæorum & Sadducæorum non corporalem panem, sed traditionem peruersam, & hæreticã significat dogmatizquare & vobis, quibus est nutritius paludis dei, non verã doctrinam, integramque significent. Hiero. in Matth. cap. 15.

b. Bethsaida, vicus erat Petri & Andreæ, Iacobi & Ioannis Euangelistæ. Chrysost. ibid.

c. Fecit eum.

d. Egressus.

e. In.

e. Cæsareæ duæ in bibliis commemorantur. Prima Philippi cognomẽ Herodis fratris accepit, quæ prius Dan, & Danitis dicta erat. Qui cùm extorres possessionem quærerent, hunc populum ociosum & urbem corã igne ferroq; vastauerunt: & non ædificantes urbem reuocauerunt Dan, quæ prius Lais dicebatur, vt Iudic. 18. plenius inuenies. Altera est Cæsarea Palæstina, de qua Act. 8. ubi Centurio fidem à Petro accepit.

† Mar. 16.b

† Mar. 16.b Luc. 11.a

† Mar. 16.d Luc. 9.c

Mar. 10.a Ioan. 9.c. 14. 1. 17. & De sac. vn. ca. 1. §. Quia vere. Ioh. 18. d

† Mar. 10.d Luc. 9.c 21.b

1. Quæ beatus Petrus minus cautè incurrit, dum prædicto domino passionẽ suam, ignorãs eam per legem atque prophetas præmissam fuisse, absit à te domine. Et dominus, Vade retrò sathana, &c. Quid peccatũ ignorantiæ, & scientiæ negationis simul & inuentutis, grossitudine atque compunctionis animi flendo deleuit. Discitis, in his peccatorem atque præsumptorem discere, Auctissi faciem tuam à me, & famen suam contra me: Sana animam meam, quia peccaui tibi. Prosper de promis. parte. 2. c. 5.

4. Abnegat.

5. Quicunque.

6. Confessus fuerit, vel erubuerit.

7. Confunderetur. vel erubescet.

a. Quia autem de gloria sua dicebat, volens eis declarare quod nõbec per aliũ quã per se loqueretur, dixit quòd sunt quidã de hic stantibus, nempe Petrus, Iacobus & Ioannes, qui non morientur, donec e. videant eũ in trãsfiguratione, quam enim gloriã habituri sim in secunda adnotatu. Theophy.

* Assumit.

* Seorsum.

b. Iam non erat differentia illa, quam in monte discipulis esse dixit, ac illos visu ra-tiõis priuauit. Greg. Nazianz. in sanctã Iouianam, tract. 2. Siquidẽ enim verum spectarum quas videbant, imperat, donec à mortuis resurgeret. Hoc enim fidei præmiũ reseruabatur, vt bonor redderetur hîs apud quos non leuis fuit præceptorũ authoritas reperiretur. Hie-ro. 17. in Matth. 2. Quæ.

d. Ipse qui venturus erat in secunda salutaris aduentu in tria corporis fidem, nunc per Ioannem venit in virtute & spiritu Hiero. in 17. cap. Matth.

ET dicebat illis, Amen dico vobis, [a] quia † sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute. † Et post dies sex [a] assumpsit] Iesus Petrum & Iacobum & Ioannem, & duxit illos in montem excelsum * solos, & transfiguratus est coram ipsis. Et vestimenta eius facta sunt splendentia & candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere. Et apparuit illis Elias cum Moyse: & erant loquentes cum Iesu. Et respondens Petrus, ait Iesu, Rabbi, bonum est nos hic esse: & faciamus tria tabernacula, tibi vnum, & Moysi vnum, & Eliæ vnum. Non enim sciebat quid diceret: erant enim timore exterriti. & facta est [b] nubes obumbrans eos: & venit vox de nube, dicens, Hic est filius meus charissimus: audite illum. Et statim circunspicientes neminem amplius viderunt nisi Iesum tantùm secum. † Et descendentibus illis de monte, præcepit illis ne cuiquam [c] quod vidissent, narrarent: nisi cùm filius hominis à mortuis resurrexerit. Et verbum continuerunt apud se: conquirentes quid esset, Cùm à mortuis resurrexerit. Et interrogabant eum dicentes, † Quid ergo dicũt [d] Pharisæi &] Scribæ quia Eliã oporteat venire primum? Qui respondens, ait illis, [d] Elias cùm venerit primò,

A
† Au de. 32 Mat. 16. Luc. 9. b
† Mat. 17. b Luc. 9. b

† Malach. 4. c † Mat. 17. c Luc. 9. c

† Mat. 17. d Luc. 9. c

† Mat. 17. c

† Mala. 4. b

† Isa. 53. b

primò, [e] restituet omnia: & † quomodo scriptum est [2] in filium] hominis, vt multa patiatur & contemnatur. Sed dico vobis † quia & Elias vênit (& fecerunt illi quæcunque voluerunt) sicut scriptum est de eo. † Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, & Scribas conquirentes cum illis. Et confestim omnis populus videns Iesum, stupefactus est, & expauerunt, & accurrentes salutabant eum. Et interrogauit eos, †

C Quid inter vos conquiritis? Et respondens vnus de turba dixit, Magister, attuli ad te filium meum habentem [f] spiritum mutum, qui vbicumque eũ apprehenderit, allidit illum, & spumat, & stridet dentibus, & arescit. Et dixi discipulis tuis vt eiicerent illum, & non potuerunt. Qui respondens eis, dixit, † O generatio incredula, quamdiu apud vos ero? quamdiu vos patiar? Afferte illum ad me. Et attulerunt eum. Et cùm vidisset eum, statim spiritus * conturbauit illum, & [3] elisus in terram,] volutabatur spumans. Et interrogauit patrem eius, Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit? At ille ait, Ab infantia: & frequenter eum in ignẽ & in aquam misit vt eum perderet. Sed si quid potes, adiuua nos, misertus nostri. Iesus autem ait illi, Si * potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Et cõtinuò exclamans pater pueri, cum lachrymis aiebat:

e. Id est, reliquum quod deprehenderit ex Israel ad cognitionẽ dei reuocabit. Sed in virtute & spiritu Eliæ Ioannem venisse significat, in quo gratia quæque atque aspera euangelizent: vt dominũ aduentum præmunciet, ac filiorum quoque præcurrens, & iniuriæ & vexationis exemplo. Hila. in 17. cap. Matth. 2. De filio.

f. Mutũ dicit spiritũ, vtpote impedientẽ filij sui loquelã: nec id tantùm, sed & audituin eius. Orbum Matth. lunatica dicit, quòd dæmonum quidã fœderatos ad nocẽdum quosdam hominũ, tempus certũ lunæ obseruabãt & tunc insultã in illos faciebant, vt dum lunæ mali causa videretur, eius creator calumniæ exponeretur. Euth. ibid. & Matt. 17.

* Discerpsit & 3. Prolapsus in terra.

* Hoc.

Credo domine: adiuua incredulitatem meam. † Et cùm * vidisset Iesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi, Surde & mute spiritus, ego præcipio tibi exi ab eo: & amplius ne introëas in eum. Et exclamans & multùm discerpens eum, exiit ab eo: & factus est sicut mortuus, ita vt multi dicerent, Quia mortuus est. Iesus autem tenens manum eius, eleuauit eum: & surrexit. Et cùm introisset in domum, discipuli eius secretò interrogabant eum, [g] Quare nos non potuimus eicere eum? Et dixit illis, Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione & ieiunio. † Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam: nec volebat quenquam scire. Docebat autem discipulos suos, & dicebat illis, Quoniam filius hominis tradetur in manus hominum, & occident eum, & occisus tertia die resurget. At illi ignorabant verbum: & timebant interrogare eum, † Et venerũt Caphar-naum. Qui cùm domi [4] essent, [5] interrogabat eos, Quid in via * tractabatis? At illi tacebant. siquidem in via inter se disputauerãt quis eorum maior esset. Et residens vocauit duodecim: & ait illis, Si quis vult primus esse, erit omnium nouissimus, & omnium minister. Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum: quem cùm complexus esset, ait illis, Quisquis vnum

* Videret.

† Mar. 17.f

g. Timebãt discipuli ne forte amissent gratiam, quã eis dederat Dominus, & propterea nõ potuisse eicere dæmonia. Omne enim dæmoniorum genus nõ egreditur alio quodã modo, nisi precatione & ieiunio. Oportet enim ieiunare eum qui dignè patitur, & qui secundum eũ: & vtrinque necessaria est ieiunium: magis autem illius qui dignam patitur, ieiunium exigit sermo. Theophilus ibidem.

4. Esset.
* Inter vos.)

5. Disputabatis?

† Mat. 17.d Luc. 9.c

E

† Mat. 10.g & 18.a Luc. 17.a

† Mat. 17.d Luc. 9.c

G

† Isa. 66.g

vnũ ex huiusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit: & quicũque me susceperit, non me suscipit, sed eum qui misit me. Respondit illi Ioannes, dicens, Magister, vidimus quendam in nomine tuo eicientem dæmonia, qui non sequitur nos, & prohibuimus eum, * Iesus autem ait, Nolite prohibere eum. † Nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, & possit citò malè loqui de me. Qui enim non est aduersum vos, pro vobis est. [h] Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ * frigidæ in nomine meo, quia Christi estis: amen dico vobis, non perdet mercedem suam. † Et quisquis scandalizauerit vnum ex his pusillis credentibus in me: bonum est ei magis si circundaretur mola asinaria collo eius, & in mare mitteretur. [i] Et si scandalizauerit te manus tua, abscinde illam, bonum est tibi [6] debilem] introire in vitam, quàm duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, vbi vermis eorum non moritur, & ignis nõ extinguitur. Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum. bonum est tibi claudum introire in vitã æternam, quàm duos pedes habentem mitti in gehẽnam ignis inextinguibilis, † vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Quòd si oculus tuus scandalizat te, eiice eũ. bonũ est tibi luscum introire in regnum Dei, quàm duos

† 1. Cor. 12.a

* Quia non sequitur vobiscum.

h. Quare ergo calicem aquæ frigidæ immediatè dixit? Sine impensa eleemosynã dixit. Nam si frigida aqua, neque ligna cõsumitur vbi vero sine impensa datũ tanto beneficio reputatur. Chrysost. de paniten. homil. 5.

i. Sic igitur iuxta Dei verbũ in gehennam scandalis trahimur, recte professi? gehennam vitare possimus, etiã manibus nostris oculisq; mutilamur: nũ quòd membris suis quis se priuare debeat, sed quia ita necessariæ nobis sunt quædam domesticorũ obsequiorũ necessitudines, vt his quasi oculis, interdũ autẽ manibus vtamur: recte nobis præsentis ministerium efficia subtrahimus, ne æterni ignis tormenta patiamur. Salvianus lib. 3.

6. Mutilum.

oculos habẽtem mitti in gehennam ignis, vbi vermis eorũ nõ moritur, & ignis non extinguitur. Omni, enim homo ligne salietur: & omnis victima sale salietur. †Bonum est sal. quòd si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos.

†Dist. 43. Sit vestr. Matth. 5.b Luc. 14.b

Repudium prohibens, paruulos admittit: diuitiũ & pauperum discrimen asserens, matrem filiorum Zebedæi remittit: & Iericho præteriens cæcum illuminat. Cap. x.

A

†† Inde exurgens, venit in fines Iudææ * vltra Iordanem: & conueniunt iterum turbæ ad eum, & sicut consueuerat, iterum docebat illos. Et accedentes Pharisæi interrogabant eum, †Si licet viro vxorem dimittere? tentantes eũ. At ille respondens dixit eis, [a]Quid vobis præcepit Moyses? Qui dixerunt, † Moyses permisit libellum repudij scribere, & dimittere. Quibus respondens Iesus, ait, [b] Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud. Ab initio autem [1] creaturæ,]† masculum & fœminam fecit eos deus. † Propter hoc, relinquet homo patrẽ suum & matrẽ: & adhærebit ad vxorem suam, & erunt duo [2] in carne vna.] Itaque iam non sunt duo, sed vna caro. †Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogauerunt eum. Et ait illi, † Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit: adulterium committit [3] super]eam. Et si vxor dimiserit virũ suum, & alij nupserit, mœchatur. †[c] Et offerebant illi paruulos, vt tangeret illos, discipuli autem comminabãtur offerentibus. Quos cùm videret Iesus, indignè tulit, & ait illis, Sinite paruulos venire ad me: & ne prohibueritis eos. Talium enim est regnũ Dei. Amen dico vobis: Quisquis non receperit regnum Dei velut paruulus, nõ intrabit in illud. Et complexans eos, & imponẽs manus super illos, benedicebat eos. †Et cùm egressus esset in viam, procurrẽs quidã genu flexo ante eum, rogabat eum, dicens, [d] Magister bone, quid faciam vt vitam æternã percipiam? Iesus autem dixit ei, Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi vnus, Deus. Præcepta nosti, †[e] Ne adulteres. Ne occidas, Ne furaris, Ne falsum testimonium dixeris, Ne fraudem feceris, Honora patrem tuũ & matrẽ. At ille respondens ait illi, Magister, hæc omnia obseruaui à iuuentute mea. Iesus autem intuitus eum, dilexit eum, & dixit ei, Vnum tibi deest: †Vade, quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo: & veni, sequere me. Qui contristatus in verbo, abiit mœrens. Erat enim habẽs multas possessiones. Et circũspiciens Iesus ait discipulis suis, † Quàm difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt: Discipuli autẽ obstupescẽ-

B

C

[a] Per tentationem, qua dicit.

[b] Dominus sua inferat sententia, & id subiungit: quòd non licet vxorẽ dimittere, quocunque persuasibili specie præter naturã, ac præter legem esse aliud animã. Præter naturã quidem, quã una caro diuidi non potest præter legem verò, cũ enim vnã Deus esse iusserit, distrahitur. Euthy. in. 19. cap. Matth.

[b] Non temerè vxorẽ reijciendum, aut ab ea separandum est quod ni pericliteretur, nũ idquod depellit, sed depellitur. Tu igitur nõ haud quaquã statuis fas alienum, neque alijs magis quam vxori tuæ placere velis.

Quod si aliã rapuit, cur membrorum ob impudicitiã lege notatã & sic saluator. Greg. Nazian. orat. 30.

[1] Creaturis.

[2] In carne vnam.

[3] Adulterat.

[c] Recipit autẽ puerilis significationis fe recipere simplici: ne accessi operiere fastum, qui à sublimitate procedit, occulcare & se suspicere despicabile. Non dixit autem, Horũ est regnum cælorũ, sed talium, imitantium videlicet horum simplicitatem. Euthy. in 19. cap. Matt.

[d] Is enim cui nec os se sit impia & inquapiam, bonit ste nomine alsinuit, se si hoc nomẽ patri reseruans, qui se indicem dandæ offert se veritatis asseritiũ quid bonum & ipse non esset. Hilarius in 19. Matth.

[e] Vxorem ait eum ibi est, vbi est puna peccati. At verò cũ se præcepta legis memorasset impleuisse, ũ filius, ei datur ut vẽdat omnia, & sequatur dominum. Hæc enim nõ præcepta perantur, sed pro cẽplio defertur. Implere namque se mandata ait, vna præceptiua, altera voluntaria. Inde & dominus alia dicit. Nõ occides, vbi præceptiua alia, Si vis perfectus esse, vade & omnia tua. Ergo hic liber est à præcepto, cuius defertur vbi trio. Am. de viduis.

† Mat. 19. b Luc. 18. c

† Mat. 19. d Luc. 18. d

† Exo. 20. b Rom. 2. c Mat. 4. a

† 24. q. 1. cap. 1. Mat. 19. c Luc. 12. d & 18. d † Mat. 6. d Luc. 12. d 2. Cor. 7. c Mat. 19. f Luc. 18. c

† Dist. 43. Sit vestr. Matth. 5. b Luc. 14. b

† Mat. 19. c

† Mat. 19. a & 19. a

† Deut. 24. d

† Gene. 1. d † Gene. 2. d † 19. q. 2. Dilectus vir. Mat. 19. a Ephes. 5. d 1. Cor. 7. d † De cons. dist. 5. Diuortium

† Mat. 5. a & 19. b Luc. 16. d

bant in verbis eius. At Iesus rursus respõdens ait illis, Filioli, quàm difficile est confidentes in pecuniis, in regnum dei introire: Facilius est camelum perforamen acus transire, quàm diuitem intrare in regnũ dei. Qui magis admirabantur, dicentes D ad semetipsos, Et quis potest saluus fieri? Et intuens illos Iesus, ait illis, Apud homines impossibile est, sed non apud deum. Omnia enim possibilia sunt apud deum. Et cœpit ei † Mat.19.d Petrus dicere, †ecce, nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Respondens Iesus, ait, † Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, * aut filios, aut agros propter me & propter euangelium: qui non accipiat centies tantũ nunc in tempore hoc: domos, & fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros cum persecutionibus: & in seculo futuro vitam æternam. † Multi autẽ † Mat.19.d Luc.13.f eruntprimi, nouissimi: & nouissimi, primi. Erant autem in via ascendentes Ierosolymam: & præcedebat illos Iesus, & stupebant: & sequentes timebant. Et assumens iterum duo- E decim, cœpit illis dicere quæ essent ei euentura. † Quia ecce ascendimus † Mat.16.d 17.f.20.d Ierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotũ & Scribis & senioribus, & damnabũt eum morte, & tradent eum gentibus, & illudent ei, & conspuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum, & tertia die resurget. Et accedunt ad eum Iacõbus & Ioannes filij Zebedæi, dicentes, Magister, volumus vt quodcunque petierimus facias nobis. At ille dixit eis, Quid vultis vt faciam vobis? Et dixerunt, Da nobis vt vnus ad dexteram tuam, & alius ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua. Iesus autem ait eis, Nescitis quid petatis, potestis bibere calicem quem ego bibo: aut baptismo quo ego baptizor, baptizari? At illi dixerunt, Possumus. Iesus autem ait F eis, † Calicẽ quidẽ quẽ ego bibo bibetis, & baptismo quo ego baptizor baptizabimini: § sedere autem ad dexterã meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est. Et audientes decẽ, † indignati sunt de Iacõbo & Ioanne. ‖ Iesus autem vocans eos, ait illis, † Scitis quia hi qui videntur principari gentibus, dominãtur eis: & principes eorum potestatem habent ipsorum. Nõ ita est autem in vobis, sed qui cunque voluerit fieri maior, erit vester minister: & quicunque voluerit in vobis primus esse, erit omnium seruus. Nam & filius homi- G nis non venit vt ministraretur ei, sed vt ministraret, & daret animam suam redẽptionem pro multis. † Et veniunt h Iericho: & proficiscẽte eo de Iericho, & discipulis eius, & plurima multitudine, filius Timæi Bartimæus cæcus, sedebat iuxta viam mendicans, qui cùm audisset quia

† Mat.20.c

† Ibidem.f
† Luc.22.c

† Mat.19.d
Luc.18.f

† Mat.16.d
17.f.20.d
Luc.18.f
Aug.de.34.

† Mat.30.d
Luc.18.f

f. Quoniam possibile fuit deo saluare diuitem populum multum, in lege diuitiam possidentem, credentium Iudæorum multitudo restatur, siue per ipsum Christum, siue per apostolos eius: vt bonitatis illius inuestigabile pelagus, humana æstimatio non apprehendat, sed vitta admiretur: tamen quia dicit dominus, Apud homines impossibile hoc est, quantum ad naturã, apud deum possibile est. Ecce sublimis exclamatur. Ierusalem, Ierusalem, qui occidis prophetas, & lapidas eos qui missi sunt ad te, quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Ierusalem, Ierusalem, conuertere ad dominum deum tuum. Ecce ego mitto ad te prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occides & crucifiges, & flagellabis in synagogis tuis, & persequeris de ciuitate in ciuitatem, vt veniat super te omnis sanguis iustus qui effusus est super terram, a sanguine Abel iusti, vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare. Amen dico vobis, omnia hæc venient super generationem istam. Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui missi sunt ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas suas, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico enim vobis, non videbitis me amodo, donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine domini. Et ingressus Iesus templum, cœpit ejicere vendentes in eo, dicens illis, Scriptum est, Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis eam speluncam latronum. Et docebat quotidie in templo. Audientes autem principes sacerdotum & scribæ, & primi populi, quærebant quomodo eum perderent. Et non inuenerunt quid facerent ei. Omnis enim populus suspensus erat audiens illum. Et factum est in vna dierum docente eo populum in templo, & euangelizante, conuenerunt principes sacerdotum & scribæ cum senioribus, & dixerunt ad eum, Dic nobis, in qua potestate hæc facis? aut quis est qui dedit tibi potestatem hanc? Respondens autem Iesus dixit ad eos, Interrogabo & ego vos vnum sermonem, & respondete mihi. Baptismum Ioannis de cœlo fuit, an ex hominibus? Respondete mihi. At illi cogitabant apud semetipsos, dicentes, Si dixerimus, de cœlo, dicet, Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, ex hominibus, timemus populum. Omnes enim habebant Ioannem vt vere prophetam. Et respondentes dixerunt Iesu, Nescimus. Et Iesus ait illis, Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio. Cœpit autem in parabolis loqui ad illos, Vinea, inquit, plantauit homo quidam, & circumdedit sepem, & fodit lacum, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregre profectus est. Et misit ad agricolas in tempore seruum, vt a agricolis acciperet de fructu vineæ. Qui apprehensum eum cæsum dimiserunt inanem. Et iterum misit ad illos alium seruum, & illum in capite vulnerauerunt, & contumelia affecerunt. Et alium misit, & illum occiderunt, & multos alios, quos quidem cædentes, quosdam autem occidentes. Adhuc vnum habebat filium charum, & hunc misit ad illos nouissimum, dicens, Quia verebuntur filium meum. Coloni autem dixerunt ad inuicem, Hic est hæres, venite occidamus eum, & nostra erit hæreditas. Et apprehendentes eum occiderunt, & eiecerunt extra vineam. Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet & perdet colonos, & dabit vineam alijs. Nec scripturam hanc legistis? Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Et quærebant eum tenere, & timuerunt turbam: cognouerunt enim quoniam ad ipsos dixerit parabolam. Et relicto eo abierunt. Et mittunt ad eum quosdam ex pharisæis & herodianis, vt eum captent in verbo. Qui cùm venissent dicunt ei, Magister, scimus quia verax es, & non curas quemquam: non enim respicis personam hominis, sed in veritate viam dei doces. Licet censum dare Cæsari, an non? Demus, an non demus? Qui sciens hypocrisim eorum, dixit ad illos, Quid me tentatis? Afferte mihi denarium vt videam. Illi autem attulerunt. Et ait illis, Cuius est imago hæc & superscriptio? Dicunt ei, Cæsaris. Respondens autem Iesus dixit illis, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei deo. Et mirabantur super eo. Et venerunt Sadducæi qui dicunt resurrectionem non esse, & interrogabant eum, dicentes, Magister, Moyses scripsit nobis, Si cuius frater mortuus fuerit, & dimiserit vxorem, & filios non reliquerit, vt accipiat frater eius vxorem eius, & suscitet semen fratri suo. Septem fratres erant, & primus accepit vxorem, & mortuus est non relicto semine. Et secundus accepit eam, & mortuus est, nec ipse reliquit semen. Et tertius similiter. Et septem eam non reliquerunt semen. Nouissima omnium & mulier mortua est. In resurrectione ergo cùm resurrexerint, cuius de illis erit vxor? Septem enim habuerunt eam vxorem. Dixit autem illis Iesus, Nonne propterea errabitis, quia nescitis scripturas, neque virtutem dei? Cùm enim a mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut angeli in cœlis. De mortuis autem quod resurgant, non legistis in libro Moysi, super rubum quomodo dixerit illi deus, dicens, Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob? Non est deus mortuorum, sed viuorum. Multum ergo errabitis. Et accessit quidam de scribis audiens illos conquirentes, & videns quoniam bene illis respondisset, interrogauit eum quod esset primum omnium mandatum. Et Iesus respondit ei, Quia primum omnium mandatum est, Audi Israel, dominus deus noster dominus vnus est. Et diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua. Hoc est primum mandatum. Secundum autem simile illi est hoc, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Maius horum aliud mandatum non est. Et ait illi scriba, Bene magister, in veritate dixisti quia vnus est deus, & non est alius præter eum. Et vt diligere eum ex toto corde, & ex tota mente, & ex tota anima, & ex tota virtute, & diligere proximum tanquam seipsum, maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificijs. Et Iesus videns quia sapienter respondisset, dixit illi, Non es longe a regno dei. Et nemo iam audebat eum interrogare. Et respondens Iesus dicebat docens in templo, Quomodo dicunt scribæ Christum filium esse Dauid? Ipse enim Dauid dicit in spiritu sancto, Dixit dominus domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse ergo Dauid dicit eum dominum, & vnde filius eius est? Et multa turba libenter audiebat eum. Et dicebat illis in doctrina sua, Cauete a scribis qui volunt in stolis ambulare, & salutari in foro, & in primis cathedris sedere in synagogis, & primos discubitus in cœnis: qui deuorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis. Hi accipient prolixius iudicium. Et sedens Iesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba æs iactaret in gazophylacium. Et multi diuites iactabant multa. Et cùm venisset vna vidua paupercula, misit duo minuta, quod est quadrans. Et conuocans discipulos suos dixit illis, Amen dico vobis, quoniam vidua hæc paupercula plus quàm omnes qui miserunt in gazophylacium. Omnes enim ex eo quod abundabat illis, miserunt: hæc autem de penuria sua omnia quæ habuit misit, totum victum suum. Et cùm egrederetur de templo, dicit illi vnus discipulorum suorum, Magister, aspice quales lapides, & quales structuræ. Et Iesus dixit illi, Videsne hanc magnam ædificationem? Non remanebit lapis super lapidem qui non destruatur. Et cùm sederet in monte Oliuarum contra templum, interrogabant eum seorsum Petrus & Iacobus & Ioannes & Andreas, Dic nobis quando hæc erunt? & quod signum cùm hæc omnia incipient fieri? Quæ consummentur? Et respondens Iesus cœpit dicere illis, Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo dicentes, Quia ego sum, & multos seducent. Cùm autem audieritis prælia & opiniones præliorum, videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, sed nondum finis. Surget enim gens contra gentem, & regnum aduersus regnum. Et terræmotus per loca erunt, & fames erunt. Hæc autem initia dolorum. Videte autem vos ipsos. Tradent enim vos in consilijs, & in synagogis cædemini, & ante præsides & reges stabitis propter me, in testimonium illis. Et in omnes gentes primum oportet prædicari euangelium. Et cùm duxerint vos tradentes, nolite præmeditari quid loquamini, neque meditemini: sed quodcunque datum fuerit vobis in illa hora, hoc loquimini. Non enim estis vos qui loquimini, sed spiritus sanctus. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & insurgent filij in parentes, & morte afficient eos. Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Cùm autem videritis abominationem desolationis stantem vbi non debet, qui legit intelligat, tunc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes, & qui in tecto non descendat in domum, neque introeat vt tollat aliquid de domo sua, & qui in agro est non reuertatur retro tollere vestimentum suum. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Orate autem vt non fiat hyeme. Erunt enim dies illi tribulationes tales quales non fuerunt ab initio creaturæ quam condidit deus vsque nunc, & non fiet. Et nisi breuiasset dominus dies, non vtique saluaretur omnis caro: sed propter electos quos elegit, breuiauit dies. Et tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic Christus, ecce illic, ne credideritis. Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa & prodigia ad seducendos, si fieri potest, etiam electos. Vos autem videte. Ecce prædixi vobis omnia. Sed in illis diebus post tribulationem illam sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cæli erunt decidentes, & virtutes quæ in cœlis sunt mouebuntur. Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria. Et tunc mittet angelos suos, & congregabit electos suos a quatuor ventis, a summo terræ vsque ad summum cæli. A ficu autem discite parabolam. Cùm iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, scitis quia prope est æstas. Ita & vos cùm videritis hæc fieri, scitote quia prope est in ianuis. Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc donec omnia hæc fiant. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. De die autem illa vel hora nemo scit, neque angeli in cœlo, neque filius, nisi pater. Videte, vigilate & orate. Nescitis enim quando tempus sit. Sicut homo qui peregre profectus reliquit domum suam, & dedit seruis suis potestatem cuiuslibet operis, & ostiario præcepit vt vigilet. Vigilate ergo, nescitis enim quando dominus domus veniat, vespere, an media nocte, an galli cantu, an mane: ne cùm venerit subito inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, Vigilate. Post biduum erat pascha & azyma. Et quærebant principes sacerdotum & scribæ quomodo eum dolo tenerent & occiderent. Dicebant autem, Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Et cùm esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, & discumberet, venit mulier habens alabastrum vnguenti nardi pistici pretiosi, & fregit alabastrum, & effudit super caput eius. Erant autem quidam indignantes apud semetipsos, & dicentes, Vt quid perditio hæc vnguenti facta est? Potuit enim vnguentum istud venundari plus quàm trecentis denarijs, & dari pauperibus. Et fremebant in illam. Iesus autem dixit, Sinite illam, quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me. Semper enim pauperes habetis vobiscum, & cùm volueritis benefacere illis potestis: me autem non semper habetis. Quod habuit hæc fecit, præuenit vngere corpus meum in sepulturam. Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit euangelium istud in vniuerso mundo, & quod fecit hæc narrabitur in memoriam eius. Et Iudas Iscariotes vnus de duodecim abiit ad principes sacerdotum vt proderet eum illis. Qui audientes gauisi sunt, & promiserunt pecuniam se daturos. Et quærebat quomodo illum opportune traderet. Et primo azymorum cùm pascha immolarent, dicunt ei discipuli eius, Vbi vis eamus, & paremus tibi vt manducas pascha? Et mittit duos ex discipulis suis, & dicit eis, Ite in ciuitatem, & occurret vobis homo lagenam aquæ portans, sequimini eum, & quocunque introierit, dicite patri familias, quia magister dicit, Vbi est refectio mea vbi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande stratum, & paratum, & illic parate nobis. Et abierunt discipuli eius, & venerunt in ciuitatem, & inuenerunt sicut dixerat illis, & parauerunt pascha. Et cùm sero factum esset, venit cum duodecim. Et discumbentibus eis & manducantibus, ait Iesus, Amen dico vobis, quia vnus vestrum me tradet, qui manducat mecum. Ipse cœpit contristari, & dicere illi singulatim, Numquid ego? Et alius, Numquid ego? Ipse autem respondens dixit eis, Vnus ex duodecim qui intingit mecum manum in catino. Et filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de illo: væ autem homini illi per quem filius hominis tradetur. Bonum erat ei si natus homo ille non fuisset. Et manducantibus illis accepit Iesus panem, & benedixit, ac fregit, & dedit eis, & ait, Sumite, hoc est corpus meum. Et accepto calice gratias egit, & dedit illis, & bibebant ex illo omnes. Et ait illis, Hic est sanguis meus noui testamenti qui pro multis effundetur. Amen dico vobis, quia iam non bibam de hoc genimine vitis vsque in diem illum cùm illud bibam nouum in regno dei. Et hymno dicto exierunt in montem Oliuarum. Et ait illis Iesus, Omnes scandalizabimini in me in nocte hac, quia scriptum est, Percutiam pastorem, & dispergentur oues. Verumtamen postquam resurrexero præcedam vos in Galilæam. Ait illi Petrus, Et si omnes scandalizati fuerint, sed non ego. Et ait illi Iesus, Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac antequam gallus vocem bis dicat, ter me negabis. At ille amplius loquebatur, Etiam si oportuerit me commori tibi, non te negabo. Similiter autem & omnes dicebant. Et venit in prædium cui nomen Gethsemani, & dicit discipulis suis, Sedete hic donec orem. Et assumpto Petro & Iacobo & Ioanne secum, cœpit pauere & tædere. Et ait illis, Tristis est anima mea vsque ad mortem, sustinete hic & vigilate. Et cùm processisset paululum, procidit super terram, & orabat vt si fieri posset, transiret ab eo hora. Et dixit, Abba pater, omnia possibilia tibi sunt, transfer calicem hunc a me, sed non quod ego volo, sed quod tu. Et venit & inuenit eos dormientes, & dicit Petro, Simon dormis? non potuisti vna hora vigilare? Vigilate & orate vt non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Et iterum abiit & orauit eundem sermonem dicens. Et reuersus iterum inuenit eos dormientes, erant enim oculi eorum grauati, & ignorabant quid responderent ei. Et venit tertio, & dicit illis, Dormite iam & requiescite. Sufficit, venit hora, ecce tradetur filius hominis in manus peccatorum. Surgite eamus, ecce qui me tradet prope est. Et adhuc eo loquente, venit Iudas Iscariotes vnus de duodecim, & cum eo turba multa cum gladijs & lignis a principibus sacerdotum & scribis & senioribus. Dederat autem traditor eius signum eis, dicens, Quem osculatus fuero ipse est, tenete eum & ducite cautè. Et cùm venisset statim accedens ad eum ait, Ave rabbi, & osculatus est eum. At illi manus iniecerunt in eum & tenuerunt eum. Vnus autem quidam de astantibus educens gladium percussit seruum principis sacerdotum, & abscidit auriculam eius. Et respondens Iesus ait illis, Tanquam ad latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendere me? Quotidie apud vos eram docens in templo, & non tenuistis me. Sed vt impleantur scripturæ. Et relinquentes eum omnes fugerunt. Et adolescens quidam sequebatur illum amictus sindone super nudo, & tenuerunt eum. At ille relicta sindone nudus effugit ab eis. Et adduxerunt Iesum ad principem sacerdotum, & conueniunt omnes principes sacerdotum & seniores & scribæ. Petrus autem a longe secutus est eum vsque introrsum in atrium principis sacerdotum, & sedebat cum ministris ad ignem & calefaciebat se. Principes autem sacerdotum & omne concilium quærebant aduersus Iesum testimonium vt eum morti traderent, & non inuenerunt. Multi enim falsum testimonium dicebant aduersus eum, & conueniebant testimonia eorum. Et quidam surgentes falsum testimonium ferebant aduersus eum, dicentes, Quoniam nos audiuimus eum dicentem, Quia ego destruam templum hoc manufactum, & per triduum aliud non manufactum ædificabo. Et nec sic inueniebatur testimonium eorum. Et exurgens princeps sacerdotum in medium interrogauit Iesum, dicens, Non respondes quid isti aduersum te testificantur? At ille tacebat, & nihil respondit. Iterum princeps sacerdotum interrogabat eum, & dicit illi, Tu es Christus filius benedicti? Iesus autem dixit illi, Ego sum, & videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis dei, & venientem cum nubibus cæli. Principes autem sacerdotum scindebant vestimenta sua, & dicunt, Quid adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiam, quid vobis videtur? At illi omnes condemnauerunt eum esse reum mortis. Et cœperunt quidam conspuere eum, & velare faciem eius, & colaphis eum cædere, & dicere illi, Prophetiza, & ministri alapis eum cædebant. Et cùm Petrus esset deorsum in atrio, venit vna ancillarum principis sacerdotum, & cùm vidisset Petrum calefacientem se, intuita eum dixit, Et tu cum Iesu Nazareno eras. At ille negauit dicens, Neque scio neque noui quid dicis. Et exiit foras ante atrium, & gallus cantauit. Et rursus ancilla cùm vidisset eum cœpit dicere astantibus quia hic ex illis est. Et iterum negauit. Et post pusillum rursus qui astabant dicebant Petro, Vere ex illis es, nam & Galilæus es, & loquela tua similiter. Ipse autem cœpit anathematizare & iurare, quia non noui hominem istum quem dicitis. Et statim gallus iterum cantauit. Et recordatus est Petrus verbi quod dixerat ei Iesus, Priusquam gallus bis vocem dicat, ter me negabis. Et cœpit flere. Et confestim mane consilium facientes principes sacerdotum cum senioribus & scribis & vniuerso concilio, vincientes Iesum adduxerunt & tradiderunt Pilato. Et interrogauit eum Pilatus, Tu es rex Iudæorum? At ille respondens ait illi, Tu dicis. Et accusabant eum principes sacerdotum in multis. Pilatus autem rursus interrogauit eum, dicens, Non respondes quidquam? Vide in quantis te accusant. Iesus autem amplius nihil respondit, ita vt mirari Pilatum. Per diem autem festum dimittebat eis vnum ex vinctis quem petierant. Erat autem qui dicebatur Barabbas cum seditionis illis vinctus qui in seditione fecerant homicidium. Et cùm ascendisset turba cœpit rogare vt faceret sicut semper illis faciebat. Pilatus autem respondit eis, dicens, Vultis dimittam vobis regem Iudæorum? Sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eum principes sacerdotum. Sed principes sacerdotum concitauerunt turbam vt magis Barabbam dimitteret eis. Pilatus autem rursus respondens ait illis, Quid ergo vultis faciam regi Iudæorum? At illi iterum clamabant, Crucifige eum. Pilatus autem dicebat illis, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, Crucifige eum. Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis Barabbam, & Iesum flagellis cæsum tradidit vt crucifigeretur. Milites autem duxerunt eum in atrium prætorij, & conuocant totam cohortem. Et induunt eum purpura, & imponunt ei plectentes coronam spineam, & cœperunt salutare eum, Aue rex Iudæorum. Et percutiebant caput eius arundine, & conspuebant eum, & ponentes genua adorabant eum. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum purpura, & induerunt eum vestimentis suis, & educunt eum vt crucifigerent eum. Et angariauerunt prætereuntem quendam Simonem Cyrenæum venientem de villa, patrem Alexandri & Rufi, vt tolleret crucem eius. Et perducunt eum in Golgotha locum, qui est interpretatus Caluariæ locus. Et dabant ei bibere myrratum vinum, & non accepit. Et crucifigunt eum, & diuidunt vestimenta eius, mittentes sortem super eis quis quid tollat. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. Et erat titulus causæ eius inscriptus, Rex Iudæorum. Et cum eo crucifigunt duos latrones, vnum a dextris & vnum a sinistris eius. Et impleta est scriptura quæ dicit, Et cum iniquis reputatus est. Et prætereuntes blasphemabant eum mouentes capita sua, & dicentes, Vah qui destruis templum dei & in triduo reædificas, saluum fac temetipsum descendens de cruce. Similiter & principes sacerdotum illudentes ad inuicem cum scribis dicebant, Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Christus rex Israel descendat nunc de cruce vt videamus & credamus. Et qui cum illo crucifixi erant conuitiabantur ei. Et cùm hora sexta facta esset, tenebræ factæ sunt per vniuersam terram vsque in horam nonam. Et hora nona exclamauit Iesus voce magna, dicens, Eloi Eloi lama sabacthani? quod est interpretatum, Deus meus deus meus, vt quid dereliquisti me? Et quidam de astantibus audientes dicebant, Ecce Heliam vocat. Et cucurrit vnus & implens spongiam aceto & circumdans arundini potum dabat ei dicens, Sinite videamus an veniat Helias deponere eum. Iesus autem emissa voce magna expirauit. Et velum templi scissum est in duas partes a summo vsque deorsum. Videns autem centurio qui ex aduerso stabat quia sic clamans expirasset, dixit, Vere hic homo filius dei erat. Erant autem & mulieres de longe aspicientes, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris & Ioseph mater, & Salome, quæ cùm esset in Galilæa sequebantur eum & ministrabant ei, & alię multæ quæ simul cum eo ascenderant Ierosolymam. Et cùm iam sero esset factum, quia erat parasceue, quod est ante sabbatum, venit Ioseph ab Arimathæa nobilis decurio, qui & ipse erat expectans regnum dei, audacter introiit ad Pilatum, & petijt corpus Iesu. Pilatus autem mirabatur si iam obijsset, & accersito centurione interrogauit eum si iam mortuus esset. Et cognito a centurione donauit corpus Ioseph. Ioseph autem mercatus sindonem & deponens eum inuolutum sindone, posuit eum in monumento quod erat excisum de petra, & aduolutum lapidem ad ostium monumenti. Maria autem Magdalene & Maria Ioseph aspiciebant vbi poneretur. Et transactis sabbatis Maria Magdalene & Maria Iacobi & Salome emerunt aromata vt venientes vngerent Iesum. Et valde mane vna sabbatorum veniunt ad monumentum orto iam sole. Et dicebant ad inuicem, Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? Et respiciunt & vident reuolutum lapidem, erat enim magnus valde. Et introeuntes in monumentum iuuenem sedentem in dextris coopertum stola candida viderunt, & obstupuerunt. Qui dicit illis, Nolite expauescere, Iesum quæritis Nazarenum crucifixum, surrexit, non est hic, ecce locus vbi posuerunt eum. Sed ite dicite discipulis eius & Petro quia præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis sicut dixit vobis. Et egressæ fugerunt de monumento, tenebat enim eas tremor & pauor, & nemini dixerunt timebant enim. Surgens autem mane prima sabbati apparuit primo Mariæ Magdalenæ de qua eiecerat septem dæmonia. Illa abijt nuntiauit his qui cum eo fuerunt, lugentibus & flentibus. Et illi cùm audissent quia viuit & visus est ab ea, non credidit. Et post hæc duobus ex illis ambulantibus ambulabat ostensus est in alia effigie euntibus in villam. Et illi nuntiauerunt cæteris, nec illis credidit. Et recumbentibus illis ipsis vndecim apparuit Iesus, & exprobrauit incredulitatem eorum & duritiam cordis, quia his qui viderant eum resurgentem non credidissent. Et dixit eis, Euntes in mundum vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ. Qui credidit & baptizatus fuerit saluus erit, qui autem non credidit condemnabitur. Signa autem eos qui credunt hæc sequentur. In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint non eis nocebit, super ægros manus imponent & bene habebunt. Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis assumptus est in cœlum, & sedet a dextris dei. Illi autem profecti prædicauerunt vbique, domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis.

g. Dominus gloriæ, secundum formã serui satagentibus discipulis de glorificatione sua, respondit, Sedere autem ad dexteram vel ad sinistram, &c. Quod autem paratum est ab ipso paratum est: quia ipse & pater vnum sunt. Aug. de trin. lib. 1. cap. 22.

h. Capernaum indignari in Iacobum & Ioannem. h. Civitas est sorori Bethaniæ, ad latus septentrionale, distans ab Ierosolyma 9. leucis, ab Iordane tribus cũ semi. hãc destruerat Iosue, quã reædificauit Ahiel de Bythel: & illam rursum destruxit Vespasianus, Hadrianus restaurauit.

Universidad de Deusto Biblioteca

Iesus Nazarenus est: cœpit clamare, & dicere. Iesu fili Dauid, miserere mei. Et comminabãtur illi multi vt taceret. At ille multò magis clamabat, Fili Dauid, miserere mei. Et stãs Iesus præcepit illum vocari. Et vocant cæcũ dicẽtes ei? Animæquior esto, surge, vocat te. Qui protectò vestimẽto suo exiliens, vẽnit ad eũ. Et respondẽs Iesus dixit illi, † Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei, Rabboni vt [5] videam.] Iesus autem ait illi. Vade, Fides tua te saluũ fecit. Et confestim vidit, & sequebatur eum in via.

† Mat. 20.f Luc. 18.f

Iesus super pullum asinæ Ieroſolymam & templum ingreſſus, redit Bethaniam: poſtridie reuertens maledicit ſicui: negotiatores à templo eiicit, & quæ hæc faciat auctoritate Iudæa non aperit.

Cap. XI.

A

E † [a] T cùm appropinquarent Ieroſolymæ [1] & Bethaniæ ad] montem oliuarum, mittit duos ex discipulis ſuis, & ait illis, Ite in caſtellum quod contra vos eſt, & ſtatim introeũntes illuc, inuenietis pullum ligatum, ſuper quem nemo adhuc hominum ſedit: ſoluite illum, & adducite. Et ſi quis vobis dixerit, Quid facitis? dicite quia [2] domino neceſſarius eſt, & continuò illum dimitteret huc. Et abeũtes inuenerunt [b] pullũ ligatum ante ianuam foris in biuio, & ſoluũt eum. Et quidam de illic ſtantibus dicebant illis, Quid facitis ſoluentes pullum? Qui dixerunt eis ſicut præceperat illis Ieſus: & dimiſerunt eis. Et duxerunt pullum ad Ieſum: † & imponunt illi veſtimenta ſua, & ſedit ſuper eum. Multi autem veſtimenta ſua ſtrauerunt in via: [c] Alii autem frondes cædebant de arboribus, & ſternebãt in via. Et qui præibant & qui ſequebãtur clamabant, dicentes, Hoſan-na, benedictus qui venit in nomine domini. benedictum quod venit regnũ patris noſtri Dauid, Hoſan-na in excelſis. † Et introiuit Ieroſolymam in templum: & circunſpectis omnibus, cùm iam veſpera eſſet hora, exiit in Bethaniam cum duodecim. Et alia die cùm exirent à Bethania, eſurit. † Cùmque vidiſſet álongè ficum habentẽ folia, vẽnit ſiquid fortè inueniret in ea. Et cùm veniſſet ad eam, nihil inuẽnit præter folia. non enim erat tempus ficorum. Et reſpondens * dixit ei, [3] Iã non amplius] in ætternum ex te fructum quiſquam manducet. Et audiebant diſcipuli eius. & veniunt [4] iterum] Ieroſolymam. † Et cùm introiſſet in templum, [d] cœpit eiicere vendentes & ementes in templo, & menſas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit. & non ſinebat vt quiſquam transferet vas per templum: & docebat, dicens eis, Nónne ſcriptum eſt, † quia domus mea, domus orationis vocabitur omnibus gẽtibus? Vos autem feciſtis eã ſpeluncam latronum. Quo audito, principes ſa-

† Mat. 11.b † Luc. 19.f Ioan. 12.b

Mat. 21.c Luc. 19.g

Videm.e

† Mat. 21.f Luc. 12.g Ioan. 2.c

† Iſa. 56.e Ierc. 7.b

i

5. *Vtrum recuperauerit. Quia incredibile tamẽ hæc ipſum glorioſam videtur ſuſcepiſſe, ad triumphalis ouantiæ ſum in aſinæ vtendum, nõ inuenit in aut in equili. Sed dicebat, Si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia dominus his opus habet. Opus magnũ. & ſalutis. Nempe homines & iumenta ſaluos facere voluerat, multiplicando miſericordiam ſuam deus. Beata Domi. in ramis palmã. Ser. 13.*

1. *Bethphage & Bethaniæ ſitæ.*

2. *Dominus his opus habet.*

b. *Hic pullus multos habet dominos, quibus tollitur, & ad vnũ dominũ adducitur. Ante pœnã qui ſe erat, paratus ad fidẽ, ſed ſine apoſtolis intrare nõ poterat: quia, quòd ſequebatur, non habebat. Chriſoſt. ibid.*

c. *Rami enim impedientem impedirent, & implicitũ iter facerent properãtis in greſſui: verum explicatur omnis ratio prophetæ, & futuri forma ſeruatur. Igitur infructuoſarum arborum vanã, id eſt infidelium quondã gentium fructum per apoſtolos itineri domini ſubſternuntur, & ſaluatorẽ iuſtificantur ingreſſu, & per eos incedit, & gratiſſimum ſit incedenti deo ex vanis infœcundæ vaſtitio efficium. Hilar. in Mat. cap. 21.*

* *Ieſus.*

3. *Nec poſthac.*

d. *Hæc eſt tertia ejectio vendentium de templo ſecundũ Oſiandrum. Nimirũ quia prima. 31. an. Chriſti, de qua Ioan. 2. ad tem. de qua Matt. 21. in die ingreſſus ſui in vrbem ſuper aſinam & pullum. Tertia, die ſequãte, eãdem rediens à Bethania, & maledixiſſet ficui: vt hoc loco.*

cerdotũ & Scribæ quærebãt [4] quomodo eum perderent]. timebant enim eum : quoniam vniuersa turba admirabatur super doctrina eius. Et cùm vespera facta esset, egrediebatur de ciuitate. † Et cùm mane trãsirent, [e] viderunt ficum aridam factã à radicibus. Et recordatus Petrus dixit ei, Rabbi, ecce ficus cui maledixisti, aruit. Et respõdens Iesus ait illis, Habete fidem dei. Amen dico vobis, quia quicunq; dixerit huic mõti, Tollere, & mittere in mare, & non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit quia quodcunque dixerit, fiat: † fiet ei. † Propterea dico vobis, omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis. Et cùm stabitis ad orandum, dimittete siquid habetis aduersus aliquem, vt & pater vester qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra. † Quòd si vos nõ dimiseritis, nec pater vester qui in cœlis est, dimittet vobis peccata vestra. Et veniunt rursus Ierosolymam. Et cùm ambularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes & Scribæ & seniores, & dicunt ei, † In qua potestate hæc facis? & quis tibi dedit hanc potestatem, vt ista facias? Iesus autẽ respondens ait illis, [f] Interrogabo vos & ego vnum verbũ, & respondete mihi : & dicam vobis in qua potestate hæc faciam. Baptismus Ioannis de cœlo erat, an ex hominibus? Respõdete mihi. At illi cogitabant secum, dicen-

4. Eum perdere.

e. Tanquã Matthæus dixerit quòd statim exaruit ficus, & videntes discipuli admirati sunt, vt hil moueatur auditor hunc Martum dicere, quòd sequenti die viderint exaruisse ficum. Sic enim intelligere debet id apud Matthæum. Et statim exaruit ficus, quæ tacito subsistit, & dein die, Et cùm vidissent discipuli, admirati sunt. Quando? Quum vidissent eu statim: sed sequenti die. proinde sic intelligenti nihil occurrit difficile. Theophy. ibid.

f. Poterat dominus aperta responsione tẽptatorum calumniã confutare: sed prudẽs interrogat, vt suo ipsi vel silentio vel fatetia condemnẽtur. Hoc est quod vulgò dicitur, Malo arbore nodo, malus clauus aut cuneus infigẽdus est. Hieron. in Matt. 21. exp. vel breuiũs, Malo nodo malus cuneus.

dicentes, Si dixerimus de cœlo, dicet nobis, Quare ergo non credidistis ei? Si dixerimus ex hominibus, timemus populũ. Omnes enim habebant Ioannem quia verè prophe-ta esset. Et respondentes dicunt Iesu, Nescimus. Et respondens Iesus ait illis, Neq; ego dico vobis in qua potestate hæc faciam.

Iudæos ex vinea agricolis locata reprobat: censum Cæsaris approbat: resurrectionem, & primum mandatũ probat: & mulierculam duo æra mittẽtem cæteris præficit ditioribus. XII.

A Et cœpit illis in parabolis loqui, † [a] Vineam [1] pastinauit] homo, & circundedit sepem, & fodit lacum, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis: & peregrè profectus est. Et misit ad agricolas in tempore seruum, vt ab agricolis acciperet de fructu vineæ. Qui apprehensum eum ceciderunt, & dimiserunt vacuum. Et iterum misit ad illos alium seruum, & illum * in capite vulnerauerunt, & contumeliis [2] affecerunt.] Et rursum alium misit, & illum occiderunt: & plures alios: quosdam cædentes, alios verò occidentes. Adhuc ergo vnum habẽs filium charissimum, & illum misit ad eos nouissimum, dicens, Quia reuerebuntur filium meum. Coloni autem dixerunt adinuicem, [b] Hic est hæres, Venite, occidamus eum: & nostra erit hæreditas. Et apprehendentes eum, occiderunt: & eiecerunt ex-

Act. 13. d
† Mat. 21. d
Luc. 20. b
Isa. 5. a
Iere. 2. d

a. Plantata est vinea lege data in corde. b Iudæi vt missi sunt Prophetæ quæ viros fortia bonam vitam eorum, & Prophetæ ab eis crudeliter affecti, & occisi sunt. Missus est Christus vnicus filius patris familias, & ipsum occiderunt hæredẽ, & indeo perdiderunt hæreditate. in contrariam ei vertit malum consilium. Vel possiderent, occiderunt, & quia occiderunt, perdiderunt. Augustin. de verbis Dei. Ser. 59.

1. Plantauit.
* Lapidauerunt.
2. Affectum remiserunt.

b. Cõsidera quàm diligẽter prædixit quæ futura erant. Atqui nõ occiderunt hunc tanquàm dei filiũ. Nã occiderunt eum vt dei filium, sed occiderunt tanquã vineæ hæredẽ, siue tanquam regem Israel. Occidamus eum, inquit Marcus, & nostra erit hæreditas. Nihil aũt de eo, qꝫ in posterum succederet, suspicabantur. Et enim vltrò amplectebat eos, & cupiebat illis, vt ramen ei fides haberetur. Euthymius in Matt. 21. cap.

travineã. Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos, & dabit vineam aliis. Nec scripturam hanc legistis, † lapidem quem reprobauerũt ædificantes, hic factus est in caput anguli, à domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris? † Et quærebant eum tenere: & timuerunt turbam. Cognouerunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit. Et relicto eo, abierunt. † Et [c] mittũt ad eum quosdã ex Pharisæis & Herodianis, vt eum caperẽt in verbo. Qui venientes dicunt ei, Magister, scimus quia verax es, & nõ curas quenquam: nec enim vides in faciem hominũ, sed in veritate viam dei doces. licet dare tributum Cæsari, an non dabimus? Qui sciẽs versutiam illorũ, ait illis, Quid me tentatis? Afferte mihi denariũ vt videam. At illi [d] obtulerũt] ei. Et ait illis, Cuius est [d] imago hæc, & inscriptio? Dicũt ei, Cęsaris. Respõdẽs autẽ Iesus, dixit illis, † Reddite igitur quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sũt dei, deo. Et mirabãtur super eo. † [e] Et venerunt ad eum Sadducæi qui dicunt resurrectionem non essẽ: & interrogabãt eum dicentes, Magister, Moyses nobis scripsit, † vt si cuius frater mortuus fuerit, & dimiserit vxorem, & filios non reliquerit: accipiat frater eius vxorem ipsius, & resuscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erant: & primus accepit vxorẽ, & mortuus est nõ relicto semine. Et secun-

† Psal. 117. d
† Isa. 28. d
† Act. 4. d
Rom. 9. f
1. Pet. 2. d
Matt. 22. d
Luc. 19. f
20. c. 22. d
† Mat. 22. d
Luc. 20. d

† Deut. 25. d

a. Nec per seipsos interrogare volebãt, ne forte quasi suspecti circumuenire eũ non possent. Nã amicus manifestus, melior quãm amicus fictus. Chryso. in Matth. hom. 71.

b. Abierunt.

c. Imago dei nõ est in auro, sed in homine. Nam ipsa Cæsaris est auri minumis ma dei est homo. Ideo dilatius vestras Cæsari date, deo autem conscientiæ vestræ solam innocẽtiam reseruate, vbi deus videtur. Chryso. ibidem.

d. Sadducæi contra fidem resurrectionis sunt: & quia eã dominus prædicaret, calumniam diuinis rebus ex efficiendi voluntate proponãt. Septem videlicet fratrum eandem coniugem, cuiusnam in resurrectione futuram esse respondeat. Sed dominus ait, Errastis nescientes scripturas, quæ veritate dei. Ergo scriptum est, & essare debet ambiguitas, quam auctoritas tanta cõdemnat. Hilar. in Mat. 2. cap.

secundus accepit eã, & mortuus est: & nec iste reliquit semen. Et tertius similiter. Et acceperunt eam similiter septem: & non reliquerunt semen. Nouissima omnium defuncta est & mulier. In resurrectione ergo cùm resurrexerint, cuius de his erit vxor? septem enim habuerunt eam vxorem. Et respõdens Iesus ait illis, Nónne ideo erratis, nõ scientes scripturas neq; virtutẽ dei? Cùm enim a mortuis resurrexerint, neq; nubẽt neq; nubentur, sed sunt sicut angeli dei in cœlis. De mortuis autẽ quòd resurgant, nõ legistis in libro Moysi, [4] super rubum] quomodo dixerit illi deus, inquiens, † ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob? Nõ est deus mortuorum, sed viuorum. Vos ergo multũ erratis. Et accessit vnus de Scribis qui audierat illos conquirẽtes. & videns quoniam benè illis respondẽrit, interrogauit eũ quod esset primum omnium mandatum. Iesus autem respondit ei, Quia primũ omnium mandatum est, † Audi Israel, dominus deus [5] tuus, dominus] vnus est. &, [f] Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua. Hoc est primum mandatum. Secundum autem [g] simile est illi, † Diliges proximum tuum tãquam teipsum. Maius horum aliud mandatum non est. Et ait illi Scriba, Benè magister, in veritate dixisti, quia vnus est deus, &

† Exod. 3. d
Mat. 22. d
Luc. 20. e

† Deu. 6. a
Mat. 22. f
Luc. 10. f

† Mat. 22. d
Luc. 20. d

† Leui. 19. d
Deut. 4. f
Mat. 22. d
Rom. 13. e
Gala. 5. e

4. In rubo.

5. Noster dominus.

f. Nõ dicit, timebis. Quia maius est diligere quãm timere: incboatio enim colitur deo habet timorem, perfectio, charitatem, vt dicit Ioannes, Perfecta charitas foras mittit timorẽ. Chryso. ibid.

g. Quomodo simile est? Eò quòd simul inter se connexa sint. Qui enim diligit deum, diligit & Iesum: & Iesum eius homo autẽ maximè proprie sanctus dei: & ita qui diligit deũ, diligit etiã omnes homines & dã proximũ diligit. multò magis deum diligit. Nam si homines diligit, qui multas sæpe sibi dolorum occasiones & odia fouent: quãto magis deum, qui semper benefacit? Theophy. ibid.

non est alius præter eum. Et vt diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine: & diligere proximum tanquam seipsum: maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificiis. Iesus autem videns quòd sapienter respondisset, dixit illi, Non es longè à regno dei. Et nemo iã audebat eum interrogare. Et respondens Iesus docebat, docens in templo, [h] Quomodo dicunt Scribæ Christum filium esse Dauid? Ipse enim Dauid dicit in spiritu sancto, † Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse ergo Dauid dicit eum dominum: & vnde est filius eius? Et multa turba eũ libenter audiuit. Et dicebat eis in doctrina sua, † Cauete à Scribis, qui volunt in stolis ambulare, & salutari in foro, & in primis cathedris sedere in synagógis, & primos discubitus in cœnis: qui deuorant domos viduarum [6] sub obtentu] prolixæ orationis: ii accipient prolixius iudicium. † Et sedens Iesus contra gazophylaciũ, aspiciebat quomodo turba iactaret æs in gazophylacium: & multi diuites iactabant multa. Cùm venisset autẽ vidua vna pauper, misit duo minuta, quod est quadrãs. Et conuocans discipulos suos, ait illis, Amen dico vobis quoniã vidua hæc pauper, plus omnibus misit qui miserunt in gazophylacium. Omnes enim

Luc. 2. d

D

Psal. 109. d
Mat. 22. d
Luc. 20. f

Mat. 23. f
Luc. 11. f
& 20. f

† Mat. 7. d
& 24. a
Luc. 21. b
2. Cor. 3. d
Ephes. 5. b

Luc. 21. a

h. Non dixit, Nõ est filius eius, sed, Quomodo est filius eius? Quomodo enim dicit, verbũ quærẽtis est, non negãtis: tanquã hoc ei diceret, Bene quidẽ dicitis Christũ filiũ Dauid, sed ipse Dauid eũ dominũ dicit. Quẽ dicit ille dominum, quomodo est filius? Augusti. Ser. 234. de tempore.

6 Prætextu. i. Dominꝰ noster nũ quãta detur eũ suscipit attendere, sed vo luntatis largitatem, & hoc etiã parua magna facit, & magna sæpe arrenuat, quãdo nũ hilari prõptitudine quæ fiũt, insamantur. Chrysost. in Genes. homi. 44. Quod ista noster prælegis sacerdotum institutã, acceptum, præ omnibꝰ esse mãdauit, vt vsque ad duo minuta, calicẽque aquæ frigidæ mensuræ huius perdonerat sacrificij, pro eum promitti, (cessãte hæc desint) hominibus bonæ voluntatis. Prosper de promiss. & præd. parte. 2. cap. 7.

SEC. MARC. 68

enim ex eo quod abundabat illis, miserunt: hæc verò de penuria sua omnia quæ habuit misit, totum victum suum.

Christus Ierosolymis discedens, inquisitus super suo aduentu, & fine seculi, multa cauenda futura, & multa imitanda prædicit.

A

XIII. 1. a. Post tam mirabiles operũ deferendæ Ierusalem, tanquã etiamnũ duæ ambitione tãpli esset, magnificentiæ lex structionis ostenditur, qui ait de struenda omnia esse, & dispersis totius substructionis lapidibus diruenda. Templum enim æternũ ad habitationẽ sanctis spiritus consecrabatur, homo scilicet per agnitionẽ filij, & confessionẽ patris. Hilarius. Matth. 24.

1. e regione templi.
2. Consumẽda sunt?
3 Rumores.
4. Cauete vobispsis.
b. In mea enim potestate prædicabilis & per me fiet, vt inter contradicentes, inter furentes, Abrahæ & ij de lapidibus suscitentur. Ego insinuabo quod docui, ego faciã quod promisi. Tradẽt enim vos in concilijs, & in Synagogis vapulabitis. Ex Ambr. de vocat. gentium li. 2. ca. 2.

Au. de. 34.
† Mat. 24. a
Luc. 19. f
& 21. b

E † T cum egrederetur de templo, ait illi vnus ex discipulis suis, [a] Magister, aspice quales lapides, & quales structuræ. Et respondens Iesus, ait illi, Vides has omnes magnas ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur. Et cùm sederet in monte oliuarum contra templum, interrogabãt eum separatim Petrus & Iacõbus & Ioannes & Andreas, Dic nobis, quando ista fient? & quod signum erit quando hæc omnia [2] incipient consummari? Et respondẽs Iesus, cœpit dicere illis, † Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo dicentes quia ego sum: & multos seducẽt. Cùm audieritis autem bella & [3] opiniones] bellorum, ne timueritis. Oportet enim hæc fieri: sed nondum finis. Exurget enim gens cõtra gentem, & regnum super regnum: & erunt terræmotus per loca, & fames. Initium dolorum, hæc. † Videte autem vosmetipsos.] [b] Tradent enim vos in cõciliis, & in synagogis vapulabitis, & ante præsides & reges stabitis propter me, in testimoniũ illis. Et in omnes gen-

B

tes primùm oportet prædicari Euã-
gelium. † Et cùm duxerint vos tra-
dentes, nolite præcogitare quid lo-
quamini,* sed quod datũ vobis fue-
rit in illa hora, id loquamini. non e-
nim vos estis loquentes, sed ſpiritus
ſanctus. † Tradet autẽ frater fratrem
in mortem, & pater filium: & con-
ſurgent filij in parentes, & morte af-
ficient eos. Et eritis odio omnibus,
propter nomen meum. Qui autem
ſuſtinuerit in finem, hic ſaluus erit.
† Cùm autem videritis abomina-
tionem [c] deſolationis * ſtantem
vbi non debet (qui legit, intelligat)
tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant in
montes. & qui ſuper tectum, ne de-
ſcendat in domum, nec introëat vt
tollat quid de domo ſua: & qui in
agro erit, non reuertatur retrò, tol-
lere veſtimentum ſuum. Væ autem
prægnantibus & nutrientibus in il-
lis diebus. Orate verò [d] vt hyemẽ
non fiant.] Erunt enim dies illi tri-
bulationes tales, quales non fuerunt
ab initio creaturæ quam condidit
deus vſque nunc, neque fient. Et niſi
breuiaſſet dominus dies, non fuiſſet
ſalua omnis caro: ſed propter ele-
ctos quos elegit, breuiauit dies. † Et
tunc ſi quis vobis dixerit, Ecce, hîc
eſt Chriſtus, ecce illic: ne crediderit-
is, Exurgent enim pſeudochriſti &
pſeudoprophetæ: & dabunt ſigna &
portenta ad ſeducendos, ſi fieri po-
teſt, etiam electos. Vos ergo videte.
ecce prædixi vobis omnia. † Sed in
illis

Mat. 10.b

† Mat. 10.d Luc. 12.b

† Mat. 10.d & 24.b Dan. 9.d

† Mat. 24.d Luc. 21.b

† Mat. 24.d Luc. 17.a

† Sap. 3.a

* Nesſ, mediteminí. De quo deſolatione dicitur Luc. 21.d Cùm videritis circumdari ab exercitu Ieruſalem, tunc ſcitote quia appropiauit deſolatio eius. Chryſoſt. ibid.

* Quæ dicta eſt per Danielẽ prophetã.

d. Neceſſe eſt enim fugientem in hyeme perire. Fuga enim veſtis portare non ſinit, domum intrare non permittit, ignẽ accendere non concedit. Similiter nec in ſabbato: in quo non licebat niſi certum ſpatium viæ ambulare. Chryſoſt. ibidem.

§. Erit fuga veſtra.

illis diebus poſt tribulationem illa
ſol contenebrabitur, & luna non da-
bit ſplendorem ſuum, & ſtellæ cœli
erunt decidentes, & virtutes quæ in
cœlis ſunt [e] mouebuntur.] Et tunc
videbunt filiũ hominis venientem in
nubibus, cum virtute multa & glo-
ria. [f] Et tunc mittet angelos ſuos, &
congregabit electos ſuos à quatuor
ventis, à ſummo terræ vſque ad ſum-
mum cœli. † A ficu autem diſcite [g] pa-
rabolam.] Cùm iam ramus eius te-
ner fuerit, & nata fuerint folia, cò-
gnoſcitis quia in proximo ſit æſtas.
ſic & vos cùm videritis hæc fieri,
ſcitote quòd in proximo ſit [h] oſtiis.
Amen dico vobis quoniã nõ tranſi-
bit generatio hæc, donec omnia iſta
fiant. Cœlum & terra tranſibunt ver
ba autem mea non tranſibunt. De
die autem illo vel hora nemo ſcit,
neque angeli in cœlo, neque filius,
niſi pater. Videte, vigilate, & orate.
Neſcitis enim quando tempus ſit.
† Sicut homo qui peregrè profectus
reliquit domum ſuam: & dedit ſer-
uis ſuis poteſtatem [i] cuiuſque ope-
ris,] & ianitori præcepit vt vigilet,
† Vigilate ergo (Neſcitis enim quan-
do dominus domus veniat: ſerò, an
media nocte an gallicantu, an mane)
ne cùm venerit repẽtè, inueniat vos
dormientes. Quod autem vobis di-
co, omnibus dico, Vigilate.

Epiſto. ca. 42. Item. An poſſe omnibus manifeſtum eſt, quòd quidem vt deus ſ. guuere autem ſe dicit vt homo. Grego. Nazianz. de Theol. lib. 4.

§. Vbicunque ejus ſumus.

Iſa. 13.b Ioe. 2.f Ioel. 2.g. & 3.c Mat. 24.d † Luc. 21.e

Mat. 24. Luc. 21.f

† Mat. 25.b † Luc. 19.b

† Mat. 24. f. & 25.a † Luc. 12.e

f. Primũ veteres nũ habent codices Græcos quòd nec ſibi ſcit. ſed non miror ſi hoc falſarunt, quia ſcripturas interpolauere diuinas. Pone tamẽ ab euangeliſta ſcriptum: media itaque nomen eſt filij. Nam & filius hominis dicitur, vt ſecundũ imprudentiam aſſumptionis noſtræ diem futuri iudicij neſciſſe videatur. Aug. de fide lib. 5. ca. 8. Inde & hoc intelligi poteſt ſubtiliter, quia incarnatus vnigenitus, ſalũſque pro nobis homo perfectus, in natura quidem humanitatis noſtri diem & horam iudicij, ſed tamen hanc non ex natura humanitatis nouit. Quod ergo in ipſa nouit, non ex ipſa nouit. Grego. lib. 8.

g. Vel. commemorabuntur.

e. Et nota quòd tuba mortuos excitabit: excitatos autem congregabunt angeli, congregatos verò rapient nubes, ſicut dixit Paulus 1. Theſſa. 4. in occurſum domini in aëra. Euth. Matth. 24.

7. Similitudinem.

Iudæis in Christum conspirantibus, à muliere discipulis murmurãtibus vngitur: pascha manducat: in monte orat: à Iudæis Iuda tradẽte vinciturapudCaiphã accusatur, & à Petro negatur. XIIII.

a. Feria quarta cõsilium conuenit, & propterea vsq; ad quartam feriã illi quidã consultatione solennitatis tẽpus prætermittere, at non permittunt esse eis: sed ipse sibiipsi tempus passionis statuens, in pascha cenã fieri voluit. Ipse enim erat pascha verum, vnde virtutem eius admirari licet. Theophyl ibidem.

1. Vt non populi.

b. Leprosus dicitur, quòd tãc esset, & an tequã susciperet dominum. Videa verò quam susceperit de mundo leprã fugit, nos mentamur manet pristinum. Chrysost.

2. Pistice precioso.

c. Pistis cõ fides, pisticus fidelis, quasi nardi fidelis, & probatæ, non sophisticæ.

3. Ad.

d. Pequenit vt vngeret corpus meũad sepulturã. Morituro enim erat cũ vnguentis sepelire corpora, vt diu illa integra conseruata perdurarent. Euthy. ib.

4. Habebitis.

* Enim vnguentum.

5. Iscariotes.

6. Traderet.

[a] Rat autem Pascha & azima post biduum: & quærebant summi sacerdotes & Scribæ quomodo eum dolo tenerent & occiderent. Dicebant enim, Non in die festo: ne fortè tumultus [1] fieret in populo.] Et cum esset Bethaniæ in domo Simõnis [b] leprosi, & recumberet, vẽnit mulier habens alabastrũ vnguenti nardi [2] spicati preciosi:]& fracto alabastro effudit super caput eius. † Erant autem quidam indignè ferentes intra semetipsos, & dicentes, [3] Vt]quid perditio ista vnguenti facta est? Poterat enim vnguẽtum istud venundari plusquàm trecentis denariis, & dari pauperibus. Et fremebant in eam. Iesus autem dixit, Sinite eam: † quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me. [d] semper enim pauperes † habetis]vobiscum: & cum volueritis potestis illis benefacere: me autem non semper habebitis. Quod habuit hæc, fecit: præuênit * vngere corpus meum in sepulturã. Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit Euangelium istud in vniuerso mundo, & quod fecit hæc, narrabitur in memoriam eius. Et Iudas [5] Scarioth]vnus de duodecim abiit ad summos sacerdotes, vt [6] proderet] eum illis.

A
Ant. 14.
† *Matt. 26.*
Luc. 22.
Ioan. 12.

† *Matt. 26.*
Ioan. 12.

† *Matt. 26.*

Qui

† *Za. 11. c*

B Qui audientes gauisi sunt: † & promiserunt ei pecuniam se daturos.

† *Matt. 26. c*
Luc. 22. a

Et quærebat quomodo illum oportunè traderet. [c] † Et primo die azymorum quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli, Quò vis eamus, & paremus tibi vt manduces pascha? Et mittit duos ex discipulis suis, & dixit eis, Ite in ciuitatem: & occurret vobis homo [7] lagenam]aquæ baiulans, sequimini eum: & quocunque introierit, dicite domino domus quia magister dicit, Vbi est [8] refectio mea,]vbi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande, stratũ: & illic parate nobis. Et abierunt discipuli eius, & venerunt in ciuitatem, & inuenerũt sicut dixerat illis, & parauerũt pascha.

† *Matt. 26. b*
Luc. 22. b
Ioan. 13. c
De offic. ord.
c. Si sacerdos.
Psal. 40. c

† [f] Vespere autem facto, venit cũ duodecim. Et discumbentibus eis & manducantibus, ait Iesus, Amen dico vobis quia vnus ex vobis tradet me, qui manducat mecũ. At illi cœperunt cõtristari, & dicere ei singlatim, Nunquid ego? Qui ait illis, Vnus ex duodecim, qui intingit me cum]manum]in catino. Et filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de eo: Væ autem homini illi per quem filius hominis tradetur. Bonum erat ei, si non esset natus homo ille. Et manducantibus illis accepit Iesus panem: & benedicens fregit, & dedit eis, & ait, † Sumite, [g] hoc est corpus

C

De cons. dist. 2. cap.

a. *Prima azymorũ, quartadecima dies mẽsis prima est, quã do agnum immolatur, & luna plenissima est, & fermentum abiicitur. Hieron. in Matt. 26*

7. *Hydriam.*

8. *Diuersoriam.*

f. *Rursus paschæ sacers eum discipulis in cenaculo, ac post cenam, dieque vnica ante passionem celebrat: ut uti verè ea in orationis dominicæ & ante cenam, & post resurrectionem peragimus. Surrexit die tertia, nec post longum tempus. Grego. Nazianzenus in sanctam Pascha cenam.*

g. *Antequàm cõsecretur, panis est: vbi autem verba accesserõt Christi, corpus illud Christi, deinde addit*

dicent, Hoc est corpus meũ. Ante verba Christi, calix erat vini & aquæ plenus: vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, qui plebem redemit. Et ideo videte quàm grauibus patens est sermo Christi diuersa conuenere. Ambro. de sacramẽt. lib. 4. ca. 5. Nam sacramentũ istud quod accipis, Christi sermone efficitur. Quòd si tantum valuit sermo Eliæ vt ignẽ de cælo deponeret, nõ valebit Christi sermo, vt species mutet elementorum? Idem dicit in qui mysteriis initiantur. ca. 9. & seq.

* In me.
* In te.

9. Imo.

h. Gesemani dicendũ esset, nõ Gethsemani: Ge enim, vallem, seman, pinguedinẽ significat. sit enim vallis pinguedinis ad radicẽ montis alicuius.

10. Manete.

i. Abba Syriacum est. Hebræi enim Ab patrem dicunt.

11. Quid ego velim, sed quid tu.

meum. Et accepto calice gratias agens dedit eis, & biberunt ex illo omnes. Et ait illis, Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur. Amen dico vobis quòd iam non bibam de hoc] genimine vitis, vsque in diem illum cùm illud bibam (nouum) in regno dei. Et hymno dicto exierunt in montem oliuarum. Et ait eis Iesus, Omnes scandalizabimini * in nocte ista: quia scriptum est, † Percutiam pastorẽ: & dispergentur oues. † Sed postquàm resurrexero, præcedam vos in Galilæam. Petrus autem ait illi, Et si omnes scandalizati fuerint, * sed non ego. Et ait illi Iesus, Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam gallus vocem bis dederit ter me es negaturus. At ille amplius loquebatur, ⁹] Et si oportuerit me simul commori tibi, non te negabo. Similiter autem & omnes dicebant. †Et veniunt in prædium cui nomen h Geth-semani. & ait discipulis suis, Sedete hic donec orem. Et assumit Petrum & Iacõbum & Ioannem secum: & cœpit pauere & tædere. Et ait illis, Tristis est anima mea vsque ad mortem: ¹⁰sustinete] hîc, & vigilate. Et cùm processisset paululum, procidit super terram: & orabat vt si fieri posset transiret ab eo hora: & dixit, †ⁱ Abba, pater, omnia tibi possibilia sunt: transfer calicem hũc à me. sed non ¹¹ quod ego volo, sed quod tu.] Et vênit, & inuenit eos dor-

Quia corpus Dñi celebratur missa. Cum Marcus.

† Zacha. 13. d
† Matt. 26. d
Luc. 22. d
Ioan. 16. a
Sequitur Lucas.

† Matt. 26. c. d

D

† Matt. 26. d. Ioan. 12. d

† Matt. 26. f. Luc. 22. f. Ioan. 18. c

dormientes. Et ait Petro, Simon, dormis? non potuisti vna hora vigilare? ᵏVigilate, & orate vt non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro verò infirma. Et iterum abiens orauit, eundem sermonem dicens. Et reuersus, denuò inuenit eos dormientes (erant enim oculi eorum grauati) & ignorabant quid responderent ei. Et venit tertiò, & ait illis, Dormite iam, & requiescite. Sufficit, venit hora, ecce filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus. ecce, qui me tradet, propè est.

E Et * adhuc eo loquente venit Iudas ¹²Scarioth] vnus de duodecim, & cum eo turba multa cum gladiis & lignis, missi à summis sacerdotibus & Scribis & senioribus. Dederat autem traditor * eis signum dicens, † Quemcunque osculatus fuero, ipse est: tenete eum, & ducite cautè. Et cùm venisset, statim accedens ad eum ait, Aue] Rabbi. & osculatus est eum. † At illi manus iniecerunt in Iesum, & tenuerunt eum. † Vnus autem quidam de circunstantibus educens gladium, percussit seruum summi sacerdotis: & amputauit illi auriculam. Et respondens Iesus, ait illis, Tanquam ad latronem existis cum gladiis & lignis comprehendere me? quotidie eram apud vos in templo docens, & non me tenuistis. Sed vt impleantur scripturæ. † Tunc discipuli eius relinquentes eum, om-

k Vbi si de vigilando tantùm, non etiam de orando discipulos admoneret, solus liberi arbitrij vires videretur hortatus. Sed cùm addidit, & orate, satis docuit superuenturum muneris, vt eos etiam vigilantes tentationis procella non vinceret. Ambros. de voca. gent. lib. 2. cap. 9.

* Statim.
12 Iscarioten.

† Matt. 26. e. Luc. 22. e. Ioan. 18. a

* Eius.

† Thren. 4. a. † Matt. 26. f. † Matt. 26. e. Luc. 22. e. Ioan. 18. c

l. Miser Iudas, & tamen nulli misero libi: eadem infidelitate qua magistrũ & dominum tradidit, putabat signa, quæ saluatorem viderat facientem, nõ maiestate diuina, sed magicis artibus facta. Et quia eum forte audierat in monte transfiguratum, timebat ne simili transformatione elaberetur è manibus eorum ministrorum. Hieco. in Matth. cap. 26.

nes fugerunt. [m] Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo: & tenuerunt eum. At ille reiecta sindone, nudus profugit ab eis. Et adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem: & conuenerunt [13] omnes sacerdotes]& Scribæ & seniores. Petrus autem à longè secutus est eum vsque intrò in atriũ summi sacerdotis: & sedebat cum ministris [14] ad ignẽ, & calefaciebat se.]Summi verò sacerdotes & omne concilium quærebant aduersus Iesum testimonium, vt eum morti traderent: nec inueniebant. Multi autẽ testimonium falsum dicebant aduersus eum: & conuenientia testimonia non erant. Et quidam surgentes, falsum testimonium ferebant aduersus eum, dicẽtes, Quoniam non audiuimus eum dicentem, † Ego dissoluã templum hoc manufactum, * & post triduum]aliud non manufactum ædificabo. Et non erat conueniens testimonium illorum. Exurgens autem summus sacerdos in medium, interrogauit Iesum, dicens, Non respondes quicquã [15] ad ea quæ tibi obiiciũtur ab his?] [n] Ille autem tacebat: & nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogabat eum: & dixit ei, Tu es Christus filius ☞ Dei]benedicti? Iesus autem dixit illi, Ego sum: † & videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis ☞ Dei,] & venientẽ cum nubibus cœli. Summus autem sacerdos scindens vestimẽta sua,

† Ioan. 2. d

† Matt. 26. g Luc. 22. g

† Matt. 24. d Mar. 26. f Luc. 22. g Ioan. 19. f

m *Quidam itaque dicunt à domo illa fuisse adolescentulum, in qua Christus pascha manducauerat. Alij autem hunc fuisse dicunt Iacobum fratrem domini qui ipsorum tota vita sua unica veste vtebatur. Circumamictus autem erat sindone super nudum, videlicet corpus. Euthy. super Matt. ca. 26.*

13 *Ad illum omnes principes sacerdotum.*

14 *Et calefaciebat ad ignem.*

* *& per triduum.*

15 *Quid isti contra testimonium dicunt?*

n *Christus primò tacebat, vt mansuetudinis & patientiæ daret exemplum Secundò, quoniam accusationes indignæ, falsæ, & responso indignæ fuerant. Tertio, quia conueniebat quòd quicquid respondereret, illi calumniarentur. Dion. in Matt. 26. ca.*

G sua, ait, Quid adhuc [16] desideramus testes?] Audistis blasphemiã. Quid vobis videtur? Qui omnes cõdemnauerunt eum esse reum mortis. † Et cœperunt quidam conspuere eum, & velare faciem eius, & colaphis eũ cædere, & dicere ei, Prophetiza, & ministri alapis eum cædebant. Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit vna ex ancillis summi sacerdotis, & cùm vidisset Petrum calefaciẽtem se, aspiciens illum, ait, Et tu cum Iesu Nazareno eras. [o] At ille negauit, dicens, Neque scio, neque noui quid dicas. Et exiit foras [17] ante atrium.] & gallus cãtauit. † Rursus autem cùm vidisset illum anci la, cœpit dicere circunstantibus, Quia hic ex illis est. At ille iterum negauit. Et post pusillũ rursus qui astabãt dicebant Petro, Verè ex illis es. nã & Galilæus es. * Ille autẽ cœpit anathematizare & iurare, Quia nescio hominem istum quem dicitis. Et statim iterum gallus cantauit. Et recordatus est Petrus verbi quod dixerat ei Iesus, Prius quàm gallus cantet bis, ter me negabis. † Et cœpit flere.

† Matt. 26. g Luc. 22. f Ioan. 18. e

† Matt. 26. g Luc. 22. f. g Ioan. 18. e

16 *Opus nobis testibus.*

o *Sub ipso passionis tempore ab ancilla interrogatus vnus ex discipulis, beatus Petrus, peculiarius Christo cognitus, ita respondit. Non noui hominem istum: & iste latro qui ante non nouerat, exclamat, Memento mei domine dum veneris in regnum tuum. Quàm singularis, & quàm stupẽda deuotio! Sub illo tempore creditur rem, qui negauit electus. Euseb. Emissen. de beato latrone. 17. In vestibulum.*

* *Et loquela tua manifesta fecit.*

Pilato sistitur: dimisso Barabba morti adiudicatur, crucifigitur, videtur, expiratque à cruce demissus, cum bonore sepelitur. XV.

A ET confestim, mane consilium facientes summi sacerdotes cum senioribus & Scribis & vniuerso consilio, vincientes Iesum, duxerunt & tradiderunt Pilato.

Ioa. 20. 34. † Matt. 27. a Luc. 23. a Ioan. 18. e. f

* *Tenditur deinde Pilato gentium iudici. Non enim iudicari vetat ex lege, ipse sine dolo atque peccato. Hila. in Matth. cap. 26.*

Et interrogauit eum Pilatus, [b]Tu es Rex Iudæorum? At ille respondens, ait illi, Tu dicis. Et accusabant eum summi sacerdotes in multis. †Pilatus autem rursum interrogauit eum dicens, Non respondes quicquam? [2]Vide in quantis te accusant.] Iesus autem amplius nihil respõdit: ita vt miraretur Pilatus. †Per diem autẽ festum solebat dimittere illis vnum ex vinctis quemcunque petissent. Erat autem qui dicebatur [c]Barabbas, qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidiũ. Et cùm ascendisset turba, cœpit rogare: sicuti semper faciebat illis. Pilatus autem respondit eis, & dixit, †Vultis dimittam vobis regem Iudæorum? [d]sciebat enim quòd [d]per] inuidiam tradidissent eum summi sacerdotes. Pontifices autem concitauerunt turbam vt magis Barabbam dimitteret eis. Pilatus autem iterũ respondens, ait illis, †[e]Quid ergo vultis faciam regi Iudæorum? At illi iterum clamauerunt, Crucifige eũ. Pilatus verò dicebat illis, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, Crucifige eum. Pilatus autem volens populo satis facere, †dimisit illis Barabbam: & tradidit Iesum flagellis cæsum vt crucifigeretur. †Milites autem duxerunt eum in atrium prætorij, & conuocant totam cohortem: & induunt eum purpura, & imponunt ei, plectentes, spineam coronam, & cœperunt salutare eum, Aue rex Iudæorũ. Et percutiebant caput eius arundine: & conspuebant eum. & ponentes genua, adorabant eum. Et postquàm illuserunt ei, exuerunt illum purpura, & induerunt eum vestimentis suis: & educunt illum vt crucifigerẽt eũ. †Et angariauerunt prætereuntem quempiam Simõnem Cyrenæum venientem de villa, patrem Alexandri & Rufi, vt tolleret crucem eius. †Et perducunt illum in [3] Golgotha] locum: quod est interpretatum, Caluariæ locus. Et dabant ei bibere myrrhatum vinum: & non accepit. †Et crucifigentes eum diuiserunt sibi vestimenta eius, mittentes sortem super eis, quis quid tolleret. Erat autem [g]hora tertia: & crucifixerunt eum. Et erat titulus causæ eius inscriptus, Rex Iudæorum. Et cum eo crucifigunt duos latrones: vnum à dextris, & alium à sinistris eius. Et impleta est scriptura quæ dicit, †Et cum iniquis reputatus est. Et prætereuntes blasphemabant eum, mouentes capita sua & dicentes, †Vah qui [4]destruis templum Dei] & in tribus diebus [5]reædificat.] saluum fac temetipsum descendens de cruce. Similiter & summi sacerdotes illudentes, ad alterutrum cum Scribis dicebant, †[h]Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Christus rex Israel descendat nunc de cruce: vt videamus & credamus. Et qui cum eo crucifixi erant, conuitiaban-

1 Pilato nihil aliud interrogãte ei manifestius vtũ rex Iudæorum sit, arguuntur impietatis Iudæi, quòd ne falsum quidem inuenire potuerit quod obiicerent saluatori. Hiero. in Mat. 27. cap.

2 Ecce quanta aduersus te testantur. Barabbas cum simplicitate & duplici bellius patrie interpretatur. Hiero. super Matth. 27. d Sciebat hoc, & sperabat quòd nequaquam præponeret ei homicidam Barabbam. Propter hoc ergo sumpta fiducia interrogat, Quem multis absolutam vobis? Euthy. in Matth. 27.

2 Propter.

a Vide autem sanguinarias Iudæorum mentes, & Pilati modestiam: quãuis etiam ipse condemnationem mereatur, eò quòd non strenuè iustum defenderit. Nam illi clamabant vt crucifigeretur, ille autẽ, licet mallet sententiã eripere à condemnatione Iesum: propterea iterum rogat, Quid faciam de Iesu? Theoph. ibidem.

f Non quòd Christus propriam crucem baiulauit ac lasso compatiebatur, sed ex nimia crudelitate timentes, ne Iesus sub onere crucis succumberet & antequàm crucifigeretur, obiret. Dionysius ibidem.

3 Golgotha.

g Quomodo igitur hora sexta iuxta cæteros? Quoniam hora tertia in dicatus ille mortis & ideo quasi mortuus in hac hora dicitur, hora autem sexta crucifixus est & nona expirauit.

4 Destruit templum.

5 Ædificat.

b O iasani, scelestique homines. An prophetæ non erant prophetæ, & iusti, qui occidistis, iusti non erant, quantumuis Deus à periculis non eripuit? Nec ne vere erant, etiam si a vobis iniuria vexebantur. Quid igitur hanc dementiæ vestræ æquale excogitari potest? Chrysost. in Mat. 27. cap.

tur ei. Et facta hora sexta, tenebræ factæ sunt per totam terram vsque in horam nonam. Et hora nona exclamauit Iesus voce magna, dicēs,† Heloi, Heloi, Lama-sabactani? quod est interpretatum, Deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? Et quidam de circunstantibus audientes dicebant, Ecce, Heliam vocat. Currens autem vnus, & implens spōgiam aceto, circumponénsque calamo, potum dabat ei, dicens, Sinite: videamus si veniat Elias ad deponēdum eum. †Iesus autem emissa voce magna expirauit. [1]Et velum templi scissum est in duo, à summo vsque deorsum. Videns autem Centurio qui ex aduerso* stabat, quia sic clamans expirasset: ait, Verè hic homo filius Dei erat. †Erant autem & mulieres delōge aspiciētes: inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris, & Ioseph mater, & Salome, quæ cum esset in Galilæa sequebantur eum, & ministrabant ei, & aliæ multæ quæ simul cū eo ascēderant Ierosolymam. †Et cùm iam serò esset factum (quia erat Parasceue, quod est ante sabbatum) vēnit Ioseph [6]ab Arimathia] nobilis Decurio, qui & ipse erat expectans regnum Dei: Et audacter introiuit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu. Pilatus autem mirabatur si iam obiisset. Et accersito Centurione, interrogauit eum si iam mortuus esset. Et cùm cognouisset à Centurione, donauit corpus Ioseph. †[b]Ioseph autem mer-

Psal. 21.

†Matth. 27.f
Luc. 23.e
Ioan. 19.c

D

Ioan. 19.c
De eodem mi-
ra. la quæ-

†Matth. 27.f

†Matth. 27.f
Luc. 23.f
Ioan. 19.f

†Matt. 27.g
Luc. 23.f
Ioan. 19.f

1 Equidem tempore illius multa extitere miracula. Deus crucifixus, sol obscuratur, & rursus illuminatur: oportebat enim creaturas creatori compati, velum scissum, sanguis & aqua ex latere profluent. Hoc tanquam hominis, illud verò tanquam vltra hominem, terra commota, petræ scissæ, mortui resurgentes, in fidem nostræ & communis resurrectionis. Greg. Nazianzenus, in sanctum Pascha.

* Bius.

6 De Arimathia. Ioseph Apostolorum habet speciem & idcirco quanquā in duodecim Apostolorum numero nō fuerit, discipulus do-

catus sindonem, & deponens eum in sindone, & posuit eum in monumento quod erat excisum de petra, & aduoluit lapidem ad ostium monumenti. Maria autem Magdalene & Maria Ioseph aspiciebant vbi poneretur.

Mulieribus ad monumentum cum aromatibus mane venientibus angelus resurrexisse Christum nunciat: qui post multas apparitiones ipsis cernētibus in cœlos ascendit. XVI.

A

Act. 1.d. 34.
†Matt. 28.a
Luc. 24.a

ET† cùm trāsisset sabbatū, [a]Maria Magdalene & Maria Iacōbi & Salome emerūt aromata, vt venientes vngerent Iesum. Et valde manè vna sabbatorum, veniūt ad monumētū: orto iā sole. Et dicebāt adinuicē, Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? Et respicientes, viderunt reuolutum lapidē. Erat quippe magnus valde. †Et introeuntes in monumentum, viderunt iuuenem sedentem in dextris, [1]coopertum] stola candida: & obstupuerunt. Qui dicit illis, Nolite expauescere: Iesum quæritis Nazarenum, crucifixū: surrexit, non est hic, ecce locus vbi posuerūt eum. Sed ite, dicite discipulis eius & [b] Petro, quia [2] præcedet vos in Galilæam: ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. At illæ exeuntes, fugerunt de monumento. inuaserat enim eas tremor & pauor: & nemini quicquam dixerunt. Timebant enim. Surgens autem Iesus manè

†Matt. 28.a
Luc. 24.a

mini nuncupatur; Hic munda sindone inuoluit. & quidem in hoc eodem libro reperimus de cœlo ad Petrum vniuersorum animantium genera summissa. Ex quo forte non superflue intelligetur, sub linteo haiusmodi nomine consepeliri Christi ecclesiā: quia tum in ea, vt in confusione ecclesiæ, multorum atque immundorum animalium fuerit congesta diuersitas. Hilarius in Mat. 27. cap. 9.

a Quod diuersa istorum mulierum in euangelio describuntur, non mendacij signum est, vt impij obiiciunt, sed sedulæ visitationis officium, dum credūt abeunte ac reuertente, & non patiuntur à sepulchro dēmini diu abesse vel tarpiūr. Hieronymus in Matth. 28. cap.

1 Amictum.

b Marcus super cæteros euangelistas addit, & Petro, quem angelus specialiter expressit, ne propter trinam abnegationē diffideret, vel inter discipulos comparere non auderet: sed à fletu paululum cessans consolationē admitteret, quæ ei venit. Dionys. ibidē.

2 Præcedit.

prima sabbati, apparuit primò Maria Magdalene, de qua ejecerat septem dæmonia. Illa vadens nunciauit iis qui cum eo fuerant, lugentibus & flentibus. & illi audiētes quia viueret & visus esset ab ea, non crediderunt. † Post hæc autem duobus ex iis ambulantibus ostensus est in alia effigie, euntibus in villam. & illi euntes nunciauerunt cæteris: nec illis crediderunt. † Nouissimè autem recumbentibus illis vndecim apparuit: & exprobrauit incredulitatem eorum & duritiā cordis, quia iis qui viderant eum resurrexisse, nō crediderunt. Et dixit eis, † Euntes in mundum vniuersum, prædicate euā gelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, qui verò non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur, In nomine meo dæmonia eicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollēt, Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit, Super ægros manus imponēt, & benè habebunt. † Et dominus quidem Iesus postquàm locutus est eis, assumptus est in cœlum, & sedet à dextris dei. † Illi autem profecti prædicauerunt vbique: domino cooperante, & sermonem confirmante[3] sequentibus signis.]

C

† Luc. 24. g

† Matt. 28. d Luc. 24. f

† Matt. 10. b Luc. 10. c Dist. 16. cap. Qui credit.

D

† Act. 3. b Luc. 24. g

† Dist. 22. c In nom.

[6 Nunquid hæc præcepisse vllam rationem, vllamque hominum factis distinctionis est? Nemini merito excepit, neminem separauit genere, neminem conditione distinxit. Ad omnes prorsus homines missam esse euangelium Christi, & ne præteritis ministeria humana tantam viderentur opere peragenda, Ecce, inquit, vobiscum sum. &c. Ambros. de vocat gentium lib. 2 cap. 1.

3 Per subsequentia signa.

VITA

DIVVM HIERONYMVM.

LVcas medicus Antiochensis, vt eius scripta indicāt, Græci sermonis non ignarus fuit, sectator apostoli Pauli, & omnis peregrinationis eius comes: scripsit euangelium, de quo idem Paulus, Misimus, inquit, cum illo fratrē, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias. Et ad Colossenses, Salutat vos Lucas medicus charissimus. Et ad Timotheum, Lucas est mecum solus. Aliud quoque edidit volumen egregium, quod titulo. πράξεις ἀποστόλων prænotatur, cuius historia vsque ad biennium Romæ commorantis Pauli peruēnit, id est, vsque ad quartum Neronis annum. Ex quo intelligimus in eadem vrbe librum esse compositū. Igitur περίοδον Pauli, & Teclæ, & totam baptizati Leonis fabulam, inter apocryphas scripturas computamus. Quale enim est, vt indiuiduus comes Apostoli, inter cæteras eius res, hoc solum ignorauerit? Sed & Tertullianus vicinus eorum temporum, refert presbyterum quendam in Asia σπουδασὴν apostoli Pauli, conuictum apud Ioannem, quòd author esset libri, & confessum se hoc Pauli amore fecisse, & ob id excidisse: quidam suspicantur, quotiēscunque in epistolis suis Paulus dicit, Iuxta euangelium meum, de Lucæ significare volumine: Et Lucam non solùm ab apostolo Paulo didicisse euangelium, qui cum domino in carne non fuerat, sed à cæteris apostolis, quod ipse quoque in principio sui voluminis declarat, dicens, Sicut tradiderunt nobis qui à principio ipsi viderūt, & ministri fuerunt sermonis. Igitur euangelium, sicut audierat, scripsit. Acta verò apostolorum, sicut viderat, composuit. Vixit octoginta & quatuor annos, vxorem non habens. Sepultus est Constantinopoli, ad quam vrbem vicesimo Constantij anno, ossa eius cum reliquiis Andreæ apostoli translata sunt de Achaia.

INCIPIT PRAEFATIO BEATI HIERONYMI presbyteri in Euangelium secundum Lucam.

LVcas Syrus, natione Antiochensis, arte medicus, discipulus apostolorum, postea Paulum secutus, vsque ad consummationem eius seruiens domino sine crimine. Nam neque vxorem vnquã habuit, neque filios. [1]Septuaginta] & quatuor annorũ obiit in Bithynia, plenus spiritu sancto. Qui cum iam scripta essent Euangelia per Matthæum quidem in Iudæa, per Marcum autem in Italia, sancto instigante spiritu, in Achaiæ partibus hoc scripsit Euangelium: significans etiam ipse in principio, ante suum alia esse descripta. Cui extra ea quæ ordo Euangelicæ dispositionis exposcit, ea maximè necessitas laboris fuit, vt primùm Græcis fidelibus omni prophetatione venturi in carnem dei Christi manifestata humanitate, ne Iudaicis fabulis attenti, in solo legis desiderio tenerentur, vel ne hæreticis fabulis, & stultis solicitationibus seducti exciderent à veritate, elaboraret: dehinc vt in principio Euangelij, Ioannis natiuitate præsumpta, qui Euangelium scriberet, & in quo electus scriberet, indicaret: contestans in se completa esse, quæ essent ab aliis inchoata. Cui ideo post baptismum filij dei à perfectione generationis in Christo impletæ, repetendæ à principio natiuitatis humanæ potestas permissa est, vt requirentibus demonstraret, in quo apprehendens erat per Nathan filium Dauid introitu recurrentis in deum generationis admisso, indisparabilis dei, vt prædicans in hominibus Christum suum, perfecti opus hominis redire in se per filium faceret, qui per Dauid patrem venientibus iter præbebat in Christo.

1 Octoginta

sto. Cui Lucæ non immeritò etiam scribendorum actuum Apostolorũ potestas in ministerio datur, vt deo in deum pleno, & filio perditionis extincto, oratione ab Apostolis facta, sorte domini electionis numerꝰ cõpleretur. Sícque Paulus consummationem Apostolicis actibus daret, quem diu contra stimulum recalcitrantem dominus elegisset. Quod & legentibus ac requirẽtibus Deũ, etsi per singula expediri à nobis vtile fuerat, sciens tamen quòd operãtem agricolam oporteat primùm de suis fructibus edere, vitauimus publicam curiositatem, ne non tam volentibus Deum demonstrare videremur, quàm fastidientibus prodidisse.

PROOEMIVM IPSIVS beati Lucæ in euangelium suum.

QVoniam quidem multi conati sunt ordinare [1] narrationem, quæ in nobis completæ sunt, rerũ: sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis, Visum est & mihi assecuto omnia à principio [2] diligenter, ex ordine tibi scribere optime Theophyle, vt cognoscas eorum verborum de quibus eruditus es, [3] veritatem.

1. Narrationẽ historiarum in ordine rerum.

2. Exactè.

3. Certitudinem.

INCIPIT EVANgelium secundum Lucam.

Elizabeth, Ioanne cõcepto, à Maria prægnante visitata filium parit, Zachæria patre priùs muto prophetante. Caput I.

a. Viginti quatuor sortium ac ministeriorum tempũ distribuit sacerdotes, vt in ordine vitæ Iacæ quisquis sacerdotale fungeretur officio, de hoc ergo etiam sortem habuit, de qua vice Zacharias sacerdos fuit. Euthymius.

b. Nõ filium igitur à parentibus, sed & etiam à maioribus sanctis Ioannis nobilitas propagatur: nõ secularis potestate sublimior, sed religionis successione venerabilior. Ambros. ibidem.

1. Illi.

c. Iustæ mulieres & iustæ sæpe steriles fuerãt: vt discas legẽ nõ exigere corporalium filiorũ procreationem, sed spiritualiũ. Prouectæ ætatis erant ũ corpore quàm anima. Theophyl. ibidem.

d. Intus erat altare thymiamatis siue incensi, extra verò altare, super quod offerebantur animalia & oblationes. à dextris autẽ sterit, vt qui prosperа & bona nuntiaturus venerat. Euthymius ibidem.

e. Duo sunt in natiuitate Ioannis mirabilia, vnum quòd ante natiuitatem nominatur, alterum quòd in ipsa natiuitate lingua patris resoluitur. Ambros. ibidem.

A Vit in diebus Herodis regis Iudææ, sacerdos quidã nomine Zacharias, de † a vice Abia: b & vxor illius] de filiabus Aaron, & nomẽ eius Elisabeth. Erant autẽ iusti ambo ante Deũ, incedentes in omnibus mãdatis & iustificationibus domini sine querela,] & non erat illis filius: eò quòd esset Elisabeth sterilis, c & ambo processissent in diebus suis. † Factũ est autẽ: cùm sacerdotio fungeretur Zacharias] in ordine vicis suæ ante Deum, secundũ cõsuetudinem sacerdotij, sorte exiit vt incẽsum poneret ingressus in templum domini. Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi. † Apparuit autem illi Angelus domini, stans à dextris d altaris incẽsi. Et Zacharias turbatus est, videns: & timor irruit super eũ. Ait autem ad illũ angelus, Ne timeas Zacharia, quoniã exaudita est deprecatio tua: & vxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius e Ioannem: & erit gaudium

Anni ante Christum 3960. Anni mundi 1. Paralip. 24. a

† Diffin. 31. cap. Tonsura.

† Act. 12. b 1. q. 1. cap. Nouum.

B gaudiũ tibi & exultatio, & multi in eius natiuitate gaudebunt. Erit enim magnus coram domino: & vinum & siceram non bibet: f & spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ: † & multos filiorũ Israël conuertet ad dominum Deum ipsorum. Et ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ, vt conuertat corda patrum in filios, & 2 incredulos] ad prudentiam iustorum, parare domino plebem 3 perfectã.] Et dixit Zacharias ad angelum, Vnde hoc sciam? † ego enim sum senex: & vxor mea processit in diebus suis. Et respondẽs angelus, dixit ei, Ego sum Gabriel qui asto ante Deum: & missus sum loqui ad te, & hæc tibi euangelizare. g Et ecce, eris tacens, & non poteris loqui vsque in diem quo hæc fiant: † pro] eo quòd non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. Et erat plebs expectãs Zachariam: & mirabantur quòd tardaret ipse in tẽplo. Egressus autẽ non poterat loqui ad C illos: & cognouerunt quòd visionẽ vidisset in templo. Et ipse erat innuens illis: & permansit mutus. Et factũm est: vt impleti sunt dies officij eius, abiit in domum suam. Post hos autem dies concepit Elisabeth vxor eius: & occultabat se mẽsibus quinque, dicens, Quia sic fecit mihi dominus in diebus quibus respexit auferre opprobriũ meum inter homines. † In mense autem sexto mis-

† Mala. 4. b Matth. 11. b

† Gen. 18. b

† Iud. 13. b Psal. 131. d Malach. 3. a Malach. 4. b

† Anno 1e

a testamento, quibus nomina antequàm nascerentur imposita sunt. Iesus, & Ioannes. In veteri autem, quatuor, Ismael, Isaac, Salomon, & Iesus.

f. Felix qui venit ad hunc mãdi labores, priùs suscipere gratiam quam vitam, priùs benedictionem meruit hanc vir quam lucem. Euseb. Emissenus Homil. 1. de S. Ioã. Baptista.

2. Inobedientes.

3. Institutam.

g. Gesta autem sunt hæc ante primũ annum imperij Tyberij Cæsaris, mense septembri, vidante Calend. Octob. incipiente luna undecima, quãdo operabatur Iudæus iejunium scenopegi celebrare. Chrysost. de natiuitate S. Ioan. Baptistæ.

sus est angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ cui nomẽ [h] Nazareth, ad virginem desponsatam viro cui nomẽ erat Ioseph, de domo Dauid: & nomen virginis Maria. Et ingressus angelus, ad eam dixit, Aue [†] gratia plena,] dominus tecum: benedicta tu [5] in mulieribus.] Quæ cũ [6] audisset,] turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait angelus ei, Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum. † Ecce concipies in vtero, & paries filiũ: † & vocabis nomen eius Iesum. † Hic erit magnus: & filius altissimi vocabitur, [i] & dabit illi dominus Deus sedem Dauid patris eius: & † regnabit [7] in domo] Iacob in æternum, & regni eius nõ erit finis. Dixit autem Maria ad angelum, † [k] Quomodo fiet istud: quoniam virum non cognosco? Et respondens angelus, dixit ei, † Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ideóque & quod nascetur [8] ex te] Sanctum, vocabitur filius Dei. Et ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua: & hic mensis est sextus illi quæ vocatur sterilis: quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria, [l] Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et discessit ab illa angelus. Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in ciuitatem

Christi nativ. Anni mundi 3561.

† *Isa.7.d* † *Isa.9.d* *Matth.1.d*

D

Iudic.13.d *Iudic.6.d* † *Dan.7.d* *& Michæ 4.* † *27.9.d* *Sapientiæ.* † *Isa.7.d* *Isa.9.d* *Matth.1.d*

3. Miratur quòd Nazareth parua ciuitas, & tanti regis nuncio illustretur, & tantos sui magnus latet in hac ciuitate thesauros. latet inquam, homines, nõ Deum. Bernar. Sermo. 3. in annunciat. dom.

4. Gratiosa.

5. Inter mulieres.

6. Vidisset.

i. Regnum potius ei spirituale designatur, in quo, expulso mundi principe, in animis fidelium per totum mundi ambitum erat regnaturo. Cyrill. super Ioannem. tract. 7. lib. 7.

7. Super domum.

k. Maria vidisset ab angelo, quòd virgo esset paritura filiũ, respondit, Quomodo fiet istud, quoniam virum nõ cognouit? Et vere respõdit. Hoc est, cum id quod naturæ est, nõ suppetat, quia non solet parere virgo quæ viro non fuerit copulata: quæro quomodo præter instituta naturæ possim generare? Ambr. de Abrahã lib. 2. cap. 8.

l. Sicut Heua inobediens facta est sibi & vniuerso generi humano causa mortis, sic Maria obediens facta est & sibi & vniuerso generi humano causa salutis. Irenæus lib. 3. cap. 11. aduer. Valentinia.

8. Subsistit.

tatem Iuda: & intrauit in domum Zachariæ, & salutauit Elisabet. Et factum est: vt audiuit salutationem Mariæ Elisabeth, [8] exultauit] infans in vtero eius. Et repleta est spiritu sancto Elisabeth: & exclamauit voce magna, & dixit, † Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Et vnde hoc mihi vt veniat mater domini mei ad me? Ecce enim vt facte est vox salutationis tuæ in auribus meis, [m] exultauit in gaudio infans in vtero meo. [n] Et beata quæ [9] credidisti] quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi à domino. Et ait Maria, Magnificat anima mea dominum, Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo, Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. ecce enim [10] ex hoc] beatam me dicent omnes generationes, Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius. Et misericordia eius [11] à progenie in progenies,] timentibus eũ. Fecit potentiã [†] in brachio suo: dispersit superbos mente cordis sui. Deposuit potentes [12] de sede,] & exaltauit humiles. [o] Esurientes impleuit bonis: & diuites dimisit inanes. Suscepit Israel puerũ suum, recordatus misericordiæ suæ, Sicut locutus est ad patres nostros, Abrahã & semini eius in sæcula. Mãsit autẽ Maria cũ illa quasi mẽsibus tribus: & reuersa est in domum suam. † Elisabeth autem impletum est tempus pariẽdi: & pepe-

† *Iud.5.d*

† *Anni ante Christum natum.1.*

m. Eleuauit Ioannẽ in vtero exsultatum, qui ad vocem eius exiliuit, & infans exultauit in gaudio: prius sensu denatiuus, quam spiritus infusione vitalis animatus. Ambros. institut. virgin. cap. 13.

n. Filius virgini ab angelo promittitur, à spiritu sancto donatur, & quasi verè Deus creditus cruciatur. Eusseb. Emiss. de natiuit. do. ho. 1.

9. Credidit.

10. Abhinc.

11. In progenies progenies, vel, in progenitum & progenie.

12. E sellis.

o. Igitur sicut esurientes dicere licet eosdem Gentiles, vtpote nõ habentes vel scripturas, vel legẽ, vel mandata, quæ impleuit bonis scripturarũ: ita & Iudæos diuites & in lege ac mandatis quos etiã emisit exta torrentã & cælestem Ierusalẽ inanes. Nihil enim habent Iudæi etiam si quid habere videntur. Theophyl. ibid.

rit filium. Et audierunt vicini & cognati eius quia magnificauit dominus misericordiam suam cum illa, & congratulabantur ei. Et factū est: in die octauo venerunt circuncidere puerum, & vocabant eum nomine patris sui, Zachariam. Et respōdens mater eius dixit, [b] Nequaquā, sed vocabitur Ioannes. Et dixerunt ad illam, Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Innuebāt autem patri eius [13] quem] vellet vocari eū. Et postulans [14] pugillarem, scripsit, dicens, Ioannes est nomen eius. Et mirati sunt vniuersi. Apertū est autē illicò os eius, & lingua eius, & loquebatur benedicēs Deum. Et factus est timor super omnes vicinos eorum: & [15] super omnia montana] Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc: & posuerunt omnes qui audierāt in corde suo, dicentes, † Quis, putas, puer iste erit? Etenim manus domini erat cum illo. Et Zacharias pater eius impletus est spiritu sancto: & prophetauit, dicens, [q] Benedictus dominus Deus Israel: quia visitauit, & fecit redemptionem [16] plebis] suæ: Et erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui. † Sicut locutus est per os sanctorum qui à seculo [17] sunt Prophetarum eius,] [r] Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris: & [18] memorari] testamenti

[b] Zacharias maluit intimare vocabulum filij nequiuit vxori: sed per prophetiam Elisabeth didicit, quod nō diceret à marito, Ioannes est, inquit, nomē eius. Hoc est, non ei nomen imponimus, qui iam à deo nomen accepit. Ambr. super Luc. lib. 2. cap. 1.

13. Quidnam.

14. Tabellam.

15. In vniuersis mōtanis.

16. Plebi.

17. Fuerunt, prophetarum fuerunt.

[q] Este loquela quę sola ablata est diffidenti, cum spiritu prophetiæ reddita est credenti. Beda. ibidem.

[r] Erexit autē hoc eorum salutē & redemptionem ab inimicis nostris visibilibus & inuisibilibꝰ. Euthy. ibidem.

18. Memorandō.

F Anni mundi 3961.

† Iere. 31. f Gene. 22. e Heb. 6. d

stamenti sui sancti. † Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis, Vt sine timore de manu inimicorū nostrorum liberati, [s] seruiamus illi, In sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus [19] nostris.] Et tu puer, Propheta altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem domini parare vias eius, † Ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionē peccatorum eorum, Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto [20] illumina]re iis qui in tenebris & in vmbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. † Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu, & erat in desertis vsque in diē ostēsionis suæ ad Israel.

† Mala. 4. a Zach. 3. d

† 2. Reg. 22. d

Christus in Bethleem natus à pastoribus visitatur: octaua circuncidit die: in templum defertur à Simeone & Hanna cognoscitur: & duodecimo ætatis anno à parentibus reperitur.

Caput II.

A Factum est autem, in diebus illis exiit edictum à Cæsare Augusto, [a] vt describeretur vniuersus orbis. Hæc descriptio prima, facta est à Præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes vt profiterētur, singuli in suam ciuitatem. Ascēdit autem & Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth, in Iudæam, * ciuitatē Dauid quæ vocatur [b] Beth-lehem: eo quòd esset de domo & familia Dauid, vt profi

[s] Si quis hominem, qui vere sapit, interroget, cuius rei gratia natus sit, regē debet intrepidus ac paratus, colēdi se Dei gratia natum: qui nos ideo generauit, vt eō seruiamꝰ. Seruire autem Deo nihil aliud est, quā bonis operibus tueri & conseruare institiam. Lactā. de falsa sapientibus lib. 3. cap. 9.

19. Vitæ nostræ.

20. Vt illucesceret.

[a] Propterea fit descriptio, vt cū omnes in suis patriis irent, ascenderet & virgo in Bethleh, quæ eius patria erat, nascereturque dominus sic † Bethlehem, ac impleretur prophetia. Theophylact. ibid.

* In.

[b] Bethlehem ciuitas est tertia Iudæ, distans à Ierusalem sex mille pass. ab Ioppe mille quadraginta sex. Hieron. quæ & Euphrata dicitur. Est etiam altera huius nominis in Galilæa, sorti Zabulon.

Ann. mundi 3962.

† Psal. 73. d 131. d Ierem. 2. 30. d

teretur cum Maria desponsata sibi vxore, prægnāte. Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies vt pareret. † Et peperit filiū suum primogenitum, & pānis eum inuoluit, [c] & reclinauit eum in præsepio: quia non erat [1] ei] locus in diuersorio. Et pastores erant in regione eadē [2] vigilantes, & custodiētes vigilias] nocti̇s super gregem suum. Et ecce angelus domini ſtetit iuxta illos, & [3] claritas Dei] circunfulsit illos, & timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus, Nolite timere: ecce enim euangelizo vobis gaudium māgnum quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Saluator qui est Christus dominus in ciuitate Dauid. Et hoc vobis signum, Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positū in præsepio. † Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cœlestis, laudātium Deum & dicentium, Gloria in altiſsimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et factum est: vt discesserūt ab eis angeli in cœlum, pastores loquebantur adinuicem, Transeamus vsq; Bethlehem: [d] & videamus hoc verbū quod factum est, * quod fecit dominus & ostendit nobis.] Et venerunt festinātes, & inuenerūt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Vidētes autē cognouerunt de verbo quod dictum erat de illis de puero hoc. Et omnes qui [4] audierāt, mirati sunt: &] de iis quæ dicta

† Matth. 1.b

† Alb. 11.d
Alb. 9.d

B

† Deut. 21.c
1.c Nolite.
De hymnis.
Hi duo.

C

a. Quare in præsepio? Vt compleretur vaticinium Isaiæ prophetæ, Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. Chryso. de natiuit. do. Homil. 1. Et.

b. Incumbenter in agro, & obseruāter custodias.

c. Gloria domini. Nī & vocatur nomen eius Verbum Dei, nec immerito. Euāsauit, inquit, verbum bonum cor meū: quod verbum regis nomine conseruter appellat as inferendo, dico ego opera mea regi. Per ipsum enim omnia facta sunt, & sine ipso factū est nihil. Tertul. de trinita. * Quod dominus ostendit nobis.

d. Audierant.

dicta erant à pastoribus ad ipsos. Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Et reuersi sunt pastores, glorificantes & laudantes Deum [1] in] omnibus quæ audierant, & viderant sicut dictum est ad illos. [e] Et post quā consummati sunt dies octo † vt circuncideretur puer: vocatū est nomen eius Iesus, quod vocatum est ab angelo priusquam in vtero conciperetur. Et postquam impleti sunt dies purgationis eius ſecundum legem Moysi, tulerūt illum in Ierusalem, vt ſisterent eum domino (sicut ſcriptum est in lege domini, † Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum domino vocabitur.) †, & vt darēt hostiam ſecundū quod dictum est in lege domini, [f] par turturum, aut duos pullos columbarū. Et ecce: homo erat in Ierusalem, cui nomen Simeon, & homo iste iustus & [6] timoratus,] expectans consolationē Israel: & ſpiritus sanctus erat in eo. Et responsum acceperat à ſpiritu sancto, non visurum ſe mortem, niſi priusvideret Christum domini. Et vēnit in ſpiritu in templum. Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent ſecundum consuetudinem legis pro eo: & ipſe accepit eum in vlnas suas, & benedixit Deum, & dixit, Nunc dimittis ſeruum tuum domine, ſecundum verbum tuum in pace: Quia viderunt oculi mei [6] ſalutare tuum,

4 Gen. 17.d
Leve. 4.a
25. qu. ſ. 1.c
Ideo permittā-
tur.

† Leuit. 12.a
Exod. 34.c
† Leuit. 5.b
& 11.c
Num. 8.c
Luc. 12.c

5. Super.

e. Iste est annus 42 Octauiani Cæsaris, in cuius fine natus est Christus. Ideirco duplex annus dominī numerabatur, natiuitatis, & quo in fine anni ſit natus: Alter, ætatis, ex 12. menſibus conſtans: Inde est, quòd natiuitatis annū numerando, ſecundum annū in die circunciſionis incepit, quā primus anni dies erat.

f. Et quid in colūba ſpiritalis ſit, in turture incorruptæ generationis natura, vel immaculati corporis caſtimonia. Ambroſ. de Abraham lib. 2. cap. 8.

6. Pius.

g. Salutare dei esse Christū legat in euangelio, dicēte Simeone ſine, quando cognouit eum in manibus matris, carne minimum, ſpiritu maximū: accepto eū in manus suas, ait, Nunc dimittis ſeruum tuum domine, ſecundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei ſalutare tuum. Auguſt. contra aduerſa. legis & prophet. lib. 1. cap. 21.

Quod parasti ante faciem omnium populorum: Lumen ad reuelationē gentium, & gloriā plebis tuæ Israel. Et erat pater eius & mater mirantes super iis quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon: & dixit ad Mariam matrem eius, † Ecce positus est hic [h] in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur, (& tuā ipsius animam pertransibit gladius) vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Et erat [i] Hanna prophetissa, filia Phanuel de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua. Et hæc vidua [7] vsque ad annos] octoginta quatuor: quæ nō discedebat de templo, ieiuniis & obsecrationibus seruiēs nocte ac die. Et hæc, ipsa hora superueniens * cōfitebatur domino: & loquebatur de ipso omnibus qui expectabant redemptionem [8] Israel.] Et vt perfecerunt omnia secundum legem domini, [k] reuersi sunt in Galilæam, in ciuitatē suam Nazareth. Puer autem crescebat, & confortabatur: * plenus sapientia: & gratia Dei erat in illo. Et ibant parentes eius per omnes annos in Ierusalem, † in die solenni Paschæ. † Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis in Ierosolymam, secūdum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus cum redirent, remansit puer Iesus in Ierusalem, & non

† Isa. 8. 14. Zach. 12. 10. Rom. 9. 33. 1. Petri. 2. 8.

† Dilata. 36. Qui ecclesiastica.

† Exod. 34. Deuter. 16. 1. Paral. 35.

b. In ruinam nō credentiū sit, quibus ea misterium damnationem quam Sodomorum & Gomorrhæorum in iudicio comminatus est. In resurrectionem autē credentium, & faciendum velantes patris eius, qui in cælis est. Irenæus lib. 5.

i. Decet enim Hanna quales deceat esse viduas, quæ imitatore mariti sui obitu destitutæ, maxime tamen à Deo remunerationē laudis inuenit, non minus religionis ipsius, quam studio castitatis inuēte. Ambros. de viduis.

7. Annorum fere. * Vide Sim.

8. Ierusalem.

k. Non continuo, vt natus esset in ciuitatē suam venit: sed in Bethlehem quadraginta est remoratus diebus, vt his qui diligentius vellent de ipso cuncta rimari, occasionem inquisitionis ingereret. Chrys. super 2. cap. Matth. Hom. 7.

* Spiritu.

non cognouerunt parentes eius. [l] Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, & requirebāt eum inter cognatos & notos. Et nō inuenientes, regressi sunt in Ierusalem: requirentes eum. Et factum est: post triduum† inuenerūt eum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. (Stupebant autem omnes qui eū audiebant, super prudentia & responsis eius.) Et videntes * admirati sunt. Et dixit mater eius ad illum, Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos, Quid est quòd me quærebatis? nesciebatis quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos. Et descendit cum eis, & vēnit Nazareth: & erat subditus illis. Et † 1. Reg. 2. e mater eius cōseruabat [m] omnia verba hæc in corde suo. † [n] Et Iesus proficiebat sapientia & ætate & gratia apud Deum & homines.

Ioannes pœnitentiam prædicans, Christum cum turbis baptizat, quem Dei filium signo cœlesti agnoscit, & cuius genealogia per matrē texitur. III.

A Nno autem quintodecimo imperij [a] Tyberij Cæsaris, procurante Pōtio Pilato Iudææ, tetrarcha autē Galilææ Herode, Philippo autē fratre eius tetrarcha [b] Iturææ & Traconitidis regionis, & Lysania Abilenæ tetrarcha, sub prin-

l. Vnum quidem diem consumpserūt, quādo venerunt itinere diei, & requirebāt eum inter cognatos & notos: alterū, quādo non inuenerūt eo venersi sunt in Ierusalē quærētes illic: tertio vero tertiā diē inuenerūt illā. In templo inuenitur Christus, sine in sacro loco & in sacro negocio, ac in sacro homine. Euthymius ibidem.

* Eum.

m. Inde tot sequentibus signis, cum sterilis pareret, virgo cōciperet, loquereturmutus, adoraret Magus, expectaret Simeon, sydera nauigarent, Maria mobilis ad introitum, immobilis ad miracula cōseruabat hæc omnia in corde suo. Amb. de virg. lib. 2.

n. Ille proficiebat, nō vt incrementū aliquod susciperet. Quid enim ex perfecto à principio profectū fuit? sed quia hæc paulatim detegebatur & apparebant. Greg. Nazia.

a. Tyberius Cæsar Augusto impera. successit, anno Christi 16.

b. Ituræa & Traconitis regiones Syriæ, Arabiæ vorsus.

cipibus sacerdotum Anna & Cai-
p a: factum est verbum domini su-
per Ioannem Zachariæ filiũ, in de-
serto. † Et vênit in omnem regionẽ
1 Iordanis,]prædicans[c] baptismum
pœnitentiæ in remissionem pecca-
torum: sicut scriptũ est in libro ser-
monum Isaiæ prophetæ,* † Vox cla-
mantis in deserto, Parate viam do-
mini, rectas facite semitas eius. Om-
nis vallis implebitur: & omnis mons
& collis humiliabitur, & erũt[2] pra-
ua in directa,] & aspera in vias pla-
nas, & videbit omnis caro salutare
dei. Dicebat ergo ad turbas quæ exi
bant vt baptizarentur ab ipso, †Ge-
nimina viperarũ, quis ostẽdit vobis
fugere à vêtura ira? Facite ergo fru
ctus dignos pœnitentiæ. & ne cœpe
ritis dicere,* Patrẽ habemus Abra-
hã. Dico enim vobis quia potens est
deus[d] de lapidibus istis suscitare fi-
lios Abrahæ. †[e] Iam enim securis ad
radicem[3] arboris]posita est. Omnis
ergo arbor non faciens fructum bo-
num, excidetur, & in ignem mitte-
tur. Et interrogabant eum turbæ, di
centes, Quid ergo faciemus? Respõ
dens autem dicebat illis, Qui habet
duas tunicas, det non habẽti: & qui
habet escas, similiter faciat. Vene-
runt autem & publicani vt baptiza
rentur, & dixerunt ad illum, Magi-
ster, quid faciemus? At ille dixit ad
illos, Nihil amplius quàm quod cõ-
stitutũ est vobis, * faciatis.] † Inter-
rogabant autem eum & milites, di-
centes,

1. Iordani finitimæ.
c. Effectus ergo baptismi Ioannis, quid esset & apparatur sine interrogatione, nũ tamẽ sine salutaris mentione, vt remissum esset quod agebat, cui remissa est, donum quod dignatio salutaris ostendit, dat fermam trium nominum, quæ à primordio sub vnius dei nomine vel persona, quam opus & indifferens operata sunt. Augustin. quæstio. 29. ex nouo testamento.
* Dicentis.
2. Obliqua in rectum, vel, quod earum est erit recta.
* Later vos ipse.
d. De gentilibus, designatis per lapides quos adorabãt.
e. Intelligitur autẽ & per radicem Abrahæ cognatio, itaque rami illo indigni excidantur ab eius cognatione, iuxta Apostol. Rom. 6. 9. Arborum.

4. Reigark.

centes, Quid faci mus & nos? Et ait
illis, Neminem concutiatis, neque
calumniam faciatis: & contenti e-
stote stipendiis vestris. Existimante
autem populo, & cogitantibus om-
nibus in cordibus suis de Ioanne,
ne fortè ipse esset Christus: respõ-
D dit Ioannes, dicens omnibus, † Ego
quidẽ aqua baptizo vos: veniet au-
tem fortior me,* cuius non sum di-
gnus soluere corrigiã calciamento
rũ eius: † ipse vos baptizabit in spi-
ritu sancto, & igni. † Cuius ventila-
brum in manu eius, & purgabit aream
suã: & cõgregabit triticũ in horreũ
suum, paleas autem comburet igni
inextinguibili. † Multa quidem &
alia exhortans euangelizabat popu
lo. Herodes autem tetrarcha cùm
corriperetur ab illo de Herodiade
E vxore fratris sui,* & de omnibus ma
lis quæ fecit Herodes: adiecit &
hoc super omnia, & inclusit Ioannẽ
in carcerem. Factum est autem cùm
baptizaretur omnis populus, & Ie-
su baptizato & orãte, apertũ est cœ-
lum: † & descendit spiritus sanctus
corporali specie[g] sicut columba in
ipsum, & vox de cœlo facta est, * Tu
es filius meus dilectus, in te[5] cõpla-
cuit] mihi. Et ipse Iesus erat [6] spiẽs
[h] quasi annorũ triginta: vt putaba-
tur, filius Ioseph, qui fuit Heli, qui
fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit
Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Io-
seph, qui fuit Mathathiæ, qui fuit
Amos, qui fuit Nahũ, qui fuit Hesli,

† 23. 9. 1. 2. Paralip. Quid culpa-mur.

† Matth. 3. c Marc. 1. b Ioan. 1. d

† Matth. 3. c

† Mat. 14. c Marc. 6. c

† Matth. 3. d Marc. 1. b Ioan. 1. c Isa. 42. c

* Possimo, Irenæus lib. 4. cap.
f. Ne alius ergo est qui frumentũ facit, & alius qui paleas: sed vnus & idẽ separans eas. Sed frumentum quidem, & paleæ, & animalia irrationabilia existentia, naturaliter talia facta sunt: homo verò rationabilis, & secundũ hoc similis Deo liber in arbitrio factus est, & sui potestatis, ipse sibi causa est, vt aliquando frumentum, aliquando palea fiat.
* Philippi.
g. Quasi sicut cæli bat, vt incredduli vocarentur ad fidẽ. In principio signum debuit esse, in posterioribus debet esse perfectio. Ambr. de sacrament. lib. 2. c. 5.
* Dicens.
5. Cõplacui, vel cõplacitum est.
h. Tunc enim 29. annos compleuerat cum 13. diebus anni 30. & ideo 30. annum incipiebat.

qui fuit Naggæ, qui fuit Mahath, E qui fuit Mathathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda, qui fuit Iohanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosam, qui fuit Helmadan, qui fuit Her, qui fuit Iesu, qui fuit Eliézer, qui fuit Iorim, qui fuit Matthath, qui fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui fuit Heliachim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Mathata, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid, qui fuit Ieſſe, qui fuit Obeth, q̃ fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Nahaſon, qui fuit Aminadab, qui fuit Arã, qui fuit Eſrom, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Iſaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Tharæ, qui fuit Nachor, qui fuit [6] Saruch,] qui fuit Ragau, qui fuit Phalech, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Chaynan, qui fuit Arphaxat, qui fuit Sem, qui fuit Noë, qui fuit Lamech, qui fuit Matuſale, qui fuit Enoch, qui fuit Iareth, qui fuit Malalehel, qui fuit Chaïnam, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

Sed Chriſtus, inquit, cum triceſimum ætatis annum baptizatur, & hoc cum deesſet, & ita me ad baptiſma ſuſtinare habet. Cæterum cum Deũ nominat quæſtionem diſſoluit. Ille etenim purgatione ipſa erat, nec per ſatisfactionem aliquã indigebat: verũm tibi Purgatio, quemadmodum & propter te carnem induit, eãm carne careret: nec illi periculum immineb at ſi baptiſma præteriret. Gregor. Nazianze. de ſancto Iuuare.

6. Seruc.

Iesus in deſerto ieiunans tentatur, & vincit: reuerſus autem Nazareth in ſynagoga docet: vnde fugatus in Capharnaum, dæmoniacum, ſocrum Petri, & pleroſque alios curat.

Caput IIII.

Iesus

A

Ande. 30.

† Iesus autem plenus ſpiritu ſancto, regreſſus eſt à Iordane: † & [a] agebatur in ſpiritu in * deſertũ] diebus quadraginta, & tẽtabatur à diabolo. Et nihil mãducauit in diebus illis: & cõſummatis illis * eſurijit. Dixit autẽ illi diabolus, Si filius dei es, dic lapidi huic vt panis fiat. Et reſpõdit ad illũ Iesus, [b] Scriptũ eſt, Quia non in pane ſolo [c] viuit] homo, ſed in omni verbo dei. Et duxit illũ diabol[d] in montẽ excelſum, & oſtẽdit illi omnia regna orbis terræ in momẽto tẽporis: & ait illi, Tibi dabo potẽſtatẽ hanc vniuerſam, & g'oriã illorũ: [e] quia mihi tradita ſunt, & cui volo do illa. Tu ergo [2] procidẽs] ſi adoraueris corã me, erunt tua omnia. Et reſpondens Iesus, dixit illi, * Scriptũ eſt, Dominũ Deum tuum adorabis: & illi ſoli ſeruies. Et duxit illũ in Ieruſalem, & ſtatuit eum ſuper pinnam tẽpli, & dixit illi, Si filius dei es, mitte te hinc deorſum. Scriptũ eſt enim † quòd angelis ſuis mãdauit de te, vt conſernent te: & quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedũ tuum. Et reſpondens Iesus, ait illi, Dictũ eſt, † [d] Non tentabis dominum Deum tuum. Et conſummata omni tentatione diabolus receſsit ab illo vſque ad tempus. † Et regreſſus eſt Iesus in virtute ſpiritus in Galilæam: & fama exiit per vniuerſam regio-

Matth. 4. b Marc. 1. b Exod. 34. d

† *De iſſ. ordin. Inter cætera. Deut. 8. a*

† *Deut. 6. c & 10. d*

† *Pſal. 90. c Matth. 4. a*

† *Deut. 6. c Matth. 4. b*

† *Ibidem. Marc. 1. b*

1 ij

a. Ieiunauit Chriſtus parũ ante tentationẽ: vere autẽ paſcha, & ieiunũ quidem eſt vnũ, ſed nõ paruum inter vtrũque tempus interſtitium. Chriſtus quidem extra tentationes ſuas obſcure ieiuniminoſtrum vero vt Chriſto cõmoriamur, operatur.

b. Desuit te certe dominus Ieſus cui adamedum edere ſua huiuſmodi ſi actiones reſiſtere. Tentederat diabolus primũ laqueũ gulæ, dicens, Si filius Dei es, dic lapidi vt panis fiat. Reſpondit dominus, Nõ in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo Dei. Ambro. de Cain & Abel lib. 1. cap. 5.

1. Viuet.

c. Mentitur in hoc diabolus. Cuius etenim inſtu hominẽ inſtituitur, huius ſuſu & regit conſilijs tantur apti his qui in illo tempore cõſtituuntur. Ivenamus lib. 5.

Abi poſtmodũ ſathana. deſtraquenim poſſet ſine illo periculo mittere ſe dominum Ieſu, cui ſuppeterent ſpiritales volatus, tamen ne iactantiæ ge-

nem de illo. Et ipse docebat in syna C
gogis eorum: & magnificabatur ab *Ioan.4.f*
omnibus. † Et venit Nazareth vbi *Act.22.3.*
erat nutritus. & intrauit secundum † *Matt.13.f*
consuetudinem suam die [2] sabbati *Marc.6.a*
in synagogã, & surrexit legere. † Et *Ioan.4.f*
traditus est illi liber Isaiæ Prophe- † *Isa.61.a*
tæ. Et vt reuoluit librũ, inuenit locũ *De sac.vnct.*
vbi scriptum erat, † Spiritus domini 1.§.1.
super me, * eò] quòd vnxit me, euã-
gelizare pauperibus misit me, ſsana
re cõtritos corde, prædicare capti-
uis remissionem, & cæcis visum, di-
mittere confractos in remissionem,
[6] prædicare annum domini acceptũ,
& diem retributionis. Et cùm pli-
cuisset librum, reddidit ministro, &
sedit. & omnium in synagoga oculi
erant intendẽtes in eum. Cœpit au-
tem dicere ad eos, Quia hodie im-
pleta est hæc scriptura in auribus
vestris. Et omnes testimoniũ illi da-
bant: & mirabãtur in verbis gratiæ
quæ procedebant de ore ipsius, &
dicebãt, Nónne hic est fili[9] Ioſephẽ
Et ait illis, [3] Vtique] dicetis mihi
hanc similitudinẽ, Medice, cura te-
ipsum. Quanta audiuimus facta in
Capharnaum, fac & hic in patria
tua. Ait autem, † Amen dico vobis,
quia nemo Propheta accept[b] est in † *Matt.13.f*
patria sua. † In veritate dico vobis, *Marc.6.a*
† multæ viduæ erãt in Israël in die- *Ioan.4.f*
bus Eliæ, † quando clausum est cœ- † *De sacerdot.*
lum annis tribus & mensibus sex, cũ *Et si Christus.*
facta esset fames magna ĩ omni ter-
ra: & ad nullam illarum missus est
Elias,

ut esset, respondit diabolo, Non tentabis dominum Deũ tuũ. Sicut docuit nos ea uere, ne faciamus uoluntatem diaboli. Ambro. de Cain & Abel lib.1. cap.5.

2. Sabbatorum.

** Propter.*

6. Hanc ergo dominus operibus suis & gloria & honore sui sæpe coronauit aduentus. Totus enim ille annus conuersationis eius in hoc mundo, diuersarum habuit certamina passionũ. vicit Herodem paruulus, deque in passione infantium triumphauit. seruit, sitiuit, prælia uapulauit, probra contumeliarum indigna toleranit, crucem ascendit, mortuus est pro nobis. Ambr. institut. virginis. cap.15.

3. Omnipo.

Elias, nisi in Sarepta Sidoniæ, ad mu
† 3.Reg.17. lierem viduam. † Et multi leprosi
4.b erãt in Israël sub Elisæo propheta:
& nemo eorum mundatus est nisi
Naamãn Syrus. Et repleti sunt omnes
in synagoga, ira, hæc audientes. [f] Et
surrexerunt, & eiecerunt illum ex-
tra ciuitatem: & duxerunt illũ vs-
que ad supercilium montis super
† Ioan.10.a quem ciuitas illorum erat ædifica-
ta, vt præcipitarent eum. † Ipse au-
Matth.4.b tem transiens per medium illorum,
ibat. † Et descendit in Capharnaum
Matth.7.d ciuitatẽ Galilææ: ibiq; docebat illos
Marc.1.c sabbatis. † Et stupebant in doctrina
eius: quia in potestate erat sermo
Ante dr.31 ipsius. Et in synagoga erat homo ha
bens † dæmoniũ immundum:] & ex-
clamauit voce magna, dicẽs, Sine,]
quid nobis & tibi Iesu Nazarene?
Venisti perdere nos? Scio te, [6] qui]
F fis, Sanctus dei. Et increpauit illum
Iesus, dicens, Obmutesce, & exi ab
eo. Et cùm proiecisset illum dæmo-
nium in medium, exiit ab illo, nihilq;
que illũ nocuit. Et factus est pauor
in omnibus, & colloquebantur ad-
inuicem dicentes, Quod est hoc
verbum, quia in potestate & virtute
imperat immundis spiritibus, & ex-
† Matth.8.b eunt? Et diuulgabatur fama de illo
Marc.1.c in omnem locum regionis. † Sur-
gens autem Iesus de synagóga, in-
troiuit in domum Simõnis. Socrus
autem Simõnis tenebatur magnis
febribus: [8] & rogauerunt illum pro
ea. Et stans super illam [7] imperauit

f. Sacrilegia Iudæorum quæ multò ante dominum præuũciauerat per prophetas, & psalmi uersiculo de lazarauerat quæ passurus esset in corpore constituit, dicens, Retribuebãt mihi mala pro bonis, in euãgelio decet esse completa. Amb. Luc.4.lib.4

4. Spiritum dæmonis immundi.

5. Eia.

6. Quia.

8. Rogauerunt pro illa: & nu habes proximos, qui deo pro te supplicet. Habes Apostolos proximos, habes martyres proximos, si ipsa martyribus deuotionis societate, misericordiæ quoque muneribus appropinquet. Ambro. de uidoti.

7. Increpauit febrẽ.

febri:] & dimisit illam. & continuò surgens ministrabat illis. Cùm sol autem occidisset, omnes [8] qui] habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. at ille singulis manus imponēs, curabat eos. †Exibant autem dæmonia à multis, clamantia & dicentia, Quia tu es *filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui quia sciebant ipsum esse Christum. † Facta autem die, egressus ibat in desertum locū: & turbæ requirebant eum, & venerunt vsque ad ipsum: & detinebant illum ne discederet ab eis. Quibus ille ait, †Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei: quia ideo missus sum. & erat prædicans in synagógis Galilææ.

8. Quicunque. * Christum.

† Matth. 8. d

† Ibidem.

† Matth. 8. d & 9. c

Christi iussu magna piscium capta multitudine, leprosum ipse curat, & paralyticum: Matthæū vocat: Iudæosque super peccatorum cōuersatione, & discipulorum reprehensione cōsutat. Cap. V.

V. a. Fugit dominus gloriam, quæ eum ob hoc magis sequebatur. Litar vergente turba nauim ingreditur, vt vel à naue doceat in littore stantes, omnibus è regione cōparentibus, & nullo à tergo veniente. Theophylact. ibid. b. Ex illis.

[a] † Factum est autem: cùm turbæ irruerent in eum vt audirēt verbum Dei, & ipse stabat secus stagnū Genezareth. & vidit duas naues stātes secus stagnum: piscatores autē descenderant, * & lauabant retia. Ascendens autem in vnam nauim quæ erat Simônis, rogauit eum à terra reducere pusillum. Et sedens, docebat de nauicula turbas. Vt cessauit autem loqui, duxit ad Simônem, † Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam. E respondens Simon, dixit illi, [b] Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete. & cùm hoc fecissent, concluserūt piscium multitudinē copiosam. Rūpebatur autem rete eorū. & annuerunt sociis qui erant in alia naui vt venirent & adiuuarent eos. & venerunt & impleuerunt ambas nauiculas: ita vt [c] pene] mergerētur. Quod cùm videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens, [c] Exi à me [c] domine,] quia homo peccator sum. Stupor enim circundederat eū & omnes qui cum illo erant, in captura piscium quam ceperāt. Similiter autem Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, qui erant socij Simônis. Et ait ad Simônem Iesus, [d] Noli timere: † [1] ex hoc iam,] homines eris capiens. Et subductis ad terram nauibus, relictis omnibus secuti sūt illum. † Et factum est: cùm esset in vna ciuitatum, & ecce vir plenus lepra, & videns Iesum, & procidēs in faciem, [e] suam,] rogauit eum dicēs, Domine, si vis, potes me mundare. Et extendens manum, tetigit eum, dicens, Volo. Mundare. Et cōfestim lepra discessit ab illo. & ipse præcepit illi vt nemini diceret: † sed, Vade, ostende te sacerdoti, & offer pro emūdatione tua sicut præcepit Moyses, in testimonium illis. † Perambulabat autem magis sermo de illo. & conuenichant turbæ multæ vt audi-

A Luc. 5. a Matth. 4. c Marc. 1. a

† Matth. 4. c Marc. 1. c

Matth. 8. a Marc. 6. d

Luc. 14. a

† Matth. 4. g Marc. 3. b

† Ioan. 21. d

2. 4. 5. 7. cap. Non turbatur.

b. Noctem habebat Petrus antequam Christū videret: nūdum enim venerat dies, quia veram nō videbat lucem. Synagoga, nox est: dies, ecclesia est. Ambro. de virginib. lib. 3. c. Vir enim sapiens & grauis, in quo esset ecclesiæ firmamentum, & magisterium disciplinæ, nihil vellius sibi esse prospexit, quam ne secundantis operis extolleretur ea tu. Idcò, Exi, inquit, à me domine. Non vegat vt desciscatur, sed ne insteterur. Ambrosius de virginibus lib. 3. d. Hoc cum dicto intellexit illius fugerebat adimpletæ prophetiæ. Si enim esse qui per Ieremiā pronunciaueret, Ecce ego mittam piscatores multos, & piscabuntur illos, scilicet homines. Tertullianus aduersus Marcio. lib. 4. 1. Abbinc.

rent & curarentur ab infirmitatibus suis. Ipse autē secedebat in desertum, & orabat. Et factum est in vna dierum, & ipse sedebat docens. Et erant Pharisæi sedentes & legis doctores qui venerant ex omni castello Galilææ & Iudææ & Ieruſalem: & virtus domini erat ad ſananum eos. † [c] Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus: & quærebāt eum inferre, & ponere ante eum. Et non inuenientes qua parte illum inferrēt præ turba, aſcenderunt ſupra tectum, & per tegulas [2] ſubmiſerunt eum]cum lecto, in medium ante Ieſum. † Quorum fidem vt vidit, dixit, Homo remittuntur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare Scribæ & Pharisæi, dicentes, Quis eſt hic qui loquitur blaſphemias? quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus? [f] Vt cognouit autē Ieſus cogitationes eorum, reſpondens dixit ad illos, Quid cogitatis [a] mala]in cordibus veſtris? Quid eſt facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata: an dicere, Surge & ambula? [f] Vt autē ſciatis quia filius hominis habet poteſtatem in terra dimittēdi peccata (ait paralytico.) Tibi dico, ſurge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et confeſtim cōſurgens coram illis, tulit lectum in quo iacebat: & abiit in domum ſuam, [3] magnificans] Deū. Et ſupor apprehendit omnes: & magnificabant Deum. Et repleti ſunt timore, dicentes,

† Matth. 9. Mar. 2. d

† Matth. 9. Mar. 2. d

† Matth. 9. Mar. 2. d

† Matth. 9. Luc. 5. b

a. Primum omnium vnuſquiſque eger petendæ precatores ſalutis habet adhibere, per quos vitæ noſtræ compage reſoluta, atſanumque noſtrorum clauſa vel pigra verbi cœleſtis remedia reformentur. Sunt igitur aliqui monitores veritatis, qui animum hominis, quamuis exercitio corporis debilitate torpentem, ad ſuperiora erigāt. Ambroſ. lib. 5. Luc. 5. cap.

f. Vt cognoſcatis quoniam qui apparet vobis homo, poteſtatem habeat remittendi peccata Deus, reſpicite. Quia remittere peccata latentem habebat demonſtrationem: ad erigendā autem ſua authoritate paralyticū, manifeſta opus erat demonſtratione. facit quod manifeſtū eſt, in ſignum eius quod erat occultū: & per hoc, & per illud plenam facit fidem quod hoc poſſit & illud. Euthymius.

3. Glorificans.

dicentes, Quia vidimus † mirabilia] hodie. † Et poſt hæc exiit, & vidit publicanum nomine Leui, ſedentem ad telonium, & ait illi, Sequere me. Et relictis omnibus, ſurgens ſecutus eſt eum. & fecit ei conuiuium magnum Leui in domo ſua: & erat turba multa publicanorum, & aliorum D qui cum illis erant diſcumbētes. Et murmurabāt Pharisæi & Scribæ eorum, dicentes ad diſcipulos eius, † E Quare cum publicanis & peccatoribus māducatis & bibitis? Et reſpōdēs Ieſus, dixit ad illos, Nō egēt qui ſani ſūt, medico: ſed qui malē habēt. [b] Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Ad illi dixerunt ad eum, Quare diſcipuli Ioannis ieiunant frequēter, & obſecrationes faciunt, ſimiliter & Pharisæorū: tui autem edunt & bibunt? Quibus ipſe ait, † Nunquid poteſtis filios ſponſi,] dum cùm illis eſt ſponſus facere ieiunare? Venient autem dies: & cùm ablatus fuerit ab illis ſponſus, tunc ieiunabunt in illis diebus. Dicebat autem & ſimilitudinem ad illos, † Quia nemo commiſſuram à nouo veſtimento immittit in veſtimentum vetus: alioquin & nouum rumpit, & veteri non conuenit commiſſura à nouo. Et nemo mittit vinum nouum in vtres veteres: alioquin rumpet vinum nouū vtres, & ipſum effundetur, & vtres peribunt, ſed vinū nouum in vtres nouos mittendum eſt: & vtraque conſeruan-

† Mat. 9. b Mar. 2. d

† Mat. 9. c Mar. 2. d

† Mat. 9. e Mar. 2. e

† Mat. 9. d Mar. 2. f

4. Incredibilia.

E. Cur. hoc crimini vertit quod cum publicanis, & apud publicanum manducauit, publicanūſque ſtruit, vt & ipſe quod lucrifieret: quidnam tandē peccatorū ſanatum. Num quis id à medicum accuſat, quoniam ad morbos domitis, fauorem ſuſtines, & ægrotantibus ſanitatē reſtituat? Greg. Nazian. in ſanctum lauacrum.

b. Omnibus venerat, quomodo ergo nō ſe iuſtis veniſſe dicit? Erant ergo quibus neceſſe non erat vt venirent? Sed nemo ex lege iuſtus eſt. Oſtendit ergo inanem iuſtitiæ eſſe iactantiā: quia ſacrificia infirmis ad ſalutē miſericordia erat vniuerſis in lege poſitis neceſſario. Hilarius in Mat. cap. 9.

5. Thalamis.

a. Iudæi omne festũ sabbatũ nominabãt. Sabbatũ enim quies, dicitur. Sæpe igitur accurrebat festũ in parasceue, & vocabant parasceuẽ sabbatũ propter festũ. Dein de quod proprie est sabbatum, nominabant secundo primũ, eo quòd sequatur festum & sabbatum quod præcesserat. Contigit tunc igitur aliquid tale, & sabbatũ illud vocabatur secundo primum. Theo. hyladi. Ibidem.

tur. Et nemo bibẽs vetus, statim vult nouũ. dicit enim, Vetus melius est. *Christus discipulos spicas sabbato vellẽtes cõtra Iudæos excusat: inuidã manũ sanata discipulos in monte vocat: & inde descendens illos beatitudines in loco campestri docet.* VI.

F†Actum est autem in [a] Sabbato A
secundo primo, cùm trãsiret per sata, vellebant discipuli eius spicas, & manducabant confricantes manibus. Quidam autem Pharisæorum dicebant illis, Quid facitis quod non licet* in sabbatis? Et respondens Iesus ad eos, dixit, Nec hoc legistis quod fecit Dauid, cùm [1] esuiret] ipse & qui cum illo erant: † quomodo intrauit in domum Dei, & panes propositionis sumpsit, & manducauit, & dedit* iis qui cum ipso erant, quos non licet manducare nisi tãtùm sacerdotibus? Et dicebat illis, Quia dominus est filius hominis, etiam sabbati. Factum est autem & in alio sabbato vt intraret in synagogam, & doceret. Et erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida. † [b] Obseruabãt autem Scribæ & Phariſæi ſi in ſabbato curaret: vt inuenirent vnde accusarent eũ. Ipse verò sciebat cogitationes eorum: & ait homini qui habebat manum aridam, Surge, & sta in medium. Et surgẽs stetit. Ait autem ad illos Iesus, [2] Interrogo] vos, si licet sabbatis benefacere an malè: animam saluam facere an perdere? Et circunspectis B
omnibus

* Facere.

1. Esuriret.

* Etiam.

b. Suspicantes quòd curasset sabbatis quispiam curaturus esset, obseruabãt vt inuenient occasionem iam accusandi tanquam transgressorẽ, & ita prohiberent eum ne curaret, & alios qui propter sanitates fuissent credituri. Euthymi. in Matth. 12. cap.

2. Interrogabo.

† Mat. 12. b Marc. 3. a

omnibus dixit homini, † Extende manum tuam. Et extendit: & restituta est manus eius*. Ipsi autem repleti sunt [3] insipientia:] & colloquebantur adinuicem quidnam facerent ad de] Iesu. Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, [c] & erat pernoctans in oratione Dei. Et cùm dies factus esset, vocauit discipulos suos: & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit: † Simõnem quem [4] cognominauit] Petrum, & Andream fratrem eius, Iacobum & Ioannẽ, Philippum & Bartholomæũ, Matthæum & Thomam, Iacôbum Alphæi & Simõnem qui vocatur zelotes, & Iudam Iacôbi, & Iudã [5] Scarioth] qui fuit proditor. Et descendens cum illis, de monte, [d] stetit in loco campestri, & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa & Ierusalem: & maritima & Tyri & Sydõnis, † qui venerant vt audirent eũ, & sanarentur à languoribus suis. Et qui vexabantur â spiritibus immũdis*, curabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere: quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos, dicebat, [d] Beati pauperes: quia vestrum est regnum dei. † Beati qui nunc esuritis: quia saturabimi. † Beati qui nũc fletis: quia ridebitis. † Beati eritis cum vos oderint homines, & cùm separauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint

† Mat. 12. b Marc. 3. a

† Mat. 10. a Mat. 3. d Act. 1. a Luc. 6. 3

† Mat. 4. 8 Marc. 3. b Isai. 6. a

† Isa. 65. a

† Isa. 61. a † 33. q. 4. c Quod Chr. i. fine.

87

* Sana vt altera.

3. Amentia.

c. Pernoctabat domi nos in oratione, vt sibimet prodesset, sed vt nos doceret: frequens enim oratio quandam operatur disciplinam orandi quia ipse vsus docibiles Dei facit, indocibiles negligentia. Bona igitur exercitatio. Ambro. de Cain & Abel. lib. 2. cap. 6.

4. Et nominauit.

5. Iscariotem.

* Etiam.

d. Nullum ergo adminiculum præstat diuitiæ ad vitã beatã. Quod euidenter dominus in euãgelio demõstrauit, dicens, Beati pauperes spiritu: quia vestrũ est regnum dei. Ambro. offic. lib. 2. cap. 4.

e. Itaque paupertatem, famem, dolorẽ, quæ putãtur mala, non sũt impedimento ad sunt ad vitam beatam, sed etiã adiumento euidentissimè pronunciatũ est. Ambro. offi. lib. 2. cap. 4.

nomen vestrum tanquã malum, propter filium hominis. † Gaudete in illa die & exultate: ecce enim merces vestra multa est in cœlo. Secundum hæc enim faciebant prophetis patres eorum. † Veruntamen væ vobis diuitibus, [6] qui habetis] consolationem vestram. Væ vobis qui saturati estis: quia esurietis. Væ vobis qui redetis nunc: quia lugebitis & flebitis. Væ cũ vobis benè dixerint omnes homines. Secundum hæc enim faciebant [7] prophetis] patres eorum. Sed vobis dico qui auditis, † Diligite inimicos vestros: benefacite iis qui vos oderunt. Benedicite maledicentibus vobis: orate pro calumniãtibus vos. † Et qui te percutit in maxillam, præbe ei & alteram. & ab eo qui aufert tibi [8] vestimentum,] etiã tunicam noli prohibere. Omni autem petẽti te, tribue: & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. † Et prout vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis similiter. † Et si diligitis eos qui vos diligũt, quæ vobis est gratia? nam & peccatores, diligẽtes se diligũt. Et si benefeceritis iis qui vobis benefaciũt: quæ vobis est gratia? siquidẽ & peccatores hoc faciunt. † Et si mutuũ dederitis iis à quibus speratis recipere: quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerãtur, vt recipiãt æqualia. Veruntamẽ diligite inimicos vestros: benefacite & mutuũ date nihil inde sperantes: & erit merces vestra multa,

Mat.5.a
Luc.6.c
† Mat.5.a
1.Pet.4.a
† Amos.5.b
Esaiæ.3.a
15.b.65.a
D
† Mat.5.b
† Mat.5.c
1.Cor.6.b
Mat.7.a
† Tob.4.b
Mat.5.b
E
† Exo.22.b
Deut.23.d
De vsura
Cõsulate.

multa, & eritis filij altissimi: quia ipse benignus est super ingratos & malos. † Estote ergo misericordes sicut & pater vester misericors est. † [3] Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite cõdemnare, & non condemnabimini. Dimittite, & dimittemini. Date, & dabitur vobis. mensurã bonam, [9] & cõfertã & coagitatẽ] & superefluẽtẽ dabunt in sinũ vestrum.
F Eadẽ quippe mensura qua mẽsi fueritis, remetietur vobis. Dicebat autem illis & similitudinem. † Nũquid potest cæcus cæcum ducere? nonne ambo in foueam [10] cadũt?] † Non est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister eius. † Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo est, nõ consideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo, frater, sine eiiciam festucam de oculo tuo: ipse in oculo tuo trabem non vidẽs? Hypocrita, eiice primũ trabem de oculo tuo: & tunc perspicies vt educas festucam de oculo fratris tui. † Non est enim arbor bona quæ facit fructus malos: neque arbor mala faciens fructum bonum. [b] Vnaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligũt ficus: neque
G de rubo vindemiant vuam. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonũ: & malus homo de malo thesauro * profert malũ. Ex abundãtia enim cordis os loquitur. Quid

† Mat.15.b
† Ga.1.cap. Sacerdotes. Mat.10.c Iob.13.d15.f
† Mat.7.c
† Mat.12.c

† De rep. in extra. Estote.
† Mat.7.a
Mar.4.c

7. Pseudoprophetis.

8. Quia recipiũt.

9. Pressã & coagitatã.

10. Cadunt.

3. Omnem morbum alsq; vllam ab animo tuo nostrũ amouet dominus, quid ita dico superbiæ. Nam qui seipsum nõ considerat, & solum attendit res proximi, illasque tanquã vultu certum est quid superbiæ capitur, & obliuiscitur sui. Omnia nã enim de se, quod non poscit, scit, & propterea alios peccantes reprehendit. Theophy. ibid.

* Cordis sui.

a. Adquod tenemur ẽ generali, vt scilicet non excludamur eos ab oratione amicorũ & conuiuium: secũdũ ẽ particulari. In hoc enim est cõstitũ, in illo autẽ præceptum. Nulla enim ratione diuinitus ad inimicũ dilectionẽ, quàm propter Dominum, aut naturam vero per naturam, aut beneficũ. Vel diligamus inimicos, vt quorum execramur iniquitatem, optemus salutem. Prosper. de promissionibus.

5. Vallium.

b. Arbore se in tempore positũ significat: quia per interiorem suæ virtutis sanctitatẽ exeat vberitas omnis in fructũ. Igitur aut arbor bona fructibus ostiunt mala cõstituenda ẽ, aut malis fructibus: quia ex fructibus suis de se arbor sua cõstabitur. Hilarius in Mat. 12. cap.

autem vocatis me domine, domine: & nõ facitis quæ dico? † Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos: ostendam vobis cui similis sit. similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamentum super petram. inundatione autem facta illusum est flumen domui illi, & non potuit eã mouere: fundata enim erat supra petram. Qui autem audit, & non facit: similis est homini ædificãti domum suam super terram sine fundamẽto: in quam illisus est fluuius: & continuò cecidit, & facta est ruina domus illius magna.

† Matth. 7.b
Rom. 2.d
Iacob. 1.d

a. Si iuxta Lucam miserit Centurio seniores ad Iesum vt sanaret puerũ sibi, quomodo ergo secũdum Matthæũ accessit ad eũ, rogans & dicens, Puer meus iacet in domo paralyticus, & male torquetur? Hoc ergo intelligitur, Matthæũ hoc ulter sententiam ipsam verè integramque complexum, dicentem, quòd Centurio accessit ad Iesũ, & non dicentem, vtrum per seipsum accesserit, an per alios: & quòd ei de puero suo illud dixerit, nũ exprimentẽ vtrum per seipsum dixerit, an per alios. Augustin. contra Faustum. lib. 33. cap. 7.

1. Vel, animam agebat.

2. Sanaret.

3. Studisse.

Centurionis seruo Capharnaum sanato.

Naim pergens filium viduæ suscitat: dubitantes Ioannis discipulos confirmat: Ioannem cõmendat, ac Pharisæos baptismũ spernentes confutat: apud Pharisæum conuiua à muliere peccatrice vngitur. VII.

A

Audiuit.

† Matth.

CVm autem implesset omnia verba sua in aures plebis, intrauit Capharnaum. a † Centurionis autem cuiusdam seruus male habebat, 1 erat moriturus:] qui illi erat pretiosus. Et cùm audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, rogans eum vt veniret, & 2 saluaret] seruum eius. At illi cùm venissent ad Iesum, rogabant eum 3 sollicitè,] dicentes ei, Quia dignus est, vt hoc illi præstes. diligit enim gentem nostram: & synagogam ipse ædificauit nobis. Iesus autem ibat cum illis.

illis. Et cùm iam nõ longè esset à domo, misit ad eum centurio amicos, dicens, † Domine, noli vexari. 1b Nõ enim sum dignus vt sub tectũ meum intres, propter quod & meipsum nõ sum dignum arbitratus vt venirem ad te: sed dic verbo, & sanabitur puer meus. nam & ego homo sum sub potestate cõstitutus, habẽs sub me milites: & dico huic, Vade, & vadit: & B † alio] Veni, & venit: & seruo meo, fac hoc, & facit. 5 Quo audito,] Iesus miratus est: * & conuersus, sequentibus se turbis dixit, † Amen dico vobis, nec in Israël tantam fidem inueni. Et reuersi qui missi fuerant, domum: inuenerunt seruum qui languerat, sanum. Et factũ est: deinceps ibat] Iesus] in ciuitatem quæ vocatur Naim: & ibãt cũ eo discipuli ei 9 * & turba copiosa. Cùm autẽ appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur, filius 6 vnicus matris] suæ: & hæc vidua erat: & turba ciuitatis multa cum illa. Quam cùm vidisset dominus, misericordia motus super eam, dixit illi, d Noli fiere. Et accessit, & tetigit loculum. † 4 Reg. 4.d Illi autem qui portabant steterũt. Et ait, † Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, & cœpit C loqui. & dedit illum matri suæ. Accepit autẽ omnes timor: & magnificabant Deum, dicentes, † Quia prophẽta magnus surrexit in nobis: & quia Deus visitauit plebem suam. Et exiit hic sermo in vniuersam Iudæã

† Matt. 8.b
† 23. q. 1. Nolite. De consecra. distinct. Quotidie.

† Matt. 8.c

† Ioan. 4.c. 6.b

b. Erat enim ista Ecclesia in mysterio Gentium futurarũ, quæ neque legẽ aut prophetas legerant de Christo, neque Christi mirabilia facientem viderãt: sed infirmæ legis, quam in libris nõ legerant, in corde sẽserunt: & Christi aduentum non viderant, nec videndum. Chrysost. in Matt. cap. 18.

4. Alteri.

5. Quæ cum audisset.

* Eum.

c. Naim ciuitas est Galilææ, in secundo miliario contra Thabor, extra meridiem, iuxta Endor, quam turris Cisan alluit.

* Plurimi.

6. Vnigenitus matri.

d. Neque enim eius fletui in aliibus apostolus Paulus Thabitã mortuã flẽtes viduæ deseruientes, vel in euangelio mota lachrymis viduæ prosequẽtis turba funus adolescẽtis inducitur, cui resurrectio deberetur: illam tamen Thabitam viduæ, hæc tota ciuitas flexit. Nunquid ergo dubium est veteris lachrymis Apostolorum patrocinia comparationem inquã, dubitat esse Christum misericordia motũ, cùm vel flẽtes videret Ambr. de obitu fratris.

de eo, & 7 omnem circa]regionem. Et nuntiauerunt Ioanni discipuli eius de omnibus iis. † Et conuocauit duos de discipulis suis Ioānes: & misit ad Iesum, dicens, [8] Tu es qui venturus es,]an alium expectamus? Cū autem venissent ad eum viri, dixerunt, Ioannes Baptista misit nos ad te, dicens, [c] Tu es qui venturus es, an alium expectamus? In ipsa autem hora multos curauit à languoribus suis & plagis, & spiritibus malis: & cæcis multis donauit visum. Et respondens, dixit illis, Euntes renunciate Ioanni quæ vidistis & audistis, Quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur: & beatus est quicunq; non fuerit scandalizatus in me. Et cùm discessissent nuncij Ioānis, cœpit de Ioanne dicere ad turbas, † Quid existis in desertum videre? Arundinem vento [9] agitatam?] Sed quid existis videre? homine mollibus vestimentis indutū? Ecce, qui in veste pretiosa sunt & deliciis, in domibus regū sunt. Sed quid existis videre? prophetam? Vtique dico vobis, & plusquam prophetam. Hic est de quo scriptum est, † [f] Ecce * mitto angelum meum ante faciem tuam qui præparabit viam tuam ante te. Dico enim vobis, [g] maior inter natos mulierum propheta Ioanne Baptista nemo est. Qui autē minor est in regno dei, maior est illo. Et omnis populus

† Matt. 11.a

† Mal. 3.a Mat. 20.a Mar. 1.a

pulus audiens & publicani, iustificauerunt deum, baptizati baptismo Ioannis. Pharisæi autem & legisperiti consilium dei spreuerunt [10] in semetipsos,] non baptizati ab eo.

E Ait autem dominus, † Cui ergo similes dicam homines generationis huius, & cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, & [11] loquentibus]ad inuicem, & dicētibus, Cantauimus vobis tibiis, & non saltastis: lamentauimus, & non plorastis. † Vēnit autem Ioannes Baptista neque manducans panem, neque bibens vinum: & dicitis, Dæmonium habet. Venit filius hominis manducans & bibens: & dicitis, Ecce homo [12] deuorator, & bibens vinum,] amicus publicanorum & peccatorū. Et iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis. Rogabat autem illum quidam de Pharisæis vt manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisæi discubuit. † Et ecce mulier quæ erat]in ciuitate, peccatrix, vt cognouit [13] quòd Iesus accubuit]in domo Pharisæi, attulit alabastrum vnguenti: & stans retrò [14] secus pedes eius,] lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis sui tergebat, & [h] osculabatur pedes eius, & vnguēto vngebat. Videns autem Pharisæus qui vocauerat eum, ait intra se, dicens, Hic si esset propheta, sciret vtique quæ & qualis est mulier quę tangit eum, quia peccatrix est. Et respondens Iesus dixit

† Mat. 11.b

† Mat. 11.c

† Mat. 22.b

F

† Mat. 26.a Mar. 14.a Ioan. 12.a

7. Is cui nemem iustificauit.

8. Et tu venturus ille, & in sum.

c. Id est, an alius est, quem expectamus, si non tu es qui expectamus? Tertul. aduersus Marc. lib. 4.

9. Numeri?

f. Angelum quidē meum dixit, ob magnitudinē virtutū, quas erat editurus, & ob officiū prophetę nunciātis diuinū voluntatem. Tertu. aduersus Mar. l. 3.

g. Ego.

1. Quid est quòd do minus Ioannem Baptistā principi Apostolorum Petro, quòd Ioanni Apostolo qui supra pectus domini recumbebat, antepo nendum esse iudicauit? Non ita est. Nā dictū inter natos mulierum nō est maior, &c. non ea summis priorem, sed primis pronunciauit equalem. Cōparauit itaque perfectis, tali laudatione, nō præsultē. Euseb. Emis. de S. Ioan. Baptist.

10. In semetipsos.

11. Cū clamantibus.

12. Edax, & vinolentus.

13. Quid accubuisset Iesus.

14. Ad pedes eius flens.

h. Osculatur Maria pedes Christi frequentibus osculis, & oculis in dies tributus fugia redēptoris infundit, tergit crinibus, odorifert illi salutē & errorū vnguētis. Bernardus in festo S. Mariæ Magdale.

ad illum, Simon habeo tibi aliquid dicere. At ille ait, Magister, dic. [1] Duo debitores erant cuidam [15] fœneratori:] vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque. [16] Quis ergo] eum plus diligit? Respondens Simon dixit, [17] Aestimo] quia is cui plus donauit. At ille dixit ei, Recte iudicasti. Et conuersus ad mulierem dixit Simóni, Vides hanc mulierem? Intrau i in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lachrymis rigauit pedes meos, & capillis [18] suis tersit.] Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo intrau i non cessauit osculari pedes meos. † Oleo caput meum non vnxisti: hæc autem vnguento vnxit pedes meos. Propter quod dico tibi, † Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Dixit autem ad illam, Remittuntur tibi peccata. Et cœperunt qui simul accumbebant, dicere intra se, Quis est hic, qui etiam peccata dimittit? † Dixit autem ad mulierem, † Fides tua te saluam fecit: vade in pace.

Christus per similitudinem parabolæ interpretatur matrem & fratres qui sint, docet: mare tranquillitatis excitatum ventum sedat, legionem ab homine mittit in porcos: regressus Iairi filium curata hæmorrhoissa suscitat.

Cap. VIII. Et

Quæ sunt isti debitores duo? nisi populi duo, vnus ex Iudæis, alter ex gentibus, fœnerarori illi libros suos aperuerant? Vnusquisque debebat denarios quingentos, alius quinquaginta. Nō medius est iste denarius, in quo regis imago formatur, qui tributum habet imperatoris expressum. Nō materiale fœnus exigit hinc debemus pecuniam, sed meritorii examina, æra virtutum: quærunt meritum gratitudinis, fenderes iustitiæ speciem, sono confessionis expendit ur. Ambr. lib. 6. Luc. cap. 7.

15. Creditori.

16. Vter igitur horum?

17. Existimo.

18. Capitis sui extersit.

An. de. 32.

ET factum est deinceps, & ipse iter faciebat per * [a] ciuitates & castella prædicans & euangelizans regnum dei: & duodecim cum illo, & mulieres aliquæ quæ erant curatæ à spiritibus malignis & infirmitatibus, † Maria quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant, & Ioanna vxor Chuzæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis. Cùm autem turba plurima conueniret, & de * ciuitatibus properarent ad eum: dixit per similitudinem, † [b] Exiit [1] qui seminat, seminare] semen suum. & [2] dum seminat,] aliud cecidit secus viam, & conculcatum est, & volucres cœli comederunt illud. Et aliud cecidit supra petram: & natum aruit, quia non habebat humorem. Et aliud cecidit inter spinas: & simul exortæ spinæ suffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terram bonam: & ortum, fecit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat, Qui habet aures audiendi, audiat. Interrogabant autem eum discipuli eius quæ esset hæc parabola. Quibus ipse dixit, Vobis datum est nosse [3] mysterium] regni dei, cæteris autem in porabolis, † vt videntes non videant, & audientes non intelligant. [c] Est autem hæc parabola. Semen, est verbum Dei. Qui autem secus viam: ij sunt qui audiũt, deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes

m iij

† De pun. dis. 3. Sunt plures. 3
Mar. 16. b

† Mat. 13. a
Mar. 4. a
De verb. signific. 6.
Exiit qui seminat.

† De baptis. Matth. Marc. 2. b

† Mat. 9. b
Marc. 5. f
Ioan. 18. f

† Isa. 6. c
Act. 11. d
Matt. 13. b
Mar. 4. b
Ioan. 12. f
Act. 28. f
Rom. 12. b

** Singulas.*

a. Transiit itaq; per singulas ciuitates & castella, duodecim discipulos cohibuit ne docerēt vel prædicarēt, sed vt discerent ipse, & postea prædicarent & docerent, tam ea quæ docuerat, quā ea quæ fecerat. Theop. ibi.

** Singulis.*

b. Quid enim perriculi seminatorquid aliud cecidit in via, aliud ī petræ loco, aliud ī ter spinas? Si ista difficiles terras timeret, ad terrā bonam non peruenisset. Quid ad nos, quid nobis est iā de Iudæis disputare, et quide paleæ? hoc falsam ad nos, ne via simus. ne saxū, ne spinæ, sed terra bona. August. Ser. 42. de sanct.

1. Seminator ad seminandum.

2. Factum est dum seminaret.

3. Mysteria.

c. Quemadmodum discerāt hi qui pereunt, itarursus discerunt hi qui saluantur. Tres siquidē ordines qui pereūt reperiuntur ordines: puta segnes, pusillanimes, & sæculi curis occupatos, simul & diuitiarum fallatiæ seruientes. Et rursum tres cōstituit ordines eorū qui salūtur,

alicę sanè ferentium fructū centuplū, sexagecuplū, & trigecuplū. Per centesimū etiam significauit perfectā virtutis sanctificationē, per sexagecuplū, mediam, & per trigecuplū, minorem. Euthy. Matth. 13. cap.

salui fiāt. Nam qui supra petram: hi sunt, qui cùm audierint, cum gaudio suscipiunt verbum: & hi radices non habent: quia ad tempus credūt, & in tempore tentationis recedūt. Quod autem in spinas cecidit: hi sunt qui audierunt, & à solicitudinibus & diuitiis & voluptatibus vitæ, euntes, suffocātur, & non referunt fructum. Quod autem in bonam terram: ij sunt qui in corde bono & optimo audientes, verbum retinent, & fructum afferunt in patientia. † Nemo autem lucernam accendens operit eam vasę, aut subtus lectum ponit: sed supra candelabrum ponit, vt intrantes videant lumen. † Non est enim occultum quod non manifestetur: nec absconditum quod non cognoscatur, & [4] in palàm] veniat. Videte ergo [5] quid audiatis.] † Qui enim habet, dabitur illi: & quicunque non habet, etiā quod putat se habere auferetur ab illo. † Venerunt autem ad illum mater & fratres eius: & non poterant adire eum præ turba. Et nuntiatum est illi, Mater tua & fratres tui stant foris, volentes te videre. Qui respondens dixit ad eos, [d] Mater mea & fratres mei, hi sunt qui verbum Dei audiunt & faciunt. Factum est autem in vna dierum: † & ipse ascendit in nauiculam, & discipuli eius, & ait ad illos, Transfretemus trans stagnū. Et ascenderunt. Et nauigantibus illis obdormiuit: & descēdit procella venti in stagnū &

† *Mat. 5. b Mar. 4. a*

C

† *Mat. 10. d Mar. 4. c*

† *Mat. 23. b 25. c Mar. 4. c Infr. 19. d* † *Mat. 12. g Mar. 3. d*

† *Mat. 8. e Mar. 4. d*

4. *In publicum.*
5. *Quomodo audiatis.*
d. *Nec putet aliquis offendiculū esse pietatis, vbi mādatum legis impletur. Si enim relinquet homo patrem & matrem, & adhęrebit vxori suę, & erunt duo in carne vna, relle sacramētū hoc in Christo seruatur & ecclesia. Et ideo parentes corporil propriæ nō aperuit antè ferri. Ergo hic nā (vt quidā hæretici tendiculas eu aupantur) mater negatur, quæ etiā de eruce agnoscitur. Ambro. in Luc. 8. cap. lib. 6.*

& [6] compellebantur] & periclitabantur. Accedentes autem suscitauerūt eum, dicentes, Præceptor, perimus. At ille [7] surgens] increpauit ventum & tempestatem aquæ: & cessauit, & facta est tranquillitas. Dixit autem illis, Vbi est fides vestra? Qui timentes mirati sunt adinuicem, dicētes, D Quis putas, hic est? Quia & vētis, & † *Manh. 8. d* mari imperat, & obediunt ei. † Et na- *Marc. 5. a* uigauerunt ad regionem Gerasenorum, quæ est contra Galilæam. Et cùm [a] de nauicgressus esset ad terrā, occurrit illi vir quidā [*] qui habebat dæmonium iam [*] tēporibus multis, & vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis. † Is vt vidit Iesum, procidit ante illum: & exclamans voce magna, dixit, Quid mihi & tibi est Iesu fili dei altissimi? obsecro te ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immundo vt exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, & vinciebatur catenis, & compedibus custoditus: & ruptis vinculis agebatur à dæmonio in [8] deserta.] Interrogauit autē illum Iesus, dicens, Quod tibi nomen est? At ille dixit, Legio. quia intrauerant dæmonia multa in eum. [c] Et rogabant illum ne imperaret illis vt in abyssum irent. Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentiū in monte: & rogabant eum, vt permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis. E Exierūt ergo dæmonia ab homine,

6 *Complebantur.*

7 *Exporrexerat.*

[*] *E claudicans.*
[*] *a.*

8 *Deserta.*
c *Sed qui docebat voluptates dæmoniorum non esse faciendas, præcepit illis vt irent in porcos. Pouci autem se in stagnum & aquarum præcipitarunt, vt quod recusabāt dæmonia, non euaderent, sed digna præcipitio demererentur. Ambr. super. 12. cap. Genesis.*

& intrauerunt in porcos: & impetu abiit grex per præceps in stagnum, & suffocatus est. †Quod vt viderunt factum qui pascebant, fugerunt: & nuntiauerunt in ciuitatem & in villas. Exierunt autem videre quod factum est: & venerunt ad Iesum, & inuenerunt hominem sedẽtem à quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente ad pedes eius, & timuerunt. Nuntiauerunt autem illis & qui viderant, quomodo sanus factus esset à legione. Et rogauerũt illum omnis multitudo regionis Gerasenorum vt discederet ab ipsis: quia magno timore tenebantur. Ipse autem ascendens nauim, reuersus est. Et rogabat illum vir à quo dæmonia exierant, vt cum eo esset. Dimisit autem eum Iesus, dicens, Redi in domum tuã, & narra quãta tibi fecit Deus. Et abiit per vniuersam ciuitatẽ, prædicans quanta illi fecisset Iesus. †Factum est autem: cùm redisset Iesus, excepit illum turba. Erant autem omnes expectantes eum. Et ecce vênit vir cui nomẽ Iairus, & ipse princeps synagogæ erat: & cecidit ad pedes Iesu, rogans eum vt intraret in domum eius, quia vnica filia erat ei ferè annorum duodecim, & hæc moriebatur. †Et contigit: dũ iret, à turbis comprimebatur. & mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecĩ, quæ in medicos [10] erogauerat omnem substantiam suam, nec ab vllo potuit curari: [11] Accessit retrò,

† Ibidem.

† Matth. 9.c Marc. 5.f

† Matth. 9.d Marc. 5.b Ioan. 4.b

† De pœn. dist. 1. Quem pœnitet.

† Matth. 9.e Marc. 5.g

† Matt. 9.d Marc. 5.d

9 Omnibus agitatum. Reuerentiam vt ab vrbe discederet, vel quia eius præsentiam se cognoscebant ferre indignos, vel quia familiæ sue metuebant damna, & vtilitati apud eos interatur, vel placere cupiunt, seu miseriæ & imbecillis fontem salutis a se deperditum abire, cuius beneficione ceteros indigebant, qui vera in spiritualibus discretione carebant. Dionysius ibidem.

10 Expenderat.

11 Vir dicam tibi quæ est anima quæ tetigit mundum, & facta est munda? Illa quæ profluuium sanguinis passa est, & erogauit omnem substantiam suam in medicos, nec aliquid proficere potuit per immunditiam peccati, in hoc denuba est. Tetigerat enim peccatum, & ideo flagellum tantum accepit: sed postea quam fide tetigit simbriam Iesu, stetit fluxus sanguinis, & repente facta est munda, quæ ante per tantum tempus vixit immunda. Cyrill. in Leuit. lib. 3.

retrò, & tetigit simbriam vestimenti eius: & confestim stetit fluxus sanguinis eius. Et ait Iesus, Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, & qui cum illo erant, Præceptor, turbæ te cõprimunt & affligunt: & dicis, Quis me tetigit? Et dixit Iesus, Tetigit me aliquis. nam & ego noui virtutem de me exisse. †Videns autem mulier quia non latuit, tremens vênit, & procidit ante pedes eius: & ob quam causam tetigerit eum, indicauit coram omni populo & quemadmodum confestim sanata sit. At ipse dixit ei, Filia, fides tua saluam te fecit: Vade in pace. Adhuc illo loquẽte, venit quidam ad principem synagogæ, dicẽs ei, Quia mortua est filia tua: noli vexare illum. Iesus autem audito hoc verbo, respondit patri puellæ, Noli timere: crede tantum, & salua erit. Et cùm venisset domũ, nõ permisit intrare secum quẽquã, nisi Petrum & Iacobum & Ioannem, & patrem & matrẽ puellæ. Flebant autem omnes, & plangebant illam. At ille dixit, Nolite flere: non est mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum, sciẽtes quòd mortua esset. Ipse autem* tenens manum eius clamauit, dicens, †Puella surge. [b] Et reuersus est spiritus eius: & surrexit continuò. Et iussit illi dare manducare. Et stupuerunt parentes eius: quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

G

† Matth. 9.c Marc. 5.f

F

† Matth. 9.d Marc. 5.b Ioan. 4.b

† De pœn. dist. 1. Quem pœnitet.

† Matth. 9.e Marc. 5.g

* Cùm eiecisset omnes foras,

b Rediit igitur spiritus puellæ, non autem aliam animam induxit, sed eam quæ à corpore cucurrat, iteram in ipsum redire fecit. Præcepit autem vt ei cibum darẽt, quo confirmaretur fides & veritas, quòd illa resurrexisset. Theophyla. ibidem.

Discipulos binos mittit, quibus reuersis in desertum secedẽs quinque hominũ milia satiat: transfiguratus in mõte curat lunaticum: atque discipulorum sub præsulatu dißidium sedat. IX.

CTOnuocatis autem A duodecim Apostolis,[a] dedit illis virtutem & potestatẽ super omnia dæmonia, & vt languores curarent. Et misit illos prædicare regnum Dei: & sanare infirmos. Et ait ad illos, Nihil tuleritis [1] in via.] † neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam: neque duas tunicas habeatis. Et in quamcunque domum intraueritis, ibi manete, & inde ne exeatis. † Et quicunque non receperint vos: † exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem [2] pedum vestrorum] excutite in testimonium supra illos. Egressi autem circuibant per castella euangelizantes & curantes vbique. † Audiuit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo: & hæsitabat eò quòd diceretur à quibusdam, Quia Ioannes surrexit à mortuis: à quibusdam verò, Quia Elias apparuit: ab aliis autem, Quia Propheta vnus de antiquis surrexit. Et ait Herodes, Ioannem ego decollaui: quis est autem iste de quo ego talia audio? Et quærebat videre eum. † Et reuersi Apostoli, narrauerunt illi quæcunque fecerunt: & assumptis illis secessit seorsum in locum desertum, [3] qui est Bethsaidæ. [b] Quod cum cognouisB sent

An. de. 33.
† *Matt. 10.b*
Marc. 6.b

† *10. f. 9. Præsens. 9. 3. Ios. 6. p.*
† *Matt. 10.b*
Marc. 6. b
† *Luc. 22.f*

† *Matt. 14.d*
Marc. 6. f
Ioan. 6. b

Anno do. 33.
† *Matt. 16. c*
Marc. 8. c

† *Matt. 14. d*
Marc. 6. b

† *Matt. 14. d*
Marc. 6. b

a Concessa primùm potestate Spiritum, misit Christus Apostolos ad prædicandum regnum Dei, vt promissorum magnitudini attestaretur etiam magnitudo factorum, fidemque verbis daret vbertas effectus: & noua facerent, qui noua prædicarent. Beda. ibid. Duplex enim gratia Dei est. Vna quidem per quam ipse homo Deo coniungitur, quæ vocatur gratia gratum faciens. Altera verò per quam vnus homo cooperatur alteri ad hoc quod ad deum reducatur. hoc autem donum dicitur gratia gratis data quia supra facultatem naturæ, & supra personæ meritum homini conceditur. S. Thom. 1. 2. q. 111 artic. 1.

1 In viam.

2 Vel, è pedibus vestris.

3 Ciuitatis dictæ Bethsaida.

b Quæ ratio est quòd eam in posterioribus Ioannis passio describatur, hic iam verbis Hero-

sent turbæ, secutæ sunt illum: & excepit eos, & lõquebatur illis de regno Dei, & eos qui cura indigebant, sanabat. Dies autem cœperat declinare. Et accedentes duodecim, dixerunt illi, † Dimitte turbas, vt euntes in castella villásque quæ circa sunt, diuertant, & inueniant escas: quia hîc in loco deserto sumus. Ait autem ad illos, Vos date illis manducare. At illi dixerunt, [c] Non sunt nobis pluſquàm quinque panes & duo pisces: nisi forte nos eamus, & emamus in omnem hanc turbam escas. Erant autem ferè viri quinque milia. Ait autem ad discipulos suos, Facite illos discumbere † per conuiuia] quinquagenos: & ita fecerunt. & [5] discubuerunt] omnes. † Acceptis autem quinque panibus & duobus piscibus, respexit in cœlum, & benedixit illis: & fregit, & distribuit discipulis suis vt ponerent ante turbas. Et manducauerunt omnes: & saturati sunt. [d] Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim. † Et factum est: cùm solus esset orans, erant cum illo & discipuli: & interrogauit illos, dicens, [e] Quem me dicunt esse turbæ? At illi respondentes, & dixerunt, Ioannem Baptistam, alij autem Eliam, alij verò quia vnus Propheta de prioribus surrexit. Dixit autem illis, Vos autem quẽ me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit,

† *Ioan. 6. a*

† *Matt. 14. d*
Marc. 6. f
Ioan. 6. b

† *Matt. 14. d*
Marc. 6. b

† *Matt. 14. d*
Marc. 6. b

dis, ostenditur? Nam forte illa, quia post lectio desciscum euangelicus cibus incipit ieiuna poscere corda populorum? *Ambro. ibid. lib. 6. cap. 9.*

c Igitur apostoli ante passionem saluatoris & conuocationem euangelij fulgurantis non habebant nisi quinque panes, & duos pisciculos, qui in falsis aquis, & in amaris fluctibus versabantur. *Hieron. in Matt. cap. 15.*

4 Catervatim.

5 Fecerunt discumbere.

d Superat autem eumem naturam virtus operantis, & sua peregreditur facta intelligentiam ratio virtutis, & sola relinquitur admiratio potestatis. *Hilar. Matth.*

e Lucas non expromit vbi facta fuerit quæstio ista: nec tamen immerito dixit facta est post turbæ refectionem, vt eo Matthæo & Marco patefaciat. Vnus autem euangelista quandã omittit, quæ alij ponũt. *Dionys.*

Christum dei. At ille [6] increpans illos, præcepit]ne cui dicerent hoc: dicens, †Quia oportet filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus & principibus sacerdotum & Scribis, & occidi, & tertia die resurgere. Dicebat autem ad omnes, †Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucē suā ❧ quotidie,] & sequatur me. Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet illam. nā qui perdiderit animam suam propter me, saluam faciet illam. †Quid enim proficit homo si lucretur vniuersum mundum, se autem ipsum perdat, & detrimentum sui faciat? Nam qui me erubuerit & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cùm venerit in [7] maiestate]sua & patris & sanctorū angelorum. †Dico autem vobis verè, sunt aliqui hîc stantes, qui non gustabunt mortem donec videant regnum dei. †Factum est autē post hæc verba ferè dies octo, & assumpsit Petrum & Iacobum & Ioannē, & ascēdit in mōtem vt oraret. Et facta est, dum oraret, species vultus eius, altera: & vestitus eius, albus & refulgēs, Et ecce duo viri loquebantur cum illo. Erant autem Moyses & Elias, visi in maiestate: & dicebant excessum eius, quem completurus erat in Ierusalem. Petrus verò & qui cum illo erant, grauati erant somno. Et euigilantes, viderunt maiestatem eius, & duos viros qui stabant cum illo.

Et

6 *Commutatus illis denuntiauit.*

Illud autem, Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, quomodo vnquam conseq̃ poterimus, qui vbique sit ipsiusmodi dissentiunt? Siquidem oportet vt nos ipsos primùm abnegemus, & crucem sustullamus, tum demum illi sequamur. Nihil est autem aliud sui ipsius abnegatio, nisi summa omnium rerum vitæ superioris oblitio, atque à suis voluptatibus recessio, quam in vita communi assequi longè est difficillimum. Basil. lib. regula. interroga. 6.

7 *Gloria.*

+Matt. 17.d
Marc. 8. c

+Matt. 10.d & 16. d
Marc. 8. d
Ioan. 12. d

+De sua Matthæo.

+Matt. 16.d
Marc. 9. a
+Matt. 17. a
Marc. 9. a
Act. 1. 3. c

Et factum est: cum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum, Præceptor, bonum est nos hîc esse: & faciamus tria tabernacula, vnum tibi, & vnum Moysi, & vnum Eliæ. nesciens quid diceret. Hæc autem illo loquente, facta est nubes, & obumbrauit eos: & timuerunt, intrantibus illis in nubem, & vox facta est de nube, dicēs,

†2. Pet. 1. d

†Hic est filius meus dilectus: ipsum audite. Et dum fieret vox, [8] inuentus est Iesus solus. & ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quic quam ex iis quæ viderant. †Factū est autem: insequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa. [9] Et ecce vir de turba exclamauit, dicens, Magister, obsecro te, respice in filium meum, quia vnicus est mihi: & ecce, spiritus apprehendit eum, & subitò clamat, ❧ & elidit] & dissipat eum cum spuma, & vix discedit* dilanians eum, & rogaui discipulos tuos vt eiicerent illū: & non potuerunt. Respondens autē Iesus, dixit, †O generatio infidelis & peruersa, vsquequo ero apud vos & patiar vos? Adduc huc filium tuum. Et cùm accederet, elisit illum dæmonium, & dissipauit. & increpauit Iesus spiritum immundum, & sanauit puerum: & reddidit illum patri eius. Stupebant autem omnes in magnitudine dei: omnibúsque mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos, Ponite vos in cordibus vestris sermones istos, Filius enim

Matth. 3. g
Mar. 1. b. 9. a
Isa. 42. a
Sup. 3. c
†Act. act. 17. d
Marc. 9. c

Matth. 17. c
Marc. 9. c

8 *Vnum vidit Petrus, solum vidit deo plenum. Rogauerunt enim seruuli, vt seruos dominum, qui seruos designaturus, seruos videretur. Ambro. de fide libro. 1. cap. 5.*

9 *Valde incredulus erat vir ille: propterea enim hoc dæmonium non egrediebatur ei, quia vinculum infidelitatis eius apostolorum virtutem, insuper & officiebat eius incredulitas & pernicacia, quòd eorum omnibus accedebat, & accusat discipulos. Et propterea dominus, ostendens incredulitatis eius in causa fuisse, quia non fecit sanationis filius eius, cerum omnibus exprobrat ei & aliis omnibus Iudæis incredulitatem, dicens, O generatio infidelis, &c. Theophyla. Ibidem.*

* Abe.

hominis futurum est vt tradatur in
manus hominum. At illi ignorabant
verbum istud, & erat velatum ante
eos, vt non sentirent illud: & time-
bant eum interrogare de hoc ver-
bo. †Intrauit autē cogitatio in eos, †Matth. 20.a Marc. 9.c
quis eorum maior esset. At Iesus vi-
dens cogitationes cordis illorum,
apprehendit puerum, & statuit illū
secus se, & ait illis, Quicunque fusce-
perit puerum istum in nomine meo,
me recipit: & quicunque me recepe-
rit, recipit eum qui me misit. Nam
qui minor est inter vos omnes, hic[8]
maior est.] Respondens autem Ioan †Marc. 9.d
nes dixit, †Præceptor, vidimus quē-
dam in nomine tuo eiicientem dæ-
monia, & prohibuimus eū, quia nō
sequitur nobiscum. Et ait[9] ad illos]
Iesus, Nolite prohibere. qui enim
non est aduersum[10] vos, pro vobis]
est. Factum est autem dum comple-
rentur dies assumptionis eius, & ip-
se faciem suam firmauit vt iret in
Ierusalem. Et misit nuncios ante cō
spectum suum: & euntes intrauerūt
in ciuitatem Samaritanorum vt pa-
rarent illi: & non receperunt eum:
quia facies erat euntis Ierusalem.
Cùm vidissent autem discipuli eius G
Iacōbus & Ioannes, dixerunt, †[k] Do- †2.3.4. Tres persō-
minus, vis dicimus vt ignis descen- nas, Quid fa-
dat de cœlo, & consumat illos? * Et cient.
conuersus increpauit illos, dicens,
Nescitis cuius spiritus estis. Filius
hominis non venit animas perdere,
sed saluare. & abierunt in aliud ca-
stellum

8 Intelligens discipulos apostolorum cōtentiones super primatu, ait illis, Vos quidem de primatu in regno cælorum interrogatis, ego autē dico vobis, quòd nisi conuersi fueritis à prauitate ad synceritatem, & efficiamini innocentes vt pueri, in illud omnino non ingrediemini. Euthymius. Matt. 18. cap. 8 Magnus erit.

9 Ad illum, scilicet Ioannem.

10 Nos, pro nobis.

k Discipuli autem recipi intra Samariam gestiebant, sed dominus quos digna sua vocat, & quem vule religiosam facit. Nec discipuli peccant qui legem sequuntur. Sciebant enim & Phinees re putarum ad iniquitatem, quia sacrilegos interemerant: & ad preces Eliæ ignem descendisse de cælo, vt prophetæ vindicaretur iniuria. Sed vindicetur qui timet, vindicta non quærit qui non timet. Ambros. ibidem.

* Quemadmodum & Elias fecit.

stellum. Factum est autem ambu-
lantibus illis in via, dixit quidam
ad illum, Sequar te quocunque ie-
ris. Dixit illi Iesus, †Vulpes foueas
habent, & volucres cœli nidos: filius
autem hominis non habet vbi ca-
put suum] reclinet. Ait autem ad
alterum, Sequere me. Ille autem di
xit, Domine, permitte mihi primùm
ire, & sepelire patrem meū. Dixit-
que ei Iesus, Sine vt mortui sepe-
liant mortuos suos: tu autē vade, &
annuncia regnū dei. Et alter ait,
Sequar te domine: sed permitte mi-
hi primū[11] renunciare] iis qui domi 11 Vsle dicere.
sunt. Ait ad illum Iesus, †Nemo mit
tens manum suam ad aratrum, & re-
spiciens retrò, aptus est regno dei.

†Matth. 8.

†Deposui. diffin. 2. c. Pœnata. De vot. Magna.

Designatis interea septuaginta duobus aliis discipulis, proximum nostrum sub parabola incidentis in latrones designat: à Martha excipitur, & à Maria ad pedes sedente auditur. X.

Mat. 28.33.

APost hæc autem designauit domi
nus & alios[a] septuaginta duos:
& misit illos binos ante faciem
suam in omnem ciuitatem & lo-
cum quo erat ipse venturus, & di-
cebat illis, †Messis quidem, multæ:
operarij autem pauci. Rogate ergo
dominum messis vt mittat opera-
rios in messem suam. †Ite: ecce ego
mitto vos sicut agnos inter lupos,
Nolite ergo] portare sacculū, ne
que peram, neque calciamenta: †&
neminem per viam salutaueritis. In
quamcunque domū intraueritis, pri

†Dist. 22. In uno.
†Matth. 9. d
†Matt. 10.a Marc. 6. b
†4. Reg. 4.c

a Qui præfigurarunt presbyteros, sicut Apostoli sancti episcopos. & bene 72. mittuntur: quia totidem mundi gentibus fuerat euangelium prædicandū, quemadmodum ordinati ac missi sunt duodecim apostoli: quia 12. tribubus Israel, utpote aliquibus de 12. tribubus fuerant primò prædicaturi. Dionys. ibi. post Beda.

mum dicite, pax huic domui. & si ibi
fuerit filius pacis, requiescet super
illum pax vestra: sin autem*, ad vos
reuertetur. In eadem autem domo
manete edentes & bibentes quæ a-
pud illos sunt. †dignus est enim ope B †Deute. 24.
rarius mercede sua. Nolite transire 1. Timo. 5.
de domo in domum. †Et in quamcú- †11. 9. 5.
que ciuitatem intraueritis, & susce- Ad Galat. 6.
perint vos, manducate quæ apponũ
tur vobis: & curate infirmos qui in
illa sunt, & dicite illis, Appropiqua
bit in vos regnum dei. In quamcun-
que autem ciuitatem intraueritis, &
non susceperint vos, exeuntes in pla
teas eius, dicite, Etiam puluerẽ qui
adhæsit nobis de ciuitate vestra, ex-
tergimus in vos. tamen hoc scitote
quia[1] appropinquabit]* regnũ dei.
Dico vobis[b] quia Sodomis in die il-
la[2] remissius erit, quam illi ciuita- †Matth. 11.
ti, †Væ tibi Corozaim, Væ tibi Beth-
saida: quia si in Tyro & Sydône fa-
ctæ fuissent virtutes quæ factæ sunt
in vobis, olim in[3] cilicio] & cinere
sedentes pœniterent. Veruntamen C
Tyro & Sydoni remissius erit in iu-
dicio, quam vobis. Et tu Capharnaũ
vsque ad cœlum exaltata: vsque ad
infernum† demergêris.] Qui vos au
dit, me audit: †& qui vos spernit, me †3. 9. 3.
spernit. Qui autem me spernit: sper Ioan. 13.
nit eum qui misit me. Reuersi sunt Matth. 10.
autem septuaginta duo cũ gaudio, Ioan. 13.
dicentes, Domine, etiam dæmonia 14.
subiiciuntur nobis in nomine tuo. †Ioan. 2. 5.
Et ait illis, †Videbam sathanam si-

cut

* Non.

1 Appropiquauit * Ad vos.

b Si Sodomitæ minus dicit esse damnabiles, quam ciuitates euangelia negligentes: certissima regula est, quã & nos, qui in plurimis euangelia negligimus, pœnas aliquando timere debeamus: præsertim cum vsitatiora & quasi facilliora malis esse contenti nolimus. Salui. lib. 4.

2 Tolerabilius, & infirmã.

3 Sacco.

4 Deprimeris.

c Non fulgur inquit sed fulgur: quia sanum lumen amisit, quod habebat ante quã ut ipse tuum lumen vellet auferre.

cut fulgur de cœlo cadentem. [d]Ece [e]dedi]vobis potestatem calcandi
supra serpentes & scorpiones, & su-
pra omnem virtutem inimici: & ni-
hil vobis nocebit. Veruntamen in
hoc nolite gaudere quia spiritus vo
bis subiiciũtur: gaudete autẽ, quòd
nomina vestra scripta sunt in cœlis.
D In ipsa hora exultauit* in spiritu
†Matt. 11. d sancto,] & dixit, †[c]Confiteor] tibi pa
ter domine, cœli & terræ quòd ab-
scondisti hæc à sapientibus & pru-
dentibus, & reuelasti ea paruulis.
Etiam pater, quoniam sic placuit an
†Matt. 11. d 28. d te te. †Omnia mihi tradita sunt à pa
tre meo, & nemo scit quis sit filius,
nisi pater: & quis sit pater, nisi fi-
†Matt. 13. b lius, & cui voluerit filius reuelare.
Et conuersus ad discipulos suos* di-
xit, †Beati oculi qui vident quæ vos
videtis. [c]Dico eni vobis quòd mul-
ti Prophetæ & reges voluerunt vi-
E dere quæ vos videtis, & non vide-
An. de. 32. runt: & audire quæ auditis, & non
†Matt. 13. b audierunt. Et ecce quidam legis pe-
Marc. 12. c ritus surrexit, tentans illum, & di-
cens, †Magister, quid faciendo vi-
tam æternam possidebo? At ille di-
xit ad eum, In lege quid scriptũ est?
†Deut. 6. a Quomodo legis? Ille respondens di-
Leuit. 19. d xit, †Diliges dominum deum tuum
ex toto corde tuo, & ex tota anima
†Roma. 13. c tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex
Leuit. 2. b omni mente tua: † & proximum tuũ
sicut teipsum. Dixítque illi, Rectè
respondisti: Hoc fac, & vives. Ille
autem volens iustificare seipsum, di-

a

d Vt quemadmodũ dominatus est homini per apostasiam, sic iterum per hominem recurrentem ad deum enacuetur apostasia. Irenæ. lib. 5. 5 Do.

* Iesus.

e Confiteor.

* Seorsum.

e Quæ fuerunt à Christo prædicata, abscondita erant à Prophetis, vt absconderentur à sapientibus & prudentibus seculi. In euangelio veritatis legisdoctor dominum aggressus, Quid faciens, inquit, vitam æternam consequar? In hæretico vita solummodò posita est sine vitæ æternæ mentione, vt dubitet de ea vita videatur consuluisse. quæ in lege promittitur à creatore hic agnita, & dominus ideo illi secundum legem responsum dedisse, Dilige dominũ tuũ, &c. Tertul. aduers. Marcio. lib. 4.

xit ad Iesum, Et quis est meus proxi
m⁹? ⁷Suscipiés]autē Iesus dixit, Ho
mo quidā descēdebat ab Ierusalē ī
Iericho, & incidit in latrones, qui
etiā despoliauerūt eū: & plagis im- F
positis abierunt [8] semiuiuo]relicto.
Accidit autē vt sacerdos quidā de-
scēderet eadē via: & viso illo prætē-
riuit. Similiter & Leuita, cùm [9] esset
secus locū,]& videret eū, pertrāsiit.
Samaritanus autē quidā iter faciēs,
vēnit secus eum: & videns eum, mi-
sericordia motus est. †Et appropiās
alligauit vulnera eius, infundens
oleum & vinum: & imponens illum
in iumentum suum duxit in [10] stabu-
lum,]& [11] curam eius egit. Et altera
die* protulit duos denarios, & de-
dit [11] stabulario,]& ait, Curā illius
habe: & quodcunque supererogaue
ris, ego cum rediero reddam tibi.
Quis horum trium videtur tibi pro
ximus fuisse illi qui incidit in latro
nes? At ille dixit, Qui fecit miseri- G
cordiam in illum. Et ait illi Iesus,
Vade & tu fac similiter. [12] Factum est
autem dum irent, & ipse intrauit
in [12] quoddam castellum: & mulier
quædam Martha nomine, excepit il-
lum in domum suam, & huic erat so
ror nomine Maria. Quæ etiā sedens
secus pedes domini audiebat verbū
illius. †Martha autē [13] satagebat]circ
ca frequēs ministeriū. Quæ stetit, &
ait, Domine, non est tibi curæ quòd
soror mea reliquit me solam minis-
trare? dic ergo illi vt me adiuuet.

7 Suscipiens.
8 Semimortuo.
9 Vbi esset locum, & cum accessisset.
10 Diuersorium.
f Quæ est enim maior aut melior cura præpositorū, quàm diligenti solicitudine & assidua salubri gregibus & conseruandis & conformandis suibus prouidere? Cum dominus loquatur, & dicat Ezechiel. 34. Quod infirmū fuit non consolidastis &c. Cypr. epist. 13. li. 2.
* Egredienti.
11 Hospiti.
g Etenim Martha quidem hospitio dominum susceperit, ad eius verba pedes assidet Maria. Laudandā sanè in vtraque sorore studium. Cæterùm ea res distinguit, quòd Martha ipsa in ministerio occupata, ea parabat quæ hospitis corpori fatura erant necessaria. Cùm Maria, cum ad pedes illius assideret, audiendis quæ ab eo dicebātur, vacabat. Sic altera domini partem illam, quæ sangi absolu potuerat, efficiebat: altera parti illi, quæ oculis cerni non potest consulebat. Basil. Ciliciensis. ca. 2.
12 Quendam pagum, vt Iudæum.
13 Distrahebatur.

Et respondens dixit illi dominus,
Martha, Martha, solicita es, & turba
ris erga plurima. Porrò vnum est ne
cessarium. Maria optimam partem
elegit, quæ non auferetur ab ea.
*Discipulos sub parabola tres panes mu
tuò petentis docet orare: dæmonij eie-
ctionem Pharisæos Beelzebub tribu-
entes confutat: & eorum reprobation-
em sub multis maledictis reuelat.* XI.

A Et factum est: cùm esset in quo-
dam loco orans, vt cessauit, di-
xit vnus ex discipulis eius ad eum,
Domine, doce nos orare, sicut do-
cuit & Ioannes discipulos suos. Et
ait illis, Cùm oratis dicite, [a] Pater,
sanctificetur nomen tuum. Adueniat
regnum tuum. Fiat voluntas tua*,
Panem nostrum quotidianū da no-
bis [1] hodie.]† Et dimitte nobis pec-
cata nostra, siquidem & ipsi dimit-
timus omni debēti nobis. Et ne nos
inducas in tentationem. * Et ait ad
illos, Quis vestrum habebit amicū,
& ibit ad illum media nocte, & di-
cet illi, Amice, commoda mihi tres
panes, quoniam amicus meus vēnit
de via ad me, & non habeo quod po
nam ante illu: & ille dēintus respon
dens dicat, Noli mihi molestus esse,
iam ostiū clausum est, & pueri mei
mecū sunt in cubili: non possum sur
gere, & dare tibi. Et si ille perseue-
rauerit pulsans: dico vobis, & si non
dabit illi surgens eo quòd amicus
eius sit, propter [2] improbitatem]ta-

Matt. 6. 34.
† 45. dist. Dō scipulum.
a Quādo nos Christiani oramus, Patrem nostrum dicimus, quia nostrum esse cœpit: & Iudæorum, quos ēa reliquerunt, esse desiit. Quanta erga nos dignatione Christi & benignitatis vberitas, qui sic nos voluerit orationem celebrare in cē spectu dei, vt deum patrem vocemus: & vt ipse Christus dei filius, sic & nos dei filij nūcupemur? Cyprian. Ser. 6. de orat. dominica.
* Sicut in cælo ita & in terra.
1 Quotidie.
De pan. distinc. 1. Tres sunt.
† De remiss. Nisi cum pecc.
* Sed libera nos a malo.
2 Impudentiam.

men eius surget, & dabit illi quot-
quot habet necessarios. †Et ego di- B †Matth.7.b
co vobis, [b]Petite, & dabitur vobis: 21.c
quærite, & inuenietis: pulsate, & a- Marc.11.b
perietur vobis. Omnis enim qui pe- Luc.11.b
tit, accipit: & qui quærit, inuenit: & 16.c
pulsanti aperietur. †Quis autem ex Iacc.1.a
vobis *patrem petit panem, nũquid †Matth.7.b
lapidem dabit illi? Aut piscem: nun-
quid pro pisce serpentem dabit illi?
Aut si petierit ouum: nunquid por-
riget illi scorpionẽ? Si ergo vos cùm
sitis mali, nostis bona [3]data dare fi-
liis vestris: quantò magis pater ve- †Matth.7.b
ster cœlestis [4]ꝺ de cœlo] dabit spi- 12.c
ritum + bonum] petentibus se? † Et Marc.3.c
erat eiiciens dæmonium: & illud e-
rat mutum. Et cùm eiecisset dæ- †Matt.12.
monium, locutus est mutus: & admira- Marc.3.c
tæ sunt turbæ. † Quidam autem ex
eis dixerunt, In Beelzebub princi-
pe dæmoniorum eiicit dæmonia. Et
alij tentantes, signum de cœlo quæ- C
rebant ab eo. Ipse autem vt vidit †25.c.9.b
cogitationes eorum, dixit eis, †Om- 10.
ne regnum in seipsum diuisum, de-
solabitur: & domus supra domũ ca-
det. Si autem & sathanas in seipsum
diuisus est, quomodo stabit regnum
eius? quia dicitis in Beelzebub me
eiicere dæmonia. †[5]Si autem ego in †Distin. 32.
Beelzebub eiicio dæmonia, filij ve- ca.2.
stri in quo eiiciunt? Ideo ipsi, iudi-
ces vestri erunt. Porrò si in digito
dei eiicio dæmonia: profectò peruẽ-
nit in vos regnum dei, Cum fortis
armatus custodit atrium suum, in
pace

[b] Non vult deus nos hoc bonũ suæ inimica inuentione facilitate vilescere, pretiosa & concupiscibilia mercet, cupidum amatorem & anidum negociatorem requirit. Ergo tantorum munerum repromissor nũ vult in opere suo tepidum, desistete fastidiosum, recusat eum illam, respuit indotatum. Euseb. Emiss. homil. 3. ad monachos.

* Filius.
3 Dona.
4 Sanctum.

[a] Debuit vtique ex presso videri qui dominum Iesum in Beelzebub eiicere dæmonia loquebantur: quibus sic respondit dominus, quod sathanæ hæc diceret in his esset qui sathanæ comparatus saluatorẽ omnium, & in regno diaboli constituere tentaret. Ambro. lib. 2. de pœnit. cap. 4.

pace sunt ea quæ possidet. [d]Si autẽ
fortior eo superueniens vicerit eũ:
vniuersa arma eius auferet in qui-
bus confidebat, & spolia eius distri- †Matth.12.f
buet. †Qui non est mecũ, contra me
est: & qui non colligit mecũ, disper-
git. Cùm immundus spiritus exierit
de homine, perambulat per loca ina
quosa, quærens requiem. & non in-
ueniens, dicit, Reuertar in domum
meam vnde exiui. Et cùm venerit, in
uenit eam scopis mundatam*. Tunc D
vadit, & assumit septem alios spiri-
tus secum nequiores se: & ingressi
habitant ibi. Et fiunt nouissima ho- † Matt.12.a
minis illius peiora prioribus. †Fa-
ctum est autẽ: cùm hæc diceret, ex-
tollens vocem quædã mulier de tur
ba, dixit illi, Beat[9] vẽter qui te por-
tauit, & vbera quæ suxisti. At ille di-
xit, Quinimò: [e]beati qui audiunt ver
bum dei, & custodiunt illud. Turbis
† Matt. 12.f autem concurrentibus cœpit dice-
Marc.8.c re, † Generatio hæc, generatio ne-
quam est: signum quærit, & signum
† Ionæ.2.a non dabitur ei, nisi signũ Ionæ*. Nã
† 3.Reg.10.a sicut † fuit Ionas signum Niniuitis:
2 Paral.9.a ita erit filius hominis generationi
isti. †Regina austri surget in iudicio
cum viris generationis huius, & cõ
demnabit illos: quia vẽnit à finibus E
† Ionæ.3.b terræ audire sapientiam Salomonis.
& ecce plusquam Salomon hîc. †Vi-
ri Niniuitæ surgent in iudicio cum
generatione hac, & condemnabunt
illam: quia pœnitentiam egerunt [5]in
prædicatione] Ionæ. & ecce plusquã

d Neque enim à minori, neque ab æquali ferrũ vtcũ potest, sed ab eo qui plus potest. Plus autem potest super omnia verbum dei Irenæ. lib. 5.

* Et ornatum.

e Valde nosse quàm beatis! Primùm quidem sonans in auribus animæ vox diuina contorbat, terret, diudicatque: sed continuò si bene admonuerit, vtilissimè siquefecit, calefacit, illuminat, mollit. Denique, & cibus noster est, & gladius, & medicina, & confirmatio, & requies, seruitio quoque & consummatio nostra. Bernar. De multiplici vtilitate verbi dei. Ser.

* Prophetæ.
5 Ad prædicationem.

Ionas hîc. †Nemo lucernam accendit,& in abscondito ponit, neque sub modio: sed supra candelabrũ, vt qui ingrediuntur lumẽ videant. Lucerna corporis tui, est oculus tuus. †[6]Si] oculus tuus fuerit simplex,totum corpus tuum lucidum erit:si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit,non habens aliquam partem[7]tenebrarum:]erit lucidum totum,[8]& sicut lucerna fulgoris illuminabit te]Et cùm loqueretur rogauit illum quidam Phariſæus vt prandaret apud se.* Iesus autem ingressus]recubuit. Phariſæus autem[9] cœpit intra se reputans dicere quare non baptizatus esset] ante prandium. Et ait dominus ad illum,†Nunc vos Phariſæi quod de foris[10]déforis est calicis & carini mũdatis: quod autem intus est vestrũ, plenum est rapina &[10]iniquitate.] Stulti,nónne qui fecit quod déforis est,etiam id quod déintus est fecit?†Veruntamen[11]quod supereſt,] date eleemosynam: & ecce omnia munda sunt vobis.Sed væ vobis Phariſæis,qui decimatis mentham & rutam & omne olus:& præteritis iudicium & charitatem dei.Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere.†Væ vobis Phariſæis,quia diligitis primas cathedras in synagogis,& salutationes in foro. Væ vobis

† Matth.5.b
† Marc.4.d

† Matth.6.d

† Matth.23.a
Infrà.20.g

† Matth.23.

† Gene.4.b
† 2. Paralyp. 24.f

† 16.quæſt.1 Decimæ. De pœnit.diſt. 1.cap. Mediocriter.

* Quando igitur.

7 Tenebroſam. Sicut cùm lucerna fulgore illuminat te.

8 & ingreſſus.

9 Cùm vidiſſet, admiratus est quòd nõ baptizaſſet.

f Vt ſignificaret ea ſæculorum mũditias hominum eſſe irrelligendas apud deũ. Dicet exteriora, inquit, calicis lauacra,id est,carnem:interiora autem vestra,id est, animam non emundatis. Terull. aduerſ. Marcie lib.4.

10 Malitia.

11 Quæ ſuppetunt.

bis*[12]quia]estis vt monumenta que non[13]parent.]& homines ambulantes suprà,nesciunt. Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi, Magister, hæc dicens etiam contumeliam nobis facis. At ille ait, g Et vobis legisperitis væ: quia oneratis homines oneribus quæ portare non possunt, & ipsi vno digito vestro non tangitis sarcinas. †Væ vobis ,qui ædificatis monumenta Prophetarum:patres autem vestri occiderunt illos. profectò testificamini quòd consentitis operibus patrum G vestrorum:quoniam quidẽ ipsi eos occiderunt.vos autem ædificatis eorum sepulchra. Propterea & sapientia dei dixit,†Mittam ad illos prophetas & Apostolos, & ex illis occident,& persequentur: vt[14]inquiratur]sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est à constitutione mundi à generatione ista, à sanguine† Abel ,vsque ad sanguinem†Zachariæ,qui periit inter altare & ædem. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. Væ vobis legisperitis, qui tulistis clauem scientiæ: ipsi nõ introistis,& eos qui introibant prohibuistis. Cùm autem hæc ad illos diceret,cœperunt Phariſæi & legisperiti grauiter insistere,&[15]os eius opprimere]de multis, insidiãtes ei, & quærentes aliquid capere de ore eius,vt accusarent eum.

† Matth.23.a
Infrà.20.g

† Matth.23.b

† Gene.4.b
† 2. Paralyp. 24.f

* Scribæ & Phariſæi hypocritæ.

12 Qui.

13 Vel apparent.

g Legisperiti scribæ erant & doctores, qui ſolebant quæſtiones legis. Onerabant itaque homines grauibus & intolerabilibus,mandantes quæ in lege erant difficilia, & ipſi neque digito attingebant:hoc est, nihil ipſi ex his quæ imperabant, faciebant. Nam quando docens facit quæ docet, alleuiat onera, exemploque suo conſolationem affert diſcipulis. Quãdo autem nihil horum facit quæ docet, grauiora onera videntur diſcipulis, tanquam quæ ne a doctore quidem fieri queant. Theophyl.ibidem.

14 Requiratur.

15 Capiſſe intra regulã.

Christus, sub Pharisæorũ fermento, mortis securitate, hæreditatis diuisione, horreorum repletione, auiũ prouisione liliorum ornatu, sollicita domini expectatione, & fideli dispensatione aduersus antichristum discipulos roborat. XII.

A MVltis autem turbis[1] concurrentibus ita vt se inuicem conculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos,[2] [a]†Attendite à formento Pharisæorũ quod est hypocrisis. Nihil autem opertum est quod non reuelabitur: neque absconditum, quod nõ sciatur. Quoniam quæ in tenebris dixistis, ĩ lumine[3] dicẽtur: & quod in aurem locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis. Dico autem vobis amicis meis, [b]Ne terreamini ab iis qui occidunt corpus, & post hæc non habẽt amplius quid faciãt. Ostendam autem vobis quem timeatis: timete eum qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. ita dico vobis, hunc timete. †Nónne quinque passeres væneunt[4] dispondio,] & vnus ex illis non est in obliuione coram deo? Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: multis passeribus[5] pluris estis] vos.† B Dico autem vobis, Omnis quicũque confessus fuerit me coram hominibus, & filius hominis confitebitur illum coram angelis dei. †Qui autem negauerit me coram hominibus, negabitur corã angelis dei. †Et omnis qui

1. Circunstantibus.
2. Cauete vobis ipsis. Merito itaque non placebat illis hypocrisis Pharisæorũ labiũ sillicet amantium deum, non corde. In eum prohibebat illud admitti, in quem admittebant Pharisæi. Torsal. aduer. Marcio. lib. 4.
3. Audientur.
4. Quoniam gemina est causa perfidiæ: quia aut inulta malitia, aut ex accidenti meta nascitur, ne quis meta potestatis territus, deum, quem corde negauerit, negare cogatur: pulchrè addidit, animæ tantùm formidabile esse supplicium, quam corporis nõ esse metuenda. Mors enim naturæ finis est, non pœnæ. Et ideo mortem supplicij corporalis esse definitum, pœnam verò animæ esse perpetuam. Amb. Luc. 12. lib. 7.
4. Duobus nummis.
5. Præstatis.

An. de. 34.

†*Matt. 16.6 Marc. 8.15*
†*Matt. 10.26 Marc. 4.22 & 12.2*

†*Matt. 10.31*

†*Matt. 10.32 Marc. 8.38*

†*2. Tim. 2.12*
†*Matt. 12.32 Marc. 3.28*

qui dicit verbũ in filiũ hominis, remittetur illi: ei autẽ qui in spiritum sanctũ blasphemauerit, nõ remittetur.† Cũ autẽ inducẽs vos in synagogas, & ad magistratus & potestates, nolite soliciti esse qualiter, aut quid respõdeatis, aut quid dicatis. Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere. Ait autẽ ei quidã de turba, Magister, dic fratri meo vt diuidat mecũ hæreditatẽ. At ille dixit ei, Homo, †quis me constituit iudicẽ aut diuisorẽ super vos? Dixitq; ad illos, Videte & cauete ab omni auaritia: quia nõ in abũdãtia cuiusquam vita eius est, ex iis quæ possidet. Dixit autẽ similitudinẽ ad illos, dicẽs, †Hominis cuiusdã diuitis vberes fructus ager attulit: & cogitabat intra se, dicens, [c]Quid faciã, quia nõ habeo quò cõgregem fructus meos? Et dixit, Hoc faciam, C Destruam horrea mea, & maiora faciã: & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea, & dicã animæ meæ, Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, [d] epulare.]Dixit autem illi deus, Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem parasti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in deum diues. Dixítque ad discipulos suos, Ideo dico vobis, †Nolite soliciti esse animæ vestræ quid manducetis: neque corpori, quid induamini. Anima plus est quàm esca: & cor

†*Matth. 6. d Luca. 12. c 1. Pet. 5. b*

†*Eccl. 2. c alib. 7. b*

†*Reclc. 22. 27. dist. ca. Sunt hi qui.*

c *Ille quasi egena dicebat, Quid faciam &c. cùm scire non posset vtrum sequente nocte anima sua ab eodem repeteretur. Nesciebat quid faceret, quasi alimenta deessent, hæsitabat ambigens. Non capiebant horrea annonam, & ille se egere credebat. Ambro. Offic. lib. 2. cap. 5. Idem de Nabuthe lectus litera. cap. 6.*
6 *Lætare.*

pus pluſquam veſtimentum. [d]Conſiderate coruos, quia non ſeminant neque metunt, quibus non eſt cellarium neque horreum, & deus paſcit illos. Quãto magis vos pluris eſtis illis. Quis autem veſtrum* cogitando poteſt adiicere ad ſtatutam ſuam cubitum vnum? Si ergo neque quod minimum eſt poteſtis: quid de cæteris ſoliciti eſtis? [†e]Conſiderate lilia quomodo creſcunt: non laborant, neque nent. Dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria ſua veſtiebatur ſicut vnum ex iſtis. Si autem [f] fœnum] quod hodie eſt in agro, & cras in clibanum mittitur, deus ſic veſtit: quanto magis vos, puſillæ fidei. Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis: & nolite in ſublime tolli. Hæc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater autẽ veſter ſcit quoniã his indigetis. †Veruntamen quærite [ad] primùm] regnum dei [ad] & iuſtitiam eius:]& hæc omnia adiicietur vobis. Nolite timere [g] puſillus] grex, quia complacuit patri veſtro dare vobis regnũ. †Vẽdite quæ poſsidetis, & date eleemoſinam. Facite vobis ſacculos qui non veteraſcunt, theſaurum non deficientem, in cœlis, quo fur non appropiat, neq; tinea corrumpit. †Vbi enim theſaurus veſter eſt, ibi & cor veſtrum erit. †Sint lũbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris] & vos ſimiles hominibus expectantibus dominũ ſuum, quando

[d] *In quo primum profundum dei conſilium debemus admirari, quod etiã minimæ quæque nõ negligat, ſicut in euangelio ſapientia dei dicit, Conſiderate coruos, &c. Cũ enim illi paſcantur dei gratia, nemo ſibi debet de ſua induſtria & virtute blandiri. Ambro. Exameron. lib. 5. cap. 7.*

* *Soliciti.*

[e] *Lilia hoc loco flores omnes nominat: quod ex eo manifeſtum eſt quod dicit, Sicut vnum borum. Cum autem eſſet ſermo de indumento, quomodo facit mentionem decoramenti? quia diſſimilem illam, creſcit, propter filia dixit eorum, quæ horum vnicuique ſunt indumentum. Euthy. in Matth. 6.*

[f] *Gramen.*

[g] *Puſille.*

[†] *Hoc eſt. Expediri eſſe debemus ab impedimentis laſciuiæ vitæ & impliſitæ. Item lucernas ardentes habere id eſt, mentes à fide accenſas, & operibus veritatis relucentes, atque ita expectare dominum, id eſt, Chriſtũ. Tertul. aduerſ. Marcio. libro. 4.*

E quãdo reuertatur à nuptiis: vt cùm venerit, & pulſauerit, cõfeſtim aperiant ei. † Beati ſerui illi, quos cùm venerit dominus, inuenerit vigilantes, amen dico vobis, quòd præcinget ſe, & faciet illos diſcumbere, & tranſiẽs miniſtrabit illis. Et ſi venerit in ſecunda vigilia, & ſi in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit: beati ſunt ſerui illi. † Hoc autẽ ſcitote quoniam ſi ſciret paterfamilias qua hora fur veniret, † vigilaret vtique, & nõ ſineret perfodi domũ ſuam. Et vos eſtote parati: quia qua hora non putatis, filius hominis veniet. [§] Ait autem ei Petrus, Domine, ad nos dicis hãc parabolam: an & ad omnes? Dixit autẽ domin⁹, † Quis, putas, eſt fidelis diſpẽſator & prudẽs, quẽ cõſtituit dominus ſupra familiã ſuam, vt det illis in tempore [9] tritici menſuram?] Beatus ille ſeruus, quẽ cùm venerit domin⁹, inuenerit ita faciẽtem. Verè dico vobis, quoniã ſupra omnia quę poſsidet, conſtituet illũ. Quòd ſi dixerit ſeruus ille in corde ſuo, Morã facit dominus meus venire: & cœperit percutere ſeruos & ancillas, & edere & bibere & ẽbriari: veniet dominus ſerui illius ĩ die qua nõ ſperat, & hora qua neſcit, & diuidet eũ, partémq; eius cum infidelibus ponet. † [h] Ille autem ſeruus qui cognouit volũtatẽ domini ſui, & non præparauit, & non fecit ſecundum voluntatem eius: vapulabit

† *Mat. 24. c*

† *Mar. 24. d Luce. 12. g Apoca. 16. c*

† *De pœnit. diſtin. 1. Si fatendus.*

† *Matth. 66*

† *Matt. 19. d Matth. 20. d*

† *Matth. 6. d*

† *Dist. 37. c Ideo. Luce. 4. d 23. q. 4. Eo modo.*

† *De pœnit. diſtin. 1. Qui ſanctum*

[g] *Interrogauit Petrus ceu cæteris omnium habens, & pro omnibus ſolicitus, tanquam frater & mater, & ecclaſia concredita eccleſiaſtæ, num ad omnes parabolam dixit. Dominus verò nõ manifeſtè ad interrogationem reſpondet, ſed occulto quodã modo indicat & dicta parabola communicat, & ad omnes pertinere fideles. Theophyl. ibidem.*

[9] *Dominum cibum. Nõ ergo miremur quid multis cædimur, quia nõ inſcitia, ſed rebellione peccamus. Scientes enim bona non bene agimus: & diſcretione praui ac rectè intelligentes, prauè ſectamur: legè legitimè, & legitima ealeamus: & ad hoc tantum præceptorũ ſacrorũ ſcitæ cognitionem, vt grauiùs peccemus. Deũ colere dicimus nos, & diabolo obtẽperamus. Et piſtibæ volumus vt bona à Deo accipiamus, cùm mala ſemper malis addamus: bonæ voluntatẽ noſtræ à Deo cupimus, cùm Deũ nos facere nolimus, quaſi non ſuperiores Deo eſſemus, agimus.*

Volumus vt voluntati nostræ deus iugiter faueat, cū omnes nos voluntati eius inuitos repugnare nouit. Salustius li. bro. 5.

10 *Missurus.*

11 *Si iam accensa est.*

*Ira.

12 *Imbr.*

13 *Fiet.*

i Quis est aduersarius vniuersitatis nostræ, quo modūne eis consentientes veriti sint? Præcipit hoc in loco dominus aduersarium illum appellat, qui aliquid nobis conatur adimere eorū quæ ad nostrum ius pertinent. Porrò illi consentientes sumus, si præceptum domini illi ad seruandum. Qui vult tecum in dicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Basil. Regu. 222. Regul æ breuiores.

multis. qui autē nō cognouit, & fecit digna plagis: vapulabit paucis. Omni autē cui multū datū est, multū quæretur ab eo: & cui cōmēdauerūt multū, plus petēt ab eo. Ignē vēni [10]mittere] in terram: & quid volo [11]nisi vt accēdatur? Baptismo autē habeo baptizari: & quomodo coarctor, vsq; dū perficiatur? †Putatis quia pacē veni *mittere] in terram? Nō, dico vobis: sed separationem. † erūt enim ex hoc, quinque in domo vna diuisi, tres in duos, & duo ī tres diuidentur, pater in filiū, & filius in patrē suū, mater in filiā & filia ī matrē, socrus in nurū suā & nurus in socrū suā. †Dicebat autem ad turbas, Cùm videritis nubē oriētē ab occasu, statim dicitis, [12]Nimbus] venit: & ita [13]fit.] & cùm austrū flātem: dicitis, Quia æstus erit: & fit. Hypocritæ, faciem cœli & terræ nostis probare: hoc autē tēpus quomodo non probatis? Quid autē & à vobisipsis non iudicatis quod iustū est? [14]Cùm autem vadis cum aduersario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo: ne fortè trahat te ad iudicē, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde, donec etiam nouissimum minutum reddas.

G

† Matt. 10.d

† Luc. 3.d

† Matt. 16.d Marc. 8.d

† Matt. 5.d

Dominus audiēs Galilæos à Pilato occisos, populū hortatur ad pœnitētiam: contractam curat mulierem: sub parabola sinapis, fermēti, & angustiæ portæ, viam paradisi docet. XIII.

Aderant

A

Matt. 26. 34.

ADerant autem quidam ipso in tempore, nunciantes illi de Galilæis, quorū sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorū. Et respōdens * dixit illis, [a] Putatis quòd hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, [1] quia] talia passi sunt? Non dico vobis: sed nisi pœnitentiam [2] habueritis,] omnes similiter peribitis. [3] Sicut] illi decem & octo supra quos cecidit turris in Siloë, & occidit eos: Putatis quia & ipsi debitores fuerint † præter omnes homines habitātes] in Ierusalē? Non dico vobis: †sed si nō pœnitentiā habueritis, omnes similiter peribitis. Dicebat autē & hanc similitudinē, [b] Arborem ficī habebat quidā plantatam in vinea suā: & venit quærēs fructum in illa, & nō inuēnit. Dixit autē ad cultorem vineæ, Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & nō inuenio. Succide ergo illam: Vt quid etiam terram occupat? At ille respondēs, dixit illi, Domine, dimitte illam & hoc anno, vsq; dum fodiam circa illam, & mittā stercora. & si quidē fecerit fructū: sin autem, in futurum succides eam. Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis. Et ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo: & erat [5] inclinata,] nec omnino poterat [6] sursum respicere. Quam cùm vidēret] Iesus, vocauit eā ad se, & ait illi, Mulier, dimissa es ab infirmitate

B

C

† Ezech. 18.e Eccle. 13.d Act. 3.d Matth. 21.c Marc. 12.c

1. *Qui.*
2. *Egeritis.*
3. *Vt.*

† *Præ cunctis hominibus habitatis.*

b. *Hic altioris sensus aliquod quærat mysterium. Ficus in vinea est. Erat autem vinea domini sabaoth, quā dedit in vapinam gentib. Itaque qui vineam suam diripi fecit, hic etiam ficum infecundā succidi. Apta autem Synagogæ arboris istius comparatio est. Ambr. in Luc. 13.*

5 *Contracta, vel, curua.*

6. *Sese erigere.*

Quam cùm vidisset

7: Hypocrita. e. Non enim prohibebat lex curare hominē sabbatis, quæ & curare iubebat eos hac die, & pro qua lo inhebes ministerio sacerdotes 9 perficere: sed ei mutuā animaliū curationē ac prohibebat, & Silua etiā sic de sabbatis curanti. & propter hoc multi assidebant ei die sabbatorum. Continere enim se iubebat lex ab omni opere seruili, id est, ab omni auaritia, quæ per negociationē, & reliquo tempore alia agitatur. Irenæus li. bro 4. cap. 19.

tua. Et impositi illi manus, & confestim erecta est, & glorificabat deū. Respōdens autem archisynagogus, indignans quia sabbato curasset Iesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt in quibus oportet operari. in his ergo venite, & curamini: & nō in die sabbati. Respondens autē ad illū dominus dixit, 7c Hypocritæ,] †vnusquisq; vestrū sabbato nō soluit bouē suū aut asinum à præsepio, & ducit adaquare? hanc autem filiam Abrahæ quam alligauit satanas, ecce, decem & octo annis, non oportuit solui à vinculo isto die sabbati? Et cùm hæc diceret, erubescebāt omnes aduersarij eius: & omnis populus gaudebat in vniuersis quæ gloriosè fiebāt ab eo. dicebat ergo, Cui simile est regnum dei, & cui similē æstimabo illud? † Simile est grano sinapis, quod acceptū homo misit in ortum suum, & creuit: & factum est in arborē magnam, & volucres cœli requieuerūt in ramis eius. Et iterum dixit, Cui simile æstimabo regnum dei? † Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermētaretur totū. Et ibat per ciuitates & castela docēs, & iter faciens in Ierusalem. Ait autem illi quidam, Domine, si pauci sunt qui saluātur? Ipse autem dixit ad illos, † Contendite intrare per angustam portam: quia multi (dico vobis) quærent intrare, & non poterunt. † Cùm autē intrauerit paterfamilias, &

† Matt. 13.b Marc. 4.d

† Matt. 13.b

† Matt. 7.a

† Matt. 7.b 25.d

& clauserit ostiū, & incipietis foris stare, & pulsare ostium, dicētes, Domine, aperi nobis: & respōdēs dicet vobis, Nescio vos vnde sitis: tūc incipietis dicere, d Manducauimus coram te & bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicet vobis, Nescio vos vnde sitis, † discedite à me omnes operarij iniquitatis. Ibi erit fletus & stridor dētium: cùm videritis Abrahā & Isaac & Iacob, & omnes prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. Et venient ab oriente & occidente & aquilone & austro: & accumbent in regno Dei. † Et ecce sunt nouissimi qui 8 erūt] primi, & sunt primi, qui 9 erūt] nouissimi. In ipsa die accesserūt quidam Pharisæorum, dicentes illi, Exi & vade hinc: quia Herodes vult te occidere. Et ait il is, Ite, & dicite vulpi illi, Ecce, eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consummor. Veruntamen oportet me hodie & cras & sequenti die ambulare: quia 10 non capit] Prophetam perire extra Ierusalem † e Ierusalem, Ierusalem quæ occidis Prophetas & lapidas eos qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos quemadmodū auis nidum suum sub pennis, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis quia non videbitis me donec veniat cum dicetis, Benedictus qui venit in nomine domini.

† Psal. 6.a Matt. 7.d 25.d

† Matt. 19.d 20.b Marc. 10.c

† Matt. 23.d

d. Iud. ei enim legem perficientes cultū, & offerentes deo creata sacrificia, & medentes & lætare sunt audierunt autē diuinos libros in synagogis. Omnino enim & per prophetas dominum docuit. Neque enim prophetæ ipsa ipsorū dicta proferebant, sed diuina prædicabant: quapropter & dicebant, Hæc dicit dominus. Theophylact. ibidem.

8. Erunt.

9. Erunt.

10. Nō fas est, vel, nō est possibile, vel, non licet

e. Ierusalem non sanam & adficia ciuitatis, sed habitatores vocat, quam pluris affligit (sicut & Luc. 9. legimus) quod videt eam fecerit. In eo autem quod dicit, Quoties volui congregare filios tuos, omnes reuera prophetas à se missos testatur. Hiero. in Matthæ 23.f.

Hydropicum sabbato curat: & sub magnæ cœnæ parabola docet humilitatẽ: atque sub parentes relinquente, & turrim ædificante, & bello prouidẽte docet religionem. XIIII.

ET factum est: cùm[1] introisset] Iesus in domum cuiusdam principis Pharisæorum sabbato manducare panem, & ipsi obseruabant eũ. [a] Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et respondens Iesus dixit ad legisperitos & Pharisæos, dicens,† Si licet sabbato curare? At illi tacuerunt. Ipse verò apprehensum sanauit eum: ac dimisit. Et respondens ad illos, dixit, Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet: & non continuò extrahet illum die sabbati? Et non poterant ad hæc respondere illi. Dicebat autem & ad inuitatos parabolã, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos, [b] Cùm inuitatus fueris* ad nuptias, † non discumbas in primo loco, ne fortè honoratior te sit inuitatus ab illo: & veniẽs is qui te & illũ vocauit, dicat tibi, Da huic locum: & tunc incipias cum rubore nouissimum locum tenere. sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in nouissimo loco: vt cùm venerit qui te inuitauit, dicat tibi, Amice, ascende superiùs. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus. quia† omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Dicebat autem & ei qui se inuitauerat, Cùm facis prandium aut cœnã, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neq; cognatos, neque vicinos [c] neque] diuites: ne fortè & ipsi te reinuitẽt, & fiat tibi retributio. Sed cum facis conuiuium, † voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos: & beatus eris, quia non[2] habent] retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione iustorũ. Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi,† Beatus qui* mãducabit] panẽ in regno Dei. At ipse dixit ei, [d] Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos. Et misit seruum suum hora cœnæ dicere inuitatis,[3] vt venirẽt,] quia iam parata sunt omnia. Et cœperũt[4] simul] omnes excusare. Primus dixit ei, Villam emi: & necesse habeo exire & videre illam, rogo te habe me excusatũ. Et alter dixit, Iuga boum emi quinque: & eo probare illa, rogo te, habe me excusatum. Et alius dixit, Vxorem duxi: & ideo non possum venire. Et reuersus seruus,* nunciauit hæc domino suo. Tũc iratus paterfamiliãs dixit seruo suo, Exi cito in plateas & vicos ciuitatis: & pauperes ac debiles & cæcos & claudos intro duc huc. Et ait seruus, Domine, factum est vt imperasti: & adhuc locus est. Et ait dominus seruo, Exi in vias & sepes: & † cõpelle intrare, vt impleatur domus mea. [e] Dico autẽ vobis quòd nemo virorum illorũ qui vocati sunt, gustabit cœ-

Anno dni 30

† Matt. 12.b Matt. 3.a Sapien. 6.b Sap. 12.a

B

† Prou. 25.d

† Matt. 23.b Iacob. 4.c Iosue. 11.d

C

1. Introiret.
a. Erat sanus, nec audebat petere curationem propter sabbatũ & Pharisæos, qui etiam ibi simul erãt inuitati: etiam alibi simile quid interrogati obmutuerunt. Neque enim dicere poterãt quòd prohibuisset lex benefacere in sabbato. Quòd si irrationale animal à periculo extrahi nũ prohibebat in sabbato, multò magis rationale, tanto commodo vtebatur irrationale. Euthymius ibidem.
b. Iustius tutiusque profecto iuxta ipsius veritatis consilium, monuisti nos locum eligimus, de quo postmodũ cum honore superius edocemur, quam præsumimus altiorem, unde cedere non oporteat cum rubore. Non est ergo periculum quantumcunque te humilies, quã tamcunque reputeri minorem quàm sis, hoc est, quàm te necesse habeat. Bernard. super cantica Sermo. 27.
* Ab aliquo.

2. Possunt.
* manducat.
c. Quis est iste homo, nisi mediator Dei & hominũ homo Christus Iesus? Misit vt venirent inuitati, quia iam hora erat vt venirẽt. Qui sunt isti inuitati, nisi per prophetas vocati prophetæ? Quia etiam ex quo mittuntur prophetæ, & inuitant ad cœnam Christi. Mittuntur ergo ad populũ Israel, & sæpe missi sunt, sæpe vocauerũt, vt ad horã cœnæ venirẽt. Aug. de verb. do. ser. 33.
3. Venire.
4. Vnanimiter.
* Ille.
d. Deus enim vt est indulgẽs, ita est præceptorũ suorũ exactor, & quidẽ diligens: & sicut ad cœlestium vocat, sic habitum nuptiarũ non habentẽ ligatis manibus & pedibus extra cætum sanctorũ furas iactat, vt Matt. 22. Paranit calum, sed paranit etiã æternã supplicia: Paranit inaccessibilem lucẽ, sed paranit etiam perpetuæ noctis vastam æternamque caliginẽ. Cypria. Epist. lib. 2. epist. 7.

nam meam. Ibant autem turbæ multæ cum eo, & conuersus dixit ad illos, Si †quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, & vxorem & filios, & fratres & sorores, adhuc autem & animam suam: non potest meus esse discipulus. † Et qui non baiulat crucem suam, & venit post me, nō potest meus esse discipulus. Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, nónne prius sedens computat sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendū: ne postquàm posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei, dicentes, Quia hic homo cœpit ædificare, & nō potuit consummare? [a] Aut quis rex ituRus committere bellum aduersus alium regem, non sedens prius [b] cogitat] si possit cum decem milibus venit ad se? Alioquin adhuc illo longè agente, legationem mittens rogat ea quæ pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis qui non renunciat omnibus quæ possidet, nō potest meus esse discipulus. † Bonum est sal. Si autem sal [c] euanuerit,]in quo condietur? Neque in terram, neque in sterquilinium vtile est, sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi, audiat.

† 28.4.1.ii. † Matt.10.d & 16.d

† Marc.8.b. Sup.9.a

a. Quippe omnes sunt milites peccati, qui consentur vicintimilia extra nostra decem milia. Nisi incorpores sint, & pugnant contra nos, qui in corpore sumus: unde & malorem virtutem habere videtur. Theophyl. ibidem.

b. Consultat.

c. Insatuatus fuerit.

† Matt.5.d Marc.9.d

Pœnitentiæ fructus sub perditæ ouis, & drachmæ inuentione: sub prodigi filij reuersione angelos lætificat. XV.

ERant

Act.10.34. Matth.9.b Marc.1.d

† Matth.12.

† 50.distinct. Quia sanctus.

26.q.7. Paulatim.

A ERant autem appropinquantes ei* publicani & peccatores vt audirent illum. † Et murmurabāt Pharisæi & Scribæ, dicentes, Quia hic peccatores recipit, & manducat cū illis. Et ait ad illos parabolā istam, dicens, † Quis ex vobis homo qui habet cētum oues: & si perdiderit vnā ex illis, nónne dimittit nonaginta nouem in deserto, & vadit ad illam quæ perierat, donec inueniat eam? Et cùm inuenerit eam, imponit in humeros suos gaudens: & veniens domum conuocat amicos & vicinos, dicens illis, [a] Congratulamini mihi,]quia inueni ouem meā quæ B perierat. † Dico vobis, quòd ita gaudium erit in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonagintanouem iustis qui non indigent pœnitentia. [b] Aut quæ mulier habens drachmas decem: si perdiderit drachmam vnam, nónne accendit lucernam, & [2] reuertit] domum, & quærit diligenter, donec inueniat eam?]Et cùm inuenerit, conuocat amicas & vicinas, dicens, Congratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdideram. Ita, dico vobis, gaudium erit coram angelis dei super vno peccatore pœnitentiam agente. Ait autem, Homo quidam habuit duos filios: & dixit [c] adolescētior ex illis patri. Pater, da mihi portionem substantiæ [3] quæ me contingit.] Et diuisit illis substantiam. Et non post multos dies con-

a. Itaque ut veteri familiam Lucas ex ordine tres parabolas posuit, unius quæ perierat & inuenta est: drachmæ quæ perierat & inuenta est: filij qui erat mortuus, & reuixit: ut triplici remedio pronunciati, vulnera nostra curemur. Ambros. in Luc. lib. 7. cap. 15.

* Omnes.

1 2. Congaudete mecum. & infrà.

b. Quia lucernam accendit, carnē quidem propriam, domumque vertit, mundum à peccato mūdans: ac drachmam quæ fuit, imaginem nempe vetiti vitio cōfusam. Et ob drachmæ inuentionem, amicas sibi conuocat virtutes, ac lætitiæ participes facit, quas & de nostra cura feruentiùs effecerat ministras. Quia & lucernæ præcursoris lumē quoque facto dit splendidissimū. Greg. Nazian. nat. sal. oratio.

2. Euertit.

c. Adolescētior minauit pectatori, vt qui puerilitèr sapit, facilè fallitur qui etiā substantiæ parte, quæ illi obuenerat, fretuit, hos

gregatis omnibus adolescentior filius peregrè profectus est in regio-
nem longinquam: & ibi dissipauit
substantiam suam viuendo luxurio-
sè. Et postquā omnia † consummas-
set,] facta est fames valida in regio-
D ne illa, & ipse cœpit egere. Et abiit,
& adhæsit vni ciuiū regionis illius,
& misit illum in villam suam vt pa-
sceret porcos. †Et cupiebat implere
ventrem suum de siliquis quas por-
ci manducabant: & nemo illi dabat.
In se autem reuersus dixit, [5] Quāti]
mercenarij in domo patris mei abū
dabant panibus: ego autem hîc fa-
me pereo! [d] Surgā, & ibo ad patrem
meum, & dicam ei, Pater, peccaui in
cœlum & coram te: [6] iam non sum]
dignus vocari filius tuus: fac me si-
cut vnum de mercenariis tuis. Et
E surgēs venit ad patrem suum. Cùm
autem adhuc longè [7] esset,] vidit il-
lū pater ipsius, & misericordia mo-
tus est, & accurrēs cecidit super col
lum eius, & osculatus est eū. Dixít-
que ei filius, [e] Pater, peccaui in cœ-
lum & coram te, iam nō sum dignus
vocari filius tuus. Dixit autem pater
ad seruos suos, †Citò proferte sto-
lam primam, & induite illum, & da-
te annulum in manu eius, & calcea-
menta in pedes eius. Et adducite vi-
tulum saginatū, & occidite, & man-
ducemus & [8] epulemur:] quia hic fi-
lius meus mortuus erat & reuixit,
perierat & inuentus est. Et cœperūt
epulari. Erat autē filius eius senior

in

c. liberū arbitriū, quod & ex natura debebatur. Quisquis enim pueriliter sapit, liberum possit arbitrium. Aut obtingentem substantiæ partem dicit debitā ex baptismo gratiā. Euthymius ibidem.
3. Debitam.
4. Dißipauit, vel, impendit.
5. Quot.
d. Nec mirum si fame peribat qui diuino alimento egebat, quique desiderio cipulsus, Surgā, inquit, & ibo ad patrem meum, & dicam illi, Pater, peccaui in cœlum, &c. Chrysost.
6. Et non sum amplius, & infra.
7. Distaret.
e. Hæc est prima confeßio apud auctorem naturæ, præsulem misericordiæ, arbitrum culpæ. Sed etsi Deus nouit omnia, vocem tamen tuæ confeßionis expectat. Ore enim confeßio fit ad salutē: quia alleuat pondus erroris quisquis se ipse onerat, & accusationis excludit inuidiam, qui accusatorem præuenit confitendo. Ambros. ibidem.
8. Saturemur, vel, lætemur.

† Distin. 3 Legimus.
† De pæni. d. 1. Quemadmodum.

F in agro. & cùm veniret & appropin
quaret domui, audiuit [9] symphoniā
& chorum:] & vocauit vnum de ser-
uis, & interrogauit* quæ hæc essent.
Isque dixit illi, Frater tuus venit: &
occîdit pater tuus vitulum sagina-
tum, quia saluum illū recepit. [f] In-
dignatus est autē: & nolebat introi-
re. Pater ergo illius egressus cœpit
rogare illum. At ille respondens di-
xit patri suo, Ecce tot annis seruio
tibi, & nunquam mandatum tuum
præteriui, & nunquam dedisti mihi
hœdū vt cum amicis meis epularer:
G sed postquàm filiustuus hic, qui de-
uorauit substantiam suam cùm me-
retricibus, vênit, occidisti illi vitu-
lum saginatum. At ipse dixit illi, Fi-
li, tu semper mecū es, & omnia mea
tua sunt. Epulari autem & gaudere
oportebat, † quia frater tuus hic,
mortuus erat & reuixit, perierat &
inuentus est.

Quònam pacto sit Deo seruiendum, sub callidi villici parabola, vxorem repudiantis: diuitis epulonis: & pauperis Lazari designatur. XVI.

A Dicebat autem & ad discipulos
suos, Homo quidam erat diues
qui habebat [1] villicum:] & hic [2] dif-
famatus] est apud illum, quasi dissi-
passet bona ipsius. Et vocauit illū,
& ait illi, Quid hoc audio de te?
[a] † redde rationem [3] villicationis]
tuæ: iam enim nō poteris villicare.
Ait autem villicus intra se, Quid fa
ciam, quia dominus meus aufert à

9. Concentum & choros.
* Quid.
f. Nullus ergo grauatim Dei iudicia ferat, sed gratum sit ei si peccatores feliciter agant, & saluentur. Quid enim scis, quem in peccatorē censes, pœnitentiam agens gratior fiat? Quid item si occultas habet virtutes, & propterea à Deo benignè respicitur? Theophylact. ibidem.
1. Dispensatorem.
2. Accusatus, vel, delatus.
a. Hoc est, ad reddendum te præpara, & quomodo reddere poßis examina: iamque dum tempus merendi superest, coram Deo te pone, & quasi ante eius tribunal adductus, à teipso exige rationem dispensationis tibi creditæ, & qualiter vsus sis beneficiis Dei. Dionys. ibidem.
3. Dispensationis.

† 23. q. 7. c. Quemadmodum.
An. do. 34.
† De accus. Qualiter. 2
Matth. 25.

Universidad de ... Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

me villicationem? Fodere non valeo, mendicare erubesco. Scio quid faciã: vt cum amotus fuero à villicatione, recipiant me in domos suas.
Cõuocatis itaq; singulis debitoribus domini sui, dicebat primo, Quãtum debes domino meo? At ille dixit, Centũ [b] cados olei. Dixitq; illi, Accipe [+] cautionẽ] tuã, & sede, citò scribe quinquaginta. Deinde [5] alio] dixit, Tu verò quantum debes? Qui ait, Centũ coros tritici. Ait illi, Accipe literas tuas, & scribæ octoginta. Et laudauit Dominus villicũ iniquitatis quia prudẽter fecisset: quia filij huius seculi, prudentiores filiis lucis in generatione sua sũt. Et ego vobis dico, † Facite vobis amicos de [c] mãmóna iniquitatis: vt cùm defeceritis, [d] recipiãt vos in æterna tabernacula. Qui fidelis est in minimo & in maiori fidelis est: & qui in [6] modico iniquus est, & in [6] maiori] iniquus est. Si ergo in iniquo mammóna fideles nõ fuistis: quod verum est quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis: quod vestrum est quis dabit vobis? † Nemo seruus potest duobus dominis seruire. aut enim vnum odiet, & alterum diliget: aut vni adhærebit, & alterum contemnet. Nõ potestis Deo seruire & mammónæ. Audiebãt autem omnia hæc Pharisæi qui erant auari: & deridebãt illum. Et ait illis, [e] Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus: Deus autẽ nouit corda vestra, quia

b. Cadus, Græ. Decas, Hebr. mensura est liquidorum, capiens sextarios septuaginta duos.

4. Schedulam, vel, syngraphum, vel, cedeillam.

5. Alteri.

c. Mammona apud diuum Hieron. nomen Punicum est, & diuitias auaritia congestas significat.

d. Verum est, quicquid deseruat pauperi, huius amicitia inuidia vacat.

Quid amicitia pretiosius, quæ angelis communis est & hominibus? Vnde dominus lesas dicit, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, qui recipiant vos, &c. Ambro. Offic. lib. 3. ca. 16.

6. Multo.

e. Execrabiles & detestabiles dicit esse, qui sibi placent, qui tumidi & inflati aliquid sibi arrogantes assumunt. Cyprian. Epistolib. 3 epist. 13.

† 14. 5. 5. Qui habet

† Matth. 6.

† Mat. 11 quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum. † Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem. [7] ex eo] regnum Dei euangelizatur, & omnis in illud vim facit. † Facilius est autem cœlum & terram præterire, quàm de lege vnum apicem cadere. † Omnis qui dimittit vxorem suam, & alteram ducit, mœchatur: & qui dimissam à viro ducit, mœchatur. [f] Homo quidam erat diues [8] qui] induebatur purpura & byssо: & epulabatur quotidie splendidè. Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius, vlceribus plenus: cupiens saturari de micis quæ cadebant de mẽsa diuitis, & nemo illi dabat. Sed & canes veniebant, & lingebant vlcera eius. [g] Factum est autem vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem diues, & sepultus est [9] in inferno. Eleuans autem] oculos suos cùm esset in tormentis, vidit Abraham álongè, & Lazarum in sinu eius: & ipse clamans dixit, Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum vt intingat extremum [h] digiti sui in aquam, vt refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Et dixit illi Abraham, [i] Fili, recordare. † quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala, nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris. & [10] in his omnibus,] inter nos & vos chaos magnum firma-

† Mat. 5. b Mar. 13. d † Matt. 5. c 9. b Mar. 10. b 1. Cor. 7. b De eo qui contra ius. Distinctione tua.

† De pœnit. dist. 3. Canõd.

7. Ab eo tempore. f. Dives ille post delicias æternis traditur flammis. Lazarus post asperam beatitudinis gremio angelorũ fertur obsequiis.

Et propter hoc loquitur ad vtrumq; sermo diuinus. Euseb. Emiss. de initio quadragesimæ. 1.

8. Et.

g. Portauit in gremio à discumbente sua Lazarus pauperis, ideo singulariter in sinu Abrahæ requiescit, diuinæ testimonio lectionis. Amb. de obitu Theodosii.

9. Atque in Infernum attollens.

h. Nõ quia haberet digitum, & alter linguã, vt aqua egeret ad sedãdã sitim: sed hæc omnia secundũ eos affectus dicuntur, quos aliquando pro corporis gestiebat necessitate. Eucherius. 1. Sed nec apud inferos iciunij admonitis cessauit. De diuite epulone quidem conuiuia concilium. rus, in pauper verò festiuia recreantur, habentia præceptores Moysen & prophetas. Tertul. contra Iudæos.

10. Super hæc omnia.

tum est: vt hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint: neque inde huc transmeare. Et ait, Rogo ergo te pater vt mittas eum in domum patris mei. habeo enim quinq; fratres, vt testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorũ. Et ait illi Abraham, Habent [k] Moysen & prophetas, audiant illos. At ille dixit, Non, pater Abraham: sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. Ait autem illi, Si Moysen & prophetas non audiunt, neq; si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

Cauendum à scandalo: fratri condonandũ: fides habenda: & vtiliter seruiendũ: decem mundatis leprosis diẽ iudicij monet expectandum. XVII.

ET ait ad discipulos suos, [a] Impossibile est vt non veniant scãdala: † væ autem illi per quem veniunt. † Vtilius est illi si lapis molaris imponatur circa collum eius, & proiiciatur in mare, quàm vt scandalizet vnum de pusillis istis. [l] Attendite vobis.]† Si peccauerit in te frater tuus increpa illum: & si pœnitentiam egerit, dimitte illi. [b] † Et si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens, Pœnitet me: dimitte illi. Et dixerunt Apostoli domino, Adauge nobis fidem. Dixit autem dominus, † Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic [2] arbori moro,] Eradicare & transplantare in mare: & obediet vobis. Quis autẽ vestrum ha-

k. Hoc est decẽ mãdata legis, quæ i decalogo Dei scripta dedit seruanda: ac prophetias sapientium prophetarum, quæ satis ostendunt quis vitãdo, & quæ imitãda sunt. Aug. Ser. 86. de tempore.

a. Propter hoc dicit: quia, Si impossibile est vt nõ veniant, necesse est vt veniãt scãdala, & sic necesse est vt hãc peccata. quod si necesse est vt fiãt peccata, inita fe pœnas hunus peccatoresi. nõ quod ne essitate fit, sed ea vet. Quib⁹ dicimus, quòd necesse est vt veniãt offendicula, propter necessitatẽ dæmonum, nõ autẽ virtuti deditorum: cum liberam habeant arbitriũ. Eut. Mat. 18 3. Cauete vobisipsis.

b. Hoc de propriis iniurijs accipiendum est, quas septies, id est, quoties admittãtur dimittere debemus: ne audiamus illud à domino, Serue nequã, omne debitũ dimisi tibi, quia rogasti me, nonne ergo oportuit & te misereri conserui tui? Roper. super 4. cap. Gene.

2. Sycamine.

habens seruum arantem aut pascentem ꝛc. boues,] qui regresso de agro dicat illi, Statim transi, recumbe: & non dicit, * Para quod cœnem, & præcinge te & ministra mihi donec manducem & bibam, & post hæc tu manducabis & bibes? Nunquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Non puto. [c] Sic & vos cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Et factũ est: dum iret in Ierusalem * transibat per mediam Samariam & Galilæam. & cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi. qui steterunt à longè: & leuauerunt vocem dicentes, Iesu præceptor, miserere nostri. Quos vt vidit, dixit. Ite. † Ostendite vos sacerdotibus. Et factum est: dum irent, mundati sunt. Vnus autem ex illis vt vidit quia mundatus est, [d] regressus est, cum magna voce ³magnificans] Deum. Et cecidit in faciem ante pedes eius, gratias agens: & hic erat Samaritanus. Respondens autẽ Iesus, dixit, Nónne decem mundati sunt? & nouem vbi sunt? Non est inuentus qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. Et ait illi, Surge, vade: quia fides tua te saluum fecit. Interrogatus autem à Pharisæis quando venit regnum dei, † respondens eis,] dixit, Non veniet regnum Dei cum obseruatione: neq; dicens, Ecce hîc, aut ecce illic. Ecce

† Et.

c. Itaque qui præceptum implenerit, possunt dicere, Serui inutiles sumus: quod debuimus facere fecimus. Hoc virgo nõ dicit, non dicit quæ bona sua vendidit, sed quasi repetita eo peccata præmia. Ambr. de viduis.

* Et ipse.

d. Si hucusque leprosi deformi, nũc pro imprebitate sceleris eius, nunc verò prauæ cicatrice abundãtia cõ, saluandi, recepisti imaginẽ, mihi sacerdoti offerde tuã purificationẽ, vt cognoscãt quantũ illa legalis præcellat, ne pius ea nouem ingratitudo, sed decima imitatrix eorum quãtũ Samaritana erat, aliis tamen animi gratitudine exuperabat. Greg. Nazianz. in sanctum Lauacrum.

3. Glorificans.

enim [c] regnum Dei intra vos est. Et ait ad discipulos suos, Venient dies quando desideretis videre vnum diem filij hominis: & non videbitis. Et dicent vobis, †Ecce hîc, & ecce illic, Nolite ire, neq; sectemini. Nam sicut fulgur choruscans [5] de sub cœlo, in ea quæ sub cœlo sunt] fulget: ita erit filius hominis in die sua. Primùm autem oportet illum multa pati, & reprobari â generatione hac. † Et sicut factum est in diebus Noë: ita erit & in diebus filij hominis. Edebant & bibebant, vxores ducebant & dabantur ad nuptias vsque in diem qua intrauit Noë in arcam: & venit diluuium, & perdidit omnes. † Similiter sicut factum est in diebus Loth, Edebant & bibebant, emebant & vendebant, plantabant & ædificabant: qua die autem exiit Loth à Sodomis, pluit ignem & sulphur de cœlo, & omnes perdidit. [f] Secundum hæc erit qua die filius hominis reuelabitur. In ista * hora die] qui fuerit in tecto, & vasa eius in domo, ne descendat tollere illa: & qui in agro, similiter non redeat retrò. † Memores estote vxoris Loth. † Quicunq; quæsierit animam suam saluam facere, perdet illam: & quicunque perdiderit illam, viuificabit eam. † Dico vobis in illa nocte erunt duo in lecto vno: vnus assumetur, & alter relinquetur. duæ erunt molentes in vnum: vna assumetur, & altera relinquetur. duo

*. In vnoquoque pro bonorum malorumq; actuum discrepantia aut deus regnat, aut diabolus, quia necesse est, vt cuius voluntatē opere exerat, eius imperio videatur esse subiectus. Itaque si iusti sunt, deus regnat: si diabolus, iustis, dicendus est. Eucherius.

3. Ex vna regione sub cœlo in aliam regionem quæ sub cœlo est.

* hora.

f. Quando ante venirent miluit dicere, sed dixit iudicij die esse vēturum, vt terrorem omnibus iudicij imminentis incuteret, nec securitatē dilationis afferret. Ambr. in Luc. lib. 8. cap. 17.

† Mat. 24. d
Mat. 3. d

F
† Mat. 24. d
Genes. 5. b
Mat. 24. c
1. Pet. 3. d

† Genes. 3. d

G
† Genes. 19. d
† Mat. 16. d
Ioan. 12. d
Marc. 8. d
† Mat. 24. d

duo in agro: vnus assumetur, & alter relinquetur.] Respondentes dicunt illi, Vbi domine? Qui dixit illis, † Vbi cunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.

† Mat. 24. d

Continuum sub Pharisæi & Publicani, atque iudicis tyranni parabolis docet orationē: sub paruulorum simplicitate humilitatem: & sub principe petente quid faciendum, eleemosynam: ac cæcis illuminans prædicit suam passionem.

Cap. XVIII.

A
Ma. do. 34.
† Eccle. 18. c
2. Thess. 3. d

Dicebat autem & parabolam ad illos [1] quoniam † oportet] semper orare & non [2] deficere,] dicens, Iudex quidam erat in quadam ciuitate, qui deum non timebat, & hominem non reuerebatur. Vidua autem quædam erat in ciuitate illa: & veniebat ad eum, dicens, Vindica me de aduersario meo. Et nolebat [3] per multum tempus.] Post hæc autem dixit intra se, Etsi deum non timeo, nec hominē reuereor: tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne † in nouissimo] veniens sugillet me. Ait autem dominus, Audite quid iudex iniquitatis dicit. Deus autem non faciet vindictam electorū suorum clamantium

B
ad se die ac nocte: [5] & patientiam habebit in illis?] Dico vobis quia cito faciet vindictam illorum. Veruntamen filius hominis veniēs, putas inueniet fidem in terra? Dixit autem & ad quosdā qui [6] in se confidebant

c. Quæ ad erudimentum maioris hortatio, quā vt nobis de iudice illo proponitur similitudo? Iudex enim iniquus nec deum timens, nec hominem reuerēs, audiuit tamē viduā interpellantem se, vitiosa ignauia, non pietate inclinatus. Si ergo exaudiuit qui oderat quod rogabatur, quomodo nō exaudit qui vtrorogemus habitatur? Cū ergo nobis ista e contraria comparatione dominus suaderet, quia oportet semper orare, & nō deficere, adiecit & ait, Veruntamen cum venerit filius hominis putas inueniet fidē in terra? si fides desicit, oratio perit. Aug. De verb. dn. in Luc. ser. 36.

1. Ad hoc quid oporteat.
2. Fatigari.
3. Aliquandiu.
4. Tandem.
5. Etiam si patiens sit super illis.
6. Sibiipsis confidebant quid essent.

tanquam]iusti, & aspernabãtur cæteros, parabolam istam, dicens] Duo [b] homines ascendebant in templum vt orarent: vnus Pharisæus, & alter Publicanus. Pharisæus stans, hæc apud se orabat, Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum: raptores, iniusti, adulteri: velut etiam hic publicanus. Ieiunobis in sabbato: decimas do omniũ quæ C possideo. Et publicanus álongè stãs nolebat nec oculos ad cœlum leuare: sed percutiebat pectus suum, dicens, Deus propitius esto mihi peccatori. Dico vobis, descendit hic iustificatus in domum suam [7] ab illo.]† quia omnis[c] qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. † Afferebant autem ad illum & infantes, vt eos tãgeret. Quod cum viderent discipuli, increpabant illos. Iesus autem conuocans illos dixit, † Sinite [8] pueros]venire ad me: & nolite vetare eos. talium est enim regnum dei. Amen dico vobis quicunque non acceperit regnum D Dei sicut puer, non intrabit in illud.† Et interrogauit eum quidam princeps, dicens, Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo? Dixit autem ei Iesus, Quid me dicis bonum? [d] nemo bonus nisi solus deus. Mandata nosti,† Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, honora patrem tuum & matrem? Qui ait: Hæc omnia custodiui à iuuentute mea. Quo audito, Iesus ait ei. adhuc vnũ tibi deest, [e] † Omnia quæcunq; habes vende, & [9] da]pauperibus, & habebis thesaurũ in cœlo, & veni, sequere me. His ille auditis cõtristat[9] est, quia diues erat valde. Videns autem Iesus illum tristem factum, dixit, Quàm difficile qui pecunias habent, in regnum dei intrabunt. [f] †Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnũ dei. Et dixerunt qui audiebãt: Et quis potest saluus fieri? Ait illis, Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud deum. Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus oĩa, & secuti sumus te. †qui dixit eis, Amen dico vobis, nemo est qui reliquit domũ aut parentes, aut fratres, aut vxorẽ, aut filios, propter regnum dei. & non recipiat multo plura in hoc tẽpore: & in seculo futuro vitã æternam. † Assumpsit autẽ Iesus duodecim & ait illis, Ecce ascendimus Ierosolymam, & cõsummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis. Tradetur enim gẽtibus & illudetur, & flagellabitur, & [10] conspuetur: & postquã flagellauerint, occidẽt eũ: & die tertia resurget. Et ipsi nihil horũ intellexerunt. Et erat verbum istud absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur. † Factum est autem cùm appropinquaret Iericho, cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans. Et

b. Duo adoraturi diuersa inter deserti sunt, Pharisæus in superbia, Publicanus in humilitate. Ideo alterum reprobauit, alterum iustificauit, desiderat. vtique deinde qua disciplina sit ordinandum. Tertul. adu. Mar. lib. 4.

7. Potius quàm ille. Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur, deo illum condemnante: qui autẽ se condẽnando humiliat, exaltabitur deo iustificante. Dic igitur mihi, Iquit, peccata tua, vt tu iustificeris. Mat. 19. Theophy. ibid.

8. Paruulos.

d. Si enim nõ dubitatur, quia deus solus, deus ante temporalia, non dubitatur, quia bonus solus deus. Amb. de virginibus. lib. 3.

c. Tu verò promptus etiam quæ iusta possides, abiicere & pauperibus denudare, ac expeditus crucem tollere, & eos cõsequaris diuitias, quæ cœlum nequeunt. Gre. Nazian. in sanctum Iuuenarium, oratio. 9. Distribue.

f. Et bene camelo gentili figuratus est populus, quia superstitionis deformitate degenerans primùm crederet populus nationis, deinde Iesum salutaris, absurda de stigia, ora turpia perforabat. Facilius igitur iste peccator, per via intrauit angustã (quæ est via Christi, qui proprii corporis passione martis penetrãs viam, velut accreditus est) quã populus Iudæorum dicti in legis cognitus infidelis, præruptus in furore, prebrosus in crimine. Amb. Lu. 18 lib. 8.

10. Contumeliis afficiebatur.

† 24. 7. 12 cap. 1.

† Mat. 19. c Marc. 10. c

† Mat. 19. d Marc. 10. d

† Mat. 20. d Marc. 10. d

† Mat. 20. b Marc. 10. c

† Sap. 14. c

† Mat. 19. d

† Mat. 19. d † Marc. 10. b

† Exo. 20. b Mat. 19. d Marc. 10. c

cùm audiret turbam prętereuntem, interrogabat quid hoc esset. Dixerunt autem ei quòd Iesus Nazarenus transiret. Et clamauit, dicens, †Iesu fili Dauid miserere mei. Et qui præibant, increpabant eum vt taceret. Ipse verò multomagis clamabat, fil. Dauid miserere mei. Stans autem Iesus iussit illum adduci ad se. Et cùm [11] appropinquasset,] interrogauit illum, dicens, [a] Quid tibi vis faciam? At ille dixit, Domine vt videam. Et Iesus dixit ei, Respice: fides tua te saluum fecit. Et cõfestim vidit: & sequebatur illum magnificans deum. Et omnis plebs vt vidit, dedit laudem deo.

G †De penit. dist. 3. volentes. §. Cæcus.

11. Appropinquaret. Interrogauit eum ne quis putaret quòd aliud accipere vellet, aliud daret. Non expertus auxilii ab eo fidem, nam fidei erat perseuerans clamor. Fidem quidē habebat, saltem quòd sanare posset. Ambr. ibidem.

a. Zachęus impetrauerat quod volebat, vt Christū videret. Amplius impetrauerat, vt videretur. Inuocatur à Christo festinat descendit, & accepit illū gaudē. Et ideo probauit dominus eius affectū, & eū celeri remuneratione donauit, dicens, Quia hodie huic domui salus facta est. Ambros. de Cain & Abel lib. 2. cap. 8.

Christus ingressus Iericho ad Zachæum diuertit, iudicij timorem sub decem minarum commissione incutit, super pullum asinæ Ierosolymam ingressus à templo negotiatores eiicit.

A Ann. de. 34

Cap. XIX.

ET ingressus perambulabat Iericho. [a] Et ecce vir nomine zachæus: & hic princeps erat publicanorum, & ipse diues. & quærebat videre Iesum quis esset: & non poterat præ turba, quia statura pusillus erat. Et præcurrens ascēdit in arborem sycomorū vt videret eum: quia [1] inde] erat transiturus. Et cùm venisset ad locum, suspiciens Iesus vidit illum, & dixit ad eū, zachæe, festinans descende: quia hodie in domo tua oportet me manere. Et festinans descendit: [b] & excepit illum gau-

1. Ill ac. b. Gaudent, nō solū quòd eum vidisse vel optauerat, sed quòd etiam ab illo vocatus esset, quodq; ipsum susceptisset. Euth. ibi.

gaudens. Et cùm viderent omnes, murmurabant, dicentes quòd ad hominem peccatorem [2] diuertisset.]

B Stans autem zachæus dixit ad * Iesum,] [c] Ecce dimidiū bonorum meorū, domine, do pauperibus: & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. Ait Iesus ad eum, Quia hodie †Mat. 18. b salus domui huic facta est: eò quòd & ipse filius sit Abrahæ. [d] † Vēnit enim filius hominis quærere, & saluum facere quod perierat. Hæc illis audientibus adiiciens dixit parabolam, eò quòd esset prope Ierusalem, & quia existimarent quòd confestim regnum dei manifestaretur. Dixit ergo, † Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, & reuerti. Vocatis autem decem seruis suis dedit eis decem [e] mnas, & ait ad illos, Negotiamini [3] dum venio.] Cives autem eius oderant eum: & miserunt legationem post illum, dicentes, Nolumus hunc regnare super nos. Et factum

†Mat. 25. b Marc. 13. d

C est rediret accepto regno: & iussit vocari * seruos, quibus dedit pecuniam: vt sciret quantum quisque negotiatus esset. Vēnit autem primus, dicens, Domine, mna tua decē mnas †Mat. 25. b acquisiuit. † Et ait illi, Euge bone serue, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Et altervēnit, dicens, Domine, mna tua fecit quinq; mnas. Et huic ait, Et tu esto super quinque ciuitates. Et alter vēnit, dicens,

2. Ingressus esset hospitaturus.

c. Non probatur largitas, si quod alteri largitur, alteri quis extorquat: si iniuste quærat, & iniuste dispēsare nō putet: nisi forte, vt ille Zachæus, reddit quadruplū priùs si quē fraudauerit, & gēritalitatis vitia fidei flamma, & credētis operatione compensa. Ambr. lib. 2. Offic. cap. 30.

d. Venit enim vt peccata mundi tolleret, vulnera nostra curaret. Sed quia nō vbi medicinā expetunt, sed plerique refugiūt ne medicamētis cōplegatur vis ulceris, ideo volentes curat, nō asserit inuitos. Accipiunt igitur sanitatem, qui medicū nō expetant. Illi autem qui refutāt medicum, nec requirūt bonitatē medici, quā non experiuntur, sentire non possunt. Ambr. de interpel. lib. 3. cap. 2.

e. Latini interponūt i, dicētes, minas, hoc est, libras: genus ponderis est, 60. siclos habens, qui faciunt obolos mille ducentos. Badeus de asse. 3. denee veniam.

3. Sibi.

Domine, ecce mna tua quam habui repositam in sudario. timui enim te, quia homo austerus es: tollis quod non posuisti, & metis quod non seminasti. Dixit ei, De ore tuo te iudico serue nequam. sciebas quòd ego homo austerus sum, tollens quod non posui, & metens quod non seminaui: & quare non dedisti pecuniam meam[f] ad mensam, & ego veniens cum vsuris vtique exegissem illam? Et astantibus dixit, Auferte ab illo mnam, & date illi qui decem mnas habet. Et dixerunt ei, domine, habet decem mnas. Dico autem vobis quia † omni habenti dabitur & abundabit: ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Veruntamen inimicos meos illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc: & interficite ante me. Et his dictis præcedebat ascendens Ierosolymam. † Et factum est: cùm appropinquasset ad Beth-phage & Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliueti, misit duos discipulos suos, dicens, Ite in castellum quod † contra vos est:] † in quod introeuntes inuenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo vnquam hominum sedit: [g] soluite illum, & adducite. Et si quis vos interrogauerit, Quare soluitis? sic dicetis ei: Quia Dominus.[i] operam eius desyderat.] Abierunt autem qui missi erant: & inuenerunt sicut dixit illis, stantem pullum. Soluentibus

f. Mnam quo dam erat pecunia, pro festum ipsum relligenter accipimus, quæ tanquã publice proponitur ad vsum necessarium saluti. Inimicos ergo suos quos habet autem se in terfici, significat impietas Iudæorũ, qui ad eum euertendum laborarũt. Aug. quæst. euang. lib. 2. c. 46.

4. Ex regione vestibuli.

g. Ergo in castello erat, & legatum erat pullum cũ asina: nõ poterat solui, nisi ius su domini. Soluit eũ manum apostolica, ta lis alius, talis vita, talis gratia. Este talis & tu, vt possis ligatos soluere. Nunc consideremus qui fuerint illi, qui erro re detento de paradiso electi, in castella sint relegati. Et vide quemadmodum quos mors expulerat, vita reuocauerit. Ambros. in Luc. 15. lib. 9.

5. Opus eo habet.

tibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos, Quid soluitis pullum? At illi dixerunt, Quia dominus eum necessarium habet. † Et duxerunt illum ad Iesum. Et iactantes vestimenta sua supra pullum, imposuerunt Iesum. Eunte autem illo F substernebant vestimẽta sua in via. Et cùm appropinquaret iam ad descensum montis Oliueti, cœperunt omnes turbæ [g] descendentium] gaudentes laudare Deum voce magna, super omnibus quas viderant virtutibus, dicentes.[h] † Benedictus qui venit rex in nomine Domini: pax in cælo, & gloria in excelsis. Et quidam Pharisæorum de turbis dixerunt ad illum, Magister, increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait, Dico vobis quia si hi tacuerint, lapides clamabunt. Et vt appropinquauit, videns ciuitatem, fleuit super illam, dicens, † Quia si cognouisses & tu, & quidem in hac die tua, G quæ ad pacem tibi. nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis: † Quia venient dies in te: & circumdabunt te inimici tui vallo, & circundabunt te, & coangustabunt te vndique, & [7] ad terram prosternent te, & filios tuos, qui in te sunt. & non relinquent in te lapidem super lapidem: eo quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ. † Et ingressus in templum cœpit eiicere vendentes * & ementes dicens illis, Scriptum est,[i] † Quia domus mea, domus

† Ioan. 12. b

G. Discipuleru.

† Psal. 117. d Mat. 23. d Marc. 11. c

† 16. q. 7. Et hoc dicimus.

† Mat. 24. a Marc. 11. a Ioan. 12. b

† Mat. 16. c † Isa. 22. b † Mat. 24. a Marc. 13. c

† Mat. 21. b Marc. 11. d

† Ioan. 2. d

b. In nomine domini, hoc est, ô dominus. Benedictũ qui venit à deo, benedictũ qui missus est à deo. Marcus autem addidit Benedictũ quod venit regnum in nomine patris nostri Dauid: vnde dicebant, Benedictũ quòd venit regnũ patris nostri Dauid, quod venit in nomine domini, hoc est à deo. Ruby. in Matth. c.

7. Solo equabãtur.

* In illo.

i. Cùm Iudæi à captiuitate essent reuersi prouincie essent ad primatum ædificandi, quãdo dei templi exorauit, eliminatur illis Haggæus prophetia, Vos quidẽ in domũ vestrã que habetis mãsiones, domus autẽ mea deserta est. Quod si illius templi negligentia tanta excitauit ira

Isa. 56. Ier. 7. Ioan. 2.

uminis, multò magis huius templi ne electum ad tradendū peruenturā dominū. Si quidē hoc templum est illo honoratius, quò placuit habere sua tabernacula & symbola. Cane igitur domitas vt templum dei fiat spelæa latronū. Chri. de Hanna & educa. Samuelem.

8. Ab eo pendebat.

* Illarum.

a. Quando dicit eis In qua potestate hoc facis? dubitat de dei potestate, & sub Dei ligi volant diabolū esse qui facit: Audientes quoq; Quis tibi dedit hanc potestatem? manifestissimè dei filiū negāt, quem patrem eē non credebant, sed alienis signa facere. Hiere. Matth. 21.

2. Versa enim est

orationis est, vos autem fecistis illam speluncam latronum. Et erat docens quotidie in templo. Principes autem sacerdotum & Scribæ & principes plebis quærebant illū perdere: & non inuenichant quid facerent illi. Omnis enim populus [8] suspensus erat,] audiens illum.

Potestatem suam Iudæos celat, illos sub vineæ agricolis locatæ parabola reprobos iudicat. censum Cæsari debitum: re surrectionem expectandam, & se dei filium probat. XX.

A

ET † factum est: in vna dierum * docente illo populum in templo & euangelizante, conuenerunt principes sacerdotum & Scribæ cum senioribus, & aiunt dicentes ad illum, Dic nobis, [a] in qua potestate hæc facis? Aut quis est qui dedit tibi hanc potestatem? Respondens autem Iesus dixit ad illos, Interrogabo vos & ego vnum verbum. Respondete mihi, Baptismus Ioannis de cœlo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se, dicentes, Quia si dixerimus de cœlo: dicet, Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus ex hominibus: plebs vniuersa lapidabit nos: [1] certi sunt enim] Ioannem prophetam esse. Et responderunt se nescirevnde esset. Et Iesus ait illis, Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio. † Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc, [b] † Homo quidam plantauit vineam, & locauit

Act. 4. b. † Mat. 21. f. Marc. 11. d.

B

† Mat. 21. d. Marc. 12. a. † Isa. 5. a.

1. Plerique varias significationes de vinea appellationis de vineam. Sed euidenter Isaiæ vineā dominī Sabaoth domū Israel esse commemorauit. Hāc vineam quis alius nisi deus condidit.

Iere. 2. d

uit eam colonis: & ipse peregrè fuit multis temporibus. Et in tempore illo misit ad cultores seruum, vt de fructu vineæ darent illi. Qui cæsum dimiserunt eum inanem. Et addidit alterum seruum mittere. Illi autem hunc quoque cædentes & afficientes cōtumelia, dimiserunt inanem. Et addidit tertiū mittere: qui & illum vulnerantes eiecerūt. Dixit autē dominus vineæ, Quid faciam? Mittam filium meum dilectum: forsitan cùm hunc viderint, verebūtur.

C

† Mat. 21. g. Marc. 12. b.

Quem cùm vidissent coloni, cogitauerunt intra se, dicentes. † Hic est hæres, * occidamus illum, vt nostra fiat hæreditas. Et eiectum illum extra vineam, occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis. Quo audito dixerunt illi, Absit. Ille autem aspiciens eos, ait, Quid est ergo hoc quod scriptū est,

† Psa. 117. e. Act. 4. b. 1. Pet. 2. d. Rom. 9. f. Isa. 28. d.

† Lapidem quem reprobauerunt ædificātes, hic factus est in caput anguli? Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur: super quē autem ceciderit, comminuet illum. Et quærebāt Principes sacerdotum & Scribæ mittere in illum manus illa hora, & timuerunt populum: cognouerūt enim quòd ad ipsos dixerit similitudinem hanc. † Et obseruantes miserunt insidiatores qui se iustos simularent: vt caperent eum in sermone, & traderent illum principatui & potestati Præsidis. Et in-

† Mat. 22. e. Marc. 12. c.

D

Hic est ergo qui locauit, & peregre profectus est: non quia ex loco ad locū profectus est dominus, qui vbique semper præsens est, sed quia præsentiet sit diligentibus, negligentibus abest. Multis autem temporibus abfuit, vt præpropera videretur exactio. Non quòd indulgentior sit vltio, sed ne exitiabilior pœnitentia. Ambr. in Luc. cap. 20.

* Venite.

terrogauerunt eum, dicentes, Magister, scimus quia rectè dicis & doces: & non accipis personam, sed viam dei in veritate doces: licet nobis tributum dare Cæsari, an non? Considerās autem[2] dolum]illorum, dixit ad eos, Quid me tentatis? Ostendite mihi denarium. Cuius habet imaginem & inscriptionem? Respondentes dixerunt, Cæsaris. Et ait illis, [c]† Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt dei, deo. Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe: & mirati in responso eius, tacuerunt. Accesse E runt autem quidam Sadducæorum qui negant esse resurrectionem, & interrogauerunt eum, dicentes, Magister, Moyses scripsit nobis, † Si frater alicuius mortuus fuerit habens vxorem, & hic sine[3] liberis fuerit,] vt accipiat eam frater eius vxorem, & suscitet semen fratri suo. d Septem ergo fratres erant: & primus accepit vxorem, & mortuus est sine filiis. Et sequens accepit illam: & ipse mortuus est sine filio. Et tertius accepit illam: similiter & omnes septem: & non reliquerunt semen, & mortui sunt. † Nouissimè] om F nium mortua est & mulier. In resurrectione ergo, cuius eorum erit vxor? siquidem septem habuerunt eam vxorem. Et ait illis Iesus, Filij huius seculi[4] nubunt, & traduntur, ad nuptias:] illi verò qui digni habebuntur seculo illo & resurrectione ex

† Rom.13.a 23.q.2. Mandatum. Hieron. quid cuique

† Mat.22.b Mar.12.b † Deu.25.b Mat.22.a Mar.12.a

2. *Versutiam.*
c. *Hoc est, imaginē Cæsaris, Cæsari, quæ summa est: & imaginabile deo, quia in homine est: vt Cæsari quidem pecuniam reddat, deo remissionē. Tertul. de Idolat.*
3. *Filius moritur. d. Septem eos suppo nunt, vt magis videatur intricata problema. Intentum antè Sadducæorū erat, vt sine vllus, sine olim vespillonem, statim apponerent, quid cum eis in matrimonio futurū esset: nuptiæ, vestis essent & puerperia, & nativitates infantū, quæ sum pecuniarum, fidelitas, bella, aggritudines, ærumnæque mortis, & omnia quæ in præsenti vita hūt: & ita vita illa nō erit alia ab ista. Quod si eadē erit, ad quid futura est resurrectio? Itaque nō erit resurrectio. Respondit Christus, Errastis nō intelligentes scripturas prophetiam. Euthy. Matth. 22.*
4. *Nouissima.*
5. *Matrimonia cū habunt, & nuptui dantur.*

† Mat.22.c Mar.12.d Exod.3.b

ex mortuis, neque [6] nubent, neque ducent] vxores, neque enim vltrà mori poterunt. † æquales enim angelis sunt: & filij sunt dei, cùm sint filij resurrectionis. [7] Quòd verò resurgant]mortui, & Moyses ostendit, secus rubum[8] sicut]dicit dominum, deum Abraham, & deum Isaac, & deum Iacob. Deus autem non est mortuorum, sed viuorum. omnis enim viuunt ei. Respondentes autem quidam Scribarum dixerunt ei, Magister, benè dixisti. Et amplius G non audebant eum quicquam interrogare. Dixit autem ad illos, [e]Quomodo dicunt Christum, filium esse

† Psa.109.a

Dauid: & ipse Dauid dicit in libro psalmorum, † Dixit dominus domino meo sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Dauid ergo dominum illum vocat: & quomodo filius eius

† Sup.11.f Mat.22.a Mar.12.a

est? Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis, † Attendite à Scribis qui volunt ambulare in stolis, & amant salutationes in foro, & [f] primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in [9] conuiuiis] qui deuorant domos viduarum: simulantes longam orationem. Hi accipient damnationem maiorem.

Viduam in gazophylacium mittentē cæteris præfert: templum prædicit euertendum, & ciuitatem solo æquandam cum ciuium summa miseria, & signa iudicium præcedentia interim futura.

6. *Nubunt, neque ducunt.*
7. *Quia verò resurgent.*
8. *Quum.*
e. *Ad passionem accessurus præpedimē, suam prædicat diuinitatēque nō admodū aperte, nec in clanter, sed modestè. Interrogat enī illos, & perplexos reddit: neque vaticinari quid conuellancum, Dauid enim, inquit, dominum vocat, & quemodo filius eius est? Theophyl. ibidem.*
f. *Mistros sapientes, gradus summos, & animæ ssim. sedes primas, & vita imaginē magniloqua, & manus etiā sæpissimè multiues, & fimbrias nullius vultus grauiæ, & alius leuis: ingens autoritas, & nullā stabilitas. Bernard. de cōsid. li. 2.*
9. *Cœnis.*

R † Espiciens autem vidit eos qui A
mittebant munera sua in [a] ga- *An. de. 34.*
zophylacium diuites. Vidit autem & *† Mar. 12.d*
quandam viduam pauperculam mit- *24. q. 3. cap. Odi & penit.*
tentem *[b] æra minuta duo. Et dixit,
Verè dico vobis quia vidua hæc pau-
per, plusquam omnes misit, nam
omnes hi, ex abundanti sibi mise-
runt in munera dei: hæc autẽ ex[1] eo
quod deest illi,] omnẽ victum suum
quem habuit misit. Et quibusdam di-
centibus de templo quòd bonis la-
pidibus & donis ornatum esset, dixit, *† Mat. 24.c*
† [2] Hæc] quæ videtis, venient dies *Marc. 13.a*
in quibus non relinquetur lapis su- *Sup. 19.c*
per lapidem qui non [3] destruatur.] B
Interrogauerunt autem illum, dicẽ-
tes, Præceptor, quando hæc erunt: &
quod signum cùm † fieri incipient?] *† Ephes. 5.b 1. Cor. 2.d Coloss. 2.d*
Qui dixit, [c] Videte ne seducamini. *Mat. 24.b Mar. 13.b*
multi enim venient in nomine meo,
dicẽtes quia ego sum: & tempus ap-
propinquauit, nolite * ire post eos.
Cùm autem audieritis prælia & se-
ditiones, nolite terreri: oportet pri-
mùm hæc fieri, sed nõdum statim fi-
nis. Tũc dicebat illis, Surget gens cõ C
tra gentem, & regnum aduersus re-
gnũ: & terræmotus magni erunt per
loca, & pestilẽtiæ & fames, terroréſ-
que de cœlo, & signa magna erunt.
Sed ante hæc omnia iniicient vobis
manus suas, & persequentur traden-
tes in synagogas & custodias, tra-
hentes

a. *Gazophylacium interdum diuitar es ad respondẽdas obiationes, interdũ locus illius aręæ, vt Ioan. 8. Intendit dominus sacerdotum & Leuitarum iuxta templum vt Ierem. 42. Ezech. 40. 44 & 3. Esd. 8.*

* *Illuc.*

b. *Denique duo æra viduę illius diuitũ muneribus prętulit: quia totum quod illa habuit, contulit: illi autem ex abundanti partem exiguã contulerũt. Affectus igitur diuitem collatione aut pauperem facit, & precium rebus imponit, & operi tuo. Ambr. Offic. lib. 1. cap. 30.*

1. *Pennicia sua.*

2. *Ex hic.*

3. *Diruatur.*

4. *Hæc futura sunt?*

c. *Inprimis æstimo hoc prætermitti non oportere, vt cõsideremus quid interegãt apostoli, & sic melius intelligemus quid Christus respondit. Interrogãt enim hęc duo apostoli, Quando signum euidentissimũ eius Ierusalẽ, & quod signum consummationis mundi. In cõsummatione enim gentis Iudææ Ierusalem destructa est, quæ tamen nihilominus esse Ierusalem, & non erat, Christo. ‖ Ergo.*

hentes ad reges & præsides propter
nomen meum. contiget autem vo-
bis in testimoninm. [d] Ponite ergo
in cordibus vestris non [5] præmedi-
tari quemadmodum respondeatis.]
ego enim dabo vobis os & sapien-
tiã: cui nõ poterunt resistere & con-
tradicere omnes aduersarij vestri.
D Trademini autẽ à parentibus & fra-
tribus & cognatis & amicis: & mor-
te afficient ex vobis. Et eritis odio
omnibus hominibus propter nomẽ
meum: & capillus de capite vestro *† Mat. 24.c Marc. 13.d Dauid. 9.f*
non peribit. [e] In patiẽtia vestra pos-
sidebitis animas vestras. † Cũ autem
videritis circundari ab exercitu Ie-
rusalem: tunc scitote quia appropin
quauit desolatio eius. tunc qui in Iu
dæa sunt, fugiant ad montes: & qui
in medio eius, discedãt: & qui in re-
gionibus, non intrent in eam: quia
dies vltionis hi sunt, vt impleantur
omnia quæ scripta sunt. Væ autem
prægnantibus & nutriẽtibus in illis
E diebus. Erit enim pressura magna su
per terram, & ira populo huic. Et ca
dent in ore gladij: & captiui ducen-
tur in omnes gentes. & Ieruſalem
calcabitur à gentibus: donec imple-
antur tempora [6] nationum.] † [f] Et *† Mat. 24.c Marc. 13.c Luc. 21.b Ezech. 32.b Ioel. 2.c*
erunt signa in sole & luna & stellis:
& in terris [7] pressura] gentium [8] præ
cõfusione sonitus maris & fluctuũ,]
arescentibus hominibus præ timore
& expectatione, * quæ superuenient

d. *In qua quidem & vehementissima fidentia est, & culpa grauissima perfidorum, nec credere ei qui se opem suam daturũ ẽ potentissimus pollicetur, nec enrsus est timore qui æternã pœnam negãtibus comminatur. Cypria. Epist. lib. 3. epist. 25.*

5. *Præmeditandam esse defensionem.*

e. *Times ergo nẽ pereas, cui non periturus sed in patientia vestra possidebitis animas vestras. Non enim esset patientia ista, si ibi esset & salutis tua, in vestra patientia, sed unde vestra? Nostrũ est quod à nobis habetur, quæ nostrũ est & quod nõ in deum.*

Quomodo dicẽt alibi dũmodo nisi ex eius ſi cut donat Augustinus lib. 50. homil. 14. 6. Gentium.

f. *Sol obſcurabitur nẽ è medio tollatur, ſed Christi venientis luce ſuperet. Luna autẽ non dabit ſplendorem ſuum, & ſtellæ cadent, tanquam nulli vſui ampliùs futuræ. nulla enim*

6. *Tẽpus erit nouæ pressuræ gentiũ ſine anxietate, vocat turbationem. Nam abſq; ea nõ reſponsabit prætermissa*

7. *Auxietas.* 8. *In mãtã impia, reſonante mari & fluctibus.* * *Eorum*

vniuerso orbi. nam virtutes cœlorum mouebuntur:† & tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. His autem fieri incipientibus, respicite & leuate capita vestra: † quoniam appropinquat redemptio vestra. Et dixit illis similitudinem, Videte ficulneam & omnes arbores: cùm producunt iam[9] ex se fructum, scitis quoniam propè est æstas. Ita & vos cùm videritis hæc fieri, scitote quoniam propè est regnum dei.† Amen dico vobis quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. [g] Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.† [10] Attendite autem vobis ne fortè] grauentur corda vestra in crapula & ebrietate & curis huius vitæ: & superueniat in vos repentina dies illa. Tãquàm laqueus enim superueniet in omnes qui sedent super faciem omnis terræ. Vigilate itaq;, †omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante filium hominis. Erat autem diebus docens in templo: noctibus verò exiens morabatur in monte quivocatur Olueti. Et omnis populus [11] manicabat] ad eum in templo audire eum.

Iudas cũ Iudeis super Iesu traditione pacisci tur: Christus cœna facta à Iuda, post orationẽ in monte, Iudeis traditur, ad Caiphã ductus à Petro negatur, & facie velatus colaphis cæditur. XXII.

Appro-

F

†Mat.24.b 26.f Marc.13.e Isa.34.c †Rom.8.d

9. Gemmas, vel, horti.

†Rom.13.d 1.Thess.5.a Apoc.8.d

g. Cœlum & terra, quoad generationes, cessabunt, & mutabuntur, fides autem non deficiet. Apparet autem hoc loco quòd ecclesiam omni creaturæ præferat. Ecclesia enim eius, & verba ac euangelia nequaquã peribunt. Theoph. ibid.

†35. Dist. cap.1.

10. Cauete autem vobis, nequande.

G

†Sap.19. Eccles.5.c 1.Thess.5.c Apoc.12.a

11. Diluculo veniebat.

A

†Mat.24.a Marc.14.a †Sup.19.g 20.c †Mat.26.g Marc.12.b Ioan.13.a

A † Ppropinquabat autem dies festus azimorum, qui dicitur Pascha: & quærebant † Principes sacerdotum & Scribæ quomodo eum interficerent: timebãt verò plebem. [a] Intrauit autem sathanas in Iudam qui cognominabatur [1] Scarioth, Ivnum de duodecim: & abiit, & locutus est cum principibus sacerdotum & magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gratuisi sunt: † & pacti sunt pecuniam illi dare. & spopondit. Et quærebat opportunitatem vt traderet illum sine turbis. † Vênit autem dies azimorum, in qua [2] necesse erat occidi] Pascha. Et misit Petrum & Ioannem, dicens, Euntes parate nobis Pascha, vt manducemus. At illi dixerunt, Vbi vis paremus? Et dixit ad eos, Ecce, introeũntibus vobis in ciuitatem occurret vobis homo [3] amphoram] aquæ portans: sequimini eum in domum inquam intrat, & dicetis patrifamiliãs domus, Dicit tibi magister, Vbi est diuersorium [b] vbi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum: & ibi parate. Euntes autem in-

†Zach.11.c Matt.25.d Marc.14.b †Mat.26.b Marc.24.b

a. Ecce vbi ostẽditur quòd in Iudam intrauerat sathanas in Iudam. Tribus ergo intrauerat immittendo ei cogitationẽ, qua traderet Christum: talis enim iam venerat ad cumandũdæ autem post panẽ intrauit in eũ, non ad hoc vt alienũ tentaret, sed vt proprium possideret, nun ante, vt putant quidã negligenter legẽtes, tunc Iudas corpus accepit: intelligendũ est enim quòd ijs omnibus eis describuerat dominus sacramentum corporis & sanguinis sui, vbi & ipse Iudas erat, sicut scriptum Lucas euidentissimè narrauit de inde ad hoc ventum est, vbi secundũ narrationẽ Ioannis, aperiente dominum per buccellam sinistam atque porrectã panis exprimit traditorẽ. Augustin. tract. 62. in euangel. Ioannis.

1. Iscariotes.

2. Oportebat immolari.

3. Hydriam.

b. Quia corpus assumptũ ablaturus erat ex oculis nostris, & sydereis illaturus, necessarium erat vt nobis in hac die sacramentum corporis & sanguinis sui consecraret: vt coleretur iugiter per vniuersum, quod semel offerebatur in precium: vt quia quotidiana & indefessa currebat pro hominum, salute redemptio perpetua esset etiam redemptionis oblatio: & perennis illa victima vitaret in memoria, vt semper esset præsens in gratia. Eusebius Emiss. homil. 5. de Pascha.

uenerunt sicut dixit illis: & parauerunt Pascha. † Et cùm facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo, & ait illis, Desyderio desyderaui hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar. Dico enim vobis † quia ex hoc non manducabo illud,] donec impleatur in regno dei. † Et accepto calice gratias egit, & dixit, Accipite *, & diuidite inter vos. dico enim vobis quòd non bibam de [a generatione] vitis, donec regnum dei veniat. Et accepto pane gratias egit, & fregit: & dedit eis, dicens, [b] Hoc est corpus meum, quòd pro vobis datur. † hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquàm cœnauit, dicens, Hic est calix nouum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur Veruntamen † ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Et quidem filius hominis secundum quod desinitum est, vadit: Veruntamen væ homini illi per quem tradetur. Et ipsi cœperunt quærere inter se quis esset ex eis qui hoc facturus esset. Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior. Dixit autem eis, † Reges gentium dominantur [c] eorum: & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic: sed qui maior est in vobis, fiat sicut iunior: & qui præsessor est, sicut ministrator. Nam quis maior est, qui recú-

B
†Mat. 26.3 Marc. 14.a 1.Cor. 11.a

† De celebr. miss. Cum Matthæo.

† De reliqu. & uener. Clemen. 1.

C
† De offer. ord. c. Si sacerdotes.

† Mat. 20.d Marc. 10.f

4. Quòd possibile nunc iam sit &c.

* Hoc.

5. Fruitio. a. Si operatus est seruo celestis in sumis seruens, & in aliis rebus, non operatur in cœlestibus sacramentis. Ergo didicisti quòd ex pane corpus fiat Christi, & quòd uinũ & aqua, in calicem mittitur, sed fit sanguis consecratione uerbi cœlestis. Sed forte dicis, Species sanguinis non uideo. Sed habet similitudinẽ. Sicut enim mortis similitudinẽ sumpsisti, ita etiam similitudinẽ pretiosi sanguinis bibisti, ut alias horror cruoris fugeret, & pretium tamẽ operaretur redẽptionis. Didicisti ergo quia quod accipis est corpus Christi. Ambros. de sacr. lib. 4. cap. 4.

6. Earum.

†Matt. 26.d Marc. 10.f recumbit, an qui ministrat? nónne qui recúbit? Ego autẽ in medio vestrum sum sicut qui ministrat. Vos autem estis qui permansistis mecũ in tentationibus meis. Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum: vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedeatis super thronos iudicãtes duodecim tribus Israel. Ait autem dominus Simoni, † [d] Simõ, ecce satanas expetiuit vos vt cribraret sicut triticum: † ego autem rogaui pro te vt nõ deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, cõfirma fratres tuos. Qui dixit ei, Domine, tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire. Et ille dixit, Dico tibi Petre, † non cantabit hodie gallus donec ter abneges nosse me. Et dixit eis, Quando misi vos sine sacculo & pera & calceamentis: nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil. Dixit ergo eis, Sed nunc qui habet sacculum tollat, similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Dico enim vobis quoniam adhuc hoc quod scriptum est oportet impleri in me, † Et cum [e] iniquis [f] deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me, finem habent. At illi dixerunt, Domine, [g] ecce duo gladij hic. At ille dixit eis, Satis est. † Et egressus ibat secundum cõsuetudinẽ in mõtẽ oliuarũ. Secuti sunt autẽ illũ & discipuli. Et cũ peruenisset ad locũ, di

D
†De pœnit. dist. 2. c. Si enim. §. Vnde Dauid.
De baptism. c. Matrones.
†Dist. 21. c. 1 Matth. 26. c Marc. 14. c

†Isa. 53.d Matth. 26. c Marc. 15.d

†Luc. 18. a Marc. 14.d

d Quo offendit se ueramque apud deum esse, & communionem fidei, & protectionem: cùm utrumque ab eo petitur, nec ipsa à diabole, & protectio à filio. Et utique cũ filius dei protectionem fidei habet in sua potestate, quam à patre postulat. Tertul. de fuga in persecutione.

7. Scelerati.

e. Dicentibus Apostolis, Ecce duo gladij hic, non respondisset dominus. Sanè est, sed nimis est. Vterque ergo colligo, & spiritualis scilicet gladius, & materialis. Sed in quidem pro ecclesia. i. e. uerò & ab ecclesia exercendus est. Ille sacerdotis, & militis manus, sed sanè ad autum sacerdotis, & instar imperatoris. Bernard. de consid. lib. 4.

xit illis, Orate, ne intretis in tentationem. Et ipse auulsus est ab eis
8 quantum iactus est]lapidis: & positis genibus orabat, dicens, Pater, si vis transfer calicem istum à me. Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat. Apparuit autem illi angelus de cœlo confortans eum.
Et factus in agonia prolixiùs orabat. † Et factus est sudor eus sicut guttæ sanguinis [9. decurrentis] in terram. Et cùm surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, inuenit eos dormientes præ tristitia. Et ait illis, Quid dormitis? Surgite, orate, ne intretis in tentationem. † Adhuc eo loquente, ecce turba: & qui vocabatur Iudas, vnus de duodecim antecedebat eos, & appropinquauit Iesu vt oscularetur eum. † Iesus autem dixit illi, Iuda, f osculo filium hominis tradis? Videntes autem hi qui circa ipsum erant quod futurum erat, dixerunt ei, Domine, [10 si percutimus in] gladio? † Et percussit vnus ex illis seruum principis sacerdotũ: & amputauit auriculam eius dexteram. Respondens autem Iesus, ait, [8 Sinite, Vsque huc. Et cùm tetigisset auriculam eius, sanauit eum. Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se, principes sacerdotũ & magistratus templi & seniores, † Quasi ad latronem existis cum gladiis & fustibus? † cùm quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me. Sed hæc est hora vestra, h & potestas tenebrarum. † Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum Principis sacerdotum: Petrus verò sequebatur à longe. † Accenso autem igne in medio atrij, & circunsedẽtibus illis, [11 erat] Petrus in medio eorum. Quem cùm vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, & eum fuisset intuita, dixit, Et hic cum illo erat. At ille negauit eũ, dicens, Mulier, non noui illum. Et post pusillum alius videns eum, dixit, Et tu de illis es. Petrus verò ait, O homo, non sum. Et interuallo facto, quasi horæ vnius, alius quidam affirmabat, dicẽs, Verè & hic cũ illo erat, nã & Galilæus est. Et ait Petr9, Homo, nescio quid dicis. Et continuò, adhuc illo loquẽte cãtauit gallus † Et cõuersus dominus respexit Petrũ. † Et recordatus est Petrus verbi domini, [12 sicut] dixerat, Quia priusq̃ nàm gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras Petrus fleuit amare. Et viri qui tenebant illum, illudebant ei, cædentes. Et velauerũt eũ, & percutiebant faciẽ eius, & [13 interrogauerunt] eum, dicentes Prophetiza. Quis est qui te percussit? Et alia multa blasphemantes dicebant in eum. Et vt factus est dies, cõuenerunt seniores plebis & principes sacerdotum & Scribæ, & duxerũt illum in concilium suum, dicentes, † Si tu es Christus dic nobis. Et ait illis, k Si vobis dixero, non cre-

E. Permòd iactum.

9. Decurrentis.

† De calebs missio quella

† Mat. 26.d Marc. 14.d Ioan. 18.a

† Mat. 26.d Marc. 14.d Ioan. 18.b

f. Hoc est, Charitatis insigne conuertisti ad signũ proditionis, & infidelitatis indicia: pacis pignore vteris, ad officia crudelitatis. Ambr. Exacmeron lib. 6. cap. 9.

10. Percutiemus nos.

g. Quis latro detestabilior, quam persecutor qui venerat vt Christum occideret? Sed noluit se Christus persecutorã defendi vulnere, qui voluit suo vulnere omnes sanare. Amb. Offic. lib. 3. cap. 4.

† Mat. 16.f Marc. 14.f Ioan. 18.c

† Mat. 16.g Marc. 14.f Ioan. 18.c

De Petro. Conuertimini. Petrè.

† Mat. 16.g Marc. 14.f Ioan. 18.d

† 24.41. Si Petrus.

† Mat. 26.d

† Mat. 26 Marc. 14. Ioan. 18.c

h Tenebras hic vocat diabolum: accepit animo & ipse tunc potestatem aduersus eum. Similiter autem & Pilatus, cui dixit, Non haberes potestatem aduersùm me vllã, nisi tibi datum esset de supernis. Tũc autem simul omnes vim ac potestatem acceperunt, ipsum afflictionibus & morti subiiciendi vt implerentur dicta salutaris incarnationis. Euthy. ibidem.

11 Sedebat.

i Bona lachrymæ quæ culpam lauãt. Denique quos Ieſus respicit, plorant delictum. Negauit primo Petrus, & non flevit, quia non respexerat dominũ. Negauit secũdo, & non flevit, quia ad huc non respexerat eum dominus. Negauit & tertiò, & respexit Iesum, & illo amarissime fleuit. Aug. contra Pelagium & Cœlestium lib. 1. cap. 45. post Ambro. in Luc. libro. 10.

12 Quod.

13 Interrogabant.

k Etenim desperabat insaniam cordis, & intercepit eis loquebatur. Hinc autem manifestũ quid

inobedientes nulla ciuilitate percipiat cũ ea scientia tot mysteriorũ, & maiestatẽ tãta nationem accipiat, ideo illa occidenda sunt. nam hoc maioris est misericordiæ. Theophyl. ibidem.

14 Quis habemus testimonium?

a Vide dolã ac malitiã. Volebãt enim Pilati ira exacuere aduersus Christũ, & obducere quo eũ diuitiũ occiderent, desiderantes ac tyrannidis animo hale assequi. Sim. de etiam ut timens Cæsarẽ Pilatus, etiam si vellet hũc à morte eripere, nõ posset, Euthym. in Matth. 27. cap.

b Videtur autẽ mihi ista interrogatio nec quam facit erga Christũ, videre in dextra cãli. Is. Ky enim ipsam suã iustitiam, dicens, Tu es Rex Iudæorũ? Quasi sic dicat, Tu qui tã pauper, tã vilis, tã destitutus auxilii, tã nudus es, accusaris regnũ ambire? Hoc aũt deridentis est eos, qui in his accusabant Iesum: quid fingant talẽ rẽ attentari ab homine tã nudo, & tã vili, ad quã tot dialibus atque præsidiis opus est. Theophyl. ibid.

1 Exorsus.

a Ditione.

detis mihi: si autem & interrogauero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc autem erit filius hominis sedens à dextris virtutis Dei. Dixerunt autem omnes, Tu ergo es filius Dei? Qui ait, Vos dicitis, quia ego sum. At illi dixerunt, Quid adhuc[1] desyderamus testimonium? Ipsi enim audiuimus de ore eius.

Pilato manè præsentatus, & interrogatus, innocens reperitur: a tamen Barrabbi dimisso crucifigendus traditur: crucifixus videtur, moritur, deponitur, & sepelitur. Cap. XXIII.

A
An. de. 34.
†Mat. 27.a
Marc. 15.a
Luc. 1.

ET surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. a Cœperunt autem illum accusare, dicentes, Hũc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. †Pilatus autem interrogauit eum, dicens, b Tu es Rex Iudæorum? At ille respondens ait, Tu dicis, Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum & turbas, Nihil inuenio causæ in hoc homine. At illi inualescebant, dicentes, Commouet populum docens per vniuersam Iudæam, [1]incipiens] à Galilæa vsque huc. Pilatus autem audiens Galilæam, interrogauit si homo Galilæus esset. Et vt cognouit quòd de Herodis[2] potestate] esset, remisit eũ ad Herodem, qui & ipse Ierosolymis erat illis diebus. Hærodes autem

†Mat. 27.b
Marc. 15.a
Ioan. 18.f

autem viso Iesu, gauisus est valde. Erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quòd audiret multa de eo: & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. at ipse nihil illi respondebat. †Stabant autem Principes sacerdotum & Scribæ constanter accusantes eum. Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo: & illusit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die*. nam anteà inimici erant ad inuicem. †Pilatus autem conuocatis Principibus sacerdotum & magistratibus & plebe, dixit ad illos, Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populum: & ecce, ego coram vobis interrogans, †nullam causam [3] inuenio] in homine isto exiis in quibus eum accusatis. Sed neque Herodes. nam remisi vos ad illum: & ecce, nihil dignum morte actum est ei. Emendatum* ergo] illum dimittam. † Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum, vnum. Exclamauit autem simul vniuersa turba, dicens, Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbã. qui erat, propter seditionem quandam factam in ciuitate & homicidium, missus in carcerem. Iterum autẽ Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Iesum. At illi succlamabant, dicentes, Crucifi-

†Mat. 27.c
Marc. 15.b
Luc. 23.a
Ioan. 18.f

†Mat. 27.b
Marc. 15.a
Luc. 23.a
Ioan. 18.f

†Mat. 27.b
Marc. 15.a
Ioan. 18.g
Act. 3.c

c Herode aũt cupiente aliqua mira bilia eius videre, ipse tacuit, & nihil fecit: quia nec illius crudelitas merebatur videre diuina: & dominus sanctam declinabat. Et fortasse typice i Herode omnes impij significantur, qui si lo gi non crediderint & prophetis, mirabilia Christi opera in Euangelio quæ videre non possunt. Ad Herodem mittitur, ad Pilatum remittitur. Et si vtraque eam non pronunciant, alienos tamen crudelitatis studiis effugiunt. Lauit enim Pilatus manus, sed sanguine non abluit. Iudex enim nec innocentiæ debuit nec timori, vt sanguinem innocentis merito addiceret. Ambr. in Luc. 23.

* Intercessi.
3 Inuenio.

ge, crucifige eum. Ill: autem tertiò dixit ad illos, Quid enim mali fecit iste? nullam causam mortis inuenio in eo. Corripiam ergo illũ, & dimittam. At illi instabant vocibus magnis postulantes vt crucifigeretur: & inualescebant voces eorum. Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum. Dimisit autem illis eum qui propter homicidium & seditionem D missus fuerat in carcerem, quẽ petebant. Iesum verò tradidit voluntati eorum. Et cùm ducerent eum, †apprehenderunt Simõnem quendam Cyrenensem venientem† de villa: & imposuerunt illi crucem[9] portare post Iesum. Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierũ: quæ plangebant & lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas Iesus, dixit, [d]Filiæ Ierusalẽ, nolite flere super me: sed super vosipsas flete, & super filios vestros. quoniã, ecce, venient dies in quibus dicent, †Beatæ steriles, & ventres qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere mõtibus, Cadite super nos: & collibus, Operite nos. Quia si in viridi ligno hæc faciunt: in arido quid fiet? Docebãtur autem & alij duo[f] nequam] cum eo, vt interficerentur. †Et postquàm venerunt in locum qui vocatur Calvariæ, ibi crucifixerunt eum: & latrones vnum à dextris, & alterum à sinistris. Iesus autem dicebat, †Pater, dimitte illis.[e] non enim sciunt quid

†Matt. 27. d Marc. 15.

4 Ex agro.
5 Vt portaret.
d Ex hoc loco non defendam Christi mortem hæretici cõtendunt: Citra quos Theophylus ibidẽ. Mãdat Christus de plorantibus eum in futura mala posse flectam intendere, & super illis flere. Quasi dicret, Non tam super me flete, quàm super vos, quia ratione maiorem vobis imminentium, habetis illic ampliorem flendi materiam & vetationem, quàm super meis tormentis, quæ de villa morte citò finientur. Hæc ille.
6 Malefactores. e Sed non excusantur qui nescinat, cũ scire nolit quod debuerint cognoscere. Ambr. de Iacob. lib. 1. ca. 5.

†Luc. 19. c Esa. 54. d Gala. 4. d Apo. 6. d. 9. b

†Supr. 21. d

Iſa. 2. d Oſee. 10. e Apoc. 9. b

†23. Quæſt. 3. Parati.

†Matt. 27. f Marc. 15. f Ioan. 19. e

quid faciunt. †Diuidentes verò vestimenta eius, miserũt sortes. Et stabat populus [7]expectans,]& deridebant eum Principes cũ eis, dicẽtes, Alios saluos fecit, se saluum faciat, si hic est Christus, dei electus. Illudebant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei, *dicentes, Si tu es Rex Iudæorum, saluum te fac. Erat autem & superscriptio scripta super eum literis Græcis & Latinis, & Hebraicis, Hic est rex Iudæorum. Vnus autem de iis qui pendebant latronibus, blasphemabat eum, dicens, Si tu es Christus, saluũ fac teipsum & nos. Respondens autem alter, increpabat eum, dicens, Neque tu times deum, [8]qui] in eãdem damnatione es. Et nos quidem iustè, nã digna factis recipimus: hic verò nihil mali gesit. Et dicebat ad Iesum, †Domine, memẽto mei cũ veneris in regnum tuum. Et dixit illi Iesus, [g]Amen dico tibi, hodie mecũ eris in paradiso. †Erat autem ferè hora sexta: & tenebræ factæ sunt in vniuersam terram vsque in horã nonam. Et obscuratus est sol: & velum templi scissum est mediũ. Et clamans voce magna Iesus, ait, Pater, †in manus tuas cõmendo spiritũ meum. Et hæc dicens expirauit. Videns autem Centurio quod factũ fuerat, glorificauit deũ, dicẽs, Verè, hic homo iustus erat. Et omnis turba eorum qui simul[9] aderant ad spectaculũ istud, & videbãt quæ fiebãt, [h]percutiẽtes

†26. q. 6. 3. Penitentes. De pœnit. dist. 3. c. 7. Nullus. De consecrat. dist. 4. Baptismi. 1. cõm.

†Apoc. 6. e Matth. 27. f Marc. 15. f Ioan. 19. e †Iſai. 30. 4

7 Spectant.
f Illa quoque præcipua fuit causa cur deus crucẽ malueris, quòd illa vti exaltari fuit necesse, & omnibus gentibus passionem dei innotescere. Nam quoniam is qui patibulo suspenditur, & conspicuus est omnibus, & cæteris altior, crux potius electa est, quæ significaret illam tã conspicuam, tamque sublimem futuram, vt ad eam cognoscendam pariter & celebrandam cunctæ nationes ex omni orbe concurrerent. Lactan. lib. 4. ca. 26. de vera sapientia.
8 Quid.
g Qui ab hominibus quærit, habet mercedem suã: qui autem à deo, habet vitam æternã, quã præstare non potest, nisi ante æternitatis. Iuxta illud. Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Ambros. lib. 1. cap. 1. Accesserant.
h Quia multi etiam si propter hæc facta cædebant, & pœnas percutiebant, hoc summopere Iudæorum ante vultus pœnis eradicitem: quibus enim

eatur flebat amare, dicit Ille glia labant. Nã cõ magna de diuina uera fi rent, exsiccati, di rupti, cadere, rescisi sua pelle, ne tre re: hec timore tamẽ ullo repressi, nec miserijs eras flexi sunt. Chrysost. in Matth. homil. 89.

10 Reuersa.

11 Quiuenerant.

1 Prosabbato.

a Quod alius euangelista, dicit, Valde mane. Dilucula est inter tenebras noctis & diei claritatẽ, in qua salus humano generi promanit, fulici vicinitate declaranda more Psalte, qui proxima luce cõsurgit, ipsum præmittit auroræ, vt gratia præclari splendoris præparati oculis possit inuari, quãdo dominicæ resurrectionis claritas vt tanti laudes Christi tota caneret sicklã exemplã horũ feminarũ ecclesiæ, quarũ genus humanũ cœpit suæ resurrectionis nũciare, quãdo vitã præstitit & lapsũ credulitatis infudit. Hieron. in Matt. 16. cap.

* Et nemini illis.

pectora sua reuertebãtur. Stabãt autẽ omnes noti eius à longe: & mulieres quæ secutæ eum erant à Galilæa hæc vidẽtes. †Et ecce, vir nomine Ioseph qui erat decurio, vir bonus & iustus, hic non consenserat consilio & actibus eorum, ab Arimithæa ciuitate Iudææ, qui expectabat & ipse regnum dei: hic accessit ad Pilatũ, & petiit corpus Iesu: & depositum inuoluit sindone, & posuit eũ in monumento excisso, in quo nondũ quisquam positus fuerat, Et dies erat Parasceues, & sabbatum illucescebat. Subsecutæ autem mulieres quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus eius. & [10] reuertentes] parauerunt aromata & vnguenta: & sabbato quidem [11] siluerunt] secundum mandatum.

Mulieres monumentum cum aromatibus visitantes, Christum audiunt ab angelis iam suscitatum: quod audiens Petrus, ipse visitans non inuenit: Iesus autem peregrinus vltibus in Emmaus se socijt: & postea in melio vndecim palam comedit: & tandem ipsis cernentibus in cœlũ ascendit. XXIIII.

V†Na autẽ sabbati [1 a] valde] diluculo venerũt ad monumẽtũ, portãtes quæ parauerant aromata, *& inuenerũt lapidẽ reuolutũ à monumẽto. Et ingressæ, nõ inuenerũt corpus domini Iesu. Et factũ est: dũ mẽte cõsternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti.†

† Matt. 27. d Marc. 15. d Luc. 23. b

A

An. de. 34 † Matt. 28. b Marc. 16. a Ioan. 20. a

genti. †Cùm timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerũt ad illas, Quid quæritis viuẽtẽ cum mortuis? Nõ est hic, sed surrexit. recordamini qualiter locutus est vobis, cùm adhuc in Galilæa esset, dicens, Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi: [b] & die tertia resurgere. †Et recordatæ sunt verborum eius. Et regressæ à monumento, nuntiauerunt hæc omnia illis vndecim, & cæteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacõbi, & cæteræ quæ cũ eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba [2] ista,] & non crediderũt illis. Petrus autẽ surgẽs cucurrit ad monumentum: & [3] procumbens] vidit linteamina sola posita, & abiit secum, mirans quod factum fuerat. Et ecce [c] duo ex illis ibant ipsa die in castellũ quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Ierusalem, nomine [*] Emmaus:] & ipsi loquebãturad inuicem de his omnibus quæ acciderant. Et factum est: dum fabularẽtur & secum quærerent,] & ipse Iesus appropinquans ibat cum illis. oculi autem illorũ tenebantur ne eum agnoscerent. Et ait ad illos, Qui sunt ij sermones quos confertis adinuicem, ambulantes, & estis tristes? Et respõdens vnus cui nomen Cleophas, dixit ei, [d] Tu solus peregrinus es in Ierusalẽ, & non cogno-

† Matt. 22. a Marc. 16. a Luc. 24. a

† Matt. 22. d Marc. 9. c Sup. 9. c † Matt. 28. b Marc. 16. c

B

† Matt. 16. a

C

b Surrexit igitur de mane triduanus? quomodo autẽ tres dies? Sexta hora parasceues crucifixus est, ab illa vsque ad nonam fuerunt tenebræ. Per has mihi nostem intelligo. Iterum a nona luce, id est, dies: ecce diem, & noctem. Iterum nox parasceues & dies sabbati, ecce secundus dies & nox. Nox quæ que sabbati & diluculum dominicæ ianxit Matthæum dicentem, Quæ illucescebat in vna sabbatorum. A diluculo enim & die totus annus ducitur. Ecce tertius dies & noctem. Theophyla. ibidem.

2 Illarum.

3 Cum se inclinasset.

c Emmaus, vel, secundum Iosephũ, Amaus, vrbs est Palestinæ, quæ post dicta est Nicopolis.

5 Disputarent.

d Apparuit & ignorasti? ipsa est tertia dies

ter, misit eum ei amica colloqui, oculi eorum tenebantur, ne agnoscerent eum. Oportebat enim ut melius cor instrueretur. Cognitio differtur, quæ rit ab eis quid interse colloquerentur, vt quod ipse sciebat illi fatercntur.

Et quod audistis, mirari cœpit, quia de re clara, & tam manifesta velut à nescientc interrogabatur, Tu solus (inquiunt) peregrinus es in Ierusalem & nescis quæ in ea facta sunt. At ille dixit, Quæ? De Iesu Nazareno, &c August. Ser. 144. de tempore.

6 At qui.

7 Dilatatis præfiscis.

uisti quæ facta sunt in illa, his diebus? Quibus ille dixit, Qua? Et dixerũt, De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere & sermone coram Deo & omni populo. Et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes & principes nostri in dã nationem mortis, & crucifixerunt eũ. Nos autẽ sperabamus quia ipse esset redempturus Israel. [6]Et nunc] super hæc omnia, tertia dies est hodie quòd hæc facta sunt. Sed & mulieres quædam ex nostris, terruerũt nos, quæ [7]ante lucẽ fuerunt] ad monumentum, & non inuento corpore eius, venerunt, dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicũt eum viuere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum: & ita inuenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum verò non inuenerũt. Et ipse dixit ad eos, O stulti & tardi corde ad credẽdũ in omnib⁹ quæ locuti sunt prophetæ? Nónne hæc oportuit pati Christũ, & ita intrare in gloriam suam? Et incipiẽs à Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erãt. Et appropinquauerunt castello quò ibant: & ipse se finxit longiùs ire. Et coegerũt illum, dicentes, Mane nobiscum Domine, quoniam aduesperascit, & inclinata est iam dies. Et intrauit cum illis. Et factum est: dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum,

rum, [e]& cognouerunt eum: & ipse euanuit ex oculis eorum. Et dixerunt adinuicem, Nónne cor nostrũ ardens erat in nobis, dum loqueretur* in via, & aperiret nobis scripturas? Et surgentes eadem hora regressi sunt in Ierusalem: & inuenerunt congregatos vndecim, & eos qui cũ illis erant, dicentes, Quòd surrexit dominus verè, & apparuit Simóni. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via: & quomodo [8]cognouerunt eũ] in fractione panis. †[f]Dum autem hæc loquuntur, stetit Iesus in medio eorum, & dixit eis, Pax vobis: [g]ego sum, nolite timere.] Conturbati verò & conterriti, existimabant se spiritum videre. Et dixit eis, Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas & pedes*, quia ego ipse sum. palpate & videte: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cùm [9]hoc] dixisset, ostendit eis manus & pedes. Adhuc autem illis non credentibus & mirantibus præ gaudio, dixit, Habetis hic aliquid [10]quod mãducetur?] At illi obtulerunt ei partem piscis assi, & fauum mellis. Et cùm manducasset coram eis, sumens reliquias [11]dedit eis.] Et dixit ad eos, Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos cùm adhuc essem vobiscum, quoniam nec esse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & psalmis, de

e Nos desinimus deum naturæ cognoscendum, deinde doctrina recognoscendum. Natura ex operibus, doctrina ex prædicatione[9]. Tertull. aduersus Marcio lib. 2.

** Nobis.*

8 Cognitus fuisset ipsis.

f Non erge per incorpoream naturã, sed per resurrectionis corpoream qualitatem imperuia tu sa clausa penetrauit. Nam quod tangitur corpus est: quod palpatur corpus est: in corpore autem resurgemus. Seminatur enim corpus animale, surgit corpus spirituale. Sed illud subtilius, hoc crassius: utpote adhuc terrente labis qualitate concretũ. Nam quomodo non corpus, in quo manebant insignia vulnerum, vestigia cicatricum, quæ dominus palpanda obtulit? Ambro. ibi.

** Meos.*

9 Hæc.

10 Edulij.

11 Accepit atque in conspectu eorum comedit.

g Mat. 28. c Marc. 16. c Luc. 24. c

me. Tunc aperuit [12] illis sensum]vt G
intelligerent scripturas: & dixit
eis,† Quoniam sic scriptum est, & †Actor. 17.c
sic oportebat Christum pati, & re-
surgere à mortuis tertia die, & [13]
prædicare]in nomine eius pœniten-
tiam & remissionem peccatorum in
omnes gentes,incipientibus ab Ie-
rosolyma. Vos autem testes estis ho
rum.†[g]Et[14]ego mittam]promissum †Ioan.15.d
patris mei in vos: vos autem sede- Actor.1.d
te in ciuitate, quoadusque indua-
mini virtute ex alto. †Eduxit autem †Marc.16.b
eos foras in Bethaniam: & eleuatis Luc.24.b
manibus suis benedixit eis. Et fa-
ctum est:dum benediceret illis, re-
cessit ab eis,& ferebatur in cœlum.
Et ipsi adorantes regressi sunt in Ie
rusalem cum gaudio magno: & erãt
semper in templo, laudantes & be-
nedicentes Deum. Amen.

VITA

12 Eorum mentem.

13 Prædicari.

14 ecce ego mitto.

g Conuersamini simul Ierosolymis, nõ fit paruã, propter iuuentutem: quã ad huc teneminis, & ignorem vestrã, quoadusque inuadamini in modum armaturæ, virtute ex alto exaltoued alta diuinitate per prædictam spiritus sancti descensionẽ. Euthymius ibidem.

VITA SANCTI IOANNIS
PER D. HIERONYMVM.

IOannes Apostolus, quẽ Iesus amauit plurimũ, filius Zebedæi,frater Iacóbi Apostoli,quẽ Herodes post passionẽ domini decollauerat,nouissimus omniũ scripsit Euangeliũ, rogatus ab Asiæ episcopis,aduersus Corinthum aliósq; hæreticos, & maximè tunc Ebionitarũ dogma cõsurgens, qui asserunt Christũ ante Mariam nõ fuisse. Vnde & cõpulsus est diuinã eius natiuitatẽ edicere. Sed & aliam causam huius scripturæ ferunt, quòd cùm legisset Matthæi,Marci & Lucæ volumina probauerit quidẽ textũ historiæ,& vera eos dixisse firmauerit, sed vni[9] tantũ anni,in quo & pass[9] est,post carcerẽ Ioãnis,historiã texuisse. Prætermisso itaq; anno,cuius acta à trib[9] exposita fuerãt,superioris tẽporis, antequã Ioãnes claudereẽ in carcerẽ, gesta narrauit: sicut manifestũ esse poteris qui diligẽter quatuor Euãgeliorũ volumina legerit. Quæ res,etiã διαφωνίαν,quæ videt Ioãnis esse cũ cæteris,tollit. Scripsit autẽ & vnam epistolã,cuius exordiũ est,Quod fuit ab initio,quod audiuim[9] & vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ cõtrectauerũt deverbovitæ. quæ ab vniuersis ecclesiasticis & eruditis viris probãt. Reliquæ autẽ duæ,quarũ primæ principiũ est,Senior electæ dominæ & natis eius: & frequentis Senior Caio charissimo, quẽ ego diligo in veritate Ioãnis presbyteri asserunt,cuius & hodie alterũ sepulchrũ apud Ephesum ostẽdit. & nõnulli putãt duas memorias eiusdẽ Ioãnis Euãgelistæ esse. super qua re cũ per ordinẽ ad Papiã auditorẽ eius ventũ fuerit, differemus. Quartodecimo igit̃ anno, secũdã post Neronẽ pscutionẽ mo ẽte Domitiano, ĩ Pathmõ insulã relegat[9], scripsit Apocalypsin: quã ĩterpretant Iustin[9] martyr & Irenæ[9]. Interfecto autẽ Domitiano, & actis eius ob nimiã

crudelitatē à senatu rescissis, sub Pertinace principe redit Ephesum, ibiq; vsq; ad Traianū principē perseuerans, totas Asiæ fundauit, rexitq; ecclesias. Et cōfectus senio, sexagesimo octauo post passionē domini anno mortuus, iuxta eādē vrbē sepult⁹ est.

Incipit Prologus in Euangelium Ioannis.

Hic est Ioannes Euāgelista, vnus ex discipulis domini, quivirgo à Deo electus est, quē de nuptiis volētē nuberevocauit Deus. Cuivirginitatis in hoc duplex testimoniū datur in Euāgelio: quòd & præ cæteris à Deo dilectus dicitur, & huic matrem suā pendens in cruce cōmendauit dominus, vt virginē virgo seruaret. Denique manifestans in Euangelio, quòd erat ipse incorruptibilis verbi opus inchoās, solus verbū carnem factū esse, nec lumen à tenebris cōprehensum fuisse testatur. Primū signum ponens, quod in nuptiis fecit dominus, ostendēs quòd ipse erat: vt legentibus demōstraret, quòd vbi dominus inuitatus sit, desiecre nuptiarū vinū debeat, & veteribus immutatis, noua omnia quæ à Christo instituuntur appareāt. Hoc autem Euangeliū scripsit in Asia, posteaquàm in Patmos insula Apocalypsin scripserat: vt cui in principio canonis incorruptibile principiū prænotatur in Genesi, & etiā incorruptibilis finis per virginē in Apocalypsi redderetur, dicente Christo, Ego sum α & ω. Et hic est Ioannes, qui sciēs superuenisse diē recessus sui, cōuocatis discipulis suis in Ephesō, per multa signorum experimenta promens Christū, descendēs in desossum sepulturæ suæ locū, facta oratione positus est ad patres suos: tā extraneus à dolore mortis, quàm à corruptione carnis inuenitur alienus. Tamē post omnes Euangelium scripsit: & hoc virgini debebatur. Quorū tamen vel scriptorū temporis dispositio, vel librorū ordinatio, ideo à nobis per singula nō exponitur, vt sciēdi desiderio collato, & quærētibus fructus laboris, & Deo magistri doctrina seruetur.

INCI-

INCIPIT EVANgelium secundum Ioannem.

Christus ab æterno Deus, & ex tempore homo Ioannis Baptistæ eiā testimonio perhibetur: & quosdā discipulos vocat. Caput I.

IN principio erat Verbū, & Verbū erat apud Deū, & Deus erat Verbū. Hoc erat in principio apud Deū.† Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil quod factum est. in ipso vita erat, & vita erat lux hominum: & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderūt. † Fuit homo missus à Deo cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimōniū, vt testimonium perhiberet de lumine, † vt omnes crederent per illum. Non erat ille lux: sed vt testimonium perhiberet de lumine. † Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. in mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mūdus eum non cognouit. In propria

† 26. q. 5. c Episcopi.

† De hæreticis. cum ex iniuncto. Matth. 3. a Marc. 1. d Luc. 3. d

† 22. dist. cap. Hæreses.

a. Omnes autē hæreses hoc capitulo breui prostrauit noster ecclesiast. Quod enim erat in principio, non includitur tempore, non principio præuenitur. Ergo Arrius cæcus est. Quod autem erat apud Deū non commixtione cōfunditur, sed manentis verbi apud patrem solida perfectione distinguitur, vt Sabellius abominetur. Et Deus erat Verbū. Non ergo in proximione sermonis hoc Verbum est, sed in illa celsitu dissignatione virtutis, vt confiteretur Fortunatus. & c. Ambros. de fide lib. 1. cap. 5.

b. Vnde miratur me fateor hoc ita sentiri potuisse, quasi non proprium personam verbi, quod est filius, negaremus quem tot locis verū filium de vero patre natum non satis ingestimus. Nemo vocabulum nominis, quō vere esse in persona sua sapiat. Ex-

fitetur. Greg. Nazian. de fide. 1. Lucæ, & infra.

c. Cum autem Christus huius testimonio non egeret, subiungitur etiam causa testimonij: addit enim, Vt omnes crederent per illum. Quemadmodum enim carne vestitus est, ne nuda diuinitate appositi omnes perderet: ita quoque testimonio vsus est, vt Iudæi cognati Ioannis vocem audientes, per eam crederent facilius in eum, de quo testificabatur. Euthymius ibidem.

vênit: & sui eum non receperunt: B
† quotquot autem receperũt eum, † De ponit. dist. 4. cap. Sic
dedit eis potestatem[d] filios Dei fie- ritatem.
ri, iis qui credunt in nomine eius. † De consecr.
† qui non ex sanguinibus, neque ex dist. 4. cap. Si quis
voluntate carnis, neque ex volun- autem.
tate viri, sed ex Deo nati sunt. † Et Matth. 1.c
Verbum caro factum est: & habita- Luc. 2.d
uit in nobis (& vidimus gloriã eius, Ioan. 1.a.
gloriam [2] quasi vnigeniti à patre)
plenum gratiæ & veritatis. Ioannes
testimonium perhibet de ipso, & †De consecra.
clamat, dicens, Hic erat quem dixi, dist. 3. Veram
Qui post me venturus est, ante me † 1. Tim. 6.d
factus est: quia prior me erat. † Et de
plenitudine eius nos omnes accepi-
mus, & gratiam pro gratia: quia lex
per Moysen data est, gratia & veri- C
tas per Iesum Christum facta est.
Deum nemo vidit vnquam: Vnige-
nitus filius qui est in sinu patris ipse
enarrauit. † Et hoc est testimonium † 1. Ioan. 4.a
Ioannis, quando miserunt Iudæi ab 1. Tim. 6.a
Ierosolymis sacerdotes & Leuitas
ad eum, vt interrogarent eum, Tu
quis es? Et confessus est, & non ne-
gauit: & confessus est, Quia nõ sum
ego Christus. Et interrogauerũt eũ,
Quid ergo? Elias es tu? & dixit, Non
sum. Propheta es tu? & respondit,
Non. Dixerũt ergo ei, Quis es, vt re-
spõsum demus his qui miserũt nos? † Isa. 40.a
Quid dicis de teipso? Ait, † Ego vox Matth. 3.a
clamãtis in deserto, dirigite viã do- Marc. 1.a
mini, sicut dixit Isaias Propheta. Et Luc. 3.a
qui missi fuerãt, erant ex Pharisæis.
Et interrogauerunt eum, & dixerũt
ei,

d. Filius duplicitèr intelligitur, vel quidem secundum naturam, vt quæ natus sit filius: vel autem, secundum id quod factum est, reputatur filius. Secundum igitur naturæ, quæ est secundũ creationem, omnes filij Dei sumus: secundũ verò obedientiam & doctrinam, non omnes filij Dei sunt, sed qui credũt & faciunt eius voluntatem. qui autẽ non credunt, & non faciunt eius voluntatem, filij & angeli sunt diaboli, secundũm id quod opera diaboli faciunt. Ireneus. lib. 4. 79. c. 2. Tanquam, vel sicut.

e. Ex ipsa verbi locutione cognoscitis quia prius vox sit, vt verbum postmodum posita audiri. Ioannem ergo vocem esse asserit, quia verbum præcedit. Albinus in Ioan.

ei, Quid ergo baptizas, si tu non es
Christus, neq; Elias, neq; Prophe-
ta? Respõdit eis Ioannes, dicẽs, Ego
D
† Matth. 3.c baptizo in aqua: medius autem ve-
Marc. 1.b strum stetit quẽ vos nescitis. † Ipse
Luc. 3.d est qui post me venturus est, qui ante
Act. 1.a & me factus est: [1] cuius ego nõ sum di-
19.a gnus vt soluã eius corrigiam calcia-
mẽti. Hæc in* Bethabara facta sunt
trans Iordanẽ, vbi erat Ioannes ba-
ptizans. [3] Altera die vidit Ioannes
†De consecra. Iesum venientem ad se, & ait, † Ecce
dist. 3. Veram agn9 dei, [4] ecce qui tollit † peccata mundi. Hic est de quo dixi, Post
me venit vir, [5] qui ante me factus
est: quia prior me erat. & ego nescie
bam eum, sed vt manifestetur in Is-
† De pœnitẽ. rael, propterea veni ego in aqua ba-
distinct. 2. c. ptizans. Et testimonium perhibuit
Quærendum Ioannes, dicẽs, † Quia vidi spiritum
est. descendentem quasi [6] columbam de
Matth. 3.d cœlo, & mãsit super eũ. Et ego [7] ne-
Marc. 1.b scieba eum: sed qui misit me bapti-
Luc. 3.d zare in aqua, ille mihi dixit, [8] Super
E
† Distinct. 19. quem videris Spiritũ descendẽtem
Secundum. & manentẽ super eum, † hic est qui
De consec. dist. baptizat in Spiritu sancto. Et ego vi
4. in Alla ssf. di: & testimoniũ perhibui quia hic,
est filius dei. [9] Altera die iterum sta
bat Ioãnes, & ex discipulis ei [10] duo.
Et respiciens Iesum ambulantẽ, di-
xit, Ecce agnus dei. Et audierunt eũ
duo discipuli loquẽtem, & sequuti

f. Id est, quem sum Deus incarnationis mysterium comprehendere angustiis mentis humanæ, atque inepti utilitate sermonis abstinere. Ambr. de institutione virginis. cap. 14.

* Bethania.

3. Postero die.

4. Peccatum.

5. Hic est sanctus est, vt ante me esset, vt præponeretur mihi, qui prior me erat. Aug. sup. Ps. 31. h. Quare spiritus sancti columba descendit, nisi vt in columbis requiesceret, nisi vt in agnis? Scires columbã esse illã quã Noe iussus emisit ex arca, iussus celebs & electi iussit, vt typum agnoscens sacramenti. Et fortasse dicas, Cùm illa vera columba fuerit, hic quasi columba descendit, quæ modò illic specie dicimur, hic veritate? Sed quid tam verè quàm diuinitas, quæ manet semper creaturæ autem nõ potest veritas, sed species esse quare sacile salutat atque mutatur. Ambr. de iis qui mysteriis initiantur. cap. 4.

5. Non noueram.

6. Postero.

k. Hinc admoneri possumus Deū sicuti in nos beneficis nostras sub peccandi occasione, ita & nos in ipsius obsequium promptos parare, animos ad suscipiendā gratiā exhibendam, ne ultro nos offerat nobis subitæ occasiones. Chrys. ho. 18. ibidem. Hieron. 17.

7. Audierant.

l. Respicit vt Deus dicet, qui corda & renes scrutatur, videtq; qui à nihil ignorat, ad quantam & fidem & virtutem discipulus perfectionis sit: & autea quàm aliquid de eo quæsisset, tam ipsum quàm patrem eius nomine appellat: & hac re discipulum instruit eum se esse, qui cuncta ante quàm fiant nouit. Cyril. ibidem.

8. Ioannou, vel, Ioannæ.

9. Postero die.

& Iesaiæ.

sunt Iesum. k Conuersus autē Iesus, & vidēs eos sequentes se, dicit eis, Quid quæritis? Qui dixerūt ei, Rabbi (quod dicitur interpretatum, magister) vbi habitas? Dicit eis, Venite, & videte. Venerūt, & viderūt vbi maneret, & apud eum manserūt die illo: hora autem erat quasi decima. Erat autē Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus qui 7 audierat] à Ioanne, & secuti fuerant eum. Inuenit hic primùm, fratrem suum Simonē, & dicit ei, Inuenimus Messiam, quod est interpretatum, Christus. Et adduxit eum ad Iesum. l Intuitus autē eū Iesus, dixit, Tu es Simon filius 8 Ioanna:] tu vocaberis Cephas, quod interpretatur, Petrus. 9 In crastinum] voluit * exire in Galilæam: & inuenit Philippum. Et dicit ei Iesus, Sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida, ciuitate Andreæ & Petri. Inuenit Philippus Nathanaël: & dixit ei, † Quem scripsit Moyses in lege & Prophetæ: inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Et dixit ei Nathanaël: A Nazareth potest aliquid bōni esse? Dicit ei Philippus, Veni, & vide. Vidit Iesus Nathanaël venientem ad se: & dicit de eo, Ecce verè Israëlita in quo dolus nō est. Dicit ei Nathanaël, Vnde me nosti? Respondit Iesus, & dixit ei, Prius quàm te Philippus vocaret, cùm esses sub ficu vidi te. Respōdit ei Nathanaël, & ait, Rabbi, tu es filius

† Gene. 49. b
G
Deut. 18. c
Isa. 40. c
45.
Ierem. 23. a
Ezech. 34.
37. f
Danie. 9. f

Dei, tu es rex Israel. Respondit Iesus, & dixit ei, Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: l maius] his videbis. Et dicit ei, Amē, dico vobis, * videbitis cœlum apertum, & † angelos Dei ascendentes & descendentes, supra filium hominis.

† Mat. 24. c
c 28. d

Christus in nuptiis ex aqua vinum facit: inde Ierosolymam ascendens, negotiatores à templo eiicit. II.

A Anno dñi. 31.

Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ: & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autē & Iesus, & discipuli eius ad nuptias. Et deficiente vino dicit mater Iesu ad eū, Vinum non habent. Et dicit ei Iesus, Quid mihi & tibi est mulier? nondum venit hora mea. Dicit mater eius ministris, Quodcunque dixerit vobis, facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secūdum purificationem Iudæorum, capientes singulæ b metretas binas vel ternas. Dicit eis Iesus, Implete hydrias

B aqua. Et impleuerunt eas vsque ad summum. Et dicit eis Iesus, Haurite nūc, & ferte c Architiclino. Et tulerunt. Vt autem gustauit Architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat vnde esset, ministri autem sciebant qui hauserant aquam: vocat sponsum Architriclinus, & dicit ei, Omnis homo primùm bonum vinum ponit. & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu autem seruasti bonum vinum l vsque adhuc.] Hoc fecit d initium signo-

10. Mater eius.

* Amīci.

a. Quidam dicunt dominū post ieiunii apertæ prædicasse, discipulos congregasse, ac sermone de monte habito ante vini miraculū: quia legunt dominū ea discipulis in ista tum ad nuptias. Alij verò dicūt post ieiunii occulte prædicasse, & paucos discipulos congregasse per annū: & tūc ad illū paucis ad nuptias vocatum post annum: quod verius putamus, cùm primum supra 30. annorum Ceperit.

b. Metreta mēsura est capiēs bās. Budæus libr. de Asse.

c. Architriclinus, qui præsidia est apparando cōuiuio.

1. Huc usque.

d. Publicis & manifestis: quādoquidē prius signa ediderat de virgine nascēde, magos stella ducēte, 40. diēb. & totidē noctibus sine cibo ieiunāde, & plura no bis ignota quæ non sunt scripta in libro hoc.

rum Iesus in Chana Galilææ: & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius. † Post hoc descendit Capharnaum, ipse & mater eius, & fratres eius, & discipuli eius: & ibi mãserũt nõ multis diebus. Et propè erat [c] Pascha Iudæorum, & ascẽdit Iesus Ierosolymam: † & inuẽnit in templo vendẽtes boues & oues & columbas, & nummularios sedẽtes. Et cùm fecisset quasi flagellũ de funiculis, omnes eiecit de tẽplo, oues quoq; & boues, & nũmulariorũ effudit æs, & mẽsas subuertit. Et iis qui colũbas vendebãt, dixit, Auferte ista hinc, †& nolite facere domũ patris mei, domũ [2] negotiationis.] Recordati sunt verò discipuli eius quia scriptũ est, Zelus domus tuæ comẽdit me. Respondẽrũt ergo Iudæi, & dixerũt ei, Quod signũ ostẽdis nobis quia hæc facis? Respõdit Iesus, & dixit eis, †Solaite templũ hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & sex annis ædificatum est templũ hoc: & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autẽ dicebat de templo corporis sui. Cũ ergo resurrexisset à mortuis, †recordati sunt discipuli eius quia hoc dicebat, & crediderũt scripturæ, & sermoni quẽ dixit Iesus. Cùm autẽ essent Ierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderũt in nomine ei[9], vidẽtes signa eius quæ faciebat. Ipse autẽ Iesus nõ credebat semetipsum

† Matth.4.d

† Mat.21.b Marc.11.d

C

Luc.19.e 45.diff.Cum beat us. 83.dist.in.Bibliotheca. Quid est. 1.quæst.3.tex Ex multis. 2.q.7.cap.ad exclatio. † 19.q.3.c Quoniam. Psal.68.b † Mat. 26.f & 27.e

Mat.14.f & 15.e

† Psal.3.b & 56.e

D

a. Secundũ Paschã baptismate Christi, qui fuit anno ætatis 31. quam esset 29. an. & tres mẽses natus, secundum Cometiorem: ac secundum Chrysost. 30. annis eius erat nam 3. mensib. 31 annus quod nobis verisimus videtur, quam miraculum vim fecisse dicatur eodem quo facrat die 61. baptizatus, quam inspexit 30. annum, anno revolato.

b. Mercatur.

e. Sub finẽ enim Darij anno incepti est, & per 46. annos constructum, sub undecimo Xerxis anno consummatũ est. Prosp. Et verisimile anno Cyri 24. inceptũ esse compertum habemus, usque ad 30. an. Darij filij Histaspis: ad quem sunt anni 46. à quo ad Christũ nostrum sunt 490. anni ex 70. hebdomadibus emergentes.

ipsum eis, eo quòd ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat vt quis testimoniũ perhiberet de homine. ipse enim sciebat q̃d esset in hoĩe.

Nicodemi super regeneratione instruit:
Iubeam lustrando, baptizat vnde Ioannis discipulos æmulantes Ioannes ipse arguit. III.

A

Act.5.31. † Iosue 7.c Matth.21.c

† Rat autẽ homo ex Pharisæis, Nicodẽmus nomine, princeps Iudæorũ. Hic vẽnit ad [a] esum[a] nocte, & dixit ei, † Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister. nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Respõdit Iesus, & dixit ei, Amẽ amen dico tibi, † nisi quis [1] renatus] fuerit denuò nõ potest videre regnum Dei. Dicit ad eum Nicodemus, Quo modo potest homo [2] nasci] cùm sit senex? Nũquid potest in vẽtrẽ matris suæ iterũ introire, & renasci? Respõdit Iesus, Amẽ amen dico tibi, [b] nisi quis renat[9] fuerit ex aqua & Spiritu sancto, [c] nõ potest introire i regnũ dei. Quod natũ est ex carne, caro est: & quod natũ est ex spiritu, spirit[9] est. Nõ mireris quia dixi tibi, Oportet vos nasci denuo. † Spirit[9] vbi vult spirat: & vocẽ ei[9] audis, sed nescis vnde veniat, aut] quò vadat: sic est omnis q̃ natus est ex spiritu. Rñdit Nicodemus, & dixit ei, Quo modo possunt hæc fieri? Rñdit Iesus, & dixit ei, Tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Amẽ amẽ dico tibi, quia] q̃d scim[9], loquimur, & quod vidim[9]

† De transf. di. 4. Filius. Non debitus.

† De bapt. Multos. Non ut appareret. Debitum.

† De renat. Nisi cum prudentia. Psal. 134.b

B

a. Cùm esset magister in Israel, & inter magistros unus, patrim discere erubuit, & ideo nocte venit.

1. Natus.

2. Renasci.

b. Vtique nullũ excipit, nõ infantẽ, nõ aliquã præcentum necessitate. Ambro. de Abraham lib. 2. cap. 11.

c. Nec putes quòd etiam si unũ pleraque celat, omnem iustitiam, baptismũ verò nõ accipias, ipse posse habere apud Deum. Iam petitur maiore pœna dignus est qui bona opera non bene operatur. Deus autem iustificationem collectum sacramento baptismi consignavit. Clemens lib. 6. Recognitionum.

testamur, & testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis & non [3] creditis:]quomodo si dixero vobis cœlestia,credetis ? † Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo [d] filius hominis, qui est in cœlo. † Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto,ita exaltari oportet filium hominis: vt omnis qui credit in ipsum,non pereat,sed habeat vitam æternam. † Sic enim Deus dilexit mũdum , vt filiũ suum vnigenitum [4] daret:] vt omnis qui credit in eum , non pereat , sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus filium suum in mundum vt iudicet mundũ,sed vt [5] saluetur mundus per ipsum. † Qui credit in eum, non iudicatur . qui autem non credit,iam iudicatus est: quia non credit ĩ nomine vnigeniti filij dei. Hoc est autem iudicium: quia † lux venit in mundum,& dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem : erant enim eorum mala opera. † Omnis enim qui [5] malè agit,odit lucem, & non venit ad lucem: vt non arguantur opera eius. [e] Qui autem facit veritatem,venit ad lucem, vt manifestẽtur opera eius, [f] quia in Deo sunt facta. Post hæc venit Iesus & discipuli eius in Iudæã terrã : & illic demorabatur cum eis,† & baptizabat. Erat autem & Ioannes baptizãs in Ænõ iuxta Salim : quia aquæ multæ erant illic . & veniebant, & baptizabãtur. Nondũ enim missus fuerat

† Epho.4.b

† Num.21.b

† 1.Ioan.4.b

† De pœnit. dist. 4. Benedictus.

† Sup.1.a

† De offic. dom. Consuluit 18.quæst.2.c Peruenisti sanè.

† Mat.11.d 2.Ioan.5.b Isa.21.a Abac.2.a

† De cons.dist. Quando ab Ieroso lymis. Isa.4.a

rat Ioannes in carcere. Facta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione. Et venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei, Rabbi,qui erat tecum trans Iordanem , cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat , & omnes veniunt ad eum. Respondit Ioannes, & dixit, Non potest homo accipere quicquam , nisi fuerit ei datum de cœlo. Ipsi vos mihi testimoniũ perhibetis quòd dixerim, Nõ sum ego Christus : sed quia missus sum ante illum. Qui habet sponsam , sponsus est : amicus autem sponsi qui stat & audit eum , gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est. [g] Illum oportet crescere : me autem minui. Qui desursum venit, sup omnes est. Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur : qui de cœlo venit, super omnes est. Et quod vidit & audiuit, hoc testatur : & testimoniũ eius nemo accipit. Qui [7] autem acceperit] eius testimoniũ, † signauit quia deus verax est. † Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur . non enim ad mensuram dat deus Spiritum. Pater diligit filiũ: † & omnia dedit in manu eius. † Qui credit in filium, habet vitam æternam : † qui autem incredulus est filio, nõ videbit vitam, sed ira dei manet super eum.

Iesus itinere fatigatus cum Samaritana loquitur : in Chana Galilææ reguli puerum sanat. IIII.

37. *Ioncis ch semisse. Est & alia Enon, quæ & Gehenõ in suburbiis Ierosolymæ, ad radices montis Mariæ, vbi erat idolũ Moloch œnenon, cuius faciei vituli , pars reliqua hominis per vtrasque manibus , ad recipiendum pueros immolãdos paratiz unde Gehẽna, locus tormentorum, & sepulchri pro inferno, ab illa valle Gehennon dicta.*

g. *Vade vocie sua pertranseuntem, & verbi gloriã permanentem , Illum oportet crescere quia cum homo putaretur, Deus erat: Iohannem autem minui, quia cũ Deus crederetur, homo erat: & quia per omnem mundum Christi Euangelia dilatatur , & Ioannis pro tempore sinitur. Eusseb. Emiss. de S. Ioan.homil.1.*

7. *Accipit.*

8. *Credidistis.*

d. *Ac si dicat , Ne arbitreris ita me accusasse esse vt nul lus Deo notorũ qui à terra quicquam ex cœlo venio , qui nemo propterea ascendisse illuc habito, & nõ solum, sed & vbique, Christo. Vnus, unus Christus sit ecclesia Sancti autẽ merito dicuntur esse, vt sequantur membra, quo caput præcedit, vt sit in cœlo corporis Christi plenitudo. Eucherius.*

4. *Dederit.*

5. *Malo.*

e. *Ecce hic opera hominis in Deo facta legimus , & ad substantiã tamẽ diuinã referre nõ possumus : Sed aut per ipsum facta cognoscimus , vt est illud Apostolicũ , Quod omnia per ipsum sint in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Ambr. de fide lib.3.cap.3.*

6. *Quòd.*

f. *Ennon in 8. Iapide Scytopolin , quæ & Bethsan dicitur in qua Philistiæi Saulis & nostrorũ eadem capitibus truncata in Iudæorum contumeliam suspenderunt : vt 1. Reg. vltimo : distans à Ierosolymis*

VT ergo cognouit Iesus quia audierũt Pharisæi quòd Iesus plures discipulos facit, & † baptizat, quàm Ioannes, (quanquam Iesus *non baptizaret, sed discipuli eius) reliquit Iudæam, & abiit iterum in Galilæam. oportebat autẽ eum trãsire per Samariam. Venit ergo in ciuitatem Samariæ quæ dicitur [a] Sichar: † iuxta prædiũ quod dedit Iacob, Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob. Iesus *autem] fatigatus ex itinere, sedebat sic, supra fontem. Hora autem erat quasi sexta. Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Iesus, Da mihi bibere. Discipuli enim eius abierãt in ciuitatem vt cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana. Quomodo tu, Iudæus cum sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim [2] coũtuntur] Iudæi * Samaritanis. Respondit Iesus, & dixit ei, Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere: tu forsitã petisses ab eo, & dedisset tibi [b] aquam viuam. Dicit ei mulier, Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est: Vnde ergo habes aquam viuam? Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius? Respondit Iesus, & dixit ei, Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: [c] qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed

A Anno 31.

† De consec. dist. 4. c. Quando ab Iesu Salvatore

† Genes. 33. d Ios. 24. b

B

† Ioan. 7. f. De pœn. dist. 2. cap. Christum

sed aqua quã ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitã æternã. Dicit ad eũ mulier, Domine, da mihi hanc aquam: vt nõ sitiam, neque veniam huc haurire. Dicit ei Iesus, Vade voca virum tuum, & veni huc. Respondit mulier, & dixit, Non habeo virum. Dicit ei Iesus, Bene dixisti, Quia non habeo virum. quinque enim viros habuisti: & nunc quem habes, nõ est tuus vir. Hoc verè dixisti. Dicit ei mulier, Domine, video quia Propheta es tu. Patres nostri in mõte hoc adorauerũt: & vos dicitis quia Ierosolymis est locus vbi adorare oportet. Dicit ei Iesus, Mulier, crede mihi † quia venit hora quando [d] neq; in monte hoc, neq; in Ierosolymis adorabitis patrem. † Vos adoratis quod nescitis: [e] nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed venit hora & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate. Nam & pater tales quærit, qui adorẽt eum. † Spiritus est deus: & eos qui adorãt eũ, in spiritu & veritate oportet adorare. Dicit ei mulier, Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus. Cùm ergo venerit, ille nobis annũciabit omnia. Dicit ei Iesus, Ego sum qui loquor tecum. Et [f] continuò venerũt discipuli eius: & mirabãtur quia cum muliere loquebatur, nemo tamen dixit, Quid quæris, aut quid loqueris cum ea? [g] Reliquit ergo hydriam suam mulier. & abiit in ciui-

† Deut. 12. d

† 4. Reg. 17. f. & Luc. 7. c. 2. Cor. 3. d 2. Cor. 3. d

† Ioan. 7. f. 8. Quidam autẽ. 9. Anthropomorphita.

a Ysbec. *Quæ prius Sichem à filio Emor in ea pro sexpro Dinæ filia Iacob occisis, quæ antea dicebatur Salem, & inde dicta est Sicima, & Sicuria, nũc autem dicitur Neapolis: non procul ab ea sepulchrũ, quo ossa Ioseph humata legũtur, Iosue vlt.*

2. Cõmercia habẽt. * Ergo.

* Cum.

b. *De quo Zacha. 14. Et erit in die illo, exibunt aquæ viuæ de Ierusalem, hoc est, Euangelicæ doctrinæ fermo, quo quam profectus sit ne Iudæa & Ierusalem, disseminatus postea est in omnem terram. Eusebius.*

c. *Quo & ipsum baptismum salutaris aquæ significatur: quod semel sitiret sanitas, nec ratum staret. Cyprian. Epist. lib. 2. epist. 3*

d. *Quibus paßim nescibant Samaritani quod adiuarẽt. Quoniam in certo & sibi conscripto loco esset, & quasi circũdata posse Deũ arbitrabãtur, ita eũ colebant. Chrysost. ibi. hom. 32.*

e. *Ex persona quidẽ laudatum dictũ est, sed nũ omnium Iudæorum? imo reprobrorum Iudæorũ, sed de qualibus fuerãt Apostoli, qualesque vbique prophetæ, qualesque fuerunt omnes sancti, qui omnia sua venderẽt, & pecunia vilia suauium ad pedes Apostolorum posuerunt. Nõ repulit enim Deus plebẽ suã quã præscisset, Augustinus ibi.*

f. *Interim.*

g. *Nõ ergo imitãdus est ille sexus, qui in loquendo abundat, sed multiplicanda sunt quæ accepit. Quod probe nouãtia illa mulier sciens, quæ Samaritanis omnibus quod acceperat propalauit, quæ nũ equã à terrestri hausit fonte, nec terrestre hydriam domũ reportauit, sed cœlestis sibi gratiæ & doctrinæ plena ad docendos alios profecta est. Cyrillus ibi.*

tatẽ,& dicit illis hominib⁹,Venite, & videte hominem qui dixit mihi omnia quæcunque feci. nunquid ipse est Christus? Exierunt ergo de ciuitate & veniebãt ad eum. Interea rogabant eum discipuli, dicẽtes, Rabbi,manduca. Ille autẽ dixit eis, Ego cibum habeo mãducare quem vos nescitis. Dicebãt ergo discipuli adinuicẽ,Nũquid aliquis attulit ei mãducare? Dixit eis Iesus,[5] † Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui misit me, vt perficiã opus eius. E Nónnevos dicitis quòd adhuc quatuor mẽses sunt,& messis venit? Ecce dico vobis, † Leuate oculos vestros,& videte regiones,quia[3] albæ sunt]iam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit,& cõgregat fructum in vitam æternã: vt & qui seminat, simul gaudeat & qui metit. In hoc enim est verbũ verum: quia alius est qui seminat,& alius est qui metit. Ego misi vos metere quod vos nõ laboraſtis: alij laborauerũt, & vos in labores eorũ introistis. Ex ciuitate autẽ illa multi crediderunt in eum Samaritanorũ, propter verbum mulieris testimoniũ perhibẽtis,Quia dixit mihi omnia quæcunque feci. Cũ venissent ergo ad illũ Samaritani,rogauerũt eum vt † ibi] maneret. [h] Et mansit ibi duos dies. Et multò plures crediderunt]in eum propter sermonẽ eius. Et mulieri dicebant,Quia iam nõ propter tuam loquelam credimus. Ipsi enim

5. Quis autẽ iudicior cibus quàm facere voluntatẽ Dei? Quem cibũ sibi solitum Dominus abundare ostendebat, sicut scriptum est in euãgelio,Meus cibus est,&c. Ambr. offic. lib.1.cap.31. Et est cibus mentis quo epulatur anima, de quo alt dominus,Meus cibus est,&c. Hic cibus angelorũ est, vt diuino famulẽtur imperio. Nulla illic cura mensarũ, nullus ciuiliorũ vsus, nullæ repositæ epulæ, nullus vini potus aut sitiendi, nulla dissensio corporũ, nulla vestis offensio. Idem de Elia & ieiunio cap.3.

3. Albescunt.

4. Apud ipsos.

h. Ideo & pũ ipsis cibus cũmultrantes obsecrabant illũ, vt perpetuò apud ipsos esset. Manere enim hoc, significat perpetuum domicilium apud illos habere. Verum ille in hoc non obtemperat, sed ad duos rursum dies manet:unde & multò plures crediderũt propter doctrinam eius. Theophylact. ibidem.

† Deuteron.8. 3. Iuxta Hebr. 1. in fi.

† Isai.40.8 & 55.10 Luc.10.2

F

audiuimus,& scimus,quia hic est verè saluator mundi*. Post duos autem dies exiit inde: & abiit in Galilæam.† Ipse enim Iesus testimonium perhibuit quia Propheta in sua patria honorem non habet. Cùm ergo venisset in Galilæam. † exceperunt eum Galilæi, cùm omnia vidissent quæ fecerat Ierosolymis ĩ die festo: & ipsi enimvenerant ad diẽ festum. Vẽnit ergo iterum * in Cana Galilææ vbi fecit aquam vinum. [l] Et erat quidam regulus cuius filius infirmabatur,Capharnaum. Hic cùm audisset quia Iesus adueniret à Iudæa in Galilæam,abiit ad eum: & rogabat eum vt descẽderet & sanaret filium eius. [5] incipiebat enim mori.] Dixit ergo Iesus ad eũ, [k] Nisi signa & prodigia videritis,non creditis.] Dicit ad eum regulus, Domine, descende priusquàm moriatur filius meus. Dicit ei Iesus, Vade, fili⁹ tuus viuit. Credidit homo sermoni quẽ dixit ei Iesus,& ibat. Iam autem eo descendente,serui occurrerũt ei: & nuntiauerũt dicentes quia filius eius viueret. Interrogabat ergo horam ab eis in qua meliùs habuerat.] Et dixerũt ei, quia heri hora septima reliquit eũ febris. Cognouit ergo pater quia illa hora erat in qua dixit ei Iesus, Fili⁹ tuus viuit. & credidit ipse, & domus eius tota. Hoc iterum secundũ signum fecit Iesus, cùm venisset à Iudæa in Galilæam.

† Mat.13.5 Marc.6.4 Luc.4.c † Mat.4.b Marc.1.b Luc.4.c Mat.9.8.4

* Christus.

* Iesus.

i. Sine quòd regis esset genere, siue quòd alia principatus dignitate fungeretur, regulus appellatur. Chrysost. ibi. homil. 34.

5. Erat enim moriturus.

k. Arguit hominem in fide tepidũ & frigidum, aut omnino nullius fidei, sed tẽtare cupientẽ de sanitate filij sui, quanam esset Christ⁹, quit esset, & quanta posset. Verba enim retantis audimus, cor diffidentis non vidimus: sed ille pronunciauit, qui & verba audiuit, & cor inspexit. Aug. ibid. Tract. 16. 6 Credetis.

7. Habaccuc.

Languidus ad piscinam sanatus, Iudæis hoc se à Christo consequutum fuisse nunciat: quod Christus se à patre habere probat. V.

POst hæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Ierosolymam. Est autẽ Ierosolymis[1] in Probatica,]piscina quæ cognominatur Hebraicè [2 a] Beth-sida,] quinque porticus habẽs. In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorũ, expectantium aquæ motum. Angelus autem domini descendebat secundũ tempus in piscinam: & [3] mouebatur aqua.] Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat à quacunque detinebatur infirmitate.[b] Erat autem quidã homo ibi triginta & octo annos habẽs [4] in infirmitate sua.] Hunc cùm vidisset Iesus iacentem, & cognouisset quia iam multum tempus haberet, dicit ei, Vis sanus fieri? Respondit ei languidus, Domine, [c] hominẽ non habeo, vt cùm turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: dum venio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei Iesus, Surge, tolle grabãtũ tuũ, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille. & sustulit grabãtum suum, & ambulabat. Erat autem sabatum in die illo. Dicebant ergo Iudæi, illi qui sanatus fuerat, Sabbatum est, non licet tibi tollere grabãtum tuum. Respõdit eis, Qui me sanũ fecit, ille mihi dixit, Tolle grabãtum

1. *Ad probaticam, vel, super probaticam. Hieronymus.*

2 a. *Bethesda, hoc est, domꝰ effusionis, siue discursus aquarum fluentiũ à templo post immolatam oblationẽ. Probatica autẽ, id est ouinum, cacellũ erat ierosolymis ouium, iuxta templum, propè quod erat illa piscina. Augustinus ibid.*

3. *Turbabat aquã.*

b. *Heri in loco deambulabat, terebilem & negligitur, nec habebat hominẽ, qui, cùm aqua turbata esset, te in piscinam mitteret, hodie inuenisti hominẽ quidem & Deum, scilicet Deum hominem Greg. Nazian. in sanctã lauacrũ.*

4 a. *languere.*

c. *Vide vbi baptiza eis, vnde sit baptisma, nisi de cruce Christi, de morte Christi: ibi est omne mysterium, quia pro te passus est: in ipso redimeris, in ipso saluaberis. Hominem, inquit, non habeo: quia per hominem mors & per hominem resurrectio mortuorum. Nõ poterat descendere, nũ poterat saluari, qui non credebat quòd dominus Iesus carnem susceperit ex virgine. Ambros. de sacrament. lib. 2. cap. 2.*

grabãtum tuum, & ambula. Interrogauerũt ergo eum, Quis est ille homo, qui dixit tibi, Tolle grabãtum tuum, & ambula? Is autẽ qui sanus fuerat effectus nesciebat quis esset. Iesus enim declinauit à turba constituta in loco. Posteà inuenit eum Iesus in templo, & dixit illi, † Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid cõtingat. Abiit ille homo, & nuntiauit Iudæis quia Iesus esset, qui fecit eum sanũ. Propterea persequebãtur Iudæi Iesum, *quia hæc faciebat in sabbato. Iesus autem respondit eis, [d] Pater meus vsq; modò operatur: & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eũ Iudæi interficere: quia nõ solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Respõdit itaque Iesus, & dixit eis, Amen amen dico vobis, nõ potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Quæcunque enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit. Pater enim diligit filiũ, & omnia demõstrat ei quæ ipse facit, & maiora his demõstrabit ei opera, vt vos miremini. [e] Sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat: sic & filiꝰ quos vult viuificat. Neq; enim pater iudicat quenquam: sed omne iudiciũ dedit filio, vt omnes honorificẽt filium, sicut honorificãt patrem. Qui nõ honorificat filium non honorificat patrem qui misit illum. Amen

† *De pan. lib. 3. cap. Adhuc. De pœnit. & remiss. Cum inimicitias.*

* *Et quærebãt eum interficere.*

d. *Operatur vsque nunc quia omnia ex his generibus prima facilis illis sex diebus mysticis facit. Eucherius. Gene. 2. cap.*

e. *Die ergo quos viuificauerit filius, & pater viuificare nouerit? Cùm autem filius quos vult viuificet, & operatio vna sit, videt quia non solum filius voluntatem patris, sed etiam pater filij scientiam voluntatem. Ambros. de fide, lib. 2. cap. 3.*

amen dico vobis quia qui verbum meū audit, & credit ei qui misit me, habet vitā æternam. Et in iudicium non [5]venit:]sed [6]transiet]à morte in vitam. Amen, amen dico vobis quia venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei: & qui audierint, viuent. Sicut enim pater habet vitam in semetipso: sic dedit & filio habere vitam in semetipso: † & potestatē dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Nolite mirari hoc: quia vēnit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocē* filij Dei:]† & procedēt qui bona fecerūt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerūt, in resurrectionē iudicij. † Non possum ego à meipso facere quicquā. Sicut audio, iudico: & iudicium meum, iustū est. † quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me*. Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. † Alius est qui testimoniū perhibet de me: & scio quia verū est testimonium [7]eius] quod perhibet de me. † Vos misistis ad Ioannem: & testimoniū perhibuit veritati. Ego autem nō ab homine testimonium accipio: sed hæc dico vt vos salui sitis. [8] Ille erat lucerna ardens & lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius. Ego autē habeo testimoniū maius [7] Ioanne.]† Opera enim quæ dedit mihi pater vt perficiam ea: ipsa opera

E

F

quæ

5. *Venit.* 6. *Transijt, vel, trāsijt.*

† *De pœnis dist. 2. Christus. vers. Cum eri.*

† *Matt. 25.d*

† *De cōsecra. dist. 5. cap. 5.*

† *Infr. 6.d*

† *Infr. 8.e*

† *Matth. 3.d Infr. 1.e*

† *Infr. 14.e*

Nō quia filius Dei est, æqualis est patri, non accepit hanc potestatē iudicium faciēdi, sed habet illā à patre in æterno: accepit autem illā vt boni & mali eum viderēt iudicantē, quia filius hominis est. Visio quippe filij hominis exhibetur & malis. Nā visio formæ Dei nō nisi mundis corde, quia ipsi Deum videbunt. Albi. ibid.

* *Eius.*

* *Patris.*

7. *Magnū testimonium perhibet mihi.*

Magnus est enim cui perhibetur, sed maior est ipse qui perhibet, Ille, inquit, erat lucerna ardens & lucēs. Est enim tātum lucere, tantum: tantūm ardere, parum: ardere & lucere, perfectū. Bernardus in nativita. beati Ioan. Bapt. Sermo.

8. *Quām Ioannis, (sub testimonium.*

b. Si quidem Ioannis testimonium poterat quidpiā calumniari, tāquam ad gratiam faciens, (quanquam hoc vere dici nō poterat aduersus vitā

quæ ego facio, testimonium perhibent de me quia pater misit me. † & qui misit me pater, † ipse testimonium perhibuit de me. neque vocem eius vnquàm audistis, neq; speciem eius vidistis. Et verbū eius nō habetis in vobis manēs: quia quem misit ille, huic vos nō creditis. Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me, & non vultis venire ad me vt vitam habeatis. Claritatem ab hominibus non accipio. Sed cognoui vos quia dilectionem Dei nō habetis in vobis. [1] Egoveni in nomine patris mei, & non [3] accepistis] me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam abinuicem accipitis: † & gloriam quæ à solo Deo est, nō quæritis? Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud patrem. est qui accusat vos, Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi: crederetis forsitan & mihi. † de me enim ille scripsit. Si autē illius literis non creditis: quomodo verbis meis non credetis?

Quinque hominū milibus satiatis, Christus in montē oraturus turbas fugit: super aquas orta tempestate ambulās, Capharnaum restitutus, veri panis mysterium explicat. VI.

A Post hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis: † & sequebatur eum multitudo ma-

† *Infr. 8.e Matth. 3.d & 17.e*

† *2. Cor. 4.e*

† *Gene. 3.e 22.d. 49.d Deut. 18.e*

Mande. 32. † 33. dist. 2.

qui omni tum diligentia sua fungebatur muneres) verūm opera Christi omni suspitione libera tūlerunt, ea contentiosa obturabant. Eutymius ibid.

1. Ad illud autem quod Christus dixit, Ego veni in nomine patris mei, hoc scire oportet quod hoc ideo dixerit vt principium ac causam sui patrē esse demōstraret. Ex eo verò quod dictū est, Eum tertio baptizate in nomine patris & filij & spiritus sancti: non est putandum vnum traditum esse nomen. Basil. Epist. 64.

8. Accipitis.

2. Quæ ista sunt de quibus dixit, Post hæc? Mirabilis igitur medicus dominus in Ierosolymis visus est, qui relicta ciuitate annorū xxxviii. nulla medicina, nullo remedio, sed solo verbo, vt Deus, potestate, nutu atque imperio suo curauit. Surge, inquit, tolle lectulū tuum, & va-

de sin demũ tam. Verũm, quoniã sabbatum erat, molẽste tolerant ludei, qui vsitati nimiam licentiã hoc habebant, qui maiu peccati, quam ægrotus ille morbi vinculis stringebantur. Vtrũ hæc igitur omnia gesta simul & dicta, necessario ab Ierosolymis abiit. Cyril. ibid.

* Eius.

b. Scilicet tertium à Christi baptismo.

2. Sufficerent.

* Illorum.

c. Quamobrẽ cùm solus facit signa, nihil eiusmodi dicit: præsente autẽ multitudine, vt Deo & patri adnexi parerent, gratias agẽdo omnem penitus auferr suspitionem. & dein discumbẽtibus, & impleti sunt. Ecce inter dominum & seruum differtia. Illi enim ad mensã non nisi gratiam, dimittebant miracula: Deus autẽ absolutæ potestatis, per quã abunde operatur. Chrysostom. in Ioan. Homil. 42.

* Discipulis, discipuli vero.

gna, qa videbãt*signa quæ faciebat super his qui infirmabãtur. † Subiit ergo in montẽ Iesus: & ibi sedebat cũ discipulis suis. Erat autẽ proximum [b] Pascha, dies festus Iudæorũ. Cùm subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eũ, dicit ad Philippũ, Vnde ememus panes, vt manducẽt hi? Hoc autẽ dicebat tentans eum. ipse enim sciebat quid esset facturus. Respõdit ei Philippus, Ducentorũ denariorum panes nõ [1] sufficiũt Ieis, vt vnusquisq; * modicũ quid accipiat. Dicit ei vnus ex discipulis eius, Andreas, frater Simõnis Petri, Est puer vnus hic qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces: sed hæc quid sũt inter tãtos? Dicit ergo Iesus, † Facite homines discumbere. Erat autẽ fœnũ multũ in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque milia. † Accepit ergo Iesus panes: [c] & cùm gratias egisset, distribuit* discumbentibus, similiter & ex piscibus quantũ volebant. Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis, † Colligite quæ superauerunt fragmẽta ne pereant. Collegerũt ergo, & impleuerũt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis [2] & duobus piscibus, quæ superfuerunt iis qui manducauerãt. Illi ergo homines cùm vidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant, Quia hic est verè propheta qui venturus est in mundum. † Iesus ergo

Matth.4.d
Marc.13.b
Luc.4.b
† Mat.14.b
Marc.6.a
Luc.9.b

† Mat.14.b
Marc.6.b
Luc.9.b
† 36. dist. Qui
Ecclesiã.

B

† Mat.14.d
& 15.c
Marc.6.f
& 8.a
Luc.9.b

† Mat.14.d

Marc.6.g
Luc.6.b

ergo cùm cognouisset quia venturi essent vt raperent eum, & facerẽt eũ regem, fugit iterum in montem ipse solus. Vt autem sero factum est, descenderunt discipuli ei [b] ad mare. Et cùm ascendissent nauim, venerunt trãs mare in Capharnaum. Et tenebræ iam factæ erant: & non venerat ad eos Iesus. † Mare autem, vento magno flãte, exurgebat. Cùm remigassent ergo quasi stadia vigintiquinq; aut triginta, [d] vident Iesum ambulãtem super mare, & [2] proximum nauifieri,] & timuerũt. Ille autẽ dicit eis, Ego sum, nolite timere. Voluerũt ergo accipere eũ in nauim: & statim nauis fuit ad terrã * quam ibãt. Altera die, turba quæ stabat trãs mare vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, * & quia nõ introisset cũ discipulis suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent: aliæ verò superuenerũt naues à Tyberiade iuxta locũ vbi mãducauerant panẽ, gratias [3] agẽtes deo.] Cùm ergo vidisset turba quia Iesus nõ esset ibi, neq; discipuli eius, ascenderũt in nauiculas & venerunt Capharnaũ quærentes Iesum. Et cùm inuenissent eum trans mare, dixerũt ei, Rabbi, quando huc veniſtiſ? Respõdit eis Iesus, & dixit, Amen, amen dico vobis, [c] quæritis me non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in viam æternam, quẽ filius hominis dabit vobis.

† Mat.14.c
Marc.6.g

d, Ad eos ergo quã implens le, venit Iesus & quamdo scalcans fluctus, oẽs tumores mundi habet sub pedibus, oẽs ecclesiastes seculi premens & tamẽ tant a suã tribulationes, vt etiam ipse qui credidérunt in Iesum, & quiconantur perseuerare, expauescant, nec deficiant. Albi. ibidem.

2. Prope nauem euntem.

* Ad.

* Illa, in quam ingressi fuerant discipuli eius.

3. Agente domino.

c. Vt quidẽ, Iquit, quæritis me propter panes, quia cibum illũ dẽsideratis. Oportet aũt nos nõ tãm dedítos esse vtiti, sed maxime spiritalem agere curam, & non omnem sollicitudinẽ in corporalem cibũ insumere. Ns illam cibũ vocat qui perit. Theophyla. ibidem.

Hũc enim pater signauit Deus. Dixerũt ergo ad eum, Quid faciemus vt operemur opera Dei? Rñdit Iesus, & dixit eis, Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quẽ misit ille. Dixerunt ergo ei, Quod ergo tu facis signũ, vt videamus, & credamus tibi? Quid operaris? Patres nostri mãducauerũt manna in deserto, sicut scriptũ est, Panẽ de cœlo dedit eis mãducare. Dixit ergo eis Iesus, †Amen amen dico vobis, [f] nõ Moyses dedit vobis panẽ de cœlo, sed pater meus dat vobis panẽ de cœlo verũ. [g] Panis enim *verus] est q de cœlo descẽdit, & dat vitã mũdo. Dixerunt ergo ad eũ, [h] Domine, semper da nobis panẽ hũc. Dixit autem eis Iesus, Ego sum panis vitæ: †qui venit ad me, nõ esuriet: & qui credit in me, non sitiet †vnquã.] Sed dixi vobis quia & vidistis me, & nõ *credidistis.] Omne quod dat mihi pater, ad me veniet: & eũ q venit ad me nõ eiicia foras. quia descendi de cœlo, non vt faciã voluntatẽ meã, sed voluntatem eius qui misit me. Hæc est enim volũtas eius qui misit me, patris: [i] vt omne quod dedit mihi nõ perdã ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die. Hæc est autẽ volũtas patris mei qui misit me: vt omnis qui videt filiũ, & credit in eũ, habeat vitã æternã, & ego resuscitabo eũ ĩ nouissimo die. Mur-

† Exod. 16.d Num. 11.b Matth. 16.a Marc. 3.b 1. Ioan. 3.d Psal. 77.e Sap. 16.d Ezech. 16.c Num. 11.b

† Eccle. 24.d Matth. 26.d Marc. 14.d Luc. 22.c Sapi. 5.c

† Ioan. 16.c

† De consec. dist. 2. cap. Christus. Vernan. Ofia.

† 24.q.1.c Ambrosius. 2. Cor. 11. c

f. Sed tamen panem illum qui mãducauerũt, omnes in deserto mortui sunt. Ista autem esca quã accipis, ille panis viuus qui de cœlo descẽdit, vitæ æternæ substantiã subministrat: & quicunque hunc panẽ mãducauerit, nõ morietur in æternum: & corpus est Christi. Amb. de eis qui mysteriis initiantur, c. 8.

g. Sed caro nõ descẽdit è cœlo: hoc est, carnem assumpsit in terris ex virgine: quomodo ergo descẽdit panis è cœlo, & panis viuus? Quia idẽ dominus noster Iesus Christus cũ forma est & diuinitatis & corporis: & tu, qui accipis panem, diuinæ eius substantiæ in illo particulari alimento, Ambros. de sacr. lib. 6. ca. 1.

** Dei.*

h. Hunc panem dedit Apostolis, vt diuideret populo credentium hodieq; dat nobis eum, quẽ ipse quotidie sacerdos cõsecrat suis verbis. Hic ergo panis salutis est esca fidelium. Amb. de benedictis patriarchis, cap. 9

i. In æternum.

** Crediti.*

i. Totã videlicet hominẽ, quæ totã nascẽdo susceperat. Tunc enim quæ perierat, & in inferioribus obruebatur, humanis salutaribus tota portabitur: & quæ peccatis languida fuit, clementia inditis sustentabitur. Tunc videbit illam quem compunxerunt. Hieron. ad Pammachium.

E Murmurabãt ergo Iudæi de illo, quia dixisset, Ego sum panis [k] viuus] qui de cœlo descendi: & dicebant, *

† Mat. 13.d Marc. 6.a Luc. 4.d

† Nonne hic est * filius Ioseph, cuius nos nouimus patrẽ & matrẽ? Quomodo ergo dicit hic, Quia de cœlo descẽdi? Respondit ergo Iesus, & dixit eis, Nolite murmurare iuuicem.

† 23.q.4.c Nabuchodonosor. in fine.

† [k] Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum: & ego resuscitabo eum in nouissimo die. † Est scriptum in prophetis, * Erũt omnes docibiles dei. Omnis qui audiuit à patre, & didicit: venit ad me. Non quia patrem [l] vidit] quisquã, nisi is qui est à deo: hic vidit patrẽ. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternã. [i] Ego sum panis vitæ. † Patres vestri mãducauerũt manna in deserto: & mortui sunt. Hic est panis de cœlo descẽdens: vt [o] si quis ex ipso manducauerit, nõ moriatur. Ego sum panis viuus, qui de cœlo descẽdi. Si quis mã ducauerit ex hoc pane, viuet in æternum: † & panis quem ego dabo, caro mea est * pro mundi vita. Litigabant ergo Iudæi 7 adinuicem,] dicentes, Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad mandu-candum? Dixit ergo eis Iesus, † Amen, amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnẽ, & bibit meũ sanguinẽ, * habet vitã æternã: & ego resuscitabo

† Ioan. 6.c

† Isa. 54.d Ier. 31.f

† Ioan. 16.c

† De consec. dist. 2. cap. Christus. Vernan. Ofia.

† 24.q.1.c Ambrosius. 2. Cor. 11. c

** Iesus.*

k. Sed hoc ideo dixit est, vt illam fidẽ, sine qua nemo ad Christum venit, ex patris haberi munere nouerimus, secundum illud, Beatus es Simõ Bar-iona, quia caro & sanguis nõ reuelauit tibi, sed pater meus qui est in cœlis. Ambr. de vocatione gentil. li. 2. c. 9.

** Et.*

l. Videritq;

l. Aduertimus igitur maioris esse virtutis gratiam, quam naturam, & adhuc tamẽ prophetiæ benedictionis numeramus gratiã. Quòd si tantum humana valuit benedictio vt naturã conuerteret, quid dicimus de ipsa cœlesti operatione diuina, vbi verba ipsa domini salutoris operãtur? Nam sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur. Quòd si tãtum valuit sermo Eliæ vt ignẽ de cœlo deponeret, nõ valebit Christi sermo, vt species mutet elementorum? Amb. de his qui mysteriis initiantur. c. 9.

6. Quis ex ipso mãducet, &.

** Quam ego dabo.*

7. Vers.

Universidad de Navarra Biblioteca

l. Hoc est, nõ de ĩperali vita, nec de morte ipsius vitãta, qui si panem meum accepisset, viuet in æternũ, Ille enim accipit, qui se probat: qui autẽ sic accipit, non meritur pec catoris inferri: quia panis hic remissio peccatorum est. Ambr. de benedict. patriarch. c. 9.

m. Ille non incepit recedere, aut grauiter dominat meos, sed magis conuertit ad Apostolos suos dicens, Nunquid & vos vultis abire? se nanq; scitebat legẽ qua bumo libertatis sue velitate, & in abire in proprie essentiam si bimetipsi vel mortẽ appetit, vel salutẽ. Petrus tamen, super quã ædificata ab eodem domino fuerat Ecclesia, viuæ p eum nibus loquẽs, & Ecclesiæ voce respõdẽs, ait, Domine ad quẽ ibimus? &c. & nos credidimus & cognouimus quoniã tu es filius dei viui. Significans scilicet, & ĩpedens esse qui. Obedire recusarent, cuius fuit peruersæ ecclesiastici rationis, quæ in Christum credat, & quæ semel id quod cognouerit, tenacia, nũquã ab eo discedere? & hoc esse Ecclesiam, qui in deme det permanent. Cyprianus, lib. 1. Epist. 3.

8. Ho tempore. 9. Desistere retrorsum.

eum in nouissimo die. † Caro enim mea, verè est cibus, & sanguis meus, verè est potus. qui manducat meam carnẽ, & bibit meũ sanguinẽ, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me viuẽs pater, & ego viuo propter patrẽ: & qui mãducat me, & ipse viuet ppter me. Hic est panis qui de cœlo descẽdit. Nõ sicut mãducauerũt patres vestri mãna: & mortui sũt. [m] Qui manducat hunc panẽ, viuet in æternum. † Hæc dixit in synagoga docens, in Capharnaũ. Multi ergo audientes ex discipulis eius, dixerunt, †Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Sciẽs autem Iesus apud semetipsum quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis, Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis filium hominis ascendentem † vbi erat prius? Spiritus est qui viuificat: caro non prodest quicquam. verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Iesus qui essent [n] non] credentes, & quis traditurus esset eum. Et dicebat, Propterea dixi vobis quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo. [n] Ex [8] hoc] multi discipulorũ eius [9] abierunt retrò:] & iam non cum illo ambulabant. Dixit ergo Iesus ad duodecim, Nunquid & vos vultis abire? Respondit ergo ei Simon Petrus,

† De consecr. dist. 2. cap. Quia corpus. In quibus. Vltimo quidã dicit esse scripta. De consecr. dist. 2. ex. Transeãs figura & scq.

† 23. q. 4. Nabuchodonosor.

Matt. 26. d. 1 † De consecr. dist. 2. ex. Primo.

Sap. 3. f G

Domine, ad quem ibimus? † Verba vitæ æternæ habes. Et nos credimus & cognouimus quia tu es Christus filius dei. [10] Respondit ei Iesus, Nónne ego vos duodecim elegi: & ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autem de Iudã Simõnis [11] Scarioth: hic enim erat traditurus eum, cùm esset vnus ex duodecim.

Christus Iudæorũ furorem declinans vertatur in Galilæa, occultè autẽ discipulos ad diẽ festum secutus palàm in templo mirantibus cunctis prædicat. VII.

A Post hæc autem [1] ambulabat] Iesus in [2] Galilæam,] non enim volebat in [3] Iudæam] ambulare: quia quærebant eum Iudæi interficere.

† Leu. 23. f Erat autem in proximo dies festus Iudæorum, † [4] a] Scenophegia.] Dixerunt autem ad eum fratres eius, Transi hinc, & vade in Iudæam, vt & discipuli tui videant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in palàm esse. si hæc facis, manifesta teipsum mundo. Neque enim fratres eius credebant in eum. Dicit ergo eis Iesus, Tempus meum nõdum aduenit: tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos. me autem odit: quia ego testimonium perhibeo de illo [5] quia] opera eius mala sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc. ego enim [6] non] ascendam] ad diem festũ istum: quia meum tempus nondum impletum B est. Hæc cùm dixisset, [7] ipse] mansit

10. Vid.

11. Scariotis.

Ioan. 33.

1. Versabatur, & infra.

2. Galilæa.

3. Iudæa.

4. a. Scenopegia.] Resultit ex aspiratione apud Græcos dicta à fœdus habere naculis. erat enim festum apud Hebræos in memoriam habitationis patrũ suorũ in deserto per. 40. an. & à 15. die Septembris vsque ad 21. celebrabatur, vt patet Leuitici. 23.

5. Quid.

6. Nõdum ascendo.

7. Illic.

in Galilæa. Vt autem ascenderũt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diẽ festum, non manifestè, sed quasi in occulto. † Iudæi ergo quærebant eum in die festo, & dicebant, Vbi est ille? Et murmur [8] multus] de eo erat in turba. Quidam enim dicebãt, Quia bonus est. alij autem dicebant, Nõ, sed seducit turbas. Nemo tamẽ palã loquebatur de illo, propter metum Iudæorum. Iam autẽ die festo [9] mediante,] ascendit Iesus in templum, & docebat. Et mirabantur Iudæi, dicentes, Quomodo hic literas scit, cũ non didicerit? Respondit eis Iesus, & dixit, [b] Mea doctrina nõ est mea, sed eius qui misit me. Si quis voluerit volũtatẽ eius facere: cognoscet de doctrina, vtrum ex deo sit, an ego à meipso loquar. Qui à semetipso loquitur, gloriã propriã quærit. qui autẽ quærit gloriã eius qui misit eũ: hic verax est, & iniustitia in illo nõ est. † Nónne Moyses dedit vobis legem: & nemo ex vobis facit legẽ? † Quid me quæritis interficere? Respondit turba, & dixit, [c] Dæmoniũ habes: quis tequærit interficere? Respondit Iesus, & dixit eis, Vnum opus feci: & omnes miramini. propterea † Moyses dedit vobis circuncisionem: nõ quia ex Moyse est, sed ex patribus: & in sabbato circunciditis hominẽ. † Si circuncisionem accipit homo in sabbato, vt nõ solvatur lex Moysi: mihi cur indignamini quia totum hominem sanum feci

† Sup. 6.d

† Ex. 23.f

† Sup. 5.a

† Leuit. 12.a

† 25.q.1.c. Ideo. §. Ité ite.

8. Multum. 9. Medio, hoc est, cùm iã medium festi esset, vtputa, 18. die Septembris.

b. Iesus, Iudæi cùm doctrinã eius secũdũ hominẽ quærerent, & dicerent, Quomodo hic literas nouit, cũ nõ didicerit? Respondit Iesus & dixit, Mea doctrina nõ est mea. Nã cũ sine erudítione literarũ doceat, nõ quasi homo, sed vt deus videtur docere, qui doctrinã nõ didicerit, sed tenuerit. Adtenuit enim omnẽsũ disciplinã, &c. Baruc. 3. Amde fide. lib. 2. ca. 4. c. Hæc dicit turba, volens vt gratã præstare magistratibus: & eũ qui omnẽ excedit honorẽ timoris affectant, in gratiã pri matum qui iniuria digni erant. Negant autẽ se illi procurare eadem propter scelestis grauitatem, & vt incaute delinquẽtes amabiles, traderentur iudiariis tribus. Euthy. Videm.

† Deut. 1.c

D

† Iesa. 8.c

† Matt. 21.d Mat. 12.b Luc. 22.g Luc. 19.g 20.d & 12.a

E

† Deut. 1.c d. Non enim sibi diuina lectio obscura esse potest, sed intellectũ fabrilã quærit in conuersatione humana, dilectissimi fratres, sunt aliquã quæ rationabiliter reprehẽduntur. Sunt verò quædã quæ nõ sine peccato iudicãtur. Aperta enim mala & iudicari & argui debent illa verò quæ ignorantur, & vtrum an malo animo fiant scire nõ possumus, iudicare penitus non debemus. Aug. Ser. 202. de tempore.

10. Ieroslymitanis

11. Quid hic sit verè.

c. Hæc clausula sumpta est ex sue 8. cap. sequenti.

* Sacerdotum.

f. Quod modò vultis facere, satiari cupitis, sed non modò, quia modò nolo. Quare adhuc modò nolo? quia adhuc modicũ tempus vobiscum sum, & tunc vado ad eũ qui misit me. Implere debet disputationẽ meam, & sic peruenire ad passionem meam. Albinus ibidem.

Universidad de Deusto Biblioteca

xit, Quæretis me, & non inuenietis: & vbi ium ego, vos non poteſtis venire? In nouiſſimo autē die magno feſtiuitatis ſtabat Ieſus: & clamabat, † dicens, † Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me ſicut dicit ſcriptura: † [b] flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. (Hoc autem dicit de ſpiritu quem accepturi erāt credentes in eum. [b] nondum enim erat ſpiritus datus: quia Ieſus nondum erat glorificatus.) Ex illa ergo turba cùm audiſſent hos ſermones eius, dicebant, Hic eſt verè Prophe ta. Alij dicebant, Hic eſt Chriſtus. Quidam autem dicebant, Nunquid à Galilæa venit Chriſtus? Nōne ſcriptura dicit † quia ex ſemine Dauid, & de Bethleem caſtello vbi erat Dauid, venit Chriſtus? Diſſenſio itaque facta eſt in turba propter eum. Quidam autem ex ipſis volebant apprehendere eum: ſed nemo miſit ſuper illum manus. Venerunt ergo miniſtri ad Pontifices & Phariſæos: & dixerunt eis illi, Quare non adduxiſtis illum? Reſponderunt miniſtri, Nunquam ſic locutus eſt homo, ſicut hic [12] homo.] Reſponderunt ergo eis Phariſæi, Nunquid & vos ſeducti eſtis? Nūquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariſæis? Sed turba hæc quæ non nouit legem, maledicti ſunt. † Dixit Nicodemus ad eos, ille qui vēnit ad eum nocte, quinus erat ex ipſis, Nūquid Iex noſtra iudicat hominē, niſi prius au-

1. Atque ut magis poſſit eſſe manifeſta quia nūc calice, ſed de baptiſmo illic loquitur dominus, ad dictū ſcripturæ, dicēs, Hoc autē dixit de ſpiritu, &c. Cyprianus, Epiſt. libr. 2. Epiſt. 3.

b. Non quòd nū eſſet ſpiritus ſanctus, dicit dominus ſaluatore, Si autem ego in ſpiritu ſancto eiicio dæmonia, &c. ſed quia erat in domino, necdum in Apoſtolis to tō mirabatur. Quā obrem terrentur ad paſſionē eius, & negant, & Chriſtum ſcire iurant. Poſtquā uero baptizatus in ſpiritu ſancto, & confirmatus in eo ſpiritus ſancti gratia, tūc libere loquūtur ad principes Iudęorū, Obedire deo magis oportet quàm hominibus. mortuos ſuſcitant, inter flagella ſaltant, fundunt ſanguinē pro Chriſto, & ſupplicia ſereantur. Hiero. Heliodoro, quæſt. 9. 12. Loquitur.

audierit ab ipſo, † & cognouerit quid faciat? Reſponderunt, & dixerunt ei, Nunquid & tu Galilæus es? † Scrutare & ſcripturas.] & vide quia à Galilæa Propheta [13] non ſurgit.] Et reuerſi ſunt vnuſquiſque in domum ſuam.

† Deut. 17. b. 19. d
† Iſa. 5. f

13. Non ſurrexit.

Chriſtus adulteræ ignoſcit: ſe lucem, & principium aſſerit: & ſine peccato Abrahām præceſſiſſe manifeſtat.

Cap. VIII.

A Ieſus autem perrexit in montem oliueti: & diluculo iterum vēnit in templum, & omnis [a] populus vēnit ad eum, & ſedens docebat eos. [b] Adducunt autem Scribæ & Phariſæi* mulierem in adulterio deprehenſam: & ſtatuerunt eam in medio, & dixerunt ei, Magiſter, hæc mulier modò deprehenſa eſt [1] in adulterio.] † In lege autem Moyſes mādauit nobis huiuſmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum: vt poſſent accuſare eum. † Ieſus autem inclinans ſe deorſum, digito ſcribebat in terra. Cùm ergo perſeuerarent interrogātes *, erexit ſe, & dixit eis, † Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in illam lapidem mittat. Et iterum ſe inclinans ſcribebat in terra. Audientes autem hæc, vnus poſtvnum exibant, incipientes à ſenioribus: & [2] remāſit] ſolus Ieſus, & mulier in medio ſtans. Erigens autem ſe Ieſus, * dixit ei, Mulier, vbi ſunt qui te accu-

Act. 5. 33.
† Leuit. 2. a
† 3. 9. 8. e Qui ſine peccato eſt, &c. Poſtulatur. 2. 9. 7. t. Therenque. † 3. 3. 7. e Qui ſine peccato eſt. Poſtulatur. Deute. 17. b De pœnis. Qui vult. 32. q. 5. c. 1.

a. Populum hīc appellat eos qui dicebāt, Hic eſt verè propheta: Ireuerſi, eos qui dicebāt, Hic eſt Chriſtus: quod nū fecerunt Iudæi, vide quid malignantur. Euthymius ibidem.
b. Quoniā Moyſes talem lapidare mādauerat: Vt ſi haue lapidā dam decernere t, deridebant eum quaſi miſericordiæ, quā ſemper docebat, oblitum: ſi lapidari vetaret, ſtridebant dētibus ſuīs in eum, & quaſi tantorē ſe lerum, lępique cęremoniā, volut merito dānaret. Alphonſus ib.
* Ad eam.
1. In ipſo facto adulterii comittēte.
* Eam.
2. Relictus eſt.
* Quum neminem videret præter mulierem.

sabant? nemo te condemnauit? Quæ dixit, Nemo domine. Dixit autē Iesus, † Nec ego te [3] condemnabo.] Vade, & iam amplius noli peccare.

Iterum ergo locutus est eis Iesus, dicens, † [c] Ego sum lux mundi. Qui sequitur me, non [+] ambulat] in tenebris, sed habebit lumen vitæ. Dixerunt ergo ei Pharisæi, Tu de teipso testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum. Respondit Iesus, & dixit eis, Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum: quia scio vnde veni, & quò vado: vos autem nescitis vnde venio, aut quò vado. Vos secundum carnem iudicatis: ego non iudico quemquam. Et si iudico ego, iudicium meum verum est: quia solus non sum, sed ego & qui misit me, pater. Et in lege vestra scriptum est, † quia duorum hominum testimonium verum est. † Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso: & testimonium perhibet de me qui misit me, pater. Dicebant ergo ei, Vbi est pater tuus? Respondit Iesus, † [d] Neque me scitis, neque patrem meum. Si me sciretis: forsitan & patrem meum sciretis. Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo: † & nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora eius. Dixit ergo iterum eis Iesus, [e] Ego vado: & quæretis me, & in peccato vestro moriemini. Quò ego vado, vos non potestis venire.

Dist. 50. Si enim. 50. dist. Post decret.

B

† Infr. 9. & 12. 1. Ioan. 1. b

C

† Deut. 17. b 19. d Mat. 18. b 2. Cor. 13. c Hebr. 10. c † Deteriùs. In omni. † Mat. 22. d Luc. 20. d † Supr. 7. c

D

† Rom. 3. a † Supr. 3. a 1. Ioan. 3. c Ioan. 22. a

† Dist. 1. Canonicis. dist. 4. in. 5i. cap. 1.

† Rom. 6. c 2. Pet. 2. d 2. 4. Qui. Secundi facit.

3. Condemno.
a. Quia mulierem à peccatis absoluit, & liberam abire permittens quasi ipsum blasphemare obtexit, vt, quod solius dei est, sibi impudenter iudicare, ait in tartaris sua sacramenta huic aperiri: ostendens qua virtute, qua auctoritate, qua potestate reum à peccato absoluerit. Cyrillus in Ioan. cap. 18.

4. Ambulabit.
d. Qui enim negat ex parte filium, nec patrem, ex qua ei filius, nouit: neque filium nouit qui patrē nescit. Amb. de fide. lib. 1. cap. 9.

e. Hoc frequenter repetit, vt eorū animos commoueat atque perterreat. Considera quantum terroris incutiat, cū eniouel lent eum interficere, quærunt tamen quò vadat tantam de eo opinionem conceperant. Chrysost. ibid. homil. 52.

venire. Dicebant ergo Iudæi, Nunquid interficiet semetipsum, quia dicit, Quò ego vado, vos nō potestis venire? Et dicebat eis, Vos [5] de deorsum [f] estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis: ego non sum de hoc mundo. Dixi ergo vobis quia moriemini in peccatis vestris. [f] Si enim nō credideritis quia ego sum, moriemini in [6] peccato vestro.] Dicebant ergo ei, Tu quis es? Dicit eis Iesus, [g] Principium qui & loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui & iudicare. sed qui me misit, verax est: & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. † Et non cognouerunt [7] quia patrē eius dicebat deū.] Dixit ergo eis Iesus, † [h] Cùm exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, & à meipso facio nihil, sed sicut docuit me pater, hæc loquor. Et qui me misit, mecum est: & non reliquit me solū, quia ego quæ placita sunt ei, facio semper. Hæc illo loquēte multi crediderunt in eum. Dicebat ergo Iesus ad eos qui crediderunt ei, Iudæos, † Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis: & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Respōderunt ei, Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam: quomodo tu dicis, Liberi eritis? Respōdit eis Iesus, Amen, amen dico vobis [i] quia omnis † qui facit peccatum, seruus est peccati. seruus autem nō manet in domo in æternū: filius

5. Ab inferuis.
f. Nihil enim potest Iudæi intelligere de scripturis, nisi credāt deuint in Christum, apud Isaiā 7. b. Nisi credideritis non intelligetis. Cyp. lib. 1. Aduersus Iudæos
6 Peccatis vestris.
g. Nam vere in hoc principio creauit cœlum & terram deus: quia per ipsum vita facta sunt. Ropert. super. 1. ca. Genesis.
7. Quòd de patre eis diceret.
h. Postquā multa eis signa fecit, & nō attraxit illos nisi de cruce cum eis loquitur. Theoph. ibidē.

i. Seruilis enim est omnis passio: quoniā quī facit peccatum, seruus est peccati: & quod peius est, mali seruus est. qui subiectus est vitiis, multis se dominis addixit, vt seruitio ei exire vix liceat. Amb. de Iacob, libr. 2. cap. 3.

manet in æternum. [k] si ergo vos filius liberauerit: verè liberi eritis. Scio quia [8] fili] Abrahæ estis: sed quæritis me interficere, quia sermo meus [9] nō capit]in vobis. Ego quod vidi apud patrē*, loquor: & vos* quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis? Responderunt, & dixerunt ei, Pater noster, Abraham est. Dicit eis Iesus, † Si filij Abrahæ [10] estis,] opera Abrahæ [11] facite.] Nunc autē quæritis me interficere hominē, qui veritatem vobis locutus sum, quā audiui à deo. hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt itaque ei, Nos ex fornicatione non sumus nati. vnum patrem habemus Deum. Dixit ergo eis Iesus, Si deus, pater vester esset: diligeretis vtique me. ego enim ex Deo processi, & veni: neque enim à meipso veni, sed ille me misit. Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum, † [l] Vos ex patre diabolo estis: & desyderia patris vestri vultis facere. † ille, homicida erat ab initio, & in veritate non stetit: quia nō est veritas in eo cùm loquitur mendacium, ex propriis loquitur. quia mendax est, & pater eius. Ego autem [12] si] veritatem dico, non creditis mihi. † [m] Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico, quare nō creditis mihi? † Qui ex deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.

Respon-

k. Idipsum est autē ac si diceret, Si vos filius saluos fecerit, tunc vere salui eritis. Inde quippe liberi eritis, vnde saluator. Augu. de ciuitate dei, lib. 24. cap. 11.

8. Semen.

9. Non habet locū.

* Meum.

* Ergo.

10. Essetis.

11. Faceretis.

l. Quod si ille intelligere velim? sic quàm Christi præuisimi dominij me minisse existimabimus, sed Iudæis patuit, qui cōtra eā furebant, Cain, qui primus Dei hominem homicida, parricidij, mendacij extitit, patrem attribuit. Cyrillus in Gen. li. 2.

12. Quia.

m. Quòd autē dixerunt, Nos ex fornicatione non sumus nati: nunquāne multi ex fornicatione nasci bantur? tamē hoc omisso illic insistit. Postquā autē nō ex deo, sed ex diabolo esse ostēdit (quòd interficere diabolicū est, & mendacium dicere: quæ vtraque illi faciebant) iam cōtra ostendit amore, quòd quia dei sit argumentū. Chrysost. ibid. homi. 53.

† 8. 9. 4. c

† De penit. dist. 1. Resipiscentia.

† 1. Ioan. 3. b

† De hæret. Cum ex iniuncto.

† 2. Ioan. 4. a

D. 9. 3. a Manifestas.

Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, Nónne benè dicimus nos quia Samaritanus es tu, † & dæmonium habes? Respondit Iesus, Ego dæmonium non habeo: sed honorifico patrem meum, & vos [13] inhonorastis me. Ego autem non quæro gloriam meam: est qui quærat, & iudicet. Amen, amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum. Dixerunt ergo ei Iudæi, Nunc cognouimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus est & Prophetæ: & tu dicis, Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum. Nunquid tu maior es patre nostro Abrahā, qui mortuus est: & Prophetæ mortui sunt. Quē teipsum facis? Respondit Iesus, Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. est pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis, quia Deus noster est: & non cognouistis eum. † ego autem noui eum. Et si dixero quia non scio eum: ero similis vobis, mendax. Sed scio eum, & sermonem eius seruo. Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum: [n] vidit, & gauisus est. Dixerunt ergo Iudæi ad eum, Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Dixit eis Iesus, Amen, amen dico vobis, [o] antequàm Abraham fieret, ego sum. † Tulerunt ergo lapides vt iacerent in eum. Iesus autem abscondit se, & exiit de templo. *

† 8. 9. 4. c

13. De honestate

n. Prophetæ Videntes appellabantur, ideo quòd sancti spiritus munere, ea quæ cæteris erant clausa, quasi præsentia futura videbant inter quos Abraham Christum vidit in figura. Eucherius.

† 8. 9. 7. d

† De penit. dist. 1. Resipiscentia.

o. Antè cum dicit, non se intra aliquē, sed omnia intra se dicit. Sic enim manuir est æternitatem dei scripturis significare diuinis. Ambros. de fide. lib. 3. cap. 4.

* Pertransiens per medium illorum, & præteriit.

Cæcus natus visu à Christo donatus à Iudæis interrogatur cum parentibus. & factum palàm à Christo fuisse fatetur. IX.

ET præteriens Iesus vidit homi- A
nem cæcum à natiuitate: & in- An. de. 71. a. 1. §. hic
terrogauerũt eum discipuli eius, † it.
Rabbi, quis peccauit, hic, aut paren
tes eius, vt cæcus nasceretur? Respõ
dit Iesus, [a] Neque hic peccauit, ne-
que parentes eius: sed vt manifestẽ
tur opera dei in illo. Me oportet
operari opera eius qui misit me, do
nec dies est: Venit nox, quando ne-
mo potest operari. † quamdiu sum in
mundo, lux sum mundi. Hæc cùm di
xisset, expuit in terram, † & fecit lu- † Supr. 8. b Infra. 12. f.
tum ex sputo, & liniuit lutum super † De cons. dist. 4. c. Rebaptismum.
oculos eius, & dixit ei, Vade, laua [in
natatoria] Siloë, quod interpreta-
tur Missus. Abiit ergo, & lauit: & ve B
nit videns. Itaque vicini & qui vi-
derant eum prius quia mendicus e-
rat, dicebant, Nonne hic est qui se-
debat, & mendicabat? Alij dicebant,
Quia hic est. alij autem, Non quã-
quam, sed] similis est ei. Ille verò di
cebat, Quia ego sum. Dicebant er-
go ei, Quomodo aperti sunt tibi o-
culi? Respondit, [b] Ille homo qui di-
citur Iesus, lutum fecit: & vnxit ocu
los meos: & dixit mihi, Vade ad na-
tatoriam Siloë, & laua. [c] Et abij, & la
ui, & video.] Et dixerunt ei, Vbi il-
le est? Ait, Nescio. Adducunt eum
ad Pharisæos qui [d] dudũ] cæcus fue
rat. Erat autem sabbatum quando G
lutum

[a] Quid est quod dixit? Si nullus homo sine peccato, nunquid parentes habuit sine peccato erant? Nunquid ipse vel sine originali peccato natus erat? vel vnquam nihil addiderat? Anquia clam suos oculos habebat, concupiscentiæ meæ me vigilabant? Quanta mala committunt cæci, à quo malo abstinẽt? Mẽ mala etiam clausis oculis nõ poterat videre, sed nouerat cogitare & fere quæ concupiscere aliquid, quod cæcus non posset implere, sed in corde iudicari à cordis perscrutatore. Si ergo & parentes eius habuerunt peccata, & iste habuit peccatum, quare dominus dicit, Neque hic peccauit, neque parentes eius, nisi ad rem respondit de qua interrogatus, Vt cæcus nasceretur? Habebant enim peccatum parentes eius, sed non ipse peccato factum est vt cæcus nasceretur. Augustin. in Ioan. tract. 44.

[b] Piscina, & infra. [c] Ille, & dixit, [d] Quum autem abiisset, & lauisset, visum recepi.

Iutum fecit Iesus, & aperuit oculos
eius. Iterum ergo interrogabant eũ
Pharisæi quomodo [e] vidisset.] Ille [e] Visum recepisset, & insed.
autem dixit eis, Lutum mihi posuit
super oculos, & laui: & video. Dice-
bant ergo ex Pharisæis quidã, Non
est hic homo à deo, qui sabbatũ non
custodit. Alij autem dicebant, Quo-
modo potest homo peccator hęc si-
gna facere? Et schisma erat inter eos.
Dicunt ergo cæco iterum, Tu quid
dicis de illo, qui aperuit oculos tu-
os? Ille autem dixit, Quia prophe-
ta est. Non crediderunt ergo Iudæi
de illo quia cæcus fuisset & vidisset:
donec vocauerũt parẽtes eiusqui vi
derat, & interrogauerunt eos, dicẽ-
tes, Hic est filius vester, quem vos di
citis quia cæcus natus est? Quomo- D
do ergo nunc videt? [f] Responderunt
eis parentes eius, & dixerunt, Sci-
mus quia hic est fili[g] noster, & quia
cæcus natus est: quomodo autẽ nũc
videat nescimus, aut quis eius ape-
ruit oculos nos nescimus. Ipsum in
terrogate: † ætatem habet, ipse de se
loquatur. Hæc dixerunt parentes
eius, [h] quoniam timebant Iudæos. E
iam enim conspirauerant Iudæi, vt
si quis eum confiteretur esse Chri-
stum. extra synagogam fieret. Pro-
pterea parentes eius dixerunt, Quia
ætatem habet, ipsum interrogate.
Vocauerunt ergo rursum hominem
qui fuerat cæcus, & dixerunt ei, Da
gloriam deo. nos scimus quia hic
homo, peccator est. Dixit ergo eis

† De consecr. dist. 4. c. Cum pro pernalis.

[f] Cum de tribus interrogari fuissent, vtrum hic esset filius eorum, vtrum eorum natus esset, & quomodo nunc videret, de duobus consentiunt: quomodo autem nunc videat, ignorare se dicunt, timentes Iudæos: sciunt in progressu manifestabitur. Euthymius ibidem.

[g] Hæc formidine perculsi parentes cæci, nõ aude sunt, quod cognoscebant, palàm confiteri: sed id à filio interrogari debuerunt, quia cum matura esset ætate, de se loqui facile posset, Cyrillus ibidem.

eis ille, Si peccator est, nescio: vnũ scio, quia cæcus cùm essem, modò video. Dixerunt ergo illi, Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis, Dixi vobis iam, & audistis: quid iterum vultis audire? nunquid & vos vultis discipuli eius fieri? * Maledixerunt ergo ei: & dixerunt, Tu discipulus illius sis: nos autem Moysi discipuli F sumus. Nos scimus quia Moysi locutus est deus: [d] hunc autem nescimus vnde sit. Respondit ille homo, & dixit eis, In hoc enim mirabile est quia vos nescitis vnde sit, & aperuit meos oculos. Scimus autem quia peccatores deus non audit: sed si quis dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. A seculo non est auditum quia quis aperuit oculos cæci nati. Nisi esset hic à deo non poterat facere quicquam. Respondentes & dixerunt ei, In peccatis natus es totus: & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras. Audiuit Iesus quia eiecerunt eum foras: & cùm inuenisset eum, dixit ei, Tu credis in filium dei? Respondit ille, & G dixit, Quis est domine, vt credam in eum? Et dixit ei Iesus, Et vidisti eum: & qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait, [e] Credo domine. Et procidens adorauit eum. Et dixit ei Iesus, In iudicium ego in hunc mundum venit: vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Et audierunt quidam ex Pharisæis qui cum

* Consiliarii sunt.

d. Christum dicebat illic, Non venit nisi ad ea quæ pertinent domus Israel. & ita dicebant, Nescimus vnde sit. Illo carebat ea, & illi negabant eam. Ambro. de benedictionibus [b] patriarch. ca. 11.

e. Et propter hoc loc. venit videnti, vt & fanum cognoscerent plasmatorem, & discerent homo eum qui donauit ei vitam. Irenæus lib. 5. s. Hoc est, vbi qui se non videre confitentur, & qui medium quærunt, videant: hi verò qui se putant videre, & medium non requirunt, in sua cæcitate permaneant. Euthymius.

cum ipso erant. & dixerunt ei, Nunquid & nos cæci sumus? Dixit eis Iesus, Si cæci essetis, non haberetis peccatum. nunc verò [f] dicitis, Quia videmus. peccatum * vestrum manet.

Christus inter se & alios pastores ponens discrimen, à Iudæis insanire proclamatur, quos ex suis operibus conuincens, multos ad fidem conuertit. X.

A AMen, amen dico vobis, [a] qui nõ intrat per ostium in ouile ouiũ, sed ascendit aliunde: ille fur est & latro. Qui autem intrat per ostium: pastor est ouium. Huic ostiarius aperit: & oues vocem eius audiunt: & proprias oues vocat nominatim, & educit eas. [b] Et cùm proprias oues emiserit, ante eas vadit: & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Alienum autem non [1] sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non nouerunt vocem alienorum. Hoc prouerbium dixit eis Iesus. Illi autem non cognouerunt [2] quid loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum Iesus, Amen, amen dico vobis quia ego sum ostiũ ouium. Omnes quotquot venerunt, * fures sunt & latrones: sed non audierũt eos oues. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, saluabitur: & ĩgredietur & egredietur, & pascua inueniet. Fur non venit nisi vt furetur & mactet & perdat. [c] Ego veni vt vitam habeãt, B & abundãtius habeant. Ego sum pa-

Act. 20. 33. 1. Thess. 4. 11. Ordinariæ.

f. Quia dicitis, ignari.

* Ante me.

c. Cùm autẽ de distinctione omnium hominum quæstio ventilatur, & ab vnaquaque hominibus parilis nequeat separatio, similique de te-

3. quæst. 6. Tres personæ.

stor bonus.†[d] Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. †Mercenarius autem & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit: & lupus rapit, & dispergit oues. mercenarius autem fugit, quia mercenarius est: & [3]non pertinet ad eum] de ouibus. Ego sum pastor bonus[9]: & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. †Sicut nouit me pater, & ego agnosco patrem: †& animam meam pono pro ouibus meis. †Et alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere, & vocē meam audiēt, & fiet [4]vnum ouile] & vnus pastor. Propterea me diligit pater: quia ego pono animam meā, [5]&]iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me: sed ego pono eam à meipso. †[e] Potestatem habeo ponēdi eam: & potestatē habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi à patre meo. Dissensio itaque* facta est iter Iudæos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis, Dæmonium habet & insanit: quid eum auditis? Alij dicebant, Hęc verba non sunt [6]dæmoniū habentis. Jnunquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire? [f]Facta sunt autem Encænia in Ierosolymis, & hyems erat. Et ambulabat Iesus in templo, in porticu Salomonis. Circundederunt ergo eū Iudæi, & dicebant ei, Quousque animā nostrā tollis? Si tu es Christus, dic nobis

3 Non est illi curæ.
4 Vnus græc.
5 Vt.
d Videt igitur quia non moritur cū corpore, quæ & punitur & resumitur, & in manus dei patris commendatur. Idem, De bono mortis ca. 12.
* Iterum.
6 Dæmoniaci.
f Festus est dies dedicationis templi per Antiochū prophanati, quod renouauit Iudas Machabæus per. 8. dies vt. 1. Macheb. 4. f

SEC. IOANNEM. 143

bis palàm. Respondit eis Iesus, Loquor vobis: & non creditis. opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me. Sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. *Oues meæ vocem meā audiunt: & ego cognosco eas, & sequuntur me. & ego vitam æternam do eis: & non peribunt in æternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea. † Pater meus 7 quod dedit mihi, maius Jomnibus est: & nemo potest rapere de manu patris mei. †[8] Ego & pater vnum sumus. Sustulerunt *lapides Iudæi, vt lapidarent eum. Respondit eis Iesus, Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? Responderunt ei Iudæi, De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu homo cùm sis, facis teipsum deum. Respondit eis Iesus, Nónne scriptum est in lege vestra, †Quia ego dixi, dij estis? Si illos dixit deos ad quos sermo dei factus est, & non potest solui scriptura: quem pater sanctificauit & misit in mundū, vos dicitis quia blasphemas: quia dixi filij[9] dei sum? Si non facio opera patris mei: nolite credere mihi. Si autē facio: & si mihi non[8] vultis credere, Joperibus credite: vt cognoscatis & credatis quia [h]pater in me est, & ego in patre, † Quærebant ergo eum apprehendere: & exiuit de manibus eorum. Et abiit iterum trans Iordanem in eū

De iure pr. Relatum. Isa. 40. c Ezech. 34. f. 27. f 2. Cor. 9. c † Dist. 45. Sic reliqui. Ab. nasius. Dyo nus. Nisi quis pridem. 22. q. 2. c. Sic dispensatio. † Matt. 13. d Marc. 10. c † 1. q. 7. c. Si fieri. † Matt. 11. f 12. b Ezech. 37. f De puella. Hanc sciitur esse. † De celebrat. miss. In quadā.

† De summa trinita. ca. Damnamus. † 24. quæst. 3. c. Quidam autem. §. Arriani.

* Sicut dixi vobis.
7 Qui dedit mihi, maior.
† Vnum dicit, ne par discretio potestatis. Sumit, addidit, vt patrē filiumque cognoscas: quā perfectas pater perfectū filium genuisse credatis, & pater & filium vnum sint, non confusione, sed vnitate naturæ. Amb. de fide, lib. 2. ca. 1. Vnum dicit, quia ad vnitatem diuinitatis refert: Sumus autem personæ significat. Grego. Nazianzen. de fide.
* Ergò iterum.
8 Creditis.
h Et hic aduertimus quòd vnitatem diuinitatis per vnitatem operum designauerit. Ambro. de fide, lib. 1. ca. 2.
9 Iterum.
i Non absque causa se filium constituit, sed in memoriam vetus dixit multa quæ illis facta sunt, & dicta à Iosuue & Moyse. Theophyl. ibidem.

locum vbi erat Ioannes baptizans primùm: & mansit illic. Et multi venerunt ad eum, & dicebant, Quia Ioannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem quæcunque dixit Ioannes de hoc, vera erant. Et multi* crediderunt in eum.

* Illic.

Ex Lazari suscitatione Iudæi irritati consilium aduersus Iesum ineunt, in quo Caiphas prophetat: sed Christus in desertum secedit ad tempus. XI.

a. Inter omnia miracula, quæ dei filius, vt suam pendet diuinitatem, operatus est, superemines hoc, & quasi quædã obtinet principatum, quod citra Lazarum fecit. Et quidem singula opera eius admiratione dignissima fãt Cyrillus ibi dem.

1 Aegrotans, vel, qui ægrotabat.

2 Sororis eius, similiter Mariæ.

* Quo erat.

b. Id est, qui Christum in omnibus se quitur, per eius vestigia vsque ad æternæ lucis filium transmeabit, sicut ip se patrem pro nobis adhuc in corpore constitutus erat, dicens, Pater volo vt vbi ego sum, ibi sint & hi qui in me crediderunt. Amb. de mysteris Paschæ cap. 5.

A

[a]Erat autem quidam[1] languens] Lazarus à Bethania, de castello Mariæ & Matthæ[2] sororum eius.] Maria autem erat †quæ vnxit dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis: cuius frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes, ††Domine, ecce quem amas infirmatur. Audiens autem Iesus, dixit eis, Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria dei: vt glorificetur filius dei per eam. Diligebat autem Iesus Martham, & sororem eius Mariam, & Lazarum. Vt ergo audiuit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem* loco duobus diebus, deinde post hæc dicit discipulis suis, Eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei discipuli, Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc? Respondit Iesus, Nónne duodecim sunt horæ diei? [b]Si quis ambulauerit in die, non offendit: quia lucem huius mundi videt. si autem ambulauerit

An. 12. 3.

† Mat. 26. 6.

†† Infra. 11. 3.

B

uerit in nocte, offendit: quia lux nõ est in eo. Hæc ait: & post hæc dicit eis, Lazarus amicus noster dormit: sed vado vt à somno[3] exuscitem eum. Dixerunt ergo discipuli eius, Domine, si dormit, saluus erit. Dixerunt autem Iesus de morte eius: illi autem putauerunt quia de dormitione somni diceret. Tunc ergo Iesus dixit eis manifestè, [c]Lazarus mortuus est: & gaudeo propter vos, vt credatis, quoniam non eram ibi. sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos, Eamus & nos, †[4]&] moriamur cum eo. Vênit itaque Iesus, & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem. Erat autem Bethania iuxta Ierosolymam quasi stadiis quindecim. Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo vt audiuit quia Iesus venit, occurrit illi: Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Iesum, Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus sed & nunc scio quia quæcunque poposceris à deo, dabit tibi deus. Dicit illi Iesus, Resurget frater tuus. Dicit ei Martha, Scio quia resurget † in resurrectione, in nouissimo die. Dicit ei Iesus, Ego sum resurrectio & vita: †qui credit in me etiã si mortuus fuerit, viuet. & omnis qui viuit, & credit in me non morietur in

3. Excitem.

c Videt adhuc imbecilliores, & adhuc eius præsentiæ ignaros fuisse discipulos: quod motu accidebat, quos perturbabantur: & cũ dormire cum diuisset, addidit, Vado vt excitem eũ. Non enim verbis prædicere volebat quod re erat confirmaturus. Semper enim nos admonet, vt in nomen gloriam canamus, & nihil de nobis temerè præmittamus. Chrysost. in Ioan. homil. 6.

4 Vt.

† Mat. 5. e

Luc. 14. e Ioan. 6. d

æternum Credis hoc? Ait illi, Vtique domine. Ego credidi quia tu es Christus filius dei [a] viui, [] qui in hunc mundum [5] veniſti.] Et cũ hæc dixiſſet, abiit, & vocauit Mariam ſorem ſuam [d] ſilentio,] dicens, Magiſter adeſt & vocat te. Illa vt audiuit [e] ſurrexit] citò: & venit ad eum. Nondum enim venerat Ieſus in caſtellum: ſed erat adhuc in illo loco vbi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, & cõſolabantur eam, cùm vidiſſent Mariam, quia citò ſurrexit & exiit, ſecuti ſunt eam, dicentes, Quia vadit ad monumentum, vt ploret tibi. Maria ergo cùm veniſſet vbi erat Ieſus, videns eum, cecidit ad pedes eius, & dixit ei, Domine, ſi fuiſſes hic, frater meus non eſſet mortuus. Ieſus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos qui venerãt cum ea plorantes, infremuit ſpiritu, & turbauit ſeipſum, & dixit, [f] Vbi poſuiſtis eum? Dicunt ei, Domine, veni & vide. Et lachrymatus eſt Ieſus. Dixerunt ergo Iudæi, Ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex ipſis dixerunt, Non poterat hic [g] qui aperuit oculos cæci nati facere vt hic non moreretur? Ieſus ergo rurſum fremens in ſemetipſo, venit ad monumentum. erat autem ſpelunca: & lapis ſuppoſitus erat ei. Ait Ieſus, Tollite lapidem. Dicit ei Martha ſoror eius qui mortuus fuerat, Domine, iam fœtet, quatriduanus enim eſt.

5 *Venturus erat.*

c *Clauculam.*

d *Aduertendũ eſt quam aduersam ſæpe ſuam vocem, ſi ſentirum vtcumque.* *Nam quomodo ſibi quæ dixit, Magiſter adeſt, & vocat te? Adhuc non ibi.*

e *ſurgit.*

a *Hoc eſt, in quo rerum ſtatu eſt? id quo punitentiam ordinet? Videam quem fletu, vt lachrymis ſuis ipſe me moueat. Videam ſi iã peccato ei cuius venia poſcitur, deſiuatus eſt. Amb. de pœnit. lib. 2. cap. 7.*

f *Suſcitatur qui Lazarum dominus? Ideò vt Iudæi remouerent lapidem de ſepulchro, vt mortuum videntes, poſſent reſuſcitatum credere. Deinde reuocauit Lazarum, & reſurrexit, & ligatis manibus & pedibus exiit foras. Ambro. Examer. lib. 1. cap. 7.*

**vbi mortuus ille poſitus erat.*

celebra. Mariæ Martha.

eſt. Dicit ei Ieſus, † Nónne dixi tibi quoniam ſi credideris, videbis gloriam dei? Tulerunt ergo lapidem. * Ieſus autem eleuatis ſurſum oculis dixit, Pater, gratias ago tibi quoniã audiſti me. ego autem ſciebam quia ſemper me audis, ſed propter populum qui circunſtat, dixi vt credant quia tu me miſiſti. Hæc cùm dixiſſet, voce magna clamauit, † Lazare, [h] veni foras. † Et ſtatim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus manus & pedes [7] inſtitis,] & facies illius ſudario erat ligata. Dixit eis Ieſus, Soluite eum, & ſinite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderãt quæ fecit Ieſus: crediderunt in eum. Quidam autem ex ipſis abierunt ad Phariſæos, & dixerunt eis quæ fecit Ieſus. Collegerunt ergo [8] Pontifices] & Phariſæi concilium, & dicebant, Quid facimus? quia hic homo multa ſigna facit. Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum: & venient Romani, & tollẽt noſtrum locũ & gẽtem. Vnus autem ex ipſis Caiphas nomine, cũ eſſet Pontifex anni illius, dixit eis, Vos neſcitis quicquam, nec cogitatis [b] quia expedit *vobis] vt vnus moriatur homo pro populo, & nõ tota gẽs pereat. † Hoc autem à ſemetipſo non dixit: ſed cũ eſſet Pontifex anni illius, prophetauit [9] quia] Ieſus moriturus erat pro gente: & non tantùm pro gente, ſed vt filios dei qui erant diſperſi,

**Vbi mortuus ille poſitus erat.*

† Hoc eſt, Quid facit in tenebris conſcientiæ, & delicta cum tuorum ſordibus? Hæc quidam vocatum carceri. Exi foras, delictum priorum pœnæ, vt iuſtificetur. Ore confeſſio fit ad ſalutem. Ambro. de pœnit. lib. 1. cap. 7.

7 *Faſciis ſepulchralibus.*

8 *Principes ſacerdotum.*

b *Quantum ad ipſa verba, ſi in eis veritatem dicitis arrogantes, quibus egent hæc vt iuſtus iniuſte necaretur, vtique mala erant: tamen, magnum hoc nam illa neſcientes ſignificabant. Aug. contra Fauſtum, libro. 22.*

**vel, nobis*

9 *Quid.*

congregaret in vnum. †Ab illo ergo die [10] cogitauerunt] vt interficerent eum. Iesus ergo iam non in palàm ambulabat apud Iudæos, sed abiit* in regionem iuxta desertum in ciuitatem quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum discipulis suis. †Proximum autem erat Pascha Iudæorum: & ascenderunt multi Ierosolymam de regione ante [1] Pascha, vt [11] sanctificarent] seipsos. Quærebant ergo Iesum: & colloquebantur adinuicem, in templo stantes, Quid [12] putatis, quia] non venit ad diem festum? Dederant autem Pontifices & Pharisæi mandatum, vt si quis cognouerit vbi sit, indicet, vt apprehendant eum.

Ex Iesu à Maria vnctio Iudas indignatur: Christus super asellum sedens Ierusalem multis occurrentibus vidit: & gentes à Iudæis triticeo grano discernit. XII.

A †Iesus ergo [a] ante sex dies Paschæ venit Bethaniã, vbi Lazarus* fuerat mortuus quem suscitauit Iesus*. Fecerunt autem ei cœnam ibi: & Martha ministrabat, Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram vnguenti nardi [1] pistici, pretiosi, & vnxit pedes Iesu, [b] & extersit pedes eius [9] capillis suis: & domus impleta est ex odore vnguenti. Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas [2] Scariothis] qui erat eum traditurus, †Quare hoc vnguentum non venit trecentis denariis, & datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis [3] pertinebat ad eum:] sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ [4] mittebantur] portabat. Dixit ergo Iesus, Sine illam, vt in diem sepulturæ meæ seruet illud. Pauperes enim semper habetis vobiscum: [5] me autẽ non semper habebitis. Cognouit ergo turba multa ex Iudæis quia illic est: & venerunt non propter Iesum tãtũ, sed vt Lazarum viderent quẽ [6] suscitauit à mortuis. †[c] Cogitauerunt,] autẽ Principes sacerdotũ, vt & Lazarum interficerẽt: quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum. [7] In crastinum] autem turba multa quæ venerat ad diem festum, cùm audissent quia venit Iesus Ierosolymam: acceperunt ramos palmarũ, & processerunt obuiam ei, & clamabant, Hosan-na, benedictus qui venit in nomine domini, rex Israel. † Et inuenit Iesus asellum: & sedit super eum, sicut scriptũ est, † Noli timere filia Sion: ecce rex tuus venit tibi, sedens super pullum asinæ. Hæc non cognouerũt discipuli eius primũ: sed † quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt quia hæc erant scripta de eo, & hæc [8] fecerunt Iei. Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo quãdo Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis. Propterea & obuiã venit ei turba: qui audierunt eum fecisse hoc si-

10. *Cæsitabãt inuicem.*
*Illine.
1. *Quartum à baptismate Christi, scilicet. 34. an.*
11. *Purificarent.*
12. *Videtur vobis quid.*
a. *Hoc est, nona die primi mensis, quam principium sestinitatis celebrant. Cyrillus ibidem.*
*Erat, qui.
* à mortuis.
1. *Pistica præciosa.*
b. *Ostendens magnitudinem, qua cum prosequebatur, reuerentiæ & fidei. Euthy. ibidem.*
2. *Iscariotis.*
3. *Curaret, vel, ara illi effet.*
4. *Conseruebantur.*
5. *Sed nihil horum ferum & insanientem animam flexit proditoris, licet hic multa plura & diceret & faceret, & ad mensam secum adhibuisset, quod & lauandi animos mulcere assolet: & alia verba locutus est, quibus etiam lapidei mollirí potuissent, nec multo ante, sed eadem die, vt minimè oblitionẽ mandare potuerint: sed aduersus omnia prostitit immobilis. Grauis nãque morbus est auaritia, grauis inquam, quæ & oculos cæcat, & aures obstruit, & feras seniores reddit non consuetudinem, non amicitiam, non consuetudinem, non propriæ animæ salutem cognoscere sinit: sed semel ab omnibus discedens, in seruitutem sibi quos cepit more sæuissimi tyranni vindicat. Chrysost. ibidem homil. 64.*
6. *Suscitauerat.*
7. *Consultauerant.*
8. *Eadem fecissent.*

Universidad de Deusto Biblioteca

gnum. Pharisæi ergo dixerunt ad se metipsos, Videtis quia nihil proficimus? ecce mundus totus post eum abiit. Erant autem quidam[9] gentiles Jex iis qui ascenderant vt adorarent in die festo. Hi ergo accesserũt ad Philippum qui erat à Bethsaida Galilææ: & rogabant eum, dicentes, Domine, volumus Iesum videre. Venit Philippus, & dicit Andrææ, Andræas rursum & Philippus dixerunt Iesu. Iesus autem respondit eis, dicens, Vênit hora vt clarificetur filius[9] hominis. †Amen, amen dico vobis, d nisi granũ frumenti cadens in terram mortuũ fuerit: ipsum solũ manet. si autem mortuum fuerit, multum fructum affert †Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam[10] custodit eã. Si quis mihi ministrat, me sequatur: & vbi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus. Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, saluifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hãc. Pater, clarifica nomẽ tuũ. Vênit ergo vox de cœlo, dicẽs, Et clarificaui, & iterum clarificabo. Turba ergo quæ stabat & audierat, dicebat tonitruum esse factũ. Alij autem dicebant, Angelus ei locutus est. Respõdit Iesus, & dixit, Nõ propter mẽ hæc vox vênit, sed propter vos. Nunc iudicium est mundi: nũc princeps huius mũdi

9 Græci.

d Qui itaque cùm in terram velut granum cecidisset, quasi fœcia fœcundissima evanuit, quæ humanam genus ad priscam illam imaginem Adæ restituit. Cyrillus ibidem. Manifestum est, & totus mundus conjicitur, quòd de ipso dixerit, hoc est, de corpore carnis suæ, quam de Maria accepit, & de ea sua incarnatione. Calore autem in terram, & morti, de tribus corporis sui dormitione intelligitur. Epiphanius contra. 64. Hæreses.

10 Custodiet.

† Huius.

D † De declinatione. Cum non fiat, homines † Matth. 10. 16. 5. 26. f. Marci. 8. 35. Luc. 9. 24. 17. g

E † Decem scindit dist. 30. c. sex.

di eiicietur foras. †Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. (Hoc autem dicebat, significãs qua morte esset moriturᵍ.) Respondit ei turba, Nos audiuimus ex lege † quia Christus manet in æternum: & quomodo tu dicis, oportet exaltari filium hominis? Et quis est iste filius hominis? Dixit ergo eis Iesus, Adhuc[11] modicum] lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, vt non tenebræ vos cõprehendant. & qui ambulat in tenebris, nescit quò vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis sitis.

F Hæc locutus est Iesus: [12] & abiit, &] abscondit se ab eis. Cùm autem tãta signa fecisset corã eis, non credebãt in eum: vt sermo Isaiæ prophetæ impleretur quẽ dixit, †Domine,[8] quis credidit [13] auditui nostro?] & brachium domini cui reuelatum est? Propterea nõ poterãt credere, quia iterum dixit Isaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum: vt non videant oculis, & non intelligant corde, & cõuertãtur, & sanem eos. Hæc dixit Isaias quando † vidit gloriã eius, & locutus est de eo. Veruntamen & ex Principibus multi crediderunt in eũ: sed propter Pharisæos non confitebantur, vt è synagoga non eiicerentur. dilexerunt enim gloriam hominũ magis, quàm gloriam dei. Iesus autem clamauit, & dixit, Qui credit in me, nõ credit G in me, sed in eũ qui misit me. Et qui

ᵍ Ioan. 3. 8

† Isa. 6. e Matth. 23. b Marc. 14. b Luc. 8. a Act. 28. d

† 1. Thes. 5. a

† Isa. 53. a Rom. 10. d

† Isa. 6. e

e Nonne universorum videtur promissa conuersio. Ambr. de voca. gent. lib. 1. cap. 3.

11 Modico tempore.

f Lucem habemus si curramus, si gressum fidei promeremur. in tenebris versamur, si fidem promouere cessamus. Paratos nos innenit extrema necessitas, quæ sæpe præuenit imparatos. Eusch. Emiss. Homil. 1. ad Monachos.

12 Ac digressus.

g Quis, pro variatore fuit: quia quod audiuerant à deo audierunt & populo prædicauerunt, paucissimi crediderunt. In eo quod ait, Brachium domini cui reuelatum est? vbi satis ostendit brachiũ domini, ipsum dei filium nuncupatum: non quòd deus pater figura determinetur carnis humanæ, neque filius tam quam membrũ corporis hæreat: sed quia omnia per ipsum facta sunt, ideo brachiũ domini dictum est. Albinus ibidem.

13 Prædicationi nostræ.

videt me, videt eũ qui misitme. †Ego lux in mundum veni: vt omnis qui credit in me, in tenebris nõ maneat. Et si quis audierit verba mea, & nõ [14]custodierit]: ego non iudico eũ. non enim veni vt iudicem mũdum, sed vt saluificem mundum. Qui spernit me, & non accipit verba mea: habet qui iudicet eum. †sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die. [h] quia ego ex meipso non sum locutus: sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam & quid loquar. Et scio quia mandatũ eius vita æterna est. Quæ ergo ego loquor: sicut dixit mihi pater, sic loquor.

†Iob. 31. d

†Matt. 10. d

Christus parata cœna discipulorum pedes in exemplum lauat: buccella Iudæ designat: & discipulorum fugã prædicit. Cap. XIII.

A †Nte diem* festum Paschæ, sciẽs Iesus [1] quia venit] hora eius [2] vt tranſeat ex hoc mundo ad patrem: cùm dilexisset suos qui erant in mũdo, *in finem dilexit eos. Et cœna [3] facta,] cùm diabolus iam misisset in cor, † vt traderet eum Iudas Simõnis Scariothis:] sciens quia † omnia dedit ei pater in manus, & quia à deo exiit, & ad deum vadit: surgit à cœna, & ponit vestimenta sua, & cùm accepisset linteum, præcinxit se. [a] Deide misit aquã in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorũ, & exrergere linteo quo erat præcinctus. Venit ergo ad Simonem Petrum.

A
An. de. 34.
†Matt. 26. e
Marc. 14. c
Luc. 22. e

†Matt. 3. f
Luc. 10. f
Sup. 6. e

14. Crediderit. h. Ideo se dixit non locutum ex seipso, quia non est ex seipso. Qui verò loquitur verbo cùm ipse sit filius unigenitus verbum? Numquid per angelũ, cùm per ipsum creati sint angeli? Nũquid per nubem, quæ, quando fouit ad filiũ, nõ propter seipsum fouit, quod alibi dicit etiam ipse, sed propter alios quos aspectabas ista audire? Non propter suum labile emittens qui non habet corpus. Augustin. trail. 54. in Ioan.

*Verè.

1. Quòd venisset.
2. Transiret.
*Vsque.
3. Parata.
4. Iudæ Simonis Iscariot: vt eum argueret.
a. Hæc dei exprobratio? quia linteo præcingitur, pedesque discipulorũ lauat, septimamque vicem sublimitatis, humilitatem esse demonstrat: quia propter animam humi curuatam humiliatur, vt erigeret quod ab principatum deorsum vergebat. Greg. Nazian. in sanctum lauacrum.

trum. Et dicit ei Petrus, Domine, tu mihi lauas pedes? Respondit Iesus, & dixit ei, Quod ego facio, tu nescis modò: scies autem postea. Dicit ei Petrus, Non lauabis mihi pedes in æternum. Respondit ei Iesus, †Si non lauero te, non [5] habebis] partem mecum. Dicit ei Simon Petrus, Domine, nõ tãtũ pedes meos, sed & manus & caput. Dicit ei Iesus, †Qui lotus est, non [6] indiget] nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis, sed nõ omnes. Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum. Propterea dixit, Non estis mũdi omnes. Postquàm ergo lauit pedes eorum, [7] accepit vestimenta sua, & cùm recubuisset,] iterũ dixit eis, Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me, [8] Magister & domine:] & benè dicitis. sum etenim. [c] Si ergo ego laui pedes vestros, dominus & magister: & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. †Amẽ, amẽ dico vobis, nõ est seruus maior domino suo, neque apostolus maior est eo qui misit illũ. Si hæc scitis: beati [9] eritis] si feceritis ea. Nõ de omnibus vobis dico: ego scio quos elegerim. Sed vt adimpleatur scriptura, †Qui mãducat mecũ panẽ, [10] leuabit] contra me calceanũ suũ. Amodo dico vobis, priusquam fiat: vt cũ factũ fuerit credatis quia ego sũ. Amẽ,

†Deut. 18. Act. 3. c. Petri.

†Matt. 26. d

B
†Decretor. dist. 4. c. Quando ab Ieiunijs & seq.

†Matt. 10. c
Luc. 6. f
Iohan. 15. f

†Psal. 40. e
Matth. 10. d
Luc. 10. e

b. Non aduertit mysterium, & ideo ab eo iustificari recusauit, quòd grauari humiliatione seruo credo veret, si sibi obsequiũ domini patienter ad mitteret. Ambr. de iis qui mysteriis initiantur, cap. 6.

5. Habes.
6. Opus habet.
7. Et acceptis vestimentis suis recumbuit.
8. Magistrum & dominum.
c. Artamen & verbo videmus puerũ, literas elegantiores præscribere, vt ad imitationẽ, quãuis à longe, tendant. Necessarij autẽ Apostolos admonet debitũ, quoniam in honore erant futuri, ne inter se discrepent, & superbiant, sed vt omnium ipsorum mentes purgentur. Theophyl.
9. Eritis.
10. Leuauit.

amen dico vobis, qui accipit si quẽ misero, mẽ accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. C

a Spiritu dicit affectum mœroris & turbationis, quo mebatur ob proditoris perditionẽ. Nã præmia compassionis turbabatur. Vehementer enim super eo dolebat. Euthymius ibidem.

Cùm hæc dixisset Iesus, [d] turbatus est spiritu: & protestatus est, & dixit, Amen, amen dico vobis quia [†] vnus ex vobis tradet me. Aspiciebant ergo adinuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. Erat ergo recumbens vnus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus. Innuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei, Quis est de quo dicit? Itaque cũ recubuisset ille supra pectus Iesu, dicit ei, Domine, quis est? Respõdit Iesus, Ille est cui ego [11] intinctũ panẽ porrexero. † Et cũ intinxisset panẽ, dedit Iudæ Simõnis, [12] Scariothis] Et post buccellã* introiuit ĩ eũ sata nas. Et dicit ei Iesus. [e] Quod facis, fac citius. Hoc autẽ nemo sciuit discumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, † quia loculos habebat Iudas, quòd dixisset ei Iesus, Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festũ: aut egenis vt aliquid daret. Cùm ergo accepisset ille buccellam, exiuit cõtinuò. Erat autem nox. Cùm ergo exisset, dixit Iesus, D Nunc [13] clarificatus est filius hominis: & Deus clarificatus est in eo: si deus clarificatus est in eo, & [g] deus clarificabit eum in semetipso: & continuò clarificabit eum. Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me: † & sicut dixi Iudæis, Quò ego vado vos non potestis venire: & vobis

† Matt. 26. b Marc. 14. b Luc. 22. c 2. q. 1. Vnde ex habitu.

11 Intinctam buccellam.

12 Iscariote. * tunc e Quid illud? vt quia introierat in illum Satanas, ipse abiret à Christo. Eiicitur itaque & excluditur, eò quòd tam cum domino Iesu esse non posset: quia caperat esse cũ diabolo. Nulla enim communicatio Christi ad Belial. Vnde statim impetu expulsus abscessit. Ambros. de Cain & Abel libro. 2. cap. 4.

13 Glorificatus, & infrà.

† Matt. 26. c Marc. 14. d Luc. 22. e † De pœni. dist. 2. Qui vult facere.

† 2. q. 1. cap. Christum. De consecr. dist. 2. cap. Ea sanctis. Item Isidor. De offic. eccles. Si sacerdos. † 12. q. 2. Habebat.

bis dico modò. Mandatum nouum f Omnes pœnè Romani se mutuò persequuntur. Quis enim ciuis non inuidet ciui? Quis enim plenum vicium exhibet et charitatem? Omnes quippe à se, Petrus, Domine, quò vadis? Respon & si loco non abdit Iesus, Quò ego vado, non potes sunt, affectu absunt. Salvianus. lib. 5. me modò sequi, sequêris autem Domine. posteà. † Dicit ei Petrus, * Quare non g Petrus dixit. Animam meam pro te ponam. & Christus dixit, Animam meam pro te ponam? † [g] Animam possum te sequi modò? Respondit ei Iesus, Animam tuam pro me pones? meus turbatur. Vtramque veram est, & plenum veramque vationis, quòd Amen, amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges. Christus à discipulis timorem excutiẽs, & ille qui est infex via, veritate, & vita, & eadem vior, non timet, & ille qui superiore affectu timentis affectuari præcipit. XIIII. A Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, & in me credite. † [a] In domo patris mei mansiones multæ sunt. [1] si quo minus: dixissem vobis, quia vado parare vobis locum. Et si abiero, & præparauero vobis locum: iterum venio & accipiam vos ad me ipsum, vt vbi sum ego, & vos sitis. Et quò ego vado scitis, & viam scitis. Dicit ei Thomas, Domine, nescimus quò vadis: & quomodo possumus viam scire? Dicit ei Iesus, [b] Ego sum via, veritas, & vita. Nemo venit ad patrem nisi per me. Si cognouissetis me, & patrem meum

† Sup. 7. a

† Dist. 3. c Si quis iuxta dictum. † De pœni. dist. 2. Si enim.

unicuique, diuidatur & distribuatur: & hic quidẽ hãc excolit virtutẽ, alius verò aliã, quidã ceteris plures, nonnulli quoque omnes. Greg. Nazian. orat. 16.

1 Quasi secus esset. b Via ergo superna est dei virtus. Christus enim

mebit vbi est, & bonaria, quæ credentibus cœli regna præfecit. Amb. de fide lib. 3. cap. 4.

2. Cognouistis.

3. Videt enim in imagine patrem, qui videt in filio. Videt quia imaginem dei est. Imago ista veritas est, imago ista iustitia est, imago ista dei virtus est. Imago ista sapientia est, imago ista dei virtus est. Imago ista sapientia est, imago ista inmortalitas, quia vita est: non mortua, quia resurrexit est. Amb. de fide lib. 1. cap.

3. Vidit me, vidit. *Et

4. Credis. *Mihi.

d. Hic est enim qui ipse nos animos nostros ad se usque firmauit, qui sacramenta angelica dispensat, qui in ipsis verum diuinumq; illi animatore fuit quo confirmati pro nomine domini, nec carcerem, nec vincula timuerãt: quin immo ipsis ictibus flagellorum, & tormentis calcauerunt: armati tam fortiter per iejunium atque pœnam, habentes in se donum, quæ hic idem spiritus ecclesiæ Christi sponsæ quasi quædam ornamenta distribuit & dirigit. Tertul. de tri.

e. Filium dei nulla conditionum, neq; status obiectus, sed libera diuinitatis potestas ita quæ nostra sunt miserabilia pietate assumpsit, vt à suis

vtique cognouissetis: & amodo[2] cognoscetis eum, & vidistis eum. Dicit ei Philipp[3], Domine, ostẽde nobis patrẽ, & sufficit nobis. Dicit ei Iesus, Tanto tẽpore vobiscũ sum, & nõ cognouistis me? Philippe, [4]qui[3] videt me, videt] & patrẽ.* Quomodo tu dicis, Ostẽde nobis patrẽ? Nõ credis qui ego in patre, & pater in me est? Verba quæ ego loquor vobis, à meipso nõ loquor. Pater autẽ in me manẽs, ipse facit opera. Nõ credi-tis] quia ego in patre, & pater in me est? Alioquin ,ppter opera ipsa credite*. Amẽ, amẽ dico vobis, qui credit ĩ me, opera quę ego facio & ipse faciet, & maiora horũ faciẽt, quia ego ad patrẽ vado. † & quodcũq; petieritis patrẽ ĩ nomine meo, hoc faciã: vt glorificetur pater in filio. † Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam. Si diligitis me, mãdata mea seruate. Et ego rogabo patrẽ, & aliũ paracletũ dabit vobis, vt maneat vobiscũ in æternũ, Spiritũ veritatis, quẽ mũd[9] nõ potest accipere, quia nõ vidit eũ, nec scit eũ. Vos autẽ cognoscitis eũ: quia apud vos manebit, & in vobis erit. Nõ relinquã vos orphanos: veniã ad vos. Adhuc modicũ: & mũd[9] me iam nõ videt. † Vos autẽ videtis me: quia ego viuo, & vos viuetis. In illo die vos cognoscetis[5] quia ego sum ĩ patre meo, & vos in me, & ego ĩ vobis. Qui habet mandata mea, & seruat ea: ille est qui diligit me. † Qui autem diligit me, diligetur à patre meo. & ego diligã eum, & manifestabo ei meipsum. Di-cit ei Iudas, non ille[5] Scariothis,] Domine, quid factum est quia manifestaturus es nobis teipsum, & nõ mundo? Respõdit Iesus, & dixit ei, S quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eũ, f & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Qui nõ diligit me, sermones meos non seruat. Et [6]sermonem quem audistis,]non est meus: sed eius qui misit me patris. Hæc locutus sum vobis, apud vos manens. Paracletus autem, spiritus sanctus quẽ mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & [7]suggeret vobis omnia quæcunque dixero]vobis. † Pacem relinquo vobis: pacem meam do vobis. non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor vestrum neque formidet. Audistis quia ego dixi vobis, [8]Vado & [8]venio]ad vos. Si diligeretis me, gauderetis vtique [9]quia] vado ad patrem: quia pater [h]maior me est. Et nunc dixi vobis priusquàm fiat: vt cùm factum fuerit, credatis. Iam non multa loquar vobiscum. † Venit enim Princeps mũdi huius, & in me nõ habet quicquam. Sed vt cognoscat mundus quia diligo patrem: & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio: surgite, eamus hinc.

† Matt. 10. & 28. & 25. f Luc. 10. c

† De consecr. dist. 2. cap. Spiritus.

† Sap. 5. f

† Ioan. 16. d

† Mat. 21. d Marc. 11. e Ioan. 16. f

† 22. q. 1. Ridiculos.

† De consecr. dist. 2. in Christo.

† 23. q. 8. ca. si in morte.

SEC. IOAN. 150

quæ diuina sunt, omnino nõ desiderent: quia diuinitas nos augmentum admittit, nec patitur detrimentum. Histo. Vitã. de persecutio. Vandalo. lib. 2. c. 2.

5. Iscariotes.

f. Promissis illa tã quam abundans, & perpetuã vnã nobiscum conuersaturus, & simul permansurus esset: suæ nunc, cum his qui in tempore ipso digni sunt: suo posteà, cum illis qui in futuro seculo digni erunt: si eam nostra saltem conuersatione intergẽ conseruabimus, & non assiduis peccatis repellamus. Greger. Nazian. in sanctam Pentecost. orat. 5.

6. Sermo quem audistis.

7. Dixi, vel, dicturum.

g. Quomodo vadit, nisi per mortem: & venit, nisi per resurrectionem? Amb. de fid. lib. 1. cap. 4.

8. Veniam.

9. Quid diceret mihi. Si pater filio maior, quomodo pater & filius vnũ sunt? Hoc secundum diuinitatem, illud secundum humanitatem intelligendum est. Euchrius.

Sub fructus vitis similitudine Christus discipulis sua præcepta commendat: ac ipsos ab odio mundi cõfirmat. XV.

EGo sum vitis vera: & pater A
agricola est. Omnẽ palmitem in
me, non ferentem fructum, [1]tollet]
eum: & omnem qui fert fructum, [2]
purgabit]eum, vt fructum plus af-
ferat. †Iam vos mundi estis pro-
pter sermonem quem locutus sum
vobis. Monete in me: & ego in vo-
bis[b]. Sicutp almes non potest ferre
fructum à semetipso, nisi manse-
rit in vite: sic nec vos nisi in me
manseritis. Ego sum vitis: vos pal-
mites. qui manet in me, & ego in
eo, hic fert fructum multum: quia
sine me nihil potestis facere. Si quis
in me non manserit: mittetur fo-
ras sicut palmes: & arescet: & colli-
gent eum: & in ignem [3] mittent, & B
ardet. ¶Si manseritis in me, & ver-
ba mea in vobis manserint: † quod-
cunque voluerit is petetis, & fiet vo
bis. In hoc [4] clarificatus] est pater
meus: vt fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli. Si-
cut dilexit me pater, & ego dilexi
vos. Manete in dilectione mea. Si
præcepta mea seruaueritis, manebi
tis in dilectione mea: sicut & ego pa
tris mei præcepta seruaui, & maneo
in eius dilectione. Hæc locutus sum
vobis: vt gaudiũ meum in vobis sit,
& gaudium vestrũ impleatur. †Hoc
est præceptum meum, Vt diligatis
inuicẽ, sicut dilexi vos. †Maiorẽ hac dile-

a Hoc dicit, vt agnoscerent secundum id patrem esse meritorem: quia sicut agricola vitis sibi sata parcit & omnibus curat ea euellere, quæ & augeri possit per pietatem, & per passionem veritatis: vt non me genus ab æstu secularium noxio voluptatum, diffusa salutaribus brachiis crucis umbra velaret. Ambr. de fide. lib. 4. cap. 7.

1 Tollit.

2 Purgat.

b Omnis enim fructus boni operis ab illa radice, quæ est in Christo, procedit: quia nos ipsa gratia liberauit, & suo auxilio prouehit, vt fructus plus afferre valeamus. Albinus ibi: Nec est propterea vt credant alii qui nulla esse sine fide opera intelligunt etiam gentilia & philosophorum bonam vitam recipere domicilium: & aliter habere eos qui iuste, aliter qui iniuste agunt: & ad comparationem eius qui aut nullus legi, aut nisi credemur eos qui scriptam legem negligunt. Hieron. Matt. 25.

3 Mittent & ardent.

4 Glorificatus.

dilectionem nemo habet, [a]quàm]
vt animã suam ponat quis pro ami-
cis suis. [c] Vos amici mei estis, si fe-
ceritis quæ ego præcipio vobis. [5] Iã
nõ] [6]dicam vos seruos: quia seruus C
nescit quid faciat domin[9] eius. Vos
autẽ dixi amicos: quia omnia quæ-
cunque audiui à patre meo nota fe-
ci vobis. Non vos me elegistis, sed
ego elegi vos: & posui vos: vt eatis,
& fructum afferatis, & fructus ve-
ster maneat, vt quodcunque petie-
ritis patrem in nomine meo, det vo-
bis. Hæc mando vobis, vt diligatis
inuicem. Si mundus vos odit: [d] sci-
tote quia me [d] priorem vobis] odio
habuit. Si de mundo fuissetis: mun-
dus quod suum erat diligeret. quia
verò de mundo non estis, sed ego
elegi vos de mundo: propterea odit
vos mundus. Mementote sermonis
mei, quem ego dixi vobis, † Non est
seruus maior domino suo. † Si me
persecuti sunt: & vos persequentur.
si sermonem meum seruauerunt: & D
vestrum seruabunt. Sed hæc omnia
facient vobis propter nomen meũ:
† quia nesciunt eum qui misit me.
[d] Si non venissem, & locutus fuis-
sem eis: peccatum non haberent.
nunc autem excusationem non ha-
bent de peccato suo. Qui me odit:
& patrem meum odit. Si opera non
fecissem in eis quæ nemo alius fe-
cit: peccatum non haberent. nunc
autem & viderunt, & oderunt &
me & patrem meum. Sed vt adim-

Ao. de. 34

+ Sup. 13. b
De cõsil. Ao alibi

B
+ 1. Ioan. 3. d
Matth. 21. d
Matth. 13. d
Sup. 14. d
Isa. 5. 16. f
+ Sup. 13. d
1. Cor. 4. d
Ephes. 5. a
+ De pœnit. dist. 1. cap. Quicunque sect. De consecr. dist. 1. Nisi. §. Verum. 1. Thessal. 5. b
1. Thess. 4. d
1. Ioan. 4. c
1. Ioan. 3. c
Matth. 28. d
Marc. 10. c
1. Ioan. 3. c

† Mat. 10. a
Luc. 6. f
† Mat. 14. b
Marc. 13. b
Luc. 21. c
† Mat. 11. d
Luc. 10. d

c. Dedit formam amicitiæ quam sequamur, vt faciamus amici voluntatem, vt aperiamus secreta nostra amico quæcunque in pectore habemus, & nos illius arcana nõ ignoremus. Ostendamus nos illi pectus nostrum, & ille nobis aperiat suum.

Ideo, inquit, Vos amicos dixi amicos, &c. Nihil ergo occultat amicus, si verum est, effudit animã suam, sicut effundebat mysteria patris dominus Iesus. Ergo qui facit mandata Dei, eius amicus est: & hoc beneficium habet nomine. Ambr. Offi. lib. 3. cap. 16.

5. Non amplius.

6. Dico.

d. Vel, prius quàm vos.

d. Non dixit simpliciter, Et licentes non fuissem, sed addidit, Eis: Ostendens sine dubio non ante conferri licentiam fabulis de contemptu, quàm ad id sæuum usque nequitiam in eis peruenisset. Bernard. epist. 77.

a. Hunc eundem paracletū & à patre esse mittendum superè posuit, dicens. Paracletus autem spiritus sanctus, &c. Vide ultrà: quia quem Deus pater mittit, mittit & filius: & quem mittit pater, mittit & spiritus. Ambr. de fide, lib. 2. cap. 4. f. Et quoniā illinc procedit, non est creatura: quia verò non est genitus, non est filius: ac per hoc genitus & ingenitus medius est, deus est. Greg. Naz. de Theolog. lib. 5.

7. Perhibetis.

1. A synagoga excludent.

2. Propter hoc Iudei excæcauerunt se. Dei verbum Deus non recipientes, sed patrem per seipsum patrem sine verbo, ad est, sine filio posse cognoscere Deum. Irenæus lib. 4. c. 17

b. Hic est ille qui charitates necat, afflictiones cōstringit, sectas repellit, regulam veritatis expedit, hæreticos vertit, impietatem fortiter expuit, euangelia custodit. Tertul. de trinita.

pleatur sermo qui in lege eorū scriptus est,† Quia odio habuerunt me gratis. [c] Cùm autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, Spiritum veritatis [f] qui à patre procedit: ille testimonium perhibebit de me. & vos testimonium 7 perhibebitis:] quia ab initio mecum estis.

† Psal. 34. Luc. 24.

Consolatur suos Christus iam abiturus, pro quibus patrem orat, & à mundo multa passuros annunciat. XVI.

A

H† Aec locutus sum vobis, vt non scandalizemini. † Absque synagogis facient]vos: sed vēnit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. & hæc facient vobis: [a] quia non nouerunt patrem, neque me. Sed hæc locutus sum vobis: vt cùm venerit hora eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis. Hæc autem vobis ab initio non dixi: quia vobiscum eram. Et nunc vado ad eum qui misit me: & nemo ex vobis interrogat me, Quò vadis? Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego vadam. si enim non abiero, [b] paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Et cùm venerit ille, arguet mūdum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. de peccato quidē: quia non crediderunt in me. de iustitia verò: quia ad patrē vado, & iam nō videbitis me. de iudicio autem: quia priu-

† Ant. d. 44 † Mat. 24. 9 anc. 23 Ioan. 21. 2 † 25. 9. 2. 2.

princeps huius mundi iam iudicatus est. Adhuc multa habeo vobis dicere: sed nō potestis portare modò. † Cùm autē venerit ille Spiritus veritatis, [c] docebit vos] omnem veritatem. non enim loquētur à semetipso: sed quæcunque [3] audiet]loquetur, & quæ ventura sunt annūciabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. [c] † Omnia quæcunque habet pater, mea sunt. Propterea dixi, Quia de meo accipiet, [d] & annunciabit vobis. Modicùm, & [4] iam]non videbitis me: & iterum modicùm, & videbitis me: quia vado ad patrem. Dixerunt ergo ex discipulis eius adinuicē, Quid est hoc quod dicit nobis, Modicū, & non videbitis me: & iterum modicū, & videbitis me, & quia vado ad patrē? Dicebant ergo, Quid est hoc quod dicit [5] nobis,] modicum? nescimus quid loquitur. Cognouit autem Iesus quia volebant eum interrogare: & dixit eis, De hoc quæritis inter vos, quia dixi, Modicum, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me. Amen amen dico vobis, [e] quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit: Vos autem contristabimini, † sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mulier cùm parit, tristitiam habet, quia vēnit hora eius: cum autem peperit puerum: iam nō meminit pressuræ propter gaudium, quia

† D. cōf. dist. Sal. Salvator.

† Mat. 11. 5 Luc. 10. f

† 76. dist. Iecirco. Ier. 31. c Iacob. 4. c

2. Ducet vos in.

3. Audierit.

4. Quę sunt omnia? Non vtique locutus est de creatis: hæc enim omnia falsa sunt per filium: sed ea quę pater habet, id est æternitatem, maiestatem, diuinitatemque nascendo possidet. Ergo enim, quī omnia habet quę pater habet, omnipotentem esse dubitare nō possumus. Ambr. de fide, lib. 2. cap. 3.

d. Videt quia cùm spiritus sanctus infunditur, cor fidele ad prudentiam dilatatur. Itaque ante descensionem spiritus sancti vsque ad ascensionē Apostoli deserebantur: post visitationem verò ad martyrium contempto salutis armantur. Euseb. Emis.] in die Pentec.

e. Si cum sæculo gaudemus, verendū est ne cum sæculo & lugeamus. Seculo autem gaudēte lugeamus, & sæculo postea lugente gaudeamus. Sic Eleazarus, Lazarus apud inferos in sinu Abrahæ refrigerii confectus: contrà diues in tormentis ignis constitutus, alternas bonorum & malorū vices æmu-

5. Quid est hoc quod dicit nobis.

la retributione compensant. Tertul. de idolatria.

natus est homo in mundum. Et vos igitur, nũc quidem tristitiam habetis, iterũ autem videbo vos, & gaudebit cor vestrũ: & gaudium vestrũ nemo tollet à vobis. Et in illo die me non† rogabitis] quicquam. Amẽ amen dico vobis, † [1] siquid] petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. [6] Vsq; modò] nõ petistis quicquam in nomine meo. Petite, & accipietis, † vt gaudium vestrũ sit plenũ. Hæc in prouerbiis locutus sum vobis. Vẽnit hora cùm 7 iam non in prouerbiis] loquar vobis, sed palàm de patre annunciabo vobis. in illo die in nomine meo petetis: & non dico vobis quia ego rogabo patrem de vobis. ipse enim pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis quia *[1] à Deo exiui. Exiui à patre, & veni in mundum: iterũ relinquo mundũ, & vado ad patrem. Dicunt ei discipuli eius, Ecce nunc[8] palàm] loqueris, & prouerbium nullum dicis. Nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi vt quis te interroget. in hoc credimus quia à Deo exiisti. Respondit eis Iesus, Modò creditis. † Ecce vẽnit hora, & iam vẽnit, vt dispergaminivnusquisque in propria, & me solum relinquatis: & *non solum solus, quia pater mecũ est. Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. In mundo[9] pressuram] habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

† Sup. 14.d Matth. 21.a Marc. 11.a Luc. 22.b Iacob. 5.a † 1. Ioan. 3.b

D

4. Interrogabitis.
5. Quæcunque.
6. Hactenus.
7. Non amplius per prouerbia.
* Ego.
f. Qui à Deo processit, & à Deo exiit, nihil aliud potest habere nisi quod Dei est. Vade non solum Deus, sed & verax Deus. Verus a vero, & ade à vero, vt & ipse sit veritas. Itaque si non è quo erimus, veritas est, si maiestate qua primus naturaleq; vsque filius Dei verus est, vt & propriæ. Ambr. de fide, lib. 1. cap. 7.
8. Aperte.
* Tamen.
9. Anxietatem.

Oratio

Oratio Christi ad patrẽ pro sui nominis clarificatione, operum suorũ exaltatione, discipulorũ, & per eos credentium cõfirmatione, sanctificatione, & consummatione.

Caput XVII.

Anno. de. 34.

HAec locutus est Iesus: & subleuatis oculis* in cœlum dixit, Pater, vẽnit [a] hora, [1] clarifica] filium tuum, vt filius tuus clarificet te. † Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti ei, det eis, vitam æternam. [b] Hæc est autem vita æterna, Vt cognoscant te, solũ Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Ego te clarificaui super terram, opus cõsummaui quod dedisti mihi vt faciam. & nunc clarifica me tu pater apud temetipsum, claritate quã habui priusquàm mũdus[2] fieret] apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo. Tui erant: & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruauerunt. Nunc cognouerunt quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt. quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis: & ipsi acceperunt, & cognouerunt verè quia à te exiui, & crediderunt quia tu me misisti. † Ego pro eis rogo. Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Et mea omnia, tua sunt: & tua, mea sunt: & clarificatus sum in eis. Et iam non sum in mundo: & hi in mũdo sunt, & ego ad te venio. † Pater sancte, serua eos in nomine tuo

† De pœn. di. 4. cap. Sicut hoc. Matt. 28.d

B

† 3. q. 1. a. Filiationis.

† Matt. 26.d Marc. 14.d Luc. 22.d

† De sum. tri. Damascen. De tribus sanct. Ambr.

* Subr.
1. Glorifica, & honorifica.
a. Vtique cum & horã venisse commoneret, & clarificari petit, quomodo nisi secundum carnis assumptionem locutũ eum conuenit æstimari. Nam nec vlla sibi temporum præscripta momẽta diuinitas habet, nec clarificatione indiget lumen æternũ. Ambr. de fide, libr. 5. cap. 2.
b. Scriptura autem diuina vitam beatã posuit in cognitione diuinitatis, & fructus bonæ operationũ. Ambr. Offic. lib. 2. cap. 3. Ipse quoque Christus & dictis & factis ad credendũ primò horatus est, quos ad salutem vocauit. Sed postea quàm de ipso dono loqueretur quod erat datum credentibus, non dixit, Hæc est vita æterna, vt credant; sed, Hæc est vita æterna, vt cognoscant te, &c. Aug. de libe. arbit. lib. 2. 2. Esse.

quos dedisti mihi: [c] vt sint vnum sicut & nos. Cùm essem cum eis*, ego seruabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, custodiui: & nemo ex eis periit, † nisi filius perditionis, vt scriptura impleatur. Nunc autem ad te venio: & hæc loquor in mundo, vt habeant gaudium meum impletum in semetipsis. Ego dedi eis sermonem tuum + & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo. Non rogo vt tollas eos de mundo, sed vt serues eos à malo. De mundo non sunt: sicut & ego non sum de mundo. Sanctifica eos in [2] veritate.] Sermo tuus, veritas est. Sicut tu me misisti in mundum: ita & ego misi eos in mundum. Et pro eis ego sanctifico meipsum: vt sint & ipsi sanctificati [3] in veritate.] [d] Non pro eis autem rogo tantùm, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorũ in me: vt omnes vnum sint, sicut & tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnũ sint: vt credat mundus, quia tu me misisti. Et ego claritatẽ quã tu dedisti mihi, dedi eis: vt sint vnum sicut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me: vt sint consummati in vnum, & * cognoscat [e] mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos sicut & me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint mecũ: vt videant claritatem meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem

a. *Vt sint vnũ in vnam, fide, confessione, & gratia, qui & pietate Dei patris, & domini ac saluatoris nostri benignitate, ac amore mandi esse possint. Ecclesiastica historia Theodoreti lib. 2. cap. 8.*

* *In mundo.*

1. *Perueritatẽ tuã.*

3. *Per veritatem. d. Vnum igitur nos vult esse dominus, vt supra mundum simus omnes: vt una sit castitas, una voluntas, una bonitas, una gratia. His enim aliter & augetur animæ vitalitas. Ambr. de virginib. lib. 3.*

* *Vt.*

e. *Duobus modis mundus intelligitur: aliter in peccatoribus, aliter in sanctis. Hic nominat mundũ eos qui credituri erãt, vel, qui tunc credebant Christum filium Dei esse, ad salutem humani generis missũ esse à patre in mũdum. Albinus ibid.*

† *Psal. 108.b*

+ *Supr. 15.a*

C

D

† *Mat. 11.d Luc. 10.d*

tionem mundi. † Pater iuste, mundus te non cognouit. Ego autem te cognoui: & hi cognouerunt quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam: vt dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

Egressus Iesus in hortum, à Iuda Iudæis traditus: ad Annam ductus interrogatur, & cæditur: & à Petro negatur. A Pilato innocens repertus, Barrabba dimisso, retinetur. XVIII.

A

Anno do. 34. † *Mat. 26.c Marc. 14.c Luc. 22.d 2. Reg. 15.c*

HAec cùm dixisset Iesus, † egressus est cum discipulis [a] suis] trans Torrentem Cedron, vbi erat [a] hortus, in quem introiuit ipse & discipuli eius. Sciebat autem & Iudas qui tradebat eum, locũ: quia frequenter Iesus cõuenerat illuc cum discipulis suis. † Iudas ergo cùm accepisset cohortem, & à Põtificibus & Pharisæis ministros: venit illuc cum laternis & facibus & armis. Iesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super se, processit & dixit eis, [b] Quem quæritis? Responderunt ei, Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus, Ego sum. Stabat autem & Iudas qui tradebat eum, cum ipsis. Vt ergo dixit eis, Ego sum: [c] abierunt retrorsum, & ceciderunt in terrã. Iterum ergo interrogauit eos, Quem quæritis? Illi autem dixerũt, Iesum Nazarenum. Respondit Iesus, Dixi vobis quia ego sum. si ergo me quæritis, sinite hos abire. Vt impleretur sermo quem dixit, Quia quos

a. *Iesus in horto deliciarum, id est in paradiso primus humani generis peccauit, & inde ejectus est in hanc vallem lachrymarum. Ideo Christus secundus Adam se in horto comprehẽdi voluit, vt peccatum, quod in horto paradisi primus homo commisit, deleret. Albinus ibidem.*

b. *Iudæi audierunt alicubi vocem eum egredientem cum discipulis & lampadibus ad comprehendendum eum. Putabant enim se se hominem posse adoriri. Chrysost. de cruce. Paulli.*

c. *Meritò retrò recurrebantur, qui in terrenam labem ab illa cœlesti gratia decidebant. Ambr. de Ioseph. cap. 11.*

dediſti mihi nō perdidi ex eis quēquam. † Simon ergo Petrus habens gladiū, eduxit eum: & percuſsit Pōtificis ſeruum, & abſcidit eius auriculam dexteram. Erat autem nomē ſeruo Malchus. Dicit ergo Ieſus Petro, [d] Mitte gladium tuum in vaginam. Calicem quem dedit mihi pater, non bibā illum? † Cohors ergo & tribunus & miniſtri Iudæorum comprehenderunt Ieſum. [e] & ligauerunt eum: & adduxerunt eum ad Annam primum. erat autem ſocer Caiphæ, qui erat Pōtifex anni illius. Erat autē Caiphas qui cōſiliū dederat Iudæis, quia expedit vnum hominem mori pro populo. Sequebatur autem Ieſum Simō Petrus, & alius diſcipulus. Diſcipulus autem ille erat notus Pōtifici, & introiuit cum Ieſu in atrium Pontificis: Petrus autem ſtabat ad oſtium foris. Exiuit ergo diſcipulus alius qui erat notus Pontifici. & dixit oſtiariæ: & introduxit Petrum. Dicit ergo Petro ancilla oſtiaria, Nūquid & tu ex diſcipulis es hominis iſtius? Dicit ille, Non ſum. Stabant autem ſerui & miniſtri ad prunas, quia frigus erat: & calefaciebāt ſe. Erat autem cum eis & Petrus, ſtans, & [f] calefaciens ſe. Pontifex ergo interrogauit Ieſum de diſcipulis ſuis & de doctrina eius. Reſpondit ei Ieſus, E o palàm locutus ſum mundo: ego ſemper docui in ſynagoga, & in templo quo omnes Iudæi conueniunt: & in

† Mat. 26.d Marc. 14.e Luc. 22.e 24.q.1.cap. Si Petrus.

† Mat. 26.f Marc. 14.f Luc. 22.f

C

D

d. Tunc ergo, & ipſe tuo forſitā nutu (etſi non tua manu) vaginandus.

Alloquin ſi ad te nullo modo perti-nuerit, & in, dicatibus Apoſtolis, Ecce duo gladij hic, non reſpōdiſſet dominus, Satis eſt: ſed, vimit eſt. Bernar. de conſide. lib. 4.

e. Tenetur quidem & ligatur ſecundā corporis ueritatem, ſed non illis qui ligant verbum, verbū enim ligari, qui ſummum Chriſtum hominem putant.

Ligant, qui præſentē patri, qui omnipotentem non conſiderant. Ambroſ. in Luc. 22. ca. lib. 10 ſ. Quia pariter ſunt frigus, non ſolum tempus, ſed fides. Hieronymus.

& in occulto locut⁹ ſum nihil. Quid me interrogas? interroga eos qui audierūt, quid locutus ſum ipſis: ecce, hi ſciunt quæ dixerim ego. Hæc autem cùm dixiſſet, † vnus aſsiſtens miniſtrorum dedit alapam Ieſu, dicens, Sic reſpondes Pontifici? Reſpondit ei Ieſus, † [g] Si malè locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo: ſi autē benè, quid me cædis? † Et miſit eum Annas ligatum ad Caipham Pontificem. Erat autem Simon Petrus ſtans & calefaciens ſe. Dixerūt ergo ei, † Nunquid & tu ex diſcipulis eius es? Negauit ille & dixit, [h] Ō ſum. Dicit ei vnus ex ſeruis Pontificis, cognatus eius cuius abſcidit Petrus auriculam, Nónne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus: & ſtatim gallus cātauit. † Adducunt ergo Ieſum [h] à Caipha in prætorium. Erat autem mane: & ipſi nō introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, ſed vt māducarent Paſcha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit, [i] Quā accuſationem affertis aduerſus hominem hunc? Reſpōderunt, & dixerunt ei, Si non eſſet hic malefactor, non tibi tradidiſſemus eum. Dicit ergo eis Pilatus, † Accipite eū vos. & ſecundum legem veſtram iudicate eum. Dixerūt ergo ei Iudæi, Nobis non licet interficere quēquam. † Vt ſermo Ieſu impleretur quē dixit, ſignificans qua morte eſſet moriturus. † Introiuit ergo iterum in

† 23. diſt. Decimus.

† 23.q.1.ca. Peccatis.

† 2.q.7. cap. Præſumunt.

† Mat. 16.f Marc. 14.e Luc. 20.e Matth. 26.g Marc. 14.e Luc. 22.b

† De pœn. di. 2. cap. Pericu. loſe.

† Mat. 10.e † Mat. 27.b Marc. 15.a Luc. 23.a

g. Cùm aſpere pōtifex alapam accepiſſet à ſeruo ſacerdotis, cumq; dixiſſet, Sic reſpondes Pontifici, adueſtus Pontificem dominum earum, diſſe ſibi dixit, nec quicquam de facerdotis honore detraxit: ſed innocentiam ſuam magis aſſerens & oſtendēs, Si malè inquit, locutus ſum, &c. Cyprian. libr. 1. epiſt. 3 epiſt.

h. Ἀπὸ τῆς Καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον. Hoc eſt, à Caipha in prætorium: & non, ad Caipham, vt alij putant.

i. Verè Pilatus aliquanto humanior ipſe egreditur, & quia dominum ſibi dixit vinctum, nō exiſtimauit hoc loco cauſam habere cōtra Chriſtum, ſed interrogat de cauſa vinculorum. At ubi cùm nihil poſſet dicere, niſi, Hic eſſet malefactor, ait, Non tradidiſſemus eum. Vides eos omnia loco declinare accuſationis. Theophyl. ibidem.

prætoriũ. Pilatus: & vocauit Iesum, & dixit ei, Tu es rex Iudæorũ? Respondit Iesus, A temetipso hoc dicis, an alij dixerunt tibi de me? Respondit Pilatus, Nunquid ego Iudæus sum? Gens tua & [1] Pontifices] tradiderũt te mihi. quid feciſti? Respondit Iesus, Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnũ meum, ministri mei vtique [2] decertarent vt nõ] traderer Iudæis. [K] nunc autem regnum meum nõ est hinc. Dixit itaque ei Pilatus, Ergo rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicis: quia Rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum: vt testimonium perhibeam veritati: omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus, Quid est veritas? Et cùm hoc dixisset, iterũ exiuit ad Iudæos, & dicit eis, Ego nullam inuenio in eo causam. † Est autem consuetudo vobis vt vnum dimittam vobis in Pascha. Vultis ergo dimittam vobis Regem Iudæorum? Clamauerunt ergo rursum omnes, dicentes, Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.

Mat. 27.a Marc. 15.a Luc. 23.a

† Mat. 27.b Marc. 15.a Luc. 23.a

Christus flagellat[b] coronatur: morti addictus inter duos crucifigitur: diuisis vestimentis, matrem Ioanni cõmendat: potatus spiritũ emittit: & aperto latere depositus sepelitur. XIX.

TVnc ergo apprehendit Pilatus Iesum, † [a] & flagellauit. Et milites plectentes coronam de spinis,

Mat. 27.a Marc. 15.a Luc. 23.a

† Mat. 27.d

1. *Principes sacerdotum.*

2. *Decertassent ut. K. Cùm à principe interrogasset Pilatus, Tu es rex Iudæorum? ac respondisset dominus, Regnum meum non est ex hoc mundo, & seipsum regem ostendisset, quanquam nũ tertiorum? rursum interrogauit Pilatus, Nam ita rex es tu? ac deinceps se æternum esse ostendit. Euthymius ibid.*

a. *Flagellatus autem iuuaria fuit, vt ab alacritate, quæ iuuat peccatis nostris potest sanare nos liberare. Alapis cæsus & illusus est, vt ab his sanaret nos illudere potestates, & præuaricatio vis peccatis fugiam[b]. Omnia enim propter nos & pro nobis Christus suscepit, quæ repulimus vicit habuerunt. Cyri. ibid.*

Mat. 27.b Luc. 23.a

nis, imposuerunt capiti eius: & veste purpurea circũdederunt eum. Et veniebant ad eum,] & dicebant, Aue Rex Iudæorum, & dabant ei alapas. Exiuit ergo iterum Pilatus foras, & dicit eis, Ecce adduco vobis eum foras, vt cognoscatis quia nullam inuenio in eo causam. Exiuit ergo Iesus portans* spineam coronam, & [1] purpureum vestimentum,] & dicit eis, Ecce homo. Cùm ergo vidissent eum pontifices & ministri, clamabant, dicentes, Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Accipite eum vos, & crucifigite. Ego enim non inuenio in eo causam. Respondent ei Iudæi, Nos legem habemus: & secundum legem debet mori, [b] quia filium dei se fecit. Cùm ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. † Et ingressus est in prætorium iterũ: & dicit ad Iesum, Vnde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo [2] crucifigere] te, & potestatem habeo [3] dimittere] te? Respondit Iesus, † Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi datum esset tibi [4] désuper.] † Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autem clamabant, dicentes, Si hunc [5] dimittis,] non es amicus Cæsaris. omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari.

Mat. 27.b Marc. 15.a Luc. 23.a

† 23.q.2.c Quid culpatur.

23.q.2.cap. Manet te.

† De pœnit. d. 2.c. Periculosa.

* Forte.

1. *Purpureã vestẽ*

b. *Tum Pilatus cùm audiret quòd se deifilium faceret, ne id verum esset, & citra legem facere putaretur, formidauit. Iudæi cùm id re & verbis intelligerent, non sunt perterriti, sed adorare debuissent. Chrysost. ibid. homil. 83.*

2. *Crucifigendi.*

3. *Dimittendi.*

4. *e superno.*

5. *Dimiserit.*

Pilatus autem cùm audisset hos ser- C
mones, adduxit foras Iesum: & sedit
pro tribunali, in loco qui dicitur [c]
Lieostratos, Hebraicè autem Gabba
ta. Erat autē parasceuē Paschæ, hora
quasi sexta: & dicit Iudæis, Ecce
Rex vester. Illi autem clamabant,
Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis
Pilatus, Regem vestrum crucifi-
gam? Respondērunt [6] pontifices,]
Non habemus regem nisi Cæsarem.
Tunc ergo tradidit eis illum, vt cru-
cifigeretur. †Susceperunt autem Ie- †Mat. 27.d
sum: & eduxerunt eum. Et bai- Marc. 15.d
lans sibi crucem exiuit in eum qui Luc. 23.d
dicitur [7] Caluariæ] locum, Hebrai-
cè [8 d] Golgotha:] vbi crucifixe-
runt eum, & cum eo alios duos
hinc & hinc, medium autem Ie-
sum. Scripsit autem & titulum Pila-
tus: & posuit super crucem. Erat au-
tem scriptum, Iesus Nazarenus rex D
Iudæorum. Hunc ergo titulum mul-
ti Iudæorum legerunt: quia prope
ciuitatem erat locus vbi crucifixus
est Iesus. Et erat scriptum Hebrai-
cè, Græcè, & Latinè. Dicebant er-
go Pilato pontifices Iudæorum,
Noli scribere, Rex Iudæorum: sed
quia ipse dixit, Rex sum Iudæorum:
Respondit Pilatus, [e] Quod scripsi,
scripsi. Milites ergo cùm crucifixis-
sent eū, acceperunt vestimenta eius
(& fecerūt quatuor partes: vnicuiq;
militi partem) & tunicā. Erat autem
tunicā inconsutilis, [9] desuper con-
texta] per totum. Dixerunt ergo ad-
inui-

5. Lithostrotos Graecè, dicitur tribunal Latinè, & Gabbata Hebraicè, hoc est, lapidum stratum, vbi praesidebat: nō Lycostratos, esset enim stratus lapidū, quasi iudices rapaces essent vt lupi, in tribunali sedentes: quod nephas est dicere.

6. Principes sacerdotum.

7. Caluaria.

8. d. Golgotha, [proprie in Chaldaicum, vel Syrum, quam Hebraeum] locus est in ora Ierosolymitana, in quo exaltatis hominibus, vel suffixis, vel alio mortis genere occisis, passim atq; ea patibula iacebāt. Hieron. Mar. 15.

e. Id est, non ea scripsi quae vobis placerent, sed quae erat futura remonstrarent. Nō vobis scripsi sed posteritati. Ambro. de obitu Theo. orat. 9. A summo consensu.

E inuicem, Non scindamus eam, sed
†Psa. 21.e sortiamur de illa cuius sit. Vt scrip-
Mat. 27.d tura impleretur, dicēs, †Partiti sunt
Marc. 15.b vestimenta mea sibi: & in vestem
Luc. 23.c meam miserunt sortem. Et milites
quidem hæc fecerunt. Stabant au-
tem iuxta crucem Iesu mater eius, [10]
& soror matris eius, Maria Cleo-
phæ, & Maria Magdalene. Cùm vi-
disset ergo Iesus matrem & discipu-
lum [10] stantem quem diligebat, dicit
matri suæ, [f] Mulier, ecce filius tuus.
Deinde dicit discipulo, Ecce mater
tua. Et ex illa hora accepit eam di-
scipulus [10] in suam.] Postea sciens
Iesus quia omnia *consummata sunt, 19. cap. 5.
vt consummaretur scriptura, dicit, 10. In sua.
†Psa. 68.e Sitio. Vas ergo erat positum aceto * Lam.
Mat. 27.f plenum. †Illi autem spongiam ple-
Marc. 15.f nam aceto, hyssopo circumponētes,
Luc. 23.c obtulerunt ori eius. Cum ergo acce-
pisset Iesus acetum, dixit, Consum-
matum est. Et inclinato capite tradi- F
dit spiritum. Iudæi ergo (quoniam parasceue erat) vt non remanerēt in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati) rogauerūt Pilatum vt frangerētur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites: & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. [g] † Ad Iesum autem cùm ve-
†De sum. trin. in Cle. cap. 1. nissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura: sed
†De celebr. missa quadr. vnus militū lancea latus eius [11] aperuit,] & [h] † continuò exiuit sanguis & aqua. Et qui vidit, testimonium

f. De mulieris nomine quid mutauerit ad sexum retulit. Non enim corruptela, sed sexus vocabulū est. Vale si sine matri suæ, non praeiudicat nec vitari, quo nomine primo. Eua mulier adhuc virgo vocata est. Amb. de Isaac.

g. Necessarium erat ne milites ut putarentur esse Christi tā mortales sufferingere (sicut eorum fecerat) sed tantūmodo latus eius perforauerunt.

Ste integrum corpus patibulo detractum est, & sepulchro dignter inclusum. Leuit. li. 4. ca. 20. 11. Exod.

h. Exinde sanguis ad precium, aqua ad lauacrum. Aqua nos ablui, sanguis nos redemit. Ambro. de benedi. Patriarcharum cap. 4.

perhibuit: & verum est testimonium eius. Et ille scit quia vera dicit: vt & vos credatis. Facta sunt enim hæc vt scriptura impleretur, † Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit, † Videbunt in quem [12] transfixerunt. ‡† Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph [13] ab Arimathia,] (eo quòd esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum) vt tolleret corpus Iesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, & tulit corpus Iesu.] † Venit autem & Nicodemus qui venerat ad Iesum nocte primùm, ferens mixturam myrrhæ & aloës, quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus Iesu, & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, [1] sicut mos est Iudæis sepelire. Erat autem in loco vbi crucifixus est, hortus: & in horto monumentum nouũ, in quo nondum quisquam positus erat. [14] Ibi] ergo propter parascẽuen Iudæorũ, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.

Maria sublato lapide discipulis nunciat corpus fuisse sublatum, cui Petrus & Ioannes viso monumento credunt: vnde Maria plorans ab angelo, & Christo confortatur, inde Christus discipulis, absente Thoma, & post octo dies presente, apparet.

Cap. xx.

A Vt [a] Na autem sabbati, Maria Magdalene venit mane cum adhuc tenebræ, essent, ad monumentum:

G † Exo. 12.f. Num. 9.d † Zach. 12.d † Matt. 27.f Marc. 15.f Luc. 23.f

12. *Pupugerunt.*

13. *Ab Arimathæa, vel, de Arimathæa, quæ & Ramatha, patria Samuelis, de qua 1. Reg. 1. & Matth. 27. f*

i. Non mihi videtur euangelista frustra dicere voluisse, Sicut mos est Iudæis sepelire. Ita quippe, nisi fallor, omnes in huiusmodi officiis, quæ mortuis exhibentur, morem cuiusque gentis esse seruandum. August. ibid. tract. 120.

14. *Illuc.*

a. Vna sabbati, dies dominica intelligenda est: quia omnis hebdomada in sabbatum, & in primã, & secundam, & tertiam, & quartã, & quintam, & sextã sabbati diuiditur: quam ethnici idolorum & elementorum nominibus appellãt. Hieron. Hedibia, q. 4.

tum: & vidit lapidem sublatum à monumento. Cucurrit ergo, & venit ad Simõnem Petrum, & ad alium discipulum quem amabat Iesus: & dicit illis, Tulerunt dominum de monumento, & nescimus vbi posuerũt eum. Exiit ergo Petrus & ille alius discipulus, & [1] venerunt] ad monumentum. Currebant autem [2] duo] simul: & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & vẽnit [3] primus] ad monumentum. [b] Et cùm se inclinasset, vidit posita linteamina: nõ tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum, & vidit linteamina posita, & sudariũ quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in vnum locum. Tunc ergo introiuit & ille * discipulus qui venerat primus ad monumẽtum: & vidit, & credidit. nondum enim sciebãt scripturam quia † oportuit] eum à mortuis resurgere. Abierũt ergo iterum discipuli ad semetipsos. † Maria autem stabat ad monumentũ foris, plorans. Dum ergo fleret, inclinauit se, & prospexit] in monumentum: & [5] vidit] duos angelos in albis, sedentes, vnum ad caput & vnum ad pedes, vbi [6] positum erat] corpus Iesu. * Dicunt ei illi, Mulier, quid ploras? Dicit eis, Quia tulerunt dominum meum: & nescio vbi posuerunt eum. Hæc cùm dixisset conuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem:

1. *Veniebant.*

2. *Ambo.*

3. *Prior, & infrà.*

b. Vide hic quam alienus sit euangelista à fastu: quo modo referatur diligentiã Petri in scrutando. Nã & ipse præuenisset, & vidisset iacentia linteamina, non vtrà tamen ea quæris, sed exspectas illum. Theo. ibidem.

* *Alius.*

† *Oportuerat.*

5. *Videt.*

6. *Posuerant.*

* *Et.*

c. Hos angeli dicunt: & dominum postea ipsum verbis vtentem, vt sciatis quia angelorum vox ea, mandata sunt domini. Ambros. de virginit. lib. 3.

Matt. 28.a Marc. 16.b

Andr. 34. † Matt. 28.b Marc. 16.a Luc. 24.a

& non sciebat[7] quia Iesus est.] Dicit ei Iesus, [d] Mulier, quid ploras? quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei, Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi [8] posuisti] eum: & ego eum tollam. Dicit ei Iesus, Maria. Conuersa illa dicit ei, Rabboni (quod dicitur magister.) Dicit ei Iesus, Noli me tangere (nondum enim ascendi ad patrem meum) vade autem ad fratres meos, & die eis, [e] Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, deum meum & deum vestrum. Venit Maria Magdalene annuncians discipulis, Quia vidi dominum, & hæc dixit mihi. [f]† Cùm ergo [g] sero] esset die illo, [10] vna sabbatorum,] & fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum: venit Iesus, & stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis. Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus & latus. Gauisi sunt ergo discipuli viso domino. Dixit ergo eis iterum, Pax vobis: Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Hoc cum dixisset, insufflauit: & dicit eis, Accipite spiritum sanctum: [11]† quorum] remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta

7. Quòd Iesus esset.

d. Hoc est, tu tibi causa plorandi, in te tui autor fendi, quæ ex Christi fauore dola. Plorat quia nō vidit Christum: credet, & videbit.

Adest Christus, nec unquam ille, à quibus quæritur, deest. Amb. de virg. li. 3.

8. Posuerit.

e. Patrem meū dicendo, à creatura se filius dei separauit: patrē nostrum dicendo, adoptionē spiritualis gratiæ de significat. Ita & deū meū dicendo, mysteriū suæ incarnationis ostendit: vt quem patrem naturali & hoc, deū suum appellet, propter susceptū corporis sacramentū: Deū quoque vestrū cum dicit, professam in nobis suę operationis ostendit. Ambr. ubi supra.

f. Cauē igitur ne à vestra diligentia discessa portio, aut foribus clausis, ingressus esse dicat esse natura credę, nō aliam quàm illam qui ante passionem cum discipulis vt homo cō-

versabatur. Cirill. ibidem. 9. Vespere. 10. Primo sabbati.

g. Hic autem spiritum sanctum dominus Christus modò peracturum appellat, modò spiritum veritatis esse pronuncia, qui non est in euangelio nomen, sed nec nouæ datus. Nam hic & ipse in prophetis populum accusauit, & in apostolis adnotationem remisse præstitit. Tertul. de vri.

11. Quorumcunque & infrà.

Remissionem. Prædicanter. 4.3.1. Autumn. Lectura. 20. quæst. dist. 4. Quæmodo.

ta sunt. Thomas autem vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Iesus. Dixerunt ergo ei alij discipuli, Vidimus dominum. Ille autem dixit eis, Nisi videro in manibus eius [12] fixuram] clauorum, & mittam digitum meum in [13] locum] clauorum, & mittam manum meam in latus eius: non credam. Et post dies octo, iterum erant discipuli eius intus: & Thomas cum eis. Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis. Deinde dicit Thomæ, Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum: & noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, & dixit ei, [b] Dominus meus & deus meus. Dixit ei Iesus, Quia vidisti me Thoma credidisti: beati qui non viderunt & crediderunt. †Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. hæc autē scripta sunt, vt credatis quia Iesus est* filius dei: & vt credentes vitam habeatis in nomine eius.

Manifestatus rursum ad mare Tyberiadis discipulos piscātes reperit: Petrū oues commendat: & Ioannis super cæteros excellentiam designat. xxi.

12. Figuram, vel, vestigium

13. Figuram, vel, vestigium.

b. Mist manū qui non credebat, & dominum te & deū recepit. Ambr. de fug. se. cap. 4.

* Christus.

* Discipulis.

a. Cur repetit Ioannes quod dereliquit? Si vero discretionis inspicitur, certius videtur, qui nimirum negocia quæ ante conuersionē sine peccato extitit, hoc est post conuersionis culpa repetere nō fuit. Nam piscatū è Petrum, Matth. enim vere elonuersus fuit. Et post conuersionē suam ad piscationē Petrum redire, Matthæum vero ad telonei negotium nō redire, quia aliud est vitium per piscationē quærere, aliud telonei lucra exercitio augere. Abbr. ibid.

A Posteà manifestauit se iterum Iesus* ad mare Tyberiadis. Manifestauit autem sic, [a] Erant simul Simon Petrus & Thomas qui dicitur

Act. 9. 34.

Didymus, & Nathanaël qui erat à Cana Galilææ, & filij zebedæi, & alij ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus, Vado [1] piscari.]Dicunt ei, Venimus & nos tecum. † Et exierunt & ascenderunt in nauim*: & illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem iam facto, stetit Iesus in littore: non tamen cognouerunt discipuli quia Iesus est. Dicit ergo eis Iesus, Pueri, nunquid pulmentarium habetis? Responderunt ei, Non. Dicit eis, Mittite [2] in dexteram] nauigij rete: & inuenietis. Miserunt ergo: & iam non valebant illud trahere præ multitudine piscium. [b] Dicit ergo discipulus ille quem diligebat Iesus, Petro, Dominus est. Simon* Petrus cùm audisset quia dominus est: tunica succinxit se (erat enim nudus) & misit se in mare. Alij autem discipuli nauigio venerunt (non enim longe [3] erant] à terra, sed † quasi cubitis ducentis]) trahentes rete piscium. Vt ergo descẽderunt in terram, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem. Dicit eis Iesus, Afferte de piscibus quos prendidistis nunc. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram, plenum magnis piscibus, centum quinquaginta tribus. Et cùm [5] tanti] essent, non est scissum rete. Dicit eis Iesus, [c] Venite, prandete. Et nemo audebat [6] discumbentium] interrogare eum, Tu quis es? scientes quia dominus est.

1. Piscatum. Statim.

2. In dexteram partem.

b. Perspicacior quidem erat Iohannes magnitudine puritatis, Petrus verò feruentior vehementia amoris. Ideo agnouit eum Iohannes ante Petrum, sed egreditur ad eum Petrus ante Ioannē. Euthy.

* Ego.

3. Aberant, vel, distabant.

4. Circiter cubitos ducentos.

5. Tot.

c. Vade, significatur, quia post multos labores, quibus vocati vehementer sudabāt, prandē enim dominus vocat bonos spirituali cibo sibi propositos, qui mittens ad vatinem occidit humanæ naturæ. Cyrillus ibid.

6. Discipulorum.

est. † Et venit Iesus, & accepit panẽ, & dabat eis, & piscem similiter. Hoc iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis cũ resurrexisset à mortuis. Cùm ergo prandissent, dixit Simóni Petro Iesus, † Simon Ioannis, diligis me [7] plus his?]Dicit ei, Etiam domine: tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce agnos meos. Dicit ei iterũ, Simon Ioannis, diligis me? Ait illi, Etiam domine: tu scis quia amo te. Dicit ei [a] iterum,] [8] Pasce agnos meos.]Dicit ei tertiò, Simon Ioannis, amas me? Contristatus est Petrus [d] quia dixit ei tertiò, Amas me. & dicit ei, Domine, tu omnia nosti: tu scis quia amo te. Dicit ei, † Pasce oues meas. Amen amen dico tibi, [e] cum esses iunior cingebas te, & ambulabas [9] vbi] volebas. cùm autem senueris, extẽdes manus tuas, & alius te cinget: & ducet quò tu non vis. Hoc autẽ dixit, significans qua morte clarificaturus esset deum. Et cùm hoc dixisset, dicit ei, Sequere me. Conuersus Petrus vidit illum discipulum quem diligebat Iesus, sequẽtem, † qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit, Domine quis est qui tradet te? Hunc ergo cùm vidisset Petrus, dicit Iesu, Domine, hic autem quid? Dicit ei Iesus, [10] Sic] eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere. Exiit er-

Luc.24.f

C

Ioan.21.f

Matt.1.Ioannes.

Matt.3.a

† Luc.5.d

† De maior. Alfred. Sulitg.

D

7. Plusquàm hi.

8. Rege oues meas. Itaque pascendæ bene cibo fidei gregis Christi, culpam lapsus priorie abolet. Et ideo terribili monetur vt pascat, terribili dominum diligat iterogatur vt quem tertio ante cenè negauerat, terciò faceret. Ambr. de fide, 5. cap. 1. Gloria siquidē est, non discipuli tantùm, qui moritur sed & dei, pro quo moritur. Euthy.

e. Commune facit autē cum priori vita, ostendens quòd universa spiritalia carnalibus respondent. In corporalibus enim iuuenis est vtilis, senex inutilis: In spiritalibus autem vbi senectus accessit, tunc splendidior est virtus. Theophy.

9. Quo.

10. Si, & infrà. f. Hoc est, Volo eum viuere vsque ad excidium Ierusalē per Romanū exercitū. Etenī huic prorogatiam est regnū huius vitæ vsq; ad captiuitatem Ierosolymorum, & paulò vltra illud tēpus. Quòdque dominus adhuc hic & in prophetia e-

uersionē Ierusalem præsignet, testatur Ioan. Chryso. in quadam sua exacerbatione hoc idem dicens, Donec veniam, explicans: Hoc, inquit, significare vult enim, dum euertetur Ierusalē. Oecumenius in 5. cap. Iacobi.

go sermo iste inter fratres, quia discipulus ille [11]non moritur. Et non dixit ei Iesus, Non moritur: sed, Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc: & scimus quia verum est testimonium eius. Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui [12]scribendi sunt, libros.

11. *Moreretur.*

12. *Scriberentur.*

EVANGELII SECVNDVM IOANNEM FINIS.

INCIPIT PROlogus in Actus Apostolorum beati Hieronymi presbyteri.

CAnit Psalmista, † Ambulabunt de virtutibus in virtutes. Post Apostoli Pauli epistolas dudum vno vobis volumine translatus, Domnion & Rogatiane charissimi, Actus Apostolorum compellitis vt transferam in Latinum: quem librum nulli dubium est à Luca Antiocheno, arte, medico (qui posteà inseruiens Paulo Apostolo, Christi factus est discipulus) fuisse editum. Ceruices premit imposita sæpius oneris magnitudo: quia studia inuidorum reprehensione digna putant ea quæ scribimus. Illorum nunquam odio & detractione, iuuante Christo, meum silebit eloquium. Actus Apostolorum nudam quidem videntur sonare historiam, & nascentis ecclesiæ infantiam texere: sed si nouerimus scriptorem eorum Lucam esse medicum, cuius laus est in euangelio, animaduertemus pariter omnia verba illius animæ languentis esse medicinam.

† Psal. 13. 6

Universidad de Deusto Biblioteca

LVcas igitur Antiochensis natione Syrus(cuius laus in Euãgelio canitur)apud Antiochiam medicinæ artis egregius,&Apostolorum Christi discipulus fuit: posteà vsque ad confessionem, Paulum secutus Apostolum, sine crimine in virginitate permanens, deo maluit seruire. Qui octaginta] & quatuor annos ætatis agens, in Bithynia obiit, plenus spiritu sancto: quo instigante, in Achaiæ partibus Euangelium scribẽs, Græcis fidelibus incarnationem domini fideli narratione ostendit, eundémque ex stirpe Dauid descendisse mõstrauit. Cui non immeritò scribendorum Actuum Apostolorum potestas in ministerio datur, vt deo in deum pleno, & filio perditionis extincto, oratione ab Apostolis facta, sorte dominicæ electionis numerus compleretur, sicque Paulus cõsummationem apostolicis actibus daret, quem diu contra stimulũ calcitrantem dominus elegisset. Quod legentibus,& requirentibus deum, breui potiùsvolui ostẽdere sermone, quàm prolixius aliquid fastidientibus prodidisse: sciens quòd operantem agricolam oportet primùm de suis fructibus edere. Quem ita diuina subsecuta est gratia, vt non solùm corporibus, sed etiam animabus eius proficeret medicina.

Incipi

1. Septuaginta.

INCIPIT LIber Actuum Apostolorum beati Lucæ Euangelistæ.

Hunc librum scripsit Lucas cum Euangelio in Claudiopoli(quæ nũc Bithyniæ ciuitate Vrsi, nunc Mydoneæ, id est, maioris Phrygiæ.

Post quadraginta dies & varias appariciones à resurrectione, Christus videntibus discipulis ascendit in cœlum: inde verò in vrbem regressi, Mathiam Iudæ suffecerunt. Cap. 1.

4. Videtur Ioannes Euangelistæ repugnare qui dicit mũdum capere nõ posse libros qui scriberẽtur de gestis Christi. Dicendum, quòd ibi se nihil præter misisse ait eorum quæ habent ac vigent in quibus diuinitas ac veritas prædicationis cõprehenditur. Eorum ipse quoque Ioannes de his omnibus differuit. Non enim quippiã eorum reliquerunt, per quæ vel dissensatis verbi iuxta carnẽ creditur & cognoscitur, vel magnitudo ipsius iuxta diuinitatẽ relucet & manifestatur. Occume. ibi id.

1. Elegerat.

2. Illi igitur congregat.

3. Num.

4 Restituis regnum Israhel

A PRimum quidem sermonem feci[a] de omnibus, ô Theophile, † quæ cœpit Iesus facere & docere, vsq; in diem qua præcipiens Apostolis per Spiritum sanctum, quos[1] elegit,] assumptus est: quibus & præbuit seipsum viuum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno dei. † Et conuescens, præcepit eis, ab Ierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris, † quam audistis (inquit) per os meum: † quia Ioãnes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies. [2] Igitur qui conuenerant,] interrogabant eum, dicentes, Domine, [3] si] in tẽporehoc [4] restitues regnũ Israel?] Dixit autẽ

a Matt. 3. c Luc. 1. d 3. c Ioan. 1. b

† Luc. 24. f Ioan. 14. d Rom. 1. b. 11. c 1. Cor. 15. a

eis, [b]Non est vestrum nosse tempora
vel momẽta, quæ Pater posuit in sua
potestate: sed accipietis virtutẽ su-
perueniẽtis Spiritus sancti in vos,
†& eritis mihi testes in Ieruſalem, &
in omni Iudæa, & Samaria, & vſque
ad vltimum terræ. †[c] Et cùm hæc di
xisset, videntibus illis eleuatus est: &
nubes [5] ſuſcepit] eũ ab oculis eo-
rum. Cùmque intuerẽtur in cœlum
eũtem illum, ecce duo viri aſtiterũt
iuxta illos in veſtibus albis, qui &di
xerunt, Viri Galilæi, quid ſtatis aſpi
cientes in cælũ? hic Ieſus quia aſſum
ptus est à vobis in cœlum, ſic veniet
quemadmodum vidiſtis eum euntẽ
in cœlũ. Tunc reuerſi ſunt Ieroſoly-
mã à mõte qui vocatur Oliueti, qui
est iuxta Ieruſalem, ſabbati habens
iter. Et cũ introiſſent, in cœnaculum
aſcenderunt vbi [6] manebat] † Petrus
& Ioannes, Iacõbus & Andreas,
Philippus & Thomas, Bartholomæ
us & Matthæus, Iacõbus Alphæi &
Simon zelõtes, & Iudas Iacõbi. hi
omnes erant perſeuerantes vnani-
miter in oratione * cum mulieribus
& Maria matre Ieſu, & fratrib[9] eius.
In diebus illis exurgens Petrus in
medio fratrũ, dicit (erat autem tur-
ba [7] hominum] ſimul ferè cẽtum vi-
ginti) Viri fratres, [8] oportet] imple-
ri ſcripturam * quã prædixit Spiritus
ſanctus per os Dauid de Iuda, † qui
fuit Dux eorum qui comprehende-
runt Ieſum: qui connumeratus erat
in nobis & ſortitus est ſortem mini-
ſterij huius. †[d] Et hic quidem poſſe-
dit agrum de mercede iniquitatis,
& ſuſpenſus crepuit medius: &[9] dif-
fuſa] ſunt omnia viſcera eius. Et no-
tum factum est omnibus habitanti-
bus Ieruſalem: ita vt appellaretur
ager ille, lingua eorum, [10] Achel-
demach,] hoc est, ager ſanguinis.
Scriptum est enim in libro Pſalmo-
rum, †Fiat commoratio eorum deſer-
ta: & non ſit qui inhabitet in ea. † Et
epiſcopatum eius accipiat alter. O-
portet ergo [11] ex his viris qui nobiſ-
cum ſunt congregati, in omni tẽpo-
re] quo intrauit & exiuit inter nos
dominus Ieſus, incipiens à baptiſ-
mate Ioannis vſque in diem qua aſ-
ſumptus est à nobis, teſtem reſurre-
ctionis eius nobiſcum fieri vnum ex
iſtis. Et ſtatuerunt duos, Ioſeph, qui
vocabatur Barſabas, [12] qui cogno-
minatus est Iuſtus:] & Matthiam. Et
orantes dixerunt, Tu domine qui
corda noſti omnium, oſtende quem
elegeris ex his duobus vnum, [13] ac-
cipere locum] miniſterij huius & A-
poſtolatus, [14] de quo] prævaricatus
est Iudas vt abiret in locum ſuum.
Et dederunt ſortes eis: † & cecidit
ſors ſuper Matthiam, & [15] annumera
tus est cum] vndecim Apoſtolis.

Apoſtoli, accepto ſpiritu ſancto & donis eius, admirationi facti ſunt: ſed & Petrus conſtanter mirantibus Iudæis, cunctos palàm ad fidem & baptiſmum inuitat. 11.

a. *Vestrum, dicit, non, meũ. Iam enim non ſecundã perfectionem, ſed ſecundum profectum humani corporis ac noſtræ animæ loquebatur. Cum autem dicit, Tempora vel momenta quæ pater poſuit in ſua poteſtate: vtique non poterit eſſe vnus ſeculorũ patronus, cuius nequaquam vnus eſt poteſtatis, cuius poteſtas ex ſapiẽtia & virtute gignitur: quod vtrũque Chriſtus eſt. Ambro de fide, lib. 5. cap. 8.*

b. *Dum audis elementum, agnoſce militig cæleſtẽ obſequiã: vnde hodierna aſcenſionis feſtiuitas hominibus nobis & Dei ſacramenta manifeſtat. In eo qui elementat, diuina potẽtia: in eo autem qui elementatur, humanã cognoſce ſubſtantiam. Euſebius. Emiſ. de aſcẽſ. dom. homil. 2.*

5. *Subduxit.*

6. *Manebant.*

* *Et obſecrationi.*

7. *Nominum.*

8. *Oportebat.*

* *Hanc.*

c. *Decuit enim Arrium, ſicut de Iuda Petrum apoſtolum dixit, Quia poſſedit agrũ de mercede iniquitatis. Non eſt ſortita mors, vbi in ſacrilegio pari pœnæ pariter proceſſit exẽplum: vt idem ſubirent ſupplicia, qui eundem dominũ negauerunt, & qui eũdem dominum prodiderunt. Ambr. de fide, lib. 1. cap. 9.*

d. *Pulchrè omnino Petrus apoſtolus ſuæ prædictionis in loco ſuo abiiſſe teſtatus eſt, quòd in aëre cœperit medius, aëriarum collega poteſtatum: vt ſcire quã veri dei & veri pauperis hominiſque de cœlo venientis operatorem ſaluũ in medio terræ, hoc in quã, proditorem, nec cœlum recipere, nec terra ſuſtinere. Bernard. in Pſalmum, Qui habit. ver. 8.*

9. *Effuſa.*

10. *Hacal-dema, id eſt, ager ſanguinis.*

11. *Ex congregatis nobis per totũ tempus.*

12. *Cognomento Iuſtum.*

13. *Vt accipiat ſortem.*

14. *Vnde.*

15. *Suffragijs adnumeratus eſt.*

ET dum [1] complerentur] † dies pentecostes, erant omnes [2] pariter] in eodem loco: [a] & † factus est repentè de cœlo sonus, tanquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum vbi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ [3] tanquam ignis,] † [4] seditque supra singulos eorum: † & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis prout Spiritus [5] sanctus] dabat eloqui illis. Erant autem in Ierusalem habitantes Iudæi, viri religiosi ex omni natione quæ sub cœlo est. Facta autem hac voce conuenit multitudo, & [6] mente] confusa est, quoniam audiebat vnusquisque lingua sua illos loquentes. Stupebant autem omnes, & mirabantur, dicentes, Nónne, ecce, omnes isti qui loquuntur, Galilæi β sunt? Et quomodo nos † audiuimus,] vnusquisque lingam nostram, in qua nati sumus? Parti, & Medi, & Elamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Iudæam, & Cappadociam. Pontum, & Asiam, Phrygiam, & Pamphyliam, Aegyptum, & partes Libyæ quæ est circa Cyrenem, & aduenæ Romani, Iudæi quoque & Proselyti, Cretes & Arabes: audiuimus eos loquentes nostris linguis magnalia dei. Stupebant autem omnes, & mirabantur, ad inuicem dicētes, Quidnam vult hoc esse? Alij autem [5] irridentes] dicebant, [b] Quia musto pleni sunt isti. Stans autem Petrus cum vndecim, leuauit vocem suam, & locutus est [6] cum eis,] Viri Iudæi, & qui habitatis Ierusalem vniuersi, hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea. Non enim, sicut vos æstimatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia: sed hoc est, † quod dictum est prophetam Ioël, † Et erit, in nouissimis diebus (dicit dominus) effundam de Spiritu meo super omnem [c] carnem: & prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ, & iuuenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt. Et quidem super seruos meos, & * ancillas meas in diebus illis † effundam de Spiritu meo, & prophetabunt: & dabo prodigia in cœlo [7] sursum,] & signa in terra [8] deorsum,] sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. † Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinē, antequam veniat dies domini magnus & manifestus. † Et erit, omnis quicunq; inuocauerit nomen domini, saluus erit. † Viri Israelitæ audite verba hæc, Iesum Nazarenum virū [9] approbatum] à deo [10] in vobis,] virtutibus & prodigiis & signis quæ fecit deus per illum in medio vestri, sicut & vos scitis: hunc definito consilio & præscientia dei [11] traditum,] per manus iniquorum [12] affigentes,] interemistis. † quem deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum [13] ab eo.] Dauid enim

1. Compleretur.
2. Vnanimiter.
3. Quid hoc significat, nisi descensum Spiritus sancti, qui se voluit increduliis etiā corporaliter demonstrare? Hoc est, corporaliter per signū, spiritaliter per sacramentum. Ego manifestam existimauim vim adauctam, nobis autē iam fidei prærogatiua deferatur: quia à principio signa incredulis fiebant, nobis in plenitudine ecclesiæ, nō signa, sed fide veritas colligenda est. Amb. de sacram. lib. 2. cap. 5.
3. Velut ignea.
4. Audiuit, & intus.
5. Subsannantes.
6. Denique est vapabatur singulorum animus, vt musto repleti esse æstimarentur, qui acceperant linguarum diuersitatem. Quid ergo sibi vult quòd ignis aqua factus est, & aqua ignescentibus? nisi quia spiritalis gratia per ignē venit, per aquam mundat peccata nostra? Fluxæ enim peccatum & exuritur. Amb. Offic. lib. 3. cap. 14.

a. Sup. 1. c.
† Mat. 3. b. Marc. 1. b. Luc. 3. d. Ioh. 1. d.
† 34. 9. Act. Audiuimus.
† Iosephi. 19. a.
† Ioel. 2. g. Isa. 44. a.
c. Diuina scriptura solo carnis vocabulo integram (vt ita dicam) & totum hominem significat. Vbi, nisi vna ex parte totum hominem intelligat, ridiculose inanimatæ carni spiritus dari videbitur. Cyrillus in Ioan. lib. 1. cap. 15. Carnem inquam, scilicet credentem, quin spiritus possea filius glorificauit, quemad modum & patrem, ab eo glorificatum esse, quadmodum à patre Greg. Nazian. in sanctam Pentecost. orat. 5.
† Mat. 10. c. 24. b. Ioel. 2. g.
† Rom. 10. c.
Isa. 5. d.
* Super.
7. Superne.
8. Inferne.
9. Demonstrat nomen.
10. Erga vos.
11. Expositum cum acceperitis.
12. Crucifixum.
13. Ab eo, scilicet, morte.
† Isa. 10. d.

dicit in eum, † Prouidebam dominum in cōspectu meo semper: quoniam à dextris est mihi ne commouear. Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea: insuper & caro mea requiescet in spe. † Psal. 15. d

† Ibidem.

†d Quoniam non derelinques animam meā in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionē. Notas mihi feciſti vias vitæ: & replebis me iucunditate cum facie tua. Viri fratres, liceat[14] audacter] dicere ad vos de patriarcha Dauid † quoniam defunctus est, & sepultus est: & sepulchrum eius est apud nos, vsq; in hodiernum diem. Propheta igitur cùm esset, & sciret quia † iureiurando iurasset illi deus, de fructu lumbi eius sedere super sedem eius: prouidens locutus est de resurrectione Christi quia neque derelictus est in inferno, neq; caro eius vidit corruptionem. Hunc Iesum resuscitauit deus, cuius omnes nos testes sumus. Dextera igitur dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis. Non enim Dauid ascendit in cœlum: dicit autem ipse, † Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponā inimicos tuos scabellum pedum tuorū. Certissimè sciat ergo [15] omnis] domus Israel quia & dominum eum, & Christum fecit deus, hūc Iesum, quē vos crucifixistis. His autem auditis cōpuncti sunt corde, & dixerūt ad Petrum & ceteros apostolos, Quid faciemus viri fratres? Petrus autem ad illos, †[16] Pœnitentiam (inquit) agite,] & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum: & accipietis donum Spiritus sancti. [17] Vobis] enim est promissio, & filiis vestris, & omnibus qui longè sunt, quoscunque aduocauerit dominus deus noster. Aliis etiam verbis pluribus testificatus est, & exhortabatur eos dicens, [18] g Saluamini] à generatione ista praua. Qui ergo receperunt sermonem eius, baptizati sunt: & appositæ sunt in die illa animæ circiter tria milia. Erant autem perseuerantes in doctrina Apostolorum*, & communicatione [19] fractionis] panis, & orationibus. Fiebat autem omni animæ timor: multa quoque prodigia & signa per Apostolos in Ierusalem fiebant, & metus erat magnus in vniuersis. † Psal. 131. e

† Isa. 4. d

†Omnes etiam qui credebant, erant [20] pariter.] & habebant omnia communia. Possessiones & substantias vendebant, & diuidebant illa omnibus, prout cuiq; opus erat. [h] Quotidie quoque [21] perdurantes] vnanimiter in templo, & frangētes [22] circa] domos panem, sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis, collaudantes deum, & habentes gratiam ad omnem plebē. Dominus autem augebat qui salui fierent quotidie [23] in idipsum.]

† Matt. 4. e
Marc. 1. e
Luc. 3. a
Act. 2. d

16. Respiciite, Mosquite.
f. Ibi est enim vetustas vitæ expoliatis, vt noua induantur qui baptizantur. Aug. de fide & operibus. cap. 8.
17. Vestra.
18. Saluamini.
g. Vel eripite vos ab hoc seculo praui. Verbis autem pluribus, vt hoc faceret, testificatur Petrus. In hic verbis erat monitorum operum cōdemnatio, quæ nequiter agunt huius seculi dilectores: & commendatio vitæ, quam tenentes atque sectantur qui se ab hoc seculo praui eripiunt. Aug. ibid.
* Vnanimiter.
19. Et fractione.
20. Continuò.

c. Hoc dixit, Fecit deus hunc Iesum, vt significet dominū incarnationem. Ex hoc enī quod dicit, Hūc Iesum, quē crucifixistis, manifestum est quòd de carne dicit, quam crucifixerūt: carnem enim crucifixerunt. Epiphan⁹ contra Arrianos.

d. Neq; enim † ipse diepassionis, seu culo futurus erat homo Christus Iesus, sed in inferno secundū animā, in sepulchro autem secundū carnē: Et ide caro quidē, quòd eo die in sepulchro fit posita manifestissimum est euāgeliam. Quòd verò illa anima in infernū descenderit, Apostolica doctrina prædicat. Quādoquidē beatus Petrus ad hāc rem testimonium de Psalmis adhibet, vbi de ipso prædictā esse demōstrat, Quoniā non derelinques animam meā in inferno, nec dabis sanctū tuū videre corruptionem. Illa adde animæ dictum est, quia non est derelicta, vnde tam citò remeauit: illud de corpore. Aug. epist. 57.
14. Vel, libere.
15. Tota.

a. Ipsum.
b. Ex hoc enim manifestum est, quòd vñ vno vel duobus diebus, sed multis docuerint: vtpote illūr in aliam vitā resuscitatum. Chrysost. ibid.
21. Perseuerantes.
22. Per singulas.
23. Ecclesiæ vel congregationi.

Universidad de Deusto Biblioteca

Petrus claudo senato ad pœnitentiã cunctos hortatur, Christi resurrectionem prædicans, & glorificationem.

Cap. III. A

Pª Etrus autem & Ioannes ascendebant in templum, ad horam † Iesuæ 6 & 14.b orationis nonam. † Et quidam vir qui erat claudus ex vtero matris suæ, baiulabatur: quem ponebant quotidie ad portam templi, quæ dicitur ᵇ Speciosa, vt peteret eleemosynam ab introëuntibus in templum. Is cùm vidisset Petrum & Ioannem incipientes introire in templum, rogabat vt eleemosynam acciperet. ᶜ Intuens autem]in eum Petrus cum Ioanne, dixit, Respice in nos. At ille intendebat in eos, sperans se aliquid accepturum ab eis. Petrus autem dixit, Argentum & aurum nõ est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do: ᶜ In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula. Et apprehensa manu eius dextera, ² alleuauit] eũ, & protinus ³ consolidatæ sunt bases eius B & plantæ.]Et exiliẽs stetit, & ambulabat: & intrauit cum illis in tẽplum ambulans, & exiliens, & laudans Deum. Et vidit omnis populus eum ambulantem, & laudantem Deum. Cognoscebãt autẽ illum quòd ipse erat qui ad eleemosynã * sedebat ad Speciosam portam templi: & impleti sunt stupore & extasi in eo quod contigerat illi. Cùm⁴ viderent autem] Petrum & Ioannem, cucurrit omnis populus ad eos ad ⁵ porticum quæ

a. *Magna est hæreditas quantumlibet & amicitia. Nã hulc iamdiu Petrus in passione domini vt præceptorem interrogarat. Ruesum & ad sepulchrum simul cucurrerant. Et item de hoc sit Petrus Christo. Hic autem quid? Ascendebant item simul in templum. Occume. ibidem.*

b. *Hanc ædificauit Ioathan filius Oziæ Rex Iuda, sublimissimam. Omnes siquidem portæ templi in terra fuerant, exceptis speciosa quæ pendebat: quæ ab Hebræis porta vocabatur Ioathan.*

1. *Vt autem ingressus esset.*

c. *Itaque pecuniam non dedit, sanitatẽ dedit. Quanto melius est salutem habere sine pecunia, quàm pecuniã sine salute! Surrexit clandus, quod non sperabat: pecuniam non accepit, quam sperabat. Ambr. Offi. lib. 2. cap. 25.*

2. *Erexit.*

3. *Confirmatæ sunt plantæ eius ac tal. * Accipiendum.*

4. *Sanitas autem senserat.*

5. *Vestibulum quod*

quæ]appellatur Salomonis, stupentes Videns autem Petrus, respõdit ad populum, Viri Israelitæ quid miramini⁶ in hoc, aut nos quid intuemini, ᵈ quasi nostra virtute aut pietate fecerimus ⁷ hunc ambulare?] Deus Abrahã, & Deus Isaac, & Deus Iacob, deus patrũ nostrorum glorificauit filiũ suum Iesum, ᵉ quem vos quidẽ tradidistis & negastis ante fa- C cie Pilati, ⁸ iudicante illo dimitti. † Matt. 27.b Marc. 15.b Luc. 23.c Ioan. 18.c †Vos autem ⁹ sanctum & iustum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis: ¹ autorem] verò vitæ interfecistis, quem deus suscitauit à mortuis, cuius nos testes sumus. Et in fide nominis eius, hunc quem vos videtis & nostis, cõfirmauit nomen eius: & fides quæ per eum est, dedit ¹⁰ integram sanitatem istam in conspectu omniũ vestrum, Et nunc fratres scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri. Deᵍ autem ¹¹ qui]prænunciauit per os omnium Prophetarum, ¹² pati] Christum suum, sic impleuit. † ¹³ Pœnitemini] igitur & conuertimini, vt deleantur peccata vestra: vt cùm venerint tempora refrigerij à conspectu domini, & miserit eum qui prædicatus est vobis Iesum Christum, quẽ D oportet quidem cœlum suscipere vsque in tempora restitutionis omniũ, quæ locutus est deus per os sanctorum suorum, à seculo, prophetarum. Moyses quidẽ * dixit, ʃ Quoniam] † ᶠ Prophetam suscitabit vo-

† Exod. 17.e Deuter. 18.g Matth. 4.e Marc. 1.e Luc. 3.b. 13.a Apoc. 2.d

† Deute. 18.d

d. *Quasi dicerent. Neque hoc nostrum est, inquit non enim quasi digni simus, consiliamur vobis diuinum fauorem. Chrysost. ibidem.*

7. *Vt hic ambularet.*

e. *Quæ ponantur ad exaggerationẽ. Siquidẽ Pilato ad eadẽ tradiderunt, dicentes, Nobis non licet interficere quenquã. Negauerunt autem clamantes, Non habemus regẽ nisi Cæsarem. At qui sane eãdem etiam Pilato tradiderunt, vellet tamẽ ipsum absolueresipse qui & Christum nõ vacula edentem consueuerant, & notitiam habebant prophetarũ in his quæ ille de ipso dixerant, non tamen ad eum adduẽli sunt. Oecume. ibidem.*

8. *Quum iudicaret illum absoluendum.*

9. *Pelacipem.*

10. *Et integritatẽ corã omnibus vobis.*

11. *Quæ.*

12. *Passurum.*

13. *Respicite.*

* *Ad patres.*

f. *Vides quomodo humilia iuxta sublimia semetipsum humilio*

bis dominus deus vester de fratribus vestris [14] tãquã me: ipsum audietis iuxta omnia quæcũque locutus fuerit vobis. Erit autem: omnis anima quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. Et omnes prophetæ à Samuel, & deinceps [15] qui] locuti sunt, annunciauerunt dies istos. Vos estis filij prophetarũ, & testamẽti, quod disposuit deus ad patres nostros, dicens ad Abraham, † Et in semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ. Vobis primùm deus suscitãs filium suũ,* misit eum benedicentem vobis: vt conuertat se vnusquisque à nequitia sua.

Magistratus in Apostolos concitati eos foras eiiciunt: Apostoli autem vnà conuersati deo gratias agentes, omnia habebant communia. iiii.

A LOquentibus autẽ illis ad populum, superuenerunt sacerdotes & magistratus templi & [a] Sadducæi [1] dolentes] quòd docerent populum, & annuntiarent [2] in Iesum resurrectionem ex mortuis: † & iniecerunt in eos manus, & posuerũt eos in custodiam in crastinum. erat enim iam vespera. Multi autẽ eorũ qui audierant verbũ, crediderunt: & factus est numerus [3] eorũ] quinq; milia. Factũ est autẽ in crastinum vt cõgregarentur principes eorum, & seniores & Scribæ in Ierusalem, & Annas princeps sacerdotũ, & Caiphas, & Ioannes, & Alexander, & quotquot erant de genere [4] sacerdotali.] Et statuentes eos ī medio, interrogabãt, [In qua virtute aut in quo nomine fecistis hoc vos? Tũc repletus Spiritu sancto Petrus, dixit ad eos, Principes populi & seniores Israel, audite, Si nos hodie [5] diiudicamur in benefacto hominis infirmi, in quo iste] saluus factus est, notũ sit omnibus vobis & omni B plebi Israel, [6] quia] in nomine [a] domini nostri] Iesu Christi Nazareni quẽ vos crucifixistis, quẽ deus suscitauit à mortuis, [7] hoc] iste astat coram vobis sanus. † Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædificãtib [9], qui factus est in caput anguli: & non est in alio aliquo salus. [b] Nec enī aliud nomẽ est sub cœlo datũ hominibus, in quo oporteat [8] nos] saluos fieri. Vi C dẽtes autẽ Petri [9] cõstãtiã] & Ioãnis, cõperto quòd homines essent sine literis & [c] idiotæ, admirabãtur, & cognoscebant eos quoniã cũ Iesu fuerãt: hominẽ quoq; vidẽtes stantẽ cũ eis qui curatus fuerat, nihil poterãt cõtradicere. Iusserũt autẽ eos [10] foras extra concilium] secedere: & cõferebãt [11] adinuicẽ,] dicentes, Quid faciemus hominibus istis? quoniam quidem notum signum factum est per eos, omnibus habitantibus Ierusalem: manifestum est, & non possumus negare. Sed ne amplius diuulgetur in populum, comminemur eis ne vltrà loquamur in nomine hoc D vili hominum. Et vocantes eos, denunciauerunt ne omnino loquerentur, neque docerẽt in nomine Iesu.

ea: & excedit eũ, ita si ascẽderunt in celos similis sit Moysi, qui tamen tunc mortuus erat. Nũ quid ergo est similis Moysi, quẽ quisquis nõ audiet illum exterminetur de populo? Innumera & alia diuersa quæ, in quibus euidenter monstratur quòd ei minùs similis Moysi, atque adeò magnum quiddam testimonia assignat. Deus illis, inquit, suscitauit ex fratribus vestris. *Chrysost. ibidem.*

14. *Mei similem.*

15. *Quotquot.*

* *Iesum.*

a. *Tres Hebræorum præcipuæ sectæ ante Christi aduentum hæresis: Essæorũ, qui gẽti Hebræorũ erãt inuisa inter se amore cõiunctissimi: Pharisæorũ, diuisorũ, in multis ibi cæremoniis & traditionibus ab aliis differebant: Sadducæorũ, iniustorũ, qui nec angelum, nec spiritũ, nec resurrectionem corporũ confitebãtur, animarũ quoque interitũ prædicabant. Hieron. super Matt. cap. 2.*

1. *Molestè ferentes.*

2. *Sub nomine Iesu resurrectionem mortuorum.*

3. *Virorum quasi, vel circiter.*

4 *Pontificis.*

5. *Examinamur de eo quòd benefecerimus homini infirmo, quomodo ille.*

6. *Quòd.*

7. *per hunc.*

b. *In vno autem nomine baptizari nos oportet, hoc est, in nomine patris & filij & spiritus sancti. Nolli mirari quia dixi, vnum nomen, vbi est vna substantia, vna diuinitas, vna maiestas. Hoc est nomen de quo dicitum est, In quo oportet vos saluos fieri. In hoc nomine omnes saluati estis, vocati estis ad gratiam vitæ. Ambros. de sacra. libro. 2. cap. 7.*

8. *Vos.*

9. *Libertatem.*

c. *Idiotæ, qui propria tantùm linguæ, naturaliq; scientia contenti, literarum studia nescierunt. Illiterati igitur mittuntur ad prædicandum, ne fides credentium, non dei videretur, sed eloquentis fieri putaretur. Intra istud, Nõ in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi. Dicta ibidem.*

10. *e concilio.*

11. *Inter se.*

Universidad de Deusto Biblioteca

†Petrus verò & Ioannes respondentes dixerunt ad eos, Si iustum est in conspectu dei, vos potiùs audire quàm deũ, iudicate. non enim possumus quæ vidimus & audiuimus nó loqui, At illi comminantes, dimiserunt eos: non inuenientes[12] quomodo] punirent eos, propter populũ, quia omnes clarificabãt id quod factum erat, in eo quod acciderat. Annorũ enim erat amplius quadraginta homo in quo factũ fuerat signum istud sanitatis. [d]Dimissi autem venerunt ad suos: & annũciauerũt eis quanta[13]] ad eos Principes sacerdotum & seniores dixissent. Qui cùm audissent, vnanimiter leuauerũt vocem ad eum, & dixerunt, Domine, tu[e] qui fecisti cœlum & terrã, mare, & omnia quæ in eis sunt, qui [14]Spiritu sancto per os patris nostri] David pueri tui dixisti, †Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, [f] & Principes cõuenerunt in vnum aduersus dominum, & aduersus Christum eius? cõuenerunt enim verè in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum, quem vnxisti, Herodes, & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Israel, facere quæ manus tua & cõsilium tuum decreuerunt fieri. [g]Et nunc domine respice in minas eorum, & da seruis tuis [15]cum omni fiducia] loqui verbum tuum, in eo quòd manum tuam extendas ad sanitates & signa & prodigia

†Sap.3.a

21. Qua ratione.

d Vide quàm absoluta sit, iuxtaque tẽporum occasiones hæc oratio. Nam precatio. Siquidem quando dignũ ad apostolatum demonstrari sibi cupiebant, precentes dicebant. Occu. ibidem.

13. Quæcunque. e Et deus.

14. Per os.

f. Conuenerunt verè in ciuitate ista ad uersus sanctum filium tuum Iesum quem vnxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Israel, facere quæ manus tua & consilium decreuerunt fieri. Amb. de voca. gent. lib. 2. cap. 5.

g Vides philosophiam, & quomodo bis non imprecentur mala. Non peccarent autem minas spernentium. sed salua dicunt quod minati sunt. Chrys. ibid.

25. Liberr.

digia fieri per nomẽ sancti filij tui Iesu. Et cùm orassent, motus est loc[9] in quo erant congregati: & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & loquebantur verbum dei cum[16] fiducia.]

†Multitudinis autẽ credẽtium erat cor vnum & anima vna: nec quisquã eorum quæ possidebat aliquid suũ esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Et virtute magna[g] reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi domini nostri: & gratia magna erat in omnibus illis. Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agnorum aut domorũ erãt, vendentes afferebant precia eorum quæ vendebant, & ponebant ante pedes Apostolorum. †Diuidebatur autem singulis prout cuique opus erat. [17]Ioseph] autem qui cognominatus est[18] Barsabas,] ab Apostolis, [19] (quod est interpretatum,] filius consolationis) [h] Leuites, Cyprius genere, cùm haberet agrum, vendidit eum, & attulit precium, & posuit ante pedes Apostolorum.

Ananias cum sapphira vxore agri precium fraudantes, palàm occidũt cum terrore multorum: vnde Apostoli cæteri mancipantur, sed ab Angelo liberantur.

†Vir autem quidam nomine Ananias cum Sapphira vxore sua vendidit agrum, & fraudauit de precio agri, conscia vxore sua: & afferens partem quandam, ad pe-

32. p. 1. a Iosue. 19. a Distin. 8. c. 1 2. q. 2. c. 1 12. q. 1. cap. Dilectissimis. Illi autem. Dic sum. tri. Damnamus. †Sup. 2. d. 1. q. 2. Pasleret ecclesiæ, & 12. q. 1. c. 2 Et. Videntes.

16. Libertate.

g. Dilit. Reddebãt tanquam aliquid faceret eis concreditum, significat: & hoc voluit de debito dicit. Nam per diuina signa diuinam ostendebant potentiam eius qui à mortuis surrexisset. Occu. ibidem.

17. Ioses.

18. Barnabas.

19. Quod si interpretetur. esse.

h. Hic volim observari, quomodo ostendat legem solui, Et quomodo, inquit, cùm esset leuites, Cyprius erat: quia posset etiam quàm migrassent, Leuitæ appellabantur. Chrys ibidem.

12. q. 1. ca. Quia ita.

a. Quid euidentius eo, quod Ananias defraudauit de precio agri sui, quem V. ipse vendiderat, & partionem precij quam summa tot tius numerum ante pedes posuit apostolorũ sicut reus fraudi interilit? Amb. Offi. lib. 3. cap. 11.

11. q. 3. c. 1. 12. q. 1. cap. Dilectissimis.

des Apostolorum posuit. Dixit autem Petrus ad Ananiam,]Anania, cur [1] tentauit] sathanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto, & fraudare de precio agri? Nónne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate? Quare posuisti ĩ corde tuo hanc rem? Non es mentitus hominibus, sed deo. [b] Audiens autem Ananias hæc verba,][c] cecidit, & expirauit. Et factus est timor magnus super omnes qui audierũt. *Surgentes autem iuuenes amouerunt eum, & efferentes sepelierunt. Factum est autem quasi horarũ triũ [2] spatium, & Vxor ipsius, nesciens quod factum fuerat, introiuit. Dixit autem ei Petrus. Dic mihi, ao mulier,]si tanti agrum vendidistis? At illa dixit, [d] Etiam, tanti. Petrus autem ait ad eam, [†] Quid [3] vtique conuenit vobis]tentare Spiritum domini? Ecce, pedes eorum qui sepelierunt virum tuum, ad ostium, & efferent te. Confestim cecidit ante pedes eius, & expirauit. Intrantes autem iuuenes, inuenerunt illã mortuam: & extulerunt, & sepelierunt ad virum suum. [e] Et factus est timor magnus in vniuersa ecclesia, & in omnes qui audierunt hæc. [†] Per manus autem Apostolorum fiebant signa & prodigia multa in plebe. Et erant vnanimiter omnes in porticu Salomonis. Cæterorum autem nemo audebat coniungere se illis: sed magnificabat eos populus. Magis C autem

1. Impleuit.

2. Nunquid Petrus ira indignatione efferbuit, vt Ananiã exstinguí vellet, vel exemplum eius? Sed exemplo eorum voluit perire exteros, Ambros. Offic. lib. 1. cap. 30.

c. Licuit ei vtique nihil offerre: & hoc sine fraude fecisset. Sed quia fraudem admisit, non liberalitatis gratiam reportauit, sed sacrilegæ penam exoluit. Idem lib. 3. ca. 11.

*Hæc.

2. Spatio, etiam.

d. Cogitate qua pœna digni sunt qui iurant, ac peierant. Chrysost. ibidem.

3. Conspiratum est inter vos.

e. Ideoque prius Ananias & Sapphira in conspectu Ecclesiæ cito mortui sunt, vt apostolici authoritas quanta esset ostenderetur: & quãm magnum peccatũ esset, quod ablatum est, iterum ab Ecclesia reuocabere, monstraretur: & caueri huius exemplo esset admonerentur. Aug. de mirabilibus sacræ scripturæ, lib. 3. in fine.

† 1. q. 1. cap. Ananias. 2. 3. q. 8. cap. Quid fiunt.

† 17. dist. 4. Qui resurrectionem.

† De consecr. dist. 4. cap. De illibris.

autem [4] augebatur credentium in domino]multitudo virorum ac mulierum: ita vt in plateas eiicerent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, vt [5] veniente Petro, saltẽ]vmbra illius obumbraret quenquã illorum, ao & liberarẽtur omnes ab infirmitatibus suis.]Concurrebat autem & multitudo vicinarum ciuitatum Ierusalem, afferẽtes ægros & vexatos à spiritibus immundis: qui curabantur omnes. Exurgens autem Princeps sacerdotum & omnes qui cum illo erant, quæ est hæresis Saducæorum, repleti sunt zelo: † & iniecerunt manus* in Apostolos, & posuerunt eos in custodia publica. Angelus autem domini per [6] noctem aperiens ianuas carceris, & educens eos, dixit, Ite: & stantes loquimini in templo plebi omnia verba [86] vitæ]huius. Qui cùm audissent, D intrauerunt diluculo in templum, & docebant. Adueniens autẽ Princeps sacerdotum & qui cum eo erãt [h] conuocauerunt concilium, & omnes seniores filiorum Israel: & miserunt ad carcerem vt adducerentur. † Cùm autem venissent ministri, & aperto carcere non inuenissent illos, reuersi nunciauerunt, dicentes, Carcerem quidem inuenimus clausum cum omni diligentia, & custodes stantes ante ianuas: aperientes autem, neminem intus inuenimus. † Vt autem audierunt hos sermones magistratus templi & prin-

† 5. cap. 4. & 12. a.

† 5. cap. 12. a.

† Exod. 12. c. 16. c.

4. Apponebantur credentes.

5. Veniente Petro, vel.

5. Vtane Petrus vmbra corporis sui inuisibiliter alleuiabat infirmos: nunc inuisibilis suæ interpositione vmbraculo fideles infirmos roborat. Beda, ibi.

*Sunt.

6. Christianæ, vel æternæ, quod ideo nõ additur, quia tam famosa erat secta Christianorum, pro qua tradiderunt sanctam. Rabanus ibi.

6. Vita.

h. Angeli namque è carcere eductio Apostolis quidem ad consolationem, Iudæis verò ad vtilitatem exhibita est. Ignorabant autẽ Iudæi diuinam esse potentiã, vt primum in agendorum penitentiæ consultationi, si vellent, comprehenderentur & ipsi ac docerentur. Illi verò adeò excæcati sunt, vt neque audeant bis templo abstrahere Apostolos, quos tamen maximè abominabantur. Oecume. ibidem.

cipes sacerdotum, ambigebant de illis quidnam fieret. Adueniens autem quidam nunciauit eis, Quia ecce viri quos posuistis in carcerem, sunt in templo stantes, & docentes populum. Tunc abiit magistratus cum ministris, & adduxit illos sine vi. Timebant enim populum ne lapidarẽtur: Et cùm adduxissent illos, statuerunt in cõcilio. Et interrogauit eos Princeps sacerdotum, dicens, *Præcipiendo præcepimus vobis ne doceretis in nomine isto: & ecce replestis Ierusalem doctrina vestra, & vultis inducere super nos sanguinem hominis istius. †Respondens autem Petrus & Apostoli, dixerũt, [i]†Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. Deus patrum nostrorum [k]suscitauit Iesum, quem vos interemistis suspendentes in ligno. Hũc Principem & Saluatorem deus exaltauit dextera sua, ad dandam pœnitentiam Israeli, & remissionem peccatorum, & nos sumus testes horum 7verborũ,] & Spiritus sanct[9] quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi. Hæc autem cùm audissent, dissecabantur: & cogitabant interficere illos. † Surgens autem quidam in concilio Pharisæus nomine Gamaliel, legis doctor[8] honorabilis vniuersæ plebi, †iussit[9] foras ad breue homines fieri:] Dixitq; ad illos, Viri Israelitæ, attendite vobis super hominibus istis quid acturi sitis. Ante hos enim dies extitit [l]Theodas, dicens se esse aliquem, cui cõsensit numerus virorum circiter quadringẽtorum, qui occisus est: & omnes qui credebãt ei dissipati sunt, & redacti ad nihilum. Post hunc extitit Iudas Galilæus in diebus professionis, & auertit populum post se, & ipse periit: & omnes quotquot cõsenserũt ei, dispersi sunt. Et nunc itaque dico vobis, discedite ab hominibus istis, & sinite illos: quoniam si est ex hominibus consilium hoc aut opus, dissolueturi: si verò ex Deo est, non poteritis dissoluere: ne forte & deo repugnare[10] videamini. Consenserunt autem illi. & cõuocãtes Apostolos, cæsis denunciauerunt ne omnino loquerentur in nomine Iesu, & dimiserunt eos. † Et illi quidẽ ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Omni autem die non cessabant in templo & circa domos docentes & euangelizantes Christum Iesum.

Stephanus, ex septem diaconis ad ministrandum cæteris electis, apud Iudæos accusatur. VI.

IN diebus autem illis crescente numero discipulorum, [a] factum est murmur[b] Græcorum aduersus Hebræos, eò quòd despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum. Conuocantes autem duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt, †Non est æquum, nos derelinquere verbum dei, & ministra-

*Nunc.
i. Magna tam sanctitatis ostendit, quòd illis cum Deo pugnare. Chrysost. ibid.
k. De eo quod ipse nudã hominem appellauerat, & saluatorem erat, & deum, tantam illum curam habuerat, vt à mortuis ipsum suscitaret. Nam dicere illum propria surrexisse virtute, interim mundum totum erat, ne apud hanc existimaretur Deo contrarius. Oecume. ibidem.
7. Quæ dicimus.
8. In precis habitu apud totum populum.
9. Apostolos paulisper foras secedere.
l. Theodas & Iudas Galilæus, de quibus hic agitur, circa annum domini sexagesimum seditionem in Iudæa fecerunt, varij tamen sunt ab illis quos recitat Fadus missus à Claudio Imperat. post mortem Agrippæ in Iudæam, circa annum domini. 46. de quibus Iosephus libro duodecimo. cap. 4. & 5. quæ tamen nostri interpretes confundunt.

10. Reperiamini. Persuasi sunt.
a. Causa murmuris erat, quia Hebræi vidua suas nequam eruditiores in ministeriis alienis præferebant. Beda ibidem.
b. Sine aduenarum quidem in ciuitate conuersantium sine Iudæorum genere, qui inter Græcos nati fuerant & nutriti, qui murmurabant & quia despiciebantur: aut, quia ad ministerium viduæ eorum non admittebantur aut, quia præ cæteris quotidiano ministerio grauabãtur. Rabanus ibidem.

re mensis. Cõsyderate ergo fratres, viros ex vobis[1] boni testimonij]septem, plenos Spiritu sancto & sapiẽtia, quos constituamus super hoc[2] opus.]Nos verò, orationi & ministerio verbi instantes erimus. Et placuit sermo coram omni multitudine †Et elegerunt Stephanum virum plenum fide & spiritu sancto, & Philippum, & Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum[3] aduenam]Antiochenũ. †Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum: & orãtes imposuerũt eis manus. Et verbum[4] domini crescebat, & multiplicabatur numerus discipulorum in Ierusalẽ valde: multa etiam turba sacerdotum obediebat fidei. Stephanus autem plenus gratia & fortitudine faciebat prodigia & signa magna in populo. Surrexerunt autem quidam de synagoga, quæ[5] appellabatur][d] Libertinorum, &[e] Cyrenensium, & Alexandrinorum, & eorum qui erant à Cilicia & Asia, disputantes cum Stephano: & non poterant resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur: ao propter quod redarguerentur ab eo cum omni fiducia.]Tunc[6] submiserunt]viros qui dicerent se audisse eum dicentem verba blasphemiæ in Moysen & deum. Commouerũt itaque[7] plebem, & seniores,]& scribas: & [8] concurrentes]rapuerunt eum, & adduxerunt in concilium, & statuerunt falsos testes qui dicerent, Homo

1. *Spectatæ nobilitatis.*
2. *Ministerium.*
3. *Proselytum.*
4. *Dei.*
5. *Qui enim ante electionem prodigia non faciebat, vt qui nec satis cognitus erat, vbi per electionẽ cognitus est, tunc etiam donum, quod electionem consecutum erat, demonstrabat. Occumenius.*
5. *Appellatur.*
d. *Libertini qui à Romanis libertate donati erant.*
e. *Cyreno vrbs Libyæ, metropolis Cyrenaicæ prouinciæ, quæ & Pentapolis dicitur.*
6. *Suppositi, vel, subornarunt.*
7. *Presbyteros.*
8. *Inuadentes.*

mo iste non cessat loqui verba* aduersus* locum sanctum & legem. Audiuimus enim eum dicentem, quoniam Iesus Nazarenus hic destruet locum istum, & mutabit[9] traditiones quas tradidit nobis]Moyses. Et intuentes eum omnes qui sedebant in consilio, f viderunt faciem eius tanquam faciem angeli.

Stephanus, post longam mysteriorum veterum narrationem, à Iudæis extra vrbem ejectus, lapidatur. VII.

A Dixit autem Princeps sacerdotum, [10] Si hæc ita se haberent? Qui ait, Viri fratres & patres audite. Deus[a] gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ[b] cùm esset in Mesopotamia, priusquam moraretur in Charan, & dixit ad illum, †Exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram quam monstrauero tibi. Tũc exiit de terra Chaldæorum, & habitauit in Charan. Et inde, postquàm mortuus est pater eius, transtulit illum in terram istam, in qua nunc vos habitatis. Et non dedit illi hæreditatem in ea nec[1] passum]pedis: sed repromisit dare illi eam in pos-

*Blasphema.
*Hunc.
9. *Moret quos tradidit vobis.*
f. *Quasi magnificat meritorum, pœnas quomodo decoras dabit æternum. Abundanter ardet tranfit in decus corporis in exterioris gloria, & dor interioris exhibet, & abscondita pectoris ornamenta specialem frontis irradiant: habens intra se spiritum sanctum, os præ se gerebat angelicum. Euseb. Emiss. de sancto Stephano.*
10. *An ita hæc se habent?*
a. *Vide quomodo ip sa à temporalibus abducit, & interim à loco gloriam Deo non loco attribuens. Ipse enim gloriæ sons est, non egens gloria, quæ per templum à nobis est. Occu. ibidem.*
b. *Intelligendum est igitur locutum. Deum fuisse cũ Abraham cùm esset in Mesopotamia, priusquàm habitaret in Charan: sed cum in Charan peruenisset eam petere, reuocauit præcepto Dei apud socios inde excisse septuagesimo & quinto suo patris autem sui tertesimo quadragesimoquinto anno. Collocationem verò eius in terra Chanaam, non professionem de Chara post mortem patris eius fuisse dixit: quia iam mortuus erat pater eius, quando emit terram, enim ibi iam suæ rei capit esse possessor. Quid autem iam in Mesopotamia constituto, hoc est, iam egresso de terra Chaldæorum dixit ei Deus, Exi de terra tua, &c. non vt inde corpus educeret, quod iam fecerat, sed vt animam euelleret, docuit. Augustinus de similate Dei, libro. 16. cap. 15.*
1. *Vestigium.*

sessionem, & semini eius post ipsum, cùm non haberet filium. Locutus est autem ∴ ei] deus, †Quia erit semen eius [2] accola] in terra aliena, & seruituti eos subiicient, & malè tractabunt eos annis quadringentis ∴ triginta:] & gentem cui seruierint, iudicabo ego dixit dominus. & post hæc exibunt, & seruiens mihi in loco isto. Et dedit illi testamentum circumcisionis, & sic genuit Isaac, †& circuncidit eũ die octauo: & Isaac, Iacob: & Iacob, duodecim Patriarchas. †Et Patriarchæ ∴mulantes, Ioseph vendiderunt in Ægyptum. & erat deus cum eo: †& eripuit eum ex omnibus tribulationibus eius, & dedit ei gratiam & sapientiam in conspectu Pharaonis regis [3] Ægyptiorum,] & constituit eũ. Præpositũ super Ægyptum & super omnẽ domũ suã. Venit autẽ fames in vniuersam Ægyptũ & Chanaan, & tribulatio magna: & non inueniebant cibos patres nostri. †Cũ audisset autem Iacob esse frumentum in Ægypto, misit patres nostros primùm: & in secundo cognitus est Ioseph à fratribus suis, & manifestatũ est Pharaoni genus eius. †Mittẽs autem Ioseph, accersiuit Iacob patrẽ suum, & omnem cognationem suam [b] in animabus septuaginta quinque. †Et descendit Iacob in Ægyptum: †& defunct[9] est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham

1. Peregrinum.

3. Aegypti.

b. Hoc secũd. 70. interpretum editionem dicitur in Hebræo enim tantùm 70 reperiuntur ingressi Aegyptum, quib nisi Ioseph filius & nepotes addideris, 75. facile reperies: quod annotauimus. Gen. 46.

†Gen. 13. d. Gen. 15. d

†Gen. 17. b

†Gen. 37. d

†Gen. 41. b

†Gen. 42. a

†Gen. 45. f

†Gen. 46. d. †Gen. 49. d.

ham pretio argenti à filiis Hemor filij Sichem. Cùm autẽ appropinquaret tempus promissionis, [4] quã cõfessus erat] deus Abrahæ, †creuit populus & multiplicatus est in Aegypto, quoadusq; surrexit alius rex in Aegypto, qui non sciebat Ioseph. † Hic circũueniens genus nostrum, affligit patres nostros: vt exponerẽt infantes suos, ne viuificarẽtur. Eodem tẽpore natus est Moyses, & fuit gratus deo, qui nutrit[5] est tribꝰ mẽsibus in domo patris sui. † [5] Exposito autẽ illo, sustulit eũ filia Pharaonis, & nutriuit eum sibi [6] in filium.] †Et erudit[9] est Moyses omni sapiẽtia Aegyptiorum: & erat potens in verbis & in operibus ∴ suis.] Cũ autẽ impleretur ei quadraginta annorum tẽpus, ascẽdit in cor eius vt visitaret fratres suos filios Israel. Et cũ vidisset quendã [7] iniuriã patientem, vindicauit illum: & fecit vltionem ei qui iniuriã sustinebat,] percusso Aegyptio. Existimabat autem intelligere fratres * quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis: at illi non intellexerunt. Sequẽti verò die apparuit illis litigãtib[9]: & recõciliabat eos in pace, dicens, Viri, fratres estis: vt quid nocetis alterutrum? Qui autem iniuriam faciebat proximo, repulit eum, dicẽs, †[d] Quis te cõstituit principem & iudicem super nos? nunquid interficere me tu vis, quemadmodũ interfeciſti heri Aegyptiũ? Fugit autem

4. De qua iurauerat.

†Exod. 2. a

†Exod. 2. d

5. Expositum acriõ illum sustulit.

6. Pro filio.

†37. dist. cap. Verbar. &c. qui de missa.

7. Iniuste afflicti, vltus est, & facit vindictã pro eo quod afflictebatur.

* Sues.

d. Eadem mente & contra Christum vindicatur dicere, Non habemus regem nisi Cæsarem. Hic non semper fuit Iudæis ciuis benefacta accipere. Chrysost. ib.

Moyses in verbo isto: & factus est ad
uena in terra Madiam, vbi genera-
uit filios duos. Et expletis annis
quadraginta,† apparuit illi in deser-
to montis Sina[c] angelus* in [d] igne
flāmæ]rubi. Moyses autē videns, ad-
miratus est visum. Et accedēte illo
vt[9] cōsyderaret,] facta est ad eū vox
domini, ⁊c dicens,] † Ego sum Deus
patrū tuorū, Deus Abraham, Deus
Isaac, & Deus Iacob. † Tremefactus
autem Moyses, nō audiebat[10] con-
syderare.] Dixit autē illi Deus, Sol-
ue calciamentum pedum tuorum:
locus enim in quo stas, terra sancta
est. Videns vidi afflictionem populi
mei qui est in Aegypto, & gemitum
eorum audiui, [f] & descendi[11] liberare]eos. † Et nūc veni, & mittam te
in Aegyptum. Hunc Moysen quem
negauerunt, dicentes, Quis te con-
stituit Principem & iudicē*? Hunc
Deus Principem & redemptorē mi-
sit cum manu angeli qui apparuit il
li in rubo. † Hic eduxit illos faciens
prodigia & signa in terra Aegypti,
& in rubro mari, & in deserto annis
quadraginta. Hic est Moyses qui di-
xit filiis Israel, † Prophetam[12] su-
scitabit]vobis Deus de fratribus ve-
stris tanquā me:ipsum audietis. Hic
est qui fuit in ecclesia in solitudine,
cum angelo qui loquebatur ei in
mōte Sina, & cum patribus nostris:
qui accepit[s] verba vitæ[13] dare no-
bis.] † Cui noluerunt obedire pa-
tres nostri: sed repulerunt, & auersi
sunt

1. Exod. 3. dicitur, Apparuit illi de9. Verūm quia angelus Deum repræsentabat, & in eius persona loquebatur, quādoq; Deus quandoque angelus nominatur. Greg. * Domini.
8. In flammæ incendio.
9. Attenderet.
10. Attendere.
f. Angelus autem hæc proferens, vere, localiter, & desit dic. Deus autē, cū incircūscriptibilis, inuariabilis, & inuisibilis, constat, non competit localiter descendere, nec moueri secundū se, sed ratione sui effectus. Hæc atque similia ei attribuuntur. Non quamuis obliquo sit, ibi tamē specialiter esse dicitur, vbi specialiter operatur. Dionys. ibidem.
11. Vt eripiam.
* Super nos.
12. Excitabit.
g. Dum rabulas cū decalogo, & māda ta cætera, de quib⁹ dicitur, Qui fecerit ea viuet in eis. Rabanus ibid. Vel Prophetiæ, vel ea quæ cū fine mōstrabantur, quibus acceptis nolebant patres vestri obedire Christo. ibidem.
13. Vt daret vobis.

† Ibidem. sunt cordibus suis in Aegyptum, di-
centes ad Aaron, † Fac nobis deos
qui præcedant nos*: Moysi enim
huic]qui eduxit nos de terra Aegy-
pti, nescim⁹ quid[14] factū sit]Aaron.]
Et vitulum fecerunt in diebus illis,
& obtulerunt[15] hostiā simulachro,]
& lætabantur in operibus manuum
suarum. Conuertit* autem Deus, &
tradidit eos seruire militiæ cœli,
[h] sicut scriptum est in libro Prophe-
tarum, † Nunquid victimas aut ho-
stias obtulistis mihi annis quadra-
ginta in deserto, domus Israel? Et su
scepistis tabernaculum Moloch, &
sydus Dei vestri[1] Rempham, figuras
F quas fecistis,[16] adorare]eas. & trās-
feram vos trans Babylonem. Taber
naculum testimonij fuit cum patri-
bus nostris in deserto, sicut dispo-
suit illis Deus, † loquens ad Moysen
vt faceret illud secundum formam
quam viderat. † Quod & in luxerūt,
[17] susc ipientes]patres nostri cū Iesu
in possessionem gentium, quas ex-
pulit Deus à facie patrum nostrorū
† vsque[18] in diebus]Dauid, qui in
uenit gratiam ante Deum, & petiit
vt inueniret tabernaculū Deo Ia
cob. † Salomon autem ædificauit illi
domum. Sed[19] excelsus non in]ma-
nufactis habitat, sicut per[20] prophe
tam]dicit, [k] † Cœlum mihi sedes est:
terra autem, scabellum pedū meo-
rum. Quā domū ædificabitis mihi,
dicit dominus? aut quis locus re-

† Exod. 7. d
32. 3. 4. 10. Recensit.
† Exod. 5. d

† Amos. 5. a

† Exod. 25. d Hebr. 8. d Ioſ. 3. d

† 1. Reg. 16. c Pſal. 131. a 1. Par. 16. c 2. Par. 6. c Ioſ. 37. f

† Iſa. 66. a

† Exod. 3. d
Ioſ. 5. b

† Exod. 7. b

† Deut. 18. d Exod. 20. a

† Exod. 32. a

* Moyses enim blc
14. Aceiderit.
15. Sacrificia idolo.
* Se.
h. Sed & prophetæ tanquā de re cui nō necessariis, ita de his pronunciauit.
Quo autem pacto audit Moysen vne clusi singulis, quæ & repulerunt & patres vestri ut vos, vnū verbo dicam, tota concione videre est, quam sapienter, & modestè, & acute illorū accusatio diffolaatur. Occumenius ibid.
i. Rempham, sydus est quod Lucifero vocāt: quod & Veneris dicitur, tertium septem planetarum, cuius cultui Sarracenæ erant mancipati, & quos Iudæi imitabantur. Beda ibidem.
16. Vt adorarent.
17. Qui successerunt.
18. Ad diem.
19. Summus Deus non in templis.
20. Propheta.
k. Quid ergo mirū si bona thronī sui spiritaliter sibi seruientibus, & mala scabelli pedum suorum dat carnaliter sibi seruientibus, vt spiritus superior sit, & caro inferior? sunt superiora cæli sunt cælestia, & inferiora terrestria? Aug. contra Adiman. Manichæum. cap. 18.

quietionis meæ est? Nónne manus mea fecit hæc omnia? Dura ceruice, & incircuncisi[21] cordibus] & auribus, vos semper Spiritui sancto[22] re stitistis:] sicut patres vestri ita & vos. Quẽ Prophetarũ non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt G eos qui prænunciabãt de aduẽtu iusti, cuius vos nũc proditores & homicidæ fuistis: qui accepistis legem [23]in dispositione]angelorũ, & non custodistis. † Audiẽtes autẽ hæc dissecabantur cordibus suis, & stridebant dentibus in eũ. Cum autẽ esset plenus Spiritu sancto, [24] intendens in cœlũ,]vidit gloriã Dei, [l] & Iesum stantẽ à dextris Dei. Et ait, [m] Ecce video cœlos apertos, & filiũ hominis stantẽ à dextris ☞ virtutis] Dei. Exclamantes autẽ voce magna, cõtinuerũt aures suas, & impetũ fecerunt vnanimiter in eũ. Et [25] eiicientes] eum extra ciuitatẽ, lapidabãt: & testes deposuerũt vestimenta sua secus pedes adolescẽtis quivocabatur Saulus. Et lapidabant Stephanũ inuocantem, & dicentem, Domine Iesu, suscipe spiritum meum. Positis autem genibus, clamauit voce magna, dicens, [n] Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Et cùm hoc dixisset, obdormiuit ☞ in domino.]

Post varium discipulorum persecutionẽ, Philippus Simonẽ magum, & eunuchum Cãdacis Reginæ ad fidẽ adduxit. quare Petrus & Ioannes ad Samariã mittuntur ad gentes. VIII.

21. Corde.
22. Resistitis.
23. Per dispositionem.
24. Intentis in cœlum oculis.
l. Iuste incontinenter offert sanguinẽ suũ, qui præ oculis habet regem suum, simul & beatum suũ. Eusseb. Emiss. de S. Stephano.
m. Qui cuius apertos habet, Iesum ad dexteram Dei cernit: qui clausos habet oculos mentis, Iesum ad dexteram Dei nũ uidet. Confiteamur ergo Iesum ad dexteram, vt coelum & nubes aperiatur. Claudunt sibi cœlũ, qui aliter confitentur. Ambr. de fide, lib. 3. cap. 8.
25. Eiectum.
n. Cuius precationis effectum in Apostolo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanũ vestimenta seruabat, nũ multò posteà per gratiam Christi factus Apostolus est, qui fuerat ante persecutor. Ambro. de panit. lib. 1. cap. 9. Lapidatur Stephanus, & veniam hostibus suis postulat. Tertul. de patitia.

A SAulus autẽ erat consentiens nece eius. [a] Facta est autẽ in illa die persecutio magna in ecclesia, quæ erat Ieroſolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ, præter Apostolos. Curauerunt autem Stephanum viri timorati, & fecerunt planctum magnum super eum. † Saulus autem deuastabat ecclesiam: per* domos intrans, & trahens viros ac mulieres tradebat in custodiam. Igitur qui dispersi erãt, pertransibant, [1] euangelizãtes verbum Dei.] [b] Philippus autẽ descendens in ciuitatem Samariæ, prædicabat illis Christum. Intendebant autem turbæ iis quæ à Philippo dicebantur, vnanimiter audientes, & vidẽtes signa quæ faciebat. [2] Multi B enim eorum qui habebant spiritus immundos,]clamantes voce magna, exibãt. Multi autẽ paralytici & claudi curati sunt. Factum est ergo gaudium magnũ in illa ciuitate. Vir autem quidã nomine Simon, qui antè fuerat in ciuitate magus, * seducens gentem Samariæ, dicens se esse aliquem magnum, cui auscultabant omnes à minimo vsq; ad maximum, dicẽtes, Hic est virtus Dei, quæ vocatur magna. Attendebant autẽ eũ, propterea quòd multo tẽpore magicis suis dementasset eos. Cùm vero credidissẽt Philippo euãgelizãti de regno dei: [3] in]nomine Iesu Christi baptizabantur viri ac mulieres. [c] Tunc Simon & ipse credidit: & cũ

† Isa. 53. a

† Sept. 66

† 8. dist. Si post & 78. Presbyter. Anno dom. 35

a. Interest ecclesiæ primus aduersus eccleſiã Dei, quæ eſt Ieroſolymis ſæuit sub primo martyre Stephano, omnes diſcipulos, exceptis duodecim, per vniuersam Iudæam & Samariam, diſperſit, ſicut paſſio, vt ſanctæ ſcripturæ indicat, diſſeminauit. Eo quibus nũnulli ſunt ad Phœnicẽ, & vſq; ad Cyprũ, atq; Antiochiã deuenerunt.
Qui etiãbi quidã credere myſterijs fidei nondũ audebãt, Iudæis tamẽ prædicabãt. Euſeb. hiſto. Eccle. lib. 2. cap. 1.
* Singulas.
1. Annũciantes ſermonem.
b. Philippus, qui ordinatus ex ſeptẽ cũ Stephano diaconus ordinatus, deſcendit Samariam, virtute Dei repletus: & prædicabat primus verbũ Dei Samaritanis gẽti. Iidẽ ibid.
2. Spiritũ enim immũdi à multis quæ ab illis tenebantur.
* Et.
3. Et de.
c. Vel beati Philippi verbis & virtutẽ vitæ, veracitere domino credidit: vel, vt magis credibile eſt, credere

baptisma susciperet, simulauit: vt quanto laudi erat audisse mus, ita vt Christiã se credi vellit (sicut historiæ narrant) artes ab eo quibus miracula fa ceret, edisceret. Beda, ibidem.

4. Qui.

5. Descendissent. Nam cùm Philippus diaconus esset, non habebat potestatem imponendi manus, vt per hæc daret spiritum sanctũ. Cùm autem Simon non haberet vitium eius, nec iaterisionem vitij, sed turpi lucro ac studio pecuniarum iactus esset, offerebat pecunias Petro Apostolo, vt daret sibi potestatem exhibendi spiritum sanctum per manũ impositionẽ: ita vt tione seqm Iulia, quod dare vellet multis pro modica pecunia: atque sic per exhibitionẽ spiritus sancti multas pecunias cumulare ac lucrari posset. Epiph. circa Simon.

6. Respice igitur à tanta malitia.

c. Vbi aũt non potuit latere Apostolos, ac te fili, sed magis timore ductus quàm amore: nec p se audet Deũ orare, qui non credit se 7 regionibus] Samaritanorum euan-

baptizatus esset, adhærebat Philippo. Videns etiã signa & virtutes maximas fieri, stupens admirabatur.

† De sacramẽto Confirmationis.

†Cùm autem audissent Apostoli qui erãt in Ierosolymis, †quia] recepisset Samaria verbũ Dei: miserunt ad eos Petrum & Ioannem. Qui cum [5]venissent,]orauerunt pro ipsis, vt acciperent Spiritũ sanctum. nondũ enim in quenquã illorum venerat, sed baptizati tantùm erãt in nomine domini Iesu.† Tunc imponebãt manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctũ. [6]Cùm vidisset autẽ Simon quia per impositionẽ manus Apostolorum, daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens, Date & mihi hanc potestatem, vt cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctũ. Petrus autem dixit ad eum, † Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Nõ est tibi pars, neq; sors in sermone isto. cor enim tuum non est rectum coram Deo. [6] Pœnitẽtiã itaq; age ab hac nequitia tua:]& roga Deũ, si fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te esse. Respondens autem Simon, dixit, [c] Precamini vos pro me ad dominũ vt nihil veniat super me horum quæ dixistis. Et illi quidem testificati & locuti verbum domini, redibant Ierosolymam, & multis

† De susceptione, dictis, & Manus.

D

† 1. q. 4. cap. Ecclesiæ.

E

gelizabant. Angelus autem domini locutus est ad Philippum, dicens, Surge, & vade [8] cõtra meridianum,] ad viam quæ descẽdit ab Ierusalem in [9] Gazam: hæc est deserta. † Et surgens abiit. Et ecce, vir Aethiops, eunuchus,]potens [9] Candacis] reginæ Aethiopum, qui erat super omnes gazas eius: venerat adorare in Ierusalem: & reuertebatur sedens super currum sum legẽnsq; Isaiam Prophetam. Dixit autem spiritus Philippo, Accede, & [10] adiunge te ad currum istum.]Accurrens autẽ Philippus, audiuit eum legentẽ Isaiam Prophetam, & dixit, Putasne intelligis quæ legis? Qui ait, Et quomodo possum, si non aliquis* ostenderit mihi? Roganitque Philippum vt ascenderet, & sederet secum. [11] Locus] autem scripturæ quã legebat, erat [12] hic,] † Tanquam ouis ad occisionem ductus est, sicut agnus coram tõdente se, [13] sine voce,] sic nõ aperuit os suum. In humilitate* iudicium eius sublatum est. [8] Generationem* eius quis enarrabit, quoniam tolletur de terra vita eius? Respondens autem eunuchus Philip-

† Act. 22. 35

† Isa. 53. c

exaudiendum. Chrys. cum glos. ordi. Frustrà ergo gratiã spiritus emere tentat, qui se mẽte corrumpẽdã curauit excutere. Beda, ibidem.

7. Oppidi.

8. Versus meridiẽ. f. Gazæ, quæ Iudæ עזה dicunt, Gazæa, Palestinæ ciuitas iuxta Aegyptum, Chananæorum tumulosa in tribu Iuda fuit. Quæ & duplex est, vetus & nouat. Vetus à mari 7. stadiis distat, nouæ 30. cum postibus Sãson medio nocte humeris imponens, in montis verticem sanctum. Hanc Alexander Macedo postbi mostrem obsidionem occupans, in seu pientiam vertit tumulum: eb id deserta hic appellatur. Nona posita in Gazæ portu, stadiis prope 20. à veteri distans, tempore Constantini imperatoris ædificatur, in cuius honorem Constantia appellata est. Posted sub Iuliano pristinum nomen recepit.

9. Candaces.

10. Adhære huic curruì. * Viam.

11. Continentia.

12. Hæc.

13. Mutus. * Ipsius.

* Autem.

Universidad de Deusto Biblioteca

po, dixit, Obsecro te, de quo Propheta dicit hoc: de se, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens à scriptura ista, euangelizauit illi Iesum. Et dum irent per viam, venerunt ad quandam aquam: & ait eunuchus, Ecce aqua, [1]+quis] prohibet me baptizari? Dixit autem Philippus, Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait, Credo filium Dei esse Iesum Christum. Et iussit stare currum: & descenderunt vterque in aquã, Philippus & Eunuchus, & baptizauit eum. Cùm autem ascendissent de aqua, Spiritus domini rapuit Philippum, & amplius non vidit eum Eunuchus. Ibat autem per viam suã gaudens. Philippus autem inuentus est in Azoto: & pertrãsiens euãgelizabat ciuitatibus cũctis, donec veniret Cæsaream.

Paulus Christum persequens, cõuersus & baptizatus Christum annunciat: Iudæorum euadit insidias, & à Barnaba dicitur ad Apostolos: Petrus autem Liddæ Aeneam curauit, & Ioppe Tabitham suscitauit. IX.

[a] Qui minas & cædes spirabat, quam bene æmulabatur ecclesiam, qui sanam non assistebat, sed etiam ægrotã. Gregorius.

[b] Minas & cædis.

[a]+Aulus autem adhuc [b]spirãs minarum & cædis] in discipulos domini, accessit ad Principem sacerdotum, & petiit ab eo epistolas in Damascum ad Synagogas vt si quos inuenisset huius viæ viros, ac mulieres, vinctos perduceret in Ierusalem. Et cùm iter faceret, contigit vt appropinquaret Damasco. + Et subitò

subitò [2]circũfulsit] eum lux de cœlo: & cadens in terram, audiuit vocem dicentem sibi, +[3] Saule, Saule, quid me persequeris. Qui dixit, Quis es domine? [4]Et ille, Ego sum Iesus, quem tu persequeris, Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Et tremens ac stupens, dixit: Domine, quid me vis facere? Et dominus ad eum: Surge & ingredere ciuitatem, &[5]ibi] dicetur tibi, quid te oportet facere. Viri autem illi qui [6]comitabantur cum eo,] stabãt stupefacti, audientes quidem vocem, neminem autem videntes. Surrexit autem Saulus de terra, apertisque oculis [c]nihil] videbat. [6] Ad manus autem illum trahentes,] introduxerunt Damascum. Et erat ibi tribus diebus [c] non videns, & non mãducauit, neque bibit. Erat autem quidam discipulus Damasci, nomine Ananias. Et dixit ad illum in visu dominus, Anania, at ille ait, Ecce ego domine. Et dominus ad eũ: Surge, & vade in vicum, qui vocatur rectus, & quære in domo Iudæ Saulum nomine Tarsensen: Ecce enim orat. Et vidit [d]in per visum] virum Ananiam nomine introeuntem, & imponentem sibi manus, [d]vt visum recipiat. Respondit autem Ananias, Domine audiui à multis de viro hoc, quanta mala fecerit, sanctis tuis in Ierusalem. Et hic habet potestatem à Principibus sacerdotum, alligandi omnes

1. Qui.

2. Circumfulgurauit.

3. Nõ dixit, Quid persequeris sorores meas? nec hoc dixit, Quid persequeris membra mea? sed hoc dixit, Quid me persequeris? Iam quasi pede calcato, lingua clamat, Calcisti me: quo vtique lingua calcari non potuit, sed per concordiam charitatis caput pro omnibus membris clamat. Augustin. Sermo de S. Paulo.

4. Dominus autem dixit.

5. Et cum ingressus esset in illam ciuitatem.

6. Sed manu ducentes illum.

c. Tanta fuit in excelsitate mentis in Deum, quòd vires sensitiuæ ac vegetatiuæ à suis actibus facerint suspensæ. Dionys. ibidem.

d. Et cùm ipse reddere posset visum cæco, eum tamen ad Ananiam discipulum suum misit, vt eius benedictione Saulo vtrumque reuerteretur oculi quos amisserat. Ambr. de patriarch. lib. 1. cap. 7.

Act. 22. b. 1. Cor. 15. b. 1. Cor. 12. a. Galat. 1. a.

Act. 9. f. Galat. 1. a.

Act. 22. f. Sapr. 8. a.

+ 22. f. 4. a. Digliett.

qui inuocant nomen tuum. Dixit autem ad eũ dominus, † Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus & Regibus, & filiis Israel. Ego enim ostendam illi, quãta oporteat eum pro nomine meo pati. Et abiit Ananias, & introiuit in domum, & imponens ei manus dixit: Saule frater, dominus misit me Iesus, qui apparuit tibi in via qua veniebas, vt videas, & implearis Spiritu sancto. Et confestim ceciderunt ab oculis eius tanquam squamæ, & [7]visum recepit.]Et surgens baptizatus est, & cùm accepisset cibum, [f] confortatus est. Fuit autẽ cum discipulis qui erant Damasci per dies [8]aliquot,]& continuò ingressus [9]in synagogas] prædicabat Iesum, quoniam hic est filius Dei. Stupebant autem omnes qui eũ audiebant, & dicebãt, Nonne hic est qui expugnabat in Ierusalem [10]eos qui inuocabant nomen istud? Et huc ad hoc venit, vt vinctos illos duceret ad Principes sacerdotum. Saulus autem multo magis conualescebat, & confundebat Iudæos qui habitabant Damasci, [11]affirmans quoniam] hic est Christus. Cùm autem implerentur dies multi, consilium fecerunt in vnum Iudæi, vt eum interficerent. Notæ autem factæ sunt Saulo insidiæ eorum. Custodiebant autem & portas die ac nocte vt eum interficerent. † Accipientes autem eum discipuli eius

† 21. Ille. Quidam 22. Discipulis in principio.

E

2. Corin. 11. f

eius nocte, per murum demiserunt eum, submittentes in sporta. [g] Cùm autem venisset in Ierusalem, tentabat se iungere discipulis, & omnes timebant eum, non credentes quòd esset discipulus. Barnabas autẽ apprehensum illum duxit ad Apostolos, & narrauit illis quomodo in via vidisset dominum, & quia locutus est ei, & quomodo in Damasco [12]fiducialiter] egerit in nomine Iesu. Et erat cum illis intrans & exiẽs in Ierusalem, [13]fiducialiter agens] in nomine domini. Loquebatur & quoque gentibus,]& disputabat cum Græcis, illi autem quærebant occidere eum. Quod cũ cognouissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, & dimiserunt [h] Tarsum. [14]Ecclesia] quidem per totam Iudæam & Galilæam & Samariam [15] habebat pacem, & ædificabatur ambulans] in timore domini, & consolatione F sancti spiritus [16] replebatur.] Factũ est autem, vt Petrus dum pertransiret vniuersos deueniret ad sanctos, † sup. 3. a qui habitabant [17] Liddæ.] † Inuenit autem ibi hominem quendam nomine Aeneam ab annis octo iacentem in grabbato, qui erat paralyticus. Et ait illi Petrus: Aenea, sanet te dominus Iesus Christus. Surge, & sterne tibi: & cõtinuo surrexit. & viderunt illum omnes qui habitabant [18] Liddæ & Saronæ, qui conuersi

P. 4. 1. cap. Actorũ sic. 2. Cor. 12. d Act. 26. 38

APOSTOLORVM. 177

g. Venit autem post tres annos à conuersione sua primò Ierusalem. Conuersus enim Damasci & baptizatus, abiit in Arabiã prædicaturus verbũ Dei: deinde reuersus Damasci, euasit manus Aretheæ regis: & inde abiit Ierusalem. Chrysost. ibidem.

12. Libere, & infrà.

13. Liberè loquẽs.

h. Tarsus vrbs clara Ciliciæ, à Perseo Iouis & Danaes filio olim condita.

Hanc præterfluit Cidnus fluuius admodum frigidus, vt Alexander præ calore in hũc se præcipitãs, grauissimũ incurrerit morbum. Tarsenses olim Athenienses & Alexandriæ studiis philosophiæ superarunt. Ab ea Paulus ipse dicitur Tharsensis.

14. Ecclesiæ.

15. Habebant pacem, & ædificabãtur, & ambulabãt.

16. Replebantur.

17. Liddam.

18. Liddam & Saronem.

i Lidda ciuitas Palestinæ, nũc Diospolis dicta, vna ex decẽ toparchiis, & ter-

dine tertia: nũ procul ab Ioppe, à Cæ-

z

sarea autẽ quasi mille passus distans: Ioppe autẽ quæ nũc Iappha vel Iapphe aut Zappho, oppidum etiã Palestinæ in tribu Manasse, toto orbe antiquis

simum, vt Solos platet, à Iaphet filio Noe cognitum: vel, vt alij volunt, ab Ioppe Æoli filia vxore Cephi, qui Ioannis scripturibus, ab Andromeda belluinæ marinæ exposita, & à Perseo liberata, celebratur. Altera est Phœnicię, quam Traianus nomine Vespasiani cepit & vastauit.

19. Cessauerat venire vsque ad eos.
* Cum esset cum.
k. Cum iam omnibus & operationis & vitæ venundasset officia, flentes accurrant viduæ, pauperes aggregentur: tunicas & vestes quas faciebat illic Dorcas, exlo ostendente, conueniūt Deum, testimonia meritorum clamāt: desinulla operatrice vox operum bona quæ in seculo gesserat cōsequantur & resuscitentur, redit & de loco mortis ad vitam præstitam. Eusseb. Emiss. de inuentione quadrabeam. 2.
* Sues.
20. In domum.

sunt ad dominum. In Ioppe autem fuit quædam discipula nomine Tabitha, quæ interpretata dicitur Dorcas. Hęc erat plena operibus bonis & eleemosynis quæ faciebat. Factum est autem in diebus illis, vt infirmata moreretur. Quam cùm lauissent, posuerūt eam in cœnaculo. Cùm autem prope esset Lidda ab Ioppe, discipuli audientes quia Petrus esset in ea miserunt duos viros ad eum, rogantes, ne[19] pigriteris venire vsque ad nos.] Exurgens autem Petrus venit cum illis. Et cùm aduenisset, duxerunt illum in cœnaculū, & circunsteterunt illum omnes viduæ flentes, & ostendentes ei tunicas & vestes, quas faciebat* illis Dorcas. Eiectis autem omnibus foras, Petrus ponens genua orauit, & conuersus ad corpus dixit, Tabitha surge.[k] †At illa aperuit oculos,* & viso Petro resedit. Dans autem illi manum erexit eam, & cùm vocasset sanctos & viduas, assignauit eam viuam. Notum autem factum est per vniuersam Ioppen, & crediderunt multi[20] in domino.] Factum est autem dies multos moraretur in Ioppe apud Simonem quendam coriarium.

† 1. q. 1. Tho mas.

Cornelius apud Cæsaream super vocatione sua certior factus, Petrum accersit: qui post visionem à cœlo accedens, ipsum cum familia longum post sermonem baptizauit.

Caput X.

[a]Vir

A [a]VIr autem quidam erat in[b] Cæsarea nomine Cornelius Centurio cohortis quæ dicitur Italica, religiosus ac timens Deum, cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, & deprecans Deum semper. Is vidit in visu manifestè, quasi hora diei nona, angelum Dei introeuntem ad se, & dicentem sibi: Corneli. At ille intuens eum, timore correptus dixit: Quis es domine? Dixit autem illi: † Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderūt in memoriam in conspectu domini. † Et nunc mitte viros in Ioppen, & accersi Simonem [20] quendam,] qui cognominatur Petrus. Hic hospitatur apud Simonem quendam corriarium, cuius est domus iuxta mare. Hic dicet tibi, quid te oporteat facere. Et cùm discessisset angelus qui loquebatur illi, vocauit duos domesticos suos, & militem timentem dominum ex iis qui B illi patebant. Quibus cùm narrasset omnia, misit illos in Ioppen. Postera autem die iter illis facientibus & appropinquantibus ciuitati, ascendit Petrus in superiora, vt oraret, circa horam sextam. Et cùm esuriret, [1] volut gustare.] Parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus. Et vidit cœlum [c]apertum, & descendens* vas quoddam velut linteum magnum, quatuor initiis* submitti de cœlo ī terrā, in quo erāt omnia quadrupedia

† Tob. 12. c Iosue. 12. 2 Mach. 3. c. De Consecr. dist. 5. cap. 7. Non omnes. De cons. dist. 4. Non debitos. † Iosue. 11. b

a. Cum igitur iam passim per omnes etiam gentilium portus profusus esset diuinæ dignationis primus Cornelius apud Cæsaream Palæstinæ urbem maximam cum omni domo sua, ad fidem Christi, Petro ministrante, perducitur. Eusseb. Eccles. histo. lib. 2. cap. 3. b. Cæsarea hæc Palæstina dicitur, olim turris Stratonis, ab Herode in honorem Cæsaris instaurata, sita inter Ioppen & Parā ad mare, sexcentis stadiis ab Ierusalem distās. Altera est Cæsarea Philippi Herodis fratre instaurata, de qua Iudic. 18. per totum.
1. Ac vellet gustare cibum.
c. Apertio coli vocabulario est sacramentorū cœlestium proximè sonora generibus. Designant enim in hoc cœlos gētibus esse apertos. Beda, ibidem.
* Ad se.
* Alligatum.

[2] & serpentia terræ, & volatilia cœli. [d] Et facta est vox ad eum, Surge Petre, occide & manduca. Ait autem Petrus, Absit domine, quia nunquam manducaui [3] omne] commune & immundum. Et vox iterum secundò ad eum, [4] Quod Deus purificauit, tu commune] ne dixeris. Hoc autem factum est per] ter. Et [5] statim] receptum est vas in cœlum. Et dum intra se hæsitaret Petrus, quidnam esset visio quam vidisset, ecce viri qui missi erant à Cornelio inquirentes domum Simonis, adstiterunt ad ianuam. Et cùm vocassent, interrogabant, si Simon qui cognominatur Petrus illic haberet hospitium. Petro autem cogitante de visione, dixit spiritus ei, Ecce, viri tres quærunt te. Surge itaque & descende, & vade cum eis, nihil dubitans, quia ego misi illos. Descendens autem Petrus ad viros, dixit: Ecce, ego sum quem quæritis. Quæ causa est propter quam venistis? Qui dixerunt: Cornelius Centurio, vir iustus, & timens Deum, & testimonium habens ab vniuersa gente Iudæorum, † responsum accepit ab angelo sancto, accersiri te in domum suam, & audire verba abs te. Introducens ergo eos recepit hospitio. Sequenti autem die surgés, profectus est cum illis, & quidã ex fratribus ab Ioppe comitati sunt eum. Altera autem die introiuit Cæsaream. Cornelius verò expectabat illos, conuocatis cognatis suis & necessariis amicis. Et factum est cùm introisset Petrus, obuius venit ei Cornelius, & procidens ad pedes eius, adorauit. [f] Petrus verò eleuauit eum, dicens, Surge, * & ego ipse homo sum. Et loquens cum illo intrauit, & inuenit multos, qui conuenerant, dixitque ad illos, Vos scitis [6] quomodo abominatum sit] viro Iudæo [7] coniungi aut accedere ad alienigenam.] Sed mihi ostendit Deus [8] neminem] cõmunem aut immundum dicere hominem, propter quod [9] sine dubitatione] veni accersitus. Interrogo ergo quam ob causam accersisti me. Et Cornelius ait, [g] A nudiusquarta die vsque ad hanc horam [10] orans eram hora nona] in domo mea, & ecce vir stetit ante me in veste candida, & ait, Corneli, exaudita est oratio tua, & eleemosynæ tuæ commemoratæ sunt in conspectu Dei. Mitte ergo in Ioppen & accersi Simonem qui cognominatur Petrus, hic hospitatur in domo Simonis coriarij iuxta mare. * Confestim ergo misi ad te, & tu bene fecisti veniendo. Nunc ergo omnes nos [11] in conspectu tuo] assumus, audire omnia quæcunque tibi præcepta sunt à domino. Aperiens autem Petrus os suum dixit, In veritate comperi, † quoniam non est personarum ac-

2. Terræ, bestiæ, & reptilia.
d. Cùm ergo illam discum videret, alienatus à corporis sensibus: & illas voces, Macta & manduca: &, Quæ Deus mundauit, tu communia ne dixeris, in spiritu audiebat. Redditus autem corporis sensibus, id ipsum, quod visum atque auditum memoria tenebat, in eodem spiritu cogitando retinebat. Quæ omnia nõ corporalia, sed corporalium imagines erant: siue cum ipsa alienatione visa sunt, siue cum posteà recordatæ atque cogitatæ. August. de Genesi ad literã. lib. 12. cap. 11.
3. Quicquam.
e. Hæc dicitur de his quæ lex communia dicebat & immunda. Sed quamquam de gentium vocatione sub obscurum sensu fuerit, ne eis qui in populis fuerant, communes aut immundos esse diceret, Petri animum sensus humanæ nõ deprehendat, sed ea quæ in lege interdicta erãt. Oecume. ibidem.
4. Quæ Deus purificauit, tu communia.
5. Rursum.
f. Quia ergo humiliari sibi plus quam debuit proximus vidit, ne vltra humanitatis metas mentem intumesceret, se hominem esse recognouit, quatenus illati sibi honoris elationem frangeret, ex considerata qualitate conditionis. Greg. moral. lib. 21. cap. 11
* Nam.
6. Quod nephas est.
7. Alibi vere alienigenæ.
8. Vel, nullum.
9. Indubitatè.
g. Multum decebat illum exaudiri, qui in sanctam deprecandi tribut horis cõtinuam ôrationi seruire perseuerabat ad nonam. Quo tempore dominus ipse quum regabat, pro totius mundi salute extensis in cruce manibus orabat. Beda ibidem.
10. Eram ieiunãs, & nona hora orans.
* Qui tibi adnenerit loquetur tibi.
11. Coram Deo.

[d] Deut. 10. d 2. Esdr. 29. c Iob. 34. b Psal. 6. b Eccles. 35. b Rom. 2. b Ephe. 6. b Colos. 3. d 2. Tim. 1. c Iacob. 2. b 1. Pet. 2. b

ceptor Deus, sed in omni gente qui timet eum, & operatur iustitiã, [b] acceptus est illi. Verbũ misit Deus filiis Israel, annuncians pacem per Iesum Christum, hic est omnium Dominus. Vos scitis quod factum est verbum per vniuersam Iudæam. Incipiens enim à Galilæa post baptismum quod prædicauit Ioannes. † Iesum à Nazareth quomodo [l] vnxit eum Deus spiritu sancto & virtute, qui pertransiit benefaciendo & sanando omnes oppressos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo. † Et nos testes sumus omnium quæ fecit in regione Iudæorum & Ierusalem, quem occiderunt [12] suspendentes] in ligno. † Hunc Deus suscitauit tertia die, & dedit eum manifestum fieri, [k] non omni populo sed testibus prærordinatis à Deo, nobis qui manducauimus & bibimus cum illo postquam resurrexit à mortuis. Et præcepit nobis prædicare populo & testificari, quia ipse est qui constitutus est à Deo, iudex viuorum & mortuorum. † Huic omnes prophetæ testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum. Et obstupuerunt * ex circũcisione fideles [14] qui] venerant

F

† Deserc. vnc. cap. 1. §. Vide in veteri.

† Supr. 1.2

† Supr. 2.3

G

† Ierem. 31. Mich. 7.18

b. Hoc est, digne est vt assumatur & acceptetur. Oportet agitur & ante operã lucere fidem, & fidei pedissequa esse opera: & ne quis fidem propter sterilitatem, & nuque opera propter incredulitatem vituperet. Chrysost.

l. Non vtique oleo visibili, sed dono gratiæ, quod visibili significatur vnguento, quo baptizantur vngit ecclesia. Nec tamen tunc vnctus est, quando super eum baptizatus velut columba descendit, sed quando verbum caro factũ est, id est, quando humana natura sine vllo præcedentibus bonorum operũ meritis, Dei verbo eli in vtero virginis copulata. August. de trinit. lib. 15. c. 26

12. Suspensum.

k. Hoc enim opus ordinatissimus æternæ sapientiæ Dei processus, vt supernaturalia non omnibus immediate reuelentur, sed primo quibusdam electis atque maioribus, & per illos exteris. Dionys. ibidem.

* Qui erant.

14. Dauiquot.

H venerant cum Petro, [1] quia & in nationes gratia spiritus sancti effusa est. Audiebant enim illos loquentes linguis, & magnificantes Deũ. Tunc respondit Petrus: Nunquid aquam quis prohibere potest vt non baptizentur ij qui spiritum sanctũ acceperunt, sicut & nos? † Et iussit eos baptizari in nomine domini Iesu Christi. Tunc rogauerunt eum, vt manerent apud eos aliquot diebus.

† De cons. dist. 4. can. Eos. De bapt. ca. 1

Disputantibus Iudæis conuersis aduersus Petrum, quòd diuerterentur discipuli ad gentes, narrauit Petrus visionem: Agabus tunc propheta futuri famem vniuersam prædicit.

Caput XI.

A Vdierant autem apostoli & fratres qui erant in Iudæa, quoniã & gentes receperunt verbum Dei. [a] Cùm autem ascendisset Petrus Ierosolymam, disceptabant aduersus illum qui erant ex circuncisione, † dicentes, † Quare introisti ad viros præputium habentes, & manducasti cum illis? Incipiens autem Petrus exponebat illis ordinẽ, dicens: † Ego eram in ciuitate, Ioppe orãs, & [b] vidi in excessu mentis meæ] visionem, descendens vas quoddam velut linteum magnũ quatuor initiis [1] submitti] de cœlo, & venit vsque ad me. In quod [2] intuens]

† 2. 7. cap. Tolle & se.

† Supr. 10. 11

1. Diuinitus non est infusa sed gratia domini eius: propter hoc vt demonstretur quòd hoc quod effunditur nõ sit ipsi spiritus sanctus, sed ipsi spiritui Dei gratia. Vnde dicebat Dauid, Diffusa est gratia in labiis tuis. Chrysost. ibidem.

a. Petrus à Iudæis acquiritur, cur cũ gẽtibus cõmunicasset, & cum illis mãducasset, quasi citra legem fecisset: quibus singula ordinatè exposuit, se excusat, de reuelatis eis

quale habuisset visionem in Ioppe, per quã Deus sibi manifestare vt faceret statim quòd angelus ipsum admonuisset. Dionys. ibidem.

b. Satis apparet visionem corporalẽ referri ad spiritalem, eamq; spiritalem referri ad intellectualem. Aug. de Genes. ad literam, lib. 12. cap. 11.

1. Demitti.

2. Intenti oculis.

considerabam, & vidi quadrupedia terræ & bestias & reptilia & volatilia cœli. [c] Audiui autem & vocem dicentem mihi, † Surge Petre, occide & manduca. Dixi autem, Nequaquam domine, quia* commune aut immundum nunquam introiuit in os meum. Respondit autem * vox secundò de cœlo, Quæ Deus mundauit, tu ne [3] commune] dixeris. Hoc autem factum est [4]+ per ter,] & recepta sunt omnia rursum in cœlum: Et ecce viri tres confestim astiterunt in domo in qua erã, missi à Cæsarea ad me. Dixit autem spiritus mihi, vt irem cum illis, nihil hæsitans. Venerunt autem mecum & sex fratres isti, & ingressi sumus in domum viri. Narrauit autem nobis quomodo vidisset angelum in domo sua [5] stantem,] & dicentem sibi, Mitte in Ioppen*, & accersi Simonem qui cognominatur Petrus, qui loquetur tibi verba [6]in quibus] saluus eris tu, & vniuersa domus tua. [d] Cùm autẽ cœpissem loqui, cecidit spiritus sanctus super eos, sicut & in nos in initio. Recordatus sum autem verbi domini, [7] sicut dicebat.] † Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto. Si ergo eandem gratiam dedit illis Deus sicut & nobis qui credidimus in dominum Iesum Christum, ego quis erã, qui possem prohibere Deum? His auditis tacuerunt, & glorificauerũt Deum,

a. Narrat quæ necessaria essent ad exercitationem, alia verò obtinet: rationem vero omnem reddit, mouit doctoris authoritate vti: sciebat enim quia quò modestiùs loquerentur, hoc magis eis proderat. Chrysost. ibid.
* Omne.
* Mihi.
3. Communia.
4. Tertiò.
5. Missum.
* Virum.
6. Per quæ.

d. Deus rem omnẽ effecit, dum baptizauit, non ego. Nam dum adhuc loquerer, illapsus est in illos spiritus sanctus, & loquebantur linguis, & magnificabant Deum. Vocumento. ibidem.
7. Quod dixit.

† 33. 9. 2. cap. Luc. 3. 16.

C † Ioan. 1. 8 Supr. 1. 5 Matth. 3. 11 Marc. 1. 8 Luc. 3. 16 Iosue. 13. 6

Deum, dicentes: Ergo & gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam. Et illi quidem qui dispersi fuerant à tribulatione [8] quæ facta fuerat sub Stephano,] perambulauerunt vsque [e] Phœnicen, & [f] Cyprum, & [g] Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Iudæis. Erant autem quidam ex eis viris Cyprij & Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur ad &] ad Græcos annunciantes Dominum Iesum. Et erat manus Domini cum eis, multúsque numerus [9] credentium] conuersus est ad Dominum. Peruenit autem sermo ad aures Ecclesiæ quæ erat Ierosolymis super istis, & [10] miserunt Barnabam vsque ad] Antiochiam. [h] Qui cum peruenisset, & vidisset gratiam Dei, gauisus est, & hortabatur omnes ĩ proposito cordis permanere in domino, quia erat vir bonus & plenus Spiritu sancto & fide, & apposita est multa turba domino. Profectus est autem Tharsum, vt quæreret Saulum, quem cùm inuenisset, perduxit Antiochiam. * Et annum totum conuersati sunt ibi in Ecclesia: & docuerunt turbam multam, ita vt cognominarentur primum Antiochiæ discipuli, Christiani. † In his autem diebus superuenerunt à Ierosolymis Prophetæ Antiochiam, & surgens vnus ex eis nomine Agabus significabat per spiritum famem magnam futurã in vniuerso orbe ter-

† Thess. 2. 2. b

8. Mota propter Stephanum.
e. Phœnice, vel Phœnicia, regio maioris Asiæ, & pars Syriæ, propinqua Iudææ. Cuius partes sunt Samaria, Galilæa, & aliæ complures.
f. Cyprus insula in Carpathio, vel Cilicio mari, Syriæ & Ciliciæ apposita.
g. Antiochia ciuitas Celesyriæ, in qua Paulus & Barnabas ordinati sunt. Est autem altera Antiochia in Pisidia.
9. Qui credidit.
10. Emiserunt Barnabam vt iret.
h. Per discipulos autem sub persecutione Stephani dispersos apud Antiochiam frequentissima congregatur ecclesia: in qua orare etiam prophetici ordinis viri quamplurimi, cum quibus & Barnabas & Paulus. ibi primùm discipuli, velut perenni fonte sumpto vocabulo appellari sunt Christiani. Eusib. histor. eccles. lib. 2. cap. 3.
* Factum est vt ipsi.

rarũ quæ facta est sub Claudio*. Discipuli autẽ prout [11] quis] habebat, proposuerũt in ministerium mittere habitantibus in Iudæa fratribus, quod & fecerunt mittentes ad seniores per manus Barnabæ & Sauli.

Herodes in Apostolos sæuiens, Iacobum occidit, & Petrum carceri mãcipauit: qui ab angelo eductus, & sanctati redditus est. Herodes autem Cæsareæ agens, ab angelo percussus occubuit.

Caput XII.

A EOdem autẽ tempore misit Herodes rex manus, vt affligeret quosdam de Ecclesia. Occidit autẽ [a] Iacõbum fratrem Ioannis gladio, vidẽs autem quia placeret Iudæis, [1] apposuit apprehendere] & Petrũ. Erãt autem dies azymorum. Quem cùm apprehendisset, misit in carcerem, tradẽns] quatuor quaternionibus militum ad custodiendum volens post pascha producere eum populo. Et Petrus quidem seruabatur in carcere. [b] Oratio autem fiebat [2] sine intermissione] ab Ecclesia ad Deum pro eo. Cùm autẽ productus eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites, vinct[o] catenis duabus: † & custodes ante ostium custodiebant carcerem. Et ecce, angelus domini adstitit, [c] & lumen refulsit in habitaculo, percussõq; latere Petri excitauit eum dicens, Surge velociter. Et ceciderunt catenæ de manibus eius. Dixit autem angelus ad eum: Præcingere, & [3] calcia te caligas tuas] Et fecit sic. Et dixit illi: Circunda tibi vestimentum tuum & sequere me. Et exiens sequebatur eum, & nesciebat [4] quia verum est] quod fiebat per angelum. Existimabat autem se [5] visum] videre. Transeuntes autem primam & secundam custodiam, venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad ciuitatem, quæ vltrò aperta est eis. Et exeũtes processerunt vicum vnum: & continuò dicesit angelus ab eo. Et Petrus ad se reuersus, dixit, [d] Nunc scio verè, quia misit dominus angelum suum, [e] & eripuit me de manu Herodis, & de omni expectatione plebis Iudæorum. Considerándsq; venit ad domũ Mariæ matris Ioannis, qui cognominatus est Marcus, vbi erant multi cõgregati & orantes. Pulsante autẽ eo [6] ad ostium ianuæ] processit puella ad videndum, nomine Rhode. Et vt cognouit vocem Petri, præ gaudio non aperuit [7] ianuam,] sed intro currẽs nunciauit stare Petrum ante ianuã. At illi dixerunt ad eam, † Insanis. Illa autem affirmabat sic se habere. Illi autem dicebant, [f] Angelus eius est. Petrus autem perseuerabat pulsans. Cùm autem aperuissent ostium, viderunt eum, & obstuperunt. Annuens autem eis manu vt tacerent, narrauit quomodo

* Cæsare (quarto videlicet eius anno) qui fuit Anno domini 46.

1. Quisquis enim qui obtulerat eum Iudici, ad martyrium mittus etiam ipse confessus est se esse Christianum. Ducti sunt autem ambo ad supplicium: & cum ducerentur, in via rogauit Iacobum sibi dare veniã sient. At ille, Pax, inquit, tibi, & osculatus est eum. Et ita ambo simul capite plexi sunt. Euseb. Eccles. hist. cap. 9. lib. 2.

1. Adiecit vt apprehenderet.

b. Quòd si Petro orante ecclesiæ præsidium, & columnam illam, ac stabilimentum nostræ religionis carcere liberauit, cur vinculum nostræ contemnis ac negligis? Chrysost. ibidem.

2. Prolixa.

c. Dixit aut lumen refulsisse, vt & videret & audiret Petrus, ne phantasma esse existimaret.

Quòd verò ait, Percussit, non tumultuantis est, sed suadentis constantiam esse. Vide autem qualia operata Iudæi in diebus Azymorum. Oecum. ibid.

3. Subliga sandalia tua.

4. Verum esse.

5. Veh, visionem.

d. Non tunc, quãdo in carcere erat. Renouata enim fuerat ille cùm in carcere esset, nec sciebat quid ageret. Chrys. ibidem.

e. In omnibus vitam Petrus stylo ornato & eleganti, & frequenter difficili, semperq; sententiæ pleno. Dion.

6. Ostium vestibuli.

7. Vestibulum, & infra.

f. Quòd vnusquisque nostrum habeat angelum, & in libro pastoris, & in multis locis scripturæ locis inuenitur. Nam & dominus de parvulis, Angeli, inquit, eorum semper vident faciem patris mei. Et Iacob de se loquitur, Angelus qui eruit me de cunctis malis. Existimabant discipuli angelũ Apostoli Petri venisse credebãt. Beda, ibi.

Anno Dñi 44

† Supr. 5. d

Isa. 26. c

† Isa. 26. f

dominus eduxisset eum de carcere. Dixitque: Nunciate Iacobo & fratribus hæc. Et egressus, abiit in aliũ locum. Facta autem die, erat non parua turbatio inter milites quidnam factum esset de Petro. [g] Herodes autem [h] cùm illis] spiritus sanctus, † Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus ad quod [i] assumpsi] eos. Tunc ieiunãtes, imponentésque eis manus orãtes, & dimiserũt illos. Et ipsi quidem missi à spiritu sancto, abierunt [b] Seleuciam, & inde nauigauerunt Cyprum. Et cùm venissent Salaminam, prædicabant verbum dei in synagogis Iudæorum. Habebant autem & Ioannem in ministerio. Et cùm perambulassent vniuersam insulam vsque [c] Paphum, inuenerunt quendam virum magum Pseudopropheta, Iudæum, cui nomen erat [a] Barieu, qui erat Proconsule Sergio Paulo viro prudente. Hic accersitis Barnaba & Paulo, desyderabat audire verbum dei. † Resistebat autem illis Elymas Magus, (sic enim interpretatur nomen eius.) quærens auertere Proconsulem à fide. Saulus autem qui & Paulus: [d] repletus spiritu sancto intuens in eum, dixit, O plene omni dolo, & omni [3] fallacia] fili diaboli, inimice omnis iustitiæ, non desinis subuertere vias domini rectas? Et nunc ecce manus domini super te, & eris cæcus non videns solem vsque ad tempus. Et ecce cecidit in eum caligo & tenebræ, & circũiens quærebat qui sibi manum daret. Tunc cum vidisset proconsul quod factum fuit, credidit admirans super doctrina domini. Cum autem nauigassent à Paphum, venerunt Pergen Pamphyliæ. Ioannes autem discedens ab eis, reuersus est Hierusalem. Illi autem pertranseuntes à Perge, venerunt Antiochiam [k] Pisidiæ, & ingressi synagogam die sabbatorum sederunt. Post lectionem autem legis & prophetarum, miserunt principes synagogæ ad eos, dicentes: Viri fratres, si est sermo exhortationis in plebe, dicite. Surgens autem Paulus & manu silentium indicens, ait: Viri Israelitæ & qui timetis deum, audite. Deus plebis Israel elegit patres nostros, & plebem exaltauit cùm essent incolæ in terra Aegypti, & in brachio excelso eduxit eos ex ea. Et quadraginta annorum [4] fere] mores eorum sustinuit in deserto. Et destruens septem gentes in terra Chanaan, sortitus est eis terram eorum, quasi annis quadringentis & quinquaginta. Et post hæc dedit iudices usque ad Samuelem prophetam. Et exinde petierunt regem, & dedit illis deus Saul filium Cis, virum de tribu Beniamin, annis quadraginta. Et amoto illo, suscitauit illis Dauid regem, cui testimonium perhibens dixit: Inueni Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. Huius deus ex semine secundum promissionem eduxit Israel saluatorem Iesum, præcedente ante faciem aduentus eius Ioanne baptismum prædicante omni populo Israel. Cùm impleret autem Ioannes cursum suum, dicebat: Quem me arbitramini esse, non sum ego. Sed ecce venit post me, cuius non sum dignus calceamenta pedum soluere. Viri fratres, filii generis Abraham, & qui in vobis timent deum, vobis verbum salutis huius missum est. Qui enim habitabant Hierusalem, & principes eius, hunc ignorantes, & voces prophetarum quæ per omne sabbatum leguntur, iudicantes impleuerunt. Et nullam causam mortis inuenientes in eo, petierunt à Pilato ut interficerent eum. Et cùm consummassent omnia quæ de eo scripta erant, deponentes eum de ligno, posuerunt eum in monumento. Deus autem suscitauit eum à mortuis tertia die. Qui visus est per dies multos his qui simul ascenderant cum eo de Galilæa in Hierusalem, qui vsque nunc sunt testes eius ad plebem. Et nos vobis annunciamus eam quæ ad patres nostros repromissionem facta est, quoniam hanc deus adimplet filiis eorum nobis resuscitans Iesum, sicut & in psalmo scripto est primo: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quod autem suscitauit eum à mortuis amplius non reuersurum in corruptionem, sic dixit: Quia dabo vobis sancta Dauid fidelia. Et ideo & alibi dicit: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Dauid enim cùm in sua generatione deseruisset consilio dei, dormiuit, & appositus est ad patres suos, & vidit corruptionem. Quem autem deus suscitauit, non vidit corruptionem. Notum ergo sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissionem peccatorum annunciatur, & ab omnibus quibus non potuistis in lege Moysi iustificari, in hoc omnis qui credit iustificatur. Videte ergo ne superueniat quod dictum est in prophetis: Videte contemptores, & admiramini, & disperdimini: quia opus ego operor in diebus vestris, opus quod non credetis si quis enarrauerit vobis. Exeuntibus autem illis de synagoga, rogabant gentes vt sequenti sabbato loquerentur sibi verba hæc. Dimissa autem synagoga, secuti sunt multi Iudæorum & colentium proselytorum Paulum & Barnabam, qui loquentes suadebant eis vt permanerent in gratia dei. Sequenti autem sabbato conuenit pene tota ciuitas audire verbum dei. Videntes autem turbas Iudæi repleti sunt zelo, & contradicebant his quæ à Paulo dicebantur, blasphemantes. Tunc constanter dixerunt Paulus & Barnabas: Vobis oportebat primum loqui verbum dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis dominus: Posui te in lucem gentium, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ. Audientes autem gentes gaudebant, & glorificabant verbum dei, & credebant quotquot erant præordinati in vitam æternam. Disseminabatur autem verbum domini per vniuersam regionem. Iudæi autem contestabant mulieres religiosas & honestas, & primos ciuitatis, & excitauerunt persecutionem in Paulum & Barnabam, & eiecerunt eos de finibus suis. At illi excussa puluere pedum in eos, venerunt Iconium. Discipuli autem repleti gaudio & Spiritu sancto erant.

Paulus & Barnabas à Deo ad gentes vocati, in Cypro & Antiochia assiduè Christum annunciant: vnde Iudæi aduersus eos persecutionem concitauerunt. XIII.

ERant autẽ in Ecclesia quæ erat Antiochiæ, Prophetæ & doctores,

a. *Barnabæ Cyprius genere, qui & Ioseph Leuites cum Paulo gentiũ Apostolus ordinatus, vna ad ecclesiæ ædificationem composuit epistolam, quam inter apocryphas scripturas legunt. Hieron. in vita scriptor. ecclesiast.*

1. *Vocati.*

b. *Seleucia à Seleuco Nicanore rege Syriæ, cum Laodicea, Antiochia & Apamia condita, Syriæ ciuitate ab Antiochio 15 miliaribus distans, in promontorio sita, ad quam vsque peruenit Daphne nemus, agrũ etiã habens optimum.*

c. *Paphus vltima est ciuitas Cypri ad Occidentem, sicut Salamina postrema ad Orientẽ: vt intelligas Paulum totam Cyprum insulam peregrasse.*

2. *Barieſus vel Barieſu.*

d. *Præmisit quæ dicam, Plenus spiritu sancto, quo ostenderet Pauli verba non ex ira esse, quæ ad Elimã magũ locutus est. Non enim puniens verba hæc erant, sed conuertere uitiosa. Nam si puniendi fuissent, fecisset eum semper esse cæcum, nunc autẽ non hoc facit, sed vsque ad tẽpus, vt proconsulem in suam sententiam adduceret. Oecumenius ibid.*

3. *Versutia.*

g. *Herodes autẽ debibas ex istis diuinam admirari potestatem, quæ Petrum etiam ex mediis eripuit periculis: adorareque eum qui ita permisset. Chrysost. Theophylact.*

8. *Puer erat cubicularius.*

9. *Regia.*

h. *Hoc est, die festa celebritatis præcessit mane in theatrum, amictus veste tota ex argento mirabili opere contexta, quæ radiis exorientis solis percussa, & aliunde quodam fulgore emittens, venerationem cum horrore incutiebat spectantibus. monẽq; adulatores & nimiũ alios ad id laudes acclamãtes Deum, consultabant, &c. Ioseph. Antiq. Iud. lib. 19. cap. 8.*

10. *Vox Dei.*

11. *Gloriam.*

12. *Exesus.*

i. *Anno 7. sui regni relinquens filiũ Agrippam, & Drusillam, Berenicem & Mariannem filias.*

k. *In Antiochiam.*

Anno dñi 48

† 13. q. 4. ca. Quid Christus.

† 75. dist. Quid dic.

per te, & eris cæcus, non videns solem vsque ad tempus. Et confestim cecidit in eum caligo & tenebræ, & circuiens quærebat qui † ei manum daret.] Tunc Proconsul cùm vidisset factum credidit admirans super doctrina domini. [5] Et cùm à Papho G
nauigassent Paulus &] qui cum [6] eo] erant, venerunt Pergen Pamphyliæ. Ioannes autem discedens ab eis, reuersus est Ierosolymam. Illi verò [7] pertranseuntes Pergen,] venerunt [8] Antiochiam Pisidiæ, & ingressi Synagogam die sabbatorum, sederunt. Post lectionem autem legis & prophetarũ, miserunt principes Synagogæ ad eos, dicentes: Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite, Surgens autem Paulus, & [8] manu silentium indicens,] ait, Viri Israelitæ, & qui timetis deum, audite. Deus [9] plebis Israel] elegit patres nostros, & plebem exaltauit † cùm essent [10] incolæ] in terra Aegypti, † & in brachio excelso eduxit eos ex ea †, & per quadraginta annorum tempus mores eorum sustinuit in deserto. † Et
destruens gentes septẽ in terra Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum, [11] quasi post quadringentos & quinquaginta annos: † & post hæc] dedit iudices vsque ad Samuel Prophetam. † Et exinde postulauerunt Regem: † & dedit illis Saul filium Cis, virum de tribu Beniamin D
annis [g] quadraginta. † Et amoto illo

4. Cum manduc-uerunt.
5. Dedulit autem à Papho.
6. Paulo.
7. Transeuntes à Perge.
8. Antiochia duplex vt supra cap. 11. c. Altera in Syria siue Cœlesyria in qua discipuli primò appellati sunt Christiani, quæ prima habita dicebatur. Altera, de qua nũc meminit, quæ & Antiochia Pisidiæ metropolis extitit ei Pisidia regio Asiæ minoris, cuius populi olim dicti sunt Solymi. Plin. li. 5.
8. Manu cõcutiens, vel, annuens.
9. Populi huius.
10. Peregrini.

11. s. Et post hæc quasi quadringentis quinquaginta annis, qui à natiuitate Isaac supputandi sunt, vsque ad 9. annũ Iosuæ in quo, de tertia regibus terram Chanaã filiis Israel distribuit.

g. Fere autem in-

lo suscitauit illis Dauid Regem: cui † 1. Reg. 16. c
testimonium perhibens dixit, [h] Inueni Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas Huius deus ex † Isa. 11. a
semine, † secundum promissionem, † Matt. 3. a Marc. 1. a Luc. 3. a Ioan. 1. c
eduxit Israeli Saluatorem Iesum, † prædicãte Ioanne ante faciem aduentus eius baptismum pœnitentiæ omni populo Israel. Cùm impleret † Marc. 1. b Ioan. 1. d
autem * cursum suum, dicebat. Quem me arbitramini esse non sum ego, † sed ecce venit post me, cuius non sum dignus calceamenta pedum soluere. Viri fratres, filij generis Abraham, & qui in vobis timent Deum, vobis verbum salutis huius missum est. Qui enim habitabant Ierusalem, & Principes eius hunc [12] ignorãtes,] [i] & voces Prophetarum quæ per omne sabbatũ leguntur, iudicãtes impleuerunt. Et nullã E
causam mortis inuenientes in eo, † Matt. 27. c Marc. 15. b Luc. 23. a Ioan. 19. c † petierunt à Pilato, vt interficerent eum. Cùmque consummassent omnia, quæ de eo scripta erant, † Sap. 2. c † Matt. 26. a Marc. 16. a Luc. 24. a Ioan. 20. a deponentes eum de ligno, posuerunt eum in monumento. † [k] Deus autem suscitauit eum à mortuis tertia die: qui visus est per dies multos, iis qui simul ascenderant cum eo de Galilæa in Ierusalem, qui vsq; nunc sunt testes eius ad plebem. Et nos vo-

tellegendum est, tam ipse solus quàm cum Sanctis & Dauide.
h. Cum ergo præsciret Deus eum peccaturum, & peccata sua pia humilitate & sincera pœnitentia deleturam, cur non diceret, Inueni Dauid secundum cor meum? cui non erat imputaturus peccatum tam multa bona facienti, & cum tanta pietate viuenti, & ipse pietate pro peccatis suis sacrificium contriti spiritus offerenti? Propter hæc omnia verissime dictum est, Inueni Dauid secundum cor meum.
Quia licet secundum cor Dei non esset quod ille peccauit: tamen secundum cor Dei fuit quod pro peccatis suis congrua pœnitentia satisfecit. Augustinus de. 8. qu. ex. Dulcitij. q. 5.
* Ioannes.
12. Ignorauerunt, i. Ac quomodo ignorare potuerunt, cùm Ioannes illis dixerit, Quid mi-

rum, cum prophetæ illis ignorantibus perpetuò clamant? Chrysostomus ibidem.
k. Nihil absurdum est quod Iesus dicatur à Deo excitatus. Si quidem Iesus non aliud est quàm verbum incarnatum: hoc au-

bis annuneiamus [33] eam quæ ad pa-
tres nostros repromisio facta est:]
quoniam hãc Deus adimpleuit filiis
[vestris,] resuscitans Iesum sicut &
in psalmo secũdo scriptum est, † Fi-
lius meus es tu, ego hodie genui te.
Quod autem suscitauit eum à mor-
tuis, amplius iam nõ reuersurum in
corruptionem, ita dixit, † Quia da-
bo vobis sancta Dauid fidelia. Ideó-
que & aliàs dicit, [1] Non dabis san-
ctum tuum videre corruptionẽ. Da-
uid enim in sua generatione cũ ad-
ministrasset voluntati dei, † dormi-
uit, & appositus est ad patres suos, &
vidit corruptionẽ. Quem verò deus
suscitauit à mortuis, † nõ vidit cor-
ruptionem. Notum igitur sit vobis
viri fratres, quia per hunc vobis re-
missio peccatorum annuntiatur ab
omnibus, quibus nõ potuistis in le-
ge Moysi iustificari. In hoc omnis
qui credit, iustificatur. Videte ergo
ne superueniat vobis quod dictum
est [m] in Prophetis, † Videte cõtem-
ptores & admiramini & disperdimi-
ni, quia opus operor ego in diebus
vestris, [opus] quod non [15] credi-
tis] si quis enarrauerit vobis. Exeun
tibus autẽ illis rogabant vt sequenti
sabbato loquerentur sibi verba hæc.
Cúmque dimissa esset Synagoga, se-
cuti sunt multi Iudæorum, & colen-
tium Deum aduenarum Paulum &
Barnabam qui loquentes suadebant
eis vt permanerent in gratia Dei. Se
quenti vero sabbato penè vniuersa
ciui-

† Psa. 2. b Hebr. 1. b

† Isa. 55. b

† Psal. 15. b Sap. 2. c

† 3. Reg. 2. b F

† Matt. 10. c Marc. 6. b Luc. 9. c

† Abac. 1. b

tem est potentia patris, per quam omnia facta sunt, secundũ quod Christus, qui dei potentia est, ipse seipsum excitasse intelligetur. Occa. ib. 13. Premissionem ad patres factam.
14. Illorum, [scilicet nobis, qui hæc vobis annunciamus.
1. Non patiatis corpus meũ sanctificatũ vestrũ corruptionem nouerit iterata gratia sed mortificiquantũ ad eorũ est mihi deminuere commoneat. Beda. Vel non permittes corpus Christi sancti sanctorum in sepulchro resolui, aut inuenari. Et quod de Christo, non de Dauid intelligatur, probat consequenter. Dionysius. m. Hoc est, in lib. 12. prophetarum utpote Habacuk 1. b. iuxta 70. interpretes, quas Lucas imitatur. Videte, inquit, contemptores &c. Iuxta Hebræos verò, Aspicite in gentibus, & videte, & admiramini, & obstupescite: quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet cum narrabitur.
25. Credetis etiam.

cinitas conuenit audire verbd Dei.
G Videntes autem turbas Iudæi replet
ti sunt zelo, & cõtradicebãt iis quæ
à Paulo dicebantur, blasphemantes.
Tunc constanter Paulus & Barna-
bas dixerunt, [n] vobis oportebat pri
mùm loqui verbum Dei: sed quoniã
repellitis illud & indignos vos iudi
catis [16] æternæ vitæ:] ecce conuerti
mur ad gentes. Sic enim nobis præ-
cepit dominus, † Posui te in lucem
gentium, vt sis in salutem vsque ad
extremum terræ. Audientes autem
gentes gauisæ sunt, & glorificabant
verbum domini, & crediderũt quot-
quot erant præordinati ad vitam æ-
ternam. Disseminabatur autem ver-
bum domini per vniuersam regio-
nem [o]. Iudæi autem concitauerunt
mulieres religiosas & honestas & pri
mos ciuitatis, & excitauerũt [17] per-
secutionẽ in Paulum & Barnabã &
eiecerũt eos de finibus suis [p]. At illi
excusso puluere pedum in eos, vene-
runt Iconium. Discipuli quoque re-
plebantur gaudio & spiritu sancto.
Paulus & Barnabas multis in Iconio cõ-
uersis, à Iudæis Lystram pelluntur, ex
qua, annuntiato verbo, & claudo sa-
nato, post adorationẽ suam lapidibus
fugãtur ad alias ciuitates prædicaturi.

Cap. XIIII.

A FActum est autem [1] in [a] Iconio vt
simul introirent Synagogam Iu-
dæorum, & loquerentur: ita vt cre-
deret [b] Iudæorum & Græcorum co-
piosa multitudo. Quiverò increduli

† 12. q. 1. Sanctæ ecclesiam. De cons. Nisi eam priderem. † Isa. 49. b

n. Hoc est dicere, Quia Christum repulistis, & dignũ iudicium nõ præparastis in quo altare domini præparetur in terra gẽtium, id est, in cordibus populorum altare deminus collocabimus. Et inde est quod nobis idem Apostolus clamat, Templum dei sanctum est, quod estis vos. Aug. Serm. 198. de tempo.
16. Æterna vita.
17. Seditionem.
o. Neque enim deminus discipulos vult habere pulueres pedibus adhærentes è terra impiorum hominũ auferentes: vt per hoc ostenderent se nihil efferre abiectis dolis. Est autẽ pulueris indicium laboris quẽ propter ipsos passi sunt. Oecume. ibid.
1. Iconij.
a. Iconia ciuitas est Lycaoniæ celeberrima ad mõtẽ Taurũ, de qua hic loquitur Alexandri Cilicis. b. Hoc est gentilium quorũdã, ferè prosetorũ, seu Iudæorũ ex Græcia copiosa multitudo, in qua sanctus prædicatione huius ostenditur, quæ variis miraculis diuinitus confirmatur, Dei. ny. ibidem.

Universidad de Deusto Biblioteca

2. Concitauerunt, & corruperunt animos.

3. Loquentes pro dominum qui testimonio dabat.

4. Necessarium hoc erat, non oportere aos in periculis semper euiscerare, si non opus sit, etiam ad tempus fugere: etiam ecclesia docet hoc facere, tanquam vtilius predicationi commode extendere, magis quam persecutionibus augeri. Oecum. ibidem.

4. In eos quæ in circuitu sunt.

d. Lycaonia ciuitas est Asiæ à Lycaone illius regis dicta. Altera autem est in Phrygia eiusdem nominis.

e. Hoc autem est euangelizare Christū non tantum dicere quæ credenda sunt de Christo, sed etiam quæ obseruanda ei qui accedit ad corpoream corporis Christi. Aug. de fide & operibus, cap. 9.

fuerunt Iudæi: t[e] suscitauerunt & ad iracundiam concitauerunt animas] gentium aduersus fratres. Multo igitur tempore demorati sunt, fiducialiter [3] agentes in domino, testimonium perhibente] verbo gratiæ suæ, date signa & prodigia fieri per manus eorum. Diuisa est autem multitudo ciuitatis: & quidam quidem erant cum Iudæis, quidam verò cum Apostolis. Cùm autem factus esset impetus Gentilium & Iudæorum cum principibus suis, vt contumeliis afficerent & lapidarent eos, intelligentes, [c] confugerunt [4] ad] ciuitates [d] Lycaoniæ Lystram & Derben, & vniuersam in circuitu regionem, & ibi [e] euangelizantes erant. ℣. Et commota est omnis multitudo in doctrina eorum. Paulus autem & Barnabas morabantur Lystris.] † Et quidam vir Lystris imfirmus pedibus sedebat, claudus ex vtero matris suæ, qui nunquam ambulauerat. Hic audiuit Paulum loquentem. Qui intuitus eum, & videns quia fidē haberet vt saluus fieret, dixit magna voce: Surge super pedes tuos rectus. Et exiliuit & ambulabat. Turbæ autem cū vidissent quod fecerat Paulus, leuauerūt vocē suā Lycaonicè dicētes Dij similes facti hominibus, descenderunt ad nos. Et vocabant Barnabam Iouem, Paulum verò Mercu(rium, quoniam ipse erat dux verbi. Sacerdos quoque Iouis qui erat ante [t] ciuitatem, tauros & coronas ante

† Sup. 6.

B

C

[3] Horum.

te ianuas afferens, cum populis, volebat sacrificare. Quod vbi audierunt Apostoli, Barnabas & Paulus, concisis tunicis suis, [f] exilierunt in turbas, clamantes & dicentes, Viri, [g] quid hæc facitis? Et nos mortales sumus similes vobis homines, annūtiantes vobis, ab his vanis conuerti ad Deum viuum, † qui fecit cœlum & terrā, & mare & omnia quæ in eis sunt, qui in præteritis generationibus † dimisit omnes gentes ingredi vias suas. Et quidē non sine testimonio semetipsum reliquit, [5] benefaciens, de cœlo dans] pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda [6] eorum.] Et hæc dicentes vix sedauerunt turbas ne sibi immolarent. Superuenerunt autem quidā ab Antiochia & Iconio Iudæi: 7 & persuasis turbis † lapidantes] Paulum, traxerunt * extra ciuitatem, existimātes eum mortuum esse. Circundantibus autem eum discipulis, surgens intrauit in ciuitatem, & postera die profectus est cum Barnaba in Derben. Cúmque euangelizassent ciuitati illi, & docuissent multos, reuersi sunt Lystrā & Iconium, & Antiochiam, confirmantes animas discipulorum, exhortantésque vt permanerent in fide: & [8] quoniā] † per multas tribulationes oportet ℣. nos] intrare in regnum Dei. Et cùm constituissent illis per singulas Ecclesias presbyteros, & orassent cū ieiuniis & orationib[9], cōmēdauerūt

† Psal. 145. Act. 14. b

† Psal. 80. c

D

2. Cor. 11. f

† Sup. 3. a

f. Vide illos vbique à gloriæ studio mō dos, non solùm non desyderabant, sed & cūmdarentur, & pellebant. Chrysost. ibid.

g. Vere enim latius fuisset si hæc secutā fuisset, vt dij existimarentur: ac ideo latriam inducerent, ad quam venerant dissuadendam. Oecum. ibidem.

5. Beneficia de cœlo dari.

6. Nostra, vel vestra.

7. Qui eum persuasissent verbis, & lapidassent.

* Eum.

8. Quid.

† 1. c. 3. Sal. nasser.

eos [h] domino in quem crediderunt. Transeuntésque Pisidiam venerunt in Pamphiliam, & loquétes verbum domini in Pergen, descenderunt [9] in Attaliam,]† & inde nauigauerunt Antiochiam, vnde erant tradi ti gratiæ Dei in opus quod cõpleuerunt. Cùm autem venissent, & congregassent Ecclesiam, retulerunt quanta fecisset Deus cum illis: & quia aperuisset gentibus ostium fidei. Morati sunt autem* tempus non modicum cum discipulis.

† Sup. 13.d

Dissensione ob legalia & ceremonias orta, concilium Ierosolymis celebratur, in quo eorum abrogatio definitur. Barnabas autem à Paulo seiungitur Marco adhæret, & Paulus Silæ.

Cap. xv.

A

ET [a] quidam descendentes de Iudæa docebant fratres, † Quia nisi circuncidamini secundum morem Moysi, non potestis [1] saluari.] Facta ergo seditione* non minima Paulo & Barnabæ aduersus illos, [b] statuerunt, vt ascenderent Paulus & Barnabas, & quidam alij [c] ex aliis] ad Apostolos & Presbyteros in Ierusalem, super hac quæstione. Illi ergo deducti ab Ecclesia, pertransibant Phœnicem & Samariam, narrantes conuersionem gentium: & faciebant gaudium magnum omnibus

† 2. Cor. 6.d Galat. 5.a

b. Quoniam animus semper cupit cuncta & principalia cõseruare, quæ præcipue ecclesiæ credita est cura & custodia. Dionysius ibidem.

9. Attalia Græcorum, prouincia Asiæ est Pamphiliæ maritima, attribuit Hieronymo: cuius nominis altera est in Lydia. Siquidem prout aberãt ab Italia.

** Illic.*

a. Vide vbi, transita ad gentes necessaria, nisi iniuriã Iudæis haberet quia hi qui ex Iudæis erant, ad zelum prouocabantur, nec tamen dolebant simpliciter circuncisionem, sed sine illa saluari non posse: cuius contrarium docebant apostoli. Chrysost. ibidem.

1. Salui fieri.

** Et disputatione.*

b. Hoc est, Seditione inter apostolos in Iudæos aduenientes: orta, conuenerunt vna, ascendere Ierosolymam ad cæteros apostolos, hanc disceptationem terminaturi. Rabanus ibi. De hac ascensione sua Paulus ipse scribit ad Galatas, dicens, Deinde post annos quatuordecim ascendi Ierosolymam cum Barnaba, assumpto Tito, & contuli cum eis euangelium quod prædico in gentibus. Dionysius ibidem.

2. Ex illis.

bus fratribus. Cùm autem venissent Ierosolymam, susceptisunt ab Ecclesia & ab Apostolis & senioribus, annuntiantes quanta deus fecisset cum illis. Surrexerunt autem quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderunt, dicentes: quia oportet circundi eos, præcipere quoque seruare legem Moysi. Conueneruntque Apostoli & seniores videre de verbo hoc. Cùm autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos. † Viri fratres vos scitis quoniam [3] ab antiquis diebus [3] in nobis] elegit deus, per os meum, [4] audire] gentes verbum Euangelij, & [5] credere] Et qui nouit corda deus testimonium perhibuit, † dans illi spiritum sanctum, sicut & nobis, & nihil [6] discreuit] inter nos & illos, fide purificans corda eorum. Nunc ergo quid tentatis deum, imponere iugum super ceruices discipulorũ, quod neq; nos neque patres nostri portare potuimus? Sed per gratiã domini Iesu credimus saluari, [c] quemadmodum & illi. Tacuit autem omnis multitudo: & audiebant Barnabam & Paulum narrantes quanta deus fecisset signa & prodigia in gentibus per eos. Et postquam tacuerunt, respondit Iacobus, dicens: Viri fratres audite me: Simon narrauit, quemadmodum primum deus visitauit sumere ex gẽtibus populum nomini suo: & huic concordant verba Prophetarum, sicut scriptum est. † Post hæc

B

† Sup. 10.d

3. *In nobis.*
4. *Vt audiant.*
5. *Credant.*
6. *Diuidicat.*

C

† Act. 9.a

c. Si ergo & illi, id est, patres portare iugum legis veteris nõ valentes, per gratiã domini Iesu saluari fieri crediderunt: manifestum est quòd hæc gratia etiam antiquos iustos viuere fecit ex fide. Iustus enim ex fide viuit. Lex autem subintrauit vt super abundaret gratia, per quam sanaretur delicti abundantia. Augu. Epist. 157.

reuertar, & reædificabo tabernaculum Dauid quod decidit, & diruta eius reædificabo: & erigam illud, vt requirant cæteri hominum dominum, & omnes gentes super quas inuocatum est nomen meum, dicit dominus faciens hæc*. Notum à seculo est domino opus suum. Propter quod ego iudico, nō inquietari eos qui ex gentibus conuertuntur ad deum, sed scribere ad eos, [d] vt abstineant se à contaminationibus simulachrorum, & fornicatione, & suffocatis, & sanguine Moyses enim à temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus qui eum prędicent in Synagogis, vbi per omne sabbatū legitur. Tunc placuit Apostolis & seniorib⁹ cum omni Ecclesia, [7] eligere viros ex eis &] mittere Antiochiam cum Paulo & Barnaba, Iudam qui cognominabatur Barsabas & Silam, viros primos in fratribus, [8] scribentes per manus eorum.] Apostoli & seniores fratres, iis qui sunt Antiochiæ & Syriæ & Ciliciæ fratribus ex gentibus, salutem. Quoniam audiuimus quia quidam ex nobis exeuntes turbauerunt vos verbis non mandauimus: placuit nobis collectis[e] in vnum, eligere viros, & mittere ad vos cum clarissimis nostris Barnaba & Paulo, hominibus qui tradiderūt animas suas pro nomine domini nostri Iesu Christi. Misimus ergo Iudam & Silā, qui & ipsi vo-

* Omnia.

d. Præceptum est ab Apostolis vt abstinerent gētes tantum à fornicatione, & immolatis, & sanguine, id est, ne ederent eas nō enim sanguis non esset effusus. Quod ely non sic intelligunt: sed à sanguine præceptum esse abstinendum, ne quis homicidio se contaminet. Augustin. contra Faustū, l. 32. c. 13.

7. Electos ex illis viros.

8. Cum hæc scripsissent per manum eorum.

* Dicentes vt circuncidamini, & seruetis legem.

e. Quia de communi sensu alia sunt hęc, imo & de Christi instauratione quidnam, Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorū. Diony.

vobis verbis referent eadem. [f] Visum est enim spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris quam hæc necessaria: vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & sanguine suffocato, & fornicatione à quibus custodientes vos bene agetis. Valete: Illi ergo dimissi descenderunt Antiochiam: & congregata multitudine tradiderunt epistolam. Quam cùm legissent, gauisi sunt super consolatione. Iudas autem & Silas & ipsi cùm essent Prophetæ, verbo plurimo cōsolati sunt fratres, & confirmauerunt. Facto autem ibi aliquanto tempore, dimissi sunt cū pace à fratribus ad [g] eos qui miserant illos.] Visum est autem Silæ ibi remanere: [h] Iudas autem solus abiit Ierusalem:] [i] Paulus autem & Barnabas demorabantur Antiochiæ, docentes, & euangelizantes cum aliis pluribus verbum domini. Post aliquot autem dies, dixit ad Barnabam Paulus, [10] Reuertentes] visitemus fratres per vniuersas ciuitates in quibus prædicauimus verbum domini, quomodo se habeant. [k] Barnabas autem volebat secum assumere & Ioannem, qui cognominabatur Marcus. Paulus autē rogabat eum (vt qui discessisset ab eis de Pamphylia & non esset cum eis in opus) non debere recipi. [l] Facta est autem dissensio, ita vt discederent ab inuicem, & Barnabas quidem assumpto Marco nauigaret

f. Propterea ego secundum me iudico, non molestari eos qui ex gentibus conuertuntur ad deum: sed præcipiendū vt abstineant à vanitatibus idolorum, & à fornicatione, & à sanguine: & quæcunque nolunt fieri, alii ne faciant. Iren. lib. 3. cap. 12.

9. Apostolos.

g. Hic dicitur impletum est quod Apostolus Paulus ait, Cùm venissent Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti. Beda, ibidem.

10. Age, conuertamur, &c.

h. Barnabas autem Ioannē assumere volebat, qui affinitate sibi coniunctus erat. Legantur enim fuisse consobrini. Idem ibidem. Paulus vero volebat, vt is qui ab illis defecerat à Pamphilia, & non ierat cū illis simul ad opus, ne simul assumeretur. Chrysost. ibidem.

i. Hæc autem dissensio in neutre malam fuit, si contentio salutis gentibus aunt si sunt alter ab altero, sed etiam magnum bonum: quod nisi hoc fuisset, haud facile veritatem fuisset alter alterum. Idem ibidem.

Cyprum: Paulus autem electo Sila profectus est, traditus gratiæ dei à fratribus. Perambulabat autem Syriam & Ciciliam, confirmans [11]Ecclesiam,]præcipiens custodire præcepta Apostolorum & seniorum.

Paulus cum Sila Derben & Lystram peruenit, Timotheum circumcidit: peragratis autem prædicando multis ciuitatibus, Philippis sanata Pythonissa, virgis cæsus & in carcerem coniectus liberatur. XVI.

PEruenit autem in Derben & Lystram. Et ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris [12]viduæ]fidelis, patre[2] gentili. Huic testimonium bonum reddebant]quis in Lystris erant, & Iconio fratres. Hunc noluit Paulus secum proficisci: & assumens circunciditeum propter Iudæos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quòd pater eius erat[3] gentilis.] Cum autem pertransirent ciuitates tradebãt eis custodire dogmata qui erant decreta ab Apostolis & senioribus qui erant Ierosolymis, Et Ecclesiæ quidem confirmabantur fide, & abundabant numero quotidie. [b]Transeuntes autem Phrygiã & Galatiæ regionem, vetati sunt à spiritu sancto loqui verbum dei in [c]Asia. Cùm venissent autem in Mysiam tentabant ire in Bythiniam: & non permisit eos spiritus Iesu. Cùm autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem: & visio per noctem

11. Ecclesiæ.
1. a. Cui fidam Iudææ, & melior, ex hoc quòd dicit, Ex patre Gentili. Glos. ord.
2. Græce, qui testimonium habebat à fratribus.
3. Græcum.
b. Posteriore verò tempore, cùm iam dominum Iesum in dei patris gloriam confiderent, & prædicatores verbi suscepto negocio deseruirent, voluerat Apostoli euangelizare verbũ in Asia prohibiti sunt à spiritu sancto: & dispenantes ire in Bithyniam, prohibiti sunt à spiritu Iesu: nõ vtique negata illis populis gratia, sed quãdam apparuit retardata, Ambr. de voca. gentium, lib. 2. cap. 11.
c. Scilicet minore, vallque mari cinctã, propter eam partem quæ spectat Occidentem. Ea autem complectitur Phrygiam, Pamphyliam, Lycaoniam, Ciliciã, Galatiam, & Pisidiam regiones præcipuas, nullaſque minores, Mysiam, Troadem, Cariam.

noctem Paulo ostensa est. Vir Macedo quidam erat stans, & deprecans eum, & dicens: Transiens in Macedoniam adiuua nos. Vt autem visum vidit, statim quæsiuimus proficisci in Macedoniam, certi facti quòd vocasset nos deus euangelizare eis. Nauigantes autem à Troade recto cursu venimus Samothraciam, & sequenti die Neapolim, & inde Philippos, quæ est prima partis Macedoniæ [4]ciuitatis]colonia. Eramus autem in hac vrbe diebus aliquot[5] conferentes.] Die autem sabbatorum egressi sumus foras portam iuxta flumen, vbi [6]videbatur]oratio esse, & sedẽtes loquebamur mulieribus quæ conuenerant: & quædam mulier nomine Lydia[7] purpuraria]ciuitatis Thiatirenorum, colens deum, audiuit: cuius dominus aperuit cor intendere iis quæ dicebantur à Paulo. Cum autem baptizata esset & domus eius, deprecata est, dicens. Si iudicastis me fidelem domino esse, introite domum meam, & manete. Et coegit nos. Factum est autem euntibus nobis ad orationem, puellam quandam habentem spiritum Pythonem obuiare nobis, quæ quæstum magnũ præstabat dominis suis diuinando. Hæc subsecuta Paulum & nos clamabat dicens. Isti homines serui dei excelsi sunt, qui annunciant vobis viam salutis. Hoc autem faciebat multis diebus. [8]Dolens]autem Paulus, & conuersus spiritui di-

4. Claritas.
5. Commorantes.
6. Putabatur.
7. Purpurarum venditrix.
d. Pyto nomen erat draconis, quem in cultu suis Apollo ferunt eũ occidisse. Vnde spiritum illum qui afflati prædicebant futura, Pythones vocari cœpere. Vnde de Pythonici (quos improprie Phythonicos vocant) qui se futura prædicere fingunt.
8. Molestè ferens.

7. Per numen.

xit, †Præcipio tibi[9] in nomine]Iesu Christi exire ab ea. Et exiit eadem hora. Videntes autem domini eius, quia[10] exiuit spes]quæstus eorum, apprehendentes Paulum & Silam perduxerunt in forum ad Principes, & offerentes eos Magistratibus, dixerunt, Hi homines conturbant ciuitatem nostram, cum sint Iudæi: & annũtiant[11] morem quem] non licet nobis suscipere, neque facere, cùm simus Romani. Et cucurrit plebs aduersus eos, & Magistratus scissis tunicis eorum, †iusserunt eos virgis cædi. Et cùm multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi*, vt diligenter custodiret eos. Qui cùm tale præceptum accepisset, misit eos in interiorem carcerem, & pedes eorum strinxit ligno. [c]Media autem nocte Paulus & Silas[12] adorantes]laudabant deum: & audiebant eos qui in custodia erant. [f]Subitò verò terræmotus factus est magnus, ita vt mouerentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia, & vniuersorum vincula soluta sunt. Expergefactus autem custos carceris, & videns ianuas apertas carceris euaginato gladio volebat se interficere, existimans fugisse vinctos. Clamauit autem Paulus voce magna dicens: Nihil feceris tibi mali. Vniuersi enim hic sumus. Petitóque lumine introgressus est, & tremefactus procidit

† 26. 4. 2. Cor. 11. Illud quod. De cons. dist. 4. Nullum tem.

† 2. Cor. 11. 5. 1. Thess. 2. Phil. 1. 4

20. Aliam esse deos.

21. Mores, quos.

*Carcere.

c. Spelta dostark verbis in carcere compeditum vna cum Sila orantem tota nocte, neque dolore ne que vinculis prohiberi. sed eò magis in gentem, feruidamque amorẽ erga dominum declarare. Chrysost. ibidem.

12. Orantes.

f. Terra motus factus est tantus, vt carceris custodem ex pergefaceret, ostia vero aperta sunt, vt facilè admiraretur & crederet. Neque enim hæc ad ostentationem facta sunt, sed ad salutẽ. Hæc autem non viderũt qui vinctí erant: nã ita certe omnes fugissent. Oecu. ibi.

cidit[13] Paulo & Silæ ad pedes,]& producens eos foras, ait: Domini quid me oportet facere, vt saluus fiam? At illi dixerunt: Crede in dominum Iesum, & saluus eris tu, & domus tua. Et locuti sunt ei verbum domini cum omnibus qui erãt in domo eius. Et tollens eos in illa hora noctis, [g]lauit plagas eorum, & baptizatus est ipse & omni domus eius continuò. Cúmque perduxisset eos in domum suam appposuit eis mensam, & lætatus est cum omni domo sua, credens deo. Et cùm dies factus esset, miserunt Magistratus lictores dicentes, Dimitte homines illos. Nuntiauit autem custos carceris verba hæc Paulo, quia miserunt Magistratus vt dimittamini. Nunc igitur exeuntes ite in pace. Paulus autem dixit eis, [h]Cæsos nos publicè,[14] indẽnatos,]homines Romanos miserunt in carcerem & nũc occultè nos eiiciunt? Non ita, Sed veniant, & ipsi nos eiiciant. Nuntiauerunt autem Magistratibus lictores verba hæc. Timuerúntque, audito quòd Romani essent, & venientes deprecati sunt eos, & educentes rogabant, vt egrederentur de vrbe. Exeuntes autem de carcere, introierunt[i] ad Lydiam: & visis fratribus, consolati sunt eos, & profecti sunt.

† 10. dist. c. Si in aduersitatibus.

13. Ante pedes Pauli & Silæ.

g. Pulchra rerum varietas: Quibus plagis vulnerum tanquam, per eos ipse plagas crimina amisit. Beda, ibidem.

h. Triplex apud magistratus crimen erat: quòd Romanos, & quòd non in diuisa causa, & eas sos publicè coniecerant in carcerem. Chrysost. ibidem.

14. Indicta causa.

i. Nam summa hæc purpurata de Apostolorum iniuria per sententiam tristi euertat plurimum: quando Paulus perpendens, ad eam consolationẽ gratia accessit. & quæ illi contigerant mirabilia insinuans, in fide illam confirmauit. Hieronymus, ibidem.

Paulus Thessalonicæ prædicans, Beroeam pellitur: & hic Sila & Timotheo remanentibus, Athenas profectus Athenienſium ſuperſtitiones cõfutat, plures ad fidẽ conuertẽs. XVII.

CVm autem perambulaſſent [a]Amphipolim & Apolloniam, venerunt Theſſalonicam, vbi erat Synagoga Iudæorum. Secundum conſuetudinem autem Paulus introiuit ad eos, & per ſabbata tria diſſerebat eis de ſcripturis adaperiens & inſinuans quia Chriſtum oportuit pati, & reſurgere à mortuis, & quia hic eſt Ieſus Chriſtus quem ego annuntio vobis. Et quidam ex eis crediderunt, & adiuncti ſunt Paulo & Silæ, [1]& de colentibus gentilibus] multitudo magna, &[b]mulieres nobiles non paucæ. Zelantes autem Iudæi *, aſſumentéſque[2]de vulgo]viros quoſdam malos, & turba facta concitauerunt ciuitatem: & aſſiſtentes domui Iaſonis, quærebant eos producere in populum Et cùm non inueniſſent eos, trahebant Iaſonem & quoſdam fratres ad Principes ciuitatis clamantes: quoniam hi qui[3] vrbem concitant,]& huc venerunt quos ſuſcepit* Iaſon.†& hi omnes [c] contra decreta Cæſaris faciunt, Regem alium dicentes eſſe Ieſum. Concitauerunt autem plebem, & Principes ciuitatis audientes hæc, & accepta ſatisfactione à Iaſone & à cæteris, dimiſerunt eos. Fratres verò confeſtim per noctem dimiſerunt

a. Amphipolis & Apollonia ciuitates ſunt Macedoniæ ſicut Theſſalonica: aliquando ſit altera Amphipolis in Syria, & item altera Apollonia in Aphrici: quæ & Tiberiopolis dicta eſt.

1. Et religioſorum Græcorum.

b. Quæ eſt propagine nobiles extiterunt: credendo in Chriſtum, atque cæleſtem regenerationem ſumendo, multò nobiliores: effectæ ſunt mente, vir autem præclariſſimâ dignitate. Dio.

*Increduli.

2. Forenſes.

3. Orbem terrarum concitauerunt.

*Clàm.

c. Quod certè contra Cæſaris decretum erat. Vade in euangelio, Omnis qui ſe regem facit, contradicit Cæſari: Apoſtoli verò contradicebant dicentes. Chriſtum regem eſſe Iudæorum, id eſt, conſtitentiam. Vnde & Iudæi ipſum Chriſto accuſabant. Rabanus ibidem.

runt Paulum & Silam in[4]Beroeam.] Qui cùm veniſſent, in Synagogam Iudæorum introierunt. [d] Ii autem erant nobiliores eorum qui ſunt Theſſalonicæ, qui ſuſceperunt verbum cum omni auiditate, quotidie ſcrutantes ſcripturas, ſi hæc ita ſe haberent. Et multi quidem crediderunt ex eis, & mulierum [5] gentilium]honeſtarum, & viri non pauci. Cùm autẽ cognouiſſent in Theſſalonica Iudæi, quia Beroæ prædicatum eſt à Paulo verbum dei, venerunt[6]& illuc commouentes & turbantes multitudinem.] Statimque tunc Paulum diuiſerunt fratres, vt iret vſque ad mare. Silas autem & Timothæus remanſerunt ibi. Qui autem deducebant Paulum, perduxerunt eum vſque ad[e]Athenas: & accepto mandato ab eo, ad Silam & Timothæum, vt quàm celeriter venirent ad illum, profecti ſunt. Paulus autem cùm Athenis eos expectaret, incitabatur ſpiritus eius in ipſo, videns idololatriæ deditam ciuitatem. Diſputabat igitur in ſynagoga cum Iudæis, &[7]colentibus]& in foro, per omnes dies[8]ad eos qui audierant.] Quidam autem[f]Epicurei & Stoici philoſophi differebant cum eo: & quidam dicebant. †Quid vult[9]ſeminiuerbius]hic dicere? Alij verò, nouorum dæmoniorum videtur annun iator eſſe, quia Ieſum & reſurrectionem annuntiabat eis. Et apprehenſum eum, ad

4. Beræam, & ita Iſid.

d. Hi verò non tanquam increduli incredulitatem ſine ſcrutabatur ſcripturas, (iam enim credidere) ſed tanquam expertes traditionis veterum ſcripturarum & propterea fide robuſtiores effecti ſint. cùm ſcrutarentur ſcripturas, ac inuenirent veterum ſermonibus conſona eſſe opera diſpenſationis domini in carne. Oecu. ibi.

5. Græcarum.

6. Et illic concitauerunt turbas.

e. Vide quid maioris tentationes habet apud Iudæos, quàm apud gentes. Athenis enim nihil tale paſſus. Nihil enim præter iſtum paſſus eſt apud Iudæos autem multas difficultates. Chryſoſt. ibidem.

7. Religioſis.

8. Cum his qui ſortè adierant, vel, ædificant.

f. Epicurei ab Epicuro Philoſopho nobiliſſimo Hinc Epicureorum ſecta qui ſummum bonum in voluptate repenebant.

9. Vel, verbiſator

Actu. 20. 30.

Areopagum, duxerunt, dicẽtes: Possumus scire, quæ est hæc noua, quæ à te dicitur doctrina? Noua enim quædam infers auribus nostris. Volumus ergo scire quidnam velint hæc esse. Athenienses autem omnes, & aduenæ hospites, ad nihil aliud vacabant, nisi aut dícere, aut audire aliquid noui. Stans autem Paulus in medio Areopagi, ait, [8]Viri Athenienses, per omnia quasi[10] superstitiosos]vos video. Præteriẽs enim & [11]videns simulachra vestra,] inueni & aram in qua scriptũ erat: Ignoto deo. [12]Quod]ergo ignorantes*colitis, [13]hoc]ego annuncio vobis. †Deus qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt: hic cœli & terræ cùm sit dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo cùm ipse det omnibus vitam & inspirationem & omnia: fecítque ex vno*omne genus hominum, [14]inhabitare]super vniuersam faciem terræ: definiens statuta tempora &*terminos habitationis eorum, [15]quærere]deum, si forte attrectent eum aut inueniant: quamuis non longe sit ab vnoquoque nostrũ. †In ipso enim[h] viuimus, & mouemur, & sumus, sicut &[i] quidam vestrorum poetarum dixerunt: Ipsius enim & genus sumus. †Genus ergo cùm simus dei, nõ debemus

8. Cùm recte deum colere arbitraretur, longe à veritate aberrauerunt. Ait enim constructam ipsorũ deo, hoc est, illi dæmoni, qui nondum cognitus erat, dedicarant. Quod cum verum deum, rectamque opinionẽ habere putarẽt. Paulus eos argute capit, astuteque ex ad suam voluntate perducit: & quem illi ignorando venerabantur, Christum ipse esse affirmat. Cyril. in Genesim, lib. 11.

10. Superstitiosos vere.

11. Contemplãs culturas vestras.

12. Quem.

*Bene.

13. Hunc.

*Sanctum.

14. Quod habitat.

*Præsens.

15. Vt quæreremt.

b. Monemur quasi in veritate, & vitæ æternæ. Amb. de bono mortis. c. 12. Ité, plus absque dubio quàm gubernator est vitæ, in quo mouet ipse in actu est. Non enim dicunt ab ipso nos, sed in ipso manere: docens scilicet insitã intra virgultis sacras omnib. nostram esse substantiam: quia in ipso profectò viuimus, atque hoc ipsum de omne quod sumus. Salui. lib. 2. de Arrianis pecta Græcus, & alibi qui.

debemus existimare auro & argento, aut lapidi sculpturæ artis, &[16] cogitationis hominis diuinum esse simile.] Et tempora quidem huius ignorantiæ[17] despiciens] deus, nunc annuntiat hominibus, [18]vt omnes vbique pœnitentiã agant,]eo quòd statuit diem in quo iudicaturus est orbem in æquitate in viro[19] in quo statuit,] fidem præbens omnibus suscitans eum à mortuis. Cùm audissent autem resurrectionem mortuorum quidam quidem irridebãt, quidam verò dixerunt, Audiemus te[20] de hoc] iterum. Quidam verò viri adhærentes ei, crediderunt: in quibus &[k] Dionysius Areopagita, & mulier nomine Damaris, & alij cum eis.

Paulus in Corintho, Achaia, & Ephesо Christi negociũ agẽs, plures cũ detrimẽto sui Christo acquisiuit. XVIII.

[A] POst hæc egressus ab Athenis, venit Corinthũ, & inueniẽs quendam Iudæum nomine Aquilam Põticum genere, qui nuper venerat ab Italia & Priscillam vxorem eius, (eo quòd[b] præcepisset. Claudius discedere omnes Iudæos à Roma) accessit ad eos, [1] & quia eiusdem erat] artis, manebat apud eos, & operabatur [2] Erant autem scenofactoriæ artis.] Et disputabat in [B] Synagoga per omne sabbatum,]& interponens nomen domini Iesu,] suadebátque Iudæis & Græcis. Cùm venissent autem de Mace-

16. Inuento humano deum esse simile.

17. Cùm hactenus dissimulauerit.

18. Omnibus vbique vt resipiscant.

19. Cui decreuit.

20. Super hac re.

k. Sed & Dionysius Areopagita apud Athenas creditus, quem Lucas describit primũ Paulo prædicante credidisse, & inter sanctos viros fuisse: & ecclesiæ Atheniensi constat sacerdotium suscepisse. Euseb. Ecclesiast. hist. lib. 3. cap. 4.

a. Merito in Corinthum à spiritu sancto ducitur, in qua manere oportebat. Athenienses enim quamuis nouæ doctrinæ amatores essent, attamen non attendebant. Neque enim hoc curabãt, sed, vt semper habẽt nouæ aliquid, fabulareneur, studebant. Chrysost. ib.

b. Claudius nuper omnes Iudæos ab vrbe Roma abegit, Anno do. 51. quia cum vxore sua Agrippina familiaritatem contraxerãt.

1. Eis quòd eiusdẽ essent.

2. Erat autem ars

eum texere tabernaculo.

3. *Vexabatur spiritu.*

4. *Non fuit hic Timotheus discipulus, cui epistolæ scripsit, & Ecclesiæ episcopum ordinauit; cum quo & Barnaba ascendens Ierosolymã euangelizauit in Apostolis. Bed. ibid.*

Notandum quod videbit Paulus dominum Iesum per somnium: propter quod etiam ipse dicebat, Nonne Iesum Christum dominum nostrum vidi? 1. Cor. 9. Sive autem per somnium, sive vigilans Iesum viderit, nulla est discrepantia: tamen in die certè ipse apparuit. Oecumenius ibidem.

4. *Te aggrediatur vt te affligat.*

5. *Inter illos.*

6. *Qua esset iniuria.*

7. *Et lege vestra.*

8. *Abegit.*

donia Silas & Timothæus, [3]instabat verbo] Paulus, testificans Iudæis esse Christum Iesum. Contradicentibus autem eis & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos: Sanguis vester super caput vestrum. Mundus ego ex hoc ad gentes vadam. Et migrans inde intrauit in domum cuiusdam nomine [4]Titi] Iusti, colentis deum, cuius domus erat coniuncta Synagogæ. Crispus autem Archisynagogus credidit domino cum omni domo sua, & multi Corinthiorum audientes credebant, & baptizabãtur, Dixit autem dominus[d] nocte per visionem Paulo, Noli timere, sed loquere, & ne taceas, propterea quòd ego sum tecum, & nemo[4] apponetur tibi vt noceat te. Iquoniam populus est mihi multus in hac ciuitate. Sedit autem ibi annum & sex menses, docens[5] apud eos] verbum dei. Gallione autem Proconsule Achaiæ, insurrexerũt vno animo Iudæi in Paulum, & adduxerunt eum ad tribunal, dicentes: quia contra legem hic persuadet hominibus colere deum. Incipiente autem Paulo aperire os, dixit Gallio ad Iudæos, Si[6] quidem esset iniquum aliquid, Iaut facinus pessimum ô viri Iudæi, rectè vos sustinerem, si verò quæstiones sunt de verbo & nominibus[7] legis vestræ, Ivosipsi videritis. Iudex ego horum nolo esse. Et[8] minauit] eos à tribunali. Apprehendentes

dentes autem omnes [c] Sosthenem principem synagogæ, percutiebãt eum ante tribunal, & nihil eorum Gallioni curæ erat. Paulus verò cùm adhuc sustinuisset dies multos, fratribus vale faciens, nauigauit in Syriam (& cum eo Priscilla & Aquila,) †qui sibi totonderat in Cenchreis caput. Habebat enim votum. Deuenitque Ephesum, & illo tibi reliquit. Ipse verò ingressus Synagogam, disputabat cum Iudæis. Rogantibus autem eis, vt ampliori tempore maneret, non consensit, sed vale faciens, & dicens, * iterum reuertar ad vos, deo volente: profectus est ab Epheso. Et descendens[g] Cæsaream, ascendit & salutauit Ecclesiam, & descendit Antiochiam. Et facto ibi aliquanto tempore, profectus est perambulans ex ordine Galatiam regionem, & Phrygiam, confirmans omnes discipulos. Iudæus autem quidam Apollo nomine, Alexãdrinus natione, vir eloquẽs, deuenit Ephesum, potens in scripturis. Hic erat edoctus viam domini: & feruens spiritu loquebatur, & docebat diligenter ea quæ sunt Iesu sciens tãtum baptisma Ioannis. Hic ergo cœpit fiducialiter [9]agere] in synagoga. Quem cùm audissent Priscilla & Aquila, assumpserunt eum, & diligentius exposuerunt ei viam domini. Cùm autem vellet ire Achaiam, exhortati fratres, scripse-

†Num. 6. 18 infrà. 21. 5

f. *Cenchreis tristitiæ causa ab hoc quod est Conchreæ, sicut Athenæ. Et est portus Corinthiorum, vbi nauem Paulus ascensurus, caput ei rasit totondit. Beda ibidem.*

* *Oportet me omnino festum quod instat, agere in Ierusalem.*

g. *Cæsarea hæc metropolis est Cappadociæ, quæ & Mazaca dicta est, siue Mazaca, sub Argeo monte omnium altissimo sita, quam Cappadoces omnibus urbium matrem habuere: quæ etiam interdum Eusebia nuncupata est, & magna Cæsarea. Plinio papa. Est & altera in Ponto, quæ & Sauydiana, præter eas quæ sunt in Palæstina.*

9. *Euangelizare.*

runt discipulis vt susciperent eum. Qui cùm venisset, [b] cōtulit multum iis qui crediderunt*. Vehementer enim Iudæos reuincebat, publicè ostendens per scripturas esse Christum, Iesum.

Paulus strenuè apud Ephesum prædicãs & signa faciens, cùm Ierosolymam redire curaret, Demetrius in eum concitauit tumultum. XIX.

A FActum est autem cum Apollo esset Corinthi, vt Paulus peragratis superioribus partibus veniret Ephesum, & inueniret quosdam de discipulis. Dixitque ad eos: [c] Si spiritum sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad eum, Sed neque si spiritus sanctus est, audiuimus. Ille verò ait, In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt, [b] in Ioannis baptismate. Dixit autem Paulus, † Ioannes baptizauit baptismo pœnitentiæ populum, dicens* in eũ qui venturus esset post ipsum, vt] crederent hoc est in* Iesum. His auditis baptizati sunt in nomine domini Iesu*. † Et cum imposuisset illis manus Paulus: venit spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis: & prophetabant. Erant autem omnes viri ferè duodecim. Introgressus autem synagogam, cum fiducia loquebatur per tres menses, disputans & suadens de regno dei. Cum autem quidam indurarentur, & non crederent [1] maledicentes

b. *Alia translatio habet, Profuit multum credentibus per gratiam. Hoc est ergo quod ait eum Apollos scribit, Ego plantaui, Apollo rigauit. Beda ibidem.*
*Per gratiam.
a. *Forte ait is antea profecti erant Ierosolymam, & Ioannem accesserant, ac baptizati erant, neque Iesum nouerãt: ideoque non dicit eis, Creditis in Iesum? sed, Num spiritum accepistis? idque cum sciret eos nõ habere? sed vult ipsos hoc dicere, vt vbi cognouerint quibus careant, statim ea exoptent. Oecume. ibidem.*
b. *De baptismo Ioannis agebatur, à quo baptizatoque quamuis ipse baptizauit Apostolus, non vtique Ioannis baptismum habentibus item Ioannis baptismũ dederit sed Christi baptismum non habentes baptizari iussit in Christo: ac per hoc neutrum destruxit, sed vtrumque distinxit. August. de vnico baptis. contra Petilianum, cap. 7.*
*Vt.
*Christum.
*Christi.
1. *Male loquentes de via. c. Vtì dominì prædicationem meliùs vocabant: vere enim via est, quæ ducit in regnum cœlorum. Chrysost. hic.*
*Iesu.
2. *Græci.*
d. *Hæc dicitur, quòd non tanquam exorcistæ in Iesum credentes, impurus spiritus adiurabant in nomine domini, sed tanquam Iesus propter quod etiam eum fideles nõ essent, sicut impurus spiritus dicit, suæ temeritatis brevi pœnas dederunt. Confutauit enim illos, ac fraudem eorum apertam omnibus fecit, cùm eos ira spiritus, veluti si quis posset in extremis periculis ab aliquo inimico arripere, omnem quo in illum efferuere vellet furorem. Oecume. ibidem.*

tes [c] viam] domini coram multitudine, discedens ab eis, segregauit discipulos quotidie disputans in schola tyranni cuiusdam. Hoc autem factum est per biennium, ita vt omnes qui habitabant in Asia, audirent verbum domini*. Iudæi atque [2] gentiles.] Virtutésque non ∴ modicas] quaslibet faciebat deus per manum Pauli: ita vt etiam super languidos deferentur à corpore eius sudaria & semicinctia, & recedebant ab eis languores, & spiritus nequam egrediebantur. Tentauerunt autem quidam ∴ &] de circumeuntibus Iudæis, [d] exorcistis, inuocare super eos qui habebant spiritus malos, nomen domini Iesu, dicentes, C Adiuro vos per Iesum quem Paulus prædicat. Erant autem cuiusdam Sceuæ Iudæi, Principis sacerdotum septem filij, qui hoc faciebant. Respondens autem spiritus nequã, dixit eis, Iesum noui, & Paulum scio: Vos autem qui estis? Et insiliens homo in eos in quo erat dæmonium pessimum, & ∴ dominatus amborum] inualuit cõtra eos, ita vt nudi, & vulnerati effugerent de domo illa. Hoc autẽ notũ factũ est omnibus Iudæis atque gentilibus qui habitabant Ephesi: & cecidit timor D sup omnes illos, & magnificabatur nomen domini Iesu, multiq; credẽtium veniebant confitẽtes & annũtiantes actus suos. Multi autẽ ex eis qui fuerant curiosa sectari contule-

† Matth. 3. c Marc. 1. b Luc. 3. c Ioan. 1. d Sup. 2. a. 3. a. 11. c
† De consecra. dist. 4. A quodam Sup. 2. a. 4. f
B
† De pœnit. dist. 1. Veluti sensit. Matt. 3. b

runt libros & combusserunt omnes coram omnibus, & computatis pretiis illorum inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta milium. Ita fortiter crescebat verbum dei & confirmabatur. His autem expletis proposuit Paulus in spiritu transita Macedonia & Achaia ire [c] Ierosolymam dicens, Quoniam postquam fuero ibi oportet me & Romam videre. Mittens autem in [d] Macedoniam duos exministrantibus sibi, Timotheum & Erastum, ipse remansit ad tempus in Asia. Facta est autem illo tempore turbatio non minima de via [3] domini.] Demetrius enim quidam nomine * argentarius, faciens ædes argenteas Dianæ præstabat artificibus non modicum quæstum, quos conuocans & eos qui eiusmodi erant opifices, dixit: Viri, scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio: & videtis, & auditis quia non solum Epheſi, sed penè totius Asiæ Paulus hic suadens auertit multam turbam, dicens: quoniam non sunt dij, qui manibus fiunt, [g] Non solùm autē hæc [4] periclitabitur nobis pars in redargutionem venire,] sed & magnæ Dianæ templum in nihilum reputabitur, sed, & destrui incipiet maiestas eius quam tota Asia & orbis colit. His auditis repleti sunt ira, & exclamauerunt dicentes. [h] Magna Diana Ephesiorum. Et impleta est ciuitas confusione, & impetum fecerunt vno animo in theatrum, rapto

a. Ob luci reuerentiam, sanctorumque locorum, & primitiæ ecclesiæ, præsertim sancti Iacobi visitationem. Dionysius, ibidem.

b. Macedonia, aut Acmathia, modò Turcia, regio est Europæ proxima Thraciæ ad occidentem ac meridiem & iungitur quæ inter duo maria protenditur, Aegeū & Hadriaticum.

c. Illa.

* Faber.

3. Hoc est, non solùm opera nostra vana, nec mercede digna redarguuntur: verum & religio nostra dehonestabitur, si Pauli doctrina præualuerit, ideo dea non esse. Et mites gentilium superstitio, qui illas colere non erubescunt, quas ab homine confici vel destrui posse cognoscunt. Beda, ibidem.

4. Pars nobis in periculum venit, ne reprobetur.

b. Videtis historiographus magnam Ephesiorum fuisse superstitionem, tam in ornando Dianæ templo, tum in honorando eius simulacro, quod & ex lapsu dicebatur

pto Caio & Aristarcho Macedonibus comitibus Pauli*. Paulo autem volente intrare in populum, non permiserunt discipuli. Quidam autem & de Asiæ Principibus qui erant amici eius, miserunt ad eum, rogantes ne se daret in theatrum. Alij autem aliud clamabant. Erat enim Ecclesia confusa, & plures nesciebāt qua ex causa conuenissent. De turba autem detraxerunt Alexandrum, propellentibus eum Iudæis. Alexander autem manu silentio postulato, volebat rationem reddere populo. Quem vt cognouerunt Iudæum esse, vox facta est vna omniū quasi per horas duas clamantium: Magna Diana Ephesiorum. Et cùm sedasset Scriba turbas, dixit, Viri Ephesij, quis enim est hominum, qui nesciat Ephesiorum ciuitatem [i] cultricem esse magnæ Dianæ, Iouisque prolis? Cùm ergo his contradici non possit, oportet vos sedatos esse. & nihil temere agere. Adduxistis enim homines istos, neque sacrilegos, [k] neque blasphemantes deam vestram. Quod si Demetrius & qui cum eo sunt artifices, habent aduersus aliquem causam, conuentus forenses aguntur & Proconsules sunt, accusent inuicem. Si quid autem alterius rei quæritis, in legitima Ecclesia poterit absolui. Nam & periclitamur argui seditionis hodiernæ, cum [5] nullus obnoxius sit, de quo possimus reddere rationem

nium dicitur velasse, quod à Ioue decidit. Oecume. ibidem.

* Traxerunt illos.

i. Hoc primum soli verum illarum restinguit, quasi non sit manifesta res quòd Diana ex Ioue nata illa delapsa sit, & non ab homine facta. Chrysost. ibidem.

k. Quomodo verè est hoc? Nonne idololatriam reprobabant? Et respondendum quod vtique: sed modum forte latuit scribam, vel satis probabiliter loquebatur pro illis violenter adductis, vt seditionem sedaret. Diony. ibidem.

5. Nulla sit causa.

a. Ab hoc tumultu molles consolatione opus erat. Hoc sanè & facit: & vt consolerur discipulos vadit in Macedoniam, deinde in Græciã. Chrys. ibi.
* Ad Sy.
x. Complonasque il lis.
b. Hoc est, ad Abailã: quia sic proposuerat capite præcedenti, vt post Macedoniam transiret, & viseret & Achaiam, bonam Græciæ partem. Beda ibi.
c. Ad vitandas insidias: & ne spoliaretur eleemosynis, quas collectas, quas secum versus Ierusalẽ deferebat. Dionysius ibidem.
2. Sopater.
d. Troas quæ & Alexandria dicitur, in Asia propriè dicta iuxta Ilium, quæ & Troia prius dicebatur.
e. Abest vt hoc sic accipiatur, tanquã solerẽt Apostoli dominico die solennitatem celebrare. Quia una sabbati tunc appellabatur dies, qui nunc dominicus appellatur. quod in euangelicis apertiùs inuenitur. Augu. Epist. 86.
3. In die autẽ sabbatorum cùm congregati essemus.

concursus istius. Et cùm hæc dixisset dimisit Ecclesiam.

Epheſi ſedato in Paulum tumultu, Paulus per multa Græciæ loca prædicans, Ieroſolymam multis comitantibus tendit. XX.

A POstquam autem cessauit[a] tumultus, vocatis*Paulus discipulis, [1]& exhortatus eos vale dixit, &]profectus est, vt iret in Macedoniam. Cùm autem perambulasset partes illas, & exhortatus eos fuisset multo sermone,[b] venit ad Græciam, vbi cùm fuissent menses tres, factæ sunt illi insidiæ à Iudæis nauigaturo in Syriam, habuitque consilium, vt[c] reuerteretur per Macedoniam. Comitatus est autem eum [2]Sosipater]ãõ Pyrrhi,] Bereœnsis, Thessalonicensium verò Aristarchus, & Secundus, & Caius Derbæus, & Timotheus. Asiani verò Tychicus & Trophim[2]. Hic cùm præcessissent, sustinuerũt nos[d] Troade: nos verò nauigauimus post dies azymorum à Philippis, & B venimus ad eos Troadem in diebus quinque, vbi demorati sumus diebus septem. [e 3]Vna autem sabbati cùm conuenissemus]ad frangendũ panem, Paulus disputabat cum eis profectur[2] in crastinum, protraxitque sermonem vsque in mediam noctem. Erant autem lampades copiosæ in cœnaculo, vbi eramus congregati. Sedens autem quidam adolescens nomine Eutychus super fenestram, cùm mergeretur somno grauiC dixit. Nolite turbari: Anima enim ipsius in ipso est. Ascendens autem frangénsque panem & gustans, satisque allocutus est[f] vsque in lucẽ,] & sic profectus est. Adduxerunt autem puerum viuentem, & consolati sunt non minimè. Nos autẽ ascẽdentes nauem nauigauimus in[g] Asson,[6] inde susceptur[i]]Paulum. Sic enim disposuerat ipse per terrã iter facturus. Cùm autem conueniſſemus in Asson, assumpto eo venimus [h]Mytilenem. Et inde nauigantes[5] sequenti die venimus contra Chium, & alia die applicuimus Samum: & D sequenti die venimus[l] Miletum. Proposuerat enim Paulus transmigrare Ephesum, ne[7] qua mora illi fieret]in Asia. Festinabat enim, si possibile sibi esset, vt diem Pentecosten faceret Ieroſolymis. A Mileto autem mittens Ephesum, vocauit[k] maiores natu Ecclesiæ: qui cùm venissent ad eum, ãõ & simul essent,]dixit eis: Vos scitis à prima die qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim, seruiens domino cùm omni humilitate, & lachrymis, & tẽtationibus, quæ mihi acciderunt ex insidiis Iudæorum: quomodo nihil

ui, disputante diu Paulo, [4]f ductus somno,]cecidit de tertio cœnaculo deorsum: & sublatus est mortuus. †3.Reg.17.d Ad quem cùm descendisset Paulus† 4.Reg.4.f incubuit super eum, & complexus

4. Magis depressus somno.
f. Non miretur quis enim abiguania dormitauit, sed à necessitate naturæ. Chrysost. ibidem.
5. Vsque ad diluculum.
g. Asson ciuitas est Asiæ minoris, quæ & Apollonia dicitur. Hieron.
6. Illic expectauit.
h. Hæc Mytilene in Asia prope Ephesum, longè distans ab ea, de qua infrà vltimo.
i. Miletus ciuitas est Asiæ minoris maritima, decẽ stadiis ab ostio Mæandri fluminis secreta, vbi Paulum Ephesiorum maiores alloquitur.
7. Tempus teneret.
k. Maiores autem natu, nunc seniores dicuntur, nunc presbyteri, hoc loco potiùs honorem indicẽs, quàm ætatem. Quoniam multi locupletes modum ignorant, maximè nouitii testamenti, quos episcopi nominantur presbyteri, ac presbyteri, episcopi. Hoc tum hinc animaduerti potest, tũ ex epistola ad Titum, & ex ea quæ est ad Philippenses.

Universidad de Navarra Biblioteca

subtraxerim vobis vtilium, quòminus annuntiarem vobis, & docerem vos publicè & per * domos, E
testificans Iudæis [8] atque Gentilibus]in Deum pœnitentiam, & fidem in dominum nostrum Iesum Christum. Et nunc ecce ego alligatus spiritu, vado in Ierusalem quæ in ea ventura sint mihi ignorans: nisi quòd spiritus sanctus per omnes ciuitates mihi protestatur, dicens: quoniam vincula & tribulationes [9] Ierosolymis]me manent. Sed nihil horum vereor, nec facio animam meam preciosiorẽ quàm me. dummodo consummem cursum meum*, & ministeriũ verbi quod accepi à domino Iesu, testificari Euangelium gratiæ dei. Et nunce ecce, ego scio, quia amplius non videbitis faciem meam, vos omnes per quos transiui prædicans regnum Dei. Quapropter F
contestor vos hodierna die, † quia †43. distinc. Ephesijs. mundus sum à sanguine omnium. 3. Reg. 3. f
Non enim subterfugi, quòminus Dante. 13. d
annuntiarem omne consilium Dei 93. dist. Legimus.
vobis. † Attendite vobis & vniuer- 95. dist. Ecce ego.
so gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit Episcopos regere [m] Ecclesiã 7. q. 1. Sacerdotium.
Dei: quã acquisiuit sanguine suo.
Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi [9] rapaces] in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes peruersa, vt abducant discipulos post se. Propter quod vigilate,

*Plerosque ad Timotheum. Ex hac itaque aliorum loco de ea re potest haberi certa persuasio. Ouetame, ibidem.
*Omnes.
8. Ac Græcie.

1. Optimus æstimator veram, qui nil suorum sibi præferendum existimet. Quam multi salutis propriæ modicam, vilissimamque pecuniam prætulerunt! Bernard. super Cantic. Ser. 30.
*Cum gaudio.
m. In Ecclesia enim non solum episcopos, sed apostolos, prophetas, doctores, & vniuersam reliquam operationem spiritus, cuius non sunt participes omnes qui non conueniunt ad ecclesiã, sed semetipsos frangunt à vita per sententiam malam, & operationem pessimam. Vbi enim ecclesia, ibi & spiritus dei: & vbi spiritus Dei, ibi & ecclesia, & omnis gratia. Spiritus autem veritas. Irenæus lib. 3. cap. 40.
9. Graues, vel, molesti.

G te, memoria retinentes, quoniam 10. Inter omnes sanctificatos.
per triennium nocte & die non cessaui cum lachrymis monens vnumquenque vestrum. † Et nunc commendo vos Deo & verbo gratiæ ipsius, qui potens est ædificare, & dare hæreditatem [10] in sanctificatis omnibus.]Argentum & aurum, aut vestem nullius concupiui, (sicut ipsi scitis: † quoniam ad ea quæ mihi opus erant & iis qui mecum sunt ministrauerunt manus istæ. † Omnia ostendit vobis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi domini Iesu: (quoniam ipse dixit,) † [n] Beatius est magis dare quàm accipere. Et cum hæc dixisset positis genibus suis orauit cum omnibus illis. Magnus autem fletus factus est omnium: & procumbentes super collum Pauli osculabantur eũ, dolentes, maximè in verbo quod dixerat: quoniam amplius faciem eius non essent visuri. Et deducebant eum ad nauem.

†16. q. 1. Eradicator.
†1. Cor. 4. e 2. Thess. 2. b 2. Thess. 3. b
†De celebra. miss. Cũ Marthæ. De consecra. dist. 5. Nunquam.
†16. q. 1. c. Eradicator. g

Paulus itinere multo Tytum appulit, & inde Cæsaream: vbi à Philippo receptus, à propheta Agabo prædicitur Ierosolymis capiendus & ligandus: quod ita accidit. XXI.

A CVm autem factum esset, vt nauigaremus, abstracti ab eis, recto cursu venimus [a] Coum, & sequenti die, [b] Rhodum. & inde [c] Patarã. Et cum inuenissemus nauem transferentem in Phœnicem, ascendentes

in dando placet homo: quærendo, vel accipiendo dilligat. Versus, Temporibꝰ nostris, quicunque placerre laborat, Det, capiat, quærat, plurimat, pauca, nihil. Item, Benuin est facultates cum dispensatione pauperibus erogare: melius est prointentione sequendi dominum insimul donare, & absolutum sollicitudine cum Christo egenere Augustin. de Ecclesiasticis dogmatibus cap. 71.
a. Coum, vel melius Cos, insula est in Aegeo mari, & vna Cycladum, vbi optimum crescebas vinum.
b. Rhodus Cycladũ insularum nobilissima, quæ ningentorum ac viginti stadiorum ambitu patet, inter Asiaticam insulam tertia, prius Ophiusa dicta. ma rl Carpathio, Lyciæ vel Cariæ, & Asiæ opposita. Hæc prob dolor, notiora quo ab impiis Turcis expugnata est & possessa.
c. Patara vrbs Lyciæ vel Lycaoniæ, natalitate Diui Nicolai præclara, à qua ad Myrrham supra mare in sublimi colle viginti stadia patent, pernobilis atq; eiusdem insignes.

1. Appareret autē nobis Cyprus.

nauigauimus. Cùm [1] apparuissemus autem Cypro, [2]relinquentes eam, ad sinistram nauigauimus in Syriam, & venimus Tyrum. Ibi enim nauis exponitura erat onus. Inuentis autem discipulis, mansimus ibi diebus septem. Qui Paulo dicebant per spiritum, ne ascenderet Ierosolymam. Et expletis diebus profecti ibamus deducentibus nos omnibus cum vxoribus & filiis vsque foras ciuitatem: & positis genibus in littore, orauimus. Et cùm vale fecissemus inuicē, ascendimus nauem. Illi autem redierunt in sua. Nos verò nauigatione[2] B explicita] à Tyro, descendimus [d]Ptolemaidem, & salutatis fratribus, mānsimus die vna apud illos. Alia autē die profecti, venimus Cæsaream. Et intrantes in domum Philippi Euangelistæ, †qui erat vnus de septem, †Sup.6.5 mansimus apud eum. Huic autem erant [e]quatuor filiæ virgines prophetantes. †Et cùm moraremur per dies [3]aliquot] superuenit quidam vir †Sup.11.28 à Iudæa Propheta, nomine Agabus. Is cùm venisset ad nos, tulit zonam Pauli, & alligans sibi pedes & manus, dixit: Hæc dicit spiritus sanctus: Virum cuius est zona hæc, sic alligabunt in Ierusalem Iudæi: & tradent in manus gentium. Quod cùm audissemus rogabamus nos, & qui loci illius erant, ne ascenderet Ierosolymam. Tūc respondit C Paulus, & dixit: Quid facitis flentes & affligētes cor meū? Ego autē non

2. Expleta.

d. Ptolemaīs, vel Ptolemaida, quæ modò Accon dicitur, ciuitas maritima Phœniciæ ad Belum fluuiū posita Carmelum montem, quem à meridie habet, distans à Tyro 32. miliaribus, in tribu Aser. à Ptolemæo vere Aegypti filia, qui Alexandriam Antiochi filiam habet expulit, vt. 1. Macha. 10.

e. Post hæc autem prophetisse quatuor fuerunt Philippi filiæ: cuius sepulchrum extat apud Hierapolim Asiæ urbem, vna cum filiabus suis. Euseb. Eccleſiast. histo. lib. 3. cap. 31.

3. Plurimos.

solū alligari, sed & mori in Ierusalē paratus sum propter nomē domini Iesu. Et cū ei suadere nō possemus, quieuimus, dicētes, Domini voluntas fiat: [1] Post dies autem istos præparati ascendebamus in Ierusalem. Venerūt autem quidam ex discipulis à Cæsarea nobiscum, adducentes Anno do. 55. secum (apud quem hospitaremur) [4] Iasonem] quendam Cyprium. antiquum discipulum. Et cùm venissemus Ierosolymam, libenter exceperunt nos fratres. Sequēti autem die introibat Paulus nobiscum ad Iacobum, omnésque collecti sunt seniores. Quos cùm salutasset, narrabat D per singula, quæ Deus fecisset in gētibus per ministerium [5] illius.] At illi cùm audissent, magnificabāt Deū, dixerúntque ei, [6] Vides frater quot milia sunt in Iudæis qui crediderūt, & omnes æmulatores sunt legis. Audierunt autem de te, quia discessionem doceas à Moyse eorum,] qui per gentes sunt Iudæorum, dicens non debere eos circuncidere filios suos, neque [6] secundum consuetudinem ingredi.] Quid ergo est? Vtique oportet conuenire multitudinem: Audient te superuenisse. Hoc ergo fac, quod tibi dicimus: Sūt nobis viri quatuor, votum habētes super se. His assumptis [7] sanctifica] te

f. Vide Pauli diligētiam ad vincula propter Christum voluntariā. Post azyma in Troadem venerunt diebus quinque: deinde ibi egerūt dies 7. & habes dies 12. Deinde in Assum, in Mytilenem, contra Chium, in Trogilium, in Samum, in Mylerum: & venerunt 18. dies. Postea in Coum, in Rhodum, in Patarā: in 21. dies. Deinde illinc per dies quinque in Tyrum: & sunt dies 26. Mox illic morantes diebus 7. colliguntur 33. dies. Postea in Ptolemaidem uno die pertingunt, & sunt 34. dies. Deinde Cæsaree manent pluribus aliis diebus: & tunc Iudæi adducit prophetā, & sic complerentur dies Pentecostes: & ibi illam facit. Christ. ibid. hō. 45.

4. Massonem.

5. Suum.

g. Nō, vt opinor, ab ecclesiarum est & Iacobum hoc ideo meminisse, vt scirēt falsa esse quæ de illo audierant hi, qui cùm Christum ex Iudæis credidissent, tamen æmulatores erant legis, ne per doctrinam Christi velut sacrilegam, nec Deo mandatæ conscriptam, damnari putarentur quæ per Moysen patribus fuerant ministrata. Augustī. Epist. 19.

6. His ritibus incedere.

7. Purifica.

cum illis, & impende in illis vt† radant capita: & scient omnes quia quæ de te audierunt, [8] falsa] sunt: sed [9] ambulans] & ipse custodiens legem. De iis autem qui crediderunt ex gentibus non scripsimus, [10] iudicantes,]† vt abstineant se ab idolis immolato & sanguine, & suffocato & fornicatione. Tunc Paulus assumptis viris, postera die purificatus cum illis intrauit in templum, annuncians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoque eorum oblatio. Cum autem septem dies consummarentur, ij qui de Asia erant Iudæi, cùm vidissent eum in templo, concitauerunt omnem populum, & iniecerunt ei manus, clamantes: Viri Israelitæ, adiuuate. Hic est homo qui aduersus populum, & legem, & locum hunc, omnes vbique docens, insuper [11] gentiles] induxit in templum & [12] violauit] sanctum locum istum. (Viderant enim Trophimum Ephesium in ciuitate cum ipso, quem æstimauerunt [13] quoniam] in templum introduxisset Paulus.) Commotáque est ciuitas tota, & facta est concursio populi. Et apprehendentes Paulum trahebant eum extra templum, & statim clausæ sunt ianuæ. † Quærentibus autem eum occidere, nuntiatum est tribuno cohortis: [14] quia tota confunditur Ierusalem.] Qui statim assumptis militibus & Centu-

8. Nihil.
9. Ambulat.
10. Determinetur ne quo huiusmodi obseruent illi, nisi.
11. Gentes.
12. Prophanauit.
13. Quòd.
14. Quòd tota Ierusalem turbata esset.

† Num. 6.18 Sap. 19.c

† Sup. 15.

† 23.q.2. Maximian.

Centurionibus decurrit ad illos. Qui cùm vidissent tribunum & milites cessauerunt percutere Paulum. Tunc accedens Tribunus apprehendit eum, & iussit eum alligari catenis duabus, & interrogabat, quis esset, & quid fecisset. Alij autem aliud clamabant in turba. Et cùm nō posset certum cognoscere præ tumultu iussit duci eum in castra. Et cum venisset ad gradus, contigit vt portaretur à militibus propter vim populi. Sequebatur enim eum multitudo populi, clamās, Tolle eum. Et cùm cœpisset induci in castra Paulus, dicit Tribuno, [15] Sijlicet mihi loqui aliquid ad te? Qui dixit ei, Græcè nosti? Nónne tu es [1] Aegyptius qui ante hos dies tumultum concitasti, & eduxisti in desertum quatuor milia virorum sicariorum? Et dixit ad eum Paulus, Ego homo quidem sum Iudæus, à Tharso Ciliciæ, non ignotæ ciuitatis municeps. Rogo autem te, permitte mihi loqui ad populū. Et cùm ille permisisset: Paulus stans in gradibus, annuit manu ad plebē, & magno silentio facto, allocutus est lingua Hebræa, dicens,

G h

b. Hanc vocem mouebat Iudæos dicere aduersus iustos, quemadmodū etiā contra dominū, Tolle, tolle, hoc est, aufer eū è viuis. Alij verò dicunt hoc esse quod Romana consuetudine apud nos dicunt, Inter signa eum latice. Oetaueto ibidem.

15. Num. 1. Homo magus, qui arte magica ad 3000. virorum congregans, per desertū ducians peruenit ad montem Oliueti, paratus inde irruere in Ierosolymam, nisi Felix occurrisset. Euseb.

Captus à Iudæis Paulus, rationem suæ doctrinæ, & suam apud eos conuersationem, & inde conuersionem testatus, se tandem Romanum asserit.

Caput XXII.

1. *Meam ad vos nunc apologiam, vel defensionē, seu purgationem.*

a. *Non claris, Audite meam doctrinam, vel meam conditionem, sed, meam defensionem: sic & humiliter erant. Chrysost. ibidem.*

b. *Imò natus in oppido Galilææ, Giscali nomine, fuit Paulus: à quo captus à Romanis cū partibus suis Tharsum Ciliciæ migrauit. Ob studium autem legis Ierosolymam veniens, a Gamaliele est eruditus. Beda, ibidem.*

2. *Accuratè in patrena lege.*

3. *Dei.*

4. *Totus presbyteratus ordo.*

c. *Hæc autem loquitur ad illos, non sibi vt se defendat, veramenti vt ostendat non humano more, sed diuina virtute ad prædicationem adductum. Non enim sic eruditus statim talis esset, nisi fuisset eximius quidam. Chrysost. ibidem.*

5. *Circūfulsurauit.*

* *Et exterriti sunt.*

d. *Quomodo igitur diuinum est superius, 9. b. vocem quidem audientes, neminem autem videntes? Sapertius quidem intelligendum est ipsos comites vocem quandam audiuisse tanquam sonum illius, verum significationem non intellexisse. Euthymius.*

VIri fratres & patres, [1] audite quā ad vos nunc reddo [a] rationem.] (Cum audissent autē quia Hebræa lingua loqueretur ad illos, magis præstiterunt silentium. Et dixit.) Ego sum vir Iudæus, [b] natus Tharsō Ciliciæ, nutritus autem in ista ciuitate secus pedes Gamalielis, eruditus [2] iuxta veritatem paternæ legis] æmulator [3] legis] sicut & vos omnes estis hodie: † qui hāc viam persecutus sum vsque ad mortem, alligans & tradens in custodias viros ac mulieres, sicut Princeps sacerdotum mihi testimonium reddit, & [4] omnes maiores natu] † à quibus & epistolas accipiens ad fratres Damascum pergebam, vt adducerem inde vinctos in Ierusalem, vt punirētur. [c] Factum est autem eunte me, & appropinquante Damasco media die, subito de cœlo [5] circunfulsit] me lux copiosa: & decidens in terram, audiui vocem dicentem mihi: Saule Saule, quid me persequeris? Ego autem respondi: Quis es domine? Dixitque ad me: Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris. Et qui mecum erant, lumen quidem viderunt *, [d] vocem autem non audierunt eius qui loquebatur mecum. Et dixi: Quid faciam domine? Dominus autem dixit ad me:

† *Supr. 8. a & 9. a*

Sup. 9. a 1. Cor. 15. b Galat. 1. a

Surgens vade Damascum, & ibi tibi dicetur de omnibus quæ te oporteat facere. Et cum nō viderem præ claritate luminis illius, ad manum deductus à comitibus*, veni Damascum. Ananias autem quidam, vir * secundum legem, testimonium habens ab omnibus cohabitantibus Iudæis, veniens ad me, & [6] stans,] dixit mihi, Saule frater, respice. Et ego eadē hora respexi in eū. At ille dixit, [c] Deus patrum nostrorū præordinauit te, vt cognoscēres voluntatem eius: & videres iustum, & audires vocē ex ore eius: quia eris testis illius ad omnes homines, eorū quæ vidisti & audisti. Et nunc quid moraris? Exurge & baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine ipsius. Factum est autem reuertenti mihi in Ierusalem, & oranti in templo, fieri me in [7] stupore mentis, [f] & videre illum, dicentē mihi, Festina, & exi velociter ex Ierusalem: quoniam nō recipient testimoniū tuum de me. Et ego dixi, Domine, ipsi sciunt, [8] † quia] ego eram concludens in carcerem, & cædens per synagogas eos qui credebāt in te: † Et cum funderetur sanguis Stephani testis tui, ego [9] stabam] & consentiebam* & custodiebā vestimenta interficientium illum. Et dixit ad me, Vade, quoniam ego [10] in nationes] longè mittam te. Audiebant autē eum vsque ad hoc verbū, & leuauerunt vocem suam, dicentes, Tolle de terra

* *Qui erant mecū.*

* *Pium.*

6. *Astans.*

c. *Conuenientes ordo. Primò præordinauit in præscientia Dei: deinde cognouit veritatem, videns iustum, audit ex ore ipsius: postea fit testis coram quæ audiuit, vidit, & cognouit. Rabanus ibidem.*

7. *Excessu.*

f. *Visio ista fuit in spiritu: & imaginaria erat, angelica facta mutata exhibita, sicut & illa quam fuit in Apocalypsi sua. Diony. ibidem.*

8. *Quod.*

9. *Astabam.*

* *Cæli eius.*

10. *Ad gentes.*

Universidad de Las Palmas Biblioteca

* Nominem. 1. In passione Christi solus sacerdos debuit exercitiam vestimenta scidit: quia nunc sacerdotium vetus erat immutandum: per quod gens gloria veri sponsi sponsa erat, omnes indumenta proscidit, & clamorem pulsare mixtum ad culum tollentium: unde quod Psalmista ait, Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper. Beda, ibid. 11. Dicens cum flagellis examinandum. b. Romanus legem implorare minime dubitauit, cùm Romanum se esse proclamauit: quo nunc verberibus affligi nō licebat. Augus. de mēdacio. cap. 15 12. An.

i. Quomodo Romanæ ciuitatis ius habens natus est, si Romæ natus non est? Quia cùm pater sumus hanc honorem comparasset, & per eum venerandus ac gloriosus fuisset, ipse in eo natus est. Quæ itaq; ait, Ego autē & natus sum: tantundē est ac si dicat, Tu quidē recitem habes honorem, quā ipse apprehendo vere paterna habeo gloria, & quæ mihi congenita est: 23. Examinaturi.

*huiusmodi. Nō enim fas est eū viuere. [g] Vociferantibus autem eis, & proiicientibus vestimēta sua, & pulueré iactātibus in aërem, iussit Tribunus induci eum in castra, [11] & flagellis cædi] & torqueri eum, vt sciret propter quam causam sic acclamarent ei. Et cùm astrinxissēt eum loris, dixit ostanti sibi Centurioni Paulus, [h12] † Si]hominem Romanū & indemnatum licet vobis flagellare? Quo audito, Centurio accessit ad Tribunum, & nuntiauit ei, dicēs: Quid acturus es? Hic enim homo, ciuis Romanus est. Accedēs autem Tribunus dixit illi, Dic mihi si tu Romanus es? At ille dixit, Etiam. Et respōdit Tribunus: Ego multa summi ciuilitatē hanc consecutus sum. Et Paulus ait, [i] Ego autem & natus sum. Protinus ergo discesserunt ab illo qui eum [13] torturi]erant: Tribunus quoq; timuit postquā resciuit quia ciuis Romanus esset, & quia alligasset eum. Postea autem die volens scire diligentius quia ex causa accusaretur à Iudæis, soluit eum, & iussit [14] sacerdotes] conuenire, & omne consilium, & producens Paulum statuit inter illos.

† 10. dixit dilaniatum.

Dissensione autem propter Paulum inter Pharisæos & Sadducæos orta, nouæ in eum parantur insidiæ: quibus per nepotem suum detectis, mittitur Cæsaream. XXIII.

Intendens

propterea dicit, Ego autē & natus sum. Oecumen. ibid.

14. Principes sacerdotum.

A INtendens autem in consiliū Paulus ait, Viri fratres, ego omni cōscientia bona conuersatus sum ante Deum, vsque in hodiernum diem. Princeps autem sacerdotum Ananias, præcepit astantibus sibi percutere os eius. Tunc Paulus dixit ad † 23. 3. 2. Para. eum, [a] † Percutiet te Deus paries dealbate. Et tu sedens iudicas me secundum legem, & contra legem iubes me percuti? Et qui astabant dixerūt, Summum sacerdotem Dei maledicis? Dixit autē Paulus, [b] Nesciebam fratres [1] quia princeps est sacerdotum.] Scriptum est enim: † Exod. 22. d † Principem populi tui non maledices. Sciens autem Paulus quia vna pars esset Sadducæorum, & altera Pharisæorum: exclamauit in concilio, † Viri fratres, ego Pharisæus sū, † Philip. 3. a Matth. 22. d filius [2] Pharisæorum.] [c] De spe & de resurrectione mortuorum ego iudicor. Et cū hæc dixissēt, facta est dissensio inter Pharisæos & Sadducæos, & soluta est multitudo. Sadducæi autem dicunt non esse resurrectionem mortuorum, neq; angelum neq; spiritum. Pharisæi autē vtraque confitentur. Factus est autē clamor magnus, & [3] exurgentes quidā] Pharisæorum, pugnabant, dicentes, Nihil mali inuenim⁹ in homine isto. Quid si spiritus locutus est ei, aut angelus? *. Et cùm magna dissensio facta esset, timens Tribunus ne dis-

a. Paulus pontificis iussu palmæ percussus, etsi meritò pius est dicere, Percutiet te Deus paries dealbate. Quod minus intelligentibus, conuitiū sonat: intelligentibus verò prophetia est, paries quippe dealbatus, hypocrisis est, id est, simulatio sacerdotalis præferens dignitatē, & sub hoc nomine tanquā cādida tegmine interiorē quasi inteam turpitudinem occultās. Aug. de Sermo. dō. in mōte, lib. 1.

b. Tanquam si diceret, Ego alii scirem principem sacerdotum, pro cuius nomine ista sustineo? cui maledicere fas non est, & cui vos maledicitis, cum in me nihil aliud quā eius oditis nomen. Augus. vbi supra.

1. Quòd esset summus sacerdos.

2. Pharisæi.

c. Qua voce percussa spectatrix contra se vicissim audientia verba dissiluit. Erigantur ergo iam, dum dilabuntur iniusti: & electorum vota ad perfectum perueniunt, dum reproborū agmina per cap. 3. Deo.

dissordium confundantur. Greg. Moralium lib. 34 §. Insurgentes scribæ de scda. * Ne repugnemus

cc

cerperetur Paulus ab ipsis, iussit mi
lites descendere & rapere eum de
medio eorũ, ac deducere eum in ca
stra. Sequenti autem nocte assistens
ei dominus ait, † Constans esto *. Si- † Infr. 27.b
cut enim testificatus es de me in Ie
rusalem, sic te oportet & Romæ te
stificari. Facta autem die collegerũt
se quidã ex Iudæis, & [d] deuouerunt
se dicentes: neque mãducaturos ne
que bibituros: donec occiderẽt Pau
lum. Erant autem plusquã quadra
ginta viri, qui hanc coniurationem
fecerant: qui accesserunt ad princi
pes sacerdotum & seniores, & dixe
runt: Deuotione deuouimus nos ni
hil gustaturos, donec occidam[e] Pau
lum. Nũc ergo vos notũ facite Tri
buno cum cõcilio, vt * producat il
lum ad vos, tãquam aliquid certius
cogniturus de eo. Nos vero priusquã
appropiet parati sumus interficere
illum. Quod cùm audisset filius so
roris Pauli insidias, venit, & intra
uit in castra, nuntiauítque Paulo.
[a] Vocans autem Paulus ad se vnum
ex centurionibus, ait, Adolescentem
hunc perduc an Tribunum. Habet
enĩ aliquid indicare illi. Et ille qui
dem assumẽs eum, duxit ad Tribu
num, & ait: Vinctus Paulus rogauit
me hunc adolescentẽ perducere ad
te, habentẽ aliquid loqui tibi. [f] Ap
prehendens autẽ Tribunus manum
illius, secessit cũ eo seorsum, & in
terrogauit illũ, Quid est quod ha
bes indicare mihi? Ille autem dixit:

4† Iudæis

* Paule.

d. Si deuouerunt, & votum suum nõ impleuerũt, igitur semper sunt obligati: quãdo Paulum non occiderunt: tametsi vehementer, & vltrõiũ in malitia essent. Chrysost. ibidem.

e Ceu.

a. Neque enim & Apostoli Pauli vitæ suæ tendebãt insidiæ consulebat, sed ecclesiæ Dei, quãdo contra illos qui eum occidere constituerant, consilium certũ Tribuno vt prædicaretur, effecit. Augustinus de mendacio, cap. 15.

f. Nisi sapientia, non est prudẽtia, nũ est consilium contra Deum. Beda, ibid.

† 23. 9. 3. Maximianus.

4† Iudæis cõuenit] rogare te vt cra
stina die producas Paulum in con
cilium, quasi aliquid certius inquisi
turi sunt de illo, tu verò ne credide
ris illis. Insidiãtur enim ei ex eis vi
ri amplius quàm quadraginta, [g] qui
se deuouerunt non manducare ne
que bibere, donec interficiant eum:
& nũc parati sunt expectãtes[h] pro
missum tuum. Tribunus igitur dimi
sit adolescentẽ, præcipiẽs ei ne cui
loqueretur, quoniam hæc[6] nota fi
bi feciſſet.] Et vocatis duobus cen
turionibus, dixit illis: Parate mili
tes ducentos, vt eant vsque [i] Cæsa
ream, & equites septuaginta, & lã
cearios ducentos, à tertia hora no
ctis, & iumenta præparate. Vt impo
nentes Paulum, saluum perducerẽt
[k] ad Felicem Præsidem. [7] Timuit e
nim ne forte raperent eum Iudæi, &
occiderent, & ipse postea calumniã
sustineret, tanquam accepturus pe
cuniam] scribens ei epistolam conti
nentẽ hæc, Claudius Lysias opti
mo Præsidi Felici salutem: virum
hunc cõprehensum à Iudæis, & in
cipientem interfici] ab eis, superue
niens cum exercitu eripui, cognito
quia Romanus est, volénsque scire
causam, quã obiiciebant illi, deduxi
eum in cõciliũ eorũ. Quẽ inueni ac
cusari de quæstionibus legis ipsorũ,
nihil verò dignũ morte, aut vincu
lis habẽtẽ crimẽ. Et cum mihi per
latũ esset de insidiis quas parauerãt
illi, misi eũ ad te, denuntiãs & accu-

4. Iudæi cõspiravant.

f. Sine ergo promissione frustrarentur, sicut etiam frustrati sunt, anathema erant: sine etiam comprehẽsset illis vt occiderent, rursus aut ipsi tanquam homicidæ anathema sese efficiebãt, aut Deus ipse quanquam pũniret dissimularet. Oecume. ibid.

h. Quo pollicitus es illis te rursum ad eos missurum Paulũ examinandum. Beda, ibidem.

6. Ad me reuelerit.

i. Hæc Cæsarea est Palæstinæ de qua pluries suprà.

k. Hic Felix Pallantis frater à Claudio imperatore missus est ad Iudæos, qui & eorum prouinciam cum Samaria & Galilæa curauit. Ioseph. de bello Iudaic. lib. 2. cap. 11.

7. Quam iam interficiendus esset.

* *Quæ habent accusati eam.*

b. *Antipatrin vel Antipatridem, vrbs est Palæstinæ in tribu Manasse: quæ olim dicta est Capharsalama, vt 1. Macchab. 7. & Esdræ Nehemiæ in primam obtinam inuitata Caphersalama. Ea vrbs sita est in optimo Iudææ tractu, & diuitiis arboribus & fontibus, inter Diospolim, quæ & Lidda, & Cæsaream Palestinæ: procul ab hoste 150. stadiis contra orientale plagam.*

satoribus: vt* dicant apud te. Vale. Milites verò, secùdum præceptum sibi, assumentes Paulum, duxerunt per noctem in [b] Antipatridem: & postera die dimissis equitibus, & cum eo irent, reuersi sunt ad castra. Qui cum venissent Cæsaream, & tradidissent epistolam Præsidi, statuerũt ante illum & Paulum. Cum legisset autẽ & interrogasset de qua prouincia esset: & cognoscẽs quia de Cilicia, audiã te, inquit cum accusatores tui venerint. Iussitque in Prætorio Herodis custodiri eum.

Paulus apud Felicem à Iudæis accusatus, suam viriliter in omnibus causam tuetur.

Caput XXIIII.

POst quinque autem dies descẽ- A
dit Princeps sacerdotũ Ananias, cum senioribus quibusdam, & Tertullo quodam oratore, qui adierunt Præsidem aduersus Paulum. Et citato Paulo cœpit accusare [a] Tertullus, dicens, Cum in multa pace agamus per te, & multa [1] corrigantur] per tuam prouidentiam semper & vbique, suscipimus optimè Felix, cum omni gratiarum actione. Ne diutius autem te protraham, oro breuiter vt audias nos pro tua clementia. Inuenimus hunc hominem pestiferũ & concitantem seditionẽ omnibus Iudæis in vniuerso orbe, & authorẽ seditionis sectæ [b] Nazarenorum, B

a. Tertullus pro more boni oratoris, in dicit benevolentiam captat, indict laudibus præoccupans: vtrum an vere vel fallo erat parum confidebant, qui a principio seditiosam & reprobabant innouatorem. Chrys. ibid.

1. Rectè gerantur.

b. Ita illo tempore pro opprobrio Nazareni vocabantur: Vnde inter Iudæos orta est fama, quæ dicta est, Hæresis Nazarenorum, qui Christum Dei filium de Maria natum credunt, passum etiam, & resurrexisse, omnia legis mandata obseruare iubent.

renorũ, qui etiam templũ [2] violare] conatus est, quẽ & apprehẽsum voluimus secundũ legem nostrã iudicare. Superueniens autẽ Tribunus Lysias, cum vi magna, eripuit eũ de manibus nostris, iubẽs accusatores eius ad te venire, à quo poteris ipse iudicans, de omnibus istis cognoscere, de quibus nos accusamus eũ. Adiecerunt autem & Iudæi, dicentes hæc ita se habere. Respõdit autem Paulus, (annuente sibi præside dicere,) Ex multis annis te esse iudicem genti huic sciens, bono animo pro me satisfaciam. Potes enim cognoscere, quia nõ plus sunt mihi dies quàm duodecim, ex quo ascẽdi adorare in Ierusalem, & neq; in tẽplo inuenerunt me cũ aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ, neq; in synagogis neq; in ciuitate, neq; probare possũt tibi de quibus nunc me accusant. Cõfiteor autẽ hoc tibi, quòd secundũ [3] sectã, quam dicunt hæresim] sic deseruio patrio Deo meo, credens omnibus quæ in lege & Prophetis scripta sunt: spem habẽs in Deum quam & hi ipsi [4] expectãt] resurrectionem futuram iustorum & iniquorum. In hoc & ipse studeo sine offendiculo cõscientiam habere ad Deum, & ad homines semper. Post annos autem plures, eleemosynas facturus in gẽtem meam veni, & oblationes nõ & vota] † in quibus inuenerũt me purificatum in templo, non cum turba C D E

† *Supr. 22.*

2. Profanare.

c. Dicens se Deum patrium colere post factam vocationem vt essent Apostoli, ostendit eundem esse Deum veteris ac noui testamenti, quem lex & prophetæ annunciauerunt, quem Paulus prædicabat, dicens: se vniuersa credere quæ in lege ac prophetis scripta sunt: latenter autem Christum etiam hic induxit. Sed interim in sermone de resurrectione versatur, quem hi ab exordio oppugnabant. Hæc enim ostensa, facile etiam quæ de Christo sunt superinducerent: nempe quod ipse resurrexit. Oecume. ibidem.

3. Viam quam dicunt sectam.

4. Amplexantur.

neq; cum tumultu. Et apprehẽderunt me clamantes, & dicentes: Tolle inimicum nostrum. Quidam autem ex Asia Iudæi *, quos oportebat apud te præsto esse, & accusare si quid haberent aduersum me: aut hi ipsi dicant, si quid inuenerunt in me iniquitatis, cùm stem in concilio, nisi de vna hac solummodo voce, qua clamaui inter eos stãs, quoniam † de resurrectione mortuorum ego iudicor hodie à vobis. Distulit autem illos Felix, certissimè sciens de via hac, dicens: Cùm Tribunus Lysias descenderit, audiamvos. Iussitque Centurioni custodire eum, & [5] habere requiem: nec quenquam de suis prohibere ministrare ei. Post aliquot autem dies veniens Felix cum [d] Drusilla vxore sua, quæ erat Iudæa, vocauit Paulum, & audiuit ab eo fidem, quæ est in Christum Iesum. Disputante autem illo de iustitia & castitate, & de iudicio futuro, tremefactus Felix, respondit: Quod nunc attinet, vade: tempore autem opportuno accersante: simul & sperans quòd pecunia ei daretur à Paulo * propter quod & frequenter accersans eum, loquebatur cum eo. Biennio autem expleto: accepit successorem Felix, [e] Portium Festum. Volens autem gratiam præstare Iudæis Felix, reliquit Paulum vinctum.

* Mss. comperêrũt.

† Supr. 23.

5. Sineret relaxari.

d. Filia Herodi Agrippæ, de quo supra 12. cap. & sorore Agrippæ & Berenicæ, vel potius Berenicæ, de qua infrà sequenti cap.

* Vt solueret ipsum.

e. Claudio imperatore defuncto, Nero suscepit principatũ. A quo Festus mittitur in Iudæam succedere Felici, apud quem causa diu, Paulus vinctus mittitur Romam. Arbitrabere se omissum. Euseb. Eccles. hist. lib. 2. cap. 22.

Accusatus in multis Paulus apud Festũ, & in omnibus excusatus, dãnatur: sed Romam appellat. XXV.

Actor. 26.

A Festus ergo cùm venisset in [a] prouinciã, post triduum ascendit Ierosolymam à Cæsarea. Adieruntque eum Principes sacerdotum, & primi Iudæorum aduersus Paulum & rogabant eum postulantes gratiã aduersus eum, vt iuberet perduci eum in Ierusalem, insidias tendentes, vt interficerẽt eum in via. Festus autẽ respondit, seruari quidẽ Paulum in Cæsarea, se autem maturius profecturũ. Qui ergo [1] invobis,] ait, potẽtes sunt, [2] descendentes simul,] si quod est in viro crimẽ, accusent eũ. Demoratus aũt inter eos [3] dies nõ amplius quàm octo aut decem,] descendit Cæsareã, B & altera die sedit pro tribunali [b] & iussit Paulum adduci. Qui cũ perductus esset, circunsteterũt eum qui ab Ierosolyma descẽderant Iudæi, multas & graues causas † obiicientes,] quas nõ poterant probare, Paulo rationẽ reddente: quoniam neq; in legẽ Iudæorum, neq; in tẽplum neq; in [c] Cæsarem quicquam [5] peccaui,] Festus autẽ volens gratiam præstare Iudæis, respondens Paulo, dixit, Vis C Ierosolymam ascẽdere, & ibi de his judicari apud me? Dixit aũt Paulus, [d] Ad tribunal Cæsaris sto, [6] ibi] me

a. In prouinciã Palæstinæ, seu Palæstinæ præsides, alij semper alijs succedebant. Romanis mittebãtur imperatoribus. Rebantur ibid. Cæterũm postquam Felici successor Portius Festus à Nerone missus est, primores Iudæorũ Cæsaream incolentiũ Romã profecti sunt Felicis accusaturi de diuersis & omnino pœnis iniuriarum quibus Iudæos afficerat, nisi Nero eum donasset Palantis fratris pro cibis, qui cum in precio erat apud prãcipem. Ioseph antiquit. Iudaic. lib. 20 cap. 13.

1. Inter vos.

2. Descendant nobiscum, &c.

3. Diebus amplius quàm octo.

b. In quo ostendit se velle gratificari Iudæis. Vide & in Paulum humanis verbis, sæuire festinat. Chrys. ibid.

4. Intendentes in Paulum.

c. Nomen Cæsar, Romana lingua regẽ seu imperatorem significat, adeò vt cõmuni nomine omnes imperatores Romanorum Cæsarum nomine vocentur, tanquam ditas reges vel imperatores. Oecume. ibidem.

5. Peccasset.

d. Quòd Cæsarẽ appellat, quòd Romæ ire festinat, ideo facit, vt diutius in ipsa Iudæa prædicationi, multis credẽtibus coronæ ne esset ad Christũ. Beda ibidem. 6. Vti.

cc iiij

oportet iudicari, Iudæis non nocui: sicut tu melius nosti. Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non recuso mori. Si verò nihil est eorum 7 quæ] hi accusant me, nemo potest me illis donare. [c] Cæsarem appello: Tunc Festus cum concilio locutus, respondit, Cæsarem appellasti? ad Cæsarem ibis. Et cum dies aliquot transacti essent, [f] Agrippa rex & [g] Benerice] descenderunt Cæsaream D ad salutandum Festum. Et cùm dies plures ibi morarentur, Festus regi indicauit de Paulo, dicens, Vir quidam est derelictus à Felice vinctus: de quo, cum essem Ierosolymis [9] adierunt me] principes sacerdotum & seniores Iudæorum postulantes aduersus illum [10] damnationem] Ad quos respondi: quia non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem* priusquam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locúmque defendendi accipiat ad abluenda crimina quæ ei obiiciuntur. Cum ergo huc conuenissent: sine vlla dilatione, in sequenti die sedens pro tribunali, iussi adduci virum. De quo cum stetissent accusatores nullam causam deferebant, de E quibus ego suspicabar malum: quæstiones verò quasdam de sua superstitione habebant aduersus eum, & de quodam Iesu defuncto, quem affirmabat Paulus viuere. Hæsitans autem ego de huiusmodi quæstione, dicebant: si vellet ire Ierosolymã

& ibi iudicari de istis. Paulo autem appellante vt seruaretur Augusti cognitioni, iussi seruari eum, donec mittam eum ad Cæsarem. Agrippa F autem dixit ad Festum. Volebam & ipse hominem audire. Cras, inquit, audies eum. Altera autem die cum venisset Agrippa & Bernice cum [11] multa ambitione,] [g] & introissent in auditorium cum Tribunis & viris principalibus ciuitatis, iubente Festo, adductus est Paulus. Et dixit Festus, [h] Agrippa Rex, & omnes qui simul adestis nobiscum viri, videtis hunc hominem, de quo G omnis multitudo Iudæorum interpellauit me Ierosolymis*, ac] petentes &] acclamantes non oportere eum viuere amplius. Ego verò comperi, nihil dignum morte eum admisisse. Ipso autem hoc appellante ad Augustum, iudicaui mittere. De quo quid certum scribam domino, non habeo, propter quod [12] perduxi] eum ad vos, & maximè ad te Rex Agrippa, vt interrogatione facta habeam quod scribam. [13] Sine ratione] enim mihi videtur mittere vinctum, & [14] causas eius] non significare.

Apud Agrippam & Festũ Paulus suam probans innocentiam. & ab eis taliis inuentus, dimissus fuisset, nisi Romam appellasset. XXVI

A Agrippa verò ad Paulum ait: Permittitur tibi loqui pro temetipso. [a] Tunc Paulus extenta manu, cœ-

7. De quibus.
c. Paulus, vel Iudæis tanquam interlocutoribus, vel sapientibus tradere tur, Cæsarem appellauit, Romani quidē principis, sed non Christiani, et de hac potius, quam si ea propria consulti. Aug. de mendacio, cap. 13.
f. Hic Agrippa filius Herodis Agrippæ, cuius sup. 12. cap. meminimus. Suscitauit enim ei sua soror filius quidem omnes, Agrippa sedecim annum agens decimum septimum: filiæ verò tres, ex quibus Berenice nupta erat Herodi patruo, nata annos sedecim. Reliquæ duæ tum etiam virgines erãt, Mariamne, & Drusilla: hæc septennis à patre desponsata Iulio Archelao Chelciæ filio, illa decennis Epiphani, filio Comagenorum regis Antiochi. Ioseph. antiquit. Iudaic. lib. 19. cap. 9.
g. Bernice & Drusilla.
9. Significauerunt mihi.
10. Sententiam.
* Vt præsi.

11. Multo apparatu.
g. Vide quale auditorium congregatur Paulo cum viris principibus ciuitatis. Præcepit enim & Rex stipatoribus suis omnibus congregatis accurrant: & cum ipsis tribuni & primi ciuitatis affuerunt. Chrysost. ibidem.
h. Aut regis nomine descenderat Agrippa in prætorium, & propterea rex appellabatur: aut fortasis ipse quoque veneratur partium occidentalium imperator, & Romæ residebat. Oecu. ibid.
* Et hic.
12. Produxi.
13. Iniquum.
14. Crimina de quibus accusatur.

a. Paulus nunc magna libertate loquitur, non assentans, sed propter hoc beatum se esse dicens quòd loquatur ei quæ omnia sciat. Chrysost. ibidem.

1. Qui certè ieiunium ratione redditurus.
2. Omnes.
3. Quam egi ab adolescentia.
4. Quod de Secta Pharisæa famosa ac nobilissima fuit. Vnde enumerat Apostolus S. Iudæis, dicendo, Notissimi veritatis, scilicet Iudæi mi. Sed ve veritas ista manifestius quæ de se pro tempore inuentutis suæ. Diony. ibid.
5. Ad quam. Duæ ponit circa resurrectionem vaticinationes: vnam quidem à prophetis, nec tamen adductis propheti, sed ipsam Iudæorum opinionem: Alteram verò seruorem, quæ est ab ipsis rebus quoniam probatum est eò quòd Christum resurrexit a mortuis & hanc quoque rationibus confirmat. Prima ratio, Quia incredibile est quòd deus mortuos suscitet: Ité alia, An ne huiusmodi doctrina erat, cuius dogmata in quibus educati erant? quis autè non suscepit sermonem quæ in medio adducit? Super hoc, quòd decreto tanquam de hæresi accusatur, cũ apud eos nihil hoc opinione antiquo habeatur, propter hãc gloriatur, ob hanc deũ colãt vt ea cõsequãtur. & hãc ego annũcio. Deca. ib.

pit rationem reddere, De omnibus quibus accusor à Iudæis rex Agrippa, æstimo me beatũ apud te, cui sim defensurus mei hodie, maximè te sciẽte omnia quæ apud Iudæos sũt. cõsuetudines & quæstiones, propter quod obsecro patienter me audias. Et quidem vitam meam à iuuentute quæ ab initio fuit in gẽte mea in Ierosolymis nouerunt omnes Iudæi, præscientes me ab initio (si velint testimonium perhibere) quoniam secundũ certissimam sectam nostræ religionis vixi Pharisæus. Et nunc in spe quæ ad patres nostros repromissionis facta est à deo, sto iudicio subiectus, in qua duodecim tribus nostræ nocte & die deseruientes, sperãt deuenire De qua spe accusor à Iudæis, Rex. Quid incredibile iudicatur apud vos si deus mortuos suscitat? & ego quidem æstimaueram me aduersus nomẽ Iesu Nazareni debere multa contraria agere: † quod & feci Ierosolymis. Et multos sanctorũ ego in carceribus inclusi, à Principibus sacerdotum potestate accepta. & cũ occiderentur, detuli sententiã. Et per omnes Synagogas frequẽter puniens eos, compellebam blasphemare, & amplius insaniẽs in eos, persequebar vsq; in exteras ciuitates, in quibus dum irem Damascum cũ potestate & permissu Principum sacerdotũ, die media, in via vidi rex, de cælo supra splendorem solis circunfulsisse me lumen, & eos qui mecum simul erant: omnesq; nos cum decidissemus in terram, audiui vocem loquentem mihi * Hebraica lingua, † Saule Saule quid me persequeris? Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Ego autem dixi, Quis es domine? Dominus autem dixit, Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris. Sed exurge, & sta supra pedes tuos. Ad hoc enim apparui tibi, vt constituam te ministrum & testem, * eorum quæ vidisti & eorum in quibus apparebo tibi, eripiens te de populis & gentibus in quas nunc ego mitto te, aperire oculos eorum vt cõuertantur à tenebris ad lucem, & de potestate sathanæ ad deum vt accipiant remissionẽ peccatorũ, & sortem inter sanctos per fidem quæ est in me. Vnde Rex Agrippa, non fui incredulus cœlesti visioni: † sed iis qui sunt Damasci primum, & Ierosolymis, & in omnem regionem Iudææ: & gentibus annuntiabam: vt pœnitentiam agerent. & conuerterentur ad deum, digna pœnitentiæ opera facientes. Hac ex causa me Iudæi, cùm essem in templo, † comprehensum tentabant interficere. Auxilio autem adiutus dei vsque in hodiernum diem sto, testificans minori atq; maiori, nihil extra dicens, quàm quæ prophetæ locuti sunt, futura esse, & Moyses, si passi-

† Sup. 9. a & 22. b
* Ac dicentem.
d. Durum est, sine stimulo vestitus: sed nunc si vestitus, durum stimulo calcitrabit. quod satis docte explanat. stimulus est ipsa correctio. Rabanus ibi.
† Sup. 8. a
* Es.
6 6 Ad.
7. Eos qui sanctificati sunt.
8. Incredulus.
† Sup. 13. & 24.
† Sup. 21. c

bilis Christus, [e] si primus ex resurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus est populo & gẽtibus. Hæc loquẽnte eo & rationem reddente, † Festus magna voce dixit: † Insanis Paule. Multæ te literæ ad insaniam conuertunt, Et Paulus non insanio, inquit, optime Feste, sed veritatis & sobrietatis verba eloquor. Scit enim de his Rex, ad quem & constanter loquor. Latere enim eum nihil horum arbitror. Neque enim in angulo quicquã horum gestum est. Credis Rex Agrippa, Prophetis? Scio quia credis. Agrippa autem ad Paulum, [f] In modico suades me Christianum fieri, & Paulus, Opto apud Deum & in modico & in magno, non tantum te, sed etiam omnes qui audiunt hodie, fieri tales qualis & ego sum [g] exceptis vinculis his. Et exsurrexit Rex & Præses & Berenice & qui assidebant eis. Et cum secessissent, loquebantur adinuicem dicentes: quia nihil mortе aut vinculis dignum quid fecit homo iste. Agrippa autem Festo dixit: Dimitti poterat homo hic si non appellasset Cæsarem.

Paulus Romam nauigans multa pericula, & tandem naufragium passus, cum suis ad terram sanus euasit.

Caput. XXVII.

a. *Moyses dixit quid passurus esset Christus primus ex resurrectione. Primus quidem hic resurrexit, qui amplius non moreretur. Quum enim per eum, aut perdiscipulos, similiter & per prophetas alij quidam resurrexerunt: rursum mortui sunt, expectantes vniuersalem resurrectionem. Oecu. ibid.*

f. *Tales enim sanctorum animæ cum in pericula cecidernnt, non quomodo periculis liberentur, considerant: sed quo persequentes lucrentur, omnia faciunt. Chrys. ibidem.*

g. *Non ideo dixit quòd vinctum esse pro Christo rem putarit execrandam esse: Absit. nam si hoc sensisset, non alibi scribens dixisset, Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Idem in epist. ad Ephes. cap. 4. Hamil. 9.*

Anno. 57. 7. 21. Adueniente.

A V† [a] T autem iudicatum est nauigare [1] eum] in Italiam, & tradi Paulum [2] cum reliquis custodiis] Centurioni nomine Iulio, cohortis Augustæ, † ascendentes nauem [3] Adrumentinam incipientem] nauigare circa Asiæ loca sustulimus, perseuerante nobiscum Aristarcho Macedone Thessalonicense. Sequenti autem die venimus Sidonem. Humanè autem tractans Iulius Paulum, permisit ad amicos ire, & curam sui agere. Et inde cùm sustulissemus, subnauigauimus * Cyprum: propterea quòd essent venti contrarij. Et Pelagus [4] Ciliciæ & Pamphiliæ] nauigantes, venimus [5] Lystram, quæ est Lyciæ: & ibi inuenientes Centurio nauem Alexandrinam nauigantem in Italiam, transposuit nos in eam. Et cùm multis diebus tardè nauigaremus, & vix deuenissemus contra Gudum prohibente nos vento, adnauigauimus Crætæ iuxta Salmonem. Et vix iuxta nauigantes, venimus in locum quendam qui vocatur Boniportus, cui iuxta erat ciuitas [6] Thalassa] Multo autem tempore peracto, & cùm iam non esset tuta nauigatio, eo quòd [7] ieiunium iam præteriisset,] consolabatur eos Paulus, dicens eis, Viri, video [8] quoniam] cum iniuria & multo damno non solum oneris & nauis, sed etiam animarum nostrarum [9] incipit esse] nauigatio. [b] Centurio autem gubernatori & naucle-

† 2. Cor. 11. f

a. *Audiuit Itaque ab Iudæis Romam relegatus, quia eum in fidelibus iter agentem arripere iussit, venti reflagrantes, iubet in mari fluctuare, nauis armamenta scindi, ipsa postremò nauigare nisi illi subdiderentur: nautæ quum non agnoscant terrã nando petunt. Et qui se cibi vndas onerati cupiditatibus subierant, eodem adnersante sæculo vitã nudi euadunt. Beda. ibidem.*

1. *Nero.*
2. *Et quosdã alios.*
3. *Hadramitenam.*
4. *Iuxta.*
5. *Quod est inter Ciliciam & Pamphiliam.*
6. *Myram.*
7. *Lasæa.*
8. *Lucida vires defecisset, vel leuiuta.*
9. *Quòd.*
9. *Periculosa sit futura.*

b. *Non adhibet animũ Centurio his quæ à Paulo dicebantur, credens eis qui artis nauigandi periti essent magis quam vtilitati incerto vel nauitegio. Et ex hoc docet quòd nautis periti error esset, quam fortuna. Cum enim na-*

Universidad de Sevilla Biblioteca

erale cuique sit vitare pericula, docet ipsa experientia. ne sibi tamen quisquam præsumat, vel res aperta, aut sine periculo, & fortuna ad fatum ad id quod præuisum est, obdormiat. Oecu. ibid.

9. Illic.

10. Is est portus Cretæ speciosus.

ro magis credebat, quam iis quæ à Paulo dicebantur, Et cum aptus portus non esset ad hyemandum plurimi statuerunt consilium nauigare inde si quo modo possent deuenientes Phœnicen * hyemare [10] portum Cretæ respicientem] ad Aphricum & ad Chorum. Aspirante autem austro æstimantes propositum se tenere, cum sustulissent de Asson, legebant Cretam. Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euroaquilo. Cùm que arrepta esset nauis, & non posset conari in ventum, data naue statibus, ferebamur. In insulam autem quandam decurrentes quæ vocatur [11] Cauda,] potuimus vix obtinere scapham. Qua sublata, adiutoriis vtebantur, accingentes nauem, timentes ne in Syrtim inciderent, summisso [12] vase sic ferebantur. Valida autem nobis tempestate iactatis, sequenti die iactum fecerunt, & tertia die [13] suis] manibus armamenta nauis [14] proiecerunt.] Neque autem sole neque syderibus apparentibus per plures dies, & tempestate non exigua imminente, iam ablata erat spes omnis salutis nostræ. Et cùm multa ieiunatio fuisset, tunc stans Paulus in medio eorum dixit: [c] Oportebat quidem ô viri audito me non tollere à Creta, [15] lucríque facere] iniuriam hanc & iacturam. Et nunc suadeo vobis bono animo esse. Amissio enim nullius

11. Clauda.

12. Velo.

13. Nostris.

14. Proiecimus. c. Oportebat me audire, dum vos pertinaciter non debere nos egredi à Creta: & dum me non audistis, hanc iacturam sentitis. Rabanus. ibidem.

15. Nec accersire nobis.

† *Sup. 12. a & 23. b*

lius animæ erit ex [16] nobis,] præterquam nauis. [d] † Astitit enim mihi hac nocte angelus dei, cuius sum ego, & cui deseruio, dicens, Ne timeas Paule: Cæsari te oportet assistere. Et ecce donauit tibi deus omnes qui nauigant tecũ, propter quod bono animo este viri. Credo enim deo, quia sicerit, quemadmodum dictum est mihi. In insulam autẽ quandã oportet nos deuenire. Sed postea quã quartadecima nox superuenit, nauigantibus nobis in [e] Hadria circa mediam noctẽ, suspicabantur nautæ apparere sibi aliquam regionẽ. Qui & summittentes bolidẽ, inuenerunt passus viginti: & pusillum inde separati, * inuenerunt passus quindecim. Timentes autem ne in aspera loca incideremus, de puppi mittentes anchoras quatuor, optabãt diem fieri. Nautis verò quærentibus fugere de naui, cùm misissent scaphã in mare, sub obtentu quasi inciperent à prora anchoras extendere, dixit Paulus Centurioni, & mititibus: Nisi hi in naui manserint, vos salui fieri nõ potestis. Tunc absciderũt milites funes scaphæ, & passi sunt eã excidere. Et cum lux inciperet fieri, [17] rogabat] Paulus omnes sumere cibum, dicẽs, [f] Quartadecima die hodie expectantes ieiuni permanetis, nihil accipiẽtes, propter quod rogo vos [g] accipere, cibum pro salute vestra: quia nullius vestrum capillus de capite peribit. Et cum hæc dixisset, sumẽs panẽ

16. Vobis.

d. Nec ista dicit Paulus, sed ad fidem illos prouocando. Nam & hoc marchauit ostendere per id quod audierunt in suis prioribus. Creta, vel per id quod à domino auditus est, specialia præuia in re apparere. Beda ibid.

e Hadria nomẽ maris contra Raueñam quod per ostia Padi quasi intratur. hinc Hadriaticũ mare, ab Hadria Tusciæ ciuitate vetustissima, quæ in eius littore olim fuit, sortitum est nomen.

* *Rursum, demissa bolide.*

17. Horta autem. f. Non est verisimile quòd in 14. diebus nihil comederint: sed quia parum est pro nihilo reputatur. Dion. ibid.

g. Neq; enim illo tempore cibi cura erat, vt potuerunt non finitæ pericolo occupari circa rem vulgarem. Vnde autẽ manifestus factus est numerus eorũ qui fuerunt naufragabiles: verisimile est eos causam intermisisse cur nauigarent, & vita omnia dedisse. Oecum. ibidem.

gratias egit deo in conſpectu omnium, & cùm fregiſſet cœpit manducare. Animæquiores autem facti omnes & ipſi ſumpſerunt cibum. Eramus autem vniuerſæ animæ in naui ducentæ ſeptuagintaſex Et ſatiati cibo alleuiabant nauem, iactantes triticum in mare. Cùm autem dies factus eſſet, terram non agnoſcebant: ſinum verò quendam conſiderabant habentem littus, in quem cogitabant, ſi poſſent, eiicere nauem. Et cùm anchoras ſuſtuliſſent, committebant ſe mari, ſimul laxantes iuncturas gubernaculorum & leuato artemone ſecundum aure flatum tendebant ad littus. Et cùm incidiſſemus in locum [18] Bithalaſſum] impegerunt nauem: & prora quidem fixa, manebant immobilis puppis verò ſoluebatur à vi maris. Militum autem conſilium fuit, vt [19] cuſtodias] [b] occiderent, ne quis cùm enataſſet, effugeret: Centurio autem volens ſeruare Paulum, prohibuit fieri: Iuſsitque eos qui poſſent natare, emittere ſe in mare primos, & euadere, & ad terram exire, & cæteros alios in tabulis ferebant: quoſdam ſuper ea quæ de nauí* erant. Et ſic factum eſt, † vt omnes ἀνὰ animæ] euaderẽt ad terram.

18. Bimarem.
19. Vinctos.
b. Iterum tentat diabolus obſistere prophetiæ, & volebant quoſdam interficere: ſed non permiſit Centurio, vt Paulum ſeruet: adeò cum ſimiliter illigebat. Chryſ. ibid.
* Fragmenta.
† 7. q. 1. Abortiua.

Paulus poſt naufragium Militæ applicitus, multa edidit miracula: & inde Romam perueniens, cum omnium gaudio & lætitia ſuſcipitur. XXVIII.

Et

A ET cùm [1] euaſiſſemus, tunc cognouimus quia [a] Mitylene] inſula vocabatur. Barbari verò præſtabant non [2] modicam] humanitatem nobis. Accenſa enim pyra reficiebant nos omnes, propter imbrem qui imminebat, & frigus. [b] Cùm congregaſſet autem Paulus ſarmentorum ἀνὰ aliquantulam] multitudinem, & impoſuiſſet ſuper ignem, vipera à calore [3] cum proceſsiſſet] inuaſit manum eius. Vt verò viderunt barbari pendentem beſtiam de manu eius, adinuicem dicebant: vtique homicida eſt homo hic, [4] qui cum euaſerit de mari, vltio non ſinit eum] viuere. Et ille quidem exeuntes beſtiam in ignem, nihil mali paſſus eſt. At illi [5] exiſtimabãt eum in tumorem conuertendum & ſubitò caſurum & mori.] Diu autem illis expectantibus & videntibus nihil mali in eo fieri, [c] conuertentes ſe dicebant eum eſſe deum. In locis autem illis erãt prædia Principis inſulæ, nomine Publij qui nos ſuſcipiens triduo benignè [6] exhibuit.] Contigit autem patrem Publij febribus & dyſenteria vexatũ iacere. At quem Paulus intrauit, & cum oraſſet, & imposuiſſet ei manus, ſaluauit eũ. Quo facto & omnes qui in inſula habebant infirmitates, accedebant, & cu-

1. Euaſiſſent, tunc cognouerunt quòd Melite.
a. Melite autem vel Melita in mari eſt Hadriatico, vbi fuit paſſi naufragii post varia diſcrimina à Creta. Eſtque inſula à Cæſarea Romam, per Cretã recta via eſt. At cum Melita Paulum Stillæ promontoria adiacens verſum meridiẽ, & paſſi naufragium nauigantem ſit Syracuſas, patet hanc dici Melitam.
2. Vulgarem.
b. Paulũ non merebãtur vipera, & putabant eum quaſi peccatorẽ vix de naufragio ſeruatũ, nocere poſſe venenum: ſed poſteaquã inuulnerabilis permanſit, excuſſa in ignẽ vipera, plus apud ſeruantes conſeruatus inuenit. Ambroſ. Exameron, lib. 6. cap. 6
3. Prorepens.
4. Quem ſaluatum tamen ſeruare non ſcit.
5. Expectabant vt incenderetur, aut concideret ſubitò mouentis.
c. Hoc itaque ſenſit barbari, vt quoquo qui euaſit mortẽ vna ſtrat, deum eſſe dicebant: vt quibus mortis erat omnem qui glorioſum aliquid opus præſtaret, Deum exiſtimarent quãdoquidem eũ veteres Deos nominabant, aut eos qui aliquid operarentur quod vires ipſorum ſuperaret, ſeu autorum excederet. Oecumenius ibidem.
6. Tractauit hoſpitio.

rabatur. Qui etiã multis honoribus G
nos honorauerunt, & [7] nauigantibus] impoſuerunt quæ neceſſaria erant. Poſt menſes autem tres, nauigauimus in naui Alexandrina quæ in inſula hyemauerat cui erat inſigne [d] Caſtorum. Et cum veniſſemus [e] Syracuſas, manſimus ibi triduo. Inde circumlegentes deuenimus [f] Rhegium. & poſt vnum diem ſtante auſtro ſecunda die venimus Puteolos vbi inuentis fratribus rogati ſumus manere apud eos dies ſeptem, & ſic venimus Romam. Et inde cùm audiſſent fratres [*], occurrerunt nobis vſque ad Apij forum & [8] Tribus tabernis.] Quos cùm vidiſſet Paulus, D gratias agens deo accepit fiduciam. Cum autem veniſſemus Romam per miſſum eſt Paulo [9] permanere ſibimet] cum cuſtodiente ſe milite. Poſt tertium autem diem conuocauit primos Iudæorum. Cùm que veniſſent dicebat eis: Ego viri fratres, nihil aduerſus plebem faciens, [10] aut morem paternum,] vinctus ab Ieroſolymis traditus ſum in manus Romanorum, qui cùm interrogationem de me habuiſſent, voluerunt me dimittere, eo quòd nulla eſſet cauſa mortis in me. Contradicentibus autem Iudæis, coactus ſum appellare Cæſarem, non quaſi [11] gentem meam habẽs aliquid accuſare.] Propter hanc igitur cauſam [12] rogaui vos videre & alloqui.] Propter ſpem enim Iſrael, catena hac circun- E

datus

7. Soluentibus.
c. Caſtoris & Pollucis. Quæ enim littera eſt Διόσκο ροι à Διὸς id eſt Iouis, & κόροι filij.
e. Syracuſæ ciuitas Siciliæ ſub Pachyne monte.
f. Rhegium metropolis Calabriæ, vbi finit milibus à Pelo ro Siciliæ promontorio diſtantibus. cum Sicilia ottinens, nã freturn quinque milium paſſuum latum interuenit.
* De nobis.
8. Tres tabernæ

9. Vt permaneret ſolus.
10. Inſtituta maiorum.

11. Habeam deque gente meâ accuſem.
12. Admoneat vt videam & alloquar.

datus ſum. At illi dixerunt ad eum, 5 Nos neque literas accepimus de te à Iudæa, neq; aduenies aliquis fratrum nuntiauit, aut locutus eſt quid de te malum. Rogamus autem à te audire quæ ſentis. [h] Nam de ſecta hac notum eſt nobis, quia vbique ei contradicitur. Cum conſtituiſſent autem illi diem, venerunt ad eum hoſpitium plurimi: quibus exponebat, teſtificans regnum dei, ſuadénſque eis de Ieſu ex [13] lege Moyſi] & Prophetis, à mane vſque ad veſperam, Et quidam credebant iis, quæ dicebantur, quidam verò F non credebant. Cúmque inuicem non eſſent conſentientes, diſcedebant, dicente Paulo vnum verbum: Quia bene ſpiritus ſanctus locutus eſt per Iſaiam prophetam ad patres noſtros, dicens, † Vade ad populum iſtum, & dic ad eos, Aure audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non perſpicietis. Incraſſatum eſt enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos ſuos compreſſerunt: ne forte videant oculis, & auribus audiant & corde intelligant, & conuertant ſe & ſanem eos. Notum ergo ſit vobis, quoniam gentibus miſſum eſt hoc ſalutare Dei, & ipſi audient. [i] Et cùm hæc diſſiſet, exierunt ab eo Iudæi, multam habentes inter ſe quæſtio-

† Iſa. 6. e Matt. 13. b Marc. 4. b Luc. 8. b Ioan. 12. f Rom. 11. b

5. Hoc eſt, Iudæi neque per literas, neque per homines ſignificarunt aliquid mali de te. Veruntamen volumus audire de te quid de hac ſecta ſentias. Chriſtiſte.
h. Vtiſquam Paulum Romam accederet, admoniti erant Iudæi ne prædicationem de Chriſto ſuſciperent: nec ipſi ſuſci, ſed vbicunque terrarum diſperſi erant. Vade autem id manifeſtum eſſe poterit? Nolli ſumus inter veteranos commentarios, quibuam patio facerdotes qui Ieroſolymam inhabitabant, eius rei ſcribis ac ſanctiſſimi literas exararint, quas in omnes gentes ad Iudæos tranſmiſerint, vbicunque diſperſi eſſent. Oſeam. ibidem.
13. Moyſe.
i. Vade non eo tempore quo Paulus aderat in vrbe Roma. Et aſſe Lucas mentitus perſpicuum eſt Paulum. Potuit enim fieri vt in Iudæa adhuc leuiter eſſet Neronis, & deſeuitiæ Pauli pro noſtro dogmate non ita malè adhuc ſit eius

dd ij

ſtrenuenter acciperet. p. ecclſia verò temporis cum tota in malum vetuſtum in apoſtolici ſeuitiæ rabiat. Euſebius. Eccleſiaſtes. libr. 2. cap. 22.

nem. Manſit autem biennio toto in ſuo conducto, & ſuſpiciebat omnes qui ingrediebantur ad eum, prædicans regnum Dei, & docēs quæ ſunt de domino Ieſu Chriſto cum omni fiducia, 14 ſine prohibitione.]

14. Nemine prohibente, Amen.

ACTVVM APOSTOLORVM FINIS.

EPISTOLAE BEATI PAVLI Apoſtoli,

AD

Romanos, I.
Corinthios, II.
Galatas, I.
Epheſios, I.
Philippenſes, I.
Coloſſenſes, I.
Theſſalonicenſes, II.
Timotheum, II.
Titum, I.
Philemonem, I.
Hebræos, I.

CATHOLICAE

Iacobi, I.
Petri, II.
Ioannis, III.
Iudæ, I.

APOCALYPSIS BEATI IOANNIS.

INCIPIT PRAEFATIO SANCTI Hieronymi in omnes epistolas sancti Pauli.

PRimùm quæritur quare post Euangelia, quæ supplementum legis sunt, & in quibus nobis exempla & præcepta viuendi plenissimè digesta sunt, voluerit Apostolus has epistolas ad singulas Ecclesias destinare. Hac autem causa factum videtur, vt scilicet initia nascentis Ecclesiæ nouis causis existentibus præueniret: & vt præsentia atque orientia resecaret vitia: & pòst futuras excluderet quæstiones exemplo Prophetarum, qui post editam legem Moysi (in qua omnia Dei mandata legebantur) nihilominus tamen doctrina sua rediuiua semper populi compressere peccata: & propter exemplum viuendi, libros ad nostram etiam memoriam transmiserunt. Deinde quæritur cur non amplius quàm decem epistolas ad Ecclesias scripserit (decem sunt enim cum ea quæ dicitur ad Hebræos: nam reliquæ quatuor ad discipulos specialiter sunt porrectæ) Vt ostenderet nouum non discrepare à veteri testamento: & se contra legẽ non facere Moysi, ad numerum primorum decalogi mandatorum suas epistolas destinauit: & quot ille præceptis à Pharaone instituit liberatos, totidem hic epistolis à diaboli & Idololatriæ seruitute edocet acquisitos. Nã & duas tabulas lapideas duorum testamentorum figuram habuisse, viri eruditissimi tradiderunt. Epistolam sanè, quæ ad Hebræos scribitur, quidam Pauli non esse [1] affirmant, eo quòd non sit eius nomine titulata, & propter sermonis stylíq; distantiam: sed aut Barnabæ, iuxta Tertullianum, aut Lucæ, iuxta quosdã, vel certè Clementis discipuli Apostolorum, & episcopi Romanæ ecclesiæ post Apostolos ordinati. Quibus respondendum est, Si propterea Pau-

1. Ostendunt.

li non erit, quia eius non habet nomen: egonec alicuius erit, quia nullius nomine titulatur. Quod si inconueniens, absurdúmque est: ipsius magis esse credenda est, quæ tanto doctrinæ suæ fulget eloquio. Sed quoniam apud Hebræorum ecclesias quasi destructor legis falsa suspicione habebatur, voluit tacito nomine de figuris legis, & veritate Christi reddere rationem: ne odium nominis in fronte prætituli, vtilitatem excluderet lectionis. Non est sanè mirum, si eloquentior videatur in proprio, id est, Hebræo, quàm in peregrino, id est, in Græco, quo cæteræ epistolæ sunt scriptæ sermone. Mouet etiam quosdam, quare Romanorum epistola in primo sit posita, cum eam non primò scriptam ratio manifestet? Nam hanc se proficiscétem Ierosolymam scripsisse testatur cùm Corinthios & alios iam antè, vt ministerium quod secũ portaturus erat colligerent, literis adhortatus sit. [2] Sed inde] intelligi quidam volunt, ita omnes epistolas ordinatas, vt prima poneretur, quamuis posterior fuerit destinata: vt per singulas epistolas gradibus ad perfectiora veniretur. Romanorum namque plerique tam rudes erãt, vt non intelligerent, dei se gratia, & non suis meritis esse saluatos: & ob hoc duo inter se populi conflictarent. Idcirco illos indigere asserit corrigi, vitia gentilitatis priora cõmemorans. Corinthiis autem iam dicit scientiæ gratiã esse concessam: & non tam omnes increpat, quàm cur peccantes non [3] increpauerunt,]reprehendit: sicut ait, Auditur inter vos fornicatio. Et iterum, Congregatis vobis cum meo spiritu, tradere huiusmodi sathanæ. In secunda verò laudantur, & vt magis ac magis proficiant cõmonentur. Galatæ verò iam nullius criminis arguntur: nisi hoc tantùm, quód callidissimis pseudo apostolis crediderunt. Ephesii sanè nulla reprehensione, sed multa laude sunt digni: quia fidem Apostolicam seruauerunt. Philippenses etiam multò magis col-

2. Vide &c

3. Increpauerunt. 1. Cor. 5.c

collaudãtur, qui nec audire quidẽ falsos Apostolos voluerunt. Thessalonicenses nihilominus in duabus epistolis omni laude prosequitur, eò quòd non solũ figuram inconcussam seruauerint veritatis, sed etiam in persecutione ciuium fuerunt constantes inuenti. Colossenses autẽ tales erant, vt cùm ab Apostolo visi corporaliter non fuissent, hac laude digni haberentur. Et si corpore, inquit, absens sum, sed spiritu vobiscum sum gaudens, & videns ordinem vestrum. De Hebræis verò quid dicendum est, quorum Thessalonicenses, qui plurimùm laudati sunt, imitatores facti esse dicuntur? sicut ipse ait, Et vos fratres imitatores facti estis ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa: eadem enim passi estis & vos à cõtribulibus vestris, quæ & illi à Iudeis. Apud ipsos quoque Hebræos eadem commemorat, dicens, Nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam.

Galat. 2.c

1. Thess. 1.c

Hebr. 10.c

INCIPIT PROLOGVS SPECIALIS IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

ROmani sunt qui ex Iudæis & gentibus crediderunt Hi superba contentione volebant se alterutrum superponere. Nam Iudæi dicebant, Nos sumus populus dei, quos ab initio dilexit & fouit, Nos circuncisi ex genere Abraham, sancta descendimus ex stirpe: & notus retrò apud Iudæam tantum deus, Nos de Ægypto signis dei & virtutibus liberati, mare sicco pertransiuimus pede, cum inimicos nostros grauissimi fluctus inuoluerent, Nobis pluit manna dominus in deserto, & quasi filiis suis cœleste pabulum ministrauit, Nos die noctúque in columna nubis igníque præcessit, vt nobis in inuio iter ostenderet, Atque vt cætera eius circa nos immensa beneficia taceamus, nos soli digni fuimus dei legem accipere, & vocem dei loquẽtis audire, eiúsque cognoscere voluntatem: In qua lege nobis promissus est Christus, ad quos etiã ipse se venisse testatus est, dicens, non veni nisi ad oues quæ perierant domus Israel: cum vos canes potiùs quàm homines appellauerit. Æquúmne ergo est vt Idola hodie deserẽtes, quibus ab initio deseruistis, nobis comparemini, & non potiùs in proselytorum locum ex legis authoritate & consuetudine deputemini? & hoc ipsum non merebamini, nisi quia larga semper dei clementia voluit vos ad nostram imitationem admittere. Gentes etiam econtrario respondebant, Quantò enim maiora erga vos dei beneficia narraueritis, tantò maioris vos criminis reos esse monstrabitis. semper enim his omnibus extitistis ingrati. nam ipsis pedibus quibus aridũ mare transistis, ludebatis ante Idola quæ fecistis: & ipso ore quo paulò antè ob necem aduersariorum domino cantaueratis, simulachra vobis fieri poposciſtis: illis

Mat. 15.

Exod. 14.

illis oculis quibus venerando deum in nube vel igne conspicere solebatis, simulacra intuebamini, Mana quoque vobis fastidio fuit: & semper in deserto contra dominum murmurastis, ad Ægyptum vnde vos manu valida ejecerat, redire cupientes. Quid plura? Ita patres vestri crebra prouocatione dominum irritauerunt, vt omnes in eremo morerentur: nec plures ex senioribus eorum quàm duo homines terram repromissionis intrarent. Sed quid antiqua replicamus? cùm etiam si illa minimè fecissetis, de hoc solo nemo vos dignos venia iudicaret, quòd dominum Christum Prophetarum sempervos vocibus repromissum, non solùm susceperenoluistis, sed etiam morte pessima peremistis. quem vt nos cognouimus, statim credidimus, cùm nobis de eo anteà non fuerit prædicatum. Vnde probatur, quod Idolis seruiuimus, non obstinationi mentis, sed ignorantiæ deputandum. Qui enim cognitum ilico sequimur, olim vtique sequeremur, si anteà cognouissemus. Sic autem vos de generis nobilitate iactatis, quasi non morum imitatio magis, quàm carnalis nativitas filios vos faciat esse sancto rum. Denique Esau & Ismael cùm de stirpe sint Abrahæ, minimè tamen in filios reputantur. Hiſta liter altercantibus. Apostolus se medium interponens, ita partium dirimit quæstiones, vt neutrum eorum sua iustitia salutem meruisse confirmet: tam vos verò populos & scienter & grauiter deliquisse: Iudæos quidem, quòd per prævaricationem legis deum inhonorauerint: Gentes verò, quòd cùm cognitum de creatura creatorem, vt deum debuerint venerari, gloriã eius in manufacta mutauerint simulachra: vtrosque etiam similiter veniã consecuros, æquales esse veracissima ratione demõstrat præsertim cùm in eadem lege prædictum sit & Iudæos & gentes ad Christi fidem vocandos esse ostentat. Quamobrem vicissim eos humilians, ad pacem & concordiam cohortatur.

Num. 14.

INCIPIT ARgumentum.

ROmani sunt partis Italiæ. Hi præuenti sunt à falsis Apostolis: & sub nomine Domini nostri Iesu Christi, in Legem & prophetas erant inducti. Hos reuocat Apostolus ad veram & Euangelicam fidem, scribens eis à Corintho, per Phœben ministrant ecclesiæ Cenchreensis.

INCIPIT

INCIPIT EPIstola beati Pauli Apostoli ad Romanos.

Ex charitate Pauli ad Romanos euangelium ostendit dei virtutem in salutem: vitia autē in quæ, ceciderint ex ignorantia, sua desideria sectantes, arguit. Cap. I.

A

a. Prima itaque ambiē quæstio de nomine ipsius Pauli videtur exurgere. Cur ē qui Saulus dictus est in Actibus Apost. nunc Paulus dicatur. Inuenimus in scripturis diuinis querendam veterum immutata vocabula: vt ex Abrā vocatus Abraham, &c. nusquam verò ergo Paulum inuenimus tale aliquid gestum. Sedulius ibidem.

b. Hæc enim seruitus gloriosa est in qua gloriatur Apostolus. An non summa gloria est, quando tali pretio æstimati sumus, vt sanguine domini redimeremur? Amb. ad virgin. exhortatio.

Act. 13.a. [a]Paulus[b] seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus. †segregatus in Euangeliū dei, (quod antè promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis) de filio suo, (qui factus est ex ei] ex semine Dauid secūdum carnem, qui prædestinatus est filius dei [1] in virtute,] secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri, [c]per quem accepimus gratiam, & Apostolatum ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius, [2]in quibus] estis & vos vocati Iesu Christi: omnibus qui [3] sunt] Romæ dilectis dei, vocatis sanctis: [d] Gratia vobis & pax à deo patre [4] & domino nostro] Iesu Christo. Primū quidē †gratias ago deo meo per Iesum

2. Per potentiam.

c. Siquidē cūm ait, Per quem accepimus gratiam & apostolatum: significat bonorum summi nistrationem ab illo profectā. Basil. de spiritu sancto. ca. 8. 2. Inter quas.

3. Est.

d. Gratia quæ non ex merito retributa, sed ex donante concessa est. Pax verò qua reconciliamur deo summo, habemus propitiatorem eum dominum nostrum Iesum Christum.

B

†2. Tim. 14. Dist. 22. cap. Sacrosanctæ. De sacrā. Eccl. Christus.

Hieronymus Damaso, de fil. prodi. & frugi.

4. Nostro, & domino.

sum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annũciatur in vniuerso mundo. Testis enim mihi est deus, cui seruio in spiritu meo in Euangelio filij eius, quòd sine intermissione memoriã vestri facio semper in orationibus meis, [b] obsecrans si quo modo tandẽ aliquando [5] prosperum iter habeã in voluntate]Dei, veniendi ad vos. Desidero enim videre vos, vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritalis, ad confirmandos vos:id est, simul consolari in vobis per [6] eam quæ inuicem est]fidem vestram atque meam. Nolo autem vos ignorare fratres, [7] quia] sæpe proposui venire ad vos,(& prohibitus sum vsque adhuc,)vt aliquem fructum habeam* in vobis sicut & in cæteris gentibus. Græcis ac Barbaris, sapientibus & insipientibus debito sum, ita [8] quod in me promptum est]& vobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubesco Euangelium*. Virtus enim dei est, in salutem omni credenti, Iudæo primum & Græco. Iustitia enim dei [c] in eo reuelatur ex fide in fidem sicut scriptum est, † [h] Iustus autem ex fide [9] viuit.]Reuelatur enim ira dei de cœlo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorum qui veritatem [10] dei) in iniustitia detinent: quia quod notum est dei, manifestum est [11] in illis.]Deus enim illis manifestauit. Inuisibilia enim ipsius, à [12] creatura]mũdi per ea quę facta

a. Merito deum in ostensi adduxit eam vellet persuadere hominibus, quibus displicebat ipse persuadere. Oecum. ibi. Arabat quidem illos, ad quos & sollicite & festinabat sed tamen, etiam si amauerat præter dei voluntatem, videre eos volebat: quæ ipsa demum germana est charitas. Chrys. ibi.

3. Prosperer per voluntatem.

6. Per mutuam.

7. Quid.

*Etiam.

8. Quantum in me est, pro viribus sum.

*Christi.

9. In quo igitur iustitia dei reuelatur, nisi in eo qui credit, & conformis est imagini dei. Amb. de fug. sæc. cap. 3.

b. Iam illud videamus quid excutiendum est à cordibus religiosis, ne mala se cautissæ salutem se aim perdant, si ad eam obtinendã sufficere solum pdeos putauerint. Aug. de fide & ope. c. 14

9. Viuet.

10. Inter illos.

11. Creatione.

† Act. 2. a Hebr. 10. g Galat. 3. b De pœn. dist. 4. De sac. eccl. ca. vnico. § Qui vero. Christum.

facta sunt, intellecta conspiciuntur, [13] sempiterna quoque eius [14] virtus] & diuinitas: ita]vt sint inexcusabiles.]Quia cùm cognouissent deũ, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, [15] † Dicentes]enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis [16] & volucrum, & quadrupedum, & [17] serpentium.]† (Propter quod tradidit illos deus in [18] desideria]cordis eorum, in immunditiam: vt contumeliis afficiant corpora sua [19] in semetipsis.]) [20] Quia]commutauerunt veritatem dei in mendacium: & coluerunt, & seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in D secula amen. Propterea tradidit illos deus in passiones [21] ignominiæ.] † Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi, relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desideriis suis [22] in inuicem,]masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem (quam oportuit) erroris sui in semetipsis recipientes [23] Et sicut non probauerunt deum habere in notitia: tradidit illos deus [24] in reprobum sensum,]vt faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, foruicatio-

13. Hæc est, sempiterna virtus eius & diuinitas operibus eius cognoscitur hæc est operatrix virtus Amb. de fug. sæc. ca. cap. 3.

12. Creatura.

13. Putantes.

k. Quasi qui inuenissent quomodo inuisibilis deus per simulachrum visibile colceretur. Hieron. ib. Valesialis falsi sat. Stultum est imm creaturam deificare. Epiphanius contra Arrian.

l. Reprehendebam quãdo adorabam imaginem hominis: quid isti faciam quando adoras imaginẽ canis, imo faciem cornibus, imaginem erucis. Augustin. ser. 143. de temp.

14. Vel rapidium.

15. Comprehenderunt.

16. In semetipsos.

17. Qui.

18. In semetipsa.

19. Alter in alterum.

m. Paulus vere Apostol. cum eo qui nõ anum eminus essent depraui, id periculosa dei iudicia vellet indagare ea, quæ loco hoc militari asserit Ille, qui ceram dei cognitionem negligunt. Basil. de iudicio dei.

20. Reprobam me-

ne, auaritia, nequitia, plenos inuidia[21] homicidiis,]contentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, [22] deo odibiles,]contumeliosos, [23] superbos,]elatos, inuentores malorum, parentibus non obedientes, insipientes incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia. Qui cùm iustitiã dei cognouissent, non intellexerunt, [n] quoniam qui talia agũt, digni sunt † mor te: non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

† 27. 9. Vidam.

Iudæos in multis minus gentibus excusabiles, in quos deus tanta contulerit beneficia, ad pœnitentiam vocat. II.

A PRopter quod inexcusabilis es ô homo omnis qui iudicas. † [1] In quo enim]iudicas, alterum teipsum cõdemnas. Eadem enim agis[2] quæ] iudicas. [a] Scimus enim quoniam iudicium dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. Existimas autem hoc ô homo* Omnis, qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium dei? An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis[3] contemnis? [b] Ignoras]quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam & cor impœnitens thesaurizas tibi iram † in die] iræ & reuelationis iusti iudicij dei † qui reddet vnicuique secũdum opera[4] eius] Iis quidem qui secundum patientiam

† Matth. 7. 1 32. 9. Nihil.

† Matt. 16. 4

21. Homicidiis, vel, cædo.
22. Dei osores.
23 Glorioſos.
n. Sunt quidam qui se rectè non putant, si non operãtur quæ mala sunt, assentiãt autem, facientibus. Assentiri autem facientibus est, si cum quis possit reprehendere taceat: & ita est vt qui similem præbent delitiis eorum, dignam est vt pari crimine rei habeantur. Sunt item alij qui non solum faciunt mala, sed etiam consentiũt male facientibus. Duplex ergo eorum nequitia est. Illi enim non tam mali sunt qui faciunt & facientibus contradicunt. Sedul. ibi.
1. Hæc ipse enim quòd.
2. Qui.
a. Itaque qui veritatem dei cognouit & iustitiam, non debet ea agere quæ morte digna sint. Amb. de fug. sec. cap. 3.
3. Contemnis, ignorans.
b. Id est, debet te adducere, pronoce vt, vt quia bonus est deus sperare possis tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare qui est paratus ignoscere. Ambro. vbi supra.
4. In diem.
5. Sua.

B patientiam boni operis; *gloriam & honorem & incorruptionẽ [6] quærentibus]vitam æternam. Iis autem qui sunt [7] ex contentione,]& qui nõ acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira, & indignatio, tribulatio, & angustia in omnem animam hominis operantis malum: Iudæi primum & Græci. Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum: Iudæo primum & Græco. † Non enim est acceptio personarum apud deum. [c] Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicunque in lege peccauerunt per legem iudicabuntur. † Non enim auditores legis iusti sunt apud deum

† de pœn. dist. 4. cæte. Si vnus. Deut. 10. d 2. Par. 19. e 1. Pet. 1. c Coloss. 3. d Ephes. 5. b Act. 10. c Iaco. 2. b

C sed factores legis iustificabuntur. † Cùm enim gentes quæ legem non habẽt, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptũ in cordibus suis testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem [d] cogitationũ accusantium, aut etiam defendentium,]in die cùm iudicabit deus occulta hominum, secundum Euangelium meum, per Iesum Christum.] Si] autem tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius, & probas vtiliora, instructus per legem: confidis te ipsum esse ducem cæcorum, lumẽ eorum qui in tenebris sunt, eruditorẽ insipientium, magistrum infantium, haben-

† Iob. 37. b Matth. 7. d Iacob. 1. d † 19. 9. 2. Duæ sunt.

6. Quærunt.
7. Contentiosi.
c. Lex autem gentium est, naturalis & scripta: naturalis in corde, scripta in tabulis omnes ergo sub lege, sed naturalis: sed non est omnium vt vnusquisque sibi sit lex. Ille autem sibi lex est, qui facit ipsius quæ legis sunt, & in ea de suo scriptum opus legis ostendit. Amb. de fuga. sec. cap. 3.
d. Quia non omnes qui lege carent bene operantur, sunt etiam qui delinquũt, offendit hos neque futuros impunitos: quanquam enim legem non habeant accusantem, nihilominus puniendabant cogitationibus inter se accusantibus. Oecu. ibi.
8. Excusantium.
9. Est.

tem formam scientiæ & veritatis in lege: qui ergo alium doces, teipsum non doces? Qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandũ, mœcharis. Qui abominaris idola, sacrilegium facis. Qui in lege gloriaris, per prævaricationẽ legis deũ inhonoras. †Nomen enim dei [10] per vos blasphematur inter gentes, (sicut scriptum est.) Circuncisio quidem prodest, si legem observes. †Si autem prævaricator legis sis, circũcisio tua [11] præputium facta est. Si igitur præputium iustitias legis custodiat: nónne præputium illius in circumcisionem reputabitur? Et iudicabit id quod ex natura est præputium, [12] (legem consummans,) te qui per literam & circuncisionẽ prævaricator es legis. Nõ enim qui in manifesto, Iudæus est, *neque quæ in manifesto in carne est circuncisio, *: sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis in spiritu, non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex deo est.

a. Non est tantum mala. Nam amare quod deo debet amari, si aliquis præter-quàm deo reddiderat, meliatur. Sacrilegium verò proprie est quod in deum committitur, quasi sacrosancti violatio. Hieronymus ibidem.
10. Propter vos male audit.
11. In præputium conuersa est.
f. Credens gentilis datæ naturæ & Christum, condemnat Iudæum cui lex promiserat Christum, & admittit si vere dere nolait. Ambrosius ibidem.
12. Si legem seruauerit.
**Iudæus est.*
**Circuncisio est.*

Cùm gentibus non sint Iudæi propter dei eloquia sibi commissa excellentiores, non minus quàm gentes dei gratia agent. III.

QVid ergo amplius] Iudæo est? aut quæ vtilitas circuncisionis? *Multum per omnem modum. Primum quidem: quia credita sunt illis [2] eloquia] dei. Quid enim, si quidam illorum non crediderunt? Nũquid ĩcredulitas illorũ fidẽ dei [3] euacuauit?

1. Ecce lucrum, vel abundantiæ.
2. Prodest enim Iudæum ex hoc enim vias salutis didicerant, legem datam ad ea quæ agenda erant, acceperant. Quòd si non seruarent, ibi non ignorant. Ocumenius ibidem.
a. Oracula.
3. Exacuabit.

cuauit?]Absit. †Est autem deus verax, †omnis autem homo mendax: sicut scriptum est, [b] †vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris. Si autem †iniquitas] nostra iustitiam dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est deus qui infert iram? (Secundum hominẽ dico.) Absit Alioquin quomodo iudicabit deus [c] hunc] mũdum? Si enim veritas dei [d] in meo mendacio] abundauit in gloriam ipsius: quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor, & non] sicut [e] blasphemamur] (& sicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala vt veniant bona. [f] Quorum damnatio iusta est. Quid ergo præcellimus eos? Nequaquam. [7] Causati]enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: †Quia non est iustus quisquam, non est intelligens: non est requirens deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant, venenum aspidũm sub labiis eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenũ est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infœlicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt, non est timor dei ante oculos eorum. Scimus autem [8] quoniam] quæcunque lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur.

†Ioz. 1. d. 8. e
†Psal. 115. a
†Psal. 50. a
Galat. 3. d
†Isa. 52. b
Ezech. 36. d
†22. q. 2. Quæritur.
Contra.
†Psal. 13. a
13. a
Eccle. 7. c
Isa. 59. b
†2. Tim. 2. b

b. Sermones dei plani veritatis sunt, atque iustificet: ideo quæ vera sunt quæcunque locutus est dominus de flagellitate humana. Aequata locutatum est eos eorum ad aequalitatem, propellit ad frandem, & quia desiuit, eò quòd non sit homo qui non peccet. Ambr. apolog. Dauid. ca. 10.
4. Iniustitia.
5. Per meum mendacium.
6. Conuitiamur.
e. Quapropter homo iuste condemnabitur, quoniam rationabilis factus amisit veram rationem: & irrationabiliter viuens adserturus est iniuste dei, tradens se omni terreno spiritui, & omnibus seruiens voluptatibus. Quemadmodum propheta dicit, Homo cum in honore esset, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Ireneus lib. 4. cap. 9.
7. Præcausati, hoc est, prius causam reddidimus.
8. Quid.

Vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus deo, [d]† quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati. Nunc autem[1] iustitia dei sine lege manifestata est: testificata à lege & Prophetis. Iustitia autem dei per fidem Iesu Christi, in omnes & super omnes qui credunt[2] in eum. Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria dei[3]. Iustificati] gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, quem proposuit deus[10] propitiatorem] per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum,[11] in sustentatione dei] ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore: vt sit ipse iustus & iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi. Vbi est ergo gloriatio[12] tua?] Exclusa est. Per quam legem? [13] Factorum?] Non. Sed per legem fidei. Arbitramur enim iustificari hominem per fidem sine operibus legis. An Iudæorum deus tantum? Nónne & gentium. Imò & gentium. Quoniam quidem vnus est deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem. Legem ergo destruimus per fidem? Absit [13] Sed] legem statuimus.

d † Gal. 2. d

1. Lex non potuit auferre, sed potius auxit peccata, quod auferre gratia. August. contra 2. epist. Pelag. lib. 1. ca. 8. Item dixit, Iustitia hominis, vel, iustitia propriæ voluntatis, sed dei, non qua iustus est, sed qua iustificat hominem cum iustificat impium. Aug. de spir. & lite. cap. 28.

9. Iustificantur autem.

10. Propitiatione.

11. Quæ deus tulerauit.

12. Operum? f. Abrumpitur quidam hoc loco ad destruendum operum iustitiæ, solam fidem posse sufficere affirmantes: cum tamen alibi dicat Apostolus. Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Hiero. ibi.

13. Imò.

Nec Iudæos supergentes gloriari oportet ex circumcisione data Abrahæ, & aliis operibus legis: quoniam per fidei opera Abraham ante circumcisionem deo placuerat. IIII.

A Q[a]Vid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est: habet[1] gloriam,]sed non apud Deum.

2 Gen. 15. a Galat. 3. a Iacc. 2. d

Quid enim dicit scriptura? [b]† Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei verò qui non operatur:[2] credenti] autem in eum qui iustificat impium: reputatur fides eius ad iustitiam ☞ secundum propositum gratiæ dei:] sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis, cui deus accepto fert iustitiam sine operibus: †

† Psal. 31. a

Beati, quorum remissæ sunt iniquitates: & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non[3] imputauit] B dominus peccatum. Beatitudo ergo hæc[4] in circumcisione tantum] ☞ manet,]an etiam[5] in præputio?] Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? In circumcisione, an in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio. † Et signum accepit circumcisionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, vt sit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur

† Gen. 17.

a. Cùm nostri superciliosi ac iactantiæ summa sit in Abraham, qui pater noster est secundùm carnem, (loquitur enim ad Iudæos) cernebamus quid nos dicere possimus illa inuenisse. & ait ipsis in sequentibus quid etiam iustitiam inuenerit, hoc est, iustificatus fuerit. Oecu. ibidem.

1. Quod gloriatur.

b. Quia non per circumcisionem & sabbatum iustificabatur homo, sed in signo sunt data vtroque, ostendit quòd ipse Abraham sine circumcisione & sine obseruatione sabbatorū credidit deo & reputatum est illi ad iustitiam, & amicus Dei vocatus est. Iren. lib. 4. cap. 30.

2. Credit.

3. Imputabit.

4. In circumcisione.

5. In præputium.

c. Vtique signum non ipsa res, sed alterius rei ostibor est, non veritas, sed indicii veritatis. Vnde expressit signum & corpusculi dictio.

E, signum accepit circumcisionis, signaculum iustitiæ & fidei. Vnde non incongruè intelligimus quia circumcisio ea

& illis ad iustitiam. Et sit pater circuncisionis, non iis tãtum qui sunt ex circuncisione, sed & iis qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ. Non enim per legem promissio Abrahæ, aut semini eius, vt hæres esset mundi: sed per iustitiam fidei. Si enim qui ex lege, hæredes sunt, exinanita G est fides, abolita est promissio. Lex enim iram operatur. [d]Vbi enim non est lex: nec præuaricatio. Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini. Non ei qui ex lege est solum, sed & ei qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omniũ nostrum: sicut scriptum est. †Quia patrem multarum gentium posui te ante deum, cui credidisti, qui vnificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, [e] tanquam ea quæ sunt.] Qui contra spem in spem credidit [7] vt fieret pater] multarum gentium: secundum quod dictum est ei: †Sic erit semen tuum, & sicut stellæ cœli & arena maris.] Et non infirmatus est in fide: nec consideravit corpus suum * emortuum cùm iam fere centum esset annorum, & emortuam vuluam Saræ. [8] In repromissione] etiam dei non hæsitauit diffidentia: sed confortatus est fide, dans gloriam deo, [9] plenissimè sciens quia] quæcunque promisit Deus, potés est & facere. Ideo & reputatum est illi ad iustitiam. Non est autem scriptum tantum propter

†Gen. 17. & 18. c

†Gen. 13. d 15. b. 22. e

propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiã: [e] sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum dominum nostrum à mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationẽ nostram.

Per gratiam Christi ſtem firmam dono ſpiritus ſancti & morte Chriſti conſecuti, ab originalis culpæ & mortis ſeruitute, ex primis parentibus & lege orta, liberamur. V.

A [a]Vstificati ergo ex fide pacem [1] habeamus] ad Deum per dominum nostrum Iesum Christum: per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, † in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, [b] iscientes, quòd tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem. Spes autem non confundit: [c]† quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. [2] Vt quid enim Christus,] cùm adhuc infirmi essemus, secundũ tempus pro impiis mortuus est? Vix enim pro iusto quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori. Commendat autem charitatem suam Deus [3] in nobis:] [d] quoniam

† Ephe. 2. d

† Iacob. 1. e

† Hebr. 9. d 2. Petr. 3. d

c. *Tanta enim ... ſira nobilitas, vt illius fides noſtræ fidei ryrus exiſtat. Nec dixit, ſin autẽ illi imputatum eſt, veriſimile eſt fore vt & nobis quoq; imputetur.* Chryſoſt. *ibidem homil. 9.*

a. *Quemode autem habere poſſit quiſpiam pacem erga Deum? ſi ſequatur præceptaeius. Quãdocũq; ſane is quẽ peccat, Deo pugnare dicitur, hoc præterea modo, oſtendit Iudæos, qui ſeditioſi monebantur aduerſus fidem, nec recipiebant dominum Iesum Christum.* Oecume. *ibidem.*

1. *Habemus.*

b. *Vide quot certamina, & vna certamina.* Amb. *offi. lib. 1 cap. 36.*

c. *Sed vide quemadmodum hic lacrimas haereſes extinguit. Puer natus eſt nobis, nõ Iudæis noſtis, non Manichæis: nobis, non Marcionitis: nobis, hoc eſt, credentibus, & non incredulis.* Ambr. *de fide libr. 3. cap. 4.*

2. *Chriſtus enim.*

3. *Erga nos.*

d. *Notandum quòd plerunque Apoſtolam non eſſe ſignificat, quoniam ſi peccatores tantum dilexit, quanto magis cuſtodiet iuſtos? Hier. ibid.*

peralia ſignum eſt circumcisionis ſpiritalis. Ergo ſpiritũ Abrahæ imitet vt vitam. Amb. *de Abraham lib. 1. c. 4.*

d. *Hoc eſt, ſublatis reis de peccatis legis data vtilis, præuaricatio nulla eſt. Iuſtificati enim ſunt qui per præuaricationem legis faciunt peccatores. Ceſſat enim lex iubens, ſi non ſit qui transgrediatur iubentem, nec mandatum, circumciſionem, ſi non ſit qui præputium habeat, nec mortem, ſi non ſit qui animalia mortui ſanguini, nec ſi non ſit qui ſacrificia obſeruet.* Auſtin. *de doctrina ibidem.*

6. *Ac ſi eſſent.*

7. *Se iure patrem.*

8. *Ad promiſſionẽ.*

9. *Certior factus quòd.*

si cùm adhuc peccatores essemus, secundum tempus] Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum.
e Si enim cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius: multo magis reconciliati, salui erimus + in vita] ipsius. Nō solum autem, sed & gloriamur in Deo per dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus. † Propterea ſ sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Vsque ad legem enim peccatum erat in mundo. Peccatum autem non ſ imputabatur, cùm lex non esset:] sed regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen, etiā in eos qui non peccauerunt in similitudinem prævaricationis Adæ: † qui est forma futuri. Sed non sicut delictū, ita & donum. Si enim vnius delicto multi mortui sunt: multo magis gratia Dei & donum, in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit. Et non sicut per vnum peccatum, ita & donum. Nam iudicium ex vno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Si enim * vnius delicto mors regnauit per vnum: multo magis abundātiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipientes, in vita regnabunt

e. Qui enim dubitat datorem amicis vitam suam, qui pro inimicis dedit mortem? Aug. de trinita. libr. 13. cap. 16.
4. Per vitam.

f. Hāc pœnam peccati, quam radix humani generis Adā pro sententia excepit, ac suis posteris, tanquā ramis transfudit. Per vnum hominem dicit Apost. peccatum intrasse in mundum, & ita in omnes homines pertransisse, in quo omnes peccauerūt. Hanc culpæ quæ creatoris imperio fertiles, salubresq; ex se herbas siue vlla cultura hominī ante peccatum protulerat, post secutus fructibus vetera est, vt in sudore ac labore ex ea vescatur homo panem edere panem oporteat, donec reuertatur in terram. Prosper. de promiss. & prædict. parte 2. cap. 5.
5. Imputatur quando lex non est.

C
† De cons. dist. 4. cap. Placuit Quæris. & ca. Placuit.

† De sum. trin. & in cle. cap. 1.

D

regnabunt per vnum Iesum Christum. Igitur sicut per vnius delictū in omnes homines in cōdemnationem: sic & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores cōstituti sunt multi: ita & per vnius obeditionem, iusti constituentur multi. Lex autem subintrauit vt abundaret delictum. h Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia: vt sicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam, per Iesum Christum dominum nostrum.

f. Non enim peccatum meritò potuit superabundare gratia, sed subueniendi auxilio: vt videret homo non tantùm dolorem sibi esse necessarium, verumetiā adiutorē Deū, à quo eius itinera dirigantur: ne deficiat ei omnis inquisitio, & confusione ad opem diuinæ misericordiæ sanetur. Aug. lib. 83. quæst. 66.

Ex Christi gratia potestatem habemus præteriti peccati delendi, & cauendi futuri: Deinque seruiendi, prioris vitæ mutata consuetudine.

Caput VI.

AQVid ergo dicemus? 1 Manebimus] in peccato vt gratia abūdet? Absit. 2 Qui] enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo? An ignoratis fratres quia † Galat. 3. d a + quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, 3 in morte] ipsius baptizati sumus? + Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, + ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, si-

† De cons. dist. 4. Propriæ. Vt offenderet. Galat. 3. d
† Ephe. 4. c
Coloss. 3. b
Hebr. 12. a
2. Petri 2. a

1. Permanebimus.
2. Si.
a. Quid est in mortem sui quomodo Christus mortuus est, sic & tu mortem degustes. Quomodo Christus mortuus est peccato, & Deo vixit: ita & tu saeculoribus illecebris peccatorū mortuus sis per baptismatis sacramentū, & surrexeris per gratiam Christi. Mors ergo est, sed non in mortis corporalis veritate, sed in similitudine. Aug. de sacramen. lib. 2. cap. 7.
3. In mortem.

mul & resurrectionis eius mus. Hoc
scientes, quia vetus homo noster si-
mul crucifixus est, vt† destruatur]
corpus peccati, vt vltra non seruia-
mus peccato. Qui enim mortu⁹ est,
iustificatus est à peccato. Si autem E
mortui sumus cum Christo: credi-
mus quia simul etiam viuemus cum
⁵Christo:]scientes † quòd Christus
resurgens ex mortuis, ⁶iam nō]mo-
ritur, mors illi vltra non dominabi-
tur. Quòd enim mortuus est pecca-
to, mortuus est semel: quòd autem
viuit, viuit Deo. Ita & vos existima-
te vos mortuos quidem esse pecca-
to, viuentes autem Deo in Christo
Iesu domino nostro. *† Non ergo
regnet peccatum in vestro mortali
corpore: vt obediatis⁷ eōcupiscen-
tiis eius.]Sed neque exhibeatis mē-
bra vestra arma iniquitatis pecca- C
to, sed exhibete vos Deo, tanquam
ex mortuis viuentes: & membra ve-
stra, arma iustitiæ Deo. [b] Peccatum
enim vobis non dominabitur. Non
enim sub lege estis, sed sub gratia.
Quid ergo? Peccabimus, quoniam
non sumus sub lege, sed sub gratia?
Absit. † An nescitis, quoniam cui ex-
hibetis vos seruos ad obediendum,
serui estis eius cui ⁸ obedistis:] siue
peccati ad mortē, siue obeditionis
ad iustitiam? ⁹ Gratias] autem Deo
quòd fuistis serui peccati, obedistis
autem ex corde in eam formam do-
trinæ. ¹⁰ in qua]traditi estis. Libe-
rati autē à peccato, serui facti estis
iustitiæ.

† De Epistolis 2. cap. Literarum 27. qu. 1. Sic quia verum. † 50. distinct. Pandectæ. De cons. dist. 4. Non ex quo.

† Ioan. 8. 2. 2. Petr. 2. d

Aboleretur.

3. Mo.
6. Non amplius.
7. Illi per concupiscentias eius.

b. Quod est autem peccatum quod non dominabitur? Illud videlicet quod præcessit baptisma, & à Christi gratia deletur. Hoc autē lex facere non potuit. Nō ergo, inquit, estis sub lege quæ liberare non potuit, sed sumus magis ut inseratis. Occumenius ibidem. Vnde sub lege esse non est damnari sententia legis in conscientia, sed sub lege esse est timore supplicij quod lex minatur, nō amore iustitiæ, abstinere ab opere peccati. Est qui zelo est, nondū liber est, nec alienus à voluntate peccandi. Augustin. de nati. & grat. contra Pelag. cap. 27.

8. Obeditis.
9. Vel, Gratia.
10. In quam.

D iustitiæ. † Humanum dico, propter
infirmitatem carnis vestræ. Sicut e-
nim exhibuistis membra vestra ser-
uire immūditiæ & iniquitati ad ini-
quitatem, ita nunc exhibete mem-
bra vestra seruire iustitiæ [11] in] sanc-
tificationē. † Cùm enim serui esse-
tis peccati, liberi fuistis iustitiæ.
† Quem ergo fructum habuistis tūc
in illis, [12] in]quibus nunc erubescis-
tis? Nam finis illorum mors est. Nūc
verò liberati à peccato, serui autem
facti Deo, habetis fructum vestrum
in sanctificationem, finem verò vi-
tam æternam. Stipendia enim pec-
cati mors, gratia autem Dei vita
æterna, [13] in Christo Iesu domino
nostro.]

† 3. q. 1. Quisquis. 45. dist. Omnes.

† Ioan. 8. a

† Isa. 1. g

11. Ad.
12. De.
13. Per Christum Iesum dominum nostrum.

Per Christi gratiam, vtil. m necti sumus à legis seruitute liberationem: licet lex ipsa bona ac rationi consona, peccati dederit noxitiam. VII.

A ANignoratis fratres (scientibus
enim legem loquor:) quia lex in
homine dominatur quanto tempo-
re viuit? † [a] Nam quæ sub viro est
mulier, viuente viro alligata est
legi. Si autem mortuus fuerit vir
eius, soluta est à lege viri. Igitur
viuente viro, vocabitur adultera,
si [1] fuerit cum alio] viro: si autem
mortuus fuerit vir eius, liberata est
à lege viri: vt non sit adultera, si
[2] fuerit cum alio]viro. Itaq; fratres
mei, & vos mortificati estis legi per

† 1. Cor. 7. d 7. q. 1. Sicut electius. 27. q. 2. Additur.

a. Vi ute sunt qui legem calumniantes suggillant. Audiāt illi vt Paulus vel in necessariam incidens locum, illinc dignitatem nō deiicit, sed magnificentiam de illius potestate loquatur. Siquidem ea sapientia vinctus est Iudæus: & adulteri audiant qui illam prætergrediuntur, ac viuente vlinquam. Sin autem mortuam dimiserunt, nihil id nocuum fuerit. Chrysost. ibid. hom. 12.

1. Commisceatur alteri.
2. Commixta sit alteri.

corpus Christi, vt sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit: vt [3] fructificetis] Deo. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum quæ per legem erant operabãtur in mẽbris nostris, vt fructificarent morti: Nunc autẽ soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur: [ita] vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. B Sed peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret. † Non concupisces. [b] Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnẽ concupiscentiam. Sine lege enim peccatũ mortuum erat. Ego autem viuebam sine lege aliquando. Sed cùm venisset mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum, & inuentum est [4] mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc] esse ad mortem. Nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me: & per illud C occidit. † Itaque lex quidem sancta: & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit: sed peccatum, vt appareat peccatum per bonum operatum est mihi mortem, vt fiat supra modum [5] peccans] peccatum per mandatum. Scimus enim [6] quia] lex spiritalis est. Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor non intelligo.

3. Fructificemus.

b. Quomodo medicina non est causa morbi si obstat venena mortifera, licet hi mali homines abutantur ad mortem, & vel se interficiant, vel insidientur inimicis: sic lex data est, vt peccatorũ venena monstret, & hominem male libertate sua abutẽtem, qui prius ferebatur improuidus, & per præcipitia habebatur, fræno legis retineat, & cupiditis doceat inedere groſſitudo. Hieron. Algaſiæ, quæſt. 8.

4. Mandatũ, quod erat mihi aduitam, mihi.

5. Grauian.

6. Quia.

† Exod. 20. & Deut. 5. b

ligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem iam nõ ego operor illud, sed quod habitat D in me peccatum. [c] Scio enim quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonũ. Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonũ, non inuenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum. Inuenio igitur * legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominẽ. † [d] Video autem aliam legem in mẽbris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuãtem me in lege peccati, quæ est in membris meis. † [e] Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? [7] Gratia Dei] per Iesum Christum dominum nostrum. Igitur ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati.

c. Quantumlibet in hoc corpore manens proficeris, errat si vitia putas euertenda, & non magis supprimenda, velut nolens, intra fines tuos habitantes. Iebuſæum Subingari poteſt, ſed non exterminari.

Scio, inquit, quia nõ habitat in me bonũ. Pars est nisi ſi malam esse fatetur. Bern. ſer. 8. ſuper Cantica.

* Per.

d. Omnes impugnamur, omnes sentimus, sed non omnes liberamur. Et ideo infelix ego homo nõ remedium quæramus. Sed quod remediũ? Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrũ. Habemus medicum, sanemur quæsumus. Aug. de fide resurrectio. oratio.

e. Sedare hanc pugnam ipse nequiuerat: & ideo ad Christum refugit dicens, Infelix ego homo, & vbi est, ne delectationi carnis adhæream, &c. Amb. de Abra. libr. 2. cap. 6.

7. Gratia agit deo.

Gratia Christi eos à damnatione liberat qui per fidem & charitatem illi adhærent, & non qui secundum carnis prudentiam ambulant: quos in vitam sine periculo dirigit.

Caput VIII.

A NIhil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Iesu, qui

Universidad de Deusto Biblioteca

*Sed secundum spiritum.
1. Vincens quo impediebat eum.
a. Non similitudine carnis sit, quia Christus suscepit veritatem carnis humanæ. Non similitudinem, neque in similitudine peccati ait, quia peccatum non fecit, sed peccatum pro nobis factus est: sed venit in similitudine carnis peccati, hoc est, suscepit similitudinem carnis peccatricis. Amb. de pœnit. lib. 1. cap. 2.
2. Per carnem.
3. Carnales.
4. Spirituales.
5. Inimicitia est in Deum.
b. Mas scripturæ carnalia sapientes, & nihil sublime cogitantes, carnis nomine appellare. Nec de his dixit qui carne circumcisi sunt, sed de his qui nullam virtutis rationem habentes, & nihil nisi carnale sapientes, carnis voluptates sectantes, & nullam animæ & incorporeæ rationem habentes. Chrys. Gene. 6. hom. 22.

non secundum carnem ambulant,
* Lex enim spiritus vitæ in Christo
Iesu, liberauit me à lege peccati &
mortis, Nam quod impossibile erat
legi, [1] in quo infirmabatur] per car-
nem Deus filium suum mittens [a] in
similitudinem carnis peccati, & de
peccato dānauit peccatum [2] in car-
ne:] vt iustificatio legis impleretur
in nobis qui non secundum carnem
ambulamus, sed secūdum spiritum.
Qui enim [3] secundum carnem sunt,
quæ carnis sunt sapiunt: qui verò
† secundum spiritum] sunt, quæ sunt B
spiritus sentiunt. Nā prudentia car-
nis mors est: prudentia autem spiri-
tus vita & pax. Quoniam sapientia
carnis [5] inimica est Deo.] Legi enim
Dei non est subiecta: nec enim po-
test. † [b] Qui autem in carne sunt, Deo
placere non possunt. Vos autem in
carne nō estis, sed in spiritu, si tamē
spiritus Dei habitat ī vobis. † Si quis
autem spiritum Christi non habet,
hic nō est eius. Si autem Christus in
vobis est: corpus quidem mortuum
est propter peccatum: spiritus vero
viuit propter iustificationē. Quòd
si spiritus eius qui suscitauit Iesum
à mortuis, habitat in vobis: qui susci
tauit Iesum Christum à mortuis, vi-
uificabit & mortalia corpora vestra, C
propter inhabitātem spiritum eius
in vobis. Ergo fratres, debitores su-
mus nō carni, vt secundum carnem
vixeritis, moriemini: si autem spiri-
tu

† 82. dist. Prædestinati.
† 11. quæst. 3. Nihil.

† 29. 9. 2. Duæ sunt.
† 2. Tim. 1. & 23. q. 4. cap. Hæc autem in fine.
† Gala. 4. a.

tu facta carnis mortificaueritis, vi-
uetis. † Quicunq; enim spiritu Dei
aguntur, ij sunt filij Dei. † Non enim
accepistis spiritum seruitutis ite-
rum in timore, † sed accepistis spi-
ritum adoptionis, & filiorum Dei,]
in quo clamamus: abba pater. Ipse
enim spiritus testimonium reddit
[6] spiritui] nostro, quòd sumus filij
Dei. Si autem filij, & hæredes: hæ-
redes quidem Dei, cohæredes autē
Christi: si tamen compatimur vt & D
congloriscemur. † [d] Existimo enim
quòd non sunt condignæ passiones
huius temporis ad futuram gloriā
quæ reuelabitur in nobis. † Nā ex-
pectatio creaturæ reuelationem fi-
liorum Dei expectat. Vanitati enim
creatura subiecta est nonvolens, sed
propter eum qui subiecit eam [7] in
spe:] quia & ipsa creatura libera-
bitur à seruitute corruptionis in li-
bertatem gloriæ filiorum Dei. Sci-
mus enim, quòd omnis creatura in-
gemiscit & parturit vsque adhuc.
Non solum autem illa: sed & nos-
ipsi primitias spiritus habentes, &
ipsi intra nos gemimus adoptionē
filiorum Dei, expectantes redem- E
ptionem corporis nostri. Spe enim
salui facti sumus. Spes autem quæ
videtur, non est spes. Nam quod vi-
det quis, quid sperat? Si autē quod
nō videmus, speramus: per patientiā
expectamus. Similiter autem & spi-
ritus adiuuat infirmitatē nostrā. Nā
quid oremus sicut oportet, nescim⁹

† Hebr. 4. d Beg. 3. Salua. in prin.
† De pœnit. dist. 2. Talibus. Sic enim.

c. Denique si ad ipsa mādi exordia recurramus, inuenie-
mus omnium sanctorū qui diluuium
præcesserunt, Dei
spiritum fuisse re-
liquum: propter quod
filij Dei nominati
sunt. Quoniam, sic-
ut ait Apostol. qui
spiritu Dei aguntur, hi filij dei sunt.
Ambros. vocat. gen.
lib. 2. cap. 3.
6. Cum spiritu.
d. Nam quos per
crucem suam perse-
cutorem hostē libe-
rauit diabolus, ex-
alauit Deus: quos
ille damnauit, ille
glorificauit: ille op-
probrijs adimple-
uit, hic præmijs: ille
affecit flammis, re-
frigerijs hic refecit:
ille induxit in mor-
tem, hic ad vitam
de morte perduxit:
ille interfecit gla-
dijs, hic dignos fecit
cornis. Ideo vox est
Apostoli, martyrum
suspirantis, Nō sunt
condignæ passiones,
&c. Euseb. Emis. de
Epiphan. homil. 2.
7. In spem.

sed ipse spiritus postulat pro nobis
gemitibus inenarrabilibus. Qui au
tem scrutatur corda, scit quid desi-
deret spiritus: quia secũdum Deum
postulat pro sanctis. Scimus autem
quoniam diligentibus Deum,[c] em-
nia cooperantur in bonum: iis qui
secundum propositum vocati sunt
sancti.† [f] Nã quos præscivit, & præ-
destinauit conformes fieri imaginis
filij sui, vt sit ipse primogenitus in
multis fratribus. Quos autem præ-
destinauit, hos & vocauit, & quos
vocauit, hos & iustificauit: Quos au
tem iustificauit, illos & [g] glorifica-
uit.] Quid ergo dicemus ad hæc? Si
Deus pro nobis, quis contra nos?
Qui etiam proprio filio* non pe-
percit, sed pro nobis omnibus tra-
didit illum. Quomodo nõ etiã cum
illo omnia nobis [9] donauit?] Quis
accusabit aduersus electos Dei? De[9]
qui iustificat: quis est qui condem-
net? Christus Iesus qui mortuus est,
imò qui & resurrexit, qui est ad dex
teram Dei, qui etiam interpellat
pro nobis? Quis ergo nos separabit
à charitate Christi? Tribulatio, an
angustia, an fames, an nuditas, an
periculum, an persecutio, an gla-
dius? Sicut scriptum est:† Quia pro-
pter te [10] mortificamur] tota die,
æstimati sumus sicut oues occisio-
nis. Sed in his omnibus superamus,
[11] propter] eum qui dilexit nos.
[5] Certus sum enim quia neq; mors,
neque vita, neque angeli, neque
prin-

† De penitent. distinct. 4. Si ex bene.

principatus, neque virtutes, neque
instantia, neque futura, [a] neq;
fortitudo,] neq; altitudo, neq; profun-
dum, neq; creatura alia poterit nos
separare à charitate Dei, quæ est in
Christo Iesu domino nostro.

Gentiles ad Iudæorum spiritua'em assũpti dignitatem, non ex operibus legis, sed vocantis gratia diuinus manipẽtur obsequiis. IX.

A VEritatem dico in Christo Iesu,
† Act. 9. 2. Cor. 15. b. non mentior, testimonium mihi
perhibente cõscientia mea [1] in Spi-
ritu sancto:] quoniam tristitia mihi
est magna, & continuus dolor cordi
meo. [2 a] Optabã] enim ego ipse ana-
thema esse à Christo pro fratribus
meis, qui sunt cognati mei secun-
dum carnẽ, qui sunt Israelitæ: quo-
rum adoptio est, [a] filiorum,] & glo-
ria, & testamentum, & legislatio &
obsequium, & promissa: quorum pa
tres ex quibus est Christus secundũ
carnem, qui est super omnia Deus
benedictus in secula. Amen. Nõ au-
tem quòd exciderit verbum Dei.

B Non enim omnes qui [a] ex circun-
cisiõe sunt] Israel, ij sunt Israelitæ:
neque qui semen sunt Abrahæ, om-
† Galat. 4. d Gene. 21. b nes filij*. † Sed [3] in] Isaac vocabitur
tibi semen: id est, non qui filij car-
nis, ij filij Dei: sed qui filij sunt pro-
missionis, æstimantur in semine.
† Gene. 12. g Promissionis enim verbum hoc est,
4† Secundum hoc tempus] veniam,

1. *Per spiritũ sanctum.*
2. *Optaui.*
4. *Optabam aliquãdo etiam persequens Christianos, non modò optarem. Scibam quòd ipse eram essent hæc omnia, sed postquàm cognoui veritatem, deseruit eos, quos saluos diligebam: & ipsi non conuertuntur. Hieron. ibidem.*

* *Abrahæ.*
3. *Per.*
4. *Tempore ipso.*

f. *Et quæ contrariantur, & quæ non consentiunt, Deus in bonum mutat. Chrysost. super 50. cap. Gen. Omnia inquit, etiam mala: significãs hæc quoque Deus conuertit in bona. Nam ad eorum qui gloriantur, gloriam conuertuntur. Oecumenius.*

f. *Quos præscitit, & prædestinauit, de bonis tantùm dicitur: cæteros verò nõ præscire, sed nescire dicitur Deus. Nouit enim Deus qui sunt eius. Non quòd aliquid possit illam naturam quæ vbique est, subterfugere: sed quia omne quod malũ est, stultitia eius, vel præscientia habetur indignum. Sedulius, ibidem.*

8. *Magnificauit.* Sao.

9. *Donabit?*

10. *Mori traditi mur.*

11. *Per.*

5. *Hæc sunt omnia quæ ad abdutionẽ nostrã à diabolo inferuntur: quæ idcirco memorat, vt omnia nobis fi ad mentem reuocent, confidentes de spe & auxilijs Christi, armati fide adaduersus hæc repugnemus. Ambros. ibidem.*

& erit Saræ filius. Nō solum autem illa, sed & Rebecca ex vno [5] concubitu habens Isaac patris nostri.] Cū enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali, vt secū dum electionē propositum Dei maneret: non ex operibus, sed ex vocante dictū est ei, †[b] quia maior seruiet minori, sicut scriptū est, † Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum? Absit. Moysi enim dicit, † Miserebor[6] cui misertus sum,] & misericordiam præstabo. cui miserebor. †[c] Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Dicit enim scriptura Pharaoni: † Quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te virtutem meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra. † Ergo cuius vult miseretur, & quem vult, indurat.[7] Dicis] itaque mihi: Quid adhuc quæritur? Voluntati eius quis [8] resistit?] O homo, tu quis es qui* respondeas Deo? † Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit: quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidē vas in honorem, aliud vero in [9] contumeliam?] Quòd si Deus volens ostendere iam, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum vt ostenderet diuitias gloriæ suæ [10] in] vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam? Quos & vocauit, nos, in solum ex

Genes. 25.

C

† Ibidem. † Malac. 1.a.

† Exod. 33.d

D

† De pœn. dist. 2. Si enim. † Exod. 9.d

† 45. distinct. De Iudæis.

† Isa. 45.a Ioel. 2.a Sap. 15.b

E

1. Conceperat, patre nostro Isaac.
b. Cupiens sacrificia sacrificiis Iudæorū explosis, sacrificium mandans offerri nomini eius, omnia nunc populus Christianus agens: qui per gratiam Iudæo & primatum & benedictionem abstulit. Prosper. de promiss. & prædict. parte 1. cap. 21.
6. Cuius misereor, (Et, misereboř cuius misertus fuero: & clemens ero cui clemens fuero 70. interp. Et, misereboř cui misereboř & propitiabor cui propitiatus fuero. Hebr. Exod. 33.d Vnde hæc defampta fuerunt.
c. Tale te ergo præbe bonis studiis, & pręgna fide, vt Deus aut misereatur, & vocet te sicut ecclesiam vocauit, dicens, Falsam factus sum quæ non bitis me, aperui iis qui me nō interrogabant. Ambros. de Abraham, lib. 2 cap. 10.
7. Dicis.
*8. Resistit? * Ex aduerso.*
9. Ignominiam?
10. Erga.

solum ex Iudæis, sed etiam ex gētibus: sicut in Hosee dicit: † [d] Vocabo non plebem meam, plebem meam: F & non dilectam, dilectam: & non misericordiam cōsecutam, misericordiam cōsecutā. † Et erit in loco, vbi dictū est eis: non plebs mea vos, ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem clamat pro Israel: † [e] Si fuerit numerus filiorū Israel tāquam arena maris, reliquiæ saluæ fient. Verbum enim cōsummans & abbreuiās G in æquitate: quia verbum breuiatū faciet dominus super terram. Et sicut prædixit Isaias. † nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuissemus. Quid ergo dicemus? Quòd gentes quæ nō sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam: iustitiam autem quæ ex fide est. Israel verò sectando legē iustitiæ: [11] in] legem iustitiæ nō peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderūt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: † Ecce pono in Sion lapidē offensionis & petram scandali, & omnis qui credit in eum, non confundetur.

† Hosee. 2.d 1. Pet. 2.d

† Hosee. 1.d

† Isa. 10.d

† Isa. 1.d

† Isa. 8.d & 28.a 1. Petr. 2.b

Iudæi diuinā ignorantes iustitiam (quæ ex fide est) à gratia Dei volentes excidērunt: nec propter legis & prophetarum notitiā recedunt excusabiles.

d. Hæc partim ex fine primi cap. Hos. & partim ex fine secundi, sed cōfusius, quàm hic afferuntur.
e. Hoc est, etiam si multitudo non crediderit, tamen pauci credent. Verbum enim in se consummatum atque abbreuiatū in sua Deus æquitate librauit, vt humilitate & incarnatione Christi eos saluos faceret qui in eum credere voluissent. Hiero. in 12. quæst. q. 10.

11. 16.

Caput X.

a. Obiurgatorius iudæor, sermonis benesuadentiæ præmittitur ab odio, sed à charitate & studio præcedente videantur obiurgationis verba.

Dicit autem, Desiderij admodum, & precor vt ipsi salui fiant. Oecum. ibid.

* Bona.

1. Israel.

b. Ignorare Dei iustitiam, & suã velle constituere, hoc est, ab inuicem gloriam expectare, & gloriã quæ a solo Deo est non requirere, hoc est fermentum Pharisæorum. August. de verbis domini. Serm. 45.

c. Et quomodo finis legis Christus, si non iustitiam eius iustificet? Qui enim fuerit iustificatus, hic & iustitiam operatus est. Irenæus lib. 4. cap. 6.

2. Qui.

d. Vocat fidei prædicandam esse, vt audiens credat, credens intelligat, & intelligens bonam opus perseuerantèr exerceant: quia nec opera sine fide, nec sola fides sine operibus iustificat. Prosper, de vita contempla. lib. 2. cap. 29.

A

FRatres,* voluntas quidem cordis mei & obsecratio ad Deum fit pro illis] in salutem. † Testimoniũ enim perhibeo illis quòd æmulationem ... quidẽ] Dei habent, sed non secundum scientiam. b Ignorãtes enim iustitiam Dei, & suã quærentes statuere, iustitiæ Dei nõ sunt subiecti. † Finis enim legis Christus, ad iustitiam omni credenti. † Moyses enim scripsit quoniam iustitiam quæ ex lege est, qui fecerit homo, viuet in ea. Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit: † Ne dixeris in corde tuo quis ascendet in cœlum? id est Christũ deducere: aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum à mortuis reuocare. Sed quid dicit ... scriptura?] Prope est verbum in ore tuo & in corde tuo. Hoc est verbum fidei, quod prædicamus: quia si confiteris in ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credideris quòd Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. † Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim scriptura, † Omnis qui credit in illũ, nõ cõfundetur. Non enim est distinctio Iudæi & Græci. Nã idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illũ. † Omnis enim quicunq;] inuocauerit nomen domini, saluus erit. d Quomodo ergo inuocabũt in quem nõ crediderũt? Aut quomodo credent ei quẽ non audierũt? Quomodo autẽ audient sine prædicãte?

† 15. q. 2. c. 1.

† De consec. dist. 4. Si quis autem.

† Leui. 18. d

† Deut. 30. d

Ibidem.

B

† De consec. dist. 4. Baptismũ vicem.

† De sacr. vnc. cap. 1. §

Quia vero.

† Isa. 28. d

† Ioel. 2. §

Act. 2. a

Act. 10. c & 24. b

† Quomodo verò prædicabunt nisi mittantur? sicut scriptũ est, † Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem euangelizantium bona. Sed nõ omnes obediunt Euangelio. Isaias enim dicit, † Domine, quis credidit auditui nostro? ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Sed dico, Nunquid nõ audierũt? Et quidem † in omnem terrã exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Sed dico f Nunquid Israel nõ cognouit? Primus Moyses dicit, † e ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam. Isaias autem audet & dicit, † Inuẽtus sum à non quærentibus me: palàm apparui iis qui me non interrogabant. g Ad] Israel autem dicit, † Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi.]

† De hæret. Excommunicamus. §.

† Deut. 32. c

† Isa. 65. a

† Ibidem.

e. Cum ergo gẽtes ad fidem accessisse viderentis, & adhuc venire, vos autẽ ipsos abiici, oportuit sanè etiã causam cognoscere. Magis autem vt venirent adèo manifesta ignorastis vaticinia. Oecum. ibid.

3. Aduersus.

Nec Deus omnes Iudæos, sicut nec tempore Eliæ, repulit irreparabiliter: vnde gloriantur Gentes contrà Iudæos diuina cognoscentes iudicia, humana ratione incomprehensibilia. XI.

a. Plebs ergo prædicta, plebi non repulsa, ibi sunt qui in Christo iustificati sunt: & quod de omni Israele dici videtur, in iis tantùm quos sibi gratiæ electio reliquos fecit, ostenditur: sicut sequentia Apostolici sermonis enarrant. Ambr. de vocat. gen. lib. 1. cap. 3

A

DIco ergo,a Nunquid Deus repulit populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Beniamin. Non repulit Deus plebem suam quam præscivit. An nescitis 3 in] Elia quid dicit scriptura: quemadmodũ interpellat

1. De.

*Dicens.

b. Omnes prophetæ illa tantùm dicebant, quæ illis fuisset à Domino revelata. Elias ergo hic hoc præter se alios qui Deum colerent, ignorauit. Hieronymus ibidem.

c. Hanc autem electionem non præcedentia in nobis meritorum sed electionem gratiæ demonstrat. Aug. de patientia, cap. 20.

* Dei.

* Si uerò ex operibus, iam nō est gratia. Alioquin opus iam non esset opus.

Deum aduersum Israel? † Domine, † 3. Reg. 19. d
Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderũt, [b] & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi diuinum responsum? † Reliqui mihi septem miliaviri, qui non curuauerunt genua [ante] Baal. Sic ergo & in hoc tẽpore [c] reliquiæ secundũ electionem gratiæ * saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioquin gratia iam non est gratia. † Ibidem.

* Quid ergo? Quod quærebat Israel hoc non est consecutus, electio autẽ consecuta est: cæteri vero excæcati sunt, sicut scriptum est: † Dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant, vsque in hodiernum diem. † Isa. 6. Matth. 13. Ioan. 12. Act. 28. † Psal. 68. d

B Et Dauid dicit] † Fiat mensa eorum corã ipsis in laqueum, & in captionem, & in scandalum, & in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua: Dico ergo, [d] Nunquid sic offenderũt vt caderẽt? Absit. Sed [a] illorũ delicto salus est] gentib [e]. vt illos æmulẽtur. Quòd si delictum eorum diuitiæ sunt mũdi, & diminutio eorum diuitiæ gentium, quãto magis plenitudo eorũ? Vobis enim dico gentibus, Quamdiu quidem ego sum gentiũ Apostolus, ministerium meum [3] honorificabo,]si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, & saluos faciam aliquos ex illis. Si enim amissio eorum,

d. Siquidem Iudæi ita impegerunt vt & caderent & in eorum: & nec sibi, nec aliis aliquid emendi causa fecerunt: Deus autem lapsu illorum & ad gentium salutem vsus est, & ad ipsorũ correctionem à lapsu. Itaque non sic impegerunt, Deo hæc disponente, vt caderẽt: sed impegerunt vt resurgerentur. Oecumenius ibidem.

a. Per lapsum illorum salus contigit.

3. Glorificabo.

rum, reconciliatio est mundi: quæ assumptio nisi vita ex mortuis? Quòd si [f] delibatio] sancta est: & [g] massa.] Et si radix sancta, & rami. Quòd si aliqui ex ramis fracti sunt, [e] tu autẽ cũ oleaster esses, insertus es in illis: & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es, [6] noli gloriari] aduersus ramos. Quòd si gloriaris, non tu radicẽ portas, sed radix te. [7] Dicis] ergo, Fracti sunt rami vt ego inserar. Bene, propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas. Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne fortè nec tibi parcat. Vide ergo bonitatẽ & seueritatẽ Dei. In eos quidẽ qui ceciderũt seueritatem, in te autem bonitatẽ Dei, si permanseris in bonitate. Alioquin & tu excideris. Sed & illi, si non permanserint in incredulitate inserẽtur. Potens est enim Deus iterũ inserere illos. Nam & si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonã oliuam, quanto magis ij qui* secundum naturam inserentur suæ oliuæ? Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc (vt non sitis vobismetipsis [8] sapientes:]) quia [f] cæcitas ex parte [9] contigit] in Israel, donec plenitudo gẽtium intraret: & sic omnis Israel saluus fieret, sicut scriptũ est. † Veniet ex Sion, qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob. Et hoc illis à me testamentum, cùm abstulero

† Isa. 59. d

D

4. Decima, vel primitiæ.

5. Vel fermentum.

6. Hic autẽ & May sen Æthiopissam accipiebat uxorem, quam ipse Israelitidem fecit præsentibus quoniam oleaster inseritur in oliuam, & participans pinguedinis eius erat. Vnde per nuptias Moysi nuptiæ verbi significantur & per Æthiopissam omnium ex quo ex gentibus est ecclesia manifestabatur. Cui qui detrahunt, & inuidunt & decidunt ea, non erunt mundi. Irenæus lib. 4. cap. 37

6. Ne gloriere.

7. Dicet.

* Sunt.

8. Superbi.

f. Sed quia mysterium operabat impleri, vt cæcitate Dei omnia in incredulitate, id est, redargutione atque conuincendo (cum enim duo contenduntur, & vnus superior fit, dicitur, cæcitus ille alterũ) ideo per suam misericordiam, vt subditus fieret Deo multus, regressus quidã in hæreditatem, sed celeri errori traditus est, vt Deum nõ crederet occultorum esse præscium. Ambr. de interpel. libr. 3.

g. Massa.

cap. 6. 9. Contigit.

ff iiij

10. Insentabilia. g. Nam & imperio eius omnia, vt ex ipso sint: & verbo eius dicta, vt per ipsum sint: & in iudicio eius recedant vniuersa, vt dum in ipso expectat liberatæ corruptione depositæ, in ipsum vindicatæ esse vocentur. Tertul. de trinit. * Homer, &

ro peccata eorum. Secundum Euã- D
gelium quidem inimici propter vos
secundum electionem autem cha-
rissimi propter patres. † Sine pœni- † De consecr. distin. 4. Sine pœni.
tentia enim sunt dona & vocatio
Dei. Sicut enim aliquando & vos nõ
credidistis Deo, nunc autem miseri-
cordiam cõsecuti estis propter in-
credulitatem illorum: ita & isti nũc
non crediderunt in vestram miseri-
cordiam: vt & ipsi misericordiam † De pœnit. dist. 3. Terram.
cõsequantur. † Cõclusit enim Deus
omnia in incredulitate: vt omnium
misereatur. † O altitudo diuitiarum † Sap. 17.a
sapientiæ & scientiæ Dei, quàm [10] in-
comprehẽsibilia] sunt iudicia eius,
& inuestigabiles viæ eius. † Quis e- † Sap. 9.a Isa. 40.d 1. Cor. 2.d
nim cognouit sensum domini, aut
quis consiliarius eius fuit? Aut quis
prior dedit illi, & retribuetur ei?
[g] Quoniam ex ipso, & per ipsum, &
in ipso sunt omnia: ipsi* gloria in se-
cula seculorum, Amen.

Homo ex gratia ad Deum se habet, anima & corpore ex corporis mystici ad naturale & partes eius similitudine, donis eius sine vindicta fruendo.

Caput XII.

a. Concedit quidem Deus nuptias, concedit bigamiam, sed non qui corpora nostra debemus exhibere hostiam viuã, sanctam, placentem deo, rationabile obsequium nostrũ: non quid cõcedat Deus, sed quid velit, cõsideremus. Hier. contra Iouinia. lib. 1. 2. Rationabile cultum.

OBsecro itaque vos fratres per A †Philip. 4.d
misericordiam Dei, [a] vt exhi-
beatis corpora vestra hostiam vi-
uentem, sanctam, Deo placentem:
[1] rationabile obsequium] vestrum.
Et nolite conformari huic seculo: †Ephes. 5.a 1. Thes. 4.a
sed reformamini in nouitate sensus
vestri, vt probetis quæ sit voluntas
Dei

† De pœnit. dist. 3. cap. 1. lib. 6 Dist. 43. cap. Sit. editor.

Dei [2] bona, & beneplacens, & perfe- 2. Quid bonũ, quid accipimus, & quid perfectum.
cta.] [b] Dico enim per gratiam quæ b. Paulus Apostolus hãc ipsam fidem secundum mensurã dari pro arbitrio largitoris ita prædicat. Dico enim per gratiam, &c. Amb. de vocat. gentium lib. 1. cap. 8.
data est mihi, omnibus qui sunt in-
B
ter vos: † non plus [3] sapere] quàm
† 1. Cor. 12. b Ephe. 4. a † Distin. 86. Singula. De sum. trin. & Damasc.
oportet sapere: sed saperead sobrie-
tatẽ, † & vnicuiq; sicut Deus diuisit
mensuram fidei. † Sicut enim in vno
corpore multa mẽbra habemus, o
mnia autẽ membra nõ eundẽ actum
habere: [c] ita multi vnum corpus su-
mus in Christo, singuli autem alter
alterius mẽbra: habẽtes donationes
secundum gratiam quæ data est no-
bis, differẽtes. Siue prophetiam, se-
cundum rationẽ fidei, siue ministe-
rium, † in ministrando,] Siue qui do-
ceat, in doctrina. Qui exhortatur, [5] in
exhortando.] Qui tribuit, in simpli-
C
citate. Qui præest, in solicitudine.
† Amos. 5. d Ephe. 4. e † 1. Petr. 1. e † 1. Petr. 5. b Heb. 13. a Matth. 5. a
Qui miseretur, [6] in hilaritate. Dilectio
sine simulatione. † Odientes malum
adhærẽtes bono. † Charitatẽ frater-
nitatis inuicẽ diligẽtes, honore in-
uicem præuenientes. † Solicitudine
nõ pigri, spiritu feruentes, domino
seruiẽtes. Spe gaudẽtes, in tribula-
tione patientes, orationi instantes.
† 73. dist. Iumentum. † 14. q. 3. Certum est. Cum ergo. Cum sanctis. † 23. q. 2. q. 1
necessitatibus sanctorũ cõmunicã-
tes, hospitalitatẽ sectãtes. † Benedi-
cite persequẽtibus vos. Benedicite,
& nolite maledicere. Gaudete cum
gaudẽtibus, [d] flete eũ flẽtibus. [6] Id-
ipsum inuicẽ] sentiẽtes. Nõ alta sa-
piẽtes: sed humilibus cõsentientes.
Nolite esse [7] prudẽtes] apud vosmet
ipsos. † Nulli malũ pro malo redden-

c. Idem alij in alios. 7. Superbi.

b. Paulus Apostolus hãc ipsam fidem secundum mensurã dari pro arbitrio largitoris ita prædicat. Dico enim per gratiam, &c. Amb. de vocat. gentium lib. 1. cap. 8.

3. Si placere, & infra.

c. Quãdo ergo iuncta capiti nostri vnius Filij, fidei inuicem membra, cur de concordia ipsum abscindis? quid erubescis de fratre? Quadamodum enim ille vnum membrũ est, ita & tu vnus illius. Est autem & ob hanc rem multa honoris æqualitas. Chrysost. ibidem homil. 21.

4. In administratione.

5. In exhortatione.

d. In calamitatibus enim cum proximo dolere, multam nobis apud Deum fiduciã præbet. Maxeuitiam enim societas grauem tristitiæ vehementiam auferre cõsueuit. Sicut enim in onere, si quis ponderis partem susceperit, sibi fortè satis non leuauerit: ita & in omnibus aliis. Chrysost. ad populum Antioch. hom. 67.

tes, prouidentes bona non tantùm coram Deo sed etiam coram omnibus hominib⁹. † Si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. † Non vosmetipsos defendentes charissimi: sed date locum iræ. Scriptum est enim, † Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus. † Sed etsi esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. Hoc enim faciés carbones ignis congeres super caput eius. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.

† 1.q.3.ca.5 † 2.Cor.8.d Eccle.28.a † Heb.12.e † 11.q.3 Ita sæpe.

† Deut.32.d Heb.10.d † Prou.25.b

Homo ad superiores, subiectione: ad omnes, dilectione: ad se, morum se habeat honestate. XIII.

A

O †Mnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autē sunt à Deo, ordinata sunt. Itaq; qui resistit. Qui autem resistūt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Nam principes nō sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatē? Bonū fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonū. B Si autē malū feceris, time. non enim sine causa gladium portat. Dei enī minister est. vindex in

† 1.q.1.Magnum Sap.6.a 22.q.1. Monet ita 23.q.5. Prodest. 1.Pet.5.a 25.q.1. Quid culpe

1. Existunt potestates, à Deo ordinatæ sunt.

a. Mnis anima potestatibus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autē sunt à Deo, ordinata sunt. Itaq; qui resistit. Qui autem resistūt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Nam principes nō sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatē? Bonū fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonū. b Si autē malū feceris, time. non enim sine causa gladium portat. Dei enī minister est. c vindex in

b. Vt uniuersæ potestates etiam per popolos, sicut legimus: quia sæpe alienigenis Dei iussu seruiendi, propter diuinæ maiestatis offensam subiecti sunt populis Iudæorum.

Ambr. de Cain & Abel, lib. 1. cap. 4.

c. Propter hoc & quæcunque iuste & iniuste gesta sunt, impiè contra legem Dei iudicio, ad ipsi magistratus indumentum iustitiæ leges habentes, legitime fecerint, de his non interrogabuntur; neque Quæcunque autem ad euersionem iuste iniquè & more tyrannico exercuerint, in his & peribunt omnes æqualiter perueniente, & in nulle deficiente.

Cap. XIIII.

iram ei qui malum agit. Ideóque [2] necessitate] subditi estote: non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim & tributa

2. Necessitate.

† Mat. 22.d præstatis. Ministri enim dei sunt: in hoc ipsum seruientes † Reddite ergo omnibus debita: Cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorē, honorem. Nemini quicquam debeatis nisi vt inuicem diligatis. † Qui enim diligit proximum, legem impleuit.

† 1.Ioan.3.a

C

† Exo.20.c Leuit.19.d Deut.5.b †Nam, non adulterabis, non occides non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur. † diliges proximū tuum sicut teipsum. Dilectio proximi, malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio. Et hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere. Nunc enim propior

† Galat.5.c Matt.22.c Luc.10.d Marc.12.c Rom.13.b

D

est nostra salus quàm cùm credidimus. d Nox præcessit, dies autē [3] appropinquauit] Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis: † sic vt in die honestè ambulemus. † Non in comessationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis, non in contentione & æmulatione, sed induimini dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideriis.

† 44.dist.c.1. Luc.22.f Galat.5.a 2.Pet.2.b Decausa.dist. 3.cap.Non me diuitiæ.

d. Synagoga, nox est, dies, ecclesia est. unde & Paulus dicit, Nox præcessit, dies autē appropinquauit. Bona lux quæ perfidiæ caliginem, & dei diē fecit. Ambr. de virginib. lib. 3.

3. Appropinquabit

4. Sicut, vel, tanquam.

Perfectus in sile, imperfectorum vitet offendiculum, quo ad falsa iudicia & scandala circa mundi vel immunda.

Cap. XIIII.

a. Infirmum esse dicit, qui propterea quòd Iudæi prohibiti sunt, timet edere. Hæc ergo remittit iudicio suo, ne scandalum patiatur à charitate quæ quasi mater est animarũ, recedat cum mentis perturbatione: cum Christiani pacifici debeãt esse & quieti. Ambr. ibidem.

1. Ad diiudicationes disceptationum.

2. Olera manducat.

b. Recte festa ecclesiæ colunt, qui se ecclesiæ filios esse recognoscunt. August. Serm. 253. de tempore.

c Idem,

* Et qui non sapit diem, domino nõ sapit.

c. Cùm autem humano arbitrio viter controuersiam fieri, quanto magis diuinitus fidebat quosdam castigatores, & interdictores vitiis incusare, qui ex fastidio, nõ qui ex officio abstinerent: probare vere, qui in hoc rem, non qui in conuictum crederis. Et si claues macelli tibi tradidit permittens esui omnia ad conflictandum idolaibytorum exceptionem, non tamen in macello vegnum Dei inclusit. Nec enim, inquit, esus aut potus est regnum Dei: & esca nos Deo non commendat: non vt de arida dilium putes, sed potius de vnita & actuarata. Tertull. de ieiunio contra Psychicos.

* Et resurrexit.

[a]Infirmum autem in fide assumite: non [1]in disceptationibus cogitationum.] Alius enim credit manducare se omnia. Qui autẽ infirmus est, [2]olus manducet.] Is qui manducat, non manducantem nõ spernat: & qui non manducat, manducãtem nõ iudicet. Deus enim illum assumpsit. † Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? domino suo stat aut cadit. Stabit autem: Potens est enim Deus statuere illum. [b]Nam alius iudicat diem inter diem, alius autem * iudicat omnem diem. † Vnusquisque in suo sensu abundet. Qui sapit diem, domino sapit: *[c] & qui manducat, domino manducat. Gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, domino non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim nostrum sibi viuit, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino viuimus: siue morimur, domino morimur. Siue ergo viuimus, siue morimur: domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit: *vt viuorum & mortuorum dominetur. † Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? † Omnes enim stabimus ante tribunal dei. Scriptũ est enim, † Viuo ego, dicit dominus, quoniam mihi flectetur omne genu: & omnis lingua confitebitur deo. Itaque vnusquisque nostrum pro se rationem reddet deo. Non ergo amplius [3] inuicem] iudicemus. Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum. Scio, & confido in domino Iesu, quia nihil commune per ipsum: nisi ei qui existimat quid cõmune esse illi commune est. Si enim propter cibum frater tuus contristatur: iam non secundum charitatem ambulas. † [d] Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum [4] nostrum.] Non est enim regnum dei esca & potus: sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. Qui enim in hoc seruit Christo, placet deo, & probatus est hominibus. Itaque quæ pacis sunt sectemur: & quæ ædificationis sunt, in inuicem custodiamus. [e] Noli propter escã destruere] opus dei. † Omnia quidem sunt munda: sed malum est homini qui per offendiculum manducat. † Bonum est non manducare carnem & non bibere vinum, neque * in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur. Tu fidem* habes penes temetipsum, habe coram deo. Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit, si manducauerit damnatus est: quia [c] non * ex fide. † Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

† Isa. 45. 2. 9. 1. Mat. 7. Deus enim potens est. 23. 9. 1. reg. 1. 4. 4. reg. Si non ex fide meritè. 30. quæst. 5. Nemini. † 76. distinct. Vinum.

† Isa. 45. 2.

† De penitentia & remiss. Cum ex eo

† 1. Cor. 2. d

† Tit. 1. d

† Dist. 35. Episcopus.

† 1. 9. 1. Nunquam. 21. 9. 1. Omnes. De pœnit. dist. 3. Sacerdotes. De consecrat. dist. 1. Omnes.

3. Alius aliumq.

d. Bonum est in cibo cum gratiarũ actione sumere quicquid deus edendum præcepit. Abstinere autem ab aliquibus, non quasi à malis, sed quasi non necessarijs nũc est malum. Moderari verò carnium vsum pro necessitate & tempore: proprie Christianũ est. Et paulò post, Sacræ virginitati nuptias cæquare, aut pro amore castigandi corporis abstinentibus à vino vel carnibus nil credere meritũ ac crescere rectum hoc Christianis, sed leuitani est. Aug. de definitionibus verborum fidei.

4. Vestrum

5. Ne propter cibum destruas.

* Quicquam.

* Quam.

e. Non ex fide quæ per charitatem operatur. Quicquid ergo aliam destruit, ex fide non est, & id circo peccatum. Hieronym. ibid.

* Manducet.

Maiores minorum tolerent infirmitates exemplo Christi Iudæos & gentes suscipientis. Paulus tandem se excusat circa præsumptionem suam Romanos arguendo, & eos tarde visitando. Cap. xv.

A

Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere.]& non nobis placere. Vnusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem. Etenim Christus non sibi placuit: sed sicut scriptum est, † Improperia improperantium tibi, ceciderunt super me. [b] Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt per patientiam & consolationem scripturarum, spem habeamus. Deus autem patientiæ & solatij, † det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum: vt vnanimes, vno ore honorificetis deum

B

& patrem domini nostri Iesu Christi. Propter quod suscipite inuicem: sicut & Christus suscepit vos in honorem dei. Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis propter veritatem dei ad confirmãdas promissiones patrum: gentes autem super misericordia honorare deum, sicut scriptum est, † Propterea confitebor tibi in gentibus domine & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit, Lætamini gẽtes cum plebe eius. Et iterum, † Laudate omnes gentes dominum, & magnificate eum omnes populi. Et rursus Isaias

C

ait,

a. Si portare vel sustinere & curare, seu eadem id quod seruitus est, Languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, non quod in se hæc ille susceperit, sed quæ ex his quibus hæc erant, curauerit: etiam hoc in loco pœnitentiæ modus, & ratio commendat, per quam rationem qui infirmi esse sunt, à valentioribus adhibita diligentia curabuntur. Basilius, Regulæ breuiores interrogatione. 277.

1. Infirmitates imprudentium portare. b. Si quis ad nostrã admonitionem vel doctrinam de omnibus disserit, attendamus sicut conuenit attendere. Suorum quisque vulnerum remedia ex diuinis scripturis eligat: & si non totam curat, partem saltem hodie, partem cras, deinde totam ablue. Quin & de pœnitentia, de confessione, & de eleemosyna, & de iustitia, & de continentia, & de omnibus inuenies multa exempla. Chrysostom. in 13. cap. Act. Apostol.

† Isa. 65. d

† 2. Cor. 1. d

† 2. Reg. 22. d Psal. 17. f Deut. 32. f † Psal. 116. d

† Isa. 11. a

ait, † Erit radix Ieſſe, & qui exurget regere gentes, in eum gentes sperabunt. Deus autem spei repleat vos omni gaudio & pace in credendo: vt abundetis in spe & virtute spiritus sancti. Certus sum autẽ fratres mei, & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis [2] dilectione,] repleti omni scientia, itavt possitis alterutrum monere. Audacius autem scripsi vobis fratres ex parte, tanquam in memoriam vos reducens. propter gratiam quæ data est mihi à deo, vt sim minister Christi Iesu in gentibus, [3] sanctificans] Euangelium dei: vt fiat oblatio gentium accepta & sanctificata [4] in spiritu sancto.] Habeo igitur [c] gloriam [5] in Christo Iesu ad

D

deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non [6] efficit] Christus in obedientiam gentium, verbo & factis in virtute signorum & prodigiorum, in virtute spiritus sancti: ita vt ab Ierusalem per circuitum vsque ad Illyricum repleuerim Euangelium Christi. Sic autem

E

prædicaui Euangelium hoc, non vbi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem: sed sicut scriptum est: † quorum non est annuntiatum de eo videbunt: & qui non audierunt de eo, intelligent. Propter quod & impediebar plurimùm venire ad vos: [d] & prohibitus sum vsque adhuc. Nunc verò vlterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem

† Isa. 52. d

2. Bonitate.

3. Administrãs.

4. Per spiritum sanctum.

c. Quid ergo, Tibine decedit si Gentium oblatio fiat? Vide, inquit, & gloriare quidem de his quæ in illis operatus sum. Gloriatio verò mea non est in me, hoc est, in viribus & potentia mea sed in Christo Iesu. Etenim si quid dixero, aut gloriatus fuero, nihil aliud audebo dicere quàm ea quæ per me Christus effecit. Oecum. ibidem.

5. Effecit.

6. Hæc præposita ex cap. 1. superiori alio ea est per quendam glossatorem.

autem habens veniendi ad vos ex multis iam ☞ præcedentibus] annis. † cùm in Hispaniam proficisci cœpero,]spero quòd præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero. Nunc igitur proficiscor in Ierusalem ministrare [c] sanctis. Probauerunt enim Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Ierusalem. Placuit enim eis: & debitores sunt eorum. † Nam si spiritalium eorum participes facti sunt gentiles, debent & in carnalibus ministrare eis. Hoc igitur cùm consummauero, & asignauero eis fructum hunc, per vos proficiscar in Hispaniam. [f] Scio autem quoniam veniēs ad vos in abundantiam benedictionis* Christi veniam. Obsecro ergo vos fratres per dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti spiritus vt adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad deum, vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa, & obsequij mei oblatio accepta fiat in Ierusalem sanctis vt veniam ad vos in gaudio per voluntatē dei, & refrigerer vobiscum. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis, Amen.

† 22.§.30 Infra.

† 1.Cor.9.11

6. Vt ß proficiscar in Hispaniam, veniam ad vos.

c. Sancti erant in Ierusalem qui omnibus fuis distractis, & ante pedes apostolorum depositis: ea visioni, contemplationi, ac doctrinæ vacabant. Sedulius ibid.

f. Scions Apostolus quoniam propter prædicationē Christi Romam visitus ducendus erat, in abundantia benedictionis prædicat se esse venturum. Vel certè quoniam ßi constans erat, nihilo minus ße habere gratiam ab aliis apostolis. Hieron. ibid.

* Euangelij.

Commendat apostolus quosdam Romanorum ob quasdam eorum excellentias nominatim salutandos: quosdam verò vitandos hortatur. xvi.

Com-

A Commendo autem vobis [a] Phoben sororem nostram, quæ est in ministerio ecclesiæ, quæ est in Cenchreis: vt eam suscipiatis in [b] domino dignè sanctis:] & assistatis ei in quocunque negotio vestri indiguerit. Etenim ipsa quoque astitit multis & mihi ipsi. † Salutate [b] Priscam & Aquilam adiutores meos in Christo Iesu: (qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt, quibus nō solus ego gratias ago, sed & cunctæ Ecclesiæ gentiū:) & domesticam Ecclesiam eorū. Salutate [2] Ephenetum]dilectum mihi: qui est primitiuus ☞ Ecclesiæ [3] Asiæ] in Christo Iesu. [c] Salutate Mariam, quæ multum laborauit † in vobis.] Salutate Andronicum & [5] Iuliam] cognatos & concaptiuos meos, qui sunt nobiles [6] in Apostolis,] qui & ante me fuerunt in Christo. Salutate [7] Ampliatum]dilectissimum mihi in domino. Salutate Vrbanum adiutorem nostrum in Christo Iesu, & Stachim dilectum meū. Salutate Apellem probū in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcisi domo, qui sunt in domino. Salutate Triphenā & Triphosam, quæ laborant in domino. Salutate Persidam charissimam, quæ multùm laborauit in domino. Salutate Rufum electū in domino, & matrē eius & meam. Salutate Asyncretum, Phlegontam, Het-

† Act. 18. a. 5

a. Vide quantum illam honoret. Nam illam & ante reliquos omnes commemorat, & sororem vocat. Non est autem medici momenti, Pauli sororem vocari. Dignitatem quæ adiicit, ministrem illam vocans. Chrysost. ibidem.

b. Hi ex Iudæis fuerunt, qui credentes facti sunt socij laborū Apostoli, quia velle credidérant: vt etiam ipsi exhortarentur cæteros ad ßdem vestram. Ambr. ibidem.

c. Docet etiā in hoc feminas debere pro ecclesiæ dei laborare. Nam & laborant cum docent adolescentulas sobrias esse, diligere viros suos, filios enutrire: pudicas esse, castas: domum bene regere, benignas, sub ßtis viris suis: hospitio recipere, sanctorum pedes lauare. Sedu. ibidem.

1. Cenchreis.
2. Ephenetum.
3. Achaiæ.
4. In nobis vel, erga nos.
5. Iuntam.
6. Inter apostolos.
7. Amplíatum.

8. Hermen.
9. Olympam.
d. Ex hoc loco trahere quidam parauerunt vtandu traditiones humanas aduersus quas sacri iussisse dicuntur. Imprimis Hieronymus. Traditiones, inquit, ecclesiasticæ, præsertim quæ fidei non officiant, ita obseruandæ sunt vt à maioribus sunt traditæ. Nec aliorum vt priscorum consuetudines aliorum contrarias moueri sunt subuertendæ. Hieronym. ad Lucinium Bubienum. Item Augustin. ad Ianuarium, Si quid per orbem frequentat ecclesia, an id faciendum sit, disputare iam sero ridentissimæ insaniæ est. Idem ibidem.
10. In omnem locum.
11. Tertius ecclesiæ.
12. Aerarius quæstor.
e. Mysterium de vocatione vniuersarum Gentium in lege diu fuerat occultum, quod nunc per Euangelium euidenter patefactum est. euangelium in Christo per testimonia prophetarum. Quia quæcunque de gentibus multa ante dixisset; tamen quomodo & in Christo

mam. Patrobi, [8] Hermam:] qui C
cum eis sunt, fratres. Salutate Philologum & Iuliam. Nereum & Sororem eius, & [9] Olimpiadem:] & omnes qui cum eis sunt, sanctos. Salutate inuicem in osculo sancto. Salutant vos omnes ecclesiæ Christi.
d Rogo autem vos fratres vt obseruetis eos qui dissensiones & offendicula præter doctrinam, quam vos didicistis faciunt: & declinate ab illis. † Huiusce modi enim Christo † Philip. 3.
domino nostro non seruiunt, sed suo ventri: & per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium: vestra enim obedientia [10] in omni loco] diuulgata est. Gaudeo igitur in vobis, sed volo vos sapientes esse in bono, & simplices in malo. Deus autem pacis conteret Sathanam sub pedibus vestris velociter. Gratia domini nostri Iesu † Act. 16.
Christi vobiscum. † Salutat vos Timotheus adiutor meus: & Lucius, & Iason & Sosipater cognati mei. Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam hanc in domino. Salutat D
vos Caius hospes meus, & [11] vniuersa ecclesia.] Salutat vos Erastus [12] archarius ciuitatis,] & Quartus frater Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis amen.
Ei autem qui potens est vos confirmare iuxta Euangelium meum, & prædicationem Iesu Christi secundum relationem [e] mysterij temporibus æternis taciti (quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum secundum præceptum æterni dei ad obeditionem fidei) in cunctis gentibus cogniti, soli sapienti deo per Iesum Christum, cui ☞ honor &] gloria in secula ☞ seculorum] amen. *

sio vnum sentent & Iudæi, nemo tam aperte coguouerat. Hieron. ibid.
* Ad Romanes missa fuit & Corinthio per Phœben ministram Cenchreensis ecclesiæ.

INCIPIT PROLOGVS IN Epistolam beati Pauli ad Corinthios.

Corinthij sunt Achaici, & ij similiter ab apostolo audierunt verbum veritatis, & subuersi sunt multipharie à falsis Apostolis. Quidam à philosophiæ verbosa eloquentia, alij secta legis Iudaicæ inducti sunt. Hos reuocat Apostolus ad veram fidem, & euangelicam sapientiam, scribens eis ab Epheso per Timotheum, discipulum suum.

INCIPIT EPIstola ad Corinthios prima.

Corinthiorum sectas ex baptismo & doctrina incipiens Apostolus, ad Christi gloriam & Christianæ electionem illos hortatur. Cap. 1.

a. Vt enim iudices huius seculi, qui nō billeria esse videntur, ex regibus quibus seruiunt, & ex dignitate qua iactume sciunt, verbala sæpiè curuta & Apostolum grandem inter Christianos sibi vendicet dignitatem, Apostolum se Christi titulo præuenuit: vt & ipsa lectorum nomia authoritate terreret, indicans omnes qui in Christo credebant debere sibi esse subiectos. Sedulius ibidem.

1. Per Christum Iesum, & infrà.

b. Monet vt ab orationibus semper incipiamus, & ante omnia deo gratias agamus: cui nihil gratius, nihil accepti us est quam & sibi & alij gratum esse beneficiorum. Quamobrem in omni fere epistola hoc vtitur principio. Chrys. ibidem.

2. Ac, & infrà.

PAulus vocatus [a] Apostolus Iesu Christi, per voluntatem Dei, & posthenes frater Eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi, & ſanctificatis [1] in Chriſto Ieſu]vocatis ſanctis: cum omnibus qui inuocant nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti in omni loco ipſorum & noſtro. Gratia vobis & pax à deo patre noſtro: & domino Ieſu Chriſto. [b] † Gratias ago deo meo ſemper pro vobis [2] in] gratia Dei quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu, quia in omnibus diuites facti eſtis in illo, in omni verbo & in omni ſcientia, (Sicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis) ita vt nihil vobis deſit in vlla gratia, expectantibus reuelationem Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui & confirmabit vos vſque in finem ſine crimine, in die [c] aduentus] domini noſtri Ieſu Chriſti. † Fidelis deus: per quem vocati eſtis in ſocietatem filij eius Ieſu Chriſti domini noſtri. Obſecro autem vos fratres, per nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, vt idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata. [c] † Sitis autem [3] perfecti in eodem ſenſu, & in eadem ſcientia.] Significatum eſt enim mihi de vobis fratres mei, † ab iis qui ſunt] Chloes, quia contentiones ſunt inter vos. Hoc autem dico, quod vnuſquiſque veſtrum dicit, † Ego quidem ſum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ, ego autem Chriſti. * Diuiſus eſt Chriſtus? Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis? aut in nomine † Pauli baptizati eſtis? Gratias ago deo meo quòd neminem veſtrum baptizaui, niſi Criſpum & Caium: ne quis dicat, quòd in nomine meo [5] baptizati eſtis.] Baptizaui autem & Stephanæ domum, cæterum neſcio ſi quem alium veſtrum baptizauerim. Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed euangelizare, † non in ſapientia verbi, vt non euacuetur crux Chriſti. Verbum enim crucis, pereuntibus quidem, ſtultitia eſt: [6] iis autem qui ſalui fiunt, id eſt nobis,] dei virtus eſt. Scriptum eſt enim, † Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. [d] † Vbi ſapiens? vbi Scriba? vbi inquiſitor huius ſeculi? Nónne ſtultam fecit deus ſapientiam huius mundi? Nam quia in dei ſapientia non cognouit mundus per ſapientiam deum: placuit deo per ſtultitiam prædicationis, ſaluos fa-

† Rom. 15. 5.

c. Hoc eſt, & ſermonibus, & operibus, & ſententia, & ſenſu ſitis conformes.

Et ne inficias eant, teſtis eos producit qui tunc Chloæ erant. nam eſſe manifeſtum, inquit, ſibi peccatum veſtrum, fratres tamen mei eſtis. Oecume. ibid.

† 25. diſt. c. Nunquid.

† Act. 15. c.

3. Eadem mente & eadem ſententia.

4. A familiaribus.

5. Baptizauerim.

† 2. Par. 1. c. Iſa. 2. a.

6. Nobis autem qui ſaluamur.

† Iſa. 19. c. Abd. 1. c. † Iſa. 33. a.

d. Ruſticus noſter cum hæc inſereret, inuenit quod philoſophus ignorauit. Ambr. de fide, lib. 1. cap. 2.

cere credentes. Quoniam & Iudæi
signa petunt, & Græci sapientiam D
quærunt: Nos autem prædicamus
Christum crucifixum: [c] Iudæis quidem scandalum, [7] gentibus] autem
stultitiam, ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis [f] † Christum dei
virtutem, & dei sapientiam. Quia
quod stultum est dei, sapientius est
hominibus: & quod infirmum est
dei, fortius est hominibus. [g] † Videte] enim vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi elegit deus, vt confundat sapientes: & infirma mundi
elegit deus, vt confundat fortia:
& ignobilia mundi & contemptibilia elegit deus, & ea quæ [9] non sunt]
vt ea quæ sunt destrueret vt non glorietur omnis caro in conspectu eius.
Ex ipso autem vos estis in Christo
Iesu, qui factus est nobis sapientia à
deo & iustitia & sanctificatio & redemptio: vt quemadmodum scriptum est: † qui gloriatur, in domino
glorietur.

† Dist. 38. Si inuenio.

† De pœnit. cap. penult.

c. Nunquid ipsis Christus virtus qui bus scandalum, aut ipsis sapientia qui bus stultitia? Sed quoniam quidã ex eisdem insipiebantur fide, quidam autem sua impietate abdicabantur, vnã credentium & non credentium genus sub vocatorum appellatione differens: ne quos à fide ignis cabat alienos, eos quãuis audissent euangelium, ostendet vocationis extraneos. Amb. de voca. gen. lib. 2. cap. 3.

7. Græcis.

f. Ergo ipse Christus dei virtus, quia virtus de sempiterna, sempiternus igitur & Christus. Ambr. de fide, lib. 1. ca. 5.

8. Videtis.

9. Contempta suat.

Christianæ doctrinæ congruum modum secutus Paulus, fucum vitat & elegantiam: sapientiam verò cæteras præcellentem inter perfectos illius capaces loquitur.

Cap. II.

Et

A ET ego cùm venissem ad vos fratres, [a] veni nõ in sublimitate sermonis, aut sapientiæ annuntians vo
bis testimonium Christi. Non enim
iudicaui me scire aliquid inter vos,
† 1.Cor.18. 4. Reg.2.c nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. † Et ego in infirmitate & timore & tremore multo fui apud vos
† 1.Cor.2. c & sermo meus, & prædicatio mea† non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spi
B ritus & [1] virtutis] vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute dei. [b] Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam, verò non huius seculi, neque princi
pum huius seculi, qui destruuntur: [c]
sed loquimur dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quã prædestinauit deus ante secula in gloriam nostram, quam nemo princi
pum huius seculi cognouit. [d] Si enim
† Isa.64.b C cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Sed sicut scriptum est, † quod oculus non vidit,
nec auris audiuit, nec in cor homi
nis [2] ascendit] quæ præparauit deus
iis qui diligunt illum. Nobis autem reuelauit deus per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur,
etiam profunda dei. Quis enim ho
minum scit quæ sunt hominis, nisi
spiritus hominis qui in ipso est? Ita
& quæ dei sunt, nemo cognouit nisi
spiritus dei. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed

a. Non igitur in verborum splendore, sed in operum virtute rectam prædicandi fidem ponit: non vocibus delectetur populi acclamantis sibi, sed fletibus: nec plausum à populo sibi deat expectare, sed gemitum. Prosper.

1. Potestatis.

b. Quos autem perfectos voluerit hoc loco intelligi, subiecit atque ait, Qui per habitum exercitatos habent sensus ad separandum bonum à malo. Aug. super Ioã. Tract. 98

c. Vbi mysterii professionis exprimitur, non vtique generationis æternæ series declaratur. Amb. de fide, lib. 3. cap. 3.

d. Si cognouissent &c. Diuisces & diuisi quòd à vince tanta gentibus fuerunt essit salus, nequaquã ad hoc permissum vt cum crucifigerent, eligentes potiùs ianitia tabescere, quam vt gentes salua fierent, & ipsi electiui illæ eorum loco subsisterent. Oecu. ibi.

2. Ascenderunt.

spiritum qui ex deo est, vt sciamus
quæ à deo donata sunt nobis: †quæ †1. Per. 2.
& loquimur, non in doctis humanæ
sapientiæ verbis, sed in doctrina spi-
ritus*, spiritalibus spiritalia com- D
parantes. †Animalis autē homo nō †De cons. D.
percipit ea, quæ sunt spiritus Dei. fini. 4. Sicut in
Stultitia enim 3 est illi, & non potest sacramento.
intelligere: quia spiritaliter † examinatur. ‖Spiritalis autem iudicat omnia: & ipse à nemine iudicatur, sicut
scriptum est. †Quis enim cognouit †Isa. 40. 6
5 sensum ‖domini? aut quis instruxit Rom. 11. d
eum? Nos autem sensum Christi habemus. Sap. 9. d

Corinthij quibusdam ecclesiæ ministris plus æquo tribuentes errabant: quonim mercedis discrimen ex laborum diuersitate venit sumendum. III.

ET ego fratres non potui vobis
loqui 1 quasi ‖ spiritalibus, sed
quasi carnalibus. Tanquam paruulis in Christo † lac vobis potum de- †35. q. 3.
di, non escam. Nondum enim po- Quæst. Iohā.
teratis, sed nec nunc quidem pote- De pœ. & re-
stis. Adhuc enim carnales estis. Cùm mis. Dem quæ
enim sit inter vos zelus & conten- est essam.
tio*, nónne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Cùm enim quis dicat: ego quidē sum Pau- B
li, alius autem: ego Apollo, nónne 2 †Dist. 19. Se-
homines estis? 3 Quid igitur est A- cundum.
pollo? Quid verò Paulus*? 5 Ministri 1. q. 1. Si iu-
†eius cui ‖ credidistis & vnicuique stum. Nunquā.
sicut dominus dedit. †Ego plantaui, † Decons. dist.
Apollo Aliud ego

1. Vt, vel, tanquā. a. Id est, cum quidem ad tantum dominī quem secundum bonitatem dixisse, nondum autem patrē spiritū requiesse super vos propter vestram infirmitatem, cùm sitis adhuc propter vestram infirmitatem carnales. Iren. lib. 4. cap. 75.
*Et sectiones.
2 Carnales.
3. Quia, & infrà.
*Nisi.
4. Per quos.

†1. q. 1. Nunquam. Mal. li. De dedicatam non sit.

Apollo rigauit, sed deus incremen- 6. Datur ergo vnu-
tum dedit. Itaque † neque qui plan- cuique suæ merito
tat est aliquid: neque qui rigat, sed unde tendat ad me-
qui incrementum dat deus. Qui au- ritum, & datur an-
tem plantat & qui rigat, vnū sunt. re vllum laborem
Vnusquisque autem propriam mer- unde quisque mer-
cedem accipiet secundum suum la- cedem accipiat secundum laborē suum. Ambr. de vocat. gent. lib. 2. cap. 2.
borem. Dei enim sumus. 4 adiutores. 5 Dei agricultura estis, dei ædificatio estis. Secundum gratiam dei 5. Vel, cooperatores.
quæ data est mihi, vt sapiens archi- 7. Agriculturæ ornatus hūius atque ædificationis instantiam
tectus fundamentum posui: alius au- quisque adiuuet, & operarius ac minister est, inquantum vnicuique dominus dederit. Ambro. de vocat. gent. lib. 2. cap. 2.
tem superædificat. Vnusquisque au-
tē videat quomodo superædificet. 4 D. prob.
†Fundamentum enim aliud nemo po- nem baptiss. Veniens.
test ponere, præter id quod posi- 2. q. 1. Cum
tum est quod est Christus Iesus. Si Paulus. De deifi. In. 6. Fundamenta.
quis autem superædificat supra fun- 2. Tim. 2. 3
damentum hoc, 6 aurum, argētum, † Dupan. dist. 2. Si quis.
lapides preciosos, ligna, fœnum, sti- † Dist. 25. Vi
pulam, vniuscuiusque opus mani- nam tractam.
festum erit. Dies enim domini de-
clarabit, 7 quia ī igne reuelabitur, ‖
& vniuscuiusque opus quale sit, † 8
ignis probabit. Si cuius opus man-
serit, quod superædificauit, mercē-
dem accipiet. Si cuius opus arserit, 9
detrimentum patietur, 10 ipse autem
saluus erit, sic tamen quasi per ig- †1. Cor. 6. d
nem. Nescitis quia templum dei 8. Ostendit illū sal-
estis, & spiritus dei habitat in vo- uum quidem futurum, sed pœnæ ignis passurum, vt per ignem purgatus fiat
bis? Si quis autem templum dei vio- †Col. 2. d saluus, & non sit cum perfidis æternæ igne in perpetuum torquendus. Ambr. ibi. Nam prius qui
lauerit, disperdet illum deus. Tem-
plum enim dei sanctum est, quod e-
stis vos. †Nemo se seducat. Si quis
videtur inter vos sapiens esse in
hoc seculo, stultus fiat, vt sit sa-

gandus est igne purgatione, qui in aliud seculum distulit fructum conuersionis. Hic autem ignis est æternum non sit, mire tamen modo est grauis: excedit enim omnem pœnam quam vnquam passus est aliquis in hac vita. Studeat ergo delicta sic corrigere, vt post mortem non oporteat talem pœnam tolerare. Aug. de vera & falsa pœn.

7. Qui apprehendit sapientes in astutia eorum.

8. Dominus scit cogitationes hominũ.

piens. Sapientia enim huius mundi, stultitia est apud deum. Scriptum est enim, †7 Comprehendam sapientes in astutia eorum. Et iterũ, †8 Deus nouit cogitationes sapientium:]quoniam vanæ sunt. Nemo iraque glorietur in hominibus. Omnia enim vestra sunt: siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura. Omnia enim vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem dei.

†ps. 93. †Psal. 9. b

Secundum exteriora alterum temerè iudicans, vel præsumptuose contemnẽs potiùs ridendus est, quàm vituperandus: verùm & correctione monendus. IIII.

1. Mysteriorum.

2. Quod autem reliquum est.

Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores[1] mysteriorum]dei. [2] Hic iam] quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. †Mihi autem pro minimo est vt à vobis iudicer aut ab humano die. Sed neque meipsum iudico. †[a] Nihil enim mihi conscius sum: sed nõ in hoc iustificatus sum. Qui autem iudicat me, dominus est. †Itaque nolite ante tempus iudicare: quoadusque veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium: & tunc laus erit vnicuique à deo. Hæc autem fratres transfiguraui in me, & Apollo, propter vos: vt

†2. Cor. 5. m. 1. e

a. Ne dicatis, Non peccauimus dixit S. Paulus, Et si nihil mihi conscius sum: addidit tamen, sed non in hoc iustificatus sum. Et vos etiam si nihil essitis conscij, consideremini tamen dominum, ne quid sit quod vos prætereat. Amb. de Nabuthe. Iezraelit. cap. 16.

†6. q. 1. Bonum. †De pœn. dist. 3. Quæstio. Adhuc. †11. q. 3. Sacerdotibus

vt[3] vobis discatis,]ne[4] supra quàm
B scriptum est,] vnus aduersus alterum[5] infletur pro alio.] Quis enim
†D. 50. dist. Apost. te discernit? †Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Iam saturati estis, iam diuites facti estis. Sine nobis regnatis. Et vtinam[6] regnetis,]vt & nos vobiscum [7] regnemus.] Puto enim quòd deus nos Apostolos nouissimos ostendit tanquam morti destinatos: quia spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hominibus. Nos stulti propter Christum:
C vos autem prudentes[8] in Christo.] Nos infirmi: vos autem fortes. Vos nobiles: nos autem ignobiles. [9] Vsque in hanc horam & esurimus, &
†12. 10. 2. 1. Thess. 2. b 2. Thess. 3. b sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, † & laboramus operãtes manibus nostris. Maledicimur, & benedicimus. Persecutionem patimur, & sustinemus. Blasphemamur, & obsecramus. Tanquam[9] purgamenta]huius mundi facti sumus, omnium[10] peripsema]vsque adhuc. †Non vt cõfundam vos hæc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo. Nam si decem
†Ephe. 5. a Philip. 3. d milia pædagogorum habeatis in Christo: sed non multos patres. Nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui. †[11] Rogo]
D ergo vos, imitatores mei estote ☞sicut & ego Christi.] Ideo misi

3. In nobis discatis.

4. Quid supra id quod scriptum est sentiretis, nec.

5. Vicissim insolemini.

6. Magnas agit deo gratias qui per libertatem arbitrij rebellit in deum est, quam non libenter amplectamur: vita dãnat vt agamus semper gratias largitori, sciamusque nos nihil esse, nisi quod donauit in nobis ipse seruauerit. Hiero. aduersus Pelagianos, ad Ctesiphontem.

6. Regnauerit.

7. Regnauemus.

8. Per Christum.

9. Ad eos qui delicijs afflluebant dicitur, Colaphis cædimur: ad eos qui inumescebant, incertis vagamur sedibus, hoc est, ob persecutionem certum non habemus consistendi locum. Oecume. ibidem.

10. Excrementa.

11. Purgamentum (quod feliciter secernitur à domo.)

11. Horter.

ad vos Timothæum, qui est filius meus charissimus, & fidelis in domino, qui [12] vos commonefaciat] vias meas quæ sunt in Christo Iesu, sicut vbique in omni Ecclesia doceo. [d]Tanquàm non venturus sim ad vos, [a sic] inflati sunt quidam. Veniam autem ad vos citò, si dominus voluerit, & cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem: †non enim in sermone est regnum dei, sed in virtute. Quid vultis? [13]In] virga veniam ad vos, an in charitate & spiritu mansuetudinis?

†37. dist. Omnem vim.

Tam fornicarios, quàm illos tolerantes tandem sua pœna sequitur: ab aliis igitur expurgandi. V.

A †Mnino auditur [a] inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes: ita vt vxorem patris sui aliquis habeat. [b] Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit. †Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, iam [1] iudicaui] vt præsens, eum qui sic operatus est, in nomine domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis, & meo spiritu, cum virtute domini Ieſu*[c] †[c] traderetur huiusmodi hominem] Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi. Non est bona gloria-

†Leui. 18. b

†Colos. 2. a

†45. dist. Cum beatus.

21. q. 3. Audi denique.

Gal. 5. b

tio vestra. Nescitis quia modicum fermentum, totam [2] massam corrumpit?] Expurgate* vetus fermentum, vt sitis noua conspersio, sicut estis azymi. Etenim Pascha nostrum* immolatus est Christus. †Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, [d] sed in azymis synceritatis & veritatis. Scripsi vobis [3] in epistola,]ne commisceamini fornicariis. Non vtique fornicariis huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut Idolis seruientibus: alioquin debueratis iam de hoc mundo exisse. Nùc autem scripsi vobis non commiscere, †si is qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut auarus, aut Idolis seruiens, aut *maledicus,] aut ebriosus, aut rapax: †cum huiusmodi nec cibum sumere.] †Quid enim mihi [6] de iis qui foris sunt iudicare? Nónne de iis qui intus sunt, vos iudicatis? Nam eos qui foris sunt, deus iudicabit. †Auferte* malum ex vobis ipsis.

C

†De celebra. miss. c. sina.

D

†2. q. 1. Multi. 24. q. 1. Audiuimus. 5. 3. c. 1. 6.

†1. Illi qui. Omnes illi. 31. q. 3. Admonemur.

†2. q. 1. Si quis inquit. †De diuer. Gaudemus. †45. dist. Sed illud.

Peruersos iudices fideles non eligant, sed sanctos: vtrique tamen quod licitum est & vetitum iudicent, in fornicationis autem vitium grauiter animaduertentes. VI.

A [1] Vdet aliquis vestrum habens negotium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & non sanctos? †An nescitis [1] quoniã] sanctí [2] de hoc

†Qui filij. De veneratione.

a. Audet inquit, quisquam huiusmodi rem operari, vt cum habeat iudicari cum fratre, vt iudicetur sub fratribus, sed sub Gentibus. Vtrum. ibidem.

1. Quid.

2. Mundum.

12. Vbi in memoriam reducat.

d. Iam apparet hîc eum loqui de viduis quæ virgam non habent. Nunquid tamen & virga sine charitate est? Sed quod sequitur, Spiritu, mansuetudinis, admonet intelligi, quia & virga charitatem habet. Sed aliud est habitus seueritatis, aliud charitas mansuetudinis. Vna quidem charitas est, sed diuersè in diuersis operatur. Aug. contra epist. Armenii. lib. 3. cap. 1.

13. Cùm, & infrà.

a. Commanem facit omnibus accusationem, ne signes reddantur tanquam alieni à delicto. Inter vos, qui fideles estis, tantaque acceptisti beneficia. Oecu. ibidem.

b. Quia vana scientia inflantur, & curam de his quæ perennant, non habent aut corrigantur, aut ab ecclesia separentur. Sedulius ibidem.

1. Decreui.

c. Christi.

d. Nec solum in baptismate, sed etiam in penitentia sit cor nostrum intercessus ad percipiendum spiritus. si-

Universidad de Deusto Biblioteca

3. Per vos iudicatur.
4. Vel, temporalia, quæ videlicet ad usum vitæ pertinent,
*Et fratrem.
b. Peccatum esse significat quia frater cum fratre litigat, cum danda opera sit vt concordes sint quasi germani: maxime cum fides nostra paci studeat. Quanquam enim Christianus litigare non debeat: tamen si graue iurgium sit, & quod contemni non possit: † causam ad ecclesiam deferat, ne & damnum ad præsens & offensionem sorte incurrat. Ambro. ibidem.
5. Patiminí?
6. Damnum.
c. Nolite errare putantes vobis solam fidem sufficere ad salutem: cùm omne peccatum peremant excludat a regno. Sicut ad Galat. ait, Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, &c. Hiero. ibi.
7. Conuitiatores.
8. Per nomen.
9. Per spiritum.

10. Hæc.

mundo] iudicabunt? Et si [3]in vobis iudicabitur] mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis. Nescitis quoniã angelos iudicabimus? Quãto magis † secularia?] † Secularia igitur iudicia si habueritis: contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum.] Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum*: B sed frater cum fratre iudicio contendit: & hoc apud infideles? † Iam quidem omnino delictum est in vobis, [b] quòd iudicia habetis iter vos. † Quare non magis iniuriam [5] accipitis?] Quare non magis [6] fraudem] patimini? Sed vos iniuriam facitis & fraudatis. & hoc fratribus. † An nescitis quia iniqui regnum dei nõ possidebunt [c] Nolite errare: neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque [7] maledici,] neque rapaces, regnum dei possidebunt. Et hæc aliquando quidem fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis [8] in nomine] domini C nostri Iesu Christi, & [9] in spiritu] dei nostri. Omnia mihi licent: † sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri & venter escis: deus autem & hunc & [10] hanc] destruet. Corpus autem non fornicationi,

† 1. q. 1. Clericum. 14. q. 6. 1. 6. 6.

† Matth. 5. & f. Luc. 6. a † 23. q. 3. cap. 1.

† Dist. 25. Vnum eorũ Rom. 12. d 2. Thess. 4. g

† Infrà. 10. 1 11. q. 1. A lind quidem 24. q. 1. ca. 2. Eccle. 37. d

† 33. distinct. Nouit. 1. Per 2. b. 32. q. 2. Sicut non omnis. † 27. q. 2. Sed qui dicunt. De repro. c. Cum sanct. De consan. & affi. Nõ debet.

nicationi, sed domino, & dominus corpori. Deus verò & dominum suscitauit, & nos suscitabit per virtutem suam. Nescitis quoniam corpora vestra, membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis? Absit. An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur? † Erunt enim (inquit) duo in carne vna. † Qui autem adhæret domino, vnus spiritus est. [d] Fugite fornicationem. Omne enim peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est, qui autem fornicatur, [e] in corpus suum peccat. † An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à deo: & non estis vestri? † Emptí enim estis precio magno,] glorificate & [11] portate] deum in corpore vestro.*

† Gen. 2. d Epi. 5. d Matth. 19. d Marc. 10. a † De bigã. Debitum. † Sup. 3. c Ephes. 6. d

† 1. Pet. 1. d

d. Reliqua vitia deo auxiliante debemus in præsenti expugnare, libidinem verò fugiendo superare. Aug. sermo. 250. de tempore.
e. Cum dicit, In corpus suum, tamen in Christum eum peccare demõstrat. Nã subiungit, Non estis vestri, empti enim estis precio magno, &c. Amb. ad virginem lapsam, cap. 5. 11. Iam.
*Et in spiritu vestro quæ dei sunt.

Matrimonio iuncti nec matrimonium fraudent, nec à matrimonio etiam in dispari cultu discedant, virgines suo arbitrio maneant: singuli castitatem, etiam viduæ, seruent. VII.

A

† 33. distinct. Nouit. 1. Per 2. b. 32. q. 2. Sicut non omnis.

DE quibus autem scripsistis mihi bonum est homini [1] mulierem non tangere.] † Propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorẽ habeat, & vnaquæq; suũ virũ habeat. Vxori vir [2] debitũ] reddat, similiter autẽ & vxor viro. † Mulier sui

1. Vel, mulieri non tangi, aut vxori.

2. Debitam benẽuolentiam.

corporis potestatem non habet, sed vir. similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, †nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis* orationi: & iterum reuertimini[3] in idipsum,]ne tentet vos Sathanas, propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. [4]Volo† autem]omnes ⁂ vos] homines esse sicut meipsum. Sed vnusquisque proprium donum habet ex deo, alius quidem sic alius verò sic. Dico autem non nuptis & viduis, bonum est illis si sic perman serint sicut & ego. Quod si non se continent, [5]nubant. [b] Melius est enim nubere, quàm vri. Iis autem qui matrimonio iuncti sunt, [6]præcipio, non ego, sed dominus, †vxorem à viro non discedere. Quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem non dimittat.]Nam cæteris ego dico, non dominus: Si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier ⁂ fidelis]habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum. Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem. Alioquin filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. † Quòd si infidelis discedit

*Vel nunc &.
3. In vnum.
a. Eis enim qui separati sunt atque in dei ministerio, cultuque occupati, continere deinceps soli à commercio veneris decet. Eusseb. 4. Enim.
5. Matrimonia euertebant, nubere enim proprie mulierum est, ducere virorum.
b. Nam vtique pro remedio nuptiæ sunt, vt peritura seruentur: non pro electione præscripte casta & continens quid sequatur. Aliud est enim subuenire habenti, aliud suadere vt habeat. Ambr. de viduis.
c. Multum enim interest inter dei præceptum, & consilium hominis. Præceptum dei, inquit, non habeo, sed consilium do, quasi misericordiam consecutus, vt fidelis esset. Quoniam neque in euangelio, neque ipsum Pauli epistolis ex præcepto dei inuenias permissam matrimonij separationem. Vade vnum habendum significatur: quia quod à domino permissum non inuenitur, id agnoscitur interdictum. Tertullt. Euersorio, ad castitatem.

†82. distinct. Presbyteris. 30. q. 1. Nos se desiderem.

†Matth. 5. d Marc. 10. d

†28. q. 1. Sic enim. § Cæteris autem & c. 12 vnde.

C

†2. q. 1. Sicut.

†28. q. 1. c. 1. Si infidelis & seq.

discedit discedat. Non enim seruituti subiectus est frater aut soror in eiusmodi. In pace autem vocauit nos]deus. Vnde enim scit mulier, si virum saluum facies? Aut vnde scis vir, si mulierem saluam facies? Nisi vnicuique sicut dimisit dominus, Vnumquenque sicut vocauit deus. D ita ambulet, & sicut in omnibus ecclesiis [7]doceo.]Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat præputium. In præputio autem aliquis vocatus est? non circuncidatur. Circuncisio nihil est & præputium nihil est: sed obseruatio mandatorum dei. † Vnusquisque in qua vocatione vocatus est, ⁂ in ea]permaneat. [d] Seruus vocatus es? non sit tibi curæ. sed & si potes fieri liber, magis vtere. Qui enim in domino vocatus est seruus, libertus est domini. Similiter, qui liber vocat[e] est, seruus est Christi. † Precio empti estis: nolite fieri serui hominum. Vnusquisque ergo in quo vocatus est [8] frater,]in hoc E permaneat apud deum. † [e] De virginibus autem præceptum domini nõ habeo: consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à deo, vt sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. † Alligatus es vxori? non quærere solutionem. Solutus es ab vxore? noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccasti & si nupserit virgo, nõ

†Ephe. 4. a 21. q. 2. c. 1. De regular. cap. Liter.

†Sup. 6. d 2. Pet. 2. d

†2. q. 1. Sicut.

†De transla. epis. cap. Quanto.

6. vos
7. Ordine.
d. Qui enim vocatus est in domino seruus, libertus est domini: similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi, plus putatur A. posse dedisse ei qui seruat, quam ei qui liber vocatus est. Amb. ad virgi.
8. Frater.
e. Si dictor gentium non habuit, habere quid potuit? Et præceptum quidem nõ habuit, sed habuit exemplum. Non enim imperari potest virginitas, sed optari. Nam quæ supra nos sunt, in vote magis quam in magisterio sunt. Ambro. de virginib. lib. 1. Item præceptum in subditos sertur, consilium amicis datur. Vbi præceptus est, ibi lex est: vbi consilium, ibi gratia est. Præceptum, vt ad naturam reuoceat: consilium, vt ad gratiã prouocet. Idem de viduis.
f. Quia non licet tibi vxore vincente vxorem ducere. Nã & aliam quærere, cum habeas tuam, crimen est adulterij: hoc grauius quod putaspectante tua autoritatem lege tenendam. Tolerabi-

lior est si latens culpa, quam si culpæ usurpetur auctoritas. Amb. de Abraham lib. 1. cap. 7.

peccauit. Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Ego autem vobis parco. Hoc itaque dico fratres, Tempus breue est. Reliquum est, vt & qui habent vxores, tanquam non habentes sint: & qui flent, tanquam non flentes: & qui gaudent, tanquam non gaudentes: & qui emunt, tanquam non possidentes, & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. Præterit enim figura huius mundi. Volo autem vos sine solicitudine esse. Qui sine vxore est, solicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat Deo. †Qui autem cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ domini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. †Porrò hoc ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis iniiciam, sed ad id quod honestum est, & quod [c] facultatem præbeat sine impedimento dominum obsecrandi. Si quis autem turpem se videri existimat super virginem suam, quòd sit superadulta, & ita oportet fieri, quod vult faciat. Non peccat si nubat. Nam qui statuit in corde suo firmus, nō habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & hoc [d] iudicauit in corde suo, seruare virginem suam, bene facit. Igitur & qui matri-

†32. Ipsius omnium.

†De decret. tom. 1. dist. 4. Diuortia.

†27. q. 2. Videndum. 28. quæst. 3. Sic enim.

9. Dimissa est mulier, & vir innupta.

8. Vos soli viri vestris placere debetis: intantum autem placibilis est, inquantum alteris placere non curauerit. Tertul. de cultu fœminarum.

10. Et decorum fœminarum, & adhærentis domino obsequia vlla illustratione.

21. Decreuit.

matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. †Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit. †Quod si dormierit vir eius, liberata est à lege. Cui autem vult nubat tantum in domino. †Beatior autem erit si sic permanserit secundum [e] meum consilium. Puto autē quòd & ego spiritum dei habeam.

†Rom. 7. a †De seruan. non viis. Super illa.

†31. q. 1. Quid si dominetur. 31. q. 2. cap. 2.

b. Ille bene facit propter laqueos, hic melius facit propter vtilitatē: illud pro remedio, istud pro præmio. Beatior autē erit quæ sic māserit secundū meū consilium. Ambro. ad virginem cohortatio. Nō bonæ sunt nuptiæ, sed nō quaquā dicere habet quòd virginitate sint sublimiores, nihil enim magnū quid esset virginitas si non pulchro pulchrius foret. Nolite ægre ferre quæ inferiora subditæ estis, oportet deo magis obedire quàm hominibus. Greg. Nazian. Zenoratio. 30. Basilius ibidem.

12. Meo sententia.

Etsi idolis immolatorum esus sit licitus: pro vitando tamen infirmorum scandalo vitandus. VIII.

A De iis autem quæ Idolis sacrificantur, scimus [1] quia] omnes scientiam habemus. †[a] Scientia inflat: charitas verò ædificat. Si quis autem se existimat scire aliquid nondum cognouit quemadmodum oporteat eum scire. Si quis autem diligit deum, hic cognitus est ab eo. De escis [2] autem] quæ Idolis immolantur, scimus quia nihil est Idolum in mundo, & quod nullus deus, nisi vnus. Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cœlo siue in terra, B (siquidem sunt dij multi & domini multi) nobis tamen vnus deus pater ex quo omnia, & nos in illo. & [b] vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia. & nos per ipsum. Sed non in omnibus est scientia. Quidam autem cum conscientia [3] vsque C nunc Idoli, quasi idolothytū manducant, & conscientia ipsorum cum

†De veram. Nisi eum prædem.

1. Quòd.

a. Illa scientia inflat quæ ex sensu proprio & humana deducitur, & quæ cōtemnit magis vtitur, quā exoptat. Charitas verò non quærit quæ sua sunt, sed quæ ædificant.

2. Igitur.

b. Vnus est, quid unigenitus dei filius? vnus est, quia solus. Hic ergo nō est secundus, quia primus est nō est secundus, quia vnus est. Ambro. de institu. virgin. ca. 10.

3. Idolū ; esque

ad hoc tempus, tanquam.

sit infirma, polluitur. Esca autem nos non commendat deo. Neque enim si manducauerimus, abundabimus: neque si non manducauerimus, deficiemus. Videte autem ne forte hæc licentia†nostra]offendiculum fiat infirmis. Si quis enim viderit[a] eum qui habet scientiam in[5] D idolio]recumbentem, nónne conscientia eius cùm sit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta?†Et peribit infirmus in tua[6] †Rom.14. conscientia] frater, propter quem Christus mortuus est?Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in †De reman. c.Nisi prædem.23. Christum peccatis. Quapropter† si esca scandalizat fratrem meum, nō q.3.Cū.1.§ manducabo carnem in æternum, ne Item sicut legitur. fratrem meum scandalizem.

4.Vestra.

c.Cùm res adeò formidabilis sit in iis quæ in nostra potestate posita sunt scatrem scandalizare, quid de his dicendum erit qui rebus vestitis faciendis lo quandiſue scandalizant, & maximè quando vel silentia quadā maioreprædictum videatur qui scandalizat, vel in sacro aliqua gradu constituti qui cùm cæteris tanquam regula conformare se proposituꝝ debeat si vel minimā quid negligendi circa quæ scripta sunt? Basilius, Regulæ breuiores, Interrog. 64.

5. Idolothyto, hoc est, cepulo idolis immolato.

6. Scientia.

a.Saum illis exemplum replicat, quòd cum omnia haberet in potestate nolluit illo facere quo d illi licebat, propter aliorum salutē. Sedulius ibidem.

b.Sigillum.

Licet prædicantibus Christum victus deberetur, nec Paulus acciperet: licitè tamen petere potuit & accipere. IX.

NOn sum liber? Non sum[a] Apostolus? Nónne Christum Iesum dominum nostrum vidi? Nónne opus meum vos estis in domino? Et si aliis non sum Apostolus, sed tamen vobis sum. Nam[b] signaculum] Apostolatus mei vos estis in domino. Mea defensio apud eos qui me interrogant, hæc est, Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? † Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circun- †Dist.31.cō Omnino. 28.q.1. In nu-

circunducendi, sicut & cæteri Apostoli, & fratres domini, & Cephas? 2.Et.

b. Fecit itaque secutum cæsum euangelistam, non ad hoc euangelizantem ut venderet euangelia, sed tamen huic vitæ necessaria suis si bi exhibere manibus non valentem: ut intelligeret quod necessarium sibi subtrahebat ab eis, quibus tanquam provinciabus militabat, & quos tanquam vineam cultura exercebat, vel tanquam gregem pascebat, non esse mendicitatem sed potestatē. Aug. de opere Monach. ca. 25.

4. Spes suæ participes esse debet.

c. Nec enim ordinauit deus his qui euangelio seruiunt, de euangelio quærere, aut habere delicias aut ornatum: sed viuere (ait Paulus) ex eo: ut videlicet sint contenti alimenta corporis, nō irritamenta gulæ, aut fuscinulæ libidinis: & quibus tegantur, non quibus ornentur, accipere. Bernardus. De vestibus dominī, Declamatio.

5. Sacra.

6. Sacra.

d. Hoc est, reddas inanem.

Aut ego solus[2] aut] Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? †[b] Quis militat suis stipendiis vnquam? Quis plantauit vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid secundum hominem †23.q.1. Ecclesiæ. B hæc dico? An & lex non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi. †Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est deo? An propter nos vtique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt, quoniam debet in spe qui arat, arare: & qui tri- †23.q.1. Ecclesiæ. turat, in spe †fructus percipiendi.] † De præscri. Cum ex officij. Rigm. 1.5.5. 1.q.2. Sacerdotes. Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? Si alij potestatis vestræ †Deut. 25.a 1.Tim.5.c participes sunt, quare non potius nos? Sed non vsi sumus hac potestate. Sed omnia sustinemus, ne quod offendiculū demus Euangelio Christi. †Nescitis[c] quoniam qui[5] in sacrario] operantur, [6] quæ de sacrario sunt, edunt? Et qui altario deseruiunt, cum altario participant: ita & dominus ordinauit iis qui euan- C gelium annuntiant, de Euangelio viuere. Ego autem nullo horum vsus sum. Non autem scripsi hæc, †1.q.2. Sacerdotes. vt ita fiant in me. †Bonum est enim mihi magis mori, quàm vt gloriam meam quis[d] euacuet. Nam & si euangelizauero, non est mihi glo- †Deut. 18.a 1.Cor.9.a Didier. De præb. Cum secundum Extirpandæ.

ria. Necessitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi est si non euangelizauero. †Si enim volens hæc ago mercedem habeo, si autem inuitus dispensatio mihi credita. Quæ est ergo merces mea? Vt Euangelium prædicans, sine sumptu ponam Euangelium*, vt non abutar potestate mea in Euangelio. †Nam cùm liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci vt plures lucrifacerem. †Et factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer. Iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cùm ipse non essem sub lege] vt eos qui sub lege erant, lucrifacerem. Iis qui sine lege erant, tanquam sine lege essem (cùm sine lege dei non essem: sed in lege essem Christi) vt lucrifacerem eos qui sine lege erant. Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, vt 7 omnes] facerem saluos. Omnia autem facio propter Euangelium, vt particeps eius efficiar. 8 Nescitis quòd ij qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium? Sic currite vt comprehendatis. Omnis autem qui in agone contendit, 8 ab omnibus se abstinet,] & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aerem verberans. †23. q. 5. §. Paulus. †Sed castigo corpus meum, & in seruitu-

*Christi in hoc. 1. Vt enim quisque tanquam ille cui vult subuenire, qui de tanta miseria subuenit, quanta sibi subueniri vellet si esset ipse in eadem miseria constitutus. Aug. contra mendacium. ca. 12.

7 Omnino quasi. f. Hoc loco inter eos qui in stadio currunt, vnum accipientem palmam sicuti est eum non recte fidem tenentem, & præcepta seruantis. Hiero. ibidem.

8. Omnia sustinet.

g. Si enim eius erit iusti animæ subdita est, sicut scriptū est,) Castigo corpus meum, & seruituti redigo: quantumcunque subiecta est diuinitati, de qua dicitur, Quoniam emnia seruiūt ei. Ambro. de fide, lib. 5. cap. 4.

†23. q. 5. c. 6 Iam vero.

†23. q. 5. c. Iam nunc.

†45. dist. cap. Nec dixit.

seruitutem redigo: ne forte cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.

Iudæi in deserto se idololatris miscentes, pœnas in exemplum nostrum dederunt, ne similia agentes, similia patiamur. X.

A †De cons. dist. 4. Nec quem. †Num. 9. d Exod. 13. d. 14. e †Exod. 13. d. 14. e †De consc. dist. 2 Inquit Paul. †Exod. 16. c. 17. b

NOlo enī vos ignorare fratres, † quoniam patres nostri omnes sub nube fuerūt, & omnes mare trāsierūt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari, †a & omnes tandem escam spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt. †Bibebant b autem de spirituali, consequente eos petra:]petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum beneplacitū est deo. nam prostrati sunt in deser-

B to. Hæc autem in figura facta sunt nostri, vt non simus concupiscentes malorum, †sicut & illi cōcupierunt. Neque idololatræ efficiamini, †Exod. 32. b sicut quidam ex ipsis: quemadmodum scriptum est, †Sedit populus manducare & bibere, & surrexerūt †Num. 25. b ludere. Neque fornicemur: † sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt vna die viginti tria milia. Neque tentemus Christum, †sicut quidam eorum tentauerunt, & †Num. 21. b. †Num. 16. g à serpentibus perierunt. † Neque murmurauerit is: sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt

C ab exterminatore. b Hæc autem om-

a. In illo sacramento Christus est, quia corpus est Christi: vbi ergo corporalis est ca, sed spiritalis est. Vade & Apostolus de typo eius ait, Quia patres nostri eandem escam spiritalem manducauerunt, &c. Corpus enim dei, corpus spiritalis est: ecce corpus Christi, corpus est diuinæ spiritus, quia spiritus Christi. Ambro. de his qui myste riis initiantur. c. 9.

1. Enim de spirituali petra sequente.

b. Per typos ergo dicebant timere deū, & perseuerare in obsequiis eius. Itaque lex & disciplina erat illis, & prophetæ futurorum. Leon. lib. 4. ca. 28.

nia in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines [c] seculorum deuenerunt. Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat. [d] Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Fidelis autem deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Propter quod charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura. Vt prudentibus loquor, vosipsi iudicate quod dico. Calix benedictionis cui benedicimus: nónne communicatio sanguinis Christi est? Et panis quem frangimus, nónne participatio corporis domini est? Quoniam vnus panis & vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Videte Israel secundum carnem: Nónne qui edunt hostias, participes sunt altaris? Quid ergo? Dico quòd idolis immolatum, sit aliquid: aut quòd idolum sit aliquid? *Sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo. †Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. †Non potestis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorum: non potestis mensæ domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. [2] An æmulamur dominum? Nunquid fortiores illo sumus? Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. † Omnia mihi licent, sed non omnia

c. Sex etatum præteritarum ad diluuium, ad Abrahã, ad Moysem, ad Dauid, ad transmigrationem, ad Christum. d. Tentatio duplex. aliquando est quasi fidelem, aliquando quasi diffidentes tẽtamur vt fidelium ætatis humana sit, qua nos homines tẽtant, si possint à fide abducere. Propter diffidentiã autem tentantur, vt angustiati pœnitenter redeant in viã, sicut factum est Iudæis. Cum enim diffiderent de promissionibus dei, tentati sunt à serpentibus, vt dolore correpti emendarentur. Ac per hoc diuina ætatio mortalis est, humana verò salutaris. Aug. quæst. vete. & noui testamen. quæst. 99.

2. An prouocamus.

†49. distinct. Hunc etenim. De pœn. dist. 2. Inter hæc.

†De cons. dist. 2. Relatum.

†Deut. 32. d †34. q. 2. Nolo satis.

†Eccl. 37. d Sap. 6. c Iuuen. 13. b

ædificant. [e] Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. Omne quod in macello venit, manducate: nihil interrogantes propter conscientiam. †Domini est terra & plenitudo eius. †Si quis vocat vos infidelium* & vultis ire: omne quod vobis apponitur manducate nihil interrogantes propter conscientiam. †Si quis autem dixerit: hoc immolatum est idolis nolite manducare propter illum qui indicauit, & propter conscientiam. *Conscientiam autem dico non tuam, sed alterius. Vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conscientia? Si ego cum gratia participo, quid [f] blasphemor pro eo quòd gratias ago? †Siue ergo manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, [g] omnia in gloriam dei facite. Sine offensione estote Iudæis & gentibus, & Ecclesiæ dei: sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant.

†Psal. 23. a 1. q. 4. Turbatur.

†30. distin. Si quis carnem.

†Exod. 3. c

e. Hoc est. Nemo commodum suum quærat, sed alterius: nemo honorem suum quærat, sed alterius. Nemo etiam suam gratiã quærat, nemo suam laudẽ, sed alterius. Ambros. offic. 3. ca. 1.

*Ad eunam.

*Domini enim est terra & plenitudo eius.

f. Quare incurro notam blasphemiæ deo gratias agendo?

g. Cum scriptum sit nobis vt omnia faciamus in gloriam dei: nos à diuerso cuncta in dei facimus iniuriam. Cum quæ ipse saluator noster ad nos quotidie clamet, Sic luceat lux vestra coram hominibus vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est: nos ita viuimus è contrario, vt filij hominum videant opera nostra mala, & blasphement patrem qui est in cœlis. Salui. lib. 4.

Corinthij circa Eucharistiæ vitum habitu, conuentu, & conuictu eius dignitatem quoad institutorem, institutionem, & eius effectum non attendentes, grauiter errabant. Cap. XI.

[1] IMitatores mei estote, sicut & ego Christi. Laudo autem vos fratres, quòd per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. Volo autem

a. Benedixit caput Christi deus, vt & diuinitatem Christi significaret, & carnem: hoc est incarnationem in Christi nomine, in deo autem vnitatem diuinitatis, & magnitudinem potestatis. Eousque autem caput Christi deus secundum incarnationem dictum est, vt & caput viri Christus secundum incarnationem verbi dictum sit. Ambro. de fide, lib. 4. ca. 2.

1. Dedecorat, & in fra.

2. Rasa esset.

3. Radi.

b. Non dixit, Ad imaginē, sed Imago. Quæ tamen imago alibi dicitur, Ad imaginem: non quasi ad filium dicitur, quæ imago æqualis est patri: alioquin non diceret, Ad imaginem nostram. Quomodo enim Nostram, cum filius solius patris imago sit? Sed propter imperitos, vt diximus, similitudine, dictus est homo ad imaginem: & idea, nostri. Vt imago trinitatis esset homo, non trinitati æqualis, sicut filius patris sed accedens, vt dictum est, quadam similitudine, sicut indistanter hoc significatur quædam officinæ non loci, sed quasi dam imitationis. Aug. de trinit. lib. 7. cap. 6.

vos scire,[a] quòd omnis viri caput Christus est: caput autem mulieris vir. Caput verò Christi Deus. Omnis vir orans aut prophetans velato capite,[1] deturpat] caput suum.† Omnis autem mulier orās aut prophetans nonvelato capite, deturpat caput suum. Vnum enim est, ac si[2] de caluetur.] Nam si non velatur mulier, tō deatur. Si verò turpe est mulieri tō deri aut[3] lecaluari] velet caput suum. Vir quidem non debet velare caput suum: quoniam[b] imago & gloria dei est. mulier autem gloria viri est. † Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. Et enim non est creatus vir propter mulierem: sed mulier propter virū. Ideo debet mulier velamen habere supra caput suum, & propter angelos: veruntamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro in domino. Nam sicut mulier de viro, ita & vir per mulierē. Omnia autem ex deo. Vosipsi iudicate: decet mulierē non velatam orare deum? Nec ipsa natura docet vos, quòd vir quidem si comam nutriat, ignominia est illis mulier verò si comam nutriat, gloria est illi, quoniam capilli pro velamine ei dati sunt. Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus neque[4] ecclesiæ dei. Hoc autem præcipio non laudans, quòd non in melius,

† Ephe. 5. 1 De sacram. c. Vnico.

† 11. q. 3. cap. Saluator.

24. q. 3. c. fin.

† 44. distin. Quido. 2.

22. q. 4. c. 1 Epi. sapi.

32. q. 5. c. 1 Hæ imagi.

Cum ca. seq.

† Gen. 2. d

sed in deterius conuenitis. Primùm quidem conuenientibus vobis in ecclesiam, audio [5] scissuras] esse inter vos, & ex parte credo. † [c] Nam oportet *hæreses esse: vt & qui probati sunt, manifesti fiant in vobis. † Conuenientibus ergo vobis in in[6] vnum] iam non est dominicam cœnam manducare. Vnusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Nunquid domos nō habetis ad māducandum & bibendum? aut ecclesiam Dei contemnitis, & confunditis eos qui non habent. Quid dicam vobis? Laudo vos? in hoc non laudo. Ego enim accepi à domino quod & tradidi vobis, quoniam dominus Iesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit & dixit, † Accipite & manducate. [d] Hoc est corpus meum quod pro vobis [7] tradetur.] Hoc facite in meam commemorationem. † Similiter & calicem, postquam cœnauit, dicens, Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam commemorationem. [e] Quotiēscunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis donec veniat. † Itaquè quicunque manducauerit panem hunc & biberit calicem domini indignè: reus

† Mat. 26. c Marc. 14. c Luc. 22. b Heb. 9. c

† D. cōsec. distin. 2. c Scriptura.

† 25. distin. c. fi.

† 11. q. 1. c Quomodo.

5 Distidia.

c. Non quòd hæreses Deo placeāt: sed quoniam per eas fideles exercentur: vt qui Deo probati sunt, hominibus manifestentur. Sedulius. ibid.

* Inter vos.

6. Eundem locum. d. Videt ergo quàm operatorius sit sermo Christi. Si ergo tanta vis est in sermone Christi, vt incipere esse quæ non erant: quanto magis operatorius est vt sint quæ erant, & in aliud cōmutentur? Sic nō erat corpus Christi ante cōsecrationē, sed post consecrationem dico tibi quod iam est corpus Christi. Ipse dixit, & facta sunt. Ambro. de sacra. lib. 4. cap. 4.

7. Euangelium.

e. Ergo quotiescunque accipimus, mortem domini annunciamus. Quod si mortem domini annunciamus, annunciamus remissionem peccatorum. Si quotiēscunque effunditur sanguis, in remissionem peccatorum funditur: debeo illum semper accipere, vt semper mihi peccata dimittantur. Qui semper pecco, debeo semper habere medicinam. Ambro. lib. 4. cap.

Universidad de Deusto Biblioteca

erit corporis & sanguinis domini. †Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. †Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus domini. Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Quod si nosmetipsos diiudicaremus, nō vtique diiudicaremur. Deū iudicamur autem, à domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. † Itaque fratres mei, cùm conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Si quis esurit, domi manducet: vt non in[8] iudicium] conueniatis. Cætera autem cùm venero disponam.

†2. Cor. 13. b. 11. 4. 3. Ad mensam. †De cons. dist. 2. c. Timete. Et sancta ecclesia.

8. Condemnationē.

Gratiæ gratis data à spiritu sancto ad dona, administrationes & operationes profecta nō sunt ignorandæ: quæ ad corporis naturalis instar commodè ordinantur. Cap. XII.

A DE spiritalibus autem nolo vos ignorare fratres. Scitis autem [1] quoniam cùm gentes essetis,] ad simulachra muta prout ducebamini. [2] euntes.] Ideo notum vobis facio, †quòd nemo in spiritu dei loquens dicit anathema [3] Iesu.] Et nemo potest dicere, [4] Dominus Iesus:] nisi [5a] in spiritu sancto.] Diuisiones vero gratiarū sunt, idē autē spiric[9]. Et diuisiones ministrationum sunt

1. Quòd cum gentes essetis. 2. Abducti fuistis. 3. Iesum. 4. Dominum Iesum. 5. Per spiritū sanctum. 6. Hic est enim spiritus qui prophetas in ecclesia constituit, †Matth. 9. f

sunt idē autē domin[9]. Et diuisiones operationum sunt, idem verò Deus qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus, ad vtilitatem. Alij quidem per spiritū datur sermo sapiētiæ, alij autem sermo scientiæ, secūdum eundem spiritum. Alteri fides [6] in eodem spiritu] alij gratia sanitatum, in vno spiritu, Alij [7] operatio virtutum] alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarū, alij interpretatio sermonum. † Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Sicut enim corpus vnū est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis, cùm sint multa, vnum tamen corpus sunt, ita & Christus. Etenim in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes in vno spiritu potati sumus. Nam & corpus non est vnum membrum: sed multa. Si dixerit pes, quoniam non sum manus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore? Et si dixerit auris: quoniā non sum oculus non sum de corpore: num ideo non est de corpore? [c] Si totum corpus oculus, vbi auditus? Si totū au-

B

† Rom. 12. b Ephes. 4. a 8. 9. distin. cap. Singula. †De cons. dist. 2. Liquidē.

6. Per eundem spiritum. & infrà. 7. Operationes protestatum.

magistros erudit, linguas dirigit, virtutes & sanitates facit, opera mirabilia gerit, discretiones spirituum perrigit, gubernationes contribuit, consilia suggerit: quæq; alia sint charismata dona componit & digerit. Ideo ecclesiam domini vndique & in omnibus perfectam & consummatam facit. Tertullianus de trinit.

b. Hæc est, liberæ voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio. Et diuidit spiritus non mediocria, sed quæ Deus cōsuenit operari, gratiam curationum, & operationem virtutum. Ergo diuidit spiritus prout vult, si tamen Dei nō liberat quā vult. Ambro. de fide, lib. 2. cap. 3.

c. Vnde pulchre dicit Apostolus, Si totum corpus oculus, vbi auditus? si totū auditus, vbi odoratus? Omnes ergo vnū corpus sumus, & diuersa membra, sed omnia corpori necessaria. Non enim potest membrum membro dicere, Non es mihi necessarium: quinetiam ipsa quæ videntur infirmiora membra esse, multomagis necessaria sunt, & maiorem plerunq; tuendi sē requirūt sollicitudinem: & si quidde les membrū vnum, capitantur ei membra omnia. Vnde quàm graue est vt detrahamus aliquid ei cui nos compati oportet, & cui debemus consortium ministerij, ei fraudi & nocæ simus? Ambr. offic. lib. 3. cap. 3.

ditus, vbi odoratus? Nũc autem po- C
suit Deus membra vnumquodque
eorum * in corpore sicut voluit.
Quòd si essent omnia vnum mem-
brum, vbi corpus? Nũc autem mul-
ta quidẽ membra, vnum autẽ cor-
pus. Non potest autem dicere ocu-
lus manui, opera tua non indigeo:
aut iterũ caput pedib[9], nõ estis mi-
hi necessarij. [8]Sed multomagis] quę
videntur [d] membra corporis infir-
miora esse, necessariora sũt. Et quæ
putamus ignobiliora membra esse
corporis, iis honorem abundantio-
rem circũdamus. Et quæ inhonesta
sunt nostra, abundantiorẽ honesta-
tem habent. Honesta autem nostra,
nullius egent. Sed Deus* tẽperauit
corpus, ei cui deerat, abundantiorẽ
tribuendo honorẽ: vt non sit schis-
ma in corpore: sed [9]in idipsum pro-
inuicem solicita sint membra.] Et D
si quid patitur, vnum membrũ cõ-
patiuntur omnia membra, siue glo-
riatur vnum membrum, cõgaudent
omnia membra. † Vos autem estis
corpus Christi, & membra de mem-
bro. Et quosdã quidẽ posuit Deus
in ecclesia: primùm Apostolos, se-
cundò Prophetas, tertiò doctores,
deinde [10] virtutes,] exinde gratias
curationum, opitulationes, guber-
nationes, genera linguarum, inter-
pretationes sermonum. Nũquid o-
mnes Apostoli? Nũquid omnes Pro-
phetæ? Nunquid omnes doctores?
Nunquid omnes virtutes? Nũquid
omnes

* Singillatim.

8. Imò potiùs.

d. Apostolus docet alia membra esse honestiora, alia verecundiora: & quæ verecundiora sunt, maiori honestate circũdari: quæ verò per se honesta nostra, ne indigere solicitaturne. Itaq; domine creatis meritis eis, & aliis: oculos, & manus, per quos pmus quiritur & vrina. Vade & stulte asserere voluisti omnia membra æqualiter nos diligere: nec oculum præponere digito, nec manum auriculæ: sed in singulorũ cautissione membrorum dolere ipse cõmunem. Hieron. aduersus Iouin. lib. 2.

9. Inuicem alia pro aliis eandem solicitudinem membra gerunt.

10. Potestates, & infrà.

† Infr. 14. c

c. Et verè ipsa charitas est via quæ ducit per se ambulantes ad patriam: quia sicut suæ via pervenit nullus: quò tendit: ita sine charitate quæ dicta est via, non ambulare possunt homines, sed errare. Prosper, de vita contemplativa, cap. 13.

a. Apostolus manifestè nubis dilectionem bonum commendat: cum quòd decernit consummationem legis esse dilectionem: tum quòd dilectionis bonum omnibus reliquis virtutibus magnis præponit, vbi dicit, Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem verò non habeã. Basilius epist. 75.

1. Vt comburar.

b. Enarrat charitatis insignia quibus digna & perfecta existendam quòd nõ solum eas quæ germinarãt affectiones extirpat. Oecumenius ibid.

2. Inuidet.

3. Est pretans.

AD CORINTH. I. 248

omnes gratiam habẽt curationum?
Nũquid omnes linguis loquuntur?
Nunquid omnes interpretantur?
† Aemulamini autẽ charismata me-
liora. [c]Et adhuc excellentiorem viã
vobis demonstro.

Charitas virtutes & gratias superexcellit omnes, sine qua nullum donum sufficit: & cum qua cuncta virtutum opera hic & in cœlo complentur.

Caput XIII.

A [a]Si linguis hominũ loquar & an-
gelorum, charitatem autem non
habeam, factus sum velut æs sonãs,
aut cymbalum tinniẽs. Et si habue-
ro prophetiam, & nouerim myste-
ria omnia & omnem scientiam: † &
si habuero omnem fidem, ita vt mõ-
tes transferam, charitatem autem
non habuero, nihil sum. Et si di-
stribuero] in cibos pauperum]
B omnes facultates meas, † & si tra-
didero corpus meum, ita] [1] vt ar-
deam,] charitatem autem non ha-
buero, nihil mihi prodest. [b]Charitas
patiens est, benigna est. Charitas nõ
[2]amulatur,] † non [3]agit perperam,]
non inflatur, non est ambitiosa, † nõ
quærit quæ sua sunt. Non irritatur,
non cogitat malum, non gaudet su-
per iniquitate, congaudet autẽ ve-
C ritati. Omnia suffert, omnia credit,
omnia sperat, omnia sustinet. † Cha-
ritas nunquam excidit. Siue prophe
tiæ euacuabuntur, siue linguæ cessa-

† De consec. distinct. 4. cap. Solet.

† De pœn. dist. 2 ubi enim.

† Distinc. 3. Si quis autem.

† Ephes. 4. d

† 1. q. 3. cap. Illud.

† Supr. 10. d Philip. 2. c

† De pœn. di. 2. c. Charitas nunquam.

Universidad de Deusto Biblioteca

bũt, siue scĩetia destruetur. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cùm autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Cùm essem paruulus, loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus. Quãdo autem factus sum vir, euacuaui quæ erant paruuli. [c]Videmus nunc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Nũc cognosco ex parte. tunc autem cognoscã sicut & cognitus sum. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc. Maior autem [+] horum] est charitas.

c. Tunc reuelata facie gloriã Dei speculari licebit, quam nunc animæ corpori huius concreti in uisceribus inuolutæ, ne quibusdam carnis huius maculis & caliginibus obumbratæ sintere videre non possunt. Ambr. de bono mortis, cap. 11.

4. Hw.

a. Hoc est, vt prædicetis. Ideo autẽ prædicatio prophetia dicitur. Sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur: ita & prædicatio in præsenti coercitit, & præteritas sanctorum passiones in memoriam reuocat, & de pœnis futuris terret & consolatur.

1. Spiritu.

b. Per id enim quod sorte solus scit quid loquitur, se solum ædificat. Nam qui prophetat, omnẽ plebem ædificat, dum intelligitur ab omnibus quid loquatur. Prophetas dicit interpretes scripturarum. Sicut enim prophetæ futura prædicit quæ nesciuntur: ita & hic dum scripturarũ sensum, qui multis occultus est, manifestat, dicitur prophetare. Ambr. ibidem.

Dignum linguarũ dono prophetiæ minus, ipso tamen cum interpretatione maius: à quo tamen arcet mulieres.

Caput XIIII.

SEctamini charitatem, æmulamini spiritalia, magis autẽ vt [a] prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo. Nemo enim audit. [1] Spiritus] autẽ loquitur mysteria. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & consolationem. [†b]Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat: qui autem prophetat, ecclesiam Dei ædificat. Volo autem omnes vos loqui linguis: magis autem prophetare. Nã maior est qui prophetat, quàm qui

†Supr. 12. d

qui loquitur linguis: nisi forte interpretetur, vt ecclesia ædificationem accipiat. Nunc autem fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut [2] in reuelatione,] aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? Tamen quæ sine anima sunt, vocem dantia, siue tibia, siue cithara: nisi distinctionem sonitum dederint, quomodo scietur id quod * canitur, aut quod citharizatur? Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum. Ita & vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis: quomodo scietur id quod dicitur? Eritis enim in aëra loquentes. Tam multa, vt puta, genera linguarum sunt in hoc mũdo, & nihil sine voce est. Si ergo nescierovirtutem vocis ero ei cui loquar barbarus, & qui loquitur mihi barbarus, Sic & vos quoniam æmulatores estis spirituum ad ædificationem ecclesiæ, quærite vt [3] abundetis.] Et ideo qui loquitur lingua oret vt interpretetur. [c]Nam si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Quid ergo est? Orabo spiritu, * orabo & mente: Psallam spiritu, psallam & mente. Cæterùm si benedixeris spiritu, quis supplet locum idiotæ? Quomodo dicet ramẽ, super tuam benedictionem? Quoniam quid dicas, nescit. Nã tu quidẽ bene gratias agis: sed

2. Per reuelationẽ, & sic de sequent.

** Tibia.*

3. Excellatis.

c. Quotlonscunque enim ita qui adsunt ignota sunt verba orationis, tunc sine contraneosia orantis mens sine fructu est: quippe cũ inde nemo fructum capiat. Contrà autem, quãdocunque quid ad sunt orationem intelligunt quæ audientes possit iuuare: tunc sine dubio, qui orat, fructum habet quod melliores sunt qui iuuantur. Basil. Regul. breuiores, interr. 273

** Sed.*

alter non ædificatur. Gratias agó Deo meo + quòd omnium vestrum lingua] loquor. Sed in ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, vt & alios instruam: * quàm decem milia verborum in lingua. Fratres, [d] nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote: sensibus autem perfecti estote. In lege enim scriptũ est, + Quoniam in aliis linguis & labiis aliis loquar populo huic: & nec sic exaudient me dicit dominus. Itaq; linguæ in signum sunt nõ fidelibus, sed infidelibus: prophetiæ autẽ, non infidelibus, sed fidelibus. Si ergo cõueniat vniuersa ecclesia in vnum, & omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ aut infideles, nónne dicent [f] quòd insanitis?] Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus. Occulta enim cordis eius manifesta fiunt, & ita cadens in faciẽ adorabit [6] Deum,] pronuntians quòd vera Deus in vobis sit. [e] Quid ergo est fratres? Cùm conuenitis vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, [7] Apocalypsin] habet, linguam habet, interpretationem habet. omnia ad ædificationẽ fiant. Siue lingua quis loquitur, * secundum duos, aut [8] vt multùm] tres, [9] & per partes,] & vnus interpretetur. Si autem nõ fuerit interpres, taceat in ecclesia, sibi autem loquatur & Deo. Prophetæ autẽ duo aut tres.

4. Quòd magis q̃ vos omnes linguis.

* Potius.

d. Et ides neque in veteri neque in nouo testamento tales admittuntur ad numerum. Augustin. lib. 83. quæst. 61.

5. Vos insanire?

6. Eum.

e. Quid igitur inquit, sciendum est vobis? Esse enim ad istis donorum differentias. Et consequitur dicit. Quisquis est a sine psalmum habet, (nam ex dono quodam etiam psalmos sex ẽ sancta consuebant) sine doctrinam habet, hoc est, sine possit docere, & orationem ad Deum, &c. Occumenius ibidem.

7. Reuelationem.

* Fiat.

8. Ad summum.

9. Id est vicissim.

tres dicãt, & cæteri diiudicẽt. Quòd si alij reuelatum fuerit sedẽti priori taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare: vt omnes discant & omnes exhortẽtur. Et spiritꝰ prophetarũ prophetis [10] subiectus est.] G Non enim dissensionis * est Deus, sed pacis: sicut & in omnibus ecclesiis sanctorum] doceo] [f] Mulieres * in ecclesiis taceant. Nõ enim permittitur eis loqui, + sed subditas esse, sicut & lex dicit. + Si quid autẽ volunt discere, domi viros suos interrogẽt. Turpe est enim mulieri, loqui in ecclesia. An à vobis verbum Dei processit, aut in vos solos peruenit? Si quis videtur propheta esse, aut spiritalis cognoscat quæ scribo vobis: * quia domini sunt mãdata. + Si quis autem ignorat, ignorabitur. Itaque fratres, æmulamini prophetare: & loqui linguis nolite prohibere. Omnia autem honestè, & secundum ordinem fiant,] in vobis.

10. Subiiciuntur.

* Author.

f. Nam si mulieres etiam de rebus diuinis in ecclesia iubentur tacere, domi viros suos interrogare de virginib. quid? cautam putamus, in quibus pudor ornat ætatem, taciturnitas commendat pudorẽ. Ambr. de virginibus lib. 2.

* Vestræ.

r. Hoc decet egredere domini esse mãdata, quia ordinatio non est seditionis Deus, sed pacis. Augustin. epist. 102.

Christi resurrectio mortuorũ arguit resurrectionem futuram, quò ad modũ, & quò ad qualitatem.

Caput XV.

A Notum autem vobis facio fratres, Euangelium quod prædicaui vobis, quod accepistis, in quo & statis, per quod & saluamini, qua ratione prædicauerim vobis, si tenetis, nisi frustra credidistis. Tradidi enim vobis in primis quod

a. Quidam Corinthiorũ etiam resurrectionem carnis ausi fuerant ex veteris sapientiæ præsumptione negare: quibus ab Apostolo arguuntur. Hieron. ibidem.

& accepi quoniam † Christus mortuus est pro peccatis nostris[b] secundum scripturas: † & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die, secundum scripturas: † & quia visus est Cephæ, & post hoc vndecim. † Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent vsque adhuc: quidam autem dormierunt. Deinde visus est Iacobo deinde Apostolis omnibus. † Nouissimè autem omnium tanquam abortiuo visus est & mihi. Ego enim † sum minimus Apostolorum: [c] qui non sum dignus vocari Apostolus. † quoniam persecutus sum ecclesiam Dei. Gratia autē Dei sum id quod sum: & gratia eius* in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui. Non ego autem, sed gratia Dei mecum. Siue [1]ergo ego, siue illi, sic prædicauimus, & sic credidistis. Si autem Christus prædicatur quòd resurrexit à mortuis, [d] quomodo quidam dicunt in vobis, quoniā resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum nō est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est & fides vestra. Inuenimur autē & falsi testes Dei, quoniam [2] testimoniū diximus aduersus Deum] quòd suscitauerit Christum: quem non suscitauit, si mortui non resurgunt. Nam si mortui nō resurgunt, neq; Christus resurrexit. Quòd si Christus non resurrexit, vana est fides vestra. Adhuc enim estis in peccatis vestris. Ergo & qui dormierunt in Christo perierunt. [e] Si in hac vita tātum in Christo superantes sumus, miserabiliores sumus omnib[9] hominibus. Nūc autem Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium, † quoniam quidem per hominem mors, & per hominē resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabūtur. Vnusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus. deinde ij qui sunt Christi, [3] qui in aduentum eius crediderunt.] Déinde finis, cùm tradiderit regnum Deo & patri, cùm euacuerit omnē principatum & potestatem & virtutem. Oportet autem illum regnare † donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. † Nouissimè [4] autē inimica destruetur mors. † Omnia enim subiecit sub pedib[9] eius. Cū autē dicat Omnia subiecta sunt ei: sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia. Cùm autem subiecta fuerint illi omnia, tūc & ipse filius subiectus erit illi, qui subiecit sibi omnia: vt sit Deus omnia in omnibus. Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis? Si omnino mortui non resurgunt, vt quid & baptizantur pro illis? Vt quid & nos periclitamur omni hora? † [f] Quotidie morior [5] propter vestram gloriam, fratres, quā

a. Verū volens ostendere mortem, & nō phantasticam, (vt quibusdam videtur hæreticis) addidit, Secundum scripturas: vt nihil nouū actum sit quod prædictum & præparatum nō fuerit, sed & quòd vere mortua: quia sepultura mortis confirmatio est. Occum. ibid.

b. Quare ergo Apostolus est Gratia Dei sum id quod sum. Non sum idoneus, sed gratia Dei sum id quod sum: & apparet à gratia Dei in me vacua non fuit. Augu. de ver. do. Sermo. 13.

* Quæ perfecta est.

1. Igitur.

d. Manifestat vitij nō omnes esse tales: veruntamen & tales non esse in eis fuisse tollatur, à quibus ne illi seducerentur, & qui nō ita sentiebant paulo post monuit, dicens, Nolite seduci. Augus. Epist. 48.

2. Testificati sumus de Deo.

e. Manifestum est quid & in hac presenti vita & in futura speremus in Christo. Nec enim hic deserit seruos suos: sed dat illis gratiam, & in futuro eosdem in gloria æterna. Si autē futuræ vitæ spes non esset, omnibus hominibus, quod dixit, miserabiliores essemus. Vt quid enim ieiunia, vigiliæ, exercitia, munda vita, iustitia, misericordia, meror, si pro his nulla merces erit in futuro? Ambr. ibid.

3. In aduentu eius.

4. Nouissima.

f. Atqui in hac vita nostra posita est, Quotidie morior per gloriationem vestram quam habeo in Christo. gloriationem, solicitudē & augmentum dicit. Nam cùm multa pericula esse effundisset, ne velut deplorans ista cōmemorare videretur, Nō solum non doleo, inquit, sed gloriorem iam, ista pro vobis ferens. Bisariā verò gloriatur & q̄ propter ipsos periclitetur, & q̄ videas pulchrè crescentes. Sed qui moritur, dies studio, voluntate & q̄ promptus ad rem fit. Chrys. ibid.

5. Per nostram gloriationem.

† Esa. 53. b
† Iona. 2. c
Hosee. 6. c
† Deut. 25. c
† Ephe. 3. b
† Act. 9. b
Ephe. 3. b
† 3. dissimul. confundor.
† Psal. 109. c Hebr. 1. d & 10.
† Psal. 8. c Hebr. 2. d
† 2. q. 7. cap. Vt mortuis.
† Colos. 1. c 1. Thes. 4. b Apoca. 1. b

habeo in Christo Iesu domino nostro. Si secundum hominem ad bestias pugnaui Ephesi: quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? † Mãducemꝰ & bibamus, cras enim moriemur. Nolite seduci. Corrumpunt mores bonos colloquia mala: Euigilate iusti, & nolite peccare. Ignorantiam enim Dei quidam habent.

6. Pudorem.
7. Dicet.
8. Quod seminas, non.
9. Gloria, & infra.

Au[6] reuerentiam] vobis loquor. Sed [7] dicet aliquis, Quomodo resurgũt mortui? Quali autem corpore venient? Insipiens tu quod seminas non viuificatur nisi prius moriatur. Et [8] quod seminas? Non] corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, vtputà tritici, aut alicuius cæterorum. Deus autem dat illi corpus sicut vult: & vnicuique seminum proprium corpus. Non omnis caro eadem caro, sed alia hominum, alia peccorum, alia volucrũ alia autem piscium. Et corpora cœlestia, & corpora terrestria. Sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium. Alia [9] claritas] solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum. [8] Stella enim à stella differt i claritate: sic & resurrectio mortuorum. † Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. seminatur in ignobilitate, surget in gloria. seminatur in infirmitate, surget in virtute. seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Si est corpus animale, & spirituale, sicut scriptũ est, † Factus est primus homo Adam in ani-

8. Quoniam alij pro [illegible]ione virginali, alij pro integritate virginali, alij pro continentia viduali, alij pro paucitate coniugali diuersi honoris sine inuidia fulgeant, simũ non vincbunt. Prosper, de gloria & regno sanctorũ cap. 5.

† 1. Cor. 9. b Galat. 6. b

† Gene. 2. d

† Isa. 22. d & 56. d
Sapien. 2. b
De pœn. dist. 1. c. Si enim.

in animam viuentem: nouissimus Adam in spiritum viuificantem. Sed nõ prius quod spirituale est, sed quod animale: deinde quod spirituale. [h] Primus homo de terra terrenus: secundus homo* de cœlo cœlestis.] Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cœlestis, tales & cœlestes. Igitur sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginẽ cœlestis. Hoc autẽ dico fratres, quia caro & sanguis regnum dei possidere non possiunt, neq; corruptio incorruptelam possidebit. Ecce mysterium vobis dico, Omnes quidem [10] resurgemus, sed non omnes] immutabimur. In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba. (Canet enim tuba:) & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionẽ, & mortale hoc, induere immortalitatem. Cùm autem* mortale hoc induerit immortalitatem: tunc fiet sermo, qui scriptus est, † Absorpta est mors in victoria. Vbi est [11] mors] victoria tua? Vbi mors stimulus tuus? Stimulus autem mortis, peccatum est: virtus verò peccati, lex. † Deo autem gratias qui dedit nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum. Itaque fratres mei dilecti, stabiles estote & immobiles. [i] abundantes in opere Domini

ii iiiij

b. Legimus planè, Primus homo de terra limo, secundus homo de cœlo. Non tamen ad materiæ differentiam spectat, sed tantum terrenæ veritè substantiæ carnis primi hominis, id est Adæ cœlestis de spiritu sui plasmatoris oppressi secundi hominis, id est Christi. Et adèò ad spiritum, nõ ad carnem referri, vt quos sic ciparat, constet in hac carne terrena cœlestes fieri spiritu sõlicet. Quòd si secundum eandem cœlestis Christus, non comparentur illi imen secũdum carnẽ cœlestes. Tertullianus de carne Christi.

* Ipso dominus.

† 1. Cor. 15. d Hebr. 2. d

10. Nõ dormiemur, sed omnes, vtramq; lectionẽ apud codices Græcos inuenit Hieron. in epistola ad Minerium.

* Corruptibile hoc induerit incorruptibilitatem, &

† 1. Tim. 1. d

11. Inferne.

i. Cùm aut delatam eidem sibi munus impliciant inuandis, & ad virtutem promendis in quibus benigne facit vel quã decunque maiore studio persequitur opus domini, quam ea quæ vulgo in studio sunt apud homines. Basilius Regulæ breuiores, interrogat. 290.

semper, scientes quòd labor vester non est inanis in domino.

Non solum præsentibus, sed & absentibus beneficiendum, ac peregrinis & spiritualibus, & dei ministris.

Cap. XVI.

DE collectis autem quæ fiunt in A
[a] sanctos, sicut ordinaui ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite [1] per vnam sabbati. Vnusquisque] vestrum apud se [2] seponat,]recondens quod ei benè placuerit: vt non cùm venero, tunc collectæ fiant. Cum autem præsens fuero, quos probaueritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Ierusalem. [b] Quòd si dignum fuerit vt ego eam, mecum ibunt. † veniam autem ad vos, cùm Macedoniam pertransiero. nam Macedoniam pertransibo. Apud vos autem forsitan manebo, vel etiam hyemabo: vt vos me deducatis quocunque iero, Nolo enim vos modo in transitu videre. Spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos: si dominus permiserit. Permanebo autem Epheſi vsque ad Pentecosten. Ostium enim mihi apertum est magnum & euidens: & aduersarij multi. Si autem venerit Timotheus, videte vt [c] sine timore sit apud vos. Opus enim domini operatur, sicut & ego. Ne quis ergo illum spernat. Deducite autem illum in pace, vt veniat ad me. Expecto enim illum cum fratribus. De

† 22.q.3.c. Animaduertendum est.

a. Sancti autem pauperes hi erant in Ierusalem, qui primi in Christum crediderant de Iudæis, & professi apostolis & euangelio atque assistere sciis, ità professionem quam universam expellebat, sacerdotibus templi ac populo vastante, perdiderunt. Hieron. super Michæam cap. 4.

1. In vna sabbatorum vnusquisque.

2. Reponat.

b. Hoc est, si satis fuerit oblatis vestra quæ mea quoque mereatur professione deferri. Sedulius ibidem.

c. Non propterea dicit, Sine timore: ne quis ipse insolescere animum aut sapientiæ confidentiam, de quibus circa initia dixit, quòd à se abstrahere vult discipulos (Timotheus omnia sustinere paratus erat) sed ne insidiatores aut eant. Oecu. ibid.

Apollo autem fratre,] vobis notum facio quoniam] multùm rogaui eum C vt veniret ad vos cum fratribus: & vtiq; non fuit voluntas eius vt nunc veniret. veniet autem cùm ei [3] vacuum] fuerit. Vigilate, state in fide, viriliter agite, & confortamini, [d] omnia vestra in charitate fiant. Obsecro autem vos fratres, (nostis domum Stephanæ] & Fortunati, & Achaici [4] quoniam sunt primitiæ] Achaiæ, & in ministerium sanctorum ordinauerunt seipsos: vt & vos subditi sitis eiusmodi, & omni cooperanti & laboranti. Gaudeo autem [5] in præsentia] Stephanæ & Fortunati, & Achaici: quoniam id quod [6] vobis deerat] ipsi suppleuerunt. refecerunt enim & meum spiritum & vestrum. Cognoscite ergo qui eiusD modi sunt. Salutant vos ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in domino multùm Aquila & Priscilla cum domesticasua ecclesia,] apud quos & hospitior. Salutant vos omnes fratres. Salutate inuicem in osculo sancto. Salutatio mea manu Pauli. Si quis non amat dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema, [e] maranatha. † Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Iesu. Amen.

3. Otium.

d. Satis ostendit etiam ipsas correptiones, quæ asperas & amaras sentiunt qui corripiuntur, cum charitate esse faciendas. Aug. de gratia & libero arbitr. cap. 17.

4. Esse primitias.

5. De aduentu.

6. Mihi deerat vestri.

† 23.q.5.c. Gulielmus. 24.q.3.cap. Cùm ergo. §. Ite Vestæ. Ita alia.

e. Hoc est, dominus noster venit. Ad Corinthios prior missa fuit à Philippis per Stephanum, & Fortunatum. Achaïa, & Timotheum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INCIPIT PROLOGVS
in secundam Epistolam
beati Pauli ad
Corinthios.

POst actam à Corinthiis pœnitentiam, consolatoriam scribit eis epistolam Apostolus à Troade per Titum. Et collaudans eos hortatur ad meliora: contristatos quidem eos, sed emendatos ostendens.

INCIPIT EPIstola ad Corinthios secunda.

Deus suorum ministrorum consolator & liberator, in aliorum salutem & commodum moram vertit eorum.
Cap. 1.

[a] Paulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem dei, & Timothæus frater: Ecclesiæ dei, quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in vniuersa Achaia: Gratia vobis & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo. [b] † Benedictus deus & pater Domini nostri Iesu Christi, [c] pater misericordiarum, & deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra: vt possimus & ipsi consolari

† Ephe. 3. d
1. Pet. 3. e

a. Primum nomen suum ponit ex charitate Apostolico ordine: quia minoribus scripsit ne etiam seculi iudices solent ad eos quos regunt scribere. Hiero. ibi.
b. Benedictus qui propter nimiã charitatem suam, qua dilexit nos plus suum dilectum, in quo ei bene complacuit, misit per quem reconciliati patẽ habeamus ad eum, & idõ sit nobis reconciliationis huius & mediator & obses. Bernard. in nat. dñi. Ser. 5.
c. A quo est omnis misericordia. Multas autem dicit misericordias, quia multæ sunt humanæ miseriæ. Sed. ibid.

ri eos qui in omni pressura sunt, [1] per exhortationem qua exhortamur] & ipsi à deo: quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra. Siue autem tribulamur pro vestra [2] exhortatione] & salute. siue consolamur, pro vestra consolatione & salute: siue exhortamur, pro vestra exhortatione & salute] quæ operatur tolerantiam earundem passionum quas & nos patimur: vt spes nostra firma sit pro vobis: scientes quoniam sicut socij passionum estis, sic eritis & consolationis. [d] Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra quæ facta est in Asia: quoniam supra modum grauati sumus supra [3] virtutem,] ita vt [4] tæderet nos etiam viuere.] Sed ipsi in nobis ipsis metipsis responsum mortis habuimus, vt non simus fidentes in nobis, sed in deo, qui suscitat mortuos, qui de tantis periculis nos eripuit & [5] eruit,] in quem speramus, quoniã & adhuc eripiet, adiuuantibus & vobis in oratione pro nobis: vt ex [6] multarum personis facierum, eius quæ in nobis est donationis] per multos gratiæ agantur pro nobis. † [e] Nam gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ, quòd in simplicitate [7] cordis] & sinceritate dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia dei conuersati sumus in hoc mundo: abundantius autem [7] ad vos.] Non

† 12. q. 1. c Iuxta verba De fact. nec. cum vernis.

1. Per consolationem qua consolamur.
2. Consolatione.
a. Desperauimus, nec nos viluisse sperabamus, sed apud nos sic existimauimus quòd omnino moriemur. Nã hoc significat, ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus: in nobis pericula respondebant quòd omnino moreremur. Oecume. ibid.
3. Vires.
4. Desperaremus etiam de vita.
5. Eripit.
6. Multis personis pro beneficio in me collato.
c. Est ergo testimonium conscientiæ in qua gloriatur Apostolus: non quòd habeat conscientiã, sed quòd sequitur spiritus veritatis in ipsa, testimonium perhibens spiritui nostro quòd filij dei sumus. Est enim testimonium conscientiæ non perhibentis, sed percipientis. Bernardus in festo omnium sanctorum. Sermo 2.
7. Erga vos.

enim alia scribimus vobis, quàm
8. Legitis & cognoscitis. quæ [8] legistis & cognouistis.]Spero
autem quòd vsque in finem cognoscetis: sicut & cognouistis non ex
parte, quia gloria vestra sumus, sicut & vos nostra in die domini nostri Iesu Christi. Et hac confidentia volui prius venire ad vos, vt secundam gratiam haberetis: & per
9. Transire. vos [9] transirem] in Macedoniam,
& iterum à Macedonia venirem ad
vos, & à vobis deduci in Iudæam.
f. Quantum ad id, quod ad hoc pertinet, hoc debet esse vt sit apud illos Est Est, Non Non: vt non aliud faciant quàm sciunt vtile. Quia enim frequenter volumus aliud quàm sit vtile, non voluntas vincat vtilitatem: ideo Apostolus voluntati suæ vtilitatem præposuit, ne iret ad illos. In Christo enim Iesu non fuit Est & Non, sed Est in illo fuit: quia nihil aliud voluit quàm est vtile. Semper enim voluntas eius cum vtilitate est: nec immissus est vt faceret inuitus, sicut homo, quod est vtile aut vt ambigeret de aliquibus, & mutaret voluntatem. Amb. ib. 10. Nondum veni.
11. Vobis nemine fidei.
Cùm ergo hoc voluissem, nunquid leuitate vsus sum? Aut quæ cogito, secundum carnem cogito, [f] vt sit apud me Est, & Non? Fidelis autem deus, quia sermo noster qui fuit apud vos, non est in illo Est, & Non: sed est in illo Est. Dei enim filius Iesus Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, per me Syluanum & Timotheum, non fuit in illo Est & Non: sed Est in illo fuit. Quotquot enim promissiones Dei sunt in illo Est: ideo & per ipsum dicimus, Amen deo, ad gloriam nostram. Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, & qui vnxit nos, deus: & qui signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Ego autem testem deum inuoco in animam meam, quòd parcens vobis, [10] non veni vltrà] Corinthum.
10. Nondum veni. nõ quia dominamur [11] fidei vestræ:]
11. Vobis nemine fidei. sed adiutores sumus gaudij vestri. nam fide statis.

Dilatio visitationis Corinthiorum à Paulo partim in eorum cedit commodum, partim in aliorum vtilitatem.

Cap. 11.

A S Tatui autem hoc ipsum apud me
ne iterum in tristitia venirem ad
vos. [a] Si enim ego contristo vos: &
quis est qui me lætificet, nisi qui cõ-
tristatur ex me? Et hoc ipsum scripsi vobis: vt non cùm venero, tristitiam habeam super tristitiam, habeam, de quibus oportuerat me gaudere: confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium, omnium vestrum est. Nam ex multa tribulatione & angustia cordis scripsi vobis per
B multas lachrymas: non vt contristemini, sed vt sciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis. Si quis autem contristauit me, non me contristauit: sed ex parte, vt non onerem omnes vos. Sufficit illi qui eiusmodi est, obiurgatio hæc, quæ fit à pluribus: ita vt è contrario magis [1] donetis & consolemini, ne forte] abundantiori tristitia absorbeatur qui eiusmodi est. Propter quod obsecro vos vt confirmetis in illum charitatem. Ideò enim & scripsi vo-
C bis, vt cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis. † Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donaui, siquid donaui, propter vos in persona Christi, vt non circumueniamur à Sathana. Non enim ignoramus cogitationes eius. [b] Cum venissem au-

† 23. q. 3. Non pueris.

a. Nolui ad me venire, ne amplius me contristarem increpans, indignans, aperiens. deinde quoniam & hoc ipsum erat vehementius, & illorum continebat accusationem, si sic me haberent. Aut Paulus si venisset contristandus esset: correctione vsus ait, Nam si ego contristo vos, quis est qui me lætificet, nisi is qui contristatur ex me? Chryso. ibidem.

1. Donare debemus & consolari quomodo fiat, vt.

b. Narrat Corinthiis quæ fecerit, quæ passus sit: & quomodo in cunctis deo agat gratias, vt sub exemplo suo illos prouocet ad eorum imitationem. Hieron. ad Hedibiam, q. 12.

tem Troadem propter Euangelium
Christi, & ostium mihi apertū esset
[2] in domino:]non habui requiē spi-
ritui meo, eo quòd non inuenerim
Titum fratrē meum:sed valefaciens D
eis profectus sum in Macedoniam.
Deo autē gratias,qui semper triumphat*nos in Christo Iesu,& odorem
notitiæ suæ manifestat per nos in
omni loco.† [c] quia Christi bonus o-
dor sumus deo, in iis qui salui fiunt,
& in iis qui pereunt. Aliis quidem o-
dor mortis in mortem: aliis autem
odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis
tam idoneus? Non enim sumus sicut
plurimi, adulterantes verbum dei,
sed ex synceritate sicut ex deo, co-
ram deo [3] in Christo] loquimur.

Non eget commendatione Paulus qui cæteros dei cōmendat ministros, quos deus sub spe gloriæ ex officij dignitate, & cognitionis excellentia consequentiæ fecit idoneos. III. A

INcipimus iterum nosmetipsos
commendare? [a] Aut nunquid e-
gemus (sicut quidam) commendati-
tiis epistolis ad vos, aut ex vobis?
Epistola nostra vos estis, scripta in
cordibus nostris quæ scitur & legi-
tur ab omnibus hominibus, manifestati quoniam epistola estis Christi
ministrata à nobis & scripta: non a-
tramento, sed spiritu dei viui: non
in tabulis lapideis, sed in tabulis
cordis [1] carnalibus. [1] Fiduciam autem talem habemus per Christum ad

*. Per dominum.

* Per. c. Hoc est, Christo accepti sumus. At quo modo Christi bonus odor quis efficitur, videamus. Peccatū res est fœtida: deniq; peccatores parcis compensantur qui in peccatis velut in stercore futile volutantur. Si quis ergo vestrum est in quo odor peccatiū nullus est, sed odor iustitiæ, suauitas misericordiæ: Christi bonus odor est. Origenes super Gen. hom. 11.

† 23.q.4.d Obtinuerit. Nabuchodonosor. De fa. poll. c. Cùm omnipotēs

3. Per Christum.

a. Verùm nobis opus est aut ut ab vobis ad alios, aut ab aliis ad vos commendatitiis epistolis, siue quæ vos proponant, & exhibeant? Per hoc autē ipse adapostolos designat Deum. ibid.

1. Cor. 16.

b. Ex quo iam illi imus ministræ sibi esse potestatis facere quod uelimus, sed etiam dei clementia si nostram adiuuet voluntatem. Hiero. aduersus Pelagianos lib. 2.

ad deum: [b] non quòd sufficientes
simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis: sed [2] sufficientia nostra] B
ex deo est: qui & idoneos nos fecit
ministros noui testamenti, [3] non lit-
tera sed spiritu.]litera enim occidit,
spiritus autem viuificat. Quòd si mi-
nistratio mortis literis deformata in
lapidibus, fuit in gloria: ita ut non
possent intendere filij Israel in fa-
ciem Moysi propter gloriam vultus
eius quæ euacuatur, quomodo non
magis ministratio spiritus erit in C
gloria? Nam si ministratio dānatio-
nis in gloria est, multomagis abun-
dat† ministeriū] iustitiæ in gloria [c].
Nam nec glorificatum est quod [5] cla
ruit]in hac parte, propter excellen-
tem gloriam. Si enim quod euacua-
tur [6] per gloriam] est, multomagis
quod manet in gloria est. Habentes
igitur talem spem, multa [7] fiducia
vtitur.] Et non sicut Moyses pone
bat velamen super faciem suam vt
non intenderent filij Israel in faci-
em eius, quod euacuatur, sed [8] ob-
tusi] sunt sensus eorum. [d] Vsque in
hodieruum enim diem idipsum ve- D
lamen in lectione veteris testamen-
ti manet non reuelatum (quoniam in
Christo euacuatur) sed vsque in hodiernum diem cùm legitur Moyses,
velamen positum est super cor eorū.
Cùm [9] autem conuersi fuerint] ad
deum, auferetur velamen. † Dominus autem spiritus est. † Vbi autem
spiritus domini, ibi libertas. Nos ve-

† Exo. 34.d

† Ioan. 4.d
† 19.q.ult.
2.d

2. Si ad aliquid sumus idonei, hoc.

3. Non literæ, sed spiritus.

4. Mi ustratio.

c. In comparatione euangelicæ gloriæ obumbratur gloria legis: sicut orto sole obtenditur luna, lumen, cum tamen suo tempore magnū habeat fulgorem. Sed hæc ibidem.

5. Glorificatum est.

6. In gloria.

7. Vtamur libertate.

8. Obcæcati.

d. Hoc ipsum non possunt intelligere quòd cessauit lex: eo quòd non credunt Christo. Nam si per Christum cessauit, sicut reuera cessauit, & ipsa lex hoc eccnpans prædixit, quis fieri potest vt qui Christum non recipiunt, per quem lex antiquata est, eam videant legem antiquatam? Hoc autem cum videre non sustineant, perspicuum est eos etiā ipsius legis hæc dicentis vim & universam gloriam ignorare. Chrys. ibidem.

9. Conuersus fuerit.

rò omnes reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem transformamur [10] à charitate in claritatem] tanquam à domini spiritu.

Dea sunt. Ioan. 4. d. De regular. c. licet.

10. *A gloria in gloriam.*

Euangelici ministerij vsus non solùm mala vitare, sed & bona agere docet, ac ad melorum tolerantiam cum certa gloriæ expectatione mentem erigit. IIII.

A

IDeo habentes hanc administrationem, iuxta quod misericordiam dei consecuti sumus, non [1] deficimus, sed abdicamus] occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, [a]neque [2] adulterantes] verbum dei: sed [3] in] manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos, ad omnem conscientiam hominum coram deo. Quòd si etiam opertum est Euangelium nostrum, in iis qui pereunt, est opertum: in quibus deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat * illuminatio Euangelij gloriæ Christi, qui est imago dei inuisibilis. Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christum dominum

B

nostrum. Nos autem seruos vestros [3] per] Iesum, quoniam deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis dei, in facie Iesu Christi. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis

1. *Negligimus, sed occultauimus.*
a. *Tales presbyteros nutrit ecclesia, de quibus prophetа ait, Dabo principes tuos in pace, & episcopos tuos in iustitia. Isaiæ 60. Ireneus lib. 4. cap. 44.*
2. *Dolose tradites.*
* *In illis.*
3. *Propter.*

eutis dei, & non ex nobis. [b] In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: Operiamur, sed non destituimur. Persecutionem patimur, sed non derelinquimur: humilia mur, sed non cõfundimur, diicimur, sed non perimus, semper mortificationem* Iesu in corpore nostro circunferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Semper etenim nos qui viuimus, in mortem tradimur propter Iesum: vt & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptũ est, † Credidi propter quod locutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur, scientes quo niam qui suscitauit* Iesum, & nos [4] cum Iesu] suscitauit, & constituet vobiscum. [c] Omnia enim propter vos. vt gratia abundans, per multos in gratiarum actione abũdet in gloriam dei. Propter quod non deficimus: sed licet is qui foris est noster homo corrumpatur: tamen is qui intus est renouatur de die in diem. Id enim [5] quod in præsenti est momentaneũ & leue] tribulationis nostræ, supra modum [6] in sublimitate] æternum gloriæ pondus [7] operatur in] nobis non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt.

C

4. *Psal. 115.*

D

b. *Quod enim ad humanam prudentiam attinet, in omnibus tribulationem patimur, inquit: quod verò ad fiduciã in deum, sed non angustiamur. Ut quod efficaciat ad fortitudinem humanam, Aperiamur, inquit, id est, summis circunuenimur difficultatibus: quod verò ad fiduciam in deum, nõ destituimur penitùs. Basilius Interrogatione 270. Regulæ breuiores.*
* *Domini.*
* *Dominum.*
4. *Per Iesum.*
c. *A munere suo deus nullum voluit esse alienũ. Et quia non omnes capiunt verbum fidei, Apostolus dei voluntatis sciens, persecutiones & pericula pati nemimur, dãmodo omnibus fidelibus prædicaret, vtplures possent credere. Ambr. ibidem.*
5. *Momentaneũ leuitas, vel quod trãsitorium est & leue.*
6. *Excellenter.*
7. *Parit.*

Ministerij euangelici præmium cum desyderio placendi deo, proficiendi proximo, & carnalem à se affectum abdicando præparandum est. V.

a. Non simpliciter dicit, Scio, sed Scimus. nec enim simpliciter tabernaculum corpus vocauit: sed indicat nobis vitam hanc nostram temporalem, & declarat quomodo sit mutanda in melioremChry. de resurrectio. homil. 1.

1. Gemimus.

A

S[a]Cimus enim quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex deo habeamus, domum non manufactam æ sed]æternam in cœlis. Nam & in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quæ de cœlo † Apo.16.d est † superindui cupientes: si tamen vestiti, & nõ nudi inueniamur. Nam & qui sumus in hoc tabernaculo, [b]ingemiscimus]grauati: eo quòd nolumus expoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur quod mortale est, à vita. [b] Qui autem efficit nos in hoc ipsum, deus, qui dedit nobis pignus spiritus. [2] Audentes igitur semper, & scientes, quoniam dum] sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino. (Per fidem enim ambulamus & nõ per speciem.) [3] Audemus]autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad dominum, & ideo contendimus, siue absentes, siue præsentes † Rom. 14.d placere illi. † Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi: vt referat vnusquisque propria [4] corporis prout] gessit: siue bonum siue malum. Scientes ergo timorem domini, hominibus suademus: deo autem manifesti sumus. Spero autem & in conscientiis vestris manifestos nos esse. Nõ iterum commendamus nos

b. Ostendit autẽ hoc modo non recentem esse de hoc opinionẽ: sed nos ad immortalitatem quidẽ creatos esse. Verùm quoniam diaboli inuidia mors in orbem ingressa est, rursum æternam nobis viam deus inuenit ad immortalitatem. Occumenius ibidem.

2. Itaque bene animo sumus semper, & scimus quòd cum domi.

3. Confidimus.

4. Quæ per corpus fiunt, & quæ.

C

nos vobis, sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis: vt habeatis ad eos qui in facie gloriantur, & non in corde. Siue enim [5] mentes excedimus, deo: siue sobrij sumus, vobis.] Charitas enim Christi vrget nos, æstimantes hoc, [c] † quoniam si † 33.di. Vsque adeo. 8.q.1.In scriptura. vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et pro omnibus mortuus est Christus: vt &qui viuũt, iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. Itaq; nos ex hoc *neminem nouimus secũdum carnem. Et si cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus. Si [6] qua] ergo in † Isa.43.c D Christo noua creatura est † vetera Apo.21.a transierunt, ecce facta sunt omnia noua. Omnia autem ex deo, qui nos reconciliauit sibi per * Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis. Quoniam quidem deus erat in Christo, mundum reconciliãs sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini deo † Eum enim † De pe. dist. 3.c. Si enim. qui non nouerat peccatum, pro nobis [d] peccatum fecit, vt nos efficeremur iustitia dei [7] in ipso].

5. Insanimus, deo insanimus: siue sani sumus, vobis sani sumus.

c. Hoc est, nullũ omnino habemus peccatum, vt qui per remissionem peccatorum viuunt, iam nõ sibi viuant, sed ei qui pro omnibus mortuus est propter peccata nostra, & surrexit propter iustificationem nostram. Aug. de ciuit. dei lib. 20. cap. 6.

* Nunc.

6 Quæ.

* Iesum.

d. Quasi peccatores ædemnari permisit, & quasi malefactum mori. Chry. ibid.

7. Dei ipsum.

Dei ministri sese ad cæteros exteriori conuersatione exhibeant: ad eum autem interiori deuotione: & ad seipsos malorum vitatione. VI.

1. Cooperantes autem obsecramus.

2. Non enim in una quælibet sex dierum eorum factum est, vel sydere huius vltra 24. horas, & terra est coparata ab aquis, atque arboribus ac herbis confitas, sed more sibi solito diem pro tempore posuit: vt hic Apost. Ecce nunc tempus acceptabile, &c. Non vnum specialiter diem, sed totam significat tempus hoc, quo in præsenti vita pro æterna salute laboramus. Rabanus super 2. cap. Genesi.

b. Vide quomodo omnia facientem, ordinatem, & disponentem in medio horum, sicut cor in medio corporis constituit spiritum sanctum. Bernard. de vita solitaria.

c. Vnde dilatatum est cor nisi per charitatem spiritalis intra Psal. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. Augustin. in dialogo ad Orosium, cap. 2.

a. Ne sitis ei dem iugo iuncti.

A [1]Djuuantes autem exhortamur] Ne in vacuum gratiam dei recipiatis. (Ait enim, † Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. [a] Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis,) † nemini dantes vllam offensionem, vt † non vituperetur ministerium nostrum: † sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in castitate, in scientia in longanimitate, in suauitate, [b] in spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute dei, † per arma iustitiæ, à dextris & à sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam: vt seductores, & veraces: sicut qui ignoti & cogniti: quasi morientes & ecce viuimus: vt castigati & non mortificati: quasi tristes semper autem gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquã nihil habentes, & omnia possidentes. Os nostrum patet ad vos ô Corinthij, [c] cor nostrum dilatatũ est. Non angustiamini in nobis: Angustiamini autem in visceribus vestris. Eãdem autem habentes remunerationẽ (tanquam filiis dico) dilatamini & vos. [2] Nolite iugum ducere] cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? † Quæ autem [3] conuentio] Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Quis autem cõsensus templo dei cum idolis? Vos enim estis templum dei viui, sicut dicit deus, † Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum deus, & ipsi erunt mihi populus. † Propter quod exite de medio eorum, & separamini, dicit dominus: & immundum ne tetigeritis, † & ego recipiam vos, & ero vobis in patrem: & vos eritis mihi in filios & filias, dicit dominus omnipotens.

† Isa. 49.

† 1. Cor. 4. † 2. Cor. 8. † Prou. 10. d. Vpon set face-detestes † Isa. 11. c † 1. Tim. 3. c

† Deut. 18. c. Resuscitatus.

Dist. 2. c. Si enim.

† 1. Cor. 3. c. 6. d

† Leuit. 26. g

† Isa. 52. c Ier. 31. a

Tristitia secundum deum secum habet cõsolationem, quam Corinthij pro suis in cæteros senserunt beneficiis.

† 2. Cor. 7. c. Sunt plurima

Cap. VII.

A HAs ergo habentes promissiones charissimi, mundemus nos ab omni [a] inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore dei. Capite nos. Neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem circumuenimus. Non ad condemnationem vestram dico. Prædiximus enim* quòd in cordibus nostris estis ad commoriendum & ad conuiuendum. Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis: repletus sum consolatione: superabundo gaudio in omni tribulatione vestra. [b] Nam & cùm venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra: sed [a] omnem tribulationẽ passi] sumus: foris pugnæ, intus timo-

3. Consensus.

d. Cùm vbique deus sit, tamẽ in illis prohabitare se dicit, qui eius gratia perfruuntur. Sedulius ibidem.

4. Inquinamentum carnis fortasse illud fit, si quis se commiscat cum illa qui vel à lege vetitis ipsi faciunt: spiritus verò inquinamentum, si quis adnersus hos, qui vel huiusmodi vel similia, vel faciunt: perinde ac si nihil referret, ita se gerunt. Basil. regul. breuius. interro. 53.

* Vobis.

b. Professio non tam tentationum iniquorum ipsis dicis formulabat Paulus, quàm domesticas, & quæ intra ecclesiam contingant ruinas & trãsgressiones. Chrysost. de resurr. homil. 1.

1. In omnibus tribulati.

mores Sed qui consolatur humiles, B
consolatus est nos deus in aduentu
Titi. Non solum autem in aduentu
eius, sed etiam in consolatione qua
consolatus est in vobis, referens no-
bis vestrum desiderium, vestrum fle-
tum, [a] vestrum æmulationem] pro
me. ita vt magis gauderem. Quoni-
am etsi contristaui vos in epistola,
non me pœnitet. [3] Et si pœniteret,
videns] quòd epistola illa (etsi ad
horam) vos contristauit: nunc gau-
deo, non quia contristati estis, sed
quia contristati estis ad pœnitenti-
am. Contristati enim estis secun-
dum deum, vt in nullo detrimen- C
tum patiamini ex nobis. [c] † Quæ e- † 1. Pet. 2. d
nim secundum deum tristitia est, pœ
nitentiam in salutem stabilem ope-
ratur: seculi autem tristitia mortem † 3. q. 7. Afflictiones
operatur † [d] Ecce enim hoc ipsum
secundum deum contristari vos,
quantam in vobis operatur solicitu-
dinem, sed defensionem, sed in di-
gnationem, sed timorem, sed desi-
derium, sed æmulationem, sed vin-
dictam. In omnibus exhibuistis vos
incontaminatos esse negotio. Iitur
etsi scripsi vobis, non propter eum
qui fecit iniuriam, nec propter eum
qui † passus] est. sed ad manifestan-
dam solicitudinem nostram, quam
habemus pro vobis coram deo. Ideo
consolati sumus. [5] In consolatione
autem nostra] abundantiùs * magis
gauisi sumus super gaudio Titi, quia
refectus est spiritus eius ab omni-
bus

a. Vel, vestrum zelum.

3. Tametsi pœnitueret. Video namque.

c. Quare autè mortem operatur? Quia solet nimia tristitia aut ad dubitationem, aut periculosam perducere ad blasphemiam. Aug. de consola. mortuo. lib. 1. cap. 3.

d. Ecce, sequitur, quòd vos secundum deum contristati fueritis quantam genuit solicitudinem. Non solum enim ad id venisse vt vos omnino pœniteret fuisse contristatos, sed magis solicitos reddidit. Oecume. ibidem.

4. Læsus.

5. Ex consolatione vestra.

* Autem.

bus vobis. Et si quid apud illum de
vobis gloriatus sum, [6] non sum con-
fusus:] sed sicut omnia vobis in ve-
ritate locuti sumus, ita & gloriatio
nostra quæ fuit ad Titum, veritas fa
cta est. [c] Et viscera eius abundan-
tiùs in vobis sunt, r[e]miniscentis o-
nium vestrum obedientiam, quomo
do cum timore & tremore excepistis
illum. Gaudeo quòd in omnibus
confido in vobis.

Eleemosynæ sunt pauperibus, & præcipuè euangelicis ministris erogandæ, qui maximè in euangelio laborauerunt.

Cap. VIII.

A [a] Notum autem facimus vobis
fratres gratiam dei, quæ data
est in Ecclesiis Macedoniæ, [b] &
quòd in multo experimento tribu-
lationis abundantia gaudij ipsorum
fuit, & [1] altissima] paupertas eo-
rum abundauit in [b] diuitias simpli-
citatis eorum. Quia secundum vir-
tutem (testimonium illis reddo) &
supra [2] virtutem] voluntarij fue-
runt, cum multa [3] exhortatione]
obsecrantes nos, * gratiam & com-
municationem ministerij quod fit
in sanctos. Et non sicut sperauimus,
sed semetipsos dederunt, primum
domino, deinde nobis per voluntā-
tem dei, ita vt rogaremus Titum,
vt quemadmodum cœpit, ita perfi-
ciat in vobis etiam gratiam istam.
Sed sicut in omnibus abundatis fide
B & sermone, & scientia, & omni soli-
citudine, [4] insuper & charitate ve-

6. Non me pudet.

c. Animum & affectum Titi dicit esse in eis, quia vidit pro votum illorum. Sancti enim animus in omni bono est. Ambro. ibidem.

a. Ad collectas & eleemosynas exemplo Macedonum prouocat non parent sibi graue quod pauperiores videant iam fecisse. Hieronymus ibidem.

1. Profunda.

b. Multum quidem pauperes sunt in terrena facultate, sed in magna simplicitate sunt diuites, cupiunt plus dare quàm quod habeant. ac propterea deum magis probat animus, quàm quod porrigitur dextera. Qui enim quantum potest facit, totum facit: quoniam pro viribus. verbis præposteris hoc dicit. Sedu. ibidem.

2. Vires.

3. Obtestatione.

* Vt susciperemus.

4. Et ea quæ ex vobis erga nos est dilectione.

stra in nos,] * vt & in hac gratia abundetis. Non ad quasi] imperans dico: sed per aliorum solicitudinem, etiam vestræ charitatis [5] ingenium bonum] comprobans. Scitis enim gratiam domini nostri Iesu Christi, [c] quoniam propter vos egenus factus est † cùm esset dives: vt illius inopia vos diuites essetis. Et consilium in hoc do: Hoc enim vobis vtile est, qui non solum facere, sed & velle cœpistis ab anno [6] priore.] Nunc verò [7] & facto] perficite: vt quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit & perficiendi ex eo quod [8] habetis] Si enim * voluntas prompta est secundum id quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet. † Non enim vt aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate in præsenti tempore, vestra abundantia illorum inopiam suppleat, vt illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, vt fiat æqualitas sicut scriptum est, † [d] Qui multum ad habuit] non abundauit: & qui modicum, non minorauit. [9] Gratias autem ago deo] qui dedit eandem solicitudinem pro vobis [e] in corde Titi, quoniam exhortationem quidem suscepit: sed cum solicitior esset [10] sua voluntate] profectus est ad vos. Misimus etiam cum illo [f] fratrem nostrum,] cuius laus est in Euangelio per omnes ecclesias. Non solum autem, sed & ordinatus est ab Ecclesiis co-

* Facite.
5 Ingenuitatem.
c. Quæ inopia ditat, sanat fimbria, sanat tactus, mors vivificat, sepultura resuscitat. Hic ergo dives est thesaurus: huius pinguem panem quem qui manducauerit, esurire non poterit. Amb. de bono defunct. patriar. cap. 9.
6. Superiore.
7. Et quod facere cœpistis.
8. Potestis.
* Prius.
d. Hoc intelligendum in collectione mannæ.
9. Gratia autem dei. e. Gratia quidem exhortationis, & voluntate propria festinauit, vt mercedem haberet non inuitus: quasi sit ei creditadi præsentia. Hier. ibi.
10. Sua sponte.
f. Creditur fuisse Lucas euangelista.

† Exo. 16.d

D comes peregrinationis nostræ, [11] in hanc gratiam] quæ ministratur à nobis ad domini gloriam, & [12] destinatam voluntatem nostram:] deuitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine quæ ministratur à nobis in domini gloriam. † Prouidemus enim bona, non solùm coram deo: sed etiam coram hominibus. [g] Misimus autem cùm illis & fratrem nostrum, quem probauimus in multis sæpe [13] solicitum] esse: nunc autem multo solicitiorem, confidentia multa in vos, siue pro Tito qui est socius meus, & in vobis adiutor, siue * fratres nostri Apostoli ecclesiarum [14] gloriæ] Christi. Ostensionem ergo ad quæ est] charitatis vestræ & nostræ gloriæ pro vobis: in illos ostendite in facie Ecclesiarum.

† Rom. 12.d 2. Cor. 1. cap. Malo.
† 1. Cor. 9. d Ideo Valet ergo.
11. Cum hac gratia.
12. Animi vestri promptitudinem.
g. Per Titi autem relationem referentis bonam voluntatem Corinthiorum & cæterorum missorum, quos Apostolos ecclesiarum gloriæ Christi appellat, felicitiorem fuisse factum existimauit videndi illos, & exhortandi ad ministerium sanctorum. Fiduciã enim accepit audiens meliores esse factos Corinthios. Amb. ibi.
13. Diligentem.
* Aliorum qui sunt
14. Gloria.

Elemosynæ prompte, abundanter, & liberaliter conferantur: vt ex his merces dantibus multiplicetur. IX.

A NAm de ministerio quod sit in sanctos, ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones, quoniam & [a] Achaia parata est ab anno præterito, & vestra æmulatio prouocauit plurimos. Misimus autem fratres: vt ne quod gloriamur de vobis, euacuetur in hac parte, vt (quemadmodum dixi) parati sitis: [1] ne cùm] venerint Macedones me-

a. Achaia Græciæ regio in qua Sicyonum regnum incæpit anno 74. vitæ Nahor, vt refert Eusebius, in qua prius regnauit Aegialeus: vnde regio dicta est Aegialea, deinde Danaa, & tandem Achaia: cuius caput est Corinthus.
1. Ne qua pudoris, vt si.

cum, & inuenerint vos imparatos, erubescamus nos, vt non dicamus vos in hac substantia*. [b] Necessarium ergo existimaui rogare fratres vt præueniant ad vos, & præparent repromissam benedictionem * hanc paratam esse sic, quasi benedictionem, non quasi auaritiã. Hoc autem dico, [c] † Qui parcè seminat, parcè & metet: & qui seminat in benedictionibus, [2] de] benedictionibus & metet. Vnusquisque prout destinauit in corde ⁂ suo:] non ex tristitia aut ex necessitate. † Hilarem enim dato rem diligit deus. Potens est autem deus omnem gratiam abundare facere in vobis: vt in omnibvs ⁂ semper] omnem sufficientiam habentes abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est, † Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Qui autem administrat semen seminanti, & panem ad manducandum præstabit, & multiplicabit semen vestrum, & augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ [3] vt in omnibus locupletati abundetis] in omnem simplicitatem, quæ operatur per nos gratiarũ actionem deo. Quoniam * ministerium huius officij] non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat [5] per multas gratiarum actiones in domino] per probationem ministerij huius, glorificantes deum in obedientia confessionis vestræ in Euangelio Christi, & simplicitate communicationis vestræ in illos, & in omnes. & in ipsorũ obsecratione pro vobis, desiderantium vos propter eminentem gratiã dei in vobis. Gratias ago deo super inenarrabili dono eius.

Nemo iuxta corporis imbecillitatem iudicandus est, quantumuis à malis actibus & vituperatus. X.

A IPse autem ego Paulus obsecro vos per [a] manfuetudinem & [1] modestiam] Christi, qui [2] in facie] quidem humilis sum inter vos absens autem confido [3] in vobis]. [b] Rogo autem vos ne præsens audeam per eam confidentiam qua existimor audere in quosdam, qui arbitrantur nos tanquam secundum carnem ambulemus. In carne enim ambulantes, non tamen secundum carnẽ militamus. [c] Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt: sed potentia deo ad destructionem munitionum [4] consilia] destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus [5] scientiam] dei. & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, [d] & in promptu habentes vlcisci omnem inobedientiã cùm impleta fuerit vestra obedientia. Quæ secundum faciem sunt [6] videte.] Si quis confidit sibi, Christi se esse: hoc cogitet iterũ apud se, quia sicut ipse Christi est, ita & nos. Nam & si amplius aliquid gloriat [6] fuero de potestate nostra, quam dedit nobis dominus in ædificationẽ, & non in destructionem vestram, non eru-

a. Manfuetudo quædam in corde, modestia vero in verbis est. Sedulius.
1. Humanitatem.
2. Iuxta faciem.
3. Erga vos.
b. Ore enim vt nemine cogatis offendere quàm & præsens fortis sim, & vehemens habeam: quia enim absens valde audar contra eos sit, & extollatur. Chrys. ibi.
c. Ecclesia autẽ non armis secularibus vincit aduersarios potestates, sed armis spiritualibus, quæ sunt fortia deo ad destruendas munitiones & altitudinem nequitiæ spiritualis. Ambros. de viduis.
4. Cogitationes.
5. Cognitionem.
d. Hic quoque illos terruit: ait enim, Vos expectamus, vt dum vos per exhortationem & doctrinam correxerimus, & ab illis abstraxerimus, tum illis solis incredulis panam inferamus. cum igitur in hoc paratissimus, à vobis qui permixti estis, prohibemur. Occa. ibi.
6. Videtis.

a. Hoc ergo agit vt ibi, vt in promissione sua fideles sint, & si ideo commonere propter existimationem illarum nũ circumuenire sed vt ita tum offerant quantum non puniat. Ambro. ibid.
* Gloriationis.
* Vestram.
c. Contra Iouinianum etiam hic locus facit, vbi meritorũ gradus esse monstrantur. Et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet: Econtrario ergo in maledictione seminans, inde & metet, sicut scriptum est Eccle. 7. a, Nũ seminaci ma la in sulcis iustitiæ, & nũ metes ea septuplum. Hier. ibid.
2. Iu.
3. Qui in omnibus locupletari estis.
4. Minister io huius ministerij.
5. Per hoc quòd mal bi gratias agũt deo.

† De pœn. & remiss. Cum ex eo.

† 23. q. 6. Item verũ Eccle. 35. b

† Psal. 111. & 23. q. 6. Item verũ

† 23. q. 6. Scholastic. 24. q. 3. cap. De excommunicationis.

7. Ne.

8. Reputet.

9. Non intelligunt quòd seipsos inter se metiuntur, & seipsos sibi comparant. c. Hoc est, nihil supra humanam mensuram facimus: sed in Apostolatus gratiam quantum nobis dominus donare dignatus est iuper quã vobis, Corinthy, prædicamus. Nec enim hoc vsurpatione festinamus, sed præcepto. Hieron. ibidem.

10. Partitus.

11. Vt de iis quæ parata sunt gloriemur.

beſcam. Vt autem [7] non] exiſtimer C
tanquam terrere vos per epiſtolas
(quoniam quidem epiſtolæ, in-
quiunt, graues ſunt & fortes: præ-
ſentia autem corporis infirma, & ſer
mo contemptibilis) hoc [8] cogitet]
qui eiuſmodi eſt, quia quales ſumus
verbo per epiſtolas abſentes, tales
& præſentes in facto. Non enim au-
demus inſerere aut comparare nos
quibuſdam qui ſeipſos cõmendant:
ſed ipſi [9] in nobis noſmetipſos me-
tientes, & comparantes noſmetip-
ſos nobis.] [c] Nos autem non in im- † Ephe. 4. d
menſum gloriabimur: † ſed ſecun-
dum menſuram regulæ, qua [10] men-
ſus] eſt nobis deus, menſuram per- D
tingendi vſq; ad vos. Non enim qua
ſi non pertingentes ad vos ſuper ex-
tendimus nos. Vſq; ad vos enim per
uenimus in Enangelio Chriſti: non
in immenſum gloriantes in alienis
laboribus. Spem autem habentes
creſcentis fidei veſtræ in vobis, ma-
gnificati ſecũdum regulam noſtram
in abundantia, etiam in illa quæ vl-
tra vos ſunt euangelizare, non in a-
liena regula, [11] in iis quæ præparata † 1. Cor. 3. d
ſunt gloriari.] † Qui autem gloria- Iere. 9. d
tur, in domino glorietur. Non enim
qui ſeipſum commendat, ille proba-
tus eſt: ſed quem deus commendat.

Paulus in honorem Chriſti ſe etiam coactus commendat ex ſuis operibus & malis ſponte perpeſſis. XI.

1. Suſtinuiſſetis me modicum in inſipientia mea, imò ſuſtinetis, vel, ſuſtinete.

2. Non dixit, Amo vos ſed, quod maius eſt, Zelotypus ſum erga vos: hoc eſt, ardenter amo. Deinde ne exiſtimẽt quòd propter humanæ, nempe pecuniæ aut gloriam ita ipſos amet ſubiungit, zelo dei, vt vobis proſim. Oecume. ibidem.

2. Vt virginem caſtã exhiberetis, vel, exhibeam.

3. Habaiſſe.

4. Plebeium, & non ornato & continuato ſermone: vt erant pſeudapoſtoli. Vnde dicunt intelligi quid non ſit debeat eccleſiæ doctor de ornatu ſermonis oſtentatione laborare: vbi docetur eccleſiam debere non velle ædificare, ſed magis ſe quã ræ ſit eruditionis oſtendere. Proſper, de vita contempla. ca. 23. lib. 1.

5. Quid

A VTinam [1] ſuſtineretis modicum
quid inſipientiæ meæ: ſed & ſup
portate me.] [d] Aemulor enim vos ‡ 27. q. 1. ca. Nouitarum. Gen. 3. a
dei æmulatione. † deſpondi enim
vos vni viro, [2] virginem caſtam ex-
hibere] Chriſto. Timeo autem ne †
ſicut ſerpens Heuam ſeduxit aſtu-
tia ſua, ira corrumpantur ſenſus ve-
ſtri, & excidant] à ſimplicitate
quæ eſt in Chriſto Ieſu. Nam ſi is
qui venit, alium Chriſtum prædi-
cat quem non prædicauimus, aut a-
lium ſpiritum accipitis quem non
accepiſtis, aut aliud Euangelium,
quod non recepiſtis rectè patere-
mini. Exiſtimo enim nihil me mi-
B nus [3] feciſſe] à magnis Apoſtolis. Nã
etſi [b] imperitus ſermone, ſed non ſci-
entia: In omnibus autem manife-
ſtus ſum vobis. & Aut] nunquid pec
catum feci, meipſum humilians, vt
vos exaltemini? Quoniam gratis
Euangelium dei euangelizaui vo-
bis? alias Eccleſias expoſtaui, acci-
piens ſtipendia ad miniſterium ve-
ſtrum, & cùm eſſem apud vos & e-
gerẽ, nulli oneroſus fui. Nam quod
mihi deerat, ſuppleuerunt fratres,
qui venerunt à Macedonia, & in om
nibus ſine onere me vobis ſeruaui,
& ſeruabo. Eſt veritas Chriſti in
me, [5] quoniam] hæc gloriatio non
infringetur in me in regionibus A-
chaiæ. Quare? Quia non diligo vos?
Deus ſcit. Quod autem facio, &
faciam, vt amputem occaſionem eo-
rum, qui volunt occaſionem: vt in

quo gloriantur, inueniantur sicut & nos. Nam eiusmodi Pseudoapostoli sunt operarij subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi.

c. Discretio sanè difficillima est, enim spiritus malignus quasi tranquille agit, ac sine aliqua vexatione corporis assumpto humano spiritu, dicit quod potest: quādo etiam vera dicit, & vtilia prædicat, transfigurans se, sicut scriptum est, volet in angelum lucis, ad hoc vt cum in manifestis sibi creditum fuerit, seducat ad sua. Aug. de Genesi ad literam, lib. 12. cap. 13.

*Et.

Et non mirum: †c ipse enim Sathanas transfigurat se in angelum lucis. D non est ergo magnum si* ministri eius transfigurentur velut ministri iustitiæ: quorum finis erit secundum opera ipsorum. Iterum dico, (ne quis me putet insipientem esse: alioquin velut insipientem accipite me, vt & ego modicum quid glorier.) Quod loquor, non loquor secundum deum, sed quasi in insipientia, in hac substantia gloriæ. Quoniam multi gloriantur secundum carnem, & ego gloriabor. Libenter enim sufferetis insipientes cùm sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim si quis vos in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit. Secundum [6] ignobilitatem] dico, quasi nos infirmi fuerimus ☠ in hac parte. In quo quis audet, (in insipientia dico) audeo & ego. Hebræi sunt: & ego. Israelitæ sunt: & ego. Semen Abrahæ sunt: & ego. †Ministri Christi sunt: ☠ & ego] (vt minus sapiens dico) [7] plus] ego. In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. †A Iudæis [d] quinquies, quadragenas, vna minus, accepi, †ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte & die [8] in profundum] maris fui, in itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in solitudine, †periculis in mari, periculis in falsis fratribus. †In labore & ærumna, in vigiliis [9] multis,] in fame & siti, [c] in ieiuniis multis, in frigore & nuditate, præter illa quæ extrinsecus sunt: [10] instātia] mea quotidiana, sollicitudo omnium ecclesiarum. † Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Si gloriari oportet, * quæ infirmitatis meæ sunt gloriabor. Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quòd non mentior. †Damasci præpositus gentis Arethæ Regis custodiebat ciuitatem Damascenorum vt me comprehenderet: & per fenestram in sporta demissus sum per murum, & sic effugi manus eius.

6. Contumeliæ quòd scilicet pseudapostoli Corinthiis improperarent idolatriā & ignobilitatē gentilem, quòd scilicet non descendissent à patre Abraham.

7. Excellentius.

d. Hoc est, per singulas quinque vices. 39. plagas: quem numerum excedere non licuit, vt Deut. 25. c

8. In profundo.

9. Sæpe.

c. Paulus inter labores suos & pericula & incommoda, post famem & sitim, ieiunia quæ plurima enumerat. Principalis hæc species in castigatione vitiue. Potest iam de inferioribus abstinētiæ operationibus præ in dicare, vt & ipsis pro modo vtilibus aut necessarijs. Nā excepto edulionum quorundam, pertinacio ieiunium est. Tertul. contra Physicos.

10. Cura.

*De his.

Patulus ex humilitate quæ ad suam gloriam pertinent bona narrare cogitur, vt Corinthios trahat ad humilitatem.

XII.

A SI gloriari oportet, (non expedit quidem) veniam autem ad visiones & reuelationes domini. † Scio hominē in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue

1. Gloriari siquidem non expedit mihi.

† 1. Cor. 4. e Sup. 6. a

† Deut. 25. c

† Act. 16. d

† Act. 14. e

† 2. 6. 9. 5. f Epiphan.

† Act. 27. a

† 2. Thes. 3. b Deut. 28. b

De regulis ca. Licet.

† 1. 9. 7. e Hieronym. Anno dn. 35.

† Act. 9. d

a. Itaque nec non solum secundum, sed etiam tertium cælum esse negare non possumus, cum Apostolus raptum se ad tertium cælum scriptorum sacrum testificatione confirmet. Dauid etiam cælos cælorum, in illo laudantium domino constituit chorum. Amb. Hexaemeron. lib. 2. cap. 2.

b. Manifestissime aut Apostolus ostendit quoniam tradidit est suæ infirmitati homo, ne elateretur aliquando excideret à veritate. Iren. lib. 5.

2. Excellentia.

3. Satban.

*Ne supra modum extolleret.

4. Potentia mea.

*Magis.

c. Infirmitas corporis, sobrietas mentis est. Vnde ait Apostolo. Cum infirmor, tunc potens sum, id est quia non in virtutibus, sed in infirmitatibus gloriabatur. Respondit quo dominum reuelatio salutari, Quia virtus in infirmitate consummatur. Amb. Hexaemeron. lib. 1.

*Gloriam.

5. Habui.

d. Tanquam meam aliquid dare

extra corpus nescio deus scit, raptum huiusmodi vsque ad[a] tertium cœlum. Et scio huiusmodi hominé siue in corpore, siue extra corpus, nescio, deus scit, quoniam raptus est in paradisum, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Pro huiusmodi gloriabor, pro me autem nihil, nisi in infirmitatibus meis. Nam & si voluero gloriari, non ero insipiens. Veritatem enim dicam. Parco autem ne quis me existimet supra id quod videt in me: aut aliquid audit ex me.] [b]Et ne[2] magnitudo] reuelationem extollat me, datus est mihi stimul[3] carnis meæ:] angelus sathanæ] qui me colaphizet*. Propter quod ter dominum rogaui vt discederet à me, & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea. Nam [4]virtus] in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor* in infirmitatibus meis vt inhabitet in me virtus Christi. Propter quod placeo mihi] in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. [c]Cum enim infirmor, tunc potens sum. Factus sum insipiens: vos me coegistis. Ego enim à vobis debui commendari. Nihil enim min[5] feci] ab iis qui sunt supra modum Apostoli. [d]Tametsi nihil sum, signa tamen Apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis, & prodigiis, & virtutibus. Quid est enim quod minus habuistis

sis præ cæteris Ecclesiis, nisi quòd ego ipse non grauaui vos? Donate mihi hanc iniuriam. Ecce, tertiò] hoc] paratus sum venire ad vos, & non ero grauis vobis. Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. [†]Nec enim debent filij parentibus thesaurizare, sed parentes filiis. [c] Ego autem libentissimè impendã, & [6]superimpendar] ipse pro animabus vestris, licet plus vos diligens, minus diligar. Sed esto: ego vos non grauaui, sed cùm essem astutus, dolo vos cepi. Nunquid per aliquem eorum quos misi ad vos, circunueni vos? Rogaui Titum, & misi cum illo fratrem. Nunquid Titus vos circumuenit: Nónne eodem spiritu ambulauimus? Nónne eisdem vestigiis? [7]Olim] putatis quòd excusemus nos apud vos? Coram deo in Christo loquimur. Omnia autem charissimi propter ædificationem vestram. Timeo enim ne forte cùm venero, non quales volo inueniam vos, & ego inueniar à vobis qualem non vultis, [†]ne forte contentiones, æmulationes, [8]animositates,] dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones, sint inter vos. ne iterum cùm venero humiliet me deus* apud vos: & lugeam multos ex iis qui antè peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia & fornicatione & impuditi-

†16. q. 1. c Prædicator. De consid. Cum Apostolum.

†Gal. 5. d

†De remissis. Nisi cum pudore.

*Meum.

vit quòd sine excusatione vitet, corrigit illud. Non dixit autem, Abiellus sum, sed, quod multo infirmius est, Nihil sum. Tu verò, inquit, ne intuearis hoc si nihil sum: sed hoc aduerte, antequam perficerim quæcunque Apostolum designant & insignunt. Oecu. Ibi. e. Considera igitur quot gradus commorat. Licebat accipere: ipse autem non accipiebat. Ecce primum eius bonum, & quamuis tu pia premereturecce secundum, & illis prædicans: ecce tertium. & impendar: ecce quartum. & non simpliciter addicit, sed & cum interemptorecce quintum, & non seliæ pecuniam, sed & seipsum: en sextum. & his qui non valde diligebant ipsum: ecce septimum. & his qui valde diligebantur: ecce octauum. Chrysost. ibi. 6. Expendar.

7. Rursum.

8. Iræ.

tia quàm gesserunt.

A pseudoprophetis seducti vituperandi sunt: in doctrina autem Christi persistentes laudandi. XIII.

1. Ac tertia vice.
a. Qui post Ideo mendacia priorum peccauerint non ipsis parcam: quia antecedentium ruina sequentes debet facere cautiores. Hieron. ibidem.
b. Ie
2. Loquentis in me Christi
3. Ego vos, & infra.
4. Vtiemini.
5. Quid.
6. Regnu sectis

ECce[1] tertiò hoc] venio ad vos, A
†vt] †in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. [a] Prædixi enim & prædico, vt præsens * vobis], & nunc absens iis qui ante peccauerint, & cæteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam. †An experimentum quæritis[2] eius, qui in me loquitur, Christus?] Qui[3] in vobis] non infirmatur, sed potens est in vobis. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute dei. Nam & nos infirmi sumus in illo, sed †viuimus] cum eo ex virtute dei in vobis. †Vosmetipsos tentate, si estis in fide, ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos,[5] quia] Christus Iesus in vobis est? Nisi forte reprobi estis. Spero autem quòd * cognoscitis] quia nos non sumus reprobi. [6b] Oramus autem deum] vt nihil malefaciatis: non vt nos probati pareamus sed vt vos quod bonum est faciatis, nos autem vt reprobi simus. Non possumus enim aliquid aduersus veritatem: sed pro veritate. Gaudemus enim quoniam nos infirmi sumus, vos autem potentes estis. Hoc & oramus vestram consummationem. Ideo hæc absens scribo, vt nõ

*Deute. 17. b Matth. 18. c Hebr. 10. d Ioan. 8. e. 2. q. 5. ca. 1. & ca. placeat.

†8. q. 1. Si enim in fi.

†1. Cor. 12.

6. Opto autem apud deum.
b. Neque enim desiderare ei nihil eum mali facere qui non credit in Christum, aut qui fidem deserit Christi. Satisque non est illi præcipere, sed conjungere se deum rogare me sanctificem hominis voluntatem ab ipso corrigi & dirigi: vt ista non faciat. Aug. epist. 107.

D præsens durius agam secundum potestatem, quam dominus dedit mihi in ædificationem, & non in destructionem. De cætero fratres gaudete: †perfecti estote: [7] exhortamini]: [8] idipsum sapite:] Pacem habete, & deus pacis & dilectionis erit vobiscum. Salutate inuicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti. [c] Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei, & communicatio sancti spiritus sit cum omnibus vobis. Amen.

†Alcuin. 5. a

7. Consolationi date.
8. Idem sentite, sine, vnanimes estote.
c. Hæc est perfecta trinitas in vnitate consistens, quam scilicet vnius substantiæ professemur. Nouenion nos secundum corporum conditionem diuisionem in deo facimus: sed secundum diuinæ naturæ potestatem quæ in materia non est, & nominum personas vere constare credimus, & veritatem diuinitatis esse testamur. Nec extensionem partis alicuius ex parte (vt quidã putauerunt) dei filium dicimus: nec verbum sine ve, vocis sonum vocis accipimus: sed tela nomina, & tres personas vnius esse substantiæ, vnius maiestatis atque potestatis credimus. Et ideo vnum deum confitemur, quia vnitas maiestatis pluralium vocabulo deos prohibet appellari. Gregor. Nazian. de fide. Ad Corinthios secunda Missa fuit a Philippis Macedoniæ per Titum & Lucam.

INCIPIT PROLOGVS *in Epistolam beati Pauli apostoli ad Galatas.*

GAlatæ sunt Græci. Hi verbum veritatis primùm ab Apostolo acceperunt: sed post discessum eius tentati sunt à falsis Apostolis: vt in legem & circumcisionem verterentur. Hos Apostolus reuocat ad fidem veritatis: scribens eis ab Epheso.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INCIPIT EPIstola ad Galatas.

Nimia lenitas est abduci à veritate, quã doctor non ab homine in conuersione, ante conuersionem, & post conuersionem, sed a solo Christo acceperit. Caput I.

a. Qui ab hominibus mittitur, mendax est: qui per hominem mittitur potest esse verax: quia & deus verax per hominem mittere. Qui ergo neque ab hominibus, neque per hominem, sed per deum mittitur, ab illo verax est, qui etiam per hominem missos veraces facit. Petrus ergo Apostoli veraces, quum non ab hominibus, sed à deo per hominem missi sunt, per Iesum Christum fidelicet adhuc mortalem. Verax etiam nouissimus Apostolus qui per Iesum Christum totã iam deum post resurrectionem eius misit est. Aug. ibi.

1. Et domino nostro.

2. Transferamini.

3. Præter id.

PAulus Apostolus[a] non ab hominibus, neque per hominẽ, sed per Iesum Christum, & deum patrem qui A
suscitauit eum à mortuis, & qui mecum sunt omnes fratres: ecclesiis
Galatiæ. Gratia vobis & pax à deo
patre [1]nostro & domino] Iesu Chri-
sto, qui dedit semetipsum pro pec-
catis nostris, vt eriperet nos de præ
senti seculo nequam, secundum vo-
luntatem dei & patris nostri: cui est
gloria in secula seculorum, amen.
Miror quòd [2]sic]tam cito transferimini] ab eo qui vos vocauit in B
gratiam Christi, in aliud Euange-
lium: quod non est aliud, nisi sunt
aliqui qui vos conturbant, & vo-
lunt conuertere Euangelium Chri- †11.q.3.a Si ii qui.
sti. †Sed licet nos, aut angelus de cœ- 24.q.3.c. Cum ergo.
lo euangelizet vobis [3]præterquam]
quod euangelizauimus vobis ana-
thema sit. Sicut prædiximus & nunc
iterum dico, si quis vobis euange-
lizauerit præter id quod accepistis
anathema sit. Modò enim homi-
nibus suadeo an deo? An quæro homi-

†4.7.c.fin. hominibus placere? †Si *adhuc homi- *Enim.
nibus placerem, Christi seruus
non essem. Notum enim vobis fa- C
cio fratres Euangelium quod e- 4. Quod.
uangelizatum est à me, †quia] non b. Offendere vult quàm fraterniter re-
†1.Cor. 15.a est secundum hominem. †neque e- nuerit Iudaismum, & quàm fideliter pro traditionibus pa-
nim ego ab homine accepi illud, trum expugnarit ec-
†Phil.3.b neque didici, sed per reuelationem clesiam: vt intelligamus eum non po-
Iesu Christi. †[b] Audistis enim con tuisse inde humano consilio nisi re-
†1.Cor.15.b uersationem meam aliquando in Iu- uelatione separari
Act.9.a.22.b daismo, quoniam supra modum per- diuina. Hiero. ibi.
sequebar ecclesiam dei, †& expugna
bam illam, & proficiebam in Iu-
daismo supra multos coætaneos
meos in genere meo, abũdantius æ-
mulator existens paternarum mea-
rum traditionum. Cùm autem pla-
cuit[5] ei,] qui me segregauit ex vte- 5. Deo.
ro matris meæ, & vocauit per gra- 6. Per.
tiam suam, vt reuelaret filium suũ[6]
in] me, vt euangelizarem illum in
gentibus, continuò non[7] acquieui 7. Communicaui eã carne & sanguine, vel, non consuli.
Act.9.25. carni & sanguini.] Neque[8] veni] ie- 8. Redi. fallicet à
Act.22.18. rosolymam ad antecessores meos Damasco post me-
Apostolos: sed abij in Arabiam, & am conuersionem.
D iterum reuersus sum Damascum. De 9. Scilicet à conuer-
inde post[9] annos tres veni Ieroso- sione mea.
lymam videre Petrum: & mansi a- d. Vides quantum pro hac decretes seremonel Periculum e-
pud eum diebus quindecim. Alium nim erat ne fide di-
autem Apostolorum vidi neminem: minui Iacobum fratrem domini. [d] Quæ gnus non esset ad
autem scribo vobis: ecce coram prædicationẽ, quasi hominum & non
deo, [9] quia] non mentior. Deinde ve Christi discipulus
ni in partes Syriæ, & Ciliciæ. Eram fuisset. Oecu. ibi.
autem ignotus facie ecclesiis Iu- 9. Quid.
dææ, quæ erant in Christo. Tantùm
autem auditum habebant, quoniam

10. Glorificabant. a. A Iudæis autē causa legis, mala fe bat opinio, quasi dis cordaret a prædica tione cæterorū Apostolorum: & hinc iebat multus scru pulus, ita vt gentes possent perturbari, ne in aliud inducerentur ab eo quām tradebant Apostoli qui eum domino fuerant. Nam ipsa occasione subuersi sunt Galatæ à Iudæis dicentibꝰ quia aliud tradebat Paulus quā Petrus. Hinc factum est vt admonitus reuelatione domini ascenderet Ierosolymam cum testibus prædicationis suæ, id est, Barnaba & Tito, uno Iudæo, & altero gētilium: si quod de eo haberent scandalum, horum testimonio tolleretur: adaperiens illis fenestram prædicationi suæ. Amb. ibi.

1. Existimabātur.
2. Quo pacto.
3. Græcus.
b. Non sit tibi aliqua sollicitudo de latis habitus personarum. Similiter enim mandata dei seruandi sunt latis cuiuscunque palatium patet volunt clericis & sanctimonialibꝰ habitu prædicto. Aug. de sanct. doctr. cap. 38.
4. Existimabantur.

qui persequebatur nos aliquando nunc euangelizat fidem, quam aliquando expugnabat, & in me[10] clarificabant]deum.

Doctrina euangelica à Paulo & aliis Apostolis prædicata legis ceremonias satis excludebat: licet aliis Apostolis alienum videretur, quam tamen ipsi antè confirmauerunt. II.

A Deinde post annos quatuordecim,[a] iterum ascendi Ierosolymā cum Barnaba, assumpto & Tito. Ascēdi autē secūdū reuelationem: & cōtuli cū illis Euāgeliū quod prædico in gētibus. Seorsum autē iis qui [1]videbātur] ne[2] forte]in vacuum currerē aut cucurrissem. Sed neque Titus qui mecum erat, cùm esset[3] gentilis] compulsus est circūcidi: sed]propter subintroductos falsos fratres qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem redigerent. Quibus neque ad horam cessimus subiectioni: vt veritas Euāgelij permaneat apud vos. Ab iis autem qui B videbantur esse aliquid (quales aliquando fuerint, nihil mea interest.† [4]Deus enim personam hominis non accipit.) Mihi enim qui †videbantur] esse aliquid] nihil contulerunt. Sed ecōtrà, cū vidissent quòd creditum est mihi Euāgelium præputij sicut & Petro circuncisionis qui

† Deut. 10. d
2. Par. 19. c
Rom. 2. b
Ephes. 6. b
Coloss. 3. d
Act. 10. c
Iob. 34. b
Iacc. 2. a
1. Pet. 1. a

(qui enim operatus[9] est Petro in Apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi[5] inter]gentes) & cùm cognouissent gratiam quæ data est mihi Iacobus & Cephas & Ioānes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis: vt nos in gentes ipsi autem in circuncisionem: tantum vt pauperum memores essemus. Quod etiam [6]solicitus] fui hoc ipsum facere.

† 8. distin. ca. Quæ contempta.

† Cum autem venisset Cephas Antiochiam[7] in faciem] ei restiti: quia C [8]reprehensibilis erat.] Prius enim quàm venirent quidem à Iacobo, cum gentibus edebat. Cùm autem venissent, subtrahebat & segregabat se, * timens eos qui ex circuncisione erant. Et simulationi eius consenserunt cæteri Iudæi, ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem. Sed cùm vidissem quod non rectè ambularent ad veritatem Euangelij, † dixi Cephæ coram omnibus: Si tu, cùm Iudæus fis, gentiliter viuis, & non Iudaice: [9]quomodo] Gentes cogis Iudaizare? Nos natura Iudæi, & non ex gētibus peccatores: scientes autem] quod nō iustificatur homo[d] ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi: & nos in Christo Iesu[10] credimus, vt iustificemur ex fide Christi & non ex operibus legis. † [11]Propter] quod ex operibus legis[e] non D iustificabitur omnis caro. Quòd si quærentes iustificari in Christo, in-

† 2. q. 7. cap. Tu sic.

† Rom. 3. e

5. In.
6. Diligens.
c. Nam quis eorum auderet Petro primo Apostolo cui claues regni cælorū dominus dedit, resistere, nisi aliꝰ talis qui fiduciæ electionis suæ sciens se nō improbaret, sanctè improbaret quod ille sine consilio fecerat. Amb. ibid.
7. Palàm.
8. Reprehensus fuerat.
* Ab illis.
9. Quare.
d. Opera legis, circuncisio & sabbatum, dies festi, &c. quæ non propter iustitiam, sed ad edendam populi disciplinam sunt mandata. Hiero. ibid.
10. Credidimus.
11. Propterea.
e. Quæ necessaria sunt in lege, etiam naturæ docuit: puta decem præcepta decalogi. de sabbato autem, circuncisione, &c. nihil natura docuit. Hæc ergo dicit legis præcepta, quorum transgressio peccatum erat: cæsio autem verò non efficiebat perfectam iustitiam. Oecume. ibi.

uenti sumus & ipsi peccatores: nunquid Christus peccati minister est Absit. Si enim quæ destruxi, iterum hæc rædifico: prævaricatorem me constituo. Ego enim per legem legi mortuus sum, vt Deo viuã, Christo confixus sum cruci. f Viuo autẽ iam non ego, viuit verò in me Christus. Quod autem nunc viuo in carne: in fide viuo filij Dei qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Non abiicio gratia Dei. Si enim per legem iustitia, ergo [12] gratis] Christus mortuus est.

f. Vita nostra tanquam nostra. Ideo de voluntate propria nostra non erit nisi mala, peccatrix, iniqua. Vita verò bona de Deo in nobis est, non à nobis. August. super Ioannem tract. 2.

12. Frustra.

Legis cæremoniæ ex eorum defectu & insufficientia non erant cum Euangelio obseruandæ, quæ nec iustificabãt, nec à legis maledicto eripiebant, à quo nos Christus eripuit.

Caput III.

A O Insensati Galatæ, quis vos fascinauit non [1] obedire] veritati, ante quorum oculos Iesus Christus proscriptus est, & in vobis crucifixus? Hoc solum à vobis volo discere. Ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Sic stulti estis, [2] vt] cùm spiritu cœperitis, nunc carne consummamini? Tanta passi estis [3] sine causa] si tamen sine causa. [3] Qui ergo tribuit vobis spiritum, & operatur virtutes] in vobis: ex operibus legis, an ex auditu fidei? Sicut [2] scriptum est,] †Abraham credidit Deo, & reputatum

a. Vbi demonstrauit seipsum non ab hominibus, sed à deo missum fuisse edoctũ: missor nunc auctoritate docet, comparationem fidei ad legis facientes. Stultos autem vocat ipsos. Vocabulum enim stulticiæ est à Christo discedere, legi se adhærere. Oecumenius ibid.

1. Credere.

2. Frustra, & infra 3.

3. Qui ergo suppeditabat vobis spiritum, & operabatur potentias.

Rom. 4. a
Iacob. 2. d

tum est illi ad iustitiam. †Cognoscite] ergo quia qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahæ.] Prouidens] autẽ scriptura quia ex fide iustificat gentes Deus: †prænunciauit Abrahæ: quia

†Gene. 22. d
Eccle. 44. d

B benedicentur in te omnes gentes. Igitur qui ex fide sunt [6] benedicentur] cum fideli Abraham. 7 Quicunque] enim ex operibus legis sunt:

†Deut. 27. d

[b] sub [8] maledicto] sunt. Scriptum est enim, †Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Quoniam autem in lege nemo iustificatur apud Deum manifestum

†Abac. 2. a
Rom. 1. b
Hebr. 10. d
Leuit. 11. d
Deut. 21. d

est: †quia iustus ex fide [9] viuit.] Lex autem non ex fide: sed qui fecerit ea, * viuet in illis. Christus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictum (quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno:) vt & in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu,

†Hebr. 9. c

vt pollicitationem spiritus accipiamus per fidem. Fratres, secundum hominem dico: † tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. Non dicit & seminibus quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, [c] qui est Christus. Hoc autem dico, testamentum confirmatum à Deo * quæ post quadringentos & triginta annos facta est lex, non irritum facit, ad euacuandam promissionem. Nam si ex lege hæredi-

†Gene. 15. b

4. Vel, Cognoscite.

5. Prævidens.

6. Benedicuntur.

7. Quicunque.

8. Maledictione, & infrà.

9. Viuet.

* Hemo.

c. Ostendens per ipsum nobis fœdus sacramentum, per ipsum nobis tutum auxilij fore. Ambr. in 24. cap. Genes.

* Ergo Christum.

tas, iam non ex promissione. Abrahæ autem per [10] repromissionem] donauit Deus. [d] Quid igitur lex? Propter [11] transgressionem posita] est, donec veniret semen cui promiserat: ordinato per angelos in manu mediatoris. Mediator autem, vnus non est: Deus autem vnus est. Lex ergo aduersus promissa Dei? Absit. Si enim data esset lex quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia. † Sed cõclusit scriptura omnia sub peccato vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credẽtibus. Prius autem quàm veniret fides, sub lege custodiebantur, conclusi in eam fidem quæ reuelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit [12] in Christo,] vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo. Omnes enim filij Dei estis per fidem quæ est in Christo Iesu. [e] Quicunque enim in Christo] baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudæus neque Græcus, nõ est seruus neque liber, non est masculus neque fœmina. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu. Si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem hæredes.

10. *Promissionem.* 11. *A latere venientem quæstionem sibi proponit, Quare ergo data est lex, dũ non illa promissio est, nec implet promissionem, nemoq; per eam saluatur? Ad quod respondet, Lex propter transgressionẽ posita est: & mortis pignus fuit, donec veniret semen. Sedulius.*

12. *Transgressiones addita.*

12. *In Christum.*

e. Sint hæc debita qui baptismum expetere possunt: quid verò de infantibus dicit qui neque quid gratia, quidve sit pœna cognouerunt: num & illos baptizemus? maximè quidem, si periculum aliquod imminet: Melius est enim nõdum rationis compotes sanctificari, quàm non signatos & iustitiæ vita excedere. Idq; nobis designat post octauam diem circumcisio illa, quæ figurale fuit signaculum, ac propter irrationales adhuc introducta. Greg. Nazian. in sanct. iana. oratio.

Gratiæ & hæreditatis filiorum Dei beneficium Iudæis ipsis promissum, non solùm illis, sed & Gentilibus in mysterio, quo ad patres & filios exhibitum est. IIII.

Dico

† Rom. 8. c

A Dico autem, † Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium, sed sub tutoribus & [1] actoribus] est

† 24. q. 3. c Quidam.

vsque ad præfinitum tempus à patre: † ita & nos, cum essemus parauli, sub elementis mundi eramus seruientes. At vbi venit plenitudo temporis, [a] misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erãt, redimeret, vt adoptionem [2] filiorum] recipe-

† Rom. 3. b

remus. Quoniam autem estis filij Dei,] misit Deus spiritũ filij sui in corda vestra, clamãtem abba, pater. Itaque iam non [3] est] seruus, sed filius. Quòd si filius, & hæres [3] per Deum.] Sed tunc quidẽ ignorantes Deũ, iis qui natura nõ sunt dij, seruiebatis. Nunc autem cùm cognoueritis Deũ, imò cogniti sitis à Deo,

B quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuò * seruire vultis? † Dies obseruatis, & mẽses, & tempora, & annos. † Timeo * vos, ne forte sine causa] laborauerim in vobis. [b] Estote sicut ego, quia & ego sicut vos: Fratres, obsecro vos, nihil me læsistis. Scitis autẽ, quia per infirmitatem carnis euangelizaui vobis iam pridem, & tẽtationem [5] vestram] in carne mea non spreuistis, neque respuistis, sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christũ Iesum. Vbi est ergo beatitudo vestra? Testimonium enim perhibeo vobis, quia si fieri posset,

† 26. q. 2. c. Vere non ip. † 29. q. 7. Qui existimant.

1. *Dispẽsatoribus.*

2. *Filiũ, inquit, sibi nõ vnum de multis, non communem, sed suum. Suum cùm dicit, generationis actionæ proprietatem significauit. Hunc postea natum ex muliere asseruit, vt saltem non diuinitati, sed assumptioni corporis adscriberetur. Factũ ex muliere per carnis susceptionem: factũ sub lege per obtemperantiam legis. Generatio autẽ illa cœlestis ante legem, ista post legem. Ambros. de fide, lib. 1. cap. 5.*

3. *Dei per Christũ.*

* *Al. tristis.*

4. *Verbis, ne frustra vel, & sursum.*

b. *Hoc est, me imitemini, gentiliter viuendo, quia ego gentiliter viuo, Iudaica obseruatione depositâ. i. sicut Apostolus. in hac eadem epistola Petro Apostolo dicit, Si tu cùm Iudæus sis, gentiliter vivis, &c. Hieron. Ibidem.*

5. *Meam.*

oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi. Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicẽs vobis? Aemulantur vos nõ benè, sed [6] excludere] vos volunt vt illos æmulemini. Bonum autem [7] æmulamini] in bono semper, & nõ tantum cùm præsens sum apud vos. Filioli mei quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. Vellem autẽ esse apud vos modo, & mutare vocem meam, quoniam confundor in vobis, dicite mihi qui sub lege vultis esse. Legẽ non [8] legistis?] Scriptum est enim quoniam Abraham [a] duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnum de libera †Sed qui de ancilla, secundũ carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem. Quæ sunt per allegoriã dicta. Hæc enim sunt duo testamenta. Vnum quidem [9] in monte] Sina in seruitutem generãs: quæ est Agar, (Sina [10] mons est in Arabia, qui coniunctus est ei, quæ nunc est Ierusalem) & seruit cum filiis suis. Illa autem quæ sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater [10] nostra.] Scriptum est enim, † Lætare sterilis, quæ non paris: erumpe, & clama, quæ non parturis: quia multi filij desertæ, [d] magis quàm eius quæ habet virum. Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filij sumus. † Sed quomodo tunc iis qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. Sed quid dicit

6. *Includere.*

7. *Est æmulari.*

8. *Audistis.*

a. *Duos populos esse deos de Abrahæ generatione manare: vnum Iudæorum, qui legis syllabis seruiat, eo quòd de ancilla in seruitutẽ videatur esse generatus: alterum Christianorum, qui ad remissionem peccatorum cœlestis gratiæ libertatem accepit. Ambro. de Abraham, lib. 1. cap. 4.*

9. *A monte.*

10. *Omnium nostrum.*

d. *Hoc est, legem vel regem quem accepit primus populus Israel: quãdo nec legẽ nec regem populus Christianorum acceperat. Ex quibus tamen gentibus longe fertilior & numerosior sanctæ multitudo prouenit. Augu. de consen. euãg. lib. 1. cap. 31*

†Gen. 21. c 32. q. 2. c. Non simul. & q. 4. cap. Retinrat.

dicit scriptura? † Eiice ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque fratres, non sumus ancillæ filij, sed liberæ, [11] qua libertate Christus nos liberauit.]

11. *Libertate iste. tur qua Christus nos liberauit fiate. (Vt finis iungatur principio.*

Cùm Galatæ per legem gratiæ multa mala euaserint, & multa sint bona consecuti, ingrate tamen ferunt legem, per quam etiam in spiritu sancto à seruitute legis liberantur.

Caput V.

A † Act. 15. c De baptis. Maiores. 28. q. 1. cap. Si enim. §. Si autem. 2. Cor. 6. c Act. 15. c De qui. disp. 2. Charitate. Circumcisio. 2. Cor. 15. c

† State: & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis quoniam [a] si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. Testificor autem rursus omni homini circuncidanti se, [1] quoniam] debitor est vniuersæ legis faciendæ. Euacuati estis à Christo, [2] Qui in lege] iustificamini à gratia excidistis. Nos enim spiritu ex fide, spem iustitiæ expectamus. Nam in Christo Iesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium sed fides quæ per charitatem operatur. Currebatis bene. Quis vos [3] impediuit] veritati nõ B † obedire?] Nemini consenseritis.] Persuasio hæc non est ex eo qui vocauit vos. Modicum fermentum totam massam [5] corrumpit.] Ego confido in vobis in domino, quòd nihil aliud sapietis. Qui autem conturbat vos portabit iudicium: quicunque est ille. Ego autem fratres,

a. *Cùm dictum fuerit Abrahæ Genesis. 17. Erit, pactum meum in carne vestra in fœdus æternum: fœdæi tamen circuncisionem defendere contendunt tanquam si diceretur, Exercendæ circuncisionis vitium seruabitis in æternum: non attendentes quæ supra dictum fuerit non fœdus esse circuncisionem, sed fœderis esse signum. Et cuius fuderit Nempe expectandi seminis ex stirpe Abrahæ, in qua omnes gentes benedicerentur. Cùm ergo illud semen iam venerit, quisquis adhuc circuncidit, venisse negat eum quem tali signo venturum se expectare pronunciat. Rupert. super 17. cap. Gene.*

1. *Quod, & infrà.*

2. *Quicunque peruersi.*

3. *Fascinauit.*

4. *Credere.*

5. *Fermentum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

si circuncisionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior? Ergo euacuatum est scandalum crucis. Vtinam & abscindantur quivos conturbant.] Vos enim in libertatem vocati estis fratres, tãtum ne libertatem in occasionẽ detis carnis, sed per charitatẽ ☙ spiritus] seruite inuicem. Omnis enim lex in vno sermone impletur, † diliges proximum tuum sicut teipsum. Quòd si inuicẽ mordetis & comeditis, videte ne abinuicẽ consummamini. Dico autẽ ☙ in Christo:] Spiritu ambulate, & desideria carnis nõ perficietis. Caro enim cõcupiscit aduersus spiritum: spiritus autẽ aduersus carnem. Hęc enim sibi inuicem aduersantur, vt non quæ cunque vultis illa faciatis. † Quòd si spiritu ducimini: nõ estis sub lege. † Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt * fornicatio, immunditia, impudicitia, ☙ luxuria] idolorũ seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, [8] dissensiones,] sectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia † quæ præ ☙ dico vobis, sicut prædixi: quoniam qui talia agunt regnum Dei nõ cõsequentur. * † Fructus autem spiritus est, charitas, gaudium, pax ☙ patiẽtia,] benignitas, bonitas, longanimitas, mãsuetudo, fides, modestia, cõtinentia, castitas. Aduersus huiusmodi non est lex. † Qui autem sunt CHRISTI, carnem suam crucifixerunt cum vitiis] & concupiscentiis.

Qui sub lege diuina militare cupiunt, inuicem pacificè viuãt, inferiores superioribus subiecti, superiores inferioribus fauentes, & coæquales vnà iuuantes, singuli autem hæreticos & peruersos abducentes.

Caput VI.

SI spiritu viuimus, spiritu & ambulemus. Nõ efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocãtes, inuicẽ inuidentes Fratres, † [a] & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis, huiusmodi [1] instruite] in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne & tu tenteris. Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi. Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit. Opus autem suum probet vnusquisque: [2] & sic] in semetipso ☙ tantùm gloriam habebit. & non in altero. † Vnusquisque enim onus suum portabit. † Communicet autem is qui [b] cathechizatur verbo, ei qui se cathechizat, in omnibus bonis. Nolite errare, [c] Deus non irridetur. † Quæ enim seminauerit homo, hæc & metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitã æternam. Bonũ autẽ facientes nõ deficiamus tẽpore enim suo metemus non defi-

9. *Cum offendimur.*

a. *Colligitur quòd illo delinquit qui bonum derelinquit & relinquẽdo à bono cadit, quia negligit. Potest etiam illud videri esse delictum, quod imprudenter, id est ignoranter: illud peccatum, quod ab scientẽ committitur. Aug. q. 20. super Leuit.*
1. *Reparate.*
2. *Et tunc.*

b. *Eruditur in fide.*
c. *Deridetur & circumuenitur Deus nõ potest, nec ullatia alia qua fallẽte deludi. Cyprian. de lapsis, Sermo. 100.*

Universidad de Deusto Biblioteca

1. Vltimum sementis hoc tempus est. Festinemus ergo cũ pos omnes seramus, sed magis eos qui sunt coheredes nobis, ne anticipatus tempore messis alios non plantatos efferre. Hiero. ibid.

3. Quanta epistola, vel, quam magnis literis.

4. Cruce, vel, per crucem.

e. Cuius ergo omnis spes in Christo est, huic gloriatur in cruce eius, huic & mundus crucifixus est, certus amorem crucis Christi vitæ esse, mundi verò amorem pavore mortis. Ambro. ibid.

5. Hac regula incesserint.

Missa fuit à Roma.

cientes. [d] Ergo dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei. Videte[3] qualibus litteris] scripsi vobis mea manu. Quicunque enim] volunt placere in carne, ij cogunt vos circuncidi, tantum vt[+] crucis] Christi persecutionem non patiantur. Neque enim qui circunciduntur, legem custodiunt: sed volunt vos circuncidi, vt in carne vestra glorientur: [e] mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. † In Christo enim Iesu, neque circuncisio aliquid valet, neque præputiũ: sed noua creatura. Et quicunq; [5] hãc regulam secuti fuerint,] pax super illos, & misericordia, & super Israel Dei. De cætero nemo mihi molestus sit: Ego enim stigmata domini Iesu in corpore meo porto. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro, fratres. Amen.

† Supr. 5.6

INCIPIT ARGVMENTum in epistolam ad Ephesios.

EPhesi sunt Asiani, ij acceptoverbo veritatis, perstiterunt in fide. Hos collaudat Apostolus, scribẽs eis à Roma, de carcere per Tychicum Diaconum.

IN-

INCIPIT EPIstola Beati Pauli Apostoli ad Ephesios.

Humanum genus sex beneficiis Christus instaurans, Apostolis gratiæ contulit abundantiam, & Ephesiis in verbo & conversione iustificationem. vnde ipse exaltationem consequutus est. Cap. I.

a. Non solùm fidelibus scribit, sed & sanctis: vt nunc verè fideles sint, si fuerint sancti in Christo Iesu. Bona enim vita tunc prodest, ad veniam sancta, si sub nomine Christi habeatur: alioquin contaminatio erit, quia ad iniuriã præcipit creatoris. Ambro. ibid.

1. Irreprehensibiles.
2. Beneplacitum.
3. Per dilectum.

b. Nunc autem per eam quæ est ad se cõmunicationem reconciliavit dominus hominẽ Deo patri, reconcilians nos sibi per corpus carnis suæ, & sanguine suo redimens nos. Irenæus lib. 5.

c. Remissis autem peccatorum quomodo obtineretur, ipse alio loco ostendit, dicens, Frange esurienti panem tuum, & egenos, vagosq; induc in domum tuam. si videris nudum, operi eum, & ne miseris cordiæ opera, per quæ cũ fide & charitate, nũ per Iesum solum, obtinetur remissio peccatorum. Augus. qu. 12. in vete & no te a.

4. Quam nobis impertiuit abunde.

A PAVLVS Apostolus Iesu Christi per voluntatẽ dei, [a] Omnibus sanctis qui sunt Ephesi, & fidelibus i Christo Iesu Gratia vobis, & pax à Deo patre nostro, & domino Iesu Christo. † Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali, in cœlestibus in CHRISTO, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & [1] immaculati] in conspectu eius, in charitate. Qui prædestinauit nos in adoptionem [2] filiorum,] per IESVM CHRISTVM, in ipsum: [3] secundum proB positum] voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificauit nos [3] in dilecto] filio suo, [b] in quo habemus redemptionem per sanguinem eius [c] (remissionem peccatorum) secundũ diuitias gratiæ eius, [4] quæ superabundauit in nobis] in

† De pa. di. 4. c. Benedictus. In dom. 2. Cor. 1. 2. 2. Petr. 1. 1.

omni sapientia & prudentia, vt notum faceret nobis[5] sacramentū] voluntatis suæ secundum beneplacitū eius quod proposuit[6] in eo,] in dispensatione plenitudinis temporū, instaurare omnia[7] in Christo,] quæ in cœlis, & quæ in terra sunt[8] in ipso.] In quo etiam nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum eius, qui operatur omnia secundum cōsilium voluntatis suæ: vt simus in laudem gloriæ eius, nos C qui antè speruimus in Christo: In quo & vos cum audissetis verbum veritatis, (Euangelium salutis vestræ) in quo & credētes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ, in redēptionem acquisitionis in laudē gloriæ ipsius. Propterea & ego audiens fidem vestrā, quæ est in Christo Iesu,[d] & dilectionē in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, vt Deus domini nostri Iesu Christi, pater gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ, & reuelationis, in agnitionē eius, illuminatos oculos cordis vestri, vt sciatis quæ sit D spes vocationis eius, & quæ[e] diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis, & quæ sit supereminens magnitudo [9] virtutis] eius in nos, qui credidimus, secundum operationem potētiæ[10] virtutis eius,] quam operatus est in Christo, suscitās illum à mortuis: &[11] constituens] ad dexteram

suam

3. Arcanum.
6. In seipso.
7. Per Christum & 8. Per ipsum.
d. Hoc est, fidē operibus comprobatā, & omnes bonos sine exceptione personæ vel nostitiæ diligitis. Cauere autem à pseudoprophetis, & non omni spiritui credere, & non ante probare eum, ubi vidicare præcipitur. Hieron. ibid.
e. Hoc est, diues & ineffabilis gloria. Quæ enim oratio gloriam illam exprimere queat, cuius tam conspectes fatuti sunt omnes sancti. Chrys. ibid.
9. Potentiæ.
10. Fortitudini i.
11. Sedere fecit.

suam in cœlestibus, supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro.
† Psal. 8. d † & omnia subiecit sub pedibus ei[9].
f Et ipsum dedit caput[12] supra omnem ecclesiam,] quæ est corpus ipsius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus[13] adimpletur.]

f. Postquàm Christum caput dixit credentium, postquam credentes corpus dixit ipsius, & complementum eius, multasq; benignitatis ac dispensationis ergà nos beneficia: subsistit etiam diuinitatis illius, & immortalis substantiæ exemplum. Oecu. ibid.
12. Super omnia ecclesiæ.
13. Adimplet.

Ephesij Iudæis non inferiores, à peccato liberati, ab infidelibus selecti, & Deo iuncti ad gratiarum Christo tenentur actiones. II.

† Colos. 2. c. A † Et vos* cùm essetis mortui delictis & peccatis vestris, (in quibus aliquando ambulastis secundū seculū mundi huius, secundū[a] principem potestatis aëris huius, spiritus qui nunc operatur in filios[1] diffidētiæ, in quibus] & nos omnes aliquando cōuersati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes[2] voluntatem] carnis & cogitationum, & † 17. q. 1. Scitote de Penit. dist. 4. hanc secundum. De consec. dist. 4. cap. Firmissimè. † eramus natura filij iræ, sicut & cæteri:) Deus autem (qui diues est in misericordia,) propter[3] nimiam] charitatem suam qua dilexit nos, & cùm essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo: (cuius gratia estis saluati,) & conresuscitauit, & consedere fecit in cœlestibus B in Christo Iesu: vt ostenderet in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratiæ suæ,

mm ij

* Conuiuificauit.
a. Sathanam in ultima ingredientē hominis vt in eo operetur. Nō enim sensu corporis eorum turbabat, atque torquebat aut eorum corpora cellidebat sed in eorum voluntate, vel potius cupiditate regnabat. Augustin. lib. 83. q. 79.
1. Contumaciæ istius quos.
2. Voluntates.
3. Multam.

4 in bonitate] super nos 5 in Christo Iesu.] Gratia enim estis saluati per fidem, (b & hoc non ex vobis, Dei enim] donum est) non ex operibus, vt ne quis glorietur. Ipsius enim sumus factura, creati in CHRISTO IESV 6 in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus. Propter quod memores estote, quòd aliquando vos *eratis gentes in carne, qui dicebamini præputium, ab ea quæ dicitur circuncisio in carne manufacta: qui eratis illo in tempore sine CHRISTO, alienati à conuersatione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem non habētes, & sine Deo in hoc] mundo. Nunc autem in CHRISTO IESV vos, qui aliquando eratis longè, facti estis propè, 7 in sanguine] Christi. Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, & d medium parietem maceriæ soluens, inimicitias 8 in carne sua,] legem mandatorum * decretis euacuans vt duos cōdat in semetipso in vno nouo homine, faciens pacem: vt reconciliet ambos in vno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso: & veniens euangelizauit pacem vobis qui longè fuistis, & + Luc. 2. d Rom. 5. e Hebr. 4. d pacem] iis qui propè: + quoniam per ipsum habemus accessum ambo in no spiritu, ad patrem. Ergo iam non estis hospites & aduenæ, sed estis 9 ciues

4. In benignitate. 5. Per Christum Iesum. b. Deus ergo hic, quos eligit sine meritis, dat unde veniantur & merita. Ambros. de vocat. gent. lib. 3. cap. 10 6. Neque enim sufficiebat fides, vt fieret salus. Cæterum vt ne operi vacaui, neve marcentes ignauia crederes ad salutem pertingere talem à nobis Deus requirit fidem, quæ non sit vacua bonis operibus. Chrysost. hom. 8 ibidem. 1. Ad opera bona. * Qui, vel, quòd. 7. Per sanguinem. d. Duplex namque simultas erat, & duplex inter illos, imò potius etiam triplex, quandoquidem etiam aduersus angelos bellum humana natura gerebat: nunc tamen de duabus tantum disseruit, putà quam habebant inter se mutuò qui ex Iudæis erant, & qui ex gentibus: & quam vtrique habebant aduersus Deum vniuersum: sed vtramque simultatis, & vtrumque inter illos solus Christus Deus noster. Oecume. ibidem. 8. Per carnem suam. * Io.

9 ciues] sanctorum & domestici Dei: superædificati superfundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in domino. In quo & vos coædificamini in habitaculum Dei 10 in Spiritu sancto.

9. Concius.

10. Per spiritum sanctum.

Gratia Paulo collata est ad diuersorū collationem mysteriorum, executionem & effectum eorum: vt illius Gentes fierent participes.

Caput III.

A HVius rei gratia ego Paulus a vinctus CHRISTI IESV pro vobis Gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei quæ data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum mihi factum est 1 sacramentum,] sicut suprà scripsi 2 in breui,] prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in ministerio CHRISTI, quod aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicuti nunc reuelatum est sanctis Apostolis eius & Prophetis 3 in spiritu esse] gentes cohæredes & concorporales & comparticipes promissionis eius in CHRISTO IESV B per Euangelium, + cuius factus sum ego minister secundum donum gratiæ Dei, quæ data est mihi secūdum operationē virtutis eius. Mihi enim

+ 1. Cor. 4. a 2. Corin. 15. a

a. Vinctum Iesu Christi Paulum esse pro gentibus potest & de martyrio intelligi, quòd Romæ in vincula cōiectus, hanc epistolam miserit eo tempore quo ad Philemonem, & ad Colossenses, & ad Philippenses. Vel certe quia in pluribus locis lectum est vinculū animæ corpus hoc dici, quasi clausa teneatur in carcere. Hieronymus aduersus Rufinum. 1. Mysterium. 2. Paucis. 3. Per spiritum sanctum, vt sint.

omnium sanctorum minimo, data est gratia hæc, [n] in gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes quæ sit dispensatio † sacramenti] absconditi à seculis in Deo, qui omnia creauit, * vt innotescat principatibus & potestatibus in cœlestibus per ecclesiam, multiformis sapientia Dei, secundum præfinitionem seculorum, quam fecit in Christo Iesu domino nostro [o] in quo] habemus [p] fiduciam] C & accessum in cõfidentia per fidem eius. † Propter quod peto ne deficia tis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis, & in terra nominatur, vt det vobis secundũ diuitias gloriæ suæ virtutem corroborari per spiritũ eius in interiori homine Christũ habitare per fidem in cordibus vestris: in charitate radicati & fundati, vt posſitis cõprehendere cum omnibus sanctis [q] quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profundum. Scire etiam su D pereminentem scientiæ charitatem Christi, vt impleamini in omnẽ plenitudinem Dei. † Ei autẽ qui potens est omnia facere [7] superabundanter quàm petimus aut intelligimus, secundum virtutem quæ operatur in nobis ipsi gloria in ecclesia [8] & in Christo Iesu] in omnes generationes seculi seculorum. Amen.

Eccle-

8. *Manifestum est quia nemo egregia & munus maximè per indignam mittit personam. Ostendens ergo quantum à Deo mereatur, humiliat tamen se, vt meritum eius crescat. Ambr. ibid.*
4. *Mysterij.*
m *Per Iesum Christum.*
n *Nunc in præsentibus locis.*
5. *Per quam.*
6. *Audaciã loquendi.*

o. *Hoc est, cuius latitudo dicitur in transuersis lignis quæ excrescunt manus: Longitudo à terra vsque ad ipsum latitudinis, quo à manibus & superiorẽ totũ corpus affigitur: Altitudo à latitudine sursum vsque ad ipsum summum, quo adhæret caput. Profundũ verò quod terræ infixum absconditur. Augustin. de gratia noui testa. cap. 16.*
7. *Supra ea quæ.*
8. *Per Christum Iesum.*

Ecclesiã humano corpori collata, & mẽbrorum distinctione formata, vnitati, & morum honestati studeat.

Caput IIII.

1. *Hortor.*
a. *Digne vocationis ambulare credẽdus est, qui ingreditur per eum qui dicit, Ego sum via: & nõ declinat neque ad dextram neque ad sinistram. Hieron. ibidem.*

A [1] Obsecro] itaque vos ego vinctus in domino, vt [a] dignè ambuletis vocatione qua vocati estis cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia, supportantes inuicem in charitate, soliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. † Vnum corpus, & vnus spiritus: sicut & vocati estis in vna spe vocationis vestræ † vnus dominus, vna fides, [b] vnum baptisma. Vnus Deus & pater omnium, qui super omnes est, & [2] per omnia,] & in omnibus nobis † Vnicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Propter quod dicit. † Ascendens in altum captiuã duxit captiuitatẽ, dedit dona hominibus (Quòd autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primũ in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse B est & qui ascendit super omnes cœlos, vt adimpleret omnia.) † [c] Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdã autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores & Doctores ad [3] consummationem] sanctorũ in opus ministerij in ædificationem iiij

† 1. Cor. 7. c
† Rom. 12. b
2. Cor. 12. b
† 1. q. 1. ca. Hanc regulã. 24. q. 1. ca. 1. Legitur.
† 2. Cor. 10. c
2. Cor. 12. b
† Psal. 67. b
† Act. 22. b
1. ab. 12. c
† De hæred. Cum ex iniquo. Ioan. 3. c
1. Cor. 12. d
† Rom. 16. d

b. *Dicimus figurã præcessisse in lordane, quando Naamã leprosus ille mundatus est. Erat habetunum baptisma. Aliud in diluuio. Habet tertium genus quando in mari rubro baptizati sũt patres. Habes quartum genus in piscina quando mouebatur aqua. Nunc te consulo vtrũ credere debeas: quia habes præsentem trinitatem in hoc baptismate quo baptizatur in ecclesia. Ambr. de sacer. lib. 2. cap. 3.*
2. *Per omnes.*
c. *Nec verè putandum est, quòd sicut in superioribus trium horum alios dixit Apostolos, alios Prophetas, alios Euangelistas, vita & in pastoribus & in magistris officia diuersa posuerit. Non enim ait, Alios autẽ pastores, & alios magistros, sed alios pastores & magistros: vt qui pastor est, esse debeat & magister. Nec in ecclesia quidem vnus sanctus sit pastor sibi nomen assumens, nisi posit docere quos pascit. Hieronym. ibidem.*
3. *Instaurationem.*

cationem corporis Christi: donec
4 occurramus] omnes in vnitatem
fidei, & agnitionis filij Dei, in virũ
perfectum in mensuram ætatis ple-
nitudinis Christi: † vt iam non si-
mus paruuli, fluctuantes, & circun-
feramur omni vẽto doctrinæ in ne-
quitia hominum, in astutia ad cir-
cunuentionem erroris. Veritatẽ au-
tem[5] facientes]in charitate, [6] cre-
scamus in illo per omnia,]qui est ca
put Christus: ex quo totum corpus
compactum & connexum per om-
nem iunctũram subministrationis
secundum operationem in mensu-
ram vniuscuiusque [7] membri] aug-
mentum corporis facit, in ædifica-
tionem sui * in charitate. † Hoc igi-
tur dico & testificor in domino, vt
iam non ampliùs ambuletis sicut &
gentes ambulant in vanitate sensus
sui, tenebris obscuratum habentes
intellectũ, alienati à vita Dei [8] per]
ignorantiam quæ est in illis pro-
pter cæcitatem cordis ipsorum: qui
desperantes semetipsos tradiderũt
impudicitiæ, in operationem im-
munditiæ omnis, [9] in auaritiam.]
Vos autem non ita didicistis Chri-
stum: si tamen illum audistis & in
ipso edocti estis (sicut est veritas in
Christo Iesu) † deponite vos, secũ-
dum pristinam conuersationem, ve-
terem hominem, qui corrumpitur
secundum desideria erroris. [10] Re-
nouamini]autem spiritu mentis ves-
træ, & [11] induite] nouum homi-
nem

4. Perueniamus.
5. Sectantes.
6. Augeamus in il-
le omnia (scilicet
membra Christi.
7. Partis.
* Ipsius (scilicet tes-
timo.

† Diſt. 12. nõ
De hie.

8. Propter.
d. Si igitur ignorãt,
dicet quispiam,
Et si excæcati sunt,
reprehendi non meretur, nec puniri,
sed magis docerii.
Verũ aduerte quo-
modo veniam ab eis
auferat, Qui, inquit,
vbi dolere desierũt,
semetipsos tradide-
runt lasciuiæ ad pa
randum omnẽ im-
munditiam. Ostendit
namque quòd ignoran
tiæ ac cæcitatis
causa ipsis fuerit vi
ta. Porrò vitia ex p
pria segnitie prouenit, & indolentia.
sine stupore. Occasione ibidem.
9. In auiditate.
10. Renouari.
11. Induere.

† Rom. 8. d

nem, qui secundum Deum creatus
est, in iustitia & sanctitate veritatis.
† Propter quod deponentes men-
dacium, loquimini veritatem vnus-
quisque cum proximo suo: quoniã
sumus inuicem membra. † [c] Iraſci-
mini, & nolite peccare. Sol non óc-
cidat super iracundiam vestrã. No-
lite locum dare diabolo. qui furaba
tur, iam non furetur: magis autem
laboret, operando manibus suis,
quod bonum est, vt habeat vnde tri
buat necessitatem patienti. Omnis
sermo malus ex ore vestro non pro-
cedat: sed si quis bonus est ad ædi-
ficacionem fidei, vt det gratiam au-
dientibus. Et nolite contristare spi-
ritum sanctum Dei: in quo signati
estis [12] in die] redemptionis. Omnis
amaritudo, * & ira & indignatio, &
clamor, & blasphemia tollatur à vo-
bis, cum omni malitia. Estote autẽ
inuicem benigni, misericordes, do-
nantes inuicem sicut & Deus [13] in
Christo] donauit vobis.

† 1. Petr. 2. a
Coloss. 3. b
Rom. 6. a
Heb. 12. a
Coloss. 3. b
† Psalm. 4. a
Zach. 8. c
Luc. 4. b
1. Petr. 4. c
Coloss. 3. b

c. In hoc extremo e-
go Apostolum de-
minatu fuisse imita-
tum. Quemadmodũ
enim in Euangelio
dominus cum anie
dixisset, Dictum eſt
antiquis hoc ſi hoc
poſtea adiungit, Ego
autẽ dico vobis hoc.
ſic etiam Apoſtolus
hoc in loco mentione
facta veteris præce-
pti quod veteribus
illis olim datũ fue-
rat, Iraſcimini &
nolite peccare, ſuum
paulo poſt nobis cõ-
uenienti ſubiicit, vi-
delicet, Omnis ama-
ritudo, & ira, &
indignatio, & cla-
mor tollatur à vo-
bis. Baſil. interroga
243. Regulæ bre-
uio.
12. In diem.
* Tumor.
13. Per Chriſtum.

*Christi gratiam desiderantes carnis vitia, gulæ & luxuriæ, & earum cau-
sas fugiant: & inde coniuges sibi conueniant.*

Caput V.

A

¶ Rom. 13. d
& 15. b
2. Cor. 4. d
Philip. 3. c
1. Ioan. 4. d
1. Ioan. 3. a
Luc. 1. c
Coloss. 3. a

FStote ergo imitatores Dei, sicut
filij charissimi: † & ambulate in
dilectione, sicut & Christus dilexit
nos. & [a] tradidit semetipsum pro

† Coloss. 3. d
De pa. diſt. 5.
c. Quomodo
renouatio.

a. Si ergo traditus
est à patre, Rom. 8.
Qui proprio filio,
non pepercit, sed pro
nobis tradidit illũ
& ipse se tradidit
apparet vnam esse
operationem, vnam
esse patris & filij vo
luntatem, Ambro.
de fide, lib. 1. cap. 7

nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis. Fornicatio autem & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur [1] in vobis] sicut decet sanctos: aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem [2] non pertinet:] sed magis gratiarum actio. † Hoc enim scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, [b] aut auarus [3] quod est idolorum seruitus] non habet hæreditatem in regno CHRISTI & Dei. † Nemo vos seducat inanibus verbis propter hæc enim venit ira Dei in filios † diffidentiæ.] Nolite ergo efici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ: nunc autem lux in domino: vt filij lucis ambulate (Fructus enim [5] lucis] est in omni bonitate, & iustitia, & veritate) Probantes quid sit beneplacitum Deo, & [c] nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum: magis autem* redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est & dicere. Omnia autem quæ [6] arguuntur,] à lumine manifestantur. Omne enim quod manifestatur lumen est. Propter quod dicit: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & [7] illuminabit te] CHRISTVS. † Videte itaque, fratres] quomodo cautè ambuletis: nō quasi insipientes, sed vt sapientes, redimentes tempus quoniam dies mali sunt

1. Inter vos.

2. Non sunt conuenientia.

B

† 1. g. 7. cap. Cum omnes.

Sicut vgerit.

† 2. Thess. 2. d. Matth. 24. d. Marc. 13. d. Luc. 21. b. 2. q. 3. cap. Sabaoth.

b. Sin verò auarus ille accipitur qui pecuniã vicinaque quæque, nummos per fas & nephas habere desiderat, & pleno sæculo celebratur, ille idolatres in eo est: quia sculpturam ipsius nummi colit, & idola in eis cælata veneratur. Hiero. ibid.

3 (Qui est id. Iterum auarus.)

4 Inobedientes.

5 Spiritus.

c. Non communicare est non consentire: quod propter ecclesiæ disciplinam fatum est, nisi etiam redarguantur vt corrigi possint. Sed hæc salua pace faciendæ sunt, & quantũ admittit officium conseruandæ vnitatis, ne simul eradicetur & triticũ. August. contra epist. Parmenia. cap. 20.

* Et

6 Redarguuntur.

7 Illuminabit tibi.

C

D

† 1. Thess. 4. d. Tu vinc. lucr. Est ibi ipsius. De confes. dis. 1. c. De hymnis.

† Rom. 12. d. sunt. † Propterea [d] nolite [8] fieri] imprudentes: sed intelligentes quæ sit voluntas dei. † Et nolite inebriari vino in quo est luxuria, sed impleamini spiritu [A] sancto,] loquentes vobismetipsis in psalmis, hymnis, & canticis spiritalibus cantantes & psallentes in cordibus vestris domino: gratias agentes semper pro omnibus, in nomine domini nostri Iesu Christi deo & patri, Subiecti inuicem [9] in timore Christi. [10] † Mulieres viris suis subditæ sint] sicut domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ, ipse saluator corporis eius. Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus.

† 55. ca. Vinolentiam.

† 32. q. 6. c. In. De sacrific. cap. 1. 1. Cor. 11. a. Coloss. 3. c. 2. Ver. 3. a.

† Colo. 3. c.

F † Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Eccl. siam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sancti ficaret, mundans eam lauacro aquæ [11] in verbo] [A] vitæ,] vt [12] exhiberet] ipse sibi gloriosam Ecclesiam † non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & [13] immaculata.] † Ita & viri debent diligere vxores suas, vt corpora sua. Qui suã vxorẽ diligit, seipsum diligit. Nemo enim vnquã carnẽ suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam sicut & Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossib[o] eius.

† Deu. 21. d. 1. Ecclesia. † 47. dist. Si. aut hi.

G

† Gene. 2. d. 3. Reg. 4. d. Matt. 19. d. Marc. 10. d. 1. Cor. 6. d.

† Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam, & adhærebit vxori suæ. & erunt duo in carne vna.

d. Vnum quodque præcepit propriam actionem regulam habet. Illi enim quod est, Nolite fieri imprudentes, flatim adiungitur, sed intelligentes quæ sit voluntas dei. Et verò quod est, Nolite fieri prudentes apud temetipsum, illud, timendo minimum. Ex quo intelligitur imprudentem illum esse qui voluntatem dominũ non intelligit. Prudentem verò apud semetipsum, qui sua ipsius sensibus nititur, vnquisque secundum fidẽ ambulat in verbis dei. Basilius, interroga. 160. Reg. bre.

8. Esse.

9. Cum.

10. Vxores proprijs viris esse subditas.

11. Per verbum.

12. Adiungeret.

13. Irreprehẽsibilem.

a. Sacramentum igitur magnum quod promissum iterauit Adam, sibi coniunctam vidit quã credidit coniugem, unde per fidem viatum signauit futurã ecclesiam, matrẽ appellauit omnium viuentium. Prosper. de promiss. de prædest. cap. 1.
24. Mysterium.
15. Christum & ecclesiam.

[24]Sacramentum] hoc magnum est. Ego autem dico in [15] Christo & in ecclesia.] Veruntamen & vos singuli, vnusquisque vxorem suam sicut seipsum diligat vxor autem timeat virum suum.

Parentibus filij obediant: sed & parentes filiis modestius conuersentur: serui dominis obsequantur, & domini seruis minas remittant, ne in tentationes varias incidant.

Caput VI.

A FIlij obedite parentibus vestris in domino. Hoc enim iustum est. †Honora patrem tuum & matrem tuam (quod est mandatum[a] primum in promisione) vt benè sit tibi, & sis longæuus super terram. Et vos patres, nolite ad iracundiam prouocare filios vestros: sed educate illos in [1] disciplina & correptione] domini. Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, [2]in] simplicitate cordis vestri [b] sicut Christo: non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi, facientes voluntatem Dei: ex animo cum bona voluntate seruientes, [c]sicut] domino & non hominibus, scientes quoniam vnusquisque quodcunque fecerit bonũ, B hoc recipiet à domino, siue seruus, siue liber. Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas scientes quia & illorum & vester dominus

a. Quomodo tamen hoc primum mandatum dixit, cùm constet primum mandatum ita citineri, Non sint tibi alij dij præter me, &c. Hac de causa ergo dixit, Quod est mandatũ primum in promissione: vt discerneret inter mandata quæ ad Deum, & inter ea quæ ad hominem pertinent, quorum primum est ad patrem. Ambr. ibid.
1. Eruditione & admonitione.
2. Cum.
b. Pulchrè addidit, sicut Christo: vt scilicet nũ audiat seruus carnalem dominum si contraria præceperit Dei voluerit imperare. Sedulius ibidem.

†Deu. 10.b
Rom. 2.b
Colos. 3.d
Act. 10.c
Iacc. 2.b
1. Pet. 1.c
†23.q.1.c
Nisi bella.
2. Par. 19.c
Iob. 34.b
Sap. 6.b

nus est, in cœlis: † & personarum acceptio non est apud deum. [3] De cætero] fratres *, confortamini in domino, & in potentia virtutis eius. † Induite vos armaturam dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem: sed aduersus[c] principes & potestates, ad C uersus mundi* rectores tenebrarum harum, † contra] spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Propterea accipite armaturam dei, vt possitis resistere in die[d] malo, & [5] in omnibus perfecti] stare. State ergo[6] succincti] lumbos vestros in veritate, & induti loricam

† 11.q.4. Qui resistit. 2. Thess. 5.b Isa. 59.a

iustitiæ, & [e] calceati pedes in præparationem Euangelij pacis: † In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: † & galeam [7] salutis] assumite, & gladium spiritus (quod est verbum dei) per omnem orationem & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, & in ipso † vigilantes in omni [8] instantia,] & obsecratione pro omnibus D sanctis, & pro me, vt detur mihi sermo in aperrione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Euangelij *, pro quo legatione fungor in catena ista, [9]ita] vt in ipso audeã, prout oportet me loqui. Vt autem & vos sciatis quæ circa me sunt quid agam, omnia vobis nota faciet Tichicus, clarissimus frater & fidelis minister in domino: quem misi.

†Colos. 4.a
1. Thes. 5.a

3. Cæterùm.
* Mei.

c. De dæmonibus dicit, quos nobis ipsis constitutionæ principes, vltrò ipsi sibimet fabricati. Negamus fuisse erant vt dominarentur vobis. Oecu. ibi.
* Dominos.
4. Aduersus.
d. Hoc est, periculoso.
5. Omnibus perfectis.
6. Præcinctî.
e. Qui se euangelicam fidem venit vt & ipsi profit. & ecclesiæ prodesse non renuat, hoc intelligitur vtroque pede calceatus. Qui autẽ sibi putat, quia credidit, satis esse consultum curam vere la cranderum refugit alienarum: de calceati illius non figuram significauit, sed in completum portabit opprobrium. Augustin. contra. Faust. li. 33. cap. 10.
7. Salutaris.
8. Sedulitate.
9. Mei.

ad vos in hoc ipsum, vt cognoscatis quæ circa nos sunt: & consoletur corda vestra. Pax fratribus & charitas fide à deo patre nostro] & domino Iesu Christo. Gratia cum omnibus qui diligunt dominum nostrum Iesum Christum [9] in incorruptione.] Amen.

9. Cum sucerit at.

INCIPIT ARGVMENTUM in epistolam ad Philippenses.

Ad Ephesios scripta Romæ, missa per Tychicum. Anno 59.

Philippi Macedoniæ ciuitas, vbi natus est Alexander Magnus, in qua Paulus scripsit epistolam ad Galatas secundam deprecatam, & item duas ad Corinthios.

PHilippenses sunt Macedones. Hi accepto verbo veritatis, perstiterunt in fide, nec receperunt falsos Apostolos. Hos collaudat Apostolus, scribens eis à Roma de carcere, per Epaphroditum.

INCIPIT

INCIPIT EPIstola ad Philippenses.

Licet Pauli prædicatio fuerit Philippensibus propter hostes difficilis: sibi tamen & ipsis fuit cum gaudio vilis.

Caput I.

Mundo. 58. + 93. di. Legimus.

A PAulus & Timotheus serui Iesu Christi: omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis cum [a] episcopis & diaconis. Gratia vobis & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo. [b] Gratias ago deo meo in omni memoria vestri (semper [1] in cunctis orationibus meis] pro omnibus vobis, cum gaudio (precationem faciens) super communicatione vestra in Euangelio [a] Christi] à primo die vsque nunc: [c] confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonũ, perficiet vsque in diem Christi Iesu. Sicut est mihi iustũ hoc sentire pro omnibus vobis: eo quòd habeã vos in corde & in vinculis meis, & in defensione, & cõfirmatione Euangelij socios [2] gaudij mei] omnes vos esse. B [d] Testis enim mihi est deus quomodo cupiã omnes vos [e] in visceribus Iesu

a. Hic episcopos, presbyteros intellexit. Non enim in una vrbe plures episcopi esse potuissent: sed etiam hoc in Apost. Act. habetur. Hieron. ibid.

b. Quotiescunque, inquit, recordor vestri, glorifico deum. Hoc autem ideo facit, quòd sciret illis adesse multa bona: & glorifico, inquit, & oro. Haud iamdem posse quodam profectibus ad virtutem, desine precibus. Chrysost. ibidem.

1. In omni oratione mea.

c. In fide autem & in operibus bonis proficere, ac perseuerare vsque in finem, manentis atque auulsi esse diuini sanctiq; num scripturarum eruditionis auctoritas. Enimuero scribens Paulus Apostolus Philippensibus, ait, Confidens hoc ipsum. Ambros. de vocat. gen. lib. 1. cap. 9.

2. Gratiæ meæ.

d. Non tanquam fide digne non esset, testem deum inuocat, sed quòd maxime verum sit quod dicit: & quòd vehementer omnes diligat: omnes enim probi erant. Oecumen. ibidem.

e. Esse.

Christi: Et hoc oro, vt charitas vestra
* magis ac magis abundet in omni
scientia & in omni sensu: vt probetis
potiora, vt sitis synceri & sine offen-
sa in diem Christi, repleti fructu iu-
stitiæ * per Iesum Christum, in lau-
dem & gloriam dei. Scire autem vo-
lo vos fratres, quia quæ circa me
sunt, magis ad profectum venerunt
Euangelij, ita vt vincula mea mani-
festa fierent in Christo, in omni præ
torio & [a] in] cæteris omnibus, vt
plures è fratribus in domino, confi-
dentes in vinculis meis, abundantius
auderent sine timore verbum [a] dei]
loqui. [e] † Quidam quidem & propter
inuidiam & contentionem, quidam
autem & propter bonam voluntā-
tem Christum prædicant. Quidam
ex charitate, scientes quoniam [3] in
defensione] Euangelij positus sum.
Quidam autem ex cōtentione Chri-
stum annunciant non synce rè: exi-
stimantes pressuram se [4] suscitare]
vinculis meis. Quid enim? [f] Dum
omni modo, siue per occasionem, si-
ue per veritatem Christus annun-
cietur: & in hoc gaudeo, sed & gau-
debo. Scio enim quia hoc mihi pro-
ueniet ad salutem, per vestram ora-
tionem & subministrationem spiri-
tus Iesu Christi: secundum expectā-
tionem & spem meam, quia in nullo
confundar, sed in omni [5] fiducia]
sicut semper & nunc magnificabitur
Christus in corpore meo, siue per vi-
tam, siue per mortem. † Mihi enim
viuere

† 23.q.4.c. Quam magnæ.

† 7.q.1.cum

* Albuc.
* Qui est.
e. Plures ergo ex fra-
tribus syncera qui-
dem, sed diuersa vo-
luntate Christū an-
nunciabant. Alij e-
nim bona voluntate
hoc agebant ad glo-
riam dei, filiū sibi
vera charitate inci-
tati Apostoli, certi
de tuitione dei. Sic
iterum contrà alia
duo genera posuit,
quæ non synceræ a-
nimo prædicabant.
Quidam enim inui
dentes Apostolo, co
tentione hoc agebāt:
alij verò assumpta si-
mulatione Christum
annūciabant, vt per
sonā Apostoli, quasi
authoris huius sectæ.
Ambrosius ibidem.
3. In defensionem.
4. Asserit.
f. Christus autē ve-
ritas est, & tamē non
veritate annunciari
veritas potest, id est,
vtà prauo & fallaci
animo quæ vera & re
cta sunt prædicātur.
Sic quippe annun-
ciatus Iesus Chri-
stus ab eis qui sua
quærunt, non quæ
Iesu Christi. Augu.
de doct. Chri. lib. 4.
5. Libertate.

viuere Christus est: & mori lucrum.
6 Quòd si] viuere in carne [7] hic] mi-
hi fructus operis est, & quid eligam
ignoro. † Coartor autem è duobus:
desiderium habens † dissolui & esse
cum Christo, multo magis melius: †
permanere autem in carne * necessa-
rium propter vos. [8] Et hoc confidens
scio quia manebo & permanebo o-
mnibus vobis ad profectum vestrum
& gaudiū fidei: vt gratulatio vestra
abundet in Christo Iesu in me, per
meum aduentum iterum ad vos. Tan
tum dignè Euangelio Christi con-
uersamini: vt siue cùm veniens & vi-
dero vos, siue absens, audiam de vo-
bis, quia statis in vno spiritu, vna-
nimes, collaborantes fidei Euange-
lii: & in nullo terreamini ab aduer-
sariis, quæ est illis [8] causa] perdi-
tionis, vobis autem salutis. Et hoc à
deo. Quia vobis donatū est pro Chri
sto, nō solum vt in eum credatis, sed
vt etiam pro illo patiamini, idem cer
tamen habentes quale & vidistis in
me, & nunc [9] audistis de] me.

6. Si autem.
7. Hoc.
* Magis.

Proximorum commodis in fidei & charitatis vnitate, vera Christi humilitate, & sanctitate studendum est sine murmure & querela. II.

A [a] Si qua ergo consolatio in Chri-
sto, si quod solatium charitatis,
si qua societas spiritus, si [1] qua vi-
scera miserationis:] implete gau-
dium meum, vt idem sapiatis, tan-
na

g. Hæc igitur omnia diligenter seruate me monita, vtens qui simpliciter ac temere scripturis, ac sic per nescie proximi vtuntur, omni sit sapientia corrigere possitis. Poterimus autem & dictorum meminisse, & alios corrigere, si ad proces semper cō fugiamus, & eremum deum vt det sermonem sapientiæ & auditui certo, & indeprædabilem huius depositi custodiam. Chrysost. ibid.
8. Quidem est igitur.
9. Auditis in.

a. Rogo vos hoc mihi præstate, vt gaudiam meum imitati dilectione suppleatis. Si qua est consolatio in Christo, id est consolamini me membra Christi pro vobis passum, si vos consolatus est Christus. Sedul. ibidem.
1 Quæ vis. era & misericordia.

dem claritatem habentes vnanimes,
2 idipsum] sentientes. Nihil per
contentionem 3 neque] per inanem
gloriam: sed in humilitate, + supe-
11 res sibi inuicem arbitrantes], non
quæ sua sunt singuli cõsyderantes,
6 sed 5 ea quæ] aliorum. Hoc enim
sentite] in vobis, quod & in Chri-
sto Iesu. Qui cùm in forma dei esset.
non rapinam arbitratus est esse se
æqualem deo: sed semetipsum exi-
naniuit, formam serui accipiens, in
similitudinem hominum factus, &
7 habitu] inuentus vt homo. † humi-
liauit semetipsum, factus obediens
vsq; ad mortem: mortem autem eru-
cis. Propter quod & deus exaltauit
illum, & donauit illi nomẽ, quod est
super omne nomen, † vt in nomine
Iesu omne genu[8] flectatur] cœlestiũ
* terrestrium, & infernorum: & om-
nis lingua confiteatur quia dominus
Iesus Christus[9] in gloria] est dei pa-
tris. Itaq; charissimi mei (sicut sem-
per obedistis) non in præsentia mei
tantum, sed multomagis nunc in ab-
sentia mea cũ metu & tremore, ve-
strã salutem operamini. [c] Deus est
enim qui operatur in vobis & velle
& [10] perficere] [d] pro bona voluntã-
te. † Omnia autem facite sine mur-
murationibus & [11] hæsitationibus:]
vt sitis sine querela, & [12] simplices]
filij dei † sine reprehensione in me-
dio nationis prauæ & peruersæ, † inter

2. Idem.
3. Aut.
4. Alij alios sibi ipsi superiores existimantes.
5. Et quisque quæ.
6. Sentiat scilicet quisque.
b. Quod enim quis non habet, vsque ei natura. Ergo nõ quasi rapinam bebebat § b qualitatem enim patris, quam in natura sui æqualem deo & dominæ possidebat. Vnde addidit, Et formam serui accepit. Contrarius vtique seruus æqualis. Aequalis ergo in dei forma, minor in susceptione carnis & hominũ passione. Ambrosius de fide, lib. 2. cap. 4.
7. Figura.
8. Flectat.
* Et.
9. In gloriam.
c. Pro qua voluntate, nisi quam in ipso operatus est deus, vt quod donauerat velle, donaret & perficere. Vosper contra Collatorem.
10. Operari.
d. Gratiæ iam est quã fides impetrat, vt possint esse hominis opera bona quæ operatur fides per dilectionem. Augustin. de spiritu & litera. cap. 33.
11. Disceptationibus.
12. Syncerè.

ter quos lucetis sicut luminaria in
mundo, verbum vitæ cõtinentes ad
gloriam meam in die Christi, quia
C non in vacuum cucurri, neque in va-
cuum laborauí. Sed & si[13] immolor,
supra sacrificium & obsequium] fi-
dei vestræ, gaudeo & congratulor
omnibus vobis. [14] Idipsum] autem
† Act. 16. & vos gaudete, & congratulamini
mihi. Spero autem in domino Iesũ.
† Timotheum me cito mittere ad
vos, vt & ego bono animo sim co-
gnitis quæ circa vos sunt. Neminem
enim habeo tam vnanimen, qui sin-
† 1. 9. 2. Sunt in ecclesia. 1. Cor 13. b cera affectione pro vobis solicitus
45. di. Licet nunquam. De renuncia. Quidam. De cas. Cum Apostolus. sit. [e] † Omnes enim quæ sua sunt,
quærunt: non quæ sunt Iesu Christi.
Experimentum autem eius cogno-
scite: quia sicut patri filius mecũ ser-
uiuit in Euãgelio. Hũc igitur spero
me mittere ad vos, mox vt videro
quæ circa me sunt. Confido autẽ in
domino, quoniam & ipse [15] veniam]
ad vos citò. Necessarium autem exi-
stimaui, Epaphroditũ fratrem & co-
operatorem & commilitonem meũ,
vestrum autem Apostolum, & mini
D strum necessitatis meæ, mittere ad
vos, quoniam quidem omnes vos de
syderabat: & mœstus erat, propterea
quòd audieratis illum infirmatum.
Nam & infirmatus est [16] vsque ad]
mortem, sed deus misertus est eius.
Nõ solum autem eius, verum etiam
& mei, ne tristitiam super tristitiam
haberem. Festinantiùs ergo misi il-
lum: vt viso eo, iterum gaudeatis, &

13. Immolor super oblatione & sacrificio.
14. Idem.
e. Quid est ista quæ vestra? nõ Christum gratis diligentes, nõ deum propter deum quærentes, sed propria cõmoda sectantes, sacris inhiantes, honores ab hominibus appetentes. Hæc quæ do amantur à preposito, & propter hæc frustur deo: quis quis est talis mercenarius est: inter fi-lios se non computet. Augustin. super Ioan. tract. 46.
15. Veniat.
16. Propter.

ego sine tristitia sim. f Excipite itaque illum cum omni gaudio in domino: & eiusmodi cum honore habete quoniam propter opus Christi, vsque ad mortem accessit: 17 tradens animam suam,] vt impleret id quod ex vobis deerat erga meum obsequium.

Qui legalia prædicant Euangelio præferenda, vitandi sunt: sicut & Paulus ipse vt Christum & gratiam eius lucraretur vitauit.

Caput III.

A

D[1] E cætero] fratres mei, gaudete in domino. Eadem vobis scribere mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium. [2d] Videte] canes, videte malos operarios, videte concisionem. Nos enim sumus circuncisio, qui spiritu seruimus [b 3] deo,] & gloriamur in Christo Iesu. & non in carne fiduciam habentes: quanquam & ego habeam confidentiam in carne. Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis, circuncisus octaua die, ex genere Israel de tribu Beniamin, Hebræus ex Hebræis, † secundum legem Pharisæus, secundum æmulationem persequens ecclesiam dei, secundum iustitiam quæ in lege est B [4 conuersatus] sine querela. Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta.

Verun-

a. Hoc est, spiritualiter, cum multa alia literaliter & vere cum dicat, & iactanter dicat, ac sanctos suscipiat, quid addendum fuerat sanctos & omni gaudio, Chrysost. ibid.

17. Non habita ratione vitæ.

1. Deinceps.

2. Cauete, & infra. Erant qui non falsè cognosci poterant dicit, Videte, id est, cauete, & vosmetipsos seruate. Erant enim nonnulli ex Iudæis, nempe credentes, qui vna cum fide Iudaismū etiam commiscebāt, & prædicationem corrumpebant, quæ canes appellat. Canes vero dicebantur interdum Ethnici, eo quod deum ignorarent. Oecum. ibid.

b. 3. Dei, hoc est, spiritu dei seruimus.

† Fatim.

c. Detrimenta vel damna sua dixit, & inter damna sua deputat, quòd in iustitia, quæ est in lege, sine querela. Augustin. de verb. Apost. ser. 15.

Veruntamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi domini mei: propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror [5 vt] stercora, vt Christum lucrifaciam: vt & inueniar in illo non habens meam iustitiam quę ex lege est sed illam quæ ex fide est Christi Iesu: quæ ex deo est, [6 iustitia] in fide ad cognoscendum illum, & virtutem resurrectionis eius, & societatem passionum illius, C[d] configuratus morti eius, si quo modo occurram ad resurrectionē quæ est ex mortuis, non quòd iam acceperim, aut iam perfectus sim. Sequor autem, si quo modo comprehendam in quo & comprehensus sum à Christo Iesu Fratres, ego me [7 non] arbitror comprehendisse. † Vnum autem: quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea verò quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis dei in Christo Iesu. [8 Quicunq;] ergo perfecti sumus, hoc sentiamus, & siquid aliud sapitis, & hoc vobis deus reuelauit. Verūtamen ad quod D peruenimus, vt idem sapiamus, & in eadem [9] permaneamus] regula. [10] Imitatores mei estote fratres, & obseruate] eos qui ita ambulant, sicut habetis, formam nostram. Multi enim ambulant quos sæpe dicebam vobis: (nunc autem & flens dico) inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, † quorum deus venter est,

5. Esse.

6. Iustitiam.

d. Hoc est si tanto post potero, si potero ipsum imitari, si potero consequi ipse fieri. vt pote multa passus est Christus, ab ipsis percussus est, flagellatus, postremò passus est. Quæ quidem passus est, ut ad resurrectionem eius pertingere oporteret. quæ nisi certamina forent. Chrysost. ibidem.

7. Nondum.

8. Quicunque.

9. Vnice vere.

e. Neque enim hic diuinam vitæ solis debet sermonibus, sed & pro exemplari ipsis proponebatur in operibus. Oecum.

10. Considerate.

† De pœn. dist. 3. Pœnata.

† 16. q. 1. c. Generaliter.

† 1. Cor. 4. a Ephes 5. a

† Act. 23. a

1. Thes. 4. b

† Ioan. 13. g

† Rom. 16.

& gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. [1] Nostra [11] autem] conuersatio in cœlis est: Vnde etiam saluatorem expectamus, dominum nostrum Iesum Christum, qui [12] reformabit] [b] corpus humilitatis nostræ [13] configuratum] corpori claritatis suæ, secundum operationem virtutis suæ qua etiam possit subiicere sibi omnia.

In fide & charitate fundati pietatis opera in futurum sicut à principio conuersionis sectentur.

Caput IIII.

ITaque fratres mei clarissimi & A desideratissimi, gaudium meum & corona mea: sic state in domino charissimi. [1] Euchodiam] rogo & Syntichen deprecor [2] idipsum sapere] in domino. Etiam rogo & te germane compar, adiuua illas quæ mecum [3] laborauerunt] in Euangelio cum Clemente & cæteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ. [a] Gaudete in domino semper, iterum dico gaudete. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Dominus [a] enim] prope est. † Nihil solliciti sitis, † Matt. 5. sed in omni oratione, & obsecratione, cum gratiarum actione, petitiones vestræ innotescant apud deū. [b] Et pax dei quæ exuperat omnem B [4] sensum, custodiat] corda vestra & intelligentias vestras [5] in Christo Iesu.] De cætero fratres quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque iusta, quæcunque [6] sancta] quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ: hæc cogitate quæ & didicistis, & accepistis, & audistis & vidistis in me. Hæc agite, & deus pacis erit vobiscum. Gauisus sum autem in domino vehementer, quoniã tandem aliquando reflоruistis pro me sentire, sicut & sentiebatis: Occupati autem eratis. Non quasi propter penuriam dico. Ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse. † Scio & humiliari, scio & abundare. (Vbiq; & in omnibus instituʼ sum) [d] & satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati. Omnia possum [7] in eo] qui me confortat. Verumtamen benè fecistis communicantes tribulationi meæ. Scitis autem & vos Philippenses quòd in principio Euangelij quando profectus sum à Macedonia, nulla mihi ecclesia communicauit in ratione dati & accepti, nisi vos soli: quia & Thessalonicam, semel & [8] bis] in vsum mihi misistis. Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. [9] D Habeo] autem omnia, & abundo. Repletus sum acceptis ab Epaphrodito quæ misistis, in odorem suauitatis hostiam acceptam,

† Dist. 42. Quæ dicit.

nn iiij

f. Conuersationem ueſtram, conuersatio sanctorum, conuersatio filiorum. Ambr. de virg. lib. 3.

11. Enim.

12. Tuo figurabit.

1. Corpus humilitatis est care quæ humiliatur cadens in terrã: transfiguratio autem eius, quoniam sit mortalis & corruptibilis immortalis sit & incorruptibilis, non secundũ propriam substantiam, sed secundum domini operationem, qui potest mortali immortalitatem, & corruptibili circundare incorruptibilitatẽ. Iren. lib. 5.

13. Conforme.

1. Eundem.

2. Idem sentire.

3. Certauerunt.

a. Nemo in hac secula gaudere potest, & in domino. Multum inter se hæc duo gaudia differunt, sunt q; omnino contraria. Quando enim gaudemus in seculo, non gaudemus in domino, nec è cõtra. Aug. de ver. domini, Ser. 35

b. Si supra omnem sensum pax Christi est, quomodo non est supra omnem sensum tanta generatio eius? Ambr. de fid. lib. 1. cap. 5.

4. Mentem, custodiet.

5. Mentem custodiet: vt in eo quod dicit, omnem mentem, vel intellectũ, nec ipse intellectus sanctorum angelorum esse possit exẽptus, sed dei filius. Aug. in Enchiri. ad Laurent. ca. 63.

6. Per Christum locutus.

7. Per Christum.

8. Iterum.

9. Recipio.

c placentem deo. †Deus autem meus †Rom. 12.a
10 impleat omne desiderium vestrũ
secundum diuitias suas, in gloria,
11 in Christo Iesu.] Deo autem & pa
tri nostro gloria in secula seculo-
rum, Amen. Salutate omnem san-
ctum in Christo Iesu. Salutant vos
qui mecum sunt fratres. Salutant
vos omnes sancti, maximè autem
qui de Cæsaris domo sunt. Gra ia
domini nostri Iesu Christi, cum[13]
spiritu vestro.] Amen.

a. Oportet enim nos oblationem deo facere, & in omnibus gratos inueniri fabricatori deo, in sensu puro, & fide, sine hypocrisi, in spe firma, in dilectione feruenti, primitias eorũ quæ sunt eius creaturarum offerentes: & hanc oblationem ecclesia sola puram offert fabricatori, offerens ei cum gratiarum actione ex creatura eius. Irenæus lib. 4 cap. 34.

10. Implebit.

11. Per Christum Iesum.

12. Omnibus uobis. Ad Philippenses scripta Romæ, missa per Epaphroditum, Anno do. 58.

INCIPIT ARGVMENTVM in Epistolam beati Pauli Apostoli ad Colossenses.

COlossenses, & hi, sicut & Laodicenses, sunt Asiani: & ipsi præ uenti erant à Pseudoapostolis. Nec ad hos accessit ipse Apostolus, sed & hos per epistolam corrigit. Audierat enim verbum ab Archippo, qui & ministerium in eos accepit. Ergo Apostolus iam ligatus, scribit eis ab Epheso, per Tychicum Diaconum, & Onesimum Acolythum.

INCI-

INCIPIT EPIstola ad Colossenses.

Euangelicæ authoritati firmiter adhærentes, fidem spem & charitatem adepti, gratias deo agamus oportet.

Caput I.

A PAulus Apostolus Iesu Chri
sti per voluntatem dei, &
Timotheus frater, iis qui
sunt[a] Colossis sanctis & fi-
delibus fratribus in Christo Iesu.
Gratia vobis & pax à deo patre no-
stro,* Gratias agimus deo & patri
domini nostri Iesu Christi semper
pro vobis orantes: [1] audientes] fidẽ
vestram in Christo Iesu, & dilectio-
nem quam habetis in sanctos om-
nes, propter spem quæ reposita est
vobis in cœlis, quam[*] audistis in ver
bo veritatis euangelij, quod per-
B uenit ad vos sicut & in vniuersõ mũ
do, & est,] [b] & fructificat, & creſcit,
sicut in vobis ex ea die qua audistis
& cognouistis gratiam dei in verita-
te, sicut didicistis ab Epaphra cha
rissimo conseruo nostro, qui est fi-
delis pro vobis minister Christi, [2]
Iesus] qui etiam manifestauit nobis
dilectionem vestram in spiritu. ideo
& nos ex qua die audiuimus, non
cessamus pro vobis orantes & po-
stulantes, vt impleamini agnitione
voluntatis eius, in omni sapientia
& intellectu spiritali: vt ambule-

a. Colossæ vrbs est Asiæ minoris inter Laodiceam & Ierapolim, quæ tempore Neronis terræ motu corruerunt. Euseb. in Chronica. Sunt autẽ aliæ duæ huius nominis vrbes: Vna est in Cypro, inter Paphum & Limissum à Rhodijs olim occupata, & nomine suæ vrbis appellata. Rhodus enim Colossũ dicta est, ab imagine Solis ærea decies septenum cubitorum alta ibidem erecta.

* Et domino Iesu Christo.

1. Quando audiuimus.

* Ante.

b. Exemplum cæterarum gentium hos creſcere & fructum vitalem facere, alacri sermone prosequitur: vt ex eo quod dei gratiam perceperunt, proficerent & numerẽ & opere, adiungentes fidei suæ qui fecerant fructus: erũt in Christo. Aug. ibidem.

tis dignè [2] deo, per omnia placentes, [3] in omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia dei, in omni virtute confortati, secundum potentiam claritatis eius, in omni patientia & longanimitate, cum gaudio, [c] gratias agentes deo & patri, † qui [4] dignos] nos fecit in partem sortis sanctorum, in lumine. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij † dilectionis suæ, [5] in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum *. Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam [d] in ipso condita sunt vniuersa * in cœlis & * in terra, visibilia, & inuisibilia. Siue Throni, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates: omnia per ipsum & in ipso creata sunt. Et ipse est ante omnes, [6] & omnia in ipso constant. [e] Et ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est principium, † primogenitus ex mortuis: vt sit in omnibus ipse primatum tenens. Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliari omnia in ipso, pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt. [f] Et vos cùm essetis aliquando alienati & inimici sensu, in operibus malis: nunc autem reconciliauit in corpore carnis eius per mortem, exhibere vos sanctos & immaculatos & irreprehensibiles coram ipso: [7] si tamen permanea-

† Ephe. 1. b

† Iean. 1. a

† 1. Cor. 15. b
2. Cor. 13. d
Apoc. 1. b

2. *In omnem placentiam domini.*
3. *Dignatus est nos per similiam tolerantiam pacis ac sortis sanctorum, & gratiâ donauit: vt idonei efficeremur & patiendi, & aſſequendi sortis illorum. Vocauit.*
4. *Idoneos.*
5. *Sibi dilectil.*
* *Per sanguinem ipsius.*
d. *Primogenitus, in quit, non primiceras sus: vt & genitus & pro natura, & primus pro perpetuitate creatur. Amb. de fide, lib. 1. ca. 4.*
* *Quæ.*
* *Quæ.*
6. *Omnia.*
e. *Liquet igitur & de incarnatione dictum esse, Vt sit ipsa primogenitus quæ ad sacramentum sanctæ ecclesiæ corporis videtur esse referenda. Amb. cap. 4. lib. 2. de fide.*
f. *Denique Apostolus in epistola sua ad Colossenses, volens corpus Christi carnem & non spiritualem, ac veram tenue demonstrare, significanter ait: Et vos cum aliquando essetis, dicens, Et vos cum aliquando essetis alienati à Christo, & reconciliauit in corpore carnis eius per mortem. Hiero. aduersus errores Ioan. Hierosolymitani.*
7. *Si tamen permanetis*

tis in fide fundati & stabiles, & immobiles à spe Euangelij quod audistis, quod prædicatum est in vniuersa creatura, quæ sub Cælo est, cuius factus sum ego Paulus minister, qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, [g] & adimpleo ea quæ desunt passionũ Christi in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia: Cuius factus sum ego minister secundum dispensationem dei quæ data est mihi [6] in vobis, vt impleam verbum dei, mysterium quod absconditum fuit à seculis & generationib⁹, nũc autem manifestatũ est sanctis eius, quibus voluit deus [7] notas facere diuitias] gloriæ sacramenti huius in gentibus quod est Christus, in vobis spes gloriæ, quem nos annũciamus, [8] corripientes] omnem hominem & docentes * in omni sapientia vt exhibeamus omnem hominem perfectũ in Christo Iesu, [9] in quo] & laboro certando secundũ operationẽ eius quam operatur in me in virtute.

g. *Putatur enim Christus in suis membris ea quæ desunt passionum Christi. Omnis enim quæ potuit adimplere in vita passionũ Christi assecutus est: adhuc tamen meri restat, aũ quod paratus erat. Sedul. libr. 5. in fine.*
7. *Notum facere quæ sint diuitiæ.*
8. *Admonentes.*
* *Omnem hominem.*
9. *Ad quem.*

Conuersi ad fidem hæreticos vitent & fallacer, ne & ipsos trahant in hæreses & regulas per Christum sufficienter impletas. II.

A VOlo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis, & pro his qui sunt Laodiceæ, & [1a] qui-cunque] non viderunt faciem meam in carne: vt consolentur corda

1. *Quicquid.*
2. *Qui si me vidisset, & charitatem meam vegasset, & ſi*

ipsorum instructi in charitate, & in omnes diuitias plenitudinis intellectus in [2] agnitione] mysterij dei [3] patris Christi Iesu] † in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ abscõditi. † Hoc autem dico, vt nemo vos decipiat in sublimitate sermonum. † Nam etsi corpore absens sum: sed spiritu vobiscum sum gaudens, & videns ordinem vestrum, & firmamentum eius quæ in Christo est, fidei vestræ. Sicut ergo accepistis Iesum Christum dominum nostrum, in ipso ambulate, † radicati & superædificati in ipso, & confirmati] in fide, sicut & didicistis, abundantes [5] in illo] in gratiarum actione. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum. [b] Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis: In quo & circuncisi estis circuncisione non manufacta in expoliatione corporis * carnis, sed in circuncisione Christi, consepulti ei in baptismo in quo & resurrexistis per fidem operationis dei, qui suscitauit illum à mortuis. † Et vos cùm mortui essetis [6] in delictis & præputio] carnis vestræ, conuiuificauit cum illo donans vobis omnia delicta, [c] delens quod aduersus nos erat, chirographum [7] decreti] quod erat contrarium nobis. Et ipsum tulit de medio, [d] affigens illud cruci: & expolians principatus & potestates traduxit confidenter palàm, triumphans illos [8] in semet ipso.] Nemo ergo vos iudicet in cibo aut in potu, aut in parte [e] diei festi, aut Neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi. † Nemo vos seducat volens in humilitate & [9] religione] angelorum, quæ non vidit ambulans fruſtra inflatus sensu carnis suę & non tenens caput ex quo totum corpus per nexus & conunctiones subministratum & constructum crescit in augmentum dei. [f] Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid [10] adhuc] tanquam viuentes in mundo discernitis? [10] Ne tetigeritis,] neque gustaueritis, neque contrectaueritis: quæ sunt omnia in interitu ipso vsu secundum [g] præcepta & doctrinas hominum quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione & humilitate, & non ad parcendum corpori non in honore aliquo ad [11] saturitatem] carnis.

In fide radicati nouam viuendi modum induant, ac peruersos mores & carnales exuant, bonos acquirant, & cum sapientia charitatem in omni statu conseruent. III.

1. Vt nihil mysterij pleniùs cognouissent, maiorem præstitissent affectum, & abundantiam rationis à me, quam ab ipso Christo didici, decorentur, & per hæc consolationem fuissent consecuti. Hiero. ibidem.
2. Agnitionem.
3. Et patris & Christi.
4. Radicamini & superædificamini in ipso, & confirmamini 5. In illa, scilicet fide.
6. Si enim iuxta Apost. plenitudo omnis corporaliter diuinitatis in Christo est: aut vnius diuinitatis patrem & filium fateburur, aut si patris & filij diuinitatem capiat separare, cum omnium plenitudinem diuinitatis filius corporaliter habeat, quid est quod patri æstimant amplius ascribendum, cum amplius nihil sit plenitudine, & plenitudo perfectio sit? Ergo una diuinitas. Ambro. de fide, lib. 3. ca. 6. in fine.
* Peccatorum.
6. Per delicta & per præputium.
a Deleuit sanguine suo atramentum Hebræ, deleuit obligationem hæreditatis

ebrietate. Fidei igitur peccatum monuit. Et ideo dominus discipulos pedes lauans dicebat, Fiat tibi secundum fidē tuam. Amb. Apologia. Dauid ca. 13
7. Decretis.
d. Vt quemadmodū per lignum sulli sumus debitores deo, per lignum nostri corporis [illegible] debiti venimus, per quæ delenit chirographum. Iren. lib. 5. 8. Per semetipsum. e. Cùm sacramenti alicuius causa conuenimus, aut veritatis martyribus festa instauramus: vt cum eorum certamina veneramur, eorum quoque pietatē imitemur. Greg. Nazianz. oratione. 16.
9. Superstitione.
f. Disputatio est aduersus laudes sanctos Christianos, qui propriis contendebant meriti esse in hereda. Sedul. ibi.
10. Neque tetigeritis, &c.
g. Præcepta & doctrinas hominum dicit, quia ipsa præcepta carnaliter intelligunt, præcipitates in lege prohibita manducasse, quæ licet à deo fuissent instituta, vsque tamen ad veritatem discenda. Euther. p.
11. Satietatem.

17. q. 1. Sufficiat. Matth. 24. c. Marc. 13. b. Luc. 21. b. 1. Cor. 3. b. Ephe. 5. b

D

† 37. dist. Ita. Gemm.

† 7. q. 1. Sufficiat.

† 1. Cor. 5. a

† Ephe. 2. a

IGitur si consurrexistis cum Christo, quæ[1]sursum]sunt quærite. vbi Christus est in dextera dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra[a]abscondita est cum Christo in deo. Cum autem Christus apparuerit, vita[2]vestra,]tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, †& auaritiam. quæ est simulachrorū seruitus: †propter quæ venit ira dei super filios incredulitatis: in quibus ambulastis aliquando cum viueretis in illis. †Nūc autem deponite & vos omnia: iram, indignationem malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri inuicem: †[3]b exspoliantes vos] veterem hominem cum actibus suis, &]induentes]nouum ☞ eum]qui renouatur in agnitionem dei, secundum imaginem eius qui creauit eum vbi non est ☞ masculus & fœmina]gentilis & Iudæus: circuncisio & præputium, Barbarus & Schyta, seruus & liber: sed omnia & in omnibus Christus. †Induite vos ergo sicut electi dei, sancti, & dilecti viscera[c] misericordiæ] benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, supportantes inuicem: & donantes vobismetipsis, siquis aduersus aliquem habet querelam: sicut & dominus donauit vobis, ita & vos. Super omnia autem hæc charitatē habete quod est vinculum perfectionis, & pax[6] Christi exultet]in cordibus vestris: in qua & vocati estis in vno corpore, & grati estote. Verbum Christi habitet in vobis abundanter, in omni sapientia docentes & commonentes vosmetipsos in psalmis, hymnis, & canticis spiritalibus, in gratia cantantes in[7] cordibus vestris domino.] †Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi facite gratias agentes deo & patri per ipsum. †[8]Mulieres,]subditæ estote viris, sicut oportet in domino. [d]Viri diligite vxores vestras: & nolite amari esse[9] ad illas.]†Filij obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est ☞ in]domino: Patres, nolite ☞ ad indignationem]pronocare filios vestros, [10]vt non pusillo animo fiant]. †Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes deum. Quodcunque facitis, *ex animo operamini, sicut domino, & non hominibus, scientes quòd à domino accipietis retributionem hæreditatis. Domino *Christo seruite. Qui enim iniuriam facit, recipiet id quod iniquè gessit, †[e] & non est personarum acceptio apud deum.

1. Vel supra & τὰ ἄνω. a. Vir iustus ita peccatum declinet, quasi ſ. claue non possit: nec personam suam indarum annulum, sed vitam suam indutus Christum absondat: sicut Apoſte. Quia vita nostra abscondita est cum Christo in deo. Nemo ergo hic fulgere quærat, nemo ſpeſ arroget, nemo ſe iactet. Nolebat ſe Christus hic cognoſci, nolebat prædicari in euangelio nomen ſuum: cum in terris conuerſaretur ne et lateret ſecundum hoc. Ergo & nos ſimili modo obſeruandum vitam noſtram Chriſti exemplo ſi clamosa iactatione, præ dicari non expetamus. Melius eſt hic eſſe in humilitate ibi in gloria laude concludit. Cum autem apparuerit Chriſtus, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria. Ambroſ. li. 3. c. 5. 2. Noſtra. 3. Cum exuerit. b. Non ſubſtantiam ſ. carnis, ſed ſpoliationem priſtinæ noſtræ conuerſationis, manifeſtat: à quæ veteraſta et corrupta ſunt, &c. Irenæus lib. 5. 4. Iudaeritis. 5. Miſerationum.

†26. q. 5. Nec licet. a. Cor. 10. g. †1. q. 1. Cum omnes. Ephe. 5. a. †De vita & honeſt. cler. Vt clericorum. Heb. 12. a. 1. Pet. 2. a. †Ephe. 6. a. B. 4. a. Eph. 4. d. †Rom. 6. a. Ephe. 4. c. †De pœnit. diſt. 2. Quæ modo. †Ephe. 6. a. 2. Cor. 2. c. †Ioan. 19. g. Rom. 2. b. Ephe. 6. b. Actor. 10. a. Iacob. 2. b. 2. Pet. 3. c. Tit. 2. c. 1. Pet. 5. b. 2. Cor. 2. b. Ephe. 6. b. c. 2. Theſſ. 3. a. †Ephe. 6. b. Ephe. 4. d. 6. Dei palmam obtineat. 7. Corde veſtro deo mino. c. Omnia ergo dicta noſtra iactaque verba ſemamus ad Chriſtum, qui vitam ſecutis ex morte, lucem creauit ex tenebris. Ambro. de virgi. lib. 3. 8. Vxores. d. Eis namque qui obedientiam ſenectute debent, præcipit vt diligant vxores, liberos ſeruos, quæque ponens iuxta obedientiæ proprium. Occume. tionem. 9. Ergo illas. 10. Ne triſtitia animus cuncidant. *Enim. e. Nam deus ut perſonam non accipit, ſic nec ætatem, cum ſe omnibus ad cauſtis gratiæ conſecutionem æqualiter ſe libratæ præbeat patrem. Cyprianus.

Universidad de Deusto Biblioteca

Fideles orationibus vacent, cum infidelibus aliè sapienter ambulẽt. IIII.

DOmini quod iustum est & æ- A quum, seruis præstate, scientes quòd & vos dominum habetis in cœlo. †Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione, orantes simul & pro nobis: [a]vt deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi: (propter quod etiam vinctus sum) vt manifestem illud, ita vt oportet me loqui. † In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, [b]tempus redimentes. †Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, vt sciatis quomodo oporteat vos vnicuique respõdere. Quæ circa me sunt omnia, vobis nota faciet Tychicus charissimus frater, & B fidelis minister, & conseruus in domino: quem misi ad vos ad hoc ipsum, vt cognoscat quæ circa vos sunt, & consoletur corda vestra, cũ Onesimo charissimo & fideli fratre qui [c]ex vobis] est: qui omnia quæ hic aguntur, nota faciet vobis. Salutat vos Aristarchus concaptiuus meus, †& Marcus consobrinus Barnabæ: (de quo accepistis mandata. Si venerit ad vos suscipite illum.) Et Iesus qui dicitur iustus: qui sunt ex circumcisione. Hi soli sunt [d]adiutores mei] in regno dei qui mihi fuerunt solatio. Salutat vos Epaphras qui ex vobis est, seruus Christi Iesu, semper solicitus pro vobis C

†Luc. 18.a
1. Thess. 5.d
Ephe. 6. c
†2. Thess. 3.d
Ephe. 5.d

†De nostro dist. 4. c. Sed.

†2. Tim. 4.b

in

2. Cum.
a. Paulus electus ad euangelij prædicationem, recte sibi ostium verbi petebat aperiri, quia de ore eius exibat salus gentium, de ore eius prodibat vita populorum. Ambr. de Cain & Abel. lib. 1. cap. 9.
b. Redimere tempus, hoc est, quando aliquis tibi infert litem, perde aliquid ex eo quod perdes precium est temporis. Aug. de verb. Apost. Serm. 26.

2. Vestra.

3. Cooperatores.
4. Hoc est, in nouo testamẽto, per quod initiatur regnũ dei: sicut sabbatum mortificatur, quia est causa mortis. Hieronymus ibidem.

in orationibus, vt [4]stetis] perfecti, & pleni in omni voluntate dei. Testimonium enim illi perhibeo quòd habet multum laborem pro vobis, & pro iis qui sunt Laodiceæ, & qui Ierapoli. Salutat vos Lucas medicus charissimus, & Demas. Salutate fratres qui sunt Laodiceæ, & Nymphan, & [5] quæ in domo eius est.] Ecclesiam. Et cum lecta fuerit D apud vos epistola, & hæc] facite vt & in Laodicensium Ecclesia legatur: & [6]ea quæ Laodicensium est, vos bis legatur.] Et dicite Archippo: Vide ministerium quod accepisti in domino, vt illud impleat. Salutatio mea manus Pauli. Memores estote vinculorum meorum. Gratia dominus] noster Iesu Christi] vobiscum, Amen.

4. Stis.
5. Domestica eius.
6. Ea quæ ex Laodicea est, vos quoque legatis.
Ad Colossenses scripta Romæ, missa per Tychicum & Onesimum, Anno dr. 59. Thessalonica nunc Salonica, metropolis est Philippensium in regno Macedoniæ seu Bathiæ, nunc Turciæ regiuncule. Ad eiusne populum scribit S. Paulus duas Epistolas, priorem ab Athenis, posteriorem à Laodicea quæ est metropolis Phrygiæ Paracianæ, vbi etiam prædicauit.

INCIPIT ARGVMENTum in Epistolam ad Thessalonicenses primam.

THessalonicenses sunt Macedones: qui accepto verbo veritatis, perstiterunt in fide: etiam in persecutione ciuium suorum. Præterea nec receperunt falsos Apostolos, nec ea quæ à falsis Apostolis docebantur. Hoc collaudat Apostolus, scribens eis ab Athenis, per Tychicum Diaconum, & Onesimum Acolythum.

INCIPIT EPIstola ad Thessalonicenses prima.

Thessalonicenses ad Pauli prædicationẽ facilè inter tribulationes conuersi meritò laudandi: cæteris etiam ipsi prædicauerunt. Caput I.

PAulus & Syluanus & Timotheus ecclesiæ Thessalonicensium in deo patre nostro & domino Iesu christo. Gratia vobis & pax*. Gratias agimus deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione, memores operis fidei vestræ & laboris, & charitatis, & sustinentiæ[b] spei domini nostri Iesu Christi: [2]ante deum & patrem nostrum:[c] scientes fratres dilecti à deo, electionem vestram: quia Euangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantùm, sed & in virtute, & in Spiritu sancto, & in plenitudine multa, *sicut scitis quales fuerimus [2]in vobis propter vos. Et vos imitatores nostri facti estis, & domini excipientes verbum in tribulatione multa, cum gaudio spiritus sancti, ita vt facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia & in Achaia. A vobis enim diffamatus est sermo

A

† Act. 18. 5.

B

C

a. Nihil hic auditi nomini quo supra cæteros declaretur eminere. Non iam Apostolus, non item seruus. Apparet id consulto factum in eorum gratiam qui nuper essent instituti rudimentis, qui nullum adhuc cepissent Paulinæ sapientiæ experimentum. Chrysost. ibi.

*A deo patre nostro & domino Iesu Christo.

b. Qui persecutiones & tribulationes sustinet, omnia patienter propter Deum sustinet. Hieron. ibi.

1. Coram deo & patre nostro.

c. Humiles esse inter illos significant, vt illis formam darent mansuetudinis: quæ defuerit quæ ad fidem illos hortarentur magnalia: quia doctrinæ euangelicæ robur virtus præstabat signorum & prodigiorum in spiritu sancto, id est, non in phantasia, sed in veritate plenitudinis, vt nulla ne restitati deesset auxilium sed superabundans gratia videretur & in doctrina & in concussione & in agris exaudiente perfectum opus spiritus sancti

apparet Thessalonicen. ecclesiæ. Ambrosius ibidem.

2. Inter vos.

D sermo domini: non solum in Macedonia & in Achaia, sed & in omni loco, fides vestra quæ ad deum profecta est, ita vt non sit nobis necesse quicquam loqui. Ipsi enim de nobis annuntiant qualem introitum habuerimus ad vos: & quomodo cõuersi estis ad deum à simulachris, seruire deo viuo & vero, & expectare filium eius de cœlis (quem suscitauit ex mortuis) Iesum, qui[3] eripuit] nos ab ira ventura.

3. Eripit.

Qualis Thessalonicensibus Paulus prædicando conuixit: tales fuerunt ipsi in conuersione, & forti inter tribulationes constantia. II.

1. Quid.

a. Passuram quam hic cõmemorat passus est propter spiritum Pythonem quem à puella eiecerat. Act. 16. Ambr.

Quia aliquanti eorum viderunt illos hæc Philippis passos, nec expauisse persecutionem nec cessasse prædicare. Sedul. ibi.

2. In multo certamine.

b. Quod, nisi ipso operante in nobis, tueare nequimus.

Quia enim vitæ nouandi habent humanæ pleriæ amorem sentit nisi quã illum ei indixerit qui si cuiquam facile est laudem non capere dum negat, difficile tamen est ea non delectari dum effertur. Aug. in lib. sententiarum Prosperi.

A NAm ipsi scitis fratres introitũ nostrũ ad vos [1]quia] non inanis fuit: sed antè passi[2] & multa,] & cõtumeliis affecti (sicut scitis) [a]in† Philippis, fiduciã habuim[b] in deo nostro, loqui ad vos Euãgeliũ dei [2]in multa † 16. 16. 4 solicitudine.] Exhortatio enim nostra nõ de errore, neque de immũditia, neq; in dolo: sed sicut probati sumus à deo vt crederetur nobis Euangelium, ita loquimur, non quasi [b]hominibus placentes, sed deo qui probat corda nostra. Neque enim aliquãdo fuimus in sermone adulationis, sicut scitis neque in occasione auaritiæ, deus testis est: nec quærẽtes ab hominibus gloriã, neque à vobis, neq; ab aliis, cũ possemus vobis oneri esse vt Christi Apostoli.

Sed facti sumus paruuli in medio ve
strum, tanquam si nutrix foueat
filios suos, ita desiderantes vos, cu-
pide volebamus tradere vobis non
solum Euangelium dei sed etiam a-
nimas nostras: quoniam charissi-
mi nobis facti estis. †Memores enim 191. dist. c. ii.
facti estis fratres, laboris nostri &
fatigationis [c]nocte* & die operan-
tes, ne quem vestrum grauaremus,
prædicauimus in vobis Euangelium
dei. Vos testes estis & deus, quàm
sanctè & iustè & sine querela vo-
bis, qui [3]credidistis] affuimus, sicut C
scitis, qualiter vnumquenque ve-
strum, sicut pater filios suos depre-
cantes vos & consolantes, testifica-
ti sumus vt ambularetis dignè deo,
qui [4]vocauit] vos in suum regnum
& gloriam. [d]Ideo & nos gratias a-
gimus deo sine intermissione, quo-
niam cum accepissetis à nobis ver-
bum auditus dei, accepistis illud nõ
vt verbum hominum, sed (sicut est
vere) verbum dei qui *operatur in
vobis qui credidistis. Vos enim imi-
tatores facti estis fratres Ecclesia-
rum dei quæ sunt in Iudæa in Chri-
sto Iesu: quia eadem passi estis &
vos à contribulibus vestris, sicut &
ipsi à Iudæis. qui & dominum occi-
derunt Iesum, &* Prophetas, & nos
persecuti sunt, & ideo non placent,
& omnibus hominibus aduersantur:
prohibentur nos gentibus loqui, D
vt saluæ fiant, vt impleant peccata
sua semper. Peruenit enim ira dei
super

†Act. 20. f
1. Cor. 4. e
2. Thess. 3. b

a. Apud istos & Corinthios & Ephesios laborauit, qui huc occasionem auferre cupiebat, vel docendi vel de se aliquid suspicandi. Hiero. ibi.
*Enim.
3. Credestis.
4. Vocat.
d. Deo gratias refert qui aperuit sensus illorum ad recipiendam Euangelium suum. Gloria enim prædicantis est quando audientes facilè credunt. Tanta enim deuotione receperãt verbum, vt probarent statim esse dei esse doctrinam. Ambro. ibidem.
*Et.
*Propriæ.

super illos vsque in finem. Nos au-
tem fratres, [5]desolati à vobis] ad tẽ
pus horæ, aspectu, non corde abun-
dantius: [6]festinauimus] faciem ve-
strum videre cum multo desyderio:
quoniam voluimus venire ad vos,
ego quidem Paulus & semel & ite-
rum, [e]sed impediuit nos sathanas.
Quæ est enim nostra spes aut gau-
diũ, aut corona gloriæ? Nónne vos
ante dominum nostrum Iesum Chri
stum estis in aduentu eius? Vos enim
vos gloria nostra & gaudium.

291
5. Orbati vobis.
6. Studuimus.
e. Nũquid alicuius sancti propositũ impedire sathanas potest? Responsio. Eorum quæ in dominio sunt voluntate facientium, alia sola voluntate ac deliberatione animi efficitur, rursalia ad hoc vt efficiantur indigẽt etiam opera corporis, adhibendis videlicet vel studio vel tolerantia. Ac quæcunque sunt eiusmodi quæ in sola animi voluntate posita sunt, hæc nullo modo impedire sathanas potest. Quæ verò sunt ad quæ consequenda, necessaria est etiam opera corporis. In his plerunque deus nasci impedimenta permittit, vel probandi vel denegãdi causa illius qui impediatur. Basil. interrog. 275. Reg. bre. 1. Sell.

Paulus per nuncium Thessalonicensibus missum super illorum conuersatione certior factus, multiplicem illis optat gloriam & fœlicitatem. III.

A PRopter quod non sustinentes
amplius, placuit nobis remane-
re Athenis, [1]solis.] [a]& misimus Ti-
motheum fratrem nostrum, & mi-
nistrum dei in Euangelio Christi, ad
confirmandos vos & exhortandos
pro fide vestra vt nemo moueatur
in tribulationibus istis. Ipsi enim
scitis quòd in hoc positi sumus. Nã
& cùm apud vos essemus, prædice-
bamus vobis passuros nos tribula-
B tiones, sicut & factum est, & scitis.
Propterea & ego amplius non sustinens, misi ad cognoscendam fidem
vestram, [b]ne forte tentauerit vos is

a. Huiusmodi est ipsius sancti votio dicendi, vt cum per afflictiones ac vincula sequitur, una positis ad aliquos discipulorũ profectis, alios mittit, & per ipsos medios conuenit illos, & cum eis conuersatur. Hoc ad Philippenses facit, hoc ad Corinthios, misso eodem Timotheo, & per ipsum medium cum eis conuersatur, eosque alloquitur. Oecumenius ibidem.
b. Deus tentat vt doceat: diabolus tentat vt decipiat. Cui tamen nisi illo

qui tentat, & inanis fiat labor noster.[2] Nunc autem veniente Timotheo] ad nos à vobis & annuntiante nobis fidem & charitatem vestram, & [3]quia] memoriam nostri habetis bonam semper desiderantes nos videre, sicut & nos quoque vos: ideo consolati sumus fratres, in vobis, in omni necessitate & tribulatione nostra, per fidem vestram: quoniam nunc viuimus, si vos statis in domino. Quam enim gratiarum actionē possumus deo retribuere pro vobis, in omni gaudio quo gaudemus propter vos ante deum nostrum, nocte ac die abundantius orantes, vt videamus faciem vestram & compleamus ea quæ desunt fidei vestræ? [c]Ipse autem deus & pater noster, & dominus*Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos. Vos autem dominus multiplicet, & abundare faciat charitatem vestram in inuicē, & in omnes: quemadmodum & nos [d] in vobis] ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate ante deum & patrem nostrum in aduentu domini nostri Iesu Christi cum omnibus sanctis eius. Amen.

In fide firmati futuro studeāt profectui, & sibi à carnalibus vitiis & inordinata iustitia cauēnt. IIII.

DE cætero ergo fratres, rogamus vos & [b]obsecramus] in domino, Iesu: vt[a] quemadmodum accepistis à nobis

2. Naper autē tām remisset Timotheum

3. Quia.

c. Deum ex deo esse principium, & profectum, consummationemque virtutis, dicens, Ipse autem deus, &c. Amb. de vocat. gentium, lib. 2. cap. 6. Et patrem loquitur, & filium loquitur: sed vnitas diuersitatis est, quia vnitas patefactis est. Idem de fide, lib. 1. cap. 4.

* Noster.

d. Hoc vere diuina dilectio est, si omnes amplectatur, si vero alium quidem diligit, alium autem non item: humana verò amicitia. Chrysost. ibi Idem. 4. In vet.

AD THESSALON. 292

à nobis quomodo oportet vos ambulare, & placere deo, & sic & ambuletis] vt abundetis magis. [b] Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per dominum Iesum. † Hæc est autem voluntas dei sanctificatio vestra, vt abstineatis vos à fornicatione, vt sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore: non in passione desiderij, sicut & gentes quæ ignorant deum. Et ne quis supergrediatur, neque circunueniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est dominus de iis omnibus, sicut* prædiximus vobis, & testificati sumus. Non enim vocauit nos deus in immunditiam, sed in sanctificationem. Itaque qui hæc spernit non hominem spernit sed deum, qui etiam dedit spiritum suum sanctum in nobis. [c] De charitate autem fraternitatis non necesse [2] habuimus scribere] vobis. † Ipsi enim vos à deo dicistis, vt diligatis* inuicem. Etenim illud facitis in omnes fratres in vniuersa Macedonia. Rogamus autem vos fratres, vt abundetis magis, & operā detis vt quieti sitis, & vt vestrum negotiū agatis, & operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis: & vt honestè ambulētis ad eos qui foris sunt: & nulliusa- liquid desyderetis. † [d] Nolumus au-

oo iiij

† Rom. 12. a Ephe. 5. c 22. q. 4. Vnusquisque.

† Ioan. 15. c. 25. b 2. Cor. 4. d Ephe. 5. a Philip. 3. c 2. Ioan. 4. c

† 13. q. 2. Vsicanque & seq.

c. Qui habent & ca. Diuina.

1. Adhortamur.

a Qui cum ætate fidei debent augere profectum & morem, sicut accessu annalis ætatis & corpus crescit & studium. Sedulius ibidem.

b. Sanctificatio ab omni incontinentia veneratæ Christianæ, cui incontinenti nō expedit sanctū Christi membrum attingere: maximè cum Magistri Iudæos sanctificare volent, populum retum ab omni fœmina se continere præcepit, vt dei postea præsentia mereretur. Hieronymus ibidem.

* Et.

c. Tanquam sit cerissimum iudicium quod à deo didicerit, fiat quod dicentis. faciendo. Qui autem nouit quid fieri debeat, & non facit, nouum à deo didicit secundum præceptum, sed secundum legem: non secundum spiritum, sed secundum literam. Augustin. de gratia, contra Pelagi. lib. 1. cap. 13.

2. Habetis vt scribamus.

d. Ne illa quidem impatientia species patrocinatur assertio Christi, & nostram quoque credimus, propter quos ille & obiit & resurrexit.

exonerare in amissione nostrorum, vbi aliqua dolerit

tem vos ignorare fratres de dormientibus, vt non contristemini sicut & cæteri qui spem non habent.
Si enim credimus quòd Iesus mortuus est & resurrexit: ita & deus eos qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, †quia nos qui viuimus qui residui sumus[3] in aduentu]domini, non præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse dominus in iussu & in voce Archangeli & in tuba dei descendet de cœlo: & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera, & sic semper cum domino erimus. Itaque consolamini inuicem in verbis istis.

Ad iudicium futurum omnes se præparent, æquales consolando, maiores reuerendo, inferiores corrigendo, ac deum & donæ eius benedicendo. V.

DE temporibus autem & momentis fratres, non indigetis vt scribamus vobis. †Ipsi enim[1] diligenter]scitis quia dies domini, [a]sicut fur in nocte, ita veniet. Cùm enim dixerint: pax & securitas, tunc repētinus eis[2] superueniet]interitus, sicut dolor[4] in vtero [3] habentis] & non effugient. Vos autem fratres non estis in tenebris, vt vos dies ille tanquam fur compræhendat. *

Omnes

Tertullianus de patientia. Dignam eum esse iudicauit dominus vt germani corporis animæque substantia eam Christo simul regnet in cœlis, qui Christo seruierunt in terris. Eusseb. Emissenus Homil. 9. de Pascha.

3. In aduentum.
1. Exacte.
a. *Quare vt fur? Quia per hoc designat quòd occultus sit ac repentinus. Et dicimus quòd hoc malis modis vtile sit, primùm quidē. Nam si quis postremum sciret diem, nulla illi virtutis cura esset, sed innumera perpetrando mala, extremo spiritual baptismum accederet. Secundò, quia multa mala meta mortis ampauerat, quæ interpide committerentur. Tertiò, quia si sciret quisquisquid omnino tali tempore moriturus esset, in continua vineret animi tristitia, nunc autem ob incertitudinem continuò in bona spe nutrimur. Quartò, quia nequis ob id sancti præmium haberet, quòd semetipsos in incertis præcipitent periculis. Si enim manifestum esset quòd post tres annos consummatio ventura esset, omnes sanè pericula despicerent æquè nihil incommodi essent accepturi. Occume. ibi.*

2. Iustas. *Parens. 3. Habenti. *nullis

Omnes enim]vos, filij lucis estis, & filij diei: non sumus noctis neque tenebrarum. Igitur non dormiamus sicut & cæteri: sed vigilemus & sobrij simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrij simus, †induti loricam fidei & charitatis, & galeam spem salutis, quoniam non posuit nos deus in iram sed in acquisitionem salutis per dominum nostrū Iesum Christum, qui mortuus est pro nobis: vt siue vigilemus siue dormiamus, simul cum illo viuamus. Propter quòd consolamini * inuicem: Et ædificate alterutrum, sicut & facitis. Rogamus autem vos fratres, vt noueritis eos qui laborant inter vos, & præsunt vobis in domino, & monent vos vt habeatis illos abundantius[4] in charitate]propter opus illorum. &]pacem habete cum eis. Rogamus autem vos fratres [5] corripite inquietos,] consolamini pusillanimes, [6] suscipite] infirmos, patientes estote ad omnes. †Videte ne quis malum pro malo alicui reddat: sed semper quod bonum est sectamini in inuicem, & in omnes. Semper gaudete. [b]Sine intermissione orate. In omnibus gratias agite. Hæc est enim voluntas dei in Christo Iesu in omnibus vobis. †Spiritū nolite extinguere, prophetias nolite spernere. †Omnia autem probate: quod bonum est te-

†Ioan. 12. a
1. Cor. 15. d
†Isa. 59. d
Ephes. 6. c
*Vel,
4. Per charitatem.
5. Admonete inordinatos.
6. Sublevate.
†Prou. 17. c
Eccle. 19. c
Luc. 18. a
Rom. 12. d
1. Pet. 3. b
b. Sine intermissione orare, quid est aliud quàm beatam vitā, quæ nulla nisi æterna est, ab eo qui eam solus dare potest, sine intermissione desiderare? Dignior enim sequetur: effectus, quæ fomentior præcedit affectus. August. de orando deo, cap. 2.
†De consec. dist. 4. Quæsiuit.
†15. dist. cap. Basilius.

nete. ‡ab omni specie mala abstinete. ‡Ipse autem deus pacis sanctificet vos per omnia*: cvt integer spiritus vester, & anima, & corpus sine querela, in aduentu domini nostri Iesu Christi seruetur. †Fidelis est qui vocauit] vos: qui etiam faciet. Fratres, orate pro nobis. Salutate fratres omnes in osculo sancto. Adiuro vos per dominum vt legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. Amen.

4.22.q.5.d De forma. De vita & honest. cleric. Cum ab omnib.

†1.Cor.1.b

*. Perfectos.

c. Neque enim plasmatio carnis ipsa secundū se homo perfectus est, sed corpꝰ hominis. & pars hominis. Neque enim & anima ipsa secundum se homo, sed anima hominis. Neque spiritus homo: spiritus enim, & non homo vocatur. Coniunctio autem & unitio harum omnium perfectum hominem efficit. Irenæus lib. 5. aduersus Valentinum.

7. Vocat.

Ad Thessalonicenses prima scripta fuit Athenis, Anno domini. 50.

INCIPIT ARGVMENTVM in secundam Epistolam ad Thessalonicenses.

AD Thessalonicenses secundam scripsit epistolam Apostolus: & norum facit eis de temporibus nouissimis, & de aduersarij deiectione. Scribit hanc epistolam ab Athenis per Titum diaconum, & Onesimum Acoluthum.

INCI-

INCIPIT EPIstola ad Thessalonicenses secunda.

Præparentur omnes ad iudicium in fide charitate & patientia, vbi mali pœnis tradentur, boni autem præmiis donabuntur.

Caput I.

a. Selennibus verbis scribit ad eos. Solito enim more sermonis caput texitur epistolæ: & iidem ipsi tres sunt, quos nomine scribitur suus & prima epistola. Ambro. ibid.

A

PAulus & Syluanus & Timotheus Ecclesiæ Thessalonicensium in Deo patre nostro & domino Iesu Christo. Gratia vobis & pax à Deo patre nostro & domino Iesu Christo. [b] Gratias agere debemus semper Deo pro vobis fratres, ☞ita] vt dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, & abūdat charitas vnius cuiusque * vestrum inuicem: ita vt & nos ipsi in vobis gloriemur in

B ecclesiis Dei, pro patientia vestra & fide, ☞&] in omnibus persecutionibus vestris & tribulationibus, quas sustinetis ☞in] exemplum iusti iudicij Dei, vt digni habeamini ☞in] regno Dei, pro quo & patimini, [c] si tamen iustum est apud Deum retribuere [d] retributionem] iis qui

C vos tribulant, & vobis qui tribulamini requiem nobiscum, in reuelatione domini Iesu de cœlo cum angelis virtutis eius in flamma ignis

b. Deo ipsos docet: & quid afflictiones quæ in ipsis incidebant. nō latinum, sed gratiarum actionem meerantur: & quid pro his quæ ipsi patiuntur ac sustinent, Deo sint referendæ gratiæ. Oecu. ibid.

* Omnium.

c. Hoc est, si Deo re vera cura est, si quid curat & æstimat Deus. & nō hoc ex sua sententia, sed ex confessis & indubitatis ponit, veluti diceret, Si Deus odit reprobos, vt illos sæuiri cogat quod odiat. Sunt enim pessimum tales sententiæ minime ambiguæ, ita vt ipsi aduersarij sciant in se hoc esse. Sic enim apud homines iustū est, multomagis apud Deum, Chrysost. ibidem.

d. Tribulationem,

dantis vindictam iis qui non nouerunt deum, & qui non obediunt Euangelio domini nostri Iesu Christi. Qui[2] pœnas dabunt in interitu æternas] à facie domini & à gloria virtutis eius, [d] cùm venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis D fieri in omnibus qui crediderunt: quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo. [3] In quo] etiam oramus semper pro vobis, vt dignetur vos vocationea sua] deus noster, & impleat omnem voluntatem bonitatis suæ, & opus fidei in virtute, vt[4] clarificetur]nomen domini nostri Iesu Christi[5] in vobis, & vos in illo,] secundum gratiam dei nostri & domini Iesu Christi.

2. Pœnam dabunt, interitum æternũ.
d. Ipse in sanctis glorificandus est membris, quæ soli splendore fulgebunt. Sed & mirabuntur impij, & verisimes humilitatis in subitatione salutis insperatæ iustorum. Hieron. ibidem.
3. In quo.
4. Glorificetur.
5. Patres, & vos per illum.

Ecclesia tandem grauibus subiacebit periculis per Antichristum & ministros eius, qui meritas luet pœnas cum suis qui eum in doctorẽ receperũt. II.

a. O laus eximia sanctorum. Obsidit enim quòd & ipsi eum Christo congregabuntur, vt etiam ipsi cum eo appareant, & vnà cum eo conueniant. Oecume. ibidem.
1. Nostram congregationem.
2. Turbemini.
b. 3 Apostasia, hoc est, rebellio ab obedientia, statu, & professione. Nulli enim dubium eum de Antichristo ista dixisse, dilequæ indicij. Aug. de ciuitate dei, lib. 20. ca. 19.
c. Ipsa namque scripturæ cõsuetudo po

R[2] Ogamus autem vos fratres A per aduentum domini nostri Iesu Christi, & [1] nostræ congregationis] in ipsum: vt non cito moueamini à vestro sensu, neque [2] terreamini,] neque per spiritũ, neque per sermonem neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies domini. †Ne quis vos seducat vllo modo. †Quoniã nisi venerit[b3] discessio] primùm, & reuelatus fuerit homo peccati, [c] filius perditionis qui aduersatur & extollitur B supra

†Matt. 24. Marc. 13. Luc. 21.
1. Cor. 15.
Ephes. 5.
Coloss. 2.
†27. q. 1. Sciendum.

supra[4] omne quod] dicitur deus, aut quod colitur, ita vt in tẽplo Dei sedeat ostendens se[5] tanquã] sit Deus. Nõ[6] retinetis] quòd cũ adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis. Et nunc quid detineat scitis: vt reueletur* in suo tempore. (Nam mysterium iam operatur iniquitatis, tantum vt qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat.) Et tunc reuelabitur †Isa. 11. c illeiniqu[7] quẽ dominus a Iesus] interficiet spiritu oris sui: & destruet[7] illustratione] aduentus sui eum, cuius est aduentus secundum operationem Sathanæ, in omni virtute & signis & prodigiis[8] mendacib[9],] & in omni seductione iniquitatis* iis qui pereunt, eo quòd charitate veritatis non receperunt vt salui fierẽt. * Ideo mittet illis Deus operationẽ erroris, vt credant mẽdacio: vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis fratres dilecti à Deo, quòd elegerit[9] nos Deus primitias] in salutẽ in sanctificatione spiritus, & in D fide veritatis: [10] in quam] & vocauit vos per Euangelium nostrum in acquisitione gloriæ domini nostri Iesu Christi. Itaque fratres state: & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonẽ, siue per epistolã nostram. [d] Ipse autem dominus noster Iesus Christus & Deus & pater noster qui dilexit nos, & dedit con-

C

iores à potestate mea ciu censeres, quam à patribus sibet: melioret verò filios ea aliqua insigni & eis conueniente virtute. Quamobrẽ diabolum, vel si mauis Antichristum Apostolus perditionis filium appellat. Nisi enim, inquit, reuelatus fuerit iniquus ille filius perditionis. Et laudam dominum in Euangelio filij perditionis vocauit. Basilius in Psalm. 7.
4. Omnem qui.
5. Quòd.
6. Meminisse.
* Illo.
7. Apparitione.
8. Mendacij.
* In.
* Es
9. Vos Deus ab initio.
10. In quod.
d. Omnia bona nostra siue in operãdo, siue in loquendo, & in eis perseuerãtia, dona sunt Dei. Vnde ita prædicat, dicens, Ipse autem dominus noster, &c. Ambr. de vocat. gẽtium, lib. 1. cap. 3

solationem æternam, & spem bonã
11. Consoletur. in gratia[11] exhortetur] corda vestra
& confirmet in omni opere & ser-
mone bono.

Fideles pro seipsis inuicem orẽt tam boni quàm mali, & ocia ditare semper laborent.

Caput III.

A [a]E cæteros fratres, † orate pro
nobis, vt sermo domini currat † Ephe. 1.d
& [1] clarificetur,]sicut & apud vos: & Colos. 4.a
vt liberemur ab importunis & ma-
lis hominibus. Non enim omnium
est fides. † Fidelis autem dominus † 1. Cor. 10.d
est, qui cõfirmabit vos, & custodiet
à malo. Confidimus autem de vobis
fratres [2] in domino,] quoniam quæ
præcipimus* & facietis, Dominus
autem dirigat corda vestra [3] in cha-
ritate Dei, & patientia] Christi.
† [4b] Denuntiamus]autem vobis fra- † 2. Thess. 3. Ber
tres, in nomine domini nostri Iesu 1. Cor. 5. d
Christi, vt subtrahatis vos ab omni
B fratre ambulante inordinatè, & non
secundum traditionem quam acce-
perunt à nobis.]Ipsi enim scitis quẽ-
admodũ oporteat imitari nos: quo-
niam nõ inquieti fuimus inter vos,
neque gratis panẽ [5] manducauimus] † Act. 20. d
ab aliquo, † sed in labore & in fati- 1. Cor. 4. c
gatione nocte & die operantes, ne 1. Thess. 2. b
quem vestrum grauaremus. [6] Non 2. Cor. 11. a
[c] quasi]nõ habuerimus potestatem:
sed vt nosmetipsos formã daremus
vobis ad imitandum nos. Nam &
cùm

a. Dat humilitatis exemplum, & occasionem charitatis: vt pro alterutro audaciùs exoremus. Simul necandum in quibus causis vcare possit Apostolus, Vt sermo Dei currat, & clarificetur: currat, inquam affluentia, clarificetur verò auditorũ professa. Hier. ibid.
1. Glorificetur.
2. Per dominum.
* Vobis.
3. In charitate Dei & expectatione.
4. Præcipimus & iuxta.
b. Non manet nos Apostolus, sed præcipit à talibus vt se cedantur: quoniã nulla societas fideli & perpetuæ pacis esse. Cyprianus.
5. Accepimus.
6. Hoc dicit, vt qui non habeat hanc potestatem quam ille habebat, tantummodo spiritaliter operantes, mãducent panem à corporali labore gratuitum. Augustinus de opere Monachorum, cap. 3.
c. Quòd.

C cùm essemus apud vos, hoc denun-
ciabamus vobis, quoniam si quis nõ
vult operari, nec manducet. [7] Audi-
uimus]enim inter vos quosdam am-
bulantes [8] inquietè,]nihil operãtes,
sed curiosè agentes, iis autem qui
eiusmodi sunt denuntiamus, & ob-
secramus [9] in domino Iesu Christo,]
vt cum silentio [d] operantes, suum* pa- d Galat. 5. b
nem manducẽt. † Vos autem fratres
nolite deficere benefaciẽtes. Quòd
si quis non obedierit verbo nostro,
per epistolam, hunc [10] notate:]& nõ
commiscearnini cùm illo, vt cõfun-
D dantur. Et nolite quasi inimicũ exi-
stimare, sed [11] corripite] vt fratrem.
Ipse autẽ Deus pacis det vobis pa-
cem [12] sempiternam in omni loco.]
Dominus sit cum omnibus vobis. Sa-
lutatio, mea manu Pauli, quod est
signũ in omni epistola. Ita scribo.
Gratia domini nostri Iesu Christi
cum omnibus vobis. Amen.

7. Audimus.
8. Inordinate.
9. Per dominum Iesum Christum.
d. Neque verò his quæ hoc loco à nobis dicuntur, Apostoli verba illa adversari quisquã existimet, vt operantem panem suum mãducent. Siquidẽ hoc ad ordinis & laboris desertores dictũ: ossi pertinaces ac si ipsis diceret, Præstabilius esse vnumquemque necessaria sibi salutis ad vitam præsidia parare, neque alios grauem esse, quàm vitam in ocio trahere. Basil. interrog. 42. Regularum fusius disputatarũ.
* Ipsorum.
10. Indicate.
11. Admonete.
12. Semper omni modo.

Ad Thessalonicenses secunda scripta Athenis, Anno domini 51.

INCIPIT ARGVMENTVM *in epistolam ad Timotheum primam.*

TImotheum instruit & docet de ordinatione episcopatus & diaconij, & omnis ecclesiasticæ disciplinæ, scribens ei à Laodicea per Tychicum diaconum.

INCIPIT EPIstola ad Timotheum prima.

Prælati est noxia quæque resecare, & seminare vtilia & necessaria, in veritate & misericordia.

Caput I.

a. Hic Timotheus adhuc iuuenis Paulo familiaris est, & ab ille circūcisus. Deinde Ephesi episcopus est ordinatus: de quo Apoca. 2.

1. Germano.

2. Domino Iesu Christo.

3. Præsiperes.

b. Si charitatē Deo exhibeamus & proximo de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta: facile peccata resistimus, bonis omnibus abūdamus, seculi blandimenta contemnimus, & omnia quæ sunt humanæ fragilitati difficilia vel aspera, etiam cū delectatione perficimus.

Prosper.

c. Quia iustus legē habet mētis suæ & æquitatis ac iustitiæ suæ normam: ideo si, non terrore pœnæ reuocatur à culpa, sed honestatis regula. Ambr. offic. lib. 3. cap. 5.

PAVLVS Apostolus Iesu Christi secundum imperium Dei saluatoris nostri & Christi Iesu spei nostræ: †[a]Timotheo [1]dilecto] filio in fide. Gratia [2]&] misericordia, [3]&] pax à Deo patre, & [2]Christo Iesu] domino nostro. Sicut rogaui te vt remaneres Ephesi, cum irem in Macedoniam, vt [3]denunciares] quibusdā ne aliter docerent, neq; intenderēt fabulis & genealogiis interminatis quæ quæstiones præstant magis quā ædificationem Dei quæ est in fide. [b]Finis autē præcepti est charitas, de corde puro & cōscientia bona, & fide non ficta. A quibus quidam aberrantes, cōuersi sunt in vaniloquium volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur neque de quibus affirmāt. † Scimus autem quia bona est lex, siquis ea legitimè vtatur: scientes hoc, †[c] quia lex iusto nō est posita, sed iniustis & nō subditis, impiis & peccatoribus, sceleratis & cōtaminatis, patricidis & matricidis, homicidis, fornicariis masculorū, concubitoribus, plagiariis, mēdacibus, & periuris, & siquid aliud sanæ [d] doctrinæ aduersatur, [2]quæ est] secundum Euangelium gloriæ beati Dei, quod creditū est mihi. † Gratias ago ei qui me cōfortauit in] Christo Iesu domino nostro quia fidelem me existimauit ponens in ministerio. † Qui prius blasphemus fui & persecutor, & [5]cōtumeliosius:] sed *misericordiam Dei consecutus sum, [6] quia ignorans feci in incredulitate. Superabūdauit autem gratia domini nostri cum fide & dilectione, quæ est [6]in Christo Iesu.] † Fidelis sermo & omni acceptione dignus: †* quia] Christus Iesus venit in [2]hunc] mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostēderet Christus Iesus omnē patientiam, ad informationem eorum qui crediturі sunt illi in vitam æternam. Regi autem seculorū immortali, inuisibili, soli * Deo honor & gloria in secula seculorū Amen. Hoc præceptum commendo tibi fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias: vt milites in illis bonam militiam habens fidem & bonam cōscientiam. [7] Quam quidā repellētes] circa fidem naufragauerunt: ex quibus est Hymenæus, & Alexander, † quos tradidi Sathanæ, vt discant non blasphemare.

A

B

C

D

† Rom. 7.a Galat. 4.a † 2. Cor. 6.b

† 1. Tim. 4. Qui peccat, vide Quid erit.

d. Defuisse nostræ doctrinæ cōstitit secūdum scripturam, secundum naturam, secundum disciplinam. Tertul.

4. Gratiam habeo ei qui me fecit pœnitere.

† Dist. 8. Constantes. De penit. dist. 4. Hanc satisfactionem.

5. Violentus.

* Et

e. Illa namque Pauli sæuitia eum secundum æmulationem paternarū traditionum persequebatur ecclesiam putans officiū se Deo facere, tanquam sibi nefas esset vitium, sed magnæ ferocitatis indicium. Aug. lib. 22. contra Faust. Manich.

6. Per Christum Iesum.

* Quia

* Sapienti.

7. Quæ quidem repulsa.

† Infr. 4.c

† Matth. 9.b Marc. 2.c

Prælati cæteros hortentur ad orationes & gratiarum actiones domino, qui vult omnes saluos fieri, viros, inquam, & mulieres, vtrique seruata honestate. II.

O†[a] Bsecro igitur primùm omniũ fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus qui in sublimitate constituti sunt vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & [1] castitate.] Hoc bonum est & acceptum coràm Saluatore nostro Deo: qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. †Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus: qui dedit redẽptionem semetipsum pro omnibus nobis. ☞Cuius] testimonium temporibus suis☜ confirmatum est] †[2] in quo]positus sum ego [3] prædicator] & Apostolus. (Veritatem dico, *non mentior:) doctor gentium in fide & veritate. Volo ergo viros orare in omni loco: leuantes puras manus, sine ira & disceptatione. † Similiter & mulieres[4] in habitu ornato:] cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste[5] pretiosa,] sed quod decet mulieres, [6] promittentes] pietatem per opera bona. † Mulier in silentio discat, cum omni subiectione. Docere autẽ mulieri

A † De consecr. dist. 1. cap. de Hymnis.

B † 10. dist. cap. Quoniam.

† 2. Tim. 2. d

C † 1. Pet. 3. d

† 1. Cor. 14. b

a. Præcepit itaque Apostolus, imò per Apostolũ dominus qui loquebatur in Apostolo, fieri obsecrationes, &c. Quã legem supplicationis ita omnium sacerdotum & omnium fidelium deuotis cõueniret reuer, vt nulla pars mundi sit in qua huiusmodi orationes nõ celebrentur à populis Christianis. Supplicat ergo vbique ecclesia Deo non solum pro sanctis & in Christo regeneratis sed etiam pro omnibus infidelibus & inimicis crucis Christi: vt relictis erroribus suis conuertantur ad Deum, accipiant fidem, accipiant charitatem: pro quibus omnibus sibi vult de nobis supplicari, vt de subditis. Qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Ambr. de vocatio. gent. libr. 1. cap. 4.

1. Honestate.
2. In quo.
3. Vel, præco.
* In Christo.
4. In amictu modesto.
5. Sumptuosa.
6. Professione.

† Gen. 3. 4. f
† Gen. 1. d
† Gen. 3. b

lieri non permitto, neque[7] dominarim virum, sed esse in silentio. †Adã enim primus formatus est, deinde Heua: † & [b] Adam non est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit: saluabitur autem per filiorum generationem, si [8] permanserit] in fide & dilectione & sanctificatione cum sobrietate.

Episcopi mores & virtutes ad ecclesiam & familiam: & diaconorum ministeria ad domum, vxores & filios.
Caput III.

A

† 1. Tim. 3. a
† Deuter. 17. b
† Dist. 23. cap. Si quis.
† Dist. 24. cap. Si quis.
† Dist. 26. cap. Si quis.
† Dist. 40. cap. 2.
† 1. Tim. 3. d
† 1. Tim. 3. b
† 1. Tim. 3. c
† 1. Tim. 3. d
† 1. Tim. 3. e

F[a] Idelis sermo. †Si quis episcopatum desyderat, bonum opus desyderat. † Oportet [1] enim] episcopũ irreprehensibilem esse, † vnius vxoris virum, [2] sobrium,] † ornatũ prudentem, pudicum, hospitalem, doctorem, non vinolentum, non percussorem, * sed modestum, non litigiosum, non cupidũ, sed suæ domui benè [3] præpositum,]† filios habẽtem subditos cum omni† castitate.] Si quis autẽ domui suæ bene præesse nescit, quomodo ecclesiæ dei diligẽtiam habebit? † Non [5] neophytum] ne in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli. † Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt, vt non in

pp ij

7. Autoritatem habere.

b. Non enim frustra dixit Apostolus, *Adam non est seductus, &c. nisi quia illa quæ ei serpens locutus est, tãquàm verum esset, accepit: ille autem ab vnico nullatenus consortio diuini, nec in communione peccati: nec ideo minus reus, si sciens prudensq; peccauit. Augustl. de ciuitate Dei lib. 14. ca. 11*

8. Perm3 serint, scilicet ipsa & vir.

a. Ac si diceret, *De quo loquitur*ũm, *vo*caciter loquor, *no*quia me existimes fuisse mentitũ. Subiunxit, *Si quis episcopatũ desyderat*, *bo*nũ opus desyderat. *hoc est*, Si episcopus esse desyderas, magnũ est quod esse cupis, sed si & opus bonum simul amplectaris. Nam si aliter esse cupis, episcopus esse non potes: quia sequitur, Oportet enim episcopum irreprehensibilem esse, vniusvxoris virum. Si ad superficiẽ tantum literæ respiciamus, prohibet bigamum episcopum ordinari. Si verò ad

alterum sensum conuertendimus, inhibet episcopum duas vsurpare ecclesias. Ambr. de dignit. sacerdotali, cap. 4.

1. Igitur.
2. Vigilem.
* Non turpilucrem.
3. Præsidentem.
4. Reuerentia.
5. Nouitium (scilicet in scientia & ministerio ecclesiastico.

opprobrium incidat, & in laqueum diaboli. [b] Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes: habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi [6]autem] probentur primum: & sic ministrẽt, † nullum crimen habentes: [7] Mulieres]similiter pudicas, non trahentes, sobrias, fideles in omnibus. [c] Diaconi sint vnius vxoris viri, qui filiis suis bene præsint, & suis domibus. Qui enim bene ministrauerint, gradum bonum sibi [8] acquirent,] & multam [9] fiduciam]in fide quæ est in CHRISTO IESV. Hæc tibi scribo ad te fili Timothee] sperans me ad te venire cito. Si autem tardauero: vt scias quomodo oporteat te in domo Dei conuersari, quæ est in ecclesia Dei viui, [d] columna & [10] firmamentum]veritatis. Et manifestè magnum est pietatis [11] sacramentum quod manifestatum est] in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.

Prælatus populum doceat falsam vitare doctrinã: nouissimis temporibus futuram, atque ineptas fabulas: ad pietatis verò doctrinam verbo & exẽplo maneat.

Caput IIII.

b. *Aduertim.* 9 quæ ita in nobis requiruntur: vt abstineas te à vino minister domini, vt testimonio bono fulciatur, non solùm fidelium, sed etiam ab his qui foris sunt: vt qui videt ministrum alterius congruis ornatũ virtutibus, authorẽ prædicet, & dominum veneretur, qui tales seruulos habeat. *Ambr. Offic. lib. 1. cap. 50.*

6. *Quidem.*

7. *Vxores.*

c. *Si plebeis hominibus orationis causa ad tempus se abstinere præcipit Paulus, vt vacet orationi: quanto magis Leuitis & Sacerdotibus, qui die noctúque pro plebe sibi cõmissa oportet orare? Maiores ergo debẽt esse cæteris quia alliores Dei sunt. Ambrosius ibid.*

8. *Acquirunt.*

9. *Libertatem.*

d. *Id est, in qua nũc sola veritas illa firmata, quæ ante in lege erat posita. Sedulius ibidem.*

10. *Fundamentum.*

11. *Mysterium, Deus manifestatus &c.*

A SPiritus autẽ manifestè dicit† quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus [1] erroris] & doctrinis dæmoniorum, [2] in hypocrisi loquentium mendacium,]† & cauterizatam habẽtium suã cõscientiam, [a] prohibentium nubere, [b] abstinere à cibis quos Deus creauit, ad percipiendum cum gratiarũ actione fidelibus, & iis qui B cognouerunt veritatẽ: † Quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciendũ quod cum gratiarum actione percipitur. Sãctificatur enim per verbum Dei, & [3] orationẽ. Hæc proponens fratribus,] bonus eris minister Christi Iesu, † enutritus] verbis fidei & bonæ doctrinæ quã assecutus es. [5] † Ineptas autem & aniles fabulas deuita. [c] Exerce autẽ teipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis est: Pietas autem ad omnia vtilis est: [6] promissionem] habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. Fidelis sermo: & omni D acceptione dignus. In hoc enim* laboramus, & maledicimur: quia speramus in Deũ viuum, qui est saluator omnium hominum, maximè fidelium. Præcipe hæc & doce. Nemo adolescentiam tuam cõtemnat, sed exemplum esto fidelium, in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate. Dum venio † attende lectioni, exhortationi, doctrinæ. † Noli negligere gratiam quæ in te

1. *Ereuelis.*

2. *In similatione falsiloquorum.*

a. *Quid ergo, an nõ & Christiani prohibent contrahere matrimonium? Nequaquã. honorabile est enim coniugium, & tubile impollutum: sed eos qui contrahere nolunt hortantur ad virginitatẽ: qui autem contrahere prohibent, tanquam ire imparã arcent. Oecumenius ibidem.*

b. *Hinc quoque hæretici se probantes, non sane quia abstinent, sed quia hæretici abstinent. Nã & ego interdũ abstineo: sed abstinentia mea satisfactio est pro peccatis, non superstitio pro impietate, &c. Bern. Serm. 66. super Cantica.*

3. *Intercessionem.*

Hæc admonẽs fratres.

4. *Enutriens.*

5. *Prophanas.*

c. *Exerceat ergo se pietas ad iustitiam, continentiam, mansuetudinem: vt fugiat iuuenilia opera, cõfirmatus & radicatus in gratia, bonã fidei subeat certamen: non te implicet negotiis secularibus, quoniam Deo militas. Ambr. offic.*

*lib. 2. cap. 36. 6. Premittenes. *Et.*

d. Gratiã tamen ordinatoris significat per prophetiam & manuum impositionē. Prophetia est qua eligitur, quasi doctor futurarum idearum: manus verò impositiones, verba sunt mystica quibus confirmatur ad opus electum, accipiens authoritatem non sufficientia sua: vt audeat vice domini sacrificium Deo offerre. Ambr. ibid.
7. Exerce.
8. Persiste.

a. Hæc regula eius tunc est obseruanda, cum culpa senioris sui exemplo non trahit ad interitū credula iuuentus. Vel autem senior iuuenibus exemplo ad interitum præbet, ibi diuitilla increpatione ferienda est. Gregorius ad Ianuarii episcopū, 2. q. 7. c. Paulus.
2. Adhortare.
b. Vnde aduertitur virum, pietatis affectum viduæ inesse debere, vt filios diligat, parentibus deferat: ita dum parentibus obsequium rependit, magisterium exerceat in filios. Sæc, ipsa remuneratur officio, cum id quod alijs deest sibi præst. Ambr. de viduis.
2. Distant.
* Bonum & pulchrum.
3. Speravit in Deo, & perstitit.
c. Agnoscamus quid incommodi nutriant oblectamenta carnalia, tunc plane vera mors est, quando homo, anima præmoriente, deteriore sibi parte hominis sit superstes. Euseb. Emissenus de inuidia quadragesimali. 1.
d. Ab Apostolo dictum est iis, qui in communi & vulgari genere vitæ versabantur, qui diuites erant, & propinquorum suorum copiæ poterant subuenire. Hæc enim dicta sunt viuis, & non mortuis, hoc est, secularibus, & non religiosis. Basil. Constitutis. monasticæ.

Dist. 38. Sicut ecclesiasticis. † Dist. 93. Lector.

est. [d] quæ data est tibi per prophetiã, cum impositione manuum presbyteri. Hæc [7] meditare, in his esto, vt profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende enim tibi & doctrinæ. [8] insta] in illis. Hoc enim faciẽs, & teipsum saluum facies, & eos qui te audiunt.

Quisque pro statu suo à prælato tractãdus est: sed & præmorum honestate eligẽdus, honorandus, & corripiẽdus.

Caput V.

A

† 2. q. 5. Per fas.

† 1. q. 2. Virgines.

† Sapi. 2.

† 47. dist. Si quis.

S[a] † Eniorem ne increpaueris, sed [1] obsecra] vt patrem: iuuenes, vt fratres: anus, vt matres: iuuenculas, vt sorores in omni castitate. † [b] Viduas honora, quæ verè viduæ sunt. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet: [2] discat] primùm domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus. † Hoc enim * acceptum est coram Deo. Quæ autẽ verè vidua est & desolata, [3] speret in Deum, & instet] obsecrationibus & orationibus nocte & die. [c] Nam quæ in deliciis est, viuens mortua est. Et hoc præcipe, vt irreprehẽsibiles sint. [d] † Si quis autem suorum, & maximè

B

† 31. q. 1. Quomodo.

domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. † Vidua eligatur non minus sexaginta annorũ, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationẽ patientibus subministrauit, si omne opus bonum subsecuta est. † Adolescentiores] autem viduas deuita. † Cùm enim luxuriatæ fuerint Ad in] Christo, nubere volunt: habentes dãnationem. quia primam fidem irritam fecerũt, Simul autem & ociosæ discunt circuire domos, nõ solùm * ociosæ sed & [5] verbosæ] & curiosæ, loquentes quæ non oportet. † Volo ergo iuniores nubere, filios procreare, [6] matres familiãs esse:] nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia, † Iam enim quædam [7] conuersæ sunt retro] sathanam. Si quis fidelis* habet viduas, subministret illis, [8] vt] non grauetur ecclesia: vt iis quæ verè viduæ sunt, sufficiat. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maximè qui laborant in verbo & doctrina Dicit enim scripturas [9] † Non alligabis] os boui triturãti. † Et dignus est operarius mercede sua. † Aduersus presbyterum accusationem [10] noli recipere:] nisi sub duob[9] aut tribus testibus, † peccantes coram omnibus argue: vt & cæteri timorem habeãt, Testor coram deo & * Christo

C

† 26. q. 5. ca. Episcopi.

† 27. q. 5. ca. Nuptiarum.

† 1. Cor. 3. a Deut. 25. a
† Matt. 10. b Luc. 10. b
† 2. q. 7. Accusatio. 2.
† 45. dist. Sed illud.

D

4. Iuniores.
* Autem.
5. Nugaces.
6. Familiam administrare.
7. Destiterũt post.
* Aut si qua fidelis.
8. Et.
9. Non infrenabis.
10. Non admitte.
* Domino.

Iesu & electis angelis eius, vt hæc custodias sine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. † Manus cito nemini imposueris, neque communicaueris peccatis alienis. Te ipsum castum custodi, † Noli adhuc aquam bibere. [c] sed modico vino vtere propter stomachum tuũ & frequentes tuas infirmitates. Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium: [11] quorundam] autem & subsequuntur. Similiter & facta bona manifesta sunt: & quæ aliter [a] se] habent, abscondi non possunt.

Prælati est cuius libet status prouidere cõuersationi: pauperum ad diuites, seruorum ad dominos: & seipsum in cæterorum exemplum præbere. VI.

[a] Vicunque sunt sub iugo serui, A dominos suos omni honore dignos arbitrentur. † ne nomen domini & doctrina blesphemetur. Qui autem fideles habens dominos, non contemnant quia fratres sunt, sed magis seruiant quia fideles sunt & dilecti, quia beneficij participes sũt. Hæc doce, & exhortare. Siquis aliter docet, & non [1] acquiescit] sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus, nihil sciens, sed [2] languens] circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones blasphemiæ, suspiciones malæ, * conflictationes hominum mente corruptorum, & B qui

† Dist. 24. Qualiter. 61. dist. Mirum.

† De consec. dist. 5. Sint tibi. De iureiur. ex si Christus.

† 45. distinct. De Iudæis. 54. dist. c. Gens vniu. De baptis. ca. Matutini.

Dominat.

a. Sicut enim isto bibendi moderamine vinum non infirmitati est, sed saluti, atque omnem infirmitatem allenat corporis: ita etiam christus illa præclara omnem infirmitatem illam excludit, de qua scriptum est, Et talis meus febrilisque labor præclarus est. Psal. 22. Ambr. de Noe & arca, c. 29. 22. Quosdam.

a. Non enim, quia fidelis es, liberum te esse potes: hoc enim libertatis documentũ est, seruire magis. Quippe infidelis si viderit fidei causa illum superbire, blasphemabit dogma nostrum, tanquam sedi tionis causam: Cum verò obtemperanter attenderit, obsequi eredet, ac facilius quæ dicuntur admittet. aliaqui & deus & prædicatio ipsa blasphemabitur. Chrysost. ibidem.

1. Accedit.

2. Insaniens.

* *Superancas.*

qui veritate priuati sunt, existimantium quæstum esse pietatem. * Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientia. † Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium [3] quia] nec auferre quid possumus. [b] † Habentes autem alimenta & quibus tegamur, iis contenti simus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum [a] diaboli,] & desideria multa, * inutilia] & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. [c] † Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes erraverunt à fide, & inseruerunt se doC loribus multis. Tu autem ô homo dei, hæc fuge: † Sectare verò iustitiam, pietatem, fidem, charitatẽ, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, [5] in qua] vocatus es, & confessus es bonam confessionem coram multis testibus Præcipio tibi coram deo, qui viuificat omnia: & Christo Iesu, † qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato [6] bonam confessionem,] vt serues mãdatum, [7] sine macula irreprehensibile] vsque [8] in aduentum] domini nostri Iesu Christi: quem suis temporibus ostendet † beatus & solus [9] potens,] D. Rex [10] regum] & dominus dominantium, [d] qui solus habet immor-

† Tob. 1. d Eccle. 5. a

† 20. q. 2. Episcopus. 22. q. 1. Episcopus.

† Eccle. 10. b De pœ. di. 2. Quia radix.

† 2. Tim. 2. d

† Ioan. 1. f Matt. 27. b

† Act. 17. d. 22. e

Habet vtique in natura, habet in substantia, & habet non per gratiam temporalem, sed per sempiternam diuinitatem habet non ex dono quasi seruus, sed ex generationis proprietate quasi filius ce æterno, sic habet sicut pater

* *Sciungere ab his qui huiusmodi sũt.*

3. *Quid.*

b. *Quicquid præter necessarium victui ac simplicem vestitum de altario retinet, suum non est: rapina est, sacrilegium est. Bernar. Epi. 2.*

4. *Stulte, vel, irrationabilia.*

c. *Vnde Apostolus non dicit, Aurum vel argentum radix est omnium malorum, sed magis, cupiditas diuitiarum: & non solùm diuitiæ, sed qui volunt diuites fieri. Cupiditas imprimis hoc malum habet, quòd dum ingerit transitoria, abscondit æterna: & dum aliena quærit, facile ri sua se reddit alienum. Euseb. Emiss. in die Pentec.*

5. *In quam.*

6. *Bonæ confessionis.*

7. *Immaculatus, irreprehensibilis.*

8. *In apparitionem.*

9. *Princeps.*

10. *Regnantium.*

d. *Quomodo enim immortalitatem non habet qui vitam habet in semetipso?*

talitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem, c † quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest, * cui est gloria & honor & imperium sempiternum,] Amen. Diuitibus huius seculi precipe, [11] non sublime sapere,] † neque sperare in [12] incerto diuitiarum,] sed in deo viuo † (qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum:) bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facilè tribuere, * communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant [13] veram] vitam. O Timóthee, depositum custodi, deuitans prophanas vocum nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt : Gratia tecum, Amen.

† Ioan. 1. b
1. Ioan. 1. c

† Luc. 12. b

† Ioan. 1. b

Amb. de fide. li. 5. cap. 2.

c. Videri trinitas nullo modo potest humano visu sed ex visis videtur, quæ tam sui vident, quam homines sed vltra homines sunt. Aug. de trinit. lib. 2. cap. 6.

** Cui honore imperium in sempiternũ.*

11. Ne elati sint animo.

12. Incertis diuitiis

** Libenter.*

13. Aeternam.

INCIPIT ARGVMENTUM *in secundam epistolam ad Timótheum.*

Ad Timoth. prima scripta Laodiceæ.

ITem Timótheo scribit de exhortatione martyrij, & omnis regulæ veritatis: & quid futurum sit temporibus nouissimis, & de sua passione: scribens à Roma.

INCIPIT

INCIPIT EPISTOLA ad Timótheum secunda.

Gratuitis bonis à deo donatus, in proximorum vtatur commodum, & maximè prædicatione, superiorũ exempla sectando, & diligenter exequendo.

Caput I.

A *Am. de. 70.*

[a] PAulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem dei, secundum promissionem vitæ, quæ est in Christo Iesu : Timótheo charissimo filio, [b] gratia, ☞ &] misericordia ☞ &] pax à deo patre ☞ nostro,] & Christo Iesu domino nostro. [1] † Gratias ago] deo ☞ meo] cui seruio à progenitoribus ☞ meis] in conscientia pura, quòd sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die, desyderãs te videre memor [c] lachrymarum tuarum, vt gaudio implear, recordationem accipiens eius fidei quæ est

B in te non ficta, quæ & habitauit primum in auia tua Ioide, & matre tua Eunice, certus sum autem quòd & in te. Propter quam causam admoneo te, vt resuscites gratiam dei, quæ est in te [d] per impositionem manuum mearum. † Non enim dedit nobis deus spiritum timoris, sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis.

† Rom. 1. a

† Rom. 8. c

a. Quoniam Paulus dixerat, Spero celeriùs venire ad te festinatione illa sacratissima & expectatione sua, consolatur eum literis, corporalis presentiæ vices fortassis ob hoc ipsum moriturus, & quòd iam gubernationis subisset onus. Chrysost. ibidem.

b. Gratiam huic patriæ in misericordia exoptat, vt assit ei & Christi Iesu domini nostri, quia deus gratiam suam per Christum largitur, vtrumque gratia sit vtriusque Amb. ibidem.

1. Gratiam habeo.

c. Quia me abeunte ita fuit tristitiæ vndè & me ad tristitiam prouocasti, quam tua optata præsentia relaturi. Sedu. ibid.

d Simul enim vt Paulus illi manus imposuit ordinans ipsum episcopum, donum quoque in eum supervenit ad signorum operationem, ad doctrinam, & ad præsidendum ecclesiæ. Oecumenius.

2. Non igitur erubescam.

[2] Noli itaque erubescere] testimonium domini nostri, neque me vinctum eius, sed collabora Euangelio secundum virtutem dei, qui nos [3] liberauit] & vocauit vocatione ꝰ sua] sancta[b] non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiã, quæ data est nobis[+] in Christo Iesu] ante tempora [5] secularia.] [6] Manifestata ꝰ est] autem nunc per illuminationem] saluatoris nostri Iesu Christi qui destruxit quidẽ mortem, illuminauit autem vitam, & incorruptionẽ per Euangelium: [7] [+] in quo] positus sum ego [8] prædicator] & Apostolus & magister gentium. Ob quam causam etiam hæc patior sed non confundor. Scio enim [9] cui credidi, & certus sum quia] potens est [e] depositum meum seruare in illum diem. Formam habe sanorum verborum, quæ à me audisti, in fide & in dilectione in Christo Iesu. Bonum depositum custodi, per spiritum sanctum, qui habitat in nobis. Scis ꝰ enim] hoc, quòd [10] aduersi sunt à] me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est [11] Phygellus] & Hermogenes. Det misericordiam dominus Onesiphori domui: quia sæpe me refrigerauit, & catenam meam non erubuit, sed cùm Romam venisset, [f] solicitè me quæsiuit, & inuenit. Det illi dominus inuenire misericordiã à deo in illa die. Et quãta Ephesi ministrauit mihi, tu meliùs nosti.

3. Saluos fecit.

+ Tit. 3. b

4. Per Christum Iesum.
5. Aeterna.
6. Apparitionem.

C

7. In quod.
8. Vel, præco.

+ 1. Tim. 2. b

9. Et certus sum. quòd is cui credidi.
e Depositum quod idem docuit quod esset, dicens, Bonum depositum custodi per spiritum sanctũ qui habitauit in nobis. Ambr. de Tobia, ca. 20.

D

10. Aspernati sũt.
11. Phiietus.
f. Idcirco inuenit, quia solicite quæsiuit. Vnde ostenditur quia idcirco non omnes quærentes inueniunt, quia negligenter inquirunt. Hieron. ibidem.

Præ-

Prælatus pro fide & salute fidelium semper sit paratus martyrium, in fidelibus resistendo, prophana vitando, & mercedem expectando, constanter subire. II.

A [a] TV ergo fili mei, confortare in gratia quæ est [1] in Christo Iesu:] & quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Labora sicut bonus miles Christi Iesu. [b] [+] Nemo militans ꝰ deo] implicat se negotiis secularibus: vt ei placeat, [2] cui se probauit.] Nam & qui certat in agone, [c] non [3] coronabitur] nisi legitimè certauerit. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Intellige quæ dico: [+] dabit] enim tibi dominus in omnibus intellectum. Memor esto ꝰ dominum] Iesum Christum resurrexisse à mortuis, ex semine Dauid, [+] secundum Euangelium meum in quo laboro vsque ad vincula, quasi [5] malè operans:] sed verbum dei non est alligatum. Ideo omnia sustineo propter electos: vt & ipsi salutem cõsequantur, quæ est in Christo Iesu, cum gloria [6] cœlesti.] Fidelis sermo, Nam si commortui sumus & conuiuemus: si [7] sustinebimus,] & [d] congregabimus. + si [8] negauerimus,] & ille negabit nos:

+ 17. q. 1. Sunt nonnulli Dist. 13. c Quoniam. Dist. 88. ca. Consequens est. 21. q. 3. Placuit & seq. De pœ. di. 5. Contrarium. Ne clerici. c. 2. Sed nec præscriptiones. 2. Cor. 9. b + De consec. di. 4. c. Cum tanium. + Mat. 10. d Marc. 8. e

a. Merito sanctus factus: quoniam ex his plus roboris accipis, quàm si nihil passus fuisses. Nam si Paulus ego ista patior, multo magis ea pati tu debes: si magister, longè discipulus magis. Chrysost. ibidem.
1. Per Christum Iesum.
b. Miles non domum ædificat, non compaudis agrorum possessionibus vacat, vt varijs se quæstuosarum mercaturarum generibus immisceat. Basilius, præfat. in sua Ascetica.
2. Qui se militiam illam adscripsit.
3. Coronatur.
c. Quis vnquã, fratres mei, præmium non paganus dat? aut quæ corona non dimicanti, aut quæ sine conflictus victoria? Augustin. de arbore scientiæ boni & mali.
4. Det.
5. Malefactor.
6. Aeterna.
7. Sustinebimus.
d. Quod expleuit Christus, illi non valet, quòd id quod remansit passionum eius non adimplet iuxta illud Colossen. 1. Adimplco quæ desunt passionum eius in carne mea pro corpore eius, quod est ecclesia. Greg.
8. Negamur.

9. Domini, ne pugnent verbis, ad nihil vtile, ad subuersionem.
10. Stude.
11. Sobrium.
12. Prophanas vocum nouitates.
e. Cancer dicitur vulnus quod in mammillis nascitur fœminarum, ceu nisi citò subuentum fuerit, cùm vlcus ad cor serpendo supernenerit, nullam remedium est. Hiero. ibidem.
13. Aberrauerunt.
14. Christi steriz.
15. Discedat.
f. Huiusmodi enim materiis voluntas cuiusque comparatur. Nam vas aureum is est qui mente, moribusque simplex ac sine dolo est. Argenteum item, qui illo paulo est in feriori dignitatis ac pretij æstimatione. Testaceum est ac sigulinum qui terrestria sapit, ac frangi aut terisi sit aptus.
Lignea qui per peccatum facile sordet, & igni æterno materiam præbet. Sic etiam iræ vas est, qui omnem in se diabolicoperationē quasi vas quoddam suscepit: & propter futurum quem habet ex corruptione, ad nullum vsum aptari potest, sed dignus est qui pereat. Basilius. 9. Deus vero est author voluntatis.

† si non credimus, ille fidelis permanet, negare se ipsum non potest. Hæc autem commone, testificans coram [9] deo. Noli contendere verbis, ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem] audientium, [10] Solicitè autem cura] teipsum probabilem exhibere deo, operarium inconfusibilem, rectè [11] tractantem] C verbum veritatis. [12] Prophana autem & inaniloquia] deuita. Multùm enim proficiunt ad impietatem, & sermo eorum [e] vt cancer serpit. ex quibus est Hymeneus & Philetus: qui à veritate [13] exciderunt] dicentes resurrectionem esse iam factam, & subuerterunt quorundam fidem. Sed firmum fundamentum [14] dei stat] habens signaculum hoc, Cognouit dominus qui sunt eius. &, [15] discedit] ab iniquitate omnis qui inuocat nomen domini. In magna autem domo non solùm sunt [f] vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia: & quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Si quis ergo emũdauerit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, & vtile domino ad omne opus D bonum paratum. † Iuuenilia autem † 1. Tit. 4. 6. desideria fuge: sectare verò iustitiã, fidem, spem, & charitatem, & pacem cum iis qui inuocant dominum de corde puro. † Stultas autem & sine † Tit. 3. disci-

† Rom. 3.

† Dan. 9. 7. Sicut facerdes.

disciplina quæstiones deuita: sciens quia generant lites. † Seruum autem domini non oportet litigare: sed mansuetum esse ad omnes, docibilem patientem, cum modestia corripientem eos qui resistunt veritati: nequando deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.

Quid. & infrà.

Nouissimorum dierum periculapiscopus præuideat, vitet & discernat, semper tales paratus subire persecutiones sanctis quidem communes, malis verò pernicioſas. III.

† 1. Tim. 4. 2. Pet. 3. Iude 1. f

A HOc autem scito, [1] quia] [a] † in nouissimis diebus instabũt tempora periculosa: [2] &] erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti sine affectione, sine [3] pace,] criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, [4] proterui,] tumidi, cæci, & voluptatum amatores magis quàm dei: † habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegãtes: [b] Et hos deuita. ex iis enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mu B lierculas oneratas peccatis. [5] quæ]

4. De cons. di. 4. Quamuis. Decretor. de Excommunicationibus.

a. Adimpletur hæc appropinquante seculi fine hominum pariter & temporum quæ venerunt. Magis ac magis aduersario sæuiente error fallit, ex tollis stupor, fluor incendit, cupiditas excæcat, deprauat impietas, superbia inflat, discordia exasperat, ira præcipitat. Cyprianus nouissimi dies dicti sunt & ipsis primis Apostolorum diebus, vt Actorum 2. Petrus prædicans in die Pentecostes, ait, Erit in nouissimis, dicit dominus, Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Augustinus Epist. 80.
2. Nam.
3. Fœdere.
4. Præcipites.
b. Metum si tales homines aliquando desernant. Denique quia & tunc erant, adiungit, & dicit, Et hos deuita. ex his enim sunt qui penetrant domos. Nam ait, Penetrabunt, tãquam quid futurũ præcinendam, nec tamen frustra dixit, In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa: & hinc ea vitiosa & prædixit, nisi quia propinquatur ad finem. Augustinus epist. 80.

periculosa demonstrant, tales homines futuros esse tantò plures erunt, magisq; abundabunt, quãtò magis finem. Augustinus epist. 80.

ducuntur variis desyderiis: † semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis[6] peruenientes.] Quemadmodum autem Iamnes & [7] Mambres] restiterunt Moysi. ita & hi resistunt veritati, homines corrupti mẽte, reprobi circa fidẽ, sed[8] vltrà non] proficiant. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones,[9] qualia mihi facta sunt] [c] Antiochiæ[10] Iconio,] Lystris. quales persecutiones sustinui, & ex omnibus eripuit me dominus. Et omnes qui piè volunt viuere in Christo Iesu persecutionem patientur. Mali autem homines & seductores proficient in peius: errantes & in errorem mittentes. Tu verò permane in iis quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris, & quia ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt[11] instruere] ad salutem, per fidẽ quæ est in Christo Iesu,[d] † Omnis scriptura diuinitus inspirata,* vtilis est ad docendũ, ad arguẽdum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia: vt perfectus sit homo dei, ad omne opus bonum instructus.

† 26. q. 5. d. Nec mirum. Exod. 7. 8

6. Venire potentes.
7. Iambres.
8. Non amplius.
9. Quales facta sunt mihi.
c. Antiochiæ Pysidiæ, nõ Syriæ, de qua Act. 13. c.
10. Iconij.
11. Sapientiam docere.
d. Docere conuenit de his quæ agi debent: arguere verò peccatores: corrigere verò punitentes: erudire, adducere bonam conuersationem ad iustitiam. Sedul. ibidem.
* Et

Episcopus doctrinæ contra futura pericula diligenter instet, & propter se, & propter audientes à malis facilè seducendos. IIII.

A † 4. Dist. 43. Sit rector.

† 45. distin. Quid autem.

† 26. q. 5. c. Nec mirum.

§. Augustin.

T[1] † Estificor coram deo & * Iesu Christo, qui iudicaturus est viuos & mortuos, & per aduentum ipsius & regnum eius: prædica verbum, insta opportunè, importunè. † argue, obsecra, increpa, in omni patientia & doctrina. Erit enim tempus cùm sanam doctrinam non sustinebunt: † sed ad sua desideria coacer uabunt sibi magistros, [b] prurientes auribus, & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Tu verò vigila, & in omnibus labora, opus fac Euangelistæ, B ministerium tuum imple: [2] sobrius esto.] Ego enim iam [1] delibor,] & tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certaui, cursum consummaui: fidẽ seruaui. In reliquo, reposita est mihi corona iustitiæ, quã reddet mihi dominus [c] in illa die, iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & * iis qui diligunt aduentum eius. [2] Festina] ad me venire citò. Demas enim me reliquit, diligens hoc seculum, & abiit Thessalonicam, Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam, Lucas est mecum solus. † C. 4. c. Marcum assume, & adduc tecum, est enim mihi vtilis in ministerio Tychicum autem misi Ephesum. Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, C veniens affer [3] tecum,] & libros: maximè autem membranas. Alexander * ærarius multa mala mihi ostendit: [3] reddet] illi dominus secundum opera eius, quem & tu deuita. Val-

a. Contestatur illum per universa quæ credit religio Christiana, ut verbum dei fideliter annuncies. Qui iudicaturus est vivos & mortuos. Quia vitam inuenire sine fide salutaris impossibile. Hieron. ibid.
* Domino.
b. Prurientes nominatiui casus. Græc. κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. hoc est, qui scalpunt vel fricant auditã: scilicet illi qui sanam doctrinam non sustinent præ nimis auribus pruritu, & cupiditate audiendi delectabilia magis quàm vtilia.
1. Immolor.
c. In die iudicij supremi, non hic. Hic autem in laboribus, in periculis, in naufragiis quasi athleta bonus decertabat: quia sciebat quantam per multas tribulationes oportet nos introire in regnum dei. Ergo nõ potest quis præmiũ accipere, nisi desistime certauerit nec est gloriosa victoria, nisi vbi fuerint gloriosa certamina. Aug. ep. lib. 1. cap. 15.
* Omnibus.
2. Stude.
* Faber.
3. Reddat.

de enim restitit verbis nostris In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt: non illis reputetur. Dominus autem mihi astitit, & confortauit me vt per me prædicatio impleatur, & audiant omnes gentes quia liberatus sum de[d] ore leonis. † Liberauit] me dominus ab omni opere malo: & saluum faciet in regnum suum cœleste, cui gloria in secula seculorum Amen. Saluta Priscam] & Aquilam, † & Onesiphori domum. Erastus remansit Corinthi: Trophimũ autẽ reliqui infirmum Mileti. Festina ante hyemen venire. Salutant te Eubolus & Pudens & Linus & Glaudia, & fratres omnes Dominus Iesus Christus cum spiritu tuo. Gratia vobiscum. Amen.

D

† Sup. 5. d

d. Neronem significans in leone, propter crudelitatem. Eusebius. e. Et liberabit.

INCIPIT ARGVMENTUM in Epistolam ad Titum.

Titum commonefacit & instruit de constitutione presbyterij, & de spiritali conuersatione, & hæreticis vitandis, qui traditionibus Iudaicis credunt: scribens eiã Nicopoli.

Ad Timotheũ 2. scripta Romæ, quũ secunda prosentatus est Paulus Neroni imperatori Romanorum.

INCI-

INCIPIT EPIstola ad Titum.

Paulus per ciuitates prædicatores bonorum morum & sanæ doctrinæ aduersus hæreticos instituat, qui corrigendos corrigant, vt tandẽ sani euadant.

Caput I.

A PAVLVS seruus dei Apostolus autem Iesu Christi [a] secundum fidem electorum dei, & agnitionem veritatis, quæ secundum pietatem est in spem vitæ æternæ, quam promisit qui non mentitur deus, [b] ante tempora [1] secularia,] manifestauit autem temporibus suis verbum suum [2] in prædicatione,] quæ credita est mihi secundum [3] præceptum] Saluatoris nostri dei: Tito dilecto filio secundum commuem fidem, gratia* & pax à deo patre, & * Christo Iesu saluatore nostro. [c] † Hius rei gratia reliqui te † Cretæ,] vt ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi, siquis sine crimine est, vnius vxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut [5] non subditos.] [d] † Oportet enim episcopum sine crimine

B

† Di. 93. Legimus.

† Dist. 25. Vnum ex arianis.

a. Non ex rectè factis, neque ex laboribus ac sudoribus hanc cepi dignitatem, sed totum eius qui mihi hæc credidit, beneficij est. Chrysost. ibidem.

b. Cùm autem ex tractatu tempora à constitutione mundi habere videbãtur initia, quæ non do sunt æternatui, nisi quia æterna dixit, quæ ante se non habent vllum tempus. Augustin. contra Priscillianistas, & Origenistas, ca. 6.

1. Æterna.
2. Per prædicationem.
3. Iniunctionem.
* Misericordia.
† Dominus.
c. Quæ desunt recte ordine corrigi, & tunc demum presbyteros per ciuitates ordinare, cùm omnes in ecclesia fuerint recti. Hieron. ibidem.
4. In Creta.
5. Proteruus.
d. Inculpatum esse generale est. Si quidem inculpatum esse, omnia quæ enumeranda sunt complectitur: hoc est, in quem nullum possit crimen impingere. Et præcipuè vt parens sit exhortatiui. Hæc autem & alia deuotis tantùm tangere, & à cognitione scripturarum. Sana autem doctrina est, quæ & vera dogmata & rectam vitam docet. Oecumenius ibidem.

esse, sicut dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitalem, benignum, prudentem, sobrium, iustum, sanctum, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est [6] fidelem sermonem,] † ut potens sit exhortari 7 in doctrina sana,] & eos qui contradicunt arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, & * seductores, maximè qui de circuncisione sunt: [8] quos oportet redargui. qui vniuersas domos subuertunt, docentes quæ nõ oportet, turpis lucri gratia. Dixit [e] quidã ex illis, proprius ipsorũ Propheta Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, [9] ventris] pigri, Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos dure, vt sani sint in fide: non intendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auersantium [10] se à veritate. [f] † Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum & mens, & conscientia. Confitentur se nosse deum, factis autem negant, cùm sint [11] abominati & credibiles,] & ad omne opus bonum reprobi.

1. Tim. 3. a

C

† Dist. 45. Sic rectores. & 45. c. 6

6. Fidelis sermonis
7. Per doctrinam sanam.
*. Mentium.
8. Quibus oportet obturare os.
e. Epimenides poeta Græcus.
9. Ventres.
10. Veritatem.

D

† 82. d. 2. Præpositus. 1. q. 1. Deus. nus. 12. q. 3. Abstinuerunt.

f. Qui vinis sibi mundi videntur, quia illi membra tanquam sua munda auersantur aut auersari se fingunt, in eis infidelitatis & erroris immanditias incurrerunt. August. contra Faustum. lib. 6. cap. 2.
11. Abominabiles & incredduli.

Omnes ecclesiæ status prælatus considerans, suam cuique ætati viuendi normam procuret, exemplum se præbens in doctrina & conuersatione, & gratiæ consecutione. II.

Tu

A TV autem loquere quæ decent sanam doctrinam. [a] Senes vt sobrij sint, honesti, [1] pudici, prudentes,] sani in fide, in dilectione, in patientia. Anus similiter, in habitu sancto, non criminatrices, [b] non multo vino seruientes, benè docentes, vt [2] prudentiam doceant. † Adolescentulas,] vt viros suos amẽt, filios suos

† 88. q. 1. c. 1

B diligant, prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis, vt non blasphemẽtur verbum dei. Iuuenes similiter hortare vt sobrij sint. In omnibus teipsum [3] præbe] exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate. Verbum sanum, irreprehensibile: vt is qui ex aduerso est vereatur, nihil habens malum

† Ephes. 6. a Colos. 3. d 2. Tim. 2. c

C dicere de nobis. † Seruos dominis suis subditos esse in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudãtes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes, † vt doctrinam saluatoris nostri dei ornent in omnibus. Apparuit enim gratia dei † & saluatoris nostri] omnibus hominibus, erudiens nos: [c] vt abnegantes impietatem & [5] secularia] desyderia, sobriè

† 25. q. 5. Si quis apud.

D & iustè & piè viuamus in hoc seculo, † expectantes beatam spem & aduentum] gloriæ magni dei & Saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mũ

† De consec. dist. 5. Iejunia.

a. Habet senectus virtia quædam propria & morbos, quibus iuuentus caret: & ipsa quidem senectus morbus est. Inest illi tamen præterea significatio quædam, & tarditas, obliuio profunda, & abusio sensuum, atque vacuitio. Chry. ibid.
1. Graues, modesti, & infrà.
b. Animi ergo nimio potu anus prohibẽtur: quoniam quod in adolescentibus libidini, hoc in senibus obiectus est. Aut quomodo potest anus adolescentulas docere castitatem, cùm, si obiectatem vetulæ mulieris adolescentula fuerit imitata, pudica esse nõ possit. Hieron. ibid.
2. Vt sit modestus reddere adolescentulas.
3. Præbens.
4. Saluifera.
c. Vbi sunt qui hæc faciant propter quæ venisse Christum Apostolus dicit? Vbi sunt qui non desyderia seculi faciant? ubi qui pie ac iuste vitam agant? ubi qui sperare se ipsum beatorum bonum operibus ostendant. Et in malefactam vltam agentes, hoc ipso se perhibent regnum dei

Universidad de Deusto Biblioteca

expellare, quia mercenarius accipere. Salustianus lib. 6.
5. Mundana. 6. Apparitionem. 7. Prædicationem.

daret sibi populum [7] acceptabilem,] sectatorem bonorum operum. Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio, nemo te contemnat.

Prælatus subditos conuersationem inter se doceat, vt per charitatem dei gratis exhibitam salutem consequantur, & hæreticos cum sua doctrina vitent. III.

7. Principatibus.
a. In Græco enim est ἀρχαῖς. quod magis principatus quam principes significat, & ipsam potestatem, non eos qui in potestate sunt homines. Hiero. ibid.
2. Magistratibus.
b. Hoc bonum quod in Christianis fore videtur, de veritate pietatis diuinæ oritur, deum enim misericordia sua saluos nos fecit per Christum, cuius gratia renati spiritum sanctum accepimus abunde, vt bonis operibus maximis præstemus, ipse nos in omnibus adiuuante, vt per hæc ad veritatem regni dei ad assequi possimus. Aub. ibidem.

A Dmone illos [1a] principibus] & potestatibus subditos esse, [2] dicto obedire,] ad omne opus bonum paratos esse neminem blasphemare, † non litigiosos esse, sed modestos. omnem ostendētes mansuetudinem ad omnes homines. Eramus enim aliquādo & nos insipiētes, increduli, errantes, seruientes desideriis, & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. [b] Cùm autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri dei: † non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauachrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè per Iesum Christum Saluatorem nostrum: vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Fidelis sermo est: & de iis volo te confirmare vt curent bonis operibus præ esse, qui credunt deo. Hæc sunt bona & vti-

† 46. dist. §. 1. & 2. q. 7. Sicut sanctus

† 2. Tim. 1. c

† 1. Tim. 1. c
2. Tim. 2. d
† 24. q. 3. Dixit Apostolus.

D

26. q. 5. Episcopi.

vtilia hominibus, † Stultas autem quæstiones & genealogias, & contentiones, & pugnas legis deuita. Sunt enim inutiles & vanæ, [c] † Hæreticum hominem post vnam & secundam [3] correptionem] deuita: sciens quia subuersus est qui eiusmodi est, & delinquit cùm sit proprio iudicio condēnatus. Cùm misero ad te Arteman aut Tychicum, festina ad me venire [d] Nicopolim. Ibi enim statui hyemare. Zenam legisperitum & Apollo solicitè præmitte, vt nihil illis desit. Discant autem & nostris bonis operibus præesse ad vsus necessarios, vt non sint infructuosi. Salutant te qui mecum sunt omnes saluta eos qui nos amāt in fide. Gratia dei cum omnibus vobis, Amen.

c. Qui semel bis correptus audito errore suo nonvult errigi, errare existimat corrigentem: & econtrario sed ad pugnas & turgia verborum paratus, cum vult lacerasse à quo docetur. Hieronymus ibidem.
3. Admonitionem.
d. Nicopolis autem Thraciæ ciuitas est, imò pars eius propinqua Macedoniæ. Manifestum ergo est quòd ea tempore scripserit epistolam in Macedonia & Achaia versabatur. Oecume. ibid.
Ad Titum ecclesiæ Cretensium primum delectum episcopum scripta ex Nicopol. Macedoniæ.

INCIPIT ARGVMENtum in epistolam ad Philémonem.

PHilémoni familiares literas facit pro Onesimo seruo eius, scribens eis ab vrbe Roma de carcere per suprascriptum Onesimum.

INCIPIT

INCIPIT EPISTOLA ad Philemonem

Paulus Philémoni suum seruum Onesimum remittit quem illi commendat non vt seruum, sed vt charum in Christo tractandum.

Caput I.

PAulus [a] vinctus Christi Iesu, & Timoth. eus frater: Philémoni dilecto* adiutori nostro, & Appiæ sorori charissimæ, & Archippo commilitoni nostro, & Ecclesiæ quæ in domo tua est. Gratia vobis & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Gratias ago deo meo [b] semper memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuam & fidem quam habes [1] in domino Iesu] & in omnes sanctos: vt communicatio fidei tuæ euidens fiat in agnitione omnis [2] operis] boni * in Iesu Christo. [2] Gaudium enim magnum habui] & consolationem in charitate tua, quia viscera sancto rum requieuerunt per te frater. Propter quod multam fiduciam habens in Christo Iesu imperandi tibi quod ad rem pertinet: propter charitatem magis obsecro, cum [3] sis] talis vt Paulus senex, nunc autem & vinctus Iesu Christi, obsecro te pro meo

a. Sicut enim peccati causa vinciri opprobrium est, ita econtrà pro Christo custodiæ vincula sustinere, maximæ gloriæ est. Eo enim tempore quo hanc epistolam misit, in custodia erat. Quamuis clericus non facile Philemonem, tamen luxerat ecclesiasticis necessitatibus causa deuotionis, unde participem hunc dicit laborum. Amb. alii.

b. Ambiguè verò dictum, vtrum gratias agat deo suo semper, an memoriam faciat in orationibus suis semper. & vtrumque intelligi potest. Qui enim præcipit alios vt in omnibus gratias agant deo, nullis angustiis parere cuiquam debet, vt gratias semper deo ipse non referat. Hieron. ibid.

1. In dominum Iesum.

* Quod est in vobis.

2. Gratiam enim habuerunt multam.

3. Sim.

meo filio quem genui in vinculis** Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem & mihi & tibi vtilis, quem remisi tibi. Tu autem illum vt mea viscera suscipe. Quem ego volueram mecum detinere, vt pro te mihi ministraret in vinculis Euangelij: Sine consilio autem tuo nihil volui facere, vti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Forsitan enim ideo [c] discessit ad horam à te, vt in æternum illum reciperes iam non vt seruum sed + pro seruo] charissimum fratrem, maximè mihi. Quanto autem magis tibi, & in carne & in domino? Si ergo habes me [5] socium,] suscipe illum sicut me. Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet, hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi mea manu. Ego reddam: vt non dicam tibi quòd & te ipsum mihi debes. Ita frater, [d] ego te fruar in domino, refice viscera mea in Christo. Confidens in obedientia tua scripsi tibi: sciens quoniam & super id quod dico, facies. Simul autem & para mihi hospitium. Nam spero per orationes vestras donari me vobis. Salutat te [e] Epaphras concaptiuus meus in Christo Iesu. Marcus, Aristarchus, Demas & Lucas adiutores mei. Gratia domini nostri Iesu Christi. cum spiritu vestro, Amen.

** Meũ.

c. Æternum ergo ministerium dei dixit, scribens ad Philemonem, cui ne fidem in quidem omnis homo quid in sanctis est in Christum Iesum euidentiorem ferri possit. Ambr. de bono mortis, ca. 12.

+ Supra seruum.

5. Consortem.

d. Quòd sit vt addidisse in domino, & Te fruar, tantum dixisse videri possit, quantum diuisserim ex consilio me misisse eum beatitudinis suæ quàm quam & vicissim me ex dilectione tui fruitum. Aug. de doctrina Christiana. lib. 2. cap. 33.

e. Colossensis, & denuò Colossensis, qui & propter Christum cum Paulo captiuus erat.

INCIPIT ARGVMENtum in epistolam ad Hebræos.

IM primis dicendum est, cur Apostolus Paulus in hac epistola scribenda non seruauerit morem suum, vt vel vocabulum nominis sui, vel ordinis describeret dignitatem. Hæc causa est quòd ad eos scribens qui ex circuncisione crediderant, quasi gentium Apostolus & non Hebræorum, sciens quoque eorum superbiam, suamque humilitatem ipse demonstrans, meritum officij sui noluit anteferre. Nam simili modo etiam Ioannes Apostolus propter humilitatem in epistola sua nomen suum eadem ratione non prætulit. Hanc ergo epistolam fertur Apostolus ad Hebræos conscriptam Hebraica lingua misisse, cuius sensum & ordinem retinens Lucas Euangelista post excessum Apostoli Pauli, Græco sermone composuit.

INCIPIT

INCIPIT EPIstola ad Hebræos.

Tantum veteri testamento per angelos dato nouum per Christum datum præfertur, quantum Christus angelis dignior, quos origine, dominio, operatione, & honore præcellit. Caput I.

A [1a]VLtifariè] multisque modis olim deus [2] loquens] patribus in prophetis nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio, [b]quem constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit & secula. Qui cùm sit [c] splendor gloriæ, †& figura substantiæ eius, portánsque omnia verbo virtutis suæ purgationem* peccatorum* faciens, †sedet ad dexteram maiestatis in excelsis: tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorum, †filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursum, Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium? Et cùm iterum introducit primogenitum in orbem terræ, di-

1. *Multipharium. a. In epistola ad Hebræos: propterea Paulum scilicet consuetudine nec nomen suum nec apostoli vocabula præposuisse: quia de Christo erat disputaturus, habentes eum principem sacerdotum & Apostolum nostræ confessionis Iesum, nec fuit conueniens vt vbi Christus Apostolus dicendus erat, ibi etiam Paulus Apostolus poneretur. Hier. Galat. 1.*

2. *Loquitur.*

b. *Nunquid aliud sonat forma sententiæ quàm omnes homines in Christi hæreditate à patre esse creatos, secundum prophetiam Dauid dicentis, Petitula à me, & dabo tibi gentes hæreditatē tuam. &c. Ambro. de vocatione gentium, lib. 2. cap. 3.*

c. *In quo euidentius & coæternus patri & inseparabilis à patre, & vnius substantiæ cum eo substantiæ perdocetur: dum lucis splendor est semper coæternus: dum splendor à luce nunquam separatus est: dum splendor à luce natura substantiæ nunquam potest esse diuersus. Quia enim splendor lucis est, idem & dei patris virtus est. Histo. vitto. de persecutione Vandalo. libro. 2. cap. 1.*

* *Nostrorum.*

† *Per seipsum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

4.ª cap. 7. Exod. 47. 4

5. Deut. 2 11.

4.ª psal. 2. 6 2. Reg. 7.

cit, † Et adorent eum omnes angeli dei. Et ad angelos quidem dicit, † Qui facit angelos suos, spiritus: & ministros suos, flammam ignis. Ad filium autem, † Thronus tuus deus in seculum seculi: virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea [d] vnxit te deus, deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. † Et, tu in principio domine, terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt tu autem permanebis: & omnes vt vestimentum veterascent. Et velut amictum [3] mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Ad quem autem angelorũ dixit aliquando, † Sede à dextris meis: quo adusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorũ? [e] Nónne omnes sunt administratorij spiritus: in ministerium missi propter eos qui hæreditatem † capiunt] salutis?

† Psal. 96. 8
† Isa. 103. a

† Psal. 44. 7
† Isa. 103. a

C

D

† Psal. 109. 1
1. Cor. 15. d

Ex eo nouum testamentum veteri præstat, quòd Christi præcepta vtiliora sint quam angelorum: licet in passione angelis minor pro salute fidelium fuerit iussu patris effectus. II.

A PRopterea [a] abundantiùs oportet obseruare nos ea quæ audiuimus: ne forte perfluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia acce-

d. Propter carnem dixit, Tunc. Vngitur namque humanitas à spiritu sancto. Non operatur autem eo modo quo in nullis hominibus, nempe prophetis & patriarchis: nullo tamen est, hoc est, tota vngentis præsentia. Oecum. ibid.

3. Volues, vel, inuolues.

e. Dicitur enim angeli orationes & vota nostra offerre deo, quia deum docent: quia omnia antequã fiant sicut & priusquam facta sunt, nouit: sed quia eius voluntatem super his consulunt, & quod deo iubente compleri esse cognouerunt, hæc nobis euidenter vel latenter reportant. Augus. lib. 2. medit. cap. 3.

4. Capient.

a. Horretur eos dili gentius his intendere quæ per dei filium audierunt, quam eis qui per ãgelos dicta sunt. Am. ibi. Quia malor est author

accepit iustam mercedis retributionem: quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? Quæ cùm initium accepisset enarrandi] per dominum: ab eis qui audierunt, in nos cõfirmata est contestãte deo signis, & portentis, & variis [2] virtutibus,] & spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem. Non enim angelis subiecit deus orbem terræ futurum, de quo loquimur. Testatus est autem in quodam

† Psal. 8. a

B loco quis, dicens: † Quid est homo quòd memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulominus ab angelis: gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum

† 1. Cor. 15. d
Matth. 28. d

tuarum. † Omnia subiecisti sub pedibus eius. In eo enim quòd omnia ei subiecit: nihil dimisit non subiectum ei. [b] Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei. † Eum autẽ

Ebiaip. 2. a

qui modico quàm angeli, minoratũ est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum: vt gratia dei, pro omnibus

C gustaret mortem. Decebat enim eũ propter quem omnia & [d] per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, authorem salutis eorũ, [3] per passionem consummari.] Qui enim sanctificat & qui sanctificantur: [e] ex vno omnes. Propter quam causam non cõfunditur fratres eos

† Psal. 21. d

vocare, dicens. † Nuntiabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ec-

vitas nostræ legis, quam authoritas angelorum ministrantium veterem legem. Sedul. ibi.

1. Enarrari, explicari.

2. Potentiis.

b. Non solùm est à patre, sed etiam ab angelis minor filius dei factus est. Ambro. de fide, libro. 2. cap. 4.

c. Modice fine paululum ab id dicit, quod tribus diebus fuerit apud inferos. Oecume. ibi.

d. Per quem omnia creata sunt, & propter cuius gloriam facta sunt omnia. Sedul. ibi.

3. Vel consummare.

e. Vnum habemus patrem deum: Christus quasi proprius filius sanctificat nos sicut adoptiui sanctificamur. Ambro. ibidem.

f. Quis est ergo qui nos participes suæ uolauit esse carnis & sanguinis? Vtique Dei filius. Quomodo nisi per eandem participi factum est nostrorum? per quã nisi per corporis nostri mortis vinculã dissoluit? Ambro. de fide, lib. 3. cap. 5.

g. Pura quæ hæc verba sic ad caput referenda sunt, vt corpori penitus aptari non possint. De verbo vtique Dei dictũ est quòd non angelos apprehendit: hoc est, non in unam sibi personam assumpsit, sed semen Abrahæ. Neque enim le itur, Verbum angelus factum est, sed verbũ caro factum est. Bernard. de gradibus humilitatis.

* In his quæ sequuntur.

a. Vbi ad dispensationem peruenit, omnia deinceps humilis intrepide eloquitur Apostolum autem sine lege tam dicit ipsam, quàm mittit ad patres: tamquam bonus. Confessionem verò fidei quòd fidelis sit, fidem, inquit, seruauit benè placentem patri, idemque cum reposito de secundo populo. Occamenius ibidem.

1. Principem sacerdotum.

2. In tota. 3. Ampliori enim gloria. 4. Domo.

cleſiæ laudabo te. Et iterum: † Ego ero fidens in eum. Et iterum: † Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi deus. Quia ergo pueri communicauerunt carni & ſanguini, & ipſe ſimiliter participauit eiſdem: f vt per mortem deſtrueret eum qui habebat mortis imperium, id eſt diabolum: & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant ſeruituti. g Nuſquam enim angelos apprehendit: ſed ſemen Abrahæ apprehendit. Vnde debuit per omnia fratribus aſsimilari: vt miſericors fieret & fidelis pontifex* ad Deum, vt repropiciaret delicta populi. In eo enim in quo paſſus eſt ipſe & tentatus, potens eſt & eis qui tentantur, auxiliari.

† Pſal. 17.3
† Iſa. 8.18

D † Heb. 13.6
1. Cor. 15.26

Quòd vtò architecto domus quàm incolæ eius, maior debetur gloria, tanto legislatori Christo quàm promulgatori Moysi magis obediendum. III.

VNde fratres ſancti vocationis cœleſtis participes conſiderate a Apoſtolum & 1 Pontificem] confeſſionis noſtræ Ieſum Chriſtum: qui fidelis eſt ei qui fecit illum, ſicut & Moyſes 2 in omni] domo eius. 3 Ampliorisenim gloriæ] iſte præ Moyſe dignus eſt habitus, quanto ampliorem honorẽ habet † domus] qui

A

qui fabricauit illam. Omnis nanque domus fabricatur ab aliquo.

§ Num. 12.7 Qui autem omnia creauit, Deus eſt.

† Et Noyſes quidem fidelis erat in to

5. Cuius.

b. Per fiduciam & per gloriã spei, spes: per finem charitas intelligitur, vt sit per excepti est charitas. In his domus superdicta continetur: quia fides fundamentum est, spes verò paries, charitas culmen eminet. Sedul. ibi.

ta domo eius, tanquam famulus, in teſtimonium eorum quæ dicenda erant: Chriſtus vero tanquam filius B in domo ſua. 4 Quæ] domus ſumus nos ſi fiduciam b & gloriam ſpei vſque ad finem firmam retineamus. Quapropter ſicut dicit ſpiritus ſanctus, † hodie ſi vocem eius audieritis: nolite obdurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione ſecundum diem tentationis in deſerto. Vbi tentauerunt me* patres veſtri: probauerunt* & viderunt opera mea quadraginta annis. Propter quod infenſus fui generationi huic, & dixi, Semper errant corde. Ipſi autem non cognouerunt vias meas: quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt c in requiem C meam. Videte fratres, ne forte ſit in aliquo veſtrum cor malum increduli tatis, diſcedendi à deo viuo: Sed adhortamini 6 voſmetipſos] per ſingulos dies, donec Hodie 7 cognominatur,] vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. d Participes enim Chriſti effecti ſumus: ſi tamen initium ſubſtantiæ eius vſque ad finem firmum retineamus, dum dicitur, Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra, quem admodum in illa exacerbatione. D Quidam enim audientes, exacerbauerunt: ſed non vniuerſi qui profe-

† Pſal. 94.8

*Me.

c. Tres itaque requies Apostolus memorat in hac epistola: Vnam sabbati, qua dominus requieuit ab operibus suis Secundum in Palæstina, in qua ingressi Israelitæ requieuerunt ex miseriis multa & laboribus. Per tiam quæ vera est requies: hæc est regnum cælorum, ad quam qui peruenire contigerit, renerua requiescunt à laboribus & difficultatibus suis. Ambro. ibidem.

6. Vos inuicem.

7. Vocatur.

d. Vnam inquit, sectati sumus nos & Christus: quoniam ipse caput nostrum esse dignatus est, nosque membra sua effecere. Oecu. ibi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cti sunt ab Ægypto per Moysen. Quibus autem infensus est quadraginta annis? Nónne illis qui peccauerunt, † quorum cadauera prostrata sunt in deserto? Quibus autem iurauit non introire in requiem ipsius: nisi illis qui increduli fuerunt? Et videmus quia non potuerunt introire [in requiem ipsius] propter incredulitatem.

† Num. 14. f. De pœnit. dist. 3. Sunt plures.

Cùm Christus Moyses & prophetas excellat, sollicitissimi Christiani ingredi requiem per nouum testamentum oblatam propter Christi diuinitatem & humanitatem, quam Iudæi noluerunt introire. IIII.

A Timeamus ergo ne forte relicta pollicitatione[a] introeundi in requiem eius, existimetur aliquis ex nobis[1] deesse.] Etenim & nobis nuntiatum est, quemadmodum & illis: sed non profuit illis sermo auditus non[2] admixtus] fidei [in] ex] iis quæ audierunt. [b] Ingrediemur enim in requiem eius qui credidimus, quemadmodum dixit, † Sicut iurauí in ira mea: si introibunt in requiem meã. Et quidem operibus ab institutione mundi perfectis dixit enim in quodam loco de die septima sic, † Et requieuit Deus die septima ab omB nibus operibus suis. Et in isto rursum: Si introibunt in requiem meã. Quoniã ergo superest introire quosdam in illam, & ij quibus prioribus annuntiatum est, non introierunt propter incredulitatem: iterum terminat diem quendam hodie, in Dauid dicendo: post tantum temporis sicut supra dictum est, † Hodie si vocem eius audieritis: nolite obdurare corda vestra. Nam si eis Iesus requiem præstitisset, nunquam de alia

† Psal. 94. c. Hebr. 3. d. 3. Hebr.

C loqueretur post [3] hac] die. Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei. Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & à suis deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem: vt ne in [4] idipsum] quis incidat incredulitatis exemplum. [c] Viuus est enim sermo dei & efficax, & penetrabilior omni gaudio [5] ancipiti,] & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum & intentionum D cordis. † Et non est vlla creatura [6] inuisibilis] in conspectu eius, † omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis [7] sermo.] Habentes ergo pontificem magnum qui penetrauit cœlos: Iesum filium dei, teneamus [8] spei nostræ] confessionem. Non enim habemus Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris: tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius: vt misericordiam consequamur, & gra-

4. Idem.
c. Verbum hoc vt ait Ambro. ibidem.
5. Bicipiti.
6. Latens.
7. Ratio.
8. Fidei.

† Psal. 94. d.
† Eccl. 1. d. † Iob. 33. c. 34. g. 1. Deus omnipotens.

a. Festinat ostendere aliam esse requiẽ ad quam vocati sumus, id est, regnum cælorum. Nec nos qui credidimus dicit introituros in illam quæ Palæstinæ est illis verò non introituros propter obdurationem cordis sui, nec in Palæstinam, nec in requiem cælestẽ. Ambro. ibidem.
1. Fuisse frustratus vel, postpositus.
2. Admixtis.
b. Omnino necesse est vt aliqui ingrediantur in regnum Dei, ne vanè ac temerè sit promissa. Quoniam ergo isti non sunt ingressi, (introuit enim ipse non ingressuros) necesse est vt nos, modò velimus, ingrediamur: at non iam in figuratiuam requiem, sed in verum regnum cœlorum. Oecu. ibi.

8. In auxilium opportunum.

tiam inueniamus[8] in auxilio opportuno.]

Christi sacerdotium tantò cæterorũ præ se fert conditiones, quanto excellentiorem habuit originem. V.

a. Duplex debet esse assumptio eorum qui præficiũtur, scilicet vt intus per gratiam primùm assumantur ad virtutis excellentiam, & foris per electionem & authoritatem ad gradum dignitatis. Hazo de S. Victore.

1. Modeste ferre possit ignorantes & errantes.

*Et.

2. Glorificauit.

b. Apud deum nunquam crastinus, nunquam hesternus dies est, sed semper Hodiernus meusum est illis, qui solitus annis, non succedentibus ac decedentibus transigitur: mensis die huic, non huic mandatur, non variantur tempora vbi nec mutata ibi deus est: nos termino includitur, nec inhis laboratur. August. de quinque hæresibus.

3. Principes sacerdotum.

O[a]Mnis nanque Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Qui [1] condolere possit iis qui ignorant & errant:] quoniam & ipse circundatus est infirmitate: & propterea debet, quem admodum pro populo, ita etiam & pro semetipso offerre pro peccatis. †Nec quisquam sumit sibi honorem sed qui vocatur à deo, tanquam* Aaron. Sic & Christus non semetipsum[2] clarificauit] vt Pontifex fieret: sed qui locutus est ad eum,† Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum & in alio loco dicit,† Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech, Qui in diebus carnis suæ, preces, supplicationésque ad eum qui posset illum saluum facere à morte, cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus est pro sua] reuerentia. Et quidem cum esset filius, a dei, didicit ex iis quæ passus est, obedientiam, & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, appellatus à deo[3] Pontifex] iuxta ordinem

A
†15. dist. cap. Quia. §. hinc.

B
†8. q. 1. Scripturit. De elect. Qualiter. 2. Paralipo. 23. †Psal. 2. b.

†Psal. 109.

C

nem Melchisedech. De quo nobis grandis sermo &[4] interpretabilis] ad dicendum: quoniam imbecillis facti estis ad audiendum. Etenim cùm deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis vt vos[5] doceamini] quæ sunt elementa exordiis sermonum dei: & facti estis qui bus[6] lacte opus sit, non solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps expers est sermonis iustitiæ: Paruulus enim est. Perfectorum autem[7] est solidus cibus: eorum qui pro ipsa consuetudine] exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

4. In interpretabilis, vel, difficilis interpretatu.

5. doceamus.

6. Lac infirma temporariæ dispensationis, solidum cibum ardua perpetuæ mansionis appellans. Beda ibidem.

7. Ipsi habitu.

Iustus semel confirmatus difficilè cadit lapsus verò à fide non nisi per Christum redire potest. VI.

1. Omittentes.

2. Perfectiores.

a. Quid est autem à mortuis operibus pœnitentia, nisi ab illicitis quæ oportet mortificari vt viuamus? Aug. de fide & operibus cap. 11.

b. Non potest enim sine fauore dei aliquis esse perfectus. Ambr. de pœnitent. lib. 2. cap. 2.

A
†De pœnit. dist. 4. c. Inseminantes.

c. Impossibile est renouari ad pœnitentiam rebaptizatum: hoc est, rebaptizari, quia hoc esset iterum crucifigere Christum, non in carne sua, sed in carne rebaptizati. Etenim quia de remittenda prædicauit pœnitentia, debuit & de ijs qui iterandam putant baptismum ne fleret & prius solemnem illorum nobis adferret oportuit, vt sicut semel post baptismum si qui peccarent

†Infrà. 10. 2. Pet. 2. 2. De pœnit. dist. 3. c. Si enim Christus.

denari eis posse peccatum, ne spe veniæ desistentes lauandi baptismatis opinio vana pernecet. Amb. de pœnitentia lib. 2. cap. 2.

3. Virtutesque.
4. Dissimantes.
5. Propter quos.

³virtutesque]seculi venturi, & pro- B
lapsi sunt: rursus renouari ad pœ-
nitentiam, rursum crucifingentes si-
bimetipsis filium dei, † & ostentui
habentes.]Terra enim sæpe venien-
tem super se bibens imbrem, & ge-
nerans herbam opportunam illis à
quibus]colitur, accipit benedictio-
nem à deo: proferens autem spinas
ac tribulos, reproba est, & maledi-
cto proxima: cuius consummatio
in combustionem, † Confidimus au- † De pœn. Dist.
tem de vobis dilectissimi meliora 2. Neo qd.
& viciniora saluti: tametsi ita lo-
quimur. Non enim iniustus deus, vt
obliuiscatur operis vestri* & dile-
ctionis, quam ostendistis [6]in nomi-
ne]ipsius, qui ministrastis sanctis &
ministratis. Cupimus autem vnum-
quemque vestrum eandem ostenta- C
re solicitudinem, ad expletionem
spei vsque in finem, vt non segnes
efficiamini, verum imitatores eo-
rum qui fide & [7]patientia hæredita-
bunt]promissiones. † [8]Abrahæ nam † Gen. 22. c
que promittens deus, quoniam ne-
minem habuit per quem iuraret ma
iorem: iurauit per semetipsum, di-
cens, † [8]Nisi]benedicens benedicam † Gen. 22. d
tibi, & multiplicans multiplicabo De iureiur.
te: & sic]longanimiter ferens ade- Est Christus.
ptus est repromissionem. Homines
enim per maiorem sui iurant: &*
omnes controuersiæ eorum finis,
ad confirmationem, est iuramen-
tum. In quo abundantius volens D
deus ostendere pollicitationis hæ-

*Laboris.
6. In nomen.

7. Longanimitate hæreditant.
8. Cùm igitur videres Christum dicentem, Amen amen dico tibi: intelligebas quòd cum per nullum maiorem iurare posset, iurat, Amen: non quia certiam nunc filium iuret ipse Abraha. Verbum enim iurat. Deum. ibi.
8. Etiam.
*Illic.

redibus immobilitatem consilij sui, e. Est ergo fortis qui
interposuit iusiurandū: vt per duas so in dolore aliquā
res immobiles, quibus impossibile do consolatur. Et
est mentiri deum, [9]fortissimum so- rouera iure ea fer-
latium habeamus qui confugimus tiendo vocatur, quā
ad tenendam propositam spem, quā do vnusquisque se-
sicut anchoram habemus animæ tu- ipsum vincit, iram
tam ac firmam, & incedentem vs- continet, nullis ille
que ad interiora velaminis, vbi præ sobrie emollitur at-
cursor pro nobis introiit Iesus se- que insolentiter, nec
cundum ordinem Melchisedech 9 aduersis post verbatur, non extollitur
Pontifex]factus in æternum. secundò, & quasi
ventri quodam va-
riarum rerum circumfertur mutatione. Amb. offic. lib. 1. cap. 36.

Cùm Melchisedech sacerdotium ex decimarum acceptione & benedictione Leuiticum excelleret: Christi sacerdotium secundum ordinem Melchisedech institutum, & iuramento firmatum ipsum præcellit Leuiticum, & ipsum euacuat. VII.

9. Princeps sacerdotum.
1. Nō agnoscit quis ille? Patrē habens esse rex iustitiæ, cùm vix iustus sit? Patrē esse rex pacis, cùm vix possit esse pacificus! Sine matre secundum diuinitatem, quia ex patre deo genitus est. omnis substantiæ cum patre. Sine patre secundum incarnationem, qui natus ex virgine est, initium & finem non habens: quia ipse est initium & finalis omnium, primus & nouissimus. Ambro. de his qui mysteriis initiantur, cap. 1.
1. Regredienti.
2. Primitiis frugum.

A
†Gen. 14. d Hic[1] enim Melchisedech, rex Sa-
lem, sacerdos dei summi, qui
obuiauit Abrahæ [1]regresso]à cæ-
regum, & benedixit ei: cui & deci-
mas omnium diuisit Abraham: pri-
mum quidem qui interpretatur rex
iustitiæ, deinde autem & rex Salem,
quod est rex pacis, sine patre, sine
matre, sine genealogia, neque ini-
tium dierum neque finem vitæ ha-
bens, assimilatus autem filio dei,
manet sacerdos in perpetuum. In-
tuemini autem quantus sit hic, cui
†Deut. 18. a & decimas dedit de [2]præcipuis]A-
Ios. 14. a braham Patriarcha, † Et quidem de
filiis Leui sacerdotium accipientes

mandatum habent decimas sumere à populo secundum legem, id est, à fratribus suis: quanquam & ipsi exierint de lumbis Abrahæ. Cuius autem generatio non annumeratur in eis decimas sumpsit ab Abrahã, & hunc qui habebat repromissiones benedixit. Sine vlla autem contradictione, quod minus est à melliore benedicitur. Et hic quidem decimas morientes homine: accipiũt, ibi autem contestatur, quia viuit. Et (vt ita dictum sit) per Abraham, & Leui, qui decimas accepit, decimatus est. Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obuiauit ei Melchisedech. Si ergo consummatio per sacerdotium Leuiticum erat (populus enim sub ipso legem accepit,) quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech, alium surgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron dici? Translato enim sacerdotio, necesse est vt & legis translatio fiat. In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altario præsto fuit. Manifestum est enim quòd ex Iuda ortus sit dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus] Moyses locutus est. Et amplius adhuc manifestum est, si secundum similitudinem Melchisedech exurgat alius sacerdos, qui nõ secundum legem mandati carnalis factus est, sed secũdum virtutem vitæ insolubilis. Contestatur enim, quoniam tu es sacerdos in æternũ. secũdum ordinem Melchisedech. Reprobatio quidem fit præcedẽtis mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex: Introductio vero melioris spei, per quã proximus ad Deum, & quantum est non sine iureiurando. (Alij quidem sine iureiurãdo sacerdotes facti sunt: hic autem cum iureiurando, per eũ qui dixit ad illum: Iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternũ.) In tantum melioris testamenti sponsor factus est Iesus. Et alij quidẽ plures facti sunt sacerdotes secũdũ legẽ. idcirco quòd morte prohiberentur permanere: hic autem eo quòd maneat in æternũ, sempiternum habet sacerdotium. Vnde & saluare in perpetuum potest eos accedẽs per semetipsum ad Deũ semper viuens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat vt nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus. Qui non habet necessitatẽ quotidie (quemadmodũ sacerdotes) priùs pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit semel se offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes, sermo autem iusiurandi qui post legem est, filium in æternum perfectum.

b. Secundum rationem quippe illam seminalem in lumbis Abrahæ fuit Leui: qua ratione per concubitum uxoris erat in matrem, secundum quã rationem nem ibi erat Christi caro, quã uis secundum ipsum ibi fuerit Ma vie caro. Aug. de Gene. ad litteram libro. 10. cap. 19.

3. Absque omni autem contradictione.

c. Itaque necesse erat vt vetus sacerdotium cessaret, & nouus sacerdos veniret, qui in æternum sanctus esset secundũ ordine Melchisedech. 5. Reg. 2. Et suscitabo mihi sacerdotem, qui iuxta cor meum & animam meam faciet & ædificabo ei domum fidelẽ, &c. Cypria. lib. 1. aduersus Iudæos.

4. De sacerdotio.

* Quod ad hanc rei banm pertinet.

† Dist. 21. Denique.

† De consti. Translato.

† Psal. 109. d

† Psal. 109. d

† Leui. 16. a

d. Ordine Melchisedech multis modis interpretatur, quòd solus rex fuerit & sacerdos, & ante circumcisionem sanctus sacerdotio vsus nõ gentes ex Iudæa, sed Iudæi à gentibus sacerdotij acceperint: neque vnquam eius sacerdotali, vt Moysi præcepta cõstituunt, sed oleo exultationis, & fidei puritate. Et quòd sit rex iustitiæ & rex pacis, sine patre & sine matre, &c. nõ quòd absque patre & matre fuerit, sed quòd introductus sacerdotio cessare Abraham à cæde hostium reuertenti: & nec ante nec postea eius nepotem ferratus abscissum. Hieronymus Euagrio.

* Secũdum ordinem Melchisedech.

5. Accedentes per ipsum.

6. Pro ipsis.

e. Nemo excelsior sanctus dicitur, nisi qui in aliquo fuerit humiliter. In eo igitur excellentior sanctus est sedens ad dexteram patris, in quo se minor angelis factus abrasit passionis. Ambr. de fide, lib. 3. cap. 5.

Excellentia sacerdotij Christi ex hoc conuincitur supra Leuiticum, quòd ipse sit iudex in cœlis, & maiorum minister sacramẽtorũ, quàm veteris legis.

Caput VIII.

1. Summa autem.
2. Principem sacerdotum & infrà.
3. Maiestatis.

C'Apitulum autem super ea] quæ A
dicuntur, † Talẽ habemus[2] Pon- † Supr. 4. b
tificem,] qui cõsedit in dextera se-
dis [3] magnitudinis] in cœlis, [a] san-
ctorum minister, & tabernaculi ve-
ri, quod fixit Deus, & non homo.
Omnis enim Pontifex, ad offerenda
munera & hostias constituitur. Vn-
de necesse est, & hunc habere ali-
quid quod offerat. Si [4] ergo] esset su-
per terram, nec esset sacerdos cùm
essent qui offerrent secundum le-
gem munera, qui exemplari & vm-
bræ deseruiunt cœlestium, sicut Re-
sponsum est Moysi, cum [5] cõsumma- B † Exod. 25. d
ret] tabernaculum. † Vide (inquit) Act. 7. c
omnia facito secundum exemplar
quod tibi ostensum est in monte.
Nunc autem melius sortitus est
[6] ministerium] quanto & melioris
testaméti mediator est, quod in me-
lioribus repromissionibus sancitũ
est. Nam si illud [7] prius culpa vacas-
set:]nõ[que secundi locus inqui-
reretur. Vituperans enim eos dicit: † Ierem. 31. f
† Ecce dies venient, dicit dominus:
& consummabo super domũ Israel,
& super domum Iuda testamẽtum
nouum, non secundum testamẽtũ
quod feci patribus eorũ, in die qua
apprehendi manum eorum, vt edu-
cerem

a. Si e sanctorũ hominum secundum suam misericordiã, sic e minister eorum quæ sancta sanctorum dicuntur: unde subdit, Et tabernaculi uerõ. Spiritus animarum sanctarũ templũ, multiformis ecclesiæ, in quo Deus inhabitat. Sedulius ibid.
4. Enim.
5. Consummaturus esset.
b. Transfertur à loco, & à sacerdote, & à sacrificio, tunc domum & testamenti differentiam ponit, per quod appropinquamus Deo. Hic autem ad cultus elegans, & ostendit quia pro templo eam habemus, & quòd uetera exemplaria erant nostrorum: & celebrationem nostræ illic rebus subliuiauit, & meritò iam sacerdotium atrollit. Chrysost ibid.
6. Sacerdotium.
7. Primum fuisset irreprehensibile.

cerem illos de terra Aegypti, quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit dominus. Quia hoc est testamentum quod disponam domui Israel † 39. 9. 2. ca. Dabo legẽ meã. Ierem. 31. f post dies illos, dicit dominus: † dando leges meas in mentes eorum, & in corda eorum superscribam eas, D & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populũ. [c] Et non docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, [8] dicens,] Cognosce dominum: quoniam omnes scient me à minore* vsq; ad maiorem, quia propitius ero iniquitatibus eorum: & peccatorum eorum † Ap. 21. b Ierem. 31. f *iam nõ memorabor. † Dicendo autem nouum, veterauit prius. Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum est.

c. Doctrinam appellat hoc loco plenam laboris exhortationem. Ecce enim videmus nec multis quidẽ opus esse sermonibus apud illos qui sani sunt mẽte, ad persuadendũ ut credant in Christũ. Siquidem omnes homines sunt à Deo edoctrinam Christum in cordibus nostris scripsit legen suam. Oecume. ibid.
8. Dicentes.
* Inter eos.
* Et iniquitatum eorum.

Etsi veteris tabernaculi expiationes & sacrificia quandam afferrent iustificationem: tamen uout tabernaculi sacrificia exmaiori oblutione, quæ est Christus semel oblatus, maiorem habent efficaciam.

Caput IX.

† Exod. 26. a & 36. a

H† [a] Abuit quidem* & prius, iusti- A
ficationes culturæ, & sanctum
seculare. Tabernaculum enim factũ
est primum, in quo erant, candela-
bra, & mensa, & propositio panum,
quæ dicitur sancta: post velamentũ
autem secundum erat tabernacu-
lum, quod dicitur Sancta sanctorũ:

a. Hoc est, fuerunt in tabernaculo vasa Dei, quod apud hominem magnum ac admirabile videtur: Sed tamen illa omnia umbræ erant futurorum bonorum. Sedulius ibid.
* Igitur.

5. Omnia hæc erant in arca, quæ ingressi tabernaculum conuinerent Iudæorum. Virga quidem propter seditionem in ordinatione Aaron: tabulæ verò, ex quibus Iudæi occasio fuisset cur priores cõfringerentur: Manna autem, ex quod edentes illud murmurassent. Oportuit igitur vt hæc ad nostros usque transmitterentur. Occumenius ibid.

1. Princeps sacerdotum.

2. Offert pro se, & populi ignorantiis.

aureum habens thuribulum, [b] & arcam testamenti circuntectam ex omni parte auro, in qua vrna aurea habens manna, & virga Aaron, quæ fronduerat, † & tabulæ testamenti, B † Exod. 25. b 3. Reg. 8. b 2. Para. 5. b
supérque eam erant Cherubin gloriæ obumbrantia propitiatorium, de quibus non est modo dicendum per singula. His vero ita compositis in priori quidem tabernaculo semper introibãt sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes: in secũdo autem † semel in anno solus [1] Pontifex:] non sine sanguine quem [2] offerret pro sua & populi ignorãtia:] † Exod. 30. b
hoc significante Spiritu sancto, nõdum propalatam esse sanctorũ viã, adhuc priore tabernaculo habente C
statum. Quæ parabola est temporis instantis: iuxta quam munera & hostiæ offerũtur, quæ nõ possunt iuxta conscientiam perfectũ facere seruientem: solummodo in cibis, & in potibus, & in variis baptismatibus, & iustitiis carnis, vsque ad tempus correctionis impositis. Christus autem [3] assistens Pontifex] futurorum bonorum per amplius & perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non huius † creationis,] neque per sanguinem hircorum, [5] aut] vitulorum, sed per [c] proprium sanD
guinem introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta. † Si enim sanguinis hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem † Leuit. 1. b

3. Accedens princeps sacerdotum.
4. Stratiuæ.
5. Et.
c. Quoniam semel Christus oblatus est, vt multorum peccata portaret. Prosper.

carnis, † quãto magis sanguis Christi, qui per spiritum [6] sanctum] [d] semetipsum obtulit immaculatũ deo, emundabit conscientiam [7] nostram] ab operibus mortuis, ad seruiendum Deo viuenti? Et ideo noui testamenti mediator est, vt morte intercedente, in redemptionem eorum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant: qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. † Vbi enim testamentum est: mors necesse est intercedat testatoris. Testamẽtum enim in mortuis [e] confirmatum est. Alioquin nondum valet, dum viuit qui testatus est. Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. Lecto enim omni mandato legis à Moyse vniuerso populo accipiens sanguinem vitulorum & hircorum cum aqua & lana coccinea & hyssopo, ipsum quoque librum & omnem populum aspersit, dicens: † Hic sanguis testamenti, quod mandauit ad vos Deus. Etiam tabernaculum & omnia vasa ministerij, sanguine similiter aspersit. Et omnia penè in sanguine secundum legem mundãtur: & sine sanguinis effusione non fit remissio. Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium, his mundari: ipsa autẽ cœlestia melioribus hostiis quàm istis. Non enim in manufacta sancta Iesus introiit exemG
plaria virorum: sed in ipsum cœlũ, vt appareat nunc vultui Dei pro

† 1. Ioan. 1. d Apoc. 1. b Rom. 5. b Leuit. 4. De vel. mist. Marthæ.

† Galat. 3. b De cibra. mist. c. Cum Marthæ.

† Exod. 24. d Act. 16. c Marc. 14. c Luc. 22. b

6. Æternum.
d. Quod tunc Præsignificabat, qui eum sanguine in sancta sanctorum per annos singulos introibat. Ipse igitur est qui in se vno totũ exhibuit, quod esse necessariũ ad redemptionem nostræ sciebat effectũ: idem scilicet & sacerdos & sacrificium, idem Deus & templum. Augustin. de fide ad Petrum, ca. 2.
7. Vestram.
e. Hoc modo firmũ factum est testamentum, intantum fuit peccatum nostrum, vt saluari non posset nisi vnigenitus filius Dei pro nobis moreretur. Quod verò ait, Alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est. Hoc enim significat, quòd quandiu vivit testator, potest immutare sententiam, & alios atque alios hæredes adducere in hæreditatem suam. Ambr. ibid.

nobis. Neque vt sæpe offerat semetipsum, quemadmodum Pontifex intrat in sancta per singulos annos
8 in sanguine alieno.] Alioquin oportebat eũ frequenter pati ab origine mundi: Nunc autem semel in consummatione seculorum, ad destitutionem peccati, per 9 hostiam suam] apparuit. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium: † sic & Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata, secundo sine peccato apparebit omnibus expectantibus se in salutem.*

† Rom. 5. 6
1. Petr. 3. 6

*Per fidem, vel pro fide.

a. Hoc est, specie veritatis, non veritate ipsa. Si enim scires ipse quis colorum instinxit, & imposueris super lineamenta, tunc imago efficitur: ita & quidam erat lex, umbra veritatis. Ambro. ibid.

1. Qui sacrificassent, ac essent.

6. In ipsis, inquit, hostiis fit duntaxat commemoratio & redargutio peccatorum, non autem erit remissio. Porro quod non fit remissio, sed quotannis est quædam nunquam desitura hostiæ. Neque enim ob quælibet tantùm peccata offerantur, inquit, hostiæ, sed potius propter omnia, eaquam nondũ remissa sint hostiis quæ factæ sunt. Oecume. ibidem.

8. Per sanguinem alienum.

9. Immolationem sui ipsius.

Tanto nouum testamentum veteri præstat, quantum imagini umbra: & oblatio Christi, oblationi pecorum: cui per fidem, spem & charitatem inhærendum est.

Caput X.

Vmbram enim habens lex, futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum: per singulos annos eisdem ipsis hostiis quas offerunt indesinenter, † nunquam potest accedentes perfectos facere: Alioquin cessassent offerri, ideo quòd nullam haberent vltrà conscientiam peccati, 1 cultores] semel mundati. b Sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit. Impossibile enim est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundũ dicit,

† Leuit. 16. 6

† Leuit. 19. 6

† Iosue 22. 5. 2. Cor. 15. 2

† Supra 4. 6

† Psal. 39. 6 dicit, † Hostiam & oblationem noluisti, corpus autẽ aptasti mihi. Holocaustomata & pro peccato, non
2 tibi placuerunt.] † Tunc dixi, Ecce
B venio. c In capite libri scriptum est de me:] vt faciam Deus voluntatem tuam. Superius dicẽs: quia hostias, & oblationes, & holocaustomata, & pro peccato noluisti: nec placita sunt tibi, quæ secundum legem offeruntur, tunc
3 dixi] Ecce venio, vt faciam Deus, voluntatem tuam, auferet primum, vt † sequens] statuat. In qua voluntate sanctificati sumus, per oblationem corporis Iesu Christi semel. * Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerẽs hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata.
C Hic autem, vnam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum † sedet in dextera Dei, de cætero expectans donec ponantur inimici eius scabellum pedũ eius. Vna enim oblatione, consummauit in sempiternum sanctificatos. d 5 Cõtestatur autem nos] & spiritus sanctus. Postquam enim dixit, † Hoc autem testamentum quod testabor ad illos post dies illos, dicit dominus: † 6 dãdo] leges meas in cordibus eorum, & in mẽtibus eorum superscribam eas: & peccatorum, & iniquitatum eorum iam nõ recordabor amplius.
D Vbi autem horum remissio iam non est oblatio pro peccato. 6 Habentes itaque fratres, 7 fiduciam in introi-

† Psal. 109. 1

† Ierem. 31. 33. 2. Cor. 3. 3

† Supra 8. 10

2. Apprehisti.

c. Hic est ipsa principio Geneseos, & in Euangelio, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Hiero. super 1. cap. Genes.

3. Dixit, scilicet Messias.

4. Secundum.

* Peratium.

d. Per leuemiam. q. d. Spiritus sanctus testificatur quòd consummauit in æternum sanctificatos: sed & quòd in nouo testamento non recordabitur Deus peccatorum. Secundum ibidem.

5. Testificatur autẽ nobis.

6. Dando, vel, dans.

e. Hic est enim dignitas pontificis & sacerdotis, & hostiarum & tabernaculi, & testamenti & repromissionis. Si quidem illa fuerũt temporalia, hæc autem æterna: illa seruilia, hæc veritatis. Ambro. ibid.

7. Libertatem introeundi sancta per sanguinem Iesu.

tu sanctorum in sanguine][8] Christi, quam]initiauit nobis viam nouam, & viuētem, per velamen, id est, carnem suam: & sacerdotem magnum super domum Dei: accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi[9] corda a]conscientia mala, & abluti corpus aqua munda, teneamus spei]nostræ] cōfessionem indeclinabilem. (Fidelis enim est qui repromisit.)[f] Et consyderemus inuicem in prouocationem charitatis, & bonorum operum: non deserētes collectionem nostram*, sicut consuetudinis est quibusdam. sed consolantes*, & tanto magis quanto videritis appropinquantē diem. E
† Voluntariè enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia, terribilis autem quædam expectatio iudicij & ignis[10] æmulatio] quæ consumptura est aduersarios. † Irritam quis faciens legem Moysi quē vlla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis[g] deteriora[11] mereri] supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamēti[12] pollutum]duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Scimus enim eum qui dixit, † Mihi[13] vindictam: Jego retribuam. Et iterum, Quia iudicabit dominus populum suum. Horrendum est incidere in manus Dei viuentis. Rememoramini autē pristinos dies in

8. Iesu quere.
9. Cordibus & deposita.
f. Tante, inquit, debit magis apes vel charitatem ac bona opera desiderare & adipisci, quanto magis appropinquat dies iudicij. Hoc autem etiam ad consolationem ipsis erat, nempe defatigatis propter afflictiones. Oecum. ibid.
* Mutuam.
* Inuicem.
10. Vehementia.
g. Maiori igitur supplicio hic obnoxius: verumtamen etiam huic panitentiæ portas aperuit, & multas abluendi vias præbuit. Chrysost. super Ioannem homil. 27.
11. Merebitur.
12. Prophanum.
13. Vindicta.

in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum, & in altero quidem opprobriis & tribulationibus spectaculum facti, in altero autem socij taliter conuersantiū effecti. Nam & [14] vinctis] compassi estis: & rapinam bonorum vestrorū cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem* substantiam.[15] Nolite itaque amittere][h] confidentiam vestram: quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est: vt volūtatem Dei facientes, reportetis promissionem. Adhuc enim modicum[16] aliquantulūmque qui venturus est, veniet, & non tardabit: † iustus autem meus ex fide [17] viuit.] Quòd si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos autē non sumus subtractionis filij in perditionem: sed fidei in acquisitionem animæ.

Fides magnifica in patribus ante diluuium: ante legem, & sub lege: ante terræ promissæ ingressum, in ingressu, & post ingressum: per quam membra Christi capiti vniuntur. XI.

A EST autem fides, sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. [1] In hac] enim testimonium consecuti sunt senes. Fide, † intelligimus aptata esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent. Fide, † [2] plurimā] ho-

† Abac. 2. c. Roma. 1. b. Galat. 3. b. Hebr. 3. d
† Sap. 6. a
† Deut. 17. b. Matth. 18. b. Ioan. 8. c. 2. Cor. 13. c
† Deut. 32. c. Roma. 12. d. Supr. 6. a
† Gene. 1. a
† Gene. 1. c

14. Vinculis mei.
* In cœlis.
15. Ne itaq; abiicias.
h. Quoniam neque bonum nostrum iam videmus unde operet vt credēdo quæramus, neque ipsum reflueuere ex nobis est, nisi credētes adiuuet & erāteis, qui & ipsum fidem dedit, quam nos ob illo adiuuandas esse credamus. Aug. de ciuit. Dei libr. 19. cap. 4.
16. Temperit.
17. Viuet.
a. Et est bona substantia, in qua sitet nostræ est patrimonio. Ambr. de pan. lib. 2. cap. 3. Vnde enim sunt ista quæ vides, nisi ex illo quod nō vides? Vtique vides aliquid vt credas aliquidz & ex eo quod vides, credas quod non vides. Ne si ingrauet ei qui se fecit videre, vnde possit credere quod nondū potest videre. Aug. homil. 32.
1. Per hanc.
2. Vberiorem.

stiam Abel quàm Cain obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse iustus, testimonium perhibente* muneribus eus Deo, & per illam defunctus adhuc loquitur. Fide, † Enoch translatus est ne videret mortem, & non inueniebatur, quia transtulit illum dominus. Ante translationem* enim, testimoniũ habuit placuisse Deo. † Sine fide autẽ impossibile est placere Deo quẽquam. [b] Credere enim oportet accedentem ad Deum [3] quia est:] & inquirentibus se remunerator sit. † Fide, Noë responso accepto de iis quæ adhuc non videbantur, metuens, aptauit arcam in salutem domus suæ, per quam damnauit mundum: & iustitiæ quæ per fidem est, hæres est institutus. † Fide, qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire quem accepturus erat in hæreditatem, & exiit nescíes quò iret. Fide, demoratus est in terra repromissionis tanquam in aliena, in† casulis] habitando cum Isaac & Iacob cohæredibus repromissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor, Deus. † [d] Fide, & ipsa Sara[4] sterilis] virtutem [5] in conceptione seminis] accepit, etiam præter tempus ætatis: *quoniam fidelẽ credidit esse eum qui repromiserat. Propter quod & ab vno orti sunt (& hoc emortuo) tanquam sydera cœli in multitudinem: & sicut arena quæ est ad

* De.

† Genes. 2. d
Sap. 4. c
Eccle. 44. c

* Suam.

b. Non enim si inquiramus quid sit, sed si illum confirmemus esse, salutem in hoc præparat. Basilius libr. 2. contra Eunomium.

3. Quòd Deus sit.

c. Fide admonitus Noe, adiunge et quod sequitur, metuens: vt si hic sensus, Admonitus Noe de his quæ nondum videbantur per fidem, metuens aptauit arcam. Oecumenius ibid.

4. Tenerili, vel, tabernaculis.

† Genes. 8. d
Eccle. 44. c

† Genes. 12. a
& 13. c
32. q. 4. c
Quis ignorat.

d. Duplex enim erat præclusio: vna ex tempore, sumebat quippe iam: altera ex natura, sterilis enim erat. Chrysost. ibid.

5. Ad concipiendum & semen retinendum.

* Operit.

† 23. q. 4.
Et ecclesiæ.

† Genes. 22. b
Eccle. 44. d
Genes. 21. b
Rom. 9. b

† Genes. 27. a

† Genes. 48. e
& 49. b

† Genes. 50. d

† Exod. 2. a
Exod. 2. b

† Exod. 2. c

est ad oram maris & innumerabilis. c Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, [6] non acceptis repromissionibus,] sed à longè eas aspicientes*, & salutantes, & confitentes, quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hoc dicunt, significant se patriã inquirere. Et si quidẽ ipsius meminissent, de qua exierunt habebant vtiq; tempus reuertẽdi. † Nũc autem meliorem appetũt, id est cœlestem: ideo nõ [7] confunditur] Deus vocari Deus eorum. Parauit enim illis ciuitatem. † Fide, obtulit Abraham Isaac, cùm tentaretur, & vnigenitum offerebat, [8] in quo] susceperat repromissiones. (ad quem dictũ est, Quia in Isaac vocabitur tibi semen) arbitrãs quia à mortuis suscitare potens est Deus. Vnde eum & [9] in parabolam accepit. † Fide, & de futuris, benedixit Isaac Iacob, & Esau, † Fide. Iacob moriẽs singulos filiorum Ioseph benedixit, & [10] adorauit* fastigium virgæ eius.] † Fide, Ioseph moriens [11] de profectione] filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mãdauit. † [e] Fide, Moyses natus, occultatus est mensibus tribus à parẽtibus suis, eo quòd vidissent elegantem infantem, & non timuerunt regis edictum. † Fide, Moyses grandis factus, [12] negauit se

6. Duo hæc loca quæruntur: quo modo ea superiùs dixerit, & transtulit Enoch Deus ne videret mortem: dicat nunc, Iuxta fidem mortui sunt hi omnes. Rursumq; dicit, Nõ acceptis promissionibus: atque dicit in superioribus, quòd acceperunt præmium fidei. Sal. Mortui sunt omnes præter Enoch. Illis autem non sola terra promissa erat, sed etiam cœlestia. Oecumen. ibidem.

6. Non accipientes promissiones.

* Et credentes.

7. Erubescit.

8. Qui.

9. In similitudinem.

10. Inuruuauit se ad caput lecti. Heb.

f. Videns quòd ipsum facilebat, prægnidem futurum & regij generis futurũ esset is qui ex semine illius natus esset. Chrysost. Genes. 47. * Contra.

11. De exitu.

g. Vbi vires probat ac vitiari dolitet, reprehensibile, qui omnia per fidem esse credunt: dicit etiam de Moysi parentibus propemodum dicens, Quare autem oculi masculi puerum inuenerunt, ibid.

e. Duo hæc loca quæruntur: quo modo ea superiùs dixerit, & transtulit Enoch Deus ne videret mortem: dicat nunc, Iuxta fidem mortui sunt hi omnes. Rursumq; dicit, Nõ acceptis promissionibus: atque dicit in superioribus, quòd acceperunt præmium fidei. Sal. Mortui sunt omnes præter Enoch. Illis autem non sola terra promissa erat, sed etiam cœlestia. Oecumen. ibidem.

6. Non accipientes promissiones.

* Et credentes.

7. Erubescit.

8. Qui.

9. In similitudinem.

10. Inuruuauit se ad caput lecti. Heb.

f. Videns quòd ipsum facilebat, prægnidem futurum & regij generis futurũ esset is qui ex semine illius natus esset. Chrysost. Genes. 47. * Contra.

11. De exitu.

g. Vbi vires probat ac vitiari dolitet, reprehensibile, qui omnia per fidem esse credunt: dicit etiam de Moysi parentibus propemodum dicens, Quare autem oculi masculi puerum inuenerunt, ibid.

* obscurè quibusdam hominibus, exhortans eos ac illi adeò obscuri fidem habuerũt: vos autẽ fiducialiter tenant mensem tres, idest, cùm regium esset edictum vt necarentur: Crediderunt ipsum seruandum esse.

12. Renuit dicere, Filius sum, vel, vocari filius.

esse filium] filiæ Pharaonis, magis eligēs affligi cum populo Dei, quam
13 temporalis] peccati habere iucūditatem, maiores diuitias æstimans
14 thesauro] Aegyptiorum improperium Christi. Aspiciebat enim in remunerationem fide, reliquit Aegyptum: non veritus animositatem regis. Inuisibilem enim tanquam videns sustinuit. † Fide, celebrauit Pascha & sanguinis effusionem: ne qui vastabat primitiua, tangeret eos. F
† Fide transierunt Mare rubrum tāquam per aridam terram: quod
15 experti] Aegyptij, deuorati sunt.
† Fide, muri Iericho corruerunt, circuitu dierum septem. † Fide, Rahab meretrix non perit cum incredulis excipiēs exploratores cum pace. Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barach. Sampson. † Iepte, Dauid, Samuel, & Prophetis: qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerūt ora leonum, extinxerunt impetum ignis.
h 19 Effugarunt] aciem gladij: conualuerunt de infirmitate: fortes facti sunt in bello. Castra verterunt G exterorum, acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos: Alij autem distenti sunt, non suscipientes redemptionem, vt meliorem inuenirent resurrectionem. i Alij vero ludibria & verba experti, insuper & vincula & carceres: lapidati sunt,

13. *Temporalem.*

14. *Thesaurū.*

15. *Experientes.*

h. Qui non comitatus & legionibus sue simili communem eum multis victoriā, sed nuda virtute animi singularem de perfidis retulerūt triumphum. Amb. Off. 1. lib. cap. 35.

19. *Effugerunt.*

i. Diuerso itaque cruciatus genere hic verberibus dilaniatur, hic candenti ere ticula sacrificij more torretur, hic abscisso capite æterno capiti iungitur: hic desecta lingua inuisibilem fidem melius loquitur, & Christum dominum in silentio oris clamore vulneris confitetur. Eusseb. Emis. De Epiph. homil. 4

† *Exod. 12. b*

† *Exod. 14. d*

† *Ios. 6. a*

† *Ios. 6. a. 6. d*

† *diss. 56. c Nasa.*

sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt. Circuierunt in k melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis & in cauernis terræ. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, Deo 17 pro] nobis melius aliquid prouidente, vt non sine nobis consummarentur.

k. In pellibus ouinis. melota enim Græcum est, & significat pellem cum lana ab ane detectam.

17. *De.*

Priscorum fides ad passiones tolerandas exemplo Christi & ipsorum vel, monuere monere de et, atque ad malæ culpæ, omissionis & commissionis vitanda. XII.

A † Roma. 6. d
† Ephe. 4. c Colos. 3. b 1. Petr. 2. a & 4. a Ierem. 17. a

† Deóque & nos tantam habentes 1 impositam] nubem testium: † deponentes omne pondus & circunstans nos peccatum, b per patiētiam curramus ad ad propositū nobis certamen, aspicientes in authorem fidei, & cōsummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet. Re- cogitate enim eum: qui talem sustinuit à peccatoribus aduersum semetipsum contradictionem: vt ne fatigemini animis vestris deficientes. Nondum enim] vsque ad sanguinem restitistis, aduersus peccatum repugnantes: & obliti estis cōsolationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur, dicens: † Fili mi noli negli-

B † Prou. 3. b

a. Hactenus de fide locutus est, nunc de prædicatione incipit. Sedul. ibid.

1. Circumpositam.

b. Neque enim alio modo abiicit quisquam pondus rerum secularium, quàm per tolerantiam. Considera quid ait dicens, Fugiamus de certamine, aut, bellemus: sed quod leuius erat, Curramus in certamine. Oecu. ibid.

2. Castigationem, & infrà.

4. Castigat enim quos castigãdos putat: parcit autem quos putat esse patiendos. Vtrumq; ad unam rem valet proficere, vt & castigatio in catholicis proficiãt ad refrenet libidinem, & quandoque hæreticos patientia Dei faciat plenam fidei nostræ veritatem: maxime enim scitat eos forsan catholica nõ indignos fide, quos videat catholicis vitæ comparatione præstare. Salvia. lib. 5.

3. Si castigationem sustineãt.

4. Spuri, vel adulterini.

gere [2] disciplinam] domini: neque fatigeris dum ab eo argueris: † Quem enim diligit dominus castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit. [3] In disciplina perseuerate.] Tanquam filiis, vobis offert se Deus. Quis enim filius, quem non corripit pater? Quòd si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes: ergo† adulteri] & non filij estis. Deinde patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, & reuerebamur eos. Non multo magis obtemperabimus patri spirituum & viuemus? Et illi quidem in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem suam erudiebant nos: hic autem ad id quod vtile est, in recipiendo sanctificationem eius. Omnis autem disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam, reddet iustitiæ. † Propter quod remissas manus & soluta genua erigite: & gressus rectos facite pedibus vestris: [5] vt non claudicans quis erret,] magis autem sanetur. † Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam: sine qua nemo videbit Deum. Contemplantes ne quis [6] desit gratiæ] Dei: ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, & per illa inquinentur multi. [d] Ne quis fornicator aut prophan[9] vt Esau: † qui propter vnã escam vendidit [7] primitiua] sua, Scitote

† Apoc. 3. d 23. q. 4. cap. Ea vindicta.

† Gene. 25. d

† Gene. 27. e

† Exod. 19. b Deut. 20. a

† Exod. 19. b

† Hagg. 2. b

† Gene. 25. d

tote enim quoniam & postea † cupiẽs hæreditare benedictionem, reprobatus est: Nõ enim inuenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquisisset eam. † Non enim] accessistis ad tractabilem * & [8] accessibilem] ignem & turbinem, & caligine, & procellam, & tubæ sonum, & vocem verborum, quam qui audierunt [9] excusauerunt se, ne eis fieret verbum.] (Non enim portabant quod dicebatur, † & si bestia tetigerit montem, lapidabitur. * Et ita terribile erat, quod videbatur. Moyses dixit: Exterritus sum & tremebundus.) [e] Sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cœlestẽ, & multorum milium [11] angelorum frequentiam, & ecclesiam [10] primitiuorũ,] qui conscripti sunt in cœlis, & iudicem omnium Deum, & spiritum iustorum perfectorum, & testamenti noui mediatorem Iesum, & [11] sanguinis aspersionem] melius loquẽtem quàm [f] Abel. Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram [12] loquebatur:] multomagis nos, qui de cœlis [13] loquentem nobis] [13] auertimus] cuius vox mouit terram tunc: nunc autem repromittit, dicens, † Adhuc semel: [13] &] ego mouebo non solum terrã, sed & cœlum. Quod autẽ adhuc semel dicit: declarat mobilium translationem tãquam factorum, vt ma-

* Montem.

8. Accessum.

9. Petierunt ne sibi adderetur verbum.

* Aut tactile configeretur.

e. Quatuor ordines facit, montis Sion, ciuitatis Ierusalem, celebritatis angelorum, & ecclesiarum primitiuarum. Tulit ergo dominus Deus de medio populi Israel Leuitas, quia non humanarum est consortes voluit esse curarum, sed diuinæ religionis ministros. Ambrosius de Cain & Abel, lib. 2. cap. 2.

10. Primogenitorũ.

11. Sanguinis aspersionẽ.

f. Siquidem sanguis Abel clamãs de terra loquebatur vindictam. At Christi sanguis de cruce clamians pacem loquitur ac reconciliationem. Cyprianus.

12. Oracula reddebat.

13. Auersamur.

3. Ne quod claudũ est abscrret.

6. Destituatur gratia.

d. Quamobrem dicunt Paulus eum qui tam turpem vitam elegerit, fornicatorẽ, scelerumque optimo iure appellat, & eos qui in libidinem prolabũtur, cum Esau meritò comparat. Cyrill. in Gene. lib. 9.

7. Primogenita.

† Rom. 12. d

† 49. dist. Hinc etenim. §. Claudius

neant ea quæ sunt immobilia. Itaq; regnum immobile suscipientes, habemus gratiam: per quam[1] †seruiamus] placētes Deo, cum metu & reuerētia. † Etenim Deus noster, ignis consumens est. †Deut.4.d

Non solum vita & mores priscorum, sed & doctrina imitanda est, in fide mortuorum mnēdo, & viuentibus obediendo.

Caput XIII.

CHaritas fraternitatis maneat A
in vobis, † &] hospitalitatem nolite obliuiscī.[a] Per hāc enim placuerunt quidam,[1] angelis hospitio receptis.] Mementote vinctorum, tanquam simul vincti. & [2] laborantium] tāquam & ipsi in corpore morantes. Honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus. [b] Fornicatores [3] enim] & adulteros iudicabit Deus. Sint mores sine auaritia: contenti præsentibus. Ipse enim dixit: † Non te deseram, neque derelinquam, ita vt confidenter dicamus: † Dominus mihi adiutor est: non timebo quid faciat mihi homo. Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei: quorū intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem. [c] Iesus Christus heri & hodie, ipse & in seculā. † Doctrinis variis & peregrinis †nolite abduci.] Optimum est enim gratia stabilire cor, nō escis quæ nō pro-

† Rom.12.d
1.Petr.4.c
Gene.19.a

† Iosue.1.a
Gene.28.c
† Psal.117.d

B
† Dist.11.cap. Nolite.

profuerūt ambulantibus in eis. Habemus altare: de quo edere non habent potestatē qui tabernaculo deseruiunt. † Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem: horum corpora cremiatur extra castra. Propter quod & IESVS, vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra: improperium eius portantes. † Non enim habemus hic manentem ciuitatem: sed futuram inquirimus. † Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorū confitentium nomini eius. Beneficentiæ autem & communionis nolite obliuiscī. Talibus enim hostis promeretur Deus. Obedite præpositis vestris, & subiacete eis.] Ipsi enim peruigilant quasi rationē pro animabus vestris reddituri,[d] vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes. Hoc enim non expedit vobis. Orate pro nobis. Confidimus enim quia bonam cōscientiam habemus: in omnibus benevolentes conuersari. Amplius autē deprecor vos] hoc facere, quò celerius restituar vobis. Deus autem pacis qui eduxit de mortuis pastorem magnum ouium in sanguine testamēti æterni, dominum nostrum Iesum Christum, [5] aptet] vos in omni *bono, vt faciatis eius voluntatem: faciēs [6] in vobis] quod placeat corā

† Numer.19.a

† Mich.2.c

C

† De celebr. miss. cap.1. in Clemen.

D

d. Cum gaudio sacerdotes arguunt, quādo correpti proficiunt: & tristes hoc faciunt, quando sibi nihil ꝓficere in suis contemptoribus intelligunt. Prosper.

5. Perficiat. + Opere.

6. In nobis.

14. Seruiamus.

a. Ades, inquit, magna est hospitalitas, vt Abrahæ & Lot seruire occasio quid angelos exciperent. Latebat enim eos, attamen ignorantes quòd angeli essent, ita benigne exceperunt hospitio. Ideo quoque ipsis magna fuit merces: quod si nouissent, iam nihil magni fecissent. Oecumen. ibid.

1. Angelos hospitio recipientes.

2. Actiorum.

b. Quicquid enim de iure connubij mulieribus nō licet, nec viris omnibus licet. Nam qui aute nuptias legitimas habere cūcubitu præsumit, ob hoc dignus est à consortio fidelium separari. August. de rectitudine catholicæ conuersationis.

3. Autem.

c. Heri dicit, propter mortalitatem: hodie, propter æternitatē. Aug. Ser. 9. natali. Item hesternum quidē ab initio seculi vsque ad dominicam accēsent: hodiernū verò dies, eundē vsque ad seculi cōsummationem: æternum intellige post cōmunē omnium resurrectionem. Bernard.

4. Nec ita cōferamini.

d. Cum gaudio sacerdotes arguunt, quādo correpti proficiunt: & tristes hoc faciunt, quando sibi nihil ꝓficere in suis contemptoribus intelligunt. Prosper.

5. Perficiat. + Opere.

6. In nobis.

se per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum. Amen. Rogo autem vos fratres, vt sufferatis verbum[7] solatij.] Etenim perpaucis scripsi vobis. Cognoscite fratrē nostrum Timotheum dimissum, cum quo (si celeriùs venerit) videbo vos. Salutate omnes propositos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos.[9] de Italia fratres.] Gratia cum omnibus vobis. Amen.

7. Exhortationis.

9. Itali. Missa ab Italia per Timotheum.

INCIPIT PROLOGVS *in septem Epistolas canonicas.*

NOn ita est ordo apud Græcos qui integrè sapiunt, fidémque rectam sectantur, epistolarū septem quæ canonicæ nuncupātur, sicut in Latinis codicib[9] inuenitur. vt quia Petrus est primus in ordine Apostolorum, primæ sint etiam eius epistolæ in ordinæ cæterarum. Sed sicut Euangelistas dudum ad veritatis lineam correximus: ita has proprio ordini Deo iuuante reddidimus. Est enim vna earum prima Iacobi, duæ Petri, tres Ioannis, & Iudæ vna. Quæ si sic vt ab eis digestæ sunt, ita quoque ab interpretibus fideliter in Latinū verterentur eloquium: nec ambiguitatem legentibus facerent, nec sermonum sese varietas impugnaret, illo præcipuè loco vbi devnitate trinitatis in prima Ioannis epistola positum legimus.

mus. In qua etiam ab infidelibus translatoribus multum erratum esse à fidei veritate comperimus, trium tantūmodò vocabula, hoc est, aquæ, sanguinis, & spiritus, in ipsa sua editione ponentibus, & patris, verbíque ac spiritus testimonium omittentibus. in quo maximè & fides catholica roboratur, & patris & filij & spiritus sancti vna diuinitatis substantia comprobatur. In cæteris verò epistolis, quantum à nostra aliorum distet editio: lectoris prudentiæ derelinquo. Sed tu virgo Christi Eustochium, dum à me impensiùs scripturæ veritatem inquiris, meam quodammodo senectutem inuidorū dētibus corrodendam exponis: qui me falsarium, corruptorémque sanctarum pronunciant scripturarum. Sed ego in tali opere nec æmulorū meorum inuidentiam pertimesco, nec sanctæ scripturæ veritatem poscentibus denegabo.

VITA SANCTI IACOBI
PER DIVVM
HIERONYMVM.

IAcobus, qui appellatur frater domini, cognomẽto iustus: vt nonnulli existimant, Ioseph ex alia vxore, vt autem mihi videtur, Mariæ sororis matris domini, cuius Ioannes in libro suo meminit, filius: post passionem domini statim ab Apostolis Ierosolymorum episcopus ordinatus, vnam tãtum scripsit epistolam, quæ de septem catholicis est: quæ & ipsa ab alio quodam sub nomine eius edita asseritur, licet paulatim tempore procedente obtinuerit authoritatem. Hegesippus vicinus apostolicorum temporum, in quinto commentariorum libro de Iacobo narrãs, ait: Suscepit ecclesiam Ierosolymæ, post Apostolos frater domini Iacobus cognomento Iustus. Multi siquidem Iacobi vocabantur. Hic de vtero matris sanctus fuit, vinum & siceram non bibit, carnem nullam comedit, nunquam attonsus est, nec vnctus vnguento, nec vsus balneo. Huic soli licitum erat ingredi sancta sanctorum. Siquidem vestibus laneis nõ vtebatur, sed lineis, solúsque ingrediebatur templum, & flexis genibus pro populo deprecabatur, intantũ vt camelorum duritiam traxisse eius genua crederentur. Dicit & alia multa, quæ enumerare longum est. Sed & Iosephus in vicesimo libro antiquitatũ refert, & Clemens in septimo hypotyposeon, mortuo Festo, qui Iudæam regebat, missum à Nerone esse successorem eius Albinum, qui cùm necdum ad prouinciam peruenisset, Ananus, inquit, pontifex adolescẽs Anani filius de genere sacerdotali, accepta occasiõe, anarchias consilium congregauit & compellens publicè Iacobum, vt Christum filium Dei denegaret, contradicentem

dicentem lapidari iussit. Qui cum præcipitatus de pinna templi, confractis cruribus adhuc semiuiuus tendens ad cœlum manus diceret: Domine ignosce eis, quod enim faciunt, nescíunt: fullonis fusto, quo rudia vestimenta extorqueri solent, in cerebro percussus interiit. Tradit item Iosephus tantæ eum sanctitatis fuisse & celebritatis in populo, vt propter eius necem creditum sit subuersum esse Ierosolymam. Hic est de quo Paulus apostolus scribit ad Galatas: Alium autem apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem domini. Et apostolorum super hoc crebrius acta testatur. Euangelium quoque quod appellatur secundum Hebræos & à me nuper in Græcum Latinúmque sermonem translatum est, quo & Origenes sæpe vtitur, post resurrectionem saluatoris refert: Dominus autem cùm dedisset sindonem seruo sacerdotis, iuit ad Iacobum & apparuit ei. Iurauerat enim Iacobus, se non comesturum panem ab illa hora, qua biberat calicem Domini, donec viderent eum resurgentem à mortuis. Rursúsque post paululum: Afferte, ait dominus, mensam & patrem Statimque addiditur: Tulit panem & benedixit, ac fregit, & dedit Iacobo Iusto, & dixit ei: Frater mi, comede panẽ tuum, quia resurrexit filius hominis à dormientibus. Triginta itaque annos Ierosolymis rexit Ecclesiam, id est, vsque ad septimum Neronis annum, & iuxta templum, vbi & præcipitatus fuerat, sepultus est. Titulum vsque ad obsidionem Titi & vltimam Hadriani notissimum habuit. Quidam è nostris in monte Oliueti eum putauerunt conditum, sed falsa eorum opinio est.

INCIPIT

INCIPIT ARGVMENTVM in epistolam canonicam beati Iacobi Apostoli.

IAcobus Apostolus sanctũ instruit clerum de cultura cœlestium præceptorum, & regula catholicæ obseruantiæ, & de inuictæ patientiæ maiestate, & de reuelatione plurimorum, & de mendacio magistrorum.

INCIPIT

INCIPIT EPIstola canonica beati Iacóbi Apostoli.

Post varium in tentatione bellum & partam victoriam, vnusquisque facilè acquiret sapientiam, humilitatem, patientiam, mansuetudinem, & religionem. Caput I.

a. Iacobus qui frater domini dicebatur, tantæ sanctitatis, tantæq; iustitiæ & perpetuæ virginitatis fuit, vt Iosephus quoq; historicus Iudæorum propter huius necem Ierosolymam subuersam referat. Hic primus episcopus ex Iudæis Ierosolymæ credentis ecclesiæ, ad quem Paulus cum Tito Barnaba, pergebat visere. de quo Gal. 1. Hieronymus aduersus Iouinianum lib. 1.

A

a Acôbus Dei & domini nostri Iesu Christi seruus, b duodecim tribubus quæ sunt in dispersione, salutem. Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias inciderit is: † scientes quòd probatio fidei vestræ patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habeat: vt sitis perfecti & integri, in nullo deficientes. [1] Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluẽter, & non improperat: & dabitur ei. † Postulet autem in fide, nihil hæsitans. Qui enim [2] hæsitat] similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, & circunfertur. Non ergo existimet B homo ille quòd accipiat aliquid à domino. [c] Vir duplex animo, incon-

† Rom. 5. a. Iacob. 1. c. 2. Cor. 8. b

b. Quoniam passio 12. scripsit tribubus quarum decē etiam vltra montes Cassios remotæ sunt? Dicendum aliquos illarum tribuum in Iudæa remansisse, & quosdam cum tribu Iuda, & Beniamin & Leuitica redisse à Chaldæa. Dionysius ibidem, Vel dispersi illic in Iudæa per Iudæam & Samariam propter persecutionem post mortem Stephani, vt Act. 8. a. Beda ibidem.

† Matt. 7. a. 21. c. Marc. 11. c. Luc. 11. b. Iacob. 2. b. c. f

1. Si cui vestrum deficit sapientia, postulet ab eo qui dat, deo. 2. Diudicat. c. Duplici animo virum appellat instabilem & non firmum, qui neque ad futura solide, neque ad præsentia scire firmatus est, sed huc atque illuc ducitur ac circunfertur, & interim quidem futura, quandoque vero præsentia amplectimur. Oecumenius ibidem.

stans est in omnibus viis suis. Glorietur autem frater humelis in [3] exaltatione] sua: dives autem in humilitate sua, † quoniam sicut flos fœni transibit. Exortus enim est sol cum ardore, & arefecit fœnũ, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperiit: Ita & dives in irineribus suis marcescet. † Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligẽtibus se. Nemo cùm tentatur dicat, [4] quoniam à Deo tentetur][d] Deus enim intentator malorum est. Ipse autem neminem tentat. Vnusquisque verò tentatur, à cõcupiscentia sua abstractus & illectus. Deinde concupiscentia C cùm conceperit, parit peccatũ, peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortẽ. Nolite itaq; errare fratres mei dilectissimi. [5 e] † Omne datum optimum,] & omne donum perfectũ, desursum est, descendens à patre luminum, [f] apud quem non est transmutatio, [6] nec vicissitudinis] obumbratio. Voluntariè enim genuit nos verbo veritatis, vt simus [7] initium aliquod creaturæ] eius. [8] Scitis fratres mei dilectissimi: Sit autem] omnis homo velox ad audiendum, tardus autẽ ad loquendum, † & tardus ad iram. Ira enim viri, iustitiã dei non operatur. † Propter

† Eccle. 4. a
Isa. 40. b
1. Pet. 1. d

† Iob. 6. c
De reuocatis. ca. Nisi cum fidem.
§. Verum.

† 1. Pet. 3. b
2. 4. cap. In loco.

† 1. quæst. 1. Quum filio

† Petr. 17. d
Eccle. 5. c
Ephes. 5. a
† 11. q. 3. d
Ira enim

[3] Sublimitate.
[4] Quòd à deo tentor.
[d] Tentatio domini, probatio est: tentatio humana vel carnis, delectio est. A passione ergo & cruce scentia illa tentatio est, cum humiliati deiiciuntur à domino autem, cùm probati gloriamur. & ideo dominus intentator malorum est. Euseb. qu. diffinit.
[5] Omnis donatio bona.
[e] Omnis autem boni Deum esse auctorem, cuius dona nec incerta sunt nec mutabilia, sed ex æterna voluntate venientia. Iacobus Apostolus ita loquitur, Nolite errare fratres mei dilectissimi. Omne datum optimum, &c. Ambros. de vocat. gent. lib. 1. cap. 9.
[f] Ipsa enim mutabilitas umbra est, quæ quasi obscuraret lucem, si hanc per aliquas vicissitudines permitteret. Sed quia in Deo mutabilitas non venit, nulla eius lumen umbra vicissitudinis intercidit. Greg. libr. 22. cap. 17. Moral.
[6] Aut obscurationis.
[8] Itaque fratres

[7] Primitiæ quædam creaturarum.
mei dilectissimi.

pter quod abiicientes omnem immunditiam & abundantiã malitiæ, in mansuetudine suscipite insitum D verbum, quod potest saluare animas vestras. † Estote autem factores verbi, & non auditores tantum, fallentes vosmetipsos: quia si quis auditor est verbi, & non factor, hic comparabitur viro considerãti vultum nativitatis suæ [g] in speculo. Considerauit enim se, & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. Qui autem perspexerit in lege profectiæ libertatis, & permãserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit. † Si quis autem putat se religiosum * esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suũ: huius vana est religio. Religio munda & immaculata apud deum & patrem, hæc est: visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire [9] ab hoc seculo.]

† Mat. 7. & Rom. 2. c. Aug. 1. a De fa. disp. 1. 20 enim.

† 1. Pet. 3. b
2. 4. cap. In loco.

[g] Quia imago in speculo habet debile esse, & intentionale potius quàm reale, ideo debilem facit impressionem. 2. Quia verò modum agendi sequitur modum essendi; & quia debilem facit impressionem in oculo, ideo ex tali impressione sequitur debilis memoria, & labilis in mente cognitio. Dionys. ibidem.
* Inter nos.
9. A mundo.

Personarum acceptio perniciosa: opera misericordiæ exercenda: fidei sine operibus non est nimis confidendum.

Caput II.

A FRatres mei, [a] † nolite in personarum acceptione habere fidem domini nostri Iesu Christi gloriæ. Etenim si introierit in conventum vestrum vir aureum annulum habens, in veste candida, introierit autem & pauper in sordido habitu,

† Leui. 19. c
Deut. 1. c. 16. d
Prou. 24. c
Eccle. 42. a

a. Considera quomodo pene æqualiter remuneratur ei qui minus obtulit, & ei qui amplius. Si enim acceptor personarum fuisset, vtique non tantum in dando gratia, quantum in reddendo mercede esset æqualis amabatur. Chrysost. in Matt. cap. 25.

& intendatis in eum qui indutus est veste præclara, & dixeritis: tu sede hic bene: pauperi autem dicatis: tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum, nónne iudicatis apud vosmetipsos: & facti estis iudices cogitationum iniquarum? Audite fratres * dilectissimi: [b] Nónne deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se? Vos autem exhonorastis pauperem. [c] Nónne diuites per potentiam opprimunt vos: & ipsi trahunt vos ad [1] iudicia?] Nónne ipsi blasphemant bonum nomen, quod inuocatum est super vos? Si tamen legem perficitis regalem secundum scripturas, † diliges proximum tuum sicut teipsum: benefacitis: si autem personam accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege, [2] quasi] transgressores. Quicunque autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Qui enim dixit: † non mœchaberis, dixit &, non occides. Quòd si non mœchaberis, occides autem factus es trãsgressor legis. Sic loquimini & sic facite, sicut per legem libertatis [3] incipientes iudicari] [d] † Iudicium enim sine misericordia illi, qui non † facit] misericordiam. [5] Superexaltat autem misericordia] iudicium. Quid proderit fratres mei, [e] si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Nunquid po-

* Mel. 6. Elegendi ergo sunt diuites in fide, sicut hæredes regni. Ecce quippe in eis hoc eligere dicitur, quod ut in eis fiat, eos elegit. August. de prædest. sanct. lib. 1. cap. 17.

B

C

† Leuit. 19. c. Roma. 2. b. Ephes. 6. b. Coloss. 3. b. Acto. 10. a. 1. Pet. 1. c. Matt. 22. d. † Mar. 12. a. Roma. 13. a. De pœn. dist. 5. Confidenter.

† 2. q. 7. Plerunque.

† 1. Ioan. 3. c

† 2. q. 1. Fides.

D

† Genes. 22. d. † Deputati. dist. 2. Si enim. 2. quæst. 1. Quid quidã. S. Item dominus.

† Genes. 15. b. Roma. 4. a. Galat. 3. a

Isa. 2. b. 23. q. 1. Iustificatus.

poterit fides saluare eum? Si autem frater aut soror † nudi sint, & indigeant victu quotidiano: dicat autem aliquis ex vobis, illis ite in pace, calefacimini & saturamini: non dederitis autem eis quæ necessaria sunt corpori, quid proderit? † Sic & fides si non habeat opera, mortua est [6] in semetipsa.] Sed [7] dicit] aliquis, Tu fidem habes, & ego opera habeo. Ostende mihi fidem tuam [8] sine operibus,] & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam. [f] Tu credis quoniam vnus est deus, benè facis, Et dæmones credunt, & contremiscunt. Vis autem scire ô homo inanis, quoniam fides sine operibus mortua est? Abraham pater noster nónne ex operibus iustificatus est, † offerens Isaac filium suum super altare? Vides quoniam † fides cooperabatur operibus illius: & ex operibus fidei consummata est. Et [9] suppleta] est scriptura, dicens: † Credidit Abraham deo, & reputatum est illi ad iustitiam, & amicus dei appellatus est, [g] Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo: & non ex fide tantum? † Similiter & Rahab meretrix, nónne ex operibus iustificata est, suscipiens nuncios, & alia via eiiciens? Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est: ita & fides sine operibus mortua est.

6. Per se.
7. Dicet.
8 Ex operibus fide. f. Nunquid erraui apostolus ut beninitas Christiana fidem dæmoni æquaret? Nõ vtique: sed ostendere illi uolens, quia sine operibus bonis ni hil ibi per fidei sacrificium deberet. Idcirco autem à dæmonibus deũ credi, fatilicet, ut sient dæmones tam deũ credunt, tamen in perpetuitate perdurent ita quã à malo opere nõ cessant. Sed. li. 4.
9. Impleta.
g. Quæ ratio est, ut ipse nos falsa opinione fallamus, existimantes fidelem quia Christiani esse dicamur, quod spiritualiter nobis inter mala quæ agimus nomen bonũ posuit: cum spiritus sanctus nec fide quidem dicat hominibus Christianis sine operibus bonis posse prodesse? & vtique multo plus est habere fidem, quam nomen: quia nomen est vocabulum bonum: fides autem fructus est mentis: & tamen hunc ipsum fidei fructum infructuosum apostolus sine bonis operibus mortuum esse testatur. Salui. lib. 4.

Universidad de Deusto Biblioteca

a. Cùm in superioribus diuisset ac docuisset fidelei vt fidem possiderent non vacuam bonis operibus, ad aliud transit præceptum huic germanum. Etenim qui dant, docere conantur quæ nec ipsi præstant: & ait quòd maius erit eorum iudicium, quandoquidem nihil lucri attulerunt. Nam qui docet ea quæ nō habet tanquam illa habens, eòdemmatus est tanquam sua lingua lapsum. Oecum. ibidem.

1. *Potens.*
2. *Verubi parent.*
3. *Iactat.*
4. *Exigant.*

5. Mundus iniquitatis est lingua.
6. Et marinarum domantur.
7. Inacteabile.
b. Quo pacto quis igitur peccat, per id quod vitare non potest? Nempe quia cum magna difficultate vel si quasdam linguæ culpas vitat, non omnes tamen vitare potest. Dionys. ibidem.

Ex linguæ vitio prodeunt multiloquium, immunditia, maledicentia, dissidium, & contentio: sapientia verò cœlestis omnia illa possidat. III.

A Na† Olite plures magistri fieri fratres mei, scientes quoniam maius iudicium sumitis. † In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. [1 Potest etiam] fræno circunducere totum corpus. Si autem equis fræna in ora mittimus [2] ad consentiendum nobis,] omne corpus illorum circunferimus. Et ecce, naues, cùm magnæ sint, & à ventis validis minentur, circunferuntur [3] autem] à modico gubernaculo vbi impetus dirigentis voluerit. Ita & linguam modicum quidem membrum est, & magna [3] exaltat.] Ecce † quantus] ignis quàm magnam syluam incendit. Et lingua, ignis est, [5] vniuersitas iniquitatis. Lingua] constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis [4] nostræ, inflammata à gehenna [6]. Omnis enim natura bestiarum & volucrum & serpentium [6] etiam & cæterorum domantur,] & domita sunt à natura humana: linguam autem nullus hominum domare potest, [7] Inquietum] malum, plena [b] veneno mortifero. In ipsa benedicimus deum & patrem, & in ipsa maledicimus homines, qui ad imaginem & similitudinem dei facti sunt. Ex ipso ore procedit benedictio & maledictio. Non oportet fratres mei hæc ita fieri. Nunquid [8] fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam?] [c] Nunquid potest fratres mei, † ficus [9] uuas] facere, aut vitis ficus? Sic neque salsa, dulcem potest facere aquam. Quis sapiens & disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conuersatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. Quòd si [d] zelum amarum habetis, & contentiones sunt in cordibus vestris: nolite gloriari & mendaces esse aduersus veritatem. Non est enim ista sapientia desursum descendens à patre lumium: sed terrena, animalis, diabolica. Vbi enim zelus & contentio, ibi inconstantia, & omne opus prauum. [d] Quæ autem desursum est sapientia, primùm quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, [10] suadibilis,] bonis consentiens, plena misericordiæ & fructibus bonis, [11] iudicans sine simulatione.] Fructus autem iustitiæ, in pace seminatur, facientibus pacem.

Contentiones fugiendo, & affectibus non indulgendo, à mundo & diabolo facile recedemus, ad deum accedemus, & proximo coniungemur. IIII.

A VNde bella & lites in vobis? Nónne ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris?

A *Matt. 23. c*

† *Mat. 7. c*

4. *De pœnit. dist. 2. Si enim Eccles. 19. b*

8. *Fons falsam & dulcem potest facere aquam ex eodem foramine manantem?*
c. *Ex fructibus ergo animæ, quibus inest contiam ad ruinam trahant, rapacibus lupis comparantur. Hieron. in Matth. cap. 7.*
9. *Oleus.*
d. *Sola quæ ex deo est sapientia salutaris est, quæ secundum beati Iacobi definitionem primum pudica, deinde pacifica est. Nam sapientia carnis voluptuosa est, non pudica. Sapientia mundi tumultuosa est, non pacifica. Sapientia verò quæ ex deo est, primùm pudica est, non quærens quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi: vt non sua quisque faciat voluntatem, sed consideret quæ sit voluntas dei. Deinde pacifica, non abundans sui sensu, & ad irenæ magis acquiescens consilio vel iudicio. Berna. in diuinis de Ser. 1.*
10. *Suadibile.*
11. *Nihil dijudicans & nihil dissimulans.*

Concupiscitis, & non habetis: occiditis, & zelatis, & non potestis adipisci. Litigatis & belligeratis, non habetis propterea quòd non postulatis. [a] Petitis, & non accipietis, eo quòd male petatis: vt [1] in concupiscentijs] vestris insumatis. † Adulteri, * nescitis quia amicitia huius mundi, [2] inimica] est dei? Quicunque ergo voluerit amicus esse seculi huius, inimicus dei, constituitur. An putatis quia inaniter scriptura dicat: ad inuidiam concupiscit spiritus qui habitat in vobis? Maiorem autem dat gratiam. Propter quod dicit, †[a] deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. †[c] Subditi ergo estote deo. resistite autem diabolo, & fugiet à vobis. [3] Appropinquati] deo: & appropinquabit vobis. Emundate manus, peccatores: & purificate corda, duplices animo. † Miseri estote, &] lugete, & plorate: † risus vester in luctum conuertatur, & gaudium in mœrorem. † Humiliamini in conspectu domini: & exaltabit vos. Nolite detrahere alteruitrum fratres mei. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legi, & iudicat legem. Si autem iudicas legem, non es factor legis, sed iudex. Vnus est enim legislator, & iudex qui potest perdere & [5] liberare] † Tu autem quis es

† Gen. 6. a. 8. Ezech. 2. Pet. 5. B
5. q. 4. Hæc autem.
† 1. Pet. 1. b
† Ephes. 2. f
Ephes. 4. b
1. Pet. 5. c
Iacob. 3. 1. c
C
† 1. Pet. 5. a
† Prou. 14. b
Isaac. 1. 1. c
† Rom. 2. c
24. c

a. Male nanq; petunt, qui perseuerant in peccatis, pro ijsdem peccatis quæ nequeunt dimittunt, vt sibi à domino dimittantur, impudenter orant: qualis ipse per Isaiam reprobat, dicens, Et etiam extenderis manus vestras, auertam oculos meos à vobis. Beda.

1. In voluptatibus. * Et adulteri.

2. Inimicitiæ.

b. Contraria compensat Christus, qui & vniuersa iustificatur. Nazianz.

c. Ostendit quomodo resistere debeamus diabolo. si vtique sumus subditi deo, eiusq; faciendo voluntatem, vt diuinam etiam mereamur gratiam, facilius nequam spiritus, auxilio sancti spiritus, resistamus. Hieron. de virgi. ad Demet.

3. Vel, Appropinquate.

4. Affligite vos.

d. Ille iudicat legem, qui dicit aliquid nō iusse præceptum: & ignorantiam non habere peccatum: & frustra offerri victimas pro errore, quod peccati non habet conscientiam. Neque enim in lege gratiæ lib. 1. ratio q̃ scribitur, sed auctoritas. Hieron. aduersus Pelag. 5. Sententiæ.

es qui iudicas proximum tuum? Ecce nunc qui dicitis, hodie aut [6] cras] D tino] ibimus in illam ciuitatem, & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur, & lucrum faciemus: (qui ignoratis quid erit in crastino. Quæ est enim vita vestra? vapor est ad modicum parens, & deinceps exterminabitur) pro eo vt dicatis, si dominus voluerit, & si vixerimus: faciemus hoc aut illud. Nunc autem exultatis in superbiis vestris. Omnis [7] exultatio] talis, maligna est, † Scienti igitur bonum facere, & nō facienti, peccatum est illi.

6. Cras.

† Deut. 21. 2. Si enim.

7. Gloriatio.

Diuites pauperum oppressores exitum, pauperes autem fœlicitas perpetua manet: ideo patientiæ studendum, iuramentum fugiendum, infirmi visitandi, proximi reducendi, & pro omnibus orandum.

Caput V.

A [a] Gite nunc diuites, plorate vlulantes in miseriis vestris, quæ aduenient vobis. [b] Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt. Aurum & argentum vestrum æruginauit, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis ad iram] in nouissimis diebus. Ecce merces operariorum qui messuerunt regiones vestras, quæ frau-

a. Id est, Vitam corrigite, pœnitentiam facite, cum dicat saluator, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. & Paulus, Dum tempus habemus, operemur bonũ ad omnes. Dion. ibidem.

b. Putrefactio, inquit, diuitiarum, & vestimentorum corruptio sine excessu à tinea, & æruginem auri fore aduersum vos testimonium, arguēs tectacitatem vestrã. Oecum. ibidem.

1. Clamores.
2. Introierunt.
3. Condemnastis.
a. Hoc est, vsque ad aduentū iudicij vestri particularis statim post mortem vestram: vel generalis, quando ipsa terribilis tuba tam corporis quam animæ per. Dionys. ibidem.
4. Pluuiam temporalem & serotinam.

data est à vobis, clamat, [1] clamor] eorum in aures domini sabaoth [2] introiuit.] Epulati estis super terram, & in luxuriis enutristis corda vestra. In die occisionis [3] addixistis] & occidistis iustum, & non restitit vobis. Patientes igitur estote fratres, vsque ad aduentum domini Ecce, agricola expectat pretiosum fructum terræ: [c] patienter ferens donec accipiat [4] temporaneum & serotinum:] Patientes igitur estote & vos. & confirmate corda vestra: quoniam aduentus domini appropinquabit. Nolite ingemiscere fratres in alterutrum: & non iudicemini. Ecce, iudex ante ianuam assistit. Exemplum accipite fratres, [a] exitus mali & longanimitatis, & laboris & patientiæ prophetas. qui locuti sunt in nomine domini. Ecce [5] beatificamus] eos, qui sustinuerunt [6] Sufferentiam] Iob audistis: & finē domini vidistis, quoniam* misericors est dominus & miserator. Ante omnia autē fratres mei, nolite iurare, neq; per cœlum, neque per terram, neq; aliud quod cunque iuramentum. Sit autem sermo vester, [7] Est est,] Non non. vt non sub iudicio decidatis. [8] Testatur] autem aliquis vestrum? oret. Aequo animo est? psalat. † [d] Infirmatur quis in vobis [9] inducat] presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, † vngentes eum oleo in nomine domini. Et oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum dominus: & si in pec-

5. Beatos dicimus. 6. Patientiam. * Valde.
7. Etiam, etiam.
8. Affligitur.
d. Nec prætermittēdum est illud apostoli Iacobi præcipit: Infirmatur quis in vobis. &c. Ergo si vnges de te, & prote fieri sicut dicit Apostolus Iacobus, sua per apostolum suum dominus, ipsa videlicet olei sacri deliratio intelligitur spiritus sancti typica virtus. Aug. de visi. infirmo lib. 2.
9. Accersat.

† 22. q. 1. c. 1. De inuentione. Et si. Christus. Mat. 5. f. 2. Cor. 7. d. 1. Pet. 1. c. † 95. distinc. Presbyteros. † Mar. 6. b

† De pœn. dist. 1. c. Quis aliquando.

peccatis sit, dimittentur ei. † [e] Confitemini ergo alterutrum peccata vestra: & orate pro* inuicem, vt [10] Dsaluemini.] Multum enim valet deprecatio iusti assidua. † Elias, homo erat similis nobis passibilis: & oratione orauit vt non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex: & rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. † Fratres mei, si quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, scire debet: quoniam qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ saluabit animam eius à morte, & [11] operit] multitudinem peccatorum.

† 3. Reg. 17. c. 18. f. Iac. 4. d

† Matt. 18. b De baptis. Maiores.

e. Quid si fortè audiens vel cor, vel liuor, vel infœlicitas, vel aliquod malum latuerit ipsum? Quæ animæ suæ curam gerit, confiteri hæc habet qui præest vt abipso per verbum dei & consilium salubre curetur, quòd possit integrè & optimis bonis pœnas æterni ignis effugere, & ad perpetuæ vitæ præmia peruenire. Clemens epist. 1. ad Iacobum. Item. Stupitus sit peccatorum sacrum recordatio, super quibus prostrepo in aure sacerdotis humillima tua confessio, iuxta illud apostoli Iacobi. Confitemini alterutrū peccata vestra. Aug. de vi. infir. lib. 1. c. 2.
* Vobis.
10. Sanemini.
11. Operiet.

INCIPIT ARGVMENTUM in epistolam canonicam beati Petri Apostoli primam.

Discipulus Saluatoris inuicti, toto orbe diffusos & peregrinos in hoc seculo monstrat, & præteritæ vitæ pœnitere suadet, & in novam vitam proficere, tota cum solicitudine exhortatur Simō Petrus filius Ioanni, prouinciæ Galilææ, vico Bethsaida frater Andreæ Apostoli.

INCIPIT EPIstola canonica beati Petri Apostoli prima.

Animarum salus non negligenda: perfectio & sanctitas perquirenda: castitas & vitæ mundities prosequenda: & charitas fraterna amplexanda.

Caput I.

PEtrus Apostolus Iesu A Christi, electis aduenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, & Bithyniæ, [b]secundum præscientiam Dei patris, in sanctificationem spiritus, in obedientiam & aspersionem sanguinis Iesu Christi, gratia vobis & pax multiplicetur. † [c] Benedictus Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regenerauit nos in spē viuam, per resurrectionē Iesu Christi ex mortuis. in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcessibilem, conseruatam in cœlis. [1]in vobis]qui[d] in virtute Dei custo-

† 2. Cor. 1. & Ephe. 1. d

a. Petrus habebat Marcum interpretem, etiam euangelium Petro narrante, ille scribente compositum est. Denique & duæ epistolæ, quæ seruantur Petri, stilo inter se & charactere discrepant, straēaraque verborū. Ex quo intelligimus pro necessitate rerum diuersis eum vsum fuisse interpretibus. Hier. q. 11. ad Hedibiam.

b. Visum est autem ea particula, secundum præscientiam dei: ad significandū quòd nulla sit prophetia posterior, qui & ipsi missi fuerant, nisi tempore. Quod autem missi fuerint prophetæ dicit Isaias, Ad annunciandum pauperibus lætum nuncium misit me, Isa. 61. Occ. ibi.

c. Vbi interrupta prædicatur hæredi tas, & immaculata, & immarcessibilis, & præparata in cælis, & in tempus ne missionum reseruata & spes vitæ æternæ, quando non nubent neque nubentur: ibi alia verbis virginitatis priuilegia describuntur, in quibus quid de vocatione gentium, contemplemur. Hieronymus aduersus Iouinianum libro primo.

1. In vos.

d. Quis autem Dei virtus recte dicitur, nisi qui à corruptione nos redemit, dei filius, & in incorruptionem nos reduxit? Cyrillus libro primo cap. 5. contra hæreses.

custodimini per fidem in salutem, paratam reuelari in tempore nouissimo. In quo[e] exultabitis] modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus, vt probatio vestræ fidei multo [f] pretiosior sit auro, (quod* per ignem probatur:) inueniatur in laudem & gloriam & honorem[3] in reuelatione] Iesu Christi: quem cùm non videritis, diligitis. In quem nunc quoque non videntes creditis: credentes autem exultabitis lætitia inenarrabili & glorificata, reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum vestrarum. De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt Prophetæ, qui de [4]futura]+in vobis]gratia prophetauerunt: scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi, prænuncians eas quæ in Christo sunt passiones & posteriores glorias, quibus reuelatum est, quia non sibimetipsis, nobis autem ministrabant ea quæ nunc nunciata sunt vobis per eos qui euangelizauerunt vobis, spiritu sancto misso de cœlo. [5]in quem] desyderāt angeli prospicere. Propter quod succincti lumbos mentis vestræ sobrij, perfecti sperate in eam quæ offertur vobis gratiam in reuelationem Iesu Christi: quasi filij obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ vestræ desyderiis: sed secundum eum qui vocauit vos, sanctum: vt & ipsi in omni conuersatione san-

e. 1. Exultetis, vel, exultatis, ἀγαλλιᾶσθε. indicatiue & imperatiue significat, præsenti, & non futuro.

f. Sicut enim aurum in fornace clarum sum ipsius examinat naturi, probatum vero fore, tamen sit sul gore apparebit: ita fidelium constantia inter infidelia prosuras contemptibilis videtur ac fluxa, sed vbi tempus retributionis finito certamine tribulationum affuerit, tunc quantæ fuerit gloriæ, quantum flammis passionum profuerit eorum virtuti, ostenditur. Beda ibidem.

*Perditur, & tamen.

3. Per reuelationē.

4. In vos.

5. In quæ (scilicet verbi incarnati mysteria.

g. Si angeli in eum cupiunt prospicere, quanto magis nos hominesmortales despicere non debemus ne forte & nobis dicatur sicut dictum est Iudæis, Vos semper spiritui sancto restitistis, sicut patres vestri: Hist. Victoris de persecutio. Vandalo. lib. 1.

6. Esto.

ti sitis, quoniam scriptum est. †Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Et si patrem inuocatis eum qui sine acceptione personarum iudicat secundum vniuscuiusque opus, in timore, incolatus vestri tempore conuersamini: scientes quòd non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, †sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati, præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem nouissimis temporibus propter vos, qui per ipsum fideles estis in deo qui suscitauit eum à mortuis, & dedit ei gloriam, vt fides vestra & spes esset in Deo. Animas vestras castificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore simplici ex corde inuicem diligite attentiùs, renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei viui & permanentis in æternum: quia omnis caro vt fœnum: & omnis gloria eius tanquam flos fœni. Exaruit fœnum, & flos eius decidit: verbum autem domini manet in æternum. Hoc est autem verbum quod euangelizatum est vobis.]

†Leui. 19. c
20. b
Deut. 10. d
Coloss. 3. d
†Luce. 2. b
Act. 10. c
Rom. 2. b
Ephes. 6. b
Galat. 2. b
1. Cor. 6. d
7. d
†Heb. 9. b
1. Ioan. 1. d
Apoc. 1. d

7. A patribus tradita.

6. Sanguine enim pretioso redempti sumus, sed sine: quasi bono domino nos redemit, idemque quasi deus peccata donauit. Ambr. de fi de, lib. 3. cap. 3.

8. Qui animas vestras castificastis per obedientiam veritatis.

1. Concupiscere nefas est, quod fieri crimen est. Quòd si nullam Petrus constantionem animæ nostræ, nec castificari eam desiderasset. Hiero. de virginitate.

9. Hæminis.

10. Apud vos, vel, in vos, sive, vobis.

Regenerati in fide per charitatem in illa nutriantur, ac cæteros verbo & exemplo, atque subiectione nutriant.

Caput II.

Depo-

†Rom. 6. a
Ephe. 4. c
Coloss. 3. b
Heb. 12. a
Iac. 1. b

A Dª†Eponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & simulationes, & inuidias, & omnes detractiones, sicut modo geniti infantes, [1rationabiles] & sine dolo lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem, si tamen gustastis, [2quoniam dulcis] est dominus. Ad quem accedentes lapidem viuum ab hominibus quidè reprobatum, à deo autem electum, & [3honorificatum:] & ipsi tanquam lapides viui superædificamini [4domus spiritales] in sacerdotium sanctum, [5offerentes] spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum. Propter quod

a. Agite itaque ad fanitæ instar admoniti infantiæ deponite malitiam, dolum, adulationem, & inuidiam, & detrationem, hanc innocentiam sic tenere debetis vt eam crescendo non amittatis. Quid est malicia, nisi nocendi amor? Quid est dolus nisi aliud agere, & aliud simulare? Quid est adulatio, nisi fallacis laudis de seductis? Quid est inuidia, nisi odium falsitatis alienæ? Quid est detractio, nisi morda-

B †Isa. 28. d
Matth. 21. c
Marc. 12. b
Luc. 20. c
Act. 4. b
Rom. 9. c
†Psal. 117. d
Matth. 21. d
Act. 4. b
Isa. 8. c

continet scriptura. †Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, ^B probatum,] electum pretiosum. Et qui crediderit in eum, non confundetur. Vobis igitur honor [6credentibus,] non credentibus autem, †lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, & lapis offensionis, & petra scandali, iis qui [7offendunt verbo,] nec credunt in quo & positi sunt. †[b]Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuncietis eius qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumē suum. †[c]Qui aliquando nō populus dei, nūc autem populus dei: qui nō cōsecuti misericordiam nunc autē misericordiam cōsecuti. Charissimi obsecro vos tanquā ad-

†Isa. 40. b
Eccle. 14. c
Iac. 1. b

†Exo. 19. a
De fa. cons. ca. unico. 6. q. 1. c
Beatus.

†Hose. 2. d
Rom. 9. c

cet, & inuidiam, & detrationem, hanc innocentiam sic tenere debetis vt eam crescendo non amittatis. Quid est malicia, nisi nocendi amor? Quid est dolus nisi aliud agere, & aliud simulare? Quid est adulatio, nisi fallacis laudis de seductis? Quid est inuidia, nisi odium falsitatis alienæ? Quid est detractio, nisi mordaciter quam veracier reprehensel? Nō alitia male delectatur alieno: inuidentia bono cruciatur alieno. Dolus duplicat cor: adulatio duplicat linguam: detractio vulnerat famā. Aug. libro. 50. homil. 20.

1. Rationabile.
2. Quòd benignus.
3. Preciosum.
4. Domꝰ spiritalis.
5. Ad offerendum.
6. Q. ꝰ credidissu.
7. Insanguant in verbā (scilicet) filiū dei.
b. Vnusquisque vngitur in sacerdotiū, vngitur in regnum. Sed spiritale regnū est, & sacerdotiū spiritale. Amb. de sacra. lib. 4. cap. 1.
c. Hoc itaque ex il-

uenas & peregrinos, [d] abstinere vos
à carnalibus desyderiis quæ militant aduersus animam, conuersationem vestram inter gentes habentes
[8] bonam,]vt in eo quod detrectant C
de vobis tanquam de [9] malefactoribus,]ex bonis operibus vos consyderantes, glorificent deum in die
visitationis. †[c] Subiecti igitur estote †Rom. 13. d
omni humanæ creaturæ propter deGal. 5. c
um: Siue Regi, quasi præcellenti: Rom. 13. a
siue ducibus, tanquam ab eo missis, 11. q. 2. Magnum. De maior. & obed. Salla.
ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum: Quia sic est vo-
luntas dei, vt benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam. Quasi liberi,
& non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed sicut serui dei.
†Omnes honorate, fraternitatem †Rom. 12. e
diligite. Deum timete. Regem honorificate. †Serui, subditi estote in †Eph. 6. a
omni timore dominis, non tantum Coloss. 3. d
bonis & modestis, sed etiam discolis, Hæc est enim gratia, si propter Tit. 2. c
dei conscientiam sustinet quis [10] tri- 2. Cor. 7. c
stitiam,]patiens iniustè. Quæ enim Ia. 5. a. 11. q. 1. Magnū.
est [11] gratia,]si peccantes & colaphizati suffertis? Sed si bene facientes
patienter sustinetis, hæc est gratia
apud deum. In hoc enim vocati estis
quia &† Christus passus est pro no- †De celebr. Missarum. Ca. Matthæ.
bis, vobis relinquens exemplum, [f]
vt sequamini vestigia eius. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est
dolus in ore eius. Qui cum maledi-
ceretur, non maledicebat: cum pate-

liis benignitate barbaritie quandoquidē quod ad vos attinet, populus estis qui quondam eratis non populus, & misericordiam consecuti. Oecume. ibi.

d. Aptè autem liberos docet à carnalibus abstinere desyderiis quia soles libertas vltæ remissis vis maiora illecebrarum titillamentum tolerare pericula. Beda ibidem.

8. Honestam.

9. Maleficiis.

c. Humanam creaturam intelligit dignitatem & principatus vices dei gerentes. Illis ergo se debet omnis inferior subdere propter deum, inquantum eius personam repræsentant, seu eius vicarij sunt in terra, & quoniā id deus exigit, atque vt bonum æternum consequamur finaliter, & vt eum in ministris sibi honoremus.

10. Molestiam.

11. Gloria.

f. Sequenda sunt vestigia Christi præstando beneficia ingratis, non retribuendo secundum merita sua malorum: rendo pro inimicis amando bonos, miserendo peruersis, imitando aduersus,

teretur, non comminabatur: Trade- †30. dist. Iesus. c. Ioan. 3. a Isa. 53. b
bat autem iudicanti se [12] iniustè.]†
Qui peccata nostra ipse pertulit in
corpore suo super lignum, vt peccatis mortui iustitiæ viuamus: cuius
liuore sanati estis. Eratis enim sicut
oues errantes, sed cōuersi estis nūc
ad pastorem & Episcopum animarum vestrarum.

Coniuges inuicem conuersentur: omnes vnanimes egenis bona conferant, mala tolerent: & sic domino fide coniungentur. III.

A
†Similiter & [1] mulieres subditæ †Col. 3. a Ephe. 5. c
sint viris suis,]a vt & si qui non
credunt verbo, per mulierum conuersationem sine verbo lucrifiant, †1. Ti. 2. c
considerantes in timore [2] castam]cō
uersationem vestram. † Quarum sit
non extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus: sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu dei locuples. Sic enim aliquando & sanctæ †Gen. 18. 2. Cor. 7. a
mulieres sperantes in deo, ornabāt
se subiectæ propriis viris: †sicut Sara
obediebat Abrahæ, dominum eum
vocans: cuius estis filiæ, benefacien
B
tes, & non pertimentes vllam perturbationem. Viri similiter, cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tanquam & cohæredi-

sa, iudicando in charitate conuersus: & æquanimitate patiendo malos ac superbos. Prosper.

12. g. Iniqui, (scilicet deo patri) qui iniste iudicat, cum sit consubstantialis sibi.

1. Vxores sitis subditæ viris vestris.

a. Mulieris gratia plerumque valet, vt viri eius conuertatur affectus per vitæ suæ benignam conuersationem, & incredulus se conuertat ad gratiam Christi. Hoc valet mulieris gratuitas & publicitas, & eius bona conuersatio, vt virum suum vocet ad fidem & deuotionem, quod prudentis viri sermo frequenter operatur. Et ne mulier, inquit, non in ornatu capillorum, non in vestis crinibus ornamentum suum habeat, sed ornatione & cordis pure, vbi est absconditus cordis homo, qui semper est apud deū locuples. Ambro. de sacramentis lib. 6. cap. 5. 2. Petri.

bus gratiæ vitæ vt non impediantur orationes vestræ. ᵍIn fide]autē omnes vnanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, ⁂ humiles,]ʰnon reddentes malum pro malo, †ᵇnec maledictum pro maledicto: sed ēcontrario, benedicentes, † quia in hoc vocati estis vt benedictionem hæreditate possideatis. †Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coerceat linguam suam à malo, & labia eius ne loquantur dolum. Declinet autem à malo, & faciat bonum: inquirat pacem, & persequatur eam: quia oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum, vultus autem domini super facientes mala. Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? †Sed & si quid patimini propter iustitiā, beati. †Timorem]autem eorum ne timueritis, vt non conturbemini. ᶜDominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris † parati semper ᵈad sanctificationem]omnis posceti vos rationem de ea, quæ in vobis est spe, ⁂ & fide]sed cum modestia ᵉtimore]conscientiam habentes bonam vt in eo quòd detrahunt de vobis, confundantur qui calumniantur vestram bonam in Christo conuersationem. Melius est enim vt benefacientes (si voluntas dei velit) pati, quam male facientes: quia & †Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis:

3. In summa.

b. Maledicenti benedictis respondeat, nunquam ipse maledicat, nec malum precedat ex ore hominis qui colit verbam bonum. Quia etiam cauet a gentes, nequàm in mica sua culpa faciat. Lactan. lib. 6 cap. 18.

4. Terrorem.
c. Quid est dominum sanctificare in cordibus nostris, nisi sanctitatē eius qua inēprehensibilis gloriæ est intimo cordis affectu tueri? Beda ibidem.
5. Ad responsionē.
6. Reuerentia.

vt nos offerret deo, 7 mortificatos] quidem carne, 8 viuificatos] autem
D spiritu. In quo & iis[d] qui in carcere erant, [b]spiritaliter] veniens prædicauit: qui increduli fuerant aliquādo: † quando expectabat dei patientia in diebus Noe, cùm fabricaretur arca: in qua pauci, id est octo animæ saluæ factæ sunt per aquam. †[10] Quod & vos nunc similis formæ saluos facit baptisma:] non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in deum per resurrectionē Iesu Christi à mortuis, qui est in dextera dei, deglutiens mortem, vt vitæ æternæ hæredes efficeremur, profectus in cœlum subiectis sibi angelis & potestatibus & virtutibus.

Ordinatur quis ad seipsum carnem spiritui subiiciendo, finem suum considerando, pœnas absque erubescentia, imò cum gloria tolerando. IIII.

A [a]Hristo igitur passo* in carne, & vos eadem cogitatione armamini: quia qui passus est in carne desiit à peccatis, vt non iam desideriis hominum sed voluntati dei quod reliquum est in carne viuat temporis. † Sufficit enim* præteritum tempus ad voluntatem gentium consummandam[1], iis qui ambulauerūt] in luxuriis, desideriis, vinolentiis, comessationibus, potationibus, ⁂ ebrietatibus,] & [2] illicitis] idolorū cultibus. [b]In quo[3] admiran-

7. Mortificatum.
8. Viuificatum.
d. Illa quippe vetusta forma fuerat futurorum, vt hi qui modo non credunt euangelio, dum in omnibus gentibus ædificatur ecclesia, illis intelligantur esse similes qui tunc non crediderant, cum fabricaretur arca. Illi autem qui crediderant, & per baptismum salui fiunt, illis comparantur qui tunc in eadem arca salui facti sunt per aquam. Aug. epist. 99.
9. Spiritu, vel spiritibus.
10. Cui nunc simile baptisma saluos quoque nos facit.
a. Vetus de sacramento ipsius crucis, hoc est, passionis Christi admoneat, vt qui ea confectanei peccare desistat. Quibus ostendit se penitere ad Christum crucifixum, hoc est, per carnem passum, qui in eius corpore crucifixum carnalibus desideriis bene vixit per euangelium. Aug. de fid. & operib. cap. 10.
*Pro nobis.
*Nobis.
1. Cùm versati fuerimus.
2. Nephariis.
b. Abominatio est enim precatori diuinus cultus. Hinàque neque impunè

Universidad de Deusto Biblioteca

†Pro. 17. c 20. b. 21. d Rom. 12. d †24. q. 3. Deue quando maledicit. †1. Thess. 5. d †Psal. 33. b Luc. 21. d

†Matth. 5. b

†Distin. 36. Qui ecclesiæ.

†Rom. 5. b Hebr. 9. d

†Ephe. 4. d Luce. 4. b

†Gen. 6. b Matth. 24. b Luc. 17. f

†De consecr. dist. 4. circum.

tur] non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confusionem, blasphemantes,†qui reddent rationem ei, qui paratus est iudicare viuos & mortuos.†Propter hoc]eñ & mortuis euangelizatum est, vt iudicentur quidem secundum homines ☞ in] carne, viuant autem secundum deum ☞ in]spiritu. Omnium autem finis[5] appropinquabit.] Estote itaque[6] prudentes, & vigilate]in orationibus: ante omnia autem, mutuam[7] in vobismetipsis] charitatem[8] continuam] habentes:† quia charitas[9] operit]multitudinem peccatorum.†Hospitales inuicem sine murmuratione,† Vnusquisque sicut accepit gratiam,[10] in alterutrum] illam administrantes: sicut boni dispēsatores[c] multiformis gratiæ dei. †Si quis loquitur: quasi sermones dei. Si quis ministrat: tanquam ex virtute, quam administrat deus: vt in omnibus honorificetur deus per Iesum Christum, cui est gloria & imperium in secula seculorū. Amē. Charissimi[d] nolite peregrinari in feruore qui ad tentationem vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat,sed[11] commnnicantes]Christi passionibus gaudete,vt & in reuelatione gloriæ ei[e] gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine Christi, beati ☞ eritis :] quoniam quod est ☞ honoris]gloriæ, &[12] virtutis dei, & qui est eius spiritus super vos requiescet.] Nemo autem

ferēt huiusmodi sed tantum, sed reddent rationem vniuersorū iudici, qui ad hoc ipsum tantum stabiliter ac firmiter sedet, vt iudicet viuos & mortuos. Ocame. ibidem.
3. Peregrinantur.
4. In hoc.
5. Appropinquauit.
6. Sobrij & vigilantes.
7. Inter vos.
8. Feruentem.
9. Operiet.
10. In vos inuicem.
c. Tunc enim multiformis dei gratia bene dispensatur, quando acceptum donum & eius qui hoc non habet, coeditur, quando propter eum cui impenditur, sibi datum putatur. Greg.
d. Nec se quis ideo peregrinum & extraneum à Christi membris existimare debet, quia præsentis seculi seruitute adnexi sitcum & de nobis exitus meriti, & in eius ecclesia nunquā cessabit persecutio. Beda ibi.
11. In hoc quod communicatis.
12. Spiritus dei super vos requiescit.

De consecra. dist. 2. Omnia in fin.

22. q. 4. Qui facere monet.
De bapti. Matiores.
Hebr. 13. c
Philip. 2. b

23. q. 3. fe. Non solum.

93. dist. Legimus.

95. dist. Beatissimus. 26. q. 1. c Prædicator.
45. dist. Duæ sunt.
94. dist. Dictum est.
10. q. 3. c. Placuit. Nec nameus.

vestrum patiatur quasi homicida aut fur aut[13] maledicus,] aut alienorum appetitor. Si autem vt Christianus : non erubescat, glorificet autem deum[3]+in isto nomine,]quoniam tempus est vt incipiat iudicium à domo dei. Si autem primum à nobis, quis finis eorum qui non credunt dei Euangelio?†[c] Et si iustus quidem vix saluabitur, impius & peccator vbi[15] parebunt?] Itaque & ij qui patiuntur secundum voluntatem dei,fideli creatori commendent animas suas in benefactis.

†Prouer. 11. d

Seniores iunioribus doctrinam & exēplum præstent, iuniores autem senioribus reuerentiam in humilitate, & obedientiam. V.

Seniores ergo qui i vobis]sunt, Obsecro[2] consenior]& testis Christi passionum: qui & eius quæ in futuro reuelanda est, gloriæ communicator.†[a] Pascite qui in vobis est gregem[3] dei,] prouidentes non coactè sed spontanee, secundum deum : neque turpis lucri gratia, sed voluntariè: †neque vt dominantes in cleris, sed formā facti gregis ex animo: & cum apparuerit princeps pastorum, percipieris inmarcessibilem gloriæ coronam. Similiter adolescentes sub liti estote†[c] senioribus.]*Omnes enim inuicem humilitatem insinuate: quia deus super-

13. Maleficus.
14. In hac parte.
c. Quæris causam quare vix iustus in dei iudicio saluus esse possit: nisi quia dei iustitiam tantam esse certum est, vt interdum quæ videntur in hominibus nostro iudicio esse iusta,iudicio dei inueniuntur iniusta: iuxta illud. 1. Reg. 16. b. Homo videt in facie, deus autem intuetur cor. August.
15. Comparebit.
1. Presbyteros quē inter vos.
2. Comprebyter.
a. Hoc est, vnusquisque plebem sibi commissam diligenter spiritualibus alimoniis nutriat, vtpote sapientia, quæ est cognitio diuinorū : & scientia, quæ notitia rerum creatarum, vel moralis peritia. Pascenda quoque est plebs virtutum exemplis, famæ laudabili, oratione assidua, prædicatione continua, ecclesiasticis sacramentis : de quibus loquitur dominus per Ioce. 2. d. Dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina. Dion. ibi.
3. Christi.
4. Presbyteris.
* Sicut omnes, alius alij subditus existit.

bis resistit, humilibus autem dat gratiam. †Humiliamini igitur sub potenti manu dei, vt vos exaltet in tempore visitationis: †omnem sollicitudinem vestram proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Sobrij estote & vigilate quia[b] † aduersarius vester diabolus tanquã leo rugiens circuit, quærens[5] quem deuoret. Cui resistite fortes in fide: scientes[6] eandem passionem ei quæ in mundo est, vestræ fraternitati fieri. Deus autem omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternam suam gloriam in Christo Iesu modicum passos, ipse perficiet, *confirmabit, solidabitque. Ipsi gloria, & imperium in secula seculorum, Amen. Per Syluanum fidelem fratrem vobis, vt arbitror, breuiter scripsi: obsecrans & contestans hanc esse veram gratiam dei, in qua & statis. Salutat vos ecclesia quæ est[c] in Babylone[8] collecta, & Marcus filius meus. Salutate inuicem in osculo[9] sancto. Gratia vobis omnibus qui estis in Christo Iesu. Amen.

†Luce. 4. e
†Matth. 6. e Luce. 12. e Rom. 12. e Psal. 54. d
†3. q. 1. c
C Nulli dubium est. 6. q. 1. c Sunt plurimi.

b. Non inueniat in se aduersarium imaginem suam, non rabiem, non furorem: in his enim imago nequitiæ est. Non inuenit aurí cupiditatem, non argenti acerui, non vitiorum simulachra me auferat tibi vocem libertatis. Vox enim libertatis illa est, vt dicat, Veniet enim princeps mundi huius, & in me non inueniet quicquam. Ambro. Offic. lib. 1. c. 49.

5. Aliquem deuorare.

6. Eandem passionem.

*Dulciat.

7. Adhortans.

c. In vrbe Roma, in qua tot erant idolorum confusiones, vt Babylon dici meruerint.

8. Ecclesia.

9. Charitatis.

INCIPIT ARGVMENTum in epistolam secundam beati Petri Apostoli.

SImon Petrus per fidem huic mundo sapientes mortuos esse declarat: eisdémque pietatis quanta sit magnitudo, luce ipsa clarius manifestat.

INCI-

INCIPIT EPIstola secunda beati Petri Apostoli.

Ad meliora semper anhelandum est, fidei veritatem ex doctoris certitudine firmiter tenendo. Caput I.

A SImon Petrus seruus & Apostolus Iesu Christi iis qui[1a] coæqualem] nobiscũ sortiti sunt fidem in iustitia dei nostri & saluatoris Iesu Christi. Gratia vobis & pax adimpleatur in cognitione dei, & Christi Iesu domini nostri: [2] quomodo omnia nobis diuinæ virtutis suæ, quæ ad vitam & pietatem donata sunt, per cognitionem] eius qui vocauit nos propria gloria & virtute, [3] per quẽ] maxima & preciosa nobis promissa donauit: vt per hæc efficiamini diuinæ consortes naturæ: fugientes B eius quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem. Vos autem curam omnem subinferentes, [b] ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in sciẽtia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem [4] fraternitatis] charitatem. Hæc enim si vobiscum adsint, & su-

1. Æquè preciosam.

a. Qui coæquales sibi cognesit, non quia circumcisionem ex lege acceperant, quam ipse vt natus a Iudæus habebat sed quia eandẽ quã ipse illustrante Christi gratia acceperãt, sortiti sunt fidẽ. Beda ibidem.

2. Vt vires diuinæ virtus omnia nobis largita est quæ ad vitam ac pietatem pertinent, per agnitionem.

3. Per quæ (scilicet dona præclara.

b. Deesse quippe alimentibus patientiam præuidit, quam vt adesse, admonuit. Rursum nisi cogitationes abstinentium aliquando superbiæ culpe exsecuerent, Paulus minime diceret, Qui non manducat, manducantem non iudicet. Gregor. in Pastor. part. 3. admonit. 20.

4. Fraternæ.

perent, non vacuos nec sine fructu vos constituent in domini nostri Iesu Christi cognitione. Cui enim non præsto sunt hæc, cæcus est, & manutentans, obliuionem accipiens purgationis veterum suorum delictorum. Quapropter fratres magis[5] satagite jvt[6] per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis. Hæc enim facientes, non peccabitis aliquando. Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum domini nostri & Saluatoris Iesu Christi. Propter quod vos [6]incipiam] semper commonere de his: & quidem scientes & confirmatos vos in præsenti veritate. Iustum autem arbitror quandiu sum in hoc tabernaculo suscitare vos in commonitione, certus quòd velox est depositio[d] tabernaculi mei, secundum quod & dominus noster Iesus Christus significauit mihi. Dabo autem operam & frequenter habere vos post obitum meum, vt horum omnium memoriam faciatis. †Non enim[7] indoctas] fabulas secuti, notam fecimus vobis dominj nostri Iesu Christi [8] virtutem & præscientiam] sed speculatores facti[e] illius magnitudinis. [9]Accipiens] enim à deo patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eum huiuscemodi à magnifica gloria: hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacuit], [9]ipsum audite.]Et hanc

C

†2. Cor. 1. a. a

†Isa. 42. a. Matth. 3. f. 17. b. Marc. 1. b. Luc. 3. d

5. Operam date.
6. Hæc enim suo modo agunt scitar si quis reperiri suo seruitio diligenter, peccata abhorreat, deo semper placere intendat, & gaudeat se possidere in bonis. Ita quidem eo modo per quotidiana opera bona certi efficiamur, certitudine quidem morali, quòd secundum de facto vel impræsentiarum in gratia ita perseuerando in eis certificemur de nostra electione. Diony. ibi.
6. Non negligam.

d. Tabernaculo solent homines in itinere aut in prælio vtrisdicto quandiu fideles suo in corpore peregrinantur à domino, & contra veritatis aduersarios certant, in tabernaculis se esse testantur. Beda.
7. Fallaces.
8. Potentiam & aduentum.
e. Illius Christi.
9. Accepit.

vocem, nos audiuimus de cœlo allatam, cùm essemus cum ipso in monte sancto. †Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendêtes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, [8]donec dies elucescat: & lucifer oriatur in cordibus vestris: †hoc primum intelligentes, quòd omnis prophetia scripturæ propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed [10]spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti dei homines.

†2. Tim. 3. d

Prisci pseudoprophetæ hæreticorum figuram gerentes, deo pœnas dederunt: nec illis leniores sui sequaces expectant. II.

A [a]Fuerunt verò & Pseudoprophetæ in populo, sicut & in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, & eũ qui emit eos, [1]deum negant: [2]superducentes sibi celerem perditionẽ. Et multi sequentur eorum [2] luxurias,]per quos via veritatis blasphemabitur: & in auaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur. Quibus †iudicium iam olim non cessat, & perditio eorum non dormitat. †Si

†1. 4. 4. b

vv iij

fortiorem vel firmiorem dixit, non melioremi, non verierem. Tam enim verum ille sermo de cœlo, quam sermo propheticus, tam bonus tam vtilis. August. de verb. Apost. ser. 29.
f. Donec ipse dies qui venturus est, clarescat in cordibus credentiũ. Prosper, Dimidium temporis cap. 12.
10. à spiritu sancto afflati.
a. Aute omnia sãne nos conuenit, & ipsum Christum & legatos eius prædixisse, quòd plurimæ sectæ & hæreses haberent existere, quæ concordiam sanctã corpus rumperent: ac monuisse sæua prædatia cauendum ne quando in laqueos & fraudes illius aduersarij nostri, eum qui lucrari de nobis voluit, incideremus. Tum demũ dixisse certa mandata quæ in perpetuum custodire deberemus. Quorum plerique immemores deserto timore custodi, vias sibi deuias per anfractus & præcipitia tendiderunt, per quam partem, plebem incautam, & simplicem ad tenebras mortemque deduxerunt. Lactan. libro 4. cap. penult.
1. Dominum negantes.
2. Existia.

enim deus angelis [3] peccantibus] non pepercit, sed † rudentibus inferni detractos] in tartarum tradidit cruciandos, in iudicium reseruari & [4] originali] mundo non pepercit, † sed octauum Noe iustitiæ præconem custodiuit, diluuiũ mundo impiorum inducens, & ciuitates Sodomorum & Gomorrhæorum in cinerem redigens, euersione damnauit, exemplum eorum qui impie [5] aturi sunt ponens: † & iustum Loth oppressum à nephandorum [6] iniuria] ac luxuriosa conuersatione eripuit. [b] Aspectu enim & auditu iustus [c] erat: habitans apud eos qui de die in diem] animam iustam iniquis operibus [7] cruciabant.] † Nouit [8] deus] pios de tentatione eripere, iniquos vero in diem iudicij reseruare cruciandos: [9] Magis autem] eos qui post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant, dominationémque contemnunt, audaces, vbi placentes: sectas non metuunt introducere blasphemantes. Vbi angeli, fortitudine & virtute cùm sint maiores non portant aduersum se * execrabile iudicium. Hi verò velut irrationabilia pecora, naturaliter in captionem & in perniciem, in iis quæ ignorant blasphemantes [10] in corruptione] sua peribunt, percipientes mercedem iustitiæ, voluptatem existimantes diei delicias

3. Qui peccauerant.
4. Cæteris religiosis præcipitatos.
5. Impiis.
† Gene. 7. a
6. Aspectu & auditu iustum dictum, quia iniquorum visa non delectado iustũ aut aures atque oculos, sed feriendo tangebat. Qui nimirum cruciari non posset, nisi prauas prosinquarũ opera & audiret & cerneret. Greg. 1. moral. cap. 1.
B
6. Habitans inter illos, quotidie.
7. Cruciabat.
8. Dominus.
† 2. Pet. 2. 9. cap. Sequenti. Num. 22. d
† Gen. 19. d
† Psal. 36. b De pœn. dist. 2. c. Si enim.
9. Maxime verò.
* Apud dominum.
C
10. In perditio.
† De pœn. dist. 2. c. Si enim. Iudæ 1. c

[11] coinquinationis,] & maculæ, deliciis affluentes in conuiuiis suis luxuriantes vobiscum, oculos habentes plenos adulterij, & [c] incessabilis delicti [12] pellicientes] animas instabiles, [d] cor exercitatum in auaritia habentes, maledictionis filij: derelinquentes rectam viam errauerunt, † secuti viam Balaam ex Posor, qui mercedem iniquitatis amauit, correptionem vero habuit suæ vesaniæ. Subiugale mutum animal, [e] in] hominis voce loquẽs, prohibuit Prophetæ insipientiam. † Hi sunt fontes sine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ: quibus caligo tenebrarum [13] reseruatur.] Superbia enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ, eos qui paululum effugiunt, qui in errore conuersantur: libertatem illis promittentes, cùm ipsi serui sint corruptionis. [e] A quo enim quis superatus est: [14] huius & seruus] est. † Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione domini nostri & Saluatoris Iesu Christi, his rursus implicati superantur: facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non [15] cognoscere] viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum cõuerti ab eo quod illis traditum est sancto mandato. Contigit enim eis illud veri prouerbij, † Canis reuersus ad suum

† 2. Pet. 2. 14. Hi sunt. 33. q. 2. de his de pœnit. dist. 3. Iroiser.

11. Coinquinationes. c. Qui non cessant peccare, vel à peccato.
12. Inescantes.
d. Cor namque ipsorum ad nihil aliud quàm ad cupiditatem exercitatum est, siue impudicitiæ, siue etiam possessionũ: propter quæ ambo derelinquentes viam, quæ eos ad salutem dirigeret, ab hac aberrauerant. Oecumenius ibidem.
13. In æuum seruata est.
e. Quid prodest quid quis sciat illi in natura, qui scelus est in conscientia? Videmus nos extrinsecus generis claritate sublimes, intrinsecus mentis infirmitate degenere, innocentum dominos, & criminum seruos. Iste obtemperat iniustitiæ, ille irę: iste superbiæ, ille scelestæ: iste malitiæ, ille incundiæ: iste auaritiæ, ille luxuriæ. Nescio quomodo sese isti hæc ingenuum dicere audeat, quem tot domini in partes suas distrahunt. Eusebius Emis. de Pascha, homil. 3.
14. Hinc etiam seruus factus.
15. Cognouisse.

vomitum, & sus lota in volutabro luti.

Cauenda sunt secundi aduentus Christi pericula: quoniam deus iustus Iudex & fidelis retributor. III.

1. Iam.

HAnc[1]ecce]vobis charissimi secundam scribo epistolam, in quibus vestram excito in commu- A
nitionem, sinceram mentem: vt memores sitis eorum quæ [2]prædixi]verborum à sanctis Prophetis, & Apostolorum [3.a]vestrorum præceptorũ] domini saluatoris. † Hoc primum scientes: quòd venient in nouissimis diebus [a]in deceptione] illusores, iuxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes: † Vbi est promissio aut aduentus eius? Ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseuerant ab initio [4]creaturæ.] Latet enim eos hoc volentes. [b]quòd cœli erant prius & terra de aqua & per aquam [5] consistens] dei verbo, per quæ ille tunc mundus aqua inundatus periit. Cœ- B
li autem qui sunt nunc & terra, eodem verbo repositi sunt, [c]igni reseruati in diem iudicij, & perditionis impiorum hominum. Vnum verò hoc non lateat vos charissimi, † quia vnus dies apud dominum sicut mille anni: & mille anni sicut dies vnus. Non tardat dominus promissionem suam, sicut quidam

2. Prædicta sunt.
3. a. Nostrorum mãdatorum. Hoc est, filij memores nostrorum mandatorũ, apostolicæ, Apostolorum, id est, quæ summus apostolus dominus Saluator noster.
4. Creationis.
b. Significat enim aerem illum humidum atque turbidum, quem cælum scriptura appellare consuescit. Vnde sereni est sere. 8. Matthæus in cælo cognouit tempus suum. Reper. super. 1. c. Gene.
5. Consistentes.
c. Quocunque ante aqua diluuij quæ tantam quindecim cubitis montium ea cumina transcendit, peruenire potuit, eo ulmorum iuxta præfatam beati Petri sententiam, ignis in diej perueniet. Beda ibidem.

1. Tim. 4. e
2. Tim. 3. e
Iuda. 1. f
† Ezech. 12. f

quidam existimant: sed [6]patienter agit propter vos,] nolens aliquos perire sed omnes ad pœnitentiam [7] reuerti.] † Aduenit autem dies domini* vt fur. [d] in quo cœli magno C
impetu transient, elementa verò calore soluentur. Terra autem & quæ in ipsa sunt opera exurentur. Cùm hæc igitur omnia dissoluenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus, expectantes & properantes in aduentum diei domini, per quem cœli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent. † Nouos vero cœlos & nouam terram [8] & promissa] ipsius expectamus, ita quibus iustitia habitat. Propter quod charissimi hæc expectantes, satagite immaculati & [9]inuiolati] ei inueniri in pace, † & domini nostri longanimitatem, salutem arbitramini: D
sicut & charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis: sicut & in omnibus epistolis, loquens in eis de iis, in quibus sunt quædam difficilia intellectu, [e]quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Vos igitur fratres præscientes custodite, ne [10] insipientium] errore traducti excidatis à propria firmitate. Crescite verò in gratia & in cognitione domini nostri & saluatoris Iesu Christi. Ipsi glo-

4. Thes. 5. a
Apoc. 3. 3.
& 16. c

4. Apoc. 21. a
Isa. 65. c.
66. f

4. Rom. 2. a
Heb. 10. f

6. Longanimis est.
7. Recipere.
* In nocte.
d. Possunt illi recte intelligi periturum, quos dicit reposito, igni reseruandos & ea elementa accipi arsura, quæ in hac ima mundi parte subsistunt prælapsa & turbulenta, in qua eosdem cælos dicit esse reposítos saluos, illis superioribus & in sua integritate manentibus, in quo vũ firmamento sunt sydera constituta. Augustin. de ciuita. dei, lib. 2. cap. 24.
8. In ea promissum.
9. Irreprehensibiles.
e. Hæretici, inquã, qui cùm neque ingenio neque doctrina defendere ac vetustate talia difficilia possent, (nec enim vim rationemque penitus perspicere debant) detrahunt sunt ab itinere recto, & calliditer literas corrumpunt, vt nouam sibi doctrinam sine vlla radice ac stabilitate componerent. Lactan. lib. 4. cap. vlt.
10. Nefariorum.

ria & nunc & in diem æternitatis. Amen.

INCIPIT ARGVMENTum in Epistolam beati Ioannis Apostoli primam.

RAtionem verbi, & quòd Deus ipse sit charitas manifestat, & susurrones fratrum nec Deum scire, nec pios fieri posse ẽo vsque dissertat, vt esse comprobet homicidas eò quòd odium sit interfectionis occasio.

INCI-

INCIPIT EPIstola beati Ioannis Apostoli prima.

Diuini verbi incarnatio fideles sibi coniungit, & peccatores disiungit: quos à peccato tamen per confessionem reddit immunes.

Caput I.

A [a]QVod [1]fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, (& [b] vita manifestata est: & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternã, quæ erat apud patrẽ, & B apparuit nobis.) [c] Quod vidimus & audiuimus, annunciamus vobis, vt & vos societatẽ habeatis nobiscũ, & societas nostra sit cũ patre & cũ filio eius Iesu Christo. Et hæc scribimus vobis vt [2] gaudeatis, &] † gaudium vestrum sit plenum. Et hæc est annũciatio, quam audiuimus ab eo, & annunciamus vobis, [2] quoniam] [d] Deus lux est: & tenebræ in eo non sunt vllæ. Si dixerimus quoniã societatẽ habemus cum eo, & in tenebris ambulamus: mẽtimur, & veritatem nõ facimus. Si autem in luce ambu-

a. Cùm nemo Deum verã videre aut tractare possit manibus, nisi per sacramentum sibi vniti hominis: constat nimirum illam vnionem tam mirã esse, vt à nullo discerni queat. Hieron. de assumptio. virginis Mariæ.

1. Erat.

b. Erat Christus & verbum vitæ, & vita ab initio, sed non manifestata hominibus: manifestata autem angelis videntibus, & tanquam pane suo cibãtibus. Vade dicit scripturæ, Panem angelorũ manducauit homo. Augus. ibid.

c. Deinde etiã Græcorã nugas contemnent, & studebunt, vt non in verbis sit nostra salus, sed in operibus: & in his nos magis attentos esse decet, ne ibidem statim reperiãtes quod

2. Quòd & infrà. nec omnino talis quãquam & ibi sit

† Ioan. 16. f

prepositur, negligentiores simus. Oecum. ibidem.

d. Lux cordis, nõ est istorũ qui in carne sunt oculorũ, qualis huius lucis visibilis phantasia cogitatur: quã videre, sed longè aliter. Augus. de gratia nouo. testa. cap. 22.

lamus, sicut & ipse est in luce: societatem habemus adinuicem, † & sanguis Iesu filij eius emundat nos ab omni peccato. † Si c dixerimus quoniam peccatum non habemus: ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Si confiteamur peccata nostra: fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus quoniã non peccauimus: mẽdacem facimus eum, & verbum eius non est in nobis.

† Heb. 9. b Apoc. 1. b 1. Pet. 1. d

† De pœn. dist. 2. c. Si enim.

a. Innumerabilia enim sunt, quæ cogitando, loquendo, videndo, gustando, audiendo, & operãdo committimus. Gregorius.

Beatitudinem mereri cupientes diuinis assuescant operibus: & sibi diligenter à cupiditate, mundi dilectione, & hæresi caueant. II.

a. Propter differentiam diuisi est assumptæ humanitatis, cuius cùm triumphum patrii effugit oculis, pro nostra infirmitate propitius interuenit Beda ibidem.

b. Hoc autem dixit, aut quod ad Iudæos scriberet, vtique non pro solis illis pro futurum se ipsi scientiam concluderet, sed hanc quoque ad gentes extenderet) aut quòd non illis duntaxat fieret promissio qui ille sempere fuerant, verumetiam ad omnes qui posthumum futuri essent. Oecumenius ibidem.

1. ipse, vel, ille.

FIlioli mei, hæc scribo vobis vt non peccetis. † Sed & si quis peccauerit, [a] aduocatum habemus apud patrem, Iesum Christum iustum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: [b] non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi. Et in hoc scimus quoniam cognouimus eum, si mandata eius obseruamus. Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit: mendax est, & in eo veritas non est. Qui autem seruat verbum eius: verè in hoc charitas dei perfecta est. In hoc scimus quoniam in ipso sumus. Qui dicit se in [1 Christo] manere: debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Charissimi non mandatum nouum

A † De pœn. dist. 2. c. Si enim. Infrà. 4. d

num scribo vobis, sed mandatum vetus quod habuistis ab initio. Mãdatum vetus est verbum quod audistis. † Iterum mandatũ nouum scribo vobis, quod verum est in ipso, * & in vobis, quia tenebræ [2 transierunt] & verum lumen iam lucet. † Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit: in tenebris est vsque adhuc. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est. [c] Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quò eat: quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius. [d] Scribo vobis filioli: quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen eius. [2 Scribo] vobis patres, quoniam cognouistis eum qui ab initio est. Scribo vobis adolescentes, quoniam vicistis malignum. Scribo vobis infantes, quia cognouistis patrem. Scribo vobis iuuenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei manet in vobis, & vicistis [3 malignum.] [e] Nolite diligere mandum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo. [f] Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non est ex patre, sed ex mundo est. † Et mundus transit, & concupiscentia eius. Qui autẽ facit voluntatem Dei, manet in æternum. Filioli nouissima hora est. Et

† Iob. 13. d & 15. b

B

† De pœn. dist. 2. Si enim.

D De consec. dist. 2. Iterato. 2. Reg. 8. c 2. Par. 6. f Prouer. 20. b Eccle. 7. c

† 2. q. 4. cap. Ecclesiæ.

* Idem verum est.
2. Transeunt.
c. Vadit enim ne scisse in gehennam, ignarus & cæcus præcipitatur in pœnã recedens scilicet à Christi lumine. Cyprian.
d. Omnes audit vere suos quos ipse in Christo præsciuerat, filiorũ nomine glorificat: quia videlicet renati ex aqua & spiritu remissionẽ acceperant peccatorũ. Beda ibidem.
2. Scripsi, & infrà.
3. Malum (scilicet diabolum.
e. Non aut ullo modo ab amore Christi separes huius seculi miserabilis dulcedo, neque excusatio vanitatis, aut filiorum gratia: sed nec multa auri argenti, cæteraque substantiæ delectatio. Augustin. de salut. documen. cap. 12.
f. Concupiscentia carnis à primis parentibus ita impleta est, & de ligno vitæ gustauerunt: concupiscentia oculorum, quòd sibi oculos aperiri cupierunt: & superbia vitæ vel ambitio seculi, quòd se fieri posse quod Deus est, credidérunt. Prosper.

4 Venturus fuerat, nunc in præsenti.

sicut audistis quia Antichristus[4] venit:]nunc Antichristi multi facti sunt. Vnde scimus quia nouissima hora est. † Ex nobis prodierunt: sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis: permansissent vtique nobiscum. Sed vt manifesti sint, quoniam nō sunt omnes ex nobis. † Sed vos vnctionem habetis à sancto, & nostis omnia. Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam: & quoniam omne mendacium ex veritate non est. Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Iesus non est Christus? Hic est Antichristus, qui negat patrem & filium. Omnis qui negat filium, nec patrem habet: & qui cōfitetur filium, & patrem habet.] Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat: quia si in vobis permanserit, quod audistis ab initio, & vos in filio & patre manebitis. [5] Et hæc est repromissio quam ipse pollicitus est nobis vitam æternam. Hæc scripsi vobis de iis qui seducūt vos. Et vos [5] vnctionem quam] accepistis ab eo, [6] maneat]in vobis. Et non necesse habetis, vt aliquis doceat vos: sed sicut vnctio[7] eius] docet vos de omnibus. Et verum est, & non est mendacium. Et sicut docuit vos manete in eo. Et nunc filioli manete in eo: vt cùm apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in aduentu eius. Si scitis quoniā iustus est, scitote quoniam

† 2. q. 4. Nō putabamus esse. De pœn. dist. 4. c. In domo. 5. De cons. dist. 4. Solet. † De sacram. vnct. cap. Vnct.

2. Nemo vos seducat ad mortem: promissionē vitæ æternæ desyderate.

Quid potest mundi promittere?

Quicquid libet promittat: fortasse in crastino moriturus promittit. Sed quid minatur mihi potes homo, vt aliquid mali faciam? carcerem, catenas, ignes, tormenta, bestias: nunquid ignē æternum? Exhorresce quod minatur omnipotens, ama quod pollicetur omnipotens, & vilescit omnis mundus fiat promittens sine terrens. August. ibidem.

5. Vnctio quam vos. C. Manet.

7. Ipsa.

niam & omnis qui facit iustitiam, ex ipso natus est.

Ad supernam accedentes felicitatem & beatorum societatem, mentis puritati studeant, & fraterna charitati.

Caput III.

A VIdete qualem charitatem dedit nobis pater,[a] vt filij Dei nominemur & simus.]Propter hoc, mūdus non nouit[2] nos,]quia non nouit eum. Charissimi, nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus quoniam videbimus eum sicuti est. Et omnis qui habet hanc spem in eo, [2] sanctificat] se, sicut & ille sanctus est. † Omnis [b] qui facit peccatum, & iniquitatem facit. Et peccatum est iniquitas. † Et scitis quia ille apparuit, vt peccata tolleret: & peccatum in eo non est, Omnis qui in eo manet, non peccat, & omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognouit eum. Filioli, † nemo vos seducat. Qui facit iustitiam, iustus est, sicut & ille iustus est. † Qui facit peccatum, ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit filius Dei, [c] vt dissoluat opera diaboli. [d] Omnis qui natus est ex Deo, peccatum nō facit: quoniā semen ipsius in eo manet, & nō potest peccare, quoniā ex Deo nat[9] est. In hoc manifesti sunt filij Dei, & filij

4 De pœn. dist. 2. c. Ille. Non tamen. 24. q. 1. Vere. 2. d. 5. q. 3. b. † Matth. 24. a. Marc. 13. b. Luc. 21. b.

B Ephe. 5. b. 1. Cor. 2. d. Colos. 2. d. 1. Ioan. 2. c. Hebr. 8. c. 9 De pœn. dist. 1. Vt cognoscere, & seq.

a. Quid si ex qua sunt in mundo hoc latent, putā nos esse Dei filios, ne hoc admiremini: nam propter hoc mūdus non nouit nos, quoniam neque eū nouit qui nos adoptauit in filios. Oecum. ibidem.

1. Vos.

2. Purificat.

b. Quia in peccato ipso iniquitas est, tamen vt nobis videtur, omne peccatum est iniquitas: iniquitas autem operatrix est culpæ & delicti. Plus est ergo vt ipsa iniquitas deleatur, euellatur radix, & seminarium peccatorum. Amb. Apolog. Dauid, ca. 13.

c. Et sicut rumpit vincula captiui, sic vestit nuditatē spoliatis: sic sanat vulnera sauciatis: vt quod in ipso agit, etiā per ipsum geratur. Ambr. de vocat. gent. cap. 3. lib. 1.

d. Quid est natus de Deo, nisi cognitum in sanctis scripturis eius voluntatem diligere? Et quid non peccare, nisi in iustitia semper consistere? Greg. 3. Dialogorū in fine.

diaboli. Omnis qui nō est iustus, nō
est ex Deo, & qui nō diligit fratrem
suum. Quoniā hæc est annunciatio,
quam audistis ab initio, † vt [3] dili-
gamus alterutrū.] non sicut † Cain,
qui ex maligno erat. & occidit fra-
trem suum. Et propter quid occidit
eum? Quoniam opera eius maligna
erant: fratris autem eius, iusta. † No
lite mirari fratres, *si odit vos mun-
dus. Nos scimus quoniam transla-
ti sumus de morte ad vitam, quo-
niam diligimus fratres. † Qui non
diligit, manet in morte. † Omnis
[e] qui odit fratrem suum: homicida
est. Et scitis quoniam omnis homi-
cida non habet vitam æternam in se
manentē. † In hoc cognouimus cha-
ritatem Dei, quoniam ille animam
suam pro nobis posuit, & nos debe-
mus pro fratribus animas ponere.
[f] Qui habuerit substantiam huius
mundi, & viderit fratrem suum ne-
cesse habere, & clauserit viscera sua
ab eo: quomodo charitas Dei ma-
net in eo? Filioli mei, non diligamus
verbo, neque lingua, sed opere
& veritate. In hoc cognoscimus
quoniā ex veritate sumus: & in con-
spectu eius suadebimus † corda no-
stra.] Quoniam si [5] reprehenderit]
nos cor nostrū: maior est [g] corde
nostro, & nouit omnia. Charissimi,
si cor nostrū non reprehēderit nos,
fiduciā habemus ad Deum, & quic-
quid petierimus, accipimus ab eo,
quoniam mandata eius custodimus,
& ea

3. Diligatis inuicem.

* Mei.

e. Intelligere ex his possumus multos esse homicidas, qui se innocuos putāt: quia ut videmus, homicidium non tantùm occidentis manu, sed etiam odientis animo perpetratur. Salmia. lib. 3.

f. Si enim deus electionis funeratur pauperum, & cùm datur minimis Christo datur: non est quisquis terrena cœlestibus præferat, nec dominis humanis præponat. Cyprianus.

4. Cordibus nostris.

5. Condemnet, & infrà.

† Ioan. 12. d & 15. b

† Gene. 4. b

C

† Ioan. 15. d

† De pœn. dist. 1. Porrò. §. Cùm ergo. † 6. q. 3. cap. Summa iniqua.

† Leuit. 19. d

† De pœnit. dist. 1. cap. Omnis. Supr. 2. b. Ioan. 15. b

† Ioan. 13. b

† Ro. 13. b Ioan. 16. f

† Ioan. 15. c & 17. a

† Ioan. 4. c

† Ioan. 13. d & 15. b

D

† Ioan. 8. f

B

& ea quæ sunt placita coram eo, fa-
cimus. Et hoc est mandatum eius, vt
[6] credamus in nomine filij eius Iesu
Christi: † & diligamus [6] alterutrum,]
sicut dedit mãdatum nobis.] † Et
qui seruat mandata eius: in illo ma-
net, & ipse in eo. † Et in hoc scimus
quoniam manet in nobis, de spiritu
quem dedit nobis.

6. Quia fides sine charitate imperfecta est, cum bæc vera sit, sicut dedit mãdatum nobis. inutilæ, in unitate fidei hominē Deo constituunt. Ignatius Polycarpo. 6. Inuicem.

In hoc spirituales & mundani differũt, quòd hi mundum & ea quæ in mundo sunt, diligunt: illi Deum & proximum charitate prosequuntur.

4. Quisquis ergo ista præcepta contempserit, & omni spiritui credendum putauerit, necesse est incurrat in Pseudoprophetas, &, quod peius est, blasphemet veros prophetas. August. de ver. Apost. sermo. 31.

Caput IIII.

A CHarissimi, [a] nolite omni spiri-
tui credere, sed probate spiri-
tus si ex Deo sint: quoniam multi
Pseudoprophetæ exierunt in mun-
dum. In hoc [1] cognoscitur spiritus]
Dei. Omnis spiritus qui confitetur
Iesum Christum in carne venisse,
ex Deo est. Et omnis spiritus qui
[2] soluit Iesum, ex Deo nō est, & hic
est [3] Antichristus.] de quo audistis
quoniam venit, & [b] nunc iam in mū-
do est. Vos ex Deo estis filioli & vi-
cistis [4] eum,] quoniam maior est, qui
in vobis est, quàm qui in mūdo. Ipsi
de mundo sunt, ideo de mundo lo-
quuntur, & mundus eos audit. Nos
ex Deo sumus. † Qui nouit Deū, au-
dit nos: qui non est ex Deo, nō au-
dit nos. [5] In] hoc cognoscimus spi-
ritum veritatis, & spiritum erroris.

1. Cognoscite spiritum.

2. Nō confitetur Iesum in carne venisse.

3. Antichristi.

b. In mundo ait iam esse Antichristū, non corporaliter, sed propter eorum præsumtiõ qui viã illi præparãt, nempe Pseudoprophetas, Pseudapostolos, & hæreticos. Hic autem Antichristus timo rem, qui Sabbatum circunferet, elatus adueniens omnē qui dicitur Deus aut numen. Oecumenius ibidem.

4. Eos (videlicet Pseudoprophetas.

5. Per.

a. Prouimos dilectissimas sicut & nos, si non propter aliquas utilitates nostras, nō propter speratas beneficia, non propter affinitates vel consanguinitates: sed propter hoc tantum quòd sunt naturæ nostræ participes, diligamus. Prosper. de vita contempla. cap. 5. lib. 3.

b Quòd.

* Sic.

7. Inuicem.

d. Quæ à prophetis videbantur, erant similitudines claritatis domini, & prophetiæ futurorum: quoniam pater quidem inuisibilis, de quo dominus dixit, Nemo Deum vidit vnquam. Verbum autem eius quemadmodum videbat ipse, & ad utilitatem videntium, claritatem demonstrabat patris, & dispositiones exponebat. Iren. lib. 4. cap. 7.

8. Et hoc.

9. Quia.

10. Charitatem.

e. Charitatis venenū est spes adipiscendorum aut retinendorum perpetuam. Nam immanem enim vim est imminuere cupiditatis. Signū profectus est imminutio timoris. Signū perfectionis eius nullū timori. lib. 83. qu. q. 36.

Chariſsimi,[c] diligamus nos inuicē: quia charitas ex Deo eſt. † Et omnis qui diligit, ex Deo natus eſt, & cognoſcit Deum. Qui non diligit, non nouit Deum: † quoniam Deus charitas eſt. † In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium ſuum vnigenitum miſit Deus in mūdum, vt viuamus per eum. In hoc eſt charitas: non [6] quaſi nos dilexerimus Deum, † ſed quoniam ipſe [a prior] dilexit nos, & miſit filiū ſuum propitiationem pro peccatis noſtris. Chariſsimi, ſi* Deus dilexit nos: & nos debemus [7] alterutrum diligere. [d] Deum nemo vidit vnquam. Si diligamus inuicē, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta eſt. [8] In hoc cognoſcimus quoniam in eo manemus, & ipſe in nobis: quoniam de ſpiritu ſancto ſuo dedit nobis. Et nos vidimus, & teſtificamur quoniam pater miſit filium ſuum ſaluatorem mundi. Quiſquis confeſſus fuerit [9] quoniam Ieſus eſt filius Dei, Deus in eo manet, & ipſe in eo. Et nos cognouimus, & credidimus [10] charitati quam habet Deus ī nobis. Deus charitas eſt: & qui manet in charitate ī Deo manet, & Deus ī eo. In hoc perfecta eſt charitas Dei nobiſcū, vt fiduciam habeamus in die iudicij: quia ſicut ille eſt, & nos ſumus in hoc mundo. [e] † Timor non eſt in charitate, ſed perfecta

† Supr. 1. a Ioan. 8. f

† 11. q. 3. c Abbit. † Ioan. 3. b

† De conſec. di. 2. Iterato. 1. Cor. 4. d Ephe. 5. a

C

Philip. 3. c 1. Theſſ. 4. b Ioan. 11. f 1. Tim. 5. a

quia & ſummata charitas foras mittit timorē. Aug.

perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor pœnam habet. Qui autem timet: non eſt perfectus in charitate. Nos [11] ergo diligamus] Deum, quoniam [12] Deus] prior dilexit nos. † Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem ſuum oderit. mendax eſt. Qui enim non diligit fratrem ſuum quem [13] videt, Deum quē non videt, quomodo poteſt diligere? † Et hoc mandatū habemus à Deo vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum.

† 1. Cor. 4. d Ephe. 5. a Philip. 3. c 2. Theſſ. 4. b

† Ioan. 13. d & 15. b Ephe. 5. a

11. Diligimus.
12. Ipſe.
13. Videt, & infrà

Fides incarnationis de mundo triumphat, de Deo teſtimonium perhibet: & quia in Deum fiduciam eleuat, petita impetrat. V.

A [a] Omnis qui credit quoniam] Ieſus eſt Chriſtus, ex Deo natus eſt. Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit, & eum qui natus eſt ex eo. In hoc cognoſcimus quoniā diligimus natos Dei: cum Deum diligamus, & mandata eius faciamus. Hæc eſt enim charitas Dei. vt mandata eius cuſtodiamus: [b] † & mandata eius grauia non ſunt. Quoniam omne quod natum eſt ex Deo, vincit mundum: & hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides noſtra. † Quis eſt autem qui vincit mundum, niſi qui credit quoniam Ieſus eſt filius Dei? Hic eſt qui venit per aquam & ſanguinem Ieſus Chriſtus. Nō in aqua ſolum, ſed in aqua & ſanguine.

† Mat. 11. d

† 2. Cor. 15. d

a. Si præceptā à magiſtro accepimus de nobis inuicē diligēdis, vtique ſi credimus quòd magiſter ac præceptor noſter Ieſus ſit Chriſtus, quòd Chriſtus eſt quòd Deus & homo eſt, ſi rauabimus etiam præcepta eius tanquam magiſtri & tanquam Dei. Per hæ credentes ipſum eſſe Deum, filij eius appellamur, quemadmodum in Euangelio eius. Quotquot autem receperunt eum, dedit poteſtatem filios Dei fieri Oecum. ibid.

1. Quia, & infrà.

b Omnia fiunt facilia charitati, cui vni Chriſti ſarcina leuis eſt: aut ex vna eſt ſarcina ipſa quæ leuis eſt. Auguſt. de natu. & gratia. cap. 69.

Et spiritus est qui testificatur quoniam [2] Christus est veritas. † Quoniam tres sunt qui testimoniū dant in cœlo: pater, verbum, & spiritus sanctus: & hi tres, vnum sunt. Et tres sunt [3] qui testimonium dant] in terra: spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres vnum sunt. Si testimonium hominū accipimus: testimonium Dei maius est. Quoniam hoc est testimonium Dei, [4] quod maius est,] † quoniam] testificatus est de filio suo. [d] † Qui credit in filium [5] Dei,] habet testimonium Dei in se. † Qui nō credit [6] filio] mendacem facit eum: quia non credit [7] in testimonium, quod testificatus est Deus de filio suo. Et hoc est testimonium, quoniā vitam æternam dedit nobis Deus, & hæc vita in filio eius est. Qui habet filium Dei, habet vitam: qui nō habet filium Dei vitam non habet. Hæc scribo vobis, * vt sciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine filij Dei. Et hæc est [8] ndncia quā habemus ad Deum, quia [9] quodcunque] petierimus secundum volūtatem eius, audit nos. Et * scimus quia audit nos, quicquid petierimus, scimus quoniam habemus petitiones quas postulamus ab eo. [10] Qui scit] fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat: & dabitur ei vita, peccanti non ad mortem. [e] † Est peccatum ad mortem, non pro illo dico vt [11] roget quis.] † Omnis iniquitas peccatum est, &

B

† De sum. trin. Damnamus. De celeb. miss. In quadam.

C

† Ioan. 3. f

† Ioan. 3. d.

D

† De pœn. dist. 1. c. Si sacerdos. Imperatum. † De pœ. di. 3. Hoc vero. Item

1. Spiritus.
a. Magnum profecto habituri sunt testimonium, quos in eula pater susceperit vt quam filios & hæredes filium asciuerit tanquam fratres & coheredes: Spiritus sanctus adhæretes Deo vnum spiritum facit esse eum eo. Bernard. in cella. Paschæ. Sermo. 1.
3. Testificantes, vel, testantes.
4. Quo.
d. Secundum hanc lectionem & suum proprium ostendens dominus, & fas arbitrij ac suæ potestatis hominem significans, dicebat ad Ierusalem, Quoties volui congregare filios tuos, &c. Item. lib. 4. cap. 72.
5. Deo.
* Qui credit in nomine filij Dei.
6. Quicquid, vel, si quid.
7. Si.
7. Si quis viderit.
e. Siue de finali impœnitentia, siue de quocunque mortali vsque ad mortē continuato, & per tentationem non delete intelligatur, certum est quòd p defunctis in tali facinore non sit orandū. Dionysius ibidem.
8. Rogei.

est, & est peccatum * ad mortem. Scimus quia omnis qui natus est ex Deo, nō peccat, sed [9] generatio Dei] conseruat eum, & malignus non tāget eum. † Scimus quoniam ex Deo sumus, & [f] mundus totus in maligno positus est. Et scimus quoniā filius Dei venit, & dedit nobis sensum vt cognoscamus verū Deum: & simus in vero filio eius *. Hic est verus Deus & vita æterna. Filioli, [10] custodite vos] à simulachris.

† De pœn. dist. 2. Si enim in principio. † Luc. 24. g

* Non (quia non est ex genere suo ad mortem, nisi quatenus impetrat propositum perseverandi vsque ad mortem.
9. Qui genitus est ex Deo.
f. Merito enim totum mundum in maligno esse dicit, vbi boni locum habere non possunt. Siquidē ita totus iniquitatibus plenus est, vt aut mali sint qui sunt in illo, aut boni sint, multorum persecutione crucientur. Salvian. lib. 4.
* Iesu Christo.
10. Cauete vobis.

INCIPIT ARGVMENTVM in epistolam secundam beati Ioannis Apostoli.

VSqueadeò ad sanctam fœminā scribit, vt eandem dominam nō dubitet literis appellare, eiusdémque filiis testimonium quod ambulent in veritate, perhibeat.

INCIPIT

INCIPIT EPIstola Beati Ioannis Apostoli secunda.

Cuilibet fideli bonum prosequendum, & malum fugiendum, atque in charitate & doctrina Christi permanendum.

Caput I.

a. Solum autem voluit se appellare presbyterum, siue quòd iam senior esset, dum hæc scriberet (nam id significat presbyter) aut etiam episcopum uocat scipsum nomine presbyteri, cum illo tempore nomen presbyteri solitum esset etiam de episcopis dici. Oecume. ibid.

b. Recte enim omnes per orbem catholici unam ueritatis regulam sequuntur: non autè omnes hæretici & infideles unanimo errori consentiunt, uerùm non minus semet alterutrum quàm ipsam ueritatis uiam impugnant. Beda ibidem.

1. Nobis & nobiscum.
2. Nos mutuò.
3. Mandatum.
4. Iæterna.

[a] †SENIOR, electæ dominæ, & natis eius quos †Dist. 9. Leego diligo in veritate, & ‡simu.
non ego solus, [b] sed & omnes qui cognouerunt veritatem, propter veritatem quæ permanet [1] in vobis, & vobiscum] erit in æternum. Sit vobiscum gratia, misericordia, pax à Deo patre, & à CHRISTO IESV filio patris in veritate & charitate. Gauisus sum valde quoniam inueni de filiis tuis ambulantes in veritate, sicut mandatum accepimus à patre. Et B
nunc rogo te domina, non tanquam mandatum nouum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, † vt dili- † Ioan. 15. b
gamus [2] alterutrum.] Et hæc est charitas, vt ambulemus secundum [3] mãdata] eius. Hoc enim est mandatum, vt quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis, quoniam multi seductores †exierũt] in mundum, [c] qui

[c] Aliam significationem habet Iesus, aliam habet Christus saluator noster. Iesus tamen nomen proprium est illi, quemodo Moyses proprio nomine appellatus est, quemodo Elias, quemodo Abraham. Sic tanquam proprium nomen habet dominus noster Iesus. Christus autem sacramenti nomen est, quemodo si dicatur propheta, sacerdos. Aug. super epist. Ioan. tract. 5.

5. Veritatis (scilicet in secundo aduentu.
6. Ne perdamus quæ operati sumus.
7. Recipiamus.
8. Transgreditur.

† 24. q. 1. c. Omnis.

qui non confitentur Iesum Christum [4] venisse] in carne. Hic est seductor & Antichristus. Videte vosmetipsos, [6] ne perdatis quæ operati estis,] sed vt mercedem plenam
7 accipiatis.] † Omnis qui [8] recedit,] & non permanet in doctrina Christi, deum non habet. Qui permanet in doctrina, hic patrem & filium habet. [d] Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam nõ affert, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis.
Qui enim dicit illi aue: communicat D
operibus eius malignis. ☞ Ecce prædixi vobis, vt in die domini non confundamini.] Plura habens vobis scribere, nolui per chartam & atramentum. Spero enim me futurum
† Ioan. 16. f ‡ Ioan. 1. b apud vos, & os ad os loqui, † vt gaudium vestrum plenum sit. Salutant te filii sororis tuæ electæ. Gratia tecum. Amen.

d. Si quis absq; hac confessione fidei & doctrinæ Christi ad nos ueniat, nõ filium pretereà eum non suscipiamus nec ipsum non consequamur sed neque salutis precationem ei ut ubi accipiat: meritò & cautè hæc dicit, quasi hoc salutis præcatio sit illi adhærentibus quæ conueniunt moribus & fidei nobisq. Cui enim precamur salutem, nisi his qui sunt illius? sunt autem eius fideles? Oecume. ibid.

INCIPIT ARGVMENtum in epistolam tertiam beati Ioannis Apostoli.

CAium pietatis causa extollit, atque vt in ipsa pietate maneat exhortatur: Diotrephen impietatis & superbiæ causa obiurgat: Demetrio autem bonũ testimonium perhibet, cum fratribus vniuersis.

INCIPIT EPIstola beati Ioannis Apostoli tertia.

Qui in multis proximo prosuit, in pietate permanent, vt à malo deuiet.

Caput I.

SEnior, a Caio charissimo, quem ego diligo in veritate. Charissime de omnibus orationē facio prosperè te ingredi & valere, sicut prosperè agit anima tua. Gauisus sum enim valde venientibus fratribus, & testimonium perhibentibus veritati tuæ, b sicut tu in veritate ambulas. 1 Maiorem horum non habeo gratiam,] quàm vt audiam filios meos in veritate 2 ambulantes.] Charissime fideliter facis: quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos, qui testimonium rediderunt charitati tuæ in conspectu ecclesiæ: quos, benefacies deducens dignè Deo. Pro nomine enim eius profecti sunt, nihil accipientes à gentilibus. Nos ergo debemus suscipere huiusmodi: vt cooperatores simus veritatis. 3 Scripsissem forsitam] Ecclesiæ: † sed dis qui amat primatum gerere in eis, Diotrephes, nō recipit nos. Propter hoc si venero, 4 commonebo] eius opera quæ facit: verbis malignis garriens in nos. Et quasi non ei

† 93. dist. Legimus.

† 42. Dist. Si quis despicit.

a. Caius iste, cui scribit Ioannes, creditur fuisse vir ille Corinthius de quo ad Romanos loquitur Paulus, Salutat vos Caius hospes meus: & 1. Cor. 1. Neminem vestrum baptizaui, nisi Crispum & Caium Dionys. ibid.

b. Filius dei qui semper in patre veritas & vita est, assumpto homine factus est via: quia non habebamus quà iremus ad patrem. Si enim via esse noluisset, semper erraremus. Ipse igitur via, veritas, & vita ad te venit, surge & ambula: ambula moribus & operibus, & peruenies ad deū. Aug. de verb. dom. serm. 55.

1. Maiorem hac non habeo gaudium.
2. Ambulare.
3. Scripsi.
4. Indicabo.

ista sufficiant, neque ipse suscipit fratres: & eos qui suscipiunt, prohibet, & de ecclesia eiicit. Charissime, noli 5 imitari] malum: sed quod bonum est. Qui bene facit, ex deo est: qui male facit, non videt Deum. c Demetrio testimonium redditur ab omnibus, & ab ipsa veritate, sed & nos testimonium perhibemus, & nosti quoniam testimonium nostrum verum est. Multa habui tibi scribere: sed nolui per atramentum & calamum scribere tibi. Spero autem protinus te videre: & os ad os loquemur. Pax tibi. Salutant te amici. Saluta tu amicos nominatim.

5. Aemulari.

c. Sunt enim quidā quibus virtus perhibet testimonium, sed frustratur ob seruorum ineffectam, siue operibus caremtem. Oecumenius ibidem.

INCIPIT ARGVMENtum in Epistolam beati Iudæ Apostoli.

IVdas Apostolus fratres de corruptoribus viæ veritatis ita informat, vt illicitum esse dissertet de subiugo semel erutos seruitutis, denuo operam suam officiis nauare seruilibus.

INCI-

INCIPIT EPIstola beati Iudę Apostoli.

Fidelis hæreticorum fallacias vitet, qui cupiditate ducti aduersantur Euangelio, & quorum figuram Pseudoprophetæ gesserunt.

Caput I.

a Iudas qui & Tadæus, filius Alphæi & Mariæ Cleophæ seruiæ virginis Mariæ, frater Iacobi minoris, Simonis & Ioseph iussi: eodem spiritu quo Petrus & Ioannes in fidei veritate raptores animadvertit, fideles exhortans ut ab ipsis Pseudoprophetis sibi caueant.

1. Sanctificatis.

2. Multiplicetur.

b. De communi eorum salute, dixit, de illa salute quæ ipsi & illius erat communis: omnium namq; electorum una & communis est salus, fides, & dilectio Christi. Beda ibidem.

c. Quidam verò nostræ cælestibus literis eruditi cùm veritatis accusatoribus respondere non possint obiicientibus vel impossibile, vel incongruum esse vt deus in æternum mundo se includeret: nec cælestem illam maiestatem ad tantam infirmitatem potuisse deduci, vt homo iuste extremum supplicium pateretur, Lact. lib. 3. Dei.

IVdas Iesu Christi seruus, A frater autem Iacobi: iis qui sunt in deo patre [1] dilectis,] & Christo Iesu conseruatis, ⁊c. &] vocatis. Misericordia vobis, & pax, & charitas [2] adimpleatur.] Charissimi, omnem solicitudinem faciens scribendi vobis [b] de communi vestra salute, necesse habui scribere vobis: deprecans supercertari semel traditę sanctis fidei. [c] Subintroiẽ unt enim quidam homines (qui olim præscripti sunt in hoc iudicium) impij, [3] domini] nostri gratiam transferentes in luxuriam, & solum dominatorem, & dominum nostrum Iesum Christum negantes. Commonere autem vos volo, scientes semel [4] omnia,

4. Hoc quòd dominus.

mnia, quoniam Iesus] populum de
† Num. 14.f terra Aegypti saluans, † secundò
eos qui non crediderunt, perdidit.
B Angelos verò qui non seruauerunt
5 suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium:]in iudicium
magni diei, vinculis æternis sub ca-
† Gene. 19.c ligine reseruauit. † Sicut Sodoma &
Gomorrha, & finitimæ ciuitates si-
mili modo ex fornicatæ, & abeuntes
post carnem alteram, [6] facti] sunt [d]
exemplum ignis æterni pœnam sustinentes. Similiter & hi * carnem qui-
† 24.q.3. Si igitur. Zacha. 3.a Iude. 21.d dem maculant, dominationem autem spernunt, maiestatem autẽ blasphemant. † Cùm Michaël Archange
luscum diabolo disputans altercare
tur de Moysi corpore: non est ausus
iudicium inferre blasphemiæ, sed
dixit, [7] Imperet tibi deus.] [e] Hi autem quæcunque quidem ignorant,
blasphemant: quæcunque autem na
turaliter tãquam muta animalia no
† Gene. 4.b † Num. 16.a 22.d.26.b 2. Pet. 2.d runt, in iis corrumpuntur. Væ illis [8]
qui] † in via Caim abierunt, & † er-
rore Balaam [9] mercede] effusi sunt,
& in contradictione Chore abierũt.
Hi sunt [10] in epulis suis] maculæ, cõ-
uiuantes sine timore, semetipsos
pascentes: nubes sine aqua quæ à vẽ-
C tis circunferuntur, arbores autumnales, infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ, fluctus fieri maris, despumantes suas confusiones, sydera errantia: quibus [11] procella tenebrarum]
† 1. Pet. 2.b seruata est in æternum. † Prophetauit autem & de his septimus ab

5. Suam originem.
6. Factæ, vel, experfitæ.
d. Hoc est, typus falsi sancti perpetuę damnationis, ac infernalis incendij, quę per illorum punitionem sunt præfiguratę. Dion. ibidem.
* Sanctificantes.
7. Increpet te dominus.
e. Et vt breuissimè patefiat qualis sit natura humana sine gratia, dicit Iudas apostolus, quid agat vel ignorantia tumentium, vel doctrina sapientum. Hi autem, inquit, quæcunque quidem ignorant, blasphemãt &c. Ambr. de voc. gen. lib. 1. cap 6.
8. Quia.
9. Mercedis.
10. Inter dilectiones vestras.
11. Caligo.
f. Non itaq; promittitur pœna ignis trãsitoria turpiter sibi elevatę, nisi impijs, quia viam iustitiæ cognouerant, quibus melius erat non cognoscere. Augus. de fide & operibus, cap. 15.

Adam, Enoch, dicens: Ecce venit dominus in sanctis milibus suis facere iudicium contra omnes, & arguere omnes [g] impios, de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impiè egerũt: & de omnibus duris quæ locuti sunt contra deũ peccatores impij. Hi sunt murmuratores, querulosi, secundum desideria sua ambulantes, † & os eorum loquitur superbiam † Psal. 16. d
mirantes personas quæstus causa. † 1. Tim. 4. a
Vos autem charissimi, † memores † 1. Pet. 3. a
estote verborum quæ prædicta sunt 1. Pet. 3. a
ab Apostolis Domini nostri Iesu Christi, qui dicebant vobis: quoniam in nouissimis temporibus venient illusores, secundum desideria † 2. Pet. 3. a
sua ambulantes in impietatibus. [b] † De illu.
Hi sunt qui segregant ꝛc semetipsos, animales, spiritum non habentes. Vos autem charissimi, superædificantes vosmetipsos, sanctissimæ nostræ fidei: in spiritu sancto orãtes ipsos vos in dilectione dei seruate, expectantes misericordiam domini nostri Iesu Christi in vitã æternam. & hos quidem [22] arguite iudicatos, illos verò saluate, de igne rapientes. Aliis autem miseremini in timore, odientes] & eam quæ carnalis est, maculatam tunicam. [i] Ei autem qui potens est vos conseruare sine

[g] Impius à peccatore differt, in eo quòd impius peccatum habet circa deum: peccator verò circa ea quæ aguntur iuxta conuersatione à iustitia scopo aberrat. Occume. ibidem.

[b] Videte animã hominis quẽadmodum vniuersa corporis membra vitificet eo hærentia sibi: separa ergo quodnis à sinistura cæterorum, & vide an de cætero vinificet. Sic & omnis qui ab vnitate diuiditur, ne dubites quin ab eo recesserit spiritus vitæ. Digne igitur cũ vitæ sint, & qui separant semetipsos, apostoli carnales vocant & animales, spiritũ non habentes. Bernardus in festo sancti Michaelis sermone primo.

22. Commiseramini dum diiudicamini: illos verò in timore seruate, ex incendio rapientes, odio prosequentes.

i. Quo testimonio videtur hominem posse esse sine peccato, & maculã nõ habere sed hoc nũ sic capiẽdũ ut proponitur. Non enim homo potest esse sine peccato: sed poterit si deus voluerit hominem seruare sine peccato, & ego dico, quòd quid volueris

sine peccato, & constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in exultatione ꝛc in aduentu domini nostri Iesu Christi.] soli * deo saluatori nostro ꝛc per Iesum Christum dominum nostrum] gloria & magnificentia, imperium & potestas ante omne seculum, & nunc & in omnia secula seculorum. Amen. * Sapienti.

EPISTOLÆ BEATI IVDAE APOSTOLI FINIS.

INCIPIT

INCIPIT PROLOGVS,

IN APOCALYPSIN BEATI IOANNIS APOSTOLI.

OMnes qui piè volunt viuere in Christo (sicut † 1. Tim. 3.c
ait Apostolus) persecutionem patientur, iuxta illud, † Filia accedens ad seruitutem dei, sta † Eccle. 2.a
in iustitia & timore: & præpara animam tuam ad 1. Machab.
tentationem. [1] † Tentatio] namque est vita homi- † Iob. 7.a
nis super terram. Ne autem fideles deficiant in iis, † Matt. 28.d
consolatur eos dominus atque confirmat, dicens, † Luce. 12.d
† Vobiscum sum vsque ad consummationem seculi,
† &, nolite timere pusillus grex. Propterea videns deus pater tribulationes quas passura erat ecclesia ab apostolis fundata supra petram Christum, vt minùs timeantur, disposuit vnà cum filio & spiritu sancto eas reuelare, reuelauit autem tota trinitas Christo secundum humanitatem, Christus verò Ioanni per angelum, Ioannes Ecclesiæ: de qua reuelatione hunc librum composuit. Vnde & liber iste Apocalypsis dicitur, id est, reuelatio: quia hic continentur quæ deus reuelauit Ioanni, & Ioannes Ecclesiæ: quanta scilicet ecclesia passa sit in tempore primitiuo, & nunc patiatur, & in nouissimis temporibus Antichristi passura sit, quando tanta erit tribulatio, vt si fieri potest etiã moueantur electi: & quæ pro iis & nunc & in futuro præmia sit susceptura, vt quos denuntiata supplicia terrent, promissa præmia lætificent. Ideo iste liber inter reliquas scripturas noui testamenti prophetiæ nomine censetur, quæ aliis est excellentior prophetiis. sicut enim nouum testamentum præstat veteri, Euangelium Legi: ita hæc prophetia prophetiis veteris testamenti, quia de Christo & Ecclesia magna ex parte iam adimpleta sacramenta denunciat.

ciat. Vel etiam ideo, quia cùm aliis vnifaria, isti trifaria data est prophetia simul, scilicet de præterito, & præsenti, & futuro. Ad cuius confirmandam authoritatem, occurrit etiam authoritas mittentis, deferentis, & accipientis. mittentis, scilicet trinitatis: & deferentis, scilicet angeli: & accipientis, scilicet Ioannis. Cùm autem Ioanni hæc in visione fuerint reuelata, & sint tria genera visionum: sub quo genere contineatur videndum est. Visio enim alia corporalis, quãdo videlicet corporalibus oculis aliquid videmus: alia spiritualis seu imaginaria, cùm videlicet dormientes vel etiam vigilantes imagines rerũ cernimus, quibus aliquid aliud significatur: sicut vidit Pharao spicas, & Moyses rubum ardere: ille dormiens, iste vigilans. Alia intellectuialis. quando videlicet spiritu sancto reuelẽte intellectui mentis veritatẽ mysteriorum, sicut est, capimus: quomodo vidit Ioannes quæ in hoc libro referuntur. non enim figuras tantùm spiritu vidit, sed & earum significata mente intellexit. Vidit autem Ioannes, & scripsit in Pathmo insula, relegatus in exilium à Domitiano principe impiissimo: hac eum ad scribendum compellente causa, quia dum exularetur à Domitiano in Pathmo insula, in ecclesiis quibus præerat, multa pullularunt atq; inoleuerunt vitia, atq; diuersæ hæreses. Erãt enim quidam hæretici ibi, dicẽtes Christum non fuisse ante
† Ioan. 1.a Mariam, quia temporaliter de ea natus erat: quos Ioannes in principio Euangelij sui redarguit, dicens, † In principio erat verbũ. Et in hoc libro cùm dicit. α & ω, id est, principium & finis. Dicebant etiam quidam ecclesiam pondere tribulationum ante finem seculi desituram, & pro labore non præmium æternũ susceperam. Horũ ergo errores volens destruere Ioannes, ostendit Christũ principiũ esse & finẽ. vnde Isaias, † Ante me non est formatus
† Isa. 43.c deus, & post me nõ erit. & Ecclesiã per exercitium

tribulationum non desinere, sed proficere: & pro iis bravium æternum recipere. Scribit autem Ioannes septem ecclesiis Asiæ, & earum septem episcopis de prædictis instruens, & per eam totam generalem ecclesiam docens. Est itaque materia Ioannis in hoc opere statûs specialiter Asianæ ecclesiæ, necnon & totius videlicet quæ in præsenti patiatur, & in futuro receptura sit. Intentio verò eius est monere ad patientiam, quæ seruanda est: tum quia breuis labor, tum quia præmium magnum. Modus tractandi talis, primò præmittit prologum & salutationem, vbi reddit auditores benignos & attentos: quo præmisso accedit ad narrationem. Ante narrationem verò ostendit Christum esse ab æterno sine principio & fine: inducens ipsum loquentem, Ego sum alpha & ω, id est principium & finis. Postea accedens ad narrationem, distinguit septem visiones: quibus terminatis iste liber consummatur. Præmittit autem prologum, dicens, Apocalypsis Iesu Christi, subaudis, hæc est: sicut in aliis, Visio Isaiæ, hæc est. &, Parabolæ Salomonis, hæ sunt. &c. *Apo. 1.b* *22.a*

ITEM

ITEM ALTER PROLOGVS IN APOCALYPSIN.

IOannes Apostolus & Euangelista, à Christo electus atque dilectus, in tanto amore dilectionis vberior habitus est, vt in cœna supra pectus eius recumberet, & ad crucem astanti soli matrem propriam commendasset: vt quem nubere volentem ad amplexum virginitatis asciuerat, ipsi etiam ad custodiendam virginem tradidisset. Hic itaque cùm propter verbum dei & testimonium Iesu Christi in Pathmon insulam sortiretur exilium, illic ab eodem Apocalypsis præostensa describitur: vt sicut in principio canonis, id est, libri Geneseos incorruptibile principium prænotatur, ita etiam incorruptibilis finis per virginem in Apocalypsi redderetur, dicentis, Ego sum alpha & ω, initium & finis. Hic est Ioannes, qui sciens superuenisse ibi diem egressionis de corpore, conuocatis in Epheso discipulis descendit in defossum sepulturæ suæ locum, orationeque completa reddidit, spiritum, tam à dolore mortis factus extraneus, quàm à corruptione carnis nescitur alienus. Cuius tamen scripturæ dispositio, vel libri ordinatio ideo à nobis per singula non exponitur, vt nescientibus inquirendi desyderium collocetur: & quærentibus laboris fructus, & deo magisterij doctrina seruetur. *Ioan. 21.f* *19.c* *Ioan. 2.a* *Ioan. 1.b* *22.a*

ARGVMENTVM IN Apocalypsin beati Ioannis Apostoli.

APocalypsis Ioannis tot habet sacramenta, quot verba. Parum dixi, & pro merito voluminis laus omnis inferior est. In verbis singulis multiplices latent intelligentiæ.

INCI-

INCIPIT LIber Apocalipsis beati Ioannis Apostoli.

Ioannes in Pathmo insula exulans septem Asiæ ecclesiis per septem candelabra de signatis quas vidit visiones recitauit.

Caput I.

A [a] Apocalypsis Iesu Christi quam dedit illi deus, [1] palàm facere] seruis suis quæ oportet fieri citò: & significauit, mittens per angelum suum seruo suo Ioanni, qui testimonium perhibuit verbo dei, & testimonium † Isa. 22. b Iesu Christi, quicunque vidit: [b] † Beatus qui legit & qui audit verba prophetiæ huius: & seruat ea quæ † Isa. 22. e † 29. dist. ca. Ne. quæ. in ea scripta sunt. † Tempus enim prope est. † Ioannes septem Ecclesiis quæ sunt in Asia. Gratia vobis & † Exod. 3. d pax ab eo † qui est, & qui erat, & qui venturus est, & à septē spiritibus qui † Heb. 9. e 1. Ioan. 1. d in conspectu throni eius sunt, & à Iesu Christo qui est testis fidelis, † primogenitus mortuorum, & princeps B Regum terræ, qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos [2] regnum] & sacerdotes deo & patri suo, ipsi gloria & imperiū in secula seculorum, Amen.

a. *Apocalypsis beati Ioannis Apostoli secundum anagogem hoc domine largiente explanare curauimus, quia reuelatio Iesu Christi nostris auribus panditur, vt arcana cœlestia nostris cordibus manifestetur. Aug. ibid.*

Nam si iuxta literam accipimus, laudare audemus eil: si spiritualiter vt scripta est, multorū opinionibus videbimur contraire. Hiero. in prooemio in 18. commentar. in Isaiam.

1. *Vt pal. m facere.*

b. *Nec qui solum legunt, sed & qui audiunt, efficaci quidē & operatiua auditu beatos dicit, qui videlicet parati sunt ad obseruandū tanquam diuinat leget ea quæ dicta sunt, qui etiam compositi sunt ad spiritualiter viuendum, non sicut animales homines, siue qui iuxta sensualitatem eligunt viuere, quam admodum animalia sermone carentia. Aug. ibid.*

2. *Reges.*

c † Ecce venit cum nubibus, † & vi- † Matt. 24.d
dobit eum omnis oculus, & qui eum Luc. 24.c
3 pupugerunt.] Et plangent se su- † Isa. 3.e
per eum omnes tribus terræ, etiam, Iudæ 1.c
Amen. d Ego sum alpha & ω: prin- Ioel. 2.b. 2.d
cipium & finis, dicit dominus deus, e.
qui est, & qui erat, & qui venturus
est, omnipotens. Ego Ioannes fra-
ter vester & particeps in tribulatio
ne, & regno & patientia in Christo
Iesu: fui in insula quæ appellatur
Pathmos propter verbum dei & te-
stimonium Iesu Christi. † Fui in spi- † Ioel. 4.a
ritu in dominica die & audiui post
me vocem magnam tanquam tubæ
dicentis,* Quod vides, scribe in li- C
bro: & mitte e septem ecclesiis quæ
sunt in Asia, Epheso, & Smyrnæ, &
Pergamo, & Tyatiræ, & Sardis, &
Philadelphiæ, & Laodiceæ. Et con-
uersus sum, vt viderem vocem quæ
loquebatur mecum. † Et conuersus † 93. dist. Dicit
vidi septem candelabra aurea: & in canis.
medio septem candelabrorū aureo-
rum similem filio hominis, vestitum
podere, & præcinctum ad mamillas
zona aurea. Caput autem eius & ca-
pilli erant candidi, tanquam lana al
ba, & tanquam nix. † Et oculi eius † Infr. 2. b
tanquam flammæ ignis & pedes eius 3.c
similes aurichalco, sicut in camino
f ardenti.] Et vox illius tanquam
vox aquarum multarum, & habebat D
in dextera sua stellas septem. † Et de † De prælat.
ore eius g gladius vtraque parte acu- leg. Ex ore.
tus
acutum, quem intelligi oportet sermonem diuinum
testamenti legis & euangelij: acutum sapientia, infe-

a. Quem igitur constituerunt, & quem peccamus esse venturum nisi filium dei? Ergo omnipotēs dominus & deus etiam Christus est. Ambr. lib. 2. de fide. ca. 3.
3 Conixerunt.
d. alpha, prim. est littera Græcorum, & vltima. Ista itaque litera se eum parat seu exprimit Christus, vt innuat se esse vniuersam primam principem, ac vltimam finem. Omnia enim propter ipsum operatus est dominus. Dionys. ibidem.
Prima visio.
* Ego sum alpha & o, primus & nouissimus.
e. Ecclesias septem posuit, vt seruetur septenarius numerus: vt dies septem quibus dominus mundum fecit: vt angeli septem qui astituunt ante faciem dei: & lucerna septiformis in tabernaculo testimonij: & spiritus septem: ac candelabra septem: & columnæ septem super quas ædificauit dominus sapientia. Cyprianus.
4. Ardentes.
f. Apostolus Ioannes omnem defectibilem hu manum actum duebus

† Matt. 17.a tus exibat, † & facies eius, sicut sol
Isa. 54.a lucet in virtute sua. Et cùm vidissem
Ioel. 2.a. eum, cecidi ad pedes eius tanquam
mortuus. Et posuit dexteram suam
† Isa. 41.b super me, dicens: Noli timere. † Ego
44.a. 48.b sum primus & nouissimus. & viuus,
† Ise. 22.f & fui mortuus, & ecce, sum viuens
Ioel. 3.b in secula seculorum, † & habeo cla-
Luc. 22.a ues mortis & inferni. Scribe ergo
quæ vidisti & quæ sunt, & quæ opor-
tet fieri post hæc. Sacramentum se-
ptem stellarum quas vidisti in dex-
tera mea, & septem candelabra au-
rea: septem stellæ, angeli sunt septem
ecclesiarum: & candelabra septem * * Quæ vidisti.
septem Ecclesiæ sunt.

Quid Ecclesiis Ephesi, Smyrnæ, Pergami & Tyatinæ deus futurum nouerit cum discrimine malorum à bonis Ioannes præuidet.

Caput II.

A Ε ΤΩ ΤΗ angelo Ephesi] eccle- a. Hæc est pastoralis præsulis. Cui dicitur primo scribitur, quia in Asia minori Ephesus fuit metropolis. Siccf, episcopus ecclesiæ tanquam metropolitanus authoritate & dignitate cæteris maior. Vnde sicut eius desertus aliis necessitate emendatis eius aliis adiectoria fuit. Dionysius ibidem.
1. Ephesinæ.
* Ai suppostasti.
† De pæ. di. 2. c. Si enim.
† 50. dist. Quis sanctissimus.
a. Domine.
De pæ. di. 8.
c. Miror.
Eunt qui arbitrantur.
Ε ΤΩ ΤΗ angelo Ephesi] eccle-
siæ scribe: Hæc dicit qui tenet
septē stellas in dextera sua, qui am-
bulat in medio septem candelabro-
rum aureorum. † Scio opera tua, &
laborem, & patientiam tuam. & quia
non potes sustinere malos. Et tenta-
sti eos qui se dicunt apostolos esse, &
non sunt, & inuenisti eos mendaces.
* Et patientiam habes: & sustinuisti is
propter nomen meū, & nō defecisti
Sed habeo aduersum te ω pauca,]
quòd charitatem tuam primam re-
liquisti, † Memor esto itaque vnde

Universidad de Deusto Biblioteca

4. Sed tamē quia sin gulī quiq; actus hę rectorum & potissimū Christianę fidei esse catholicam ecclesiam putant: scipsum est illam esse veram in qua est religio, confessio, & penitentia: quæ peccata & vulnera, quibus est fabricata imbecillitas carnis, salubriter curat. Lactant. lib. 4. ca. 30. 2. Veniam tibi dico.
3. Odio habeo.
c. Alter hæreticus Nicolaus emersit: hic de septem diaconis qui in Actibus Apostolorum electi sunt, fuit. Hic dicit tenebras in conspicientia luminis & quidem sola & obscœna fuisse: ex hac permixtione pudet ipsi dicere quæ fœtida & immunda. Sunt & cætera obscœna. Omnes enim refert quosdam turpitudinis nasos, & copulæ & permixtionis execrabiles. Tertul. de præscript. aduer. hæret.
4. Odio habeo.
5. Medio paradisi.
* Opera tua.
6. Blasphemiam eorum.
* Opera tua.
7. Meis.

exciderís: & age [b] pœnitentiam, & B
prima opera fac. sinautem: [2] venio
tibi,] & mouebo candelabrum tuum † Luc. 13. c
de loco suo, † nisi pœnitentiam e- † 24. 3. c.
geris. Sed hoc habes, † quia [3] odisti] Quidam.
facta [c] Nicolaitarum, quæ & ego
† o. i.] Qui habet aurem audiat, quid
spiritus dicat ecclesiis, Vincenti da-
bo edere de ligno vitæ, quod est, in
[5] paradiſo] dei mei. Et angelo Smyr-
næ ecclesiæ scribe, Hæc dicit pri-
mus & nouissimus qui fuit mortuus
& vinit. Scio * tribulationem tuam
& paupertatem tuam, sed dives es: & C
[6] blasphemaris ab iis] qui se dicunt † Infr. 3. β
Iudæos esse, & non sunt, sed sunt De pœnit. d. 1. c. Si enim.
synagôga sathanæ. Nihil horum ti-
meas quæ passurus es. † Ecce missu-
rus est diabolus aliquos ex vobis in
carcerem, vt tentemini: & habebitis
tribulationem diebus decem. Esto
fidelis vsque ad mortem, & dabo ti-
bi coronam vitæ. Qui habet aurem,
audiat, quid spiritus dicat ecclesiis,
Qui vicerit, non lædetur à morte se-
cunda. Et angelo Pergami ecclesiæ
scribe, Hæc dicit qui habet rom-
phæam ex vtraque parte acutã. Scio
* vbi habitas vbi sedes est sathanæ, D
& tenes nomen meum, & non nega-
sti fidem meam. Et in diebus [7 illis]]
Antipas testis meus fidelis qui occi-
sus est apud vos, vbi sathanas habi-
tat. Sed habeo aduersus te pauca: † Num. 24. b
quia habes illic tenẽtes † doctrinam
Balaam, qui docebat Balac, mittere
scandalum coram filiis Israel, edere
* &

* & fornicari: ita habes & tu tenen-
tes doctrinã Nicolaitarum, *[d]. Simi- *Ex his quæ Idolis immolauerint.
liter pœnitentiam age. si quo minus: * Quod odi.
veniã tibi citò, & pugnabo cum illis d. Videsquòd deus qui pœnitentiam
in gladio oris mei. Qui habet aurem exigit, veniam pollicetur? Ambros. de pœnit. libr. 1. cap. 9.
E audiat, quid spiritus dicat ecclesiis,
Vincenti dabo manna absconditum,
& dabo illi [e] calculum candidum: &
in calculo nomen nouum scriptum:
quod nemo scit, nisi qui accipit. Et
angelo [f] Thyatiræ ecclesiæ scribe,
Hæc dicit filius dei, qui habet ocu-
los tanquam flammam ignis, & pe-
† Sap. 1. c. Isa. 49. c
des eius similes aurichalco. † Noui
opera tua, & fidem, & charitatem
tuam,] & ministerium, & patien-
tiam tuam, & opera tua nouissima
plura prioribus. Sed habeo aduersus
te pauca: quia permittis [g] mulierem
Iezabel, quæ se dicit prophetam, do
cere, & seducere seruos meos, forni-
† Iob. 24. d Mat. 4. c
cari & manducare de idolothytis.
F † Et dedi illi rempus vt pœnitentiam
Marc. 1. c Luc. 13. a Act. 3. d
ageret, & non vult pœnitere à forni-
catione sua: Ecce ego mitto eam in
tellectum: & qui mœchantur cũ ea, in
tribulatione maxima erunt, nisi pœ-
nitentiam ab operibus suis egerint
† Ier. 17. b Psal. 7. c 2. Reg. 16. b
& filios eius interficiam in mortem,
& scient omnes ecclesiæ quia † ego
sum scrutans renes & corda, & dabo
vnicuique vestrum secundum opera
[8] vestra:] Vobis autem dico, & cæ-

b. Ex his quæ Idolis immolauerint.
c. Calculum candidum dicit euangelium clausum, & tantum illustratum, in quo est nomen nouum Iesu Christi veri dei, de quo scribitur, In principio erat verbum. Hieronymus super Isa. cap. 65.
f. Tyatira vrbs Asiæ minoris in Lydia prouincia, non longe distans à Pergamo, templo quondam Asclepiadis famosa. de qua erat illa puella Lydia purpuraria, de qua Act. 16. cap.
g. Hanc autem mulierem tropice significat Nicolaitarum hæresin per nomen Iezabel, quæ regi Achab nupserat. Huic etiam comparans Nicolai sequaces propter libidinis ac impietatem. Indignatur itaque quòd non persequantur ipsam & expellant, festinetque vt bi quæ Cæsarea. ibidem.

teris qui Thyatiræ estis, quicunque non habent doctrinam hanc, & qui non cognouerunt[9] altitudinem]sathanæ, quemadmodum dicunt: non mittam super vos aliud pondus: tamen id quod habetis tenete, donec veniam. Et qui vicerit & custodierit vsque in finem opera mea, † dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea &, tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à patre meo, & dabo illi stellam matutinam. Qui habet aurem audiat quid Spiritus dicat ecclesiis. † Inf. 9.e Psal. 2.d

9. Altitudines, id est profunditates.

Quid deus futurum nouerit ecclesiis Sardis Philadelphiæ, & Laodiceæ: vt à præteritis malis resipiscant, & futuris caueant.

Caput III.

ET angelo ecclesiæ [a] Sardis scribe, Hæc dicit qui habet septem spiritus dei, & septem stellas. Scio opera tua: quia nomen habes quòd viuas, & mortuus es. Esto vigilans, & confirma cætera quæ moritura erant. Non enim [1] inuenio] opera tua plena coram deo meo. [b] In mente ergo habe qualiter acceperis & audieris: & serua & pœnitentiam age. † Si ergo non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur, & nescies qua hora veniam ad te. † Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt vestimenta sua: & ambulabunt mecum in albis quia digni

A

† Inf. 16. 1. Thess. 5.d 2. Pet. 3.c † De paruis dic. 3. c. Si vultis. † Sup. 2.d

a. In Sardis pluraliter, urbs Lydiæ caput, regia Cræsi: apud quam Aliacte tumulus super excelsa tres pidine, cuius maximam partem ancillæ profecerunt, quæ (vt Herodotus ait) omnes meretricabantur. Huius ciuitatis episcopus fuit Melito vir celeberrimus & doctor insignis cuius multa extant pessimo vulgata opera. 1. Inuent.

b. Vtique ei dicit qui credidit & baptizatus est, & stans quondam cecidit per delictum. Hieronym. aduersus Iouian. lib. 2.

† Ps. 23.f gni sunt. Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, † & non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. Qui habet au-

B rem, audiat quid Spiritus dicat ecclesiis. Et angelo [c] Philadelphiæ ec-

† Lib. 12.e Ps. 22.f clesiæ scribe, † Hæc dicit Sanctus & Verus, qui habet clauem Dauid: qui aperit, & nemo claudit: claudit & nemo aperit. Scio opera tua. Ecce dedi coram te ostium apertum quod nemo potest claudere: quia modicã habes virtutem, & seruasti verbum meum, non negasti nomen meum. Ecce, dabo de synagoga sathanæ, qui dicunt se Iudæos esse, & non sunt, sed mentiuntur. Ecce, faciam illos vt veniant, & adorent ante pedes tuos: & scient quia ego dilexi te. Quoniam seruasti verbum patientiæ meæ, & ego seruabo te ab hora tentationis quæ ventura est in or-

C bem vniuersum tentare habitantes in terra. Ecce venio cito: [d] Bene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam. Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei: & foras non, egredietur amplius: Et scribam super eum nomen dei mei, & nomen ciuitatis dei mei nouæ Ierusalem, quæ descendit de cælo à deo meo, & nomen meum nouum. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis scribe: Hæc dicit, † amen testis fidelis & verus, qui est principium crea-

† Lib. 3.4.e

c. Philadelphia vrbs quondã Mysiæ terræ motibus conuulsa fuisse ita quãquam tem versus exusta ro & nemo aperit. Scio potes stadiis longa quingentis, quadringentis lata. Cyprianus.

d. Admonet in bonis operibus, quæ dei dona sunt nõ esse in homine, sed in domino gloriandum: nec quod humilis accipit superbus amittat. Prosper de promiss. 22.

turæ dei Scio operatua, quia neque frigidus es neque calidus. e Vtinam frigidus esses, aut calidus. Sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo: quia dicis, quòd dives sum & locupletatus, & nullius egeo: & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Suadeo tibi emere à me aurum ² ignitum, probatum,] vt locuples fias, & vestimentis albis indueris, vt non appareat confusio nuditatis tuæ, † & collyrio inunge oculos tuos, vt videas. † Ego quos amo, arguo & castigo. Aemulare ergo, & pœnitentiam age. Ecce sto ad ostium & pulso. si quis audierit vocem meam, & aperuerit ꝙ mihi] ianuam, ³ intrabo] ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut & ego vici, & sedi cum patre meo in throno eius. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis.

Aperto in cœlo ostio Ioannes videt viginti quatuor seniores circa thronum sedentes, & quatuor animalia sedenti in throno assiduè gloriam dare.

Caput IIII.

POst hæc vidi: & ecce ᵃ ostium apertũ in cœlo & vox prima quam audiui tanquam turbæ loquẽtis mecum,

e. Hoc est literæ. Vtinam aut calorē ac fidem haberes bonorum Christianorum: aut certe frigus & ignorantiam paganorum. Aut enim de te calida deo insinuares: aut certe ad præcem adhuc legis ignorantia te excusaret. Nunc autem quia Christum iam agnouisti, & nec legis quem agnouisti, qui susceptus es qua fiducia es deo per fidei agnitionem, præcipientis per te per eum. Salomo. lib. 4. in fin. 3. Igne examinatã. 3. Intrabo.

Secũda visio.

a. Ostium apertum, Christus dicit, quia iam aperta est: eclam ecclesiam dicit, vbi cœlestia gerantur. Aug. ibidem.

cum, dicẽs, ᵇ Ascẽde huc, & ostendã tibi quæ oportet ¹ fieri citò. Post hæc statim] fui in spiritu Et ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedẽ sedẽs. Et qui sedebat, similis erat aspectui, lapidi iaspidis, & sardinis: & iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdinæ. Et in circuitu sedis, sedilia vigintiquatuor: & super thronos, vigintiquatuor seniores sedentes, circũamicti vestimentis albis, & in capitibus eorum coronæ aureæ. Et de throno procedebant fulgura & voces & tonitrua. & septem lampades ardentes ante thronum, quæ sunt septem spiritus Dei. † Et in cõspectu sedis tanquam mare vitreum simile crystallo: & in medio sedis & in circuitu sedis ᶜ quatuor animalia plena oculis antè & retrò. Et animal primum, simile leoni, & secundum, * simile vitulo: & tertium animal, habens faciem quasi hominis: & quartum animal simile aquilæ volanti. Et quatuor animalia singula eorum, habebant alas senas in circuitu, & intus plena sunt oculis. ᵈ Et requiem non habebant die ac nocte, dicentia, † Sanctus, sanctus, sanctus, dominus deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Et cùm darent illa animalia gloriam & honorem & benedictionem sedenti super thronum, viuenti in secula seculorum, procidebant viginti quatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant viuen-

b. Non dicit vt binc ascendat, sed vt multum doctrinæ colligat & humanis. Verum hi perfectiores qui mentem purificant à maculis quæ in hac materiali vita contrahuntur, hos & huiusmodi dignas de Deo visiones assequuntur. Aretha.

1. sicut post hæc. Et statim.

c. Quali igitur dispositione filij dei, talis & animalia formata, talis & character euangelij. Quadriformia autem animalia, & quadriforme euangelium, & quadriformis dispositio domini. Irenæus lib. 3. ca. 12. aduers. Valenti.

** Animal.*

d. Pro eo vt dicebat, Non cessabant hæc semper decantare. Nam maxima & vnica est sanctis requies in cœlo laudem summæ trinitatis (quæ deus est) indefessa voce dicere. Aug. de Genesi ad literã lib. 4

† 47. dist. Hinc etenim. † Prou. 3. b Hebr. 12. b

† De elect. Scripturam eli in prin.

† Isa. 6. b

tem in secula seculorum, & mittebant[c] coronas suas ante thronum, dicentes, Dignus es domine* Deus noster accipere gloriam, & honorē, & virtutem: quia tu creasti omnia, & propter voluntatē tuam [2] erant,] & creata sunt.

c. Coronas namque suas ante thronū domini mittere, est cor exemplorum suorum virtutes non sibi tribuere, sed auctori: vt ad illum referāt victoriam laudis, à quo se sciant vires accepisse certaminis. Greg. Moral. lib. 22. cap. 10.
* Et.
2. Sunt.

Flente Ioanne librum septem sigillis obsignatum occisus agnus aperit, quod viginti quatuor seniores cum innumera angelorum multitudine probant.

Cap. v.

a. Verum & testamentum intellige: aduersus vetus, abintus nouum, quod intra vetus latebat, & cum al mysteriorum pleniudine obscuratum. Aug. ibid.

b. Quia neque in cœlo angelus, neque in terra homo viuēs in corpore, neq; subtus terram animæ exutæ corpore præter Christū sufficiebat aperire librum. Greg. dial. 4. cap. 42.
* Et legere.

c. Hoc est, dominum Iesum Christum, qui soluit signacula libri, non vnius proprie vt multi putāt, psalmorum Dauid, sed omnium scripturarum quæ vno sunt scriptæ spiritu sancto. Hieron. in Isai. cap. 29.

E†T vidi in dextera sedentis supra thronum, [a] librum scriptum intus & foris, signatum sigillis septem. Et vidi angelum fortem ☞ &] prædicantem voce magna, Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius? Et [b] nemo poterat neque in cœlo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum: neque respicere illum. Et ego flebam multum quoniam nemo dignus inuentus est aperire* librum, nec videre eum: & vnus de senioribus dixit mihi, Ne fleueris: [c] ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, & soluere septem signacula eius. Et vidi, & ecce, in medio throni & quatuor animalium, & in medio seniorum agnum stantem, tanquam occisum habentem cornua septem & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem ter-

A † Ezech. 2. d

B

terram. Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno librum. † Et cùm aperuisset librum, quatuor animalia & viginti quatuor seniores ceciderunt coram agno, habentes singuli[d] citharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt

C orationes sanctorum: & cantabant canticum nouum, dicentes: Dignus es ☞ domine] accipere librum, & aperire signacula eius, † quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu & lingua & populo & natione, & fecisti nos deo nostro [e] regnum] & sacerdotes: & [2] regnabimus] super terram. Et vidi, & audiui vocem angelorum multorū in circuitu throni, & animalium & seniorum: & erat numerus eorum † milia milium,

D dicentium voce magna Dignus est agnus, qui occisus est accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. [f] Et omnem creaturam quæ in cœlo est, & quæ super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari & quæ in eo, omnes audiui dicēres, Sedenti in throno, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas, in secula seculorum. Et quatuor animalia dicebant, Amen. Et viginti quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt viuentem in secula seculorum.

† Ioseph. 6. c

† Dan. 7. d

d. Citharas quippe aureas habent electi: quia omnis omnium sermo, omne quod de illorum actibus ad notitiam proximorum fama vulgante personuit, puræ dilectionis virtutibus apparet. Phialas quoque habent aureas, quæ sunt vasa patula amplitudine diffusa: quia corda sua quo vertūs sole eiusdē dilectionis seruant digne splendescere. et latius hæc diuinis gaudent pandere conspectibus. Beda ibidem.

1. Reges.
2. regnabunt.

e. Hic quoque ostenditur vnus cuius angelorum & hominum per Christum perfectum, sub uno pastore Christo agens, vnaque ecclesia per Christum qui interstitium maceriæ dirimit, quæ primi parentis Adæ inobedientia cōstruxerat. Arethas Cæsariensis. ibidem.

Apertis

a. Dominum futuræ & resurgentis finem se esse legis docuit: ascendens autem in cælum, spiritu sancto misso secretioris arcani munere firmauit ecclesiã. Hæc ergo liber aperuit, & tunc eius signacula solui, quæ ipsam eius ad finem vsque designarent. Beda ibidem.

b. Referendum est autem Veni, ad inuitandum præsentationem visionis, cum ita consenerit Apostolus visioni. Primum vero animal quod est leo, significare mihi videtur regiam apostolorum admirsum dæmones constantiam. Ideo dictum est, Rex terræ conuocati sunt &, cohortes eos principes super omnem terram. Verba Cæsar. ibi.

c. Equus albus ecclesia est, sessor Christus. Equus rufus, malus populus fuit sessor diabolus. Equus niger, populus fuit sessor diabolo consentiens. Equus pallidus, mali homines qui persecutionem ex

Apertis quinque sigillis varij sequuntur affectus: aperto autem sexto extremum designatur iudicium. VI.

ET vidi quòd[a] aperuisset, Agnus A
vnum de septem sigillis, & audi
ui vnum de quatuor animalibus, di-
cens, tanquam vocem tonitrui, [b]Ve
ni & vide. Et vidi: & ecce[c] equus al-
bus, & qui sedebat super illum habe
bat arcum, & data est ei corona, &
exiuit vincens, vt vinceret. Et cùm
aperuisset sigillum secundum, audi-
ui secundum animal dicens: Veni &
vide. Et exiuit alius equus rufus: &
qui sedebat super illum, datum est
ei, vt [1]sumeret] pacem de terra, & vt
inuicem se interficiant, & datus est
ei gladius magnus. †Et cùm aperuis- †*Sup. 5. b*
set sigillum tertium, audiui tertium
animal, dicens: Veni, & vide: & ecce B
equus niger: & qui sedebat super il-
lum, habebat stateram in manu sua.
Et audiui tanquam vocem in medio
quatuor animalium [2]dicentium,] Bi
libris tritici denario vno, & tres bi-
libres hordei denario vno, & vinum
& oleum ne læseris. Et cùm aperuis-
set sigillum quartum, audiui vocem
quarti animalis dicentis: Veni & vi-
de. Et ecce equus pallidus, & qui se
debat super eum, nomen illi mors:
& in-

exitare non desinant. Isti tres equi vnum sunt, qui exierunt post album & contra album, & sessorem habens diabolum qui est mors. Tres ergo equi sancti, & bella & pestis intelliguntur, quod etiam in suo euangelio dominus prædixit, quæ etiam sunt, & imminente die iudicij amplius futura sunt. Augustinus ibidem.

1. Tolleret. 2. Dicentium.

& infern[a] sequebatur eũ. Et data est illi potestas super quatuor partes
C terræ, interficere gladio, fame, & morte, & bestiis terræ. Et cùm aperuisset sigillum quintum: vidi sub-
tus altare[d] animas interfectorũ propter verbum dei, & propter testi-
monium quod habebant. Et cla- *Hieron. ep. 19. a*
mabant voce magna, dicentes, †Vsquequo domine, (sanctus & verus) non iudicas & non vindicas sanguinem nostrum de iis qui habitant in terra? Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ: & dictum est illis vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec [3]compleantur] conserui eorum, & fratres eorum qui interficiendi sunt, sicut & illi. Et vidi, cum aperuisset si- *Infr. cap. 17. f*
gillum sextum: & [e]ecce terræmotus magnus factus est, [f]& sol factus est
D niger tanquam saccus cilicinus: & luna tota facta est sicut sanguis: & stellæ de cœlo ceciderunt super terram, sicut ficus emittit grossos suos, cùm à vento magno mouetur: & cœlum recessit sicut liber inuolutus: & omnis mons, & insulæ de locis suis motæ sunt: & reges terræ: & Principes, & tribuni, & diuites, & fortes, & omnis seruus, & liber absconderunt se in speluncis & in petris montium, & dicunt montibus & petris, †Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni, quoniam venit dies magnus iræ [4]ipsorum

d. Animæ occisorum martyrum testantur se vidisse Apostolo, ne quis cùm de noueribus dissipatæ cuperimus post resurrectionem diuturnitatem tribuenda martyribus, quæ adhuc animis dicetur indulta, præsertim cùm illud assipiatur nubis quod de mera iudicio tenquo tuntur. Hieronym. de viro perfecto.

3. Compleretur.

e. Aliquando in scriptura eloquio solis nomine prædicatorum designatur. In extremo igitur tempore sol quasi ex tinctione splendiscit, quia fulgens vita prædicantium antereprobetur oculos vastare & despotica monstratur. Gregor. Moral. lib. 9. cap. 3.

Isa. 9. b
Isa. 2. d
Ioel. 2. 3. a
Hoseæ. 13. e

4. Ipsum.

a. Quæ subsequuntur offensa sunt beato Ioanni statim post ea quæ dicta sunt præcedenti capite tanquam simul adimplenda, dum explebuntur ea quæ sexti sigilli aperitio nē concernunt. Dionysius ibidem.

1. Flaret ventus.

b. Diuinum angelum ab ortu solis, & non ab occasu & hespero venire, præclarum facinus designare videtur ac beneficium, quod ecclesiam in spiritu domini progenitor, Signatum est, inquit, super nos lumen vultus tui domine. Arethæ Cæsariensis, ibidem.

a. Sigillum.

3. Neque.

c. Dan qui natus fuit filius Israel, relinquitur in hac enumeratione: & Manasses, qui adoptatus fuit, assumitur. Itemque Ruben, qui natus est, licet parvus, numeratur: & Ephraim adoptatus quamvis multiplex, relinquitur, ad insinuandum videlicet quod ad consequendum hæreditatem præ qua signantur in frontibus nostris signacula dei vivi: neque filii nati, neque filii adoptati,

rum.] Et quis poterit stare?

Per sex aperta sigilla signantur electi dei, quos reget, Agnus, & omnem ab eis fletum absterget ne cum impia pereant. VII.

POst hæc vidi quatuor angelos A stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terræ ne [1]flarent] super terram, neque super mare neque invllam arborem. [b]Et vidi alterum angelum ascendentem ab ortu solis habentem [2]signum] dei viui: & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ & mari, dicés, †Nolite nocere terræ [3]&] mari, neque arboribus, quoadusque signemus seruos dei nostri in frontibus eorum. Et audiui numerum signatorū, centum quadragintaquatuor milia signati ex omni tribu filiorum Israel. [c]Ex tribu Iuda, duodecim milia signati. Ex tribu Ruben, duodecim B milia signati. Ex tribu Gad, duodecim milia signati. Ex tribu Aser, duodecim milia signati. Ex tribu Neptalim, duodecim milia signati. Ex tribu Manasse, duodecim milia signati. Ex tribu Simeon, duodecim milia signati. Ex tribu Leui, duodecim milia signati. Ex tribu Issachar, duodecim milia signati. Ex tribu Zabulon, duodecim milia signati. Ex tribu Ioseph, duodecim milia signati. Ex tribu Beniamin, duodecim milia

†Iosue.6.e

lia signati. Post hæc vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tri- C bubus, & populis, & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu, Agni, amicti stolis albis, [d]& palmæ in manibus eorum. Et clamabant voce magna dicentes: Salus deo nostro, qui sedet super thronum, & agno. Et omnes angeli stabant in circuitu throni & seniorum, & quatuor animaliū: & ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt deum, dicentes, Amen. Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio honor, & virtus, & fortitudo deo nostro, in secula seculorum, Amen. & respondit vnus de senioribus, & dixit mihi: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt, & D vnde venerunt? Et dixit illi: Domine mi, tu scis. Et dixit mihi: Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, †[e]& dealbauerunt eas in sanguine, Agni, Ideo sunt ante thronum dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius & qui sedet in throno, habitabit super illos. † Non esurient neque sitient amplius, neque cadent super illos sol neque vllus æstus: quoniam, Agnus qui in medio throni est, reget illos: & deducet illos ad vitæ fontes aquarum, † & absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum.

†Sup.5.e

†Isa.49.c

†Isa.25.e Ierem.31.b Apoc.21.a

d. Palmæ in manibus eorum. Et clamabant. Palmæ in manibus eorum, id est, victoriā in operatione tenuit. Palmæ enim in manibus tenere, est victorias in operatione tenuisse. Gregor. in Ezech. homil. 27.

e. Dealbauerunt & candidas eas fecerunt prorsus in sanguine Agni: quia exiuit eum eo aqua dealbans in sacro baptismate, & restituens priorem qui perdidit. Bernardus in die Pasthæ Ser. 1. Tertia visio.

Quatuor angeli tuba canentibus, & accenso altari miximæ partis, vniuersi sit excidium. VIII.

ET cùm aperuisset sigillum septimum,[a] factum est silentium in cœlo quasi media hora. Et vidi septem angelos stantes in conspectu dei & datæ sunt illis septem tubæ. Et alius angelus venit, & stetit ante altare, habens thuribulum aureũ: & data sunt illi incensa multa, vt daret de orationibus sanctorum omnium supra altare aureum, quod est ante thronum dei. Et[b] ascẽdit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu angeli, coram deo. Et accepit angelus thuribulum aureum, & impleuit illud de igne altaris, & misit in terram & facti sunt tonitrua & voces & fulgura & terræ motus magnus. & septem angeli qui habebant septem tubas præparauerunt se: vt tuba canerent. Et primus angelus tuos cecinit.[c] Et facta est grando & ignis mixta in sanguine & missum est in terram. & tertia pars terræ combusta est: & tertia pars arborum cõcremata est, & omne fœnum viride combustum est. Et secundus angelus tuba cecinit: & tanquam mons magnus igne ardens missus est in mare. Et facta est tertia pars maris sanguis, & mortua est tertia pars creaturæ eorum quæ habebant animas in mari, & tertia pars nauium interiit. Et tertius ange-

a. Calum[n]celestia vocatur electorũ, quæ ad æternam eorum glorificationem sublimantur, surgentesque ab vltimis cogitationũ tumultus premit, atque intra se deo quietam silentium facit. Quod quidem silentium contemplationis, quia in hac vita non potest esse perfectum, factum dimidia hora dicitur. Greg. Moral. libro. 30. cap. 24.

b. Ministrant angeli, sed de alieno, offerentes deo opera nostra bona, nobis eius gratiam referentes. Nostras enim sudores, non suas lachrymas offerunt deo. Nobis quoque multa munera referunt, non sua. Bernard. in fest. S. Michaelis. ser. 2.

c. Manifestum est quòd per has grandinis ac ignis sanguine mixti suppliciis, nũ desinet præsentis vitæ vlcionem quæ in nauissimo die peccatoribus exposita est: sed eam quæ ante extremum diem per afflictiones fiet. Neque enim tertia pars peccatorum, sed omnes simul absque vllo remedio abiicientur. Arethas Cæsariẽs. ibidem.

angelus tuba cecinit: & cecidit de cœlo stella magna ardens tanquam focula. Et cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum, & nomen stellæ dicitur absinthium. Et facta est tertia pars aquarum in absinthium: & multi hominum mortui sunt de aquis quia amaræ factæ sunt. Et quartus angelus tuba cecinit: & percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarũ, ita vt obscuraretur tertia pars eorum, & diei non luceret pars tertia & noctis similiter. Et vidi, & audiui[1] vocem vnius aquilæ volantis per medium cœli dicentis] voce magna.[d] Væ, væ, væ habitantibus in terra: de cæteris vocibus tubæ triũ angelorum, qui erant tuba[2] canituri.]

1. Vnum angelum volantem per medium cœli, dicentẽ.

d. Non vtique omnes homines comprehendit, qui tunc vitæ huius cursum conficerent, (sunt enim & in terris positi, quorum conuersatio in cœlis est) sed eos quos terrenæ & peruersationi affectus, ac huius sæculi vicerit gratia. Ergo non habitatores, sed accolæ sumus terræ huius. Accola enim temporalis diuersorij instar est: habitator autem sp̃ omnẽ atque vsum sui illic subsistentiæ latere videtur, vbi habitandum putauerit. Itaque qui est terræ accola, habitator cœli est: qui autem habitator terræ, possessor est mortis. Ambro. de Abraha. lib. 2. cap. 7.

2. Canturi.

Centum quinti angeli lapsus stellas à cœlo, locustarum pernicies & maledictiones sequuntur, ac sexti angeli cantu angeli in Euphrate ligati soluuntur. IX.

A ET quintus angelus tuba cecinit, & vidi[a] stellã de cœlo cecidisse in terrã, & data est ei clauis putei abyssi, & aperuit puteũ abyssi: & ascẽdit fumus[b] putei, sicut fumus fornacis magnæ: & obscurat[c] est sol, & aer de fumo putei. Et de fumo putei exierũt locustæ in terrã: & data est illis potestas, sicut habẽt potestatẽ scorpiones terræ. Et præceptũ est illis ne læderent fœnum terræ, neque omne

a. Flammam hæreticorum, quam quo fomite antiquus hostis adolescerit, continuò exponit. Hæc enim dominus videlicet quasi fulgur de cœlo cadentem, qui blasphemo dogmate corda fidelium

b. perueritesque quasi fumum altæ petræ, iniquitatem in excelsum loqui per os

c. suis. Ibidẽ ibi.

viride, neque omnium arborem nisi tantum homines, qui non habent signum dei in frontibus suis. [1]Et datum] est eis ne occiderent eos: sed vt [2] cruciarent] mensibus quinque.

Et cruciatus eorum, vt cruciatus B
scorpij, cùm percutit hominem. †Et †Ezech. 9. b
in diebus illis [b] quærent homines Sup. 7. a
mortem, & non inuenient eam, & Sup. 6. d
desiderabunt mori, & fugiet mors Isa. 2. d
ab eis. Et similitudines locustarum, Hosee. 10. c
similes equis paratis ad prælium, Luc. 13. c
& super capita earum tanquam co- Sap. 16. b
ronæ similes auro: & facies earum tanquam facies hominum. Et habebant capillos, sicut capillos mulierum: & [c] dentes earum, sicut dentes leonum erant. Et habebant loricas, sicut loricas ferreas: & vox alarum earum, sicut vox curruum equorum multorum currentium in bellum. Et habebant caudas similes scorpionum, & aculei erant in caudis earum, & potestas earum nocere hominibus mensibus quinque. Et habebant super se regem angelum abyssi, [d] cui nomen Hebraicè Abaddon, Græcè autem Apollyon, & Latinè habens nomen, Exterminans væ vnum abiit, & ecce, veniunt adhuc duo væ post hæc. Et C
sextus angelus tuba cecinit: & audiui vocem vnam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod est ante oculos dei, dicentem sexto angelo qui habebat tubam, Solue quatuor angelos qui alligati sunt in flumine

1. Datum.
2. Cruciarentur. b. Quærere mortem, nil aliud dat intelligere, nisi inrelegabilitatem cruciatus, tanquã mors omnem abiget dolorem: ideo quæque mors dicta est requies. Aretha Cæsarien. ibidem.
c. Quia per locustas hæreticos intelligit, per eorum coronas aureas dicit eos similari ecclesiam. Quod autem capillos habebant mulierum, in capillis non solum sexum effeminatum, sed etiam vtrumque sexum ostendit. In caudis earum, quæ erant tanquam scorpij, duces vel principes hæreticorum intelliguntur, vt Isa. 9. Propheta ducem mendacium ipse est cauda. Habebant regem abyssi, id est, diabolum, qui malis dominatur. Aug. ibi.
d. Ponitur nomi. diaboli in tribus linguis præcipuis, per quas cæteræ dantur intelligi: quia hæc scripta sunt ad totius professum ecclesiæ ex variis linguis collecta. Dion. ibidem.

ne magno Euphrate. Et soluti sunt quatuor angeli qui parati erant in horam, & diem, & mensem, & annum, vt occiderent tertiam partem hominum. Et numerus equestris exercitus, vicies milies dena milia, & audiui numerum eorum, [e] & ita vidi equos in visione. Et qui sedebant super eos, habebãt loricas igneas, & hyacinthinas, & sulphureas, & capita equorum erant tanquam capita leonum, & de ore eorum procedebat ignis, & fumus, & sulphur. Et ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum, de igne, & de fu- D
mo, & sulphure quæ procedebant ex ore ipsorum. [f] Potestas enim equorum in ore eorum est, & in caudis eorum. Nam caudæ eorum similes serpentibus, habentes capita: & in his nocent. Et cæteri homines qui non sunt occisi in his plagis, neque pœnitentiam egerunt de operibus manuum suarum, vt non adorarent dæmonia & simulachra aurea & argentea & ærea & lapidea & lignea, quæ neque videre possunt, neque audire, neque ambulare, & non egerunt pœnitentiã ab homicidiis suis, neque à veneficiis suis, neque à fornicatione sua, neque à furtis suis.

e. Spiritus maligni quorum cordibus præsident, eorum sunt pœnis amissis. Legimus enim animantes bestiarum esse & sulphure, & fumum tormentorum eorum in scenula seculorum ascendere. Nota quod in plaga locustarum non se dixit equites, sed equos tantum vidisse. Beda ibidem.
f. In ore namque, dolorum scientia: in cauda verò, scelerum potentia figuratur. Per eandem enim quæ rea est, hujus seculi postponenda temporalitas designatur. Greg. Moral. 33. cap. 19.

Loquente alio angelo vario loquuntur septem tonitrua: sed & angelus tempus voce septimi angeli consummandum iurans, librum dedit Ioanni deuorandum. X.

a. Angelo seruiu nube amicta est, Christi ecclesia comptus. De quo scriptum est: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem. Aug.

b. Porro facies ad solem assimilatio quid aliud significat quam candorem in modum solis: & quòd vbicunque fuerint qui ordinationem diuinam operum fecerint ab inaccessa & supersubstantiali luce illustrabuntur. Arethæ Cæsarien. ibidem.

c. Columnæ.

c. Mysteria fidei Christianæ nec passim cuiuslibet ostenta, ne vilescant, nec prohibi claude, ne in totum lateant. Quod inferius audiuit, his verbis, Ne signaueris verba prophetiæ huius. Quod apud Danielem hac versicula comprehenditur, qui per angelum dicitur, Signa librum, & claude sermonem vsque ad tempus statutum. Beda ibidem.

d. Hic liber euangelium κατὰ Ioannē intitulatur: quod non solum mala sentientibus amarum est, verum etiam inuisis plinatis, qui nolunt corrigi, vt in pœnis proficiant: sed dulcia volumina amara sunt, sed terribilia atque execrabilia. Aug. de quæst. veter. & noui test. q. 71.

ET vidi alium [a] angelum fortem descendentem de cœlo amictum nube, & iris in capite eius. [b] Et facies eius erat vt sol, & pedes eius tanquam columna ignis. Et habebat in manu sua libellum apertum, & posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram: & clamauit voce magna, quem admodum cum leo rugit. † Et cum clamasset, locuta sunt septem tonitrua voces suas. Et cùm locuta fuissent septem tonitrua voces suas, & ego scripturas eram. Et audiui vocem de cœlo dicentem mihi, [c] Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, & noli ea scribere. † Et angelus quem vidi stantem supra mare & supra terram, leuauit manum suam ad cœlum, & iurauit per viuentem in secula seculorum, qui creauit cœlum & ea quæ in eo sunt, & terram & ea quæ in ea sunt, & mare & ea quæ in eo sunt, quia tempus non erit amplius, sed in diebus vocis septimi angeli cùm cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei: sicut euangelizauit per seruos suos Prophetas. Et audi vocem de cœlo iterum loquentem mecum, & dicentem: Vade & accipe [d] librum apertum de manu angeli stantis super mare & super terram. Et abij ad angelum, dicens ei: vt daret mihi librum & dixit

A

† 93. dist. Dicunt sancti, in principio.

B

† Dan. 12. & De iureiur. Ezech. Christus.

† Ezech. 3. a 23. dist. Exorcista & cap. Lector.

& dixit mihi, † Accipe librum, & deuora illum: & faciet amaricari ventrem tuum, sed in ore tuo erit [a] dulce tanquam mel. Et accepi librū de manu angeli, & deuorauit illum: & erat in ore meo tanquam mel, dulce. Et cùm deuorassem eum, amaricatus est venter meus. Et dixit mihi, Oportet te iterū prophetare gentibus, & populis, & linguis, & regibus multis.

Ioannes templum metiens duos testes vidit prædicaturos, quos bestia à mari ascendens occidit, & tùc septimus angelus tuba cecinit.

Caput XI.

A ET datus est mihi [a] calamus similis virgæ, & dictum est mihi: Surge & metire templum Dei, & altare, & adorantes in eo. [b] Atrium verò quod est [1] foris] templum, eiice foras, & ne metiaris illud: quoniam datum est gentibus. Et ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus: Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus milleducentis sexaginta amicti saccis. Hi sunt duæ oliuæ & duo candelabra in conspectu domini terræ [2] stantes.] [c] Et si quis voluerit eos nocere, ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorū: & si quis voluerit eos lædere, sic oportet eum occidi. Hi habent potestatem clau-

2. Dulcis.

a. Si quis calamum quem sibi datū ait euangelista cognitionem appellare velit rerum intelligibilium, iuxta quod & Dauid gloriatur linguam suam calamum esse scribæ velocis, nequiquam errabit. Arethæ Cæsarien. ibid.

b. Atrium latitudo est vitæ præsentis, & recte extra templum significatur hos mensuras templi sunt sepulti, intra has omnes electi. Gregor. Moral. 28. cap. 9.

1. Intra.

2. Stantia.

c. Esse & hic tripartita est diuisio contra Pharaonem duo testes Dei missi sunt, Moses & Aaron, quibus restiterunt Iannes & Mambres. Contra Neronem duo, Petrus & Paulus, quibus restitit Simon magus. Et contra Antichristum duo, Enoch & Elias, quibus tres Antichristi pseudoprophetæ resistent. Gregor.

dendi cœlum ne pluat diebus prophetiæ illorum, & potestatē habent B
super aquas conuertendi eas in sanguinem, & [3]percutere] terram omni
plaga quotiēscunque voluerint. Et
cùm finierint testimoniū suum, [d]be-
stia quæ ascendit de abyssō, faciet
aduersus eos bellum, & vincet illos,
& occidet eos. Et corpora eorū ia-
cebunt in plateis ciuitatis magnæ,
quæ vocatur spiritualiter Sodoma,
& Aegyptus: vbi & dominus [4]eorū]
crucifixus est. Et videbunt de tribu-
bus & de populis & linguis & gen-
tibus, corpora eorum per tres dies
& dimidium: & corpora eorum non
sinent poni in monumentis. Et [1]in- † Ezech. 37.
habitantes terram gaudebūt super
illos, & iocundabuntur: & munera
mittent inuicem, quoniam hi duo
Prophetæ cruciauerunt eos, qui ha
bitabant super terram. Et post dies C
tres & dimidium, spiritus vitæ à
Deo intrabit in eos. Et steterūt su-
per pedes suos, & timor magnus ce-
cidit super eos qui viderunt eos. Et
audierunt vocem magnam de cœ-
lo, dicentem eis. Ascendite huc.
Et ascenderunt in cœlum in nube,
& viderunt illos inimici eorum. Et
in illa hora factus est terræmotus
magnus, & decima pars ciuitatis
cecidit: Et [e] occisi] sunt in terræ mo-
tu nomina hominum [e] septem mi-
lia, & reliqui in timorem sunt mis-
si, & dederunt gloriam Deo cœli.
Væ secundum abiit, & ecce væ ter-
tium

[1] Percutiendi.

d. Id est, Antichristus irrationabilis, filius blasphemus & seron (de quo Daniel. 7.) qui ascendet de hoc mundo tenebrose & nequa, de calliditate & hypocrisi, quia nascetur de populo Israel euocatus, & ascendet ad perfectam tyrannidem, usurpatamque regnū. Sed & abundantia impietatis & diabolicæ operationis taliqe abyssus sunt, unde hæc bestia ascendet. Diony. ibid.

[3] Percutiendi.

[4] Dominus.

e. Denarius & septenarius perfectus est numerus, quod si non esset, à parte totum intelligendum esset. Duo sunt enim ædificia in ecclesia, unum supra petrā, alterum supra arenam. Quod supra arenam est, dicitur occidisse. Aug. ibid.

tium veniet cito. [f] Et septimus an-
gelus tuba cecinit: & factæ sunt vo-
ces magnæ in cœlo, dicētes: Factum
est regnum huius mundi domini
nostri & Christi eius: & regnabit D
in secula seculorum, Amen. Et vi-
gintiquatuor seniores, qui in con-
spectu Dei sedent in sedibus suis,
ceciderunt in facies suas, & adora-
uerunt Deum, dicētes: Gratias agi-
mus tibi domine Deus [g] omnipotēs noster]
omnipotēs qui es, & qui eras, & qui
vēturus es, quia accepisti virtutem
tuam magnam: & regnasti. Et iratæ
sunt gentes, & aduenit ira tua, [g] & &
tempus mortuorū, iudicari, & red-
dere mercedem seruis tuis prophe-
tis & sanctis, & timentibus nomen
tuum, pusillis & magnis: & extermi-
nandi eos qui corruperunt terram.

Cum mulier sponsum cernente dracone peperisset, raptus est ab ea filius eius: tunc vero facto in cœlo prælio lapsus draco mulieris semini nocere cœpit.

Caput XII.

A ET apertum est templum Dei in [a] cœlo: & visa est arca testamenti eius in templo eius. Et facta sunt [b] fulgura, & voces, & tonitrua, & terræ-motus, & grando magna. Et signum magnum apparuit in cœlo: [c] Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in [d] capite eius co-

[f] Sex tubæ priorum seculi præsentis ætatibus cōparata, quibus bellorum ecclesiæ denunciauere cōtra sua. Septima verò sabbati æterni nuncia, vbi erit tantum & imperiū veri regis indicat. Beda ibid.

[g] Tēpus autē mortuorum dicit tempus vniuersalis resurrectionis, in qua vnicuique conuenientia debuntur præmia. Per prophetam autem & sanctos ac timentes Deum intelligit tres ordines illorum, 144000. qui Deo fuisse asserunt. Arethas Cæsarien. ibid.

Quarta visio.

a. Id est, in ecclesia incarnationis Christi mysteria patefacta sunt, vnde ostenditur ecclesia eadem esse. August. ibid.

b. Id est, præclara miracula quæ instar fulgurum timorem incutiunt, ad virtutis splendorem deducit, & causas superet. Diony. ib.

c. Sancta ecclesia, quia superni luminis splendore protegitur, quasi sole vestitur, quia verè tū- Gregor. Moral. lib.

d. Vir vnus & mulier virum & mulierem gratiarū, & sequitur, Dignum plane stellis coronari caput quod &

stia temporalia despitit, lunam sub pedibus premit. 34. cap. 7.

d. Vehementer quidem nobis dilectissimi vna nocuere: sed gratias Deo, per vnum nihilominus vnam omnia restaurantur, nec sine magno fœnore

ipse longe clarius

rona ſtellarum duodecim. Et inuteroro habens [&] clamabat] parturiens, & cruciatur: vt pariat. Et viſum eſt aliud ſignum in cœlo: Et ecce draco magnus rufus, habens capita ſeptem & cornua decem, & in capitibus eius ſeptē diademata, & cauda eius trahebat tertiā partem ſtellarum cœli, & miſit eas in terram. Et draco ſtetit ante mulierē quæ erat paritura, vt cùm peperiſſet, filium eius deuoraret. Et peperit filiū maſculum, qui recturus erat omnes gētes in virga ferrea: Et raptus eſt filius eius ad Deum, & ad thronū eius, & mulier fugit in ſolitudinē vbi habebat locum paratum à Deo, vt ibi [a] paſcat] eam diebus mille ducentis ſexaginta, Et factum eſt prælium magnū in cœlo. Michael & angeli eius præliabantur cū dracone, & draco pugnabat, & angeli eius, & non valuerunt: neq; locus inuentus eſt eorum amplius in cœlo: † Et proiectus eſt draco ille magnus, ſerpens antiquus, qui vocabatur diabolus & Sathanas, qui ſeducit vniuerſum orbē & proiectus eſt in terram, & angeli eius cum illo miſi ſunt. Et audiui vocem magnam in cœlo, dicentem: Nunc facta eſt ſalus, & virtus, & regnū Dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius: quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum, [c] qui accuſabat illos ante conſpectum Dei noſtri die ac nocte: & ipſi vicerunt eum propter ſanguinē agni, & propter

oſtēdat, vnet eas priùs quàm ornetur ab eo. Quiuni conuenit ſydera quam ſol veſtit? Sicut dies vernat circundabant eam flores roſarum & lilia conſtium. Bernard. De virgine Maria, quod inſipit, Signum magnum.

a. Clamat.

a. Paſcant.

c. In die & nocte accuſare non ceſſat, quia modò nos in proſperis modò in aduerſis accuſabiles oſtendere contendit. In die enim accuſat cum proſperis male nos uti inſinuat: in nocte accuſat cum in aduerſis nos non habere patientiam demonſtrat. Gregor. lib. 2. Moral. ca. 9.

† *Depoſitus. Si enim. add. finem.*

pter verbum teſtimonij ſui: & non dilexerūt animas ſuas vſq; ad mortem. Propterea lætamini cœli, & qui habitatis in eis. Væ* terræ & mari: quia deſcēdit diabolus ad vos habens iram magnam, ſciens quòd modicum tempus habet. Et poſtquam vidit draco quòd proiectus eſſet in terram, perſecutus eſt mulierem quæ peperit maſculum. Et datæ ſunt mulieri [a] alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in deſertum in locum ſuum, vbi alitur per tempus & tempora & dimidium temporis à facie ſerpentis. Et miſit ſerpens ex ore ſuo poſt mulierem aquam tanquam flumen vt eam faceret trahi à flumine. Et adiuuit terra mulierē, & aperuit terra os ſuum, & abſorbuit flumen quod miſit draco de ore ſuo. Et iratus eſt draco in mulierē: & abiit facere prælium cum reliquis de ſemine eius, qui cuſtodiunt mandata Dei, & habent teſtimonium Ieſu Chriſti. Et ſtetit ſuper arenam maris.

Beſtia cum ſeptem capitibus, decem cornibus, & decem diadematibus à mari aſcendens Deum blaſphemare, & in ſanctos bellare cœpit: & inde altera aſcendens cum duobus cornibus & pari poteſtate alteri ſuens toti orbi nocere cœpit.

Caput XIII.

* *Habitatoribus.*

a. Duæ alæ magnæ duo ſunt teſtamenta eccleſiæ quæ accipit, quibus ſerpenti euadere et in eremum fugiens. Auguſt. libidem. Serm. 10.

a. Varias habet bestia pro rerum locorum intelligentias. Hic ergo corpus diaboli de populo nascens imperiis significat. Hoc etenim mare quod supra abyssum intelligitur, unde & draco vocitatur omnia quæ in aquis sunt, & cum hac in mari secundū Daniel confringuntur capita. Beda ibi. Simul in principem blasphemiæ animum sequi significat, hoc est, Antichristum. Ipse enim erit Antichristus qui visus est ab exordio Græcis principibus: & sane his qui post Constantinum Magnum fuere: inter quos Iulianus & Valens, quicq; post eum sicuti sunt hæretici imperatores Romani. sic & ipse insurget, diuiso paulo ante ipsius aduentum Romano imperio in decem principatus, ubi iam innumeras pertulerit fidei Christiana blasphemias. Areth. ibidem.

*Et sedem suam.

c. Hic etiam martyria Christi domini refulgēt, vt sicut pro nostra eius aduentus milia infantium sic in medium temporis.

ET vidi de mari [a] bestiam ascendentem, habētem capita septē, & cornua decem: & super cornua eius decem diademata, & super capita eius nomina blasphemiæ. [b] Et bestia quam vidi, similis erat pardo, & pedes eius sicut pedes vrsi, & os eius sicut os leonis. Et dedit illi draco virtutem suam,* & potestatē magnam. Et vidi vnum de capitibus suis quasi occisum in mortem: & plaga mortis eius curata est. Et admirata est vniuersa terra post bestiam. Et adorauerunt draconem qui dedit potestatem bestiæ: & adorauerunt bestiam dicentes: Quis similis bestiæ, & quis poterit pugnare cum illa? Et datum est ei os loquens magna & blasphemiam, & data est ei potestas facere menses quadraginta duos. Et aperuit os suū in blasphemias ad Deum, blasphemare nomen eius, & tabernaculum eius, & eos qui in cœlo habitant. [c] Et datum est illi bellum facere cū sanctis, & vincere eos. Et data est illi potestas in omnem tribum, & populum,] & linguam, & gentem, & adorauerunt eam omnes qui inhabitabant] terram, quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi. Si quis habet aurem, audiat. Qui in captiuitatem

secundum electorum suppleat numerus. Prosper, De cap. 10. 2. Inhabitem.

† Mat. 26. 52. Genes. 9. 6

tem [e] vadet:] † qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Hic est patientia & fides sanctorum. Et vidi aliam bestiam ascendentem de terra: & habebat cornua duo similia agni, [d] & loquebatur sicut draco. Et potestatem prioris bestiæ omnem faciebat in conspectu eius: & fecit terram & habitantes in ea, adorare bestiam primam, cuius curata est plaga mortis. Et fecit signa magna, vt etiam ignem faceret de cœlo descendere in terram in conspectu hominum. Et [3] seduxit] habitantes in terra propter signa quæ data sunt illi facere in conspectu bestiæ, dicens: habitantibus in terra vt [e] faciant imaginem bestiæ, qui habet plagam gladij, & vixit. Et datum est illi vt daret spiritum imagini bestiæ, & vt loquatur imago bestiæ: & [4] faciet] vt quicunque non adorauerunt imaginem bestiæ, occidentur: Et faciet omnes pusillos & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & seruos habere characterem in manu dextra, aut in frontibus suis, & ne quis possit emere aut vēdere nisi qui habeat characterem, aut nomen bestiæ aut numerum nominis eius. Hic sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est, & numerus eius sexcenti sexaginta sex.

d. Hæc est illa quæ sub nomine Christiano agnum præferens, & draconis venena latenter infundat: hæc est hæresis ecclesiæ. Agni enim similitudinem non imitaretur, si aperte loqueretur. Nunc Christianitatem fingit quò securius incautos decipiat. Propterea deinceps dicit, Attendite à falsis prophetis. Augustinus ibid.

2. Vadit.

3. Seducit.

e. Non abhorret à se deus bestia ipsa impia ciuitas, id est, congregatio vel conspiratio hominū impiorū intelligatur: imago verò eius simulatio & hypocrisis est iisdem hominibus, qui volut sedem catholicā profitentur, & infideliter viuunt. Augustinus ibidem.

4. Faciat.

Iunocentes cum agno cantantes ambitũ
Lint, angelis Euangelium nocentibus,
& Babylonis lapsum prædicantibus.

Caput XIIII.

a. In monte esse cum agno dicuntur, qui per meritum incorruptionis quæ à terrenis & carnalibus delectationibus se eliduunt in superna redemptoris gratia sublimantur. Greg. b. Numerus hic positus pro infinito debet intelligi, & secreti significatione mysterij virgi ali aptius examini quod Deum ex toto corde, tota anima, tota que mente diligens, corporis quoq; quæ que ea sunt qualitatibus cõstitit, illi est integritate sacratiꝰ. Beda ibidem.

a. Habentia.

c. Magnus quidem pudicitiæ labor, sed maius præmium: temporalis custodia, sed remuneratio æterna est. De his beatus Ioannes Apostolus loquitur, Hi sequuntur agnũ quocunque ierit. Hoc est, Nullum eis locũ in cubili aula claudendum, & cunctis eis diuinarum mansionum habitacula reseranda. Hiero. de laude virginitatis.

ET vidi, & ecce agnus stabat supra mõrem Sion, [a] & cũ eo [b] centum quadragintaquatuor milia [1] habentes] nomẽ eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus suis. Et audiui vocem de cœlo, tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitrui magni: & vocem quam audiui: sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis. Et cantabant quasi canticum nouum ante sedem & ante quatuor animalia, & seniores, & nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadragintaquatuor milia, qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines enim sunt. [c] Hi sequuntur agnum quocunque ierit. Hi empti sunt ex omnibus primitiæ Deo & agno: & in ore eorum non est inuentum mendacium. Sine macula enim sunt ante thronum Dei. Et vidi alterum angelum volantem per medium cœlum, habentem Euangelium æternum, vt euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum, dicens magna voce: † Timete dominum, & date illi honorem: quia

venit hora iudicij eius, & adorate eum † qui fecit cœlum & terrã, mare & fontes aquarum. Et alius angelus secutus est dicens, † Cecidit cecidit Babylon illa magna, quæ à vino iræ fornicationis suæ potauit omnes gentes. Et tertius angelus secutus est illos, dicẽs voce magna, Si quis adorauerit [d] bestiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua: hic bibet de vino iræ Dei: quod mixtum est mero in calice iræ ipsius. Et cruciabitur igne & sulphure in conspectu angelorum sanctorum, & ante conspectum agni. † Et fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum: Nec habent requiem die ac nocte, qui adorauerunt bestiam & imaginẽ eius, & si quis acceperit characterem nominis eius. Hic patientia sanctorum est, qui custodiunt mandata Dei, & fidem Iesu. Et audiui vocem de cœlo, dicentem mihi: [e] Scribe: Beati mortui, qui in domino moriuntur. A modo [e] iam] dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Opera enim illorũ sequuntur illos. Et vidi, & ecce nubem candidam: & supra nubem sedentem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua [f] falcem acutam. Et alius angelus exiuit de templo, clamans voce magna ad sedentem super nubem: † Mitte falcẽ tuã

† Psal. 45. b. Ab. 14. c. † Isa. 18. a. Ier. 21. c. Ier. 51. a.

† Supr. 9. a. Isa. 19. a.

† Psal. 3. a. Matth. 13. a.

d. Antichristum & imitatores eius, & acceperit cultum & professionem in operibus. Dicunt. Adorauerunt bestiã & imaginẽ eius, & signum eius recepere, est existimare Antichristũ esse Deum, verbeque & opere quæ huic grata sunt prædicare. Areth. ibidem.

e. Vnde & Ioannes scribere iubetur in Apocalypsi, Beati mortui, qui in domino moriuntur. Quare beati? Amodo enim iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Et de operibus habemus ibidem, Opera enim illorum sequuntur illos. Ad quid verò sequuntur? nisi vt laudent eos in portis. Ad quid sequuntur nisi vt multiplicentur à fructu eorum? Bernardus in festo omnũ sanctorum. Sermo. 2.

f. Ista falce separat catholicos ab hæreticis, sanctos à peccatoribus, sicut dicit dominus de messoribus. Forte non male sentitur si illos tres angelos, qui exierãt, tres sermones scripturæ intelligamus, inuen

historiam, moralem, & spiritalem: falcem verò discretionem. Aug. ibidẽ.

& mete, quia venit hora vt metatur quoniam aruit messis terræ. Et misit qui sedebat super nubem, falcem suam in terram, & demessuit eam. Et alius angelus exiuit de templo: quod est in cœlo, habens & ipse falcē acutam. Et alius angelus exiuit de altari, qui habebat potestatem supra ignē: & exclamauit voce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: quoniam maturæ sunt vuæ eius. Et misit angelus falcem suam acutam in terram: & vindemiauit vineam terræ, & misit in lacum iræ Dei magnum: Et calcatus est lacus extra ciuitatem & exiuit sanguis de lacu vsque ad frenos equorum per stadia mille sexcenta.

a. Vniuersum prædicauit ecclesiæ vindictam annunciat tempus reprobis plagas septem, id est vniuersam punitionem secundā diuinæ iustitiæ in ipsis reprobos. Dionysius ibidem.

Quinta visio.

b. An non magnum est quod vniuersalem designat subuersionem, an nō admirandum est mūdum esse consummandum ab angelis, qui sedē sunt numero ch dicibus hebdomadæ quibus habuit initium: & in eundem finire numerū cum angelis qui id muneris sortiti sunt, vt ipsum perdant: & ad perdendum habeant plagas. Arethas Cæsariens. ibid.

Septem angelis dantur plagæ septem nouissimæ cum septem phialis iræ Dei plenis. XV.

A ET vidi aliud signum in cœlo magnum, & mirabile: [a] angelos septem, habentes plagas [b] septem nouissimas: quoniam in illis consummata est ira Dei. Et vidi tanquam mare vitreum mixtum igne, & eos qui vicerunt bestiam & imaginem eius & numerum nominis eius stantes supra mare vitreum habentes citharas Dei: & cantantes canticum Moysi serui Dei, & canticum agni, B dicentes: Magna & mirabilia sunt opera

opera tua domine Deus omnipotens: iustæ & veræ sunt viæ tuæ †Iere. 10. a
a domine] [c] sanctorum. Quis non
C timebit te domine, & magnificabit nomen tuum? Quia solus pius es, quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conspectu tuo quoniam iudicia tua manifesta sunt. Et post hæc vidi, & ecce apertum est templum tabernaculi testimonij in cœlo: Et exierūt septem angeli, habentes septem plagas de templo, vestiti [a] lapide] mundo & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis. Et vnum de quatuor animalibus, dedit septem angelis septem phialas aureas, [d] plenas iracundiæ Dei viuētis in secula seculorum. Et impletum est templum a Dei] fumo à maiestate Dei, & de virtute eius: & nemo poterat introire in tēplum, donec cōsummarentur septē plagæ septem angelorum.

c. Quidam Græci codices habent ἁγίων, *id est,* sanctorum. *Alij* ἐθνῶν, *id est,* nationum.

d. Istæ sunt phialæ aureæ quas ēi odore suderunt seniores & animalia, quæ sunt ecclesia, qui & septem angeli: & quod sunt odoramēta, hæc ira Dei, hoc & verbum Dei. Sed & hæc omnia bonis dant vitam, malis verò mortem, vt ei illud, Alijs odor vitæ in vitam, alijs odor mortis in mortem. Augustin. ibid.

Ad septem phialarum in terram, in mare, fontes, solem, bestiæ sedem, Euphratem & aëris effusionem, multæ in terra plagæ oriuntur.

Caput XVI.

A ET audiui vocem magnā de templo, dicentem septem angelis, Ite, [a] & effundite septem phialas iræ Dei in terram. Et abiit primus angelus, & effudit phialam suā in terram, & factum est [b] vulnus sæuum &

e. Data est potestas ecclesiæ iudicij irrogare damnādi, & absolutionem misericorditer dare ēi uersi. Et omnibus quidem angelis in terram fundere mādata est. Beda ibid.

b. Omnes istæ plagæ sp̄irales sunt, & in animo impiorum fiunt, voluntarie, in quam, quæque mortalia peccata: quia impij in hoc tempore, non meritūr in hac secula flagellari. Augustin. ibid.

A

e. *Nocuum.*

f. *Mare autē præsentis seculi instabilitatem significare vnde & quod tunc gens bellicè insurgit in gentem: unde & mare prælia nabibus & terra & fluuiis eorum qui occidantur sanguine rubescant, nihil mirū est. Sine forte quod diuina virtute & sanctis prophetis Enoch & Elia post tunc serrafiū mutatio aquarum in sanguinem ad redargutionem eorum qui sanctis sunt. Aretha Cæsariensis ibidem.*

2 Mac.

[1] pessimum]in homines, qui characterem bestiæ, & in eos qui adorauerunt[a] bestiam & imaginem eius,
f [c] Et secundus angelus effudit phialam suam in mare: & factus est sanguis tanquam mortui, & omnis anima viuens mortua est in mari. Et tertius angelus effudit phialam suā super flumina, & super fontes aquarum: & factus est sanguis. Et audiui angelum aquarum dicentem: Iustus es domine qui es, & qui eras sanctus, qui [2] hoc] iudicasti, quia sanguinem sanctorum & Prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere. Digni enim sunt. Et B
audiui alterum angelum dicentem: Etiam domine Deus omnipotens, vera & iusta iudicia tua, & quartus angelus effudit phialam suam in solem: & datum est illi æstu afflligere homines, & igni. Et æstuauerunt homines æstu magno, & blasphemauerunt nomen Dei habentis potestatem super has plagas, neque egerunt pœnitentiam: vt darent illi gloriam. Et quintus angelus effudit phialam suam super sedem bestiæ: & factum est regnum eius tenebrosum, & commanducauerunt linguas suas præ dolore: & blasphemauerūt Deum cœli præ doloribus & vulneribus suis, & nō egerūt pœnitentiam ex operibus suis. Et sex- C
tus angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphraten & siccauit aquā eius, vt præpararetur
via

via regibus ab ortu solis. [d] Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore Pseudoprophetæ exire spiritus tres immundos in modum ranarum. Sunt enim spiritus dæmoniorum facientes signa, & procedunt ad reges totius terræ congregare illos in prælium: ad diem magnum omnipotentis Dei. † Ecce venio sicut fur. † Beatus qui vigilat, & custodit [e] vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius. Et congregabit illos in locum, qui vocatur Hebraicè Armageddon. [f] Et septimus angelus effudit phialam suam in aërem, & exiuit vox magna de [3] templo] à throno, dicens, Factum est. Et facta sunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræmotus factus est magnus, qualis nunquam fuit ex quo homines fuerunt super terram, talis terræmotus sic magnus. Et [4] facta] est ciuitas magna in tres partes: & ciuitates gentium ceciderunt. Et Babylon magna venit in memoriam ante Deū, dare illi calicem vini indignationis iræ eius: Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti. Et grando magna sicut talentum, descendit de cœlo in homines, & blasphemauerunt homines Deum propter plagam grandinis, quoniam magna facta est * vehementer.

*Supr. 3. e
† Mat. 24. d
Luc. 12. e
2. Cor. 5. a
1. Thes. 5. a

d. *Spiritus diabolī & Antichristi, & præsentium eo partis eum, qui pro numero partis unius eorum tripharium dicitur, vana assimilant animantibus sollicita luce, vita molestos, sitientibus. Beda ibidem.*

e. *Vestimentum tuū, fides tua est, operatio tua est. Custodi ergo ne diripiant alieni labores tuos. ne denudentur, & appareat ignominia tua. Greg. in 4. psalmū pœnitent.*

f. *Septimus ordo prædicatium ac annuntiantium futurā seriarum potestatū & Antichristi dānationem, & minis sterum eius iuxta illud Isa. 24. In die illa visitabit dominus super militiam cœli in excelso, & super reges terræ, & congregabantur congregatione unius fasci in lacū, & claudentur in carcere. Beda ibid.*

3 Cælo.
4 Fracta.
* Plaga eius.

Sexta vis.
* Mihi.

Mulier viris induta ornamentis, & sanguine sanctorum & martyrum ebria, cum poculo super bestiam sedet: & utraque mira operatur in terra.

Caput XVII.

ET venit vnus de septem angelis A qui habebant septem phialas, & locutus est mecum, dicens *, Veni & ostendam tibi [a] damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas, cū qua fornicati sunt reges terræ, & inebriati sunt qui inhabitant terram de vino prostitutionis eius. [b] Et abstulit me in spiritu in desertum. Et vidi mulierem sedētem super bestiam coccineam, plenam hominibus blasphemiæ, habentem capita septem & cornua decem. Et mulier erat circundata pur pura & coccino, & inaurata auro, & lapide precioso, & margaritis, habens poculum aureum in manu sua, plenum [1] abomenatione] & immunditia fornicationis eius. Et in fron- B te eius nomen scriptum mysterium Babylon magna, mater fornicationum & abominationum terræ. Et vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrū Iesu. Et miratus sum cùm viderem illam, admiratione magna. Et dixit mihi angelus. Quare miraris? Ego dicam tibi sacramentum mulieris, & bestiæ quæ portat eam, quæ habet capita septem & cornua decem. Bestia quam vidisti fuit, & non est, & ascensura est de abysso, & in interitum ibit, & mirabuntur inhabitantes terram (quorū non sunt scripta nomina in libro vitæ à constitutione mundi) videntes bestiam quæ erat, & non est. Et hic est sensus, qui habet sapientiam. Septem capita: septem montes sunt, supra quos mulier sedet, & septem reges. Quinque ceciderunt, vnus est, & alius nondū venit. Et cùm venerit, oportet illum breue tempus manere. Et bestia quæ erat & non est: & ipsa octaua est, & de septem est. Et in interitum vadit. Et decem cornua quæ vidisti: [c] decem reges sunt, qui regnum nōdum acceperunt, sed potestatem tāquam reges vna hora accipient [2] post bestiam.] Hi vnum consilium habent & virtutem, & potestatem suam bestiæ tradent. [d] Hi D cum agno pugnabunt, & agnus vincet illos † & quoniam dominus dominorum est, & rex regum: & qui cum illo sunt, vocati, & electi, & fideles. Et dixit mihi: Aquæ quas vidisti vbi meretrix sedet, populi sunt & gentes, & linguæ: & decem cornua quæ vidisti in bestia, hi odient fornicariam, & desolatam facient illam & nudam, & carnes eius manducabunt, & ipsam igni concremabunt. Deus enim dedit in corda eorum vt faciant quod placitum est illi *, vt dent regnum suum bestiæ donec consummentur verba Dei. Et mulier quam vidisti est ci-

* *Mihi.*

a. Recapitulat specialiter impiorum pœnas, quas generaliter & conjecturā præfatus: ita vt bestia omnis populus malus intelligatur, in mulierem corruptibilem desertor impius à Deo desertus, & in animam mortuus demonstrant: quia non nisi in spiritu potest talis videri desertio. August. ibid.

b. Illam desolationem contemplatio designat, quæ futura est in spiritualibus, quam se vidisse ait tanquā mulierem, nomine fornicatam & vetusti meretricem, ac paranymphum virilem, nullamq; coniugalis signum habentem. Verbo quidē spiritu sublatus fit, quid aliud significare potest nisi quod hæc non existimentur digna quæ realiter & ipsa acta videantur, sed in contemplatione. Arethas ibid.

1. Abominationibus.

c. Omnes reges Antichristo adhærentes quos ipse sublimabit suo tempore, quē & ipsi imitabuntur aduersus Christum & Christianos, leges eius pro viribus tollēdo, & eius membra infestando. Dionysius ibidem.

2. Cum bestia.

d. Ne sæuitiam hostis antiqui humana timeret infirmitas suspicitque deseruit bestiam secularis regni cornibus arma tam Christo triumphante deuincti: quæ in suis triumphare desygnans adiecit. Beda ibidem.

* *Vt vnam faciant voluntatem.*

C

†*Isa. 19. c*

2. Tim. 6. d

uitas magna, quæ habet regnum super reges terræ.

Babylonis iudicium, lapsum & eiusdem luctum exultatio cœli super eandem statim sequetur.

Caput XVIII.

ET post hæc vidi alium angelum A descendentem de cœlo, habentem potestatem magnam, & terra illuminata est à gloria eius. Et exclamauit in fortitudine* dicens: † Cecidit, cecidit] Babylon magna, & facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis volucris immundæ, & odibilis:] quia de vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes: Et reges terræ cum illa fornicati sunt, & mercatores terræ de virtute deliciarum eius diuites facti sunt. Et audiui aliam vocem de B cœlo, dicentem: Exite de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius nõ accipiatis. Quoniam peruenerunt peccata eius vsque ad cœlum, & recordatus est dominus iniquitatũ eius. Reddite illi sicut & ipsa reddidit vobis: & duplicate duplicia secundum opera eius. In poculo quo miscuit vobis, miscete illi duplum. Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit tantum date illi tormentum & luctum:

† Supr. 14.8 Ier. 51.8 Isa. 21.9

* Vox.

a. Babylon ideo est diaboli tota orbe terrarum diffusa: in qua omnis humanitas in humanibus malis per totum orbem commoratur. *Augustin. ibid.*

1. Isaiæ.

b. Diuites peccatis dicit eos qui pro abundantia temporalis suæ infelicis meretricis animas cõmaculant. Nam nimietas luxuriæ pauperes potius quàm diuites facit. *Beda ibid.*

c. Cũ de corpore deliberit vesaniæ anima damnanda recesserit, audi quid de ea dominus dicat. *Quantum glorificauit se & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Eusseb. Emiss. de initio quadrag. homil. 1.*

† Isa. 47.9 ctum: quia in d corde suo dicit, † Sedeo regina, & vidua non sum, & luctum non videbo ideo in vna die venient plagæ eius, mors, & luctus & fames, & igni comburetur: quia fortis est* Deus qui iudicabit illã. Et flebunt* & plangent se super illam reges terræ, qui cum illa fornicati sunt, & in deliciis vixerunt, cùm viderint fumum incendij eius: longè stantes propter timorem tormentorum eius, dicentes: † Væ, væ ciuitas illa magna Babylon, & ciuitas illa fortis: quoniam vna hora venit iudicium tuum. Et negociatores terræ flebunt super illam D & lugebunt, quoniam merces eorum nemo emet amplius: mercem auri & argenti & lapidis precioſi, & margaritæ, & byſſi, & purpuræ, & serici, & coccini, & omne lignum thinum & omnia vasa eboris & omnia vasa de 2 lapide] pretioſo & ærameto, & ferro, & marmore:] Et cinamomum & ãomomũ,] & odoramentorum, & vnguenti, & thuris & vini, & olei, & similæ, & tritici, & iumẽtorum, & ouium, & equorum, & rhedarum, & mancipiorũ, & animarum hominum. Et poma desiderij animæ tuæ discesserunt à te: & omnia pinguia & præclara perierunt à te: & amplius illa iã nõ inuenient E mercatores hominum. Qui diuites facti sunt, ab ea longè stabunt propter timorem tormentorum eius: fleates ac lugentes, & dicẽtes: e Væ

d. Cur appellat eadem varietate certa quæ tanc vltam non plorabunt, quos ante finxit cũ muliere adulterii patrare. Quia verò dicit, In vna die venient plagæ eius: inexpellatum ac repentinum tempus significat quo hæc euitigent. Postquam enim inimici ipsius obtinuerint illam, poterunt vel vnico die omne supplicium in eam inuadere quæ douicta fuerit, cùm potes sit dominus quem admodum prospera distribuere his qui sibi grati sunt, sic & peccatores irremediabili modo punire. *Arethæ Cæsarc. ibid.*

* Dominus.

* Illam.

2. Ligno.

e. Hoc est, damnatis sibi æterna est, & cruciatus diaboli, tam in corpore quàm in anima cum negotiationibus eius, & negotiationibus omnis diuitiarum earũ. *Dionysius ibid.*

væ ciuitas illa magna, quæ amicta erat byſſo, & purpura, & cocco, & deaurata erat auro, & lapide pretioſo, & margaritis: quoniam vna hora deſtitutæ ſunt tantæ diuitiæ. Et omnis gubernator, & omnes qui in [3]lacum]nauigant, & nautæ & qui in mari operantur, longè ſteterunt, & clamauerunt videntes [4]locum] incendij eius, dicentes, Quæ ſimi- F
lis ciuitati huic magnæ? Et miſerunt puluerem ſuper capita ſua: & clamauerunt flentes, & lugentes, dicẽtes: †Væ, væ ciuitas illa magna, in †Ierem.51.b
qua diuites facti ſunt omnes qui habebant naues in mari de preciis eius: quoniam vna hora deſolata eſt. Exulta ſuper eam cœlum, & ſancti Apoſtoli, & Prophetæ: quoniam iudicauit Deus iudicium veſtrum de illa. Et ſuſtulit vnus angelus fortis lapidem quaſi[5]molarem magnũ, & miſit in mare, dicens, † Hoc im- †Ierem.51.c
petu mittetur Babylon ciuitas illa G
magna: & vltrà iam non inuenietur, Et vox citharœdorum, & muſicorum, & tibia canentium, & tuba, non audietur in te amplius: & omnis artifex, omníſque ars, non inuenietur in te amplius & vox molæ nõ audietur in te amplius. Et lux lucernæ non lucebit in te amplius & vox ſponſi & ſponſæ nõ audietur adhuc in te: quia mercatores tui erãt principes terræ, quia in beneficiis tuis errauerunt omnes gentes. Et in ea ſanguis Prophetarum & ſanctorum inuen-

3. Nigal.
4. Fumum.
f. Nunquid ſola ciuitas Babylonia in omni mundo perſequitur aut perſecuta eſt Dei ſeruos, vt ipſa extincta vnicuiſ vindicent? An toto enim mundo eſt Babylonia in malis hominibus, & in toto mundo perſequuntur bonos. Auguſt. ibidem.

g. Ciuitas ſeculi pro peccatorum pondere & errore inſtabili molæ comparatur. In circuitu eius impij ambulant. Quæ iterum ſtultis vltimo abſorbetur, quia ciues Ieruſalem ſtultibus oppreſſis inſidelitatis. Beda ibidem.

inuentus eſt, & omnium qui interfecti ſunt in terra.

Lætantibus ſanctis in nuptiis agni ſuper iudicio beſtiæ, exiit iudex ſuper equum album ſedens, pluribus aliis comitantibus, & apprehendens beſtiam miſit eam in ſtagnum ignis ardentis. XIX.

1. Turbæ multæ magnam.
a. Alleluia exprimitur Laudate dominum: & componitur ex verbo Hebræo plurali

APoſt hæc audiui quaſi vocem [1]magnam cubarum multarum]in cœlo dicentium, [a]Alleluia: Laus, & gloria, & virtus Deo noſtro eſt, quia vera & iuſta iudicia ſunt eius, qui iudicauit de meretrice magna: †Supr.6.a
[b]† quæ corrupit terram in proſtitutione ſua, & vindicauit ſanguinem ſeruorum ſuorum de manibus eius. †Supr.9.a & 14.c
Et iterum dixerunt, Alleluia: † Et fumus eius aſcendit in ſecula ſeculorum. Et ceciderunt ſeniores viginti quatuor, & quatuor animalia, & adorauerunt Deum ſedentem ſuper thronum, dicentes, Amen, Alleluia. Et vox de throno exiuit, dicẽs: Laudem dicite Deo noſtro omnes ſancti eius, & qui timetis Deum, puſilli & magni. Et audiui quaſi vocem [2]tubæ magnæ, & ſicut vocem aquarum multarum, & ſicut vocem tonitruorum magnorum dicentium:
B Alleluia, quoniam regnauit dominus Deus noſter omnipotens. Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriam ei, quia venerũt [c]nuptiæ agni, & vxor eius præparauit ſe. Et datũ

חַלְלוּ allelu, laudate
à verbo hillel, laudauit. יָהּ ia, vnum de decem Dei nominib⁹. Hieronym. Marcell.
b. Deus meretricis facta commemorat, quæ ſe videlicet ma lè corruperit, & bonos perſecuta ſit: quibus duobus cunctæ vere prauorum crimina comprehendit. Beda ibid.
2. Tubæ multæ.
c. Spirituales domini nuptiæ in præſenti vita ſunt ob deſponſationem eum eccleſia, & ita perfectæ nuptiæ. Atque hoc nouit diuus Apoſtolus. 2. Cor. 11. Deſponſaui enim vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. Aretha Cæſarien. ibid.

est illi vt cooperiat se byssino splendenti & cādido. Byssinum enim, iustificationes sunt sanctorum. Et dixit mihi, Scribe: [d] † Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Et dixit mihi: Hæc verba Dei vera sunt. Et cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum. Et dixit mihi. † Vide ne feceris: Conseruus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu. Deum adora. Testimonium enim Iesu, est spiritus prophetiæ. Et vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, [e] & qui sedebat super eum vocabatur fidelis & verax, & † cum) iustitia iudicat & pugnat. † Oculi autem eius sicut flamma ignis: & in capite eius diademata multa: habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse. † Et vestitus erat veste aspersa sanguine & [f] vocabatur] nomen eius, verbū Dei. Et exercitus qui sunt in cœlo, sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo & mundo, † & de ore eius procedebat gladius ex vtraque parte acutus: vt in ipso percutiat gentes. † Et ipse reget eas in virga ferrea: & calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis. [i] Et habet in vestimento & in femore suo *scriptum, † Rex regum & dominus dominantium. Et vidi vnum angelum stantem in sole, & clamauit voce magna, dicens omnibus auibus quæ volabant per medium cœli: Venite, & congregamini ad cœnā [g] magnam

d. Ideirco enim non ad prandium, sed ad cœnam vocatos narrat, quia in fine dei coniunctum cum eis est. Qui ergo finitis vitæ præsentis tēporis ad refectionem superni conuiuij, non ad agri prædium, sed ad cœnam vocantur. Gregor homil 24.

e. Christus sedebat equo rapto, quando assumpsit naturam humanam: albo verò quando post resurrectionem immortale corpus assumpsit. Hieron. in Isaiā cap. 66. 4. Ita.

f. Vocatur.

f. Per vestimentum Christi iam significata est eius humanitas, seu caro verbo vnita: Per sonum verò Christi sacundias: quia multos in fide generauit seu conuertit. Dionysius ibidem.

g. Nomen.

G. Magni Dei.

† Matt. 22. c Luc. 14. d

† Isa. 22. d

† Supr. 1. c & 2.

† Isa. 63. a

† Supr. 1. d De primo Ex ore. † Psal. 2. d

† 1. Tim. 6. f Supr. 17. d

D gntm Dei:] [g] vt manducetis carnes regum, & carnes tribunorum, & carnes fortium, & carnes equorum, & sedentium in ipsis, & carnes omnium liberorum, & seruorum, & pusillorum, & magnorum. Et vidi bestiam & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciē lum prælium cum illo qui sedebat in equo, & cum exercitu eius. Et apprehensa est bestia, & cum ea Pseudopropheta, &) & qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos qui acceperunt [h] characterem bestiæ, & qui adorauerunt imaginem eius. Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis [7] sulphuris:] & cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius, & omnes aues saturatæ sunt carnibus eorum.

Ligat angelus draconem post mille annos soluendum, & sancti cum Christo vegnant malis in ignem præcipitatis.

Caput XX.

A Et vidi [a] angelum descendentem de cœlo, habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua. † Et apprehendit draconē serpentem antiquum, qui est diabolus & sathanas, [b] & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum, & clausit, & signauit super illum, vt non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni, & post hoc opor-

† De pn. di. a. Si enim & cap. Citius & cap. Principium.

7. Omnes gentes quæ do la Christi credentes ecclesiæ incorporātur, spiritaliter ab ecclesia comeduntur. Aug. ibidem.

h. Character in fronte & in manu hic est, non ritum facta diabolo imitandi, quantum & gloriari in eius malis operibus, vt sub figura Christi, Antichristi facta ostendant. Prosper.

7. Sulphure.

a. Dominus ergo potenter præditus potestate descendit in carnē cum principe mundi bella gessurus, atque illa ligato vasa eius eripiturus. Beda. ibid.

b. Hoc est, eum potestatem ab eis seducti & oppressi diu quæ fuerant liberandi cohibuit, atque frenauit per mille annos, id est omnes huius seculi annos, videlicet. Millenarius enim numerus denarij numeri quadratū solidum reddit. Decem quippe decies ducta sunt centum & decies centum mille, quæ iam figura quadrata est, sed plana. August. de ciuitate Dei lib. 20. cap. 7.

ter illum solui modico tempore.
Et vidi sedes, & sederunt super eas,
& iudicium datum est illis. Et ani- B
mas decollatorum propter testimo-
nium Iesu, & propter verbum Dei,
& qui non adorauerunt bestiam ne-
que imaginem eius, nec acceperũt
characterem eius in frontibus* aut
in manibus suis, [c] & vixerunt & re-
gnauerũt cum Christo mille annis.
Cæteri verò mortuorum non vixe-
runt, donec consummentur mille
anni. Hæc est resurrectio prima.
Beatus & sanctus qui habet partem
in resurrectione prima. In his secũ-
da mors non habet potestatem: sed
erunt sacerdotes Dei & Christi, & C
regnabunt cum illo mille annis.
† Et cùm consummati fuerint mil- † Ezech. 38.
le anni, soluetur Sathanas de car- & 39.
cere suo, & exibit, & seducet gen-
tes quæ sunt super quatuor angu-
los terræ, Gog & Magog, & con-
gregabit eos in prælium, quorũ nu-
merus est sicut arena maris. Et ascẽ
derunt super latitudinem terræ, &
circuierunt castra sanctorum & ci-
uitatem dilectam. Et descẽdit ignis
à Deo de cœlo, & deuorabit eos: &
diabolus qui seducebat eos, missus
est in stagnũ ignis & sulphuris, vbi
& bestia & Pseudoprophetæ crucia-
buntur die ac nocte in secula secu-
lorum. Et vidi [d] thronum magnum
candidum, & sedentem super eum, à
cuius aspectu fugit terra & cœlum,
& locus non est inuentus ab eis. Et D
vidi

* Sub.
c. *Viuere omnes dicis, & regnare cum Christo, non tantùm qui occisi fuerunt, sed & quicunque in fidei suæ firmitate, & Dei timore persistentes, imaginem bestiæ non adorauerunt, neque ad funesta eius & sacrilega edicta consenserunt. Cyprianus.*

d. *Candidus quidem est ibronus, quoniam pura est à nigredine peccatorum quæ in tenebris peragantur omnis operatio sanctorũ, in quibus sedet Deus: magnus verò, quia talis quisque est qualis in eo sedet, de quo erit cantabat Dauid, Magnus dominus noster, & magna virtus eius. Arethas ibid.*

vidi mortuos magnos, & pusillos
stantes in conspectu [1] throni, & li- 1. Dei.
bri aperti sunt, & alius liber apertus
est, qui est vitæ. Et iudicati sunt mor
tui ex iis quæ scripta erant in libris,
secundum opera ipsorum. Et dedit
mare mortuos suos, qui in eo erant,
& mors & infernus dederunt mor-
tuos suos qui in ipsis erant, & iudi-
catum est de singulis secundũ opera
ipsorum. Et infernus & mors missi
sunt in stagnum ignis. Hæc est mors
secunda. Et qui non inuentus est in
libro vitæ scriptus, missus est in sta-
gnum ignis.

Renouatis cœlis & terra, noua ciuitas, & noua sponsa sociabitur agno, & tunc ciuitas pretiosis ædificabitur lapidibus, ab incolis mundis habitanda.

Caput xxi.

A E † T vidi [a] cœlum nouum, & ter- † Isa. 65. c.
ram nouam. † Primum enim cœ- 66. a
lum, & prima terra abiit, & mare iam † 2. Pet. 3. c
non est. [b] Et ego Ioannes vidi san-
ctam ciuitatem Ierusalem nouam,
descendentem de cœlo, à deo para-
tam, sicut sponsam ornatam viro
suo. Et audiui vocem magnam de
throno dicentem, Ecce tabernacu
lum dei cum hominibus: & habita
bit cum eis. Et ipsi populus eius e-
runt, & ipse deus cum eis, erit eo-
rum deus. † Et absterget deus om- † Sup. 7. d
nem lachrymam ab oculis eorum: † Isa. 25. c
[c] & mors vltrà non erit, neq; luctus, Apoc. 21. c
B neque clamor, neq; dolor erit vltrà,

a. *Cœlum nouum generaliter accipitur pro tota cœlestium corporum regione. Omnes enim orbes cœlestes, planetæ, & stellæ in fine seculi electorum corporibus glorificatis pariter innouabuntur, & plus solito ornabuntur. Dionys. ibid.*

Septima visio.

b. *Illa est ergo ciuitas Ierusalem, quæ in cœlo est, intra quã iam quasi perfecta & immaculata seruatis. Non enim iam erat in ea ruga neque macula. Amb. de virginit. lib. 3.*

c. *Si ergo mors non erit, lapsum sentire non poterit in illa vequie constituta: sed placebit deo in ea regione viuentum. Ambros. de obitu Theodos.*

quæ] prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno, † Ecce noua facio omnia. Et dixit mihi, Scribe, quia hæc verba fidelissima sunt & vera. Et dixit mihi. Factum est: † Ego sum alpha & ω: initium & finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis. Qui vicerit, possidebit hæc. * † Et ero illi deus & ille erit mihi filius. Timidis autem & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mēdacibus, pars illorum erit in stagno ardēti igne & sulphure, quod est mors secūda. Et venit ad me vnus de septem angelis habentibus phialas plenas septem plagis nouissimis, & locutus est mecum, dicens, Veni, & ostendam tibi sponsam, vxorem agni. Et sustulit me in spiritu in mōtem magnum & altum: & ostendit mihi ciuitatem* sanctam Ierusalem: descendentem de cœlo, adeo habentem claritatem dei, † Et lumen eius simile lapidi pretioso tanquā lapidi iaspidi, sicut chrystallum. Et habebat murum magnum & altum, habentem portas duodecim: & in portis, angelos duodecim: & nomina iscripta, quę sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israel. Ab oriente, portæ tres: & ab Aquilone, portæ tres, & ab austro, portę tres: & ab occasu, portæ tres. Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis, duodecim nomina duodecim Apostolorum, & agni. Et qui loquebatur mecum, habebat mensuram arundineam auream, vt metiretur ciuitatem & portas eius & murum. Et ciuitas in quadro posita est, & longitudo eius tanta est quanta & latitudo. Et mensus est ciuitatem de arundine aurea per stadia duodecim milia: & longitudo & altitudo & latitudo eius æqualia sunt. Et mensus est muros eius centumquadragintaquatuor cubitorum, mēsura hominis quæ est, angeli. Et erat structura muri eius ex lapide iaspide: ipsa verò ciuitas aurum [g] mundum, simile vitro mundo, & fundamenta muri ciuitatis, omni lapide pretioso ornata. Et fundamentū primum, iaspis: secundum, sapphyrus: tertium, chalcedonius: quartum smaragdus: quintum sardonix: sextum, sardius: septimū chrysolithus: octauum, berillus: nouum, thopasius: decimum, chrysopasus: vndecimum, hyacinthus, duodecimum, amethistus. Et duodecim portæ, duodecim margaritæ, sunt per singulas. Et singulæ portæ, erant ex singulis margaritis: & platea ciuitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum. Et templum non vidi in ea. Dominus enim deus omnipotēs templum illius est & agnus. [h] † Et ciuitas non eget sole neque luna, vt luceant in ea. Nam claritas dei [2] illuminabit eam, & lucerna eius est agnus. Et ambulabunt gentes* in lumine eius & reges terræ afferent gloriā suam,

† Isa. 43. c 2. Cor. 5. d

† Sup. 1. b

† Isa. 43. c Heb. 8. d

† Ego. 2. b

† Isa. 60. d

a. Quid, vel quia. d. In resurrectione omnium iustorum, iustificatio erit & gratulatio illud benè operiri esse cū Sara, quando requiescent in sinu Abrahę patriarchæ in eius tabernaculo, quod inter deum vel seruos eius fixum est: significans innocentiam fidelitè agere gratias auctori suo, qui non habenti vnde se puniret in hoc mundo fuisse. Idem de Abraham lib. 2. cap. 3.

* Omnia.

* Magnam.

e. Propterea dicit murum magnum & altum. Neque enim altissimo gratum est in humilibus & abiectis locis habitare, sed in his quibus sublimes sunt sensus. & cœlestem habētes sanctimoniam. Arethas Cæsariens. ibid.

f. Quod sunt pars, hoc fundamenta: quod ciuitas, hoc mures. Possunt autem & patriarchæ fundamentorum vocabulo designari, qui nomina in se apostolorum, id est fidem tenuerunt. Beda. ibidem.

g. Quia sancti omnes summa in caritatis claritate fulgebunt, instar auri ex quo illa ciuitas dicitur. Aurum namq; ex quo illa ciuitas conflat, simile vitro dicitur, vt & per aurum, clare, & per vitrum, terse nitida designentur Greg. Moral. 34. cap. 8.

b. Quid hac vita beatius vbi ingressi deinde vt ipse qui nūc est Sol, sed tanto clarior, quanto solicior, cū sanctis fulgebunt sicut stellę in perpetuum æterni tatis. Quapropter nox ibi nulla, nulla tenebra, concussus nubium nullus. Aug. in Euchir.

2. Illuminauit.

* Quæ seruate fuerunt.

& honorem] in illam. † Et portæ eius non claudentur per diem. Nox enim non erit illic. Et afferent gloriam & honorem gentium in illam:] nec intrabit in eam aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni. † Isa.60.d

Fluuius adeo ferax nouam illam irrigabit ciuitatem, vt nullius rei egeat, nullum maledictum, & nullæ tenebræ sint deinceps futuræ. XXII.

ET ostendit mihi *[a] fluuium aquæ A
viuæ, splendidum tanquam crystallum procedentem de sede & agni. † In medio plateæ eius, [b] & ex † Ezec.47.d
vtraque parte fluminis lignum vitæ, afferens † fructus duodecim, per † Gala.5.d
menses singulos reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentium. Et omne maledictum non erit amplius, sed sedes dei & agni in illa erunt, & serui eius seruient illi. Et videbunt faciem eius, & nomen eius in frontibus eorum. † Et † Isa.60.d
nox vltra non erit, & non egebunt lumine lucernæ, neque lumine solis, quoniam dominus deus illuminabit illos, & regnabunt in secula seculorum. Et dixit mihi: † Hæc B
verba fidelissima sunt & vera. Et dominus deus [1] spiritum] Prophetarum misit angelum suum ostendere seruis suis, quæ oportet fieri cito. Ecce venio velociter. Beatus qui custodit

*Parum.
a. In medio plateæ eius fontem baptismi ostendit, in medio ecclesiæ venientem à deo & Christo. August. ibidem.
b. Lignum vitæ circa fontem cernitur, quod suæ virtutem sanctæ crucis, sine dominum Christum interpretatur, iam & ante baptisma reuelatum in veteri testamento, & nunc baptismate clarescit. In mysterio vulnerati lateris, sanctus imbuit. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus in quo nos oportet saluos fieri. Bed. ibidem.
1. Sanctorum.

dit verba prophetiæ libri huius. Et ego Ioannes qui audiui, & vidi hæc, † Sup.19.b
† Et postquam audissem & vidissem, cecidi vt adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc ostendebat. Et dixit mihi, [c] Vide ne feceris: Conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum & eorum qui seruant verba prophetiæ libri huius Deum adora. Et dixit mihi: Ne signaueris verba prophetiæ libri huius Tempus enim prope est. Qui nocet, noceat adhuc: & † qui in sordibus est, sordescat adhuc. Et qui iustus est, iustificetur adhuc: & sanctus, sanctificetur adhuc. Ecce, venio cito, & merces mea mecum est, reddere vnicuiq; secundum opera sua. † Ego sum α & ω, primus & nouissimus, principium & finis. Beati qui [2] lauant stolas suas in sanguine agni:] vt sit potestas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent ciuitatem. [d] Foris autem canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat, & facit mendacium. Ego Iesus misi angelum meum, testificari vobis hæc in Ecclesiis. Ego sum radix & genus D
Dauid, stella splendida & matutina. Et spiritus & sponsa dicunt: veni. † Isa.55.a
† Et qui audit, dicat: veni. Et qui sitit, veniat: & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis. Contestor enim omni audienti verba prophetiæ libri huius. [e] Si quis apposuerit ad hæc, apponet deus super illum pla-

† 47.distin. Quæ tum libet. † Isa.an.3.b

† Isa.41.b & 44.a. Sup.1.d. & 21.d.

c. Recte itaque scribitur hominem ab angelo prohibitum ne se adoraret, sed vnum deum, subque ei esset & ille constitutus. Quia autem non inuitauit vt sibi seruiamus, & tanquam deos colamus, similes sunt superbis hominibus, quibus, si liceat, similiter vti volunt: sed istos homines perperi minus, illos verò colere magis periculosum est. Aug. de vera religione.

2. Seruant mandata illius.

d. Non solum aperti infideles, sed & fœtatores arcet propter illorum impudicitiam & impuritatem. Arethas Cæsar. ibidem.

e. Quando vestitus sensus sacræ scripturæ alium exitum non potest inuenire nisi additione aliquæ, addendum aliquid est, vt intelligatur. Aug. de ciuit. Dei lib. 14. cap. 8.

gas scriptas in libro isto: & si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, aufert deus partem eius de libro vitæ: & de ciuitate sancta: & de iis quæ scripta sunt in libro isto: Dicit qui testimonium perhibet istorum. Etiam. Venio cito. Amen. Veni domine Iesu. Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis Amen.

†

NOVI TESTAMENTI FINIS.

Universidad de Deusto Biblioteca

INDEX EPISTOLARVM ET EVANGELIORVM, QVAE E VETERI & NOVO TESTAMENTO EXCERPTA, IN TEMPLIS DOMINICIS, & ALIIS FESTIS DIEBUS LEGUNTVR, IUXTA CONSUETUDINEM ECCLESIÆ PARISIENSIS & ROMANÆ. In quo animaduerte signatum epistolæ, aut euangelij principium tantum, & subinde quod finem illorum consequitur. Præterea R. literam (quæ vsum Romanum significat) epistolæ aut euangelio præpositam esse, quando non conueniunt.

ADVENTVS.

Dominica prima.

Epistola. Et hoc scientes tempus. Vsque ad finem capitis. Rom. 13. c. d

Euangelium. Et cùm appropinquassent. Et cùm intrasset. Mat. 21. a

Dominica secunda.

Epist. Quæcunque enim scripta sunt. Certus sum autem. Rom. 15. a

Euangelium. Et erunt signa in sole. Attendite autē. Luc. 21. e

R. Ioannes autem cùm audisset. Matth. 21. a

Feria

Dominica secunda.

Epistо. Sic nos existimet homo Hæc autem fratres. 1. Corinth. 4. a

R. Gaudete in domino semper. Philip. 4. a

Euange. Ioannes autem cùm audisset. Amen dico vobis. Matth. 11. a

R. Et hoc est testimonium quando miserunt Iudæi. Ioan. 1. &c

Feria quarta quatuor temporum.

Epistol. Et erit in nouissimis diebus. Proiecisti enim. Esa. 2. a

Item epist. Et adiecit dominus loqui. Quia antequam sciat. Esa. 7. b

Euang. in mense autem sexto missus. Exurgens autem. Luc. 1. c

Feria sexta.

Epist Egredietur virga. Habitabit lupus cū agno Esa. 11. a

Euangelium Exurgēs autem Maria. Quia respexit humili. Luc. 1. d

Sabbato:

Epist. Clamabūt enim ad de-

minum. In die illa. Esa. 19.d
Item epistо. Lætabitur deser
ta. In cubilibus. Esa. 35.a
Item epist. Super montem ex
celsum. Quis mensus est. Esa.
40.c
Item epistо. Hæc dicit domi-
nus Chrysto meo Cyro, Væ
qui contradicit. Esa. 45.a
Item epist. Angelus autē do-
mini. Confitemini domino.
Dan. 3.e
Item epist. Rogamus autem
vos fratres. Cuius est aduen-
tus secundum operationem.
2. Thes. 2.a
Euang. Anno quintodecimo.
Dicebat ergo ad turbas. Luc.
3.a

Dominica quarta.

Epistо. Gaudete in domino
semper. De cætero fratres,
Phil. 4.a. R. Sic nos existimet.
1. Corinth. 4.a
Euang. Et hoc est testimoniū
quando miserunt Iudæi. Al-
tera die vidit Ioannes Iesum.
Io. 1.b
R. Anno quintodecimo Luc.
3.a

NATALIS DOMINI.

In vigilia.

Epist. Propter Sion non tace
bo. Habitabit enim iuuenis.
Esa. 62.a
Item epistо. Paulus seruus
Christi Iesu. Omnibus qui
sunt Romæ, Roma. Rom. 1.a
Euang. Cùm esset desponsa-
ta. Hoc autem totum. Mat-
thæi. 1.c

In galli cantu.

Epistо. Populus qui ambula-
bat. zelus domini. Esa. 9.a
Item epistо. Apparuit enim
gratia. Nemo te contemnat.
Tit. 2.c
Euang. Factum est autem in
diebus illis exiit edictum, &
factum est. Luc. 2.a

In aurora.

Epist. Spiritus domini super
me. Tu autem vocaberis.
Esa. 65.a. & 6.2.d
Item epist. Cùm autem beni-
gnitas & humanitas. Fidelis
sermo est. Tit. 3.b
Euang. Et factū est: vt discес-
serunt ab eis angeli. Et post-
quam. Luc. 2.b.c

In die, ad magnam
missam.

Epistо. Propter hoc sciet po-
pulus. Recedite recedite.
Esa. 53.b
Item Epist. Multipharіæ mul
tisque. Ad quem autem an-
gelorum. Heb. 1.a
Euang. In principio erat ver-
bum, Ioannes testimonium.
Ioan. 1.a

In die sancti Stephani
protomartyris.

Epistо. Stephanus autem ple-
nus gratia. Saulus autem.
Acto. 6.c. & 7.g
Euange. Ecce ego mitto ad
vos. ad finem vsque capitis.
Matth. 23.d

In die sancti Ioannis
euangelistæ.

Epist. Qui timet deum, faciet.
Homines stulti. Eccle. 15.a
Euang. Sequere me. Sunt au-
tem. Ioan. 21.f

In die sanctorum
Innocentium.

Epist. Et vidi: & ecce agnus.
Et vidi alterum angelum. A-
pocalyp. 14.a
Euang. Qui cùm recessissent.
ecce angelus. Defuncto autē.
Matth. 2.b.c

Dominica intra octauas
natalis domini.

Epistо. Dico autem: quanto
tempore. Sed tunc quidem.
Gala. 4.a
Euange. Et erat pater eius &
mater. Et ibant parentes.
Luc. 2.c

In circuncisione domini.

Epist. Apparuit enim gratia.
Nemo te contemnat. Tit. 2.c
Euang. Et postquam consum
mati sunt dies octo. Et post-
quam impleti sunt. Luc. 2.c

In epiphania domini.

Epist Surge illuminare. Omne pecus. Esa. 60.a
Euang. Cùm autem natus es-
set Iesus. Qui cū recessissent.
Matth. 2.a

Dominica infra octauas
epiphaniæ.

Epist. Obsecro itaque vos fra-
tres. Habentes autem dona-
tiones. Rom. 12.a
Euang. Et cùm factus esset an
norum, &c. ad finem vsq; ca-
pitis. Luc. 2.f

Dominica prima post oc-
tauas epiphaniæ.

Epist. Habentes autem dona
tiones. Nolite esse prudentes.
Rom. 12.b
Euange. Et die tertia nuptiæ.
Post hæc descendit. Ioan. 2.a

Dominica secunda post oc-
tauas epiphaniæ.

Epist. Nolite esse prudentes,
&c. vsque ad finem capitis.
Rom. 12.c
Euange. Cùm autem descen-
disset. Cùm autem introisset.
Matth. 8.a

Dominica tertia post oc-
tauas epiphaniæ.

Epist. Nemini quicquā debea
tis. Et hoc scientes: Rom. 13.c
Euange. Et ascendente eo in
nauiculam. Et cum venisset.
Matth. 8.c

Dominica quarta post o-

Octauas Epiphaniæ.
Epist. Induite vos ergo. Mu-
seres. Coloss. 3.b
Euang. Simile factum est re-
gnum cœlorum homini qui
seminauit. Aliamparabolam.
Matth. 13.d
Dominica in septuagesima.
Epist. Nescitis quod ij qui in
stadio. Sed non in pluribus.
2. Corinth. 9.d. & 1.a
Euang. Simile est enim regnũ
cœlorum homini patrifamil-
lias qui exiit primo mane. Et
ascendens. Matth. 20.a
Dominica in sexagesima.
Epist. Libẽter enim sustertis:
Propter quod placeo. 2. Cor.
11.d.e. & 12.a.b.c
Euang. Cùm autẽ turba mul-
ta conueniret. Nemo autem
lucernam. Luc. 8.a
Dominica in quinqua-
gesima.
Epist. Si linguis hominum lo
quar, & c. ad finem vsq; capi-
tis. 1. Corint. 13.a.b.c.d
Euang. Assumpsit autẽ Iesus
duodecim Vsque ad finem ca
pitis Luc. 18.e
Feria quarta cinerum.
Epist. Nunc ergo, dicit domi
nus, conuertimini. Et eumqui
ab aquilone. Ioel. 1.c
Euangelium. Cùm autẽ ieiu-
natis. Lucerna coporis.
Matth. 6.b.c
Feria quinta in capite
ieiunij.
Epistol. In diebus illis ægro-
tauit Ezechias. Hoc autem
tibi erit. Esa. 38.a
Euang. Cùm autem introisset
Caphar. Et cùm venisset Ie-
sus in domum. Matth. 8.a
Feria sexta in capite ieiunij.
Epist. Clama, ne cesses. Si ab-
stuleris. Esa. 58.a
Euãg. Audistis quia dictũ est.
Diliges proximum tuum. Et
cum oratis. Matth. 5.g. 6.a
Sabbato in capite ieiunij.
Epist. Si abstuleris de medio
tui &c. Vsque ad finem capi-
tis. Esa. 58.c
Euangel. Et cùm sero factum
esset. Ad finem vsque capitis.
Marc. 6.g
Dominica prima in qua-
dragesima.
Epist. Adiuuantes autem ex-
hortamur. Os nostrum.
2. Corinth. 6.a
Euang. Tunc Iesus ductus est.
Cùm autem audisset Iesus.
Matth. 4.a
Feria secunda.
Epist. Ecce ego ipse super pa-
sto. Vos autem gregis.
Ezech. 34.c
Euange. Cùm autem venerit
filius hominis, &c. ad finem
vsque capitis. Matth. 25.c
Feria tertia.

Epist. Quærite dominũ dum.
Quia in lætitia. Esa. 55.b
Euang. Et cùm intrasset Iesus
Ieroſolymam. Mane autem
reuertens. Matth. 21.b
Feria quarta.
Epist. Ascende ad me in mon
tem. Ad capitis finem vsque.
Exod. 24.c
Item epistol. Cúmque venis-
set illuc. 3. Reg. 19.a
Euang. Tũc responderunt ei
quidam de scribis, &c. vsque
ad finem capitis. Matth. 12.c
Feria quinta.
Epist. Quæso domine Deus
cœli fortis, magne, &c. vsque
ad finem capitis Neemiæ. 1.b
R. Et factus est sermo domi-
ni ad me. Quòd si genuerit fi
lium. Ezech. 18.a
Euange. Et egressus inde Ie-
sus. Et cùm transisset inde Ie
sus. Matth. 15.c
Feria sexta.
Epist. Anima quæ peccauerit
Et dicũt filij Israel. Eze. 18.e
Euang. Post hæc erat dies fe-
stus. Propterea persequeban-
tur. Ioan. 5.a
Sabbato.
Epistol. Respice de sanctua-
rio tuo, &c. vsque ad capitis
finem. Deut. 26.d
Item epist. o. Si enim custodie
ritis mandata. En propono in
conspectu. Deut. 11.c
Item epistol. Benefaciat vo-
bis Deus. Et nunc hic sumus.
2. Maccab. 1.a
Item epistol. Miserere nostri
deus omnium. In ira fiammæ.
Eccle. 26.a
Item epistol. Rogamus autem
vos fratres, corripite inquie-
tos. Fidelis est qui vocauit.
1. Thess. 5.c
Euãg. Et post dies sex assumit
Et interrogauerũt. Mat. 17.a
Dominica secunda in
quadragesima.
Epistol. De cætero ergo fra-
tres. Itaque qui hæc spernit.
1. Thess. 4.a.
Euang. vt in præcedente sab-
bato.
Feria secunda.
Epist. Et nũc domine de⁹ no-
ster qui eduxisti. Cùmque ad
huc loquerer. Danielis. 9.d
Euang. Ego vado, & quæri-
tis me. Hæc illo loquente. Io-
an. 8.c
Feria tertia.
Epist. Surge, & vide in Sa-
reptam. Factum est autẽ post
verba. 3. Reg. 17.b
Euãg. Tunc Iesus locutus est
ad. Væ vobis scribæ. Mat. 23.a
Feria quarta.
Epist. Domine deus rex omni
potẽs. Omnis quoque Israel.
Hest. 13.c
Euang. Et ascẽdens Iesus Hie

rosolymam. Et egredientibus illis ab Hierico. Matt. 20. b. c

Feria quinta.

Epist. Maledictus homo qui cõfidit. Perdix fouit quæ nõ Hiere. 17. a

Euang. Homo quidã erat diues, &c. ad capitis finem vsque. Luc. 16. c

Feria sexta.

Epist. Dixit Ioseph fratribus suis. Confestim igitur. Gene. 37. b

Euãg. Homo quidam erat paterfamilias, &c. vsque ad. 22. capitis principiũ. Matt. 21. d

Sabbato.

Epist. Quod cùm audisset Rebecca. Viues in gladio. Gene. 27. a

Euãg. Homo quidam habuit duos filios & dixit. Vsque ad capitis finem Luc. 15. c

Dominica tertia in quadragesima.

Epist. Estote imitatores mei. Probantes quid sit. Ephe 5. a

Euang. Et erat eiiciens dæmonium, & illud. Turbis autem concurrentibus. Luc 11. b. c

Feria secunda.

Epist. Naiman princeps militiæ regis. Obsecro ita quevt 4. Reg. 5. a

Euang. vtiq; dicetis mihi hãc similitudinem. Et descendit in Capharnaum. Luc. 4. d

Feria tertia.

Epist. Mulier autem quædã de vxoribus. Facta est autem quædam. 4. Reg. 4. a

Euãg. Si autem peccauerit in te Ideo assimilatũ est regnũ cœlorum. Matth. 18. b. c

Feria quarta.

Epist. Honora patrem tuum & matrem. Veniam ad te. Exod. 20. b

Euang. Tunc decesserunt ad eum. Et egressus inde Iesus. Matth. 15. a

Feria quinta.

Epist. Verbum quod factum est ad Hieremiam. Ecce vos confiditis. Here. 7. a

Euang. Surgens autem Iesus de synagoga, &c. vsque ad principium quinti capitis. Luc. 4. f. g

Feria sexta.

Epist. Cúmque indigeret aqua populus. Misit interea. Nume. 20. a

Euang. Venit ergo in ciuitatem Sal. Post duos autẽ dies. Ioan. 4. a

Sabbato.

Epist. Et erat vir habitans in Babylone. Helchias autem. Danielis. 13. a

Euange. Iesus autem perrexit in montem Oliueti. Iterum ergo locutus. Ioan. 8. a

Dominica quarta in quadragesima.

Epist. Scriptũ est enim. Quoniam, &c. ad finem vsque capitis. Galat. 4. c

Euang. Post hæc abiit Iesus. Iesus ergo cùm cognouisset Ioan. 6. a

Feria secunda.

Epist. Tunc venerũt duæ mulieres meretrices, &c. vsque ad quartum caput. 3. Reg. 3. c

Euang. Et prope erat pascha. Vsque ad tertium caput. Ioan. 2. c

Feria tertia.

Epist. Vade, & descende. Et reuersus est Moyses. Exod. 32. b

Euange. Iam autem die festo mediante Christus cùm venerit. Ioan. 7. b

Feria quarta.

Epist. Et sanctificabo nomen meum. Et saluabo vos ex vni. Ezech. 36. e

Euange. Et præteriens Iesus. Et dicit ei Iesus. Ioan. 9. a

Feria quinta.

Epist. Profecta est igitur, & venit ad virum dei. Erat autem fames. 4. Reg. 4. d

Euãg. Et factum est deinceps ibat Iesus. Et exiit hic sermo. Luc. 7. b. c

Feria sexta.

Epist. Factũ est autẽ post hæc verba, ægrotauit, &c. Vsque ad finem capitis. 3. Reg. 17. c

Euange. Erat autem quidam languens. Quidam autem ex ipsis. Ioan. 11. a

Sabbato.

Epist. In tẽpore placito exaudiui. Ecce in manibus meis semper. Esa. 49. c

Euãg. Ego sum lux mũdi. Dixit ergo iterum eis. Ioan. 8. b

Dominica in passione.

Epist. Christus autem assistẽs pontifex. Vbi enim testamentum. Heb. 10. c

Euang. Quis ex vobis arguet me de peccato? Vsque ad finem capitis. Ioan. 8. f

Feria secunda.

Epist. Et factum est verbum domini ad Ioãnem secundo, &c. ad finem vsque capitis. Ionæ. 3. a. Euang. Audierũt Pharisæi turbam nondum enim erat spiritus. Ioan. 7. e

Feria tertia.

Epist. Quod cùm audissent Babyloni, &c. vsque ad finem capitis. Danie. 14. e

Euãg. Post hæc autem ambulabat. Iam autẽ die festo mediante. Ioan. 7. a

Feria quarta.

Epist. Nõ facies furtũ. Leges meas custodite. Leuit. 15. c

Euang. Facta sunt autem Encænia. Quærebant ergo eum. Ioan. 10. c

Feria quinta.
Epist. Ne quæsumus tradas & non confundant. Dan. 3.d
Euang, Rogabāt autem illum quidam de phariſæis, &c. vſque ad 8. cap. Luc. 7.e.f
Feria ſexta.
Epiſt. Domine, omnes qui te dereli. Hæc dicit dominus. Hiere. 17.b
Euāg. Collegerūt ergo pontifices & Phariſæi. Proximum autem erat paſcha. Ioan. 11.f
Sabbato.
Epiſto. Venite & cogitemus contra, &c. vſque ad. 19. cap. Hiere. 18.c
Euāg. Hæc locutus eſt Ieſus, &c. vſque ad finem capitis. Ioan. 17. a. R. Cogitauerunt autem principes ſacerdotum. Cùm autē tot ſigna feciſſet. Ioan. 12.b
Dominica in ramis palmarum.
Poſt benedictionem palmarum.
Epiſtola. Venerunt autem in Helim vbi. Audiui enim murmur. Exod. 15.d. 16.a
Euāg. Et cùm appropinquaſſent & cùm intraſſet Hieroſolymam. Matth. 21.a
Ad miſſam.
Epiſtol. Hoc enim ſentite in vobis. Itaque chariſſimi mei. Phil. 2.a
Euang. Paſsio domini ſecundum Matthæum. ca. 26. & 27 eiuſdem.
Feria ſecunda poſt ramos palmarum.
Epiſt. Dominus deus aperuit mihi aurem. ecce vos omnes accendentes ignem. eſa. 50.b
Euāg. Ieſus ergo ante ſex dies paſchæ venit Bethaniā. Cogitauerunt autem. Ioan. 12.a
Feria tertia.
Epiſto. Tu autem domine demonſtraſti. Propterea, hæc. Hiere. 11.d
Euang. Paſsio domini ſecundum Marcum cap. 14. & 15. eiuſdem.
Feria quarta.
Epiſt. Ecce ſaluator tuus venit. Et dixit. Iſa. 62. d. 63. a. b
Item epiſt. Quis credidit auditui noſtro? Vſque ad finem capitis. Eſa. 53.a
Euang. Paſsio domini ſecundū Luc. ca. 22. & 23. eiuſdē.
Feria quinta in cœna domini.
Epiſt. Conuenientibus ergo vobis in vnum. Itaque fratres mei. 1. Corinth. 11.d
Euang. Ante diem feſtum paſchæ. Amen amen dico vobis, non eſt ſeruus maior domino. Ioan. 13.a
Feria ſexta in paraſceue.
Epiſt. Dixit quoque dominus ad Moyſen & Aaron. Et tranſibo. Exod. 12.a
Item epiſtol. In tribulatione ſua. Ipſi autem. Oſee. 6.a
Euang. Paſsio domini ſecundum Ioannem. cap. 18. & 19.
Sabbato ſancto.
Epiſt. Igitur ſi conſurrexiſtis cùm Chriſto. Mortificate ergo membra. Coloſſ. 3.a
Euang. Veſpere autem ſabbati. Et exierunt. Matth. 28.a

IN DIE PASCHAE.

Epiſt. Expurgate vetus fermētum. Scripſi vobis. 1. Co. 5.c
Euāg. Et cùm trāſiſſet ſabba. At illæ exeuntes. Mar. 16.a
Feria ſecunda.
Epiſtol. Verbum quod miſit deus adhuc loquente Petro. Act. 10.f
Euange. Et ecce duo ex illis. Dum autem hæc loquuntur. Luc. 24.b
Feria tertia.
Epi. Viri fratres, filij generis Filius meus es tu. Act. 13.d
Euange. Dum autem hæc loquuntur. Vos autem teſtes eſtis. Luc. 24.f
Feria quarta.
Epiſt. Videns autem Petrus. Vt cùm venerint tempora refrigerij. Act. 3.b
Euāg. Poſtea manifeſtauit ſe. Cùm ergo prand. Ioan. 21.a
Dominica prima poſt Paſcha.
Epiſt. Quoniam omne quod natum. Qui verò non cre. 1. Ioan. 5.a
Euang. Cùm ergo ſero eſſet, &c. vſque ad finem capitis. Ioan. 20.e
Dominica ſecunda poſt Paſcha.
Epiſt. In hoc enī vocati eſtis, &c. vſque ad finem capitis. 1. Pet. 2.d
Euang. Ego ſum paſtor bonꝰ. Propterea me diligit. Io. 10.b
Dominica tertia poſt Paſcha
Epiſt. Chariſſimi obſecro vos tāquam. Quę enim eſt gratia. 1. Pet. 2.b.c
Euāg. Modicū & iam non videbitis & in illo die. Io. 16.d
Dominica quarta poſt Paſcha.
Epiſtol. Omne datum optimum. Eſtote autem factores. Iacob. 1.c
Euang. Et nunc vado ad eum qui. Omnia quæcunque. Ioan. 16.b
Dominica quinta poſt Paſcha.
Epiſt. Eſtote autem factores, &c. vſque ad finem capitis. Iacobi 1.d
Euang. Amen amen dico vo-

bis,si quid petieritis. Respondit eis Iesus. Ioan. 16. c. f
Feria secunda in rogationibus.
Epist. Confitemini ergo alterutrum, &c. ad finem vsque capitis. Iaco. 5. d
Euang. Quis vestrum habebit amicum. Et erat eiiciens dæmonium. Luc. 11. a
Feria tertia in rogationibus.
Epist. Obsecro igitur. Veritatem dico. 1. Tim. 2. a
Euang. Petite, & dabitur vobis. Omnia ergo quæcunque. Matth, 7. a. b

IN DIE ASCENSIONIS.

Epist. Primum quidem sermonem feci. Tunc reuersi sunt. Act. 1. a
Euang. Nouissime autem, &c. ad capitis finem vsque. Marc. 16. c
Dominica intra octauas ascensionis.
Epist. Estote itaq; prudētes. Charissimi, nolite. 1. Pet. 4 b
Euange. Cùm autem venerit paracletus. Hæc autē vobis. Ioan. 15. d. 16. a

IN DIE PENTECOSTES.

Epistо. Et cùm complerentur dies pentecostes, erant omnes pariter in. Stupebant autem Act. 2. a
Euang. Si quis diligit me. Sur gite eamus hinc. Ioan. 14. c
Feria secunda.
Epist. Et præcepit nobis prædicare. Tùc rogauerunt. Act. 10. f. g
Euang. Sic enim deus dilexit mundum. Post hæc. Ioan. 3. b
Feria tertia.
Epi. Cū autē audissent apostoli. Cùm vidisset autē. Act. 8. c
Euang. Amen amen dico vobis, qui nō intrat per ostium. Ego sum pastor bonº. Io. 10. a
Feria quarta quatuor temporum.
Epist. Diligite iustitiam. Propter hoc quiloquitur. Sap. 1. a
Item epist. Stās autē Petrus. Viri Israelitæ. Act. 2. b. c
Item epist. Per manus autem apostolorum. Exurgens autē princeps. Act. 5. c
Euange, Nemo potest venire ad me. Litigabant. Ioan. 6. c
Feria sexta.
Epistо. Viri Israelitæ, audite verba hæc. Viri fratres. Act. 2. c. d
R. Et filiæ Sion exultate. Et erit post hæc. Ioel. 2. f
Euange. Et factum est in vna dierum. Et post hæc exiit. Luc. 5. d

Sabbato.
Epist. Et erit post hæc, effundam, &c. vsque ad finem capit. Ioel. 2. g
Item epist. Cùm ingressi fueritis terram. Postquam autē messueritis. Leuit. 23. b
Item epist. Cùm intraueritis terram quam. Quando compleueris. Deut. 26. a
Item epi, Si in præceptis meis ambulaueritis. Ego dominus deus vester qui eduxi vos. Leuit. 26. a
Item epist. Sequenti verò sabbato, &c. ad capitis finem vsque. Act. 13. f. g
Item Epist. Iustificati ergo ex fide. Vt quid enim Christus. Rom. 5. a
Euang. Surgens autem Iesus de synagoga, vsque ad finem capitis. Luc. 14. f

IN DIE TRINITATIS.

Epistо. Gratia domini nostri, &c. vsque ad finem. 2. Corin. 13. d
R. Qui non diligit, non nouit deum, quoniam deus charitas est, &c. vsque ad capitis fi. 2. Ioan. 4. b
Euang. In principio erat verbum. Ioannes testimonium. Ioan. 1 a
R. Estote ergo misericordes. Non est enim. Luc. 6. f
Dominica prima post pentecostes.
Epist. Qui non diligit, non nouit, &c. vsque ad finem. 1. Ioan 4 b
Euange. Homo quidam erat dines qui induebatur purpura, &c. vsque ad finē. ea. Luc. 16. c

IN DIE SACRAMENTI.

Epist. Ego enim accepi à domino. Ideo iter vos. 1. Corin. 11. e
Euang. Caro enim mea verè. Hæc dixit in synago. Ioan. 5. f
Dominica secunda post pentecosten.
Epist. Nolite mirari fratres, si odit. In hoc cognōsci. 1. Ioan. 3. c
Euang. Homo quidam fecit cœnam. Ibant autem turbæ. Luc. 14. d
Dominica tertia post pentecosten.
Epistol Humiliamini igitur. Per Siluanum fidelem. 1. Pet. 5. b
Euang. Erant autē appropin. Aut quæ mulier. Luc. 15. a
Dominica quarta post pentecosten.

Epist. Existimo enim, quòd non sunt con. Spe enim salui facti. Rom. 8. d
Euāg. Estote ergo misericordes. Non est enim. Luc. 6. f
R. Factum est autem, &c. Et factum est cum esset in vna. Lut. 5. a

Dominica quinta post pentecosten.

Epistо. in fine autem. Parati semper ad satisfactionem. 1. Pet 3 b
Euāg. Factum est autem cùm turbæ irruerent. Et factū est. Luc. 5. a
R. Dico autē vobis, quia nisi, &c. Esto consentiēs. Mat. 5. c

Dominica sexta post pentecosten.

Epistо. An ignoratis fratres, quòd quicunque. Non ergo regnet peccatum. Rom. 6 a
Euang. Dico autē vobis, quia nisi abundauerit. Esto consentiens. Math. 5. c
R. In diebus illis, iterum cùm turba. Et statim ascendens. Marc. 2. a

Dominica septima post pentecosten.

Epist. Humanum dico. &c. vsque ad capitis finem. Roma. 6. d
Euang. In diebus illis, iterū cum. Et statim ascēdēs. Mar. 2. a
R. Attendite à falsis prophetis. Multi dicent mihi. Mar. 7. c

Dominica octaua post pentecosten.

Epistо. Ergo fratres, debitores sumus. Si tamen compa. Rom 8. c
Euang. Attendite à falsis prophetis. Multi dicent mihi. Matth. 7. c
R. Homo quidam erat dives, qui habebat villicum. Qui fidelis est in minimo, &c. Luc. 6. a

Dominica nona post pentecosten.

Epistо. Hæc autem in figura facta. Propter quod cha. 1. Cor. 10. a
Euāg. Homo quidam erat dives, qui habebat villicū. Qui fidelis est in minimo, & in maiori. Luc. 16. a
R. Et vt appropinquauit principes autem. Luc. 19. e

Dominica decima post pentecosten.

Epist. Scitis autem quoniam cum. Sicut enim corpus vnū est, & membra. 1. Corinthio. 12. a
Euang. Et factum est cùm appropinquasset ad Beth. Principes autem. Luc. 19. e
R. Duo homines ascendebāt. Afferebant autem. Luc. 18. b

Dominica vndecima post pentecosten.

Epist. Notum autem vobis facio Sed abundantius illis omnibus laborau. 1. Corin. 15. a
Euang. Duo homines ascendebant. Afferebant autem. Luc. 18. b
R. Et iterum exiens de finib⁹ Tyri, ad finem vsque capitis. Marc. 7. d

Dominica duodecima post pentecosten.

Epist. Fiduciam autem talem habemus. Nam nec glorificatum. 2. Cor 3 b
Euang. Et iterum exiens, &c. vsque ad capitis. Mar. 7. d
R. Beati oculi qui vidēt quæ vos. Factum est autem. Lucæ 10. d. e

Dominica decimatertia post pentecosten.

Epist. Abrahæ dictæ sunt. Pri⁹ autem quàm. Gal. 3. c
Euang. Beati oculi qui vidēt quæ vos. Factum est autem. Luc 10 d. e
R. Et factum est: iret in Hierusalem. Interrogatus autē. Luc. 17. c

Dominica decimaquarta post pentecosten.

Epist. Dico autem in Christo, spiritu. Si spiritu viuimus. Gal. 5. c
Euāg. Et factum est, dum iret in Hierusalem. Interrogatus autem. Luc. 17. c
R. Nemo potest duobus do. Nolite ergo sollicite. Mat. 6. c

Dominica decimaquinta post pentecosten.

Epist. Si spiritu viuimus. Videte qualibus literis. Galat. 5. d. 6. a
Euang. Nemo potest duobus do. Nolite ergo so. Matt. 6. c
R. Et factum est deinceps. Et exiit hic sermo. Luc. 7. b. c

Dominica decimasexta post pentecosten.

Epist. Propter quod peto, &c. vsq; ad capitis finē. Eph. 3. c
Euāg. Et factum est deinceps. Et exiit hic sermo. Luc. 7. b. c
R. Et factum est, cum introisset. Dicebat autem. Luc. 14. a

Feria quarta quatuor temporum.

Epist. Ecce dies venient, &c. vsque ad finem capitis. Amos 9. d
Item epist. Congregatúsque omnis populus. Leuitæ autē. Neemiæ. 8. a
Euang. Et respondens vnus de turba. Et inde profecti. Marc. 9. c

Feria sexta.

Epist. Cōuertere Israel ad dominum, &c. vsque ad finem capitis. Osee. 14. a

Euang. Rogabat autem illum quidã de phariſæis, &c. vſque ad finem capitis. Luc. 7. e

Sabbato.

Epiſt. Decimo die menſis huius ſeptimi. Et locutus eſt dominus. Leuit. 23. e

Item epiſt. A quintodecimo ergo die menſis ſeptimi. Locutuſque eſt Moyſes. Leuit. 23. f

Item epiſt. Paſce populum tuum, &c. vſque ad finem capitis. Micheæ. 7. c

Item epiſt. Sicut cogitaui vt affligerem vos. Hæc dicit dominus exere. Zach. 8. c

Item epiſt. Angelus autem domini. Benedictus es domine. Daniel. 3. e

Item epiſt. Tabernaculum enim factum eſt primum. Si enim ſanguis. Heb. 9. a

Euang. Arborem fici. Dicebat ergo. Luc. 13. a. b

Dominica decima ſeptima poſt pentecoſten.

Epiſt. Obſecro itaque vos ego vinctus. Vnicuique autem noſtrum. Epheſ. 4. a

Euang. Et factum eſt cùm introiſſent. Dicebat autẽ. Luc. 14. a

R. Phariſæi autem audientes quòd ſilentium impoſuiſſet Sadducæis, &c. vſque ad finem cap. Matth. 22. d

Dominica decimaoctaua poſt pentecoſten.

Epiſt. Gratias ago deo meo. Fidelis deus. 1. a

Euang. Phariſæi autẽ audiẽtes, &c. vſque ad finem cap. Matth. 22. d

R. Et aſcendens in nauim. Et cùm tranſiret. Matth. 9. a

Dominica decima nona poſt pentecoſten.

Epiſt. Renouamini autẽ ſpiritu. Omnis ſermo malus. Epheſ. 4. e

Euang. Et aſcẽdẽs in nauim. Et cùm tranſiret. Matth. 9. a

R. Simile factum eſt regnum cœlorum homini regi. Tunc abeuntes. Matth. 22. a

Dominica viceſima poſt pentecoſten.

Epiſto. Videte itaque fratres quomodo. Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint. Epheſ. 3. c. d

Euang. Simile eſt factum regnum cœlorum homini regi. Tunc abeuntes. Matth. 22. a

R. Et erat quidã regul⁹. Hoc iterum. Ioan. 4. f. g

Dominica viceſima prima poſt pentecoſten.

Epiſt. De cætero fratres confortamini. Per omnẽ orationem. Epheſ. 6. b

Euang. Et erat quidam regulus. Hoc iterum. Ioan 4. f

R. Ideo aſsimilatum eſt regnum cœlorum homini regi, &c. vſque ad cap. ſi. Mat. 18 c

Dominica viceſima ſecunda poſt pentecoſten.

Epiſto. Confidens hoc ipſum quòd qui cœpit. Scire autem volo vos fratres. Philip. 1 a

Euang. Ideo aſsimilatũ eſt regnum cœlorum homini regi, &c. vſque ad finem capitis. Matth. 18 c

R. Tunc abeuntes Phariſæi, conſilium. Et audientes. Mat. 22 b

Dominica vigeſima tertia poſt pentecoſten.

Epiſt. Imitatores mei eſtote fratres. Gaudete in domino ſemper. Philip. 3 d, & 4 a

Euang. Tunc abeuntes Phariſæi, conſilium. Et audientes, Matth. 22 b

R. Hæc illo loquente ad eos. Et tranſeunte inde. Mat. 9 c

Dominica viceſima quarta poſt pentecoſten.

Epiſt. Ideo & nos, ex qua. Cum gaudio gratias agentes. Coloſſ. 1 b

Euang. Hæc illo loquente ad eos Et trãſeũte inde Mat. 9 c

R. Cùm ergo videritis abominationem deſola. De die autẽ illa. Matth. 24 b

Dominica vigeſima quinta poſt pentecoſten.

Epiſt. Ecce dies veniunt dicit dominus & ſuſcitabo. Da Ad prophetas. Hiere. 23 a

Euang. Cùm ſubleuaſſet ergo oculos Ieſus, Ieſus ergo cùm cog. Ioan. 6 a

PROPRIVM SANCTORVM.

In die ſancti Andreæ Apoſtoli.

Epiſt. Corde enim creditur ad iuſtitiam. Sed dico. Rom. 10 c

Euang. Ambulans autem Ieſus. Et circumibat Ieſus. Mat. 4 c

In conceptione beatæ Mariæ.

Epiſt. Ego quaſi vitis fructifi. Hæc omnia liber vitæ. Eccle. 24 c

Euang. Liber generationis, Omnes itaque. Matth. 1 a

In die ſancti Thomæ Apoſtoli.

Epiſt. Ergo iam non eſtis hoſpites &c. vſque ad finem capitis, Epheſ. 2 d

R. Agnouit eum in be. Circumpedes. Eccle. 44 d, & 45 a

Euang. Thomas autem vnus ex duodecim. Multa quidem, Ioan. 20 f

In die purificationis beatæ Mariæ.

Epiſt. Ecce ego mittam angelũ. Et accedã ad vos. Malac. 3 a

Euangel. Et postquam impleti sunt. Et erat pater eius &c. Luc.[2] d

In die sancti Matthiæ Apostoli.

Epistо. In diebus illis, exurgens Petrus, &c. vsque ad finẽ capitis, Acto. 1 c
Euange. Hoc est præceptum meum. Hæc mando, Ioan. 15 b
R. Confiteor tibi pater, &c. vsque ad finem capitis, Matth. [21] d

In die annunciationis beatæ Mariæ.

Epistо. Et adiecit dominus loqui ad Achaz, Quia antequam Esa. 7 b
Euangel. In mense autem sexto, Et discessit ab illa angelus Luc. 1 c

In die sancti Marci Euangelistæ.

Epist. Beatus homo qui inuenit sapientiam Fili mi, ne effluant, Prouerb. 3 b
R. Similitudo autẽ vultus eorum facies hominis. Cúmque aspicerem, Ezech. 1 c
Euang. Ego sum vitis vera, In hoc clarificatus, Ioan. 15 a
R. Post hæc autem designauit In quancunque autem ciuitatem Luc. 10 a

In die sanctorum Philippi & Iacobi Apostolorum.

Epistо. Exurgens autem princeps sacerdotum, Adueniens autem, Acto. 5 d
R. Tunc stabunt iusti in magna Ergo errauimus. Sap. 5 a
Euang. Non turbetur cor vestrum, Si quid petieritis me, Ioan. 14 a

In die sancti Ioannis Baptistæ.

Epistо. audite insulæ. Hæc dicit dominus, Esa. 49
R. Priusquam te formarem in vtero. Et factum est verbũ domini, Hiere. 1 b
Euang. Fuit in diebus Herodis, Et dixit Zacharias, Luc. 1 a

In die Apostolorum Petri & Pauli.

Epistо. Eodem autem tempore misit rex. Consyderánsque venit ad domum Mariæ, Acto. [12] a
Euange. Venit autem Iesus in partes Cesareæ Philippi, Tũc præcepit di. Mat. 16 b c

In die beatæ Mariæ Magdalenæ.

Epistо. Mulierem fortem quis &c. ad finẽ vsq; cap. Prou. 31 b
Euangel. Maria autem stabat ad monumentum. Cum ergo serò esset, Ioan. [20] c
R. Rogabat autem illum, &c. vsq; ad finem capitis, Luc. 7 c

In die sancti Ioannis Apostoli.

Epist. Iam non estis hospites, &c. vsque ad finem capitis, ephe. [2] d
R. Benedictus deus & pater. Non enim volumus, 2. Corin. 1. a
Euang. Tunc accessit ad eum, Et egredientibus, Mat. [20] c

In die sancti Laurentij.

Epist. Qui parce seminat. Vt in omnibus locupletati, [2]. corin. 9 b
Euang. Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens. Nunc anima mea. Ioan. [12] d

In die assumptionis beatæ Mariæ.

Epistol. Et in omnibus requiem. Et quasi storax, eccles. [24] a b
Euang. Factum est autem dum irent, &c. vsque ad finem capitis, Luc. 10 g

In die natiuitatis beatæ Mariæ.

Epistola, & Euang. vt supra in Conceptione eiusdem.

In exultatione sanctæ crucis.

Epist. Videte qualibus literis, &c. vsq; ad finem ca. Gala. 6 c
R. Humiliauit semetipsum, Itaque chariss. Philip. [2] a b
Euãg. Et ego si exaltatus fuero à terra. Hæc locutus est Iesus Ioan. [12] c

In die sancti Matthæi.

Epist. Vnicuique autem nostrũ Vt iam nõ simus paruuli, eph. 4 b
R. Similitudo autem vultus eorum facies hominis. Cumque aspicerem, Ezech. 1 c
Euange. Et cùm transiret inde Iesus Tunc accesserunt. Matt. 9 a

In die sancti Michaelis.

Epist. Et significauit. Et fecit nos, Apoc. 1 a
Euange. In illa hora accesserunt. Venit enim filius homi. Matth. 18 a

In die sanctorum Dionysij & sanctorum eius.

Epist. Stans autem Paulus in, &c. vsq; ad finẽ cap. Act. 17 e
Euang Et descendens cum illis Secundum hæc enim. Luc. 6 c

In die sancti Lucæ.

Epistо. Post hæc vidi. Et mittebant coronas, Apoc. 4 a
R. Similitudo autem vultus eorum facies hominis. Cúmque aspicerem, Ezech. 1 c
Euange. Post hæc autem designauit. Nolite transire, Luc. 17 a

IN DIE OMNIVM SANCTORVM.

Epist. Et vidi alterum angelũ

Et respondit vnus, apoca. 7 a
Euang. videns autem. Sic enim persecuti, matth. 5 a

In commemoratione defunctorum.

Epist. Et facta collatione, &c. vsque ad finem cap. 2. Mach. 12 g
Item epistol. Nolumus autē vos ignorare fratres, &c. ad capitis finem vsque 1. thessa. 4 c d
Item epist. Et audiui vocem, Et vidi, apoc. 14 c
Item epist. Ecce mysterium vobis dico. Itaque fratres. 1. cor. 15 g
Euang Dixit ergo Martha ad Iesum. Et cùm hæc dixisset, ioan 1 c
Item euang. Ego sum panis viuus. Caro enim mea, ioan. 6 e
Item euang. Sicut enim pater suscitat mortuos. Amen amen dico vobis, quia venit, ioan. 5 d
Item euang Omne quod dat mihi, Murmurabant, ioan. 6 d
Item euang Amen amen dico vobis, quia venit hora. Non possum ego, ioan. 5 d

COMMVNE SANCTORVM.

In natali Apostolorum.

Epist. Ergo iam non estis hospites: vsque ad finem, cap. ephes. 2 d
Item epist. Scimus autē quoniam, Quis accusabit aduer. rom. 8 e f
Item epist. Vnicuique autem nostrum, Vt iam non simus paruuli, ephes. 4 b
Euang. Hoc est præceptum meum, Hæc mando vobis, ioan. 15 b
Item euang. Ecce ego mitto vos, Cùm autem persequentur, matth. 10 b
Item, Hæc mādo vobis, Cùm autem venerit, ioan. 15 c
Item, Ego sum vitis vera, In hoc clarificatus, ioan. 15 a
Item, Facta est autem contentio, Ait autem dominus, lucæ 22 c
Item, Vos estis sal terræ, Nolite putare, matth. 5 b

In natali vnius martyris.

Epist. Beatus dies qui inuētus, Supra mēsam, eccl. 31 a b
Epist. Beatus homo qui inuenit sapientiam, Fili mi, ne effluāt hæc ab oculis tuis, prouer. 3 b c. Memor esto dominum no. Mali autem, 1 timo. 2 b 3 c. Iustus autem si morte præoccupatus, Populi autem Sap. 4 b. Cor suum tradet, Sapientiā eius enarrabūt, eccl. 39 a. Nemo militans deo, Fidelis sermo 2. tim. 2 a b Beatus vir qui in sapientia. Et firmabitur. Eccles. 15. c. d. & 15. a. Doctrinis variis. Obedite præpositis. Heb. 13. b. Benedictus deus. Non enim vo. 2. corinth. 1. a. Euang. Si quis vult post me ve. &c. vsque ad finē capitis. Mat. 16. d. Amen amē dico vobis, nisi granū frumē. Nunc anima mea. Ioan. 12. d. Qui vos audit me. In ipsa hora. Luc. 10. c. Si quis vult post me. Factum est autem. Luc. 6. c. Nolite arbitrari, quia, &c. vsque ad finem capitis. Matt. 10. d. Nihil est opertum. Qui autem negauerit. Matt. 19 c. Si quis venit ad me, & non. Bonum est sal. Luc. 14 f

In natali plurimorum martyrum.

Epist. Qui per fidem vicerūt, &c. vsque ad finem cap. Heb. 11. f. g. Lingua sapientum ornat scientiam. Doctrina mala Prouerb. 15. a. Iustorum animæ in manu dei sunt. Qui cōfidunt in illo. Sap 3. a. Iusti autem in perpetuum.
Ibunt directè Sapien. 5 c. d. Et respondit vnus de seniori bus vsque ad finem cap. Non enim volumus. 2. Cor. 1. a. Et absterget deus. Timidis autem. Apo. 21. b. Sed illi viri misericordiæ Enoch, Eccle. 44. b. Rememoramini autem pristinos. Quòd si subtraxerit. hebræ. 10. f. Quis ergo nos separabit ad finem vsque cap. Roma. 8. g. Quia spectaculum facti. Nam si decem, 1. corinth. 4. b. c. Alij vero ludibria & verb. &c. vsque ad finē capit. Heb. 11. g. Expectatio iustorū lætitia. Qui despicit, prouer. 10. d. 11. a. Et reddidit iustis mercedē. Quoniā sapientia, Sapien. 10. d. Tunc stabunt iusti. Ergo errauimus. Sap. 5. a Sapientiam omnium antiquorum. Cor suum ad. eccle. 39 a Qui timent dominum, non erunt incred. Si pœnitentiam, Eccleſiasti. 2. d
Euange. Et descendens cum eis. Secundum hæc. Luc 6. c Cùm autem audieritis præliā. Cùm autem videritis, luc. 21. c. Et cū egrederetur de tēplo. Cùm autē videritis, mar. 13. a. Attēdite à fermēto pha. Qui autem negauerint me coram. Luc. 22. a Sedente autem eo sup. Et prædicabitur, mat. 24 a. vidēs autem Iesus turb. Sic enim persecuti, matth. 5 a Cùm autem persequētur vos in ei. Qui autem negauerit, mat. 10 c. Qui vos audit. In ipsa hora. Luc. 10. c. Væ vobis

qui ædificatis, &c. vsque ad finem capitis, Lucæ 11 g
In natali vnius confessoris.
Epist. Abraham magn⁹ pater.
Et circuncinxit Eccles. 44. d
46. a. In omni opere dedit cõf.
Ego ex ore altissimi eccle. 47
b. & 24. a. Hæc autem profugum. Hæc populum. Sap. 10. b
Dilectus deo. Excelsum fecit, eccles. 45. a. Et illi quidem plures. Lex enī. Heb. 7. d. Doctrinis variis. Obedite præpositis hebræo. 13. b. Iustus autem si. Populi autem. Sapien. 4. b.
Euan. Sicut enim homo peregre. Accedens autem, Matth. 25. b. Sint lumbi. Ait autem ei Petrus, luc. 12. e. Vigilate ergo. Si autem dixerit malus, matth. 24. d. Videte, vigilate, &c. vsque ad finem cap. marc. 13. d. Nemo lucernam. Et cùm loqueretur, luc. 11. e. Noli timere pusillus. Sint lumbi, luc. 12. d. Homo quidam nobilis. Veruntamen, luc. 19. b. c. Ecce nos reliquimus, &c. vsque ad fi. ca. Matth. 17, d

In natali plurimarum virginum.

Epistо. Qui gloriatur in do. Timeo autem, 2. cor. 10. d. & 11 a. Sapientiam autem non. Et si diuitiæ. Sap. 7. d. & 8 a. exaltasti super terram. Cùm adhuc in. eccle. 51 b. Confitebor tibi domine rex. Circundederunt, eccle. 51 a. Mulierem fortem, &c. ad finem vsque capitis, pro. 31 b. Sapientia laudabit ego mater pulchræ dile. eccle. 24 a b. De virginibus autem. Quæ autem nupta. 1 corinthio. 7 e. Euan. Simile est regnum cœlorum, thessal. Iterum simile est regnum cœlorum lagenæ, mar. 13. Tunc simile erit regnum cœlorum decem virg. Sicut enim homo, matth. 25 a

In dedicatione ecclesiæ.

Epist. & ego Ioannes vidi sanctam ci. & dixit mihi, apocal. 21 a
Euang. & ingressus perambulabat, Hæc illis audientibus, lucæ 19 a

In sponsalibus.

Epist. Nescitis quoniã corpora vestra, &c. vsque ad finem capitis, 1 corinthio. 6 d
Euan. & accedẽtes pharisæi, & in domo, marc. 10 a

INDICIS FINIS.

DICIT DEVS.

Non recedat volumen legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt custodias vt facias omnia quæ scripta sunt in eo. Ne declines ab eo ad dexteram vel ad sinistram vt intelligas cuncta quæ agis. Tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. IOSVE I.

AN. DO. M. D. LXIII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Acta Portella del
Carex del 86 a 92 1/15

Universidad de Deusto
Biblioteca